

God Lavaiyat An
Puhuvasiwni

New Testament in Hopi (US:hop:Hopi)

God Lavayiyat Añ Puhvasiwini New Testament in Hopi (US:hop:Hopi)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Hopi

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Hopi [hop], USA

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Hopi

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

Contents

MATTHEW	1
MARK	56
LUKE	90
JOHN	147
Jesus Ayamuyatuy Hiniwhtipuamu	188
ROMANS	237
1 CORINTHIANS	259
2 CORINTHIANS	280
GALATIANS	295
EPHESIANS	303
PHILIPPIANS	311
COLOSSIANS	317
1 THESSALONIANS	322
2 THESSALONIANS	327
1 TIMOTHY	330
2 TIMOTHY	337
TITUS	342
PHILEMON	345
HEBREWS	347
JAMES	363
1 PETER	369
2 PETER	375
1 JOHN	379
2 JOHN	385
3 JOHN	386
JUDE	387
HIMU NATONIQ A MATAQTIWHQA	389

LOMATUAWI MATTHEWT AHPİY'O

The Birth Record of Jesus Christ (Lk 3.23-38)

¹ I' tutuveni it Jesus Christ hakiy ahpiy sinotiqaq tuawi'ta. Pam Abraham-nit pu David pumuy amuhpiy aniwhti.

² Ura Abraham Isaac náata; noqw pam Jacob náata; noqw pam Judas-nit pu tupkomuy-atuy pumuy náamu.

³ Noqw Judas Phares-nit pu Zarat pumuy náamu; (Thamar pumuy yúamu); noqw Phares Esrom náata; noqw pam Aram náata:

⁴ Noqw pam Aminadab náata; noqw pam Naasson náata; noqw pam Salmon náata;

⁵ Noqw pam Booz náata, (Rachab put yúata); noqw Booz Obed náata, (Ruth put yúata); noqw Obed Jesset náata.

⁶ Noqw pam David it moñwit náata; noqw pam Solomon náata, (hakiy Urias nōmaatniñwuqa put yúata).

⁷ Noqw Solomon Roboam náata; noqw pam Abiat náata; noqw pam Asat náata.

⁸ Noqw pam Josaphat náata; noqw pam Joram náata; noqw pam Ozias náata.

⁹ Noqw pam Joatham náata; noqw pam Achaz náata; noqw pam Ezekias náata.

¹⁰ Noqw pam Manasses náata; noqw pam Amon náata; noqw pam Josias náata.

¹¹ Noqw pam Jechonias-nikañw pu tupkomuyatuy pumuy náamu, sinom Babylon aqw tsāmiwyaqat ephaqamo.

¹² Noqw pumuy Babylon aqw tsāmiwyaqw put atsva Salathiel tihtiwa. Pam hak Jechonias tíata. Noqw pam Zorobabel náata.

¹³ Noqw pam Abiud náata; noqw pam Eliakim náata; noqw pam Azor náata.

¹⁴ Noqw pam Sadoc náata; noqw pam Achim náata; noqw pam Eliud náata.

¹⁵ Noqw pam Eleazar náata; noqw pam Matthan náata; noqw pam Jacob náata.

¹⁶ Noqw pam Joseph náata. Noqw Joseph Maryt kōñaata. Noqw Maryt hapi ahpiy Jesus, Christ yan túñwantiwhqa tihtiwa.

¹⁷ Noqw ōviy Abraham añqw David aw pahsavo sohsoyam nānañk qatsívaptuyaqam pakwt nālōq sihkay'tasikipwatya; noqw pu David añqw Babylon aqw tsāmiwyaqat aw pahsavo pakwt nālōq sihkay'tasikip nānañk qatsívaptuya; noqw pu Babylon aqw tsāmiwyaqat añqw Christ aw pahsavo pakwt nālōq sihkay'tasikip nānañk qatsívaptuya.

The Birth of Jesus Christ (Lk 2.1-7)

¹⁸ Noqw yantaqat ahpiy Jesus Christ hapi tihtiwa: Put yuat Mary Joseph aw awiniw-taqw, nāt pumuy qa nāmatiqw, pam Qahováriwtaqat Hikwsit eñem nō'yiwkañw mātaqti.

¹⁹ Noqw put siwatwaat Joseph suan hintaqe, put nuhtutpik hamanhintsanniqey qa suhtaq'ewnihqe, pay as put turs nanauyve mātapniqey unañwti.

²⁰ Noqw nāt pam pan wūwankañw tūmoklawhq, meh, pi Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātaqtiqe, aw pañqawu: Joseph, um David tíata, pay um qa nānaphin wūwantat, uhmantuway Maryt nāmi távini; pay put ahsonve aniwhtiqa Qahováriwtaqat Hikwsit eñemi.

²¹ Noqw pam tiyohyat tihtani; noqw um hapi put Jesus yan túñwani, ispi pam sinomuy qaanhtipuyamuy añqw ayo óyaniq'ō.

²²⁻²³ Ura Tutuyqawhqat lavay'ayay ahpiy yan lavayhti: Meh, nāt qanawhvalni'taqa māna nō'yiltini; nen tiyohyat tihtani. Noqw puma put Emmanuel yan tuñwáyani, pam

hapi Tutuyqawhqa itamuma, i'nihqe pam'i. Noqw i yantaqa sohsoy yaniwhtiqlw, i' hisat lavaytiwhqa aw antsaniwa.

²⁴ Pahasat pu Joseph tātayhqe, Tutuyqawhqtat hoñviayaat hin put aw tutaptaqat anhtiqe, mantuway nāmi távi;

²⁵ Nihqe pas pam put qa aw hintsana, pas pam susmohti tiy tihtaniqat aw pahsavoo. Noqw pam tiyohyat tihtaqlw, Joseph put Jesus yan tuñwa.

2

Visitors from the East

¹ Noqw hak Moñwi Herod moñw'iwtaqlw, Jesus Judea-tutskwat ep Bethlehem-kitsókit ep tihtiwa. Noqw meh, hakim pas wuwni'yuñqam hōpahaqaqlw Jerusalem ep ökihqe pañqawwa:

² Ya Jew-sinmuy amumi moñw'iwtaqlw hak háqamo? Pi itam hōpaq sōhut put tuawi'taqat tutwage put hakiy aw naokiwlalwanique öviy añqwaya.

³ Noqw Moñwi Herod it navotqe tusitape pas hinhaqam unañway'ta, pu sohsoyam Jerusalem ep yesqam pīwu.

⁴ Noqw öviy pam Tutuyqawhqtat awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu sinmuy amuñaqlw tutavot tūtutuqaynayaqamuy sohsokmuy tsovalaqe, haqam Christ tihtiwniqat pumuy tūviñta.

⁵ Noqw puma put aw pañqawwa: Judeat ep Bethlehem ep'e; pi Tutuyqawhqtat lavay'ayaat yan pēna:

⁶ Pu úmaa, uma Judat-tutskwat ep Bethlehem-kitsókit ep sínomu, pas uma Judat ep pavansinmuy amuñaqlw qa hin'eway'omu; pi umuñaqlw hak moñw'iwtaqlw wunuptuni; nen pam isinomuy amumi tunatyawmani, Israel-sinmuy amumii.

⁷ Pahasat pu Herod pumuy hakimuy pas wuwni'yuñqamuy nanauyve wáñwayhqe, hisatniqlw sōhu mātaqtiqat pumuy pās tūviñta,

⁸ Nit pumuy Bethlehem aw hōnaqe amumi pañqawu: Uma awye', tsākw pās hepyani, nen ason uma tutwe' añqw nuy āawnawisni; noqw nu tuwat awnen put pas hihtatani.

⁹ Noqw puma moñwit añqw yan nanaptat ahpiyya; noqw meh, ura sōhu hōpaq pumuy amumi mātaqtiqa pumuy amupyeve hinmaqe, haqam tiyohyat qátuhqtat aw pítuhqe atsve huruhti.

¹⁰ Noqw puma sōhut tutwage, pas hinhaqam hahlayhtoti.

¹¹ Noqw puma kīhut aw yuñqe, pep tiyohyat yuyat Maryt enañ tutwa; nihqe puma tiyohyat atpipo tamötshoñvat pas hihtatota; nit pu hihta eñem hinvayaqey añ hōtahtotaqe, put hihta huytota, sikavalasivata, pu frankincense, nit pu myrrh.

¹² Noqw pay puma Herod aw qa áhoyyaniquey God añqw tumoknanaptaqe, pay pas háqe'wat ahoy tutskway aqwaya.

The Escape to Egypt

¹³ Noqw pumuy ahpiyyaqlw, pi meh, Joseph tūmoklawhqlw, Tutuyqawhqtat hoñviayaat put aw mātaqtiqe aw pañqawu: Meh, Herod tiyohyat pās hepni, put nīnaniqee. Noqw öviy um qatuptut, tiyohyat, yuyat enañ wikkañw, Egypt-tutskwat aqlw wāyani; nen pas ason nu hisat uñ hin āawnaniqat pahsavoo um hāk pepeq qátuni.

¹⁴ Noqw öviy pam qatuptut, tiyohyat yuyat enañ wikkañw, míhikpuva Egypt aqlw'a;

¹⁵ Nihqe pas ason hisat Herod mokqtat aw pahsavoo pam pepeq qatu. Ura Tutuyqawhqa lavay'ayay ahpiy yan lavayhti: Nu Egypt aqlw itiy wáñwayi. Noqw yan hapi i' hisat lavaytiwhqa aw antsaniwa.

The Killing of the Children

¹⁶ Noqw ima a'nö wuwni'yuñqam ahpiyyaqw, Herod māmatsq kurs puma paysoq put yūyuyhnaya. Noqw öviy pas pam a'nö itsívutiqe, hakimuy hōnaqe, puma totimhoy-muy Bethlehem ep yesqamuy sohsokmuy qōqyaniqat ayata, pu ahsupoq qalava yesqamuy, lōq yahsañwni'yuñqamuy ahpiy nāt tsātsakwmuy aqw pahsavoo. Ura pam pas wuwni'yuñqamuy pās tūviñtaqe hisat paniwhtiqat navotqey put ahpiy panhti.

¹⁷ Pahsat pu Tutuyqawhqat lavay'ayaat Jeremy hin lavayhtiqat aw antsaniwa; ura pañqawu:

¹⁸ Ramat ep hakiy tōnaat nanaptiwa; hak paktōqnuma, a'nö paknuma, pas pavan hinhtiqey pan paknuma. Rachel timuy öviy paknumqe, pas qa okniqey nāwakna, puma súlawhtiqw öviy'ō.

The Return from Egypt

¹⁹ Noqw ason hisat Herod mokq, meh, Joseph Egypt epeq tūmoklawhq, Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātaqtique aw pañqawu:

²⁰ Um qatuptut tiyohyat, yuyat enañ wikkañw, Israel-sinmuy tutskswayamuy aqw áhoyni; pay put nīnayaniqey anyuñqam qa yēse.

²¹ Noqw pahsat pu pam qatuptut, tiyohyat yuyat enañ wikkañw, Israel-sinmuy tutskswayamuy aqw'a.

²² Noqw yaw Archelaus nay Herod qeniyat ep Judeat aw moñw'iwtaqat pam navotqe, pañsoniqey tusita; nit pay pam God añqw tumoknavotqe, Galileet ep haqamīwat aw lahsi.

²³ Nihqe pam pep pítuhqe kitsókit Nazareth yan mātsiwhqat ep qatuptu. Yan Tutuyqawhqat lavay'aymat hin lavayhtotiqat aw anhti; ura pañqawu: Pam Nazareth-sino yan tūñwantiwni.

3

The Preaching of John the Baptist

(Mr 1.1-8; Lk 3.1-18; Jn 1.19-28)

¹ Noqw ephaqam hak tāqa John yan mātsiwhqat sinmuy kūyit akw tuvoylalawhqat Judeat ep qayēsiwhpuve yuaataqe,

² Pañqawlawu: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasyani; taq öveqatsit añqw moñwtunatyay aw hayhkalti.

³ Ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat Esaias yan lavayhti: Hakiy tōnaat qayēsiwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhqat enem pōhut aw hintsatsnani, pam háqe'niqat aw suwiptotani. Noqw John ep i' hisatlavayhtiwqhqa aw antsaniwa.

⁴ Noqw i' John hihta pohkot pōlay'taqat pōhöyat añqw yukiwtaqat yuwsī'kañw, kolāsat kwewta; noqw pam mātuy tūmoyta; pu piw haqam mōmohtuy tsāme', momospalayamuy enañ tūmoytañwu.

⁵ Pahsat pu Jerusalem añqw sinom put aw ökiwta, noqw pu Judeat sohsovik añq'ö, pu ahsupoq tutskwat pāyut Jordan nöyakiwtaqat añq'ö.

⁶ Nihqe qaanhtipuy nahostotat, John ahpiy pāyut Jordan aqw kūyit akw tuvoylatoti.

⁷ Noqw kaysiwhqam Pharisee-sinom-niqw, pu Sadducee-sinom put ahpiy kūyit akw tuvoylatotiniqe ep ökiqw, pam pumuy túwahqe amumi pañqawu: Is úmaa! Ya uma hinoqw tsūtsu'tuy amún itsívut nātoniqat añqw watqa? Ya hak umuy āawna?

⁸ Kurs uma pas antsa nāp umuhtunatyay añqw lasye', uma alōñōt qatsit ahpiy tutmalat hintsatskani.

⁹ Pu uma qa pan wūwankahkañw, umuh'unañwpeq pañqawu: Abraham hapi itanaa, kitotani. Taq nu umumi pañqawu: God it o'wat añqw Abraham enem sinmuy aniw-naniqey tuwī'ta.

¹⁰ Noq̄w pay hapi pikaiñwa himutsotskit ñayat tsahqaniqey na'sas'iwta; noq̄w òviy himuwa tsoki lomasipalat qa himuy'vañwuqa tsaqniwe' q̄ōhit aq̄w tūviwni.

¹¹ Pay as pi pas antsa nu umuy kūyit akw tuvoylalawu; uma nāp umuhtunatyay añqw lasyaqat tuawi'taniqee. Nikañw añqw inuñknihq̄a inuhpenihq̄e pas pavan öqala; noq̄w soon nu yan'ewaynikañw put tōtsiyat yawmani; ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylalawni, pu q̄ōhit akw'a.

¹² Pam wuhihpiy yawta, nihq̄e murivihkay ep pās wuwhini; nen söhövosit koyohtani; nikañw pam q̄ōhit pas qa tokniqat akw tsihput taqtsokni.

The Baptism of Jesus

(Mr 1.9-11; Lk 3.21-22)

¹³ Noq̄w pahsat pu Jesus John ahpiy kūyit akw tuvoylatiniq̄e Galileet añqw Jordan aw pitu.

¹⁴ Noq̄w John put qa nakwhanaq̄e aw pañqawu: Soon as qa nu uhpiy kūyit akw tuvoylatiwni. Noq̄w piw kurs um añqaq̄w inumii?

¹⁵ Noq̄w pay Jesus lavayhtiq̄e put aw pañqawu: Pay soon tis qa pantani; itam pan hapi God tunatyayat añ ahsupoq̄ aw antsanni. Noq̄w pahsat pu pam put nakwhana.

¹⁶ Noq̄w Jesus kūyit akw tuvoylatiwht, pahsat pay pāñaq̄w yama; noq̄w meh, tokpela hötsiltiq̄w, God Hikwsiat höwit antaqa añqw hawhq̄e, put atsmi tsokiltiq̄w, pam aw yori.

¹⁷ Noq̄w meh, hakiy tōnaat öñaq̄w pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; it nu pas hahlayi.

4

The Temptation of Jesus

(Mr 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹ Pahsat pu Qahováriwtaqa Hikwsi qayēsiwhpumi haqami Jesus wīki, Nukpanat ahpiy aw unaheviwniqat öviy'o.

² Noq̄w pam löp sunát-sikis talönvaqat pu tōkilat añ qa nösqe, put atsve tsönmoki.

³ Noq̄w Unatwi'taqa put aw pítuhq̄e aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen um it o'wat pölavikiniwhtiniqat aw pañqawni.

⁴ Noq̄w pam lavayhtiq̄e put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Sino qa pölavikit-sa akw qátut, sohsok lavayit God moañaq̄w nõñantaqat akw qátuni.

⁵ Pahsat pu Nukpana pas āantsawat kitsókit aq̄w ömiq̄ Jesus wikq̄e, God kiyat ep suswupakits'omiq̄ put tsoka,

⁶ Nit aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen um atkamiq̄ tsóokni; pi ura yan pey'ta: Pam hoñviaymuy ayataq̄w ūmi tunatyaltotini. Nen puma may akw un hölölni'yuñwni, taq̄ ka um owat aq̄w uhkukuy sáviknani.

⁷ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawh̄qay aw qa tuwanlawni.

⁸ Pu piw Nukpana haqami pas wupatukwit aq̄w put wīki; nihq̄e tūwaqatsit añ ahsupoq̄ moñwqeqnit, piw put añ hihta susnukñwat put aw mahtakna;

⁹ Nihq̄e put aw pañqawu: Iit sohsok nu ūmi nóani, um inutpipo tamötswunuptut, inumi naokiwh̄taq'ö.

¹⁰ Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Sóoni, yupa Satan, pi yan pey'ta: Um Uhtutuyqawh̄qay God aw naokiwlawni, pu um put-sa eñem tumalay'tani.

¹¹ Pahsat pu Nukpana put mātavi; noq̄w meh, öñaq̄w hoñvia'yam put aw ökihq̄e aw unañwtapya.

Jesus Begins His Work in Galilee

(Mr 1.14-15; Lk 4.14-15)

¹² Noq̄w yaw John sivikimi panayaq̄w Jesus navotqe pañq̄w Galileet aq̄w'a.

¹³ Nihqe pam Nazareth-kitsókit añq̄w ahpiynihqe Capernaum-kitsókit ep pítuhqe pep huruhti. Pam kitsóki wuhkovatuphat qalaveq̄'a, Zabulon-nikañw pu Nephthalim pumuy tutskwayamuy qalavoo.

¹⁴ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiqt aw anhti; ura pañqawu:

¹⁵ Zebulon tutskwayat pu Nephthalim tutskwayat wuhkovatuphat aq̄w pihkat pāyut Jordan yupqöyve qa-Jew-sinmuy tutskwayamuy Galileet ep

¹⁶ Hakim sinom qatalpuve yesqam qaan'ewakw tālat tutwa; noq̄w mokiwyuy qalava, pu kihsiwniyat añ yesqamuy amumi tālawva.

¹⁷ Pahpiy haqahpiy pu' Jesus nuhtumi yuaativaqe pañqawlawu: Uma nāp umuhtunatyay añq̄w lasyani, taq òveqatsit añq̄w moñwtunatyay aw hayhkalti.

Jesus Calls Four Fishermen
(Mr 1.16-20; Lk 5.1-11)

¹⁸ Noq̄w Jesus wuhkovatuphat Galilee yan túnwantiwhqat qalavaqe hinmakañw, hakimuy lōqmuy nātupkomuy tuwa, hakiy Simon, Peter yan piw túnwantiwhqat-nikañw, pu tupkoyat Andrew púmuyu. Puma pakiwmaqtutsayat pāmiq pahpana, puma pakiwmahtatnihqey akw qátuhqee.

¹⁹ Nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma inuñk hinmani. Noq̄w nu umuy tutuwnaq̄w, uma sinmuy kwihkwisnani, uma pāvakiwhtuy hin kwihkwisnaqey pan'i.

²⁰ Noq̄w pahsat pay puma tutsayay tatamhtat, put añki.

²¹ Pu pam pahpiynikañw, piw hakimuy lōqmuy nātupkomuy tuwa, hakiy Zebedeet tímuyatuyu, hakiy James-nikañw pu tupkoyat John púmuyu; puma nay Zebedeet amum pākihut añq̄w pakiwkañw, pakiwmaqtutsayay aw yuyku; noq̄w pam pumuy wánwayi.

²² Noq̄w pahsat pay puma pākihut nay enañ mātapt, put añki.

Jesus Teaches, Preaches, and Heals
(Lk 6.17-19)

²³ Noq̄w Jesus tutskwat-Galileet añ ahsupoq waynumqe, tsotsvalkiyamuy añ sinmuy tutuqaynatinuma; nihqe lomatuawit moñwtunatyat yuaataqat nuhtumi yuaatinumkañw, sinmuy amuhpa' sohsokmuy hihta akw òpuiwyuñqamuy, pu tütuyyaqamuy qalapsintima.

²⁴ Noq̄w put ahpiy pam ahsupoq Syriat añ nanaptiwa. Noq̄w puma sohsokmuy hihta tūyat akw òpuiwyuñqamuy, pu kānavoti'yuñqamuy put aw tsamvanta, pu hakimuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuy, pu homimitutuyyaqamuy, pu amuhpa' qatāyuñqamuy; noq̄w pam pumuy qalapsina.

²⁵ Noq̄w qaan'ewakw hintaqam sinom Galileet añq̄w put añk hinnumya, pu Decapolis añq'ò, pu Jerusalem añq'ò, pu Judeat añq'ò, pu Jordan yupqöyñaq'ò.

5

The Sermon on the Mount

¹ Noq̄w pam qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy amumi yórikqe, tsomomiq wupqe, epeq qatuptuq̄w, put aw nánatuwnayaqam put aw òki.

² Noq̄w pam lavayhtiye, pumuy tutuqaynativaqe, amumi pañqawu:

True Happiness
(Lk 6.20-23)

³ Añ okiw'unañway'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma hapi òveqatsit ep moñwtunatyat himuy'yuñwa.

⁴ Pas añ tsaykitaqam hahlayhpit epya; pi puma okyani.

⁵ Añ pasi'nanñway'yuñqam pas hahlayhpit epya; pi puma tūwaqatsit makiway'yuñwani.

⁶ Añ suan hinwisniqey tuñlay'yuñqam, hak nōsiwhqat, pu kūyit hin tuñlay'taqat pan suan hinwisniqey tunatyawyuñqam pas hahlayhpit epya; pi puma tunatyay aw yórikyani.

⁷ Añ nun'okwat hahlayhpit epya; pi God pumuy okwatuwni.

⁸ Añ suan unañway'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma God aw yórikyani.

⁹ Añ namivöhikit tumalay'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma God tímatnihqey pan túnwantiwyani.

¹⁰ Añ suan hinwisqey ep okiwsahsanwaqam hahlayhpit epya; pi puma hapi òveqatsit añqw moñwtunatyat himuy'yuñwa.

¹¹ Sinom inutsviy umumiq hīhiñqawakahkañw, umuy okiwsahsanyakañw, sohsok hīhihta qalolmat umuy atsátotoynayaqw, uma hahlayhpit epyani.

¹² Uma hahlayhtote' pas hinhaqam hahlayyani; ispi uma òveqatsit ep qaan'ewakw ah-satit makiwyaniqee; pi pay puma Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy umupyeveyaqamuy pan okiwsasna.

Salt and Light

(Mr 9.50; Lk 14.34-35)

¹³ Uma hapi túwaqatsit ep òñat anyuñwa. Nikañw pi òña suhuviwe', sen hihta akw piw suhutiwni? Pi pam pāpu qa hihta ápiynihqe maspiwhq, sinom aw wukukuykuyani.

¹⁴ Uma hapi sinmuy amumi tālat anyuñwa. Tsomoveq kitsóki wúnuhqa kurs hin tupkiltiñwu.

¹⁵ Ya sen sinom wihqöhít úwiknaye', hihta sívut akw put kuhtayañwu? Qae. Puma put tsotsókpíyat epeq tsokayaqw, pam kīve yesqamuy sohsokmuy amumi talni'tañwu.

¹⁶ Noqw pan hapi uma sinmuy amumi talni'yuñwni; noqw puma umuhtutmalay lolmat aw tāyuñwe', òveqatsit ep Umunay pas hihtatotani.

Teaching about the Law

¹⁷ Uma qa yan inumi wūwayani: Pam ka tutavot piw Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy lavayiyamuy ayo yúkuniqe òviy pitu. Nu qa paniqw òviy pitu; pi nu put aw antsanniqe òviy pitu.

¹⁸ Nu hapi umumi pas súañqawni: Pay tokpela, pu túwaqatsit nātoniqw, soon tutavot ep hihsay tsohkokpu alóntini; soon sushisay pey'taqa put añqw súlawhtini, pas añ ahsupoq tunatyaat aw antsaniwniqat aw pahsavoo.

¹⁹ Paniqw hapi òviy hak haqam it tutavot ep hihta sushisakwhoyat ayo yukut, pan tūtutuqaynaqa òveqatsit añqw moñwtunatyat ep susqahimuniqey pan túnwantiwni; pu hak haqam put an hinmaqa pan tūtutuqaynaqa hapi òveqatsit ep moñwtunatyat ep pas pávannihqey pan túnwantiwni.

²⁰ Pas uma soon qa imuy tutavot tutuqaynayaqamuy-nikañw pu Pharisee-sinmuy, pumuy amuhpenihqe pavan suan hinwisni. Uma qa panwise', pas soon òveqatsit ep moñwtunatyat aw yuñni.

Teaching about Anger

²¹ Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um qa hakiy nīnani, kitota; pu hakiy nīnaqa hin yukuniwniqey aw unahinhtimantani, kitota.

²² Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Hakiy sinoat hakiy ehpewi qa hihta ep qaanhtiqw, hak put ep itsívuiwtaqa hapi hin yukuniwniqey aw unahinhtimantani; pu hak sinoy pas qa hihtataqa nawus moñwtsovawtaqamuy amumi taviwmantani; pu hak haqam Um núanhimuu, hakiy aw kitahqa maskiveq qōhit sivihpit aqw unahinhtimantani.

²³ Paniqw òviy kurs um hom'oyvihkat ep uhkuwahtipuy kwusivat, ura uhsino ūmi hihta ep unañway'taqat u'ne',

²⁴ Um pep uhkuwahtipuy mātap, ahpiynen, put amum namivöhikt, pu' pahsat awnen, uhkuwahtipuy távimantani.

²⁵ Um uhpew'iwtaqat Its amum namivöhikmantani, nāt amum aqwnikañwo; taq nāp hisat sen pam hakiy hin yukunañwuqat aw uñ mātapq, pam uñ solāwat aw noaqw, pam uñ sivivanani.

²⁶ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas um soon pañqw yámakni, pas ason um hisat uhpöiy sohsok ep sisve', pep pu' pañqw yámakni.

Teaching about Adultery

²⁷ Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hakiy qa nāp uhhimuy qa kwañwáy'ni

²⁸ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Wuhtit aw nuvö'tay'taqa hapi pay unañwpeq put kwañwáy'ñwu.

²⁹ Noqw öviy kurs putvaqwat uhposi uñ qalomáhintsanqw um put hórokmat nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhposi súlawhtiqw, um pankañw öveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qōhit sivihpit aqw tūviwni.

³⁰ Pu kurs putvaqwat uhma uñ qalomáhintsanqw, um put ayo tuke' nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhma súlawhtiqw, um pankañw öveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qōhit sivihpit aqw tūviwni.

Teaching about Divorce

(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lk 16.18)

³¹ Pu ura piw pañqaqwa: Nōmay mātapniqa pan tutuvenyukit put máqamantani.

³² Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Hak wuhti tokoy qa hovalaqw, put kōñaat put mātave', pay yoñayqatsit aw put mātapñwu. Noqw hak tāqa put ámumtiqa pay tokot sokoptañwu.

Teaching about Vows

³³ Pu uma piw nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hihta lavayvasiwne', put qa atsátamantani; pu um Tutuyqawhqat aw lavayvasiwne', put anhtini, kitota.

³⁴ Noqw nu hapi umumi pañqawni: Uma hihta lavayvasiwnaye' qa hihta akw put öqaltoynayani. Uma qa öveqatsit akw öqallavayhtotini, taq pam God moñw'atsvewaata.

³⁵ Pu piw qa tūwaqatsit akw'a, taq pam put wuwukpiata, pu piw qa Jerusalem akw'a, taq pam a'nō Moñwit wuhkokitsokiata.

³⁶ Piw um qa uhqötöy akw uhlayviy pavan öqalat pasiwnamantani, taq um soon sūkw hōmit qōtsatani, piw qōmvitani.

³⁷ Nikañw uma pay Owi, kitotani, sen Qae. Nen uma hin lavayhtote' panhtotimantani. Taq öqallavayi Nukpanat ahpiy nōnanta.

Teaching about Revenge

(Lk 6.29-30)

³⁸ Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Hak hakiy pōsiyat tūhote', nawus pam pōsiy akw put ep aw ahoytamantani; pu hak hakiy tamayat tūve', nawus tamay akw put ep aw ahoytamantani.

³⁹ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma hakiy qalolmat aw qa rohomtotimantani; nikañw nāphaqawa putvaqwat uhtayway wuvahtaqw, pay um piw ayañqwat put aw namtōknamantani.

⁴⁰ Pu kurs haqawa tutavot aw yankañw uhnay himtaqw, pay um piw aw uh'usimniy mātapmantani.

⁴¹ Noqw kurs solāwa mōkiy uñ ikwiltoynat, um sūkw tutskwatuwanit put ámumniyat uñ tusoq'ayataqw, um löq tutskwatuwanit pahsavo put ámumni.

⁴² Hak ūmi hihta tūviñtaqw um put máqamantani; pu hak ūmi hihta nasimokahtaniqat um nasimokmaqani.

Love for Enemies
(Lk 6.27-28, 32-36)

⁴³ Uma nanaptaqw ura yan lavayhtotiwa: Um uhsinosñway aw unañway'tani, pu um uhtuwqay aw qa suhtaq'ewni, kitota.

⁴⁴ Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma umuhtuwqamuy amumi unañway'yuñwni; umuy qalomásavitotaqamuy uma amumi lomalvayhtotimantani; umumi qa suhtaq'ewyaqamuy uma amumi lolmat hintsatskani; pu umuy qalomáhintsahsanyaqamuy, pu umuy okiwsahsanyaqamuy amuñem uma nāwakintotani.

⁴⁵ Nen uma kurs pas antsa Umunay òveqatsit ep qátuhqat tímatni; pi pam añ qalólolmatuy-nikañw pu lololmatuy amuñem tāwat yámaknañwu; pu súanyuñqamuy-nikañw pu qasuanyuñqamuy amumi yoknañwu.

⁴⁶ Ispi uma umumi unañway'yuñqamuy-sa amumi unañway'yuñwe' ya uma hihta ahsati'yuñwni? Ya hikis pi moñwit eñem sívat òmalalwaqam qa panyuñwa?

⁴⁷ Pu kurs uma umuhsinomuy-sa amumi yuaatote' ya uma mimuy amuhpenihqe hihta alönöt hintsatskani? Ya hikis pi moñwit eñem sívat òmalalwaqam qa panyuñwa?

⁴⁸ Paniqw òviy uma pās pasiwyuñwni, òveqatsit ep Umuna pās pasiwtaqat pan'i.

6

Teaching about Charity

¹ Uma tunatyaltotini. Sinom umuy tsokanayaniqat uma qa tuñlay'kahkañw, hakiy hihta akw òkwatuwyamantani. Uma panyuñwe' Umunay òveqatsit ep qátuhqat ahpiy soon hihta ahsati'yuñwni.

² Uma navoti'yuñqw imuy pavansinmuy amuñaqw haqawat yantsatska: Himuwa hakiy hihta akw òkwatuwnik, añwu pay nāpyeve hakiy ayataqw, pam ahsavo tsotsvalkive, pu kihsonve put tunvotnañwu. Puma pay nawip'ew hintsatska; puma pay sinmuy amuñaqw tayawinpit tuñlay'yuñwa. Noqw uma qa amún hintsatskani. Taq nu umumi pas súañqawni: Puma pay ahsatiy òmahtota.

³⁻⁴ Uma qa panyuñwt nanauyve hihta kuwahtotimantani. Uma haqawa hakiy hihta akw òkwatuwnik hikis pas aw uh'unañway uhkwatsiy qa āawnani. Noqw Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa pas nāp un nuhtutpik tuwat tayawnamantani.

Teaching about Prayer
(Lk 11.2-4)

⁵ Pu um òveqatsit ep Unay aw nāwakne' imuy nawip'ew hinyuñqamuy qa amúntamantani; soq sinom pumuy amumi tāyuñwniqat òviy puma tsotsvalkiva, pu kitpik tūtuyqava hoñkahkañw okiwlalwaniqey pas nānawakna. Nu umumi pas antsa pañqawni: Pay puma ahsatiy òmahtota.

⁶ Ason um tuwat nāwakne' haqami uh'ahpaviy aw pakit, nañk uhtat, pahsat um Unay qamātaqpuvenihqat aw nāwaknamantani; noqw Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa un nuhtutpik hihta akw tayawnamantani.

⁷ Nikañw uma nānawakne', añ qatuptsiwni'yuñqamuy qa amún paysoq pūvut-sa yuaatotani; taq puma yan wūwantota: Itam qatsá' lavayhtotiqw, suyan pi God itamuy hu'wani.

⁸ Paniqw òviy uma pumuy qa amunyuñwni, pi pay Umuna umuy hihta haqni'yuñqw put navoti'tañwu nāt umuy aw qa tūviñtotaq'ò.

⁹ Noqw òviy uma yan nānawaknamantani: Itanaa, òveqatsit ep qátuhqa, nam uhnatñwani pas kaptsi'tiwa.

¹⁰ Nam uhmoñwtunatyay aw pituu; nam uhtunatyā tūwaqatsit ep aniwhtii, òveqatsit ep hin aniwhtiqey pan'i.

¹¹ Um okiw pu' talòñvaqat ep itamuy itahtunòsmakiway huytani.

¹² Pu um okiw itahpöiy itamuhpiy ayo yúkuni, itam itamumi pöiwyuñqamuy amuhpiy put ayo yuki'wisqat pan'i.

¹³ Pu okiw um itamuy unaheppit qa an tsāmi'mat, hakiy qalolmat añqw itamuy ayo òoyhtimani. Pi um hapi pas Mónwinihqe òqalay'ta. Um-sa lolmat tālawñway'ta, sutsép-sa aqwhaqamii. Nam antani.

¹⁴ Pi hakim umuhpewi qaanhtotiqw, uma put ep pöhikyaqw, pep pu' òveqatsit ep Umuna tuwat umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yukut, umumi pöhikni.

¹⁵ Nikañw kurs uma pumuy amumi qa pöhikyaqw, pep pu' òveqatsit ep Umuna tuwat umumi qa pöhikni.

Teaching about Fasting

¹⁶ Pu òviy piw uma nānapwale', uma nawip'ew hinyuñqamuy qa amún hinyuñwani; taq puma qahahlayyaqey pan pitsānway'yuiñwiniqe òviy tayway nukushintsanyañwu; noqw sinom sohsoyam pumuy nānapwalaqat nanaptañwu. Nu umumi pas antsa pañqawni: Pay puma ahsatiy òmahtota.

¹⁷ Pu um'i, um napwale', uhqötöy wihkuyit akw lelwymantani, pu posimavaqtamantani.

¹⁸ Noqw pep pu' um napwalaqat sinom qa nanaptaqw, Una qamātaqpuvenihqa put navoti'tani; noqw Una sohsoq hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa uñ nuhtutpik tayawnamantani.

Riches in Heaven (Lk 12.33-34)

¹⁹ Uma yep qatsit ep nennem hihta qa kahaktañalalwani; yep kwahkwahyam pu hihta sikañputañwuqa hihta hovalañwu, pu uuyiñwt hötaye', hihta ūuyyañwu.

²⁰ Uma qa panyuñwt, òveqatsit ep nennem hihta kahaktañalalwani; pep kwahya pu hihta sikañputañwuqa hihta qa hovalañwu, piw uuyiñwt qa hötayañwu, piw hihta qa ūuyyañwu.

²¹ Pi hakiy kahakhimuat háqamniqw hakiy unañwaat piw pepniñwu.

The Light of the Body (Lk 11.34-36)

²² Hakiy pōsiat hakiy aw talni'tañwu. Noqw òviy kurs hakiy pōsiat pasiwtaqw, pay tokoyat añ ahsupoq talni.

²³ Nikañw kurs hakiy pōsiat qa pasiwtaqw pay tokoyat añ ahsupoq qatalni; noqw òviy kurs tāla uhsonvenihqa sūlawuqw, is uti pas qatālani.

God and Possessions (Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ Soon hak haqam lōqmuy mónwituy amuñem tumalay'tani; ispi soon pam qa sukwat aw pay qa yan unañway'kañw sukwat-sa pas hahlayni; sen pay hihtawat-sa aw pas yuki'kañw pu sukwat pay qa himuni. Kurs hin uma kāhakiwuy òviy tumalay'kahkañw, piw God eñem tumalay'yuiñwani.

²⁵ Paniqw òviy nu umumi pañqawni: Uma hin yesniqey qa nānaphin wūwantotani, hihta nōñsaniqeyu, pu hihta hikwyaniqeyu, pu piw umuhtokoy énem'i, hihta yuwsyaniqeyu. Puyaw hakiy qatsiat nōsiwhqat epnihqe qa pavan pas hímuu? Pu hakiy tokoat yuwsit epnihqe qa pavan pas hímuu?

²⁶ Uma sūmawuy añ masay'yuiñqamuy amumi tāyuñwani; puma qa ūuyyañwu, piw qa hōqyañwu, piw hihta qa koyohtotañwu; noqw yanyuñqw òveqatsit ep Umuna pumuy nopni'ta. Noqw ya pam umuy pumuy amuhpenihqe qa pavan pas kahkawna?

²⁷ Ya sen umuñaqw haqawa pan wūwantaqa hin nāwuñwnaniqey ñas'ew tuwi'ta?

²⁸ Noqw hinoqw pas piw uma yuwsit òviy nānaphin wūwantota? Uma tutskwat añ sishut aw wūwayani, hin puma wuñw'iwwisqata. Puma qa tumalay'yuñwa, piw qa tontotañwu.

²⁹ Noqw nu umumi pañqawni: Hikis pi Solomon sohsok hihta nukñwat yuwsikañw qa hihtawat it sihut an lomayuwsita.

³⁰ Yan hapi God tutskwava tūsaqat lomayuwsina; pay pi pam hihsavo panyuñq'ò. Pu' pam as panyuñwt, qāvotiqw pay qōpqōmiq maspiwni. Puyaw hinoqw tis pam umuy qa pas pavan yuwsinani, okiw uma òwituptionsiwni'yuñqamu?

³¹ Paniqw òviy uma qa nānaphin wūwantotani pañqawkahkañwo: Sen itam hihta nōñōsani? ya sen itam hihta hikwyani? ya sen itam hihta nāyuwsinayani? kitotani.

³² Pi pay sohsok it yantaqat qatuptsiwni'yuñqam tunatyawyuñwa. Pi òveqatsit ep Umuna umuy sohsok it hihta haqni'yuñqat pay navoti'ta.

³³ Nikañw uma mohti God moñwtunatyayat tunatyaltotimantani, pu suan hinwisniqeyu; noqw sohsok ñi himu umumi enañ noiwni.

³⁴ Paniqw òviy uma pu' talōñvaqat ep qavomi hintaniqat ep qa nānaphin wūwantotani. Pay pi qāvoniqa hihta hintaniqat aw nāp tunatyaltimantaniq'ò. Pay pi uma pu' talōñvaqat ep hiniwhitiqat-sa aw tunatyaltotimantani.

7

Judging Others

(Lk 6.37-38, 41-42)

¹ Uma qa tūovelantotani, nen uma qa pantsaniwyani.

² Taq uma tūovelantote' pay piw pan pantsaniwyani; pu uma hihsa'haqam hakiy eñem tuwantotaqw, pay piw pan umuñem tuwantiwmantani.

³ Noqw hinoqw um uhtupkoy posmiq hihta hihsaq tuway'kañw, pas nāp uhposeq lestavit pakiwtaqat aw qa unañwtavi'ta?

⁴ Noqw pantaqw um hin uhtupkoy aw pañqawni: Himu as nu uhposkiy hóroknani, kítani, susmataqpi uhposveq lestavi pakiwtaq'ò?

⁵ Um nawip'ew hinmaqa, um mohti uhposñaqw lestavit hórokne', pahsat pu um suyan tālat taykañw, uhtupkoy poskiyat hóroknani.

⁶ Uma hihta God aw noiwhqat qa popkotuy amumi taviyamantani, taq ka puma umuy nūaye', tutkitotani; pu uma umuhpearl-túkwaviy qa pitsōtimuy amutpipo tūvayani, taq ka puma put aw wukukuykuyani.

Ask, Seek, Knock

(Lk 11.9-13)

⁷ Uma hihta òviy tūviñtotani, nen uma put makiwyani; pu uma hihta hepyani, nen tutwani; pu uma pōññōykinayani, noqw umumi hōtsiltini.

⁸ Pi hak hihta òviy tūviñtaqa makiwñwu; pu hihta hepqa túwañwu; pu pōññōykinaqat aw hōtsiltimantani.

⁹ Noqw kurs umuy haqawat tiat nay aw pōlaviktuviñtaqw ya sen pam put owat máqani?

¹⁰ Hal ya sen pam pākiwuy òviy tūviñtaqw soq put tsūat máqani?

¹¹ Noqw kurs pay as uma qalomáhinkahkañw umuhtimuy hihta nukñwat huylalwaniqey tuwi'yuñqw, puyaw tis òveqatsit ep Umuna put aw tūviñtotaqamuy hihta nukñwat huytani?

¹² Sinom umuy pāsyaniqat uma pan nānawakne' pay uma piw pan sinmuy pāsiamantani. Pi yan hapi Moses Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy amumum itamumi tutapta.

The Narrow Gate

(Lk 13.24)

13 Uma hihsa' qenit hötsiwat an yuñni. Taq mokiwuy aqw hötsiwa wuhkoqni, pu aqw pöhu a'nö pütsi; noqw kaysiwhqam pañsoq nātsamya.

14 Pi qatsit aw hötsiwa hihsaq qéniniqw, pu aqw pöhu hihsaq pütsiniqw, öviy híkiyom put tuway'numya.

A Tree and Its Fruit
(Lk 6.43-44)

15 Uma hakimuy Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey pan nātuñwantotaqamuy ep tunatyaltotini. Taq haqawat pan atsáy'kahkañw umumi ökiwtani. Puma kanelmuy amún okiw'unañway'yuñqey ankahkañw, kwëkwewhtuy amún tūhoyalayaniqey tunatyawyuñw.

16 Pay uma pumuy hintsakpiyamuy mātsi'yuñw. Ya sinom övat yönötskit añqw mawyañwu? Sen nönvospatat hihta kütay'yuñqat añqw mawyañwu? Pay qa panta.

17 Noqw öviy haqam lomasipaltsoki nukñwat sipalay'vañwu; noqw pay qalomásipaltsoki qa nukñwat sipalay'vañwu.

18 Pas lomasipaltsoki soon hin'ewakw sipalay'vañwu; pu qalomásipaltsoki soon nukñwat sipalay'vañwu.

19 Qalomásipaltsoki qa nukñwat aniwnañwuqa tsaqniwe' qöhit aqw maspiwñwu.

20 Pantaqw öviy uma pumuy aniwniyamuy akw pumuy mātsi'yuñw.

I Never Knew You
(Lk 13.25-27)

21 Qa sohsoyam inumi Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, kitiwisqam öveqatsit ep Ina monw'iwtaqat aw yuñni; pi öveqatsit ep Inay tunatyayat an hinmaqa hapi pañso pákini.

22 Ason aw pituqw pep pu' kaysiwhqam inumi pañqawani: Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, ya itam qa uhnatñwaniy aw yankahkañw unem yuaaykuya? pu uhnatñwaniy aw yankahkañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwaya? pu uhnatñwaniy aw yankahkañw nihtiwtat katutmalat tumaltota?

23 Pahsat pu nu amumi pas pañqawni: Nu qa hisat umuy tuwi'ta; huvam inuhpiy ahpiyyaa, nukpantuwit hintsatskaqamu.

The Two House Builders
(Lk 6.47-49)

24 Paniqw öviy haqawa ilavayiy aw tūqaykañw put an hinmaqa tāqat wuwñi'taqat antaqat nu pañqawni. Pam owat atsve kīta.

25 Noqw yokvaqw, wukomunva, pu hukvaqe kīhut an a'nö yēvanta; noqw pam qa sahpu, pam owat ep kīiwtate öviy'o.

26 Pu haqawa ilavayiy aw tūqaykañw qaanhinmaqa hakiy qa wuwñi'taqat antani. Pam hak pisave kīta.

27 Noqw yokva, wukomunva, pu hukvaqe kīhut an a'nö yēvanta; noqw pam sahpu, nihqe pam kīhu qaan'ewakw kīqöti.

The Authority of Jesus

28-29 Noqw Jesus pas öqalat pasiwkañw, pan pumuy tutuqayna, tutavot tütutuqaynayaqamuy qa amun'i. Noqw pam yan yuaataqe yukuqw, sinom put hin tutuqaynaqat ep aw kätayuñwa.

8

Jesus Makes a Leper Clean
(Mr 1.40-45; Lk 5.12-16)

1 Pu pam tsomonaqw hawhq, sinom qaan'ewakw hintaqam put añkya.

2 Noqw meh, hak tokoplelet tütuyhqa pituhqe, put aw naokway'taqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani.

³ Noq̄w Jesus put aw māvuyaltiḡe aw toñokt pañqawu: Pay nu suhtaḡ'ewa; powaltii. Noq̄w pahsat pay put añ tokoplele sūlawhti.

⁴ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Um hapi ḡa hakiy aw haḡam lavayhtini; pay um ah-piynen God awwat moñwit aw nāmahtaknani, nen Moses hin tutaptaḡw um kuwahtiput God aw nóani. Um yan powaltiqey nuhtumi tuawi'tani.

Jesus Heals a Roman Officer's Servant
(Lk 7.1-10)

⁵ Noq̄w Jesus Capernaum aw pakiḡw, hak solāwamuy amumi moñwi put aw pituhḡe, put aw ḡa nātusitaḡe,

⁶ Pañqawu: Tutuyḡawhḡa, ihoñviaya ikiy ep tuyhḡatsḡ, put aḡpa' ḡatāyuñḡw, pam pas kānanvotkañw okiwhinta.

⁷ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pay nu aḡwnen put ḡalaptsinani.

⁸ Noq̄w solāwamoñwi lavayhtiḡe put aw pañqawu: Tutuyḡawhḡa, soon pi um nuy yan'ewakwniḡw ikiy aw papkini. Pay um panis lavayhtiḡw, pay ihoñviaya ḡalaptuni.

⁹ Pi nu sukwat aw maḡaptsi'kañw ḡatu. Noq̄w solāwam inumi piw maḡaptsi'yuñwa. Noq̄w nu sukw aw, Yupa, kitaḡw pam haḡaminiñwu; pu sukwat aw, Pew'i, kitaḡw pam inuminiñwu; pu ituwikiy aw, Yanhtii, kitaḡw pam panhtiñwu.

¹⁰ Noq̄w Jesus put navotḡe pas aw kātaytaḡe put añḡyaḡamuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañḡawni: Pas nu ḡa haḡam pas yan tuptsiwnit tuwa, hikis Is-rael-sinmuy amuhpee.

¹¹ Noq̄w nu umumi pañḡawni: Nāt kaysiwhḡam hōpaḡw, pu tavañḡw ökini; nen Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy amumum öveḡatsit ep tunösvoñat aw yesvani.

¹² Noq̄w ima as pañsoḡ yuñniḡam ihpo ḡatalpumi maspiwyani. Pep pu' tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

¹³ Noq̄w Jesus solāwamoñwit aw pañqawu: Pay pi um aḡwni. Pay um hin tuptsiwhḡ nam antaa. Noq̄w put hoñviayaat pay pahsatniḡw ḡalaptu.

Jesus Heals Many People
(Mr 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴ Pu Jesus Peter kīyat aw pakiḡw kurs put nōmayat yuat mukituyat akw tuyhḡatsi.

¹⁵ Noq̄w Jesus put māyat aw toñokḡ, mukituya put mātavi; noḡw wuhti ḡatuptuḡe pumuy amumi unañwtavi.

¹⁶ Noq̄w tapkiḡw, sinom kaysiwhḡamuy nukpanhihikwsimuy akw tuyḡawi-wyuñḡamuy put aw tsamvaya; noḡw pam lavayiy akw sinmuy amuñḡaw nukpanhihikwsimuy ipwa; nihḡe sohsokmuy tūtuyyaḡamuy ḡalaptsina.

¹⁷ Yan Tutuyḡawhḡat lavay'ayayat Esaias lavayiat aw antsaniwa, pam ura pañqawu: Pam itamuy hihta akw öpuiwyuñḡat nāmi nahlaknakañw, itahtuyay ökwilta.

The Would-Be Followers of Jesus
(Lk 9.57-62)

¹⁸ Noq̄w Jesus sinmuy ḡaan'ewakw hintaḡamuy put aw ñöyakiwtaḡw túwahḡe, put aw nānatuwnayaḡamuy wuhkovatuphat yupḡḡöymiyaniḡat amumi pañqawu.

¹⁹ Noq̄w hak tutavot tūtutuḡaynaḡa Jesus aw pítuhḡe put aw pañqawu: Tūtutuḡaynaḡa, nu uñ haḡaminiḡw úmummantani.

²⁰ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Ima sisikahtayht haḡe' ḡölöy'yuñwa, noḡw sūmawuy añ masay'yuñḡam totokpi'yuñwa; noḡw nu' Sinot Tiat haḡam iqötöy nāsuñwnaniḡey ñastaa.

²¹ Pu piw suhka put aw nānatuwnaḡa put aw pañqawu: Tutuyḡawhḡa, um nuy nakwhanaḡw, nu mohti inay amht, pu' uñkni.

²² Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Um inuñkni; ason pi so'pum pumuy amuñḡaw so'pumuy amyani.

Jesus Calms a Storm
(Mr 4.35-41; Lk 8.22-25)

²³ Pu pam pākihut aqw pakiqw, put aw nānatuwnayaqam put ańk aqw yuńa.

²⁴ Noqw meh, wuhkovatuphat ańqe' qaan'ewakw hukvaqe, pas qaōwíhuhukq, ōviy pākihut pāhut hońvantaqat akw nōmilti; noqw pantaqw Jesus pūwi.

²⁵ Noqw put aw nānatuwnayaqam put aw ōkihqe, tātaynayaqe aw pańqaqwa: Tu-tuyqawhqa, itamuy ayo óyaa; itam súlawhtini.

²⁶ Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Ya uma hinoqw pas tsawiniwyuńwa, okiw uma ōwituptsiwni'yuńqamu? Pahsat pu pam wunuptut, hūhukańwtuy mēwa, pu pāhuta. Noqw wukosutmakma.

²⁷ Noqw tuwat tahtaqt katayuńqe pańqaqwa: Ya sen i' hak himuniqw, ōviy hikis pi hūhukańw, pu pāhu put hińqawhq anhtoti?

Jesus Heals Two Men with Demons
(Mr 5.1-20; Lk 8.26-39)

²⁸ Noqw pam wuhkovatuphat ayoqwat Gergese-sinmuy tutskwayamuy aw pituqw, pepeq hakim lōyōm tāqatuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqamuy tuamaqōlńaqw yámakqe, put ahsawva; hakim nuhtsel'ewayomniqw, ōviy soon hak pańqe' hinnumni.

²⁹ Noqw meh, puma a'nō tōqtiqe pańqawu: Ya um itamuy hinhtiniqat nāwakna Jesus, um God Táita? Ya um nāt aw qa pituqw pay itamuy okiwsanniqe ōviy pitu?

³⁰ Noqw pep pumuy amuńaqw yāp pitsōtim wukotonawtaqam nōnova.

³¹ Noqw ōviy nukpanhihikwsim put aw ō'qalyaqe pańqaqwa: Kurs um itamuy ipwe', itamuy pitsōtimuy amumi yuńniqat itamuy nakwhanani.

³² Noqw pam amumi pańqawu: Yúpave. Noqw puma nōnakqe, pitsōtimuy amumi yuńa. Noqw sohsoyam pitsōtim tuhpelat ań pāmiq a'nō yuhtukqe, pāmiq paōysoa.

³³ Noqw pumuy nopni'yuńqam watqaqe, kīmiyaqe, hin hiniwhtiqtat lavayhta, pu ima hakim nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqam hin hinhtiqtata.

³⁴ Noqw sohsoyam pep kitsókit ep ki'yuńqam pańqawu Jesus ahsawvawisa; nihqe put tutwaqe pay pam pumuy tutskwayamuy ańqw ahpiyniqat put aw ō'qalya.

9

Jesus Heals a Paralyzed Man
(Mr 2.1-12; Lk 5.17-26)

¹ Pu Jesus pākihut aqw pakit, wuhkovatuphat yámakqe, nāp kitsókiy aw pitu.

² Noqw meh, hakim hakiy ahpá' qataytaqat tūtuyhqat ahpát ań wáōkiwtaqat Jesus aw wikvaya. Noqw pam pumuy qapēvewniyamuy amumi túwahqe, it tūtuyhqat aw pańqawu: Itii, um qa hin unańway'tani; pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa.

³ Noqw hakim tutavot tūtutuqaynayaqam pep yesqam unańwpeq pańqaqwa: I' tāqa God aqw hińqawu.

⁴ Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy mātsi'taqe amumi pańqawu: Ya uma hinoqw umuh'unańwpeq qalomáwuwantota?

⁵ Ya hinwat lavayhtiniqw qa pas pas hinta? sen Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa, kitaniqō'? sen Wunuptut, nakwsuu, kitaniqō'?

⁶ Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanhtipuyat ayo yúkuniqey aw ōqalat pasiwtatqat uma it akw nanaptani-pu pam it hakiy ahpá' qataytaqat aw pańqawu: Wunuptut, uh'ahpay kwusut, um nímani.

⁷ Noqw pam wunuptut, kiy aw'i.

⁸ Noqw kaysiwHQam sinom put aw tāyuńqe, God pas hihtatota, pam hakiy sinot pas panhaqam ōqalat máqahqat ep'e.

Jesus Calls Matthew
(Mr 2.13-17; Lk 5.27-32)

⁹ Noqw Jesus pañqw ahpiynihqe, hakiy tāqat Matthew yan mātsiwhqat haqam moñwit eñem sīvat ömalalwaqat ep qatuqw tuwa; nihqe put aw pañqawu: Um inuñkni. Noqw pam wunuptut put añki.

¹⁰ Noqw ahpiy pantaqw, Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumum Matthewt kīyat ep ökihqe, pep tunösvoñat aw yesq, kaysiwhqam moñwit eñem sīvat ömalalwaqam-niqw pu qaanhinwisqam pañso ökihqe, pumuy amumum put aw yesva.

¹¹ Noqw Pharisee-sinom put aw tātayyaqe, put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqaqwa: Noqw umuy tutuqaynaqa hinoqw moñwit eñem sīvat ömalalwaqamuy-nikañw, pu qaanhinwisqamuy amumum tūmoyta?

¹² Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pañqawu: Pay añ qahinyuñqam tūhikat qa haqni'yuñwa; nawus pi tūtuyyaqam put haqni'yuñwa.

¹³ Uma yañqw ahpiyye', tutuvenit añ pupriye', pahasat pu it lavayyukit māmatsyani: Uma tūookwatuwyaniqat nu put tuñlay'ta; noqw uma soq hom'oyit-sa inumi noaya, it'a. Pi nu añ sūanhinwisqamuy qa pumuy wānwayniqe öviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay añqw lasyaniqat aw wānwayniqw öviy pitu.

The Question about Fasting
(Mr 2.18-22; Lk 5.33-39)

¹⁴ Pahasat pu John aw nānatuwnayaqam Jesus aw ökihqe aw pañqaqwa: Itam-niqw pu Pharisee-sinom piép nānapwalañwu. Noqw ya hintaqw öviy ūmi nānatuwnayaqam qa pantsatska?

¹⁵ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya sen haqam mö'wit ep sinoiwyuñqam möönañwuy pumuy amumumniqw napwalni'yuñwuni? Nikañw pay ason hisat aw pituqw, möönañw pumuy nawhkiwuni; noqw pep pu' puma nānapwalani.

¹⁶ Qa hak sino puhutsatsakwmötsaput yewaskwit aw pihtaknañwu. Ispi hak panhtiqw, put ep pihtakqa yuwsit añqw tsikq, pu' pas pāpu wukoprokñwu.

¹⁷ Piw qa haq pi hak pukawikorot sakwīwmaqat añ puhuovavalat kuhkuya; pi hakiy panhtiqw, ovavala pēke' wiwkorot patomnani, nen añqw kūyiwtaqa wehemhtini, noqw wiwkoro sakwitotini. Pi puma puhuovavalat puhuwiwkorot añ kukyañwu; noqw pam qa hinhtiñwu.

The Official's Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak
(Mr 5.21-43; Lk 8.40-56)

¹⁸ Noqw nāt pam pumuy amumi yan yuaataqw, meh, hak moñwi pītuhqe, Jesus aw naokiwtat, aw pañqawu: Okiw iti māna nāt pas pu' mōki. Noqw um as awnen, aw uhmay akw toñokq pam ahoy tātayni.

¹⁹ Noqw Jesus wunuptut put añki, pu put aw nānatuwnayaqamu.

²⁰ Noqw pam aqwniqw, hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsañwuy añ uñway qa huruhtaqey akw tūtuyhqa put ahkwayñaqw aw pītuhqe, yuwsiyat qalawñwayat aw toño,

²¹ Pam unañwpeq pañqawhqe öviy'o: Ñas'ew pi nu as yuwsiyat aw tónoke', pay soon qa qaluptuni.

²² Noqw pam panhtiqw, Jesus namtökt, put túwahqe aw pañqawu: Itii, pay um qahin unañway'tani; pay uhqapevewni un qalapsina. Noqw pahasat pay wuhti qalaptu.

²³ Pu Jesus moñwit kīyat aw pákihqe, lēlenyaqamuy pu kaysiwhqamuy sinmuy pep saáatotaqamuy amumi yórikqe,

²⁴ Pañqawu: Huvam ayoyaay! Pay māna qa mōki, pi pūwi. Noqw puma put aw tutsíwtsuyhti.

²⁵ Pu öviy pam sinmuy pañqw nōnaknat, ahpami pákihqe, mānat māyat ñuaqw, pam qatuptu.

²⁶ Noqw pam pep paniwhitiqa put tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa.

Jesus Heals Two Blind Men

²⁷ Noqw Jesus pañqw ahpiyniqw, hakim löyöm qapostalqam put añk tsa'timaqe pañqawma: David tíata, okiw itamuy ökwatuwaa!

²⁸ Noqw pam kīmi pakiqw, qapostalqam put aw pitu. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya nuy panhtiniqey tuwi'taqat uma tuptsiwa? Noqw puma put aw pañqawu: Owi Tutuyqawhqa.

²⁹ Pahsat pu pam pōsiyamuy aw toño pañqawkañwo: Pay uma hinhaqam qapēvewnaqat pan umuñem hintani.

³⁰ Noqw pumuy pōsiam tālawwa; noqw Jesus pumuy pās mēwaqe pañqawu: Uma hapi tunatyaltiqw, qa hak it navotni.

³¹ Noqw tuwat soq puma pañqw ahpiynihqe, pam pumuy pantsanqat put tutskwat añ ahsupoq kúrukna.

Jesus Heals a Dumb Man

³² Noqw pumuy pañqw yámaktoqw, meh, hakim hakiy qayuáataqat nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqat Jesus aw wikvaya.

³³ Noqw nukpanhikwsit put añqw ayo tūviwhq, qayuáataqa yuaayku. Noqw sinom suhpantaqam kātayuñqe pañqawu: Pas qa hisat Israel-sinmuy amuhpe yan hiniwhitiqw hak aw yori, kitota.

³⁴ Noqw tuwat Pharisee-sinom pañqawu: Pam nukpanhikwsimuy moñwíyamuy aw yankañw, nukpanhikwsimuy ipwanta.

Jesus Has Pity for the People

³⁵ Noqw Jesus pañ wuhkokitsokit añ-nikañw pu pay kitsókit añ nakwsuqe pumuy tsotsvalkiyamuy añ pumuy tutuqaynatinuma; pu moñwtunatyat ahpiy lomatuawit yuaatinuma; pu sinmuy amuhpa' sohsokmuy tütuyyaqamuy qalapsintinuma, pu sohsok hihta akw öpuiwyuñqamuy.

³⁶ Nihqe pam kaysiwhqamuy sinmuy amumi yórikqe pumuy ökwatuwa, mañwúiwuyñqw öviy'o, pas kanelmuy amumi qa hak tunatyawtaqw puma ahtsawaliwuyñwa.

³⁷ Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas hapi as üyi qaan'ewakw tukwsiwta, noqw tsovalayaniqam híkiyomu.

³⁸ Oviy uma üyi'taqat aw nānawaknaqw, pam hakimuy üyiy aw ayatani.

10

The Twelve Apostles

(Mr 3.13-19; Lk 6.12-16)

¹ Pu pam pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy wánwayhqe, pumuy tuyoy'e'wakw hīhikwsimuy amumi öqalat huyta, pumuy nuhtuñaqw ipwanwisniqat öviy'o; pu sohsokmuy hihta akw tütuyyaqamuy, pu öpuiwyuñqamuy qalapsintiwisniqat aw pumuy öqalmaqa.

² Noqw pakwt löq sihkay'taqam ayaiwuyñqam yan mātsiwyā: I' mohti'maqa Simon, Peter yan piw tūnwantiwhqa, noqw pu put tupkoat Andrew; pu Zebedeet tiat James-niqw pu tupkoat John;

³ Pu Philip-niqw, pu Bartholomew, pu Thomas-niqw, pu moñwit eñem sīvat ömalawhqa Matthew; pu Alphaeus tiat James-niqw, pu Lebbaeus, hak Thaddaeus yan piw mātsiwhqa;

⁴ Pu Simon sinomuy amuñem qa nātusi'taqa-niqw, pu Judas Iscariot, momñwituy amumi Jesus mātapniqa.

The Mission of the Twelve
(Mr 6.7-13; Lk 9.1-6)

⁵ Noqw Jesus imuy pakwt löq sihkay'taqamuy ayataqe, amumi tutaptaqe pañqawu: Uma hapi imuy qa-Jew-sinmuy qa amuhpa'yani; pu Samariat ep sinmuy kitsókiyamuy qa haqamiwat aw yuñni.

⁶ Uma qa pañyat, Israel-sinmuy amuhpa'yani. Taq okiw puma kanelmuy amún haqami hiniwhtoti.

⁷ Pu uma añqe'ye', yan yuaatinumyani: Oveqatsit añqw moñwtunatyat aw pitsíwiwta, kitotani.

⁸ Uma tütayyaqamuy qalapsintiwiwsi; tokoplelet tütuyyaqamuy powatiwisni; so'pumuy tātaynatíwisni; nuhtuñaqw nukpanhihikwsimuy ipwanwisni. Uma hapi öqalat paysoq makiwya; öviy uma pan piw paysoq tūvaañwantiwisni.

⁹ Uma palasivat, qötsásivat, pu sikavalasivat qa sivamokyuñwani.

¹⁰ Piw qa tukput maskay'wisni; piw qa löq napnay'wisni, piw qa tötsita, piw qa natönpita. Pay tumal'aya nösniquey ahsatañwu.

¹¹ Pu uma haqami wuhkokitsokimi, sen pay kitsókimi yuñe', hak pep kaptsitiwhqat tūviñtotamantani. Nen uma hisat pañqw ahpiyyaniqey pahsavo pep yesmantani.

¹² Pu uma haqami kīmi yuñe', amumi pañqaqamantani: Uma kwakwhat yesni.

¹³ Pu kurs pep kīvit pay umuhkwakwhay hihkay'yuñqw, umuhkwakwha pep hūrstimantani. Pu kurs pay puma put qa hihkay'yuñqw, pay umuhkwakwha umumi ahoy pītumantani.

¹⁴ Pu hakim umuy qa pās o'yat, piw umuhlavayiy qa aw tūqayyuñqw, uma pañqw kīñaqw añqw ahpiyye', umuhkukuy añ qöat ayo tsatswiyamantani.

¹⁵ Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, imuy umuy qa pās o'yaqamuy amuñem pas is óhini. Puma Sodom-nikañw pu Gomorrhat ep sinmuy amuhpenihqe pas pavan amuñem nuhtsel'ewayhtini.

Coming Persecutions
(Mr 13.9-13; Lk 12.12-17)

¹⁶ Nu' hapi umuy añhqe ayatani. Noqw uma kanelmuy amún hakimuy kwēkwewhtuy amunyuñqamuy amuhpa' hinnitusyani. Oviy uma tsütsu'tuy amún qaūunatni, pu höwihtuy amún ñasta nukpanay'yuñwani.

¹⁷ Nikañw uma tunatyawkahkañw hinnitusyani. Taq sinom moñwtsovawtaqamuy amumi umuy tsamvayani; nen tsotsvalkiy añ umuy a'nö wuvahtotani.

¹⁸ Pu uma inutsviy momñwituy-nikañw pu pas susmomñwituy amumi tsamvaniwyani. Nen uma pumuy amumi nuy tuawi'yuñwani, pu qa-Jew-sinmuy amumii.

¹⁹ Nikañw ason puma umuy nuhtumi mātapyaqw, uma hin hihta yuaaykuyaniqey qa wuwanvisioqtotini. Pay ason uma hihta yuaaykuyaniqa pep umumi noiwmantani.

²⁰ Pi qa uma yuaatotani. Pi öveqatsit ep Umunay Hikwsiat umupqölpā yuaatani.

²¹ Pu nātupkomuy amuñaqw suhka sukwat mokiwuy aw nōamantani; pu naat tiy pay piw pantsanni. Pu timat nay, pu yuy, pumuy amuhpewhtote', pumuy mokiwuy aw pitsínayamantani.

²² Pu sinom sohsoyam umumi qasuhtaq'ewyani, uma isinomniqw öviy'o. Nikañw ason so'ñwamiq añ kuytaqa hapi ayo yámakiwtamantani.

²³ Nikañw ason puma yep it kitsókit ep umuy okiwsahsanyaqw, uma haqamiwat aw watqani. Pi nu umumi pas antsa pañqawni: Soon nāt uma Israel-sinmuy kitsókiyamuy añ ahsupoq kūkuyvaqw, pay nu' Sinot Tiat pītuni.

²⁴ Pay tutuqayhqa put tutuqaynaqat epnihqe qa pavan pasniñwu. Pu piw hoñviaya moñwiw epnihqe qa pavan pasniñwu.

²⁵ Pay tutuqayhqa put tutuqaynaqat ante', pay pam put ep tsuyakmantani, pu hoñviaya piw moñwiw an'i. Noqw kurs sinom ki'taqat Beelzebub yan tuñwáye', pay kurs pi hin tis puma sinomuyatuy qa pan túnwantotani.

Whom to Fear
(Lk 12.2-7)

²⁶ Noqw òviy uma pumuy qa mamqasyani. Pi qa himu āmiwtaqa qa mātaktini; pu qa himu tupkiwtaqa qa nanaptiwni.

²⁷ Nu hihta qatulpuve umumi lavayhtiwhq, uma put tālat ep yuaaykuyamantani. Pu himu umuhnaqvumiq lavayhtiwhq, uma kits'ónaqw put tsa'lalwani.

²⁸ Uma sinmuy qa mamqasyani. Puma pi hakiy tokoyat-sa nīnayaniqey aw öqalay'yuñwa; nīkañw kurs hin hakiy hikwsiyat nīnayani. Uma qa panyuñwt, God mamqasyani. Pam pi hakiy tokoyat pu hikwsiyat sivihpit qōhit akw hovalaniqey aw öqalay'ta.

²⁹ Puyaw qa löyöm kwevewhyat sūkw palavotōnat òviy huyiwñwu? Noqw qa himuwa puma Umunay qa tunatyayat ahpiy tutskwami posñwu.

³⁰ Noqw hikis pi umuhqötöva umuhhömi sohsoy pohtoylaniwta.

³¹ Paniqw òviy uma qa tsawiniwyuñwni. Umuna umuy kaysiwhqamuy kwekwéwewhyamuy amuhpenihqe pas kahkawna.

Confessing Christ before Men
(Lk 12.8-9)

³² Hak haqam isinonihqey nuhtumi pañqawhqa, nu piw tuwat put isinoynihqat òveqatsit ep Inay aw pañqawni.

³³ Nīkañw hak haqam qa isinonihqey nuhtumi pañqawhqa, nu piw tuwat put qa isinoynihqat òveqatsit ep Inay aw pañqawni.

Not Peace, but a Sword
(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Uma qa inumi yan wūwantotani: Pam ka sinmuy qa hin unañwat yesniqat amuñem yúkuniqe òviy pitu. Qae. Nu qa paniqw pitu. Pi sinom inutsviy nātsikyani.

³⁵ Pi nu tāqat nay ehpewtaniqe pitu, pu māna yuy ehpewii, pu mö'wi kōñay yuyat ehpewhitiniqat òviy'o.

³⁶ Pu hak pas nāp sinomuy tuwqamuy'vani.

³⁷ Inumi unañway'taqey lalvaykañw, nay pu yuy pumuy amumi pas unañway'taqa pay nawus qa isinoni. Pu inumi unañway'taqey lalvaykañw, timuy amumi pas unañway'taqa hapi pay nawus qa isinoni.

³⁸ Pu nahoylehtsit qa kwusut, pu qa inuñknihqqa hapi pay nawus qa isinoni.

³⁹ Qatsiy kahkawnaqa put kwayhni. Pu inuñem tunatyat ep qatsiy kwayhqa put túwani.

Rewards
(Mr 9.41)

⁴⁰ Umuy pās óyahqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távihqa hapi Inay nuy añqw távihqat pās távini.

⁴¹ Kurs Tutuyqawhqaqat lavay'ayaat hakiy aw pituqw, pam Tutuyqawhqaqat tunatyayat òviy put pās tave', pam lavay'ayat amum hihta ahsatiyat makiwni. Noqw kurs sino súantaqa hakiy aw pituqw, pam put súanmaqat òviy put pās tave', pam put amum hihta makiwni.

⁴² Noqw kurs imuy inumi puhutuptionsiwni'yuñqam haqawa hakiy aw kuyhtuviñtaqw, pam inumi tutuqayhqaqat paniqw put kuyne', pas soon qa ahsatiy makiwni.

11

The Messengers from John the Baptist (Lk 7.18-35)

¹ Pu Jesus pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumi tutaplawhqe yukut, pu kitsókinawit sinmuy tutuqaynakañw amumi yuaataniqe öviy pañqw nakwsu.

² Noqw John sivikive pakiwkañw, Christ hintsakpiyat navotqe, pam löqmuy put aw nánatuwnayaqamuy Jesus aw ayata.

³ Noqw puma Jesus aw pañqawu: Ya um hak Tutuyqawhqtat lavay'ayaat pas pávannihqa hisat pítuniqa? Sen pi itam nāto hakiy pas sukwat nuhtayyuñwni.

⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Uma ahpiynen, hihta navotqey, pu aw yórikqey put John āawnani.

⁵ Qapostalyaqam pōsiy tālawnaya; pu tutuhapt nankwusa; tokoplelet tūtuyyaqam powa-toti; pu nanaqsöpt nanapta; so'pum ahoy tātayya; añ öokiwyaqam lomatuawit nanapta.

⁶ Noqw i' hak inuhpe qa unañwmokqa hapi hahlayhpit ep'e.

⁷ Noqw pumuy ahpiyniqw, Jesus sinmuy amumi John yuaataqe pañqawu: Ya uma qayēsiwhpumihaqami hihta aw kuyvawisa? Sen pāqavit hūkañwuy akw wayayataqat awi'?

⁸ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy lomayuwsi'taqat awi'? Meh, pi lomayuwsi'yuñqam momñwituy kīkiyamuy añ yēse.

⁹ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa? Sen pi Tutuyqawhqtat lavay'ayayat awi'? Owi, nu umumi pañqawni: Pam Tutuyqawhqtat lavay'ayayat epnihqe pas pávani.

¹⁰ Pi it hapi tutuveni lavayhtiqe pañqawu: Meh, nu hapi upyeve ituaw'ayay ayatani; noqw pam uhsavo un háqe'niqat añ qenitani, yan'i.

¹¹ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas qa haqam momoymuy amuhpiy tihtiwyaqamuy amuñaqw John kūyit akw tūtuvoylalawhqtat epnihqe pas pávannihqa wunuptu. Noqw pay as pi pantaqw, öveqatsit añqw moñwtunatyat ep sushin'ewaynihqa put epnihqe pas pávani.

¹² Noqw kūyit akw tūtuvoylalawhqtat John hintsaktivaqat añqw pew pahsavo sinom öveqatsit añqw moñwtunatyat nānaqaslalwa; noqw a'nöyayqam öqalay akw put tuyqawvanta.

¹³ Pi sohsoyam Tutuyqawhqtat lavay'aymat-niqw pu tutavo John aw pahsavo hin hintaniqat yuaatota.

¹⁴ Noqw uma nānakwhaniqw, i' hapi Elias, ura hak pituniqa.

¹⁵ Tuqayvastotaa. Pi uma naqvuy'yuñwa.

¹⁶ Noqw ya sen nu pu' qatsívaptsiwyuñqamuy hihta enañ namimahtaknani? Puma tsātsakwmuy kihsonve yesqamuy amunyuñwa. Puma suñwámuy amumi pañqaqwa:

¹⁷ Itam umumi lēlenyaqw, uma qa tīva; itam umumi tsaykitaqw, uma qa tsayku.

¹⁸ Öviy pi John pítuhqe qa tūmoykañw, piw qa hīhikq, puma pañqaqwa: Pam nukpanhik-wsit akw tuyqawiwta, kitota.

¹⁹ Noqw nu' Sinot Tiat pítuhqe tūmoykañw, pu hīhikq, puma piw pañqaqwa: Is uti hunuka, wine pas qa öyñwu, moñwit eñem sīvat ömalalwaqamuy-nikañw pu qaanhin-wisqamuy kwātsiamu, kitota. Noqw pay God unañwtalwuwniat aniwniy akw súantaqey mahtakni'ta.

The Unbelieving Towns (Lk 10.13-15)

²⁰ Ura Jesus kitsókinawit suswuhq kātataypit tumalta. Noqw as pi panhtiqw, pañ sinom nāp tunatyay añqw qa hin lasyaniqey pan unañwtoti. Noqw öviy pam pumuy qōhqöytiva,

²¹⁻²² Nihqe pañqawu: Is ohi, úmaa, Chorazin ep sínomu! Is ohi úmaa, Bethsaidat ep sínomu! Taq nu as umuhpa' qatsá' kātataypit tumaltaqw uma nāp umuhtunatyay añqw qa lasya. Nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, umuñem pas is óhini!

Pep pu' imuy Tyre ep sinmuy amuñem-nikañw pu Sidon ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni. Pi nu as pumuy amuhpa' hisat kätatayhpit tumaltaqw, puma soon qa anahaat yūyaht, qöhtsaptomova yesvani; pan puma namtaknayani nāp tunatyay añqw lasyaniqeyu.

²³ Noqw úmaa, Capernaum ep sínomu, ya uma ōmiq nātsokaya? Uma nāt maskimiq maspiwyani. Taq nu as qatsá' kätatayhpit umuhpa' tumaltaqw, uma qa tuptsiwya. Noqw kurs as nu Sodom-kitsókit ep pan tumaltaqw, puma inumi tuptsiwyaniqw, kitsókiam nāt pewhaqami pahsavo wúnuni.

²⁴ Noqw nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' Sodom ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni.

Come to Me and Rest
(Lk 10.21-22)

²⁵ Ep pu' Jesus lavayhtiqe pañqawu: Kwakwhay Inaa, ōveqatsit aw-nikañw pu tūwaqatsit aw Tutuyqawhqa. Kwakwhat pi um ĩit yantaqat añ wuwni'yuñqamuy, pu qaūunatuy amumi tupki'kañw, titipostuy amunyuñqamuy amumi put mahtakna.

²⁶ Pantani, Inaa, pam hapi uñniqw súanta.

²⁷ Sohsoy himu Inay añqw inumi noiwa. Noqw hakiy God Tíyatnihqat qa hak navoti'ta, pas Náat-saa; piw qa hak Naat hákiyinhqat navoti'ta, pas nu' put Tiat-saa, pu Tiat hakiy aw put mahtaktaniqw pam pīwu.

²⁸ Huvam sohsoyam pew inumiyaa, uma añ hihta akw maqsoni'yuñqamu, pu putui-wyuñqamu; nen uma inumi yankahkañw nānasuñwnayani.

²⁹ Uma itumalsuñwamatniwhtote', inuhpiy tuwi'vayani; pi nu nānakwhani'kañw, okiw'unanway'ta. Nen uma umu'nanwpeq uyiwaltotini.

³⁰ Pi itumalnönönpí qa anahaa, pu iikwilni umuñem qa pútuni.

12

The Question about the Sabbath
(Mr 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ Noqw Jesus nasuñwintalönnit ep sōhövos'uyit añ yámakto; noqw put aw nánatuwnayaqam tsönso'qe talayat mawtiwiskahkañw put nōnoptiwisa.

² Noqw Pharisee-sinom amumi yórikyaqe, Jesus aw pañqaqwa: Meh, ūmi nánatuwnayaqam nasuñwintalönnit ep hihta mewniwtaqat hintsatska.

³ Noqw pam amumi pañqawu: Ya ura David suñwámuy amumum tsönmokqe hinhtiqw uma put añ qa tuñwáya?

⁴ Ura pam Tutuyqawhqat kīyat aw pákihqe pōlavikit God aw noiwhqat sowa. Ura soon nāp hak put añqw nōsñwu, pas God awwat momñwit-saa.

⁵ Hal ya uma tutavot añ it qa tuñwáya, ura God awwat momñwit put kīyat ep nasuñwintalönnit qa hihtatotat pay qa hinhtoti?

⁶ Noqw nu umumi pañqawni: Suhka Tutuyqawhqat kīyat epnihqe pas pávannihqa yep'e.

⁷ Ura yan pey'ta: Uma tūookwatuwyaniqat nu put tuñlay'ta; noqw uma soq hom'oyit-sa inumi noaya, yan'i. Noqw kurs uma put māmatsye', soon hakimuy qa hihta ep qaanhto-tiqamuy tukopnayani.

⁸ Pi nu' Sinot Tiat hikis pi nasuñwintalönnit aw moñwi.

The Man with a Crippled Hand
(Mr 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Pu pam pañqw ahpiynihqe, pumuy tsotsvalkiyamuy aw paki.

¹⁰ Noqw meh, hak tāqa lakput may'taqa pep nuhtuma. Noqw momñwit hihta ep put nēveltoyanyaniqe ōviy put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Ya pay hak nasuñwintalönnit ep hakiy qalaptsinaniqw pam súanta? kitota.

11 Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Kurs haqawa umuñaqw sūkw kanelvokoy'taqw, pam nasuñwintalōñnit ep haqami hōtsit aqw posq, ya pam put qa pañq̄w hóroknani?

12 Noq̄w puyaw sino kanēlot epnihqe qa pas himuu? Paniq̄w ōviy hak nasuñwintalōñnit añ lolmat hintsakniq̄w pam sūanta.

13 Pahsat pu pam tāqat aw pañqawu: Uhm̄ay tsihkwa! Noq̄w pam put tsihkwa; noq̄w pam ayañqwat m̄ayat an pās powalti.

14 Pahsat pu Pharisee-sinom añq̄w ahpiyyaqe, hin as put n̄inayaniqey ankiwakw yuaatota.

God's Chosen Servant

15 Noq̄w pay Jesus put navoti'taqe pañq̄w ahpiy'o. Noq̄w qaan'ewakw hintaqam sinom put añkya; noq̄w pam sohsokmuy tūtuyyaqamuy qalapsina.

16 Nihqe puma put qa tunvotnayaniqat pam amumi pañqawu.

17 Yan Tutuyqawhqat lavay'ayayat Esaias hin lavayhtiqat aw antsaniwa; pam ura pañqawu:

18 Kurs huvam itumal'ayay inamoray aw yórikyaa. Put hapi nu aw unañway'ta; nu put pas hahlayi. Nu put aw ihikwsiy távini. Noq̄w pam imuy qa-Jew-sinmuy amumi haq̄e' sūanhintaqat mahtaknani.

19 Pam qa n̄añwuy'tani; piw qa tsa'tinumni. Soon hak put tōnayat kitpik navotni.

20 Pam hopaqat muhtsikput soon qōhiknani; pu wihqōhit híhin uwiwitaqat soon pam tōkani. Hisat sūanqatsit tūwaqatsit añ ahsupoq kúrukmaq̄w, pañso pahsavo pam pan hinmani.

21 Noq̄w ima qa-Jew-sinom put aw yanyuñwni. Yan ura pey'ta.

Jesus and Beelzebul

(Mr 3.20-30; Lk 11.14-23)

22 Noq̄w pahsat pu hak nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqa qapostalkañw qayuáataqat put aw wikvaya. Noq̄w pam put qalapsinaq̄w, ōviy pam yuaaykukañw pu pōsiy tālawna.

23 Noq̄w sinom sohsoyam k̄atayuñqe pañqaqwa: Ya qa i' David Tíata?

24 Noq̄w pay Pharisee-sinom put nanaptaqe pañqawu: I' nukpanhihikwsimuy moñwíyamuy Beelzebub aw yankañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanta.

25 Noq̄w Jesus pumuy wuwniyamuy m̄ātsi'taqe, amumi pañqawu: Haqam moñwtunatya nehpewhitiqa soon qa k̄iqōtini; pu kitsóki, sen k̄ivit nehpewhitiqam soon hoñni.

26 Noq̄w kurs Satan ayo n̄āhorokne', pam pep nehpew'iwatani; noq̄w pahsat pu moñwtunatyaat hin wúnuni?

27 Noq̄w kurs nu Beelzebub aw yankañw nukpanhihikwsimuy ipwantaq̄w ya umumi n̄ānatuwnayaqam hakiy aw yankahkañw pumuy ipwantota? Ason puma umuy atsáñhkiye', umuy suhputsnayani.

28 Nikañw kurs nu God Hikwsiyat ōqalayay aw yankañw pumuy ipwantaq̄w, pay hapi pas God moñwtunatyaat umumi pitsíwiwta.

29 Ya sen hin hak hakiy a'nō hoñvit k̄iyat aw pake' hihta himuyat put añq̄w nawhkini? Pam mohti put some', pahsat pu pam put k̄iyat k̄iqōtani.

30 Qa inumumnihqa hapi inuhpew'iwta; pu qa inumum tsovalantaqa tatslakinta.

31 Paniq̄w ōviy nu umumi pañqawni: Hak hihta ep qaanhtiniq̄w, sen nuhtumiq̄w hiñqawniq̄w, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani. Nikañw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawniq̄w, pam pantaqa pas soon hisat put ahpiy ayo yukiwni.

32 Pu hak haqam nuy Sinot Tiyat aqw hiñqawhq pay pam put ahpiy ayo yukiltini. Nikañw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawhq pam pas soon hisat put ahpiy ayo yukiltini, it qatsit ep'e, pu qatsit n̄ātoniqat ep'e.

A Tree and Its Fruit
(Lk 6.43-45)

³³ Hak lolmat sipaltsokit ūye', lomasipalat aniwnañwu. Pu hak sipaltsokiy aw qa tunatyawtaqw, pam nukushinhte', qalomásipalat aniwnañwu. Pi sipaltsoki aniwniy akw mātsiwtañwu.

³⁴ Is uti, uma hakim tsūtsu'tuy amunyuñqamu! Ya uma hin qalomátunatyay'kahkañw hihta lolmat yuaatotani? Pi hakiy unañwpeq himu ohpokiwtaw, put hapi hakiy moat yuaatañwu.

³⁵ Lolmat tunatyawtaqa sino unañwñaqw hihta lolmat nōñantoyñañwu. Pu qalomátunayawtaqa sino piw unañwñaqw hihta qalolmat nōñantoyñañwu.

³⁶ Noqw nu umumi pañqawni: Sinom hihta an'ewakw lavayhtote', hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' nawus nennem hin lavayhtotini.

³⁷ Pi God hakiy lavayiyat ep hakiy hin yukynani, sen put súantaqat pañqawni, sen qasúantaqata.

The Demand for a Miracle
(Mr 8.11-12; Lk 11.29-32)

³⁸ Noqw pahasat pu hakim tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum aw lavayhtotiqe pañqawna: Tūtutuqaynaqa, um as kātatayhpit hihta tuawi'taqat itamumi mahtaknani.

³⁹ Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Ima pu' qatsívaptsiwyuñqam nukpansinomumu, tuskapsinomumu. Puma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna. Nikanw pay puma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūkw kātatayhpit-saa. Pam Tutuyqawhqat lavay'ayayat Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqat an aw yukiltini.

⁴⁰ Ura Jonas wukovakiwuy ponoveq pāyis tālat añ-nikañw pu pāyis tōkilat añ pakiwta. Noqw pay pan piw nu' Sinot Tiat tutskwat ahsonve pāyis tālat añ-nikañw pu pāyis tōkilat añ pakiwtani.

⁴¹ Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, Nineveht añqw sinom pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum hoñve', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnayani; ispi Jonas pumuy amumi yuaaykuqw, puma nāp tunatyay añqw lasyaq'ö. Noqw meh, Jonas epnihqe pas pávannihqa yep umumum wunu.

⁴² Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, tatkaqw mónwi-wuhti pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum wunupte', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani; ispi pam Solomon a'no wuwniyat aw tūqaytaniqe öviy tūwaqalñahaqaw put aw pitu. Noqw meh, Solomon epnihqe pas pávannihqa yep'e.

The Return of the Evil Spirit
(Lk 11.24-26)

⁴³ Tuyoy'eway hikwsi sinot añqw yámake', hage' qa pay'taqat añ hinnumñwu, haqam nāsuñwnaniqe öviy'o; nit qa túwañwu.

⁴⁴ Nen pahasat pu pañqawñwu: Han pi pay nu ikiy añqw yámakqey aw áhoy'i, kítañwu. Pu pam ep pituqw qa hak epniqw, pás maspiwtaqw, añ himu lomahinyuñqw, pantaqat yórikñwu.

⁴⁵ Nen pahasat pu pam ahpiyenen, pētuy tsáñe'nihqamuy hīhikwsimuy nahpenihqe pas nūnukpantuy aw tsamñwu; noqw puma aw yuñe' pep ki'yuññwu. Noqw hakiy qatsiat añknihqa mohtiwat epnihqe pu' pas qalomáhinhtiñwu. Noqw pan hapi imuy pu' qatsivaptsiwyuñqamuy qalomáhinyuñqamuy amuñem hintani.

Jesus' Mother and Brothers
(Mr 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Noqw nāt pam sinmuy amumi yuaataqw, meh, put tupkomat yuyat amum ihpaq hoñkahkañw, put aw yuaaykuyaniqey nānawakna.

⁴⁷ Noqw haqawa put aw pañqawu: Meh, uhtupkom unuy amum ihpaq honkahkañw, ùmi yuaaykuyanigey nānawakna.

⁴⁸ Noqw pam lavayhtiye, put āawnaqat aw pañqawu: Noqw ya hak ínūu? Pu ya hakim itupkomya?

⁴⁹ Pu pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi māmasat, pañqawu: Huvam ínuy, pu itupkomuy amumi yórikyaa.

⁵⁰ Pi hak haqam Inay òveqatsit ep qátuhqat tunatyayat an hinmaqa hapi itupko, pu isiwa, pu ínūu.

13

The Parable of the Sower

(Mr 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ Noqw ép tāwat ep Jesus kīnaqw yámakqe, wuhkovatuphat qalaveq qatuptu.

² Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put aw tsovaltí. Noqw òviy pam pākihut aqw pákihqe pepeq qatuptu; noqw sinom sohsoyam pāhut qalavaqe hōñi.

³ Noqw pam tūtuwutsit akw pumuy hīhihta tutuqaynaqe amumi pañqawu: Meh, hak tāqa uyto. Poshumit tsálakintaniqe pan uylawu.

⁴ Noqw pam uylawhq, pēhu poshumi pōhpava lōhō; noqw masay'yuñqam òkihqe, an put soswa.

⁵ Noqw pēhu pikaqlōva qa pas pisay'taqat an lōhō; nihqe pay suhkuyva, an tutskwa qa pōñalaniqw òviy'ò.

⁶ Nit tāwat yamakq, pay kólaki; noqw pay pi pam qa ñay'yuñqe òviy an tsakya.

⁷ Noqw pēhu kutqólpa lōhō; noqw kūta an kuyvaqe put lakna.

⁸ Noqw pēhu lolmat tutskwat an lōhōkqe hihta aniwna; pēhu tsivót-sikip sunat aw hóyokput aniwna, pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu sunat pakwt sihkay'tasikipo.

⁹ Tuqayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

The Purpose of the Parables

(Mr 4.10-12; Lk 8.9-10)

¹⁰ Noqw put aw nānatuwnayaqam put aw òkihqe, aw pañqawu: Ya um hinoqw pumuy amumi tūtuwutsit akw yuaata?

¹¹ Noqw pam lavayhtiye amumi pañqawu: Oveqatsit anqw moñwtunatyat ahpiy navoti tupkiwta pew pahsavoo. Nīkañw pu' hapi pam umumiwat susmataq'a; nīkañw ímuywatuy qatuptsiwni'yuñqamuy amumi qa mahtaqa'a.

¹² Pi hihta himuy'taqat hapi aw piw noiwni; noqw pam hóyokiwtaqat himuy'tani; noqw pay ñastanihqat hikis pi hihta himuy'taqw pam put anqw nawhkiwni.

¹³ Paniqw hapi òviy nu pumuy amumi tūtuwutsit akw yuaata, puma as aw taykahkañw qa tutwaqw òviy'ò, pu tūqaykahkañw qa nanapta, pu qa māmatsya.

¹⁴ Noqw pumuy hapi amuhpe Esaias nāt hintaniqa lavayiat aw antsaniwa. Ura pam Tutuyqawhqat eñem yan lavayhti: Uma as aw tūqaykahkañw nanaptat, qa māmatsyani; pu uma as aw taykahkañw tutwat, qa māmatsyani.

¹⁵ Pi imuy sinmuy unañwaam pās tunaiwyuñwa, pu naqvuum qa nanvotya, pu puma uvuyuñwa, nāp hisat pi ka puma pōsiy akw tutwakañw, naqvuy akw nanaptakañw pu unañway akw māmatsye', inumi ahoy nānamtōkaqw, nu pumuy qalaptsinani, kita.

¹⁶ Nīkañw uma hapi hahlayhpit epya, ispi umuhposi tālat aw tāyuñqw òviy'ò, piw umuhnaqvuy an hōtsíltoti.

¹⁷ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas as kaysiwhqam Tutuyqawhqat lavay'aymatniqw, pu súanhinwisqam umuy hihta aw yóriyaqat as aw yórikyaniqe nānawaknañw hapi qa aw yórikyaa, pu umuy hihta nanaptaqat as nanaptanikañw qa nanapta.

Jesus Explains the Parable of the Sower

(Mr 4.13-20; Lk 8.11-15)

¹⁸ Kurs huvam tuqayvastotaa. I' tūwutsi hihta tuawi'taqat uma nanaptani.

¹⁹ Hak haqam moñwtunatyat ahpiy lavayit navotkañw, put qa māmatsq, pahsat pay Nukpana aw pite', put unañwpeq lavayit ūyiwqhāt pañqw ipwañwu. I' hapi pōhpava yēvayaqat anta.

²⁰ Pu i' pikaqlöva yēvayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit navote', hahlaykañw āpiy put kwúsuñwu.

²¹ Noqw pay lavayi hakiy unañwpeq qa ñay'taqw, pay ōviy as pam hihsavo añ kuytañwu. Nikañw ason lavayit ep kānanvotpit, pu okiwsahsaniwuy aw pituqw, hih-savoniqw pay pam sóonhtiñwu.

²² Pu i' kutqōlpa yēvayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit as navotat, yep qatsit-sa aw tunatyalte', pu kāhakiwuy tunlay'kañw put akw ūnatiqe, soq lavayit qa aw tunatyaltiñwu. Noqw ōviy lavayi put ahsonve qa hihta aniwnañwu.

²³ Pu tuwat i' lomatutskwat añ yēvayaqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', māmatsyañwu. Noqw lavayi wuñwe', hihta aniwnañwu, pēhu tsivót-sikip sunát-sikip hóyokput himuy'vaya; pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu sunat pakwt sihkay'tasikipo.

The Parable of the Weeds

²⁴ Pu pam piw tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy tutuqaynaqe amumi pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunatyā hapi hak pāsāy añ lomavoshumit uyhqat anta.

²⁵ Noqw pam puwhq, put tuwqaat pítuhqe, sōhōvosit amuhtsava sōhōvostusaqat uyht, ahpiy'o.

²⁶ Noqw ūyi nahpi'vaqe talay'vaqw, pahsat pu sōhōvostusaqa piw mātaqti.

²⁷ Noqw ōviy ki'taqat tumal'aymat put aw ōkihqe, aw pañqawu: Moñwi, ya um as qa lomavoshumit uhpasay añ ūya? Noqw pam haqam sōhōvostusaqata?

²⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay ituwqa panhti. Noqw tumal'aymat put aw pañqawu: Noqw itam awe', añ tsovalayaniqat um nāwakna?

²⁹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Qae, taq ka uma sōhōvostusaqat añ tsovalan-tote', sōhōvosit énañyani.

³⁰ Pay pi hāk añ sohsoy wúnwiiwmani hisat tsovalaniwniqat aw pahsavoo. Noqw ason hōqyaniqw, pep pu' nu hōqyaniqamuy amumi pañqawu: Uma añ sōhōvostusaqat mohti tsovalayani, nen put somhtotat taqtsokyani; pu' ason uma sōhōvosit ikoyohkiy aw tañatotani.

The Parable of the Mustard Seed

(Mr 4.30-32; Lk 13.18-19)

³¹ Pu piw pas sukw tūwutsit akw amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunatyā mustard-uyit sivosiyat anta. Put hak pāsāy ep ūya.

³² Pam pas sohsoy hihta pōvoshumit amuñaqw sushisay'o; nikañw pam wuñwe', sohsoy tusaqtsoskit amuhpenihqe suswuyōqtiñwuniqe pas himutskiniwhtiñwu. Noqw ōviy sūmawuy añ masay'yuñqam öke', put nantaqayat añ yesvañwu.

The Parable of the Yeast

(Lk 13.20-21)

³³ Pu piw pam sukw tūwutsit akw pumuy amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunatyā pēkenit anta; put wuhti kwúsuhqe, payhp tuwanit ñumnit enañ namiqwrilañwu; noqw pam sohsoy put pēkenañwu.

Jesus' Use of Parables

(Mr 4.33-34)

³⁴ Iit yantaqat sohsok Jesus sinmuy amumi tūwutsit akw yuaata; nihqe pam tūwutsit qa akw yuaatanik, pay amumi qa yuaatañwu.

³⁵ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiga aw antsaniwa; pam ura pañqawu: Nu tūwutsit hihta tuawi'taqat akw yuaatani; nu tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaw hihta tupkiwyuñqat pañqawni.

Jesus Explains the Parable of the Weeds

³⁶ Pahsat pu Jesus sinmuy añqe' hōnat, kīmi paki. Noqw put aw nānatuwnayaqam aw ōkihqe, aw pañqawu: Um as sōhōvostusaqat hihta tuawi'taqat itamuy āawnani.

³⁷ Noqw pam hu'waqe amumi pañqawu: I' lolmat poshumit uyhqa hapi nūu, Sinot Tíata.

³⁸ Noqw pāsa hapi yep qatsi. Lomavoshumi hapi moñwtunatyat añqw sinoiwtaqamu; noqw sohōvostusaqa hapi hakiy qalolmat sinomatu.

³⁹ Pu tuwqa, pumuy uyhqa hapi i' Nukpana; yep qatsit so'ñwamiq pituqw, pahsat pu hōhōqsattiqat antani, noqw añ tsovalayaniqam hapi ōveqatsit añqw hoñvia'yamu.

⁴⁰ Noqw ōviy hapi sōhōvostusu tsovalaniwht, qōhit akw taqtsokiwhq, pay pan hapi yep qatsit so'ñwaveq hintani.

⁴¹ Nu Sinot Tiat ihoñviaymuy ayataqw, puma imoñwtunatyay añqw sohsokmuy las-nayaqamuy, pu qaanhinwisqamuy tsovalayani;

⁴² Nen pumuy qōpqōmiq qōhit aqw maspayani. Pep a'nō tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

⁴³ Noqw pep pu' hakim súanyuñqam Nay moñwtunatyayat ep tāwat an tālawñway'yuñwani. Tuqayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

The Parable of the Hidden Treasure

⁴⁴ Pu i' pīwu: Oveqatsit añqw moñwtunatyaya himu a'nō hihkay'taqat pasve tupkiwtaqat anta. Put hak tāqa túwahqe, ahoy amht, put ep kwañwtoynaqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put pāsāt tui.

The Parable of the Pearl

⁴⁵ Pu i' pīwu: Oveqatsit añqw moñwtunatyaya hakiy huhyaqat lolmat pearl hepnumqat anta.

⁴⁶ Pam hak sūkw pearl pas a'nō hihkay'taqat túwahqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put tui.

The Parable of the Net

⁴⁷ Pu i' pīwu: Oveqatsit añqw moñwtunatyaya pakiwmaktutsayat anta. Pam wuhko-vatuphamiq tūviwhqe, sohsok hinyuñqamuy pāvakiwhtuy inhta.

⁴⁸ Put aw ohpokq, puma pāhut qalavoq put lánaknayaqe, pep yesvat, pu añ nūnukñwatuy pāvakiwhtuy hihta aqw tañatostat, pu pay hin'ewakwmuy maspayañwu.

⁴⁹ Noqw pan hapi hintani yep qatsit so'ñwaveq'a. Oveqatsit añqw hoñvia'yam nankwuse', añ nūnukpantuy lomasinmuy amuñaqw tsīkayani,

⁵⁰ Nen pumuy qōpqōmiq qōhit aqw maspayani. Pep a'nō tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

New and Old Treasures

⁵¹ Pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma iit sohsok māmatsya? Noqw puma aw pañqawu: Owī, Tutuyqawhqat.

⁵² Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Sohsoyam tutuvenit tuwi'yuñqam ōveqatsit añqw moñwtunatyat ahpiy tutaqayhpit tuwi'vayaqam hapi hakiy kahaktaqat anyuñwa. Puma tutuvenit añqw hisattutuqayhpit sinmuy tutuqaynaya, pu pūhut tutuqayhpit pīwu.

Jesus Rejected at Nazareth

(Mr 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Noqw Jesus yan tutuqaynaqey yukut, pañqw ahpiy'o.

⁵⁴ Noqw pam nāp kitsókiy ep pítuhqe, pumuy tsotsvalkiyamuy añ pumuy tutuqayna. Noqw put aw tūqayyuñqam aw kātayyuñqe, nātuviniñlawaqe pañqaqwa: Ya sen i' haqaqw it wuwantuwit makiwa? Is uti, pu it kātutmalat haqaqw öqalmakiwa?

⁵⁵ Ya qa i' wunavutsit tumaltuwi'taqat tíata? Ya yuat qa Mary yan mätsiwa, pu put tupkomat James-niqw, pu Joses-niqw, pu Simon-niqw, pu Judas.

⁵⁶ Pu siwamat, ya qa puma sohsoyam itamumya? Noqw ya sen i' haqaqw iit hihta makiwa? kitota.

⁵⁷ Nihqe puma put ep qaan'unañwtoti. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay pi Tutuyqawhqat lavay'ayaat sohsovik kaptsi'tiwnwu, hal pay nāp kitsókiy-sa ep'e, pu pas nāp kiy ep piwu.

⁵⁸ Noqw puma qa tuptsiwni'yuñqw, öviy pay pam pep qa a'nö hihta tumalta.

14

The Death of John the Baptist (Mr 6.14-29; Lk 9.7-9)

¹ Noqw ephaqam Moñwi Herod Jesus hihta hintsakqat navota;

² Nihqe tumal'aymuy amumi pañqawu: I' John küyit akw tütuvoylalawñwuqa. Pas hapi pay pam hakton mokiwuy añqw ahoy tātayi; nihqe öviy kätatayhpit hintsaki.

³ Herod pi nōmay Herodias unañwve hinhtiniqe, hakimuy ayataqw, puma John ñuayaqe somyat, sivikimi panaya. Ura Herod tupkoy Philip nōmanawhki.

⁴ Noqw John Herod aw pañqawu: Soon as um uhtupkoy nōmanawhkinikañwo.

⁵ Noqw pam as put nīnaniqey anhtikañw, piw sinmuy maqasti; puma put Tutuyqawhqat lavay'ayayatnihqat pan aw tāyuñqw öviy'o.

⁶ Noqw Herod tihtiwhpuyat aw pituqw, pam nōviwhqat aw kaysiwhqamuy sinmuy tūtsama. Noqw pumuy nōnovaqw, Herodias tiat māna ep pákihqe, pumuy amuhpewi wunimaqw, Herod put aw nahyoñwa.

⁷ Noqw öviy pam pas öqalat pasiwniy akw put aw pañqawhqe, pam nāp hihta öviy tūviñtaqw put máqaniqey aw pañqawu.

⁸ Noqw pam yuy tutavoyatnihqe put aw pañqawu: Um küyit akw tütuvoylalawhqat John qötöyat tsaqaptat ep íniwtaqat nuy máqani.

⁹ Noqw pas as Moñwi qahahlayhtikañw, pay nuñwu pas aw qaöwílvayhtiye, nawus put máqaniqey pañqawu, ispi kaysiwhqam sinom put amum yesqam lavayiyat nanaptaq'ö.

¹⁰ Nihqe hakiy ayataqw, pam sivikiminihqe, John qötöyat ayo tuku;

¹¹ Nihqe put qötöyat tsaqaptat ep íniwtaqat kwusivaqe, mānat aw tavi; noqw pam put yuy aw yawma.

¹² Noqw put aw nánatuwnayaqam ökihqe, tokoyat haqami amwisa; nit ahpiyyaqe, Jesus āawnaya.

Jesus Feeds the Five Thousand (Mr 6.30-44; Lk 9.10-17; Jn 6.1-14)

¹³ Noqw Jesus put navotqe, pay nāla pākihut akw haqamii, haqam pas qa hak waynumqat pañsoo. Noqw sinom put nanaptaqe hāhaqaqw kitsókit añqw nāp put añkya.

¹⁴ Noqw Jesus pañqw yámakqe, qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy tuwa; nihqe pumuy ökwatuwhqe, pumuy amuñaqw tütuyyaqamuy qalapsina.

¹⁵ Noqw tapkiwmaq, put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pañqaqwa: Yep qayēsiwhq, pas hapi hísatniqwti. Um as sinmuy hōnaqw, puma añqe' kitsókiva nankwuse', nennem hihta tunöstuy'yani.

¹⁶ Noqw pay Jesus pumuy amumi pañqawu: Soon as puma ahpiyyani. Uma nopnayani.

¹⁷ Noqw puma put aw pañqaqwa: Itam panis tsivot pölaviki'yuñwa, pu löqmuy pākiwhtuyu.

¹⁸ Noqw pam pañqawu: Pew kiwisaa.

¹⁹ Pu sinom tūsaqat añ yesvaniqat pam amumi pañqawu, nit pu pam tsivot pōlavikit ōmahtat, pu pākiwhtuy kwusut, pu ōmiq taykañw, put ep God aw hahlayhti; nit yōnoytat, put aw nānatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma sinmuy amuhpa' o'ya.

²⁰ Noqw puma sohsoyam nōnōsaqe ōōya; noqw puma akwsinwqat yōnoyhput pōlavikit tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat hoaput añ opomnaya.

²¹ Noqw nōnōsaqam tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtia, noqw pu moyam-niqw pu tsātsayom pīwu.

Jesus Walks on the Water
(Mr 6.45-52; Jn 6.15-21)

²² Pahsat pay Jesus put aw nānatuwnayaqamuy pākihut aqw yuñe', pay ahsavo wuhkovatuphat ayoqwatyaniqat pumuy tusoq'ayata nāto pam sinmuy niman'ayalawhqe.

²³ Noqw pam sinmuy hōnat, nāwaknaniqe nāla tsomomiq'a; nihqe mihikq, pam pepeq sūnalaa.

²⁴ Noqw pahsat pākihu wuhkovatuphat nāsaveq hinnumkañw, pāhut wuñwnuptuqat akw wawaōklawu, amuhpewi hūhukq ōviy'o.

²⁵ Noqw talhahayinqw, Jesus pāvaqe waymakañw pumuy amumii.

²⁶ Noqw put aw nānatuwnayaqam put pāvaqe waymaqw tutwaqe, tsātsawnaqe pañqaqwa: Pam tualañw'u, kitota; nihqe tsātsawnaqe a'nō hiñqaqwa.

²⁷ Noqw pahsat pay Jesus pumuy amumi lavayhtiye, pañqawu: Uma qa hin unañway'yūñw; pay nū; uma qa tsawiniwyūñw.

²⁸ Noqw Peter lavayhtiye aw pañqawu: Tutuyqawhqa, kurs pay pas umnen, nuy pāvaqe ūminiqat um pañqawni.

²⁹ Noqw pam pañqawu: Pew'i. Pahsat pu Peter pākihut añqw yāmakqe, Jesus aw pāvaqe wayma.

³⁰ Nit pas a'nō hūhukq pam navotqe pahsat pay tsawna, nihqe pakitoqe a'nō pañqawu: Tutuyqawhqa, nuy ayo tāvii.

³¹ Noqw Jesus pahsat pay put aw māvuyaltiye ūat, aw pañqawu: Is okiw um ōwituptsiwni'taqa, ya um hinoqw pēvewinhti?

³² Noqw puma pākihut aqw pakiqw, hūkañw qe'ti.

³³ Noqw ima pākihut añqw tañawtaqam Jesus aw ōkihqe, pas hihtatotaqe aw pañqaqwa: Kurs um pas antsa God Tíata.

Jesus Heals the Sick in Gennesaret
(Mr 6.53-56)

³⁴ Pu puma ayoqwat nōnakqe, haqam tutskwat Gennesaret aw ōki.

³⁵ Noqw pep sinom put pituqw nanaptaqe, pep añqe' tutskwat añ ahsupoq hakimuy ayatotaqe, sohsoqmuy tūtuyyaqamuy put aw tsamvaya;

³⁶ Nihqe pay nas'ew puma put yuwsiyat qalavaqe nōmōkput aw tōnokyaniquey put aw nānawakna, noqw hakim hihsa'nihqam put aw tōnokyaqam pās qalaptuya.

15

The Teaching of the Ancestors
(Mr 7.1-13)

¹ Pahsat pu hakim tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee-sinom amumum Jerusalem añqwayaqam Jesus aw ōkihqe aw pañqaqwa:

² Ya hinoqw ūmi nānatuwnayaqam wūwukwmuy navotiyamuy qaanhinwisa? Oviy pi puma nōnovanik qa māvaqtotañwu.

³ Noqw pam lavayhtiye, amumi pañqawu: Noqw ya hinoqw ōviy piw uma umuhnavotiy akw God tutavoyat qahihtatota?

⁴ Pi God tutaptaqe pañqawu: Um unay, pu unuy pumuy kaptsi'tani. Pu hak nay, pu yuy pumuy qalomálavayhtiqa pas pay mokmantani, ura kita.

⁵ Noqw úmawat pañqawa: Hak nay, pu yuy pumuy amumi pañqawni: Nu as umuy hihta akw paañwanikañw, God aw put sohsok noa, kite', pay tutavot añqw mātaviñwu, uma kitota.

⁶ Nen pam pumuy paañwaniqey qe'tikañw, pay qa hihta ep qaanhtiniqat uma kitota. Yan uma God tutavoyat ayo yuykuya, umuhnavotiy akw'a.

⁷ Uma nawip'ew hinyuñqamu, pas pi òviy Esaias Tutuyqawhqat lavay'ayaat umuy súañqawhqe pañqawu:

⁸ Ima sinom moay akw inumi òkiwta, pu lavayiy akw nuy kaptsilalwa; noqw pi unañwaam inuñaqw haq'ursvehaq'a.

⁹ Piw haktonsa inumi okiwlalwa. Puma pi sinmuy tutavoyamuy pas antsa tutuqayh-pinihqat pan put tütutuqaynaya, yan'i.

The Things that Make a Person Unclean

(Mr 7.14-23)

¹⁰ Pu pam sinmuy nāmi wāñwayhqe, amumi pañqawu: Inumi tūqayyuñwaa, nen uma māmatsyani.

¹¹ Himu hakiy moamiq pake', qa pam hakiy tuyoy'ewakwtañwu. Pi hakiy moañaqw nōñataqa hapi hakiy tuyoy'ewakwtañwu.

¹² Pahsat pu put aw nānatuwnayaqam put awyaqe aw pañqawa: Ya Pharisee-sinom it yantaqat nanaptaqe qatsúyhtiqlw um qa navota?

¹³ Noqw pam lavayhtiqlw pañqawu: Pay pi Ina òveqatsit ep qátuhqa himutskit qa uyhq pam himutski náipwaniwni.

¹⁴ Pay pi panyuñwani. Pay pi puma qapostalyaqam qapostalyaqamuy tsamya. Noqw kurs qapostalqa qapostalqat wíki'maqw, puma nāma haqami pōvamiq posni.

¹⁵ Pahsat pu Peter lavayhtiqlw, put aw pañqawu: Kurs i' lavayi hihta tuawi'taqat itamuy āawnaa.

¹⁶ Noqw Jesus pañqawu: Ya uma piw nāt pas qa mātsi'yuñwa?

¹⁷ Ya himu sinot moayat aqw pake', ahpiy ponomiq pake', kwayñave tūviwñwuqat uma pas nāt qa mātsi'yuñwa?

¹⁸ Pi himu sinot moayat añqw nōñakqa unañwayat añqwniñwu; nihqe pam hapi sinot tuyoy'ewakwtañwu.

¹⁹ Pi hak qalomáhintsakqa unañwpeq qalomátunatyay'taqey mahtakni'ta. Pam tuqwyantunatyay'ta; nōmaqtsit sokoptimaniqey tunatyay'ta; qahopqatsit añ hinmaniqey tunatyay'ta; uyiñwtunatyay'ta; hakiy hihta atsátoymaniqey tunatyay'ta; nuhtumiq hiñqawlawniqey tunatyay'ta.

²⁰ Hak pan hinmaqa nātuyoy'ewakwtañwu. Noqw hak qa māvaqtat, nōsqa qa put akw tuyoy'ewayhtiñwu.

A Woman's Faith

(Mr 7.24-30)

²¹ Pahsat pu Jesus pañqw ahpiynihqe, Tyre-nikañw, pu Sidon pumuy amuqlavo-haqamii.

²² Noqw meh, hak Canaan-tutskwat añqw wuhti pañqw yámakqe, put aw tsa'lawhqe aw pañqawu: Um okiw nuy òkwatuwni, Tutuyqawhqa, David Tíata! Okiw iti māna nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe okiwhinta.

²³ Noqw Jesus put aw qa ñas'ew hiñqawu. Noqw put aw nānatuwnayaqam put awyaqe, aw òqaltotiqe pañqawa: Put ahpiy hōnaa; taq pam panis itamuñk tsa'tinuma.

²⁴ Noqw pam lavayhtiqlw pañqawu: Pay nu Israel-sinmuy amumi-sa ayatiwa. Puma pi kanelmuy amún haqami hiniwhitiq'ò.

²⁵ Pahsat pu wuhti put awnihqe, aw naokiwhtaqe, pañqawu: Tutuyqawhqa, okiw inumi unañwtavii.

²⁶ Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pas hapi hak tsātsakwmuy nōsiwhqamuy nawhkit, put popkotuy amumi maspaniqw, pam qa sūanta.

²⁷ Noqw pam pañqawu: Pas antsa, Tutuyqawhqa, noqw pi popkot moñwímuy nōnōspiyamuy añqw hihta piñput lōhōhōtaqat nōnovañwu.

²⁸ Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Is uti um hak wuhti! pas uhtuptsiwni qaöwíewa; pay un hin nāwaknaqw unem pantani. Noqw put tiat pay pahsat qalaptu.

Jesus Heals Many People

²⁹ Pu Jesus pañqw ahpiynihqe, wuhkovatuphat Galileet ep ahoy pitu; nihqe tso-momiqnihqe pepeq qatuptu.

³⁰ Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam hakimuy qayaktaqamuy, qapostalyaqamuy, qayuáatotaqamuy, qapasíwyuñqamuy, pu kaysiwhqamuy tūtuyyaqamuy put aw tsamvaya; nihqe pumuy Jesus atpipo o'ya; noqw pam pumuy qalaptina.

³¹ Noqw sinom pas kātayuñwa, imuy qayuáatotaqam yuaaykuyaq'ö, pu qapasíwyuñqam qalaptuyaq'ö, qayaktaqam nankwusaq'ö, pu qapostalyaqam tālawnayaq'ö; nihqe puma God Israel-sinmuy Tutuyqawhqayamuy pas hihtatota.

Jesus Feeds the Four Thousand

(Mr 8.1-10)

³² Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy nāmi wánwayhqe, amumi pañqawu: Pas nu sinmuy ökwatuwa, puma pu' pāyis talqat añ inumumyaqw, nōsiwhqaam sūlawhtiq'ö. Noqw soon nu pumuy qa öyiwyuñqamuy hōnani; taq nāp hisat sen puma kiy qa añ ökit māmañuani.

³³ Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Kurs pi itam haqam amuptsiwtaqat pölavikit tuiyani? Pi itam qayēsiwhpuveya. Pas ka itam soon imuy qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy öynayani.

³⁴ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihsa'haqam pölaviki'yuñwa? Noqw puma pañqaqwa: Tsānee, pu piw híkikwmuy pāvakiwhtuyu. Noqw puma pay hiñsayhohyamu.

³⁵ Noqw sinom tutskwava yesvaniqat pam amumi pañqawu.

³⁶ Nit pu pam tsañe pölavikit ömahta, pu pāvakiwhtuyu; nit put ep God aw hahlayhtit, yōñoyhtat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma sinmuy amuhpa' put o'ya.

³⁷ Noqw sohsoyam nōnōsaqe ööya. Noqw puma akwsiñqat tsovalayaqe, tsañe' hoaput añ opomnaya.

³⁸ Noqw nōnōsaqam nālöp sōmorit pahsa' tahtaqtaya, pu momoyam tsātsakwmuy amumum nāto pīwu.

³⁹ Pu pam sinmuy añqe' hōnat, pākihut aqw pakit, Magdala-kitsókit qalavoq pitu.

16

The Demand for a Miracle

(Mr 8.11-13; Lk 12.54-56)

¹ Noqw hakim Pharisee-sinom Sadducee-sinmuy amumum ökihqe, Jesus aw tuwan-tota; pam öveqatsit añqw kātatayhpit hihta tuawi'taqat pumuy amumi mahtaknaniqat aw ö'qalya.

² Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Uma tapkiqw pañqaqwañwu: Kurs qāvo kwañwqatni, öviypi tokpela pālañwpu, kitotañwu.

³ Pu talavay uma pañqaqwañwu: Kurs pu' hin sóniwni, òviypi tokpela pālañpu, piw añqe' himu ohpokiwta. Uma nawip'ew hinyuñqamu, pay as uma tokpelat pitsáñwayat māmatsyañwunikañw, uma soon qatsi haqe' qalawmaqat hihta tuawi'taqat māmatsyani.

⁴ Is uma pu' qatsívaptsiwyuñqam nukpansinomu, tuskapsinomu! Uma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna. Nikañw uma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūkw kātatayhpit aw uma yórikyani. Pam Tutuyqawhqat lavay'ayayat Jonas qatsíyat ep hiniwhitqat an aw yukiltini. Noqw pam pañqw nakwsuqe ahpiy'o.

The Yeast of the Pharisees and Sadducees
(Mr 8.14-21)

⁵ Noqw put aw nánatuwnayaqam wuhkovatuphat ayoqwat nōñak-wiskañw, kurs puma nitkay suhtokya.

⁶ Noqw pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma Pharisee-sinmuy pu Sadducee-sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotini.

⁷ Noqw puma nānami yuaatotaqe pañqaqwa: Itam itahnitkay qa kivayaqw, òviy itamumi pañqawu.

⁸ Noqw Jesus put navotqe, amumi pañqawu: Is okiw uma òwituptsiwni'yuñqamu. Ya uma hinoqw qa nitka'vayaqey nānami yuaatota?

⁹ Ya uma nāt pas qa mātsi'yuñwa? Ura nu tsivot pōlavikit tsivot-sikip sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy nopna. Noqw uma akwsiñwput tsovalayaqe, hihsa' hoaput añ opomnaya? Ya uma pas qa ñas'ew put u'ni'yuñwa?

¹⁰ Pu ura piw nu tsañe' pōlavikit nālöp sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy nopna. Noqw uma akwsiñwput tsovalayaqe, hihsa' hoaput añ opomnaya? Ya uma pay put suhtokya?

¹¹ Noqw ya uma hinoqw qa māmatsya? Nu qa pōlavikit umumi yuaata. Uma Pharisee-sinmuy-nikañw pu Sadducee-sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotinaqat nu kita.

¹² Pahsat pu puma māmatsyaqw, kurs pam qa pōlavikit pēkeniyat pañqawht, kurs puma Pharisee-sinmuy tutuqayhpiyamuy-nikañw pu Sadducee-sinmuy tutuqayhpiyamuy ep nāmi tunatyaltotinaqat amumi lavayhti.

Peter's Declaration about Jesus
(Mr 8.27-30; Lk 9.18-21)

¹³ Pu Jesus Caesarea Philippi ahayhpo pítuhqe, put aw nánatuwnayaqamuy tūviñtaqe, amumi pañqawu: Ya nu' Sinot Tiat hákiyñiqat sinom pañqaqwa?

¹⁴ Noqw puma aw pañqaqwa: Um yaw kūyit akw tūtuvoylalawhqat John-nihqat haqawat pañqaqwa; noqw haqawatuyniqw yaw um Elias; pu pētuyñiqw yaw um Jeremias, sen pay yaw um suhka Tutuyqawhqat lavay'ayaata.

¹⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw úmuyniqw nu' hak'i?

¹⁶ Noqw Simon Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Um hapi Christ, God añqw Moñw'asi'taqa, God qátuhqat Tíata.

¹⁷ Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pas um Simon Jonat tiat hahlayhpit ep'e; pi qa hak sino ūmi it mātakta; pi Ina òveqatsit ep qatuhqa pam hapi uñ put āawna.

¹⁸ Um hapi Peter. Noqw nu isinomuy tsovalat, it pikaqlöt ep soñawnen pumuy akw nēñem kítani.

¹⁹ Noqw nu' hapi òveqatsit añqw moñwtunatyat aw hōtahpit ūmi óyani; noqw um yep qatsit ep hihta hakiy aw uhtaqw, pam òveqatsit put aw uhtsiltimantani; pu um yep qatsit ep hihta hu'wanaqw, pam òveqatsit ep hu'waniwni.

²⁰ Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy pās mēwaqe, pam hapi Jesus Christ-nihqat qa hakiy āawnayaniqat amumi pañqawu.

Jesus Speaks about His Suffering and Death
(Mr 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

²¹ Pahpiy pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy hihta hiniwhtiniqat awintivaqe, amumi pañqawu: Itam Jerusalem aqwyaqw, God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu wukw'a'yam-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam nuy ñuayat, okiwsahsanyat, nuy nñayani. Noqw ahpiy pāyis talq nu ahoy tātayni.

²² Pahsat pu Peter put ñuat, qōhqōyaqe aw pañqawu: Soon pantani, Tutuyqawhqa. Soon um pantsaniwni.

²³ Noqw pam namtōkt, Peter aw pañqawu: Yupa ayohaqamii, Satan; um inumi sus'itsi. Um qa God tunatyayat yuaata, nīkañw sinmuy tunatyayamuyu.

²⁴ Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Inuñkniqey nāwaknaqa nātatamtat, nahoylehtsiy kwusut, inuñkmantani.

²⁵ Taq qatsiy kahkawnaqa put kwayhni; pu itunatyay òviy qatsiy kwayhqa put túwani.

²⁶ Ispi puyaw as sino tūwaqatsit sohsok himuy'vakañw, pas nāp qatsiy kwahe', hin pam put akw moñwvasni? Hal ya sen sino hihta akw qatsiy ahoy nāptini?

²⁷ Pi nu Sinot Tiat nāt Inay tālawñwayat pasiwkañw, ihoñviaymuy tsamkañw pítuni; nen pahsat pu nu sohsokmuy sinmuy hin tumaltotaqat pan amumi ahoytani.

²⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Soon pas hisat nu' Sinot Tiat imoñwtunatyay yankañw pítuni. Noqw ima yep hoñqam haqawat nāt mokiwyuy qa aw öke', puma put aw yórikyani.

17

The Transfiguration
(Mr 9.2-13; Lk 9.28-36)

¹ Noqw ahpiy navaysikis talq, Jesus Peter-nit, James-nit, pu put tupkoyat John pumuy tsamkañw, haqami wupatukwit aqw puma yayva. Noqw pumuy pepeq nánaltyaqe,

² Pumuy tāyuñqw, pam alōnti; noqw pas put taywaat tāwat an tālawñway'va; pu yuwsiat tālat an qōtsati.

³ Noqw meh, pepeq Moses Elias amum pumuy amumi mātaqtique, put amum yuaata.

⁴ Noqw Peter lavayhtiqe, Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas hapi itam yepeqyaqw pam lolma. Uñ pan nāwaknaniqw, itam yepeq payhkomuy kistotani, sukw úñemnit, pu sukwat Moses éñemnit, pu sukwat Elias éñem'i.

⁵ Noqw pam nāt yuaataqw, meh, pi òmaw suyan talqa pumuy nākwapna; noqw hakiy tōnaat òmawuy añqaqw pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; pas nu put hahlayhti. Uma aw tūqayyuñwni.

⁶ Noqw put aw nánatuwnayaqam put nanaptaqe, tayway akw tutskwami yēvaya, pas tsātsawnaqe òviy'o.

⁷ Noqw Jesus amuminihqe, amumi toñokt, pañqawu: Huvam hoñvaa; uma qa tsawini-wyuñwni.

⁸ Noqw puma kwuhpukyay, añqe' yórikyaqe, pay qa hakiy tutwa, pay Jesus-saa.

⁹ Noqw puma tükwiñaqw hanwisq, Jesus pumuy mēwaaqe, amumi pañqawu: Uma hapi hin yórikyaqey qa hakiy āawnayani, hisat nu' Sinot Tiat mokiwyuy añqw ahoy tātayniqat pahsavoo.

¹⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe, aw pañqaqwa: Ya hintaqw òviy tutavot tutuqaynayaqam Elias mohti pítuniqat pañqaqwa?

¹¹ Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Pay antsa Elias pas suyan mohti pítuni; nen sohsok hihta haqe' hintaniqat aw antsantani.

¹² Noqw nu umumi pañqawni: Pay Elias pitu; noqw puma put qa māmatsyaqe, pas tunatyay an put hintsatsna. Noqw pan hapi nu' Sinot Tiat piw pumuy amuhpiy okiwsaniwni.

¹³ Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam māmatsyaqw, kurs pam kūyit akw tūtuvoylalawñwuqat John pumuy amumi lavayhti.

Jesus Heals a Boy with a Demon
(Mr 9.14-29; Lk 9.37-43a)

¹⁴ Noqww puma sinmuy amumi ökiqww, hak Jesus aw pítuhqe, aw tamötswunuptut, pañqawu:

¹⁵ Tutuyqawhqa, um as okiw itiy ökwatuwni; taq pam okiw homimitutuyhqe okiwhinta; nihqe pam piép qōhit aqw posñwu, pu pāmiq'a.

¹⁶ Noqww nu as ūmi nánatuwnayaqamuy amumi put wikvaqww, puma kurs hin put powatotani.

¹⁷ Pahsat pu Jesus lavayhtiye pañqawu: Is ohi uma qatuptsiwni'yuñqamu, nukushinyuñqamu, pu' qatsívaptsiwyuñqamu, ya nu hihsavohaqam umumum yantani? ya nu hihsavohaqam umuy maqsonlawni? Pew wikyaa.

¹⁸ Noqww Jesus nukpanhikwsit mēwa; noqww pam put añqw yamakq, tiyo pahsat pay powalti.

¹⁹ Pahsat pu Jesus aw nánatuwnayaqam pay nánaltyakañw put aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya hintaqw öviy itam kurs hin put hóroknayani?

²⁰ Noqww Jesus pumuy amumi pañqawu: Ispi uma qa tuptsiwni'yuñqee; pi nu umumi pas antsa pañqawni: Kurs uma pay híhin tuptsiwni'uyñwe' (nāmahin pi as pam mustard-uyit sivosiyat an pay hihsayhoyaniqww) uma it tūkwit: Yañqw ayo nahlakuu, aw kitotaqww, pam soon qa nahlakni. Pu qa himu umuñem qa pasiwatani.

²¹ Nikañw hak qa napwalni'kañw qa nāwakinkañw pas soon it yantaqat qalomáhikwsit hakiy añqw ayo hóroknani.

Jesus Speaks again about His Death
(Mr 9.30-32; Lk 9.43b-45)

²² Noqww nāt pumuy Galileet ep yesq Jesus pumuy amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat sinmuy amumi mātaviwni.

²³ Noqww puma nuy nīnayani; noqww ahpiy pāyis talq nu ahoy tātayni. Noqww puma it nanaptaqe, pas qahahlayhtoti.

Payment of the Temple Tax

²⁴ Noqww puma Capernaum ep ökiqww, hakim God kīyat enem siviwuy tsovalantotaqam Peter aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya umuy tutuqaynaqa God kīyat aw sīvat öoywaqat qa sivima?

²⁵ Noqww pam pañqawu: As'a. Nit pam kimi pakiqww, Jesus pay mohti lavayhtiye pañqawu: Simon, ya um hin it aw wūwa? Ya tūwaqatsit ep momñwit hakimuy amuñaqw tax ömalalwa, pu nahpe sívita? Ya sen nāp sinomuy amuñaqw put ömalalwa? Sen pay hakimuy a'löntuy amuñaqö'?

²⁶ Noqww Peter put aw pañqawu: Pay a'löntuy amuñaq'ö. Noqww Jesus aw pañqawu: Noqww pay kurs sinomat qeniveya.

²⁷ Noqww pay itam pumuy qa unañwmoknaniqww, öviy um wuhkovatuphat awnen, aqw huhuwphit tūvani; nen um hihtawat mohti hórokne', nūani; nit tsañwtapne', añqw hihsaqw sīvat tūwani; um put añqw hóroknat, nēnem-nikañw pu inuñem momñwituy amumi sisvini.

18

Who Is the Greatest?
(Mr 9.33-37; Lk 9.46-48)

¹ Noqww ephaqam Jesus aw nánatuwnayaqam put aw ökihqe, pañqaqwa: Ya hak öveqatsit añqw moñwtunatyat ep pas suspavanni?

² Noq̄w Jesus hakiy tsākwhoyat wáñwayhqe, put amuhsonmi tavi;

³ Nit pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma nāp umuhtunatyay añq̄w qa lasye', tsātsakwmuy qa amuntote', soon òveqatsit añq̄w moñwtunatyat aw yuñni.

⁴ Paniq̄w hapi òviy haqam it tsākwhoyat an qanāhihtataqa pam hapi òveqatsit añq̄w moñwtunatyat ep suspavanni.

⁵ Pu haqawa inatñwaniy añ yan tsāk̄w pās távihqa hapi nuy pās távini.

Temptations to Sin

(Mr 9.42-48; Lk 17.1-2)

⁶ Nikañw hapi hak haqam imuy tsātsakwmuy inumi tuptsiwni'yuñqam hihtawat lasnaq̄w, put eñem pas is óhini? Pay pi tatam put kwap̄kage mata hāyiltiq̄w, pam wuhkovatuphat a'nō hōtsit aq̄w paöymokq, pam put eñem lolmani.

⁷ Is ohi sinmuy amuñem'i, hakimuy hīhihta akw lomavöhut añq̄w lasyaqamuy amuñem'i. Taq sinmuy lasnayaqam pas soon haqami peveltini. Nikañw pantsatskaqamuy amuñem pas is óhini!

⁸ Paniq̄w hapi òviy kurs uhma, sen uhkuku uñ lasnaniq̄w, um put ayo tukut, nāñaq̄w ayo tūvani; pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās pasiwkañw, qōhit qa sūlawhtiñwuqat aq̄w tūviwni.

⁹ Pu kurs uhposi uñ lasnaniq̄w, um put ayo hóroknat, nāñaq̄w ayo tūvani. Pay pi um tatam sūkw pōsi'kañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās lōqmuy pōsi'kañw maskimiq̄w qōhit aq̄w tūviwni.

The Parable of the Lost Sheep

(Lk 15.3-7)

¹⁰ Uma tunatyaltote' qa hihtawat imuy tsātsakwmuy paysoqtotani; taq nu umumi pañqawni: Pumuy tuwalan'aymat Inay òveqatsit ep qátuhqat taywayat aw sutsep tāyuñwa.

¹¹ Pi nu' Sinot Tiat haqami hiniwhtotiqamuy ayo óyaniqe òviy pitu.

¹² Ya uma hin wūwantota? As kurs hak haqam tsivót-sikip sunat kanelmuy pokmuy'taq̄w, suhka pumuy amuñaq̄w haqaminiq̄w, pam hinhtini? Pam púmuywatuy mātapt, tsotsmomihagaminen, it haqaminihqat heptoni.

¹³ Nu umumi pas antsa pañqawni: Pam put tuwe', put ep pas hahlayhtini, imuy nālöp sunat pakwt pept sihkay'taqamuy qa haqami hiniwhtotiqamuy amuhpenihqee.

¹⁴ Noq̄w pan hapi piw Umuna òveqatsit ep qátuhqa imuy tsātsakwmuy himuwat sūlawhtiniqat qa nāwakna.

A Brother Who Sins

¹⁵ Pu òviy kurs piw umún tuptsiwni'taqa hihta ep ūmi qaanhtiq̄w, um put awnen, pay umuy nālaniq̄w put òwihiniwhtipuyat aw pónaknani; noq̄w kurs pam ūmi tuqayvastaq̄w, pahsat hapi um put pay ahoy tuyqawvani.

¹⁶ Ason kurs pam ūmi qa tuqayvastaq̄w, pahsat pu um sūkw, sen lōqmuy wikkañw awni; noq̄w lōqmuy, sen payhkomuy tūqayyuñq̄w, pep hin lavayhtiwhqa pasiwtamantani.

¹⁷ Noq̄w kurs pam pumuy amumi qa tuqayvastaq̄w, pahsat pu um inumi tuptsiwni'yuñqamuy tsovawtaq̄w, pumuy put āawnani. Pu kurs pam pumuy amumi qa tuqayvaste', pam nawus úmuyniq̄w qatuptsiwni'taqat antamantani, sen moñwit eñem sīvat òmalawhqat an'i.

Prohibiting and Permitting

¹⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma tūwaqatsit ep hihta somyaq̄w, pam òveqatsit ep sómiltimantani; pu uma tūwaqatsit ep hihta ñahyaq̄w, pam òveqatsit ep ñāhiwmantani.

¹⁹ Pu nu piw umumi pañqawni: Kurs uma lōyöm tūwaqatsit ep hihta òviy Inay aw tūviñtaniqey ep sun unañwtiq̄w, òveqatsit ep Ina umeñem put aw antsantamantani.

²⁰ Pi haqam löyöm, sen pahyom inatñwaniy aw yankahkañw haqam tsovawtaqw, pep nu pumuy amumumni.

The Parable of the Unforgiving Servant

²¹ Pahsat pu Peter put awnihqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, kurs itupko inumi qa sūs qaanhtiqw, ya nu hihsakis put ep aw pöhikni? Sen tsañé'sikisi?

²² Noqw Jesus put aw pañqawu: Tsañé'sikisi nu hapi ūmi qa kita, pas payhp sunat añqw pakwt sihkay'tasikip tsañé'sikisi, (tsañé'sikip pakwt tsañé'sikis navitañhtiqat pahsaa).

²³ Panta hapi. Oveqatsit añqw moñwtunaty hak moñwi tumal'aymuy amumi sivat ep pohtaniqey nāwaknaqat anta.

²⁴ Nihqe pam put añ purivaqw, hak wūhak sōmorit sivat put aw pöiwtaqa aw wikvaniwa.

²⁵ Noqw pay kurs pam hihta sisviniqw, pam huyiwniqat moñwiat pañqawu, pu nōmaata, pu timatu, pu sohsoy himu himuata, noqw pöiyat ep sisviwni.

²⁶ Noqw öviy tumal'aya put atpipo nātuvaqe, okiw aw naokiwtage pañqawu: Moñwi, pay um okiw inumi qa pas kānavotitaqw, pay nu soon ūmi qa sohsok sisvini.

²⁷ Pahsat pu moñwi put ökwatuwhqe mātavi; nihqe sohsok pöiyat ayo yuku.

²⁸ Noqw pay pam tumal'aya pañqw yamakt, suk w tumalsuñway put aw sunat sivat pöiwtaqat tuwa; nihqe pam put tōnhpe ñuat, aw pañqawu: Um inumi pöiwtaqey sisvini.

²⁹ Noqw put tumalsuñwaat put kukmiq nātuvaqe, put aw naokiwtage pañqawu: Pay um qa pas okiw inumi kānavotitaqw, pay nu soon ūmi qa sohsok sisvini.

³⁰ Noqw pam qa nakwhaqe, put sivikimi tūva, hisat pöiy sisviniqat pahsavoo.

³¹ Noqw öviy put tumalsuñwamat hin hiniwhitiqat aw yórikyaqe, pas qa hahlayhtoti; nihqe moñwiy aw ökihqe, sohsok put āawnaya.

³² Pahsat pu moñwiat tumal'ayay wáñwayhqe, aw pañqawu: Is ohi um hak nukpantumal'aya, um inumi pan nāwaknaqw, öviy nu sohsok uhpöiy uhpiy ayo yuku.

³³ Noqw puyaw nu un hin ökwatuwhq, soon um tuwat qa pan uhtumalsuñway ökwatuwni?

³⁴ Noqw moñwi pas itsívutiqe, hakiy okiwsanyañwuqamuy amumi put mātavi, pas hisat put aw pöiwtaqey sohsok put aw sisviniqat pahsavoo.

³⁵ Noqw kurs umún tuptsiwni'taqa umuhpewi qaanhtiqw, uma umuh'unaññaqw qa aw pöhikyaqw, pay öveqatsit ep Ina piw tuwat umuy pan hintsanni.

19

Jesus Teaches about Divorce

(Mr 10.1-12)

¹ Noqw Jesus yan yuaataqe yukut, Galileet añqw ahpiynihqe, Jordan yupqöymi Judeat qalavoq pitu.

² Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put añkya; noqw pam pumuy pepeq qalaptsina.

³ Noqw Pharisee-sinom nuhtum put aw ökihqe, put unahepyaqe aw pañqaqwa: Ya tāqa pay nāphihta ep nōmay mātapniqw pam súanta?

⁴ Noqw pam lavayhti qe amumi pañqawu: Ya uma it añ qa tuñwaya: Ura God yayhniwhqat epeq pumuy yúkuhqe, pumuy tāqat-nit pu wuhtit yuku, it'a?

⁵ Nihqe pumuy yúkuhqe pañqawu: Yantaqw hapi öviy tāqa nay, pu yuy pumuy mātapt, nōmay aw hūrstimantani; noqw puma sūka tókomantani.

⁶ Panta hapiniqw, öviy puma pāpu qa löyömnit, sūka tókoniwhtiñwu. Paniqw öviy God hihta namitskaqw, qa hak put nāhoý távini.

⁷ Noqw puma put aw pañqaqwa: Noqw hinoqw pantaqw hak nāmataviwuy pēnat, pu nōmay nahpiy lālaymantaniqat Moses tutapta?

⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ispi uma anahaat unañway'yuñqw òviy pay hak nōmay mātāpmananiqat Moses umuy hu'wana. Nikañw pas as yayhniwhqat añqw qa panta.

⁹ Noqw nu hapi umumi pañqawni: Tāqa nōmay qa hintsakq, put mātave', piw suk w amum qatupte', tokot ūuyñwu; pu wuhtit mātaviwhqat amum qatuptuqa tokot ūuyñwu.

¹⁰ Noqw put aw nānatuwnayaqam aw pañqawu: Kurs tāqat pu nōmayat amuñem pan hintaniqw, pay kurs ka qa nōmataniqw pam pay lolmani.

¹¹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay qa sohsoyam tahtaqt namituyqawi'yuñwa; nihqe òviy kurs hin it tutavot kwusuyani. Noqw God pētuy-sa òqalmaqaqw òviy puma namituyqawi'yuñwa.

¹² Pi haqawat nōmaqsit aw qa pasiwyuñqam pay pas pankahkañw tihtiwyaya; noqw haqawat panyuñqam pay sinmuy amuhpiy pan yukiltoti; pu haqawat pas pay òveqatsit añqw moñwtunatyat tunatyawyuñqey òviy qa nōmatota. Haqawa it añ hinmaniqā nam panhtii.

Jesus Blesses Little Children
(Mr 10.13-16; Lk 18.15-17)

¹³ Pahsat pu hakim put aw tsātsakwmuy tsamvaya, pam pumuy amumi may akw toñokt nāwaknaniqat òviy'o. Noqw put aw nānatuwnayaqam pumuy mēwaya.

¹⁴ Noqw Jesus pañqawu: Uma tsātsakwmuy inumiyaniqat nakwhanayani; uma qa mēwantotani; pi panyuñqam hapi òveqatsit añqw moñwtunatyat ep sinoiwyuñwa.

¹⁵ Pu pam pumuy amumi matyawht, pañqaw ahpiy'o.

The Rich Young Man
(Mr 10.17-31; Lk 18.18-30)

¹⁶ Noqw pahsat pu hak tiyo Jesus aw pituhqe, aw pañqawu: Lomatutuqaynaqa, ya nu hihta lolmat hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani?

¹⁷ Noqw pam put aw pañqawu: Ya um hinoqw nuy lolmalawu? Pi qa hak lolma, pas sūkaa, i' God. Noqw pay pi um qatsit aw pákinik, um hin tutaptiwhqat añ hinmani.

¹⁸ Noqw pam put aw pañqawu: Hihtawata? Noqw Jesus pañqawu: Um hakiy qa nīnani, um qa nāp úhimuy tokot qa sokoptani; um hihta qa ūuyñi, um hakiy hihta qa atsátoynani;

¹⁹ Um unay, pu unuy pumuy kaptsi'tani; pu um pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani.

²⁰ Noqw pam Jesus aw pañqawu: Pay nu itsákoy añqaw pan tutavot sohsok añ hinma. Noqw ya nu haqam hihta nāt qaanhti?

²¹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pi um pas pasiwtaniqey nāwakne', um ahpiyñen, hihta úhimuy huyahtani; nen añ òkiwyaqamuy put huytani; nen um òveqatsit ep hihta nukñwat himuy'tani; nit um añqwnen inuñkni.

²² Noqw pam put navotqe qahahlaykañw ahpiy'o, pam hihta nihti'taqe òviy'o.

²³ Pahsat pu Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas kahaksino òveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákiniqw eñem qa tūvosi.

²⁴ Noqw nu nāt piw umumi pañqawni: Pay himu pohko pōlay'taqa tsakomostat añ pórokput añ yámakniqw, pam pay qa pas qa tūvosi. Noqw pay kahaksino òveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákiniqw, pam put eñem pas qa tūvosi.

²⁵ Noqw put aw nānatuwnayaqam put nanaptaqe, hin kurs wūwayaqe pañqawu: Noqw pantaniqw, hak sen ayo yámakiwtani?

²⁶ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay i' sinmuyniqw kurs hin pasiwtani; nikañw pay God-niqw sohsoy himu pasiwta.

²⁷ Pahsat pu Peter lavayhtiye, put aw pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta mātapyat, unñk nankwusa; noqw itam panhtotiqw, itamuñem hintani?

²⁸ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat qatsit nātoniqat aw pituq̄w, Nu' Sinot Tiat kaptsi'tiwkañw imoñw'atsveway ep qátuni. Noqw pep pu' uma inuñk hinnumyaqam piw tuwat pakwt löq sihkay'taqat moñw'atsvewat añ yeskahkañw, Israel-sinmuy pakwt löq sihkay'tasikivo sinoiwtaqamuy amumi moñw'iwyuñw.

²⁹ Hak haqam inatñwaniy õviy sinomuy, sen nāp himuy hihta tatamhtat, yep qatsit ep tsivót-sikip sunat aw hõyokiwtaqat õmahtani, sen pam kiy tatamhtani, sen pāvamuy, tupkomuy, qõqamuy, siwamuyu, sen nay pu yuy, sen nõmay pu timuy, sen pāvasayu. Pu qatsit nātoniqat ep pam qatsit qaso'taqat makiwni.

³⁰ Nikañw kaysiwhqam mohti'wisqam nuhtuñkyani, pu nuhtuñkyaqam mohti'wisni.

20

The Workers in the Vineyard

¹ Pi õveqatsit añqw moñwtunatya hak tāqa ovauyi'taqat anta. Pam hak suits talavay tumal'aymuy wánwayi.

² Noqw puma sūkw yālit õviy tapkinayaniqey hu'wayaqw, pam ovauiy aw pumuy ayata.

³ Noqw wukotõñvaqw, i' ũyi'taq̄a haqe' waynumkañw, hakimuy piw tuwa. Puma huhyankive hoñnumya qahintsatskaqee.

⁴ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay uma iovauiy awyani. Noqw pay ason hin súaantaqw, nu pan umumi sisvini. Noqw puma awya.

⁵ Noqw tāwanasaptiqw, pu tāwat atvelpetiqw, pam añqe' nakwsuqe piw anhti.

⁶ Noqw pu kanel'õkisat, piw pam huhyankiminihqe, piw hakimuy tahtaqtuy tuwa, ep hoñnumyaq'õ, nihqe amumi pañqawu: Ya uma hinoqw paysoq tēvep hoñnumya?

⁷ Pu suhka aw pañqawu: Ispi qa hak itamuy tumal'ayhtaq'õ. Noqw pam amumi pañqawu: Uma turs piw iovauiy awyani, amumi kita.

⁸ Noqw pu tapkiqw, ovauiy'taq̄a tumalmoñwi aw pañqawu: Um tumalay'yuñqamuy wánwayni; nen pumuy amumi sisvini. Um nuhtuñk õkihqamuy añqw hoyoyoykukañw, mohtimaqat aqw yúkuni.

⁹ Noqw ima pas pay tumalqe'totiniqw õkihqamuy amumi suskomuy yālit sisvi.

¹⁰ Nikañw mohti õkihqam puma wūhaq õmahtotaniqey wūwaya; nit puma pay amún sohsoyam suskomuy yālit õmahtota.

¹¹ Noqw puma ahsatiy õmahtotaqe, ũyi'taq̄at aw qa tsúyak-unañway hiñqaqwaqe,

¹² Pañqaqwa: Ima nuhtuñk õkihqam panis sūs tāwat qõniltiqat añ tumaltota; noqw itam tēvep tumalay'yuñwa, pu itam utuhuut kānanapta. Noqw um sun itamumi sisvi.

¹³ Noqw pam sukwat aw pañqawu: Ikwátsi, pay nu qa hin qasuanhti. Ya um qa sūkw yālit õviy tumaltaniqey inumum pan yuku?

¹⁴ Taa, uh'ahsatiy um yawkañw nimani. Pay nu sohsokmuy umumi sun sisviniqey nāwakna, umuy tēvep tumalay'yuñqamuy-nikañw pu imuy nuhtuñk õkihqamuy pīwu.

¹⁵ Ya nu hihta nāp isivay hintsanniqey nāwakne' panhtiniqw, pam qasuantá? Ya nuy qa unáñwawniqw, õviy um inumi qa kwañwátayta?

¹⁶ Noqw õviy nuhtuñkyaqam mohti'wisni, pu mohti'wisqam nuhtuñktotini. Pi kaysiwhqam as wánwayniwya, nikañw hikiyom namorstiwya.

Jesus Speaks about His Death a Third Time

(Mr 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Noqw pumuy Jerusalem aqwyaw, Jesus imuy pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy nanaltyaqw, amumi pañqawu:

18 Meh, itam Jerusalem hapi aqwyā. Noq̄w nu' Sinot Tiat God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu tutavot tutuqaynayaqamuy amumi noiwni; noq̄w puma nuy nīnayaniqey pasiwnayani.

19 Pu nuy qa-Jew-sinmuy amumi noayaq̄w, puma inumi tututsiwyani; nuy wuvah-totani; pu nahoylehsit aw nuy muayani. Nīkañw pāyis talq nu ahoy tātayni.

A Mother's Request

(Mr 10.35-45)

20 Noq̄w pahsat pu Zebedeet timat yuy amum Jesus aw pitu. Noq̄w yuam put pas hihtatakañw aw okiwlawu, hihta tuñlay'kañwo.

21 Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Ya um hihta nāwakna? Noq̄w pam put aw pañqawu: Ason um uhmoñwqeniy ep qatuptuq̄w, as imuy itimuy amuñaq̄w haq̄awa uhputvage qátuniq̄w, pu suhkawa uhsuyvage qátuniqat um itamuy hu'wani.

22 Noq̄w Jesus tíyotuy amumi pañqawu: Uma hihta òviy tūviñlawhqe q̄a mātsi'ta. Ya pay uma nuy kānavotpit añq̄w yúkuniqat añq̄w yúkuniqey suhtaq'ewa? Ya sen uma nuy hin tuvoylaiwtaqat pan tuvoylatiwñiqe òviy'o? Noq̄w puma put aw pañqawu: Owi, pay itam suhtaq'ewa.

23 Noq̄w Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu kānavotpit añq̄w yúkuniqat uma as soon qa yúkuni; piw nuy hin tuvoylaiwtaqat pan uma tuvoylatiwñi. Nīkañw pay nu hakiy iputvage, sen isuyvage qátuniqat pañqawñiqey aw qa tutuyq̄awi. Nīkañw pay ason pas pam hakimuy amuñem na'sastiwhq̄ pam pumuy amumi noiwni.

24 Noq̄w ima pakwtñihq̄am put nanaptaq̄e, pumuy nātupkomuy amumi qa yan unañwtoti.

25 Noq̄w Jesus pumuy nāmi wāñwayhqe, amumi pañqawu: Uma navoti'yūñq̄w imuy qa-Jew-sinmuy moñwimat pumuy amumi tutuyq̄awya, noq̄w pavansinom òq̄alay pumuy nanvotnatiwisa.

26 Nīkañw uma hapi qa panyuñwñi. Pay umuñaq̄w haq̄awa pas pávanniqey nāwaknaqa umuy nawus tumalay'tani.

27 Pu uma haq̄awa sustutuyq̄awñiqey nāwaknaqa nawus piw sohsokmuy tūwikiamni.

28 Hikis pi nu' Sinot Tiat qa hihta tu'yalawñiqe òviy pitu; pi nu nuhtumi unañwtapñiqe òviy pitu, piw sinmuy kaysiwhq̄amuy amuñem iqatsiy táve', pumuy ayo óyaniqe òviy'o.

Jesus Heals Two Blind Men

(Mr 10.46-52; Lk 18.35-43)

29 Noq̄w pumuy Jerichot añq̄w ahpiyyaq̄w, q̄aan'ewakw hintaq̄am sinom Jesus añkya.

30 Noq̄w meh, lōyöm q̄apostalq̄at tāq̄at pōqlave qatukañw, Jesus añq̄e'niq̄w navotq̄e, tsa'lawhqe pañqawu: Is okiw itamuy òkwatuwaa, Tutuyq̄awhqa, um David tiat!

31 Noq̄w sinom pumuy mēwayaq̄e, qa hiñq̄awlawñiqat amumi pañq̄aq̄wa. Noq̄w pahsat pu puma pas pāpu a'nō pañqawu: Is okiw itamuy òkwatuwaa, Tutuyq̄awhqa, um David tiat!

32 Noq̄w Jesus pep wunuptut, pumuy wāñwayhqe, amumi pañqawu: Ya nu umuy hintsanniqat uma nāwakna?

33 Noq̄w puma put aw pañqawu: Tutuyq̄awhqa, um as okiw itahposiy tālawnani.

34 Pu Jesus pumuy òkwatuwhqe, pumuy pōsiyamuy aw hintsana; noq̄w pahsat pay pumuy pōsiam tālawwa; noq̄w puma put añki.

21

The Triumphant Entry into Jerusalem

(Mr 11.1-11; Lk 19.28-40; Jn 12.12-19)

1 Noq̄w puma Jerusalem aw hayiñwnayaq̄e, Olive-tsomot aw òki, Bethphage-kitsókit aw'i. Noq̄w Jesus lōqmuy put aw nānatuwñaq̄amuy ayataq̄e,

² Amumi pañqawu: Uma umupyeve kitsókit awnen; uma pep mōrot som'iwtaqw tiyat ámunnihqat túwani. Uma pumuy náht, añqw inumi wikni.

³ Pu ason kurs hak umumi hiñqawhq, uma aw pañqawni: Tutuyqawhqqa imuy nāwakna, kítani; noqw pahsat pay pam pumuy añqw lālayni.

⁴ Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqtat aw antsaniwa; ura pam pañqawu:

⁵ Uma Sion ep sinmuy āawnayani: Meh, umuhmoñwi añqw umumii, okiw'unañway'kañw mōrot akw tsokiwma, morohyat akw'a.

⁶ Noqw put aw nánatuwnaqam ahpiynihqe, Jesus hin amumi lavayhtiqtat anhti;

⁷ Nihqe mōrot wikva, pu morohyata. Noqw sinom yuwsiy amutsmi ahpatota; noqw Jesus aqw wūvi.

⁸ Noqw sinom pas qaan'ewakw hintaqam pōnawit yuwsiy ahpatota; pu pētu himutsot-skit nantaqayat tsahqayaqe pōnawit o'ya.

⁹ Noqw ima mohti'wisqam amuñkyaqamuy amumum tsa'tiwisqe pañqawwisa: Öqawmañwu, David tíata! Uma Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqat pas hihtatotani. Nam God Sus'oveqnihqqa put öqalaa!

¹⁰ Noqw pam Jerusalem ep pituqw, kīve sinom hin mowawaykuqe pañqaqwa: Ya pam hak'i?

¹¹ Noqw sinom pañqaqwa: I' Tutuyqawhqat lavay'ayaata, Jesus, Galileet ep Nazareth añq'ö.

Jesus Goes to the Temple

(Mr 11.15-19; Lk 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹² Noqw pu Jesus God kīyat aw pítuhqe, ep ihpove huhyayaqamuy, pu hihta tuh-tuy'yaqamuy sohsokmuy pañqw tusoqlalayi, nit sivat nāhoyñwantotaqamuy huhyanpiyamuy takumna, pu hōwihtuy huhyayaqamuy atsvewayamuy énañ'a;

¹³ Nihqe amumi pañqawu: Ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat put eñem yan pēna: Iki nāwakinpikihu yan túñwantiwni. Noqw tuwat soq uma put uuyiñwtuy kivatoyñaya.

¹⁴ Noqw hakim qapostalyaqam, pu qayaktaqam God kīyat ep put aw öki, noqw pam pumuy qalaptisina.

¹⁵ Noqw tsāsayom God kīyat ep saáataqe, pañqaqwa: Öqawmañwu, David Tiat! Noqw God awwat mohpeq momñwit-niqw pu tutavot tutuqayñayaqam it nanapta. Pu puma pas nāp yórikya Jesus kātutmalat hintsakq'ö; nīkañw tuwat a'nö itsívutotiqe,

¹⁶ Jesus aw pañqaqwa: Ya um imuy hiñqaqwaqw qa navota? Noqw pam amumi pañqawu: As'a. Noqw ya uma it tutuvenit qa hisat añ tuñwáya: Um titipostuy, pu yōyoñyaqamuy moayamuy ahpiy pas suyan tayawintiwni, it añ'a?

¹⁷ Pu pam pumuy mātapt, kitsókit Bethanyt awnihqe, pep talöñna.

Jesus Curses the Fig Tree

(Mr 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Noqw talavay pam ahoy kīminikañw, tsöñmoki.

¹⁹ Nit pam pōhut qalave nōnvospaltsokit túwahqe, aw last, qa hihta ep tuwa, pay nahpit-saa, nihqe aw pañqawu: Pay um pas yahpiy qa hisat sipalay'vani, kita. Noqw pahsat pay nōnvospaltsoki lāki.

²⁰ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tutwaqe, kātayuñqe pañqaqwa: Is uti! Nōnvospaltsoki súlaki.

²¹ Jesus lavayhtiqtat, pumuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma qapēvewnayakahkañw qa wiwsiye' nuy nōnvospaltsokit hintsanqat uma piw pan hintsak-wisni. Hikis put epnihqe hóyokput uma hintsak-wisni. Uma it tükwit nahlake' wuhkovatuphamiq tūviwniqat aw pañqaqwaqw, pam kurs hin qa panhtini.

²² Pu uma qapēvewni'kahkañw Inay aw hihta öviy tūviñtote', soon qa put makiwyani.

The Question about Jesus' Authority
(Mr 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Noq̄w pam God k̄iyat aw p̄ákihqe, sinmuy tutuqaynaq̄w, ima God awwat mohpeq momñwit, pu sinmuy amuñaq̄w wukw'a'yat put aw ökihqe, aw pañq̄aq̄wa: Ya um hihta öqalat aw yankañw ïit hintsaki? Hak un̄ it öqalat maqa?

²⁴ Noq̄w Jesus lavayhtiqe amumi pañq̄awu: Kurs nu tuwat umuy suk̄w hihta t̄uviñtani; noq̄w kurs uma nuy put āawnayaq̄w, nu tuwat hihta öqalat aw yankañw ïit hintsakqey umuy āawnani.

²⁵ Ura John k̄üyit akw t̄ütuvoylalawu. Pam pantsakniqey haqaq̄w makiwa? sen öveqatsit añq̄ö'? sen sinmuy amuñaq̄ö'? Noq̄w puma n̄ānami yuaatotaqe pañq̄aq̄wa: Ya sen itam Öñaq̄ö, kitotani? Soon qa pam itamumi pañq̄awni: Noq̄w hinoq̄w uma put aw qa t̄ütuptsiwa?

²⁶ Ya sen itam sinmuy amuñaq̄ö kitotani? Nikañw itam sinmuy mamq̄asya. Pi sinom sohsoyam John Tutuyq̄awhqat lavay'ayaatnihqat pan mātsi'yuñwa.

²⁷ Noq̄w puma lavayhtotiqe Jesus aw pañq̄aq̄wa: Kurs itam hin pañq̄aq̄wani; noq̄w pam umumi pañq̄awu: Pay nu öviy piw soon hihta öqalat aw yankañw ïit hintsakqey umuy āawnani.

The Parable of the Two Sons

²⁸ Noq̄w ya uma hin w̄ūwantota? Hak tāqa löqmuy tiyotimuy'ta; nihqe pam mohti'maqat awnihqe aw pañq̄awu: Itii, um pu' iovauiy ep tumalay'tani.

²⁹ Noq̄w pam lavayhtiqe nay aw pañq̄awu: Sóoni, kitat, pay hihsavoniq̄w wuwñiy alöntaqe aw haqamii.

³⁰ Pu pam añkñihqat awnihqe aw piw án lavayhti. Noq̄w pam hu'waqe nay aw pañq̄awu: Nu awni, itanaa, kitat pay qa aw'i.

³¹ Noq̄w ya úmuyniq̄w imuy löqmuy amuñaq̄w himuwa nay tunatyayat anhti? Noq̄w puma aw pañq̄aq̄wa: Pay mohti'maqa. Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Nu umumi pas antsa pañq̄awni: Ima moñwit enem s̄ivat ömalalwaqam, pu tokoy huhyayaqam momoyam umupyeve pay God moñwtunatyayat aw yuñta.

³² Pi John s̄úantaqat pöhut umuy āawnaniqe umumi pituq̄w uma put aw qa t̄ütuptsiwa; noq̄w añwu pi moñwit enem s̄ivat ömalalwaqam, pu tokoy huhyayaqam put aw t̄ütuptsiwa. Noq̄w as uma aw yórikyat umuhtunatyayat añq̄w qa lasya, uma as aw t̄ütuptsiwanikañwo.

The Parable of the Tenants in the Vineyard
(Mr 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Huvam inumi tuqayvastotaa. Noq̄w nu umuy t̄ūwutsit āawnani. Hak tāqa övat uyht, put aw nöyakna, nit haqam övat p̄ālayat yuykuyaniqat enem q̄ölötat, tuwalankihut k̄ita; nit üyit tumalay'yuñqamuy amumi put m̄ātapt, ȳāvoqhaqamii.

³⁴ Pu öviy kwañwtinisavotiq̄w pam tumal'aymuy üyit tumalay'yuñqamuy amumi hōna, aniwnit ömahtotaniqat öviy'ö.

³⁵ Noq̄w üyit tumalay'yuñqam put ayamuyatuy ñuahtotaqe, suk̄wat wuvahtota, pu suk̄wat n̄īnaya, pu suk̄wat tatatupya.

³⁶ Pu piw pam p̄ētuy tumal'aymuy mohti aq̄wyaqamuy amuhpenihqe hóyokiwtaqamuy amumi ayata. Noq̄w puma pumuy mohti' ökihqamuy amún hintsatsna.

³⁷ Pahsat pu pam nuhtuñk pas tiy pumuy amumiq̄w tavi pañq̄awhqe: Puma pay itiy soon qa kaptsi'totani, yan w̄ūwaqee.

³⁸ Noq̄w soq̄ üyit tumalay'yuñqam tiyat tutwaqe n̄ānami pañq̄aq̄wa: I' hapi nay akpetaniqa. Taa, itam n̄īnayani, nen itam hihta himuyat himhtotani, kitota.

³⁹ Nihqe puma put ñuayat, ovauiyit añq̄w qalavo t̄ūvayat, n̄īnaya.

⁴⁰ Taay, noq̄w ya övat üyi'taqa pite', üyit tumalay'yuñqamuy hintsanni?

⁴¹ Noqw puma put aw pañqawwa: Soon qa pam pumuy qahopihtuy qöyani, nit pas pētuy tumal'ayhtani; noqw puma put kwañwtiqw put aw kiwismantani, kitota.

⁴² Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma qa hisat it tutuvenit añ tuñwáya? Owa kılalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhti. Tutuyqawhqa it tumaltaqw, itamuyniqw kätatayhpi, it'a?

⁴³ Yaniqw öviy nu umumi pañqawni: God moñwtunatyat umuñaqw nawhkiwht, pu hihtuywatuy sinmuy amumi noiwni. Noqw puma hapi moñwtunatyat ep sinoiwyuñqamuy amún hinwisni.

⁴⁴ Noqw it owat ep posqa hapi yónoyhtimantani; nıkañw ason pam owa hakiy aw pohse' put pās tostani.

⁴⁵ Noqw God awwat mohpeq momñwit, pu Pharisee-sinom, puma put lavayiyat aw tūqayyuñqe māmatsyaqw, kurs pay pam pumuy yuaata.

⁴⁶ Nihqe puma as put nuayaniqey unañwtotit, piw sinmuy maqastoti, púmuyniqw pam Tutuyqawhqa lavay'ayaatniqw öviy'o.

22

The Parable of the Wedding Feast (Lk 14.15-24)

¹ Noqw Jesus tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy amumi lavayhtiqe pañqawu:

² Oveqatsit añqw moñwtunatya hakiy moñwit tiat nāapsinaqw eñem nōvatiwhqat anta.

³ Put naat nōviwhqat aw tūtsamiwyuñqamuy wánwayyanıqat öviy ayamuy añqe' ayata. Noqw tūtsamiwyuñqam awyanıqey qa nānawakna.

⁴ Pahsat pu piw pam pētuy tumal'aymuy ayataqe amumi pañqawu: Uma tūtsamiwyañqamuy amumi pañqawani: Taay, nōva pās yukilti; nu iwakaskvokmuy, pu iwakashoymuy wi'yuñqamuy qöya; noqw shosoy himu pās yukiwta. Uma nāapsinaqat ep nōviwhqat awyani.

⁵ Noqw puma put paysoqtotaqe, haqe' nankwusa, suhka pāsaw aw'i, pu suhka huhyanpiy aw'i.

⁶ Noqw pētuy tumal'aymuyatuy ñuahtotat, pumuy okiwsasnat, qöqya.

⁷ Noqw moñwi put navotqe itsivuti; nihqe pumuy amumi solāwamuy ayataqw, puma tumal'aymuyatuy qöqyaqamuy tuwat qöqya; nit kitsókiyamuy taqtsokya.

⁸ Noqw pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Pas nāapsiniwhqat ep nōviwhqat pās yukiwta; noqw kurs tūtsamiwyaqam qahopitu. Noqw öviy soon pumuy amuñaqw haqawa nōviwhqat añqw nösni.

⁹ Taay, uma añqe' pöhut añ nankwuse', hakimuy hihsa'nihqamuy tutwe', uma pumuy nōviwhqat aw tūtsamtotani.

¹⁰ Noqw öviy puma tumal'a'yat añqe' pöhut añ nankwusaqe, hakimuy hihsa'nihqamuy tutwage, pañso tsovalaya, qalomásinmuyu, pu lomasinmuyu. Noqw haqam nāapsiniwhqat ep sinom ohpo.

¹¹ Noqw moñwi tūtsamiwyuñqamuy amumi kuyvatoqe, ep pákihqe, hakiy táqat nāapsiniwhqat ep yuwsit qa yuwsit'atqat tuwa.

¹² Nihqe pam put aw pañqawu: İkwátsi, ya um hin nāapsiniwhqat ep yuwsit qa yuwsit'kañw pew paki? Noqw kurs pam hiñqawni.

¹³ Pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam māyat, pu hokayat somyat ayo'haqami ihpomi qalālat aw uma tūvayani. Pep tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni.

¹⁴ Pay as kaysiwhqam wánwayniwya; nıkañw pay híkiyom namorstiwya.

The Question about Paying Taxes (Mr 12.13-17; Lk 20.20-26)

¹⁵ Pahsat pu Pharisee-sinom ahpiyyaqe, hin as put lavayiyat akw núansanyaniqey õviy namivavasiwnaya.

¹⁶ Nihqe puma hakimuy pumuy amumi nánatuwnayaqamuy pu Herod ańqw wısiwtaqamuy Jesus aw hōnayaqw, puma pańqaqwa: Tūtutuqaynaqa, itam ũmi navoti'yuńqw, um pas qaatsatnihqat hintsaki; nihqe um God tuwiyat suan tūtutuqayna; pu um qa sinonuiña, ispi um sinmuy wuwniyamuy qa kaptsi'taqee.

¹⁷ Um kurs õviy itamuy āawnani, Ya um hin wūwanta? Ya pay itam hihta añ sivit Caesar aw õoyyaniqw pam súanta? Sen qa súanta?

¹⁸ Noqw Jesus pumuy nukpantunatyayamuy tuway'taqe, amumi pańqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheptota, nawip'ew hintsatskaqamu?

¹⁹ Kurs tax ep sivat inumi mahtaknaya. Noqw puma put aw put mahtaknaya.

²⁰ Noqw pam amumi pańqawu: Ya i' hakiy taywaata? Pu hakiy tuńwniat añ pey'ta?

²¹ Noqw puma put aw pańqaqwa: Caesar hapi. Pahsat pu pam amumi pańqawu: Panta hápiniqw; õviy uma Caesar himuyat Caesar aw noayani; pu uma God himuyat God aw noayani.

²² Noqw puma yan nanaptaqe, kurs hińqaqwaqe, kātayuńt, put mātapyat, ahpiyya.

The Question about Rising from Death (Mr 12.18-27; Lk 20.27-40)

²³ Noqw pay put tālat ep hakim Sadducee-sinom, yaw so'pum pay ahoy qa yesvaniqat pańqaqwaqam, put aw õkihqe tūvińtotaqe,

²⁴ Aw pańqaqwa: Tūtutuqaynaqa, ura Moses hapi pańqawu: Kurs tāqa qa tímuy'kańw mokq, put pāvaat, sen tupkoat put nōmayatnińwuqat amum qatupte', put eńem tíoymantani.

²⁵ Noqw ura as hakim tsáńe'nihqam nānatupkom yēse. Noqw amuńaqw suspavaam as nōmatat, qa tímuy'vat, pay mōki; nihqe tupkoy aw nōmay mātavi.

²⁶ Noqw ańknihqqa pay piw anhti; noqw pu amuńknihqqa pay piw amunhti. Noqw puma as tsáńe'nihqam put nōmatotaqw, qa hihtawat eńem wuhti ti'va.

²⁷ Noqw nuhtuńk pu' wuhti tuwat mōki.

²⁸ Noqw ya õviy sinmuy ahoy yesvaqw, pam hihtawat pumuy tsáńe'nihqamuy nōmaatni? Pi puma sohsoyam put nōmatota.

²⁹ Noqw Jesus amumi pańqawu: Suyan pi uma tutuvenit-nikańw pu God õqalayay qa tuwi'yuńwa. Nihqe paniqw hapi õviy uma qa suan wūwaya.

³⁰ Pi sinom ahoy yesve', soon nōmalalwani, piw soon puwsuńwllalwani; pas puma õveqatsit ep God hońviaymuyatuy amunyuńwani.

³¹ Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat ep tūvińtotaqw-ya uma qa hisat tutuvenit añ it tuńwáya: Ura God umumi pańqawu:

³² Nu hapi Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy Tutuyqawhqaamu, it'a? (Noqw õviy puma nāto yēse.) Oviy pi God qa so'pumuy amumi tutuyqawi, pi yesqamuy amumii.

³³ Noqw sinom it nanaptaqe, put tutuqayhpiyat ep kātayuńwa.

The Great Commandment (Mr 12.28-34; Lk 10.25-28)

³⁴ Noqw yaw pam Sadducee-sinmuy moavõltaqat Pharisee-sinom nanaptaqe, puma sumitsovaltı.

³⁵ Noqw pumuy amuńaqw suhka tutavot aw tuvoti'taqqa put unahepqqe, tūvińtaqe aw pańqawu:

³⁶ Tūtutuqaynaqa, ya tutavot ep himuwa pas suspavani?

³⁷ Noqw Jesus put aw pańqawu: Um God Uhtutuyqawhqaay aw sohsok uh'unañway akw unañway'tani, pu sohsok uhhikwsiy akw'a, pu sohsok uhwuwniy akw'a.

³⁸ I' hapi susmohti-nikańw pu suswuyoyq tutavo.

³⁹ Noq̄w añkñihqa pay piw put anta: Um pas nāmi hin unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani.

⁴⁰ Pi sohsoy tutavo pu Tutuyqawh̄qat lavay'aymuyatuy lavayiam imuy lō̄qmuy tutavot hapi ahpiy'o.

The Question about the Messiah

(Mr 12.35-37; Lk 20.41-44)

⁴¹ Noq̄w nāt Pharisee-sinom tsovawtaq̄w, Jesus pumuy tūviñtaq̄e,

⁴² Amumi pañqawu: Ya uma hin Christ aw wūwantota? Ya pam hakiy tíata? Noq̄w puma put aw pañqawu: David hapi pam tíata.

⁴³ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Noq̄w pantaq̄w hinoq̄w David Qahováriwtaq̄at Hikwsit ahpiy put Moñwílawu? Oviy pi pañqawu:

⁴⁴ Tutuyqawh̄qa Imoñwiw aw pañqawu: Um hāk iputvaq̄ewat qátuni, hisat nu uhtuwqamuy ánwutaq̄w, puma ūmi maq̄aptsi'yuñwñiqat pahsavoo.

⁴⁵ Noq̄w kurs David put Moñwílawh̄q, hin pam put tíatni?

⁴⁶ Noq̄w soon kurs hak put hu'wani. Piw pāpu qa hak pahpiy put hihta tūviñtaniqey aw unasaki.

23

Jesus Warns against the Teachers of the Law and the Pharisees

(Mr 12.38-39; Lk 11.43, 46; 20.45-46)

¹ Pahsat pu Jesus sinmuy-nikañw pu put aw nānatuwnayaq̄amuy amumi lavayhtiḡe,

² Pañqawu: Tutavot tūtutuqaynayaq̄am Pharisee-sinmuy amumum Moses qeniyat ep hōñi.

³ Paniḡw ōviy uma pumuy lavayiyamuy aw tūqayyuñwi, pu umuy hinhtotiniḡat umumi pañqawwaq̄w uma panhtotimantani; nikañw uma pumuy qa tututskanayani. Taq puma as nuhtumi yuaatiwiskahkañw, lavayiy qa an hinwisa.

⁴ Taq puma soñawnen hihta s'nō putut mokahtotat, hakiy ikwiltuynayañwu; nikañw soon ñas'ew put paañwayañwu.

⁵ Nihḡe nāp hihta hintsatskaq̄ey mahtakni'yuñwñiqey ōviy pantsatska. Puma God lavayiyat hihta añ pey'yuñqat put q̄ötösosomhpi'yuññwu, pu may añ pīwu, pu yuwsiy wupatsamimhtuynaya.

⁶ Pu haḡe' nōviwh̄qat añ mohkaḡe qeqnit tuñlay'yuññwu, pu tsotsvalkiva qenit pas pávanyaq̄at pīwu.

⁷ Pu sinom kisonva pumuy pas hihtay'yuñwñiqat nānawakna, pu Tutuqaynaqa yan tūnwantiwyaniqey tuñlay'yuñwa.

⁸ Noq̄w uma hapi Tutuqaynaqa qa yan tūnwantiwyani; pi sūka umuy tutuqaynaqa, Christ; noq̄w uma sohsoyam nānatupkomu.

⁹ Pu uma tūwaqatsit ep qa hakiy nālalwani; pi sūka Umunaa, ōveqatsit ep qátuhqa.

¹⁰ Pu piw uma Tūtsami'wisqey qa yan tūnwantiwyani; pay pi sūka umuy tsāmi'maqa, Christ.

¹¹ Pay umuñaq̄w pas suspavannihqa umuy tumalay'mani.

¹² Haq̄awa pavan nāhihtataqa hapi qahimuniwhtini; pu nāqahihtataqa hapi a'nō hímuniwhtini.

Jesus Condemns Their Hypocrisy

(Mr 12.40; Lk 11.39-42, 44, 52; 20.47)

¹³ Nikañw is ohi uma tutavot tutuqaynayaq̄amu, pu Pharisee-sinomu, nawip'ew hinyuñqamu! pi uma ōveqatsit añq̄w moñwtunatyat aw sinmuy uhtsi'yuñwa; uma as qa aw yuñtakañw, aw yuñniqamuy qa nakwhantoyñaya.

¹⁴ Is ohi uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! uma koñnanalvutuy kikiyamuy nawhkilalwa; pu uma nawip'ew nānawakne', sutsépyuaaykuyañwu. Paniqw hapi òviy uma pas pavan qalomáyukuniwyaniqey aqw hoyta.

¹⁵ Is ohi, uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Pas pay uma hakiy umuhtuptsiwniy aw tuptsiwnyaniqey òviy pātuwaqatsit, pu tūwaqatsit añ ahsupoq nankwusañwu. Noqw uma put aw tuyqawvayaqw, pam umuhpenihqey pas qalomáhintsakñwu. Noqw òviy God nawus maskive qōhit aqw put sivintoynani, umuhpenihqey hóyokiwtaqata.

¹⁶ Is ohi uma tūtsamyaqam qapostalyaqamu! Oviy pi uma pañqaqwa: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kiyat hin hūrs wúnuhqat pan wúnuni kite', pam soñawnen qa hinwat lavayhtiñwu. Nikañw kurs pam ilavayi it sikavalasivat God kiyat epnihqat an pasiwtani kite', pam nawus lavayiy kurs hin qa anhtini.

¹⁷ Uma ñasta wuwni'yuñqamu qapostalya! Ya himuwa pas pávanniqw òviy'o? sen sikavalasiva? sen God kīata? Pi put kīat hapi sikavalasivat pas hihtatañwu.

¹⁸ Uma piw pan tūtutuqaynaya: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kiyat ep hom'oyvihkat an pasiwtani, kite', pam soñawnen qa hinwat lavayhtiñwu. Nikañw hak lavayhte': Nam ilavayi hom'oyvihkat ep kuwahtiput an pasiwtani, kite', nawus pam lavayiy kurs hin qa anhtini.

¹⁹ Uma núanhihtu qapostalyaqamu! Ya himuwa pas pávanniqw òviy'o? sen kuwahtipu? Sen hom'oyvihka? Pi pam hapi kuwahtiput pas hihtatañwu.

²⁰ Paniqw òviy hom'oyvihkat akw òqalat lavayiy pasiwnaqa piw kuwahtiput pep oyiwhqat akw pan lavayhtiñwu.

²¹ Piw God kiyat akw òqalat lavayiy pasiwnaqa piw God pep ki'taqat akw pan lavayhtiñwu.

²² Pu hak òveqatsit akw òqalat lavayiy pasiwnaqa hapi God moñw'atsvewayat akw pan lavayhtiñwu, pu put ep tsokiwtaqat akw'a.

²³ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! uma pi umuh'uyiy añqw nēnevenit pakwūt-sikivo sun oyit God aw noayañwu; nikañw soq God tutavoyat pas pávanyaqat uma ayo yuykuya; uma sinmuy amuñem suan hin yukuyaniqey qe'toti; uma ñasta núokway'yuñwa; uma qa suan hinwisa. Uma as pávanyaqat tutavot añ ahsupoq hinwisnikañwo, pu it qa pas qatuvosnihqat añ pīwu.

²⁴ Uma hihtu qapostalkahkañw tūtsamyaqamu! pas uma totophohyat òviy kūyit tsahkwakinkahkañw, it himuvohkot pōlay'taqat kwukwú'ya.

²⁵ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma kuyapkuyit, sen tsaqaptat òvaqe-sa kwañ'ewakwnihqat anyuñwa, nikañw soq hihta tukwhanayaniqey-sa tunatyawyuñwa, Pu uma qanamítuyqawi'yuññwu.

²⁶ Um qapostal Pharisee-sino, um mohti uhkuyapiy ahsonñaqwa kwañ'ewakwtaqwa, pam òvaqe piw kwañ'ewayni.

²⁷ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma tūtuamit qōtsálwiwyuñqat anyuñwa. Pay as antsa pi pam òvaqe lomasosniwa; noqw pi ahsonve sinmuy òqaam añ opom'iwyuñwa, pu sohsoy himu toyoy'eway'o.

²⁸ Noqw pan uma suovaam pay suan hinyuñqey nuhtumi namtaknaya; nikañw uma pan atsáy'kahkañw qa súanhinwisa.

Jesus Predicts Their Punishment (Lk 11.47-51)

²⁹ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu! Uma pi Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy amuñem tuamhqōlōt lomahinyuñqat yuykuya, pu añ hakimuy súanyuñqamuy haqey' tūam'iwyuñqat añ aw nukwáñwsonilantotaqey,

³⁰ Pañqaqwañwu: Pas as itam itanamuy qatsíyamuy ep yēse', soon amumum Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy qōqyani.

³¹ Yan uma Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy qōqyaqamuy tímatnihqey nāsuhputsni'yuñwa.

³² Taay! Huvam umunamuy hihta yayhnayaqat aw antsatsnaa.

³³ Uma lölöqañhtuy amunyuñqamu, uma tsütsu'tuy aniwnimatu! ya uma hin qōhit aqw maspiwyaniqey añqw ayo nōñakni?

³⁴ Pantaqw öviy meh! Nu hapi umumi lavay'a'yatuy hōnani, pu suan wuwni'yuñqamuyu; pu tütutuqaynayaqamuy nu umumi ayatani. Noqw haqawatuy uma qōqyani; pu haqawatuy nahoylehtsit aw múayani; pu haqawatuy uma umuhtsotsvalkiy añ a'nö wuvahtotani, nen añ aqwhaqami kitsókinawit pumuy okiwsahsanyani.

³⁵ Noqw God umuy hapi tukopani, sohsokmuy suan hinwisqamuy umunam qōqyaqat ahpiy'o, it súantaqat Abel qatsíyat ep'e, pu añk yesqamuy pīwu, pu Barachias tiyat Zacharias yan mätsiwhqat qatsíyat ep'e. Ura uma God kīyat-nikañw pu hom'oyvihkat pumuy amuhtsave put nīnaya.

³⁶ Pas antsa nu umumi pañqawni: God pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumi sohsok it yantaqat ep nāoyni.

Jesus' Love for Jerusalem
(Lk 13.34-35)

³⁷ Is ohi úmaa, Jerusalem ep sínomu! Is ohi umuñemi! Uma Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy qōyantotaqamu, pu umumi ayatiwyaqamuy tatatupqōyantotaqamu! Pas as nu hihsakishaqam umuy tsovalani, kowakowuhti timuy masay atpikaqe tañatañwuqat pan'i; noqw uma qa nānakwha.

³⁸ Meh! God umuhkiy pay tatamhta.

³⁹ Pi nu umumi pañqawni: Pay uma yahpiy haqahpiy soon inumi yórikyani. Nikañw ason hisat aw pituqw, uma pañqaqwani: Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa nam tayawintiwa, uma kitotani; nen pep pu' uma inumi piw yórikyani.

24

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple
(Mr 13.1-2; Lk 21.5-6)

¹ Pu Jesus pañqw yamakt, God kīyat añqw ahpiy'o; noqw put aw nánatuwnayaqam God kīyat ep añ kīwyuñqat put aw mahtaknayaniqe put aw öki.

² Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma sohsok it añ qa tāyuñwa? Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay nāt pas qa haqam i' owa nāp qeniy epni. Pas sohsoy sahpukniwni.

Troubles and Persecutions
(Mr 13.3-13; Lk 21.7-19)

³ Noqw pam tsomot Olivet epeq qatuqw, put aw nánatuwnayaqam pay nanalt put aw ökihqe aw pañqaqwa: Um itamuy āawnani: Ya ïi hisat yaniwhtini? Pu uñ hisat pítuniqat himu put tuawitani, pu qatsit sohtiniqata?

⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Uma tunatyaltotini; noqw qa hak umuy ūnatoynani.

⁵ Taq nāt kaysiwhqam inatñwaniy aw yankahkañw öke', pañqaqwani: Nu' hapi Christ kitotani, nen kaysiwhqamuy ūnatoynayani.

⁶ Pu uma nāqöyiwuy yāvaqnihqat nanvotyani, pu umuhhayhke' nāqöytaqw uma nanap-tani. Nikañw uma qa hin unañwtotini. Pi pay pam pāvantaqa pas soon qe'ni. Nikañw pay hapi nāt qa pep so'ñwamiq pítuni.

⁷ Pi anqe' hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumi wuñkuyamantani. Pu moñwtunaty suk w moñwtunatyat ehpewhimantani. Pu hāhaqe' tsōñōsqatsini, wukotuy-hqatsini, pu tutskwa tayayaykuni.

⁸ Ii hapi hīhihta kānavotpit yayhniata.

⁹ Noqw sinom sohsoyam umumi qa suhtaq'ewyani, uma isinomniqw ōviy'o. Noqw puma umuy okiwsahsanyat, umuy qōqyani.

¹⁰ Noqw pahsat pu kaysiwhqam tuptsiwniy anqw lasye', nānami qa suhtaq'ewyani. Noqw sūka suk w momñwituy aw mātapni.

¹¹ Noqw kaysiwhqam hoñve', Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey atsáy'kahkañw kaysiwhqamuy ūnatoyayani.

¹² Ephaqam qanhtipu tūwaqatsit an ahsupoq kúrukiwmani, noqw ōviy kaysiwhqam nami'nañway an peveltotini.

¹³ Noqw pay yūmosa an kuytaqa hapi ayo yámakni.

¹⁴ Noqw isinom tūwaqatsit an ahsupoq it lomatuawit yuaatotaqw, sinom sohsoyam nanaptani. Noqw pep pu' so'ñwamiq pítuni.

The Awful Horror

(Mr 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵ Ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat Daniel yan lavayhti: Hak nuhtsel'ewaynihqa tūkiqōtaniqa wunuptuni. An tūñwantaga māmatsni. Noqw ōviy ason uma put God kīyat pas himunihqat ep wúnuhqat aw yórikyaqw,

¹⁶ Pep pu' ima Judeat an yesqam tuhtukwimiq watqani.

¹⁷ Pu i' hak kits'oveqnihqa pañqw hāwe', nawus soon hihta ōviy ahpami papkini, súwayaniqe ōviy'o.

¹⁸ Pu i' hak pasve hinnumqa soon yuwsiy ōviy kīmini.

¹⁹ Noqw hisat aw pituqw, pep hapi pu' haqawat an nō'yiwyuñqamuy, pu yōyoñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is óhini.

²⁰ Noqw pas pay okiw uma qa tōmō' watqaniqey ōviy Umunay aw tūviñlalwani, piw qa nasuñwintalōñnit ep'e.

²¹ Taq pep aw pituqw, qaan'ewakw kānavotpini, pas tūwaqatsit hisat yukiltiqat anqw pew pahsavo qa hisat pan hiniwhitiqat pan'i, pas qae, piw soon hisat pāpu paniwhitini.

²² Noqw as talōñwintiwhqa qa pelvotiqw, soon hak ayo yámakni. Noqw pay hapi Tutuyqawhqat namoramuyatuy amuñem tunatyat ahpiy pam pelvotini.

²³ Pep pu' ason kurs hak umumi, Meh, yep Christ kitaqw, sen Ayamo, kitaqw uma qa tūtuptsiwani.

²⁴ Taq nāt hakim Christ-nihqey nātsokani'yunqam mātaqtotini; pu Tutuyqawhqat lavay'aymatnihqey nātsokani'kahkañw hoñvani, qa pūmayakañwo; nen hīhihta kātatayhpit hihta tuawi'taqat hintsatskani, pas qaōwihintaniqw ōviy kurs as hin pasiwtaniqw hikis pi an Tutuyqawhqat namoramuyatuy ūnatoyayani.

²⁵ Noqw meh, uma hapi pay nanapta, ispi nu anwu pay umuy put āawnaq'ō.

²⁶ Paniqw ōviy kurs puma umumi Meh, taq pam qayēsihpuve qatu, kitotaqw, uma qa awhaqamiyani; sen Meh, pam yūpaveq qatu, kitotaqw, uma qa tūtuptsiwani.

²⁷ Pi hōpaq talwihpiki tēveñehaqami mātaqtiñwu; noqw pay hapi pantani hisat Nu, Sinot Tiat, pítuni'ō.

²⁸ Pi haqam himu mokput tokoatniqw, pañso wiwsokt tsovaltiñwu.

The Coming of the Son of Man

(Mr 13.24-27; Lk 21.25-28)

²⁹ Noqw pahsat put kānavotpit atsve āpiy pay tāwa qa tālawvani, pu mūyawuy anqw qa talni, pu sōtu tokpelat anqw lōhōhōykuni, pu ōvaqe hīhimu ōqala tayayaykuni.

³⁰ Noq̄w pahsat pu himu tokpelat epeq mātsiltini, nuy Sinot Tiyat pítuniqat tu-awí'taniqee. Noq̄w pahsat pu tūwaqatsit ep sohsoyam nanāp̄wat sinom tsaykitani; noq̄w pu Nu, Sinot Tiat, öqalat yankañw, qaan'ewakw son'iwkañw, övaqe öomawhtuy akw hawtoq̄w, puma nuy tutwani.

³¹ Noq̄w itötöq̄pi a'nö töqtiq̄w, nu ihoñviaymuy añqe' ayatani; noq̄w puma inamoramuy tūwaqalvoq̄haqami yesqamuy nānan'ivaq̄w tsovalayani.

The Lesson of the Fig Tree

(Mr 13.28-31; Lk 21.29-33)

³² Taay, kurs uma nōnvospaltsokit hihta tuawí'taqat nanaptani. Put nantaqaat palmokte' sák̄wawsate', nahpi'wisq, kurs tal'añwhayinwtiqat uma nanaptañwu.

³³ Noq̄w pan hapi uma sohsoq̄ it hihta aw yórik̄ye', soon pas nu hisat pítuniqat uma nanaptani. Pep hapi nu soñawnen hötsíwhpeq wúnuhqat uma nanaptani.

³⁴ Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon nāt ima sinom tūtuwayaq̄w, pay ii sohsoy yaniwhtini.

³⁵ Pay tokpela, pu tūwaqatsi tūwayani; nīkañw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

No One Knows the Day and Hour

(Mr 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36)

³⁶ Nīkañw hisat aw pítuniqat, pu haqe' qalawmaq̄whaqamniqat hapi qa hak navoti'ta. Pas qae, öveqatsit ep hoñvia'yam hikis qa navoti'yuñwa. Pas Ina nāla put navoti'ta.

³⁷ Noq̄w ura Noet qatsíyat ep hin hiniwhtiqat pay hapi piw pantani hisat Nu, Sinot Tiat pítuniqat ep'e.

³⁸ Pay ura nāt qa pātsikq, sinom nōnova, pu hīhikwya; nōmalalwa, pu puwsuñw̄lalwa, hisat Noet pākihut aq̄w pākihqat aw pahsavoo.

³⁹ Nihqe puma qanavoti'yuñqe pātsikq, puma sohsoyam sūlawhti. Noq̄w pay piw hapi pantani hisat nu' Sinot Tiat pítuniqat ep'e.

⁴⁰ Pep pu' hakim löyöm haqam pasveni; suhka wīkiwhq, suhka akwsiñw̄ni.

⁴¹ Pu hakim löyöm wuhtit nūmantani; suhka wīkiwhq, suhka akwsiñw̄ni.

⁴² Pantaq̄w öviy uma tunatyawyuñw̄ni, taq Umuhtutuyq̄awhqa hisat pítuniqat uma qa navoti'yuñwa.

⁴³ Noq̄w uma it navoti'yuñw̄ni: Pi as ki'taqa uyiñwut hísatniq̄w pítuniqat navoti'te', soon qa tūwalani, nen soon put kīyat haqe' aw pākiniq̄w pam pānani.

⁴⁴ Paniq̄w öviy uma pās moñwvas'iwyuñw̄ni; taq uma nāt qa pan wūwantotaq̄w, nu', Sinot Tiat pítuni.

The Faithful or the Unfaithful Servant

(Lk 12.41-48)

⁴⁵ Taa. Ya hak haqam hihta añ suan hinmaqa suan wuwni'taqa tumal'aya? Put hapi moñwi tumalsuñwamuyatuy amumi moñw̄tapq, pam pumuy añsakis tunöshuylawni.

⁴⁶ Kurs moñwi hisat ahoy pite', put nāt suan tumalay'maqat aw yorikq, pam hahlayh-pit epni.

⁴⁷ Pas antsa nu umumi pañqawni: Put moñwíat pas soon put qa sohsoq̄ hihta himuy aw moñw̄tapni.

⁴⁸ Nīkañw kurs as pam tumal'aya qahopinen, pam unañwpeq pañqawni: Imoñwi pítuniqey pas nāt haqami tavi'ma, kítani.

⁴⁹ Nen pu' tumalsuñwamuy wuvahtivakañw, pu honaq̄kuyit akw hōnaq'iwyuñqamuy amumum tūmoykañw, pu hīhikw̄ni.

⁵⁰ Pu pam qa hin pan wūwankañw, moñwiy qa nuhtay'taq̄w,

⁵¹ Pam pite' put pavan pas a'nö sivintoynani. Noq̄w pam nawip'ew hinyuñqamuy amumum nātuwiw̄ni. Pep a'nö tsaykitiw̄ni, pu tama ñuritiw̄ni.

25

The Parable of the Ten Girls

¹ Pahsat pu òveqatsit ańqw mońwtunaty hakimuy pakwtnihqamuy mámanhtuy amuntani. Puma wihqöhiy ömahtota, möönańwhtiniqat ahsawvawisa.

² Noqw pumuy amuñaqw tsívotnihqam wuwni'yuńqw, pu tsívotnihqam qa wuwni'yuńwa.

³ Qa wuwni'yuńqam wihqöhi'wiskahkańw, tövukuyit qa maskay'wisa.

⁴ Noqw wuwni'yuńqam wihqöhi'wiskahkańw, tövukuyit hihta ań küyi'wisa.

⁵ Noqw möönańw nawutsnaqw, puma sohsoyam puwso'qe tokva.

⁶ Noqw suhtokihaq hak a'nö pańqawu: Meh, möönańw ańq'ö, huvam ahsawvawisaa.

⁷ Pahsat pu puma mamant sohsoyam hońvaqe, wihqöhiy aw hintsatsna.

⁸ Noqw qa wuwni'yuńqam wuwni'yuńqamuy amumi pańqaqwa: Itamuy umuhtövukuyiy ańqw maqayaa, taq itahwihqöhi tókiwwisa.

⁹ Noqw wuwni'yuńqam lavayhtotiqe pańqaqwa: Sóoni, taq ka itamumi nan'ivo qa aptsiwani, tis pi uma huhyayaqamuy amumiye', nennem tuiyani.

¹⁰ Noqw pumuy nāt tuiwisq möönańw pitu; noqw ima mońwvas'iwyuńqam put amum nāńuiwniqat ep nōviwhqat aw yuńa, noqw ihpoq uhtsilti.

¹¹ Atsve pu' mimawat mamant piw tuwat ökihqe, pańqaqwa: Mońwi, Mońwi, itamuńem hōtaa.

¹² Noqw pay pam lavayhtiqe pańqawu: Nu umumi pas antsa pańqawni: Nu umuy hakimuy qa tuwi'ta.

¹³ Yantaqw öviy uma tunatyawyuńwni, pi uma hisat talönvaqat, pu haqe' qalawmaqwu nu' Sinot Tiat pítuniqat qa navoti'yuńwa.

The Parable of the Three Servants (Lk 19.11-27)

¹⁴ Pi nu hakiy haqami yāvoqnihqat antani. Pam hak tumal'aymuy wánwayhqe, amumi hihta himuy noa.

¹⁵ Nihqe sukw aw tsívót-sikip sōmorit sīvat oya, nit pu sukw aw lōp sōmorit sīvata, nit pu sukw aw sūp sōmorit sīvata, hin nanāpwat akw mońwvastotiniqat pan pakwámna; nit pahsat pay haqami nakwsu.

¹⁶ Pahsat pu i' tsivot-sikip sōmorit sīvat ömahtaqa ahpiynihqe, put akw huhyaqe, put aw tsívót-sikip sōmorit sīvat hōyokna.

¹⁷ Pu i' lōp sōmorit sīvat ömahtaqa piw put anhtiqe, lōp sōmorit sīvat put aw hōyokna.

¹⁸ Noqw pu sūp sōmorit sīvat ömahtaqa ahpiynihqe, tutskwave hańwat, pańsoq mońwiy sīvayat tupka.

¹⁹ Pu ahpiy wūyavotiqw, pumuy mońwíam pítuhqe, pumuy amumi put ep pohta.

²⁰ Noqw öviy i' tsívót-sikip sōmorit sīvat ömahtaqa pítuhqe, piw tsívót-sikip sōmorit sīvat kívahqe, pańqawu: Mońwi, ura as um tsívót-sikip sōmorit sīvat inumi noa, noqw meh, nu put aw tsívót-sikip sōmorit sīvat hōyokna.

²¹ Noqw put mońwíat aw pańqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya, um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uń pavan wūhaq tuwanit aw mońwtapni. Um uhmońwiy amum hahlayni.

²² Pu tuwat i' lōp sōmorit sīvat ömahtaqa pítuhqe aw pańqawu: Mońwi, ura as um lōp sōmorit sīvat inumi noa; noqw meh, nu lōp sōmorit sīvat put aw hōyokna.

²³ Noqw put mońwíat aw pańqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya; um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uń pavan wūhaq tuwanit aw mońwtapni. Um uhmońwiy amum hahlayni.

²⁴ Pahsat pu i' sūp sōmorit sīvat ömahtaqa pítuhqe, pańqawu: Mońwi, nu ūmi navoti'taqw, um a'nö unañway'ta; nihqe um haqam qa uyht ep hōqńwu, pu haqe' poshumit qa tsalakin'uyht ań hihta tsovalañwu.

²⁵ Noq̄w nu uñ mamqasq̄e, òviy ahpiynihq̄e, uhsivay tutskwave tupka; noq̄w meh, yep uhsiva.

²⁶ Noq̄w put moñwíat lavayhtiq̄e put aw pañqawu: Is okiw um hak qahopi, naõntumal'aya! Pas as um inumi navoti'taq̄w, nu haqam qa uyht ep hõqñwunikañw, pu haq̄e' poshumit qa tsalakin'uyht pañ tsovalañwu.

²⁷ Himu pi um sivat aw tunatyawyuñqamuy amumi isivay óyanikañwo; noq̄w nu hisat pite', isivay ep sivit enañ òmahtani.

²⁸ Pahsat pu tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam sivat nawhkiyaa, nen pakwút-sikip sòmorit himuy'taq̄at put maqayaa.

²⁹ Pi hakiy himuy'taq̄at aw himu noiwmantani, noq̄w pam hihta nihti'tamantani; nikañw hihta òwihimuy'taq̄w, hikis pam put nawhkiwni.

³⁰ Pu uma it ñasta apit tumal'ayat ihpo qatālat awhaqami tūvayani; pep tsaykitiwni, pu tāma ñuritiwni.

The Judgment of the Nations

³¹ Ason nu' Sinot Tiat sohsokmuy ihoñvia'yamuy tsamkañw, lolma tālawñway'kañw pite', pep pu' nu pas kaptsi'tiwkañw, imoñw'atsveway ep qatuptuni.

³² Noq̄w sohsoyam hihtu nanāpwat sinom inutpipo tsovaltini; noq̄w nu pumuy pep nāhoj tsikani, lālayhqa kanelmuy kakapirstuy amuñaqw tsikañwuqat pan'i.

³³ Nen nu kanelmuy iputvaqewat óyani, pu kakapirstuy isuyvaqewata.

³⁴ Nen nu iputvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam pewyaa, Inay añqw hahlaywaqamu; nen uma umuhmoñwiw umeñem hihta na'sastaqat makiwyani, tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaqw umuñem na'sastiwhqat put'a.

³⁵ Pi ura nu tsõnmokiwtaw, uma nuy nopnaya; nu pānaqmokiwtaw, uma nuy hikwnaya; nuy kurs hákiyñiqw, uma nuy pās taviya;

³⁶ Nuy qa yuwsit'aw, uma nuy yuwsinaya; nuy tūtuyhq, pu sivikive pakiwtaw, uma nuy pohtaya.

³⁷ Pahsat pu ima suan hinyuñqam lavayhtote', pañqaqwani: Moñwi ya hisat uñ tsõnmokiwtaw, itam uñ tutwaq̄e nopnaya; uñ pānaqmokiwtaw, itam uñ hikwnaya?

³⁸ Ya hisat um kurs hákiyñiqw, itam uñ tutwaq̄e pās taviya, uñ qa yuwsit'aw, uñ yuwsinaya?

³⁹ Pu ya hisat um tūtuyhq, pu sivikive pakiwtaw, itam uñ tutwaq̄e uñ pohtaya?

⁴⁰ Noq̄w nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy itupkomuy amuñaqw hihtawat sushin'ewakw aw pan unañwtapye', uma inumi unañwtapyañwu.

⁴¹ Pahsat pu nu imuy isuyvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam inuñaqw ahpiyaa, uma God itsivuyat akw nankiwakw hinhtotiqamu. Qõhit qa tsohtso'ñwuqat aqw uma maspiwyani, it qõhit Nukpanat éñem-nikañw pu hoñviaymuyatuy amuñem na'sastiwhqat aqw'a.

⁴² Pi ura nu tsõnmokiwtaw, uma nuy qa nopnaya; nuy pānaqmokiwtaw, uma nuy qa hikwnaya.

⁴³ Ura nu kurs hákiyñiqw, uma nuy qa pās taviya; qa yuwsit'aw, uma nuy qa yuwsinaya; nuy tūtuyhq, pu sivikive pakiwtaw, uma nuy qa pohtaya.

⁴⁴ Pahsat pu puma tuwat lavayhtote', pañqaqwani: Moñwi, ya hisat um tsõnmokiwtaw, pu pānaqmokiwtaw, sen kurs hákiyñiqw, sen qa yuwsit'aw, sen tūtuyhq, sen sivikive pakiwtaw, itam uñ tutwakañw ūmi qa unañwtapya?

⁴⁵ Pahsat pu nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy amuñaqw sushin'ewakw aw qa unañwtapye', uma inumi qa unañwtapyañwu.

⁴⁶ Noq̄w ima hapi sivihpit sūtsepníqat aqwyani; noq̄w suan hinwisqam qatsit qaso'taqat awyani.

26

The Plot against Jesus

(Mr 14.1-2; Lk 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Noqw Jesus yan lavayiy yúkuhqe, pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu;

² Uma navoti'yuñqw lötök hapi ura amutsva-yūmosanihqat ep nōviwniqat aw pítuni. Noqw ep hapi nu' Sinot Tiat momñwituy amumi mātaviwhq, puma nahoylehtsit aw nuy muayani, kita.

³ Noqw ephaqam hakim pavansinom hakiy Caiaphas kīyat ep tsovalti, God awwat susmohpeq moñwit kīyat ep'e-ímaa: God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam-niqw, pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yamu.

⁴ Nihqe hin as puma nanauyve Jesus ñuaye' nīnayaniqey pavasiwnaya.

⁵ Nit pay pañqaqwa: Pay qa nōviwhqat epni, taq ka sinom qaunánwtalawvayani.

Jesus Anointed at Bethany

(Mr 14.3-9; Jn 12.1-8)

⁶ Noqw Jesus Bethany ep hakiy tokoplelet tūtuyñwuqat Simon kīyat epniqw,

⁷ Pumuy nōnovaqw, hak wuhti wihkuyit kwañwáhovaqtuqat a'nō hihkay'taqat hihta añ kūyiwtaqat yawkañw ep paki, wikorot hihta owat alabaster añqw yukiwtaqa añ kūyiwtaqata; nihqe wikorot yōhaqe, Jesus qötöyat aw wihkuyit wūta.

⁸ Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam aw yórikyaqe, qayan unañwtotiqe pañqaqwa: Ya i' wihkuyi hinoqw paysoq hovalniwa?

⁹ Añwu ka as pam wūhak òviy huyiwe', añ òokiwyuñqamuy amumi noiwnikañwo.

¹⁰ Noqw Jesus hiñqaqwaqat navoti'taqe, òviy pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw wuhtit unañwmokintota? Pam inumi lolmat tumalta.

¹¹ Uma pi pay òokiwyuñqamuy sutsep oyi'yuñwa; nikañw uma nuy qa sutsep tavi'yuñwni.

¹² Pam nuy ásnaniqe òviy it wihkuyit itokoy aw wūta, nuy tūamiltiniqat òviy'o.

¹³ Nu umumi pas antsa pañqawni: Tūwaqatsit añ ahsupoq haqam i' lomatuwawi yuaatiwhq, pep i' wuhti yep hinhti qw pam piw yuaatiwni. Sinom it akw put u'ni'yuñwni.

Judas Agrees to Betray Jesus

(Mr 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Pahsat pu pakwt löq sihkay'taqam put aw nánatuwnayaqamuy amuñaqw suhka, Judas Iscariot yan mätsiwhqa, God awwat mohpeq momñwituy amumii,

¹⁵ Nihqe amumi pañqawu: Ya uma nuy hihta maqayani, nu put umumi mätapq'ö? Noqw puma sunat pakwt sihkay'taqat qötsásivat put maqayaniqey aw pasiwnaya.

¹⁶ Noqw pahpiy pu' pam put amumi mätapniqey qenihevi'ta.

Jesus Eats the Passover Meal with His Disciples

(Mr 14.12-21; Lk 22.7-14, 21-23; Jn 13.21-30)

¹⁷ Noqw qapeken'oyvut pölavikit nōviwniqat sūs talönni'taqw, Jesus aw nánatuwnayaqam put aw ökihqe aw pañqaqwa: Ya itam haqam aw hintsatsnaqw, um pep ura Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat nösniqey nāwakna?

¹⁸ Noqw pam pañqawu: Uma kīminen it hakiy tāqat aw pañqawni: Tūtutuqaynaqa yan lavayhti: Ituwaniy aw pitu. Noqw nu as uhkiy ep amutsva-yūmosanihqat ep nōviwniqat inumi nánatuwnayaqamuy amumum nösni.

¹⁹ Noqw löyöm put aw nánatuwnaqam awnihqe, Jesus amumi hin tutaptaqat anhti; nihqe puma ura Amutsva Yūmosanihqat ep hintsatskiwhqat pās aw hintsana.

²⁰ Noqw tapkiqw, pam pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumum tunösvoñat aw qatuptu.

²¹ Noqw pumuy nōnovaqw, pam pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma haqawa nuy momñwituy amumi mātapni.

²² Pahsat puma pas qahahlayhtotiqe, nanāp put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, ya nu'ni?

²³ Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Inumum tsaqaptat aqw may morstoynaqa hapi nuy momñwituy amumi mātapni.

²⁴ Pi tutuveni Sinot Tiyat hin lalvayhqat nu pan yep qatsit añqw ahpiyni. Noqw pay i' hak momñwituy amumi nuy mātapniqat eñem pas is óhini. Pay pi as tatam pam qa tihtiwhq put eñem lolmani.

²⁵ Noqw i' Judas put momñwituy amumi mātapniqa lavayhtiqe pañqawu: Tūtutuqaynaqa, ya nu'ni? Noqw Jesus put aw pañqawu: Um súañqawu.

The Lord's Supper

(Mr 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Co 11.23-25)

²⁶ Noqw pumuy nōnovaqw, Jesus pōlavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yoñoytat, aw nánatuwnayaqamuy put huytat pañqawu: Huvam it ömahtote' nōnösaa; i' hapi itoko.

²⁷ Pu pam kuyapkuyit kwusut, ep hahlayhtit, pumuy amumi put tavi, nihqe amumi pañqawu: Uma sohsoyam it añqw hikwyani.

²⁸ I' hapi iuñwa; pam kaysiwhqamuy amuñem puhuvasiwnit pasiwnaniqe munvaniwa, pu pumuy qaanhtipuyamuy ayo yúkuniqee.

²⁹ Nikañw nu umumi pañqawni: Pas nu soon yep qatsit ep ovauyit aniwniyat añqw hikwni. Nikañw qatsit nātoniqat aw pituqw, Inay moñwtunatyayat ep nu umumum puhuovavalat añqw hikwni.

³⁰ Noqw puma tayawinpit tawlalwat, pañqw nöña, Olivet tsomot aqwyaniqee.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mr 14.27-31; Lk 22.31-34; Jn 13.36-38)

³¹ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pu' tōkilat ep uma sohsoyam inutsviy unañwso'ni; pi ura Tutuyqawhqaqat lavay'ayaat yan put eñem pēna. Nu kanelmuy tumalay'taqat nīnani; noqw kanēlom ahtsavalni, yan'i.

³² Nikañw ason nu ahoy tātaye', añwu pay umuhsavo Galileet aqwni.

³³ Noqw Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pay nāmahin sohsoyam utsviy unañwso'q, pas nu' soon panhtini.

³⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ūmi pas antsa pañqawni: Pay pu' tōkilat ep nāt taqakowāko qa töqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni.

³⁵ Noqw Peter put aw pañqawu: Nāmahin pi nu umum mokni nu uñ qa tuwi'taqey pas soon pañqawni. Noqw sohsoyam Jesus aw nánatuwnayaqam put an lavayhtoti.

Jesus Prays in Gethsemane

(Mr 14.32-42; Lk 22.39-46)

³⁶ Noqw pam pumuy tsamkañw, haqami Gethsemane yan mātsiwhqat aw pitu, nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma hāk inuhsavo yep yesq, nu ayohaqaminen Inay aw nāwaknani.

³⁷ Pu pam Peter-nit, pu Zebedeet tiyotimuyatuy tsamkañw, ahpiynihqe, pahsat pu pas qa hahlay'iwmakañw, pavan putuiwma;

³⁸ Nihqe pumuy amumi pañqawu: Pas iunañwa qahahlayi, pas mómokqat pan'i. Uma hāk yepye', inumum tunatyawyuñwni.

³⁹ Pu pam ahpiy híhin yūmonit, pep tayway aqw tutskwani yēvat, nāwaknaqe pañqawu: Taay, Inaa, kurs pay hin pasiwtaniqw, pay i' kānavotpi inuhpiy ayoni. Nikañw pay qa nuy hin nāwaknaqw pantani; pay uhtunatya antani.

⁴⁰ Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, pumuy tokqamuy tuwa; nihqe Peter aw pañqawu: Is ohi! Ya pas uma soon tāwat añqe' sūs qöniltiqat pahsavo inumum tunatyawyuñwni?

⁴¹ Uma tunatyawkahkañw nānawaknani, nen qa unaheviwyani. Pay as hakiy tunatyaat pas antsa su'qawtañwu; noqw pay tokoat nánahtsovi.

⁴² Pu pam pañqw ahpiynihqe, nāwaknaqe pañqawu: Kurs i' kānavotpi pas soon inuhpiy ayoniniqw, nuy put añ kuyvaniqat um pan nāwaknaqw, pay nam uhtunaty antani.

⁴³ Pu pam amumi pituqw, pay piw tōka, pumuy pōsiam putuiwyuñqw òviy'o.

⁴⁴ Noqw pam pumuy mātapt, piw ahpiynihqe, pāyisni'makañw nāwaknaqe, pay piw án lavayhti.

⁴⁵ Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, amumi pañqawu: Pay pi uma tōke', nānasuñwnani. Pay aw pitu; noqw nu' Sinot Tiat qanhnwisqamuy amumi mātaviwni.

⁴⁶ Huvam hoñvaa; itam ánwuyani; meh, nuy momñwituy amumi mātapniqa pitu.

The Arrest of Jesus

(Mr 14.43-50; Lk 22.47-53; Jn 18.3-12)

⁴⁷ Noqw nāt pam yuaataqw Judas, imuy pakwt löq sihkay'taqamuy amuñaqw suhka pitu; noqw sinom qaan'ewakw hintaqam sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw put amum öki, God awwat mohpeq momñwit-niqw pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yam pumuy ayatotaq'ö.

⁴⁸ Noqw i' hak pumuy amumi put mātapqa pumuy amumi pañqawu: Nu hapi hakiy tsohtsonaqw, pam hápini. Uma put hūrs ñuayani, kita.

⁴⁹ Nit pahsat pay pam Jesus awnihqe aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, kitat put tsohtsona.

⁵⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ikwatsi, ya um hinoqw añqö'? Pahsat pu puma Jesus awyaqe, put hūrs ñuaya.

⁵¹ Noqw meh, imuy Jesus ámumyaqamuy amuñaqw haqawa sipwuvahpi'kañw, put aw yohtokqe, put hóroknat, God awwat sus mohpeq moñwit tūwikiyat aw sáviknaqe, naqvuyat ayo tuku.

⁵² Noqw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aqw pánaa; taq hakim sipwuvahpit akw hintsatskaqam sipwuvahpit akw sūlawhtotini.

⁵³ Nuy pan Inay aw tūviñtaqw, pam āpiy pay pakwt löq sihkay'tasikip sōmorit amuh-penihqe hóyokiwtaqamuy hoñviaymuy inumi óyani. Ya um it pēvewna?

⁵⁴ Nikañw kurs nu panhtiniqw, tutuveni hin aw antsaniwni?

⁵⁵ Noqw pahsat pu Jesus sinmuy amumi pañqawu: Ya uma hakiy uyiñwut awyaqe òviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw nuy ñuawisa? Ura nu nāqavo God kīyat ep tütutuqaynaqw, uma nuy qa ñuaya?

⁵⁶ Noqw Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy pēniam soon qa antaniqw, òviy sohsoy ñi yaniwhti. Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam sohsoyam put tatamhtotat watqa.

Jesus before the Council

(Mr 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jn 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Noqw Jesus ñuayaqam God awwat susmohpeq moñwit, Caiaphas yan mātsiwhqat, aw put wikya. Noqw tutavot tütutuqaynayaqam-niqw pu wukw'a'yam piw pep tsovawta.

⁵⁸ Noqw Peter yāvaqw Jesus añk hinma, God awwat susmohpeq moñwit kīyat aw pahsavoo; nihqe hoñvia'yatuy amumum ihpovewat qatuptu, hin hintaniqat yórikniqee.

⁵⁹ Noqw ima God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu wukw'a'yat-niqw, pu sohsoyam pep tsovawtaqam Jesus nīnayaniqey anyuñwa; nihqe òviy as put hihta atsátoynayaniqey hevi'yuñwa,

⁶⁰ Nihqe qa hihta tutwa. Pi as kaysiwhqam put hihta atsátoynayaniqey ökikañw, qa sun lavayhtoti. Noqw nawis'ew hakim löyöm put hin atsátoynaniqey pitu;

⁶¹ Nihqe pañqawu: I' hapi pañqawu: Nu God kīyat sahpuknat, pāyis tālat añ ahoy put aw yúkuni, kita.

⁶² Pu God awwat susmohpeq moñwi wunuptuqe, put aw pañqawu: Ya pay um qa hin it ep lavayhtini? Ya ima hihta uhpewi yuaata?

⁶³ Noqw pay Jesus qa hiñqawu. Noqw God awwat susmohpeq moñwi lavayhtiqe, put aw pañqawu: Nu hapi ūmi pas pañqawni: Um pas God Qátuhqat atpip itamumi súañqawni: Ya uma pas antsa Christ God Tíata, i' moñw'asi'taqa?

⁶⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um súañqawu. Noqw nu ūmi pañqawni: Yahpiy pu' nu Sinot Tiat Sus'òqaltutuyqawhqat putvaqewat qatuptuni, pu tokpelat añ òomawhtuy akw nu hawhtoqw uma inumi yórikyani.

⁶⁵ Pahsat pu God awwat susmohpeq moñwi itsivutiqe, yuwsiy tsíkat pañqawu: Pam Hakiy pas kaptsiwhqat aqw qalomáhiñqawuy! Ya hinoqw pas piw nāt hak hin yuaatani? Meh, uma qalomálvayhtiqw aw tūqayyuñwa.

⁶⁶ Uma hin wūwaya? Noqw puma lavayhtotiqe pañqaqwa: Pam mokiwuy hihkay'ta.

⁶⁷ Pahsat pu puma put taywami tóhtota, pu may pölölni'kahkañw wuvalalwa; noqw pētu mapqölöy akw put wuvalalwakañw,

⁶⁸ Aw pañqaqwa: Taay, um Christ, um itamuy āawnani, Ya hak un wuvahta?

Peter Denies Jesus

(Mr 14.66-72; Lk 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Noqw Peter moñwkit ihpaq tukwñöyakiwtaqat ep qatu; noqw hak māna tumal'aya put aw pítuhqe, aw pañqawu: Um pi piw Jesus Galilee añqwnihqat ámuma.

⁷⁰ Noqw pam sohsokmuy amutpik qa nakwhaqe pañqawu: Kurs um hiñqawlawu.

⁷¹ Pu pam tuhööt aw yamakq, piw suhka māna put túwahqe, pep yesqamuy amumi pañqawu: I' pi piw Jesus Nazareth añqwnihqat ámuma.

⁷² Noqw piw pay pam qa nakwhaqe, pas öqalat lavayit akw pañqawu: Pay nu pas put tāqat qa tuwi'ta.

⁷³ Pu ahpiy hihsavoniqw, put aqlaq hoñqam Peter awyaqe aw pañqaqwa: Pay pi um pas suyan piw pumuy amumuma, öviy pi uhlayviy un suhputsni'ta.

⁷⁴ Pahsat pu Peter pas öqalat lavayhtiqe pañqawu: Pay nu pas put tāqat qa tuwi'ta, kita. Noqw pahsat pay taqakowāko töqti.

⁷⁵ Noqw Peter Jesus lavayiyat u'na; ura pam put aw pañqawu: Nāt taqakowāko qa töqtiqw, um pāyis nuy qa tuwi'taqey pañqawni. Nihqe pam pañqw yámakqe, nāp hin nāvak'öyna.

27

Jesus Taken to Pilate

(Mr 15.1; Lk 23.1-2; Jn 18.28-32)

¹ Noqw qavonvaqw, sohsoyam God awwat mohpeq momñwit, sinmuy amuñaqw wukw'aymuyatuy amumum Jesus ankiwakw yuaatota, put nīnayaniqee.

² Noqw puma put somyaqe, pahpiy wikyaqe, pep tutskwat aw moñwit, Pontius Pilate yan mātsiwhqat, aw put noaya.

The Death of Judas

(Acts 1.18-19)

³ Pahsat pu Judas, momñwituy amumi put mātapqa, Jesus tūviwhq pan yórikqe pi ason qahahlayhtiqe, God awwat mohpeq momñwituy amumi-nikañw pu wukw'a'yamuy amuminihqe, sunat pakwt sihkay'taqat qótsásivat ahoy kivaqe,

⁴ Amumi pañqawu: Pas kurs nu hakiy qa hihta ep hinhtiqat umumi mātapqe qaanhti. Noqw puma pañqaqwa: Noqw hinhtini? Pam pi pay uhpee.

⁵ Noqw pam God kīyat ep qótsásivat tsálaknat, ahpiynihqe, haqam nāhaya.

⁶ Noq̄w God awwat mohpeq momñwit q̄ötsásivat añ pohpoñaqe pañq̄aqwa: Itam sivatatañpimi q̄ put tañatote', qa súanhtotini, taq̄ ura itam hakiy q̄atsíyat put akw tuiya.

⁷ Nihqe puma put yuaaykuyaqe, hage' tutskwat Tsaqavotlawh̄qat Tutskwaat yan túñwantiwh̄qat sívat akw tuiya, pep hakimuy qa pep sinmuy ðoyyaniqe ðviy'ò.

⁸ Noq̄w ðviy pam tutskwa Uñwat akw Tuiwh̄pu nāto yan túñwantiwa.

⁹ Noq̄w yan hapi Tutuyq̄awh̄qat lavay'ayayat Jeremyt lavaiyat aw anhti; ura pam pañq̄awu: Pu puma sívat ðmahtota, it pakwt sunat sihkay'taqat q̄ötsásivat hakiy q̄atsíyat ep sisviȳaqeyu. Pan hapi ima Israel-sinom put q̄atsíyat hihkatoȳnaya.

¹⁰ Nihqe put akw hakiy tsaqavotlawh̄qat tutskwayat tuiya, Tutuyq̄awh̄qa inumi hin tutaptaqat pan'i. Yan ura pey'ta.

Pilate Questions Jesus

(Mr 15.2-5; Lk 23.3-5; Jn 18.33-38)

¹¹ Noq̄w Jesus pep tutskwat aw moñwit atpip wunuwta. Noq̄w moñwi put túviñtaqe aw pañq̄awu: Ya um Jew-sinmuy moñwiamu? Noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Um súañq̄awu.

¹² Noq̄w God awwat mohpeq momñwit-niq̄w pu wukw'a'yam put hin nēveltoynayaq̄w, pam qa hiñq̄awu.

¹³ Pahsat pu Pilate put aw pañq̄awu: Ya ima hihsa' hihta un̄ tsotskanayaq̄w, um qa navota?

¹⁴ Noq̄w pay pas pam qa hiñq̄awu. Noq̄w ðviy moñwi put ep pas hin kurs wūwa.

Jesus Sentenced to Death

(Mr 15.6-15; Lk 23.13-25; Jn 18.39-19.16)

¹⁵ Noq̄w put nōviwh̄qat aw pituq̄w moñwi sinmuy amumi hakiy sivilawh̄qat mātapñwu, hakiy nānawaknaq̄w put'a.

¹⁶ Noq̄w piw ép puma hakiy pas q̄ahopímataknihqat sivivani'yun̄wa, hakiy Barabbas yan mātsiwh̄qata.

¹⁷ Noq̄w ðviy puma sumitsovaltiq̄w, Pilate pumuy amumi pañq̄awu: Ya nu hakiy umumi mātapniqat uma nānawakna-sen Barabbas, sen it Jesus, Christ yan túñwantiwh̄qata?

¹⁸ Suyan pi puma q̄atsutsúyh̄qe ðviy put aw Jesus noayaq̄w, pam mātsi'taqe ðviy pañq̄awu.

¹⁹ Noq̄w pam Jesus eñem hin yúkuniqey wūwankañw, moñw'atsveway ep q̄atuq̄w, put nōmaat put aw hakiy ayataqe pañq̄awu: Um put tāqat súantaqat qa aw hintsakni; taq̄ nu tōki tūmoklawh̄qe, put atsviy hīhihta kānavota.

²⁰ Noq̄w God awwat mohpeq momñwit wukw'a'yamuy amumum sinmuy pan unañwtoynayaq̄w, puma Barabbas tuhtui'ya, pu Jesus nīnayaniqat pañq̄aqwa.

²¹ Noq̄w moñwi lavayhti qe, pumuy amumi pañq̄awu: Noq̄w nu hihtawat imuy lōqmuy amuñaq̄w umumi mātapniqat uma nānawakna? Noq̄w puma pañq̄aqwa: Barabbas awúy!

²² Noq̄w Pilate amumi pañq̄awu: Noq̄w nu panhte', Jesus Christ yan túñwantiwh̄qat hintsanni? Noq̄w puma sohsoyam sáakmaqe, aw pañq̄aqwa: Nahoylehtsit aw múaa!

²³ Noq̄w moñwi pañq̄awu: Ya hínoq'ò? Ya hihta q̄alomáhinhtiq̄w ðviy'ò? Pahsat pu puma pas sáakmaqe pañq̄aqwa: Nahoylehtsit aw múaa!

²⁴ Noq̄w pay Pilate pumuy kurs hintsanni q̄w, nuñwu pay sinom pas qa unañwtalawvayaq̄w, pahsat pu pam kuyht, sinmuy amutpik māvaqtat, pañq̄awu: Nu hapi it tāqat qa hintaqat q̄atsíyat ep qa tukopniwtani. Uma pi put hin yukuyani.

²⁵ Noq̄w pahsat pu sinom sohsoyam lavayhtoti qe pañq̄aqwa: Pay pi ason itam put q̄atsíyat ep tukopniwyani, pu itahtimu.

²⁶ Noq̄w ðviy pam pumuy amumi Barabbas mātavi. Nikañw pam solāwat aw Jesus mātapq, pam put qa sūs wuvahta. Noq̄w pahsat pu Pilate put nahoylehtsit aw muil-tiniqat ðviy pumuy amumi put mātavi.

The Soldiers Make Fun of Jesus
(Mr 15.16-20; Jn 19.2-3)

²⁷ Pahsat pu moñwit solāwamat pavasiwhkimi Jesus wikyaqe, sohsokmuy suñwámuy put aw tsovalaya.

²⁸ Nihqe puma put yuwsiyat nawhkiyat, palausimnit put usihtoyaya.

²⁹ Pu puma hihta kūtay'taqat nōlatotaqe, put qötösomtoynaya; nit pu putvaqw hopaqat matsvoñtoynayat, put aw tamötshoñvankañw, tututsiwyaqe, put aw pañqaqwa: Öqawmañwu Jew-sinmuy moñwíamu!

³⁰ Pu puma put aw töhtota, pu hopaqat kwusuyaqe, put akw put qötöyat wuvalalwa.

³¹ Yan puma put aw tututsiwyat, put usimnit nawhkiyat, nāp yuwsiyat put yuwsinayat, put nahoyehtsit aw muayaniqe öviy ahpiy wikya.

Jesus Nailed to the Cross
(Mr 15.21-32; Lk 23.26-43; Jn 19.17-27)

³² Noqw puma kīnaqw nōnakwiskahkañw, hakiy Cyrene añqw tāqat Simon yan mātsiwhqat tutwa; noqw pam Jesus nahoyehtsiyat ikwiwtaniqat puma put tusoq'ayatota.

³³ Pu puma haqami Golgotha yan tūnwantiwhqat aw öki. Pam Masqötviha i'nihqe pam'i.

³⁴ Noqw puma pep ökiqw, solāwam wine hihta a'nö tsivot enañ namiqwriwtaqat put hikwnayaniqw, pam put añqw yúkuhqe, hikwniqey qa nakwha.

³⁵ Pep puma put nahoyehtsit aw muaya; pu puma yuwsiyat öviy nanavö'ya. Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqat aw antsaniwa; ura pam pañqawu: Puma iyuwsiy nāhuyva, pu iusimniy öviy nanavö'ya.

³⁶ Pahsat puma pep yesvaqe put tütuwala.

³⁷ Nihqe put hin nēveltoyniwhqat pey'taqat put qötöyat atsve tsokaya. Noqw yan hapi pey'ta: I HAPI JESUS, JEW-SINMUY MOÑWIAMU.

³⁸ Noqw puma piw lōqmuy uyiñwutuy put ahsaq nīnaya, nānap nahoyehtsit aw muayaqee. Suhka putvaqeniqw, pu suhka suyvaqee.

³⁹ Noqw añ sasqayaqam put aw tututsiwyaya, qötöy wīlankahkañwo;

⁴⁰ Nihqe pañqaqwa: Taay, um God kīyat sahpuknat, pāyis tālat añ ahoy aw kītaniqa, ayo nātavii! Pas pi um antsa God Tíatnen nahoyehtsit añqw hawni.

⁴¹ Noqw amún God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam-niqw, pu wukw'a'yam put aw tututsiwyaqe pañqaqwa:

⁴² Pas as pam pētuy ayo oyat, kurs hin ayo nātapni. Pas pi antsa pam Israel-sinmuy moñwíammen, nahoyehtsit añqw hawhq, itam aw tütuptsiwani.

⁴³ Kurs pi pam God aw yanta; pay pi God putnik, put ayo távini; himu pi pañqawu: Nu God Tíata.

⁴⁴ Noqw ima uyiñwut put amum nahoyehtsit aw muultiqam pay piw amún put aw hiñqawlawu.

The Death of Jesus
(Mr 15.33-41; Lk 23.44-49; Jn 19.28-30)

⁴⁵ Noqw tāwanasaptiqw, añ ahsupoq qatālawva, tāwat atvelpetiqw aw pahsavoo.

⁴⁶ Pu tāwat atvelpetiqw, Jesus pas tōnay añqe' a'nö pañqawu: Eli, Eli, lama sabachthani! Pam God, Itutuyqawhqa, ya um hinoqw nuy tatamhta? i'nihqe pam'i.

⁴⁷ Noqw haqawat pep hoñqam put nanaptaqe pañqaqwa: Taq pam Elias wánwaylawu.

⁴⁸ Noqw pahsat pay pumuy amuñaqw haqawa wárikqe, hihta söyatko'ytaqat (sponge) vinegar akw tsehkweknat, hopaqat epeq söñnat, put hikwniniqw maqa.

⁴⁹ Noqw pay haqawat pañqaqwa: Pay pantani; mātaqpi kurs Elias put ayo táviniq pítuni.

⁵⁰ Pu Jesus piw a'nö hiñqawht, sohsok hikwsu.

⁵¹ Noq̄w meh, God kīyat ep mötsáp'uhtsi òñaq̄w atkamiq̄ tsīki, noq̄w tutskwa tayayayku, pu o'wa kwanamhti.

⁵² Pu tūtuami hōtsiltotiq̄w, kaysiwhq̄am God sinomat so'q̄am ahoy yesvage, tūamit aṅq̄w nōña.

⁵³ Nihq̄e Jesus ahoy tātayhq̄, put atsve puma pas āantsawat kitsókit aw yuṅq̄w, sinom kaysiwhq̄am amumi yórikya.

⁵⁴ Noq̄w solāwamoñwi-niq̄w pu ima put amum Jesus tūtuwalaq̄am tutskwat tayayaykuq̄w, pu hin hiniwhitiq̄at aw yórikyaq̄e, pavan pas tsātsawnaq̄e, pañq̄aq̄wa: Pas antsa kurs as i' God Tíata.

⁵⁵ Noq̄w kaysiwhq̄am momoyam pep yāvaq̄w aw tāyuñwa. Puma Galileet aṅq̄w Jesus aṅk hinnunyaq̄e, eñem hihta hintsatska.

⁵⁶ Noq̄w pumuy amuñaq̄w Mary Magdalene, pu Mary, James-nikañw pu Joses pumuy yúamu, piw Zebedeet timuyatuy yuámu.

The Burial of Jesus

(Mr 15.42-47; Lk 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁵⁷ Noq̄w Jesus aw tuptsiwni'yuñq̄amuy amuñaq̄w haq̄awa Joseph yan mātsiwa. Pam Arimathaea-kitsókit aṅq̄'ò, nihq̄e a'nó hihta himuy'ta.

⁵⁸ Noq̄w tapkiwtaq̄w, pam Pilate aw pítuhq̄e Jesus tokoyat tuhtui. Noq̄w put tokoat put aw noiwniq̄at Pilate pañq̄awu.

⁵⁹ Noq̄w tokoyat Joseph yawmaq̄e, kwanw'ewakw tusaq̄tontsatsakwmōtsaput akw put mokahta;

⁶⁰ Nit pu pam haq̄am owat ep puhutuamhq̄ölöt himuy'taq̄ey ep put tavi, nit tūamit hōtsíwmiq̄ wuko'wat hóyoknat, ahpiy'o.

⁶¹ Noq̄w Mary Magdalene-niq̄w, pu suhkawa Mary tūamit ehpewi qatu.

The Guard at the Grave

⁶² Noq̄w totokat q̄avoñvaq̄w, God awwat mohpeq̄ momñwit-niq̄w, pu Pharisee-sinom Pilate aw ökihq̄e, aw pañq̄aq̄wa:

⁶³ Moñwi, itam u'nayaq̄w, ura i' nuhtumi hīhihta átsalawhqa nāto q̄átuhq̄e pañq̄awu: Nu ahpiy pāyis talq̄ ahoy tātayni.

⁶⁴ Taay, noq̄w òviy um pañq̄awhq̄, tūamit pāyis tālat aw pahsavo qaöwíhintani; taq̄ ka put aw nánatuwnayaq̄am mihikq̄ öke', put tokoyat haq̄ami ūuyi'wist, nuhtumi pañq̄aq̄wani: Pam mokiwuy aṅq̄w ahoy tātayi, kitotani. Noq̄w pantaniq̄w, tis pas mohtiwat epnihq̄e q̄alomáhintani.

⁶⁵ Noq̄w Pilate pumuy amumi pañq̄awu: Uma pi tuwalan'aymuy'yuñwa; uma ahpiyye', aw qaöwíyukuyani.

⁶⁶ Noq̄w òviy puma ahpiyyaq̄e, tūamit qaöwihintsatsnayaq̄e, tuvoylat akw owat uhtayat, ep hakimuy tuwalan'o'ya.

28

The Resurrection

(Mr 16.1-10; Lk 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Noq̄w nasuñwintalöñnit aṅ ruhpaq̄, Sundayt aw pituq̄w, nāt q̄öyañwnuptionsiwtaq̄whaq̄am Mary Magdalene, sukwat Maryt amum tūamit aw kuyvato.

² Noq̄w meh, pas tutskwa a'nó tayayayku; pi Tutuyq̄awhq̄at hoñviayaat òñaq̄w hawhq̄e, hōtsíwat aṅq̄w owat ayo mūmat, atsveq̄ q̄atuptu.

³ Noq̄w pas taywaat talwihpikit anta; pu pas yuwsiat nūvat an q̄ōtsa.

⁴ Noq̄w tūtuwalaq̄am put mamq̄asyaq̄e, pavan tururuykuyaq̄e, pas so'q̄ey panhtoti.

⁵ Noq̄w hoñviaya lavayhtiq̄e, wuhtituy amumi pañq̄awu: Uma qa tsawiniwtani. Pay nu navoti'taq̄w, uma Jesus ura nahoylehtsit aw mułtiq̄at hepnuma.

⁶ Pam qa yep'e; pi pam ahoy tātayi, ura pan lavayhti. Kurs huvam pewnen, Tutuyqawhqat as haqe' qatsqat uma aw yórikni.

⁷ Nen uma yañqw kaktaye', pam mokiwuy añqw ahoy tātayhqat put aw nánatuwnayaqamuy āawnani; Noqw meh, pay pam hapi añwu umupyeve Galileet aqwni. Ason pepeq uma aw tātayyani. Meh, nu hapi umuy āawna, kita.

⁸ Noqw puma tsawiniwkañw, piw pas hahlaykañw, tūamit añqw ahpiy kaktayhqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi tūawmaqe wari.

⁹ Noqw puma pañsoniqw pi meh, Jesus pas nāp pumuy amuhsawvaqe pañqawu: Hakim hahlayñwu. Noqw puma put awnihqe, hokayat mavoqtat, aw naokiwhta.

¹⁰ Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwtani. Uma yahpiynen, itupkomuy amumi pañqawhq, puma Galileet aqwyani; nen ason pepeq inumi yórikyani.

The Report of the Guard

¹¹ Noqw puma nāto pañsoniqw, meh, haqawat tūtuwalaqam kīve ökihqe, hin hiniwhtiqtat God awwat mohpeq momñwituy sohsok āawnaya.

¹² Noqw puma wukw'a'yatuy amumum tsovaltqe, hinhtotiniqey yuaatota; nihqe nihtiwtatqat sīvat solāwamuy huytota,

¹³ Pañqawkahkañwo: Uma hapi kitotani: Itamuy tokq, put aw nánatuwnayaqam mihikq ökihqe, put tokoyat haqami ūuyi'wisa.

¹⁴ Noqw ason kurs tutskwat aw moñwi it navotq, itam aw tūtuyqawve', umuñem qeni'totani.

¹⁵ Noqw öviy puma sīvat ömahtotaqe, amumi hin tutaptotaqat anhtoti. Noqw i' yan lavayi nāt Jew-sinmuy amuhpa' yuaatiwa pewhaqami pahsavoo.

Jesus Appears to His Disciples

(Mr 16.14-18; Lk 24.36-49; Jn 20.19-23; Acts 1.6-8)

¹⁶ Pahsat pu pakwt sūkw sihkay'taqam Jesus aw nánatuwnayaqam Galileet aqwya, haqam tsomot Jesus pumuy amumi tutaptaqat pañsoq'a.

¹⁷⁻¹⁸ Noqw Jesus pumuy amumi pituqw, puma put aw yórikyaqe pas hihtatota. Noqw pay haqawat soq pēvewinhtoti. Noqw pam amumi pañqawu: Ina sohosk hihta öveqatsit ep-nikañw pu tūwaqatsit epnihqat aw nuy moñwtavi.

¹⁹ Noqw öviy uma añqe' nankwuse', sopkawtaqamuy sinmuy tutuqaynayani, pu kūyit akw pumuy tuvoylatiwisni, Inay, pu Tiyat, pu Qahováriwtatqat Hikwsit, pumuy natñwaniyamuy aqw'a.

²⁰ Nen puma itutavoy añ ahsupoq añ hinwisniqtat uma pumuy tutuqaynayani. Noqw nu' hapi yūmosa umumum hinmani, yep qatsíso'ñwamiqhaqamii. Okiw antani.

LOMATUAWI MARK AHPİY'O

The Preaching of John the Baptist (Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Jn 1.19-28)

¹ I' lomatuwawi Jesus Christ God Tiyyat yuaataqa yan yayhniwa.

² God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ yan ura pey'ta: Meh, nu hapi upyeve ituaw'ayay ayatani; noqw pam hapi upyeve unem pōhut añ qenitani.

³ Hakiy tōnaat qayēsiwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhقات enem pōhut aw hintsatsnani, pam háqe'niqat aw suwiptotani.

⁴ Hak tāqa John yan mātsiwhqa qayēsiwhpuve kūyit akw tūtuvoylalawu; nihqe sinmuy amumi pañqawu: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasye', kūyit akw tuvoylatotini. Noqw God umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuni.

⁵ Noqw tutskwat Judeat añ ahsupoq sinom sohsoyam put aw ökiwta, pu Jerusalem añq'ö; nihqe qaanhtipuy nahostotat, John ahpiy pāyut Jordan aqw tuvoylatoti.

⁶ Noqw i' John hihta pohkot pōlay'taqat pōhöyat añqw yukiwtaqat yuwsikañw, kolāsat kwewta. Noqw pam mātuy tūmoyta; pu piw haqam mómoh TUY tsāme', momospalayamuy enañ tūmoytañwu.

⁷ Nihqe pam yuaataqe pañqawlawu: Hak inuhpenihqe pas pavan öqalay'taqa inuñkni; noqw soon nu yan'ewaynikañw pay ñas'ew put tots-sosompiyat ñahnik aw motoltini.

⁸ Pay nu pas antsa kūyit akw umuy tuvoylalawu. Nikañw ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylalawni.

The Baptism and Temptation of Jesus (Mt 3.13-4.11; Lk 3.21-22; 4.1-13)

⁹ Noqw ephaqam Jesus Galilee-tutskwat ep kitsókit Nazareth añqwniqw, John pāyut Jordan aqw put tuvoylata.

¹⁰ Noqw Jesus pāñaqw yámakq, pahsat pay tokpela hötsiltiqw Qahováriwtaqa Hikwsi höwit ankañw put aqw hawhtoqat pam aw yori.

¹¹ Noqw hakiy tōnaat ðñaqw pañqawu: Um hapi pas aw iunañwa Itii, pas nu un hahlayi.

¹² Noqw pahsat pay Qahováriwtaqa Hikwsi qayēsiwhpumi haqami put lālayi.

¹³ Noqw pam pep qayēsiwhpuve lõp sunat tālat añ tūtuvosiptuy amumum yanta. Noqw Satan put unaheplawu; noqw ðñaqw hoñvia'yat put aw unañwtavi'yuña.

Jesus Calls Four Fishermen

(Mt 4.12-22; Lk 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Noqw John sivikive pakiwtaqw, Jesus Galilee-tutskwat ep pituhqe, lomatuwawit God moñwtunatyayat yuaataqat yuaatinuma,

¹⁵ Pañqawkañwo: Pay hapi aw pitu, God moñwtunatyayat aw hayhkalti. Uma nāp umuhtunatyay añqw lasye', lomatuwawit aw tūtuptsiwani.

¹⁶ Noqw pam wuhkovatuphat Galilee yan mātsiwhqat qalavaqe hinmakañw, hakiy Simon tupkoyat Andrewt enañ tuwa. Puma pakiwmaqtutsayay pāmiq pahpana, puma pakiwmahkatnihqey akw qátuhqee.

¹⁷ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma inuñk hinmani; noqw nu umuy tutuw-naqw, uma sinmuy kwihkwisnani, uma pāvakiwhtuy hin kwihkwisnaqey pan'i.

¹⁸ Noqw pahsat pay puma tutsáyay tatamhtat, put añki.

¹⁹ Noqw pam pahpiy hihsavo nakwsuqe, hakiy Zebedeet tímuyatuy James pu John pumuy tuwa. Puma tuwat pākihut añqw pakiwkañw, tutsáyay aw yuyku.

²⁰ Noqw pam āpiy pay pumuy wáñwayi. Noqw puma nay Zebedeet tumal'aymuy enañ pākihut ep mātapt, put añk nakwsu.

A Man with an Evil Spirit
(Lk 4.31-37)

²¹ Noqw puma Capernaum-kitsókit ep öki. Noqw nasuñwintalönnit aw pituqw, āpiy pay pam tsotsvalkimi pákihqe, sinmuy tutuqaynativa.

²² Noqw puma put hin tutuqaynaqat ep pas aw kātayyuñwa, pas pam öqalat pasiwtagey pan pumuy tutuqaynaqw öviy'o, imuy tutavot tutuqaynayaqamuy qa pumuy amun'i.

²³ Noqw hak tāqa tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtaqa pumuy tsotsvalkiyamuy ep nuhtuma. Nihqe pam tsa'lawhqe,

²⁴ Pañqawu: Um itamumi qa hintsakni. Ya um itamuy hinhtotiniqat nāwakna, um Nazareth añqw Jesus? Ya um itamuy hovalanige öviy añqaqö'? Pay um hákiyiniqw nu uñ tuwi'ta. Um hapi God añqw pas Qahováriwtaqa.

²⁵ Noqw Jesus hikwsit mēwaqe, aw pañqawu: Qa hiñqawlawht, añqw yámakuu.

²⁶ Noqw tuyoy'eway hikwsi tāqat homimikinat, a'nö töqtit, añqw yama.

²⁷ Noqw sinom sohsoyam kātayunqe, nātuviniñlalwaqe pañqaqwa: Hin pa i' hintani? sen pay puhututuqayhpi? Pas pi pam öqalat pasiwkañw, öviy hikis pi pas tuyoy'ewakw hihikwsimuy mēwaqw, puma put aw tuqayvastotañwu.

²⁸ Noqw pas pay pahsat Jesus pep hintsakq, Galilee-tutskwat añ ahsupoq pay pan yuaatiwa.

Jesus Heals Many People
(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Noqw panis puma tsotsvalkiñaqw nöñakt, hakiy Simon-nit, pu Andrew, pumuy kīyamuy aw yuña, ima James pu John pumuy amumumniq'ö.

³⁰ Noqw Simon nōmayat yuat mukituyat akw qātsi. Noqw āpiy pay puma put Jesus āawnaya.

³¹ Noqw pam put awnihqe, māyat ñuat, qatuptsinaqw, pahsat pay mukituyat put mātavi. Noqw wuhti pumuy amumi unañwtavi.

³² Noqw tāwat pakiqw, sinom Jesus aw sohsokmuy hihta akw tütuyyaqamuy tsamvaya, pu nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuyu.

³³ Noqw pep kitsókit ep sinom sohsoyam hötsiwmiq tsovalti.

³⁴ Noqw pam kaysiwhqamuy hihihita akw tütuyyaqamuy qalapsinta, piw kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ayo ipwaqe, pumuy hiñqaqwaniqw qa nakwhana, puma put hákiyiniqw tuwi'yuñqw öviy'o.

Jesus Preaches in Galilee
(Lk 4.42-44)

³⁵ Pu qavoñvaqw, nāt qa hin tālawvaniqw, Jesus qatuptuqe, kīñaqw yama; nihqe haqami súnalkominihqe, pephaqam God aw okiwlawu.

³⁶ Noqw Simon pu put suñwámat puma put añkya.

³⁷ Noqw puma put tutwaqe, aw pañqaqwa: Sinom sohsoyam uñ hepnumya.

³⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Tuma yuhke' kitsókinawit nankwusa; noqw nu pañ piw yuaatinumni; pi nu paniqw añq'ö.

³⁹ Pu pam Galilee-tutskwat añ ahsupoq sinmuy tsotsvalkiyamuy añ yuaatinumqe, nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwannuma.

Jesus Makes a Leper Clean
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Noqw hak hihta tokoplelet akw tütuyhqa put aw pituhqe, okiw aw tamötswunuptut pañqawu: Um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani.

⁴¹ Noq̄w Jesus put ōkwatuwhq̄e, aw māvuyaltīq̄e, aw toñokt pañq̄awu: Pay nu suhtāq̄'ewa; powaltīi.

⁴² Noq̄w panis pam pañq̄awhq̄, pahsat pay tokoplele put añ s̄ulawhti; noq̄w pam powaltīi.

⁴³ Noq̄w Jesus put pās mēwat, pahsat pay nahpiy put hōnaq̄e,

⁴⁴ Aw pañq̄awu: Um tunatyalte', qa hakiy it āawnani; nīkañw um ahpiynen, God awwat moñwit aw namtaknani; nen Moses hin tutaptaq̄at um pan powaltīq̄ey ep kuwahtiput távini. Um yan powaltīq̄ey tuawi'tani.

⁴⁵ Noq̄w tuwat soq̄ pam pañq̄w ahpiynihq̄e, añq̄e' put a'nō yuaatinumq̄e, ahsupoq̄ tunvotna. Noq̄w ōviy Jesus kurs hin pāpu kitsókimi mātaq̄puva pákiniq̄e, pay q̄alavehaq̄am tutskwava hinnuma; noq̄w sohsokivaq̄w sinom put aw ōkiwta.

2

Jesus Heals a Paralyzed Man

(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ Noq̄w ahpiy hihsakis talq̄, Jesus piw Capernaum-kitsókit aw paki. Noq̄w yaw pam kīve pakiwtaq̄at sinom pañq̄aq̄wa.

² Noq̄w pahsat pay sinom kaysiwhq̄am pañso tsovalti, pas kaysiwhq̄e ōviy kurs haq̄e' yesni, pas qa ñas'ew hōtsiwhpeq̄ q̄eni, pas q̄ae. Noq̄w pam pumuy amumi God lavayiyat yuaata.

³ Noq̄w hakim nālōyōm hakiy tāq̄at ahpa' q̄ataytaq̄at tūtuyhq̄at tsöp̄kahkañw put aw ōki.

⁴ Noq̄w ep huru'pokiwtaq̄w, ōviy kurs hin puma put aw ōkini. Nihq̄e pahsat puma put háq̄amnihq̄at atsve kīamit yāhayaq̄e, póroknayat, it hakiy tūtuyhq̄at ahpat añ wáōkiwtaq̄at pañ put aw hawnaya.

⁵ Noq̄w Jesus pumuy q̄apēvewnayaq̄at amumi túwahq̄e, it tāq̄at añ q̄ataytaq̄at aw pañq̄awu: Itii, pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa.

⁶ Noq̄w haq̄awat tutavot tutuq̄aynayaq̄am pep yēse; nihq̄e pan unañwpeq̄ wūwaya:

⁷ Ya hinoq̄w i' God aq̄w hiñq̄awlawu? Ya hak sen hakiy q̄aanhtipuyat ayo yúkuni, hal pas God-saa?

⁸ Noq̄w kurs puma unañwpeq̄ pan wūwantotaq̄w, Jesus panis unañwpeq̄ māmatst, amumi pañq̄awu: Ya uma hinoq̄w umuh'unañwpeq̄ pavan wūwantota?

⁹ Ya hak hakiy añ q̄ataytaq̄at tūtuyhq̄at aw hinwat lavayhtiniq̄w qa pas pas hinta, Sen Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa, kitaniq̄ö'? sen Wunuptut, uh'ahpay kwusut, nakwsuu, sen kitaniq̄ö'?

¹⁰ Noq̄w pay pi nu' Sinot Tiat yep q̄atsit ep hakiy ahpiy q̄aanhtipuyat ayo yúkuniq̄ey aw ōq̄alat pasiwtaq̄at uma it akw nanaptani-pu pam it tāq̄at añ q̄ataytaq̄at aw pañq̄awu:

¹¹ Oviy nu ūmi pañq̄awni: Qatuptut, uh'ahpay kwusut, uhkiy aw'i.

¹² Noq̄w pahsat pay pam wunuptut, ahpay kwusut, pumuy sohsokmuy amutpik nakwsu. Noq̄w ōviy puma sohsoyam kātayunq̄e, God pas hihtatota, pañq̄awkahkañwo: Pas itam qa hisat hihta yanhaq̄amnihq̄at aw yórikya.

Jesus Calls Levi

(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Pu pam pañq̄w piw wuhkovatuphat q̄alávohaq̄amii. Noq̄w sinom sohsoyam put aw tsovalti; noq̄w pam pumuy tutuq̄ayna.

¹⁴ Noq̄w pam pañmakañw, hakiy Alphaeus tiyat Levi moñwit eñem sīvat ōmalawkañw haq̄am q̄atuhq̄at túwahq̄e, aw pañq̄awu: Um inuñkni. Noq̄w pam wunuptut, put añki.

¹⁵ Noq̄w Jesus put aw nānatuwnayaq̄amuy amumum put kīyat ep ōkihq̄e, pep tunōsvoñat aw yesq̄, kaysiwhq̄am moñwit eñem sīvat ōmalalwaq̄am-niq̄w pu q̄aanhinwisq̄am pañso ōkihq̄e, pumuy amumum put aw yesva; pi put añk hinwisq̄am pas kaysiwhq̄e.

¹⁶ Noqw pam moñwit eñem sīvat ömalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy amumum tūmoytaqw, ima tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put aw tātayyaqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawwa: Ya pam hinoqw moñwit eñem sīvat ömalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy amumum tūmoyta, piw hihiko? kitota.

¹⁷ Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pañqawu: Pay añ qahinyuñqam tūhikat qa haqni'yuñwa; nawus pi tūtuyyaqam put haqni'yuñwa. Pi nu añ súanhinwisqamuy qa pumuy wánwayniqe öviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay añqw lasyaniqat aw wánwayniqe öviy pitu.

The Question about Fasting
(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

¹⁸ Noqw ima pi John aw nánatuwnayaqam-nikañw pu Pharisee-sinmuy amumi nánatuwnayaqam napwalni'yuñwa. Noqw öviy sinom Jesus aw ökihqe aw pañqawwa: Meh, John aw nánatuwnayaqam-nikañw pu Pharisee-sinmuy amumi nánatuwnayaqam napwalni'yuñwa. Noqw ya hinoqw ūmi nánatuwnayaqam qa pantsatska?

¹⁹ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya sen haqam mö'wit sinomat nāt möönañwuy amumum yantaqw, napwalni'yuñwni? Soon pi möönañw pumuy amumum yantaqw puma napwalni'yuñwni.

²⁰ Nikañw pay ason hisat aw pituqw, möönañw'am pumuy amuñaqw ahpiyniqw, pep pu' puma nānapwalni.

²¹ Qa hak sino puhutsatsakwmötsaput yewaskwit aw pihtaknañwu. Ispi hak panhtiqw, put ep pihtakqa yuwsit añqw tsikq, pu' pas pāpu wukoproknwu.

²² Noqw qa hak sino pukawiwkorot sakwiwmaqat añ puhuovavalat kuyñwu. Ispi hakiy panhtiniqw, puhuovavala pēke', wiwkorot patomnaqw, ovavala wehemhtini. Noqw wiwkoro sakwítotini. Soon pi puhuovavala qa puhuwiwkorot añ küyiltiñwu.

The Question about the Sabbath
(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

²³ Noqw ahpiy pantaqw, puma nasuñwintalöñnit ep söhövos'uyit añ nöñakwisq, put aw nánatuwnayaqam söhövosit talayat mawtiwisa.

²⁴ Noqw Pharisee-sinom Jesus aw pañqawwa: Meh, ya puma hinoqw nasuñwintalöñnit ep himu mewniwtaqat hintsatska?

²⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma qa hisat David hinhtiqat añ tuñwáya? Ura pam-niqw, pu suñwámat puma hihta haqni'yuñqe tsöñsoq,

²⁶ Pam God kiyat aw pákihqe, pölavikit God aw noiwtaqat añqw nõsat, suñwámuy añ huyta, Abiathar God awwat mohpeq moñw'iwtaq'ö. Pam pölaviki moñw'iwyuñqamuy-sa amuñem nõvatiwñwu.

²⁷ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Nasuñwintalöñni hapi sinmuy amuñem yukiwa, qa sinom nasuñwintalöñnit éñem yukiwa.

²⁸ Paniqw hapi öviy nu' Sinot Tiat nasuñwintalöñnit híkis aw tutuyqawi.

3

The Man with a Crippled Hand
(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

¹ Pu piw pam tsotsvalkimi paki; noqw hak tāqa lakput may'taqa pep nuhtuma.

² Noqw mātaqpi kurs Jesus nasuñwintalöñnit ep put qalapsinaniqat öviy momñwit put aw tunatyawyuñwa, puma as hihta ep put nēveltoynayaniqe öviy'o.

³ Noqw pam lakput may'taqat aw pañqawu: Kurs nuhtutpik wunuptuu, kita.

⁴ Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya hak nasuñwintalöñnit ep lolmat hinhtiniqw pam súaanta, sen qalolmat hinhtiniqö'? sen qatsit ayo táviniqö'? sen nīnaniqö'? Noqw puma qa hiñqawwa.

⁵ Pu pam hin unañwtiqe, pumuy a'nö unañwayamuy ep kwañwáitsivutiqe, amuhpa' yorkit, tāqat aw pañqawu: Uhmay tsihkwa. Noqw pam put tsihkwa; noqw māat ayañqwat māyat an pās powalti.

⁶ Pahsat pu Pharisee-sinom añqw ahpiyyaqe, āpiy pay Herod añk wīsiwtaqamuy amumum hin as put nīnayaniqey put ankiwakw yuaatota.

A Crowd by the Lake

⁷ Noqw pay Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum sinmuy amuñaqw ahpiynihqe, wuhkovatuphat aqw'a. Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam put añkya, Galilee-tutskwat añq'ö, pu Judea-tutskwat añq'ö,

⁸ Pu Jerusalem-kitsókit añq'ö, pu Idumaea-tutskwat añq'ö, pu pāyut Jordan yupqöyñaq'ö, pu ima Tyre-nikañw pu Sidon-kitsókit añqe' yesqam pīwu. Puma put kātumaltaqat nanaptaqe, aw öki.

⁹ Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawhq, puma put eñem tsāk w pākihut maskatota, taq nāp hisat sinom qaan'ewakw hinhte', put aw hūrs hómikmani.

¹⁰ Pi pam kaysiwhqamuy sinmuy qalatsintaqw, öviy sohsoyam hihta akw tütuyyaqam put aw tónokyaniqey put aw nānaqasya.

¹¹ Noqw añsakis tuyoy'e'wayom hihikwsim put aw tātayyaqe atpipo nawhitotakahkañw, kēew pañqawa: Um hapi God Tíata.

¹² Noqw puma put tunvotnayaniqw, pam pumuy tusoqmewa.

Jesus Chooses the Twelve Apostles

(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Pu pam tsomomiqnihqe, hakimuy namorstat, pumuy wánwayi. Noqw puma put awya.

¹⁴ Noqw pam pakwt löq sihkay'taqamuy namorsta, puma put amum hinnumyaniqat öviy'ö, pu pam pumuy añqe' lomatuawit yuaatinumyaniqat ayataniqee.

¹⁵ Pu puma hihihita akw tütuyyaqamuy qalapsintiwiñiqat aw öqalat pam pumuy pasiwna, pu nuhtuñaqw nukpanhihikwsimuy ayo ipwanwisniqat aw'i.

¹⁶ Pam imuy tavi: Simon, pam piw Peter yan put tuñwa.

¹⁷ Pu Zebedeet tiyat James-nit, pu tupkoyat John, pumuy pīwu. Pam piw Boanerges yan pumuy tuñwa; pam Yoy'umukit antaqamu, i'nihqe pam'i.

¹⁸ Pu Andrewt, pu Philip, pu Bartholomewt, pu Matthewt, pu Thomas, pu Alphaeus tiyat James, pu Thaddaeus, pu Simon sinomuy amuñem qa nātusi'taqata,

¹⁹ Pu momñwituy amumi put mātapniqat hakiy Judas Iscariot pīwu. Noqw puma haqam kīve öki.

Jesus and Beelzebul

(Mt 12.22-32; Lk 11.14-23; 12.10)

²⁰ Noqw pay piw sinom qaan'ewakw hintaqam amumi tsovaltiqw, öviy soon kurs puma ñas'ew nōñösani.

²¹ Noqw Jesus sinomat put nanaptaqe, put ñuayaniqe awya pañqawkahkañwo: Pam okiw qanavóti'numa.

²² Noqw hakim tutavot tutuqaynayaqam Jerusalem añqw ökihqe pañqawa: Pam Beelzebub akw tuyqawiwta. Pam nukpanhihikwsimuy moñwiyamuy aw yankañw nuhtuñaqw nukpanhihikwsimuy ipwanta.

²³ Noqw pam sinmuy wánwayhqe, tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy amumi pañqawu: Ya sen Satan Satan ayo hóroknani?

²⁴ Haqam moñwtunaty nehpewhte', pas soon wúnuni.

²⁵ Pu kurs haqam kīvit nehpewhtote' soon hoñni.

²⁶ Noqw kurs Satan nāp nāmi mamke', pu nātsike', soon pam wúnuni; panis pi pam sohtini.

²⁷ Soon hak hakiy a'nö hoñvit kīyat aw pake', hihta himuyat put añqw nawhkini, hal pas mohti put some'-saa, nen pahsat pu pam put kīyat kīqötani.

²⁸ Nu umumi pas antsa pañqawni: Hak hihta ep qaanhtiniqw, sen nuhtumiq hiñqawniqw, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani.

²⁹ Nikañw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawniqw, pam pantaqa pas soon hisat put ahpiy ayo yukiwni. Panhtiqa pas sūs tūviwniqey aqw nāvitsinani.

³⁰ Ura puma pañqaqwa: Pam tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwta, kitotaqw, òviy pam yan lavayhti.

Jesus' Mother and Brothers
(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)

³¹ Noqw pahsat pu put tupkomat, yuy amum, put aw ökihqe, ihpaq hoñkahkañw, put aw hakiy ayatotaqe, put wáñwayya.

³² Noqw sinom kaysiwhqam put aqlap yesqam put aw pañqaqwa: Meh, uhtupkom, uñuy amum, ihpaq uñ wáñwayya.

³³ Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Ya hak ínui? Pu ya hakim itupkomya?

³⁴ Pu pam put aqle' yesqamuy amuhpa' yorikt, pañqawu: Kurs ínuy, pu itupkomuy amumi yórikyaa.

³⁵ Pi hak haqam God tunatyayat añ hinmaqa hapi itupko, isiwa, pu ínui.

4

The Parable of the Sower
(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)

¹ Pu piw pam wuhkovatuphat qalaveq sinmuy tutuqaynativa; noqw sinom qaan'ewakw hintaqam pep put aw tsovalti; noqw òviy pam pākihut pāhut ep pāyawnumqat aqw pákihqe epeq qatuptu; noqw sinom sohsoyam wuhkovatuphat qalava tutskwava yēse.

² Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy hīhihta tutuqayna; nihqe pumuy amumi pañqawu:

³ Kurs huvam tuqayvastotaa. Hak tāqa tsalakin'uylawniqe pasmii.

⁴ Noqw pam uylawhq, pēhu poshumi pōhpava löhö. Noqw sūmawuy añ masay'yuñqam ökihqe añ put soswa.

⁵ Pu pēhu pikaqlöva qa pas pisay'taqat añ löhö. Noqw añ qa pōñalaniqw, òviy pay āpiy kūkuyva.

⁶ Nikañw tāwat òvetiqw, pay ūyi kólaki; nihqe pam qa pas pas ñay'taqe, òviy tsahkwi.

⁷ Pu pēhu kutqölpa löhö; noqw kutqölö wuñqe, put laknaqw, pam qa hihta himuy'va.

⁸ Pu pēhu lolmat tutskwat añ löhökqe kuyvaya; pu wuñqe, hihta himuy'va, pēhu sunat pakwt sihkay'tasikip aw hóyokput aniwnaya, pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu tsivót-sikipo sunát-sikipo.

⁹ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa.

The Purpose of the Parables
(Mt 13.10-17; Lk 8.9-10)

¹⁰ Noqw puma nánaltyaqw, ima put aqlaqyaqam pakwt löq sihkay'taqamuy amumum it lavayit hihta tuawi'taqat put tūviñtota.

¹¹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: God moñwtunatyayat ahpiy navoti tupkiwta pew pahsavoo. Nikañw pu' hapi pam umumiwat susmataq'a; nikañw imuywatuy qatuptsiwni'yuñqamuy amumi qa mahtaq'a. Nikañw pam tūwutsit-sa akw yuaatiwa.

12 Puma as aw taykahkañw, tutwat, qa māmatsyaniqat òviy’o, pu aw tūqaykahkañw nanaptat, qa māmatsyaniqata; taq nāp hisat sen puma ahoy nānamtōkaqw, pumuy qaanhtipuum pumuy amuhpiy ayo yukiwni.

Jesus Explains the Parable of the Sower

(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)

13 Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma it tūwutsit hihta tuawi’taqat qa mātsi’yuñwa? Noqw ya hin tis uma sohsok tūwutsit mātsi’yuñwni?

14 Uylawhqa hapi God lavayiyat uylawu.

15 Noqw lavayi pōhpava lōhōkqa imuy amunta. Hakim lavayit as nanaptaqw, āpiy pay Satan pite’, pumuy unañwpeq lavayit ūyiwqhāt pañqw ipwañwu.

16 Pu pay piw pan pikaqlōva lōhōkqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte’, hahlaykahkañw āpiy pay put kwusuyañwu.

17 Noqw lavayi pumuy unañwayamuy ep qa hūrs ñapkiwtaqw, òviy puma pay hihsavo as añ kūyuñwu. Noqw pay lavayit ep kānavotpit, sen okiwsahsañwaqat aw pituqw, pahsat pay puma unañwmokyañwu.

18 Noqw pu kutqōlpa lōhōkqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit as nanaptat,

19 Yep qatsit-sa aw tunatyaltote’, pu kāhakiwuy akw ūnatote’, pu hīhihta tuñlay’kahkañw, soq lavayit aw qa tunatyaltotiñwu. Noqw òviy lavayi pumuy unañwpeq qa hihta himuy’vañwu.

20 Noqw pu lomatutskwat añ ūyiwqhā hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte’, kwusuye’, hihta himuy’vayañwu; pētū sunat pakwt sihkay’tasikip hōyokput himuy’vayañwu, pu pētū payhp sunāt-sikipo, pu pētū tsivót-sikip sunāt-sikipo.

A Lamp under a Bowl

(Lk 8.16-18)

21 Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya sen hak wihqōhit ūwiknat, sīvut sen puvuwHPit atpipoq távini, as pam tsotsókpit ep put tsoki’tanīkañwo?

22 Pi sohsoy himu tupkiwtaqa pay mātaqtiniqe òviy pantañwu, piw sohsoy himu nanauyve hiniwhtiqa añqe’ nanaptiwniqe òviy’o.

23 Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy’yuñwa.

24 Pu pam pumuy amumi pañqawu: Uma hihta aw tūqayyuñqey ep tunatyaltotimantani. Pi uma hihsa’haqam hakiy eñem tuwantotaqw, pay piw pan umuñem tuwantiw-mantani; pu uma añ nanaptaqamuy amumi piw nāt wūhaq noiwni.

25 Pi himuy’taqat aw piw pēhu noiwni; pu ñastanihqa híkspi as hihta himuy’taqey kwayhni.

The Parable of the Growing Seed

26 Pu pam pañqawu: God moñwtunatyaat hakiy tāqat pasva poshumit uyhqat anta.

27 Pam uyht, mihikq puwñwu; pu qavoñvaqw qatuptuñwu. Nīkañw poshumi ñahkuyvakañw, pu wuñqw, hin pam panhtiqtat pam qa navoti’tañwu.

28 Pi tutskwa nāp hihta aniwñañwu; mohti nahpi’vañwu, pu sihkuyvañwu, pu timuy tukwsinañwu.

29 Pu himu aniwhtiqtaw, pahsat pu ūyi’taqā put tsahqañwu, pi hōhōqyaniqat aw pítuñwuniq’ō.

The Parable of the Mustard Seed

(Mt 13.31-32, 34; Lk 13.18-19)

30 Pu pam pañqawu: Ya sen itam God moñwtunatyaat hihta antaqat pañqawani? Ya sen itam hihta enañ put namimahtaknayani?

31 Pam mustard-uyit pōsiyat anta. Pam tutskwave ūyiwqhē as tūwaqatsit ep pōvoshumit amuñaqw sushisayhoya.

³² Nikañw pam ūyiwe', wuñwe', sohsok hihta tusaqtsotskit amuhpenihqe yahsay-oqtiñwu; nen wukonantaqay'vañwu. Noqw òviy sùmwuy añ masay'yuñqam put atpik kihsit añ yesvañwu.

³³ Yanhaqam pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw nuhtumi hīhihta yuaatañwu, pay puma hin put kwusi'wisqat pan'i.

³⁴ Pam tūtuwutsit-sa akw pumuy amumi yuaata. Nihqe pay ason pumuy nánaltyaqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi put sohsok namtömnañwu.

Jesus Calms a Storm

(Mt 8.23-27; Lk 8.22-25)

³⁵ Noqw pay ép tapkiqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Tuma wuhkovatuphat yupqömiya.

³⁶ Noqw puma sinmuy suhpantaqamuy añqe' hōnayay, puma pākihut aqw yuñña, Jesus haqam qátuhqat aqw'a. Noqw puma pañqw ahpiyya. Noqw pētu pākihu piw pumuy amumumya.

³⁷ Noqw wukohukvaqw, pāhu walalataqe, pākihut aqw a'nö yēvantaqe, nuñwu pay aqw kūyi ohpo.

³⁸ Noqw Jesus pākihut yūpaqwat epeq qötöpay'kañw pūwi. Noqw puma put tātaynayaqe aw pañqawu: Tutuqaynaqa, ya itamuy so'niqw um pas qa hin unañwtini?

³⁹ Noqw pam tātayht, hūkañwuy mēwaqe, pāhut aw pañqawu: Uyiwalte', sun yúkuu, kita. Noqw hūkañw qe'tiqw, qaan'ewakw sutmakma.

⁴⁰ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw tsawiniwyuñwa? Ya hintaqw òviy uma qa tuptsiwni'yuñwa.

⁴¹ Noqw puma pas kätayuñqe nānami pañqawu: Ya sen i' hak himuniqw, òviy hikispi pas hūkañw, pu pāhu put aw tuqayvasta?

5

Jesus Heals a Man with Evil Spirits

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

¹ Pu puma wuhkovatuphat yupqöymi Gádara-sinmuy tutskwayamuy ep öki.

² Noqw Jesus pākihut añqw yamakq, pahsat pay hak tāqa tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtāqa o'wat ep tuamtuhsöt añqwnikañw put ahsawwa.

³ Pam tūamit ep okiw ki'ta. Noqw soon kurs hak put sómi'tani, pas sóoni, nāmahin pi hikis pas sivanamiqlölöt akw'a.

⁴ Hikis as pam qa sūs hokasosomhpit, pu sivanamiqlölöt akw sómiltiñwu. Nikañw pay pam sivanamiqlölöt nāhoy tutkitañwu; pu hokasosomhpit piññañwu. Pu soon kurs hak put áñwuy'tani.

⁵ Noqw pam tōkilnawit, pu tāwanawit tsotsmova, pu tūtuamit añ hinnumñwu, a'nö hiñqawkañwo, pu o'wat akw nātutkitinumñwu.

⁶ Noqw pam Jesus yāvoq túwahqe, aqw wárikqe, pas put aw naokiwlawhqe,

⁷ A'nö tōnay añqe' pañqawu: Ya um nuy hinhtiniqat nāwaknaka, um Jesus God Sus'oveqnihqat Tíata? Nu God atpip ūmi pañqawni: Um okiw nuy qa okiwsanni.

⁸ (Jesus pay put aw pañqawu: Tuyoy'eway hikwsi, tāqat añqw yámakuu, kita. Noqw òviy tāqa pan lavayhti.)

⁹ Noqw Jesus put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um hin mātsiwa? Noqw pam put hu'wage aw pañqawu: Nu Qaan'ewakw hintaqamu yan mātsiwa. Itam qaan'ewakw hintaqw òviy'o.

¹⁰ Noqw pam pep tutskwat añqw pumuy qa lālayniqat òviy tāqat put aw pas qaatsat nāwakna.

¹¹ Noqw pep tsotsmot áhayhke pitsötim wuhkotonawtaqam nōnova.

12 Noq̄w sohsoyam nukpanhikwsim put aw qa nātusitotaqe pañq̄aq̄wa: Itamuy pitsōtimuy amumi hōnaq̄w, itam amumi yuñni.

13 Noq̄w pahsat pay Jesus pumuy hu'wa. Noq̄w tuyoy'e'way hīhikwsim tāqat añq̄w nōñakqe, pitsōtimuy amumi yuñq̄w, puma tōnawtaq̄am wuhpatpelat añ wuhko-vatuphamiq a'nō yuhtukqe, pāmiq paöysoa, (lōp sōmorit pahsa'haq̄amo.)

14 Noq̄w pumuy nopni'yuñq̄am watq̄aqe, kīve put tūawvaya, pu añqe' tutskwavaa. Noq̄w sinom hin hiniwhtiqtat aw kuyvawisqe,

15 Jesus aw öki; nihqe it tāqat as nukpanhikwsit akw tuyq̄awiwtat, hal qaan'ewkw hintaq̄amuy hīhikwsimuy akw tuyq̄awiwtañwuqat puma tutwa. Pam yuwsikañw, suyan unañway'kañw pep qatu. Noq̄w puma put aw yōrikyaqe, pas tsātsawna.

16 Noq̄w hakim it nukpanhikwsit akw tuyq̄awiwtañwuqat hin hintsaniwhqat aw yōrikyaq̄am aw kuyvawisq̄amuy put āawna, pu pitsōtimuy hinhtotiqata.

17 Noq̄w pay as pam pumuy tutsq̄wayamuy añq̄w ahpiyniqat puma Jesus aw ö'qalya.

18 Noq̄w pam pākihut aq̄w pakitoq̄w, i' tāqa nukpanhikwsit akw tuyq̄awiwtañwuqa as put ámunniqey aw ö'qala.

19 Noq̄w pay Jesus put qa nakwhanaqe aw pañq̄awu: Um uhsinomuy amuminen, Tutuyq̄awhqa un ökwatuwhqe, unem hihta qaöwihinhtiqat pumuy āawnani.

20 Noq̄w pam ahpiynihqe, añqe' put yuaatinuma, Decapolis añ ahsupoq'a. (Pam pakwt kitsóki i'nihqe pam'i.) Noq̄w nanaptaq̄am sohsoyam kātayunwa.

Jairus' Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak
(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

21 Noq̄w Jesus pākihut akw ayoq̄wat piw yamakq, sinom qaan'ewakw hintaq̄am put aw tsovalti; noq̄w pam wuhkovatuphat qalaveq wunu.

22 Noq̄w meh, hak tāqa tsotsvalkive moñw'iwtaga Jairus yan mātsiwhqa pitu; nihqe pam Jesus túwahqe, kukmiq nātuvave,

23 Okiw aw naokiwhtaqe, pañq̄awu: Okiw imanawhya mómoki. Noq̄w um as okiw inumumen, uhmay akw put aw toñokq, pam qalapte', qátuni.

24 Noq̄w Jesus put ámuma. Noq̄w sinom kaysiwhq̄am put añkyaqe, aw hūrs homimiti-wisa.

25 Noq̄w hak wuhti pakwt löq sihkay'taqat yahsañwuy añ unwáy'taq̄a pep nuhtuma.

26 Okiw pam kaysiwhq̄amuy tūtuhiktuy amutsviy as hīhihta añ kānavotkañw, sohsok hihta himuy amuhpa' sohsoko; nit qa nas'ew hihin qalaptut, tuwat soq pas qalomáhinhti.

27 Nihqe pam Jesus hintsakqat navotqe, nuhtukwayñañaq̄w sinsonñaq put aw pítuhqe, yuwsiyat aw toño,

28 Pañq̄awhqe öviy'o: Nas'ew pi nu as put yuwsiyat aw tónoke' pay soon qa qalaptuni.

29 Noq̄w pahsat pay put añq̄w unwa súlawhti; noq̄w pam tūyay qalaptuqey nahpe sunvota.

30 Noq̄w kurs öqala nāñaq̄w yámakqat Jesus sunvotqe, sinmuy amumi namtökt, pañq̄awu: Ya hak iyuwsiy aw toño?

31 Noq̄w put aw nānatuwnayaq̄am aw pañq̄aq̄wa: Meh, sinom ūmi homimitota. Noq̄w hinoq̄w pas piw hak ūmi tónokqat um kita?

32 Noq̄w pam hakiy panhtiqat aw yōrikniqe, öviy añqe' yori.

33 Noq̄w wuhit napq̄ölpe hinhtiqat navotqe, okiw tsawinneveq tururutikañw, put aw pítuhqe, atpipo nātuvat, sohsok suan put āawna.

34 Noq̄w pam put aw pañq̄awu: Itii, pay uhq̄apēvewni un qalaptisina. Pay um hahlaykañw qa hin'unañway'kañw, nīmani. Pay um uhtuyay añq̄w pās qalaptiswtani:

35 Noq̄w nāt pam yuaataq̄w, hakim moñwit kīyat añq̄w ökihqe, put aw pañq̄aq̄wa: Pay okiw uhti móki. Noq̄w pas um piw nāt Tutuq̄aynaqat aw nunuiña?

36 Noq̄w puma pañq̄aq̄waq̄w, Jesus panis navotqe, moñwit aw pañq̄awu: Um qa hin unañwtini; pay um pánis-sa tuptsiwni'tani.

³⁷ Noq̄w pay qa hak put ámunniqat Jesus nakwhana, hal pay Peter-niq̄w pu James-niq̄w, pu tupkoat John, púma-saa.

³⁸ Pu pam moñwit kīyat aw pítuhqe, sinmuy mowawatotaqamuy amumi tātayi. Puma hiñqawkahkañw, tsaykita.

³⁹ Noq̄w pam aw pákihqe, pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w yanhaqam mowawatota, piw tsaykita? Pay manawhya qa mōki; pi pūwi.

⁴⁰ Noq̄w puma put aw tutsíwtsuyhti. Noq̄w pam pumuy sohsokmuy pañq̄w lālayht, manawhyat náyat-nikañw pu yuyat-nikañw pu put ámumyaqamuy tsamkañw, manawhyat haqam qatsqat aw paki.

⁴¹ Noq̄w pam put māyat nuat aw pañqawu: Talitha cumi. Manawhya, qatuptuu, nu ūmi pañqawu, i'nihqe pam'i.

⁴² Noq̄w pahsat pay manawhya qatuptuqe nakwsu. (Pam pakwt löq sihkay'tasikip yahsañwni'ta.) Noq̄w pas puma pavan kātayuñwa.

⁴³ Noq̄w pam pumuy pās mēwaqe qa hak put navotniqat amumi pañqawu; pu puma manawhyat hihta nopnayaniqat amumi tutapta.

6

Jesus Rejected at Nazareth

(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Pu pam pañq̄w ahpiynihqe, nāp tutskway aw pitu; noq̄w put aw nánatuwnayaqam put ámumya.

² Pu nasuñwintalönnit aw pituq̄w, pam tsotsvalkive sinmuy tutuqaynativa. Noq̄w kaysiwhqam put aw tūqayyuñqe, put aw kātayyuñqe pañqaqwa: Ya sen i' haqam iit hihta tuwi'va? Pu ya sen i' súanwuwni put aw noiwtaqa hímuu? Is uti pam may akw qaan'ewakw kātumalta!

³ Puyaw qa i' wunavutsit tumaltuwi'taqa, it Maryt tíata, imuy James, nit Joses, nit pu Judat, nit pu Simon, pumuy pāvaamu? Puyaw siwamat qa yep itamumya? Kitotaqe, put aw qaán unañwtoti.

⁴ Noq̄w Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay God lavay'ayaat soon qa kaptsitiwñwu, hal pay nāp tutskway ep-saa, pu sinomuy amuhpaa, pu nāp kiy ep'e.

⁵ Noq̄w pay pam kurs hin pep a'nō hihta tumaltaniqe, öviy pay panis pam híkikwmuy tūtuyyaqamuy amumi may akw tónokqe qalapsina.

⁶ Nihqe pam pumuy qatuptsiwniyamuy ep amumi kātayta. Pu pam pañ kitsókinawit sinmuy tutuqaynatinuma.

Jesus Sends out the Twelve Disciples

(Mt 10.5-15; Lk 9.1-6)

⁷ Pu pam pakwt löq sihkay'taqamuy wánwayhqe, pahsat pumuy lölöqmuy añqe' ayativa; nihqe tuyoy'e'wakw híhikwsimuy amumi pumuy öqalat huyta.

⁸ Nihqe pay pumuy qa hihta hinwisniqat amumi pañqawu. Pay panis natönpi'wisni, qa tukpuy'wisni, qa nitkay'wisni, qa sivamoki'wisni.

⁹ Pu puma tōtsi'wisni; pu qa löq napnay'wisni.

¹⁰ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Umuñaq̄w löyöm haqam kīmi pake', hisat pep kitsókit añq̄w ahpiyniqey pahsavo qátumantani.

¹¹ Pu ason kurs haqawat umuy qa pās taviyat, umumi qa tūqayyuñq̄w, uma pañq̄w ahpiyñen, umuhkukqölnaq̄w qōat ayo tsatswimantani, pumuy amunkiwakw hihta sutuawi'tani. Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituq̄w, pep kitsókit ep sinmuy amuñem pas is óhini. Puma Sodom-nikañw pu Gomorrhath ep sinmuy amuhpenihqe pas pavan amuñem nuhtsel'ewayhtini.

12 Noqw puma pañqw ahpiyyaqe, sinmuy tunatyay añqw lasyaniqat amumi yuaat-inumya.

13 Pu puma sinmuy amuñaqw kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy ipwanwisa, pu kaysiwhqamuy tütuyyaqamuy wihkuyit akw lelwiyat, qalapsintiwiisa.

The Death of John the Baptist
(Mt 14.1-12; Lk 9.7-9)

14 Noqw Jesus natñwaniat ahsupoq nanaptiwhq, pep tutskwat ep Moñwi, Herod yan mātsiwhqa, put navotqe pañqawu: I' hapi kūyit akw tütuvoylalahqa John. Pam mokiwyu añqw ahoy tātayhqe, òviy pas pavan òqaltumalat hintsaki.

15 Noqw sinom pētu pañqawa: Pam Elias, piw pētu pañqawa: Pam God lavay'ayaata, imuy lavay'aymuyatuy hisatñahaqaw yesqamuy amuni.

16 Noqw Herod put navotqe pañqawu: Ura nu John qötötkuqw, i' pam'i; kurs pam mokiwyu añqw ahoy tātayi.

17-19 I' Herod pi ura tupkoy Philip nōmayat hakiy Herodias amum qatuptuqw, John put aw pañqawu: Um uhtupkoy nōmanawhkiqw pam pas qa suanta. Noqw òviy Herodias pas John nōyi'ta. Noqw Herod put unañwve hinhtiniqe, John aw hakimuy hōnaqw, puma put nūayaqe, sivikimi panaya. Noqw Herodias as John nñaniqey ankañw, Herod atsviy kurs hin panhtini.

20 Pi Herod John aw tunatyawmaq'ö. Pi John súanhinmakañw pās unañway qatu. Noqw Herod put aw navoti'taqe, put kaptsi'ta; nihqe put aw tūqaytaqe, nāmi soon unañwti. Nikañw pam hahlaykañw put aw tūqaytañwu.

21 Noqw hisat nukwáñw'ew Herod tihtiwhpuyat aw pituqw, pam nuhtumi moñwi'iwuyunqamuy nōviwhqat aw tūtsama, imuy pavan solāwamomñwituyu, pu Galilee-tutskwat ep pavansinmuy piwu.

22 Noqw Herodias tiat māna ep pákihqe, wunimaqw, Herod put aw nahyoñwa, pu put amum yesqamu. Noqw Moñwi mānat aw pañqawu: Um hihta nāwakne', put òviy inumi tūviñtaqw, nu un put máqani, kita.

23 Nihqe pas pam put aw qaöwílvayhtiqe pañqawu: Pay um pas nāp hihta òviy inumi tūviñtaqw, soon nu un qa máqani, hikis pas imoñwtunatyay nāsamiq yantaqata.

24 Noqw pam pañqw ahpiynihqe, yuy aw pañqawu: Ya nu hihta òviy tūviñtani? Noqw pam aw pañqawu: Pay aw kūyit akw tütuvoylalahqat John qötöyat awu.

25 Noqw pahsat pay pam kaktaykañw, Moñwit aw pákihqe, aw pañqawu: Um kūyit akw tütuvoylalahqat John qötöyat inpit ep íniwtaqat pay pu' nuy máqaniqat nu nāwakna.

26 Noqw pas as Moñwi qahahlayhtikañw pay nuñwu pi pas aw qaöwílvayhtiqe, pu imuy pep put amum yesqamuy tuway'taqe, òviy kurs hin nawus qa hu'wanani.

27 Nihqe pahsat pay hakiy nñanañwuqa put qötöyat kwistoniqat Moñwi aw pañqawu. Noqw pam ahpiynihqe, sivikive put qötöyat ayo túkuhqe,

28 Inpit ep íniwtaqat kwusivaqe mānat aw put tavi. Noqw māna yuy put maqa.

29 Noqw John aw nānatuwnayaqam put nanaptaqe, ep ökihqe, tokoyat haqami taviwisa.

Jesus Feeds the Five Thousand
(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jn 6.1-14)

30 Noqw ima ayaiwuyunqam Jesus aw natsvalayaqe, hihta hinhtotiqey, pu hihta tütutuqaynayaqey sohsok put āawnaya.

31 Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Túmai, nuhtuñaqw haqami qayēsiwhpumiya. Nen itam hihsavo pep nāsuñwnayani. Pas pi sinom kaysiwhqam ökiwkahkañw, ahpiy sasqayaqw, òviy soon kurs hisat qenitiqw puma ñas'ew nñösani.

32 Pu òviy puma pay nanalt pákihut akw haqami qayēsiwhpumiya.

33 Noqw pumuy ahpiyyaqw, sinom kaysiwhqam amumi tāyuyñqe, Jesus tuwi'yuyñqe, sohsokivaqw kitsókit añqw pañso nāp yuhtukqe, amuhpeqtotaqe, aw tsovalt.

³⁴ Noq̄w Jesus pākihut añqw yámakqe, sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy túwahqe, pumuy òkwatuwa, soñawnen pi puma kanelmuy amumi qa hak tunatyawtaqat panyuñqw òviy'ò. Nihqe pahsat pu pam pumuy hīhihta tutuqaynativa.

³⁵ Noq̄w pay nuñwu tapkiwmaq̄w, put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pañqaqwa: Pas hapi yep qayēsiwa; noq̄w hapi pay pas hísatniqti.

³⁶ Um as sinmuy hōnaqw, puma añqe' tutskwava nankwusani, pu kitsókinawita; nen nennem hihta tunöstuiyani; taq puma qa hihta nitkay'yuñwa.

³⁷ Noq̄w pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Huvam nopnayaa. Noq̄w puma put aw pañqaqwa: Ya itam haqami huhyawise', lōp sunat sīvat akw pōlavikit tuiye', pumuy nopnayani?

³⁸ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihsa'haqam pōlaviki'yuñwa? Kurs aw pohtayaa. Noq̄w puma nanaptaqe pañqaqwa: Tsivot pōlavikita, pu lōqmuy pākiwhtuy.

³⁹ Noq̄w puma sinmuy sakwátusaqat añ tōnawyuñqamuy yesvanayaniqat pam amumi pañqawu.

⁴⁰ Noq̄w sinom nānan'ik tōnawkahkañw yesva, hahqe' tsivot-sikip susnatya, pu hahqe' lōp sunat pakwt sihkay'yuñqamu.

⁴¹ Noq̄w pam tsivot pōlavikit pākiwhtuy enañ òmahtat, òmiq taykañw, put ep hahlayhtit, pōlavikit yónoyhtat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya. Noq̄w puma sinmuy amuhpa' o'ya. Pu pam lōqmuy pākiwhtuy sohsokmuy añ huyta.

⁴² Noq̄w sinom sohsoyam nōnōsaqe òōya.

⁴³ Noq̄w puma pōlavikit akwsiñput tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat hoaput aqw opomnaya, pu pākiwhtuy akwsiñput pīwu.

⁴⁴ Noq̄w tahtaqt pōlavikit añqw nōnōsaqam tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqamo.

Jesus Walks on the Water

(Mt 14.22-33; Lk 6.15-21)

⁴⁵ Noq̄w nāt pam sinmuy añqe' hōnantaqw, put aw nánatuwnayaqam pay añwu pākihut aqw yuñe', put ahsavo ayoqwat Bethsaidat aqwyaniqat pam pahsat pay pumuy tusoqhona.

⁴⁶ Pu òviy pam sinmuy añqe' hōnaqe, nāwaknaniqe tsomomiq'a.

⁴⁷ Noq̄w masiphiquw, pākihu wuhkovatuphat nāsavaqe hinma; noq̄w pam tutskwava nālaa.

⁴⁸ Noq̄w pumuy amuhpewi hūhukq, òviy puma añqe' kwetstiwisqe pas qa nātusi'wisa. Noq̄w Jesus pumuy pantsakwisq amumi tātayhqe, tālawiwmaq̄w pāvaqe waymakañw, pumuy amumi pituto; nihqe as pay soon pumuy amuhpeq qa yūmosani.

⁴⁹ Noq̄w puma put pāvaqe waymaq̄w tutwaqe, pay himu tualañwnihqat wūwayaqe, a'nō hiñqaqwa,

⁵⁰ Ispi puma sohsoyam put tutwaqe tsātsawnaqee. Noq̄w pahsat pay pam pumuy amumi yuaaykuqe pañqawu: Pay uma qa hin unañway'yuñwni. Pay nūu. Uma qa tsawiniwyuñwni.

⁵¹ Pu pam pumuy amumiq pākihut aqw wūvi; noq̄w hūkañw qe'ti. Noq̄w puma hihin wūwankahkañw kātayyuñwa,

⁵² Puma a'nō unañway'kahkañw pōlavikit ep kātumaltiwihqat qa mātsi'yuñqe òviy'ò.

Jesus Heals the Sick in Gennesaret

(Mt 14.34-36)

⁵³ Noq̄w puma ayoqwat nōnakqe, haqami tutskwat Gennesaret aw òkihqe, pāhut qalavoq hoyoyotota.

⁵⁴ Noq̄w puma pākihut añqw nōnakq, pahsat pay sinom Jesus māmatsya.

⁵⁵ Nihqe tutskwat añ ahsupoq yuhtukqe, hakim tūtuyyaqamuy ahpāt añ qatsyaqamuy put háqamnihqat nanaptaqe, pañso pumuy tsamvanta.

⁵⁶ Noqw pam haqami kitsókimi pituqw, sen pas wuhkokitsokit, sen tutskwave kitsókit aw pituqw, sinom ööputuy kisonve o'yaqw, pay nas'ew yuwsiyat qalawñwayat aw tónokyaniqey put aw ö'qalya. Noqw hakim hihsa'nihqam aw tónokyaqam qalaptuya.

7

The Teaching of the Ancestors (Mt 15.1-9)

¹ Pahsat pu ima Pharisee-sinom hakimuy tutavot tutuqaynayaqamuy Jerusalem añqw ökihqamuy amumum Jesus aw tsovalti.

² Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam qa māvaqtotat, nōsiwhqat nōnovaqw, haqawat amumi tāyuñqe, pay umumi qaantaqat tutwa.

³ Ima pi Pharisee-sinom-niqw pu sohsoyam Jew-sinom wūwukwmuy lavaiyamuy añ hinwisqe, öviy qa māvaqtote', qa nōnōsañwu.

⁴ Pu puma huhyankiñaqw öke', qa māvaqtote', qa nōnōsañwu. Pu ahpiy hīhihta añ hinwisniqat tutaptiwhqat puma aw tunatyawwisa. Puma yan hintsak-wisa: Puma kukyapit, pu sīsivut pās kuksiyañwu, pu sikasivat añqw tsatsqaptat yukiwyuñqata, pu nōnōspita.

⁵ Noqw öviy Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum Jesus tūviñtotage aw pañqawu: Ya ūmi nánatuwnayaqam hinoqw wūwukwmuy tutavoyamuy qa an hinwisqe, soq qa māvaqtotat, nōnovañwu?

⁶ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ura Esaias añwu pay umuy nawip'ew hinyuñqamuy pas súañqawhqe yan pēna: Ima sinom moay akw nuy kaptsilalwa, noqw pi unañwaam inuñaqw yāvahaq'a.

⁷ Piw haktonsa inumi okiwlalwakahkañw, sinmuy tutavoyamuy pas antsa tutuqayh-pinihqat pan put tūtutuqaynaya, yan'i.

⁸ Uma pi God tutavoyat ayo yuki'kahkañw sinmuy wukwnavotiyamuy pas pas'i'yuñqe ñuy'yuñwa, sīsivut pu kukyapit pās kuksiyakahkañwo. Pu ahpiy pāvan'e'wakw hīhihta uma hinwisa.

⁹ Pu pahsat pam pumuy amumi pañqawu: Pas pi öviy uma tutuhisnikañw umuhwukwnavotiy añ hinwisniqey öviy God tutavoyat qa hímuya.

¹⁰ Öviy pi Moses ura pañqawu: Um unay pu uñuy pumuy kaptsi'tani. Pu hak nay, sen yuy aqw qalomáhiñqawhqa pay as mokmantani, ura kita.

¹¹ Noqw úmawat pi pañqawu: Pu kurs sen hak haqam nay, sen yuy aw pañqawu: Pay as ka um ihmuy akw moñwvastiniqw, piw pam Corban (pam God aw noiwa, i'nihqe pam'i) kite', pay qa hintamantani.

¹² Nihqe yan uma hakiy nay, sen yuy eñem hihta hinhtiniqw aw uhtayañwu.

¹³ Yan uma umuhwukwnavotiy nuhtumi mātapyaqe God lavaiyat ayo yuki'yuñwa, pu ahpiy yāyantaqat uma hinwisa.

The Things that Make a Person Unclean (Mt 15.10-20)

¹⁴ Pu pam sohsokmuy sinmuy wánwayhqe, amumi pañqawu: Uma sohsoyam inumi tūqayyuñwe', māmatsyani.

¹⁵ Himu sinot qa ahsonvenikañw put ahsonmi pake', soon put tuyoy'ewakwtani. Pi sinot unañwayat añqw nōñantaqa hapi put tuyoy'ewakwtañwu.

¹⁶ Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa.

¹⁷ Noqw pam sinmuy amuñaqw kīmi pakiqw, put aw nánatuwnayaqam it lavayit hihta tuawi'taqat put tūviñtota.

¹⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Puyaw uma piw pas qa mātsi'yuñwa? Puyaw himu sinot qa ahsonvenikañw put ahsonmi pake', soon put tuyoy'ewakwtaniqw uma put qa mātsi'yuñwa?

¹⁹ Ispi pam put unañwayat qa aqw pakit, ponoyat aqw pake' kwayñavehaqam maspiwñwu. Yan pam lavayhtiqe, sohsok nōsiwhqat kwañw'ewaynihqat pañqawu.

²⁰ Pu pam pañqawu: Pi himu sinot unaññaqw nōñakqa hapi put tuyoy'ewakwtañwu.

²¹ Pi ñi himu sinmuy unañwayamuy añqw nōnanta: Qalomátunatyā, nōmaqtsit sokoptunatyā, tokot sokoptunatyā, tuqwyantunatyā,

²² Uyiñwtunatyā, tuñlay'tunatyā, nukpantunatyā, unatwi, qaunánwtalqatsi, unañwtuya, nuhtumiq qalomálvayi, kwivi'nañwa, honaq'unañwa.

²³ Ii hapi qalomáhimu sinot unaññaqw nōñantaqa hapi put tuyoy'ewakwtañwu.

A Woman's Faith (Mt 15.21-28)

²⁴ Pu pam piw pañqw ahpiynihqe, Tyre-kitsókit, pu Sidon-kitsókit pumuy aqlavoo, nihqe kīmi pákihqe qa hak navotniqat nāwakna; nikañw soon kurs qa navotniwtani.

²⁵ Pi hakiy wuhtit tiat manawhya tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtaqw, yuat Jesus hintsakqat navotqe, ep pítuhqe, kukmiq nātuva.

²⁶ I' hak wuhti pep tutskwat ep sīnonikañw, Greek-sinmuy lavayiyamuy yuaata; nihqe as pam put tiyat añqw nukpanhikwsit hóroknaniqat okiw aw nāwakna.

²⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ason tsātsayom mohti õöyāni, taq soon pi hak tsātsakwmuy nōsiwhqayamuy õmahtat, pu popkotuy amumi maspañwu.

²⁸ Noqw pam lavayhtiqe aw pañqawu: Pas antsaā, Tutuyqawhqa; noqw pay pi popkot nōnõspit atpikaqe tsātsakwmuy nōvayamuy piñput nōnovañwu.

²⁹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um yan lavayhtit nīmani. Pay nukpanhikwsi uhtiy añqw yama.

³⁰ Noqw wuhti kiy ep pituqw pay kurs nukpanhikwsi put tiyat añqw yama; noqw pam ahpay añ wáõkiwta.

Jesus Heals a Deaf and Dumb Man

³¹ Pu piw Jesus Tyre-nikañw pu Sidon pumuy qalañaqw ahpiynihqe, Decapolist tutskwat qalavaqe hinmakañw, Galileet ep wuhkovatuphat ep pitu.

³² Noqw hakim hakiy naqsõp'iwkañw huhrulqat yuaataqat put aw wikvayaqe, as pam put aw hintsanniqat aw nānawakna.

³³ Noqw pam suhpantaqamuy sinmuy amuñaqw put qalavo wikt, put naqvumiq malatsiy panat, tōhakt, leniyat aw toño,

³⁴ Nit pu õmiq yorikt, wupahikwsut, put aw pañqawu: Ephphatha, (hõtsíltii, i'nihqe pam'i).

³⁵ Noqw pahsat pay put naqvuat hõtsíltiqw, pu leñiat nāhiwa. Noqw pam suyan yuaativa.

³⁶ Noqw pam pumuy mēwaqe put pantaqat qa hakiy āawnayaniqat amumi pañqawu. Noqw tuwat soq pam pumuy pās mēwaqw pahsat pas puma añqe' tunvotnaya.

³⁷ Pas pi puma kātayyuñqe, õviy pañqaqwa: Pas sohsok hihta qaõwíhinhti; pas nanaqsõptuy naqvuyamuy hõtahta, pu qayuáatotaqamuy yuaaykina.

8

Jesus Feeds the Four Thousand (Mt 15.32-39)

¹ Noqw ephaqam sinom wukotsovawkañw, qa hihta nitkay'yuñqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy wáñwayhqe, amumi pañqawu:

² Pas nu sinmuy ōkwatuwa, pu' pāyis tēvep inumumyakahkañw, okiw kurs hihta nōnovani.

³ Noqw nu pumuy qa ōyiwuñqamuy kīkiyamuy añqe' hōnaqw, soon puma qa māmañuani, pi pētu yāvaqhaqaqw ōki.

⁴ Noqw put aw nānatuwnayaqam lavayhtotiqe put aw pañqawa: Puyaw sen hak haqam nōsiwhqatnen imuy sinmuy yep qayēsiwhpuve haqam öynani?

⁵ Noqw pam pumuy tūviñta: Ya uma hihsa'haqam pōlaviki'yuñwa? Noqw puma pañqawa: Tsánee.

⁶ Pu pam sinmuy tutskwava yesvaniqat amumi pañqawu. Nit pu pam tsañe' pōlavikit ömahtat, put ep hahlayhti, nit put yōñoyhtat, pu put aw nānatuwnayaqamuy amumi put oya, sinmuy nopnayaniqat öviy'ö. Noqw puma panhtoti.

⁷ Noqw puma hikikw hiñsakwmuy pāvakiwhtuy kinumya. Noqw pam pumuy ep hahlayhtit, pu put aw nānatuwnayaqam sinmuy piw nopnayaniqat amumi pañqawu.

⁸ Pu öviy puma nōnösage ööya. Noqw puma yōñoyhput akwsinqat tsovalayaqe, tsañe' hoaput añ opomnaya.

⁹ Noqw ima nōnösagam nālöp sōmorit pahsa'haqamo. Noqw pam pumuy añqe' hōna.

¹⁰ Nit pahsat pay pam put aw nānatuwnayaqamuy amumum pākihut aqw pakit, Dalmanutha-tutskwat ep pitu.

The Pharisees Ask for a Miracle

(Mt 16.1-4)

¹¹ Noqw hakim Pharisee-sinom put aw ökihqe, amum nāñwuy'yuñqe, put aw tuwan-tota; nihqe as pam öñaqw kātatayhpi hihta tuawi'taqat mahtaknaniqat put aw ö'qalya.

¹² Noqw pam unañwpeq öykitat pañqawu: Ya hinoqw pu' qatsivaptsiwuñqam kātatayhpi hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey-sa nāñawakna? Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay soon kātatayhpi hihta tuawi'taqqa pu' qatsivaptsiwuñqamuy amumi mahtakiwni.

¹³ Pu pam pumuy amuñaqw nakwsut, pākihut aqw piw paki, wuhkovatuphat yupqöymiq yámakniqee.

The Yeast of the Pharisees and of Herod

(Mt 16.5-12)

¹⁴ Noqw put aw nānatuwnayaqam kurs pōlavikit suhtokya; pay puma pākihut añqw pas panis sūkw pōlaviki'yuñwa.

¹⁵ Noqw pam pumuy u'nanaqe, amumi pañqawu: Uma tunatyaltote', Pharisee-sinmuy pēkeniyamuy ep qa ūnaiwuñwni, pu Herod pēkeniyat ep'e.

¹⁶ Noqw puma nāñami pañqawa: Itam qa nitkay'wisq, öviy pañqawu.

¹⁷ Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw qa pōlaviki'wisqey lavayta? Puyaw uma nāt a'nö unañway'yuñwa?

¹⁸ Ya uma pōsi'kahkañw qa tāyuñwa, piw naqvuy'kahkañw, qa nanvotya? Ya uma qa u'ni'yuñwa?

¹⁹ Ura nu tsivót-sikip sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy amuhpa' tsivot pōlavikit yōñoyhtaqw, uma akwsinqat tsovalayaqe, hihsakip hoaput opomnaya? Noqw puma put aw pañqawa: Pakwt löq sihkay'taqata.

²⁰ Pu ura nu nālöp sōmorit pahsa'nihqamuy sinmuy amuhpa' tsañe' pōlavikit yōñoyhtaqw, uma akwsinqat tsovalayaqe, hihsakip hoaput opomnaya? Noqw puma pañqawa: Tsánee.

²¹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw ya hintaqw öviy uma nāto qa māmatsya?

Jesus Heals a Blind Man at Bethsaida

²² Pu pam Bethsaidat ep pitu. Noqw hakim hakiy qapostalqat put aw wikvayaqe, pam put aw hintsanniqat aw nāñawakna.

²³ Noqw pam qapostalqat māyat űuat, kĭűaqw qalavo put wĭki; nit put posmiq tōhakt, pu lōvaqw may akw put aw toűokt, sen pam hihta tūwahqat tūviűta.

²⁴ Noqw pam kwuhpukt, paűqawu: Pay nu sinmuy himutsotskit anyuűqamuy yaktaqw tuwa.

²⁵ Noqw pahsat pu piw pam put posmiq lōvaqw may akw hintsanqw, put pōsiat tālawva. Noqw pam powaltiqe, pas suyan sohsokmuy tuwa.

²⁶ Pu Jesus put kĭyat aw hōna paűqawkaűwo: Um qa kĭmini; piw um qa hakiy kĭve it āawnani.

Peter's Declaration about Jesus
(Mt 16.13-20; Lk 9.18-21)

²⁷ Pu Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumum paűqw ahpiynihqe, Caesarea Philippi aű kitsókinawit nakwsu. Noqw pumuy paűsoyaqw, pam put aw nānatuwnayaqamuy tūviűtaqe amumi paűqawu: Ya sinom nuy hākiynihqat paűqaqwa?

²⁸ Noqw puma paűqaqwa: Yaw um kūyit kw tūtuvoylalawhqa John-nihqat paűqaqwa. Pu yaw um Elias-nihqat pētu paűqaqwa. Pu haqawatuyűiqw yaw um himuwa God lavay'ayaata.

²⁹ Pahsat pu pam pumuy amumi paűqawu: Noqw űmuyniqw nu hak'i? Noqw Peter hu'waqe, put aw paűqawu: Um hapi Christ, (God ahpiy moűw'asi'taqa).

³⁰ Noqw pam pumuy pās mēwaqe, puma put pantaqat qa hakiy āawnayaniqat amumi paűqawu.

Jesus Speaks about His Suffering and Death
(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

³¹ Pahsat pu pam yuaativaqe, pumuy amumi paűqawu: Pas nu' Sinot Tiat kurs hin hĭhihta aű qa kānavotni. Noqw ima wukw'a'yat-niqw, pu God awwat mohpeq moműwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam nuy tūvayani, piw nuy nĭnayani. Noqw pāyis talq nu ahoy tātayni.

³² Noqw pam it pas suyan paűqawhq, ōviy Peter put qalavo lāűaknat mēwa.

³³ Noqw pam namtōkqe, put aw nānatuwnayaqamuy amuhpa' tātayht, Peter u'nanaqe aw paűqawu: Inuhkwayűavoo, Satan! taq um qa God tunatyayat wūwantat, tuwat soq sinmuy tunatyayamuyu.

³⁴ Pu pam sinmuy put aw nānatuwnayaqamuy enaű wāűwayhqe amumi paűqawu: Inuűkniqey nāwaknaqa nāqahihtatat, nahoylehtsiy ĩkwiltat, inuűk nakwsumantani.

³⁵ Pi qatsiy kahkawnaqa hapi put kwayhni; pu inuűem tunatyat, pu lomatuwawit ōviy qatsiy kwayhqa hapi put tuyqawvani.

³⁶ Ispi puyaw as sino tūwaqatsit sohsok himuy'vakaűw nāp qatsiy kwahe', hin pam put akw moűwvastini?

³⁷ Ya sen sino hihta akw qatsiy ahoy nāptini?

³⁸ Paniqw hapi ōviy haqawa pu' tuskap'iwuyűqamuy, qaanhinwisqamuy qatsĭvapsiwuyűqamuy amutpip nuy, ilavayiy enaű hahmanqw, nu' Sinot Tiat put hapi tuwat hahmanni, nu hisat ihoűviaymuy qahovāriwuyűqamuy tsamkaűw, Inay lolmat tālawűwayat yankaűw pĭtee.

9

¹ Pu pam pumuy amumi paűqawu: Pas antsa nu umumi paűqawni: Soon pas hisat God moűwtunatyaat ōqalat yankaűw pĭtuni. Noqw ima yep hoűqamuy amuűaqw haqawat nāt mokiwuy qa aw ōke' put aw yōrikyani.

The Transfiguration
(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² Pu ahpiy navaysikis talq, Jesus Peter-nit, James, pu John, pūmuy-sa tsamkaűw, haqami wupatukwit aqwnihqe, pepeq pumuy amutpik alōnti.

³Noq̄w yuwsiat nūvat an q̄ōtsatiqe pavan pas talqaqsala; noq̄w pas soon hak tūwaqatsit ep tsatsákmōtsaput hintsakqa put an pas pavan q̄ōtsatani.

⁴Noq̄w pahsat pu Elias, Moses amum pumuy amumi mātaqtiqe, Jesus amum yuaata.

⁵Noq̄w Peter lavayhtiqa, Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa, pas hapi itam yépeqyaqw lolma. Himu as ōviy itam payhp kistotani, suk-wat únemnit, pu suk-wat Moses énemnit, pu suk-wat Elias énemi.

⁶Pay pam kurs hiñqawniqa ōviy pañqawu, pas puma tsātsawnaqw ōviy'o.

⁷Noq̄w ōmaw pepeq pumuy amumi kihsiwnaqw, añqaw hakiy tōnaat pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; put uma aw tuqayvahsi'wisni.

⁸Noq̄w āpiy pay puma añqe' yórikyat, qa hakiy tutwa; pay Jesus nāla pumuy amumuma.

⁹Noq̄w puma tūkwiñaqw hanwisq, pam pumuy pās mēwaqa, amumi pañqawu: Ason pas nu' Sinot Tiat hisat mokiwuy añqw ahoy tātayniqat aw pahsavo uma hin yórikyaqey qa hakiy āawnayani.

¹⁰Noq̄w puma put lavayiyat ñuy'yuñwa; nihqa pam mokiwuy añqw ahoy tātayniqey hiñqawhqat nātuvññalwa.

¹¹Noq̄w puma put tūviñtotaqa aw pañqawu: Ya hinoq̄w tutavot tutuqaynayaqam Elias soon qa mohti pítuniqat lavayta?

¹²Noq̄w pam pumuy hu'waqa amumi pañqawu: Pay Elias pas antsa mohti pite', sohsok hihta añ ahoy aw antsantani. Noq̄w Sinot Tiat hin pey'taqw, pan kurs nu hin qa hīhihta añ kānavote', qa hímuniwhtini.

¹³Noq̄w nu umumi pañqawu: Pay as Elias pas antsa pitu. Noq̄w puma hin nānawaknaqey an put hintsatsna, hin pam pey'taqat pan'i.

Jesus Heals a Boy with an Evil Spirit (Mt 17.14-21; Lk 9.37-43a)

¹⁴Noq̄w pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pítuhqa, sinom qaan'ewakw hintaqam pumuy amumi tsovawtaqamuy amumi yóri. Noq̄w tutavot tutuqaynayaqam pumuy amumum hīhihta yuaatotaqa, pumuy tūviññalwa.

¹⁵Noq̄w sinom sohsoyam Jesus tutwaqa, pas aw kātayyuñqa, pahsat pay aw yuhtukqa aw hahlayhtoti.

¹⁶Noq̄w pam tutavot tutuqaynayaqamuy amumi pañqawu: Ya uma hihta pumuy amumum yuaatota?

¹⁷Noq̄w sinmuy amuñaqw haqawa lavayhtiqa aw pañqawu: Tutuqaynaqa, nu as itiy tiyot ūmi wikva, hikwsi hakiy lavayiyat nawhkiñwuqat akw okiw pam tuyqawiwtaqw ōviy'o.

¹⁸Hikwsi put haqam ñue' okiw tutskwamiq put tūvañwu; noq̄w qōtmokñwu, pu tamay ñuriritikañw nawhtañwu. Noq̄w as ūmi nānatuwnayaqam put añqw put ayo hóroknayaniqat nu amumi pañqawhq, pay puma kurs hin panhtotini.

¹⁹Noq̄w pam lavayhtiqa, put aw pañqawu: Is ohi uma pu' qatsívaptsiwyuñqam qatupt-siwñi'yuñqamu, ya nu hihsavohaqam umumum yantani? Ya nu hihsavohaqam umuy maqsonlawni? Pew wikyaa.

²⁰Noq̄w puma put aw put wikya. Noq̄w hikwsi Jesus tuwaqw, tiyo homimiykuqa, okiw pam tutskwamiq yēvaqa, qōtmokiwnañw añqe' waōōtinuma.

²¹Noq̄w Jesus put nayat tūviñtaqa, aw pañqawu: Ya i' hísathaqam it aw pitu? Noq̄w pam pañqawu: Pay tsayñahaqaq'ō.

²²Noq̄w pam piép as it hovalanik qōhit aqw tūvañwu, pu pāhut aqw'a. Noq̄w kurs um hihta tuwi'te', um okiw itamuy ōkwatuwni, nen itamuy paañwani.

²³Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pay um tuptsiwñq'ō; tuptsiwñqat eñem sohsoy himu pasiwta.

²⁴ Pahsat pu tsākw naat okiw pakkañw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu tuptsiwa, um okiw iöwituptsiwniy ep nuy paañwani.

²⁵ Noqw sinom put aw yuyutyaqw, Jesus amumi yórikqe, tuyoy'ewakw hikwsit mēwage, aw pañqawu: Um hikwsi hakiy lavayiyat nawhkiñwuqa pu naqvuyat uhtañwuqa, nu ūmi pas pañqawni: Um put añqw yámakni; nen pāpu qa hisat aw pákini.

²⁶ Noqw hikwsi a'nö hiñqawht, put homimiykunat, añqw yama. Noqw pay sumataq pas mokq, öviy wūhaknihqam pañqaqwa: Pay möki.

²⁷ Noqw Jesus put mayat nuat, lánaknaqw, pam wunuptu.

²⁸ Noqw pam ahpami pakiqw, put aw nánatuwnayaqam pay nanaltyakahkañw put tūviñtotage aw pañqaqwa: Ya hintaqw öviy itam kurs hin put hóroknyani?

²⁹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay i' yantaqa pas nāwakinpit akw-nikañw pu napwalnit-sa akw ayo hórokniñwu.

Jesus Speaks again about His Death

(Mt 17.22-23; Lk 9.43b-45)

³⁰ Noqw puma pañqw ahpiaqwe, Galilee-tutskwat añ ayo nöna; noqw qa hak put navoti'taniqat pam nāwakna.

³¹ Pi pam put aw nánatuwnayaqamuy tutuqaynaqe, amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat sinmuy öqalayamuy aw mātaviwni. Noqw puma nuy nīnayani. Noqw ason nu nīniwe', payis talqat ep ahoy tātayni.

³² Noqw puma put hiñqawhqat qa māmatsyakañw, piw put tūviñtotaniqey nānahtsopya.

Who Is the Greatest?

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

³³ Pu pam Capernaum ep pitu. Nihqe pam ahpavenikañw pumuy yan tūviñta: Ya uma añqwyage hihta nānami pas pavan yuaatiwisa?

³⁴ Noqw puma qa hiñqaqwa; puma pi añqwyage haqawa pa pas suspavanniqat nānami yuaatiwisa.

³⁵ Noqw pam qatuptut pakwt löq sihkay'taqamuy wánwayhqe, amumi pañqawu: Mohpeqniqey nāwaknaqa hapi sohsokmuy amuñaqw nuhtuñkmantani, pu sohsokmuy tumalay'tamantani.

³⁶ Pu pam hakiy tsākw pañso wikqe, amuhsonve tavit, put tsöpahtat, pumuy amumi pañqawu:

³⁷ Haqawa inuñem yan hihtawat tsākw pās távihqa hapi nuy pās távimantani, pu haqawa nuy pās távihqa hapi qa nuy pās tavit, añqw nuy pew távihqat pās távimantani.

Who Is not against Us Is for Us

(Lk 9.49-50)

³⁸ Noqw John lavayhtiqe, pañqawu: Tutuqaynaqa, hak itamum qa hinmaqa uh-natñwaniy aw yankañw nukpanhihikwsimuy ipwanta. Noqw itam aw yórikyaqe put mēwaya, qa itamum hinnumqww öviy'o.

³⁹ Noqw Jesus pañqawu: Uma qa mēwantotani. Soon pi hak haqam inatñwaniy aw yankañw kátatayhpit hintsakqa nuy paysoq qalomáyuaatani.

⁴⁰ Qa itamuhpew'iwtaqa hapi itamuma.

⁴¹ Pas antsa nu umumi pañqawni: Hak haqam inuñem umuy Christ sinomatniqw öviy umuy kuyapkuynaqa pas soon qa ahsatuy ömahtani.

Temptations to Sin

(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

⁴² Pu kurs haqawa imuy tsātsakwmuy hihtawat inumi tuptsiwni'taqat lasnaqw, pay pi tatam put kwapkaqe wukomata hāyiltiqw pam wuhkovatuphamiq tūviwhq, pam pantaqa put enem pay ñas'ewni.

⁴³ Noq̄w òviy kurs uhma un̄ lasnaq̄w, um put ayo túkuni. Pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um lōqmuy may'kañw maskiveq qōhit pas qa tokñwuqat aq̄w pákini.

⁴⁴ Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qōhi pas qa tokñwu.

⁴⁵ Pu kurs uhkuku un̄ lasnaq̄w, um put ayo túkuni; Pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um lōqmuy kuhkuy'kañw maskiveq qōhit pas qa tokñwuqat aq̄w tūviwni.

⁴⁶ Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qōhi pas qa tokñwu.

⁴⁷ Pu kurs uhposi un̄ lasnaq̄w, um put ayo hórōknani. Pay pi um tatam sūkw pōsi'kañw God moñwtunatyayat aw pákini, hikis pi as um lōqmuy pōsi'kañw maskiveq qōhit pas qa tokñwuqat aq̄w tūviwni.

⁴⁸ Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qōhi pas qa tokñwu.

⁴⁹ Pi sohsoyam qōhit akw suhutiwyani, pu sohsoy hom'oyi òñat akw suhutiwni.

⁵⁰ Òña as lolma. Nikañw kurs as pam suhuviwniq̄w, ya sen uma hihta akw put suhutotani? Uma suhupkiwyuñwni, nen uma qa nānami hin unañway'yuñwni.

10

Jesus Teaches about Divorce (Mt 19.1-12; Lk 16.18)

¹ Pu pam pañq̄w nakwsukañw, Jordan pāyut yupqōyve Judea-tutskwat aqlavo pitu. Noq̄w sinom qaan'ewakw hintaqam piw put aw òki. Noq̄w pay pi pam panhtiñwunihqe piw pumuy tutuqaynativa.

² Noq̄w Pharisee-sinom put aw òkihqe, unahepyaqe, tūviñtotaqe aw pañq̄qwa: Ya tāqa nōmay mātapniniq̄w pam súanta?

³ Noq̄w pam lavayhtiqe amumi pañq̄awu: Ya Moses umumi hin tutapta?

⁴ Noq̄w puma pañq̄qwa: Hak nōmay mātapninik pan put eñem tutuventat, put hōnamantaniqat Moses sinmuy pan nakwhana.

⁵ Noq̄w Jesus lavayhtiqe amumi pañq̄awu: Pay pi uma a'nō unañway'yuñq̄w, òviy Moses it tutavot umuñem pēna.

⁶ Noq̄w pi as yayhniwhqat añq̄q̄w hisat hīhihta yukiltiqat pepeq God tāqat pu wuhtit pumuy yuku.

⁷ Paniq̄w hapi òviy tāqa nay, pu yuy mātap, nōmay aw huruhtimantani.

⁸ Noq̄w puma lōyōmnikañw sūkw tokot antamantani. Noq̄w òviy hapi puma pāpu qa lōyōmñit sūka tókoniñwu.

⁹ Paniq̄w òviy God hakimuy namitsakaqat qa hak nāhoy távini.

¹⁰ Noq̄w put aw nánatuwnayaqam ahpave pay piw nāt put tūviñtota.

¹¹ Noq̄w pam pumuy amumi pañq̄awu: Hak nōmay mātap, piw sukw amum qatupte', tokot sokoptaqey akw nōmay ehpewi qaanhtiñwu.

¹² Pu kurs wuhti kōñay mātap, piw sukw amum qatupte', pam tokot sokoptañwu.

Jesus Blesses Little Children (Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)

¹³ Noq̄w hakim tsātsakwmuy tsamkahkañw, Jesus aw òkihqe, as pam pumuy amumi hintsanniqat aw pañq̄qwa. Noq̄w put aw nánatuwnayaqam pumuy tusoqmewaya.

¹⁴ Noq̄w Jesus put túwahqe, qa yan unañwtiqe, amumi pañq̄awu: Uma tsātsakwmuy inumi nakwhanayani; uma qa mēwantotani. Pi panyuñqam hapi God moñwtunatyayat ep sinoiwyuñwa.

¹⁵ Pas nu umumi súañq̄awni: Hak God moñwtunatyayat tsākw qa an kwúsuhqa pas soon pañso pákini.

16 Pu pam pumuy tsöpalawkañw, amumi mámatyawht, öqalanta.

The Rich Man
(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)

17 Noqw pam pañqw ahpiyniqw, hak tiyo añqaqw wárikiwtaqe put atpipo tamötswunuptut, aw tūviñtaqe pañqawu: Lomatutuqaynaqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qa so'taqat himuy'vani?

18 Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya um hinoqw nuy lolmalawu? Pi qa hak lolma, hal pas God-saa.

19 Pay pi um hinwisniqat tutavot navoti'ta: Um tokot qa sokoptani; um hakiy qa nīnamantani; um hihta qa ūuymantani; um hakiy hihta qa atsátoynamantani; um unay, pu unuy, pumuy kaptsi'tamantani, it'a.

20 Noqw pam lavayhtiqe aw pañqawu: Tutuqaynaqa, pay nu pas itsákoy añqaqw put sohsok añ hinma.

21 Pahsat pu Jesus put aw taynumqe, aw unañway'ta; nihqe aw pañqawu: Um sūpwat hihta ep qa pasiwta. Um ahpiyner hihta uhhimuy húyani; nen añ öokiwyaqamuy sīvat huytani. Nen um öveqatsit ep hihta hihkay'taqat himuy'vani. Pu um añqwnen nahöylehtsit kwusut inuñkni.

22 Noqw pam put lavayit ep unañwmokqe, qahahlaykañw pañqw ahpiy'o; pam hihta nihti'taqe öviy'o.

23 Pu Jesus añqe' yorikt, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas kahaksinmuy amuñem qatuvoshinta God moñwtunatyayat aw yuñwniq'ö.

24 Noqw put aw nánatuwnayaqam put lavayiyat ep hin kurs wūwaya. Noqw Jesus piw lavayhtiqe amumi pañqawu: Tōtimu, pas kähakiwuy aw yanyuñqamuy amuñem qatuvoshinta God moñwtunatyayat aw yuñwniq'ö.

25 Pay himu pohko pōlay'taqa tsakomostat añ pórokput añ yámakniniqw pam pay qa pas qa tūvosi. Noqw pay kahaksino God moñwtunatyayat aw pákiniqw pam put eñem pas qatūvosi.

26 Noqw pahsat puma tis pas kurs hin wūwayaqe, nānami pañqaqwa: Noqw pantaniqw, hak sen ayo yámakni?

27 Noqw Jesus pumuy amuhpa' taykañw pañqawu: Pay sinmuyniqw i' kurs hin pasiwatani. Nikañw God-niqw qa panta. Pi God-niqw sohsoy himu pasiwta.

28 Pahsat pu Peter yuaaykuqe aw pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta tatamhtotat, unñk nankwusa.

29 Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas qa hak paysoq kiy, sen pāvamuy, sen tupkomuy, sen qōqamuy, sen siwamuy, sen nay, sen yuy, sen nōmay, sen timuy, sen pāvasay inuñem tunatyat-nikañw pu lomatuwat eñem tunatyat öviy mātavi.

30 Nikañw pam tuwat it qatsit ep tsivót-sikip sunát-sikip hóyokiwtaqat himuy'vani: Kīkihuta, pāvamuyu, tupkomuyu, qōqamuyu, siwamuyu, yúmuyu, tímuyu, pu pāvasata, pu okiwsahsanpit énaña; pu piw qatsit nātoniqat ep qatsit qaso'taqata.

31 Nikañw hapi kaysiwhqam mohti'wisqam nuhtuñktotini; pu nuhtuñkyaqam mohti'wisni.

Jesus Speaks about His Death a Third Time
(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

32 Noqw puma pañ Jerusalem aqwyaw, Jesus pumuy amupyeve hinma; noqw puma hin kurs wūwankahkañw, maqasneveq añk hinwisa. Noqw pam pakwt löq sihkay'taqamuy piw namitsovalat, hin pam hintsaniwniqey pumuy āwintiva;

33 Nihqe amumi pañqawu: Meh, itam hapi Jerusalem aqwya. Noqw nu' Sinot Tiat God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu tutavot tūtutuqaynayaqamuy amumi mātaviwni.

Noq̄w puma nuy mokiwyuy hihkay'taqat pañq̄aqwani; nen imuy qa-Jew-sinmuy amumi nuy noayani.

³⁴ Noq̄w puma inumi tututsiwyat, nuy wuvalalwat, inumi töhtotani; nen nuy nīnayani. Noq̄w pāyis talq̄ nu ahoy tātayni.

The Request of James and John
(Mt 20.20-28)

³⁵ Noq̄w hakiy Zebedeet timat James-niq̄w pu John, puma Jesus aw pítuhqe, aw pañq̄awu: Tutuq̄aynaqa, um as itamuy hin nāwaknaq̄w pan itamuy hintsanni.

³⁶ Noq̄w pam pumuy amumi pañq̄awu: Ya nu hihta umuñem hinhtiniq̄at uma nāwakna?

³⁷ Noq̄w puma put aw pañq̄awu: Ason um moñwq̄atuptuq̄w, as itamuñaq̄w haq̄awa uhputvage q̄atuq̄w, pu suhkawa uhsuyvage q̄átuniq̄at um itamuy hu'wanani.

³⁸ Noq̄w Jesus pumuy amumi pañq̄awu: Uma hihta òviy tūviñlawhqe q̄a mātsi'ta. Ya pay nuy kānavotpit añq̄w yúkuniq̄at añq̄w uma yúkuniq̄ey suhtaq'ewa? Ya sen uma nuy hin tuvoylaiwtaq̄at pan tuvoylatiwniq̄e òviy'o?

³⁹ Noq̄w puma put aw pañq̄awu: Owi, pay itam soon q̄a panhtini. Noq̄w Jesus pumuy amumi pañq̄awu: Pay nu kānavotpit añq̄w yúkuniq̄at uma as soon añq̄w q̄a yúkuni; pu nu hin piw tuvoylatiwhq̄at uma soon as q̄a pan tuvoylatiwyani.

⁴⁰ Nikañw pay nu hakiy iputvage sen isuyvage q̄átuniq̄at pañq̄awniq̄ey òq̄alat q̄a pasiwta. Nikañw pay ason pas pam hakimuy amuñem na'sastiwhq̄, pumuy amumi pam noiwni.

⁴¹ Noq̄w ima pakwtñiq̄am put nanaptaqe, James-nikañw pu John, pumuy amumi q̄a yan unañwtoti.

⁴² Noq̄w Jesus pumuy wánwayhqe, amumi pañq̄awu: Pay uma navoti'yuñq̄w, imuy qa-Jew-sinmuy amumi moñw'iwyuñq̄ey yan tūñwantiwyaq̄am pumuy amumi tutuyq̄awya; pu pumuy amuhpa' pavansinom òq̄alay pumuy nanvotnatiwisa.

⁴³ Nikañw uma hapi q̄a panhtotimantani; pay umuñaq̄w haq̄awa pas pāvanniq̄ey nāwaknaqa umuy tumalay'tani.

⁴⁴ Pu uma haq̄awa pas susmohpeq̄niq̄ey nāwaknaqa sohsokmuy tūwikiamni.

⁴⁵ Hikis pi nu' Sinot Tiat q̄a hihta tu'yalawniq̄e òviy pitu; pi nu nuhtumi unañwtapniq̄e òviy pitu, piw sinmuy kaysiwhq̄amuy amuñem iq̄atsiy táviniq̄ee, pumuy ayo óyaniq̄e òviy'o.

Jesus Heals Blind Bartimaeus
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)

⁴⁶ Pu puma Jericho aw öki. Noq̄w pam put aw nánatuwnayaq̄amuy-nikañw pu sinmuy kaysiwhq̄amuy amumum Jericho añq̄w ahpiyniq̄w, hak q̄apostalq̄a Bartimaeus yan mātsiwhq̄a, hakiy Timaeus tiat, pöhut q̄alave q̄atukañw, okiw nuhtumi hihta tuñlay'ta.

⁴⁷ Noq̄w yaw hak Nazareth añq̄w tāq̄a Jesus paññiq̄at pam navotqe, put aw tsa'lawhqe pañq̄awu: Um Jesus, David Tíata, okiw nuy òkwatuwaa.

⁴⁸ Noq̄w hakim wūhaq̄niq̄am put mēwayaq̄e, q̄a hiñq̄awlawniq̄at aw pañq̄aq̄wa. Noq̄w pahsat pu pam òvage tsa'lawhqe pañq̄awlawu: Um David Tíata, okiw nuy òkwatuwaa.

⁴⁹ Noq̄w Jesus pep huruhtit, puma put wánwayyaniq̄at amumi pañq̄awu. Noq̄w puma q̄apostalq̄at wánwayyaq̄e aw pañq̄aq̄wa: Hahlayhtit, wunuptuu; pam uñ wánwaylawu.

⁵⁰ Noq̄w pam usimniy ayohaq̄ami tūvat, wunuptut, Jesus aw nakwsu.

⁵¹ Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e, put aw pañq̄awu: Ya nu uñ hintsanniq̄at um nāwakna? Noq̄w q̄apostalq̄a put aw pañq̄awu: Tutuyq̄awhqa, um as okiw ivosiy tálawnani.

⁵² Noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Taa, pay um nímani; uhq̄apevewni uñ powata. Noq̄w pahsat pay pam pōsiy tálawnaq̄e, pahpiy pōhpava Jesus añki.

11

The Triumphant Entry into Jerusalem (Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Noqw puma Jerusalem ahayhp ökiwisa, tsomot Ólivet aw'i. Pep hapi Bethphage-kitsóki-nikañw pu Bethany-kitsóki wunu. Noqw pumuy pañso ökiqw, Jesus lōqmuy put aw nánatuwnayaqamuy ayataqe,

² Amumi pañqawu: Uma kitsókit umupyeye wúnuhqat awni. Nen uma panis ep pake', pay morohyat pas nāt qa hisat hak aqw wupqat sómiwtaqat túwani. Uma put náht, añqw wikni.

³ Pu ason kurs hak umuy hinoqw pantsakqat pañqawhq, uma put aw pañqawni: Itahtutuyqawhq put haqni'ta, uma aw kítani. Noqw pahsat pay pam añqw put lālayni.

⁴ Noqw puma ahpiynihqe, haqam ihp pönalsive hötsíwat aqlap morohyat sómiwtaqat tuwa; nihqe puma put náha.

⁵ Noqw pumuy pantsakq, hakim pep hoñqam pumuy amumi pañqaqwa: Ya uma hinoqw morohyat náñaha?

⁶ Pu öviy Jesus pumuy amumi hin tutaptaqat puma pan amumi lavayhti. Noqw puma pumuy mātapyá.

⁷ Noqw puma Jesus aw morohyat wikvaqe, put aqw yuwsiy ahpata. Noqw pam aqw wūvi.

⁸ Noqw kaysiwhqam pönawit yuwsiy ahpata. Noqw pētu himutsotskit nantaqayat tsahqayaqe, put pönawit ahpata.

⁹ Pu ima mohti'wisqam-niqw pu amuñkyaqam tsa'tiwisqe pañqawwisa: Öqawmañwu! Nam Tutuyqawhqat natñwaniyat aw yankañw pitutoqa tayawintiwaá.

¹⁰ Nam itanay David moñwtunatyat Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa tayawintiwaá. Nam God Sus'oveqniha put öqalaa!

¹¹ Noqw Jesus Jerusalem aw pákihqe, God kíyat awnihqe, sohsok hihta añ yori. Noqw pay pas hisatniqtiqw, öviy pam pakwt löq sihkay'taqamuy amumum pañqw Bethany-kitsókit aw'i.

Jesus Curses the Fig Tree (Mt 21.18-19)

¹² Noqw qavoñvaqw puma Bethanyt añqwyaqw, pam tsönmokqe,

¹³ Yāvo nönvospaltsokit nahpi'taqat túwahqe, put aw'i, nāphisat sen put ep aniwnit túwaniqe öviy'ó. Noqw pam aw pítuhqe qa hihta tuwa, pay panis nahpiyat-saa, nāt nönvospala hisat aniwhtiñwuqat qa aw pituqñw öviy'ó.

¹⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nam turs yahpiy qa hak ūñaqw hihta nösni. Noqw put aw nánatuwnayaqam nanapta.

Jesus Goes to the Temple (Mt 21.12-17; Lk 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Pu puma Jerusalem aw öki. Noqw Jesus God kíyat aw nöyak'iwpuyat aw pákihqe, pahsat pu pep hakimuy huhyayaqamuy pañqw ihpomiq lālayi, pu hihta tuh-tuy'yaqamuyu, pu sívat nāhoñwantotaqamuy huhyanpiyamuy takuminva, pu imuy hōwihtuy huhyayaqamuy atsvewayamuy pīwu.

¹⁶ Nihqe hakiy pep nöyakpuva haqami hihta yawmaniqat pas qa nakwha.

¹⁷ Noqw pam tutuqaynaqe, pumuy amumi pañqawu: Ura God lavay'ayaat put eñem yan pēna: Iki hapi nāwakinkihuniqey pan sohsokmuy sinmuy amuhpiy túñwantiwni. Noqw soq tuwat uma put uuyiñwtuy kíyat pan yukuya.

¹⁸ Noqw tutavot tutuqaynayaqam God awwat mohpeq momñwituy amumum put nanaptaqe, hin as put nīnayaniqey wūwanvaya, sinom sohsoyam put tutuqayhpiyat aw kātayyuñq'ö. Noqw öviy puma put mamqasya.

19 Pu tapkiqw pam kīnaqw ahpiy'o.

The Lesson from the Fig Tree

(Mt 21.20-22)

20 Pu qavoñvaqw puma añqwayaqw, kurs nōnvospaltsoki ñay aqwhaqami lāki.

21 Noqw Peter u'naqe, Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa, meh ura um nōnvospaltsokit aw qalomálavayhtiqw, kurs pam lāki.

22 Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: God aw tūtuptsiwaa.

23 Pas antsa nu umumi pañqawni: Haqawa it tsomot nahlake' wuhkovatuphamiq tūviwniqat aw pañqawhqa pas unañwpeq qa pēvewnakañw, hin lavayhtiqey pas soon qa anhtiniqat tuptsiwe', hin lavayhtiqey pas soon aw qa yórikni.

24 Paniqw òviy nu umumi pañqawni: Uma nānawaknahkañw, hihta òviy tūviñlalwe', uma pas soon put qa òmahtotaniqey qa pēvewnaye', put makiwyamantani.

25 Pu uma hoñkahkañw nānawakne', kurs hakiy aw hihta ep hinyuñwe', put ayo yukuyamantani. Noqw Umuna, òveqatsit ep qátuhqa umuy mewnit ep qaanhtotiqat tuwat umuhpiy put ayo yúkumantani.

26 Nikañw kurs uma hakiy ahpiy put qa ayo yukuyaqw, pay soon Umuna òveqatsit ep qátuhqa umuy mewnit ep qaanhtotiqat tuwat umuhpiy ayo yúkumantani.

The Question about Jesus' Authority

(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

27 Pu puma piw Jerusalem aw öki. Noqw Jesus God kīyat ep waynumqw, hakim God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam, pu wukw'a'yat put aw ökihqe,

28 Aw pañqaqwa: Ya um hakiy öqalayay aw yankañw ñit hintsaki? Ya hak un ñit hintsakniqat un öqalmaqa?

29 Noqw Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Kurs nu piw tuwat umuy sūkw hihta tūviñtani. Noqw ason kurs uma put nuy āawnayaqw, pu' nu tuwat piw hihta öqalat aw yankañw ñit hintsakqey umuy āawnani.

30 Ura John kūyit akw tūtuvoylalawu. Ya pam pantsakniqey haqaqwa makiwa? sen òveqatsit añqö'? sen sinmuy amuñaqö'? Uma nuy āawnayani.

31 Noqw puma nānami put yuaatotaqe pañqaqwa: Pas ka itam, Oñaq'ö kitotaqwa, kurs hin pam qa pañqawni: Noqw ya hinoqw pantaqwa uma put aw qa tūtuptsiwa? kītani.

32 Pu as ka itam Sinmuy amuñaq'ö kitotanikañw-pi puma sinmuy mamqasya, sinom sohsoyam John pas antsa God lavay'ayaatnihqat pan mātsi'yuñqw òviy'o.

33 Noqw òviy puma lavayhtotiqe, Jesus aw pañqaqwa: Pay kurs itam hin pañqaqwani. Noqw Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Pay nu tuwat soon hihta öqalat aw yankañw ñit hintsakqey umuy āawnani.

12

The Parable of the Tenants in the Vineyard

(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

1 Pahsat pu pam lavayit hihta tuawi'taqat yuaativage, pumuy amumi pañqawu: Hak tāqa òvat uyht, put aw ñöyaknat, haqam òvat pālayat yuykuyaniqat enem qölötat, tuwalankihut kītat, hakimuy tumalay'yuñqamuy amumi put mātavi. Nit pahsat pu pam yāvoqhaqamii.

2 Nihqe hisat kwañwtiniqat aw pituqw, pam ovauyit tumalay'yuñqamuy amumi tumal'ayay hōna, amuñaqw aniwnit makiway òmahtaniqey òviy'o.

3 Noqw puma put ñuayaqe a'nö wuvahtotat, qa hihta hintaqat ahoy lālayya.

4 Pu piw üyi'taqqa suk-wat tumal'ayay pumuy amumiq hōna. Noqw puma putwat tatatupyage qötöyat wuvahtotat, hamanhintsatsnat lālayya.

⁵ Pu piw pam suk-wat amumi hōna. Noqw puma putwat nīnaya. Noqw pam wūhaqnihqamuy amumiq hōna. Noqw puma pētuy wuvahtota, pu haqawatuy qōqya.

⁶ Noqw pam sūkw tiy pas aw unañway nāt tavi'taqe, pu nuhtuñk pumuy amumiq put tavi pañqawkañwo: Pay soon puma itiy qa kaptisitotani.

⁷ Noqw tuwat soq ovauyit tumalay'yuñqam nānami pañqaqwa: I' hapi nay akpetaniqa. Taa, itam nīnayani; noqw himu aw noiltiniqa itahhimuniwhtini.

⁸ Pu puma put űuayaqe, nīnayat, ovauyit añqw qalavohaqami tūvaya.

⁹ Taa, noqw ōvat űyi'taqe it ep sen hinhtini? Pam pite', ovauyit tumalay'yuñqamuy qōyani. Nen pam a'lōntuy amumi ovauyit nōani.

¹⁰ Noqw ya uma yan pey'taqat qa hisat añ tuñwáya? Owa kīlalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhti.

¹¹ Tutuyqawhqa it tumaltaqw, itamuy-niqw kātatayhpi, it'a?

¹² Noqw suyan pi pam pumuy amuhpewi yan lavayhti qw, ōviy puma put űuayaniqey unañwtoti. Nikañw puma sinmuy mamqasya; nihqe put mātapyat pañqw ahpiyya.

The Question about Paying Taxes

(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³ Noqw hisnen as puma put lavaiyat akw nūansanyaniqe ōviy hakimuy Pharisee-sinmuy, Herod añk wīsiwtaqamuy enañ put aw hōnaya.

¹⁴ Noqw puma put aw ōkihqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, itam űmi navoti'yuñqw um pas qa atsats añ hinma; piw um qa hakiy mamqasi, ispi um sinmuy wuwniyamuy qa kaptsi'kañw, God tuwiyat suan tūtutuqaynaqee. Ya itam moñwit eñem hihta añ sivit Caesar aw siviwisniqw pam súanta, sen pay qa súanta?

¹⁵ Sen itam sisviyani, sen pay itam qa sisviyani? Noqw kurs puma paysoq hintsatskaqw pam amumi mātsi'taqe amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nuy unahep-lalwa? Pew yālit yawwisq nu aw yórikni.

¹⁶ Noqw puma aw put taviya. Noqw pam pumuy tūviñtaqe amumi pañqawu: Ya hakiy pitsánwaat ep pey'ta? pu ya hakiy tuñwniat añ pey'ta? Noqw puma put aw pañqaqwa: Caesar pitsánwaata.

¹⁷ Noqw Jesus lavayhti qe, amumi pañqawu: Uma turs Caesar hihta himuyat Caesar aw siviwisni, pu uma God hihta himuyat God aw noayani. Noqw puma put aw kātayuñwa.

The Question about Rising from Death

(Mt 22.23-33; Lk 20.27-40)

¹⁸ Pahsat pu hakim Sadducee-sinom, yaw sinmuy qa ahoy yesvaniqat pañqaqwaqam put aw ōkihqe, put tūviñtotaqe aw pañqaqwa:

¹⁹ Tutuqaynaqa, ura Moses itamuñem yan pēna: Kurs hak tāqa tupkoy'taqe qa tímuy'kañw moke', yep nōmay mātapp, put tupkoat wuhtit amum qatupte', pāvay eñem tíoymantaniqat pañqawu.

²⁰ Taa, ura hakim tsáne'nihqam nānatupkom as yēse. Noqw mohti'maqat nōmatat, qa hihta ti'kañw pay mōki.

²¹ Noqw pu añknihqqa put nōmayat amum qatuptut, qa ti'kañw mōki; noqw pu amuñknihqqa pay piw amunti.

²² Noqw puma as tsáne'nihqam put nōmatota; nit qa hihta tío'ya. Noqw nuhtuñk pu wuhti tuwat mōki.

²³ Taa, noqw ya ōviy ahoy yesvaniwniqat aw pituqw, pumuy tātayyaqw, pam pumuy hihtawat nōmaatni, pi puma tsáne'nihqam put nōmatota?

²⁴ Noqw Jesus lavayhti qe, pumuy amumi pañqawu: Suyan pi uma tutuvenit-nikañw pu God ōqalayats qa tuwi'yuñwa. Ya qa paniqw ōviy uma qa suan wūwaya?

²⁵ Pi puma moki wuy añqw tātayye' qa nōmalalwani, piw qa puwsuñwlalwani; pi puma ōveqatsit ep yesqamuy God hoñviaymuyatuy amunyuñwani.

²⁶ Noq̄w kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat tūviñlalwaq̄w-Ya uma Moses pēniyat ep it qa hisat añ tuñwáya? Ura pam himutskit yuaataqe yan pēna: Ura God put aw pañqawu: Nu hapi Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy Tutuyqawhqaamu, it'a?

²⁷ Oviy pi God qa so'pumuy amumi tutuyqawi, pi yesqamuy amumii. Oviy uma pas qahin aw suan wūwaya.

The Great Commandment
(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)

²⁸ Noq̄w hak tutavot tutuqaynaqa amumi pítuhqe, puma hihta yuaatotaqat navota; noq̄w pas Jesus pumuy amumi súañqawh̄q navotqe, put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya tutavot sohsok amuñaq̄w himuwa pas suspavani'?

²⁹ Noq̄w Jesus put hu'wage aw pañqawu: Sohsok tutavot amuñaq̄w suspavannihqa hapi ii. Tuqayvastotaa, Israel-sínomu. Tutuyqawhqa hapi aw itahyantaqa. Pam hapi pas nāla Tutuyqawi.

³⁰ Noq̄w ōviy hapi uma sohsok umuh'unañway akw God Umuhtutuyqawh̄qay aw unañway'yuñwni, pu sohsok umuhhikwsiy akw'a, pu sohsok umuhwuwñniy akw'a, pu sohsok umuh'ōqalay akw'a. I' hapi pas suspavannihqa tutavo.

³¹ Noq̄w añkñihqa piw put anta. Um nāmi hin unañway'taqey pas pan uhsinosñway aw unañway'tani. Qa himu hapi tutavo imuy amuhpenihqe pas pávan'í.

³² Noq̄w tutavot tutuqaynaqa pañqawu: Pas antsaa, Tutuqaynaqa, um súañqawu. Pi God pas sūkaa, qa hak pīwu, pas pam-saa.

³³ Piw hak God eñem wākasit tataqtsoke', sen put aw hihta noe' sūantsakñwu. Noq̄w pay hak sohsok unañway, pu sohsok wuwñniy, pu sohsok hikwsiy, pu sohsok ōqalay akw put aw unañway'kañw, nāmi hin unañway'taqey pan sinosñway aw unañway'taqa hapi put epñihqe pas pavan súanhtiñwu.

³⁴ Noq̄w pas pam put aw súañqawh̄q Jesus navotqe, put aw pañqawu: Pay um God moñwtunatyayat añqw qa yāpo. Noq̄w pahpiy pu' pāpu qa hak hisat put hihta tūviñtaniqey unahintsaki.

The Question about the Messiah
(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

³⁵ Noq̄w Jesus God kīyat ep tūtutuqaynakañw, lavayhtiqe pañqawu: Ya hintaqw ōviy tutavot tutuqaynayaqam Christ David tíatñihqat pañqaqwa?

³⁶ Pi ura David Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pas nāp pañqawu: Tutuyqawhqa Imoñwiñ aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qátuni, nu hisat uhtuwqamuy añwutaq̄w, puma ūmi maqaptsi'yuñwniqat pahsavoo.

³⁷ Noq̄w ōviy hapi David pas nāp put Moñwílawh̄q, ya hin pam put tíatni?

Jesus Warns against the Teachers of the Law
(Mt 23.1-36; Lk 20.45-47)

Noq̄w sōqavuñwsinom put nanaptaqe, hahlayhtoti.

³⁸ Pu pam pumuy tutuqaynakañw amumi pañqawu: Uma tutavot umuy tutuqaynayaqamuy wupayuwsi'numyaniqey nānawakñakahkañw, kitpik pas kaptsi'tiwyaniqey tuñlay'yuñqamuy amuhpe qa nāunay'yuñwni.

³⁹ Puma tsotsvalkiva pas mohkaqe atsvewat tuñlay'yuñwa, pu nōviwhqat añ mohkaqe qeqnita.

⁴⁰ Puma koñnanalvutuy kīkiyamuy tusoqkwahankahkañw, nānawakne', nawip'ew sutsépyuaatotañwu. Ima hapi pas pavan qaōwihintsaniwyani.

The Widow's Offering
(Lk 21.1-4)

⁴¹ Noq̄w Jesus sivatatañpit ayañqwat qatukañw, sinmuy pañsoq sīvat ōoyaq̄w, amumi tayta. Noq̄w kaysiwhqam kahaksinom aq̄w nihtiwtatqat tañlalwa.

⁴² Noq̄w hak koñnalavu òokiwhqa pítuhqe lōq̄ hihsaq votōnat pañso pana. Puma lōyōmnen sūka palávotōnaniñwu.

⁴³ Noq̄w Jesus put aw nánatuwnayaqamuy wánwayhqe, amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas i' koñnalavu òokiwnihqa imuy sivatatañpit aq̄w òoyaqamuy amuhpenihqe aq̄w suswuhq̄ oya.

⁴⁴ Puma pi pay qa rūrurnayakahkañw hihta akwsiñqat pañsoq òoya. Noq̄w i' pi rūrurnakañw pas sohsok himuy, pas hihta akw qátuhqey sohsok pañsoq oya.

13

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple

(Mt 24.1-2; Lk 21.5-6)

¹ Noq̄w Jesus God kīyat añq̄w yámaktoq̄w, haq̄awa put aw nánatuwnaqa put aw pañqawu: Tutuqaynaqa, meh, is uti pavan pas o'wa! pu pavan pas kīkuhu!

² Noq̄w Jesus lavayhti qe put aw pañqawu: Ya um iit qaan'ewakw kīkihut aw tayta? Pay nāt qa haqam owa qeniy ep akwsiñwni; pas sohsok sahpukiwni.

Troubles and Persecutions

(Mt 24.3-14; Lk 21.7-19)

³ Noq̄w pam God kīyat ayañqwat tsomot Olivet epeq̄ qatuq̄w, Peter-niq̄w, pu James-niq̄w, pu John-niq̄w, pu Andrew, puma pay nánaltyakahkañw put tūviñtotaqe, aw pañqaq̄wa:

⁴ Um kurs itamuy āawnani: Ya hisat īi himu yaniwhtini? Pu hisat īi sohsok hiniwh-tiniq̄w himu put tuawi'tani?

⁵ Noq̄w Jesus pumuy hu'wage, amumi yan lavayhti: Uma tunatyaltotini, taq̄ nāphisat hak umuy ūnatoyñani.

⁶ Nāt kaysiwhq̄am inatñwaniy añ òkini; nen pañqaq̄wani: Nu Christ, kitotani; nen kaysiwhq̄amuy ūnatoyñayani.

⁷ Pu uma nāq̄öyiwuy yāvaq̄nihqat nanvotyani, pu umuhhayhke' nāq̄öytaq̄w uma nanap-tani. Nikañw uma qa hin unañwtotini. Pi pay pam pāvantaqat pas soon qe'ni. Nikañw pay hapi nāt qa pep so'ñwamiq̄ pítuni.

⁸ Pi añqe' hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumi wuñkuyamantani. Pu moñwtunatya sukw moñwtunatyat ehpewhtimantani. Pu hāhaqe' tutskwa tayáyaykuni, pu tsōñösqatsini, pu koyanisqatsini. Ii hapi hīhihta kānavotpit yayhniata.

⁹ Noq̄w pay uma nānami tunatyaltotini. Nāto hakim haqe' moñwtsovawuyñqamuy amumi umuy noayani. Pu uma tsotsvalkiva wuvimuyiwuyani, pu nuhtumi momñwituy, pu pas momñwituy amutpipo tsamvaniwyani. Noq̄w uma pumuy amumi nuy tu-awi'yūñwni.

¹⁰ Noq̄w lomatuawi hapi pas soon qa mohti sohsokmuy sinmuy amumi yuaatiwñi.

¹¹ Nikañw ason puma umuy tsamye', momñwituy amumi mātaveq̄w, uma añwu pay hihta yuaaykuyaniqey qa wūwantotamantani; piw uma qa yēwalalwamantani. Pi ason aw pituq̄w, Qahováriwtaqa Hikwsi umuy hin tutuqaynaq̄w, pan uma yuaaykuyani. Pi qa uma yuaaykuyamantani; pi Qahováriwtaqa Hikwsi hapi umuhpiy yuaaykuni.

¹² Noq̄w hapi nātupkom nāmi nukpanhti q̄w, himuwa sukw mokiwyaw aw mātapni, pu nāam tīmuyu. Pu tīmat namuy, yumuy amuhpewhtote', tuq̄wyantotaqamuy amumi pumuy noayani.

¹³ Pu sinom sohsokmuy amumi qa suhta q'ewyani, uma isinomniq̄w òviy'o. Noq̄w pay yūmosa añ kuytaqa hapi ayo yámakni.

The Awful Horror

(Mt 24.15-28; Lk 21.20-24)

14 Ura God lavay'ayaat Daniel yan lavayhti: Hak nuhtsel'ewaynihqa tūkiqötaniqa wunuptuni. Añ tūñwantaqa māmatsni. Noqw öviy ason pam haqam as qe'niqey ep wunuqww, uma aw yórikyaqw, pep pu' ima Judeat añ yesqam tuhtukwimi q watqani.

15 Pu i' hak kíts'oveqni q pañqw ahpami qa hāhawni, piw hihta öviy pañso qa papkini.

16 Pu i' hak pasve hinnumqa qa kīmi yuwsiy öviyini.

17 Noqw hisat aw pituqw, pep hapi pu' haqawat añ nö'yiwyuñqamuy, pu yōyoñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is óhini.

18 Noqw uma qa tömö' watkiwnumyaniqey öviy God aw nānawaknani.

19 Ispi aw pituqw kānavotpininiq'ö, pas hisat God hihta yúkuhqat pahpiy pew pahsavo qa hisat pan haqam hiniwhtiqat pan'i; piw pas soon hisat pāpu paniwhitini.

20 Noqw as Tutuyqawhqa pan talönwintihqat qa pelvotaqw, soon hak ayo yámakni. Nikañw pay hapi pam hakimuy namorstaqey pumuy tunatyawkañw, pan talönwintihqat pay pelvotaniqey tunatyawta.

21 Pep pu' ason kurs hak umumi Meh, yep Christ, sen kítani, sen meh, pam áyamo, kitaqw, uma qa tūtuptionsani.

22 Pi nāto hakim atsáy'kahkañw Christ-yaqey, pu God lavay'aymatnihqey pan nātsokani'yunqam hoñvani; nen kātatayhpit hihta tuawi'yunqat poñalalwani, sen pay hin pasiwtaniqw hikis pi pas namorstiwyaqamuy lasnayaniquey öviy'o.

23 Noqw uma hapi tunatyaltotini. Meh, nu hapi sohsok hihta umuy añwu pay āawna.

The Coming of the Son of Man

(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

24 Noqw ephaqam, put kānavotpit atsve tāwa qa tālawvani; pu mūyawuy añqw qa talni.

25 Pu tokpelat añqe' sótu löhöhöykuni, pu tokpelat añqe' hīhimu öqala tayayaykuni.

26 Noqw pahsat pu nu' Sinot Tiat qaan'ewakw öqalat pasiwkañw a'nö sóniwkañw, òomawhtuy akw hawtoqw, sinom inumi yórikyani.

27 Noqw pep pu' nu ihoñviaymuy añqe' ayatani. Noqw puma nānan'ivaqw inamoramuy tsovalayani, tūwaqatsit susqalawñwayat añqw it tokpelat susqalawñwayat añqee.

The Lesson of the Fig Tree

(Mt 24.32-35; Lk 21.29-33)

28 Taa, noqw uma nönvospaltsokit hihta tuawi'taqat nanaptani; nāt put nantaqaat qa húrunen nahpi'wisq, kurs tal'añw hayiñwnaqat uma nanaptañwu.

29 Noqw pan hapi uma iit yantaqat hiniwmaqww aw yórikye', pay pas aw pitsiwtaqat nanaptani, hikis pi pay pāpu pas hötsiwhpeqnihqata.

30 Pas antsa nu umumi pañqawni: Ima sinom soon tūtuwayaqww, pay iñ sohsoy yaniwhitini.

31 Tokpela, pu tūwaqatsi pay tūwayani; nikañw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

No One Knows the Day or Hour

(Mt 24.36-44)

32 Nikañw hisat aw talönvaniqat, pu haqe', qalawmaniqat qa hak navoti'ta. Pas qae, öveqatsit ep hoñvia'yam qa navoti'yunwa, pu piw Tíata. Pas Ina nāla put navoti'ta.

33 Uma tunatyaltotini; nen qa ünaiwkahkañw nāwakintotani. Taq uma hisat aw pítuniqat qa navoti'yunwa.

34 Pi nu' Sinot Tiat hakiy haqam yāvoqnihqat anta. Pam hak kiy añqw ahpiyniqe tumal'aymuy amumi himuy noat, nanāp pumuy tumalhuytat, pu tuwalan'ayat tūwalaniqat aw pañqawu.

35 Paniqww öviy uma tunatyawyuñwni. Taq uma ki'taqat hisat pítuniqat qa navoti'yunwa, sen tapkiqwniqata, sen tōkilnasaveqniqata, sen kowāko tōtōqw pahsatniqata, sen talavayniqata.

³⁶ Taq nāphisat sen pam suptuq̄w, uma tokkañw put ahpiy núansaniwyani.

³⁷ Noq̄w nu umumi hiñqawhqeý nu hapi sohsokmuy amumi pañqawni: Uma tnatyawyuñw̄ni.

14

The Plot against Jesus

(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Pu' hapi ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat aw lōs tāla pēti, pu qa peken'oyiwhput pōlavikit nōnōsañwuqat aw'i. Noq̄w God awwat mohpeq momñwit, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum hin as Jesus ūnatoyñaye' nīnayaniqey wūwantota.

² Nihqe pañqaqwa: Pay qa nōviwhqat epni, taq ka sinom pas qaunáñwtalawvayani.

Jesus Anointed at Bethany

(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ Noq̄w Jesus Bethany-kitsókit ep hakiy tokoplelet tūtuyñwuqat Simon kīyat ep tunōsvoñat aw qatuq̄w, hak wuhti tatañpit hihta owat alabaster yan tūñwantiwhqat añqw yukiwtaqat añ tusaqwiwkuyit kwañwáhovaqtuqat kūyikañw ep paki; nihqe tatañpit yōhaqe, Jesus qōtōyat aw wihkuyit wihta. Pam wihkuyi nard yan tūñwantiwa; noq̄w pam a'nō hihkay'ta.

⁴ Noq̄w haqawat pep yesqam itsívutotiqe, unañwpeq pañqaqwa: Ya hinoq̄w i' wihkuyi paysoq hovalniwa?

⁵ Añwu ka as pam payhp sunat sīvat epnihqe hóyokiwtaqat ōviy huyiwe', ōokiwyaqamuy amumi noiwnikañwo. Noq̄w puma qayan unañway wuhtit aq̄w hiñqaqwa.

⁶ Noq̄w Jesus pañqawu: Uma qa aw hiñqaqwani. Ya uma hinoq̄w unañwmokintota? Pi pam inuhpe lolmat tumalta.

⁷ Uma pi pay ōokiwyaqamuy sutsep oyi'yuñwa, nihqe uma hisat pan unañwtote', pumuy pāsyamantani. Nikañw uma nuy qa sutsep tavi'yuñw̄ni.

⁸ Pay pam hihta aw nuhtsaknihqeý tumalta; pam hisat nuy āmiwniqat aw añwu pay wihkuyit akw itokoy lelwiniqe pitu.

⁹ Pas antsa nu umumi pañqawni: Tūwaqatsit añ ahsupoq haqam i' lomatuwawi yuaatiwhq, pep i' wuhti hinhtiqat pam yuaatiwmantani. Sinom it akw put u'ni'yuñw̄ni.

Judas Agrees to Betray Jesus

(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Noq̄w Judas Iscariot, pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawtaqa God awwat mohpeq momñwituy amumi Jesus mātapniqe pumuy amumii.

¹¹ Noq̄w puma put nanaptaqe hahlayhtotiqe, put sīvat maqayaniqey aw pañqaqwa. Noq̄w pam hisat nukwán'ewhtiqw pumuy amumi put mātapniqey qeni'hevi'ta.

Jesus Eats the Passover Meal with His Disciples

(Mt 26.17-25; Lk 22.7-14, 21-23; Jn 13.21-30)

¹² Noq̄w qa peken'oyiwhput pōlavikit ep nōviwhqat ep sūs talni'taqw, ura ep hapi sinom amutsva yūmosanihqat ep mañat nīnayañwuniq̄w, Jesus aw nānatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Ya itam haqam hihta aw hintsatsnaq̄w, um pep ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat nōsniqey nāwakna?

¹³ Noq̄w pam lōqmuy put aw nānatuwnayaqamuy pahpiy ayataqe amumi pañqawu: Uma kīmini; nen hak tāqa kuysivut akw kūyi'kañw umuhsawvaq̄w uma añkni.

¹⁴ Nen ason pam haqami pakiq̄w, uma pep ki'taqat aw pañqawni: Tutuqaynaqa yan lavayhti: Ya um haqam yeyespi'ta? Nu as pep inumi nānatuwnayaqamuy amumum ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat nōsni.

15 Noqw pam tupatsveq wukoahpave pās himu pasiwtaqat umuy āawnani. Pepeq uma itamuñem hihta aw hintsanni.

16 Noqw put aw nánatuwnaqam pañqw ahpiynihqe, kīve pítuhqe, pam hin pumuy amumi lavayhtiqat pan yori; nihqe amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat aw hintsana.

17 Noqw tapkiqw, Jesus pakwt löq sihkay'taqamuy amumum pañsoo.

18 Noqw puma aw yeskahkañw nōnovaqw, Jesus pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Uma haqawa inumum tūmoytaqa momñwituy amumi nuy mātapni.

19 Noqw pahsat puma qahahlayhtotiqe, nanāp put aw pañqawu: Ya nūu? Pu piw suhka pañqawñwu: Ya nūu?

20 Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay pakwt löq sihkay'taqamuy amuñaqw haqawa inumum novaoyit aqw morstoynaqani.

21 Pi Sinot Tiat hin pey'taqat pas kurs hin nu qa yep qatsit añqw ahpiyni. Noqw pay i' hak momñwituy amumi Sinot Tiyat mātapniqat eñem pas is óhini. Pay pi as tatam pam qa tihtihq, pam put eñem lolmani.

The Lord's Supper

(Mt 26.26-30; Lk 22.15-20; 1 Co 11.23-25)

22 Noqw pumuy nōnovaqw, Jesus pōlavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yōnoyhtat, pumuy put huylat pañqawu: Huvam it ömahtote', nōnösaa; i' hapi itoko.

23 Pu pam kuyapkuyit kwusut, put ep hahlayhtit, pumuy amumi put tavi. Noqw puma sohsoyam put añqw hikwya.

24 Pu pam amumi pañqawu: I' hapi iuñwa kaysiwhqamuy amuñem munvaniwhqa, amuñem pūhut pasiwñaniqe ðviy'o.

25 Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas nu soon yep qatsit ep ovauyit aniwniyat añqw hikwni. Nikañw hisat God moñwtunatyayat aw pituqw, pep pu' nu puhuovavalat añqw hikwni.

26 Pu puma tayawinpit tawlalwat, pañqw haqami tsomot Olivet awya.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jn 13.36-38)

27 Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pu' mihikq hapi uma sohsoyam inutsviy unañwso'ni; pi ura pan pey'ta: Nu kanelmuy amumi tunatyawtaqat nīnani. Noqw kanēlom ahtsavalani.

28 Nikañw ason nu ahoy tātayniwe', añwu pay umuhsavo Galileet aqwni.

29 Noqw Peter put aw pañqawu: Pay as pi nāmahin sohsoyam unañwso'niqw, pay nu' pas soon panhtini.

30 Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas antsa nu ūmi pañqawni: Pay pu' it tālat ep mihikq, nāt taqakowāko qa lös töqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni.

31 Noqw pahsat pu pam pas öqalat pañqawu: Pay nāmahin pi as kurs nu umum moknikañw, pay nu uñ qa tuwi'taqey pas soon pañqawni. Noqw puma sohsoyam put an lavayhtoti.

Jesus Prays in Gethsemane

(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

32 Pu puma haqami Gethsemane yan tūñwantiwhqat aw öki. Noqw Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma hāk inuhsavo yep yesq, nu nāwaknani.

33 Pu pam Peter-nit, pu James-nit, pu John pumuy pahpiy tsamhqe, pahsat pu suyhtsepñwat qahahlay'iwmage hin unañwti.

34 Nihqe amumi pañqawu: Nu hapi sumataq mokni; pas iunañwa qahahlayi. Uma hāk yepye', tunatyawyuñwni.

35 Pu pam ahpiy hihin yūmonit, tutskwami nātuvat, pep okiqlawu; nihqe kurs pay hin pasiwñaniqw, i' tuwani put ahpiy ruhpañqat nāwakna.

³⁶ Nihqe pañqawu: Abba, Inaa, pay uñniqw sohsoy himu pasiwta. Um as it kãnavotpit inuhpiy ayo yúkuni. Nikañw pay qa nuy hin nãwaknaniqw, pantani; pay uhtunatyay antani.

³⁷ Pu pam amuminihqe, pumuy tokqamuy túwahqe, Peter aw pañqawu: Simon, ya um pūwi? Ya pas um soon tãwat añqe' sūs qõniltiqat pahsavo tunatyawtani?

³⁸ Uma tunatyawkahkañw nãnawaknani, taq nãp hisat sen uma ùnatiwyani. Pay as hakiy tunatyaat pas antsa su'qawta; noqw pay tokoat nuksiwa.

³⁹ Pu pam ahpiynihqe nãwaknaqe, pay piw án lavayhti.

⁴⁰ Pu pam ahoy amuminihqe, pay piw pumuy tokqamuy tuwa; puma pi puw-mañw'iwyuñwa. Noqw puma kurs put aw hiñqawani.

⁴¹ Pu pam pãyisni'makañw pítuhqe, amumi pañqawu: Pay pi uma tõke', nãnasuñwnani. Hapí, tuwanit aw pitu. Meh, nu' Sinot Tiat hapi qaanhinwisqamuy õqalayamuy aw mātaviwa.

⁴² Huvam hoñvaa, itam awyani. Meh, nuy momñwituy amumi mātapniqa pew pituto.

The Arrest of Jesus

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jn 18.3-12)

⁴³ Noqw pam nāt yuaataqw, Judas imuy pakwt löq sihkay'taqamuy amuñaqw suhka pitu. Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw put amum õki, God awwat mohpeq momñwit-niqw pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yam pumuy ayatotaq'õ.

⁴⁴ Noqw i' pumuy amumi put mātapniqa amumi hihta tuwantaqe pañqawu: Nu hapi hakiy tsohtsonaqw, pamni. Uma put ñuaye', pãs aw tunatyawkahkañw wikyani.

⁴⁵ Nihqe õviy panis pam ep pitut, pay yūmosa Jesus awnihqe, aw pañqawu: Tutuqaynaqa, Tutuqaynaqa, kitat put tsohtsona.

⁴⁶ Pahsat pu puma put aw may'yuñqe put ñuaya.

⁴⁷ Noqw pumuy pep hoñqamuy amuñaqw haqawa sipwuvahpiy hóroknaqe, God awwat mohpeq moñwit tūwikiyat sáviknaqe, naqvuyat ayo tuku.

⁴⁸ Noqw Jesus lavayhtiqe, sinmuy amumi pañqawu: Ya uma hakiy uyiñwut ehpewi añqawyaqe, õviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw murikhoy'kahkañw nuy wik-wisa?

⁴⁹ Himu nu nãqavo God kiyat ep umumum hinnumkañw tūtutuqaynaqw, uma nuy qa ñuaya. Noqw pay sam pi tutuveni soon qa antani.

⁵⁰ Noqw put aw nãnatuwnayaqam sohsoyam put tatamhtotat watqa.

⁵¹ Noqw hak tiyo qa yuwsikañw tusaqtontsatsakmõtsaput uskañw put añkniqw, tõtım put ñuaya.

⁵² Noqw pam usimniy ayo tūvat, qa yuwsikañw amuñaqw wāya.

Jesus before the Council

(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jn 18.13-14, 19-24)

⁵³ Noqw solāwam God awwat susmohpeq moñwit kiyat aw Jesus wikya. Noqw ima God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu wukw'a'yat-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam sohsoyam pep tsovawta.

⁵⁴ Noqw Peter yãvaqw Jesus añk hinmakañw, God awwat mohpeq moñwit kiyat ih-poviyat aw pahsavo pitu; nihqe tumal'a'yatuy amumum qatukañw, qõhit aw nãmukinta.

⁵⁵ Noqw God awwat mohpeq moñwi, sohsoqmuy pep tsovawtaqamuy amumum as Jesus nĩnayaniqey õviy hakiy hihta qalolmat put nēveltoynaniqat heptotat, qa hakiy tutwa.

⁵⁶ Pay as pi kaysiwhqam put hĩhihta atsátoynayaqw, pumuy lavayiam qa sunyuñwa.

⁵⁷ Noqw haqawat wunuptuqe, put hihta atsátoynaqe, pañqawu:

⁵⁸ Itam it aw tūqaytaqw pañqawu: Nu it God kiyat sinmuy mãyamuy akw yukihqat sahpuknat, sukwat pas qa sinmuy mãyamuy akw yukihqat pãyis tãlat añ kītani, kita.

⁵⁹ Noqw pay piw pumuy lavayiam qa súnanta.

⁶⁰ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi pumuy amuhsonve wunuptut, Jesus tūviñtaqe aw pañqawu: Ya pay um qa hiñqawni? Ya ima hihta uhpewi yuaata?

⁶¹ Noqw pam qa hiñqawhqe, pay amumi qa hinwat lavayhti. Noqw pu piw God awwat mohpeq moñwi put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya pas pay um Christ, Tayawintiwhqat Tíata?

⁶² Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu' pam'i. Pay nāt nu' Sinot Tiat Sus'ōqaltutuyqawhقات putvaqe qátukañw tokpelat ep ōomawhtuy akw hawtoqw, uma inumi yórikvani.

⁶³ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi itsívutiqe, yuwsiy tsikat pañqawu: Ya hinoqw pas piw nāt hakim put ehpewi hiñqaqwani?

⁶⁴ Pi uma qakaptsi'lavayiyat aw tūqayyuñwa. Uma hin wūwantota? Noqw puma sohsoyam put mokiwyuy hihkay'taqat pañqawu.

⁶⁵ Pahsat pu haqawat put aw tōhtivaya, piw put taywayat nākwapnayaqe, may pölölni'kahkañw akw put wuvahtivayaqe, aw pañqawu: Kurs hákiynihqat pañqawuu! Pu ima tumal'a'yat mapqölöy akw put wuvalalwa.

Peter Denies Jesus

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Noqw Peter pep moñwkit ihpoviyat epniqw, haqawa God awwat mohpeq moñwit tumal'aymuyatuy mámanhtuy amuñaqw pítuhqe,

⁶⁷ Peter nāmukintaqw túwahqe, aw taynumt, pañqawu: Um pi piw it Jesus Nazareth añqw sinot ámuma.

⁶⁸ Noqw pam qa nakwhaqe pañqawu: Nu put qa tuwi'ta; piw um hiñqawhq nu qa māmatsi. Nit pam yámakqe, hōtsíwat aw wunuqw, taqakowāko tōqti.

⁶⁹ Noqw māna piw put túwahqe, pahsat pep hoñqamuy amumi pañqawu: I' pi pumuy amumuma.

⁷⁰ Noqw piw pam qa nakwha. Pu hihin hihsavoniqw, ima pep hoñqam piw Peter aw pañqawu: Pay um pas antsa pumuy amumum hinnuma. Um pi Galilee-sino; ōviy pi uhlavayi panta.

⁷¹ Noqw pahsat pu pam God atpip amumi pas qa atsátaniqey amumi pañqawu; nihqe pas öqalat pañqawu: Pay nu pas umuy hakiy yuaatotaqat qa tuwi'ta.

⁷² Noqw pahsat pay taqakowāko piw tōqti; noqw pahsat pu Peter Jesus put aw hin lavayhtiqat u'na; ura pam pañqawu: Nāt taqakowāko qa lōs tōqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni, ura kíta. Noqw pam put añ wūwaqe, pahsat paklawu.

15

Jesus before Pilate

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Pu panis tālawvaqw, pay ima God awwat mohpeq momñwit, pu wukw'a'yat-nikañw pu tutavot tutuqaynayaqam wuwan'a'yatuy sohsokmuy amumum hin hintaniqat yuaaykuyaqe, Jesus somyat, ahpiy wikyaqe, pep tutskwat aw moñwi, Pilate yan mātsiwhqat, aw put noaya.

² Noqw Pilate put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwíamu? Noqw pam hu'waqe aw pañqawu: Um súañqawu.

³ Noqw God awwat mohpeq momñwit put hīhihta nēveltotoynayaqw, pam qa hiñqawu.

⁴ Noqw Pilate piw put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya pay um pas qa hiñqawni? Meh, ima hīhihta uhpewi yuaatota.

⁵ Noqw piw nāt Jesus qa hiñqawu. Noqw ōviy Pilate hin kurs wūwa.

Jesus Sentenced to Death

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jn 18.39-19.16)

⁶ Noqw put nōviwhqat ep pi pam hakiy sivilawhqat hihtawat nuhtumi mātapñwu, pumuy hakiy nānawaknaqw put'a.

⁷Noq̄w hak tāqa Barabbas yan mātsiwhqa pētuy amumum sivikit ep sómiwta. Ura puma put amum moñwit ehpewi hoñva; nihqe panhtotiqe hakiy nīnaya.

⁸Noq̄w sinom qaan'ewakw hintaqam Pilate aw sa'taqe, pam hin yúkuñwuqey pan piw amuñem hinhtiniqat ö'qalya.

⁹Noq̄w Pilate lavayhtiqe amumi pañqawu: Noq̄w ya nu Jew-sinmuy moñwíyamuy amumi mātapniqat uma nānawakna?

¹⁰Suyan pi God awwat mohpeq momñwit qatsutsúyyaqe öviy put aw Jesus noayaq̄w, pam mātsi'taqe öviy pañqawu.

¹¹Noq̄w God awwat mohpeq momñwit sinmuy pan unañwtoynaya, as pam Barabbas pumuy amumi mātapniqata.

¹²Noq̄w Pilate lavayhtiqe piw amumi pañqawu: Noq̄w ya nu it umuhpiy Jew-sinmuy moñwíyamuy yan túñwantiwhqat hintsanni? Ya uma hin nānawakna?

¹³Noq̄w puma piw sáakmaqe aw pañqaq̄wa: Nahoylehtsit aw múaa!

¹⁴Pahsat pu Pilate amumi pañqawu: Ya hínoq̄ö'? Pam hihta qalomáhinhtiqw öviy'o? Noq̄w pahsat puma tis pas pavan sáakmaqe pañqaq̄wa: Nahoylehtsit aw múaa!

¹⁵Noq̄w Pilate sinmuy pas pay unañwveniye, pumuy Barabbas mātap, Jesus wuvahtiniqat pañqawht, nahoylehtsit aw muiwniqat öviy solāwamuy amumi put mātavi.

The Soldiers Make Fun of Jesus
(Mt 27.27-31; Jn 19.2-3)

¹⁶Noq̄w solāwam pavasiwhkit Pretorium yan túñwantiwhqat aw put wikyaqe, suñwámuy sohsokmuy sūmi tsovalaya.

¹⁷Pu puma put palasakwat usimnit usihtoyneyat, hihta kūtay'taqat kwitetotaqe, put qötösomtoynaya.

¹⁸Nit pahsat pu put pas hihtalalwaqe, pañqaq̄wa: Öqawmañwu, Jew-sinmuy moñwíamu!

¹⁹Pu puma hopaqat akw put qötöyat wuvalalwakahkañw, aw töhtota; pu aw tamötshoñvankahkañw, put pas hihtalalwa.

²⁰Pu öviy puma put aw tututsiwyaqey yukuyaqe, palasakwat usimnit oyanayat, pu pas nāp yuwsiyat put yuwsinaya, nit nahoylehtsit aw put muayaniqe ahpiy wikya.

Jesus Nailed to the Cross
(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹Noq̄w hak Cyrene-tutskwat añqw tāqa, Simon yan mātsiwhqa, hakimuy Alexander-nikañw, pu Rufus pumuy naam, haq̄aq̄w pitutoqe pañqee. Noq̄w pam Jesus nahoylehtsiyat eñem ikwiwtaniqat solāwam put tusoq'ayatota.

²²Noq̄w puma haq̄ami Golgothat aw Jesus wikya; pam Masqötviška i'nihqe pam'i.

²³Noq̄w puma wine hihta a'nö sikat enañ namiqwriwtaqat put hikwnayaniqw, pam qa nakwha.

²⁴Pu puma put nahoylehtsit aw muayaqe, yuwsiyat nāhoy o'ya, put öviy nanavö'yakahkañwo, mātaq̄pi hak hihtawatmantaniqw öviy'o.

²⁵Wukotöñvaniwtaqw-haq̄am puma nahoylehtsit aw put muaya.

²⁶Noq̄w pam hihta nēveltoyniwhq, pam put atsva pēniwa; nihqe yan pey'ta: JEW-SINMUY MOÑWIAMU.

²⁷Noq̄w puma piw hakimuy lōqmuy uyiñwutuy put ahsaq nīnaya, nānap nahoylehtsit aw muayaqee, suhkawa put putvaqeniqw pu sukawa put suyvaqee.

²⁸Noq̄w pep pu' tutuvenit an hiniwhti, ura yan pey'ta: Pam qaanhtotiqamuy amumum pohtoylaniwa, yan'i.

²⁹Noq̄w ima añ sasqayaqam aw tututsiwyaqe, qötöy wīlankahkañw pañqaq̄wa: Hē! um God kīyat sahpuknat pāyis tālat añ aw kītaniqey tuwi'taq̄a,

³⁰Ayo nātave', nahoylehtsit añqw hāwii.

³¹ Noqw God awwat mohpeq momñwit piw amún put aw tututsiwyaqe, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum nānami pañqawwa: Pas as pam ayo tūooykañw, kurs hin ayo nātapni.

³² Pay pas Christ Israel-sinmuy moñwíamnen nahoylehtsit añqw hawni, noqw itam aw tāyuñwe' tūtuptionsi. Noqw ima put amum nahoylehtsit aw multiqam put aw tutsíwhiñqawlawu.

The Death of Jesus

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Noqw tāwanasaptiqw ahsupoq tūwaqatsit añ qatālawva, tāwat atvelpetiqw pahsavoo.

³⁴ Noqw tāwat atvelpetiqw, Jesus a'nō pañqawu: Eloi, Eloi, lama sabachthani. Pam God, Itutuyqawhqa, ya um hinoqw nuy tatamhta? i'nihqe pam'i.

³⁵ Noqw haqawat pep hoñqam nanaptaqe pañqawwa: Meh, taq pi pam Elias wánwaylawu.

³⁶ Noqw haqawa wárikqe, hihta söyatkoý'taqat (sponge) vinegar aqw móroknat, hopaqat epeq söñnat, put hikwna pañqawkañwo: Pay pantani; mātaqpi kurs Elias añqwnen put hawnani.

³⁷ Noqw Jesus a'nō hiñqawht, sohsok hikwsu.

³⁸ Noqw God kíyat ep mötsáp'uutspi ññaqw atkamiq nāhoý tsiki.

³⁹ Noqw solāwamoñwi Jesus ayañqwat aw wúnuhqa put pan hiñqawht, sohsok hikwsuq wórikqe pañqawu: Pay kurs pas antsa i' tāqa God Tíata.

⁴⁰ Noqw hakim momoyam piw yāvaq tāyuñwa. Noqw ima nuhtumya-i' Mary Magdalene, pu Mary hakiy James tsaywatnihqat-nikañw pu Joses, pumuy yúamu, noqw pu Salome.

⁴¹ Ura as Jesus Galilee-tutskwat ep hinnumqw, ima momoyam put añk hinnumyaqe, put tumalay'yuñwa. Pu piw wūhaqnihqam momoyam put amum Jerusalem aqwyaqam pep hōñi.

The Burial of Jesus

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴² Noqw nasuñwintalōñnit totokayat ep tapkiqw,

⁴³ Hak tāqa Arimathea-kitsókit añqwnihqa, Joseph yan mātsiwhqa, ep pítuhqe, qa tuh-tuskañw Pilate aw pákihqe, Jesus tokoyat tuhtui. Pam hak wuwan'aya kaptsiwtaqa, nuhtum God moñwtunatyayat nuhtayta.

⁴⁴ Noqw pay sen Jesus mokqat Pilate wūwaqe, solāwamoñwit wánwayhqe, put tūviñta.

⁴⁵ Nihqe yaw put pay mokqat pam solāwamoñwit añqw navotqe, pahsat put tokoyat Joseph maqa.

⁴⁶ Noqw pam suphiñput tusaqtonsatsakwmötsaput tui; nit Jesus tokoyat hawnaqe, put akw put mokahta; nit owat ep tuamhqölö tuhsöiwtaqat aqw put panat, hötsiwmiq owat mūma.

⁴⁷ Noqw Mary Magdalene-niqw, pu Joses yuat Mary, puma haqam put taviwhqat aw yori.

16

The Resurrection

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Pu nasuñwintalōñnit añ ayo ruhpakq, Mary Magdalene-niqw, pu James yuat Mary-niqw, pu Salome, puma hīhihta kwanwáhovaqtuqat tuiya, tūamit awye', put akw Jesus lelwiyaniqe ñviy'o.

² Pu ñviy Sundayt aw pituqw, puma suits talavay tāwat yámaktoqw tūamit aw ökiwisa.

³ Nihqe nānami pañqawwisa: Ya sen hak itamuñem tūamit hōtsíwat añqw ayo owat mūmani?

⁴ Nit puma aw yórikyaqw, kurs owa pay ayo mūmaniwa, pas pi qaan'eway yahsayoq'a.

⁵ Noqw puma tūamit aqw yuñqw, kurs hak tiyo wūpat qōtsat yuwsikañw put putvaqe qatu. Noqw puma put tutwaqe pas tsātsawna.

⁶ Noqw pam hak pumuy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwyuñwni. Pay uma as Jesus Nazareth añqw sinō nahoyehtsit ep muiltiqat hepwise. Pam ahoy tātayi, pam qa yep'e. Kurs huvam haqam pam taviwhqat aw yórikyaa.

⁷ Noqw yupave, uma put aw nānatuwnayaqamuy-nikañw pu Peter, pumuy amumi yan tuawwisni: Pam umuhsavo Galilee aqwni. Ason pep uma put aw yórikyani. Pay ura umumi pañqawu.

⁸ Noqw puma pañqw nōñañayku; nihqe hin unañwtotiqe, tururuti'kahkañw watqa. Pas pi puma tsawiniwyuñqe, òviy qa hakiy haqam aw hiñqawwa.

Jesus Appears to Mary Magdalene
(Mt 28.9-10; Jn 20.11-18)

⁹ Noqw Sundayt aw pituqw, suits talavay Jesus ahoy tātayhqe, mohti Mary Magdalene aw namtakna. Ura pam put añqw tsañe' nukpanhihikwsimuy ipwa.

¹⁰ Noqw pam ahpiynihqe, Jesus ámumyañwuqamuy put āawna, pumuy qahahlayyakahkañw tsaykitaq'ō.

¹¹ Noqw yaw pam piw qátuhqe, pu Maryt aw namtaknaqat puma nanaptakañw qa tūtuptsiwa.

Jesus Appears to Two Disciples
(Lk 24.13-35)

¹² Pantaqat atsve pu' pumuy amuñaqw haqawat lōyōm haqami tutskwamiq waymaq, pam piw pas hinwat hinkañw pumuy amumi namtakna.

¹³ Noqw puma ahoy kīminihqe, mímuywatuy put āawna. Noqw pay piw puma pumuy lavaiyamuy qa tūtuptsiwa.

Jesus Appears to the Eleven
(Mt 28.16-20; Lk 24.36-49; Jn 20.19-23; Acts 1.6-8)

¹⁴ Pantaqat atsva pu' pakwt sūkw sihkay'taqamuy nōnovaqw, Jesus amumi namtaknaqe, pumuy qatūtuptsiwaqat, pu a'nō unañwayamuy ep qōhqōya, puma put ahoy tātayhqt aw yórikyaqamuy lavaiyamuy qa tūtuptsiwaqw òviy'ō.

¹⁵ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Uma tūwaqatsit añ ahsupoq nankwusani. Pu uma sohsokmuy sinmuy amumi lomatuawit yuaatotani.

¹⁶ Lomatuawit qa tuptsiwhqa hapi maskimiq tūviwtaniqw, pam put eñem yukiwni. Nikañw tuptsiwh, kūyit akw tuvoylatiqa hapi ayo yámakiwtani.

¹⁷ Pu īi himu tuawi'yuñqa añ tuptsiwni'yuñqamuy amumi éñañhtini: Puma inatñwaniy aw yankahkañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanwisni; pu piw himuhkwa yuaatotani.

¹⁸ Kurs puma tsūtsu'tuy ñuaye', pu sen kurs puma hihta qōyanpit hikweye', pas soon put akw hinhtotini. Puma tūtuyyaqamuy amumi hintsatsnaqw, puma qalaptuyamantani.

Jesus is Taken up to Heaven
(Lk 24.50-53; Acts 1.9-11)

¹⁹ Noqw Tutuyqawhqa pumuy amumi yan yuaaykut, òmi wīkiwa; nihqe God putvaqe qatuptu.

²⁰ Noqw puma pañqw nankwusaqe, sohsovik yuaatinumyaqw, Tutuyqawhqa pumuy amumum tumalay'kañw, kātatayhpit hihta tuawi'taqat akw lavayit òqalanma. Yantani.

LOMATUAWI LUKE AHIY'O

Introduction

¹ Pas as kaysiwhqam itamuhpa' hihta hiniwhtiqtat pās oyiwtaqtat pēnayaniqey tuwan-tota.

² Ima hakim aň ahsupoq Jesus hihta hintsakmaqat aw yórikyat, lomatuwawit yuaato-taqam itamumi hin mātapyaqat pan put pēnayaniqey aw may'yuñwa.

³ Noqw ōviy nu put yayhniwhpuyat aňqaqw sohsok hihta aň pās puprikqe, put pās pasiwtaqtat ūmi pēnaniqey unañwti, um hak pavan Theophilus.

⁴ Noqw pep pu' sohsoy himu ūmi mātaviwhqa pas antsanihqat um pas suyan navoti'tani.

The Birth of John the Baptist Announced

⁵ Hakiy Herod tutskwat Judeat ep moñw'iwtaqw, hak God awwat moñwi, Zacharias yan mātsiwhqa qatu, hakiy Abiat paptsiyat ep nuhtum wúnuhqa. Noqw put nōmaat Elizabeth yan mātsiwhqa piw hakiy Aaron ahpiyvi.

⁶ Puma nāma God atpip súankañw, Tutuyqawhqat hin lavayyukuhqat pu hin tutap-taqat aň ahsupoq qaōwihinma.

⁷ Nikañw puma qa ti'ta, Elizabeth qa tılawhq ōviy'o. Noqw puma nāma pāpu pas wuyoiwta.

⁸ Noqw ephaqam i' Zacharias suñwámuy amumum God kīyat ep tumalay'taniqtat aw pitsíwta.

⁹ Noqw puma hin hinhtotiniqe hihta akw tuwantotaqe, pan tumalat nāhuyvaya. Noqw Zacharias God kīyat ep put eñem hihta kwañwáhovaqtuqtat taqtsokniqw pan put eñem yukiwa.

¹⁰ Noqw pam panhtiniqtat aw pituqw, sinom sohsoyam ihkage honkahkanw, God aw nānawakna.

¹¹ Noqw pam pañso pakiqw, Tutuyqawhqat hoñviayaat put aw mātakti; pam kwañwáhovaqtuqtat eñem qōqōhpit putvage wunuwta.

¹² Noqw Zacharias put túwahqe, pas tsawnage, hin unañwti.

¹³ Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Um qa tsawnani, Zacharias. God uhnawakinpiy navota. Noqw ōviy uhwuhti Elizabeth unem tiyohyat tihtani. Noqw ason um put John yan túnwani.

¹⁴ Um put tihtiwhqat ep pas hinhaqam hahlayhtini; noqw kaysiwhqam umum hahlayhtotini.

¹⁵ Pi pam Tutuyqawhqat atpip a'nō hímuni. Nihqe ōviy pam oवाल, pu honaqkuyit qa hihikwni. Pi pas pam tihtiwhpuy aňqaqw Qahováriwtaqtat Hikwsit akw tuyqawiwtani.

¹⁶ Pam Israel-sinmuy amumi ō'qalaqw, puma ahoy Tutuyqawhqay God aw nánamtökani.

¹⁷ Pam Elias antani, numiy aň'a, pu ōqalay aň'a. Nihqe pam Tutuyqawhqat ah-savo hinmaq, namat timuy amumi unañway'vayani; noqw aň qatuqáyvahsi'yuñqam súanhinwisqamuy amún súan unañwtalwuwni'vaye', súanhinwisni. Noqw pam Tutuyqawhqat ahsavo put sinomuyatuy unañwayamuy put eñem moñwvastani.

¹⁸ Noqw Zacharias hoñviayat aw pañqawu: Noqw nu hin un súañqawhqat navoti'tani? Pi nu' wuhtaqa, pu iwuhti pāpu pas wuyoiwta.

¹⁹ Noqw hoñviaya lavayhtiye put aw pañqawu: Nu Gabriel yan mātsiwa; noqw nu God atpip wunu. Noqw nu it lomatuwawit un āawnaniqtat ōviy pam nuy aňqw ūmi ayata.

²⁰ Noqw meh, um hapi ilavayiy qa tuptsiwa. Noqw ōviy uhlayayi nawus ūñaqw nawhkiwhq, kurs um hin yuaatani, pas hisat ilavayiy aw antsaniwhqat aw pahsavoo. Noqw hisat aw pituqw, God ilavayiy aw antsanni.

²¹ Noqw sinom Zacharias nuhtayyuñwa. Hinoqw pam God kīyat ep pas nawutsnaqw, puma put ep hin wūwantota.

²² Noqw pam yāmakqe, pay kurs hin pumuy amumi hiñqawni. Noqw puma māmatsyaqw, sumataq pam God kīyat ep hihta aw yori; ōviy pi pam amumi māsankañw, pay pas qa hiñqawu.

²³ Noqw ōviy pam panis papsiy añ kuyvat, pahsat pay nima.

²⁴ Noqw ahpiy pantaqw, put nōmaat Elizabeth nō'yiltiqe, tsivot mūmuyawhtuy añ haqam nātupki'ta.

²⁵ Nihqe pañqawu: Yanhaqam Tutuyqawhqa nuy hintsana, nuy ōkwatuwhqee. Nu as qa tiylawhq ōviy sinom as inumi tutsíwhiñqawaqw, askwal pi God put pantaqat añqw nuy ayo tavi.

The Birth of Jesus Announced

²⁶ Noqw navay mūmuyawhtuy súlawhti qw, God hoñviayay Gabriel Galilee-tutskwat ep haqami kitsókit Nazareth yan mātsiwhqat aw ayata,

²⁷ Hakiy mānat nāt qanāhovañi'taqat Mary yan mātsiwhqat aw'i. Pam hak hakiy tāqat Joseph yan mātsiwhqat, David ahpiyvit aw noiwniqat eñem nawiniwta.

²⁸ Noqw hoñviaya put aw pákihqe, aw pañqawu: Um hahlayni, Tutuyqawhqa úmuma. Pam núokway ūmi pas qaōwínoa. Um momoymuy amuñaqw pas hahlayhpit ep'e.

²⁹ Noqw Mary put aw yórikqe, lavayiyat ep hin kurs wūwa; nihqe hihta pa pam lavayhtiqat pam wūwanta.

³⁰ Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani Mary, God núokway ūmi pas qaōwínoa.

³¹ Noqw meh, um nō'yilte', tiyohyat tihtani. Nen um put Jesus yan túñwani.

³² Pam a'nō hímuni; pu Pas Sus'oveqnihqat Tíatnihqey yan túñwantiwani. Noqw Tutuyqawhqa God put nayat David moñqeniyat put máqani.

³³ Noqw pam Jacob ahpiy sinoiwtaqamuy amumi sutsep moñw'iwtani. Pu put moñwtunatyat pas qa haqami so'tani.

³⁴ Pahsat pu Mary hoñviayat aw pañqawu: Noqw hin i' pasiwatani. Pi nu qa hisat haqam hakiy tāqat ámuma.

³⁵ Noqw hoñviaya lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay ason Qahováriwtaqa Hikwsi ūmi pítuni; pu Sus'oveqnihqqa ōqalay akw uñ nākwapnani. Paniqw ōviy ason pam tsāy qahováriwtaqa uhpiy tihtiwniqa God Tíatnihqey yan túñwantiwani.

³⁶ Noqw meh, ūñaqwi Elizabeth as qa tilawhqat pañqawañwuqw, pam wuyovehaq nō'yilti. Noqw pu' hapi pam navay mūmuyawhtuy añ panta.

³⁷ Pi God-niqw pay qa himu qa pasiwatani.

³⁸ Pahsat pu Mary pañqawu: Taa, pay pi nu Tutuyqawhqat tūwikiata. Pay nam um hin lavayhtiqw antani. Noqw hoñviaya put añqw ahpiy'o.

Mary Visits Elizabeth

³⁹ Noqw ephaqam Mary pañqw nakwsuqe, haqami tsotsmoy'yunqat aqwhaqami kaktayi, Judeat-tutskwat ep kitsókit aw'i;

⁴⁰ Nihqe Zacharias kīyat aw pákihqe, Elizabeth aw yuaayku.

⁴¹ Noqw Elizabeth Maryt lavayiyat navotq, put ponoveq tiposi tsoomhti. Noqw Elizabeth Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwnañw,

⁴² A'nō pañqawu: Nāspi um momoymuy amuñaqw namorstiwa! Pu uhpiy tihtiwniqa pas hahlayhpit epni.

⁴³ Noqw nuy yan'ewayniqw ōviy kurs piw Itutuyqawhqay yuat añqawq inumii?

⁴⁴ Oviy pi meh, panis uhlayayi inaqvumiq töqtiqw, pahsat pay tiposi hahlayhtiçe, ivonoveq tsoomhti.

⁴⁵ Um God aw tuptsiwhçe, pas hahlayhpit ep'e, ispi Tutuyqawhqa ūmi hin lavaytiqey pas kurs hin qa anhtiniq'ō.

Mary's Song of Praise

⁴⁶ Noqw Mary tuwat pañqawu:

Oviy nu iunañnaqw Tutuyqawhqa pas hihtay'tani.

⁴⁷ Ihikwsiy akw nu God nuy ayo távihqat aw hahlayhtini,

⁴⁸ Ispi pam manhtuwikiy okiwhqatsiyat aw tātayhq'ō.

Noqw meh, yahpiy haqahpiy yantani:

Sohsoyam haqami nānañk yesniqam nuy hahlayhpit epnihqat pañqaqwani.

⁴⁹ Pi pam nuy qaōwítumalta, i' hak Sus'ōqaltutuyqawhqa,

Qahováriwtaqa yan túñwantiwhqa.

⁵⁰ Pam put kaptsi'yuñqamuy óokwatuwa,

Sohsokmuy hakimuy nānañk yesqamuyu.

⁵¹ Is uti! Pam hinurs öqalay'ta!

May akw añ kwivi'nañway'yuñqamuy tatslakna.

Piw pumuy tunatyayamuy sóontsana.

⁵² Pam añ ö'qaltuy qeniyamuy añqw hanna,

Nit añ ökiwyaqamuy momiq oya.

⁵³ Pam añ tsönsoiwtaqamuy hihta nukñwat öyna,

Nit kahaksinmuy súmavuyawyuñqamuy añqe lālayi.

⁵⁴⁻⁵⁵ Pam tumal'ayay Israel aw unañwtavi,

Itanamuy amumi hin lavayhtiçe hapi panhti.

Pam Abraham timuyatuy ökwatuwa,

Pu ahpiy aniwhtotiqamuy sohsokmuyu,

Nihçe pam yūmosa panmani.

⁵⁶ Noqw Mary payhkomuy mūmuyawhtuy añ Elizabeth amum qatut, pu ahoy kiy aqw'a.

The Birth of John the Baptist

⁵⁷ Noqw Elizabeth tihtaniqat aw pituqw, pam tiyohyat tihta.

⁵⁸ Noqw put kiñwamat, pu sinomat nanaptaqw, yaw Tutuyqawhqa put qa an'ewakw ökwatuwa. Nihçe puma put amum hahlayhtoti.

⁵⁹ Noqw put nanalsikis talni'taqw, puma tsākw poñotkuyaniçe öki. Nihçe puma put Zacharias yan tuñwáya, nayat tuñwniyat an'i.

⁶⁰ Noqw put yuat pañqawa: Qae, pam John yan mātsiwni.

⁶¹ Noqw puma put aw pañqaqwa: Noqw pi qa hak uhsino pan mātsiwa.

⁶² Pu puma put nayat aw māmasaya, hin pam put túñwaniqey nāwaknaqat tūviñtota.

⁶³ Noqw pam hihta añ pēnaniqey tuhtuy'qe, añ pēna: Pam John yan mātsiwa. Noqw puma sohsoyam hin kurs wūwaya.

⁶⁴ Noqw pahsat pay put moaat hötsíltiqw, leñiat nāhiwa. Noqw pam yuaaykuçe, God aw hahlayhti.

⁶⁵ Noqw pumuy kiñwamat pas kurs hin wūwaya. Noqw sohsoyam Judeat ep tsotsmova yesqam pep hin hiniwhtiqat nānami lavayta.

⁶⁶ Noqw sohsoyam put nanaptaqam unañwpeq put wūwankahkañw pañqaqwa: Hin pa i' tsay hintani? Noqw Tutuyqawhqaqat maat put aw unañwtavi'ta.

Zachariah's Prophecy

⁶⁷ Noqw put naat Zacharias Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw, hin hinihtaniqat lavayhtiçe pañqawu:

68 Nam God Israel-sinmuy Tutuyqawhqaam tayawintiwa; Pam sinomuy pohtaqe, pumuy qenivo oya.

69 Pam hakiy a'nö öqalay'taqat wunuptsina, Itamuy ayo öoyniqata,

Tumal'ayay David amuhpiyviyatuy amunaq'ö.

70 Ura pam hisatñahaqaqw itanamuy amumi pan lavayhti, Hakimuy pas hihtuy lavay'aymuy moayamuy ahpiy'o.

71 Itahtuwqamuy māyamuy añqw itamuy ayo óyaniquey pañqawu, Pu sohsokmuy itamumi qa suhtaq'ewyaqamuy öqalayamuy añq'ö.

72 Pam itanamuy amumi núokway mahtakna, Amumi hin lavayhtiqey aw antsana,

Amumi pas qa paysoq pasiwnaqey pam u'na.

73 Ura pam itanay Abraham aw pas qaöwílvayhti;

74 Itahtuwqamuy māyamuy añqw itamuy ayo óyaniqueyu, Itam qa tsawiniwkahkañw, put eñem hintsatskaniqata.

75 Noqw itam itahqatsiy añ ahsupoq put atpip hinwisni, Sohsok hihta akw pasiwkahkañw, súankahkañwo.

76 Noqw ūm'i, ítii, ya uñem hintani?

Um Sus'oveqnihqat lavay'ayaatni;

Pan hapi um túñwantiwni.

Um Tutuyqawhqaat apyeve hinmani;

Pu put eñem pöhut añwu añ qenitani.

77 Um God sinomuyatuy hin ayo nõñakniqat āawnani;

Pumuy qaanhtipuyamuy ayo yukiltiq'ö.

God pumuy qaanhtipuyamuy ayo yuke', pumuy ayo óyani.

78 Kwakwhat pi God aw itahyantaqa itamuy ökwatuwa, Kwakwhat pi öñaqw itamumi tālawva.

79 Qatalpuve yesqamuy amumi tālawnani,

Mokiwuy kihsiwniyat añ yesqam tālat aw yórikyani.

Noqw itam tālat aw tāyuñwe', pasi'nañway'kahkañw, hinwisni.

Yan Zacharias lavayhti.

80 Noqw tsāy wūyoq'iwmaq, tunatyaat suyhtsepñwat öqawi'ma; nihqe haqam qayēsiwhpuve qatu, hisat pam Israel-sinmuy amumi namtaknaniqey pahsavoo.

2

The Birth of Jesus

(Mt 1.18-25)

1 Noqw ephaqam sopkawtaqam sinom nāvenayaniqat Caesar Augustus yan tutapta.

2 Noqw hak Cyrenius Syria-tutskwat ep moñw'iwtaqw, sinom mohti yan nāvenaya.

3 Noqw sohsoyam nāvenayaniqe nanāp kitsókiy añ nankwusa.

4 Noqw öviy Joseph Galilee-tutskwat ep Nazareth-kitsókit añqwnihqe, Judea-tutskwat aqw'a, haqami kitsókit, Bethlehem yan mātsiwhqat aqw'a. Ura David Bethlehem ep tihtiwa. Noqw Joseph David ahpiyvinihqe, öviy nāvenaniqe pañsoq'a.

5 Noqw Mary put nōmamkiwaat put ámuma, pas páy tihtanikañwo.

6 Noqw pumuy pépeqniqw, pam tihtaniqat aw pitu.

7 Noqw pam nāt sūs tihtaqe tiyohyat tihta; nihqe muhpiwñwat akw muhpiknat, haqaqw tumalvopkot nõñösañwuqat pañqe' put tavi, qa haqam yeyespive amuñem qéniniqw öviy'o.

The Shepherds and the Angels

⁸ Noq̄w pep tutskwat ep hakim lalay'a'yat haqam tutskwave yesqe, mihikq̄ kanelvokmuy tūtuwala.

⁹ Noq̄w meh, Tutuyqawh̄qat hoñviayaat pumuy amumi mātaktiq̄w, Tutuyqawh̄qat lolma tālañwaat pumuy ahsupoq̄ amuqlaq̄ tālawva. Noq̄w pavan pas puma tsawinwuh-pukya.

¹⁰ Noq̄w hoñviaya pumuy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwyuñwni. Meh, pi nu lo-matuawit umuy āawnani; noq̄w put ep sopkawtaqam sinom pas hinhaqam hahlayyani.

¹¹ Pi pu' hapi it talönvaqat ep David kitsókiyat ep Ayo Tūooyhqa umuñem tihtiwa, Tutuyqawh̄qat, Christ, God añqw moñw'asi'taq̄a.

¹² Noq̄w it akw uma put māmatsyani: Tiposit muhpiwñwat akw muhpiwkañw haqaq̄w tumalvopkot nōñosañwuqat añqe' qatsqat uma tutwani.

¹³ Noq̄w pahsat pay qaan'ewakw hintaqam öve yesqam kurs hoñviayat amumyaqe God tayawintotaqe pañqawa:

¹⁴ Nam God Sus'oveqnihaq̄a tayawintiwa; pam pi tūwaqatsit ep sinmuy hahlaykañw amuñem yukuq̄w, puma kwakwhat yesni.

¹⁵ Noq̄w hoñvia'yat tawlalwaqe yukuyat, ahoy ömiqhaqamiya. Noq̄w pahsat pu lālayñwut nānami pañqawa: Taa, tuma kurs Bethlehem awye', it yan hiniwhtiqa, Tutuyqawh̄qat itamumi mahtaknaqat aw yórikwisa.

¹⁶ Pu puma pañso kaktayyaqe, ep ökihq̄e, Maryt-nit pu Joseph pumuy tutwa, pu haqaq̄w tumalvopkot nōñosañwuqat añqe' tiposhoyat qatsqata.

¹⁷ Noq̄w puma put aw yórikyaq̄e, hoñviaya it tsākw hin lavayhtiqa añqe' tunvotnaya.

¹⁸ Noq̄w sohsoyam put nanaptaqam lālayñwut pumuy hin āawnayaqat añ wūwantota.

¹⁹ Noq̄w Mary tuwat sohsoq̄ it aw wūwankañw, unañwpeq pās oya.

²⁰ Noq̄w lālayñwut hoñviaya amumi hin hiñqawh̄qat sohsoq̄ nanaptaqe, pu aw yórikyaq̄e, ahoy kanelvokmuy amumiya; nihqe put pantaqat ep puma God pas hihtatiwiskahkañw, tayawintiwiisa.

Jesus Is Named

²¹ Noq̄w nanalsikis talönvaqat ep tsākw poñotkuyaniqat aw pituq̄w, naat put Jesus yan tuñwa. Pan hapi ura hoñviaya put tuñwa, put yuyat nāt qa nö'yiltiq'ö.

Jesus Is Presented in the Temple

²² Noq̄w put yuat Moses tutavoyat anwat tiyqatskuyvaq̄w, puma tsākw Tutuyqawh̄qat aw nóaniqe, Jerusalem ep wikva.

²³ Ura pi yan Tutuyqawh̄qat tutavoyat añ pey'ta: Añsakis haqam hak wuhti pas mohtitiohyat tihtapq̄, pam Tutuyqawh̄qat awwat noiwtani.

²⁴ Noq̄w tutavot añ hin pey'taqat pan puma Tutuyqawh̄qat aw hihta hom'oya. Yan ura pey'ta: Hak löqmuy masihöwituy, sen löqmuy qötsáhöwituy Tutuyqawh̄qat aw hom'oymantani.

²⁵ Noq̄w meh, hak tāqa, Simeon yan mātsiwhqa, Jerusalem ep qatu. Pam hak súankañw God pas kaptsi'ta; nihqe hak Israel-sinmuy Ayo Oyatoqat nuhtayta. Noq̄w Qahováriwtaqa Hikwsi put amum hinma.

²⁶ Noq̄w ason yaw pam pas Tutuyqawh̄qat añqw moñw'asi'taqat aw yorikt, pu' hisat ahpiyniqat Qahováriwtaqa Hikwsi put pan āawna.

²⁷ Noq̄w Hikswi pan put unañwtoynaq̄w, pam God kiyat ep paki. Noq̄w Jesus yuat puwsuñway amum tutavot hin yuykiwh̄qat tsākw Jesus eñem hinhtiniqe öviy pep put wikva.

²⁸ Noq̄w Simeon put tsöpahtaqe, God aw hahlayhtit, pañqawu:

²⁹ Tutuyqawh̄qat, taay, um uhlavayiy aw antsanni, Um uhtumal'ayay qa hin unañway'kañw yañqw ahpiyniqat aw nakwhanani.

³⁰ Pi nu ivosiy akw hak Ayo Tūoyaniqat ūñaqwnihqat aw yori.

³¹ Put pantaqat hapi um sohsokmuy sinmuy amutpik na'sasta.

³² Soñawnen pam qa-Jew-sinmuy amumi tālawrani; pu uhsinmuy, Israel-sinmuy ōmi tsokanani.

³³ Noqw Joseph put yuyat amum pam hin tsākw lavayhtiqtat aw kātuqayta.

³⁴ Noqw Simeon pumuy öqalaqe, put yuyat Maryt aw pañqawu: Meh, i' tsāy God ahpiy namorstiwa. Noqw put atsviy Israel-sinmuy amuñaqw kaysiwhqam munumhtini, pu piw kaysiwhqam hoñvani. Pam hihta tuawi'taqw, sinom put aqw hihñqawani.

³⁵ Pantani hapi. Noqw soñawnen uh'unañwa sipwuvahpit akw tūhotiwani. Noqw kaysiwhqamuy tunatyaam tupkiwyuñqa māaktotini.

³⁶ Noqw hak God lavay'ayaat, Anna yan mātsiwhqa, pep qatu, hakiy Phaniel tíata, Asert ahpiyvi. Pam hak wuhtiharsku; nihqe pam manhqatsiy ahpiy puwsuñway amum tsañe' yahsañwuy añ qatu.

³⁷ Noqw pam koñnalavu nālöp sunat añqw nālöp sihkay'taqat pahsa'haqam yahsañwni'ta. Noqw pas pam God kiyat añqw qa ahpiyniñwu. Nikañw mimhikqat, pu talöñwiwmaqat añ napwalni'kañw, nāwakinkañw God eñem tumalay'tañwu.

³⁸ Noqw Simeon nāt yuaataqw, i' wuhti ep pákihqe, Tutuyqawhqat aw hahlayhti, nit sohsokmuy amumi put tsākw yuaata, Jerusalem ep sinmuy Qenivo Oyaniqtat öviy maqaptsi'yuñqamuy amumii.

The return to Nazareth

³⁹ Noqw Joseph, put yuyat amum Tutuyqawhqat hin tutaptaqtat an sohsok hinhtit, ahoy Galilee-tutskwat aqw'a, nāp kitsókiy Nazareth aw'i.

⁴⁰ Noqw tsāy wuyöq'iwmaqe suyhtsepñwat tunatyay añ öqawi'ma; piw unañwtalwuwñit añ'a, nihqe God núokwayat añ hinma.

The Boy Jesus in the Temple

⁴¹ Noqw Joseph, put yuyat amum añsakis yahsañwuy añ Jerusalem aqwniñwu, ura Amutsva Yūmosanihqat ep növiwhqat ep'e.

⁴² Noqw Jesus pakwt löq sihkay'tasikis yahsañwni'taqw, Jew-sinom hin hintsaskañwuqat öviy naat yuyat amum Jerusalem aqw'a, Jesus wikkañwo.

⁴³ Noqw puma añ kuyvaqe, nāp kitsókimiq áhoyniqw, tsāy Jesus pumuy qa amumum-nihqe, Jerusalem epeq huruhti, noqw puma put qa navota.

⁴⁴ Nihqe pay pam pumuy amumumyaqamuy amumumnihqat puma wūwaqe, ep tāwanawit añ haqami pahsavo nakwsu; nihqe puma sinomuy-nikañw, pu tuwimuy amuhpa' put hēva.

⁴⁵ Nit puma put qa túwahqe, namtökt ahoy Jerusalem aqw'a, put heptoqee.

⁴⁶ Noqw pāyis talqw, puma God kiyat ep put tuwaqw, pam tūtutuqaynayaqamuy amuhsonve qatukañw, pumuy amumi tūqaykañw, pu pumuy hihta tūviñlawu.

⁴⁷ Noqw sohsoyam aw tūqayyuñqam put hin hihta mātsi'maqat, pu hihta hin ahoy hu'wanmaqat ep kätayuñwa.

⁴⁸ Noqw puma put túwahqe hin kurs wūwa. Noqw yuat put aw pañqawu: Itii, ya um hinoqw itamuy yanhaqam hintsana? Okiw nu' unay amum kānavoti'kañw un' hepnuma.

⁴⁹ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nāpi nuy hepnuma? Ya nu Inay hihta himuyat hintsakniqtat uma put qa navoti'taqe öviy'o?

⁵⁰ Noqw pay puma put lavayiyat qa māmatsi.

⁵¹ Pu pam pumuy amumumnihqe, Nazareth ep pitu; nihqe pumuy amumi tūqaykañw qatu. Noqw tuwat put yuat iit lavayit sohsok unañwpeq pās oyi'ta.

⁵² Noqw Jesus suyhtsepñwat wuwñi'makañw wūyoq'iwma; pu suyhtsepñwat God-nikañw pu sinmuy tayawni'ma.

3

The Preaching of John the Baptist
(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Jn 1.19-28)

¹ Noqw hak Tiberius Caesar pakwt tsivot sihkay'taqat yahsañwuy añ moñw'iwtaqw, pu Pontius Pilate Judea-tutskwat ep moñw'iwtaqw, pu Herod Galilee-tutskwat aw moñw'iwtaqw, pu tupkoat Phillip Iturea-tutskwat ep sinmuy amumi-nikañw pu Trachonitis-tutskwat ep sinmuy amumi moñw'iwtaqw, pu Lysanias Abilene-tutskwat ep moñw'iwtaqw,

² Pu Annas-niqw pu Caiphas, puma God awwat mohpeq moñw'iwtaqw, ephaqam God lavayhti, Zacharias tiyat John aw'i, pam qayësiwhpuveniq'ö.

³ Noqw pam pāyut Jordan añ ahsupoq tutskwat añ nakwsuqe, sinmuy amumi yuaataqe pañqawu: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasye', kūyit akw tuvoylatotini. Noqw God umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuni, amumi kita.

⁴ Ura hakiy God lavay'ayayat Esaiast lavayiyat añ yan pey'ta: Hakiy tōnaat qayësiwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhqat eñem pōhut aw hintsatsnani; pam háqe'niqat aw suwiptotani.

⁵ Sohsovik siskat añ otsómhtini, pu sohsovik tuhtukwi, pu tsotsmo tutskwatiwni, pu añ nukushinyuñqa súwiptotini, pu haqe' anahaiwyuñqa pōhiñputiwni.

⁶ Noqw sinom sohsoyam God hin ayo tūooyhqat aw yórikyani.

⁷ Pahsat pu sinom put ahpiy kūyit akw tuvoylatiwyanige òviy put aw ökiwtaqw, pam pumuy amumi yan lalvaya: Is ohi, uma hakim tsütsu'tuy amunyuñqamu, ya hak umuy itsívut nātoniqat añqw watqaniqat umumi pañqawu?

⁸ Kurs uma pas antsa umuhtunatyay añqw lasye', uma alönöt qatsit ahpiy tutmalat hintsatskani. Pu uma umuh'unañwpeq qa pan lavaytani: Abraham hapi itanaa, kitotani; taq nu umumi pañqawni: God it o'wat añqw Abraham eñem sinmuy aniwnaniqey tuwi'ta.

⁹ Noqw pay soñawnen òviy piw pikaiñwa himutsokit ñayat tsahqaniqey na'sas'iwta. Noqw òviy himuwa tsoki lomasipalat qa himuy'vañwuqa tsaqniwe', qōhit aqw tūviwni.

¹⁰ Noqw sinom put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw itam hinhtotini?

¹¹ Noqw pam lavayhtiye amumi pañqawu: Lōqmuy wukonapnay'taqa ñastanihqat sūkw máqani; pu nōsiwhqay'taqa piw pay anhtini.

¹² Noqw moñwit eñem sīvat ömalalwaqam piw kūyit akw tuvoylatotiniqe ökihqe, put aw pañqaqwa: Tūtutuqaynaqa, ya itam hinhtotini?

¹³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay hihsa'haqam umuñem tuwantiwhqat epnihqe qa hóyokput uma nuhtuñaqw ömahtiwisni.

¹⁴ Noqw pu solāwam piw tuwat put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw ítamwat hinhtotini? Noqw pam amumi pañqawu: Uma qa tūyuyuyhnayani. Piw qa hakiy hihta atsátotoynayani; pu uma hin ahsalalwe', pay put ep nakwhani'yuñwni.

¹⁵ Noqw nāt sinom sumataq hintaniqat maqaptsi'yuñqw, sohsoyam unañwpeq John aw hin wūwantota, sen pi pam Christ-nihqata, sen pi pay qa pamnihqata.

¹⁶ Noqw John lavayhtiye, sohsokmuy amumi pañqawu: Pay nu' pi as pas antsa umuy kūyit akw tuvoylalawu. Nikañw pay suhka inuhpenihqe pas pavan öqala añq'ö. Noqw soon nu yan'ewayñikañw pay ñas'ew put tots-sosomhpiyat ñahni. Ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylatani, pu qōhit akw'a.

¹⁷ Soñawnen pam wuhihpiy yawta, nihqe murivihkay ep pás qeni'tani, nen sōhövosiy koyohkiy aw tañatani, nit pam ason tsihput qōhit qatokñwuqat akw taqtsokni.

¹⁸ Yan pam hīhihta akw pumuy ökwhankañw, amumi lomatuwawit yuaata.

¹⁹ Noqw John Moñwit Herod qōhqöya, tupkoyat Philip nōmayat Herodius ep'e, pu sohsoq hihta ep qaanhtiqat ep piwu.

²⁰ Noqw Herod pay nāt piw qaanhtit, John sivikimi pana.

The Baptism of Jesus
(Mt 3.13-17; Mr 1.9-11)

²¹ Noqw pam nāt qa sivikive pakiwtaqw, sinom sohsoyam kūyit akw tuvoylatiwyaqw, pu Jesus piw kūyit akw tuvoylatiqe, nāwakintaqw ōmi hōtsílti.

²² Noqw Qahováriwtaqa Hikwsi hōwit an tokoy'kañw put atsmi hāwi. Noqw ōñaqw hakiy tōnaat hiñqawhqe pañqawu: Um hapi pas aw iunañwaa Itii. Nu un pas hahlayi.

The Genealogy of Jesus
(Mt 1.1-17)

²³ Noqw Jesus tumalay hintsaktiva, sunat pakwt sihkay'taqat pahsa'haqam yahsañwñi'kañwo. Noqw sinom wūwantotaqw, Jesus Joseph tíata. Noqw pam Helit tíata;

²⁴ Noqw pam Matthat tíata, noqw pam Levit tíata, noqw pam Melchit tíata, noqw pam Jannat tíata, noqw pam Joseph tíata;

²⁵ Noqw pam Mattathias tíata, noqw pam Amos tíata, noqw pam Naum tíata, noqw pam Eslit tíata, noqw pam Nagget tíata;

²⁶ Noqw pam Maath tíata, noqw pam Mattathias tíata, noqw pam Semeit tíata, noqw pam Joseph tíata, noqw pam Judat tíata;

²⁷ Noqw pam Joannat tíata, noqw pam Rhesat tíata, noqw pam Zorobabel tíata, noqw pam Salathiel tíata, noqw pam Nerit tíata;

²⁸ Noqw pam Melchit tíata, noqw pam Addit tíata, noqe pam Cosam tíata, noqw pam Elmodam tíata, noqw pam Er tíata;

²⁹ Noqw pam Joset tíata, noqw pam Eliezer tíata, noqw pam Jorim tíata, noqw pam Matthat tíata, noqw pam Levit tíata;

³⁰ Noqw pam Simeon tíata, noqw pam Judat tíata, noqw pam Joseph tíata, noqw pam Jonan tíata, noqw pam Eliakim tíata;

³¹ Noqw pam Meleat tíata, noqw pam Menan tíata, noqw pam Mattathat tíata, noqw pam Nathan tíata, noqw pam David tíata;

³² Noqw pam Jesset tíata, noqw pam Obed tíata, noqw pam Booz tíata, noqw pam Salmon tíata, noqw pam Naasson tíata;

³³ Noqw pam Aminadab tíata, noqw pam Aram tíata, noqw pam Esrom tíata, noqw pam Phares tíata, noqw pam Judat tíata;

³⁴ Noqw pam Jacob tíata, noqw pam Isaac tíata, noqw pam Abraham tíata, noqw pam Tharat tíata, noqw pam Nachor tíata;

³⁵ Noqw pam Saruch tíata, noqw pam Ragaut tíata, noqw pam Phalec tíata, noqw pam Heber tíata, noqw pam Salat tíata;

³⁶ Noqw pam Cainan tíata, noqw pam Arphaxad tíata, noqw pam Sem tíata, noqw pam Noet tíata, noqw pam Lamech tíata;

³⁷ Noqw pam Mathusalat tíata, noqw pam Enoch tíata, noqw pam Jared tíata, noqw pam Maleleel tíata, noqw pam Cainan tíata;

³⁸ Noqw pam Enos tíata, noqw pam Seth tíata, noqw pam Adam tíata, noqw pam God tíata.

4

The Temptation of Jesus
(Mt 4.1-11; Mr 1.12-13)

¹ Noqw Jesus Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw, pāyut Jordan añqw ahoy pitu, nihqe Hikwsit ahpiy qayēsihwpmi wīkiwa.

² Noqw Nukpana lōp sunat tālat añ pep put aw unaheplawu; noqw pam pahsa' talōnvaqat añ qa nōsa, nihqe añ ruhpaq pam tsōñmoki.

³ Noqw Nukpana put aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen, um it owat pōlavikiniwhtiniqat aw pañqawñi.

⁴Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Sino qa pölavikit-sa akw qátut, pas God lavayiyat sohsok akw qátuni.

⁵Pu Nukpana haqami pas wupatukwit aqw put wikqe, tūwaqatsit añ ahsupoq moñwqeqnit put aw sūmahtakna.

⁶Nihqe aw pañqawu: It hapi öqalat nu uñ sohsok máqani, pu hihta añ susnunukñwata, pi pam inumi noiwta. Noq̄w nu hakiy put máqanik máqañwu.

⁷Noq̄w öviy kurs um inumi naokiwtaqw, pay pam sohsoy uhhimuni.

⁸Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e put aw pañqawu: Sóoni, yupa ayo haqamii, Satan, pi yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawhqay aw naokiwlawni, pu um put-sa eñem tumalay'tani.

⁹Pu Nukpana put Jerusalem ep wikvaqe, God kíyat ep suswupakits'omiq put tsókat, pu aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen, yañqw atkamiq nātuvani;

¹⁰Pi ura yan pey'ta: Pam hoñviaymuy ayataqw, ūmi tunatyaltotini;

¹¹Nen puma may akw uñ hólölni'yuñwni, taq nāp hisat sen um uhkukuy owat aqw sáviknani.

¹²Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawhqay aw qa tuwanlawni.

¹³Noq̄w Nukpana sohsok unaheppit akw put aw tuwantaqe yúkuhqe, hihsavo put añqw ahpiy'o.

Jesus Begins His Work in Galilee
(Mt 4.12-17; Mr 1.14-15)

¹⁴Noq̄w Jesus Qahováriwtaqat Hikswit öqalay at pasiwkañw, Galilee ep ahoy pitu. Noq̄w sinom añ ahsupoq put lavayta.

¹⁵Noq̄w pam pumuy tsotsvalkiyamuy añ pumuy tutuqaynatinuma, sohsokmuy amuhpiy kaptsiwkañwo.

Jesus Rejected at Nazareth
(Mt 13.53-58; Mr 6.1-6)

¹⁶Pu pam haqam wuñhqe Nazareth aw pitu. Nihqe pam hin tuwi'taqey anhtiqe, nasuñwintalöñnit ep tsotsvalkimi paki, nihqe tutuvenit añ tūñwantaniqe wunuptu.

¹⁷Noq̄w pep God lavay'ayayat Esaias tutuveniat put aw taviwa. Noq̄w pam tutuvenit púruknaqe, haqe' yan pey'taqat tuwa:

¹⁸Tutuyqawhqat Hikwsiat nuy tuyqawi'ta, nu añ ókiwyaqamuy amumi lolmat yuaaykuniqat öviy nuy asnaqee; pu añ unañwsoiwtaqamuy suyan unañwtoynaniqat öviy nuy ayata, añ tūwik'iwyuñqamuy nuy mātaviwyaniqat amumi yuaaykuniqat öviy'o, pu añ qatālat pōsi'yuñqamuy pōsiyamuy tālawnayaniqat amumi yuaaykuniqata, pu añ okiwsaniwyaqamuy qeniveyaniqat öviy'o.

¹⁹Pu i' Tutuyqawhqa ayo tūooyniqat aw pitsíwtaqat tunvotnaniqat öviy'o.

²⁰Yan pam añ tuñwat, tutuvenit mupipiykinat, aw tunatyawtaqat aw put ahoy tavit gatuptu. Noq̄w tsotsvalkive tañawtaqam put aw-sa tāyuñwa.

²¹Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Umuy hapi aw tūqayyuñqw, i' yan pey'taqa it talönvaqat ep aw antsaniwa.

²²Noq̄w sohsoyam put aw tūqayyuñqe, moañaqw lavayit lolmat nõñakqat aw kāwuwantotaqe, pañqaqwa: Ya qa i' Joseph tíata?

²³Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Pay kurs hin uma inumi yan lavayit qa pañqaqwani: Tūhika, nāqalapsinaa, it'a. Um yaw Capernaum ep hīhihta tumalta; um yep nāp uhtutskway ep piw panhtinikañwo.

²⁴Noq̄w pam pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Qa hak God lavay'ayaat nāp tutskway ep pāsniwa.

²⁵ Noq̄w nu umumi súañqawni: Ura Elias qatsíyat ep payhkomuy yahsañwuy añq̄w navay mūmuyawhtuy añ qa yokva; noq̄w ura tutskwat añ ahsupoq̄ tsōñōsti. Noq̄w ep̄haqam Israel-sinmuy tutskwayamuy ep̄ kaysiwhqam koñnalavut yēse.

²⁶ Noq̄w pay ura pas Elias pumuy qa haqawatuy amumi ayatiwht, pay ura Sidon ep̄ kitsókit Sareptat ep̄ hakiy koñnalavut aw'i.

²⁷ Pu God lavay'ayayat Eliseus qatsíyat ep̄ as Israel-sinmuy amuñaqw kaysiwhqam tokoplelet tūtuyya; noq̄w pay ura puma pas qa haqawa powalti, pay hak Syria-sino hak Naaman yan mātsiwhqa-saa, amumi kita.

²⁸ Noq̄w sohsoyam tsotsvalkive tañawtaqam it nanaptaqe, pas itsívutoti;

²⁹ Nihqe hoñvaqe, put kīñaqw tūvaya. Pumuy kitsókiam haqam tsomoveq wunu. Noq̄w òviy pep tumpok puma put wikya, pañq̄w put tūvayaniqey unañwtotiqee.

³⁰ Noq̄w pay pam amuhsonñaqw hinmakañw, pañq̄w ahpiy'o.

A Man with an Evil Spirit

(Mr 1.21-28)

³¹ Nihqe pam Galilee ep̄ kitsókit Capernaum aqwnihqe, nasuñwintalōñnit añ sinmuy tutuqayna.

³² Noq̄w pas puma put hin tutuqaynaqat ep̄ aw kātuqayyuñwa, pas pam a'nō lay'taqat yuaataq̄w òviy'o.

³³ Noq̄w hak tāqa tuyoy'ewakw nukpanhikwsit okiw akw tuyqawiwtāqa tsotsvalkive pakiwta, nihqe pam a'nō hiñqawhq̄e pañq̄awu:

³⁴ Itamumi qa hintsakii. Ya itam uñ hintsatsnani, Jesus Nazareth añqwnihqa? Ya um itamuy kīqōtaniqe òviy añqaqō'? Pay um hákiyniqw nu uñ tuwi'ta. Um God añq̄w pas Qahováriwpu.

³⁵ Noq̄w Jesus put mēwaqe, aw pañq̄awu: Qa hiñqawlawht, put añq̄w yámakuu. Noq̄w nukpanhikwsi sinmuy amutpipo put tūvat, put añq̄w yama, nit pay put qa hintsana.

³⁶ Noq̄w puma sohsoyam kātayyuñqe nānami pañqaqwa: Is uti, pavan pas lavayi! Pas pi qananahtsopkañw, òqalat akw tuyoy'ewakw hīhikwsimuy amumi pañqawhq̄, puma nuhtuñaqw nõñakñwu.

³⁷ Noq̄w pam pep hin yukuwq̄w, pam pantaqa put tutskwat añ ahsupoq̄ yuaatiwa.

Jesus Heals Many People

(Mt 8.14-17; Mr 1.29-34)

³⁸ Noq̄w pam tsotsvalkiñaqw yámakqe Simon kīyat aw paki. Noq̄w Simon nõmay yuat a'nō mukitutuya; noq̄w puma put eñem Jesus aw taqa'nañwtoti.

³⁹ Noq̄w pam put aw wunuptut, mukituyat mēwa; noq̄w pam put mātavi, Noq̄w pahsat pay pam wuhti wunuptut, pumuy amumi unañwtavi.

⁴⁰ Noq̄w tāwat pakitoq̄w, sohsokmuy hihta akw tūtuyyaqamuy, puma Jesus aw tsamvanta, noq̄w pam pumuy sohsokmuy amumi may akw hintsanqe pumuy qalapsina.

⁴¹ Noq̄w nukpanhikwsim kaysiwhqamuy amuñaqw nõña, a'nō hiñqaqwakahkañwo, nihqe pañqaqwa: Um Christ, God Tíata! Noq̄w pam pumuy tusoqmewaqe, pumuy hiñqaqwaniq̄w qa nakwhana, puma put Christ-nihqat tuwi'yuñq̄w òviy'o.

Jesus Preaches in Judea

(Mr 1.35-39)

⁴² Pu tālawvaq̄w pam ahpiynihqe, haqami qayēsiwhpumii; noq̄w sinom put hepya, nihqe put aw òkihqe as put huruhtapnayani, pam as pumuy amuñaqw qa ahpiyniqat òviy'o.

⁴³ Noq̄w pam pumuy amumi pañq̄awu: Pas nu soon qa God moñwtunatyayat hin hintaqat aye' kitsókinawit piw yuaatinumni, pi nu pañiq̄w añq̄w ayatiwa.

⁴⁴ Nihqe pam Galileet ep̄ haqe' tsotsvalkit añ yuaatinuma.

5

*Jesus Calls the First Disciples**(Mt 4.18-22; Mr 1.16-20)*

¹ Noqw sinom God lavayiyat nanaptaniqe put aw hürs tsovawtaqw, pam wuhkovatuphat Gennesaret yan mätsiwhqat qalaveq wunu.

² Nihqe pam löqmuy päkihut patuphat qalaveq wúnuhqat tuwa, noqw kurs pakiw-mamahkam pumuy añqw nõnakqe, pakiwmaqtutsayay tūvahomtota.

³ Noqw pam päkihut hakiy Simon himuyat aqw paki; nihqe pam tutskwat añqw híhin yūmo hóyoknaniqat aw pañqawu; noqw pam pepeq qatuptuqe, päkihut añqw sinmuy tutuqayña.

⁴ Pu öviy pam yuaataqe yukut, Simon aw pañqawu: Uma pavan hötsit aw hóyoke', pāvakiwhtuy inhtaniqe öviy umuhtutsayay pāmiq pánani.

⁵ Noqw Simon lavayhtiye put aw pañqawu: Moñwi, itam as tōkep tumalay'tat, qa hihta kwisna, noqw pay pi um pañqawhq öviy nu tutsayat pāmiq pánani.

⁶ Noqw puma panhtiye, pahsat pu qaan'ewakw hintaqamuy pāvakiwhtuy inhta; noqw pumuy tutsáyaam tsīkiwma.

⁷ Noqw suñwámat sukwat päkihut añqw tañawtaqw, puma pumuy amumi māmasa pumuy paañwaniqat öviy'ö. Noqw puma pituqw, puma löqmuy päkihut akw ohpoknayaqw, pahsat pay puma päkihut pakito.

⁸ Noqw Simon Peter put aw yórikqe, Jesus tamöyat aw nātuvat pañqawu: Inuñaqw ahpiy'ö, taq nu okiw qaanhinmaqa, Tutuyqawhqa.

⁹ Pi pam-niqw, pu sohsoyam put ámumyaqam puma pāvakiwhtuy inhtotaqey ep kātayyuñqw, öviy pam yan lavayhti.

¹⁰ Noqw piw hakiy Zebedeet timat James-niqw pu John, Simon suñwámatnihqam, puma pumuy amún nātsawina. Noqw Jesus Simon aw pañqawu: Um qa tsawiniwtani, um yahpiy haqahpiy pāpu sinmuy kwīkwisnani.

¹¹ Noqw puma päkihuy tutskwami pitsínayaqe, sohsok tatamhtotat, Jesus añkya.

*Jesus Makes a Leper Clean**(Mt 8.1-4; Mr 1.40-45)*

¹² Pu piw pam haqam kitsókiveniqw, hak tāqa ahsupoq tokoplelet tūtuya, nihqe pam Jesus túwahqe, tayway akw atpipo munukt, aw nāwaknaqe pañqawu: Tutuyqawhqa, um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani.

¹³ Noqw pam put aw māvuyaltiye, aw toñokt, pañqawu: Pay nu suhtaq'ewa; powaltii. Noqw pahsat pay tokoplele put mātavi.

¹⁴ Noqw pam qa hakiy put āawnaniqat pam aw pañqawu. Nikañw pay um ahpiynden God awwat moñwit aw nāmahtaknani; nen Moses hin tutaptaqat anwat um powaltiyeqey ep kuwahtiput távini. Um pan powaltiyeqey nuhtumi tuawi'tani, yan aw lavayhti.

¹⁵ Noqw tuwat soq pahsat pu pas ahsupoq pam hin hinhtiqa yuaatiwa, noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus aw tūqayyuñwniqe sūmitsovalti; pu híhihta tūtuyyaqam put ahpiy qalaptuyaniqe öviy put aw ökiwta.

¹⁶ Noqw pay pam haqami qayēsiwhpuminen, God aw nāwakintaniqey öviy kīñaqw ahpiyñiwu.

*Jesus Heals a Paralyzed Man**(Mt 9.1-8; Mr 2.1-12)*

¹⁷ Pu Jesus hisat sinmuy tutuqaynaqw ima Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum pep yēse. Puma Galileet añ ahsupoq kitsókit añqwaya, pu Judeat añq'ö, pu Jerusalem añq'ö. Noqw pumuy pep yesq, Jesus Tutuyqawhqtat aw yankañw tūqalapsintaniqey öqalay'ta.

¹⁸ Noqw meh, hakim hakiy tāqat ahpā' qataytaqat tūtuyhqat ahpay añ qatsqat Jesus aw wikvaya; noqw puma as hin put panaye', Jesus atpipo taviyaniqey tuwantota.

¹⁹ Noqw ep huru'pokiwtāq w hin puma put panayaniqey qa tutwa; nihqe ōviy kits'omiq wupnayaqe, tsöqa'wa kīamit póroknayaqe pañ put ahpayat enañ sinsonmi Jesus atpipo hawnaya.

²⁰ Noqw puma qapēvewnayaqat Jesus amumi túwahqe pañqawu: Tāqa, uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa.

²¹ Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put ep wūwantotaqe pañqawu: Ya i' haknihqe pas God qa kaptsilawu? Ya hak hakiy qaanhtipuyat ayo yúkuni, hal pas God-saa?

²² Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy māmatsqe, lavayhtiqe amumi pañqawu: Ya uma hihta umuh'unānwpeq wūwantota?

²³ Ya hak hakiy aw hinwat lavayhtiniqw qa pas hinta, Sen, Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa kitanio'?' sen pi wunuptut, nakwsuu, kitanio'?'

²⁴ Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanhtipuyat ayo yúkuniqey aw ōqalat pasiwtāqat uma it akw nanaptaniqw-pu pam it hakiy ahpā' qataytaqat aw pañqawu: Oviy nu ūmi pañqawni: Wunuptut, uh'ahpay kwusut, nima.

²⁵ Noqw pahsat pay pam pumuy amutpik wunuptut, hihta añ wáökiwtāqey kwusut, pañqaw nima, God pas hihtatimakanwo.

²⁶ Noqw sinom sohsoyam kātayūñqe, God pas hihtatota, nihqe puma nātsawini'yūñqe pañqawu: Pas itam pu' hihta qatuptsiwni'ewakw aw yórikya.

Jesus Calls Levi

(Mt 9.9-13; Mr 2.13-17)

²⁷ It yantaqat atsve pam nakwsukanw, hakiy moñwit eñem sīvat ōmalawhqat, Levit yan mātsiwhqat aw yori, haqam put ōmalawñwuqat ep qātuq'ö, nihqe aw pañqawu: Um inuñkni.

²⁸ Noqw pam sohok mātap, wunuptut, put añki.

²⁹ Noqw Levi put eñem wukonovata; noqw kaysiwhqam sīvat ōmalalwaqam-niqw pu hakim pumuy amumum pep nopyesva.

³⁰ Noqw Pharisee-sinom-niqw, pu pumuy amuñaqw tutavot tutuqaynayaqam, puma put aw nānatuwnayaqamuy amumi qayan unañway hiñqawāqe pañqawu: Ya uma hinoqw moñwit eñem sīvat ōmalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy amumum nōnovakahkañw hīhikwya?

³¹ Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay añ qahinyuñqam tūhikat qa haqni'yūñwa, nawus pi tūtuyyaqam put haqni'yūñwa.

³² Pi nu añ sūanhinwisqamuy qa pumuy wāñwayniqe ōviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay añqw lasyaniqat aw wāñwayniqe ōviy pitu.

The Question about Fasting

(Mt 9.14-17; Mr 2.18-22)

³³ Noqw puma put aw pañqawu: John aw nānatuwnayaqam pas nanapwalkahkañw nānawaknañwu, noqw Pharisee-sinmuy amumi nānatuwnayaqam amún hinwisa. Noqw hintaqw ōviy ūmi nānatuwnayaqam nōnovakahkañw hīhikwya?

³⁴ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya hak sen haqam mö'wit ep sinoiwyuñqamuy, möönañwuy pumuy amumumniqw napwaltoynani? Soon'i.

³⁵ Nikañw ason hisat aw pituqw, möönañw'am pumuy amuñaqw ahpiyniqw, pep pu' puma nānapwalani.

³⁶ Noqw pam piw pumuy amumi lavayit hihta antaqat akw yuaaykuqe pañqawu: Qa haq pi hak puhuyuwisit añqw hihsaqat tukut, sakwit aw pihtakna. Taq hak panhtinik puhut sakwítani, piw pūhu soon sakwit amum sūnantani.

³⁷ Pu qa haq pi hak pukawiwkorot sakwíiwmaqat puhuovavalat kuhkuya; taq hakiy pantiniqw, puhuovavala pēke', wiwkorot patomnani, nen an kūyiwtaqa wehemhtini, noqw wiwkorot sakwítini.

³⁸ Soon pi puhuovavala qa puhuwiwkorot an kūyiltiñwu.

³⁹ Piw qa hak pi hak oavalat hísatwaihput hikwt, pay pahsat pūhutwat piw nāwaknañwu; nikañw pañqawñwu: Pay hísatwat pas nukñwa, kítañwu.

6

The Question about the Sabbath

(Mt 12.1-8; Mr 2.23-28)

¹ Noqw nasuñwintalöñnit aw pituqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum söhövos'uyit an nõnakwisa. Noqw put aw nánatuwnayaqam söhövosit talayat mawti-wiskahkañw, put mapqölpeq murikahkañw nõnoptiwisa.

² Noqw hakim Pharisee-sinom pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nasuñwintöñnit ep hihta mewniwtaqat hintsatska?

³ Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Ya ura hisat David suñwámuy amumum tsöñmokqe hinhtiqat uma put pantaqat pas an qa ñas'ew tuñwáya?

⁴ Ura pam God kíyat aw pákihqe, pölavikit God aw noiwhqat ömahtat, añqw nõst, pu ámumyaqamuy put huyta; pas ura God awwat momñwit-sa put añqw nõñösañwuqat put'a.

⁵ Pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu' Sinot Tiat piw nasuñwintalöñnit aw mónw'iwta.

The Man with a Crippled Hand

(Mt 12.9-14; Mr 3.1-6)

⁶ Pu hisat pam nasuñwintalöñnit ep tsotsvalkimi pákihqe ep tütutuqayna. Noqw hak tāqa putvaqw mālakiwtaqa pep nuhtuma.

⁷ Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum Jesus aw tunatyawyuñwa, mātaq pi kurs pam nasuñwintalöñnit ep put qalapsinaniqw öviy'o; nen puma hihta ep put nēveltoynayani.

⁸ Noqw pay pam pumuy tunatyayamuy amumi mātsi'taqe, lākiwtaqat may'taqat aw pañqawu: Wunuptut, sinsonve wunuwtaa. Noqw pam panhti.

⁹ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Kurs nu umuy hihta tüviñtani. Ya hak nasuñwintalöñvaqat ep hihta lolmat, sen qalolmat hinhtiniqw pam súanta? Sen qatsit ayo táviniqö', sen hovalaniqö'?

¹⁰ Pu pam pumuy sohsokmuy amuhpa' yorikt, tāqat aw pañqawu: Uhmaq tsihkwaa. Noqw pam panhti; noqw māat put ayañqwat māyat an pās powalti.

¹¹ Noqw puma itsívuhonaqtotiqe, hin as Jesus hintsatsnaniqey nānami yuaatota.

Jesus Chooses the Twelve Apostles

(Mt 10.1-4; Mr 3.13-19)

¹² Noqw pay ephaqam piw pam nāwaknaniqe haqami tsomomiq'a; nihqe tökep God aw nāwakna.

¹³ Noqw tālawvaqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy wáñwayhqe, pumuy amuñaqw pakwt löq sihkay'taqamuy namorsta; nihqe pam pumuy Ayaiwyuñqamuy yan tuñwa,

¹⁴ Imuyu: Simon, ura pam put Peter yan tuñwa, pu tupkoyat Andrewt, pu James-nit pu John, pu Philip-nit pu Bartholomewt,

¹⁵ Pu Matthewt-nit pu Thomas, pu Alpheus tiyat James-nit pu Simon, Zelotes yan túñwantiwqhata,

¹⁶ Pu James tupkoyat Judas-nit pu Judas Iscariot Jesus momñwituy amumi kurs mātapniqata.

Jesus Teaches and Heals

(Mt 4.23-25)

¹⁷ Pu pam pumuy tsamkañw, pañqw hawhqe, haqam suntutskway'taqat ep wunu, kaysiwhqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumuma. Noqw qaan'ewakw hin-taqam sinom put aw tūqayyuñwniqe, pu hīhihta tūyay añqw qalaptuyaniqe öki, Judeat añqw-nikañw, pu Jerusalem añqw sohsokivaq'ö, pu pātuwaqatsit qalaveq Tyre añqw-nikañw pu Sidon añq'ö.

¹⁸ Pu ima tuyoy'ewakw hīhikwsimuy akw okiwhinyuñqam piw ökihqe powaltoti.

¹⁹ Noqw sinom sohsoyam as put aw tónokyaniqey nānawakna, pas pi put añqw suyan öqala yámakiwtaqe sohsokmuy qalapsintaqw öviy'o.

Happiness and Sorrow

(Mt 5.1-12)

²⁰ Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amuhpa' yorikt, amumi pañqawu: Pas uma añ ökiwyaqam hahlayhpit epya, pi uma God moñwtunatyayat himuy'yuñwa.

²¹ Uma añ pu' tsönsoiwtaqam hahlayhit epya, pi uma nāt ööyyani; pas uma añ pu' tsaykitaqam hahlayhpit epya, pi uma nāt tsutsúyni.

²² Ason sinom nuy Sinot Tiyat atsviy umumi qa suhtaq'ewye', nahpiy umuy lālayye', umumiq hīhiñqaqwe', umuhnātñwaniy himu itséheetnihqat pan ayo tūvayaqw, uma hahlayhpit epyani.

²³ Hisat panhtotiqw, uha hahlayhtote', pas hahlaytso'tinumyani, ispi meh, uma öveqatsit ep qaan'ewakw ahsatit makiwyaniqee; pi pay pan pumuy namat hapi God lavay'aymuyatuy hintsatsna.

²⁴ Nikañw is ökiwa, uma añ kahaksinomu, pi uma umuhhahlayhpiy pay ömahtota.

²⁵ Is ökiwa, uma añ öyiwyuñqamu, pi uma nāt tsönso'ni; is ökiwa, uma añ pu' tsutsúyyaqamu, pi uma nāt qahahlaykahkañw tsaykitani.

²⁶ Pas sinom sohsoyam umuy lomayuaatotaqw, umuñem is óhini; pi pay pan hapi pumuy namat hakimuy nawip'ew God lavay'aymuyatuy yuaatota.

Love for Enemies

(Mt 5.38-48; 7.12a)

²⁷ Nikañw nu umuy inumi tūqayyuñqamuy umumi pañqawni: Uma umuhtuwqamuy amumi unañway'yuñwni; sinom umumi qa suhtaq'ewyaqamuy uma lolmat amuñem hintsatskani.

²⁸ Sinom umuy qalomáyuaatotaqw, uma pumuy amumi lomayuaatotani; pu umuy qaanhintahtsanyaqaw, amuñem uma nāwakinwisni.

²⁹ Ason hak uhtayway sutsvaqw wuvahtaqw, um ayañqwat piw aw itamantani; pu hak uh'usimniy uñ nawhke', uhnaypñay enañ nāwaknaqw, um qa aw rohomnumni.

³⁰ Hakiy ūmi hihta tūviñtaqw, um put máqamantani, pu hihta uhhimuy kímahqat um aw ahoy qa tūviñtamantani.

³¹ Pu sinom umuy pāsyaniqat uma nānawakne', pay uma piw pan pumuy pāsyanani.

³² Ispi kurs pay uma umumi unañway'yuñqamuy-sa amumi unañway'yuñqw, hak sen put ep umuy hahlayhtini? Pay pi qaanhinwisqam pumuy amumi unañway'yuñqamuy amumi tuwat unañway'yuñwa.

³³ Pu kurs hak umuñem hihta lolmat hintsakq, uma tuwat put enem lolmat hintsatskaqw ya sen hak put ep umuy hahlayhtini? Pay pi añ qaanhinwisqam piw pan hintsatska.

³⁴ Pu kurs pay um hakiy añqw hihta ömahtaniqey wūwankañw, hakiy sīvat nasimok-maqaqw hak put ep ūmi hahlayhtini? Pay pi añ qaanhinwisqam piw qaanhinwisqamuy nasimokhuylalwa, piw aw ahsatit ömahtaniqey tuñlay'kahkañwo.

³⁵ Tis pi uma umuhtuwqamuy amumi unañway'yuñwni; nen lolmat hintsatskani; pu tūnasimokhuylalwani, qa hihta put ep tuñlay'kahkañwo. Nen uma qaan'ewakw ahsatit makiwyani; piw Sus'oveqnihqat tīmatni. Pi pam añ qa tsúyakyañwuqamuy, qalōlolmatuy enañ pās'i.

³⁶ Paniqw òviy uma nun'okwatni, Umunay hin núokwaniqw pan'i.

Judging Others
(Mt 7.1-5)

³⁷ Uma qa tūovelantotani; nen uma qa pantsaniwyani. Uma hakiy qa paysoqtotani, nen qa pantsaniwyani. Ason hak umuhpe qaanhtiqw, uma put pantaqat ep aw pōhikyamantani, noqw sinom tuwat umumi pōhikyani.

³⁸ Uma hihta kuwahtotimantani, noqw pu tuwat umumi himu kuwahtiwni. Sinom wukotuwanit añqw móo'taqat hihta kuytotat, put hūrs aqw núnuyvut, pu wīlaniwhput, pu pas añ wahohotaqat umumi o'yamantani. Pi uma hakiy enem hin tuwantotaqw, pay piw pan umuñem tuwantiwmantani.

³⁹ Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat lavayhtiqe, amumi pañqawu: Ya sen hak qapostalqa hakiy qapostalqat haqami wikni? Ya puma qa nāma haqami pōvamiq posni?

⁴⁰ Pay hakiy aw tutuqayhqa put tutuqaynaqat epniqe qa pavan pasniñwu. Nikañw ason pam pās tutuqaye', pep pu' pam put tutuqaynaqat pay antani.

⁴¹ Noqw ya um hinoqw uhtupkoy posmiq hihta hihsaq tuway'kañw, uhposveq lestavit pakiwtaqat qa aw unañwtavi'ta.

⁴² Noqw pantaqw um hin uhtupkoy aw pañqawni: Itupko, nu as uhposkiy uñem hóroknani, kītani, susmataqpi uhposveq lestavi pakiwtaqō'? Um nawip'ew hinmaqa, um mohti uhposñaqw lestavit hórokne', pahsat pu um suyan tālat taykañw, uhtupkoy poskiyat hóroknani.

A Tree and its Fruit
(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ Pi lomasipaltsoki soon hin'ewakw sipalat himuy'vañwu; piw qalomásipaltsoki soon nukñwat sipalat himuy'vañwu.

⁴⁴ Sinom himutsokit hímunihqat aniwniyat akw tuwi'yuñwa. Soon hihta kūtay'taqat añqw nōnvospalat hak mawni; soon hak yōñōtskit añqw òvat tsovalani.

⁴⁵ Sino lolma lomatunatyawtaqa unaññaqw hihta lolmat nōñantoyñañwu; noqw pam piw hak qalolma qalomátunatyawtaqa unaññaqw hihta qalolmat nōñantoyñañwu. Pi hak hin tunatyay'te', pan hapi yuaatañwu.

The Two House Builders
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ Uma nuy Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, yan tūñwantota. Nikañw uma hinoqw ilavayiy qa añ hinwisa?

⁴⁷ Inuminihqa ilavayiy aw tūqaykañw put añ hinmaqa hakiy antaqat nu umuy āawnani.

⁴⁸ Pam hakiy tāqat anta. Pam hak a'nō hánwahqe owat ep kīhut yayhna. Noqw a'nō wukomunvaqw, pāhu kīhut aqw a'nō yēvantaqañw, soon put wayáyaykinani, pam owat ep wunuqw òviy'o.

⁴⁹ Pu i' hak navotkañw put qa añ hinmaqa hakiy tāqat anta. Pam hak qa qaqatspitaqat, pisave kīta. Noqw mūnañw put kīhut aqw a'nō yēvantaqw, pam āpiy sahpu; noqw pam kīhu qaan'ewakw kīqōti.

7

Jesus Heals a Roman Officer's Servant
(Mt 8.5-13)

¹ Noqw Jesus nuhtumi yuaataqe yúkut, Capernaum aqw'a.

²Noq̄w hakiy tsivót-sikip sunat solāwamuy amumi moñwit tumal'ayaat tūtuyhtiqe, pāpu pay mómoki. Noq̄w put moñwíat put pas kahkawna.

³Nihqe pam Jesus tumalayát navotqe, Jew-sinmuy wukw'aymuyatuy put aqw ayata, okiw as pam aqwnen put tumal'ayayat qalaptsinaniqat puma put aw nānawaknaniqat òviy'ò.

⁴Noq̄w puma Jesus aw òkihqe, pahsat pay qa nātusitotaqe pañqawu: Um put enem yanhte', súanhtini.

⁵Pas pam itamuy Jew-sinmuy hahlayhqe, itamuñem tsotsvalkit yuku.

⁶Pahsat pu Jesus pumuy amumum aqw'a. Nihqe pam put kíyat aw hayiñwinaqw, i' hak solāwamoñwi kwatsmuy put aw hōnaqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay um qa pas pew ò'qalni; soon nu yan'ewakniqw um ikiy aw papkini.

⁷Paniqw òviy nu soon yan'ewaynīkañw nāp ūminiqey antani. Pay um panis lavayhtiqw, pay itumal'aya qalaptuni.

⁸Pi pay nu sukwat amumi maqaptsi'kañw qatu; noq̄w solāwam inumi maqaptsi'yuñwa. Noq̄w nu hihtawat aw Yupa kitaqw, pam ahpiyiniñwu; pu hihtawat aw Pew'i kitaqw, pam inuminiñwu; pu ituwikiy aw Yanhtii kitaqw, pam panhtiñwu.

⁹Noq̄w Jesus put navotqe, put aw kātayta; nihqe namtökt, put añk hinnumyaqamuy amumi pañqawu: Nu umumi pas pañqawni: Pas nu qa haqam Israel-sinmuy amuhpe yan qapēvewnit tuwa, pas qae.

¹⁰Noq̄w ima ayatiwyaqam ahoy kīve òkiqw, kurs pay tumal'aya tūtuyhqa pās qalaptu.

Jesus Raises a Widow's Son

¹¹Noq̄w qavoñvaqw pam haqami kitsókit Nain yan mātsiwhqat aw'i; noq̄w wūhaknihqam put aw nānatuwnayaqam put ámumya, pu kaysiwhqam sínomu.

¹²Noq̄w pam kitsókit tuhpelayat aw hötsíwmi hayiñwinaqw, pi hakim hakiy tāqat mokput tūamwisa, put yuat put-sa tiyoti'ta; noq̄w pam koñnalavu. Noq̄w sinom kaysiwhqam kiñaqw wuhtit ámumya.

¹³Noq̄w Tutuyqawhqa put túwahqe put òkwatuwhqe, aw pañqawu: Qa pakmumuyaa.

¹⁴Pu pam mokput awnihqe, hihta akw taviwisqat aw toño; noq̄w put yawwisqam sun hoñva. Noq̄w pam pañqawu: Tiyo, nu hapi ūmi pañqawni: Qatuptuu.

¹⁵Noq̄w i' hak as mokpu qatuptuqe, pahsat yuaativa. Noq̄w Jesus put yuyat aw put mātavi.

¹⁶Noq̄w puma sohsoyam tsawinhinhtotiqe, God pas hihtatotaqe, pañqawu: Pas hak pavan God lavay'ayaat itamumi pitsíwta; pu' hapi piw God sinomuy pohta, kitota.

¹⁷Noq̄w yan pam hinhtiqá Judea-tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa, pu Galilee-tutskwat añ ahsupoq piwu.

The Messengers from John the Baptist (Mt 11.2-19)

¹⁸Noq̄w John aw nānatuwnayaqam iit sohsok John āawnaya.

¹⁹Noq̄w John put aw nānatuwnayaqamuy lōqmuy nāmi wánwayhqe, amumi pañqawu: Uma Jesus awnen aw pañqawni: Ya um hak God lavay'ayaat pas pávannihqa hisat pítuniqa, hal sen pi itam hakiy sukw nuhtayyuñwa? kítani.

²⁰Noq̄w òviy puma Jesus aw pítuhqe, John amumi hin tutaptaqat pan Jesus aw pañqawu.

²¹Noq̄w piw suhpahsat pam kaysiwhqamuy tūtuyyaqamuy qalaptisinta, pu hīhihta akw qa kwañwáhinyuñqamuyu; pu nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuy powata; pu qa postalyaqamuy kaysiwhqamuy pōsiyamuy tálawna,

²²Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, John aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pay uma áhoynen, hihta aw yórikqey, pu navotqey John āawnani. Ima qapostalyaqam pōsiy

tālawnaya; qayaktaqam nankwusa; tokoplelet tūtuyyaqam powaltoti; nanaqsöpt nanapta; so'pum ahoy tātayya; pu añ ókiwyaqam lomatuawit nanapta.

²³ Noqw inuhpe qa unañwmokqa hapi pas hahlayhpit epni.

²⁴ Noqw John tuaw'aymat ahpiyniqw, pahsat pu Jesus sinmuy amumi John yuaativaqe pañqawu: Ya uma qayēsiwhpumi haqami hihta aw kuyvawisa, sen pi pāqavit hūkañwuy akw wayayataqat aw'i?

²⁵ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy lomayuwsitaqat aw'i? Meh, lolmat yuwsiyuñqam, qarurúmyesqam pi momñwituy kīyamuy añ yēse.

²⁶ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy God lavay'ayayat aw'i? Owi, noqw nu umumi pañqawni: Pam hapi God lavay'ayayat epniñqe pas pávani.

²⁷ It hapi pey'taqe pan lalvaya: Meh, nu hapi upyeve ituaw'aya ayatani; noqw pam uhsavo un háqe'niqat añ qenitani, yan'i.

²⁸ Pi nu umumi pañqawni: Pas momoymuy amuhpiy tihtiwyaaqamuy amuñaqw John kūyit akw tūtuvoylalawhqa pas pávani. Qa hak God lavay'ayaat put epniñqe pas pávani. Noqw pay God moñwtunatyayat ep pas susqahimuniñqa put epniñqe pas pávani.

²⁹ Pi sohsoyam put aw tūqayyuñqam, moñwit eñem sīvat ömalalwaqamuy amumum pay God-sa súantaqat pañqaqwa; niñqe John tuwiyat anwat kūyit akw tuvoylatoti.

³⁰ Noqw ima Pharisee-sinom, tutavot aw tuvoti'yuñqamuy amumum God tunatyayat qa kwusuyaqe, John ahpiy qa tuvoylatoti.

³¹ Noqw Jesus pañqawu: Ya sen nu pu' qatsívaptsiwyuñqamuy hihta enañ namimahtaknani? Ya puma hihta anyuñwa?

³² Puma tsātsakwmuy kihsonve yesqamuy amunyūñwa. Puma nānami pañqaqwa: Itam umuñem lēlenyaqw, uma qa tīva; itam umuñem tsaykitaqw, uma qa tsayku, kitota.

³³ Oviy pi John kūyit akw tūtuvoylalawhqa pítuhqe, pōlavikit qa tūmoyta; piw ovavolat qa hīhiko; noqw uma pañqaqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwta.

³⁴ Noqw nu' Sinot Tiat pítuhqe tūmoykañw, pu hīhikq, uma pañqaqwa: Is uti hunuka, wine pas qa öyñwu, moñwit eñem sīvat ömalalwaqamuy, pu qaanhinwisqamuy kwatsiamu! kitota.

³⁵ Noqw pay pi suan unañwtalwuwni aniwniy ahpiy lolmat namtakni'tañwu.

Jesus at the Home of Simon the Pharisee

³⁶ Noqw haqawa Pharisee-sino Jesus tūtsama. Noqw pam put kīyat aw pákihqe, tunösvoñat aw qatuptu.

³⁷ Noqw meh, hak pep kitsókive wuhti qaanhinmaqa yaw Jesus Pharisee-sinot kīyat ep tunösvoñat aw qátuhqat navota. Pahsat pu pam tatañpit añ kwañwáhovaqtuqat wihkuyit kūyiwtaqat kwusiva. Pam tatañpi hihta alabaster-owat añqw yukiwta.

³⁸ Noqw wuhti okiw pakkañw, put kukveq wunukañw, pahsat posvalay akw put kukyat pāhomhtivakañw hōmiy akw put añ hōnta, nit kukyat tsohtsonat, wihkuyit akw put lelwi.

³⁹ Noqw Pharisee-sino put tūtsamqa put aw tātayhqe, unañwpeq pañqawu: Pas ka as i' tāqa God lavay'ayaatnen, i' wuhti put aw tónokqa hákiyñiqat, pu hin hak hintaqat soon qa navotni; pam pi qaanhinmaq'ö.

⁴⁰ Noqw Jesus lavayhtiqe, put tūtsamqat aw pañqawu: Simon, nu as ūmi hiñqawni. Noqw pam pañqawu: Tūtutuqaynaqa, pañqawuu.

⁴¹ Noqw pam pañqawu: Ura hak tāqa sīvat tūnasimokhuylawu. Noqw hakim lōyöm put aw hihta pōiwta; suhka put aw tsivót-sikip sunat sīvat pōiwta; noqw suhka pakwt sīvata.

⁴² Noqw puma kurs hihta sisviniqw pam pumuy lōqmuy amumi put pantaqat qe'wataqe paysoq ayo yuku. Taay, kurs nuy āawnaa, Ya unñiqw pumuy amuñaqw sen himuwa put pas pavan aw unañway'tani?

⁴³ Noqw Simon lavayhtiqe aw pañqawu: Pas nuyniqw soon ka qa pam suswuhak ayo yúkuhqat pamwani. Noqw Jesus put aw pañqawu: Um suan aw wūwa.

⁴⁴ Pu pam wuhtit aw namtökt, Simon aw pañqawu: Ya um it wuhtit aw qa tayta? Nu uhkiy aw pakiqw, um ikukuy eñem nuy qa kuyna; noqw i' pi pas posvalay akw ikukuy pāhomht, hōmiy akw añ hōna.

⁴⁵ Um nuy qa tsohtsona, noqw i' wuhti nuy pakiqw, qa sūs ikukuy tsohtsona.

⁴⁶ Um iqötöy wihkuyit akw qa lelwi; noqw i' wuhti ikukuy wihkuyit kwanwáhovaqtuqat akw lelwi.

⁴⁷ Noqw öviy nu ūmi pañqawni: Put qaantsakpiat nihtiwtaqa put ahpiy ayo yukilti, kurs pam inumi pas unañway'taqw öviy'o. Nikañw hakiy aw qa wūhak qe'watiwkañw ayo yukiltiqw, pam pay qa pas God aw unañway'tañwu.

⁴⁸ Pu pam wuhtit aw pañqawu: Pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa.

⁴⁹ Noqw ima put amum tunösvoñat aw yesqam pahsat unañwpeq pañqawa: Ya i' haknihqe, hikis hakiy qaantipuyat put ahpiy ayo yúkuniqey anta.

⁵⁰ Noqw pam wuhtit aw pañqawu: Uhqapevewni un ayo tavi. Um qa hin unañway'kañw nímani.

8

Women who Accompanied Jesus

¹ Pu it ahpiy pantaqw pam, tutskwat añ ahsupoq nakwsu, wuhkokitsókinawita, pu pay kitsókinawita; nihqe God mönwtunatyayat ahpiy lomatuwawit nuhtumi yuaatinuma. Noqw ima pakwt löq sihkay'taqam put aw nánatuwnayaqam put ámumya.

² Noqw hakim mó moyam piw put amum hinnumya. Pumuy amuñaqw haqawatuy amuhpiy pam qalomáhihikwsimuy ipwa, pu haqawatuy hihta akw qa pasiwyuñqw, pam pumuy qalapsina. Pu pam hakiy wuhtit Mary yan mätsiwhqat añqw tsáne'nihqamuy nukpanhihikwsimuy ipwa. Pam hak wuhti Magdala-kitsókit ep sinoiwta. Noqw pam put amum hinma.

³ Pu hak Joana, Moñwi Herod hihta himuyat aw tunatyawtaqat Chuzat nōmaata, pu hak Susana, noqw pu ahpiy wūhaknihqamu. Ima mó moyam hihta himuy akw put paañwantota.

The Parable of the Sower

(Mt 13.1-9; Mr 4.1-9)

⁴ Noqw kaysiwhqam sinom put aw tsovalti; pu ahsupoq kitsókit añqw sinom put aw öki. Noqw tūwutsit hihta tuawi'taqat yuaaykuqe amumi pañqawu:

⁵ Hak tāqa tsalakin'uyto. Nihqe pam uylawhq, pēhu poshumi pōhpava yēvaya. Noqw sinom put atsmi wukukuykuyaqw, pu sūmawuy añ masay'yuñqam put soswa.

⁶ Noqw pēhu pikaqlöva yēvaya; nihqe panis kuyvat, pay tsahkwi, qa halasaminiqw öviy'o.

⁷ Noqw pēhu kutqölpa yēvaya. Noqw kūta amum añ kuyvaqe, put lakna.

⁸ Noqw pēhu lomatutskwava löhö, nihqe kūkuyvaqe, tsivót-sikip sunat hōyokiwtaqat aniwnaya. Yan pam lavayhtit, pu a'nö pañqawu: Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa!

The Purpose of the Parables

(Mt 13.10-17; Mr 4.10-12)

⁹ Noqw put aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe, aw pañqawa: Noqw ya i' tūwutsi hihta tuawi'ta?

¹⁰ Noqw pam pañqawu: Uma hapi God moñwtunatyayat ep himu tupkiwyuñqat māmatsyaniqat pam pantaqa umuñem yukiwta. Nikañw imuy pay amumi pam tūwutsit akw yuaatiwa. Puma as aw taykahkañw, soon tutwani; pu tūqaykahkañw, soon māmatsyani.

Jesus Explains the Parable of the Sower

(Mt 13.18-23; Mr 4.13-20)

¹¹ Noqw tūwutsi it hapi tuawi'ta: Poshumi hapi God lavayiata.

¹² Noqw pōhpava lõhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit as nanaptaqw, āpiy pay Nukpana pite', unañwayamuy añqw put ipwañwu, nāphisat ka puma put tūtuptsiwe', ayo nõñakniniqw õviy'o.

¹³ Noqw pikaqlöva lõhökqam hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanapte', hahlaykahkañw put kwusuyañwu. Noqw pay lavayi pumuy unañwayamuy añ qa hūrs ñapkiwtaqw, puma as hihsavo tuptsiwni'yuñt, unahēppit aw öke', pay ayo lasyañwu.

¹⁴ Noqw kutqölpā lõhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanaptaqe, pahpiy añ hinwisa. Nihqe puma yep qatist aw tunatyawkahkañw, pu hihta himuy-nikañw pu kwañwáewhpit ep hahlaykahkañw, lavayit qa aw tunatyawyuñqw, pam qa hihta aniwnañwu.

¹⁵ Noqw lomatutskwava lõhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanapte', lomaunañway'kahkañw, qa paysoq put kwusuyañwu. Noqw puma nakwhani'yuñqw, lavayi unañwayamuy epeq hihta aniwnañwu.

A Lamp under a Bowl

(Mr 4.21-25)

¹⁶ Qa haq pi hak wihqöhīt úwiknat, tsaqaptat aqw kuhtañwu, pu sen puvuwphiy atpipoq put pānañwu. Pam qa panhtit, tsotsókpiyat aqw put tsokañwu, ep yuñtaqam tālat aw tāyuñwniqat õviy'o.

¹⁷ Pi qa himu tupkiwtaqa qa mātaqtini; piw qa himu tupkiwtaqa qa nanaptiwe', añqe' kúrukni.

¹⁸ Paniqw õviy uma tunatyawkahkañw tūqayyuñwni. Pi himuy'taqat hapi aw himu noiwni; noqw pay ñastanihqa sohsok himuy kwayhni, hikis as pay suhpan hihta himuy'taqeyu.

Jesus' Mother and Brothers

(Mt 12.46-50; Mr 3.31-35)

¹⁹ Pahsat pu put tupkomat yuy amum pep öki; nikañw kurs hin put aw ökini, sinom aw hūrs tsovawtaqw õviy'o.

²⁰ Noqw hakim put āawnayaqe pañqawa: Uhtupkom unuy amum ihpaq hoñkahkañw, as ūmi hiñqawaniqey nānawakna.

²¹ Noqw pam lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Ima hakim God lavayiyat aw tūqaykahkañw, put añ hinwisqam hapi itupkomu, pu ínūu.

Jesus Calms a Storm

(Mt 8.23-27; Mr 4.35-41)

²² Noqw pam hisat aw nānatuwnayaqamuy amumum pākihut aqw pākihqe, amumi pañqawu: Itam kurs wuhkovatuphat ayoqwat aqw nõñakni noqw puma pañqw hoyóyokuya.

²³ Noqw pumuy pāvaqe hoyóyoytotaqw, pam puwva. Noqw patuphavaqe a'nö hukvaqw, amumiq pāhu ohpokq, puma tusiewhtoti.

²⁴ Noqw puma Jesus awyaqe, tātaynayaqe, pañqawa: Moñwi, Moñwi, itam so'ni. Pahsat pu pam qatuptut, hūkañwuy, pāhut a'nö hoñvantaqat enañ mēwa. Noqw pam qe'tiqw pas sutmakma.

²⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma hinoqw qa tuptsiwni'yuñwa? Noqw puma tsātsawnaqe, kātayyuñqe nānami pañqawu: Is uti i' hak himu tāqa! Hikis pi pas hūkañwuy pāhut enañ mēwaqw, puma aw tūqayyuñwa.

Jesus Heals a Man with Demons

(Mt 8.28-34; Mr 5.1-20)

²⁶ Pahsat pu puma Galileet ayañqwat Gadaret ep sinmuy tutskwayamuy ep öki.

²⁷ Noqw pam tutskwat aw yamakq, hak tāqa kīñaqw put ahsawva. Pam hak wūyavo nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtage qa yuwsı'ta; piw qa kīve qatut, tuamtuhsöt añ ki'tinuma.

²⁸ Noqw pam hak Jesus túwahqe, a'nö hiñqawht, put atpipo nātuvat, pas tōnay añqe' pañqawu: Ya um nuy hinhtiniqat nāwakna, Jesus, uma pas Sus'oveqnihqat God Tíata? Um okiw nuy qa hintsanni.

²⁹ (Tuyoy'ewakw hikwsit tāqat añqw yámakniqat Jesus aw pañqawhq, öviy yan lavayhti.) As sivanamiqlölöt akw put somyat, put hokasomyat pu tütuwala. Noqw pay nukpanhihikwsi qa sūs tāqat tuyqawve', somhpiyat tutkitat, qayēsiwhpumihaqami put lālayñwu.

³⁰ Noqw Jesus put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um hin mātsiwa? Noqw pam pañqawu: Qaan'ewakw hintaqamu, yan'i. Pi kaysiwhqam nuhpanhihikwsim tāqat ahsonmi yuñā.

³¹ Nihqe pam pumuy haqami a'nö hötsit qa aqw lālayniqat puma Jesus aw nānawakna.

³² Noqw pep tsomot ep qaan'ewakw hintaqam pitsötim nōnova. Noqw pitsötimuy amuhsonmi yuñniqat pam nakwhaniqat öviy puma Jesus aw ö'qala. Noqw pam pumuy nakwhana.

³³ Noqw pahsat pu nukpanhihikwsim tāqat añqw nōñakt, pitsötimuy amumi yuñā; noqw puma pan tōnawtaqam a'nö yuhtukqe, wuhpatpelat añ patuphamiq tsotsó'yaqe paöysoa.

³⁴ Noqw pumuy nopni'yuñqam hiniwhtiqlw aw yórikyaqe, watqaqe, kīve put tūawvaya, pu añqe' tutskwavaa.

³⁵ Noqw pahsat pu sinom hiniwhtiqlat aw kuyvawisa. Nihqe puma Jesus aw ökihqe, tāqat tutwa, kurs nukpanhihikwsim put añqw nōñakq, pam yuwsı'kañw, suyan wuwni'kañw Jesus kukveq qatu. Noqw puma pas tsātsawna.

³⁶ Noqw hakim hiniwhtiqlat aw yórikyaqam i' hak as nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtage hin qalaptuqat aw kuyvawisqamuy āawnaya.

³⁷ Pahsat pu sohsoyam Gadara-sinmuy tutskwayamuy añ ahsupoq yesqam pam pumuy amuñaqw ahpiyniqat Jesus aw ö'qalya, puma pas pavan wuhpukyaqe öviy pan lavayhtoti. Noqw pam pākihut aqw wūvi, haqaqw pítuhqey aqw áhoyniqee.

³⁸ Noqw i' tāqa as nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtañwuqa as Jesus ámunniqey aw ö'qala. Noqw pay pam put hōnaqe aw pañqawu:

³⁹ Um uhkiy awnen, God uñem hihta qaöwíhinhtiqat lalvayni. Noqw pam ahpiynihqe, hin Jesus put añem hihta qaöwíhinhtiqat kitsókive ahsupoq tunvotna.

Jairus' Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak
(Mt 9.18-26; Mr 5.21-43)

⁴⁰ Pu Jesus ahoy pituqw, sinom hahlaykahkañw put ahsawvaya, puma put nuhtayyuñqe öviy'o.

⁴¹ Noqw meh, hak tāqa Jairus yan mātsiwhqa, tsotsvalkive moñw'iwtaqa, Jesus aw pítuhqe, put kukmiq nātuvat, pam kīyat awniqat put aw ö'qala.

⁴² Pam sūkw manti'taqw, pam okiw mómoki. Māna pakwt lōq sihkay'taqat pahsa'haqam yahsañwni'ta. Noqw Jesus put ámunniqw sinom put añqw hürs homimitiwisa.

⁴³ Noqw hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsañwuy añ uñwáy'taqe pep nuhtuma. Okiw pam as tütuhiktuy amuhpa' sohsok hihta himuy sohsoko. Noqw qa hak put qalapsina.

⁴⁴ Noqw pam hak wuhti Jesus ahkwayñavo aw pítuhqe, yuwsiyat qalawñwayat aw toño. Noqw pahsat pay put uñwáat sūlawhti.

⁴⁵ Noqw Jesus pañqawu: Ya hak inumi toño? Noqw sohsoyam qa púmayaqey pañqawaqw, pu Peter suñwámuy amumum put aw pañqawu: Moñwi, pi sinom kaysiwhqam ūmi homimitotaqw, pas piw hak ūmi tónokqat um tūviñlawu?

⁴⁶ Noq̄w Jesus pañqawu: Pay pas hak inumi toño; òviy pi inuhpiy òqala yamakq, nu navota.

⁴⁷ Noq̄w wuhti pas kurs hin qa nātuwiwniqey navotqe, okiw tururutikañw, awnihqe, put atpipo nātuvat, aw pañqawu; hinoq̄w pam put aw tónokqey sohsokmuy sinmuy amutpik put āawna, pu hin pam suqlaptuqeyu.

⁴⁸ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Itii, pay um hahlayhtini. Pay uhqapevewni un pās qalapt̄sina. Um qa hin unañway'kañw nĩmani.

⁴⁹ Noq̄w nāt pam yuaataq̄w, hak tsotsvalkit aw moñwit kīyat añq̄w pítuhqe, moñwit aw pañqawu: Pay okiw uhti mōki; pay um Tutuqaynaqat qa aw nunuiñni.

⁵⁰ Noq̄w pay Jesus put navotqe, aw pañqawu: Pay um qa hin unañway'tani; pay um panis-sa tuptsiwñi'tani; pay soon pam qa qalaptuni.

⁵¹ Noq̄w pam kīmi pákihqe, sinmuy yuñniqat pumuy mēwa. Hal pay Peter, pu James, pu John, pu mānat náat-nit pu yuat, puma aw yuñniqat pañqawu.

⁵² Noq̄w kīve pay yuñqam sohsoyam tsaykikahkañw ókiwlalwa. Noq̄w pam amumi pañqawu: Uma qa tsaykitani, Pam qa mōki; pi pam pūwi, kita.

⁵³ Noq̄w puma aw tutsiwsuyhti, suyan pi mokpuniq̄w òviy'ò.

⁵⁴ Noq̄w pam sohsokmuy pañq̄w lālayht, mānat māyat ñuat, aw pañqawu: Māna, wunuptūu.

⁵⁵ Noq̄w put hikwsiat ahoy aw pituq̄w, pay pahsat pam qatuptu. Noq̄w puma hihta put nopnayaniqat pam amumi pañqawu.

⁵⁶ Noq̄w put naat yuyat amum kātayta. Noq̄w Jesus pay puma pep hiniwhtiqtat pas qa hakiy āawnaniqat amumi qaòwítutapta.

9

Jesus Sends out the Twelve Disciples (Mt 10.5-15; Mr 6.7-13)

¹ Pahsat pu pam pakwt lōq̄ sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy sūmi wánwayhqe, sohsokmuy nukpanhihikwsimuy amumi pumuy òqalhuyta, pumuy amumi tuyqawi'yuñniqata; pu puma hihihita akw tūtuyyaqamuy qalapt̄sintotaniqat pumuy pan òqala.

² Nihqe pam pumuy God moñwtunatyayat yuaatinumyaniqat añqe' ayata, pu tūtuyyaqamuy qalapt̄sintiwiñniqata.

³ Nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta hinkahkañw, añqe' nankwusani. Qa natòñpi'wisni, qa tukpuy'wisni, qa nitkay'wisni, qa sīvay'wisni; uma qa lōqmuy napnay'wisni.

⁴ Pu uma haqami kīmi yuñe', pep yesmantani, nit pu pañq̄w ahpiyyamantani.

⁵ Pu hak umuy qa pās oyaq̄w, uma put kitsókit añq̄w ahpiyye', umuhkukuy añq̄w qōat tsatswiyamantani. Pam pumuy amunkiwakw hihta sutuawi'tani.

⁶ Noq̄w puma añqe' kitsókinawit nankwusaqe, lomatuawit yuaatinumya, pu sohsovik sinmuy qalapt̄sintiwiñni.

Herod's Confusion (Mt 14.1-12; Mr 6.14-29)

⁷ Noq̄w Jesus hīhihta hinhtiqtat Moñwi Herod navotqe, kurs hinhtini, yaw John mokiwyu añq̄w ahoy tātayhqat haqawat pañq̄w q̄w òviy'ò.

⁸ Noq̄w pētuyñiqw yaw Elias mātakti; pu pētuyñiqw yaw hisat God lavay'aymuyatuy amuñaqw himuwa ahoy tātayi.

⁹ Noq̄w Herod pañqawu: Ura nu John qōtōtku; noq̄w ya i' hákiyñiqw nu iit navota? Nihqe òviy as pam put aw yórikniqey nāwakna.

Jesus Feeds the Five Thousand
(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Jn 6.1-14)

¹⁰ Noqw ayaiwyuñqam ahoy ökihqe, hihta hinhtotiqey sohsok Jesus āawnaya. Noqw pam pumuy tsamkañw kitsókit Bethsaida yan mätsiwhqat aqlavo qayēsiwhpumi haqamii.

¹¹ Noqw sinom put nanaptaqe añkya; noqw pam pumuy amumi unañwtapqe, God moñwtunatyayat amumi yuaata, pu okiw as qalaptuyaniqey tunatyawyuñqamuy qalapsina.

¹² Noqw tapkiwmaq w ima pakwt lōq sihkay'taqam put awyaqe aw pañqawa: Um sinmuy añqe' hōnaqw, puma kitsókiva nankwusani, pu tutskwavaa; nen pañqe yesve', hihta tunōstutwani; taq itam yep qayēsiwhput epya.

¹³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Huvam pumuy nopnayaa. Noqw puma pañqawa: Itam panis tsivot pōlavikit mumriñput oyi'yuñwa, pu lōqmuy pākiwh TUYU. Pay panis pi as itam imuy sohsokmuy amuñem tunōstuiwise'-sa pi panhtotini.

¹⁴ Puma tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtayaw ōviyo. Noqw pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma lōp-sunat pakwt sihkay'taqamuy yesvanayani, pu aqwhaqami pañsa' uma yesvanayani.

¹⁵ Noqw puma panhtotiqe, sohsokmuy pan yesvanaya.

¹⁶ Pahsat pu pam tsivot pōlavikit lōqmuy pākiwh TUYU enañ ōmahtat, ōmiq taykañw, put ep hahlaytit, yónoyhtat, put aw nānatuwnayaqamuy amumi oya; noqw puma sinmuy amuhpa' o'ya.

¹⁷ Noqw puma nōnōsaqe sohsoyam ōōya. Noqw puma añ yónoyhput akwsinqat tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat hoaput añ opomnaya.

Peter's Declaration about Jesus
(Mt 16.13-19; Mr 8.27-29)

¹⁸ Noqw pay ephaqam pam put aw nānatuwnayaqamuy amumum haqam nālanikañw, God aw nāwakna. Nihqe pam yúkuhqe, pumuy tūviñtaqe amumi pañqawu: Ya sinom nuy hákiyñiqat pañqawa?

¹⁹ Noqw puma lavayhtotiqe pañqawa; Um yaw John kūyit akw tūtuvoylalawhqanihqat haqawat pañqawa; noqw haqawatuyniqw yaw um Elias; noqw pētu pañqawaqe, yaw hisat God lavay'aymatniñwuqamuy amuñaqw himuwa mokiwyu añqw ahoy tātayhqat pañqawa.

²⁰ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw úmuyniqw nu' hak'i? Noqw Peter lavayhtiqe aw pañqawu: Um hapi Christ, God añqw Moñw'asi'taqa.

Jesus Speaks about His Suffering and Death
(Mt 16.20-28; Mr 8.30-9.1)

²¹ Noqw pam pumuy pās mēwaqe, puma qa hakiy put āawnayaniqat amumi pañqawu.

²² Pu amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat pas kurs hin hīhihta añ qa kānavotni. Ima wukw'a'yat pi nuy tūvayani, God awwat mohpeq momñwituy amumum-nikañw, pu tutavot tūtutuqaynayaqamuy amumuma; nen nuy nīnayani; noqw pāyis tālat ep nu ahoy tātayni.

²³ Pu pam sohsokmuy amumi pañqawu: Inuñk hinmaniqey nāwaknaqa nawus soon qa nātatahtat, talōñwiwmaqat añ nahoylehtsiy ikwiltat, inuñkmantani.

²⁴ Taq hak qatsiy ayo táviniqey nāwaknaqa hapi put kwayhni; pu ason hak haqam inuñem qatsiy kwayhqa tuyqawvani.

²⁵ Puyaw as sino tūwaqatsit sohsok himuy'vakañw, nāp qatsiy kwahe', pu sen tūviwe', hin pam put akw moñvastini?

²⁶ Ispi hak nuy Sinot Tiyat, pu ilavayiy hahmanqw put hapi nu hahmanni, hisat nu pite', pas hímuniñqey pan namtaknee, pu Ina, qahováriwyuñqamuy hoñvia'yatuy amumum nuy pas kaptsi'taq'ö.

²⁷ Nikañw nu umumi pas súañqawni: Ima haqawat yep hoñqam soon nāt mokiwuy ep ökit, pay God moñwtunayayat aw yórikyani.

The Transfiguration

(Mt 17.1-8; Mr 9.2-8)

²⁸ It ahpiy nanalsikishaqam talq, pam Peter-nit, John, pu James, pumuy tsamkañw, nāwaknaniqe haqami tūkwimiq'a.

²⁹ Noqw nāt pam nāwakintaqw, pitsánwaat alöñti; noqw yuwsiat qōtsatiqe pas talqaqsala.

³⁰ Noqw meh, hakim lōyöm tāqat pepeq put amum yuaata, hak Moses-niqw pu Elias;

³¹ Ima hakim lolmat tālawñwat pitsánway'kañw mātaqtique, Jesus amum yuaata. Pam hin Jerusalem-kitsókit epeq God tunatyayat aw antsane', yañqw qatsit ahpiyniqat yuaatota.

³² Noqw Peter-niqw pu put ámumyaqam pūwiwuy akw mañuiwyuñwa, nikañw puma havivokalyaqe put lolmat pitsánwayat aw yórikyia, pu lōqmuy tāqatuy put amum wunuw-taqamuy amumi.

³³ Noqw puma pay put añqw nakwsuniqw, Peter Jesus aw pañqawu: Tūtutuqaynaqa, pas hapi itam yépeqyaqw pam itamuñem lolma. Himu as öviy itam payhp kistotani sukw únem-nit, sukw Moses énem-nit, pu sukwat Elias éñemi, pam kíta, hiñqawhqe qa mātsi'kañwo.

³⁴ Noqw nāt pam yan hiñqawlawhq, ömaw pumuy nākwapnaqw puma tsawiniwkañw, ömawuy aw yuñña.

³⁵ Noqw ömawuy añqaqw hakiy tōnaat pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; put uma aw tuqayvahsi'wisni.

³⁶ Noqw hakiy lavayyukuqw, pay Jesus pep nālaniqw puma aw yórikyia. Noqw pay puma put pas qa lavaytaqe, hin yórikyaqey pas qa hakiy āawnaya ephaqamo.

Jesus Heals a Boy with an Evil Spirit

(Mt 17.14-18; Mr 9.14-27)

³⁷ Noqw qavoñvaqw, pumuy tūkwinaqw hanqw, kaysiwhqam sinom Jesus ahsawvaya.

³⁸ Noqw meh, hak tāqa sinmuy amuñaqw tsa'lawhqe pañqawu: Tutuqaynaqa, um as itiy tiyot ókwatuwni; taq nu pas put-sa ti'ta.

³⁹ Noqw meh, qalomáhikwsi put ñuaqw, pam pahsat pay a'nö töqtit, homimiykukañw moañaqw qōtmokiwtañwu. Noqw pam put ökiwsane', pēp qa mātapñwu.

⁴⁰ Noqw as ūmi nánatuwnayaqam hikwsit tiyot añqw ayo hóroknayaniqat nu amumi nāwaknaqw, pay puma kurs soon panhtotini, kita.

⁴¹ Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Is ohi, uma qatuptsiwñi'yuñqam nukushinyunqamu! Ya nu hihsavohaqam umumum yankañw umuy maqsonlawni? Pew uhtiy wikii.

⁴² Noqw nāt pam awniqw pay nukpanhikwsi tiyot tūvaqe, put a'nö homimiykuna. Noqw Jesus tuyoy'ewakw hikwsit mēwaqe, tsākw qalapsinat, nayat aw put ahoy tavi.

⁴³ Noqw puma sohsoyam God a'nö öqalayay ep aw kātayyuñwa.

Jesus Speaks again about His Death

(Mt 17.22-23; Mr 9.30-32)

Noqw nāto puma nanáp sohsoq hihta Jesus hinhtiqat ep kāwuwantotaqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu:

⁴⁴ Uma iit lavayit hapi u'ni'yuñwñi. Nu' Sinot Tiat hapi nāt sinmuy öqalayamuy aw mātaviwñi.

⁴⁵ Noqw pay puma it lavayit qa māmatsya. Pam pumuy amumi tupkiwtaqw, öviy kurs hin puma put mātsi'yuñwñi. Noqw puma as Jesus put tūviñtotanikañw nānahtsopya.

Who Is the Greatest?

(Mt 18.1-5; Mr 9.33-37)

⁴⁶ Noqw puma yuaatotaqe, pumuy amuñaqw haqawa pas pávanihqat ep nāñwuy'yuñwa.

⁴⁷ Noqw Jesus pumuy unañwpeq tunatyayamuy mātsi'taqe, hakiy tsākw tsöpahtat, naqlap tavi;

⁴⁸ Nit pumuy amumi pañqawu: Hak hapi inatñwaniy añ it tsākw pās távihqa nuy hapi pās távini; pu nuy pās távihqa nuy añqw távihqat hapi pās távini. Pi umuñaqw qanāhihtay'taqa hapi suspavanni.

Who Is not against You Is for You
(Mr 9.38-40)

⁴⁹ Noqw John lavayhtiqe pañqawu: Moñwi, itam hakiy tāqat tutwa. Kurs pam uhnatñwaniy aw yankañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanta; noqw itam put mēwaya, pam qa itamum uñk hinnumqw öviy'o.

⁵⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Uma qa mēwantotani; pay qa itamuhpew'iwtaqa itamumniñwu.

A Samaritan Village Refuses to Receive Jesus

⁵¹ Noqw pam ömi wīkiwniqat aw pītutoqw, pam Jerusalem aqw sutuktaniqey su'qalti.

⁵² Nihqe pam añwu tuaw'aymuy napyeve aqw ayata; noqw puma ahpiyyaqe, Samariat ep sinmuy haqam kitsókiyamuy aw öki, haqam eñem qenitotaniqee.

⁵³ Noqw pay sinom put qa tsúyakyā, sumataq pam Jerusalem aqw tunatyawmaqaw öviy'o.

⁵⁴ Noqw löyöm put aw nánatuwnaqam, James-niqw, pu John, puma pan yórikqe pañqawu: Tutuyqawhqa, um as itamuy pan nakwhanaqw, itam Elias anhte' pañqawhqa, öñaqw üwiñw hāwe' pumuy taqtsoknani.

⁵⁵ Noqw pam namtökt pumuy qöhqöyhqe, amumi pañqawu: Uma hihta hikwsit añ hinmaqey qa mātsi'ta.

⁵⁶ Pi nu' Sinot Tiat sinmuy qatsíyamuy qa hovalaniqe pitu, pi nu pumuy ayo óyaniqe öviy pitu, kita. Noqw puma ahpiy sutsvo kitsókimiya.

The Would-Be Followers of Jesus
(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Noqw pumuy ahpiy haqamiyaqw, hak put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu uñ haqaminiqw uñkmantani.

⁵⁸ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay ima sisikahtayht haqe' qölöy'yuñwa, pu sūmawuy añ masay'yuñqam totokpi'yuñwa; noqw pi nu' Sinot Tiat haqam iqötöy nāsuñwnaniqey ñastaa.

⁵⁹ Pu pam sukwat aw pañqawu: Inuñki. Noqw pam pañqawu: Tutuyqawhqa, um nuy nakwhanaqw, nu mohti inay amht, pu' uñkni.

⁶⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pi so'qamuy amunyuñqam ason amuñaqw so'pumuy amyani. Noqw um ahpiynen God moñwtunatyayat yuaatinumni.

⁶¹ Pu piw suhka put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu uñk hinmani. Noqw um nuy nakwhanaqw, nu mohti ikiy ep yesqamuy amuminen öqalat, pu' uñkni.

⁶² Noqw Jesus put aw pañqawu: Hak pāsāy qöritivat, ahoy taymaqa God moñwtunatyayat aw qa ápiyniqey anta.

10

Jesus Sends out the Seventy

¹ It atsve pu' Tutuyqawhqa hakimuy payhp sunat pakwt sihkay'taqamuy namorstaqe, lölöqmuy añqe' ayata, puma kitsókinawit nankwusaniqata, pu tutskwavāa, Jesus haqaminiqey tunatyawmaqat pañsoq haqamii.

² Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pas as üyi tukwsiwtaqa a'nöniqw, tumal'a'yat híkiyomu. Öviy uma Uyi'taqat aw pan nānawaknaqw, pam hakimuy tsovalayaniqat aw ayatani.

³ Taay, uma ańqe' nankwusani. Meh, nu hapi umuy ańqe' ayatani. Noqw uma mamñatuy amún hakimuy kwēkwewhtuy amúnyuńqamuy amuhpa' hinumyani.

⁴ Uma qa sivamoki'wisni; piw qa tukpuy'wisni; qa totsmaskay'wisni. Uma qa sōwu haqam hakiy aw yuaatotamantani.

⁵ Pu umuńaqw löyöm haqam kīmi pake', mohti pańqawmantani: Nam yep kīvit kwakwhat yēsee.

⁶ Noqw ason kurs hak pan tunatyawtaqa pep qatuqw, pay umuhkwakwha pep huruhtimantani. Pu kurs qa pantaqw, pay pam umumi áhoymantani.

⁷ Nen uma pep kīve qate', hihta umuy nopnayaqw, put uma nōsmantani, pu hikwman-tani. Pay tumalay'taqa ahsatiy hihkay'tañwu. Uma qa paysoq kīnawit kīkinumtinumni.

⁸ Pu uma haqami kitsókimi pakiqw, umuy pās taviye', hihta umumi tunösvoñahotaqw, put uma nōsmantani.

⁹ Nen uma pep tūtuyyaqamuy qalapsintamantani; nen amumi pańqawmantani: God mońwtunatyaat umumi hayińw'iwta.

¹⁰ Pu kurs uma haqami kitsókit aw pakiqw, umuy qa pās taviyaqw, pep kitpiponen pańqawmantani:

¹¹ Hikis pi umuhkitsokiy ep qōat itamumi hūrstiqat itam umunkiwakw tsatswiya. Noqw pay uma it navoti'yuńwni: Pas as God mońwtunatyaat umumi hayińw'iwta.

¹² Noqw nu umumi pańqawni: Hisat God sinmuy amuńem hin yukuqw, pep pu' pep kitsókit ep sinmuy amuńem is óhini. Put talönvaqat ep pep kitsókit ep sinom pas kānanaptani, Sodom kitsókit ep sinmuy amuhpenihqee.

The Unbelieving Towns

(Mt 11.20-24)

¹³⁻¹⁴ Nihqe pam pańqawu: Is ohi, úmaa, Chorazin ep sínomu! Is ohi úmaa, Bethsaidat ep sínomu! Nu as umuhpa' qatsá' kātatayhpit tumaltaqw, uma nāp umuhtunatyay ańqw qa lasya. Oviy hisat hin yukiltiniqat aw pituqw umuńem pas is óhini! Pep pu' imuy Tyre ep sinmuy amuńem-nikańw pu Sidon ep sinmuy amuńem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni. Pi nu as pumuy amuhpa' hisat kātatayhpit tumaltaqw, puma soon qa anahaat yūyaht, qōhtsapsomove yesvani. Pan puma namtahnayani, nāp tunatyay ańqw lasyaqeyu.

¹⁵ Noqw úmaa, Capernaum ep sínomu, ya uma ōmiq nātsokaya? Uma nāt maskimiq tūviwyani.

¹⁶ Nihqe pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pańqawu: Umumi tūqaytaqa inumi hapi tūqaytani; pu umuy qahihtataqa nuy hapi qahihtatani; pu nuy qahihtataqa nuy ańqw távihqat hapi qahihtata.

The Return of the Seventy

¹⁷ Noqw ima payhp sunat pakwt sihkay'taqam ańqe' nankwusaqe, hahlaykahkańw ahoy ōkihqe pańqaqwa: Tutuyqawhqa, hikis pi pas nukpanhihikwsim itamumi tuqayvastota, itam uhnatńwaniy aw yankahkańw amumi pańqaqwaq'ö.

¹⁸ Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Nu Satan talwihpikit an ōnaqw posqw tuwa.

¹⁹ Nu hapi imuy tsūtsu'tuy-nikańw, pu putskohmokyunqamuy amumi wukukuykuyaniqat aw umuy ōqalmaqa, pu tuwqat ōqalayatsohsok aw'i. Noqw ōviy soon himu umuy tūhotani.

²⁰ Nikańw hīhikwsim umumi tuqayvastotaqat qa put ep uma hahlayyani. Pi umuhnatńwani ōveqatsit ep pey'yuńwa. Tis pi uma put hapi ep hahlayyani.

Jesus Rejoices

(Mt 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Noqw pahsat Jesus hikwsiy añ hahlayhtiqe, pańqawu: Kwakwhay Inaa, ōveqatsit-nikańw pu tūwaqatsit aw Tutuyqawhqa, Kwakwhat pi um iit yantaqat añ

wuwni'yunqamuy, pu qaūunatuy amumi tupki'tat, titipostuy amunyuñqamuy amumi mahtakta. Pantani Inaa, pam hapi unniqw súanta.

²² Sohsoy himu Inay añqw inumi noiwa. Noqw hakiy God Tíyatnihqat qa hak navoti'ta, pas Náat-saa; pu Naat hákiyinhqat qa hak navoti'ta, pas put Tíat-saa, pu Tiat, hakiy put mahtaktaniqw pam pīwu.

²³ Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi namtökt, pay púmuy-sa amumi pañqawu: Hakim umuy hihta aw yórikyaqat aw yórikyaqam hahlayhpit epya.

²⁴ Pi nu umumi súañqawni: Kaysiwhqam God lavay'aymatniqw pu añ momñwit umuy hihta aw yórikyaqat as aw yórikyaniqey nānawaknakahkañw hapi qa aw yóriky, pu umuy hihta nanaptaqat as nanaptanikañw qa nanapta.

The Parable of the Good Samaritan

²⁵ Noqw meh, hak tutavot aw tuvoti'taqá wunuptut, put aw tuwantaniqe aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani?

²⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya tutavot añ hin pey'ta? Um hin añ túñwanta?

²⁷ Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Um God Uhtutuyqawhqaqay sohsok uh'unañway akw aw unañway'tani, pu sohsok uhhikwsiy akw'a, pu sohsok uh'òqalay akw'a, pu sohsok uhwuwniy akw'a. Pu pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani.

²⁸ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um súañqawu. Yan um hinme', soon qa qátuni.

²⁹ Noqw pay pam nēnem qenitaniqey nāwaknaqe, Jesus aw pañqawu: Noqw hak isinosñwa?

³⁰ Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Hak tāqa Jerusalem añqw Jerichot aqwniqw, hakim uuyiñt put nuaya, pu put añ yuwsiyat poswayat, õputotat, ahpiyya, hihin taytaqat mātapyaqee.

³¹ Noqw piw hak God awwat moñwi pañsoo; nihqe pam put aw yórikqe, pay put ehpeq yūmosaa.

³² Noqw hak Levit ahpiy sino piw put an pañso pítuhqe, put aw tātayht, pay piw ehpeq yūmosaa.

³³ Noqw hak Samariat añqw sino haqaminikañw, put haqam qatsqa aw pitu. Nihqe pam put túwahqe, put òkwatuwa;

³⁴ Nihqe put awnihqe, haqe' hintsanyaqat añ somhta, wihkuyit wine enañ wutskañwo; nihqe put nāp moropkoy aqw tsokat, pu yeyespimi put wīki; nihqe aw unañwtavi.

³⁵ Pu òviy qavoñvaqw pam ahpiynikañw, sunat sīvat hórokmat, ki'taqat maqat, put aw pañqawu: Um it tāqat aw tunatyaltini. Nen ason kurs um it epnihqe hóyokiwtaqat sohsokniqw, nu piw pite', put ahoy ūmi sisvini, pam kita.

³⁶ Taay, ya unniqw imuy payhkomuy amuñaqw himuwa tāqat tūhototaqat sinosñwaata?

³⁷ Noqw pam pañqawu: Pay hapi put òkwatuwhqa. Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Taa, Yupa, um put an hinmani.

Jesus Visits Martha and Mary

³⁸ Noqw pumuy pañ haqamiyaqw, Jesus haqami kitsókimi paki. Noqw hak wuhti, Martha yan mātsiwhqa, kiy ep put pās tavi.

³⁹ Noqw pam hakiy Mary yan mātsiwhqat tupkoy'ta. Noqw pam hak Jesus atpip qatukañw put yuaataqw aw tūqayta.

⁴⁰ Noqw Martha hihta qaa'saqalqe qa suyan unañway'taqe, Jesus awnihqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay itupko nuy mātapiq, nu nāla hihta aw hintsaki. Noqw ya pam unniqw qa hinta? Um òviy aw pañqawhqa, inumi unañwtapni.

⁴¹ Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Martha, Martha, pas um hīhihta pis'oqhintaqe qa suyan unañway'ta.

⁴² Pay hak sūkw hihta aw tunatyaltimantani. Noqw Mary put nukñwat namorsta. Soon pam put nawhkiwni.

11

Jesus' Teaching on Prayer (Mt 6.9-13; 7.7-11)

¹ Noqw hisat pam haqam nāwaknaqe yukuqw, suhka put aw nānatuwnaqa aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um as itamuy hin nāwakintotaniqat itamuy tutuwnani, ura John put aw nānatuwnayaqamuy hin tutuwnaqaqat pan'i.

² Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma nānawakne', kitotamantani: Itanaa, òveqatsit ep qátuhqa, nam uhnatñwani pas kaptsi'tiwaa. Nam uhmoñwtunatyay aw pítuu. Nam uhtunatyā tūwaqatsit ep pasiwhtii, òveqatsit ep hin pasiwhtiqey pan'i.

³ Um okiw nāqavo itamuy itahtunösmakiway huylawni.

⁴ Pu um okiw itahqaanhtipuy itamuhpiy ayo yúkuni; pay itam sohsokmuy itamuhpewi qaanhtotiqamuy amuhpiy put ayo yuykutowisa. Pu um okiw itamuy unaheppit qa añ tsāmi'mat, hakiy qalolmat añqw itamuy ayo òoyhtimani, pay yan'i.

⁵ Pu pam pumuy amumi pañqawu: As kurs haqawa umuñaqw kwātsi'te' suhtokihag put awnen, aw pañqawni: Ikwatsi, um as payhkomuy pölavikit nuy nasimokmaqani.

⁶ Taq ikwātsi waynumqe inuhpe pituqw, kurs nu hihta put nopnani, kítani.

⁷ Noqw pam ahpañaqw lavayhte' pañqawni: Um nuy qa soontsahtsanni. Pay ikiy uhtsiwta; noqw itim inumum tōka. Kurs nu hin un máqaniqe òviy qaqtuptuni, kítani.

⁸ Nu umumi pañqawni: Pay soq pi pam put kwātsiatniqw, pam put qa máqani. Nikañw pam put aw qatūqayhq, nawus pam qatupte', put hihsa'haqam hintsanniqat pahsa' put máqani.

⁹ Noqw nu umumi pañqawni: Uma hihta òviy tūviñtotani; nen uma put makiwyani. Uma hihta hepyani; nen tutwani. Uma pönñöykinayani; noqw umumi hötsíltini.

¹⁰ Pi hak hihta tūviñtaqa hihta makiwñwu; pu hepqa túwañwu; pu pönñöykinaqat aw hötsíltimantani.

¹¹ Sen uma haqawa hakiy náatniqw, uhti ūmi pölavikit tūviñtaqw, ya sen um put owat máqani? Sen pākiwuy òviy tūviñtaqw, ya sen um tsūat put máqani?

¹² Hal sen pi pam nöhut òviy tūviñtaqw, sen um putskohmokaqat put āawnani?

¹³ Noqw kurs pay as uma qalomáhinkahkañw umuhtimuy hihta nukñwat huytotaniqey tuwi'yuñwa. Noqw tis pas Umuna òveqatsit ep qátuhqa put aw Qahováriwtaqat Hikwsit òviy tūviñtotaqamuy soon qa máqani.

Jesus and Beelzebul (Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)

¹⁴ Noqw Jesus nukpanhikwsit hakiy lavayiyat nawhkiñwuqat put añqw hórokna. Noqw nukpanhikwsi put añqw yamakq, qayuáatañwuqa yuaayku; noqw sinom kátayyuñwa.

¹⁵ Noqw pay pumuy amuñaqw haqawat pañqawu: Pam nukpanhihikwsimuy moñwíyamuy Beelzebul aw yankañw nukpanhihikwsimuy ipwanta.

¹⁶ Noqw pētu put aw tuwantotaqw, pam kátatayhpit hihta tuawi'taqat òñaqw pumuy amumi mahtaknaniqat put aw nānawakna.

¹⁷ Noqw pay pam pumuy tunatyayamuy mātsi'taqe amumi pañqawu: Haqam moñwtunatyā nehpewhitiqa soon qa kíqötini; pu kivit nehpewhitiqam nātsike', soon haqami ökini.

¹⁸ Noqw òviy kurs Satan nehpewhitiqw, ya hin put moñwtunatyāat wúnuni?

¹⁹ Noqw kurs nu Beelzebul aw yankañw nukpanhihikwsimuy ipwantaqw, ya umumi nānatuwnayaqam hakiy aw yankahkañw pumuy ipwantota? Ason puma umuy atsánhkiye', umuy suhputsnayani.

²⁰ Nikañw kurs pay nu God öqalayay akw nukpanhihikwsimuy ipwantaqaw, suyan hapi God moñwtunatyat umumi pitsíwiwta.

²¹ Pi tāqa hoñvi tunipi'kañw kiy tūwale', hihta himuy pās oyi'tañwu.

²² Nikañw ason put epnihqe pavan hoñvi pite', put añwute', pam sohsok naqöyyuwsiyat aw taqa'nañwayat nawhke', hihta himuyat kwatsmuy huytañwu.

²³ Qa inumumnihqa hapi inuhpewiwta; pu qa inumum tsovalantaqa tatslakinta.

The Return of the Evil Spirit (Mt 12.43-45)

²⁴ Tuyoy'eway hikwsi sinot añqw yámake', haqe' qa pay'taqat añ hinnumñwu, haqam nāsuñwnaniqe öviy'o; nit qa tuwe' pañqawñwu: Han pi pay nu ikiy añqw yámakqey aw áhoy'i, kítañwu.

²⁵ Pu pam ep pite', pās maspiwkañw lomahintaqat túwañwu.

²⁶ Pahsat pu pam ahpiyten tsáne'nihqamuy hihikwsimuy nahpenihqe pas nú nukpantuy aw tsamñwu. Noqw puma aw yuñe', ep ki'yuññwu. Noqw hakiy qatsiat añknihqqa mohtiwat epnihqe pu' pas qalomáhintañwu.

True Happiness

²⁷ Noqw pam yan yuaataqaw, hak wuhti sinmuy amuñaqaw kēew hiñqawhqe aw pañqawu: Ñaspi hak uñ tihta. Piw pihuy akw uñ yōyoñna.

²⁸ Noqw pam put aw pañqawu: As um yan lavayhtinikañwo: Ñaspi hakim God lavayiyat aw tūqaykahkañw añ hinwisa, puma hapi hahlayhpit epyani, um kítanikañwo.

The Demand for a Miracle (Mt 12.38-42)

²⁹ Noqw pan sinom sūmi hūrs tsovawmaqaw, Jesus yuaativage amumi pañqawu: Ima pu' qatsívaptsiwyuñqam nukpansinomu. Puma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna, Nikañw puma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūkw kātatayhpit-saa. Pam Tutuyqawhqat lavay'ayayat Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqtat an aw yukiltini.

³⁰ Pi ura Nineve-kitsókit ep sinom Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqtat akw hihta tuwi'vaya. Noqw pay öviy hapi piw pan nu' Sinot Tiat pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumi hihta tuawi'tani, iqatsiy ep hiniwhtiqtat akw'a.

³¹ Hisat hin yukiltiniqtat aw pituqaw, tatkaqaw moñwi-wuhti pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum wunupte', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani. Ispi pam Solomon wuwniyat aw tūqaytaniqe öviy pas tūwaqalñahaqaw pítu. Noqw meh, hak Solomon epnihqe pas pávannihqa yep'e.

³² Ason hin yukiltiniqtat aw pituqaw, Ninevet ep sinom pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum hoñve', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnayani; ispi puma Jonas lavayiyat nanaptaqe nāp tunatyay añqw lasyaqee. Noqw meh, hak Jonas epnihqe pas pávannihqe yep'e.

The Light of the Body (Mt 5.15; 6.22-23)

³³ Qa haq pi hak wihqöhit úwiknat, haqam qamātaqquwe put tavi, sen hihta sīvut akw put kuhta. Pi pam put tsotsókpíyat ep tsokaqaw, ep yuñtaqam tālat tāyuññwu.

³⁴ Hakiy pōsiat tokoyat aw talni'tañwu. Noqw öviy kurs hakiy pōsiat pasiwtaqaw, pay tokoyat añ ahsupoq talñwu; pu kurs hakiy pōsiat qa pasiwtaqaw, pay tokoyat añ ahsupoq qatalñwu.

³⁵ Oviy um tunatyaltiqw, uhpe tāla qa qōmawvani.

³⁶ Paniqaw öviy kurs uhtokoy añ ahsupoq talq, qahaqam qatālaniqaw, pam sohsoy ahsupoqhaqami talni, wihqöhi suyan tālat talni'te', ūmi talni'tañwuqat pan'i.

Jesus Accuses the Pharisees and the Teachers of the Law
(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40)

³⁷ Noqw pam yuaataqw, hak Pharisee-sinom put tūtsama. Noqw pam kīyat ep pákihqe, qatuptu.

³⁸ Noqw pam mohti qa māvaqtat tūmoytaqw, Pharisee-sino put aw tātayhqe, aw hin wūwa.

³⁹ Noqw Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Uma Pharisee-sinom kukyapit, pu tsatsqap-tat anyuñwa. Uma suovaam kwañw'ewayhtotit tukwhanayaniqey-sa tunatyawyuñwa, pu qalomáhintsatskaniqeyu.

⁴⁰ Uma núanhihtuu, puyaw ōvaqenihqat yúkuhqa ahsonñaqwnihqat qa enañ yukuqw ōviy'o?

⁴¹ Tis pi uma hihta himuy'yuñwe', put akw tūookwatuwyanihkahkañwo; noqw pep pu' amuhpa' ahsupoq kwañw'ewayni.

⁴² Nikañw is ohi uma Pharisee-sínomu! uma pi umuh'uyiy añqw nēnevenit pakwút-sikivo sun oyit God aw noayañwu; nikañw uma soq sinmuy amuñem suan hin yukuyaniqey qe'toti; uma God qa aw unañway'yuñwa. Uma as pávanyaqat tutavot añ ahsupoq hinwisni; pu it qa pas qatuvosnihqat añ pīwu.

⁴³ Is ohi uma Pharisee-sínomu! Uma pi tsotsvalkiva mohkaqe tsotsókpit pas hahlayya, pu sinom kitpik umuy kaptsi'kahkañw umumi yuaatotaniqata.

⁴⁴ Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqam, pu Pharisee-sínomu! nawip'ew hinyuñqamu! Uma pi tūtuamit qa mātaqyaqat anyuñwa; noqw sinom put atsva yaktaqam pumuy pañyaqw qa tuway'numya.

⁴⁵ Pahsat pu haqawa tutavot aw tuvoti'taqa lavayhtiye, put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um pañqawhqe itamumiq enañ hiñqawu.

⁴⁶ Noqw pam pañqawu: Pay panta. Is ohi uma tutavot aw tuvoti'yuñqamu! uma pi soñawnen hihta a'nō putut mokahtotat, hakiy ikwilttoynayañwu; nikañw uma soq soon ñas'ew pumuy paañwayañwu.

⁴⁷ Is ohi úmaa! Uma pi God lavay'aymuyatuy tūamiamuy aw pūhulalwa; noqw pi umanam pumuy qōqya.

⁴⁸ Pas pi ōviy uma umunamuy hiniwhtipuyamuy navoti'kahkañw amún unañway'yuñqey mahtakni'yuñwa, ispi puma pumuy qōqyaq'ō; noqw uma pumuy tūamiamuy aw pūhulalwa.

⁴⁹ Paniqw hapi ōviy God suan wuwni'kañw yan lavayhti: Nu pumuy amumi ilavay'aymuy hōnani, pu ituaw'a'yatuyu. Noqw puma pētuy yūyuyhnaye' qōqyani.

⁵⁰ Noqw God pu' qatsívaptsiwyuñqamuy hapi tukopnani, sohsokmuy put lavay'aymuyatuy tūwaqatsit yayhniwhqat añqaqw qōyaniwyaqat ahpiy'o,

⁵¹ It Abel qatsiyat ep'e, pu añk yesqamuy qatsíyamuy ep pīwu, nit pu Zacharias qatsíyat ep'e. Ura pam God kīyat-nikañw pu hom'oyvihkat amuhtsave nīniwa. Nu umumi súañqawni: God umuy put sohsok ep tukopnani.

⁵² Is ohi uma tutavot aw tuvoti'yuñqamu! Uma pi navotit aw hōtahpit yawwisa. Uma aw qa yuñkahkañw, aw yuñtaqamuy aw u'taya.

⁵³ Noqw pam pumuy amumi yan lavayhtiye, tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put aw pās ō'qaltivayaqe, pam hīhihta lavayhtiniqat ōviy aw qa tūtuqayya.

⁵⁴ Hísatniqw unahiñqawhqa nanapte', put nēveltoynayaniqe ōviy moqmani'yuñwa.

12

A Warning against Hypocrisy
(Mt 10.26-27)

¹ Noqw añwu sinom pas qaan'ewakw hintaqam sūmi tsovaltige nuñwu pay nānami wukukutotaqw, Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumi mohti pañqawu: Uma Pharisee-sinmuy pēkeniyamuy nawip'ew hintsakpit ep qa ūnaiwyuñwni.

² Pi qa himu āmiwtaqa qa mātaqtini, piw tupkiwtaqa qa nanaptiwñi.

³ Pantaqw ōviy hihta qamātakpuve haqawa lavayhtiḡw, pam tālat ep nanaptiwmantani; pu uma hihta yūyupavaqe hakiy naqvumiḡ sawiwiykuyaḡw, pam kihkits'ova tsa'lalwiwñi.

Whom to Fear
(Mt 10.28-31)

⁴ Noqw nu umumi pañqawñi ikwátsimu: Uma qa sinmuy mamqasyani. Puma pi pay hakiy tokoyat-sa nīnayañwu; pu pahpiy kurs hinhtotiñwu pīwu.

⁵ Nikañw uma hakiy mamqasyaniḡat nu umuy āawnani. Uma God hapi mamqasyani. Pi pam hakiy nīnat, hakiy qōhit aḡw tūvaniḡey aw ōqalay'ta. Noqw nu' piw umumi pañqawñi: Uma put hapi mamqasyani.

⁶ Puyaw qa tsivot kwekwéwewhyam lōḡ palavotōnat ōviy huyiwyañwu? Noqw qa himuwa God ahpiy suhtokiwñwu.

⁷ Hikis pi pas umuhḡötöva umuhhōmi sohsoy pohtoylaniwta. Oviy uma qa nalmamqasyani; God kwekwéwewhyamuy kaysiwhqamuy amuhpenihḡe umuy pas kahkawna.

Confessing Christ before Men
(Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ Pu nu piw umumi pañqawñi: Hak isinonihḡey nuhtumi pañqawhḡ, nu' Sinot Tiat tuwat put isinonihḡat God hoñviamuyatuy amumi pañqawñi.

⁹ Nikañw hak qa isinonihḡey nuhtumi pañqawhḡ, nu tuwat put qa isinonihḡat God hoñviamuyatuy amumi pañqawñi.

¹⁰ Ason kurs hak nuy Sinot Tiyat ehpewi lavayhtiḡw, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani. Nikañw ason kurs hak Qahováriwtaḡat Hikwsit ehpewi qakaptsilavayhtiḡw, pam pantaqa soon put ahpiy ayo yukiwmantani.

¹¹ Pu ason sinom umuy tsotsvalkiva, sen momñwituy, sen ōqalat pasiwyuñqamuy amumi tsamvayaḡw, uma hin yuaatotaniḡey, sen hihta lavayhtotiniḡey qa wūwantotamantani.

¹² Pay ason aw pituḡw, Qahováriwtaqa Hikwsi umuy hin lavayhtotiniḡat umuy tutuwnamantani.

The Parable of the Rich Fool

¹³ Noqw haqawa sinmuy amuñaqw put aw pañqawu: Tutuqaynaqa, um as ivavay aw pañqawhḡ, pam hihta itahmakiway añḡw nuy máqani.

¹⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Tāqa, ya hak nu hihta ep hin yúkuniḡat, pu sen umuy hihta namqananiḡat aw nuy tavi?

¹⁵ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Uma tunatyaltote', hihta qa umuhhimuy tuñlay'yūñwiḡey ḡe'yani. Pay sino hihta nihti'taniḡe qa paniḡw ōviy qatu.

¹⁶ Pu pam hihta tūwutsit akw pumuy amumi yuaaykuḡe pañqawu. Hakiy kahaktaḡat pāsaat a'nō hihta aniwna.

¹⁷ Noqw pam unañwpeḡ wūwantaḡe pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Kurs nu haqami inatwaniy koyotani.

¹⁸ Pu pam pañqawu: Han pi yanhti: Nu hāhaḡe' ikoyokiy tsawimnat, pas wūkoḡ kītani. Pu nu pañso sohsoḡ inatwaniy, pu hihta ihmuy tañatani.

¹⁹ Nit pu iunañway aw pañqawñi: Iunañwa, um hihta nihtiḡwtaḡat wūhak yahsañwuy aḡw pitsiḡwtaḡat tañata. Taa, um nāsuñwñi'kañw, tūmoytani, hīhikwñi; nen um hahlayñi.

²⁰ Noq̄w pay God put aw pañqawu: Um núanhimu ñasta wuwni'taqa, it tōkilat ep nu uhhikwsi ūmi tuhtuy'ni. Noq̄w pahsat pu himu uhpiy na'sastiwhqa hakiy himuatni?

²¹ Noq̄w pan hapi i' hak nēñem-sa hihta tsovalantaqa hintani. Yep qatsit ep ka hihta nihti'tani, nikañw òveqatsit ep God atpip pas òokiwni.

Trust in God (Mt 6.25-34)

²² Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Paniqw òviy nu umumi pañqawni: Uma hin yesniqey qa nānaphin wūwantotani, hihta nōñsaniqeyu, piw umuh-tokoy éñem'i, hihta yuwsiyaniqeyu.

²³ Pi hakiy qatsiat nōsiwhqat epnihqe pas pavan hihkay'ta, pu hakiy tokoat yuwsit epnihqe pas pavan hihkay'ta.

²⁴ Kurs huvam aañwustuy amumi wūwayaa. Puma qa ūuyyañwu, piw qa hōqyañwu. Puma qa koyoki'yuñwa, piw qa tuoyhki'yuññwu. Noq̄w God pumuy nōnopna. Nihqe tis pi pam masay'yuñqamuy amuhpenihqe umuy pas kahkawna!

²⁵ Ya sen hak pan tunatyawtaqa hin nāwuñwnaniqey tuwi'ta?

²⁶ Noq̄w kurs uma hihta sus'òwihintaqat kurs panhtotnik, ya uma hinoq̄w pas piw ahpiy pēhut hinyaniqey tunatyawyuñwa?

²⁷ Kurs huvam sishut hin wuñw'iwwisqat aw wūwayaa. Puma qa tumalay'yuñwa; qa tontotañwu. Noq̄w nu umumi pañqawni: Solomon sohsok hihta nukñwat yuwsikañw qa ñas'ew imuy amumi hayawtaqat yuwsita.

²⁸ Sumataq̄pi God tūsaqat pās yūyuwsina, nāmahin pi pam pay hihsavo tayta. Pu' pam tutskwavanikañw, qāvo pam qōp̄qōmiq maspiwni. Noq̄w ya pam tis umuy qa pavan pas yūyuwsinani, uma òwituptsiwni'yuñqamu?

²⁹ Oviy uma hihta nōñsaniqey, pu hihta hikwyaniqey qa tunatyawyuñwni, piw uma qa wiwsiyani.

³⁰ Pi sinom yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam sohsok iit hihta tunatyawyuñwa. Noq̄w Umuna umumi navoti'ta, uma sohsok iit hihta haqni'yuñq'ò.

³¹ Nikañw tis pi uma God moñwtunatyayat tunatyawyuñwni; noq̄w sohsoy i' himu umumi noiwni.

Riches in Heaven (Mt 6.19-21)

³² Uma qa tsawiniwyuñwni tōnawhohyamu; pi Umuna umuy moñwtunatyat máqaniqey moñwvasi'ta.

³³ Uma hihta himuy'yuñwe' put huyayani; nen akw sinmuy òokwatuwyani. Uma umuhkahakiwuy òveqatsit aw tañatotani. Pan uma soñawnen umuhsivamoktukpuy qa sakwíiwnwuqat nēñem tutwani. Pi òveqatsit aw uyiñwu qa pákiñwu, piw kwahya qa hihta hoyalañwu.

³⁴ Pi hakiy kahakhimuat háqamniqw, hakiy unañwaat piw pepniñwu.

Watchful Servants

³⁵⁻³⁷ Hakim tahtaqt moñwiw haqam nāñuiwhqat añqw áhoyniqat nuhtayyuñqamuy amún uma kwewkahkañw, umuhqōhiy úwikni'yuñwni. Noq̄w ason pam ahoy pite', pōññōykinaqw, puma nuhtayyuñwe', eñem sūhōtaye', pas hahlayhpit epyani. Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon pam qa hihta akw namuptat, amumi tunösvoñahat, pumuy nopni'tani.

³⁸ Noq̄w kurs pam suhtokilnasavehaqam, sen talhahayiñqw pite', puma put nuhtayyuñqat tuwaqw, pas puma tumal'a'yat hahlayhpit epyani.

³⁹ Pu meh yanta, pi as ki'taqa hísatniqw uyiñwu pítuniqat navoti'te', soon qa tūwalani, nen soon put kíyat aw pákiniqw, pam pánani.

⁴⁰ Pantaq̄w ōviy uma piw pās moñwvas'iwyuñwni. Taq̄ uma nāt qa pan wūwantotaq̄w, nu' Sinot Tiat pítuni.

The Faithful or the Unfaithful Servant
(Mt 24.45-51)

⁴¹ Pahsat pu Peter put aw pañqawu: Tutuyqawha, ya um it lavayit itamumi-sa lavayhti, sen pay pas sohsokmuy amumii?

⁴² Noq̄w Tutuyqawhqa pañqawu: Noq̄w ya sen hak hakiy tumal'ayaat suan hinmaqat suan wuwni'taqa? Put moñwíat haqaminige sohsok hihta himuy aw tunatyawtaniqat aw put tavit, tumalsuñwamuyatuy aw put moñwtapq, pam pumuy ańsakis tunōsmakiwayamuy pumuy huytani.

⁴³ Noq̄w kurs put moñwiat pite', put nāt suan hinmaq̄w put tuwaq̄w, pam tumal'aya pas hahlayhpit epni.

⁴⁴ Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas soon put moñwíat qa sohsok hihta himuy aw put moñwtapni.

⁴⁵ Nikañw kurs pam tumal'aya moñwiat qa its pítuniqat unañwpeq pañqawe', pahsat pay tumalsuñwamuy, tahtaqtuy, pu momoymuy wuvahtivani; pu tūmoykañw, hīhikwtive', honaqkuyit akw hōnaq'iwntani.

⁴⁶ Pu pam qa hin pan wūwankañw, moñwiw qa nuhtay'taq̄w, pam pite', put tumal'ayay ayo tūvani. Noq̄w pam nawus qatuptsiwni'yuñqamuy amumum kānavotni.

⁴⁷ Pi i' tumal'aya moñwiw tunatyayat as navoti'kañw, hintaniqey qa pantsakt, piw tunatyayat qaan hintsake', hapi nawus wūhakis wuvahtiwmantani.

⁴⁸ Nikañw i' hak put tunatyayat qa navoti'kañw, qaan hinme', pay qa wūhakis wuvahtiwmantani. Pi i' hak wūhaq hihta makiwhq, sinom tuwat put aw wūhaq tuñlay'yuñwni. Pu sinom hakiy aw hihta wūhaq noaye', put aw wūhaq tuhtuiyamantani.

Jesus the Cause of Division
(Mt 10.34-36)

⁴⁹ Soñawnen nu tūwaqatsit aw qōhit tūvaniqe pitu. Noq̄w is as pay pam uwiwitani!

⁵⁰ Nikañw nawus nu nāt soñawnen hihta akw tuvoylatiwni. Nikañw nu nāt put qa añ kuyve', pas pavan sóontsaniwni.

⁵¹ Ya uma inumi yan wūwantota: Pam ka sinmuy qa hin unañwat yesniqat ōviy pitu, pan'i? Uma qa pan wūwantotani. Pi sinom qa sūnahpa'yaniqat ōviy nu pitu.

⁵² Pi yahpiy haqahpiy hapi haqam sūkw kīve tsívotnihqam nātsikiwtamantani. Pahyom lōqmuy amuhpewiniq̄w, pu lōyōm payhkomuy amuhpewii.

⁵³ Hakiy naat tiy ehpewhtimantani; pu tiat nay ehpewhtimantani. Yuat tiy mānat ehpewhtimantani; pu māna yuy ehpewhtimantani. Pu mö'wi'taqa mö'wiw ehpewhtimantani, pu' mö'wi puwsuñway yuyat ehpewhtimantani.

Understanding the Time
(Mt 16.2-3)

⁵⁴ Pu piw pam sinmuy amumi pañqawu: Uma tāvañq̄w ōmawuy kuyvaq̄w tutwe', āpiy pay pañqaq̄wañwu: Añq̄w yōyañ'u, kitotañwu; noq̄w antsa pantañwu.

⁵⁵ Pu tatkaq̄w hūhukq̄ uma pañqaq̄wañwu: Kurs utuhuuni, kitotañwu; noq̄w antsa pantañwu.

⁵⁶ Uma nawip'ew hinyuñqamu, pay as uma tokpelat añ-nikañw, pu tūwaqatsit añ hin sóniwhqat māmatsyañwunikañw, ya hintaq̄w ōviy haqe' qalawmaqat uma qa māmatsya?

Settle with Your Opponent
(Mt 5.25-26)

⁵⁷ Pu ya hinoq̄w uma hihta umuhhintsakpiy qa aw suan wūwaya?

⁵⁸ Um hakiy uhpew'iwtaqat amum moñwit awnen, nāt umuy awniqw um hin put amum namivöhikniqey qanātusi'tamantani; taq ka pam hakiy hin yukunañwuqat aw uñ lölökindaqw, pam uñ solāwamoñwit aw noaqw, pam uñ sivikimi pánani.

⁵⁹ Nu ūmi pañqawni: Pas um soon pañqw yámakni; pas ason um hisat uhpöiy sohsok ep sisve', pep pu' pañqw yámakni.

13

Change Your Ways or Die

¹ Noqw ephaqam hakim Jesus awyaqe, aw pañqaqwa: Yaw hakim Galileet añqw God eñem kanēlot nīnayaqw, Pilate solāwamat pumuy qōyqaqw, uñwaam kanēlot uñwáyat enañ namiqwritli.

² Noqw Jesus lavayhtiye pumuy amumi pañqawu: Ya uma wūwantotaqw, ima Galileet añqw sinom sohsokmuy Galileet añqw sinmuy amuhpenihqe pas sus qaanhinwisqe, öviy pas panhaqam hintsaniwya?

³ Nu umumi pañqawni: Qae. Pi uma umuhtunatyay qa añqw lasye', soon qa sohsoyam pumuy amún súlawhtini.

⁴ Ura Siloam ep wupaki sahpukqe, hakimuy pakwt nanal sihkay'taqamuy sinmuy qōya. Noqw ya úmuyniqw puma Jerusalem ep ki'yuñqamuy sohsokmuy amuhpenihqe pas sus qaanhinwisa?

⁵ Nu umumi pañqawni: Qae. Pi uma umuhtunatyay qa añqw lasye', soon qa sohsoyam pumuy amún súlawhtini.

The Parable of the Unfruitful Fig Tree

⁶ Pu Jesus piw tūwutsit hihta tuawi'taqat lavayhtiye nuhtumi pañqawu: Hak tāqa ūyiy ep nōnvospaltsokit ūyi'ta. Nihqe pam as aw sipalat hept, qa hihta tuwa.

⁷ Nihqe pam ūyit aw tunatyawtaqat aw pañqawu: Meh, pu' hapi pāyis yahsañwuy añ nu it nōnvospaltsokit aw sipalhept, qa hihta tuwa. Tsahqaa. Pam paysoq tutskwat hovalni'ta.

⁸ Noqw ūyit aw tunatyawtaqa lavayhtiye put aw pañqawu: Moñwi, pay hāk pam piw it yahsañwuy ep pantani. Noqw nu añhqe hañwe', añhqe kwitatoyrani.

⁹ Noqw ason kurs pam himuy'vaqw, pay lolmani. Kurs qa hihta himuy'vaqw, pay pi nu tsahqani, kita.

Jesus Heals a Crippled Woman on the Sabbath

¹⁰ Noqw Jesus nasuñwintalōñnit ep háqamwat tsotsvalkive tūtutuqayna.

¹¹ Noqw meh, hak wuhti himu hikwsit hakiy öputañwuqat akw tuyqawiwtaga pep nuhtuma. Okiw pam pakwt nanal sihkay'taqat yahsañwuy añ tütuyhqe, hūrs moto'tage pas kurs hin kwuhpukni.

¹² Noqw Jesus put túwahqe, put wáñwayhqe, aw pañqawu: Wuhti, pay um uhtuyay añqw mātaviwini, kita.

¹³ Noqw pam may akw put aw toñokq, pahsat pay wuhti tsikqe, pas God hihtata.

¹⁴ Noqw Jesus nasuñwintalōñnit ep put qalaptisinaqw, öviy tsotsvalkive moñwi itsívutiqe, sinmuy amumi pañqawu: Sinom hapi navaysikis talōñnit añ tumalay'yuñwini. Oviy uma put añ pewye', qalaptuyani; nen qa nasuñwintalōñvaqat epyani.

¹⁵ Noqw Tutuyqawhqa pahsat put aw lavayhtiye pañqawu: Um nawip'ew hintaga! Ya uma qa nanap nasuñwintalōñnit ep umuhwakasvohkoy, sen umuhmoropkoy haqam pakiwtaqat añqw mātapye', put hikwnawisñwu?

¹⁶ Noqw meh, Satan it wuhtit, Abraham tíyatnihqat pay pakwt nanal sihkay'tasikis yahsañwuy añ it tūyat akw sōma. Noqw puyaw nu nasuñwintalōñnit ep put mātapye, öviy pas qalomáhinhti?

¹⁷ Noqw pam yan lavayhtiye, put ehpew'iwyuñqam sohsoyam hamanhtoti. Noqw sinom sohsoyam pas hinhaqam hahlayhtoti, pam sohsok hīhihta qaöwítumaltaqat ep'e.

The Parable of the Mustard Seed

(Mt 13.31-32; Mr 4.30-32)

¹⁸ Pu Jesus pañqawu: Ya God moñwtunatyaaat hihta anta? Ya sen pam hihta antaqat nu pañqawni?

¹⁹ Pam mustard-ūyit pōsiyat anta. Put hak tāqa kwúsuhqe, pāsay ep ūya. Noqw pan wuñwqe, pas wukotskiniwhti. Noqw masay'yuñqam put nantaqayat añ yesva.

The Parable of the Yeast

(Mt 13.33)

²⁰ Pu piw pam pañqawu: Ya nu God moñwtunatyayat hihta antaqat pañqawni?

²¹ Pam pēkenit anta. Put hak wuhti kwúsuhqe payhp tuwanit ñumnit enañ namiqwriilaqw, pam sohsoy pēke, kita.

The Narrow Door

(Mt 7.13-14, 21-23)

²² Pu pam kitsókinawit hinmakañw, sinmuy tutuqaynatima, Jerusalem aqw hoyh-takañwo.

²³ Pahsat pu hak put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya pay pas híkiyom ayo nõñakni? Noqw pam pumuy amumi pañqawu:

²⁴ Uma hihsa' qenit hōtsiwat añ yuñniqey qa nātusitotani. Taq nu umumi pas pañqawni: Pay as kaysiwhqam aw yuñniqey tuwantotanikañw, pay kurs hinyani.

²⁵ Hisat ki'taqa wunupte', hōtsiwmiq uhtaqw, pahsat pu as uma ihpaqw hoñkahkañw, uutspit pōññōytoynayani, pañqawkahkañwo: Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, itamumi hōtaa, kitotani. Noqw pam lavayhte', umumi pañqawni: Umuy háqaqwyaaqat nu qa navoti'ta.

²⁶ Pahsat pu uma pañqawtivayani: Ura itam utpip nõñōsa, pu hikwya; pu um itahkitpik itamuy tutuqayna.

²⁷ Noqw pay pam pañqawni: Pay nu umumi pañqawu: Nu umuy háqaqwyaaqat qa navoti'ta. Huvam inuñaqw ahpiyyaa, sohsoyam nukpantuwit hintsatskaqamu.

²⁸ Pep pu' uma tsaykitani, umuhtamay ñuritotani. Noqw Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pu sohsoyam God lavay'aymat, puma God moñwtunatyayat ep tañawtaqw uma amumi yórikyani. Nikañw úmawat ihpoq maspiwyani.

²⁹ Pu sinom hōpaqw ökini, pu tãvañq'ö, pu kwiniñaq'ö, pu tatkaq'ö; nen God moñwtunatyayat ep yesvani.

³⁰ Noqw meh, haqawat nuhtuñkyaqam mohti'wisni, pu mohti'wisqam nuhtuñkyani.

Jesus' Love for Jerusalem

(Mt 23.37-39)

³¹ Noqw ép tawat ep hakim Pharisee-sinom Jesus aw ökihqe, aw pañqaqwa: Um yámake', yañqw ahpiyni. Taq Herod un ññaniqey nāwakna.

³² Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Yúpave, awye' put ísawuy aw pañqaqwaa: Meh, nu hapi nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanta, pu tūqalapsinta, pūu, pu piw qāvo, pu pāyis talqat ep imakiway añ nu kuyvani.

³³ Nikañw pay nu nawus pu' Jerusalem aqw hoyhtani, pu qāvo, pu lōtoki. Ispi soon God lavay'ayaat Jerusalem añqw nāp haqam sūlawhtini.

³⁴ Is ohi uma Jerusalem ep sínomu! Is ohi umuñemi! Uma pi God lavay'aymuyatuy qōyantota, pu umumi ayatiwyaqamuy tatatupqōyantota. Pas as nu hihsakishaqam umuy tsovalani, kowākowuhti timuy masay atpikaqe tañatañwuqat pan'i; noqw uma hapi qa nānawakna.

³⁵ Meh, God umuhkiy pay tatamhta. Noqw nu umumi pas antsa pañqawni: Pay uma yahpiy haqahpiy soon inumi yórikyani. Nikañw hisat aw pituqw, uma pañqaqwani:

Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa nam tayawintiwaaw, kitotani. Noqw pep pu' uma inumi piw yórikyani.

14

Jesus Heals a Sick Man

¹ Pu hisat nasuñwintalöñnit ep Jesus Pharisee-sinmuy amuñaqw hakiy pas mohpeqni-hqat kiyat ep tūmoyta. Noqw puma put aw pās tunatyawyuñwa.

² Noqw meh, hak tāqa pāmoktuyat tūtuyhqa Jesus apyeve qatu.

³ Noqw Jesus lavayhtiqe tutavot aw tuvoti'yuñqamuy-nikañw pu Pharisee-sinmuy amumi pañqawu: Ya pay hak nasuñwintalöñnit ep hakiy qalapsinaniqw pam súanta?

⁴ Noqw puma qa hiñqaqwa. Noqw Jesus put ñuahqe, qalapsinat, mātavi;

⁵ Nit pumuy amumi pañqawu: Kurs uma haqawa moropkoy'tani, sen wakas-vokoy'tani. Noqw kurs pok'at nasuñwintalöñnit ep hötsit aqw posni. Ya sen put pohkoy'taqa qa āpiy pay pañqw pu hóroknani, nāmahin pi nasuñwintalöñniniq'ö.

⁶ Noqw puma kurs hiñqaqwani.

Hospitality and Humility

⁷ Pu pam tūtsamiwyaqamuy amumi tātayhq, kurs puma núnukñwat qenit namorstotaqw, pam amumi tutaptaqe, amumi pañqawu:

⁸ Ason hak nāñuiwhqat ep nōviwhqat ep uñ tūtsamq, um qa pas susnukñwat qenit ep qátuptuni, taq nāp hisat pi sen uñ tūtsamqa uhpenihqe hakiy pas pavan sinot tūtsamht,

⁹ Uminen ūmi pañqawni: It qenitoynaa, kítani. Noqw pahsat pu um hamantini, susqalaveq qatuptuniqee.

¹⁰ Um qa panhtiqw, ason hak uñ tūtsamq, um susqalaveq qatuptumantani. Noqw uñ tūtsamqa pite', ūmi pañqawni: Ikwatsi, um pavan ayo nukñwat aw hóyokni, kítani. Noqw pep pu' umum nōnovaqam uñ kaptsi'yuñwani.

¹¹ Taq haqawa pavan nāhihtataqa hapi qahimuniwhntini; pu nāqahihtataqa hapi a'nö hímuniwhntini.

¹² Pu Jesus piw put tūtsamqat aw pañqawu: Um wukonovate', qa uhkwatmuy tūtsammantani, piw uhsinomuyu, piw uqlaq kahaksinmuyu; taq ka puma soon qa uñ tūtsamyaqw, pay pam ūmi ahoytiwani.

¹³ Ason um tūnopnanik, añ ōokiwyaqamuy tūtsammantani, pu qapasiwyaqamuyu, pu qayaktaqamuyu, pu qapostalyaqamuyu.

¹⁴ Nen um hahlayhpit epni. Pi puma kurs hin ūmi put añ ahoytotaniq'ö. Pay ason añ súanyuñqam ahoy yesvaniwhq, pep pu' God ūmi put ep ahoytani.

The Parable of the Great Feast

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Noqw put amum nōnovaqamuy amuñaqw haqawa it navotqe, put aw pañqawu: Pas hak God moñwtunatyayat ep nōsniqa hahlayhpit epni.

¹⁶ Noqw pam put aw pañqawu: Hak tāqa wukonovataqe, kaysiwhqamuy tūtsama.

¹⁷ Nihqe nonopsattiqw, tūtsamiwyaqamuy amumi tumal'ayay hōnaqw, pam amumi pañqawu: Huvam pewyaa; pay sohsoy himu yukiwta.

¹⁸ Noqw puma sohsoyam sun hihta akw qe'yaniqey pan unañwtoti. Noqw mohti'maqa put aw pañqawu: Piw nu hihsaq tutskwat túihqe, pas soon qa aw kuyvatoni. Himu nu as pay qa awni.

¹⁹ Noqw suhka pañqawu: Piw nu tsivót-sikip nanasñwamuy tumalwawakastuy túihqe, pas piw soon amumi qa pohtani. Himu nu as pay qa awni.

²⁰ Noqw suhka pañqawu: Piw nu nōmataqe, ōviy kurs hin awni.

²¹ Noqw ōviy pam tumal'aya pítuhqe, iit moñwiw āawna. Pahsat pu ki'taqa itsívutiqe, tumal'ayay aw pañqawu: Yupa kaktayii, kímii, kihkisonva, pu kíkiskat aw'i; nen um añ

ōokiwyaqamuy, pu hihta akw qapasiwyuñqamuy, pu qayaktaqamuy, pu qapostalyaqamuy añqw tsamni.

²² Noqw tumal'aya panhtige pañqawu: Moñwi, pay um hintaniqat pañqawhq, nu as anhti; noqw pay nāt ep qeni.

²³ Noqw moñwi tumal'ayay aw pañqawu: Yupa, kurs pōnawita, pu kwiyauy'uhtsit aw'i, nen um añqw sinmuy tusoqtsamhq, ikiy ep ohpokni.

²⁴ Pi nu ūmi pañqawni: Imuy tahtaqtuy as tūtsamiwyaqamuy amuñaqw qa haqawa inovay añqw nōsni.

The Cost of Being a Disciple
(Mt 10.37-38)

²⁵ Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus ámumya. Noqw pam namtökqe amumi pañqawu:

²⁶ Inuminihqā nawus nay, pu yuy, pu nōmay, pu timuy, pu pāvamuy, pu tupkomuy, pu qōqamuy, pu siwamuy, pu hikis pas nāp qatsiy enañ aw qa suhta'ewni. Hak qa panhtinik, soon inuñk wīsiwtani.

²⁷ Pu nahoyehtsiy qa yankañw inuñknihqā pas soon inuñk wīsiwtani.

²⁸ Kurs uma haqawa ōmi wupakitanigey tunatyawte', ya sen pam qa mohti qatupte', hin hihkayat añ wūwani, sen aw aptsi'nitaqeyu?

²⁹ Nāphisat pi pam as qaqatspiyat yukut, pay kurs hin put aw yúkuniniqw, aw yorsto-taqam sohsoyam akw tututsiwativaye',

³⁰ Pañqawani: I' as kīvat, pay kurs hin aw yúkuni.

³¹ Hal kurs hak haqam moñwi sukwat moñwit aqw kihpakte', ya sen pam qa mohti qatupte' añ wūwani, sen pay pam pakwút-sikip sōmorit pahsa' sinoy'kañw, put ahsawva-toqat áñwutaniqeyu, pam sunát-sikip sōmorit pahsa' sinoy'taq'ō?

³² Noqw kurs pay hinniniqw, nāt mi' pas yāvaqwniqw, pam aqw hakiy tuaw'ayhte', pay hintaqat akw puma qa nāmi may'taniqat aw tūviñtani.

³³ Noqw ōviy pay pan hapi kurs uma haqawa sohsoy hihta himuy qa tatamhte', pas soon inuñk wīsiwtani.

Worthless Salt
(Mt 5.13; Mr 9.50)

³⁴ Ōña as lolma; nīkañw kurs pam suhuviwe', sen hihta akw suhutiwni?

³⁵ Pam tutskwat aw qa nukñwa, piw kwitatsvalnit aw'i. Pay pānis-sa pi hakim put maspayañwu. Tuqayvastotaa! Uma pi naqvuy'yuñwa.

15

The Lost Sheep
(Mt 18.12-14)

¹ Pahsat pu moñwit eñem sīvat ōmalalwaqam, qaanhinwisqamuy amumum sohsoyam put aw tūqayyuñniqe aw hōyokya.

² Noqw Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum Jesus aw qayan unañway'yuñqe pañqawu: Tuwat i' tāqa qaanhinwisqamuy pas amu'puñalkañw, amumum tunōshomhta.

³ Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw amumi lavayhtige pañqawu:

⁴ As kurs umuñaqw haqawa tsivót-sikip sunat kanelvokmuy'taqw suhka kurs haqamini. Ya pam nālöp sunat pakwt pept sihkay'taqamuy haqam tutskwave qa mātapt, pu haqaminihqat heptoni, pas túwaniqe pahsavoo?

⁵ Pu pam put tuwe', hahlaykañw sukpa' tsoki'kañw,

⁶ Kiy ep pite', kwatsmuy, pu kisñwamuy tsovale', amumi pañqawni: Huvam inumum hahlayyaa, nu ikanelvohkoy kurs haqaminihqat tuwa, kitani.

⁷ Nu umumi pañqawni: Noqw pan hapi hak sūka qaanhinmaqa tunatyay añqw lasq, put ep ōveqatsit ep yesqam hahlayhtotiñwu; sinom nālōp sunat pakwt pept sihkay'taqam súanhinwisqam kurs hihta añqw lasyaniqw, puma pumuy amuhpe qa pan hahlayhtotiñwu.

The Lost Coin

⁸ Pu sen kurs hak wuhti pakwt qōtsásivat himuy'kañw, sukw haqami hintsanni. Puyaw pam wihqōhit qa úwiknat, ahpave maspe', pās hepni, pas ason put túwaniqey pahsavoo.

⁹ Pu pam put tuwe', kwatsmuy, pu kisñwamuy tsovale', pañqawni: Huvam inumum hahlayyaa; nu sivat haqami hintsanqey ahoy tuwa, kítani.

¹⁰ Nu umumi pañqawni: Noqw pan hapi hak suhka qaanhinmaqa tunatyay añqw lasq, put ep God hoñviaymat pas hahlayhtotiñwu.

The Lost Son

¹¹ Pu pam pañqawu: Hak tāqa lōqmuy tiyotimuy'ta.

¹² Noqw tsāywa nay aw pañqawu: Inaa, as um hihta úhimuy añqw imakiway nuy máqani. Noqw pam hihta akw qátuhqey tiyotimuy namqana.

¹³ Noqw ahpiy qa wūhakis talq, pay tsāywa sohsok hihta himuy tsovalat, yāvoqhaqamii; nihqe pepehaq qahopqatuhqe, hihta himuy paysoq hintsana.

¹⁴ Nihqe pam put sohsokq, pep tutskwat ep wukotōñōsti; noqw put apha' himu sūlawhti.

¹⁵ Noqw pam pep tutskwat ep hakiy sinot aw nātuwikta. Noqw pam haqe' pāsaw aw put hōnaqw, pam pitsōtivokmuyatuy lālayi.

¹⁶ Noqw pitsōtim hihta pahpuyat nōnovaqw, as pam put öyniqe amumi kwanwáy'tuswaqw, pas qa hak put hihta maqa.

¹⁷ Noqw pam unañwtalawvage pañqawu: Istáthihi! Kaysiwhqam inay eñem hihta öviy tumalay'yuñqam nōsiwhqat qarūrumnayaqe, akwsiñwni'yuñqw, nu yephaqam tsōnmomoki.

¹⁸ Han pi inay aqwnen, aw pañqawu: Inaa, pas nu Oveqatsit ep Qátuhqat ehpewi qaanhti, piw uhpewii.

¹⁹ Nihqe soon nu yan'ewaynīkanw uhtinihqey pan túñwantiwni. Pay um nuy tumal'ayatani, nu kítani.

²⁰ Pu öviy pam wunuptut, nay aqw'a. Noqw pam nāt yāvaqniqw, naat put túwahqe, ehpewi wárikqe, kwapkaqe sūmavoktat, put tsohtsona.

²¹ Noqw tiat put aw pañqawu: Inaa, pas nu Oveqatsit ep Qátuhqat ehpewi qaanhti, pu uhpewii, nihqe soon nu yan'ewaynīkañw uhtinihqey pan túñwantiwni.

²² Noqw pay naat tumal'aymuy amumi pañqawu: Uma pew yuwsit susnukñwat yawwise', put yuwsinayani. Pu uma tañapsomnayay, totsvaknayani.

²³ Nen uma wakashoyat wíwakiwtaqat pew wikye', nīnayani; noqw itam nōnove', hahlayyani.

²⁴ I' iti as soñawnen mokt ahoy tātayi; i' as kurs haqaminit ahoy nātuwiwa. Noqw pahsat pu puma hahlayhtivaya.

²⁵ Noqw tiat wūyoqwa pasvehaqam tumalay'ta. Nit pam kīmi hayiñwnaqw, ep lēlenyaqat, pu tivaqw, pam navota.

²⁶ Nihqe pam sukwat tumal'ayat wánwayhqe, puma hinoqw pantsatskaqat put túviñta.

²⁷ Noqw pam put aw pañqawu: Uhtupko pitu; noqw una wakashoyat wíwakiwtaqat put eñen nīna, pam put qahintaqat suphelawtaqat pitsínaqe öviy'o.

²⁸ Noqw pay pāvaat itsívutiqe, aw pákiniqey qa nakwha. Noqw öviy naat aw yámakqe, aw kuwawayku.

²⁹ Noqw pam lavayhtiqe nay aw pañqawu: Istáthihi! Nu hihsa'haqam yahsañwuy añ uñem tumalay'ta; piw nu qa hisat uhtutavoy hihtawat qaanhti. Noqw nu ikwátsmuy amumum hahlayniniqw, um qa hisat nuy kapirshoyat maqa.

³⁰Noqwi' uhti tuwat nāhuhyayaqamuy amuhpa' uñ hihta akw qátuhqat sohsok'o. Noqwi pam ahoy pituqwi, āpiy pay um put eñem wakashoyat wíwakiwtaqat nāna.

³¹Noqwi naat put aw pañqawu: Itii, pay pi um sutsep inumum yanta; noqwi sohsok himu ihimu úhimuu.

³²Pay pi tatam itam qatsítote', hahlayyani. Pi i' uhtupko as soñawnen mokt, ahoy tātayi, kurs haqaminit ahoy nātuwiwa.

16

The Dishonest Manager

¹Pu piw pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Hak kahaktaqa hakiy put eñem hihta himuyat aw tunatyawtaniqat aw tavi. Noqwi yaw put himuyat aw tunatyawtaqa put himuyat hovalantaqat moñwíyat āawnaya.

²Noqwi pam wáñwayhqe, put aw pañqawu: Ya nu it hihta navota? Um hin hihta ihimuy as tunatyawtaqey nuy āawnani; pay um soon pāpu hihta ihimuy aw tunatyawtani.

³Pu pahsat pam hak hihta aw tunatyawtaqa unañwpeq pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Imoñwi itumalay nuy nawhkiniq'ö. Kurs nu hin pasva tumalay'tani; nu hihta tuñlay'taniqey hahmana.

⁴Hal kurs nu yanhtini. Noqwi hisat nu itumalmakiway añqw ayo tūviwhq, sinom nuy kiy ep pās taviyani.

⁵Kítahqe, öviy pam moñwíyat aw pöiwyuñqamuy nānap wáñwayhqe, mohti'maqat aw pañqawu: Um hihsa'haqam imoñwi aw pöiwta?

⁶Noqwi pam pañqawu: Pay tsivót-sikip sunat tuwanit wihkuyita. Noqwi pam put aw pañqawu: Uhpöiy pey'taqat kwusut, ayam suqtuptut, löq sunat pakwt sihkay'taqat pēnaa.

⁷Pahsat pu pam piw sukwat aw pañqawu: Noqwi umwa hihsa'haqam pöiwta? Noqwi pam pañqawu: Pay tsivót-sikip sunat tuwanit söhövosita. Noqwi pam put aw pañqawu: Uhpöiy pey'taqat kwusut, nälöp sunat pēnaa.

⁸Noqwi put moñwíyat put ep put aw tayawinlavayhti, pas pam tuhishinhtiqrw öviy'o, nāmahin pi as pam qa súan hinhtiqrw. Pi yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam nāp sinomuy amumiwat pas qa ūunatu. Noqwi pay tālat añ hinwisqam qa pumuy amún tutuhistu.

⁹Noqwi nu umumi pañqawni: Uma yep qatsit ep hihta umuhimuy akw nenñem tūkwatslalwani; noqwi ason umuhimu súlawhtiqrw, puma umuy haqam sutsep yesniqat aw ökinayani.

¹⁰Hak sustsa' ep qa paysoq hintsakqa piw nihtiwtat ep qa paysoq hintsakñwu; pu sustsa' ep paysoq hintsakqa piw nihtiwtat ep paysoq hintsakñwu.

¹¹Paniqrw öviy kurs uma yep qatsit ep himuy'tiwhqat paysoq hintsatsne', ya sen hak hihta hihkay'taqat pas antsanihqat umumi nóani?

¹²Pu uma hihta qa umuhimuy aw qa suan tunatyawwisq, ya sen hak hihta pas umuhimuyniqat umumi nóani.

¹³Kurs hin tumal'aya löqmuy moñwímuy amuñem tumalay'tani; ispi soon pam qa sukwat aw pay qa yan unañway'kañw, súkwat-sa pas hahlayni; sen pay hihtawat-sa aw pas yuki'kañw, pu sukwat pay qa hímuni. Kurs hin uma kähakiwuy öviy tumalay'kahkañw, piw God eñem tumalay'yuñw.

Some Sayings of Jesus

(Mt 11.12-13; 5.31-32; Mr 10.11-12)

¹⁴Noqwi Pharisee-sinom sívat tuñlay'yuñqam sohsok it nanapta; nihqe put aw tututsi-wya.

¹⁵Noqwi pam pumuy amumi pañqawu: Uma pi sinmuy amumi lolmat nālavaytañwu; noqwi pi God umumi umuh'unañway navoti'ta. Pi himu sinmuyniqw pas hímuniqqa God-niqw tuyoy'eway'o.

¹⁶ Hisat John pítuhqat aw pahsavo hin hinwisniqa tutavo yuaatiwa, pu God lavay'aymuyatuy lavayiam piwu. Noqw pahpiy pu' God moñwtunatyayat yuaatiwhq, sinom sohsoyam aqw nānaqasya.

¹⁷ Pay tokpela, pu tūwaqatsi tūwayaniqw, pam pantaqa qa pas hinta; noqw pay tutavot ep sushisay pey'taqa alöntiniqw, pam pantaqa pas qatuvosi.

¹⁸ Nōmay mātapqa piw suk w amum qatupte', tokot sokoptañwu; pu puwsuñway añqw mātaviwhqat amum qatuptuqa tokot sokoptañwu.

The Rich Man and Lazarus

¹⁹ Hak kahaktaqa tsatsákwmötsaput a'nö hihkay'taqat yuwsikañw, nāqavo hihta nasani'tañwu.

²⁰ Noqw pu piw hak okiw hihta nuhtumi tuñlay'taqa, Lazarus yan mātsiwhqa put hötsíwat epeq taviwa, u'yasanikañwo.

²¹ Nihqe pay okiw as ñas'ew pam kahaktaqat nönöspiyat añqw hihta piñput tūmoytaniqey nāwakna. Noqw popkot öke', okiw put uyayat añ leñitsmitotañwu.

²² Noqw ahpiy pantaqw, i' okiwsino mōki, Noqw God hoñviaymat put ömiq wikyaqw, pam Abraham aqlap qatuptu. Noqw pu tuwat kahaktaqa mokqe āmiwa.

²³ Nihqe maskiveq kānavoti'kañw, kwuhpukqe, Abraham yāvoq tuwa, pu Lazarus put aqlap qátuhqata.

²⁴ Pu pam tsa'lawhqe pañqawu: Inaa, Abraham, um okiw nuy ökwatuwe', peqw Lazarus hōnaqw, pam malatsiy tsukuyat kūyit aqw mórokna, ileñiy hukanani; taq nu yepeq ūwiñwuy ep pas okiw kānavoti'ta.

²⁵ Noqw Abraham pañqawu: Itii, pay ura um uhqatsiy ep hihta úhimuy lolmat ömahta; noqw pu pan piw Lazarus hihta qalolmat ömahta. Nit pu' pam suyan unañwtiqw, umwa tuwat kānavoti'ta.

²⁶ Pu piw pi itamuhtsave a'nö tupqa yukilti; pantaqw öviy as yañqw umumiqyaniqam kurs hinyani; pu piw as umuñaqw peqwyaniqam kurs hinyani.

²⁷ Pahsat pu pam pañqawu: Inaa, um as turs inay kiyat aw put hōnani.

²⁸ Taq nu tsivot tupkomuy'ta. Noqw pam hin yórikqey pumuy āawnaqw, puma qa tuwat peqw kānanvotpit aqwyani.

²⁹ Noqw Abraham put aw pañqawu: Pay pi puma Moses-nikañw pu God lavay'ayamuyatuy lavaiyamuy oyi'yuñwa. Pay ason pumuy amumi tūqayyuñwani.

³⁰ Noqw pam pañqawu: Qae, Ina Abraham, pay hak so'pumuy amuñaqw amuminiqw, soon puma tunatyay añqw qa lasyani.

³¹ Noqw pam put aw pañqawu: Pay pi puma Moses-nikañw pu God lavay'aymuyatuy lavaiyamuy qa aw tūqayyuñwe', nāmahin pi hak so'pumuy amuñaqw ahoy tātayhq soon tūtuptionsiwani.

17

Sin

(Mt 18.6-7, 21-22; Mr 9.42)

¹ Pahsat pu Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas soon sinmuy lomavöhut añqw lasnayaqam haqami peveltini. Nikañw pumuy amuñem pas is'ohini.

² Kurs hak imuy tsātsakwmuy hihtawat ayo lasnaqw, put eñem pas is'ohini. Pay pi tatam māta put kwapkaqe hāyiltiqw pam wuhkovatuphamiq tūviwhq, pam put eñem lolmani.

³ Uma nānami tunatyaltotini, kurs uhpava, sen uhtupko ūmi qaanhtiqw, um put u'nanani. Noqw kurs pam qaanhtipuy ep qahahlayhtiqw, pay um put pantaqat put ahpiy ayo yúkuni.

⁴ Pu kurs pam tāwat ep tsañe'sikis ūmi qaanhte' put tāwat ep tsañe'sikis ūminen, qahahlayhtiqey pañqawhq, um hapi put pantaqat put ahpiy ayo yúkumantani.

Faith

⁵ Noqw ayaiwyuñqam Tutuyqawhqat aw pañqawwa: Um okiw itahtuptsiwniy aw hóyoknani.

⁶ Noqw Tutuyqawhqa pañqawu: Kurs uma pay hihin tuptsiwni'yuñwe', nāmahin pi pam mustard-uyit pōsiyat an tsāyniqw, uma it sycamine-tsokit náipwaniwe', wuhkovatuphaveq kwihpiwniqat pañqawwaq, soon pam umuhlavayiy qa anhtini.

A Servant's Duty

⁷ Kurs uma haqawa tumal'ayay'taqw pam haqam tutskwat qōritani, sen wāwakastuy nopni'tani. Ason pam pasnaqw pituqw, ya um put aw yan lavayhtini: Taay, um tunōsvoñat aw qatuptuni, aw kítani?

⁸ Sóoni. Um yanwat put aw layayhtini: Um namuptat inuñem nōvatat, nuy nopnani. Noqw nu tūmoytani, pu hikwni. Ason pay um inuñk nōsni, pu hikwni, kítani.

⁹ Ya sen um put aw kwakwhatani, pam hin ayatiwhqey anhtiqat ep'e? Pay ka sóon'i.

¹⁰ Noqw pay pan hapi ōviy piw uma tuwat hin ayatiwye', sohok anhtote' pañqawani: Pay itam okiw qa hihta apitoti. Pi pay itam itah'ayaway-sa anhtoti, kitotani.

Jesus Makes Ten Lepers Clean

¹¹ Noqw pam Jerusalem aqwnihqe, Samaria-tutskwat, pu Galileet-tutskwat pañqaqlavaqa pañsoq'a.

¹² Nihqe pam haqam kitsókimi pituqw, hakim pakwt tahtaqt tokoplelet tūtuyyaqam put ahsawvayaqe yāvaqw hōñi.

¹³ Nihqe puma pañqw tsa'lalwaqe pañqawwa: Jesus, Moñwi, um okiw itamuy ōkwatuwni.

¹⁴ Noqw pam pumuy túwahqe, amumi pañqawu: Huvam God awwat momñwituy amumi nāmahtaknawisaa. Noqw puma nāto aqwyakahkañw, pay powaltoti.

¹⁵ Noqw pumuy amuñaqw sūka qalaptuqey navotqe, ahoy namtōkt, pu pas tōnay añqe' God pas hihtata.

¹⁶ Nihqe pam Jesus kukmiq nātuvaye put aw put ep hahlayhti. Noqw pam hak Samariat añqw sino.

¹⁷ Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Ya qa pakwtnihqam powaltoti? Noqw ya ima peptnihqam haqamiya?

¹⁸ Ya pay qa hak God pas hihtataniqe pitu, hal pay i' qa-Jew-sino-saa? kita.

¹⁹ Pu pam put aw pañqawu: Wunuptut, aqwhaqamii. Pay um qapēvewnaqe qalaptu.

The Coming of the Kingdom

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ Noqw hisat God moñwtunatyayat aw pítuniqat ima Pharisee-sinom Jesus tūviñtota. Noqw pam umumi pañqawu: Pi God moñwtunatyaat qa susmataqpuva pítuni.

²¹ Soon hak pañqawni: Meh, pam ep'e, sen Meh, pam ayamo, kítani. Ispi meh, God moñwtunatyaat yep umuhsonveni'ō.

²² Pu pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pay uma nāto nuy Sinot Tiyat as ñas'ew sūs talōnvaqat ep umumumniqat nānawaknaniqw, soon pam antani.

²³ Noqw ephaqam sinom umumi pañqawani: Meh, pam yep'e! sen Meh, ayamo! kitotani. Noqw uma hapi qa aqwyani; piw qa amuñkyani.

²⁴ Pi talwihpiki tokpelat añ ahsupoq tālawvañwu. Noqw pay hapi pan piw nu Sinot Tiat italōñiy ep hinhtini, hisat píte.

²⁵ Nikañw pay mohti pu' qatsívaptsiwyuñqam nuy hīhihta akw okiwsasnayani, pu nuy tūvayani.

²⁶ Noqw ura Noat qatsíyat ep hin yēsiwhq, pay hapi pan piw hintani, hisat nu' Sinot Tiat ahoy pítuq'ō.

²⁷ Ura puma nōnova, hīhikwya, nōmalalwa, puwsuñwlalwa, hisat Noa pākihut aqw pākihqat aw pahsavoo. Noqw pātsikq, puma sohsoyam sūlawhti.

²⁸ Pu pay ura piw pan Lot qatsíyat ep hinta. Sinom nōnova, hīhikwya, hihta tuhtuy'ya, hihta huyalalwa, uylalwa, pu kīlalwa.

²⁹ Noqw ura hisat Lot Sodom ańqw ahpiyniqw, ep tāwat ep ūwińw hihta sikahpik owat enañ ōńaqw lōhōhōykuqe sohsokmuy kīqōta.

³⁰ Noqw nāt hapi pantani, hisat nu' Sinot Tiat mātaqtiq'ō.

³¹ Put talōnvaqat ep kits'oveqnihq pańqw hāwe', nawus soon hihta himuy ōviy ahpami papkini, súwayaniqe ōviy'o. Pu piw pasvenihqa qa kīmii.

³² Uma Lot nōmayat u'ni'yuńwni.

³³ Qatsiy ayo táviniqey tunatyawtaqa put kwayhni; pu qatsiy kwayhqa hapi put ayo távini.

³⁴ Nu umumi pańqawni: Put tōkilat ep hakim lōyōm sūkw puvuwHPit añ qatsni. Suhka wīkiwhq, suhka akwsińwni.

³⁵ Hakim lōyōm wuhtit nāma nūmantani. Suhka wīkiwhq, suhka akwsińwni.

³⁶ Hakim lōyōm pasve hinnumni. Suhka wīkiwhq, suhka akwsińwni.

³⁷ Noqw puma lavayhtotiqe put aw pańqaqwa: Hāqamni, Tutuyqawhqa? Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Pay haqam himu mokputniqw, pańso hapi wiwisokt sumitsovaltĩwu.

18

The Parable of the Widow and the Judge

¹ Noqw sinom sutsep nānawakne', qa nań'eknayaniqat Jesus pumuy tutuqaynaniqey nāwakna. Nihqe ōviy pam it tūwutsit akw umumi lavayhtiqe,

² Pańqawu: Haqam kitsókit ep hak tāqa qatu. Pam hak sinmuy amuńem hin yuykuńwu; nīkańw God qa mamqasi, piw sinmuy qa kaptsi'ta.

³ Noqw pu piw pay pep hak końnalavu qatu. Noqw pam hak wuhti tāqat aw pítuhqe aw pańqawu: Um inuńem ituwqay aw nāoyni.

⁴ Noqw pay as pam hihsavo qa nakwha; nit pay unańwpeq pańqawu: Pay as pi nu God qa mamqasi, piw sinmuy qa kaptsi'ta.

⁵ Noqw i' końnalavu inumi sus'itsq, pay ōviy nu eńem nāoyni. Taq pam ańk sasqe, nuy puhtsemoknani, kita.

⁶ Pu Tutuyqawhqa pańqawu: Taay, kurs huvam sinmuy amuńem hin yuykuńwuqa qa súanhinmaqa hin lavayhtiqat nanaptaa.

⁷ Noqw puyaw God pas añ nāp namoramuy put aw tālō'nikańw, pu tōkilat añ tsayki-taqamuy amuńem qa nāoyni? Ya pam sōwuni?

⁸ Nu umumi pańqawni: Pas soon pam pumuy amuńem qa súnaoyni. Noqw pay pi as pantaqw ason nu' Sinot Tiat hisat pite', ya nu sinmuy qapēvewni'yuńqamuy túwani?

The Parable of the Pharisee and the Tax Collector

⁹ Noqw haqawat suan hinyuńqey qanāvevewnayaqam ayam pētuy qahihtay'yuńwa. Noqw Jesus pumuy amumi it tūwutsit lavayhti:

¹⁰ Hakim lōyōm tāqat nāwaknaniqe God kīyat aw paki. Suhka Pharisee-sínoniqw, pu suhka mońwit eńem sīvat ōmalawhqa.

¹¹ Noqw Pharisee-sino wunuwkańw, nāwaknaqe yan nāyuaata: Kwakwhay God. Kwakwhat pi nu sinmuy qa amunta-hihta tukwhantota, qa suan hinyuńwa, qa nāp himuy amum hinwisa, hal hikis yep mońwit eńem sīvat ōmalawhqt an'i.

¹² Nu tsańe'sikis talōńwintiwHqt añ lōs napwalańwu. Nu sohsok hihta ihmuy pakwút-sikivo sun oyiwtaqat ańqw sūp oyit ūmi nóańwu, kita.

¹³ Noqw mońwit eńem sīvat ōmalawhqa pay ayam haqam wunuwkańw, soon nās'ew ōmi kwuhpukniqe okiw tawitsqay wuvahtikańw pańqawlawu: God, um okiw nuy qaanhin-maqat ōkwatuwni, kita.

¹⁴ Nu umumi súañqawni: I'wa qenive wunuwkañw, nima; noqw mi'wa qa pankañw ahpiy'o. Pi nāhihtataqa qahimuniwhtini; noqw nāqahihataqa pas pavan hímuniwhtini.

Jesus Blesses Little Children

(Mt 19.13-15; Mr 10.13-16)

¹⁵ Noqw sinom Jesus aw titipostuy tsamvaya, pam amumi tónokniqat òviy'o. Noqw put aw nánatuwnayaqam amumi yórikyaqe, pumuy mēwa.

¹⁶ Noqw pay Jesus pumuy wánwayhqe pañqawu: Uma tsātsakwmuy inumiyaniqat nakwhanayani, nen qa mēwantotani. Pi puma hapi God moñwtunatyayat aw yuñni.

¹⁷ Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas God moñwtunatyayat tsākw qa an kwúsuhqa soon pañso pákini.

The Rich Man

(Mt 19.16-30; Mr 10.17-31)

¹⁸ Noqw hak pavansino Jesus tūviñtaqe aw pañqawu: Lolma Tutuyqawhqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani?

¹⁹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya hinoqw um nuy lolmalawu? pi qa hak lolma, pas sūkaa, God.

²⁰ Pay um hin hinwisniqat tutavot navoti'ta: Um tokot qa sokoptani; um qa hakiy nīnani; um qa hihta ūuyuni; um hakiy qa atsátoynani; um unay, pu uñuy pumuy kaptsi'tani, it'a.

²¹ Noqw pam pañqawu: Pas nu itsákoy añqawq ūit añ ahsupoq hinma.

²² Noqw Jesus it navotqe, put aw pañqawu: Nikañw um sūpwat qaanma. Um hihta úhimuy sohsok huye', añ òkiwyaqamuy put huytani. Nen um òveqatsit ep hihta nukñwat soon qa himuy'vani. Nit um añqwnen inuñkni.

²³ Noqw pam it navotqe, pas qahahlayhti, pas pam qaan'ewakw kāhaknihqe òviy'o.

²⁴ Noqw Jesus put pas qahahlayhtiqw navotqe pañqawu: Pas añ hihta akw kāhak'iwyuñqam God moñwtunatyayat aw yuñwniniqaw amuñem qa tūvoshinta.

²⁵ Pay himu pohko pōlay'taqa tsakomostat añ pórokput añ pákiniqaw, pam pantaqa pas qa tūvosi. Nikañw kahaktaqa God moñwtunatyayat aw pákiniqaw, pam put epnihqe pas qa tūvosi.

²⁶ Noqw hakim put nanaptaqam pañqawu: Noqw pantaqaw hak sen ayo yámakni?

²⁷ Noqw pam pañqawu: Pay añ himu sinmuyniqw pas kurs hin pasiwtaniqa pay God-niqw pasiwta.

²⁸ Pahsat pu Peter pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta tatamhtotat unñ nankwusa.

²⁹ Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas qa hak haqam paysoq God moñwtunatyayat òviy kiy, sen nay, sen yuy, sen pāvamuy, sen tupkomuy, sen qōqamuy, sen siwamuy, sen nōmay, sen timuy tatamhta.

³⁰ Pi pam yep qatsit ep pay a'nō hóyokput òmahtani, pu qatsit nātoniqat ep qatsit qaso'taqata.

Jesus Speaks about His Death a Third Time

(Mt 20.17-19; Mr 10.32-34)

³¹ Pahsat pu pam pakwt lōq sihkay'taqamuy nāmi tsovalaqe, amumi pañqawu: Meh, itam hapi Jerusalem aqwya. Noqw God lavay'aymat Sinot Tiyat hin pēnayaqaw, pam pantaqa sohsoy aw antsaniwni.

³² Pi nu qa-Jew-sinmuy amumi mātaviwhq, puma nuy tututsiwnayani; nuy okiwsas-nani; pu inumi tōhtotani;

³³ Pu puma nuy wuvahtotani; pu nuy nīnani. Noqw pāyis talq nu ahoy tātayni.

³⁴ Noqw pam hiñqawhqtat puma qa mātsi'yunwa, put lavayiat pumuy amumi tupkiw-taqw òviy'o. Pu pam hihta pañqawhqtat puma qa māmatsya.

Jesus Heals a Blind Beggar
(Mt 20.29-34; Mr 10.46-52)

³⁵ Pu ahpiy pantaqw pam Jericho-kitsókit aw hayinwnaqw, hak qapostalqa pöhut qalave qatukañw, okiw hihta nuhtumi tuñlay'ta.

³⁶ Noqw sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy pañ haqamiyaqe mowawatiwisq, pam navotqe, put tūviñta.

³⁷ Noqw yaw Jesus Nazareth añqw sínonihqa haqaminihqat puma put āawnaya.

³⁸ Noqw pam tsa'lawhqe pañqawu: Jesus, um David Tíat, um okiw nuy ókwatuwni.

³⁹ Noqw ima mohti'wisqam put mēwayaqe, pay qa hiñqawlawniqat aw pañqaqwa. Noqw pahsat pu pas pam tuwat pavan kēew pañqawu: Um David Tiat, um okiw nuy ókwatuwni.

⁴⁰ Noqw Jesus huruhtiqe puma put aw wikyaniqat pañqawu. Noqw pam put aw pituqw, Jesus put tūviñtaqe,

⁴¹ Aw pañqawu: Ya nu un hintsanniqat um nāwakna? Noqw pam pañqawu: Tutuyqawhqa, um as okiw ivosiy tālawnani.

⁴² Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay nam uhposiy tālawnaa. Pay um qapēvewnaqe ayo taviwa.

⁴³ Noqw pahsat pay pam pōsiy tālawna; nihqe Jesus anki, God pas hihtatimakanwo. Noqw sinom sohsoyam put aw yórikyaqe, God pas tayawnaya.

19

Jesus and Zacchaeus

¹ Noqw Jesus Jerichot aw pítuhqe, añ yámakto.

² Noqw hak tāqa Zacchaeus yan mātsiwhqa pep qatu. Pam hak moñwit eñem sivat ómalalwaqamuy amuñaqw mohpeq'a; nihqe kāhak'i.

³ Noqw pam Jesus hákiynihqat as aw yórikniqey tuwanta; noqw sinom hūrs hintaqw, pay pam kurs hin aw yórikni, hak tsāvanihqe óviy'o.

⁴ Nihqe óviy pam amupyeve wárikqe, pas pay aw yórikniqe sycamore-tsokit añ wūvi, pam pañniniqw óviy'o,

⁵ Noqw Jesus put háqamniqw aw pítuhqe, ómi tātayht, put túwahqe, aw pañqawu: Zacchaeus, pis'oqtit hāwii, taq nu pu' pas pay soon uhkiy ep qa huruhtini.

⁶ Pu pam pis'oqtiqe, pañqw hawht, hahlaykañw, kiy aw put pitsína.

⁷ Noqw sinom put aw yórikyaqe, sohsoyam qayan unañway pañqaqwa: Yaw pam hakiy tāqat qaanhinmaqat kiyavaqwwiatniqe óviy ámunnihqat pañqaqwa.

⁸ Noqw Zacchaeus wunuptuqe, Tutuyqawhqat aw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu hihta ihmuy nāsamiq yantaqat ókiwyaqamuy huýtani. Pu kurs nu hakiy siviť ep hihta paysoq nawhke', nu nālós hóyokiwtat put aw ahoytani.

⁹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pu' hapi it talónvaqat ep um, pu umum yesqam ayo nōña, pay pi um Abraham ahpiy aniwhtiqw óviy'o.

¹⁰ Pi nu' Sinot Tiat haqami hiniwhtotiqamuy hēve', ayo óyanique pitu.

The Parable of the Gold Coins
(Mt 25.14-30)

¹¹ Noqw pumuy iit nanaptaqw, Jesus qa lavayyukut, pumuy amumi hihta tūwutsit akw yuaayku, pam Jerusalem aqw pitutoqe óviy'o. Noqw ka God moñwtunatyat āpiy pay mātaqtiniqat sinom pan wūwantota.

¹² Noqw óviy pam pañqawu: Hak pavansino moñwtunatyat makiwniqe óviy yāvoqhaqamii, pay nāt piw ahoy pítunikañwo.

¹³ Nihqe pam tumal'aymuy pakwtnihqamuy wánwayht, amumi pakwút-sikip sunat sivat oyat, amumi pañqawu: Uma inuhsavo it apitoyni'yuñwni.

¹⁴ Noqw put amum sinoiwtaqam put aw qa suhtaq'ewyaqe anik hakiy hōnaqe pañqaqwa: Itam it itamumi moñw'iwtniqat qa nānawakna.

¹⁵ Noqw ahpiy pantaqw pam moñwtunatyat makiwhqe, ahoy pitu. Nihqe pahsat pu imuy tumal'a'yatuy amumi sivat óyahqey pumuy wánwayniwyaniqat pam pañqawu, puma huhyayaqw, hihsa'haqam pi hak aw hóyoknañwuqat navotniqe òviy'o.

¹⁶ Noqw pahsat pu mohti'maqa pítuhqe aw pañqawu: Moñwi, ura um inumi sunat sivat noaqw, nu put aw pakwút-sikip sunat sivat hóyokna.

¹⁷ Noqw pam put aw pañqawu: Um súanhti, lomatumal'aya. Um hihta qa hímunihqat ep qa paysoq hintsana, òviy um pakwút-sikip wuhkokitsokit aw moñw'iwtani.

¹⁸ Pahsat pu añkniha pítuhqe aw pañqawu: Moñwi, ura um inumi sunat sivat noaqw, nu put aw tsivót-sikip sunat hóyokna.

¹⁹ Noqw moñwi put aw piw an lavayhtiqe pañqawu: Pay òviy piw um tsivót-sikip wuhkokitsokit aw moñw'iwtani.

²⁰⁻²¹ Pu piw suhka pítuhqe put aw pañqawu: Moñwi, taay, yep uhsiva. Nu un mamqasqe, òviy nu it hōhōnpit ep put mōki'ta. Um pi a'nō unañway'taqe, haqam hihta qa tavit ep kwúsuñwu; pu um hihta qa uyht put hōqñwu.

²² Noqw moñwi put aw pañqawu: Nu nāp uhlayayiy akw un hin yukunani, um nukpantumal'aya. Kurs um nuy a'nō unañway'taqw put navoti'ta. Kurs nu haqam hihta qa tavit ep kwúsuñwu, pu hihta qa uyht put hōqñwu.

²³ Ya hinoqw um nuy pantaqw tis nāpi isivay sivakimi qa pana? Pi um panhtiqw, nu pite', ihimuy-nikañw pu put ep ahsatit enañ òmahtani.

²⁴ Pu pam aqlaq hoñqamuy amumi pañqawu: Uma put sivatay nawhkiyat pakwút-sikip sunat sivat himuy'taqat put maqayani.

²⁵ Noqw puma put aw pañqawu: Moñwi, pay pam pakwút-sikip sunat sivat'ya.

²⁶ Noqw pam amumi pañqawu: Nu umumi pañqawni: Añ himuy'yuñqam piw hihta makiwyani. Pu nastaniha hikis as pay hihta himuy'taqey kwayhni.

²⁷ Pu imuy ituwqamuy nu amumi moñw'iwtaniqat qa nānawaknaqamuy uma pew tsamye', inutpip qōqyani,

The Triumphant Entry into Jerusalem

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Jn 12.12-19)

²⁸ Noqw Jesus yan lavayhtit, sinmuy amupyeve Jerusalem aqwat nakwsu.

²⁹ Nihqe pam haqam tsomot, Olivet yan mātsiwhqat, aw pitu, Bethphage-kitsókit-nikañw, pu Bethanyt-kitsókit, pumuy hayiñwnaqee. Nihqe pam lōqmuy put aw nānatuwnaqamuy ayataqe,

³⁰ Amumi pañqawu: Uma umupyeve kitsókit awni. Nen uma ep pake', morohyat sómiwtaqat túwani. Nāt pas qa hisat hak aqw wūvi. Uma put naht, añqw wikni.

³¹ Noqw ason kurs hak umuy hinoqw put nāñahqat túviñtaqw, uma yan lavayhtini: Tutuyqawhqa it nāwaknaqw òviy'o.

³² Noqw ima ayaiwhqam ahpiynihqe, hin pam pumuy amumi lavayhtiqat an yori.

³³ Noqw puma morohyat nāñahq, pohkoy'yuñqam amumi pañqawu: Ya uma hinoqw morohyat nāñaha?

³⁴ Noqw puma pañqawu: Itahtutuyqawhqa it nāwaknaqw òviy'o.

³⁵ Nihqe puma put Jesus aw wikvaqe, yuwsiy morohyat aqw ahpata, put aqw Jesus tsoka.

³⁶ Pu pam pañ nakwsuqw, sinom pōnawit yuwsiy ahpata.

³⁷ Pu òviy pam kitsókimi hayiñwnaqe, pāpu pay tsomot Olivet añ pihpoqniqw, pahsat pu sohsoyam put añk wīsiwtaqam pas tōnay añqe' God tayawintivaya, pu pam sohsoq hihta qaöwítumaltaqw, put ep puma put pas hihtativaya;

³⁸ Nihqe pañqawtiwisa: Nam Moñwi, Tutuyqawhqa natñwaniyat añ pitútoqa tayawinti-waa. Nam òveqatsit ep kwakwhat yēsiwaa. Nam Sus'ovenihqa, kaptitiwaa.

³⁹ Noqw haqawat Pharisee-sinom sinsonñaqw Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa ūmi nānatuwnaqamuy mēwaa.

⁴⁰ Noq̄w pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu umumi súañqawni: Pas imuy qa hiñqaq̄waniq̄w, soon yañ o'wa qa sáakmani.

Jesus Weeps over Jerusalem

⁴¹ Noq̄w pam Jerusalem aw hayiñwnage aw tātayhqe, put ep paklawu, pañqawkañwo:

⁴² Is as uma yepehaq pu' kwakwhat yēsiwniqat haqe' qatsqat māmatsyani! Noq̄w núñwupi umuhposi qatālawva.

⁴³ Pi nāt hisat aw pituq̄w, umuhtuwqam namurulnit akw umuhkitsokiy pónokni, nānan'ivaq̄w put uhtayani.

⁴⁴ Nen put tutskwami sahpuknayani, uma pep ki'yuñqamuy énaña. Noq̄w pep qa haqam owa nāp qeniy ep akwsiñwni, ispi Sus'oveq̄nihqa umumi pohtaq̄w, uma put qa mātsi'yuñq'ö.

Jesus Goes to the Temple

(Mt 21.12-17; Mr 11.15-19; Jn 2.13-22)

⁴⁵ Pu pam God kīyat aw pákihqe, pep hihta huhyayaqamuy, pu tuhtuy'yaqamuy pañq̄w ipwanva;

⁴⁶ Nihqe amumi pañqawu: Ikiy ep nāwakintotamantani. Noq̄w uma soq̄ put uuyiñtuy kivatoyñaya.

⁴⁷ Pu pam nāqavo God kīyat ep tūtutuqayna. Noq̄w pay God awwat mohpeq momñwit-niq̄w, pu tutavot tūtutuqaynayaqam-niq̄w, pu sinmuy amuñaq̄w pavansinom, puma hin as put nīnayaniqey hēvi'yuñwa;

⁴⁸ Nit hinhtotiniqey qa tutwa, sinom sohsoyam put aw pās tūqayyuñq̄w òviy'o.

20

The Question about Jesus' Authority

(Mt 21.23-27; Mr 11.27-33)

¹ Pu hisat pam God kīyat ep sinmuy tutuqaynaqe lomatuwit yuaata. Noq̄w God awwat mohpeq momñwit-niq̄w, pu tutavot tūtutuqaynayaqam, wukw'a'yatuy amumum put aw ökihqe,

² Aw pañqaq̄wa: Kurs itamuy hihta āawnaa. Ya um hihta öqalat aw yankañw iit hintsaki? Ya hak un it öqalat maqa?

³ Noq̄w pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Kurs nu tuwat umuy sūkw hihta tūviñtani. Noq̄w uma nuy āawnayani.

⁴ Ura John kūyit akw tūtuvoylalawu. Ya pam haqaq̄w put makiwa? Sen òveqatsit añqö'? Sen sinmuy amuñaqö'?

⁵ Noq̄w puma put nānami yuaatotaqe pañqaq̄wa: Ya sen itam Oñaq'ö, kitotani? Soon qa pam itamumi pañqawni: Noq̄w hinoq̄w uma put aw qa tūtuptsiwa?

⁶ Ya sen itam Sinmuy amuñaq'ö kitotani? Noq̄w soon sinom sohsoyam itamuy qa tatatupqöq̄yani. Pi púmuyniqw John pas antsa God lavay'ayaata.

⁷ Noq̄w òviy puma lavayhtotiqe aw pañqaq̄wa: Pay kurs pi hin put háqaq̄wnihqat itam pañqaq̄wani.

⁸ Noq̄w Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay òviy nu piw soon hihta öqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy āawnani.

The Parable of the Tenants in the Vineyard

(Mt 21.33-46; Mr 12.1-12)

⁹ Pahsat pu pam tūwutsit hihta tuawi'taqat sinmuy amumi yuaativaqe amumi pañqawu: Hak tāqa òvat uyht, tumalay'yuñqamuy amumi put mātapt, wūyavo yāvoq̄haqamii.

¹⁰ Pu ōvat kwañwtinisavotiqw, pam ovauyit tumalay'yuñqamuy amumi hoñviayay hōna, puma aniwniyat añqw put maqayaniqat ōviy'ō. Noqw tuwat soq ovauyit tumalay'yuñqam put wuvahtotat, qa hihta hintaqat pañqw hōnaya.

¹¹ Pu piw pam sukw hoñviayay pumuy amumi hōna. Noqw pay puma piw put wuvahtotat, hamanhintsatsnat, qa hihta hintaqat pañqw lālayya.

¹² Pu amunk pu' pam piw sukw pumuy amumi hōna. Noqw piw pay puma put ōputotat, qalavohaqami tūvaya.

¹³ Pahsat pu ovauyit himuy'taqa pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Han pi amumi pas aw iunañway itiy tavi. Pay ka as puma put aw yórikye', kaptisitotani.

¹⁴ Noqw ovauyit tumalay'yuñqam put tutwaqe, nānami lavayhtotiqe pañqawa: I' hapi nay akpetani. Taay, itam nīnayaqw, himu himuatniqa itahhimuniwhtini, kitota.

¹⁵ Pu ōviy puma ovauyit añqw qalavohaqami put wikyat, nīnaya. Taay, noqw ya ovauyi'taqa it ep sen pumuy hintsanni?

¹⁶ Pam pite', imuy tumalay'yuñqamuy qōye', pas pētuy amumi ovauyit noani, pam kita. Noqw puma put nanaptaqe pañqawa: Soon pantani.

¹⁷ Noqw pam pumuy amumi tātayht, pañqawu: Ura yan pey'ta: Owa kīlalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhti, yan'i. Noqw ya pam lavayi hihta lavayhti?

¹⁸ Put owat ep yēvaqa yoyhni. Nīkañw ason pam hakiy aw yēve', tostani.

The Question about Paying Taxes

(Mt 22.15-22; Mr 12.13-17)

¹⁹ Noqw God awwat mohpeq momñwit, tutavot tūtutuqaynayaqamuy amumum put lavayiyat māmatsya, suyan pi pam pumuy amunkiwakw sōmokyuaaykuq'ō; nihqe ōviy puma āpiy put űuayaniqey anhtotikañw, sinmuy mamqastoti.

²⁰ Noqw ōviy puma put aw pās tūqayyuñwa, piw hakim put mokmani'yuñwniqat put aw hōnaya, puma hakim suan hinyuñqey as nawip'ew hinyuñq'ō. Nen puma put lavayiyat unahepye', pep tutskwat ep ōqalayay, pu tunatyayat aw put mātapyani.

²¹ Noqw puma put tūviñtotaqe aw pañqawa: Tutuqaynaqa, itam ūmi navoti'yuñqw, um suan yuaatakañw hihta sūantaqat sinmuy tutuqayna. Pu um qa hakiy pas hihtay'kañw, pas qa atsat God tunatyayat tūtutuqayna.

²² Ya pay itam hihta añ sivit Caesar aw ōoyyaniqw, pam sūanta, sen qa sūanta?

²³ Noqw pay pam pumuy unatwiyamuy māmatsqe, amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheptota?

²⁴ Kurs inumi votōnat mahtaknayaa. Ya i' hakiy pitsañwaat ep pey'ta? Pu hakiy tuñwniat añ pey'ta? Noqw puma lavayhtotiqe, pañqawu: Caesar pitsañwaata.

²⁵ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Turs uma hihta Caesar himuyat Caesar aw noayani. Pu God himuyat uma God aw noayani.

²⁶ Noqw pay puma kurs hin sinmuy amutpip put lavayiyat ep hintsatsnani. Nihqe puma put lavayiyat ep kātayuñqe, pay qa hiñqawa.

The Question about Rising from Death

(Mt 22.23-33; Mr 12.18-27)

²⁷ Pahsat pu hakim Sadducee-sinom, yaw so'pum pay ahoy qa yesvaniqat pañqawaqam put aw ōki; nihqe put tūviñtotaqe,

²⁸ Aw pañqawa: Tutuqaynaqa, Moses itamumi tutaptaqe yan pēna: Kurs tāqa nōmay'taqa qa tímuy'kañw mokq, put pāvaat, sen tupkoat put nōmayatniñwuqat amum qatupte', put eñem tíoymantani.

²⁹ Noqw ura as hakim tsáñe'nihqam nānatupkom yēse. Noqw amuñaqw suspavaam as nōmatat, qa tímuy'vat pay mōki.

³⁰ Noqw añkniñqa put nōmayatniñwuqat amum qatuptut, tuwat qa tímuy'kañw mōki.

³¹ Noqw pu amuñknihaq pay piw amunhti. Noqw puma as tsáne'nihqam put nōmatotaqw, qa hihtawat eñem wuhti ti'va.

³² Noqw nuhtuñk pu' wuhti tuwat mōki.

³³ Noqw ya ōviy sinmuy ahoy yesvaqw, pam hihtawat pumuy tsáne'nihqamuy nōmaatni? Pi puma sohsoyam put nōmatota?

³⁴ Noqw Jesus lavayhtiqa amumi pañqawu: Sinom yep qatsit ep nōmalalwa, piw puwsuñwlalwa.

³⁵ Noqw pay ima hakim mokiwy añqw ahoy yesve', qatsit nātoniqat ep ōkiniqey pay ep pávanyaqamuy qa nōmalalwani, piw qa puwsuñwlalwani.

³⁶ Piw soon puma pāpu so'ni. Pi puma God hoñvi'aymuyatuy pas amunyuñwani. Puma ahoy yesve', God tímatni.

³⁷ Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat ep tūviñtotaniqw-ya Moses himutskit lavayhtiqa hin pēnaqa hihta lavayhti? Ura God Abraham Tutuyqawhqaatnihqat pañqawu, pu Isaac Tutuyqawhqaata, pu Jacob Tutuyqawhqaata,

³⁸ Ispi pam qa so'pumuy Tutuyqawhqaamu, pi yesqamuyu; pi putniqw sohsoyam yēse.

³⁹ Pahsat pu tutavot tūtutuqaynayaqamuy amuñaqw haqawa lavayhtiqa pañqawu: Tutuyqawhqa, pas um súañqawu.

⁴⁰ Pahpiy pāpu puma put hihta tūviñtotaniqey aw qa unahintsatska.

The Question about the Messiah

(Mt 22.41-46; Mr 12.35-37)

⁴¹ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya hintaqw ōviy uma Christ David tíatnihqat pañqawu?

⁴² Noqw pi David Tātawit pey'taqat ep nāp pañqawu: Tutuyqawhqa, Imoñwiw aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qatuqw

⁴³ Nu uhtuwqamuy ánwutaqw, puma ūmi maqaptsi'yuñwaniqat pahsavoo.

⁴⁴ Noqw ōviy hapi David put Moñwílawu; noqw hin pam put tíata?

Jesus Warns alainst the Teachers of the Law

(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40)

⁴⁵ Pahsat pu sinom sohsoyam tūqayyuñqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu:

⁴⁶ Uma tutavot tūtutuqaynayaqamuy amuhpe qa nāunay'yuñwani. Puma wupausit usnumyaniqey nānawakna, pu kitpik amumi hahlaykwa yuaatiwniqata; pu tsotsvalkiva mohkage tsotsókpít tuñlay'yuñwa, pu nōviwhqat añ nukñwat qeqnita.

⁴⁷ Ima hapi koñnanalvutuy kīyamuy tusoqkwahanni'yuñwa. Puma nawip'ew hinkahkañw, nānawakne' sutsépyuaativayañwu. Puma hapi pas pavan qaöwíhintsaniwyani.

21

The Widow's Offering

(Mr 12.41-44)

¹ Pu pam kwuhpukqa kahksinmuy kuwahtipuy sivatatañpit aqw tañalalwaqamuy amumi yori.

² Noqw pu piw pam hakiy ōokiwhqat koñnalavut pañsoq löqmuy palavotōnat pahpañqw tuwa.

³ Nihqa pam pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawani: I' ōokiwhqa koñnalavu imuy sohsoqmuy amuhpenihqa hóyokiwtaqat pañsoq pana.

⁴ Ima pi pay sohsoyam qarūrumnayakahkañw, hihta akwsinñqat añqw God eñem kuwahtiput pañsoq tañatota. Noqw i' pi okiw hihta rūrumnakañw, pas hihta akw qátuhqey sohsoq pañsoq pana.

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple

(Mt 24.1-2; Mr 13.1-2)

⁵ Noq̄w haq̄awat God k̄iyat yuaatotaq̄e pañq̄aq̄wa: Is uti! pam lomao'wat akw lomasniwa, pu h̄ihihta kuwahtiput akw'a. Noq̄w Jesus pumuy amumi pañq̄awu:

⁶ Ya uma iit yañ o'wat aw t̄ayun̄wa? Pay n̄at hisat aw pituq̄w, pep pu' qa haq̄am owa n̄ap q̄eniy ep akwsiñw̄ni. Pam sohsoy sahpumhtini.

Troubles and Persecutions

(Mt 24.3-14; Mr 13.3-13)

⁷ Noq̄w puma put t̄uviñtotaq̄e aw pañq̄aq̄wa: Tutuq̄aynaqa, noq̄w ya īi hisat yaniwhtini? Pu hisat paniwhtiniq̄w himu put tuawi'tani?

⁸ Noq̄w pam pañq̄awu: Uma tunatyaltote' qa ūnatoyniwyani. Taq̄ kaysiwhq̄am inatñwaniy añ öke' pañq̄aq̄wani: Nu' Christ, kitotani; pu piw Aw hayiñw̄ti, kitotani. Noq̄w öviy hapi uma qa amuñkyani.

⁹ Sinom n̄āq̄öytivayani, piw q̄anam̄ituq̄ayvahsi'yun̄w̄ni. Noq̄w pay uma put nanapte' qa tsawiniwyun̄w̄ni. Pi īi yantaqa pas soon qa mohti yaniwhtini. N̄ikañw̄ hapi pay n̄at qa pep so'ñwamiq̄ p̄ituni.

¹⁰ Pahsat pu pam pumuy amumi pañq̄awu: Haq̄am hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumum nehpewi hoñvani. Pu moñwtunaty sup moñwtunatyat ehpewhtimantani.

¹¹ Pu h̄ahaq̄e' tutskwa a'nö tayayaykuni; pu tsöñöstini; pu h̄ihimu wukotuyani; pu sinom h̄ihihta nuhtsel'e'wakw aw yórikyani; noq̄w tokpelat añ h̄ihimu hihta tuawi'taq̄at m̄ātaktot̄ini.

¹² N̄ikañw̄ hapi n̄at īit qa yayhniwhq̄, sinom umumi may'yun̄we', umuy okiwsahsantivayani, tsotsvalkiva momñwituy amumi umuy m̄ātapl̄alwani; pu sivikimi umuy tañalalwani. Noq̄w uma kitsókimi moñw'iwyun̄q̄amuy amumi-nikañw̄ pu tutskwat aw moñw'iwyun̄q̄amuy amumi tsamvaniwyani, uma isinomnihq̄e öviy'o.

¹³ Noq̄w uma umuhtuptsiwniy tunvotnayaniq̄at aw umuñem q̄enitiwmantani.

¹⁴ Paniq̄w öviy uma pep hin lavayhtotiniq̄ey añwu pay w̄ūwantotaniq̄ey q̄e'yaniq̄ey umuh'unañw̄peq̄ yuki'yun̄w̄ni.

¹⁵ Pay ason nu hapi umuy lavaymaq̄amantani, pu s̄uanwuw̄nitoynamantani. Noq̄w sohsoyam umuhpew'iwyun̄q̄am soon put ep umuy yumoñw̄altotani, piw añwuy'yun̄w̄ni.

¹⁶ Pu umunam, umuñum, umuhpavam, umuhtupkom, pu umuñaq̄wvim, pu umuhkwatsim umuy nuhtumi m̄ātapl̄alwaq̄w, puma umuy haq̄awatuy q̄öq̄yani.

¹⁷ Pu sinom sohsoyam umumi qa suhtaq̄'ewyani, uma isinomnihq̄at öviy'o.

¹⁸ N̄ikañw̄ hapi pay pas soon umuhq̄ötöva umuhhömi himuwa s̄ulawhtini.

¹⁹ Uma qa nañ'eknaye', q̄atsit himuy'vayani.

Jesus Speaks of the Destruction of Jerusalem

(Mt 24.15-21; Mr 13.14-19)

²⁰ Pu ason Jerusalem sol̄awamuy akw n̄öyakiwtaq̄w, uma aw yórikye', pahsat uma put k̄iq̄ötiwhq̄at aw hayiñtiq̄w uma nanaptani.

²¹ Pep pu' ima Judeat ep yesq̄am tuhtukwimi q̄ watq̄ani, pu k̄iveyaq̄am pañq̄w ahpiyyani, pu haq̄e' tutskwava hinnumyaq̄am qa pañso ahoy yun̄ni.

²² Pi ep hapi God sinmuy amumi n̄āoȳni. Noq̄w tutuvenit añ hin pey'taq̄at sohsok añ aw antsaniw̄ni.

²³ N̄ikañw̄ hisat aw pituq̄w añ n̄ö'yiw̄yūñq̄amuy, pu añ yōyoñnayaq̄amuy kurs hin watq̄aniq̄amuy amuñem pas is öhini! Taq̄ sinom pavan pas k̄ānanaptani. Pi God itsívuat pumuy amumi h̄ürs t̄öñaniwtani.

²⁴ Noq̄w puma sipwuvahpit q̄alaȳat akw s̄ulawhtini. Noq̄w tuwq̄aam pumuy t̄ūwiktote', h̄ahaq̄e' tutskwat aw pumuy tsamyani. Noq̄w qa-Jew-sinom Jerusalem atsva wukukuykuyani, pumuy papsiy añ k̄ūkuyvaniq̄at aq̄w pahsavoo.

The Coming of the Son of Man
(Mt 24.29-31; Mr 13.24-27)

²⁵ Pu tāwat, mūyawuy, pu sōtuy añ himu hihta tuawi'yuñwni. Noqw hīhihtu sinom sóonhtote', kurs hin wūwantotani, pātuwaqatsi a'nō hoñvantakañw sōykitaqw òviy'ò.

²⁶ Noqw sinom hihta tūwaqatsit aw pítuniqat aw-sa tāyuñwe', tsawiniwkahkañw, unañwso'ni, pi òvaqe òqala tayayaykuniqw òviy'ò.

²⁷ Pep pu nu' Sinot Tiat òqalat pasiwkañw, qaan'ewkw tālawñway'kañw òmawuy akw hawtoqw, sinom inumi tātayyani.

²⁸ Noqw ason īi yantaqa hiniwmaq, uma kwuhpukye', òmiq tāyuñwni; ispi uma soon pas hisat ayo nõñakiwtaniqee.

The Lesson of the Fig Tree
(Mt 24.32-35; Mr 13.28-31)

²⁹ Pu pam pumuy amumi himu hihta antaqat lavayit akw yuaaykuqe pañqawu: Uma nõnvospaltsokit aw wūwayani, pu hīhihta himutsotskita.

³⁰ Puma sipòlòy'vayaqw, uma aw tātayye', pay tal'añwhayinwiwtaqat nanaptañwu.

³¹ Noqw pay pan hapi òviy uma ason īit yantaqat hiniwmaq aw tātayye', pay God moñwtunatyat aw pitsiwtaqat nanaptani.

³² Pas antsa nu umumi pañqawni: Yep sinom pas soon tūtuwayaqw, pay sohsoy it yaniwhitini.

³³ Pay as tokpela, pu tūwaqatsit tūwayani. Noqw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

The Need to Watch

³⁴ Nikañw uma nānami tunatyaltotini. Taq ka uma hihta nasani'yuñwe', pu honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñwe', yep qatsit ep hihta tunatyat-sa aw tunatyawyuñwe' qa unañwtalawwayani. Nen uma qa navoti'kahkañw, put talõnnit aw suy'kini.

³⁵ Pi sopkawtaqam sinom tūwaqalvoqhaqami yesqam put aw òke', soñawnen wivosit aqw kwisyani.

³⁶ Paniqw òviy uma tunatyawkahkañw, yūmosa nāwakinwisni. Nen uma īit yaniwhitiniqat añqw ayo nõñakniqey aw òqawi'kahkañw, nuy Sinot Tiyat inutpip hoñni.

³⁷ Noqw Jesus nāqavo God kīyat ep sinmuy tutuqayna; nit mihikq pañqw yámaké' tsomot, Olivet yan mātsiwhqat aqwnen, epeq talõñañwu.

³⁸ Noqw qavoñvaqw sinom sohsoyam suits God kīyat ep put aw òki, aw tūqayyuñwniqe òviy'ò.

22

The Plot against Jesus
(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Noqw qa peken'oyvut pòlavikit nõviwniqat, Amutsva Yūmosanihqa yan tūnwantiwhqat aw pituto.

² Noqw God awwat mohpeq momñwit tutavot tutuqaynayaqamuy amumum hin as Jesus nīnayaniqey hēvi'yuñwa, Nikañw puma sinmuy mamqasya.

Judas Agrees to Betray Jesus
(Mt 26.14-16; Mr 14.10-11)

³ Noqw pahsat pu Satan, Judas Iscariot yan piw tūnwantiwhqat, imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawtaqat pan unañwtoynaqw,

⁴ Pam ahpiynihqe, God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu solāwamomñwituy amumum pasiwna, hin as pam pumuy amumi Jesus mātapniqey òviy'ò.

⁵ Noqw puma hahlayhtotiqe, put sīvat maqayaniqey aw pasiwnaya.

⁶ Noq̄w pam panhtiniqey pañqawhqe, hisat sinom Jesus qa ámumyaq̄w, momñwituy amumi put mātapniqey qenihevi'ta.

Jesus Prepares to Eat the Passover Meal

(Mt 26.17-25; Mr 14.12-21; Jn 13.21-30)

⁷ Pahsat pu òviy qa peken'oyvut pòlavikit ep nòviwniqat aw pitu. Ep hapi pu' Jew-sinom Amutsva Yūmosanihqat ep mañat nīnayañwu.

⁸ Noq̄w Jesus Peter-nit, pu John, pumuy ayataqe, amumi pañqawu: Uma ahpiynen, Amutsva Yūmosanihqat ep nòviwniqat hin hintañwuqat itamuñem aw hintsanni. Noq̄w itam nōnōsani.

⁹ Noq̄w puma put aw pañqawu: Ya itam haqam put aw hintsanniqat um nāwakna?

¹⁰ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Meh, uma kīmi pakiq̄w, pep hak tāqa kuysivut akw kūyi'kañw umuhsawvani. Uma put haqami kīmi pakiq̄w, añk aw pákini.

¹¹ Pu ason uma ki'taqat aw pañqawni: Itamuy tutuqaynaqa ūmi pañqawu: Ya haqam yeyespi? Pep nu as inumi nánatuwnayaqamuy amumum Amutsva Yūmosanihqat ep nòviwhqat nōsni.

¹² Noq̄w pam tupatsveq wukoahpavit ep pās himu yukiwtaqat umumi mahtaknani. Pep uma hihta aw hintsanni.

¹³ Noq̄w puma ahpiynihqe, Jesus amumi hin lavayhtiqtat an yori. Nihqe puma Amutsva Yūmosanihqat ep nòviwhqat hin hintañwuqat aw hintsana.

The Lord's Supper

(Mt 26.26-30; Mr 14.22-26; 1 Co 11.23-25)

¹⁴ Pu òviy aw pituq̄w, pam tunōsvoñat aw qatuptu; noq̄w ima pakw lōq sihkay'taqam ayaiwyuñqam put ámumya.

¹⁵ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Nu it Amutsva Yūmosanihqat ep nòviwhqat umumum nōsniqey pas nāwakna, nu nāt qa kānavotat'a.

¹⁶ Pi nu umumi pañqawni. Pay nu soon put añq̄w piw nōsni, pay ason pas hisat God moñwtunatyayat ep pam aw antsaniwhq, pep pu' nu piw nōsni, pam kita.

¹⁷ Pu pam kuyapkuyit kwusut, put ep hahlayhtit, pañqawu: Huvam it kwusuyat nāhuyvaa.

¹⁸ Pi nu umumi pañqawni: Pas nu soon pāpu ovauyit aniwniyat añq̄w hikwni, pay ason pas hisat God moñwtunatyayat aw pītuniqtat aw pahsavoo.

¹⁹ Pu pam pòlavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yōhat, pumuy put maqa pañqawkañwo. I' hapi itoko umuñem taviwa. Yan uma hintsak-wise', akw nuy u'ni'yuñwini.

²⁰ Pu pay piw an pumuy nōnōsaq̄w, pam kuyapkuyit kwusut pañqawu: I' kuyapkuyi hapi iuñwa. Pam umuñem puhuvasiwnit pasiwnaniqe òviy munvaniwni.

²¹ Nīkañw meh, hak momñwituy amumi nuy mātapniqa inumum tunōsvoñat aw may'ta.

²² Noq̄w pay pi pas antsa Sinot Tiyat eñem hin yukiwhqat pan nu yañq̄w ahpiyni. Noq̄w i' hak momñwituy amumi nuy mātapniqtat eñem pas is óhini.

²³ Pahsat pu haqawa puma yanhaqam hinhtiniqtat puma nātuvivaya.

The Argument about Greatness

²⁴ Noq̄w puma pi piw nāñwuy'yuñwa, haqawa pa pas suspavanniqey mātaqtiniqtat ep'e.

²⁵ Noq̄w Jesus pumuy amumi pañqawu: Qa-Jew-sinmuy moñwímat pi pumuy amumi pas tutuyqawya; noq̄w pu ima pumuy amumi moñw'iwyuñqam pumuy amumi unañwtavi'yuñqey pan túñwantiwya.

²⁶ Noq̄w uma hapi qa panyuñwini. Pay umuñaq̄w pas suspavannihqa sustsākwnihqat pantani; pu i' moñw'iwtaqa suñwámuy amuñem tumalay'tani.

²⁷ Ya himuwa pas pávanniqō', sen tunōsvoñat aw qátuhqa, sen nopni'taq̄a? Soon qa tunōsvoñat aw qátuhqaniñwu. Noq̄w pi nu nuhtuñem hihta hintsakqey pankañw umumum yanta.

²⁸ Inumi tuwantiwhq, uma hapi inumum añ kūkuyva.

²⁹ Noqw òviy nu hapi umuy moñw'oyni, Ina nuy moñw'tapqat pan'i.

³⁰ Noqw uma inumum tunòsvoñat aw yesve', inumum nònovat, hìhikwyani. Pu uma moñw'atsvewat añ yeskahkañw, Israel-sinmuy pakwt lōq sihkay'tasikip sinoiwtaqamuy amumi moñw'iwyuñw.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Jn 13.36-38)

³¹ Pu Tutuyqawhqa pañqawu: Simon, Simon, meh, Satan as umuy tuñlayhti, umuy sòhòvosit an tsàtsayaniqe òviy'o.

³² Noqw pay nu uñem nāwakna, uhtuptsiwni qa sóonhtiniqat òviy'o. Noqw ason um ahoy inumi namtòke', uhtupkomuy òqalani.

³³ Noqw pam put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay nu umum sivikimi pákiniqey pas suhta'ewa, hikis nu umum mokniqeyu.

³⁴ Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ūmi súañqawni, Peter: Pay ason pas um pāyis nuy qa tuwi'taqey pañqawhqa, pu' taqakowāko tòqtini.

Purse, Bag, and Sword

³⁵ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ura nu umuy sīvat-nit, pu tukput-nit, pu totsit qa kiwiskahkañwyaniqat añqe' ayata. Noqw uma hihta haqtota? Noqw puma pañqaqwa: Qa hihtaa.

³⁶ Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Taay, nikañw pu' hapi sivamoktukpuy'taqa put yawmani, pu pay tukpuy'taqa piw put yawmani. Pu sipwuvahpit ñastanihqa pay pi pösālay huye', sipwuvahpit túini.

³⁷ Pi nu umumi pañqawni: Ura yan pey'ta: Pam qaanhinwisqamuy amumum pohtoy-laniwta, yan'i. Noqw soon pam tutuveni qa iqatsiy añ aw antsaniwni. Pas antsa. Noqw tutuvenit añ hin nuy lavayhtiqa soon pas hisat yukiltini.

³⁸ Noqw puma pañqaqwa: Tutuyqawhqa, itam lōqmuy sipwuvahpi'yuñwa. Noqw pam pañqawu: Pay pahsa'ni.

Jesus Prays

(Mt 26.36-46; Mr 14.32-42)

³⁹ Pu pam pañqaw yamakt, pay hin hinhtiñwuqey anhtiye, tsomot Olivet aqw'a. Noqw put aw nánatuwnayaqam piw put ámumya.

⁴⁰ Pu pam epeq pítuhqe, pumuy amumi pañqawu: Uma nānakawne', qa unaheviwyani.

⁴¹ Pu pam hihsavohaqami hak owat tūvañwuniqat, pam pahsavohaqami pumuy amuñaqw ahpiynihqe, pep tamòtswunuptut, nāwaknaqe pañqawu:

⁴² Inaa, pay pi um kurs nāwakne', um it kānavotpit inuñaqw ayo távini. Nikañw pay qa itunatyay annit, uhtunatyay an um hinhtini.

⁴³ Noqw òveqatsit añqw hoñviaya put aw mātāqtique, put òqalmaqa.

⁴⁴ Noqw pas pam kānavoti'taqe, pahsat pu pas pavan nāwaknaqw, pālaat uñwat an tutskwami wukotsölölöta.

⁴⁵ Pu pam nāwaknaqe, wunuptut, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pítu. Noqw puma qahahlayhpit akw māmañwuy'qe kurs tokva.

⁴⁶ Noqw pam amumi pañqawu: Ya uma hinoqw tōka? Uma yesvat nāwakintotani, taq uma unaheviwyani.

The Arrest of Jesus

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Jn 18.3-11)

⁴⁷ Noqw pam nāt yuaataqw, pay kaysiwhqam sinom amumi öki. Noqw i' hak Judas yan mātsiwhqa sinmuy amutpipo pítuhqe, Jesus awnihqe, tsohtsona. Ura as pam imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawta.

48 Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Judas, ya um nuy tsohtsonaqe, pan nuy Sinot Tiyat nuhtumi mātapni?

49 Noq̄w ima Jesus ámumyaqam hiniwhtiqat nanaptaqe, put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, ya itam sipwuvahpit akw rohomhtotini?

50 Noq̄w pumuy amuñaq̄w haqawa God awwat mohpeq moñwit tūwikipyat wuvahtaqe, putvaqwat naqvuyat tuku.

51 Noq̄w Jesus lavayhtiqe pañqawu: Hapi, pay pahsa'ni. Pu pam put naqvuyat aw tónokqe qalapsina.

52 Pahsat pu Jesus God mohpeq momñwituy amumi pañqawu, pu God kīyat ep solāwamomñwituy amumi-nikañw, pu wukw'a'yatuy put aw ókihqamuy amumii: Ya uma añq̄aqw hakiy uyiñwut awyaqe, óviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'wisa? kita.

53 Himu pi nu nāqavo God kīyat ep umumum hinnumq̄w, uma nuy qa ñuaya? Noq̄w pay pu' hapi uma qatalpuve hintsatskiwhqat hinhtotiniq̄w umuñem qeniti.

Peter Denies Jesus

(Mt 26.57-58, 69-75; Mr 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)

54 Pahsat pu puma put ñuayaqe, pahpiy wikyaqe, God awwat susmohpeq moñwit kīyat ep wikvaya. Noq̄w Peter yāvaq put añk hinma.

55 Noq̄w puma ihkaqe aw nōyakiwtaqat nāsave qōhyaqe aw yesvaq̄w, Peter amumum qatuptu.

56 Noq̄w hak māna tūwiki put qōhit aqlap qatuq̄w túwahqe, put aw taynumt pañqawu: I' tāqa piw put ámuma.

57 Noq̄w pam put qa nakwhaqe pañqawu: Wuhti, nu put qa tuwi'ta.

58 Pu ahpiy hihsavoniq̄w, piw suhka put túwahqe pañqawu: Pay um piw pumuy amumi tōnawta. Noq̄w Peter pañqawu: Tāqa, qa hin pi.

59 Noq̄w ahpiy ka tāwat añqe' sūs qōniltiq̄w, piw suhka pas qa nánahtsopkañw pañqawu: Pay pi pas suyan i' piw put ámuma. Óviy pi pam Galileet añq̄w sino.

60 Noq̄w Peter pañqawu: Tāqa, nu un hiñqawh̄q qa māmatsi. Noq̄w pahsat pay nāt pam yuaataq̄w, taqakowāko tōqti.

61 Noq̄w Tutuyqawhqa namtōkt, Peter aw tātayi. Noq̄w Peter Tutuyqawh̄qat lavayiyat u'na, ura pam put aw pañqawu: Nāt taqakowāko qa tōqtiq̄w, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni.

62 Noq̄w Peter pañq̄w yámakqe nāvakhuruhta.

Jesus Mocked and Beaten

(Mt 26.67-68; Mr 14.65)

63 Noq̄w tahtaqt Jesus ñuy'yuñqam put aw tututsiwya, pu wuvalalwa.

64 Pu puma hihta akw put pos'uhtayaqe taywayat wuvalalwakahkañw, tūviñlalwaqe pañqaqwa: Kurs pañqawuu. Ya hak un wuvahta?

65 Pu puma hīhin pu ehpewi qalomáyuaatota.

Jesus before the Council

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Jn 18.19-24)

66 Pu óviy panis tālawvaq̄w, sinmuy amuñaq̄w wukw'a'yat-niq̄w, pu God awwat mohpeq momñwit-niq̄w, pu tutavot tutuqaynayaqam sumitsovalt̄iq̄w, Jesus pumuy amumi wīkiwa.

67 Noq̄w puma put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Kurs itamuy āawnaa. Ya um pas antsa God añq̄w moñw'asi'taqa? Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Nu umuy āawnaq̄w, soon uma tūtuptsiwani.

68 Pu kurs nu as piw tuwat umuy hihta tūviñtaq̄w, soon uma nuy āawnayani, piw soon uma nuy mātapyani.

⁶⁹ Noqw yahpiy haqahpiy nu' Sinot Tiat God Sus'öqaltutuyqawhqat putvaqe qátuni.

⁷⁰ Pahsat pu puma sohsoyam pañqaqwa: Um pa God Tíata! Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma súañqaqwa.

⁷¹ Pahsat pu puma pañqaqwa: Ya hinoqw pas nāto piw hak hin hihta tsokanani? Pi itam hapi pas nāp moayat ahpiy put nanapta.

23

Jesus before Pilate

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Pahsat pu pep tsovawtaqam sohsoyam hoñvaqe, pep tutskwat ep moñwi Pilate yan mātsiwhqat aw Jesus wikya.

² Pu puma put hīhihta nēveltotoynayaqe pañqaqwa: Itam it aw nanaptaqw, itamuy Jew-sinmuy nukushintsatsana; pu itam hihta añ sivit Caesar aw qa ðoyyaniqat itamumi pañqawlawu, yaw pam pas nāp moñw'asi'taqey pañqawlawhqe ðviy'o.

³ Noqw Pilate put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiam? Noqw pam hu'wage, aw pañqawu: Um súañqawu.

⁴ Pahsat pu Pilate God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu sinmuy amumi pañqawu: Pay kurs i' qa haqam hihta ep qaanhti.

⁵ Noqw pahsat pu pas puma qa tūtuqayyaqe pañqaqwa: Noqw pi pam sinmuy hin u'nañwna, nihqe ahsupoq Jew-sinmuy amuhpa' tūtutuqaynatinuma, Galileet añqw hoyóoykukañw pew pahsavoo.

Jesus before Herod

⁶ Noqw Pilate put navotqe, tūviñta sen pam Galileet añqwnihqata.

⁷ Noqw kurs pam Herod moñwvihakayat añqwnihqat navotqe, āpiy pay Herod aw put hōna, pam piw ephaqam Jerusalem ep qatuqw ðviy'o.

⁸ Noqw Herod Jesus aw yórikqe, pas hinhaqam hahlayhti, pam as hisat put aw yórikniqey nāwaknaqe ðviy'o. Pam pi put hīhihta hintsakq navotqe, sakiqw as pam hihta kātumaltaqw aw yórikniqey wūwanta.

⁹ Pahsat pu pam put hīhihta tūviñlawu. Noqw pay Jesus pas qa lavayhti.

¹⁰ Noqw God awwat mohpeq momñwit, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum añ hoñkahkañw, a'nō put hihta nēveltotoynaya.

¹¹ Noqw Herod-niqw pu sōlawamat put qahihtatotaqe, aw tututsiwy; nihqe hihta lolmat yuwsinayat, ahoy Pilate aw lālayya.

¹² Noqw ep talöñnit ep Pilate Herod amum nākwatsta, puma as hihta ep nehpew'iwtaqe ðviy'o.

¹³ Noqw Pilate God awwat mohpeq momñwituy, pu sinmuy amumi moñw'iwyuñqamuy-nikañw, pu sinmuy sohsoqmuy tsovalaqe,

¹⁴ Amumi pañqawu: Uma as it tāqat inumi wikvaya; nihqe yaw pam sinmuy nukushintsatsanqat inumi pañqaqwa. Noqw meh, nu umutpik put puprikq, kurs uma put hīhihta nēveltotoynayaqw pas qa panta.

¹⁵ Pas qae, pu Herod pīw pan tuwa. Pi nu umuy put aw hōna. Noqw meh, pay kurs pam qa haqam hihta mokiwyu hihkay'taqat hinhti.

¹⁶ Pay nu ðviy put a'nō wuvahtat, mātapni.

¹⁷ Put nōviwhqat ep pam pas pay soon hihtawat pumuy amumi qa mātapñwunihqe ðviy pan lavayhti.

¹⁸ Noqw puma sūsaq sáakmaqe pañqaqwa: It ayo tūvat, itamumi Barabbas mātavii, kitota.

¹⁹ (I' Barabbas as kīve sinmuy qaunánwtalawnaqe, hakiy nīna. Nihqe ðviy sivikimi tūviwa.)

²⁰ Pahsat pu ðviy Pilate as Jesus mātapniqey nāwaknaqe, piw sinmuy amumi yuaayku.

21 Noqw puma sáakmaqe pañqawu: Nahoyehtsit aw múaa, nahoyehtsit aw núaa.

22 Noqw pam pumuy amumi pu' pāyis pañqawu: Ya hínoq'ö? Ya pam hihta qalomáhinhtiqw öviy'o? Pay pi nu qa hihta mokiwuy hihkay'taqat put aw tuwa. Pay nu öviy wuvahtat mätapni.

23 Noqw pay puma pas tönay añqe' sa'taqe, pay pam pas nahoyehtsit aw muiwniqat nānawakna. Noqw sinom God awwat mohpeq momñwituy amumum sáakmaqe, nawis'ew tütuyqawvaya.

24 Noqw pahsat pu öviy pumuy hin nānawaknaqw pantaniqat Pilate pan yuku.

25 Pahsat pu pam it hakiy sinmuy qaunánwtalawnaqe hakiy nīnaqe sivikimi tūviwtaqat mätavi, sinmuy hin nānawaknaqat pan'i. Nit pam Jesus pumuy tunatyayamuy anhtiniqe amumi put noa.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Jn 19.17-27)

26 Noqw puma Jesus pahpiy wikkahkañw, hakiy Simon Cyrene añqw sino tut-skwañahaqaw pitutoqat nuayaqe, put nahoyehtsit ikwiltaynaya, Noqw pam Jesus añk put ikwiwta.

27 Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus añkya, pu hakim momoyam put añk ókiwa kitiwiskahkañw, tsaykiwisa.

28 Noqw Jesus pumuy amumi namtökt pañqawu: Uma Jerusalem añqw momoyamu, uma qa inuñem tsaykitani; uma nenñem, pu umuhtimuy amuñem tsaykitanikahkañwo.

29 Taq meh, nāto aw pituqw, pu' sinom pañqawani: Naspi haqawat añ qa tīlalwaqamu; pu naspi haqawat qa hisat nö'yiltotiqamu, pu pīhuy akw qa hakiy yōyoñnayaqamu.

30 Pep pu sinom tuhtukwimi pañqawtivayani: Itamumi sahpukuu; pu tsotsmot aw pañqawani: Itamuy āmaa, kītotani.

31 Kurs puma soñawnen himutskit nāto qehput yan hintsatsnat, puyaw tis lakput hintsatsnani?

32 Noqw hakim löyöm hihta ep qaanhtiqam nīniwniqe put amum wīkiwa.

33 Pu öviy puma haqami, Calvary yan mätsiwhqat, aw ökihqe, pep put nahoyehtsit aw muaya, pu hihta ep qaanhtiqamuy pīwu, suhka put putvaqewatniqw pu suhka put suyvaqewafa.

34 Pahsat pu Jesus pañqawu: Inaa, pay um okiw it yantaqat pumuy amuhpiy ayo yúkuni, puma hintsatskaqey qa mätsi'yunqw öviy'o. Noqw puma put yuwsiyat nāhoq o'yaqe, put öviy nanavö'ya.

35 Noqw sinom hoñkahkañw aw tāyuñwa. Noqw momñwit nuhtum put aqw tutsi-whiñqawaqe pañqawu: Pam pētuy ayo oya, pu' pi nāp ayo nātapnikañwo. Kurs pas pay pam God añqw moñw'asi'taqe namorstiwhqanen ayo nātapni.

36 Noqw solāwam piw nuhtum put aw tututsiwyakahkañw put awyaqe vinegar put mamqāya,

37 Pañqawkahkañwo: Kurs pay um pas Jew-sinmuy moñwíammen um ayo nātapni.

38 Noqw put atsva himu pey'ta, Greek-sinmuy-nikañw, pu Latin-sinmuy-nikañw, pu Hebrew-sinmuy penhtuwiwamuy akw'a. Noqw yan hapi pey'ta: I' HAPI JEW-SINMUY MONWIAMU.

39 Noqw qaanhtiqam put amum hāyiwtaqamuy amuñaqw suhka put aw tutsiwhiñqawlawhqe pañqawu: Kurs pay pas um Christ-nen, um ayo nātapni, pu itamuyu.

40 Noqw pay suhkawa put u'nanaqe aw pañqawu: Puyaw pay um God pas qa mamqasi? Susmataq pi um pay put an mokniqat unem yukuya.

41 Itam pi pay a'tsipnaqe pay itahhinsakpiy ahsatiyat ömahta. Noqw i' tāqa pas qa haqam hihta ep qaanhti.

42 Pu pam Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ason um moñw'iwkañw ahoy pite', okiw nuy u'nani.

⁴³ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Nu ūmi pas antsa pañqawni: Pay pu' it tālat ep um inumum lomaqatsit ep nātuwiwni.

The Death of Jesus

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Jn 19.28-30)

⁴⁴ Noq̄w tāwanasavehaqam tūwaqatsit añ ahsupoq qatālawva, tāwat atvelpetiqat aw pahsavoo.

⁴⁵ Noq̄w tāwa qatālawva, noq̄w God kiyat ep mötsáp'uhtsi nāsavaqe tsīki.

⁴⁶ Noq̄w Jesus a'nō hiñqawhqe pañqawu: Inaa, nu ihikwsiy uhmapqölmīq mātavi. Yan pam hiñqawht, sohsok hikwsu.

⁴⁷ Noq̄w solāwamoñwi hin hiniwhtiqat aw yórikqe, God pas hihtataqe pañqawu: Pay kurs pas as antsa i' tāqa súanta.

⁴⁸ Noq̄w sohsoyam sinom pep hiniwhtiqat aw yórikyaqe, tawitsqay wuvahti-wiskahkañw, pañqw ahoy ninma.

⁴⁹ Noq̄w sohsoyam put tuwimat-niqw pu momoyam Galileet añqw put ámumyaqam yāvaqw hoñkahkañw, iit aw tāyuñwa.

The Burial of Jesus

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Jn 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Noq̄w piw hak tāqa, Joseph yan mātsiwhqa, Aramathaea-kitsókit ep ki'taqa, sinmuy amumi moñw'iwta. Pam hak tāqa lolma, piw súantaqe, nuhtum God moñwtunatyayat kwañwtoynakañw nuhtayta. Pam hak momñwituy pasiwniyamuy, pu hintsakpiyamuy ep qa amumum pan yuki'ta.

⁵² I' hak Pilate awnihqe Jesus tokoyat put aw tuhtui.

⁵³ Nihqe pam put hawnaqe, tusaq̄tontsatsakwmötsaput akw put mokahta; nit put haqam owatpelpelpe tuamqölot ep put tavi. Pay qa hak hisat pep tuamhqölot ep nāto taviwa.

⁵⁴ Noq̄w ep nasuñwintalönnit aw totokay'yuñwa.

⁵⁵ Noq̄w piw ima momoyam Jesus amum Galileet añqw ökihqam put añkyaqe, tuamhqölot aw yórikyā, pu put tokoyat hin taviwhqata.

⁵⁶ Pu puma ninmaqe, hihta hovaqtuqat, pu ñañhut na'sastota; nit nasuñwintalönnit ep nāsūñwñi'yuñwa, Moses nuhtumi hin tutaptaqat pan'i.

24

The Resurrection

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Jn 20.1-10)

¹ Noq̄w Sundayt aw pituqw ima momoyam suits talavay tūamit aqwya hīhihta kwañwáhovaqtuqat na'sastotaqey kiwiskahkañwo. Noq̄w haqawat pumuy amumumya.

² Noq̄w kurs tūamit añqw owa ayo mūmaniwhq, puma pantaqat tutwa.

³ Noq̄w puma aqw yuñqe, Tutuyqawhqtat Jesus tokoyat qa tutwa.

⁴ Noq̄w puma kurs hinhtotiniqw nāto panyuñqw, hakim löyöm tāqat tālawñway'taqat yuwsikañw pumuy amuqlap wunuwta.

⁵ Noq̄w puma tsātsawnaqe, tutskwami yökoltotiqw, tāqat pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoq̄w so'pumuy amuhpa' hakiy taytaqat hepnumya?

⁶ Pam qa yep'e, pam tātayhqe, ahoy qatuptu. Pay ura pam nāt Galileet epnihqe umumi pan lavayhtiqe,

⁷ Pañqawu: Nu' Sinot Tiat hapi pas pay soon qa qaanhinwisqamuy öqalayamuy aw noiwni, nen nahoylehtsit aw muiltini. Nit pāyis tālat ep nu ahoy tātayni.

⁸ Noq̄w puma put lavaiyat u'naya,

⁹ Nihqe tūamit añqw áhoyyaqe, pakwt sūkw sihkay'taqamuy Jesus aw nānatuwnayaqamuy sohsok iit āawnaya, pu ahipy put kwātsmuyatuy sohsokmuyu.

¹⁰Noqwi' Mary Magdala-kitsókit añqwnihqa, pu Joana-niqw, pu James yuat Mary-niqw pu haqawat momoyam pumuy amumunyaqam ayaiwyuñqamuy iit āawnaya.

¹¹Noqw púmuyniqw pumuy lavayiam an'eway hímuu. Noqw pumuy lavaiyamuy qa tūtuptsíwa.

¹²Pahsat pu Peter wunuptut, tuamit aw wari; nihqe aqw motoltiqe, tusaqtontsatsak-wmótsaput pay nāp sup óyihqat tuwa. Nihqe pam pañqw ahpiynihqe, pep hin hiniwhtiqtat aw wūwanma.

*The Walk to Emmaus
(Mr 16.12-13)*

¹³Noqw ep talōnnit ep pumuy amuñaqw hakim lōyōm Emmaus-kitsókit aqw'a. Pam Jerusalem añqw navay tutskwatuwanit pahsavohaqamo.

¹⁴Noqw puma sohsok iit hiniwhtiqtat nāmi yuaatima.

¹⁵Noqw óviy nāto puma nāmi yuaatimaqe añ wūwanmaq, Jesus pas nāp pumuy amumi pítuhqe, pahpiy pumuy amumuma.

¹⁶Noqw pay puma put qa māmatsniqtat óviy puma pos'uhtsiltiqat panta.

¹⁷Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihta pas nāmi yuaatimaqe, pas qahahlaykañw kwilalata?

¹⁸Noqw suhka, Cleopas yan mātsiwhqa, put hu'waqe aw pañqawu: Pas um ka nāla Jerusalem ep kiyavaqvinihqe pep pu' hiniwhtiqtat qa navoti'ta.

¹⁹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya himu hiniwhti? Noqw puma put aw pañqawu: Itam hakiy Jesus Nazareth añqwnihqat yuaatima. Pas as pam God lavay'ayaata; God atpip-nikañw pu sohsokmuy sinmuy amutpik hihta qaōwíhintsaki, piw a'nō lay'taqat lavayi'ta.

²⁰Noqw ima God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu itahmomñwit put mokiwyu hihkay'taqat pañqaqwaqe, tutskwat ep moñwit aw put noayaqw, nahoylehtsit aw put muaya.

²¹Noqw itam put aw yanyuñqw, sakiqw pay ka as pam hak ura Israel-sinmuy Rome-sinmuy amuñaqw mātapniqtat itam pan wūwantota. Noqw piw pi it yaniwhtiqtat atsva pu' pāyis tāla.

²²Pu piw pi óviy hakim itamuñaqw momoyam pas itamuy hin unañwtoynaya. Puma suits talavay pam haqam taviwhqat ep ókihqe,

²³Yaw put tokoyat qa tutwaqey itamuy āawnaya. Pu yaw puma óñaqw hoñvia'yatuy tūawtotaqw, yaw pam qátuhqat puma pumuy amumi pañqawu.

²⁴Noqw haqawat itamuñaqw tūamit aw haqamiyaqe momoyam hin lavaytaqat pan yórikya, Nikañw Jesus pay puma qa aw yórikya.

²⁵Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Is uma nāsta wuwni'taqamu. Uma sōwu God lavay'aymuyatuy lavaiyamuy sohsok tuptsiwni'taniqey qa pan unañwti!

²⁶Puyaw pay nawus Christ soon qa mohti iit hihta añ kānavot, pep pu' pas hímuniwhtini?

²⁷Pu pam Moses lavaiyat añqw hoyóyoykuqe, God lavay'amuyatuy lavaiyamuy pumuy navotna. Pu tutuvenit añ pam hin lavayhtiwhqey sohsok pam pumuy amumi namtōminta.

²⁸Noqw puma haqami kitsókit awyaqey aw hayiñwnayaqw, pay pam yūmosaniqey anhti.

²⁹Noqw puma put aw óqaltiqe, aw pañqawu: Pay um itamum huruhtinikañwo. Taq pi pay tapkiwmaq, nuñwu pay pas hísatniqti. Noqw pam amumum huruhtiniqe aw paki.

³⁰Noqw óviy pam pumuy amumum tunōsvoñat aw qatuptut, pōlavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yōhat, pumuy maqa.

³¹Noqw pumuy pōsiam tālawvaqw, puma put māmatsi. Noqw pay pam pumuy amuhpiy haqami kurs hiniwhti.

³² Noqw puma nāmi pañqawu: Pi òviy itamuy añqwayaqw pam itamumi yuaatimaqe, itamumi tutuvenit namtöminmaq, pas itam hin unañway'ma!

³³ Noqw puma pahsat pay wunuptut, ahoy Jerusalem aqwnihqe pakwt sūkw sihkay'taqamuy tsovawtaqw, pumuy amumi pitu, pu hakimuy pumuy amumumyaqamuy amumii.

³⁴ Noqw puma pumuy amumi pañqawa: Pay kurs Tutuyqawhqa pas antsa ahoy tātayhqe, Simon aw namtakna.

³⁵ Noqw pahsat pu ima löyöm tuwat pumuy Emmaus aqwniqw, hin hiniwhtiqat pumuy āawna, pu hin puma Jesus māmatsqeyu, pam pölavikit yōhaq'ö.

Jesus Appears to His Disciples

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Jn 20.19-23; Acts 1.6-8)

³⁶ Noqw pumuy nāt yan yuaatotaqw, Jesus pas nāp pumuy amuhsonve wunuptuqe, amumi pañqawu: Nam uma kwakwhat yēsee.

³⁷ Noqw puma wuhpukyay, tsātsawnaqe, pay tūawtotaqey wūwaya.

³⁸ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw hin unañway'yuñwa? Uma hinoqw umuh'unañwpeq hin wūwantota?

³⁹ Huvam imay, ikukuy enañ aw yórikyaa. Pi pay nūu. Inumi hintsatsnat nanaptaa. Hakiy hikwsiat pi qa tokoy'tañwu, piw qa öqay'tañwu. Noqw uma nuy pantaqat aw tāyuñwa.

⁴⁰ Yan pam lavayhtit, amumi lövaq may, pu kuhkuy mahtakna.

⁴¹ Noqw nāt puma hahlayhtotiqe qa tūtuptionsiwaqe wūwantotaqw, pam pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta yep nōvay'yuñwa?

⁴² Noqw puma hihsakw pakiwhtuhpet momospalat enañ put maqaya.

⁴³ Noqw pam put kwúsuhqe, pumuy amuhpewi put tūmoyta.

⁴⁴ Pahsat pu pumuy amumi pañqawu: Ura nu nāto umumumnihqe yan umumi lavayhti: Moses tutavoyat añ hin nuy lalvayhqa soon qa antani, pu God lavay'aymuyatuy lavaiyamuy añ'a, pu Tātawit añ'a, ura nu kita. Noqw yan hapi ilavayi aw antsaniwa.

⁴⁵ Pahsat pu pam pumuy wūwniyamuy tālawnaqe, tutuvenit pumuy māmatsna;

⁴⁶ Nihqe amumi pañqawu: Yan hapi pey'ta. Noqw òviy pay Christ nawus soon qa pan kānavot, pu mokt, pu pāyis talq mokiwuy añqw ahoy tātayni.

⁴⁷ Noqw uma soon qa sinmuy amumi yuaatinumyani amumi pañqawkahkañwo: Uma umuhtunatyay añqw lasyaqw, umuhqaanhtipu umuhpiy ayo yukiwni, Jesus Christ natñwaniyat añ'a, kitotani, Uma Jerusalem añqw hoyóyoykuyakañw sohsokmuy hihtuy sinmuy amumi yan yuaatiwisni.

⁴⁸ Pi uma hapi pas iit aw yóriki'yuñwa.

⁴⁹ Noqw meh, Ina umumi hakiy awini'taqat nu añqw távini. Nikañw pay uma hāk yep kitsókit ep yesni, hisat öñaqw öqalat makiwyaniqey pahsavoo.

Jesus is Taken up to Heaven

(Mr 16.19-20; Acts 1.9-11)

⁵⁰ Pu pam pumuy Bethanyt pahsavo tsamht, māvuyaltit, amuñem nāwakna.

⁵¹ Nihqe nāto pam pumuy amuñem nāwakinkanw pumuy amuñaqw tukiwhqe, ömiqatsit aw wīkiwa.

⁵² Noqw puma put pas hihtatotat, pas hinhaqam hahlaykahkañw ahoy Jerusalem awya.

⁵³ Nihqe puma sutsep God kīyat ep hinnumya, God tayawinkahkañw aw hahlaykahkañwo.

LOMATUAWI JOHN AHIPIY'O

The Word of Life

¹ Ayáq yayhniwhqat epeq God Lavayiat pay ep'e; pu Lavayi God ámuma; pu pay Lavayi God.

² Pu pay pam hak piw yayhniwhqat epeq God amum yanta.

³ Sohsoy himu put ahpiy yukilti; pu qa himu yukiwtaqa put qa ahpiy yukilti.

⁴ Pam nāp nahpiy qatsit pasiwta; pu pay pam qatsi sinmuy amumi tālat anta.

⁵ Noqw tāla qatālat ep tālawva; noqw qatāla put qa tōka.

⁶ Noqw hak tāqa God aňqw ayatiwa; nihqe John yan mātsiwa.

⁷ Pam hak hihta tuawi'taniqe ōviy pitu, Tālat tuawi'taniqee, sohsoyam put ahpiy tūtuptionsiqat ōviy'o.

⁸ Pay pam qa pas pas páam himu Tāla; pam put Tālat tuawi'taniqe ayatiwa.

⁹ I' Tāla pas antsanihqa sohsoymuy sinmuy amumi talni'taniqe it tūwaqatsit aw pituto.

¹⁰ Pam as pay tūwaqatsit ep sinmuy amuhpe hinnuma; pu sinom put ahpiy yukiltoti; noqw sinom put qa tuwi'yuñwa.

¹¹ Pam as pas nāp sinomuy amumi pituqw, sinomat put qa kwusuya.

¹² Nikañw hakim hihsa'nihqam put kwusuyaqam put aw tūtuptionsiqam God tímatniqat pam pan pumuy amuñem yuku.

¹³ Puma hakim qa sinot ahpiy pu' pas tihtiwya, piw qa tokot tuñlayiyat ahpiy'o, piw qa tāqat tunatyayat ahpiynit pas God ahpiy'o.

¹⁴ Noqw Lavayi sínoniwhqat, itamuhsonve qatuptu; noqw itam lolmat qatsiyat aw yórikya, pas Nay sūkw Tíatnihqat pan lolmat qatsiyat aw'i. Pas pam itamuy ōkwatuwa, nihqe itamumi qaatsat lalvaya.

¹⁵ John put hákiyinihqat tuawi'taqe, pan tsahtsa'lawu: Ura nu it tāqat hapi lavayhtiqe pañqawu: Tāqa aňqw inuñknihqat inuhpenihqe pas pávani, sam pi pam inuhpenihqe mohtinihqat ōviy'o.

¹⁶ Noqw itam sohsoyam put qarūrumniyat aňqw ōmahtota, pu nānañumo núokwayata.

¹⁷ Pi itamuy hin hinwisniqat God Moses ahpiy itamumi tutapta; noqw Jesus Christ núokwat, lavayit pas antsanihqat enañ itamumi kwusiva.

¹⁸ Qa haq hapi hak sino God aw yori. Nay pas sūka Tiat put aw unañwaat hapi put tunvōtna.

John the Baptist's Message

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Lk 3.1-18)

¹⁹ Noqw Jew-sinom hakim God awwat momñwituy, Levit ahpiyviyatuy enañ Jerusalem aňqw ayatota. Noqw puma John aw ókihqe yan put tūviñtota: Ya um hak'i? kitota. Noqw John yan nālavayhtiqe,

²⁰ Haknihqey súañqawhqe, qa tupki'tat pañqawu: Nu' qa Christ.

²¹ Noqw puma put tūviñtotaqe aw pañqawu: Noqw hinta? Ya um Elias? Noqw pam pañqawu: Nu qa pam'i. Noqw ya um God lavay'ayaat pas pávannihqa? Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Qae.

²² Pahsat puma put aw pañqawu: Noqw um hak'i? taq as itam itamuy ayatotaqamuy amumi soon qa hin tūawvayani. Ya um himunihqey nāmi wūwanta?

²³ Noq̄w pam pañqawu: Nu hapi Tsahtsa'lawhqa, nihqe qayēsiwhpuve yan tsa'tinuma: Tutuyqawhqa añqw pituto. Soñawnen put eñem pöhut súwiptotani. Pan ura God lavay'ayaat Ésaías lavayhti.

²⁴ Noq̄w ima hakim ayatiwyaqam Pharisee-sinmuy amumum tōnawtaqamu.

²⁵ Noq̄w puma put tūviñtotaqe aw pañqawu: Noq̄w kurs as um qa Christ-nikañw, pu piw qa Élias-nikañw, pu piw qa God lavay'ayaat pas pavannihqat-nikañw, ya um hinoq̄w sinmuy kūyit akw tuvoylalawu?

²⁶ Noq̄w John lavayhtiqa amumi pañqawu: Nu sinmuy kūyit akw tuvoylalawu; nikañw suhka umuhsonve wunuwtaqw, uma put qa tuwi'yuñwa.

²⁷ Pam as inuñk pítukañw, inuhpenihqe pas pávani; noq̄w soon nu yan'ewaynikañw nas'ew put tots-sosompiyat ñahni.

²⁸ Noq̄w John Bethabarat ep sinmuy kūyit akw tuvoylalawhqa, i' yaniwhti, Jordan pāyut yupqöyveq'a.

The Lamb of God

²⁹ Qavoñvaqw John Jesus put awniqw túwahqe pañqawu: Meh, i' hapi mañat God aw taviwhqat anta, pam sinmuy qaanhtipuyamuy ayo yúkuni.

³⁰ Ura nu it tāqat lavayhtiqa pañqawu: I' tāqa añqw inuñkniha inuhpenihqe pas pávani, pam inuhpenihqe mohtiniha öviy'o.

³¹ Noq̄w nu as put qa tuwi'ta; nikañw as pam Israel-sinmuy amumi mātaqtiniqat öviy nu pítuhqe, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu.

³² Noq̄w John hin yórikqey tuawi'taqe pañqawu: Hikwsi höwit antaqa öñaqw hawhqe, put ep qatuptuqw, nu aw yóri.

³³ Noq̄w nu as put qa tuwi'ta; noq̄w i' hak nuy sinmuy kūyit akw tuvoylataniqat aw ayataqa inumi yan lavayhti: Hikwsi hawte' hakiy ep qatuptuni. Ason um pan tuwe' navoti'taqw, pam hapi sinmuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylalawni. Yan hapi God inumi lavayhti.

³⁴ Noq̄w nu hapi aw yórikqe, öviy pay pas pam hapi God Tíatnihqat yan tuawi'ta.

The First Disciples of Jesus

³⁵ Pu piw qavoñvaqw John löqmuy put aw nánatuwnaqamuy amumum wunuwkañw,

³⁶ Jesus pañ waymaq̄w, pam aw taytaqe pañqawu: Meh, i' hapi mañat God aw taviwhqat anta.

³⁷ Noq̄w put aw nánatuwnaqam put pañqawhqa navotqe, Jesus añk'i.

³⁸ Pahsat pu Jesus namtökqe, puma put añkniqw túwahqe, amumi pañqawu: Ya uma hihta nāwakna? Noq̄w puma aw pañqawu: Rabbi, (pam Tutuqaynaqa i'nihqe pam'i) ya um haqam qatu?

³⁹ Noq̄w pam amumi pañqawu: Uma inumumnen, aw yórikni; noq̄w öviy puma ep pituhqe, put haqam qátuhqat aw yórikqe, put amum huruhti, pay tāwa pas atkaqtiquw öviy'o, (tāwa pakwút-sikishaqam añhqe qöniltiq'ö).

⁴⁰ Noq̄w ima löyöm John hiñqawhqa navotqe Jesus añknihqamuy amuñaqw suhka Andrew yan mātsiwa, Simon Peter tupkoata.

⁴¹ Noq̄w pam mohti pāvay Simon túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa; (pam moñw'asi'taqa, i'nihqe pam'i).

⁴² Nihqe pam put Jesus aw wikva; noq̄w Jesus put aw tātayhqe aw pañqawu: Um Simon Jonat tíata; um yahpiy haqahpiy Cephas yan túnwantiwni, pam Owa, i'nihqe pam'i.

Jesus Calls Philip and Nathanael

⁴³ Qavoñvaqw Jesus Galileet aqwniqey unañwtiqa, Philip túwahqe, aw pañqawu: Um inuñkni.

⁴⁴Noqw Philip pi Bethsaidat añqw sino, imuy Andrew nit pu Peter pumuy kitsókiyamuy añq'ö.

⁴⁵Noqw Philip Nathanael túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa, hakiy Jesus, Joseph tiyat, Nazareth añqw tãqata. Ura Moses tutavot ep put pëna, pu ima God lavay'aymat lavaiyamuy añ piw put pënaya.

⁴⁶Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya sen himu nukñwa Nazareth añqw yámakni? Noqw Philip aw pañqawu: Um inumumnen aw yórikni.

⁴⁷Noqw Nathanael añqwniqw, Jesus túwahqe put yan lavayhti: I' hapi pas antsa Israel-sino; it ep unatwi súlawu.

⁴⁸Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya um haqam nuy tuwi'va? Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nãt Philip un qa wãñwayhq, um nõnvospaltsokit atpipniqw, nu un tuwa.

⁴⁹Nathanael lavayhtiqe aw pañqawu: Rabbi, um kurs God Tíata, um Israel-sinmuy monwiamu.

⁵⁰Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Um nõnvospaltsokit atpipniqw, nu un túwahqey pañqawhq, ya um paniqw tuptsiwa? Um nãt it epnihqe pas pávanyaqat aw yórikni.

⁵¹Pu pam put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ümi pañqawni: Yahpiy hapi õveqatsit aw hötsíltiqw, uma aw täyuñwni. Noqw God hoñviaymat nuy Sinot Tiyat ep õmi yayvantakanw aw hantani.

2

The Wedding at Cana

¹Ahpiy pãyis talq hakim Galilee-tutskwat ep kitsókit Canat ep nãñuani; noqw Jesus yuat pep nuhtuma.

²Noqw Jesus put aw nãnatuwnayaqamuy amumum nãñuiwniqat aw tũtsamiwa.

³Noqw oavalat súlawhtiqw, Jesus yuat put aw pañqawu: Puma okiw oavalat ñastaya.

⁴Noqw Jesus yuy aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw hiñqawlawu? Pay ituwaniy nãto qa aw pitu.

⁵Noqw put yuat tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Umumi hiñqawhq, uma anhtotini.

⁶Noqw pep navay owakuyhpi oyi, nanap lõp sen payhp wukokuyhpit añ ohpokit pan tũtukwa. Sinom kũyit akw nãkwañw'ewakwtotaniqat õviy pãvam pep oyi, imuy Jew-sinmuy hapi pam tuwiamu.

⁷Noqw Jesus tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Uma kuyhpit añ kũyit opomnayani. Noqw puma put añ tsĩkila.

⁸Pu pam pumuy amumi pañqawu: Taa, uma añqw kukye', tũnopni'taqat aw kũyi'wisni; noqw puma aw kũyi'wisa.

⁹Noqw tũnopni'taqã kũyit oavalaniwhitiqat añqw hikwt, put háqamyãqat qa navoti'ta. Pay tumal'a'yat put kukyaqam-sa navoti'yuñwa. Noqw õviy tũnopni'taqã möõnañwuy wãñwayhq,

¹⁰Aw pañqawu: Pas hapi as soon hak qa nukñwat oavalat tũnopnañwu, nen ason pay sinmuy pavan õõyaqw, pahsat pu pay hin'ewakwniñwu; noqw kurs um tuwat pas nukñwat oavalt waranhta.

¹¹Yan Jesus Galileet ep Canat ep kãtatayhpit pas susmohti tumaltaqe, a'nõ hímunihqey pan namtakna; noqw put aw nãnatuwnayaqam put aw tũtuptsiwa.

¹²Yantaqat atsve pu'pam Capernaum aqw'a; pam-niqw, pu yuat-niqw, pu tupkomatu, noqw pu put aw nãnatuwnayaqamu, nihqe puma pepeq pay qa wũhakis yëse.

Jesus Goes to the Temple

(Mt 21.12-13; Mr 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³Noqw Jew-sinmuy hintsakpiam amutsva yũmosanihqat ep nõviwhqat aw pitsíwta, noqw Jesus Jerusalem aqw'a.

14 Nihqe God kīyat ep pakit, wāwakastuy, pu kanelmuy, pu hōwihtuy huhyayaqamuy pepeq tuwa, pu sīvat nāhoyñwantotaqamuy pep yesqamuyu.

15 Nihqe pam sosompihohyat wuvahpitat, pumuy sohsokmuy God kīyat añqw ihpoq lālaya, pu kanelmuyu, pu wāwakastuyu; nit pu sīvat nāhoyñwantotaqamuy sīvayamuy siwumnat, huhyanpiyamuy takumna;

16 Nit hōwihtuy huhyayaqamuy amumi pañqawu: Uma imuy ayo'haqami tsamyani; uma Inay kīyat qa huhyankitotani.

17 Noqw put aw nānatuwnayaqam u'nayaqw, ura yan pey'ta: Nu uhkiy eñem qanātusi'taqey ep nīnaniwni.

18 Pahsat pu Jew-sinom lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Noqw um hihta aw yankañw iit hintsaki; um hihta akw uh'ōqalay itamumi poñhtani?

19 Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma it God kīyat sahpuknayaqaw, nu pāyis tālat añ put ahoy wunuptsinani.

20 Pahsat pu Jew-sinom pañqaqwa: Lōp sunat añqw navay sihkay'taqat yahsañwuy añ i' kītiwhq, ya um pāyis tālat añ put aw ahoy wunuptsinani?

21 Noqw pay pam nāp tokoy God kīyatnihqat pañqawu.

22 Noqw öviy pam mokiwuy añqw ahoy tātayhq, ura pam yan amumi lavayhtiqat put aw nānatuwnayaqam u'naya; nihqe puma hin pey'taqat tūtuptsiwa, pu Jesus yan amumi hin lavayhtiqata.

Jesus Knows All Men

23 Noqw Amuhtsva-yūmosanihqat ep nōviwhq, Jesus Jerusalem epniqw, sinom hīhihta kātutmalayat aw yórikyaqe, put aw tūtuptsiwa.

24 Noqw pay Jesus pumuy amumi qa tuptsiwa, sohsokmuy amumi navoti'taqe öviy'o.

25 Noqw soon pas piw hak Jesus put āwintani; pi himu sinot unañwpeqniqw pam navoti'tañwu.

3

Jesus and Nicodemus

1 Pu hak Pharisee-sinmuy amuñaqw tāqa Nicodemus yan mātsiwhqa qatu, Jew-sinmuy amuñaqw moñwi.

2 I' hak mīhikpuva Jesus aw pítuhqe, aw pañqawu: Rabbi, itam hapi pas suyan un God añqw sinmuy tutuqaynaniqe pítuhqat mātsi'yuñwa; ispi kurs God qa úmumniqw, um kātatayhpit hintsakqey kurs hin hintsakniq'ö.

3 Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Pas qa piw tihtiwhqa soon God moñwtunatyayat aw yórikni.

4 Noqw Nicodemus put aw pañqawu: Noqw hak wuynīkañw hin piw tihtiwmantani? Ya sen pam yuy ponoyat aqw pake', piw tihtiwmantani?

5 Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Hak kūyit-nīkañw pu piw Qahováriwtaqat Hikwsit qa akw tihtiwhqa pas soon God moñwtunatyayat aw pákini.

6 Sinot ahpiy tihtiwhqa sinoniñwu; pu Hikwsit ahpiy tihtiwhqa put ahpiy qatsit himuy'ta.

7 Pas uma soon qa pu' piw tihtiwyaniqat nu ūmi pañqawhqat um ep qa pas hin wūwantani.

8 Hūkañw haqami hūhuknik pañsoq hūhukñwu, noqw as um söykitaqw navotñwu; nīkañw háqaqwnīkañw pu haqaminihqat um qa mātsi'tañwu; noqw pan hapi Qahováriwtaqa Hikwsi put ahpiy tihtiwyaqamuy unañwayamuy ep tumalay'tañwu.

9 Noqw Nicodemus lavayhtiqe put aw pañqawu: Noqw ii hin pasiwtani?

¹⁰ Noq̄w Jesus lavayhtige put aw pañqawu: Ya um as Israel-sinmuy tutuqay-naqanikañw iit qa navoti'ta?

¹¹ Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Itam hihta navoti'yuñqey yuaatota, pu hihta aw yórikyaqey tuawi'yuñwa, noq̄w uma itahtuawiy qa ōmahtota.

¹² Noq̄w kurs nu pay yep qatsit ep hihta hinyuñqat umuy āwintaqw uma qa tūtuptsiwe', puyaw tis nu ōveqatsit ep hihta hinyuñqat umuy āawnaqw uma hin put tūtuptsiwani?

¹³ Qa hak hapi hisat ōmiqatsit aw wūvi, pas ōveqatsit añqw hawhqa-saa, i' Sinot Tiat ōveqatsit ep qátuhqa.

¹⁴ Noq̄w ura Moses qayēsiwhpuve tsūat himutsokit ep hāyaqw, pan hapi Nu Sinot Tiat pas soon hihta ep qa hāyiwni.

¹⁵ Noq̄w nāp hak inumi tuptsiwhqa qa hovalniwht qatsit qaso'taqat makiwni.

¹⁶ Pi God sinmuy amumi pas unañway'kañw kahkawnage, ōviy pas sūkw tiy tavi, nāp hak put aw tuptsiwhqa qa hovalniwht, qatsit qaso'taqat himuy'vani.

¹⁷ Pi God Tiy sinmuy ayo óyaniqat ōviy put añqw tavi, sinmuy hin yukunaniqat qa paniq'ō.

¹⁸ Pi God put Tiyat aw tūtuptsiwaqamuy amuñem qa hinwat yukut, pumuy mātavi; nīkañw pam put qa aw tūtuptsiwaqamuy sivintoyniwyaniqat pay pan amuñem yuku, puma put sūkw Tiyat qa aw tūtuptsiwhq ōviy'o.

¹⁹ Pay i' Tāla tūwaqatsit aw pituqw, sinom put qa nānawaknat, soq qatālat ep hahlayya, puma qalomáhintsatskaqe ōviy'o. Noq̄w paniqw hapi ōviy God pumuy sivintoynaniqey amuñem yuku.

²⁰ Pi haqam qalomáhintsakqa tālat qa hahlayñwu, piw tālat qa awniñwu, taq nāphisat ka hintsakpiat suhputsniwniqw ōviy'o.

²¹ Noq̄w pi i' hak pas qaatsat hinmaqa tālat awniñwu; nihqe pam God ōqalayāt ahpiy tumaltaqey tunvotnañwu.

Jesus and John

²² Iit atsve pu' Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumum Judea-tutskwat ep pitu; nihqe pep pumuy amumum qátuhqe, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu.

²³ Noq̄w Salem ahayhp Aenon ep a'nō pāhuniqw, ōviy John pep piw sinmuy kūyit akw tuvoylalawu,

²⁴ Pam nāt sivikimi qa tūviwhqe ōviy'o.

²⁵ Noq̄w John aw nānatuwnayaqam hakiy hin kwañw'ewayhtiniqat ep Jew-sinmuy amumum nāñwuy'yuñwa.

²⁶ Noq̄w puma John aw ōkihqe, aw pañqaqwa: Rabbi, ura i' Jordan yupqöyve úmumnihqa sinmuy kūyit akw tuvoylalawu; noq̄w sinom sohsoyam put aw ōkiwta. Ura um put hakiy lalvaya.

²⁷ Noq̄w John lavayhtige pañqawu: Kurs hak ōqalat makiwhqa kurs hin qa ōñaqw put makiwni.

²⁸ Pi uma nāp inumi navoti'yuñqw ura nu pañqawu: Nu' qa Christ, pay ura nu put apyeve ayatiwa.

²⁹ Kwusi'taqa hapi möönañwniñwu; nopw put kwātsiat wunukañw aw tūqayte', put tōnayat ep pas hinhaqam hahlayhtiñwu. Noq̄w ōviy hapi ihahlayhpi pas hin hintaniqey anhti.

³⁰ Pam soon qa suyhtsepnwat ōqawi'mani; noq̄w nu pay soon qa pevewmani.

He who Comes from Heaven

³¹ Pi ōñaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyevee, noq̄w i' tūwaqatsit añqwnihqa yep qatsit tunatyawta, nihqe yep qatsit tunatyayat yuaatañwu. Ōñaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyevee.

³² Nihqe pam hihta aw yórikkañw, pu navotqey put yuaata; noqw qa hak put tuawiyat kwusu.

³³ Tuawiyat kwúsuhqa put hapi akw God pas antsanihqat pañqawu.

³⁴ Pi God añqw ayatiwhqa God lavayiyat yuaata; pi God put pas qa tuwanit Hikwsit maki'taq'ö.

³⁵ Pi Naat Tiy aw unañway'taqe, öviy sohsok hihta aw put öqalmaqa.

³⁶ God Tiyat aw tuptsiwhqa hapi pay qatsit qaso'taqat himuy'ta; pu God Tiyat aw qa tuptsiwhqa hapi pas soon qatsit aw yórikni; pánis-sa pi God itsívuat put aw huruiwta.

4

Jesus and the Woman of Samaria

¹ Noqw ima Pharisee-sinom nanaptaqw, yaw Jesus John epnihqe wühaqnihqamuy sinotakañw, pumuy küyit akw tuvoylalawu.

² Pay as pi Jesus qa nāp sinmuy küyit akw tuvoylalawu, pay put aw nānatuwnayaqam pantsatska.

³ Noqw yaw pumuy yan nanaptaqat Jesus navotqe, Judea-tutskwat māapt, pu Galilee-tutskwat aqw'a.

⁴ Noqw pas pam kurs hin qa Samaria-tutskwat añni.

⁵ Nihqe öviy pam Samariat ep kitsókit Sycar yan mātsiwhqat aw pitu, ura Jacob tiy Joseph hihsaq tutskwat máqahqat áhayhpnihqat aw'i.

⁶ Noqw Jacob nōnanvatñiat pep'e. Noqw Jesus waynumqe māñuiwkañw, patñive qatuptu tāwanasavehaqamo (tāwa navaysikishaqam añhqe qöniwmaq'ö)

⁷ Noqw hak Samariat ep wuhti kuytoqe ep pitu, noqw Jesus put aw pañqawu: Okiw nuy kuynaa.

⁸ (Put aw nānatuwnayaqam kīmihaqami tunöstuiwisa.)

⁹ Noqw pahsat pu Samariat ep wuhti put aw pañqawu: Ya hintaqw öviy um Jew-sinonikañw inumi kuyhtuviñlawu, susmataqpi nuy Samariat ep wuhtiniqö? Ima Jew-sinom pi Samariat-sinmuy amumum qa hintsatskaqw öviy'o.

¹⁰ Noqw Jesus lavayhtiye put aw pañqawu: As um God kuwahtipuyat mātsi'te', pu hak ūmi kuyhtuviñtaqat hákiyñiqat tuwi'tani. Nen um put aw tūviñtaqw, soon pam un küyit taytaqat qa máqani.

¹¹ Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh, tāqa, noqw pi um hihta akw kuyniqey nāstaa, noqw patñi hinurs hötsi. Noqw um put küyit taytaqat háqamñihqe öviy'o?

¹² Ya um itanay Jacob epnihqe hak pas pávani? Pam pi ura itamuy pay hísathaqam it patñit maqa; nihqe ura nāp put añqw hīhiko, pu tímatu, pu pokmatu.

¹³ Jesus lavayhtiye put aw pañqawu: It pāhut añqw hikwqa pay piw pānaqmokmantani.

¹⁴ Nikañw ason nu' hakiy küyit maqaqw, put añqw hikwqa soon hisat pānaqmokni; noqw nu' hakiy küyit maqaqw, pam küyi hakiy ahsonve pāhut yamamataqat antani, nen qatsit qaso'taqat aaniwnani.

¹⁵ Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh, tāqa, himu as um nuy it küyit maqaqw, nu pāpu qa pānaqmokni, piw qa añqw kuytomantani.

¹⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Yupa uhpuwsuñway wiktoo, noqw uma añqwni.

¹⁷ Noqw wuhti lavayhtiye put aw pañqawu: Nu nāsta puwsuñway'ta. Noqw Jesus aw pañqawu: Pas um súañqawhqe Nu nāsta puwsuñway'ta, kita.

¹⁸ Pi um as tsívothiqamuy puwsuñwta; noqw i' pu' umum qátuhqa pay qa uhpuwsuñwa. Um pañqawhqe súañqawu.

¹⁹ Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh tāqa, kurs um hak God lavay'ayaata.

²⁰ Noqw itanam pi it tükwit ep God aw nānawakna; noqw úmuyñiqw pi as sinom soon qa Jerusalem ep God aw nānawaknani.

21 Noqw Jesus put aw pañqawu: Wuhti, um nuy tuptsiwni, pay nāt uma qa it tūkwit, piw qa Jerusalem ep Inay aw nānawaknaniqat aw pituto.

22 Uma hihta aw nānawaknaqey haknihqat qa navoti'yuñwa; itam pi hakiy aw nānawaknaqey navoti'yuñwa, pi God Jew-sinmuy amuhpiy sinmuy ayo ðoayaqw ðviy'o.

23 Nikañw pay nāt aw pituto, híkispi pas aw pitsíwta, pep pu' hakim añ pas antsa Inay aw nāwakinwisqam unañway añqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisniqat aw'i. Pi pan hapi hakim Inay aw nāwakinwisniqamuy pam tuñlay'ta.

24 Pi God hapi Hikwsi; noqw put aw nāwakinwisqam pas soon qa unañway añqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisni.

25 Noqw wuhti put aw pañqawu: Antsa yaw hak Messias Christ yan túñwantiwhqa God añqw pítuniqat nu navoti'ta; ason yaw pam hak pite', itamuy sohsok hihta āawnani.

26 Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay nu ūmi yuaataqa hapi pam Messias.

27 Noqw pahsat pu put aw nānatuwnayaqam òkihqe, pam wuhtit amum yuaataqw aw kāwuwaya; noqw qa haqawa put hihta tūviñtaqat, pu sen pam hinoqw put aw yuaataqat put tūviñta.

28 Noqw pahsat pu wuhti wikoroy pep mātapt, kīminihqe, ep sinmuy amumi pañqawu:

29 Kurs huvam inumum pāmiye', it hakiy tāqat nuy añqaqw hihta hinhtiqat sohsok nuy āawnaqat aw uma yórikyani; ya sen qa i' hak Christ?

30 Pahsat pu puma kīñaqw nõñakqe, put aw öki.

31 Noqw put ahkwayñap Jesus aw nānatuwnayaqam put aw ö'qalyaqe pañqaqwa: Nõsaa, Tutuqaynaqa.

32 Noqw pam umumi pañqawu: Pay nu nõvat nõsniqey himuy'taqw, uma put qa tuwi'yuñwa.

33 Noqw ðviy put aw nānatuwnayaqam nānami pañqaqwa: Ya sen pay hak enem nõvay'va?

34 Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu hakiy nuy añqw távihqat tunatyayat hintsake', put tumalayay yúkiniqw pam pantaqa inuñem nõsiwhqat anta.

35 Noqw ya uma qa pañqaqwa: Pay nāt nālòq mūmuyawhtuy ep pu' natwani tsovalniwni, kitota? Meh, nu umumi pañqawni: Kurs huvam kwuhpukye', pāvasat añ yórikyaa; pi pay tukwsiwyuñqe tsovalniwniqat aw pitsíwta.

36 Noqw hòhòkqa ahsalawñwu, nihqe soñawnen sinmuy tsovalaqw, puma qatsit qa so'taqat himuy'vayani. Noqw uyhqaniqw, pu hòkqa puma nāma hahlayhtiñwu.

37 Noqw yep hapi yan yuaatiwhqa pas antsaa: Suhka uyhq, pu suhka hòqö, ii.

38 Uma haqe' qa maqsontotat añ hòqyaniqat nu aw umuy ayata. Pay pētu añ tumalto-taqw, uma amumum sumitumalay'yuñwni.

39 Noqw kaysiwhqam Samariat ep sinom pep kīve yesqam wuhtit lavayiyat ahpiy Jesus aw tūtuptsiwa, ura pam pañqawu: Pas nu añqaqw hihta hinhtiqat pam nuy sohsok āawna.

40 Noqw ðviy Samariat ep sinom Jesus aw òkihqe, pam pumuy amumum huruhtiniqat put aw nānawakna; noqw pam lõs tāwat añ pep qatu.

41 Noqw piw nāt pētu kaysiwhqam pas nāp lavayiyat ahpiy put aw tūtuptsiwa;

42 Nihqe wuhtit aw pañqawu: Pu' hapi itam tūtuptsiwa, qa uhlayiy ahpiy'o, pi itam pas nāp aw tūqayyuñqe, pas suyan i' hak sinmuy ayo ðoyhqa Christnihqat itam nanapta.

Jesus Heals an Official's Son

43 Noqw ahpiy lõs talq pam pañqw ahpiynihqe, Galileet aqw'a.

44 Pi God lavay'ayaat nāp tutsqway ep qa kaptsiwtañwuqat Jesus nāp pañqawu.

45 Noqw pam Galilee-tutsqwat ep pituqw, Galilee-sinom put pās taviya, puma pi nuhtum Jerusalem ep nõviwhqat épeqyaqe, put hihta hinhtiqat sohsok aw yórikyaqe ðviy'o.

46 Noqw Jesus Galileet ep Canat aw piw pitu; pep ura pam kūyit añqw ovavalat yuku. Noqw hak pas pavan sinot tiat tiyo Capernaum ep tūtuya.

⁴⁷ Noq̄w yaw Jesus Judeat añq̄w Galileet ep pítuhq̄at naat navota; noq̄w pam as put ámunnen tiyotiyat qalaptsinaniq̄at pam aw nāwakna, pam okiw mokíwuy aq̄w pitsíwtaq̄w òviy'ò.

⁴⁸ Pahsat pu Jesus put aw pañq̄awu: Pas uma añ kātatayhpit hihta tuawi'yunq̄at aw qa yórike' soon tūtuptiwani.

⁴⁹ Noq̄w pas pavan tāqa put aw pañq̄awu: Tāqa, um okiw itiy nāt qa mokq̄ aq̄wni.

⁵⁰ Noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Pay um aq̄wni, pay uhti q̄atu. Noq̄w Jesus put aw hin lavayhtiq̄at tāqa tuptsiw̄hqe, pañq̄w ahpiy'ò.

⁵¹ Nihqe òviy pam pahsat atkamiq̄niq̄w, tumal'aymat ahsawvayaqe āawnayaqe aw pañq̄aq̄wa: Pay uhti qa mokq̄e q̄atu.

⁵² Pahsat pu pam hísatniq̄w añq̄wtiq̄at pam pumuy tūviñta; noq̄w puma pañq̄aq̄wa: Tāvok tāwanasaproyaq̄w (tāwa añhqe tsañe'sikis q̄ōniwmaq̄w) pam mukihoya.

⁵³ Noq̄w naat navoti'taq̄w, ura pahsat Jesus put aw pañq̄awu: Pay uhti q̄atu, kita. Nihqe òviy pam nāp tuptsíwa, pu kíyat sohsoyam ep yesq̄amu.

⁵⁴ Noq̄w Jesus Judeat añq̄w Galileet ep pitut yan kātatyhpit tumaltaqe pas hímunihqey pahsat lōs namtakna.

5

The Healing at the Pool

¹ It atsve pu Jew-sinmuy nōviwhq̄ayamuy aw pitu; noq̄w Jesus Jerusalem aq̄w'a.

² Noq̄w Jerusalem epeq haq̄am kanelhōtsiwat yan tūnwantiwhq̄at aqlap patuphaiwta; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Bethesda yan mātsiw̄hqa; noq̄w pam tsivót-sikivo tuhōy'ta.

³ Noq̄w okiw hakim òōyput, pu q̄apostalyaq̄am, q̄ayaktaq̄am pu amuhpa' sūmokput tūtuyyaq̄am q̄aan'ewakw hintaq̄am pañ q̄atsya, pāhut poniniykuniq̄at maq̄aptsi'kahkañwo.

⁴ Pi haqe' q̄alawmaq̄w, òveqatsit añq̄w hoñviaya pāmiq̄ hāwe', put poniniykinañwuniq̄w òviy'ò; noq̄w pāhut poniniykuq̄w, hak aq̄w mohti pake' tūyay q̄alaptuñwu.

⁵ Noq̄w hak tāqa sunat pakwt nanal sihkay'taq̄at yahsañwuy añ hihta tūtuyhqa okiw pep q̄atu.

⁶ Noq̄w pam wáōkiwtaq̄w Jesus túwahqe, pam hisat pantaq̄w navoti'taq̄e aw pañq̄awu: Ya um qa q̄alaptuniq̄ey nāwakna?

⁷ Noq̄w tūtuyhqa lavayhtiq̄e put aw pañq̄awu: Tāqa, pi pāhu poniniykuq̄w, kurs hak okiw nuy aq̄w pānañwu. Okiw nāt nuy aq̄w hoytaq̄w, pay haq̄awa inupyeve aq̄w pákiñwu.

⁸ Noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Wunuptut, uh'ahpay òmahtat, nakwsuu.

⁹ Noq̄w pahsat pay tāqa q̄alaptuq̄e, ahpay òmahtat, nakwsu. Noq̄w ép nasuñwintalōnwiwta.

¹⁰ Noq̄w òviy Jew-sinom q̄alaptuq̄at aw pañq̄aq̄wa: Pu' hapi nasuñwintalōñni, um uh'ahpay kinumniq̄w pam qa sūanta.

¹¹ Noq̄w pam lavayhtiq̄e amumi pañq̄awu: Pi hak nuy q̄alaptšinaqa inumi pañq̄awu: Uh'ahpay òmahtat, nakwsuu, kita.

¹² Pahsat pu puma put tūviñtotaqe, aw pañq̄aq̄wa: Noq̄w ya hak um uh'ahpay òmahtat nakwsuniq̄at ūmi pañq̄awu?

¹³ Noq̄w i' hak q̄alaptuq̄a put hákiyniq̄w qa navoti'ta; sinom pep suhpantaq̄w Jesus pay ahpiyniq̄w òviy'ò.

¹⁴ Ahpiy pantaq̄w Jesus God kíyat ep put túwahqe aw pañq̄awu: Meh, um hapi q̄alaptu; um pāpu q̄aanhtiput q̄aan hinmani, taq̄ nāp hisat ka um hihta pas pāpu q̄alolmat aw pítuni.

¹⁵ Noq̄w tāqa ahpiynihqe kurs Jesus put q̄alaptšinaq̄at Jew-sinmuy āawna.

16 Noq̄w paniq̄w ōviy Jew-sinom Jesus aw wuktota; nihq̄e aw put haq̄ami hintsanyaniq̄ey tunatyawyuñwa, pam nasuñwintalōñnit ep it tumaltaq̄w ōviy'ō.

17 Noq̄w Jesus pumuy amumi pañq̄awu: Nāt Ina pew pahsavo tumalay'ta, noq̄w ōviy nu' piw tumalay'ta, kita.

18 Yantaq̄at ahpiy Jew-sinom Jesus nInayaniq̄ey pas pāpuwat tunatyawyuñwa, pam nasuñwintalōñnit qa hihtata; nit qa put-saa, pas piw pam God put náatnihq̄at pañq̄awhqe pas God-nihq̄ey pañsoq̄ nātsoka.

The Authority of the Son

19 Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, amumi pañq̄awu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañq̄awni? Pas soon Tiat hihta nāp nahpiy hintsakñwu, pas Naat hihta hintsakq̄, aw tayte' pam put hintsakñwu; pi pam hihta hintsakq̄ Tiat piw put an hintsakñwu.

20 Pi Naat Tiy aw unañway'ta, nihq̄e hihta hintsaq̄ey sohsok put aw mahtakinta; nihq̄e pam iit tutmalat epnihq̄e nāt pas pávanyaq̄at put aw mahtaknaq̄w, uma kātayyuñwi.

21 Pi Ina so'pumuy ahoy tātaynañwu, pu qatsíhuytañwu; noq̄w pan hapi piw nu' put Tiat hakiy tātaynanik panhtiñwu.

22 Pi Ina qa hakiy hinwat yuykuna; pam put sohsok pantaq̄at nuy put Tiy aw mātavi,

23 Sohsoyam nuy kaptsi'yuñwniq̄at ōviy'ō, pas Inay hin kaptsi'yuñq̄ey pan'i; hak nuy qa kaptsi'taq̄a piw Inay nuy añq̄w távihq̄at qa kaptsi'tañwu.

24 Pas antsa, pas antsa nu umumi pañq̄awni: Ilavayiy navotqa, pu Inay nuy añq̄w távihq̄at aw tuptsiwhq̄a hapi qatsit qaso'taq̄at himuy'ta; noq̄w God pas soon put hinwat yukunani; pi pam mokiwyuy añq̄w qatsit aw yámakiwtaq̄'ō.

25 Pas antsa, pas antsa nu umumi pañq̄awni: Ima so'pum God Tiyat tōnayay nanap-taniq̄at aw pituto, hikis pi pay aw pitsíwta; noq̄w nanaptaq̄am yesvani.

26 Pi Ina pas nāp nahpe qatsit pasiwtaq̄e, pan piw nu put Tiat pas nāp nahpe qatsit pasiwtaniq̄at pam inuñem yuku.

27 Nihq̄e nu hin hihta ep yúkumantaniq̄at nuy ōqalmaqa, nu hapi Sinot Tíatniq̄w ōviy'ō.

28 Uma it aw qa pas kāwuwantotani; nāt tūamit añ tañawtaq̄am sohsoyam itōnay nanap-taniq̄at aw pituto.

29 Noq̄w puma pañq̄w nõñakni; ima lolmat tumaltotaq̄am qatsit aw yesvani; noq̄w pu qalolmat tumaltotaq̄am hovalniwyaniq̄ey aw yesvani.

Witnesses to Jesus

30 Soon nu nāp nahpiy hihta hintsakni; nu hin navote', put ahpiy hin yúkuñwu, noq̄w nu hihta suan yúkuñwu, ispi nu qa itunatyay hinhtiniq̄ey tunatyawtat, pas nuy añq̄w távihq̄at Inay tunatyayat nu hinhtiniq̄ey tunatyawtañwuniq̄ee.

31 Kurs nu pay nāp nātuawi'taniq̄w, ituawi hapi qa antsani.

32 Pay nuy hákiynihq̄at pas suhka tuawi'ta; noq̄w nu navoti'taq̄w pam nuy suan tuawi'ta.

33 Ura uma John aw hakimuy ayatota; noq̄w pam nuy súan tuawi'ta.

34 Nikañw pay nu sinot nuy hin tuawiyat qa pas antsatañwu; noq̄w pi as uma ayo nõñakniq̄at ōviy nu yan lavayhti.

35 John pi as pas kopitsoki uwiwitaqa talni'taq̄at panta; noq̄w as uma put talniyat ep hahlayyaniq̄ey hihsavo suhdaq̄'ewya.

36 Nikañw pay John tuawiyat epnihq̄e himu pas pávannihqa nuy tuwi'ta. Itumala nuy Inay añq̄w taviwhq̄at mahtakna. Ina nuy hihta hinhtiniq̄ey yúkuniq̄at ōviy ayataq̄w, nu put hapi tumalay'ta.

37 Ina nuy añq̄w távihq̄a pas nāp nuy hákiynihq̄at pañq̄awu: Uma pi qa hisat put tōnayay nanapta, piw hin son'iwhq̄at aw yórikya.

38 Noq̄w put lavayiat umuh'unañway qa aw tuyq̄awi'ta, ōviy pi pam hapi añq̄w taviq̄w, uma put aw qa tūtuptsiwa.

³⁹ Uma tutuvenit ahpiy qatsit qa so'taqat tuway'yuñqey wūwantotaqe, ōviy put añ puritota; noqw pi pam nuy hákiyñiqat tuawi'ta.

⁴⁰ Noqw uma inumiye' qatsit makiwyaniqey qa nānawakna.

⁴¹ Nu sinmuy tayawinpiyamuy qa nāwakna.

⁴² Pi nu umumi navoti'taqw uma umuh'unañwpeq God aw qa unañway'yuñwa.

⁴³ Nu Inay tuñwniyat aw yankañw pituqw, uma nuy qa kwusuya; pay ason hak pas nāp tuñwniy aw yankañw pituqw uma pay soon put qa kwusayani.

⁴⁴ Ya uma hin tūtuptionsiwani? Oviypi uma nānañaqw tayawinpit tuñlay'kahkañw tayawinpit God-sa añqwnihqat qa tunatyawyuñwa.

⁴⁵ Uma umuh'unañwpeq qa pan wūwantotani: Pam Nay aw itamuy qaantaqat ep tūkopanani. Pay suhka umuy pantsakni, aw umuhtaqa'nañwa, Moses.

⁴⁶ Pi uma as Moses tūtuptionsiwe', soon nuy qa tūtuptionsiwani, pi pam nuy pēna.

⁴⁷ Nikañw kurs uma put pēniyat qa tūtuptionsiwe', ya uma hin ilavayiy tūtuptionsiwani?

6

Jesus Feeds the Five Thousand

(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Iit atsve pu' Jesus Galileet ep wuhkovatuphat Tiberias yan piw tūñwantiwhqat ayoqwat yama.

² Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam put añkya, pam tūtuyyaqamuy amuhpa' kātatayhpuy tumaltaqw aw yórikyaqe ōviy'o.

³ Noqw Jesus tsomomiq wupqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumum pepeq qatuptu.

⁴ Noqw Jew-sinmuy tuiwiam Amutsva-Yūmosanihqat ep nōviwhqat aw hayiñwiwta.

⁵ Noqw Jesus kwuhpukqe, sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy put aw ōkiwtaqamuy amumi yórikqe, Philip aw pañqawu: Ya itam sen haqam tunōstuiyaqw ima nōñösani?

⁶ Noqw pay pam put aw hin hepqe ōviy kita, pay pi as pam hinhtiniqey nāp navoti'taqe ōviy'o.

⁷ Noqw Philip put aw pañqawu: Pay as pi kurs itam lōp sunat sīvat akw pōlavikit tuiye', itam nāto kurs hin pumuy sohsokmuy hiñsakw nopnayani.

⁸ Noqw suhka put aw nánatuwnaqa Andrew, it Simon Peter tupkoat, Jesus aw pañqawu:

⁹ Hak yep tiyohya tsivot sōhövosvōlavikit nitkay'va, pu lōqmuy tsāk w pākiwhtuy; noqw ya pam sinmuy kaysiwqamuy amumi hímuu?

¹⁰ Noqw Jesus pañqawu: Uma sinmuy yesvanayani. Noqw pep a'nō tūsaqa; noqw ōviy sinom pañ yesva, tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtu.

¹¹ Pu Jesus pōlavikit ōmahtaqe, put ep hihlayhtit, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma añ yesqamuy amuhpa put o'ya, pu pākiwhtuy piwu, hihsa'haqam nānawaknaqat pahsaa.

¹² Noqw pumuy ōōyaqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma yónoyhput akwsiñwqat tsovalayani, noqw qa himu hovalniwni.

¹³ Noqw ōviy puma tsivot sōhövosvōlavikit añqw yónoyhput nōñösaqamuy akwsiñwpuyamuy tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat tutsáysivut añ opomnaya.

¹⁴ Noqw Jesus kātatayhpit tumaltaqw, sinom aw yórikyaqe, pañqawa: Pay kurs pas antsa i' tāqa God lavay'ayaat tūwaqatsit aw pitúniqa.

¹⁵ Noqw puma put awye', pas ōqalay akw put moñwtapyaniqat Jesus māmatsqe pay nāla piw tsomot aqwhaqamii.

Jesus Walks on the Water

(Mt 14.22-33; Mr 6.45-52)

¹⁶ Noqw tapkiqw put aw nánatuwnayaqam wuhkovatuphat aw hanhqe,

17 Pākihut aqw yuñt pāvaqe Capernaum aqwya; noqw nuñwu qatālawvaqw, nāt Jesus qa pitu.

18 Noqw pumuy panwisq, a'nō hukvaqw pāhu a'nō hoñvanta.

19 Noqw òviy puma pāhut añqe' kwetstiwisqe payhp, sen nālöp tutskwatuwanit pah-savohaqami hoyóyokuyaqw, Jesus pāvaqe waymakañw pākihut aw hayiñwna. Noqw pam panmaq, puma put tutwaqe pas tsātsawna.

20 Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay nūu, uma qa tsawiniwyuñwni.

21 Pahsat pu puma hahlayhtotiqe, put pākihut aqw panaya; noqw pahsat pay pākihu pumuy haqami hoyóyototaqat aqw pitu.

The People Seek Jesus

22 Noqw qavoñvaqw sinom wuhkovatuphat ayaqwat huruhtotiqam ura pay suhka pākihu pápiqniqw put u'naya; noqw ura Jesus aw nānatuwnayaqam put aqw yuñqw, pay ura Jesus pumuy qa amumum put aqw paki, noqw pay puma nanalt ahpiyya.

23 Noqw pay pētu pākihu Tiberius añqwayaqam pañso öki, ura Tutuyqawhqa haqam pölavikit ep hahlayhtit tūnopnaqat pañsoo.

24 Noqw sinom Jesus-nikañw pu put aw nānatuwnayaqamuy pep qa tutwaqe, pākihut añ yuñt, Jesus hepwisqe Capernaum ep öki.

Jesus the Bread of Life

25 Nihqe puma wuhkovatuphat yupqöyveq put tutwaqe, aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, ya um hisat peqw pitu?

26 Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma kātutmalat aw yórikyaqey qa paniqw nuy hepnumya, pi uma pölavikit nōñsaqe ööyaqe òviy'ö.

27 Uma nōsiwhqat pay sūlawhtiñwuqat qa put òviy tumalay'yuñwni. Uma nōsiwhqat qatsit qaso'taqat aniwnaqat òviy tumalay'yuñwni; put hapi nu' Sinot Tiat umuy máqani. Pi Ina God öqalay akw nuy tuvoylata.

28 Noqw puma put aw pañqaqwa: Noqw itam hihta tumalat hintsatske' God tayawnayani?

29 Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma hapi hakiy God añqw távihqat aw tütuptsiwe', yan God tayawnayani.

30 Pahsat pu puma put aw pañqaqwa: Noqw ya um hihta akw put pantaqat itamumi mahtaknaqw itam aw yórikye' ūmi tütuptsiwani? Um hihta tumalay'ta?

31 Itanam pi ura qayēsiwhpuve hihta mennat nōnova; òviy pi yan pey'ta: Pam öveqatsit añqw pumuy tunösmaqa, yan'i.

32 Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qa Moses pút pölavikit öveqatsit añqw umuy maqa; noqw Ina hapi pas antsa pölavikit öveqatsit añqwnihqat umuy maqa.

33 Pi öveqatsit añqw hawhqa hapi God añqw pölavikit anta, pam hapi sinmuy qatsit huylawu.

34 Pahsat pu puma put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, um okiw sutsep itamuy it pölavikit huylawni.

35 Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu hapi pölaviki hakiy qatsit máqañwuqa; inumi pítuhqa soon hisat tsönmokni, pu inumi tuptsiwhqa soon hisat pānaqmokni.

36 Noqw pi nu ura umumi pañqawu: Uma as inumi yórikyakahkañw qa tütuptsiwa.

37 Sohsoyam Inay añqw inumi noiwayaqam inumiyani, noqw ason hak inuminiqw, soon nu put ayo tūvani.

38 Nu qa nāp itunatyay hintsakniqe öveqatsit añqw hāwi, nu Inay nuy añqw távihqat tunatyayat hintsakniqe òviy'ö.

³⁹ Noqw i' hapi Inay nuy añqw távihqat tunatyaata: Nu sohsokmuy hakimuy put ahpiy inumi noiwyaqamuy qa hihtawat kwayht, nuhtuñk talõnvaqat ep pumuy ahoy tåtaynani.

⁴⁰ Noqw i' hapi nuy añqw távihqat tunatyaata: Sohsoyam Tiyat aw yórikyakahkañw, put aw tũtuptsiswaqam qatsit qaso'taqat makiwyani; noqw nu nuhtuñk talõnvaqat ep pumuy ahoy tåtaynani.

⁴¹ Pahsat pu Jew-sinom put aw qayan unañway hiñqaqwa, pam pölaviki õveqatsit añqw hawhqeý ura pañqawhq õviy'o.

⁴² Nihqe puma pañqaqwa: Ya qa i' Jesus, it Joseph tíata? Itam put náyat-nikañw pu yuyat pumuy tuwi'yuñwa. Noqw ya hintaqw õviy pam õveqatsit añqw hawhqeý pañqawlawu?

⁴³ Noqw õviy Jesus lavayhtiye amumi pañqawu: Uma qa nānahpa' qaān umuh'unañway hiñqaqwani.

⁴⁴ Pas Ina nuy añqw távihqa hakiy pan unañwtoynaqw, pam-sa inumini; noqw nu nuhtuñk talõnvaqat ep put ahoy tåtaynani.

⁴⁵ Pi ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ yan pey'ta: Pu puma sohsoyam God añqw tutuqayyani, yan'i. Paniqw õviy sohsoyam Inay añqw nanaptakañw pu tũqayyaqam inumi õkiwta.

⁴⁶ Pay ka hak hisat Inay aw yórikqat nu qa pañqawu, hal i' hak God añqw pítuhqa, pam-sa Inay aw yóriki'ta.

⁴⁷ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuptsiwqhqa hapi qatsit qaso'taqat pay makiway'ta.

⁴⁸ Nu hapi pölaviki sinmuy qatsit máqañwuqa.

⁴⁹ Pay as pi umanam qayēsiwhpuve hihta mennat nōnōsat, pay qa yēse.

⁵⁰ Nu hapi i' pölaviki õveqatsit añqw hawhqa, it pölavikit añqw nōsqa qa mokniqat õviy'o.

⁵¹ Nu hapi taytaqa pölaviki õveqatsit añqw hāwi; it pölavikit añqw nōsqa sutsep qátuni. Noqw nu pölavikit lavayhtiye itokoy pañqawu; put hapi nu sinmuy amuñem távini, puma yesniqat õviy'o.

⁵² Noqw õviy Jew-sinom put ep nānwuy'yuñqe, pañqaqwa: Ya sen i' hin itamuy tokoy nopnani?

⁵³ Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pas uma Sinot Tiyat tokoyat qa nōnōsakañw, pu put uñwáyat qa hikwey' uma umuh'unañwpeq qatsit nāstayani.

⁵⁴ Itokoy tũmoytakañw, pu iuñway hīhikwqa hapi qatsit qa so'taqat pay himuy'ta, noqw nu nuhtuñk talõnvaqat ep put ahoy tåtaynani.

⁵⁵ Pi itoko pas antsa nōsiwhqa, pu iuñwa pas antsa hīhikwaqa.

⁵⁶ Itokoy tũmoytakañw pu iuñway hīhikwqa inuhpe qatu; noqw nu put ep qatu.

⁵⁷ Pi Ina qátuhqa nuy añqw tavi; noqw nu put ahpiy qatu; noqw pay pan hapi hak nuy tũmoytaqa nuy akw qátuni.

⁵⁸ I' hapi páam himu pölaviki õveqatsit añqw hāwi; pam it mennat umunamuy amuhpiy nōsiwhqat qa panta; ura puma put añqw nōnōsat, pay qa sutsep yēse. It pölavikit añqw nōsqa hapi pas sutsep qátuni.

⁵⁹ Pam Capernaum ep tsotsvalkive sinmuy tutuqaynakañw, yan lavayhti.

The Words of Eternal Life

⁶⁰ Noqw õviy kaysiwqhgam put aw nānatuwnayaqam it nanaptaqe pañqaqwa: Pam hihta pas nuhtsel'ewakw itamuy tutuqayna; ya sen hak añ kuytani? kítota.

⁶¹ Noqw put aw nānatuwnayaqam it ep qaān'unañway hiñqaqwaqw, Jesus unañwpeq navoti'taqe, amumi pañqawu: Ya i' umumi qalomátõqti?

⁶² Noqw tis kurs ka nu Sinot Tiat õveqatsit ep qátuñwuqey aqw wuptoqw, uma aw yórikye', pahsat uma hin wūwayani?

⁶³ Pi Hikwsi hapi hakiy taytoynañwu; hakiy tokoat qa hihta ápiniñwu; nu umumi hihta lavayhtiƵw, pam pantaqa hikwsit añqwnihqe sinmuy qatsíhuylawu.

⁶⁴ NoƵw pi uma haqawat qa tütuptsiwa. Pi hakim put aw qa tuptsiwni'yuñqat Jesus pay navoti'ta, pu hak momñwituy amumi put mātapiñqata. Pam sinmuy tutuqaynativaqey añqaƵw pūvut sohsok navoti'ta.

⁶⁵ Pahsat pu pam pañqawu: PaniƵw hapi òviy nu ura umumi pañqawu: Pas Ina hakiy qa pan unañwtoynaƵw, soon pam hak inumini.

⁶⁶ Yantaqat atsve put aw nánatuwnayamuy amuñaƵw wūhaqniƵam put mātatve; nihqe pāpu qa amum hinnunya.

⁶⁷ NoƵw pahsat pu Jesus imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumi pañqawu: NoƵw ya uma nuhtum inuñaƵw ahpiyyani?

⁶⁸ NoƵw pahsat pu Simon Peter lavayhtiƵe pañqawu: Tutuyqawhqa, noƵw itam hakiy awyani? Pi um pi lavayit qatsit qaso'taqat aniwnaqat lalvaya.

⁶⁹ NoƵw pay itam tütuptsiwaqe, um pas pam hak Christ God qátuhqat TíatniƵqat qapēvevnaya.

⁷⁰ NoƵw Jesus amumi pañqawu: Ya nu umuy pakwt lōq sihkay'taqamuy qa namorsta? NoƵw uma haqawa Nukpanat akw tuyqawiwta.

⁷¹ Pam hakiy Simon tiyat Judas Iscariot pañqawu. Pam hapi as imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawkañw Jesus momñwituy amumi mātapiñiqw òviy'o.

7

Jesus and His Brothers

¹ Yantaqat atsve pu' Jesus Galileet ep hinnuma, Jew-sinmuy put nīnayaniƵey tunatyawyuñƵw, òviy pam Judeat ep qa hinnumniƵee.

² NoƵw Jew-sinom hisat nanalt talōñvaqat añ kihsit añ yesñwuƵat aw pituto.

³ NoƵw òviy Jesus tupkomat put aw pañqaƵwa: Yupa, Judeat aƵw'a, noƵw ūmi nánatuwnayaƵam un hihta hintsakƵat aw nuhtum tāyuñwni.

⁴ Qa haq pi hak nātuwiwniƵey nāwaknaqa nanauyve tumalay'tañwu. Kurs um pas antsa iit hintsake', um nuhtumi nāmahtaknani.

⁵ Hikis pi put tupkomat put aw qa tuptsiwni'yuñqe òviy yan aw lavayhtoti.

⁶ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nāt ituwaniy aw qa pitu; nawus pi umuhtuwaniy aw sutsep pitsíwta.

⁷ Pay yep qatsit tunatyayat añ hinwisƵam soon qa umumi unañway'yuñwni; inumi pi qayan unañway'yuñwa, puma qalomáhintsatskaƵat nu pañqawlawhƵ òviy'o.

⁸ Pay pi uma nōviwhƵat aƵwyani, nu' pay nāt qa aƵwni, nāt ituwaniy aw qa pas pas pitu.

⁹ Yan pam pumuy amumi lavayhtit, pay hāk Galileet ep huruhti.

Jesus at the Feast of Tabernacles

¹⁰ Nīkañw ason put tupkomat pas aƵwyaƵw, pahsat pu pam tuwat nōviwhƵat aƵw'a, nīkañw pay qa nuhtumnit pay hihin nanauyvee.

¹¹ NoƵw òviy Jew-sinom nōviwhƵat epeƵ put hepnumyaƵe pañqaƵwa: Ya pam háqamo?

¹² NoƵw sinom put hihin lavayta; noƵw haqawat pañqaƵwa: Pas as pam lolma; noƵw pētu pañqaƵwa: Qae, pam nuhtumi yēlawu.

¹³ NoƵw pay puma nanayuve put lavayta, puma Jew-sinmuy mamqasyaƵe òviy'o.

¹⁴ NoƵw nōviwhƵat nālōs talōñni'maƵw, Jesus God kīyat awniƵe, pep sinmuy tutuqayna.

¹⁵ NoƵw Jew-sinom kātayyuñqe pañqaƵwa: Ya i' qa tutuqayñwunikañw hin tutuvenit tuwi'ta?

¹⁶ Noqw Jesus lavayhtiçe pumuy amumi pañqawu: Pay itutuqayhpi qa inuhpiy'o, pam nuy añqw távihqat ahpiy'o.

¹⁷ Put tunatyayat hinmaniqey tunatyawtaqa itutuqayhpiy háqaqwnihqat māmatsni, sen pam God añqwnihqata, sen pay nu nāp nahpiy yuaataqata.

¹⁸ Kurs nu nāyuaate', ka nu tayawniwniqey tuñlay'tani; nīkañw kurs nu Inay nuy añqw távihqat tayawniwniqat tunatyawte', pahsat pu nu pas soon atsátani, noqw himu qasuantaga inuhpe súlawni.

¹⁹ Puyaw umuy hin hinwisniqat Moses umumi qa tutapta? Noqw uma qa haqawa put tutavoyat an hinma. Uma pi nuy nīnayaniqey anyuñwa.

²⁰ Noqw sinom lavayhtotiçe aw pañqaqwa: Kurs um nukpanhikwsit akw tuyqawiwa. Ya hak un nīnaniqey anta?

²¹ Jesus amumi pañqawa: Ura nu sūs nasuñwintalōñnit ep hihta tumaltaqw, uma sohsoyam kātayyuñwa.

²² Pu òviy pi piw tiyohya poñotkiwmantaniqat Moses umumi tutapta. (Pam qa Moses ahpiy panta, pas itanamuy amuhpiy pan yukiwa.) Noqw uma nasuñwintalōñnit ep hakiy poñotkuyanwu.

²³ Noqw uma Moses tutavoyat anhtotiniqey nānawaknaqe, nasuñwintalōñnit ep hakiy poñotkuyanik pantsatsnañwu. Noqw kurs uma pantotiniq, uma hinoqw inumi tu'qawyuñwa, nu nasuñwintalōñnit ep hakiy qalaptinaq'ò?

²⁴ Uma pay hihta hin son'iwhqat pan put hin yukunayañwu, as uma pam hin pas antsa hintaqat pan put yukunayanikahkañwo.

Is He the Messiah?

²⁵ Pahsat pu haqawat Jerusalem ep ki'yuñqam pañqaqwa: Ya puma qa it nīnayaniqey tunatyawyuñwa?

²⁶ Noqw meh, pam qa tuhtuskañw yuaataqw, puma aw qa hiñqaqwa. Ya sen momñwit pay it Christnihqat suyan navoti'yuñwa?

²⁷ Qae. Pi itam it tāqat háqaqwniqw navoti'yuñwa; noqw pi Christ pituqw, qa hak put haqaqw pituqw navoti'tani.

²⁸ Pahsat pu Jesus God kīyat ep sinmuy tutuqaynakañw, kēew pañqawu: Uma nuy tuwi'yuñwa, pu nuy háqaqwnihqat navoti'yuñwa. Noqw nu' hapi qa nāp itunatyay pitu. Pi i' hak pas antsanihqa nuy añqw tavi. Noqw put hakiy uma qa tuwi'yuñwa.

²⁹ Noqw nu' pi put tuwi'ta; pi nu' put añqw pítuhqee; noqw pam nuy añqw tavi.

³⁰ Pahsat puma as put nuayaniqey anhtoti. Noqw pay qa hak aw may'ta, nāt tuwaniyat aw qa pituqw òviy'o.

³¹ Noqw pay sinmuy amuñaqw kaysiwhqam put aw tūtuqsiwaqe pañqaqwa: Ya sen Christ hisat pite', it tāqat tutmalayat epnihqe pas pavan kāhintsakni?

Guards Are Sent to Arrest Jesus

³² Noqw yaw sinom nānahpa' nauyhiñqaqwaqat Pharisee-sinom nanaptaqe, God awwat mohpeq momñwituy amumum hoñviaymuy put aw hōnaya, put nuayaniqat òviy'o.

³³ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nāt nu hihsavo umumum yantat, nuy añqw távihqat awni.

³⁴ Noqw uma as nuy hepyat, soon nuy tutwani; pu nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani.

³⁵ Pahsat pu Jew-sinom nānami pañqaqwa: Ya sen i' haqamini? Ya hintaqw itam kurs hin put tutwani? Ya sen pam pay qa-Jew-sinmuy amuhpa' itahsinmuy ahtsawaliwtaqamuy amuminen, qa-Jew-sinmuy tutuqaynani?

³⁶ Ya sen hiñqawhqe pañqawu: Uma as nuy hepyanikahkañw, soon nuy tutwani; pu piw nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani, kita?

Streams of Living Water

³⁷ Noqw nōviwhqat ep nuhtuñk wukotalōñvaqat ep Jesus wunuptut, pas kēew pañqawu: Pānaqmokiwtāqa inuminen hikwni.

³⁸ Inumi tuptsiwni'taqat ahsonñaqw kūyi taytaqa munvamantani; tutuvenit hin lavayhtiqat pan'i, pam kita.

³⁹ Pam yan lavayhtiqe it Hikwsit pañqawu, put hapi hakim Jesus aw tuptsiwyaqam ason makiwyani. Qahováriwtaqa Hikwsi nāt nuhtumi qa noiwa, nāt Jesus qa pas pas hímuniwhitiqw ōviy'ō.

Division among the People

⁴⁰ Noqw ōviy kaysiwhqam sinom it yan lavayit nanaptaqe pañqaqwa: Pay kurs pas antsa i' hapi God lavay'ayaat pas pávannihqa.

⁴¹ Noqw pētu pañqaqwa: Pay i' pas pam Christ. Noqw haqawat pañqaqwa: Ya Christ yaw Galileet añqw yámakni?

⁴² Puyaw tutuveni qa pan lalvaya: Ura Christ David ahpiy aniwhtini, pu Bethlehem kitsókit añqw yámakni, ura David haqam qátuñwuqat añqō'?

⁴³ Noqw ōviy sinom Jesus ep nātsiki.

⁴⁴ Noqw haqawat as put nuayaniqey nānawaknaqw, pay qa hak put aw may'ta.

The Unbelief of the Jewish Leaders

⁴⁵ Pahsat pu ima hoñvia'yat God awwat mohpeq momñwituy amumi-nikañw, pu Pharisee-sinmuy amumi ōkiqw, puma pumuy amumi pañqaqwa: Ya uma hinoqw qa wikvaya?

⁴⁶ Noqw hoñvia'yat pañqaqwa: Pas qa hak tāqa hisat it tāqat an yuaata.

⁴⁷ Pahsat pu Pharisee-sinom pumuy amumi pañqaqwa: Noqw ya uma nuhtum ūnatoti?

⁴⁸ Ya hakim momñwituy sen Pharisee-sinmuy amuñaqw put aw tūtuptsiwa?

⁴⁹ Ima söqavuñwsinom tutavot qa tuwi'yuñqam pi pay qalolmat makiway'yuñwa.

⁵⁰ Noqw Nicodemus, ura Jesus aw mihikq pítuhqa, pumuy amumum sinoiwtaqa amumi pañqawu:

⁵¹ Hakim nāt hakiy aw qa tūqayyuñwt, pu put hihta hinhtiqtat nāt qa nanaptat, pay eñem hin yukuyamantaniqtat ya itahtutavo pan yukiwta?

⁵² Noqw puma lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Noqw ya um piw Galileet añqw sino? Tutuvenit añ pupre', um navotni, qa hak God lavay'ayaat Galileet añqw yámakni.

⁵³ Noqw sohsoyam nanap kiy añqe'ya.

8

The Woman Caught in Adultery

¹ Noqw Jesus tsomot Olivet yan mātsiwhqat aw'i.

² Pu suits talavay pam piw God kiyat aw paki, noqw sinom sohsoyam put aw ōkiqw, pam qatuptuqe pumuy tutuqayna.

³ Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum hakiy wuhtit qa nāp himuy amum hintsakkañw núansaniwhqat put aw wikvaya; nihqe puma put nāsave taviyat,

⁴ Jesus aw pañqaqwa: I' wuhti qa nāp himuy amum hintsakkañw núansaniwa, nāt pas hintsakkañwo.

⁵ Noqw Moses hapi tutavot ep itamuy pas ayataqe, hakim hakiy pan hintsakqat tatatupninayaniqtat pañqawu. Noqw uñniqw hintani?

⁶ Pay puma Jesus aw hin hepyaqe, aw put hihta nēveltoynayaniqey ōviy yan lavayhtoti. Noqw pay Jesus motoltit, malatsiy akw tutskwava penta, suhpan qa navotqey pan'i.

⁷ Noqw ōviy puma put pas tūviñlalwaqw, pam kwuhpukqe amumi pañqawu: Pay pi haqawa umuñaqw pas qa hihtakw hintaqa put mohti owat aw tūvani, kitat,

⁸ Pu piw motoltiqe, tutskwava penta.

⁹ Noq̄w nanaptaqam qaanhinwisqey unañwpeq sunvoti'kahkañw, nānap pañq̄w nōñantiva, suswukoq̄w añq̄w hoyoyoykuyakañw nuhtuñknihqat aq̄w pahsavoo, noq̄w Jesus wuhtit nāsave wūnuhqat amum nāla akwsin̄wu.

¹⁰ Noq̄w Jesus kwuhpukqe, pay wuhtit nāla epniq̄w, pam put aw pañq̄awu: Wuhti, ya uñ hihta nēveltoynayaqam haqamiya? Ya qa hak uñ mokniqat uñem hin yuku?

¹¹ Noq̄w pam put aw pañq̄awu: Pay qa hak'i, Tutuyq̄awhqa. Noq̄w Jesus aw pañq̄awu: Pay nu piw uñem qa pan yuku; um ahpiynen, pāpu qaanqatsit qe'ni.

Jesus the Light of the World

¹² Pahsat pu Jesus piw pumu amumi pañq̄awu: Nu hapi sinmuy amumi tāla; inuñk hinmaqa qatalpuva soon hinmani; pam qatsit aw tālat añ hinmani.

¹³ Noq̄w öviy Pharisee-sinom put aw pañq̄aqwa: Um nātuawi'ta; uhtuawi qa sūanta.

¹⁴ Jesus lavayhtiqa amumi pañq̄awu: Pay as pi nu nāp nātuawi'taqw, pay ituawi sūanta; pi nu haqaq̄w pítukañw pu haqaminiqey navoti'ta. Noq̄w uma pi nuy haqaq̄w pítuhqat, pu nuy haqaminiqat qa navoti'yuñwa.

¹⁵ Uma pay sinmuy amún hihta hin yukuyañwu, nu qa hakiy eñem hin yuyku.

¹⁶ Pu nāmahin pi as kurs nu hakiy eñem hin yuke', nu suan yúkuñwu, pi nu qa nālaa, Inay nuy añq̄w távihqa inumuma.

¹⁷ Noq̄w ura kurs pi löyöm hihta tuawi'taqw, tuawiam sūantañwuqat umuhtutavoy añ pan pey'ta.

¹⁸ Noq̄w nu suhka nātuawi'ta, noq̄w pu Ina nuy añq̄w távihqat nuy hákiynihqat tuawi'ta.

¹⁹ Pahsat pu puma put aw pañq̄aqwa: Noq̄w una háqamo? Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Uma itamuy qa tuwi'yuñwa-nūyu, pu Inayu; pi as uma nuy tuwi'yuñwe', soon piw Inay qa tuwi'yuñwni.

²⁰ Yan Jesus sivatatañpit ep yuaayku, God kíyat ep sinmuy tutuqaynakañwo; noq̄w qa hak put aw may'ta, nāt tuwaníyat aw qa pituq̄w öviy'o.

You Cannot Go Where I Am Going

²¹ Pahsat pu Jesus piw amumi pañq̄awu: Nu ahpiyni; noq̄w uma as nuy hepyani, nikañw uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni. Nuy haqaminiqat uma kurs hin pañsoyani.

²² Pahsat pu Jew-sinom pañq̄aqwa: Ya pam hinoq̄w itam kurs hin put haqaminiqat pañsoyaniqat pañq̄awu? Ya sen pam nāninani? kitota.

²³ Pu pam amumi pañq̄awu: Uma yañq̄w tūwaqatsit añq̄wya; nu ðñaq'ö; uma yep qatsit ahpiyya, nu qa yep qatsit ahpiy'o.

²⁴ Paniq̄w hapi öviy nu umumi pañq̄awu: Uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni; pi uma nuy haknihqey pañq̄awhqa qa tūtuq̄siwe', uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni.

²⁵ Pahsat pu puma put aw pañq̄aqwa: Ya um hak hímuu? Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Pay nu ura mohtihaq umuy put āawna.

²⁶ Nu as nihtiwhtaqat hihta ep umuy hin lavayhtini, pu umumiq hiñq̄awni; noq̄w i' hak nuy añq̄w távihqa pas qa atsa; noq̄w nu put añq̄w hihta navotqey nuhtumi yuaata.

²⁷ Pam pumuy amumi Nay lavayhtiqaqat puma qa māmatsya.

²⁸ Pahsat pu Jesus amumi pañq̄awu: Ason uma nuy Sinot Tiyat nahoyehtsit ep hahye', pep pu' uma nuy hákiynihqat nanaptani, pu nu qa nāp nahpiy hihta hintsakqata; Ina inumi hin tutaptaqat nu pan hintsaki.

²⁹ Pu nuy añq̄w távihqa inumuma. Ina nuy qa naltavi, nu yūmosa unañwve hinmaq̄w öviy'o.

³⁰ Yan pam lavayhtiqaq, kaysiwhqam put aw tūtuq̄siwa.

Free Men and Slaves

³¹ Pahsat pu Jesus Jew-sinmuy put aw tūtuptionsiqamuy amumi pañqawu: Uma ilavayiy añ hinwise', pep pu' uma pas antsa inumi nānatuwnayaqamyani.

³² Nen uma navotit pas antsanihqat tuwi'yuñwni, noqw pam navoti umuy qenivo óyani.

³³ Puma lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Itam Abraham tímatu; nihqe itam qa hisat hakiy aw tūwik'iwyuñwa; noqw hintaqw óviy itam qenive oyiwyuñwniqat um pañqawu?

³⁴ Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qaantsakqa hapi qaanhtiput aw tūwikiniñwu.

³⁵ Noqw tūwiki pi qa sutsep kīve ki'tañwu, pi ki'taqat tiat pep pas sutsep ki'tañwu.

³⁶ Noqw óviy kurs Tiat umuy qenivo oyaqw, uma hapi pas antsa qeniveyani.

³⁷ Pas as pi uma Abraham tímatniqw nu navoti'ta; noqw pi uma nuy nīnayaniqey tunatyawyuñwa, ilavayi umuh'unañwpeq qa haqam qeni'taqw óviy'o.

³⁸ Pi nu Inay amum qátuhqe, hihta aw yórikqey umumi yuaata; noqw pu uma umunay amum yeskañw pam hihta hintsakqat uma aw yórikyaqey put tuwat hintsatska.

³⁹ Puma lavayhtotiqe aw pañqaqwa: Abraham itanaa. Jesus amumi pañqawu: Pi as uma Abraham tímatnen, soon qa Abraham hintsakpiyat hintsatskani.

⁴⁰ Noqw uma soq tuwat nuy nīnayaniqey tunatyawyuñwa, ispi nu God añqw lavayit pas antsanihqat navotqey umuy āawnaq'ö. Abraham pi qa pan hinhti.

⁴¹ Uma umunay hintsakpiyat hintsatska. Pahsat pu pumuy put aw pañqaqwa: Itam qa tuskapqatsit ahpiy tihtiwya, itam sūkw nay'yuñwa, it God.

⁴² Noqw Jesus amumi pañqawu: Pi as God umunayniqw soon uma inumi qa unañway'yuñwni, pi nu God añqw yámakqe put añqw pitu; pi nu qa nāp itunatyay añq'ö; pi God nuy añqw tavi.

⁴³ Ya uma hinoqw ilavayiy qa māmatsya? Ispi kurs hin uma ilavayiy aw tuqayvas-totanigee.

⁴⁴ Uma umunay Nukpanat ahpiy aniwhti, nihqe uma umunay tunatyayat hintsatskaniqey nānawakna. Pam yayhniwhqat añqaqw tuqwyanta; himu pas antsanihqa put ep súlawniqw, óviy pam antsanihqat ep qa huruhti; pam atsáte', nāp himuy lavayhtiñwu; pam a'nö átsanihquee, pas atsat aaniwnaqa.

⁴⁵ Noqw pay soq pi nu umumi pas qa atsat lavayhti qw, óviy uma nuy qa tūtuptionsiwa.

⁴⁶ Haqawa uma nuy hihta ep qaanhtiqat pas súañqawni? Noqw kurs nu pas qa atsat umumi lavayhti qw, ya hinoqw uma nuy qa tūtuptionsiwa?

⁴⁷ God ahpiynihqa God lavayiyat navotñwu', noqw paniqw óviy uma put qa nanapta, uma qa God ahpiy aniwhtiqe óviy'o.

Jesus and Abraham

⁴⁸ Pahsat pu Jew-sinom lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Noqw pay itam súañqaqwaqe, um Samariat añqw sínonihqe nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqat pañqaqwa.

⁴⁹ Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu qa nukpanhikwsit akw tuyqawiwta; nu Inay kaptsi'taqw uma nuy qa kaptsi'yuñwa.

⁵⁰ Pu nu inumi kātayyuñwniqat qa tunatyawta; pay ason pas suhka put tunatyawta; nihqe pam itamuhtsave hinwat yúkuni.

⁵¹ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiwyuy ep pítuni.

⁵² Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqaqwa: Pu' hapi itam pas suyan nanaptaqw um nukpanhikwsit akw tuyqawiwta. Abraham mōki; pu God lavay'aymat piw soa; noqw um piw nāt pañqawu: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiwyuy ep pítuni.

⁵³ Ya um itanay Abraham epnihqe hak pas pávani? Pam pi pay qa qatu; pu God lavay'aymat piw qa yēse. Ya um hak hímunihqey nāmi wūwanta?

⁵⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Kurs nu pay nāp nātsokananiqw pay pam qa hihta hihkay'tani; noqw pi Ina nuy tsokanañwu; noqw uma put aw yanyuñqey pañqaqwa.

⁵⁵ Noqw pi uma put qa tuwi'yuñwa; noqw nu put tuwi'ta; nihqe òviy kurs nu put qa tuwi'taqey pañqawe', nu umún átsani; noqw pi nu put tuwi'taqe, put lavayiyat an hinma.

⁵⁶ Umuna Abraham iqatsiy aw yórikniqey put ep hahlayi; nihqe pam aw yórikqe hahlayhti.

⁵⁷ Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqaqwa: Um nāt qa lōp sunat pakwt sihkay'taqat yahsañwni'kañw, ya pay um Abraham aw yori?

⁵⁸ Jesus amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Nāt Abraham qa háqamniqw pay nu qatu, kita.

⁵⁹ Pahsat pu puma put tatatupyaniqe o'wat ömahtota; noqw pay Jesus nauyhtaqe God kíyat añqw yámakqe pumuy amuhsonñaqw hinmakañw pañqw ahpiy'o.

9

Jesus Heals a Man Born Blind

¹ Noqw Jesus haqaminikañw, hakiy tāqat pas tihtiwhqey añqaqw qapostalqat aw tātayi.

² Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, ya hakiy qaanhtiqw, òviy i' qapostalkañw tihtiwa, sen ii, sen náata, sen yúata?

³ Noqw Jesus pañqawu: Pay i' qa hakiy qaanhtipuyat ep pankañw tihtiwa, qa nāp qaanhtiqey ep'e, pu qa nay, yuy qaanhtipuyamuy ep'e; pi pay God tumalaat put ep māaktiniqw òviy pam pankañw tihtiwa.

⁴ Nāt tālō'niqw nu soon nuy añqw távihqat tumalayay qa tumalay'tani; taq mihikq soon hak tumalay'tañwu.

⁵ Nu nāt tūwaqatsit ep hinnumqe nu hapi sinmuy amumi tāla.

⁶ Yan pam lavayhtit, tutskwami tōhakqe, tutsvalay akw tsöqataqe, put qapostalqat pōsiyat añhqe lelwi;

⁷ Nit put aw pañqawu: Yupa, nen um patuphat Siloam aqw posimavaqtani, kita. (Siloam hōniwa, i'nihqe pam'i.) Noqw òviy pam awnihqe, aqw posimavaqtaqe, tālat taykañw ahoy pitu.

⁸ Noqw òviy kisñwamat-niqw pu haqawat put qapostalñwuniqw aw yorstotaqam pañqaqwa: Ya qa i' haqam qátukañw hihta tuñlay'tañwuqa?

⁹ Noqw haqawat pañqaqwa: Pay i' pam'i; noqw pētu pañqaqwa: Pay i' put an sóniwa. Noqw pam tāqa pañqawu: Pay nu' pam'i.

¹⁰ Noqw òviy puma put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw uhposi hin tālawwa?

¹¹ Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay hak tāqa Jesus yan mātsiwhqa tsöqataqe, ivosvaqe put lelwit, inumi pañqawu: Um patuphat Siloam awnen, aqw posimavaqtani; noqw òviy nu awnihqe posimavaqtaqe, ivosiy tālawna.

¹² Pahsat puma put aw pañqaqwa: Noqw pam hak háqamo? Noqw pam pañqawu: Píyi.

The Pharisees Investigate the Healing

¹³ Pahsat pu puma qapostalñwuqat Pharisee-sinmuy amumi wikya.

¹⁴ Noqw piw nasuñwintalōñnit ep Jesus tsöqataqe put pōsiyat tālawna.

¹⁵ Pahsat pu Pharisee-sinom pam hin pōsiy tālawnaqat tuwat put tūviñtota. Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pam ivosiy añhqe tsöqat lelwi; noqw nu posimavaqtaqe, ivosiy tālawna.

¹⁶ Pahsat pu òviy haqawat Pharisee-sinom pañqaqwa: Pay pi i' tāqa qa pas God añq'ö, òviy pi nasuñwintalōñnit qa kaptsi'ta. Noqw pētu pañqaqwa: Pas soon hak qaanhinmakañw yanhaqam kātutmalat hintsakni. Noqw yan puma nātsiki.

¹⁷ Pahsat pu puma qapostalñwuqat aw piw pañqaqwa: Ya uhposiy tālawnaqa uñniqw hak hímuu? Noqw pam amumi pañqawu: Pam God lavay'ayaata.

18 Noqw as qapostalñwuqa pōsiy tālawnāqat Jew-sinom qa tūtuṗtsiwa. Noqw ōviy puma put nayat yuyat enañ wánwayyaqe,

19 Tūviñtotāqe amumi pañqāqwa: Ya pas pay i' umuhti qapostalkañw tihtiwhqat uma pañqawlawu? Noqw pam pantañwunikañw hin pu' tālat tayta?

20 Noqw put naat yuyat amum lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay pi i' pas itahtinihqat itam navoti'ta, pu i' qapostalkañw tihtiwhqata.

21 Nikañw hin pi pam pu' tālat taytaqw itam qa navoti'ta; piw hak put pōsiyat tālawnāqat itam qa navoti'ta; pi wūyoq'a; uma tūviñtotani; pam pi nēñem hin lavayhtini.

22 Put naat yuyat amum Jew-sinmuy mamqasqe ōviy yan lavayhti; yaw kurs hak Jesus pas Christ-nihqat pañqawhq, Jew-sinom aw tōnawtaqamuy añqw put ayo tūvayaniqey pasiwni'yuñqw ōviy'o.

23 Paniqw ōviy puma pañqawu: Pay wūyoq'a, uma tūviñtotani, kita.

24 Pahsat pu piw ōviy puma qapostalñwuqat wánwayyaqe aw pañqāqwa: Um God pas hihtatani; itam navoti'yuñqw, i' tāqa qaanhinma.

25 Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay ka pi as sen pam qaánhinma, sen pay qa panmaq, nu put qa navoti'ta; pay it-sa pi pas sūkw nu suyan navoti'ta, nu as ura qapostalñwu, nikañw nu pu' tālat tayta.

26 Pahsat pu puma piw put aw pañqāqwa: Ya pam uñ hintsana? Hin pam uhposiy tālawnā?

27 Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay pi nu umuy āawnaqw uma qa nanapta. Ya uma hinoqw pas pu' piw put nanaptaniqey nānawakna? Ya uma tuwat put aw tutuqayyaniqe ōviy'o?

28 Pahsat pu puma pas tutsiw'unañway hiñqāqwaqe put aw pañqāqwa: Um pi put aw tutuqayi, itam pi Moses aw tutuqayya.

29 God pi pas suyan Moses aw yuaaykuqat itam navoti'yuñwa; i' pi pay hak tuwat háqāq'ō.

30 Noqw tāqa lavayhtiqe amumi pañqawu: Is uti pas as uma put háqāqwniqw qa navoti'yuñqw, piw pam ivosiy tālawnā.

31 Noqw pi itam navoti'yuñqw God qaanhinwisqamuy lavayiyamuy qa navotñwu; pi hak haqam God kaptsi'kañw tunatyayat hinmaq, put pam navotñwu.

32 Hisat qatsit yayhniwhqat añqāqwa qa hak haqam hakiy qapostalkañw tihtiwhqat posiyat tālawniqat itam navoti'yuñwa.

33 Pi as i' tāqa qa God añqwnen soon hihta hintsakni.

34 Puma lavayhtotiqe aw pañqāqwa: Pas as um qaanhטיפut añ tihtiwkañw, ya pas piw um itamuy tutuqayna? kitotaqe put pañqw ayo tūvaya.

Spiritual Blindness

35 Noqw yaw put tūvayaqat Jesus navotqe put tūwahqe aw pañqawu: Ya um God Tiyat aw tuṗtsiwni'ta?

36 Noqw pam lavayhtiqe aw pañqawu: Ya pam hak'i, tāqa? Nu hakiy aw tuṗtsiwni?

37 Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um aw yori; noqw pam hapi ūmi yuaata.

38 Noqw pam pañqawu: Tutuyqawhqa, nu tuṗtsiwa; pam kitat put aw naokiwhta.

39 Noqw Jesus pañqawu: Nu hapi yep hin hintaniqat ōviy pew tūwaqatsit aw pitu, ima añ qa tayyuñqam pōsiy tālawnayaniqat ōviy'o, pu añ tālat tayyuñqam pōsiy qatālawnayaniqat ōviy'o.

40 Noqw haqawat Pharisee-sinom put ámumyaqam iit nanaptaqe put aw pañqāqwa: Noqw itam piw qapostalya?

41 Noqw Jesus amumi pañqawu: Pay pi as uma qapostalye', soon qaanhטיפut hinyuñwni; noqw pi uma postalyaqey kitotaqw, ōviy umuhqaanhטיפu umuhpe hūrsti.

10

The Parable of the Sheepfold

¹ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Hak qa hötsíwhpa kanelkimi pakit, pay nāp haqe' aqw pákihqa hapi uyiñwuniñwu, pu hakiy hihta tusoqnawhkilawhqaniñwu.

² Hötsíwhpa pákihqa hapi kanelmuy tumalay'taqaniñwu.

³ Noqw hötsíwat aw tunatyawtaqa put aw hōtañwu, noqw kanēlom tōnayāt nanap-tañwu; noqw pam pumuy túñwniyamuy akw wáñwaylawñwu, nen pumuy pañqw haqami tsamñwu.

⁴ Pu pam pokmuy nõñakne' amupyeve hinmañwu; noqw kanēlom tōnayāt tuwi'yuñqe õviy put añkyañwu.

⁵ Nikañw puma a'lõntuy tōnayamuy qa tuwi'yuñqe õviy hakiy alõñõt qa añkyat, tuwat soq put apyeve watqañwu.

⁶ Yan Jesus tūwutsit añ pumuy amumi hihta mahtakna; noqw puma put hihta lavayh-tiqat qa māmatsya.

Jesus the Good Shepherd

⁷ Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Nu hapi kanelkimiq hötsíwat anta.

⁸ Inupyeve mohti õkihqam sohsoyam uuyiñwtu, pu hihta tūnawhkilalwaqamu; noqw ikanelvohkom pumuy amumi qa tūqayyuñwa.

⁹ Nu hapi hötsíwa; inuhpa' pákihqa hapi ayo yámakni, nen aw papkikañw pu piw añqw yaymakañw nõsiwhqey tuway'numni.

¹⁰ Pi uyiñwu ūuyniksa pítuñwu, pu hihta nīnaniksaa, pu hihta hovalaniksaa; noqw nu tuwat pumuy yesniqat õviy pitu, puma nukñwat qatsit qaõwihinyuñwniqat õviy'õ.

¹¹ Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa. Suan kanelmuy amumi tunatyaw-maqa hapi pumuy amuñem qatsiy táviñwu.

¹² Náuuspi i' ayaiwtaqa, kanelmuy qa pokmuy'taqe amumi qa suan tumalay'tañwu; nīkañw haqaqw kwéwuniqw put tuwe', kanelmuy tatamhtat, wāyañwu; noqw kwewu kanelmuy qõyañwu, pu piw tatslaknañwu.

¹³ Ayaiwtaqa wāyañwu, pam pi pay ahsatiy õviyiniñwunihqe kanelmuy qa hin amumi tunatyawtañwu.

¹⁴ Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa; nihqe nu ikanelvokmuy tuwimuy'ta; noqw ivokom nuy tuwi'yuñwa.

¹⁵ Pas Ina nuy hin tuwi'taqw nu pan piw Inay tuwi'ta, nihqe nu ikanelvokmuy amuñem iqatsiy távini.

¹⁶ Pu nu piw nāt pētuy kanelmuy qa it kanelkit ep yesqamuy pokmuy'ta; pumuy nu soon qa tsamni, noqw puma itōnay nanaptani; noqw puma sūp tōnawtaqw sūka pumuy amumi tunatyawtani.

¹⁷ Noqw nu hapi iqatsiy tave' put ahoy kwúsuniqat õviy Ina inumi unañway'ta.

¹⁸ Soon hak nuy iqatsiy nawhkini, nu nāp put távini; nu put táviniqey aw õqalat pasiwta, pu nu put ahoy kwúsuniqey aw'i; yan hapi Ina imumi tutapta.

¹⁹ Noqw yan it lavayit ep pay piw Jew-sinom nātsiki.

²⁰ Noqw kaysiwhqam pañqaqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe õviy pas qa navoti'numa. Ya uma hinoqw aw tūqayyuñwa?

²¹ Noqw pētu pañqaqwa: Nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe qa yan yuaatañwu. Ya sen nukpanhikwsi qapostalyaqamuy pōsiyamuy tālawnani?

Jesus Is Rejected by the Jews

²² Noqw Jew-sinom Jerusalem epeq ura hisat namat God kīyat powatotaqat éphaqam u'nantota, tōmōhaqamo.

²³ Noqw Jesus God kīyat ep haqam Solomon tuhööyat añ waynuma.

²⁴ Noq̄w Jew-sinom put aw tsovalt̄iqe aw pañq̄aqwa: Taay, ya hihsavohaq̄am itam ūmi a'nō wūwantotani? Kurs pay um pas Christ-nen itamuy suyan put āawnani.

²⁵ Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Pay pi nu umuy āawnaq̄w uma qa tūtuptsiwa. Nu Inay tuñwniyat aw yankañw ĩit tutmalat hintsakq, pam nuy hákiyñiqat tuawi'ta.

²⁶ Noq̄w uma qa tūtuptsiwa, ispi uma qa nuhtum ikanelvohkomyaq̄ee; pay pi nu ura umumi pañq̄awu.

²⁷ Ikanelvohkom itōnay nanaptañwu; noq̄w nu pumuy tuwimuy'ta; noq̄w puma inuñk hinwisa.

²⁸ Noq̄w nu pumuy qatsit qaso'taqat huylawu; noq̄w soon puma hovalniwyani, piw soon hak pumuy imapq̄ōlnaq̄w tusoq'ipwani.

²⁹ Ina nuy pumuy máqahqa sohsokmuy amuhpenihq̄e pas pávani; noq̄w qa hak pumuy Inay mapq̄ōlnaq̄w tusoq'ipwaniq̄ey aw ōqala.

³⁰ Ina-niq̄w pu nūu, itam sūkaa.

³¹ Pahsat pu Jew-sinom put tatatupyaniq̄e pay piw o'wat ōmahtota.

³² Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e amumi pañq̄awu: Nu nihtiwtaqat lolmat tumalat Inay añq̄w umumi mahtakna. Noq̄w ya uma hihtawat tumalat ep nuy tatatupyani?

³³ Noq̄w Jew-sinom put aw pañq̄aqwa: Pay itam lolmat tumalat qa ép un̄ tatatupyani, pi um God qakaptsi'lavayhtiq'ō; pu um pay sínonikañw pas God-nihq̄ey pañq̄awh̄qat ōviy'o.

³⁴ Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Puyaw umuhtutavoy ep qa yan pey'ta: Nu pañq̄awu: Uma pas hihtuya, yan'i? (Noq̄w pas soon tutuveni alōntini.)

³⁵ Noq̄w pep hapi pam hakimuy put lavayiyat ōmahtotaq̄amuy pas hihtuyaqat amumi pañq̄awu.

³⁶ Noq̄w hintaq̄w ōviy uma nuy qakaptsi'lavayhtiqat pañq̄aqwa, nu Pas Hímuniñqat Tiatñihq̄ey lavayhtiq'ō? Pi Ina pas nāp nuy supwataq̄e tūwaqatsit aw tavi.

³⁷ Ason pi nuy qa Inay tumalayat hintsakq, uma nuy qa tūtuptsiwani.

³⁸ Nikañw kurs pay nu pas put hintsakq, nāmahin pi as uma nuy qa tūtuptsiwanikahkañw uma hīhihta tumaltiwh̄qat tūtuptsiwani; nen Ina inuhpeniq̄w, pu nu put epñiqat uma māmatsye' tūtuptsiwani.

³⁹ Yantaqat ep pu as ōviy piw puma put nuayaniq̄ey antotiq̄w, pam pumuy māyamuy añq̄w ayo yámakq̄e,

⁴⁰ Jordan yupq̄ōymi pañsonihq̄e huruhti, ura John pay mohti kūyit akw tūtuvoylalawh̄qat pañsoo.

⁴¹ Noq̄w kaysiwh̄qam put aw ōkiwtaq̄e nānami lavayta: John pi qa hihta kātumalta; nikañw John pi it tāqat hin lavayhtiq̄w pas pam sohsoy antsa.

⁴² Noq̄w pepeq̄ kaysiwh̄qam put aw tūtuptsiwa.

11

The Death of Lazarus

¹ Noq̄w hak tāqa Lazarus yan mātsiwh̄qa Bethany kitsókit ep ki'ta, it Maryt-nikañw pu q̄ōq̄ayat Marthat kitsókiyamuy ep'e; noq̄w pam hak okiw tūtuyhti.

² (I' Mary hapi put atsve hihta kwañwáhovaqtuqat wiñkuyit akw Tutuyq̄awh̄qat lelwit, pu hōmiy akw kukyāt añ hōna; noq̄w put tupkoat Lazarus tūtuya.)

³ Paniq̄w ōviy put q̄ōq̄amat hakiy Jesus aw ayataq̄w, pam pañq̄awu: Tutuyq̄awh̄qa, meh, pas aw uh'unañwa okiw tūtuya.

⁴ Noq̄w Jesus put navotq̄e pañq̄awu: I' tūya put mokniqat qa pániq'ō, pi God pas a'nō hímuniwh̄tiniqat ōviy'o, noq̄w God Tiat put ahpiy pas pavan hímuniwh̄tini.

⁵ Noq̄w Jesus Marthat aw unañway'ta, pu tupkoyat Maryt-nikañw pu Lazarus pumuy amumi.

⁶ Noq̄w ōviy pam put navotq̄e pay hāk pepeq̄ lōs talōina.

⁷ Nit it atsve pu' pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Tuma piw Judeat aqwya.

⁸ Noqw puma put aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, nāt pūnat pu' Jew-sinom un tatatupni-nayanıqey anhtotıq, ya um pay piw aqwnı?

⁹ Noqw Jesus lavayhtıq pañqawu: Ya talönvaqat ep tāwa añhqe qa pakwt löq sıhkay'tasıkis qöniltıñwu? Tälö waynumqa qa wıwakñwu, pam qatsıt aw tälät aw tay-mañwunıhqe öviy'o.

¹⁰ Mihikq waynumqa hihta ep wıwakñwu, put ep tälä sülawnıñwunıqwu öviy'o.

¹¹ Yan pam lavayhtıt amumi pañqawu: Itahkwatsı Lazarus pūwi, noqw pay nu aqwnen tātaynani.

¹² Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, pay pi pūwe' soon qa öqawhtani.

¹³ Noqw pam mokqat Jesus pañqawhq, suhpan as pay pam puwhqe nāsıñwı'taqw put pañqawhqat puma wūwaya.

¹⁴ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pas suyan pañqawu: Lazarus möki.

¹⁵ Noqw nu qa épeqniqw pam panhtıq pas nu put ep umuñem hahlayhti, uma nuy hinhtiniqat aw yörıkıye' inumi tütuptsiwaniqat öviy'o. Pay itam aqwyani.

¹⁶ Pahsat pu Thomas, Didimus yan tünwantıwhqa, suñwámuy amumi pañqawu: Itam amum aqwy'e, amum so'ni.

Jesus the Resurrection and the Life

¹⁷ Noqw Jesus pepeq pituqw, pay kurs pam āmiwhqe, nälös talni'ta.

¹⁸ Noqw Bethany Jerusalem áhayhpo, sukw añqw nāsamiq tutskwatuwanıt pah-saphaqamo.

¹⁹ Noqw Jew-sinom kaysıwhqam Marthat pu Maryt pumuy tupkoyamuy ep pumuy qahahlayhpiyamuy ep amumi unañwtapyanıqe kurs ep öki.

²⁰ Noqw yaw Jesus añqwnıhqat Martha navotqe, pañqw nakwsuqe put ahsawva, noqw Mary pay nāt kıy ep qatu.

²¹ Pahsat pu Martha Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas as um yepniqw soon itupko mokni.

²² Noqw pay nu navoti'taqw nāmahın pi yahsathaqam um God aw hihta tūviñtaqw soon pam un qa máqani.

²³ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay uhtupko ahoy tātayni.

²⁴ Noqw Martha put aw pañqawu: Antsa nu navoti'taqw nuhtuñk talönvaqat epeq sinom ahoy yesvaniqw pam nuhtum ahoy tātayni.

²⁵ Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu hapi hakiy mokiwuy añqw ahoy tātaynañwuqa, pu qatsıhuytañwuqa; inumi tuptsiwhqa as nāmahın mokni, nıkañw pay pam qátuni.

²⁶ Pu hak qatukañw inumi tuptsiwı'taqa pas soon hisat mokni. Ya um it tūptsiwa?

²⁷ Noqw pam put aw pañqawu: Owı, Tutuyqawhqa, pay um pas Christ, God Tıatnihqat nu tuptsiwa; ura kurs pi pam hak tūwaqatsıt aw pıtuni.

Jesus Weeps

²⁸ Yan pam lavayhtıt ahpiynıhqe tupkoy Maryt nauywañwayhqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa pitu, nihqe un wánwaylawu.

²⁹ Noqw panıs pam put navot suñwnuptut, put aw'ı.

³⁰ Noqw Jesus nāt kımi qa pıtuhqe, haqam Martha put ahsawvaqat pay nāt pep'e.

³¹ Noqw Jew-sinom Maryt amum ahpave tañawkahkañw put aw unañwtavi'yunıqam put suñwnuptut yámakmaq aw tayyuñqe añkya pañqawkahkañwo: Pam sumataq tūamıt ep pakmumuynıqe öviy pañsoo, kitota.

³² Pahsat pu Mary nāt Jesus haqam wunuqw túwahqe aw pitu, nihqe put atpipo tamötswnuptut aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas as um yepniqw soon itupko mokni.

³³ Noqw pam pakmumuyhq, pu Jew-sinom put amum ökihqam piw tsaykitaqw Jesus amumi yórikqe unañwpeq ökwavakqe,

³⁴ Pañqawu: Uma haqam put taviya? Noqw puma pañqawu: Tutuyqawhqa, um awnen aw tātayni.

³⁵ Noqw pahsat pu Jesus paklawu.

³⁶ Pahsat pu Jew-sinom pañqawu: Meh, pas kurs aw unañway'ta.

³⁷ Noqw haqawat pañqawu: Ya sen i' qapostalqat pōsiyat tālawnaqa soon hinwat yukuqw soon as ka mokni?

Lazarus Brought to Life

³⁸ Pu öviy Jesus nāt qa suyan unañway'kañw tūamit aw pitu. Noqw tuhsōnaqw tūamiwta, noqw aqw owa uhtsiwta.

³⁹ Noqw Jesus pañqawu: Uma owat ayo taviyani. Noqw mokqat qōqaat Martha put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay soon pi okiw qa hovaqtuni; pi pay nālōs talōñni'ta.

⁴⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya ura um tuptsiwe', God öqalayay lolmat aw yórikniqat nu ūmi qa pañqawu?

⁴¹ Pahsat pu mokpu haqe' qatsqat añqw puma ayo owat taviya. Noqw Jesus ömiq tātayht pañqawu: Inaa, kwakwhay um nuy navota.

⁴² Pay pi as um sutsep nuy navotñwuniqw nu put navoti'ta; nīkañw pay ima sinom yañ hoñqam um nuy añqw távihqat tūtuptsiwaniqw öviy nu pañqawu.

⁴³ Yan pam lavayhtit, pahsat pu a'nö pañqawu: Lazarus, yámakuu!

⁴⁴ Noqw i' mokqa pañqw yama; noqw maat kuckyat amum masyuwsit akw tōnaniwta, pu taywaat hōhōnpit akw nōmiwta. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma ñahyat mātapyani.

The Plot against Jesus

(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ Pahsat pu kaysiwhqam Jew-sinom Maryt aw ökihqam Jesus hihta tumaltaqat aw tātayyaqe put aw tūtuptsiwa.

⁴⁶ Noqw pay pumuy amuñaqw haqawat Pharisee-sinmuy amumiyaqe, Jesus hīhihta tumaltaqat pumuy āawnaya.

⁴⁷ Pahsat pu God awwat mohpeq momñwit Pharisee-sinmuy amumum yuaatotaniqe tsovalt, nihqe pañqawu: Ya itam hinhtotini? pas hapi i' tāqa hīhihta kātutmalat hintsaki.

⁴⁸ Pas itam qa aw hintsatskaqw, pam pantsakq kurs hin qa sohsoyam put aw tūtuptsiwani; noqw Rome añqw sinom öke' itahkiy kīqōtotani, pu itamuy sinmuy haqami hintsatsnani.

⁴⁹ Noqw pumuy amuñaqw haqawa Caiphas yan mātsiwhqa put yahsañwuy ep God awwat mohpeq moñw'iwtage pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta navoti'yuñwa;

⁵⁰ Piw it añ qa wūwaya: Pay hak sūka tāqa sinmuy amuñem mokniniqw pam itamuñem lomahintani. Noqw pep pu' sinom soon pas sohsoyam sūlawhtotini.

⁵¹ Pam qa nāp nahpiy yan lavayhti; nīkañw pam ephaqam God awwat mohpeq moñw'iwtage hihta nātoniqat pañqawu. Pam yan lavayhtiye Jesus pep tutskwat ep sohsoymuy sinmuy amuñem mokniqat añwu pay lavayhti;

⁵² Nīkañw pep tutskwat ep sinmuy qa pūmuy-sa amuñem-nit, pas sohsoymuy God tímuyatuy añqe' ahtsawaliwyuñqamuy piw amuñem mokni, pam pumuy sohsoymuy sūmi tsovalaniqe öviy'o.

⁵³ Pahpiy pu puma put hin nīnayaniqey nanawinya.

⁵⁴ Noqw öviy Jesus Jew-sinmuy amuhpa' pāpu qa pas mātaqpuva hinnuma; nihqe pam pañqw haqami kitsókit Ephraim yan mātsiwhqat aqw'a, tutskwat qayēwiwhpuve qalavoq'a. Nihqe pam put aw nānatuwnayaqamuy amumum pepeq qatu.

⁵⁵ Noq̄w Jew-sinmuy nōviwhqaam Amutsva Yūmosanihqat yan tūnwantiwhqat aw pituto. Noq̄w nāto nōviwhqat aw qa pituq̄w, kaysiwhqam añ tutskwava yesqam napwatotaniqey Jerusalem ep öki.

⁵⁶ Nihq̄e puma Jesus öviy taynumyaq̄e God kīyat ep hoñkahkañw nānami pañq̄aq̄wa: Ya uma hin wūwantota? Ya sen pam nōviwniqat qa awni?

⁵⁷ Noq̄w ima God awwat mohpeq̄ momñwit Pharisee-sinmuy amumum put nuayaniqey anhtoti; nihq̄e öviy kurs hak put hāqamnihqat tuway'te' pañq̄awniqat pan yukuya.

12

Jesus Anointed at Bethany (Mt 26.6-13; Mr 14.3-9)

¹ Noq̄w pu Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat aw navaysikis tālat pētiq̄w, Jesus Bethany ep pitu; pep Lazarus ura as mokqa qatu; ura Jesus put mokqat ahoy tātayna.

² Noq̄w Lazarus sinomat pep Jesus eñem tapkiq̄w nōvatota; noq̄w Martha tūnopni'ta; noq̄w Lazarus nuhtum put amum tunösvoñat aw qatu.

³ Pahsat pu qōqaat Mary wihkuyit kwañwáhovaq̄tuqat sūp tuwanit pan putu kwusut, Jesus kuyat lelwi, nit hōmiy akw put kuyat hōna. Pam wihkuyi nard yan tūnwantiwhq̄e a'nö hihkay'ta. Noq̄w pam pantsakq̄ kīve wihkuyit hovalañwuat tuyq̄awwa.

⁴ Pahsat pu suhka put aw nānatuwnaqa, momñwituy amumi put mātapniqa, Judas Iscariot, it Simon tiat pañq̄awu:

⁵ Ya hinoq̄w tis nāpi kwañwáhovaq̄tuqa wihkuyi qa payhp sunat sīvat öviy huyiwhq̄e ökiwyaqamuy amumi qa noiwa?

⁶ Yan pam hiñq̄awu, qa pas pi pas antsa ökiwyaqamuy tunatyawkañwo, pi pam uyiñwunikañw sivamokit aw tunatyawtaq̄e, hihta pañsoq tañatiwhq̄ put kīmañwuniq̄e öviy'o.

⁷ Noq̄w öviy Jesus pañq̄awu: Uma qa wuhtit aw hiñq̄aq̄wani; pam nuy hisat tūamiwniqat aw it warani'ta.

⁸ Himu pi añ ökiwyaqam umumum sutsep yanyuñwa; noq̄w pay nu qa sutsep umum yantani.

The Plot against Lazarus

⁹ Noq̄w öviy kaysiwhq̄am Jew-sinom yaw Jesus pep qátuhqat nanapta; nihq̄e puma qa Jesus-sa öviy ep öki, puma it Lazarus ura pam mokiwuy añq̄w ahoy tātaynaqat aw yórikyaniqey öviy piwu.

¹⁰ Noq̄w öviy God awwat mohpeq̄ momñwit pay Lazarus piw enañ nīnayaniqey nānami yuaatotā,

¹¹ Yaw put atsviy kaysiwhq̄am Jew-sinom lasyaq̄e Jesus aw tūtuptionsiwaq̄w öviy'o.

The Triumphant Entry into Jerusalem (Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹² Noq̄w qavonvaq̄w sinom qaan'ewakw hintaq̄am nōviwhqat ep ökihqam yaw Jesus Jerusalem aw pitutoqat nanaptaq̄e,

¹³ Puma palm-tsotskit nantaq̄ayat ūyitotaq̄e, pankahkañw put ahsawvawisa pañq̄awkahkañwo: Öqawmañwu! Israel-sinmuy moñwíam Tutuyq̄awhqat natñwaniyat añ pitutoqa pas kapsitiwaa.

¹⁴ Noq̄w Jesus mōrot puhuwuñwiwtaqat túwahq̄e, epeq evetskilti; pi ura pan pey'ta:

¹⁵ Uma qa tsawiniwyuñwini, Zion ep sínomu; meh, umuhmoñwi mōrot tiyat akw tsokiwmakañw añq̄w pituto, yan'i.

¹⁶ Noq̄w put aw nānatuwnayaqam as mohti iit qa māmatsya; nīkañw Jesus a'nö hímuniwhitiq̄w pahsat pu puma ura pam yan pēniwhqat u'naya, pu yan put yukunayaqata.

17 Noq̄w sinom put ámumyaq̄w pam tūamit aq̄w Lazarus wánwayhqe mokiwuy añq̄w ahoy tātaynaq̄w aw tayyuñq̄am put tuawi'yuñwa.

18 Paniq̄w òviy sinom piw put ahsawvawisa, yaw pam it kātumalat tumaltaq̄at nanaptaq̄e òviy'ò.

19 Noq̄w òviy Pharisee-sinom nānami pañq̄aq̄wa: Meh, itam qa hihta aniwni'wisa; sinom sohsoyam put añkya.

Some Greeks Seek Jesus

20 Noq̄w hakim Greek-sinom okiwlalwaniḡe nuhtum nōviwhq̄at ep òki.

21 Nihq̄e puma Philip Galileet ep kitsókit Bethsaidat añq̄wnihq̄at aw òkihq̄e pañq̄aq̄wa: Tāqa, itam as Jesus aw yórikyaniḡey nānawakna.

22 Noq̄w Philip Andrew awnihq̄e put āawna; noq̄w Andrew Philip amum Jesus put āawna.

23 Noq̄w Jesus lavayhtiḡe amumi pañq̄awu: Nu Sinot Tiat pas hímuniwhq̄at hapi aw pitu.

24 Pas antsa, pas antsa nu umumi pañq̄awni: Pas sōhōvosi tutskwami qa pohse', qa hovare', sutsep sūkaniñwu; pas pam hovare', pep-sa a'nō aniwnañwu.

25 Qatsiy kahkawnaqa put kwayhni; pu yep qatsit ep pas nāp qatsiy aw qa suhtaq̄'ewnihqa hapi qatsit qaso'taq̄at himuy'vani.

26 Inuñem tumalay'taniḡey nāwaknaqa pas kurs hin qa inuñkni, nen nuy háqamniq̄w itumal'aya piw pepni. Pu inuñem tumalay'taq̄a Inay ahpiy kaptsi'tiwni.

Jesus Speaks about His Death

27 Pas nu hin unañwiti. Ya sen nu hinq̄awni? Inaa, um it tuwanit añq̄w nuy ayo távini, sen nu kítani? Noq̄w pi nu yaniḡw it tuwanit aw pitu.

28 Inaa, um pas hímuniwhq̄ey namtaknani, nu kítani. Pahsat pu òveqatsit añq̄w hakiy tōnaat pañq̄awu: Nu pas hímuniwhq̄ey pay namtakna, nihq̄e nāt nu piw panhtini.

29 Noq̄w òviy sinom pep hoñq̄am put nanaptaq̄e úmukq̄at pañq̄aq̄wa; noq̄w haq̄awat pañq̄aq̄wa: God hoñviayaat put aw yuaayku, kitota.

30 Noq̄w Jesus lavayhtiḡe pañq̄awu: I' hakiy tōnaat qa inuñem tōq̄ti, pi umuñem'i.

31 Pu' hapi it qatsit tunatyayat añ hinwisq̄amuy amuñem hin yukiltini; pu' hapi yep qatsit aw moñwi ayo tūviwini.

32 Noq̄w nūu, ason nu nahoylehtsit ep hāyiwe', nu sinmuy sohsokmuy nāmi tsovalani.

33 Yan pam hin mokniq̄ey lavayhtiḡe pañq̄awu.

34 Noq̄w sinom lavayhtotiḡe put aw pañq̄aq̄wa: Pi itam tutavot añq̄w nanaptaq̄w yaw Christ sutsep q̄átuni; noq̄w hinoq̄w Sinot Tiat pas kurs hin qa nahoylehtsit ep hāyiltiniq̄at um pañq̄awu? Ya i' Sinot Tiat hak hímuu?

35 Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañq̄awu: Pay nu tālat ankañw umumum hihsavo yantani; nāt tālat umumum yantaq̄w uma kwilalatotani, noq̄w qatāla umuy qa wihkini; taq̄ qatalpuva kwilalataqa haq̄aminihq̄ey qa navoti'tañwu.

36 Nu nāt umumum yantaq̄w uma inumi tūtuq̄siwe', talpuva hinwisni; nen uma tālat ep sinoiwyuñwini.

The Unbelief of the Jews

Yan Jesus lavayhtit ahpiynihq̄e pumuy amuñaq̄w nātupka.

37 Noq̄w pay as pi nāmahin pam pumuy amutpik nihtiwtaq̄at hihta kātumalat mahtaknaq̄w puma put aw qa tūtuq̄siwa.

38 Yan God lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiq̄at aw antsaniwa. Ura pam pañq̄awu: Tutuyq̄awhqa, ya hak itahtuawiy tuq̄siwa? Ya Tutuyq̄awhqa hakiy aw òqalay mahtakna.

39 Yanta; noq̄w òviy soon put tūtuq̄siwani, ura Esaias piw pañq̄awhqa òviy'ò.

⁴⁰ Pam pumuy pōsiyamuy qatālawna, pu pumuy unañwayamuy owata, taq ka puma pōsiy akw tutwakahkañw, pu unañway akw māmatsye', ahoy nānamtōkyaqw, nu pumuy qalaptsinani.

⁴¹ Yan ura Esaias lavayhti God pitsánwayat lolmat aw yórikqee, nihqe put hakiy lavayhti.

⁴² Noqw pay as pi nāmahin yantaqw pay imuy mohpeq momñwituy amuñaqw kaysiwhqam nuhtum put aw tūtuptsiwa; nīkañw pay Pharisee-sinmuy amutsviy put qa pañqaw, hakton sen puma tsotsvakikimi pumuy amumi uhtayaniq'ō.

⁴³ Puma pi sinmuy amuñaqw tayawinpit nānawaknaqe, God añqw tayawinpit qa hihta-tota.

Judgment by Jesus' Word

⁴⁴ Noqw pu' Jesus tsa'lawhqe pañqawu: Inumi tuptsiwni'taqa hapi qa inumi tuptsiwni'tat, hakiy añqw nuy távihqat aw tuptsiwni'tañwu.

⁴⁵ Pu inumi taytaqa hapi nuy añqw távihqat aw tayma.

⁴⁶ Nu tāla sinmuy amumi pitu, inumi tuptsiwni'taqa haqe' qatālat qa añ hinmaniqtat òviy'ō.

⁴⁷ Nu sinmuy amuñem hin yukunaniqe qa paniqw pew pitu, pi nu sinmuy ayo óyanique pitu. Nihqe òviy nāmahin pi hak ilavayiy navotkañw put qa tuptsiwhq nu qa put hinwat yúkuñwu.

⁴⁸ Hak nuy qa nakwhakañw ilavayiy qa òmahtaqa hihta akw hinwat yukuniwni. Ilavayi hapi so'ñwamiq put hin yukunani.

⁴⁹ Pi nu qa nāp nahpiy yuaata. Ina nuy añqw távihqa hapi pas nāp nuy hihta hiñqawniqat inumi tutapta, pu hihta hin lavayhtiniqtat pīwu.

⁵⁰ Noqw nu navoti'taqw Ina hihta tutaptaqe sinmuy qatsit qaso'taqat himuy'vayaniqtat òviy put tutapta. Noqw paniqw hapi òviy pam inumi hin tutaptaqtat nu panwat sohsok yuaayku.

13

Jesus Washes His Disciples' Feet

¹ Noqw Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat nāt aw qa pituqw, Jesus yep it qatsit añqw Nay awniqey navoti'ta; nihqe sinomat it qatsit ep hinnumyaqamuy amumi unañway'taqe pam yūmosa so'ñwamiq pumuy amumi unañway'ta.

² Noqw tapkiqw pumuy nōñosaqw, Nukpana Simon tiyat Judas Iscariot Jesus momñwituy amumi mātapniqtat pan unañwtoyna.

³ Noqw Jesus navoti'taqw, Naat sohsok hihta aw òqalat put aw noa; noqw pam God añqw pítuhqe piw God aw áhoyniqey navoti'kañw,

⁴ Tunösvoñat añqw wunuptut, napnay tavi; nit höhönpit kwusut, put kwewhta;

⁵ Nit pu tsaqaptat aqw kuyht, pahsat pu put aw nānatuwnayaqamuy kukyamuy pāhomhtivat, nihqe höhönpit kwewhta qey akw kukyamuy hönhta.

⁶ Pu òviy pam Simon Peter aw pituqw, Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya pas pay um ikukuy pāhomni?

⁷ Noqw Jesus lavayhti qe aw pañqawu: Pay nu hihta hintsakq um nāt qa mātsi'ta; pay ason um soon qa māmatsni.

⁸ Noqw Peter put aw pañqawu: Pay um pas soon hisat ikukuy pāhomni. Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas nu uhkukuy qa pāhomqw pay nawus um qa isinoni.

⁹ Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, turs qa ikukuy-sa-nit imay iqōtoy enañ pīw um pāhomni.

¹⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pāhom'iwihqa soon pas sohsovik pāhom'iwni, pay kuk'at-sani, pi pay sohsovik kwañw'eway'o. Noqw uma hapi kwañw'e'wayomu, nikañw pay qa sohsoyamu.

¹¹ Pam hakiy momñwituy amumi put mātapniqat navoti'taqe òviy pañqawu: Uma qa sohsoyam kwañw'e'wayomu, kita.

¹² Pu òviy pam pumuy kukyamuy pāhomt, pu napnay añ pakit, pu qatuptut, amumi pañqawu: Ya nu umuy hintsanqat uma māmatsya?

¹³ Uma nuy Tutuqaynalalwakahkañw pu Tutuyqawhqaalalwa; nihqe uma súañqaqwa, pi nu' pam'i.

¹⁴ Noqw kurs nu umumi tutuyqawhqa, pu umuy tutuqaynaqa umuhkukuy pāhomqw, soon tis uma umuhkukuy nāhoy qa nāvahomnayamantani.

¹⁵ Pi nu umuy hinyaniqat umumi mahtakna, nu umuy hin yúkunaqw pan uma hinwisni.

¹⁶ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pay tūwiki moñwiye epihqe qa pavan pasniñwu, pu ayatiwhqa put ayataqat epihqe qa pavan pasniñwu.

¹⁷ Noqw uma iit navoti'kahkañw añ hinwise' hahlayyani.

¹⁸ Nu umuy qa sohsokmuy lavayhti; nu hakimuy namorstaqey tuwimuy'ta. Noqw pay pi tutuvenit anhtiniqw òviy i' hak inumum tūmoytaqa inumi nukpanhtini.

¹⁹ Noqw nāt put qa aw pituqw nu añwu pay umuy āawna. Noqw hisat put paniwhitiqw, nu Christ-nihqat uma tuptsiwyani.

²⁰ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ason nu hakiy haqami ayataqw, hak put pās távihqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távihqa hapi nuy añqw távihqat pās távini.

Jesus Predicts His Betrayal

(Mt 26.20-25; Mr 14.17-21; Lk 22.21-23)

²¹ Yan Jesus lavayhtit, qahahlayhtiye pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma haqawa momñwituy amumi nuy mātapni.

²² Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam haqawat pa pam pañqawhqa wūwantotaqe nānahpa' yoyrikya.

²³ Noqw suhka put aw nánatuwnaqa pep Jesus tawitsqayat aw tahtsikiwta, pas Jesus aw unañwaata.

²⁴ Noqw Jesus hakiy pañqawhqa pam put tūviñtaniqat Simon Peter put aw māmasa.

²⁵ Pu òviy pam Jesus tawitsqayat aw tahtsikiwkañw put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hakni?

²⁶ Jesus hu'waqe aw pañqawu: Pay nu nōvat mórokpat, hakiy put maqaqw pamni. Pu pam nōvat móroknaqe, Simon tiyat Judas Iscariot put maqa.

²⁷ Noqw pam panhtiqw, pahsat pu Satan put unañwmiq paki. Noqw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Um hihta hinhtiniqey iits panhtini.

²⁸ Noqw qa haqawa tunösvoñat aw qátuhqa put hinoqw pan lavayhtiqa māmatsi.

²⁹ Judas pi sivamokit tavi'ta; noqw suhpan pam pumuy nōviwhqat ep hihta hinhtiniqat Jesus put aw pañqawhqa haqawat wūwaya, pu sen pam òkiwyaqamuy hihta huytaniqat pañqawhqaata.

³⁰ Noqw òviy pam nōvat mórokput sowat, pahsat pay pañqw yama. Noqw míhikiwta.

The New Commandment

³¹ Pu òviy pam yámakmaq, Jesus pañqawu: Pu' hapi nu' Sinot Tiat pas pavan hímunihwhtini; noqw God piw inuhpiy panhtini.

³² Noqw kurs God inuhpiy hímunihwhte', pay soon pam tuwat qa nahpiy nuy pas pavan hihtatani; nihqe soon qa pay put panhtini.

³³ Itimu, nāt nu hihsavo umumum yantani. Noq̄w uma as nuy hepyani; noq̄w ura nu Jew-sinmuy amumi hin lavayhtiqe pay nu hapi piw pan umumi lavayhtini: Nuy haqaminiq̄w soon uma pañsoyani, ura nu kita.

³⁴ Nu umumi pūhut tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni; nu umumi hin unañway'taqat pan piw uma nānami unañway'yuñwni.

³⁵ Umuy nānami unañway'yuñq̄w pantaqat ahpiy sinom sohsoyam uma inumi nānatuwnayaqat nanaptani.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya um haqamii? Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay nuy haqaminiq̄w um kurs hin nāt inuñkni; nikañw pay ason um soon qa inuñkni.

³⁷ Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hinoq̄w nu soon pay pu' uñkni? Nu uñem iqatsiy táviniqey suhtaq'ewa.

³⁸ Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Haw um inuñem uhqatsiy táviniqey suhtaq'ewa? Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Pay ason pas um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawhqa pu' taqákowāko töqtini.

14

Jesus the Way to the Father

¹ Uma qa hin unañway'yuñwni, uma God aw tuptsiwni'yuñwa; uma piw inumi tuptsiwni'yuñwni.

² Inay kīyat ep yeyespi qaöwíewa, pi as qa pantaq̄w soon nu umuy qa āawnani. Nu umuñem qenitato.

³ Noq̄w nu ahpiyenen umuñem qenite', nu piw añqwni; nen umuy nāmi ökínani; noq̄w nuy háqamniq̄w uma piw pepyani.

⁴ Pu nuy haqaminiq̄w uma navoti'yuñwa; pu uma aq̄w pöhut tuwi'yuñwa.

⁵ Thomas put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um haqaminiq̄w itam qa navoti'yuñwa; noq̄w ya itam hin aq̄w pöhut tuwi'yuñwni.

⁶ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Nu hapi God aq̄w pöhu, pu navoti pas antsanihqa, pu qatsi. Soon hak Inay awni, pas inuhpanen-saa.

⁷ Pi as uma nuy tuwi'yuñwe' soon uma Inay piw qa tuwi'yunwni; noq̄w yahpiy haqahpiy uma put tuwi'yuñwa; nihqe uma aw yórikya.

⁸ Noq̄w Philip put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um Unay itamumi mahtaknaq̄w itam pañso uyiwaltotini.

⁹ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pas as nu wūyavo umumum yantaq̄w, ya um nāto nuy qa tuwi'ta, Philip? Inumi yórikqa hapi Inay aw yori; noq̄w piw um nuy umumi Inay mahtaknaniqat inumi pañqawu.

¹⁰ Ya nu Inay amum sūkanihqat um qa tuptsiwa? Soñawnen pi nu put epniq̄w pu pam inuhpee. Nu umumi hihta lavayhte', qa nāp nahpiy lavayhtiñwu; pi Ina inuhpe qátuhqa tumalat hintsaki.

¹¹ Nu Inay epniq̄w pu Ina inuhpenihqat uma tūtuptsiwani; hal kurs uma qa pantotini, ñas'ew uma itumalay ahpiy inumi tūtuptsiwani.

¹² Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuptsiwhqa nuy hīhihta hintsakqat piw hintsakni, pu iit epnihqe pas pávanyaqat pam hintsakni, nu Inay awniniq̄w öviy'o.

¹³ Pu uma ituñwniy aw yankahkañw nāphihta öviy tūviñtotaq̄w, nu put panhtimantani; noq̄w Ina Tiy ahpiy pas pavan hímuniwhntini.

¹⁴ Uma ituñwniy aw yankahkañw nāphihta öviy tūviñtotaq̄w nu put panhtimantani.

The Promise of the Holy Spirit

¹⁵ Kurs uma inumi unañway'yuñwe', itutavoy añ hinwisni.

¹⁶ Pu nu Inay aw nāwaknani, noq̄w piw pam suk̄w umumi unañwtavi'taqat umumi távini, it Qahováriwtaqat Hikwsita. Noq̄w pam umumum sutsep yante',

¹⁷ Umuy hihta pas antsanihqat tutuqaynani. Put hapi ima yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam kurs hin kwusuyani, puma put qa tuway'yuñqe òviy'ò, piw qa tuwi'yuñwa. Noq̄w uma pi put tuwi'yuñwa, pam umumum yantaq̄w òviy'ò, nihqe nāt pam umuh'unañwpeq qátuni.

¹⁸ Pay nu soon umuy nal'oyini; pay nu nāt piw añq̄w umumini.

¹⁹ Nāt hihsavoniq̄w pay yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam inumi qa yórikyani, nīkañw uma inumi yórikyani. Pi nuy qatuq̄w òviy piw uma yesni.

²⁰ Noq̄w pep pu' uma nuy Inay epnihqat nanaptani; pu pan piw uma inuhpeyani, pu nu umuhpeni.

²¹ Itutavoy oyi'kañw añ hinmaqa hapi inumi unañway'tani; pu inumi unañway'taqat aw Ina unañway'tani; noq̄w nu put aw unañway'tani, nen aw namtaknani.

²² Noq̄w suhka Jesus aw nánatuwnaqa Judas yan mātsiwa. Qa pam momñwituy amumi Jesus mātavi. Noq̄w pam Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hintaq̄w òviy um itamumi namtaknat, yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy amumi qa namtaknani?

²³ Noq̄w Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay inumi unañway'taqa soon ilavayiy qa añ hinmani; noq̄w Ina put aw unañway'tani; noq̄w itam put awnen unañwayat ep qátuni.

²⁴ Inumi qa unañway'taqa hapi soon ilavayiy añ hinmani. Noq̄w nu umumi lavayit yuaataq̄w pam qa inuhpiy'ò, pam nuy añq̄w távihqat Inay ahpiy'ò.

²⁵ Noq̄w nu nāt umumumnikañw ìit umumi yuaayku.

²⁶ Noq̄w nu pan Inay aw nāwaknaq̄w, pam umumi unañwtavi'taqat Qahováriwtaqat Hikwsit umumi távini. Noq̄w pam umuy sohsok hihta tutuqaynani; nen nuy hihta umumi lavayhtiqat umuy sohsok ahoy u'nanani.

²⁷ Uma suyan unañway'yuñwni, nuy suyan unañway'taqat pan'i. Yep qatsit tunatyayat hinwisqam hakiy suyan unañway'taqat paysoq lavaytañwu; noq̄w nu qa panwat umumi yuaata. Uma qa hin unañway'yuñwni, piw umuh'unañwa qa tsawiniwyuñwni.

²⁸ Uma nanaptaq̄w ura nu umumi pañqawu: Nu ahpiynit piw añq̄w umumini. Pi uma inumi unañway'yuñwe' soon inumum qa hahlayhtotini, nu Inay awniqey pañqawhqaqat ep'e, pi Ina inuhpenihqe pas pávani.

²⁹ Noq̄w nāt hapi aw qa pituq̄w, pay nu añwu umuy āawna, hisat aw pituq̄w uma tūtuq̄waniqat òviy'ò.

³⁰ Yahpiy hapi nu pāpu soon pas umumi yuaatani, taq̄ Nukpana, yep qatsit ep moñw'iwtaqa añq'ò, noq̄w pam qahaqam hihta ep inumi tuyqawi'ta.

³¹ Noq̄w Ina inumi hin tutaptaq̄w nu pan hinma. Noq̄w put pantaqat akw yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam nu Inay aw unañway'taqat nanaptani. Huvam hoñvaa; itam yañq̄w ahpiyyani.

15

Jesus the Real Vine

¹ Nu hapi ovauyit pas antsanihqat anta, Noq̄w Ina hapi ūyi'taqa.

² Inuhpiy hohtakiwtaqa qa hímuy'vañwuqat pam ayo túkuñwu; pu pölöy'vañwuqat pam papsiñwu, noq̄w pahsat pu pam wūhaq aniwñañwu.

³ Noq̄w uma hapi it lavayit nu umumi lavayhtiqat akw kwanw'e'way'iwyuñwa.

⁴ Uma inumi wiwyuñwni, noq̄w nu umumi wiwtani; soon ovauyit ahpiy hohtakiwtaqa nāp natsviy hihta himuy'vañwu, pas pam kopölvuy aw wiwte'sa hihta aniwñañwu; noq̄w pan hapi uma inumi qa wiwyuñwe', soon hihta aniwñayani.

⁵ Nu hapi ovauyi; noq̄w uma hapi ahpiy hohtakiwyuñqamu. Nu hakiy aw wiwtaq̄w pam inumi wiwte' a'nö himuy'vamantani; pi uma qa inutsviye', soon hihta apitotini.

⁶ Inumi qa wiwtaqa lakput hohtakiwtaqat an ayo tūviñwu; noq̄w sinom put tsovalaye', q̄ohit aqw maspaye', put taqtsokyañwu.

⁷ Kurs uma inumi wiwyuñwe', piw ilavayiy umuh'unañwpeq pani'yuñwe', pep pu' uma hihta nānawakne', put òviy tūviñtotamantani; noq̄w pam umumi antsaniwmantani.

⁸ Uma a'nō aniwnaye', yan Inay pas pavan mātaktotani; pu piw yan uma pas antsa inumi nānatuwnayaqamyani.

⁹ Nu hapi pas Inay inumi hin unañway'taqat pan nu umumi unañway'ta; uma suan hinwisq nu umumi unañway'tani.

¹⁰ Uma itutavoy añ hinwisq pan nu umumi unañway'tani, pas nu Inay tutavoyat añ hinmaq̄w pam inumi unañway'taqat pan'i.

¹¹ Noq̄w uma pas hinhaqam hahlayhtotiniqat òviy nu umumi yan lavayhti; nu pas hinhaqam hahlayhtiqaqat pan'i.

¹² Noq̄w nu yan umumi tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni, pas nuy hin umumi unañway'taqat pan'i.

¹³ Kurs hak tāqa kwatsmuy amuñem qatsiy tave' suyan pi pam pumuy amumi pas pavan unañway'taqe òviy panhtini. Noq̄w qa hak put tāqat epnihqe pas pavan nuhtumi unañway'ta.

¹⁴ Uma nuy umumi hin tutaptaqat añ hinwise' ikwátsimyani.

¹⁵ Yahpiy hapi nu pāpu umuy qa tūwiktuñwantani, taq tūwiki moñwiw hihta hintsakq put qa navoti'tañwu. Nikañw nu umuy ikwátsimyaqat pan tūñwanta; pi nu Inay añqw hihta navotqey umuy sohsok āawna.

¹⁶ Qa uma hapi nuy namorstota, pi nu hapi umuy namorstaqe umuy sinmuy tsovalayaniqat òviy ayata; noq̄w tsovalniwyaqam qa hovalniwyani; noq̄w uma ituñwniy aw yankahkañw Inay aw hihta tūviñtotaq̄w pam umuy put máqamantani.

¹⁷ Nu umumi yan tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni.

The World's Hatred

¹⁸ Kurs yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam umumi qa suhtaq'ewyaq̄w pay ura puma inumi mohti qa suhtaq'ewyaqat uma u'ni'yuñwni.

¹⁹ Pi as uma yep qatsit tunatyayat añ hinwisq, pay put añ hinwisqam soon umuy qa hahlayyani; noq̄w uma pi yep qatsit tunatyayat qa añ hinwisq nu umuy put añqw namorsta; noq̄w òviy yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam umumi qa suhtaq'ewya.

²⁰ Ura nu umumi lavayhtiqw uma put u'ni'yuñwni; pay tūwiki moñwiw epnihqe qa pavan pasniñwu; noq̄w kurs sinom nuy okiwsasne' soon umuy piw qa okiwsasnani; kurs ilavayiy añ hinwise' pay soon piw umuhlavayiy qa añ hinwisni.

²¹ Nikañw pay uma isinomniq̄w òviy puma umuy yan hintsatsnani, nuy añqw távihqat qa tuwi'yuñqe òviy'o.

²² Pay nu pítuhqe pumuy amumi yuaaykuq̄w puma inumi qa tuptsiwyaq̄e qaanhtoti. Kurs puma ilavayiy qa nanapte' pay soon pas qaanhtotini. Nihqe pu' hapi puma kurs hihta akw qaanhtipuy tupkayani.

²³ Inumi qa suhtaq'ewnihqa hapi piw Inay aw qa suhtaq'ewa.

²⁴ Nu pumuy amutpik nihtiwhaqat kātutmalat hinhti. Qa hak inuhpenihqe hihta kātumalta. Kurs puma itutmalay aw qa yórikye' pay soon pas qaanhtotini; noq̄w pi as puma put aw yórikyakahkañw inumi qa suhtaq'ewya, pu Inay piw aw'i.

²⁵ Ura pumuy tutuveniyamuy añ yan pey'ta: Nuy qa hinhtiqw puma inumi qa suhtaq'ewya, yan'i. Noq̄w puma hin pey'taqat anhtoti.

²⁶ Nikañw ason nu umumi unañwtavi'taqat Qahováriwtaqat Hikwsit Inay añqw ayataq̄w, pam hihta pas antsanihqat umuy tutuqaynat, nuy hákiyinihqat sinmuy āawnani.

²⁷ Pu uma piw pas nāp hihta aw yórikyaqey tuawi'yuñwni, uma yayhniwhqat añqaq̄w inumum hinnumyaq̄e òviy'o.

16

¹ Uma qa hin unañwtotiniqat òviy nu umumi yan lavayhti.

² Nāt sinom hihta aw tōnawyuñqey añqw umuy ayo ipwayani; tis pi nāt òviy puma umuy qōqyaniqat aw pītuni; noqw panhtiqa God eñem tumaltaqey wūwamantani.

³ Puma hapi Inay nuy enañ qa tuwi'yuñqe òviy umuy panhtotini.

⁴ Nikañw ason hisat aw pituqw ura nu umuy añwu pay put āawnaqat uma u'nayaniqw òviy nu umumi yan lavayhti, nāwuspi nāt nu umumumnihqe òviy qa mohtihqat umumi iit yuaayku.

The Work of the Holy Spirit

⁵ Noqw pu' hapi nu Inay nuy añqw távihqat ahoy awni. Noqw uma qa haqawat nuy haqaminiqat tūviñta.

⁶ Noqw pay pi nu umumi iit lavayhti qw òviy umuh'unañwa pas qa hahlayhtoti.

⁷ Noqw pay nu umumi pas qaatsat pañqawni: Pas nuy ahpiyniniqw pam umuñem lomahintani; pi nuy qa ahpiyni qw umumi Unañwtavi'taqa soon umumi pītuni, pi nu ahpiyen añqw put umumi távini.

⁸ Ason pam pite' yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qaantotiqat pumuy navotnani, pu hakiy hin suan hinmaqat pumuy māmatsnani, pu God sinmuy hin yukunaniqat amumi mahtaknani.

⁹ Pam pumuy inumi qa tuptsiwyaqe qaantotiqat pumuy navotnani.

¹⁰ Piw nuy suan hinmaqat pumuy māmatsnani, Inay awnihqat akw'a; noqw uma pāpu inumi qa yórikyani.

¹¹ Piw God sinmuy hin yukunaniqat amumi mahtaknani, pi pam yep qatsit aw moñwit pay eñem yúkuqe pas qahihtata.

¹² Nāt nu nihtiwhta qat hihta umumi yuaaykuniqw, uma kurs hin nāt put sohsok òmahtotani.

¹³ Nikañw ason i' Hikwsi pas antsanihqqa pite', pam sohsok antsanihqat umuy māmatsstoy nani; pam qa nāp nahpiynihqat yuaataniqee. Pam hihta navote' put yuaayku-mantani, pu pam hihhihta nātoyaniqat umuy āwintani.

¹⁴ Ason pam nuy pas pavan hihtatani, pi pam itutuqayhpiy òmahtat, put umuy āwintani.

¹⁵ Inay tutuqayhpiat sohsy piw itutuqayhpi, paniqw òviy nu pañqawu: Pam ason itutuqayhpiy òmahtat, put umuy āwintani.

Sadness and Gladness

¹⁶ Nāt hihsavoniqw pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, nu Inay awniniqw òviy'o.

¹⁷ Pahsat pu put aw nānatuwnayaqam haqawat nānami pañqaqwa: Ya sen pam hihta itamumi lavayhti qe pañqawu: Nāt hihsavoniqw pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, pu Nu Inay awniniqw òviy'o, kita?

¹⁸ Noqw òviy puma pañqaqwa: Ya sen pam hihta pañqawhqe Hihsavoniq'ò, kita? Itam hihta pañqawh qat aw māmatsya.

¹⁹ Noqw puma as put tūviñtotaniqey nānawaknaqw Jesus navoti'taqe amumi pañqawu: Ya nu umumi Pay hihsavoniqw uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, kítahqat uma nātuviniñlalwa?

²⁰ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Nāt uma tsaykitani, pu pas hihta ep qahahlayhtotiqey pan hiñqaqwani; noqw tuwat yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam hahlayyani, noqw úmawat qahahlayyani; nikañw pay umuhqahahlayhpi hahlayhpini-whtini.

²¹ Wuhti tihtatutuyne' qahahlayñwu, tuwaniyat aw pítuñwuniqw òviy'o; nikañw ason pam tihte' pahsat kānavotpiy pāpu qa u'ni'tañwu, sino tūwaqatsit aw tihtiw hq put ep hahlayñwunihqe òviy'o.

²² Noq̄w pan uma qahahlayyani; nīkañw pay nu nāt piw umumi pohtani, noq̄w umuh'unañwa hahlayhtotini, pu umuhhahlayhpiy soon himu sohtapnani.

²³ Pu hisat aw pituq̄w uma soon pāpu nuy hihta tūviñlawni. Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma ituñwniy aw yankahkañw Inay aw nāp hihta òviy tūviñtotaq̄w pam umuy put máqamantani.

²⁴ Yuk pahsavo hapi uma qa hisat nāt ituñwniy aw yankahkañw hihta òviy tūviñtota. Uma aw tūviñtote' òmahtotani, nen pas hinhaqam hahlayhtotini.

Victory over the World

²⁵ Yan nu pay tupkiwtaqat umumi yuaayku; ason hisat aw pituq̄w pep pu' nu soon pāpu ilavayiy tupkitat, umuy Inay pas suyan āawnani.

²⁶ Ason pep pu' uma ituñwniy aw yankahkañw hihta òviy tūviñlalwani. Noq̄w nu umuñem Inay aw tūviñtaniqey hapi qa pañqawu;

²⁷ Pi Ina pas nāp umumi unañway'taq̄w òviy'ò, ispi uma inumi unañway'yuñq'ò, nihqe nu God añq̄w pítuhqat uma tūtuptsiwa.

²⁸ Nu Inay añq̄w yámakqe, tūwaqatsit aw pitu; nit pu' nu tūwaqatsit mātapt, Inay awni.

²⁹ Noq̄w put aw nánatuwnayaqam put aw pañqawu: Meh, pu' hapi um pas suyan yuaaykuqe, pāpu qa sómokit lavayhti.

³⁰ Pu' hapi itam uñ sohsok hihta navoti'taqat tūtuptsiwa; noq̄w soon kurs pas hak sōwu hihta tūviñlawni. It akw pu' itam uñ God añq̄w pítuhqat tūtuptsiwa.

³¹ Noq̄w Jesus lavayhtiye pumuy amumi pañqawu: Ya uma pu' tūtuptsiwa?

³² Meh, aw hapi pituto, híkis pay aw pitsíwta, uma tatslake', nanāp umuhkiy añhqe nankwuse', nuy nalmatapyaniqat aw'i. Nīkañw pay nu qa nālaa, pi Ina inumuma.

³³ Uma inuhpe kwakwhaiwyuñwniqat òviy nu umumi yan lavayhti. Uma tūwaqatsit ep kānanvotyani; nīkañw pay uma su'qawyuñwni, nu hapi yep qatsit ánwuta.

17

Jesus Prays for His Disciples

¹ Yan Jesus lavayhtit, òmiq tātayht, pañqawu: Inaa, aw hapi pitu; um Uhtiy pas hímuniqat pan nuhtumi mātaktani, noq̄w Uhti tuwat uñ pan mātaktani.

² Pi um Uhtiy sohsokmuy sinmuy amumi òqalat maqa, nihqe hakimuy hihsa'nihqamuy put aw noaq̄w, pam qatsit qaso'taqat amumi nóaniqat um pan put eñem yuku.

³ Noq̄w hak uñ pas suhka antsa God-nihqat tuwi'te' pu Jesus Christ uhpiy taviwhqat piw tuwi'te' qatsit qaso'taqat himuy'vani.

⁴ Nu tūwaqatsit ep uñ pas hímuniqat nuhtumi mātakta; um nuy hihta tumalat ayataqat hapi nu yuku.

⁵ Noq̄w taay, Inaa, ura tūwaqatsit nāt qa háqamniq̄w nu úmumnihqe lolmat tālawñwat pitsáñway'ta. Noq̄w òviy nu ūmi pituq̄w um piw pan nuy lomavitsañwtoynani.

⁶ Um sinmuy amuñaq̄w hakimuy inumi noaq̄w nu uñ hákiyñiqat pumuy āawna; puma as úhimumyaq̄w um pumuy inumi noa, noq̄w puma uhlayayiy añ hinwisa.

⁷ Nihqe um hihta inumi noaq̄w pam sohsoy ūñaq̄wnihqat puma nanapta.

⁸ Pi um it lavayit inumi mātapiq̄w nu amumi put mātavi; noq̄w puma put òmahtota, nihqe nu ūñaq̄w yámakqat pas suyan nanaptaqe pay um pas nuy añq̄w távihqat tūtuptsiwa.

⁹ Nu pumuy amuñem okiw nāwakinta; nu yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qa pumuy amuñem nāwakinta; um hakimuy inumi noaq̄w nu pumuy amuñem nāwakinta, puma uhsinomniq̄w òviy'ò.

¹⁰ Noq̄w sohsoyam isinom uhsinomu, pu sohsoyam uhsinom isinomu, noq̄w nu amuhpiy pas hímuniwhiti.

¹¹ Noq̄w nu hapi pāpu qa tūwaqatsit ep hinnuma, noq̄w ima nāt tūwaqatsit epya; noq̄w nu yañq̄w ūmii. Qahováriwhpu Inaa, um hakimuy inumi nóahqey pumuy pas nāp uhtuñwniy öqalayāt akw oyi'tani, noq̄w puma sūkayani, itamuni.

¹² Nu nāt tūwaqatsit ep pumuy amumum hinnumq̄e uhtuñwniy añ pumuy oyi'ta; um hakimuy inumi noaq̄w nu pumuy pās oyi'taq̄w qa himuwa haqami hiniwhti, pay i' sūlawhtiniqey namorstiwhqa-saa, hin pey'taqat anhtiniqat öviy'ö.

¹³ Noq̄w nu yahsatniq̄w yañq̄w ūmii, nihq̄e okiw pas pay imuy unañwpeq ihahlayhpiy aniwni'yuñwniqat öviy nu tūwaqatsit ep yan hiñqawlawu.

¹⁴ Nu amumi uhlayviy mātavi, noq̄w yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam pumuy amumi qa suhtaq'ewya, puma qa yep sinoiwyuñq̄w öviy'ö, nuy qa pep sinoiwtaqat pan'i.

¹⁵ Um as tūwaqatsit añq̄w pumuy ipwaniqat nu qa pan ūmi tūviñlawu, um qalolmat añq̄w okiw pumuy ayo oyi'taniqat pan'i.

¹⁶ Puma inún qa yep qatsit ep sinoiwyuñwa.

¹⁷ Um uhlayviy pas antsanihqat akw pumuy nēñem qenivo öyani; uhlayvi pas antsa.

¹⁸ Um nuy sinmuy amumi tavi, noq̄w öviy pay hapi nu piw pan nuhtumi pumuy ayata.

¹⁹ Nihq̄e nu pumuy tunatyawkañw qenivo nātavi, puma as pas antsa piw qenivo oyiwyuñwniqat öviy'ö.

²⁰ Pu nu qa ímuy-sa amuñem tūviñlawu, nāt hakim pumuy lavayiyamuy ahpiy inumi tūtuptionsiwaniqamuy amuñem pīwu.

²¹ Okiw as puma sohsoyam sūkayaniqat nu tūviñlawu, um Ina inuhpeniq̄w pu nu uhpenihqat pan piw itamuhpe sūkayaniqata; noq̄w pep pu' tūwaqatsit ep sinom um nuy añq̄w távihqat tūtuptionsiwani.

²² Noq̄w um hin nuy kaptsi'taq̄w pan piw nuy pumuy kaptsi'ta, puma itamun sūkayaniqat öviy'ö.

²³ Nu pumuy amuhpeniq̄w pu um inuhpee, noq̄w puma itamuhpe pās pasiwyuñwni, noq̄w sinom nanaptaq̄w um nuy añq̄w tavi, nihq̄e pas hin inumi unañway'taqey pan piw amumi unañway'ta.

²⁴ Inaa, um imuy hakimuy nuy maqaq̄w puma as nuy háqamnihqat pep inumyaniqat nu nāwakna, nen it lolmat tālawñwat um nuy máqahqat puma aw tayyuñwni, pi um nāt tūwaqatsit qa yukihq̄w pay pepeq̄ inumi unañway'ta.

²⁵ Súantaqa Inaa, yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam uñ qa tuwi'yuñwa, noq̄w nu uñ tuwi'ta, noq̄w ima hapi um nuy añq̄w távihqat navoti'yuñwa.

²⁶ Noq̄w nu hapi uñ pumuy āawna. Noq̄w okiw as um inumi hin unañway'taq̄w pan hapi pumuy nānami unañway'yuñwniqat öviy nu soon nāt qa uñ pumuy āwintani. Nen nu pas antsa amuhpe yantani.

18

The Arrest of Jesus

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Yan Jesus lavayhtit put aw nānatuwnayaqamuy tsamkañw pahpiy nakwsuq̄w, puma haq̄e' sika Cedron yan mātsiwhqat yupqöymi nõña; noq̄w pam haqami olive qölmi pítuhq̄e, put aw nānatuwnayaqamuy amumum pañso paki.

² Noq̄w put momñwituy amumi mātapaqa Judas piw put háqamnihqat tuwi'ta, Jesus put aw nānatuwnayaqamuy tsamkañw qa sūs pañsoniñwuniq̄w öviy'ö.

³ Noq̄w God awwat mohpeq momñwit Pharisee-sinmuy amumum tuwalan'a'yatuy hoñvia'yatuy enañ Judas aw mātavi; noq̄w puma wihqöhi'wiskañw, kopitsoki'wiskañw, tunipi'wiskahkañw put amum pañsoya.

⁴ Noq̄w öviy Jesus hin hintsaniwniqey sohsok navoti'taq̄e amumi nakwsuhq̄e pañqawu: Ya uma hakiy hepnumya?

⁵ Noq̄w puma lavayhtotiḡe aw pañq̄aq̄wa: Itam hakiy Nazareth añq̄w t̄āqa Jesus hepnumya. Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Nu' pam'i. Noq̄w Judas amumi put m̄ātapqa pumuy amumum wunu.

⁶ Noq̄w pam panis pamnihq̄ey amumi pañq̄awhq̄ pahsat pay puma áhoywat hohyokat, tutskwami patañmunumhti.

⁷ Pahsat pu piw pam pumuy t̄uviñtaḡe amumi pañq̄awu: Ya uma hakiy hepnumya? Noq̄w puma pañq̄aq̄wa: Itam hakiy Nazareth añq̄w t̄āqat Jesus hepnumya.

⁸ Jesus lavayhtiḡe pañq̄awu: Pay pi nu pamnihq̄ey umumi pañq̄awu; noq̄w òviy kurs uma nuy hepnumye', uma imuy m̄ātapyani.

⁹ Ura pam hiñq̄awhq̄ put anhtiniq̄w òviy'ò, ura pam pañq̄awu: Imuy hakimuy um inumi noaq̄w nu qa hihtawat kwahi, it'a.

¹⁰ Pahsat pu Simon Peter sipwuvahpi'taḡe put hórok̄nat, God awwat mohpeḡ moñwit t̄ūwikiyat wuvahtaḡe, putvaq̄w naqvuyat ayo tuku. Noq̄w i' hak t̄ūwiki Malchus yan m̄ātsiwa.

¹¹ Pahsat pu Jesus Peter aw pañq̄awu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aq̄w pánaa. Ina inuñem okiwsanhpit kuyapkuyhq̄ pay nu soon qa put hikwni.

Jesus before Annas

¹² Pahsat pu sohsoyam tuwalan'a'yam-niq̄w pu moñwíam, hoñviaymuyatuy amumum Jesus ñuayaḡe put somya;

¹³ Nit mohti Annas aw put wikya, pam pi Caiphas mööñañwuy'ta; noq̄w Caiphas put yahsañwuy ep God awwat mohpeḡ moñw'iwta.

¹⁴ I' Caiphas hapi ura Jew-sinmuy amumi pañq̄awu pay ura hak s̄ūka sinmuy amuñem mokq̄ pam ñas'ewniq̄ata.

Peter Denies Jesus

(Mt 26.69-70; Mr 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁵ Noq̄w Simon Peter Jesus añki, pu suhka put aw nánatuwnaqa; pamwat God awwat mohpeḡ moñwit tuwi'ta; nihq̄e pam Jesus amum God awwat mohpeḡ moñwit k̄iyat aw paki.

¹⁶ Noq̄w Peter pay hötsíwat ihpaḡ wunu. Noq̄w pahsat pu suhka Jesus aw nánatuwnaqa God awwat mohpeḡ moñwit tuwi'taḡa yámakq̄e, hötsíwat aw tunatyawtaḡat m̄ānat aw yuaaykuḡe Peter pana.

¹⁷ Pahsat pu māna hötsíwat aw tunatyawtaḡa Peter aw pañq̄awu: Ya qa um piw it t̄āqat aw nánatuwnaqa? Noq̄w pam pañq̄awu: Qae.

¹⁸ Noq̄w iyohooniq̄w, òviy t̄ūtuwikt hoñvia'yatuy amumum tövumsit hoveyelayaḡe aw hoñkahkañw nāmukintota. Noq̄w Peter pumuy amumum aw wunuwkañw nāmukinta.

The High Priest Questions Jesus

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Lk 22.66-71)

¹⁹ Pahsat pu God awwat mohpeḡ moñwi Jesus t̄uviñtaḡe put aw nánatuwnayaq̄am hákimyaq̄at put t̄uviñta, pu hihta pam pumuy tutuq̄aynaq̄ata.

²⁰ Noq̄w Jesus lavayhtiḡe aw pañq̄awu: Nu nuhtumi susmataḡ yuaata. Nu tsotsvalkive sutsep tutuq̄ayna, pu God k̄iyat ep'e, pañso Jew-sinom sutsep tsotsvalya; nu qa hihta nanauyve lavayhti.

²¹ Noq̄w um hinoḡw nuy t̄uviñlawu? Nu hihta yuaaykuḡat um inumi t̄ūqayyuñq̄amuy t̄uviñtanikañwo; meh, puma nuy hiñq̄awhq̄ navoti'yuñwa.

²² Noq̄w yan pam lavayhtiḡw, pu suhka hoñiaya put aqlap wúnuhq̄a mapq̄ölöy akw Jesus wuvahta, pañq̄awkañwo: Ya um hinoḡw God awwat mohpeḡ moñwit aw panhaq̄am hiñq̄awu?

²³ Noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Pay pi kurs nuy q̄alolmat lavayhtiḡw um put pañq̄awni; kurs pay nuy s̄ūañq̄awhq̄ ya um hinoḡw nuy wuvahta?

²⁴ Noqw Annas put somt, God awwat mohpeq moñwit Caiphas aw hōna.

Peter Denies Jesus again

(Mt 26.71-75; Mr 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Noqw Simon Peter pep wunuwkañw nāmukinta; noqw haqawat pep hoñqam put aw pañqawa: Ya qa um piw put aw nánatuwnaqa? Noqw pam qa nakwhaqe pañqawu: Qae.

²⁶ Noqw haqawa God awwat mohpeq moñwit tūwkiat Peter aw pañqawu: Puyaw qa um oliveqölpe put ámumniqw nu ūmi qa tātayi? Pam hapi Malchus añqwvi, it hakiy naqvuyat Peter ayo tukuqw put'a.

²⁷ Pahsat pu Peter piw nāt qa nakwha, noqw pahsat pay taqakowako töqti.

Jesus before Pilate

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Pahsat pu puma Caiphas añqw Jesus haqami Rome añqw moñwit kīyat aw wikya; noqw súitsi; noqw puma pay moñwkimi qa yuña, taq ka Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwhqat añqw nōnōsaniqey qa hu'waniwyani.

²⁹ Pahsat pu Rome añqw moñwi Pilate yan mātsiwhqa yámakqe amumi pañqawu: Ya uma hihta it nēveltotoynaya?

³⁰ Noqw puma lavayhtotiqe aw pañqawa: Pay pi as i' tāqa qa nukpananiqw soon itam ūmi put wikvayani.

³¹ Pahsat pu Pilate amumi pañqawu: Pay pi uma put wikye' umumi hin tutavot an put yukunayani, kita. Noqw öviy Jew-sinom put aw pañqawa: Itam hakiy nīnayaniqey mewniwta.

³² Ura Jesus hin mokniqey lavayhtiqat anhtiniqw öviy puma pañqawa.

³³ Pahsat pu Pilate piw pavasiwhkimi pakit, Jesus wánwayhqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiamu?

³⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Ya pay um pas nāp it lavayhti? sen pay hakim nuy pamnihqat uñ āawnaya?

³⁵ Noqw Pilate lavayhtiqe aw pañqawu: Ya nu Jew-sino? Pi nāp uhsinom God awwat mohpeq momñwituy amumum uñ inumi mātapyā. Ya um hihta hinhti?

³⁶ Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay imoñwtunatyā qa yep qatsit ahpiy'o, pi as imoñwtunatyā it qatsit ahpiyniqw soon itumal'a'yam as qa rohomhtotini; noqw nu Jew-sinmuy amumi qa noiwni; noqw pi imoñwtunatyā qa yañq'ö.

³⁷ Noqw öviy Pilate put aw pañqawu: Noqw um moñwi? Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Um súañqawu. Pi nu yaniqw tihtiwa; nihqe nu it hihta pas antsanihqat tuawi'taniqe öviy tūwaqatsit aw pitu. Pas antsanihqat añ hinwisqam sohsoyam itōnay nanaptañwu.

³⁸ Noqw Pilate put aw pañqawu: Ya himu pas antsaa?

Jesus Sentenced to Death

(Mt 27.15-31; Mr 15.6-20; Lk 23.13-25)

Pam kitat, piw Jew-sinmuy amumi yámakqe, amumi pañqawu: Pas nu qa haqam qaanhtiqat put aw tuwa.

³⁹ Noqw pay pi Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwhqat aw pituqw nu hakiy umumi mātāpmananiqat uma pan tuwi'yūñwa. Noqw nu Jew-sinmuy moñwīyamuy umumi mātāpnīqat uma nānawakna?

⁴⁰ Pahsat pu puma sohsoyam piw nāt sáakmaqe pañqawa: Qa i'ni, Barabbasni. Noqw i' Barabbas pi hihta tūnawhkilawu.

19

¹ Pahsat pu Pilate solāwamuy pan ayataqw puma Jesus haqami wikyaqe wuvahpī akw put qa sūs wuvahtota.

² Pahsat pu puma hihta kūtay'taqat kwitetotaqe put wihkat yukuyat put Jesus qötösomtoynaya, nit pu hihta palasakwat usimnit put usihtoynaqae,

³ Aw pañqaqwa: Öqawmañwu, Jew-sinmuy moñwíamu! Pu puma may akw wuvalalwa.

⁴ Pu òviy Pilate piw yámakqe sinmuy amumi pañqawu: Meh, nu hapi qa haqam qaantaqat it aw túwahqe umuy navotnaniqey òviy nu umumi put hórokna.

⁵ Pahsat pu Jesus kūtāt akw qötösomiwkañw palasakwat usimnit uskañw pañqw yama. Noqw Pilate umumi pañqawu: Taa, yep tāqa.

⁶ Noqw òviy God awwat mohpeq momñwit hoñvia'yatuy amumum put aw yórikyaqe sáakmaqe pañqaqwa: Nahoylehtsit aw múaa! Nahoylehtsit aw múaa! Noqw Pilate amumi pañqawu: Uma pi wikye' put nahoylehtsit aw muayani, nu pi qa hihta qaantaqat put aw tuwa.

⁷ Noqw Jew-sinom lavayhtotiqe pañqaqwa: Itam hihta ep yukuyamantaniqe tutavot pasiwyuñwa; noqw itahtutavoyniqw pi soon pam qa mokni, pam God Tíatnihqey pañqawhqe òviy'o.

⁸ Noqw òviy Pilate pan lavayit navotqe pu' pas maqasti.

⁹ Nihqe pavasiwhkimi piw pákihqe Jesus aw pañqawu: Ya um hak háqaqö'? Noqw Jesus aw qa hiñqawu.

¹⁰ Pahsat pu Pilate put aw pañqawu: Noqw ya um inumi qa hinwat lavayhtini? Nu uñ mātāpnīqey, sen nahoylehtsit aw muiwniqat uñem yúkuniqey aw öqalat pasiwta. Ya um qa it navoti'ta?

¹¹ Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay as öqalat qa òñaqw ūmi noiwhq soon um inumi öqalani. Pantaqw òviy i' hak nuy ūmi mātāpqa uhpenihqe pas wukoqaanhti.

¹² Pahpiy pu Pilate as put mātāpnīqey tunatyalti; noqw Jew-sinom sáakmaqe pañqaqwa: Um it tāqat mātave' pay Caesar qa kwātsiatni, hak haqam nāmoñwlawhqa pan Caesar aqw hiñqawñwu.

¹³ Noqw òviy Pilate it navotqe Jesus wikkañw ihpo yama, nit pu haqam Owaqantupha yan túnwantiwhqat ep moñw'atsvewat ep qatuptu, haqam Hebrew-sinmuy amuhkwanihqe Gabatha yan mātsiwhqat ep'e.

¹⁴ Noqw Amutsava Yūmosanihqat ep nōviwniqat totokay'yuñwa, noqw tāwanasavehaqamo. Noqw Pilate Jew-sinmuy amumi pañqawu: Taay, yep umuhmoñwi!

¹⁵ Noqw puma sáakmaqe pañqaqwa: Tūvaay, tūvaay! Nahoylehtsit aw múaa! Noqw Pilate amumi pañqawu: Noqw ya nu umuhmoñwi nahoylehtsit aw muiwniqat eñem yúkuni? Noqw God awwat mohpeq momñwit pañqaqwa: Itam qa hakiy moñwí'yuñwa, pas Caesar-saa.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Lk 23.26-43)

¹⁶ Pahsat pu puma put nahoylehtsit aw muayaniqat òviy pam amumi put mātavi; noqw puma nuayaqe ahpiy wikya.

¹⁷ Noqw pam nahoylehtsiy ikwiwkañw haqami Masqötvihka yan túnwantiwhqat aw'i; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Golgotha yan túnwantiwa.

¹⁸ Pep pu' puma hakimuy lōqmuy put enañ nahoylehtsit aw muaya, nan'ikaqee, noqw Jesus amuhsavee.

¹⁹ Noqw pam hak hímunihqat Pilate pēnaqe nahoylehtsit atsve mua; noqw yan pey'ta: JESUS NAZARETH AÑQWNIHQQA JEW-SINMUY MOÑWIAMU.

²⁰ Noqw Jesus haqam nahoylehtsit aw muiwhq pam kīñaqw qa yāpo; noqw òviy kaysiwhqam Jew-sinom it atsva yan pey'taqat añ tuñwáya. Noqw pam Hebrew-sinmuy amuhkwa pey'ta, pu Greek-sinmuy, pu Latin-sinmuy.

²¹ Pahsat pu Jew-sinmuy amuñaqw God awwat mohpeq momñwit Pilate aw pañqaqwa: Jew-sinmuy moñwíamu, um qa yan pēnat, pam Jew-sinmuy moñwíamnihqey pam kítaqat um pēnani.

²² Noqw Pilate lavayhtiçe pañqawu: Pay pi nu hin pēnaqw pay pi pantani.

²³ Pahsat pu solāwam Jesus nahoyehtsit aw muayaçe yuwsiyat nālōvo o'yaçe nāhuyva; noqw ahtōqō'napnaat qa tūhiwtaçe ahsupoq pōqniwta.

²⁴ Noqw ōviy puma nānami pañqaqwa: Itam qa tsíkayat, put ōviy nanavō'yani, mātaqpi hak putni, kitota. Yan puma tutuvenit antsanhtota, ura pan pey'ta: Puma iyuwsiy nāhuyvayaçe inapnay ōviy nanavō'ya. Noqw ōviy solāwam panhtoti.

²⁵ Noqw pep Jesus nahoyehtsiyat aqlap put yuat wunuwta, pu yuyat tupkoat Mary, hakiy Cleopas nōmaata, noqw pu Mary Magdalene.

²⁶ Noqw Jesus yuy tuwa, pu put aw nānatuwnaqat pas aw unañway pep wūnuwtaqata, nihqe yuy aw pañqawu: Wuhti, ayam uhtii.

²⁷ Pahsat pu pam put aw nānatuwnaqat aw pañqawu: Ayam únuu. Noqw pahpiy put aw nānatuwnaqat put kiy aw wīki.

The Death of Jesus

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Lk 23.44-49)

²⁸ Yantaqat atsva pu' Jesus tumalay pay sohsok yúkuhqey navoti'taqe pañqawu: Nu pānaqmoki, kita, hin pey'taqat antaniqw ōviy'o.

²⁹ Noqw pep tsaqaptat añqw ovavala a'nō sika kūyiwta; noqw puma hihta sōyatkot put aqw móroknayat, pu himu hisop yan mātsiwhqat kohoyat epeq sōnnayat put moami itaya.

³⁰ Pu ōviy Jesus ovavolat añ yúkuhqe pañqawu: Yukilti, kitat yōkoltit sohsok hikwsu.

Jesus' Side Pierced

³¹ Noqw ép nasuñwintalōñnit pas kaptsiwhqat ep totokay'yuñwa. Noqw pumuy tokoam nāt nasuñwintalōñnit ep nahoyehtsit añ hāyiwyuñwniqat ima Jew-sinom qa nānawakna. Noqw ōviy puma Pilate awyaçe aw pañqaqwa: Um as solāwamuy ayataqw, puma hokayamuy qōqhitote' pumuy haqami hintsatsnani.

³² Pahsat pu ōviy solāwam ōkihqe mohti'maqat-nikañw pu mitwat put amum nahoyehtsit aw muiltiqat pumuy lōvaq hokayamuy qōqhitota.

³³ Nit puma Jesus aw ōkiqw pay kurs pam mōki, noqw ōviy pay puma put hokayat qa qōhiknaya.

³⁴ Nikañw suhka solāwa lansay akw put suyvaqewat sōhkwiknaqw pahsat añqw uñwa kūyit enañ munva.

³⁵ Noqw nu hapi it aw yori, nihqe hihta navoti'taqey pas suyan tuawi'ta; nu qa atsálawu, noqw uma kurs hin qa tūtuptionsani.

³⁶ Hin pey'taqat hapi anhtiniqw ōviy īi yaniwhti, ura yan pey'ta: Qa himuwa put ōqaat qōhikiwni, yan'i.

³⁷ Pu piw sutske' yan pey'ta: Puma hakiy sōhkwiknayaqey aw yórikyani, yan'i.

The Burial of Jesus

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Yantaqat atsva pu' hak tāqa Aramatheat añqwnihqa Joseph yan mātsiwhqa Pilate awnihqe Jesus tokoyat haqami hintsanniqey put aw maqaptsi'ta; noqw Pilate put hu'wa. Noqw ōviy pam pítuhqe Jesus tokoyat haqami yawma. Pam hak as nuhtum Jesus aw tuptionsani; nikañw Jew-sinmuy mamqasqe ōviy qa hakiy put āawna.

³⁹ Noqw pu piw Nicodemus hihta myrrh aloes enañ namiqwriwtaqat tsivót-sikip sunat pututuwanit pahsa'haqam kimakañw ep pitu. Ura pam hak mohtihaqam mihikiwtaqw Jesus aw pitu.

⁴⁰ Pu õviy puma Jesus tokoyat haqami távihqe kwañwáhovaqtuqat tōsit atsva put siwuwuykinat tsatsákwmōtsaput linen yan mātsiwhqat akw put mokahta, hin Jew-sinom hakiy masyuwsinayañwuqat pan'i.

⁴¹ Noqw pam haqam nahoyehtsit ep muiltiqat ep himuqölö; noqw pep puhutuamtuhsö; noqw nāt pas qa hak hisat pañsoq taviwa.

⁴² Noqw Jew-sinom totokay'yuñqw õviy puma pep Jesus tavi, pam tuamtuhsö áhayhpniqw õviy'o.

20

The Empty Tomb

(Mt 28.1-8; Mr 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ Noqw Sundayt aw pituqw, suits talavay nāt qa talq, Mary Magdalene tūamit aw'i; noqw kurs owa tūamit aqw ũtsiwtañwuqa ayo taviwa.

² Pahsat pu pam wárikqe, Simon Peter-nit pu nuy, Jesus aw unañwayat yan tūnwantiwhqat, itamumi pañqawu: Taq kurs Tutuyqawhqat tūamit añqw hóroknaya; nihqe haqami pi put hintsatsna.

³ Pu õviy nu Peter amum tūamit aqw wari.

⁴ Noqw nu Peter ehpeqtaqe pay mohti pañso pitu.

⁵ Nihqe nu motoltiqe ahpamiq tātayhqe tsatsákwmōtsaput ep oyiqw tuwa; nikañw pay nu qa aqw paki.

⁶ Pahsat pu Simon Peter inuñk pitu; nihqe tūamit aqw pákihqe, tsatsákwmōtsaput ep oyaqw tuwa.

⁷ Pu hōhōnpi put qötöyat akw as mōkiwtaqa pay tsatsákwmōtsaput qa enañ qatskañw pay nāla suphaqam qātsi.

⁸ Pahsat pu nu tuwat aqw paki, nihqe nu yórikqe tuptsiwa.

⁹ Pam mokiwuy añqw pas soon ahoy qa tātayniqat pan pey'taqat nāt itam qa mātsi'yuñqe õviy'o.

¹⁰ Pahsat pu itam ahoy pañqw nima.

Jesus Appears to Mary Magdalene

(Mt 28.9-10; Mr 16.9-11)

¹¹ Noqw Mary tūamit ihpaq wunuwkañw okiw pakmumuya; nihqe õviy pam pan hiñqawkañw, motoltit, tūamit aqw yori;

¹² Nihqe hakimuy lōqmuy hoñviayatuy qōtsat yuwsit'atqamuy pepeq qatuqw tuwa, haqe' Jesus tokoat as qatsqat pep suhka qötöveniñw, pu suhka kukveq'a.

¹³ Noqw puma hakim put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw pakmumuya? Noqw pam amumi pañqawu: Ispi kurs puma Itutuyqawhqaqay haqami hintsatsnaqe, haqam put taviyaqw nu qa navoti'taqe õviy'o.

¹⁴ Yan pam hiñqawht, ahoy namtökkañw Jesus pep wunuqw tuwa; nit pam Jesus-niqw qa māmatsi.

¹⁵ Noqw Jesus put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw pakmumuya? Ya um hakiy hepnuma? Noqw pay pam ũyit tumalay'taqanihqat pam wūwahqe aw pañqawu: Tāqa, kurs um put haqami hintsane', um haqam put távihqey nuy āawnani; noqw nu haqami hintsanni.

¹⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Mary. Noqw pam aw namtökt, put aw pañqawu: Rabboni, kita. (Pam Tūtutuqaynaqa i'nihqe pam'i.)

¹⁷ Jesus put aw pañqawu: Um nuy qa ñuñ'ani, taq nu nāt Inay aw qa wūvi. Um itupkomuy amuminen amumi pañqawni: Nu God Inay aw wupni, pu pay pam piw Umunaa, pu Umuhutuyqawhqa.

18 Noq̄w Mary Magdalene Tutuyq̄awh̄q̄at aw yórik̄q̄ey put aw nánatuwnayaq̄amuy amumi tūawwa, pu pam yan put aw lavayhtīq̄ata.

Jesus Appears to His Disciples

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Lk 24.36-49)

19 Noq̄w ép Sundayt ep tapkiq̄w put aw nánatuwnayaq̄am haq̄am tsovawtaq̄e, okiw Jew-sinmuy mamq̄asyaq̄e ôviy hōtsíwhpa' uhtsi'yun̄q̄w, Jesus pítuhq̄e, amuhsonve wunuwkañw pañq̄awu: Uma kwakwhat unañway'yun̄wni.

20 Yan pam lavayhtit, tokoy haq̄ami sōhkwiknayaq̄at pumuy amumi mahtakna may énaña. Noq̄w put aw nánatuwnayaq̄am Tutuyq̄awh̄q̄at aw yórikyaq̄e hahlayhtoti.

21 Pahsat pu Jesus piw amumi pañq̄awu: Uma kwakwhat unañway'yun̄wni. Nu hapi hin Inay nuy ayataq̄at pan piw tuwat umuy añq̄e' ayata.

22 Yan pam lavayhtit, amumi hikwsut pañq̄awu: Huvam Qahováriwtaq̄at Hikwsit kwusuyaa.

23 Uma hakiy q̄aanhtipuyat ayo yukuyaq̄w pam ayo yukiwñwu; pu uma hakiy q̄aanhtipuyat qa ayo yukiwñiq̄at pañq̄aq̄waq̄w pam qa ayo yukiwñwu.

Jesus and Thomas

24 Noq̄w imuy pakwt lōq̄ sihkay'taq̄amuy amuñaq̄w hak Thomas, Didimus yan tūñwantiwhq̄a, qa amumumniq̄w Jesus pitu.

25 Noq̄w ôviy mímawat Jesus aw nánatuwnayaq̄am put aw pañq̄aq̄wa: Itam Tutuyq̄awh̄q̄at aw yórikyā. Noq̄w pam amumi pañq̄awu: Pas nu māyat ep muahpit akw pey'vaq̄at aw qa yórikkañw pu imalatsiy akw put aw qa hintsankañw, pu put tokoyat haq̄am sōhkwiknayaq̄at aq̄w imay qa pane' soon tuptsiwni.

26 Noq̄w ahpiy nanalsikis talq̄ put aw nánatuwnayaq̄am piw haq̄am ahpave tsovawta, noq̄w Thomas pumuy amumuma. Noq̄w hōsíwa uhtsiwtaq̄w Jesus pítuhq̄e amuhsonve wunukañw pañq̄awu: Uma kwakwhat unañway'yun̄wni.

27 Pahsat pu pam Thomas aw pañq̄awu: Kurs uhmalatsiy aq̄w pew hintsanaa, pu imay aw yórikuu; pu pew māvuyalte', itokoy haq̄am sōhkwiknayaq̄at aq̄w uhmay pánaa, nit um pāpu q̄apēvewnat tuptsiwni'tani.

28 Noq̄w Thomas put aw pañq̄awu: God, Itutuyq̄awh̄q̄a.

29 Noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Thomas, paysoq̄ pi um inumi yórik̄q̄e ôviy tuptsiwa; inumi qa yórikyat tūtuptsiwaq̄am pas hihlayhpit epyani.

The Purpose of this Book

30 Noq̄w Jesus put aw nánatuwnayaq̄amuy amumumnikañw pas qa tsa' kātatayhpit hihta tuawi'taq̄at tumalta; noq̄w pāvam qa sohsoy it tutuvenit añ pey'ta.

31 Noq̄w pay hapi pas Jesus Moñw'asi'taq̄anihq̄at, pu God Tíatnihq̄at uma tūtuptsiwaniq̄w ôviy ñi yantaqa pēniwa, pu uma tūtuptsiwe' put ahpiy q̄atsit tutwani.

21

Jesus Appears to Seven Disciples

1 Iit atsve pu Jesus wuhkovatuphat Tiberias yan mātsiwhq̄at ep put aw nánatuwnayaq̄amuy amumi piw namtakna; noq̄w pam hin namtaknaq̄at nu umuy āawnani.

2 Ima yahsa'hakim haq̄am sūpya: Simon Peter, pu Thomas, Didimus yan tūñwantiwhq̄a, pu Galileet ep Canat añq̄w tāqa Nathanael, pu Zebedeet tímat-niq̄w, pu hakim lōyöm piw put aw nánatuwnayaq̄amu.

3 Noq̄w Simon Peter pumuy amumi pañq̄awu: Nu pakiwmaq̄to; noq̄w puma aw pañq̄aq̄wa: Itam úmumyani. Noq̄w ôviy puma ahpiyyaq̄e āpiy pākihut aq̄w yuña, nit ep mihikq̄ puma qa hihta kwisnaya.

4 Noqw qavonvaqw talavay Jesus patuphat qalaveq wunu; noqw put aw nánatuwnayaqam put Jesus-niqw qa māmatsya.

5 Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Tōtimu, ya uma qa hihta kwisnaya? Noqw puma put aw pañqawu. Qae.

6 Pu pam amumi pañqawu: Uma pākihut putvaqewat umuhtutsayay pāmiq tūvaye' tutwani. Noqw puma panhtotiqe, pas antsa pāvakiwhtuy qaan'ewakw hintaqamuy intotaqe qa kātoti.

7 Paniqw ōviy nu Jesus pas aw unañwayat yan tūnwantiwhqa Peter aw pañqawu: Taq Tutuyqawhqa. Noqw Simon Peter Tutuyqawhqa-nihqat navotqe, napnay añ paki, qa yuwsit'atqe ōviy'o, nit pu pāmiq tsoo.

8 Noqw mímawat put aw nánatuwnayaqam tutsáyat ep pāvakiwhtuy íniwyuñqamuy pay pākihut akw lölökinkahkañw öki, puma tutskwat añqw qa yāpyaqe ōviy'o, pay tsivót-sikip sunat kwilakit pahsaphaqamo.

9 Pu ōviy puma panis tutskwami ökit, pep tōvut hoveyeliwtaqat tutwa. Noqw pāvakiwht put añ oyi. Pu pölavikit piw tutwa.

10 Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma pāvakiwhtuy umuhtunimuy añqw pew kiwisni.

11 Noqw Simon Peter put aqw wupqe yañsakoqmuy pāvakiwhtuy tutsáyat ep íniwtaqamuy tutskwami lölökinta, tsañe'sikip sunat-sikañw añqw pakwt payhkomuy sihkay'taqamuyu (153); noqw pas as qaan'ewakw hintaqw piw tutsaya qa tsiki.

12 Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Huvam pewye' nōnōsaa. Noqw soon kurs haqawa put aw nánatuwnayaqam pam haknihqat tūviñtani, suyan pi pam Tutuyqawhqañiqw ōviy'o.

13 Pahsat pu Jesus amuminihqe pölavikit kwusut, pumuy put huyta, pu pāvakiwhtuy piwu.

14 It akw hapi pu' Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pāyis nāmahtakna, mokiwuy añqw ahoy tātayht'a.

Jesus and Peter

15 Pu ōviy pumuy nōnōsat, Jesus Simon Peter aw pañqawu: Simon Jonas tíata, ya um imuy amuhpenihqe inumi pas unañway'ta? Noqw pam put aw pañqawu: Owi, Tutuyqawhqa, pay nu un hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam put aw pañqawu: Imamñiatuy nopni'taa.

16 Pu añqw piw pam put aw pañqawu: Simon, Jonas tíata, ya um inumi unañway'ta? Noqw pam pañqawu: Owi Tutuyqawhqa, pay nu un hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam pañqawu: Ikanelvokmuy amumi tunatyawtaa.

17 Pu pam pāyisni'makañw put aw pañqawu: Simon, Jonas tíata, ya um nuy hahlayi? Noqw pahsat pu Peter pas qahahlayhti, pam pu' Ya um nuy hahlayi put aw kítaqw ōviy'o. Noqw pam put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay pi um sohsok hihta navoti'ta; nu un hahlayhq um navoti'ta. Jesus put aw pañqawu: Ikanelvokmuy nopni'taa.

18 Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Um tsaynihqe nāyuwsinat haqami unañwte' pañso haqaminiñwu; nikañw pay ason um wúyokte' uhmay hohtaknani; noqw pu suhka un yuwsinani, nit pu un haqami qa nāwaknaqw un pañso wikni.

19 Pam yan lavayhtiqe put hin mokniqat pañqawu. Noqw pam mokiwuy akw God pas pavan mātaktani. Pu pam yan lavayhtit put aw pañqawu: Um inuñk hinmani.

Jesus and the Other Disciple

20 Noqw Peter namtökqe nuy pumuy amuñkniqw tuwa. Nu hapi Jesus aw unañwayat tūnwantiwhqe ura tapkiqw nōnovaqw put tawitsqayat aw tahtsikiwkañw aw pañqawu: Ya hak un momñwituy amumi mātapni?

21 Noqw Peter nuy túwahqe Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw i' tuwat hinhtini?

²² Noqw Jesus aw pañqawu: Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um put hintsanni? Um inuñk hinmani.

²³ Pantaqat ahpiy pu' yaw nu pay qa mokniqat mímawat nánatuwnayaqam yan lavayta. Noqw pi Jesus put aw qa pañqawu: Pam qa mokni, qa kita; nīkañw Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um hintsanni? kita.

²⁴ Nu hapi put aw nánatuwnaqa ĩit tuawi'ta, nihqe ĩit pēna. Noqw uma navoti'yuñqw ituawi pas qaatsa.

Conclusion

²⁵ Pu piw pas as nihtiwtaqat Jesus tumalta; noqw ka as pam sohsoy pēniwniniqw hikis pi ka tūwaqatsit ep soon tutuvenit pēniwniqat eñem qénini. Pas antsa.

Jesus Ayamuyatuy Hiniwhtipuamu

Jesus Promises to Send the Holy Spirit

¹ Ura nu mohtihagam pēna, Theophilus; nihqe ura Jesus sohsok hihta hintsaktivaqat, pu tūtutuqaynativaqat nu yuaata,

² Hisat ōmi wīkiwhqat pahsavoo. Ura pam ayaiwyuñqamuy namorstaqey amumi Qahováriwtaqat Hikwsit añ tutaptat, pañso wīkiwa.

³ Pu piw pam kānavot, put atsve hīhihta qaōwíhintaqat akw pumuy amumi pas suyan taytaqey mahtakna; lōp sunat tālat añ pumuy amumi nāmataqlawu; nihqe God moñwtunatyat hin hintaqat pumuy amumi yuaata.

⁴ Noqw ura pam pumuy amumum tsovawtaqe, puma Jerusalem añqw qa ahpiyyaniqat amumi tutaptaqe, Nayat añqw pumuy amumi hakiy awinit ōviy maqaptsi'yuñwniqat pañqawu. Ura uma inuhpiy put nanapta, pam kita.

⁵ Pay as pi John pas antsa kūyit akw tūtuvoylalawu; nīkañw uma hapi yahpiy qa wūhakis talq Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwani.

Jesus is Taken up to Heaven

⁶ Noqw ōviy puma tsovaltige, put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, ya um pu'haqam Israel-sinmuy amumi moñwtunatyat ahoy pitsínani?

⁷ Noqw pam amumi pañqawu: Pay pam hisatniqat, pu haqe' qalawmaq w aw pítuniqat Ina pas nāp ōqalay akw yuki'taqat pay qa uma put navoti'yuñwni.

⁸ Pay ason uma ōqalat makiwyani, Qahováriwtaqat Hikwsit umumi pítuq'ō; nen uma nuy hin navoti'yuñqey tuawi'yuñwni Jerusalem ep'e, pu sohsovik Judeat añ'a, pu Samariat añ'a, pu ahpiy tūwaqalavoqhaqamii.

⁹ Yan pam lavayhtiqw, puma aw tāyuñqw, pam ōmi wīkiwa; noqw ōmaw put wikqe, pumuy amutpik tupka.

¹⁰ Noqw pam ōmi wuptoqw, puma añk-sa tāyuñqw, hakim lōyöm tāqat qōtsat yuwsī'kañw pumuy amumi suptuqe, amuqlap wunuptu;

¹¹ Nihqe pañqawu: Uma Galileet añqw tahtaqtu, ya uma hinoqw pas ōmiq-sa taykahkañw hōñi? Pay hapi i' Jesus umuñaqw ōmi wīkiwhqat uma aw tāyuñqw, hin pam ōmi wupqey pan piw ahoy pítuni.

Judas' Successor

¹² Pahsat pu puma tsomot Olivet yan mātsiwhqat añqw ahoy Jerusalem awya. (Pam tsomo Jerusalem añqw hak nasuñwintalōñnit ep haqami pahsavo nakwsumantaniqat pahsaphaqamo.)

¹³ Noqw puma ep ōkihqe, tupatsveq ahpami yuña; pepeq ima yēse: I' Peter, pu James, pu John, pu Andrew, pu Philip, pu Thomas, pu Bartholomew, pu Matthew, pu James, hakiy Alphaeus tíata, noqw pu Simon Zelotes, noqw pu Judas it James tupkoata.

¹⁴ Ima sohsoyam sun unañway nāwakintota; pu pas okiwlalwa qa qé'iwwiskahkañwo, hakimuy momoymuy amumuma, pu Jesus yuyat Maryt-nikañw pu Jesus tupkomuyatuy amumuma.

¹⁵ Noqw ephaqam Peter tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw wunuptu, (ima tsovawtaqam navaysikip sunat pahsa'haqamya)

¹⁶ Nihqe amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, ura Qahováriwtaqa Hikwsi David moayat ahpiy tutuvenyukit añ añwu pay hin lavayhtiqw pas soon pam qa antani; pam Jesus ñuawisqamuy put aw tsamqat Judas pañqawu.

¹⁷ Pam as ura itamum tōnawta; nihqe itamum it yan tumalat aw taviwa.

¹⁸ Noqw i' tāqa ura qalomáhinhtiqe, ahsatuy akw tutskwat tui; nihqe kopañvosqe nāsavaqe pahtokq, sohsoy sīsihuat nōñañayku.

¹⁹ Noqw sohsoyam Jerusalem ep ki'yuñqam put nanapta; noqw ōviy pep tutskwa pumuy amuhkwa Aceldama yan tūñwantiwa; pam tutskwa uñwat akw tuiwhpu i'nihqe pam'i.

²⁰ Pay ura Tātawit añ yan pey'ta: Nam kīat kīqōtiwaa; nam qa hak añ qátuu, yan'i; pu piw yan'i: Nam tumalmakiwaat pas suhka makiwaa.

²¹⁻²² Imuy yep yesqamuy amuñaqw haqawat Jesus qatsíyat añ ahsupoq itamum hinnumya, John hisat Jesus kūyit akw tuvoylataqat ahpiy'o, pu put itamuñaqw ōmiq wíkiwhqat aw pahsavoo. Noqw ōviy itam pumuy amuñaqw haqawat namorstotaqw, pam itamum Jesus mokiwyu añqw ahoy tātayhqat yuaatani.

²³ Noqw ōviy puma hakimuy lōqmuy taviya, hakiy Joseph, Barsabas yan tūñwantiwhqat, pam hak piw Justus yan mātsiwhqat, nikañw pu hakiy Matthias piwu.

²⁴ Nit puma nānawaknaqe pañqaqwa: Taay, Tutuyqawhqa, um sohsokmuy amumi unañwayamuy navoti'ta; um imuy tāqatuy himuwat namorstagey mahtaknani.

²⁵ Noqw pam it tumalat ep wúnupte', itamun añqe' ayaiwtani. Ura Judas qaanhtiqe put añqw ayo yama, pas nāp qeniy awniqee, kitota.

²⁶ Pu puma pumuy amuhpe hihta akw tuwantotaqw, pam Matthias ep yēva. Noqw pam pakwt sukw sihkay'taqamuy ayaiwyuñqamuy amumum pohtoylaniwa.

2

The Coming of the Holy Spirit

¹ Noqw talōñnit Pentecost yan mātsiwhqat aw pituqw, tuptsiwni'yuñqam sohsoyam sun unañway haqam sūp tsovawta.

² Noqw nāt pumuy panyuñqw, pahsat pay himu wukohukañwuy an sōykitaqa ōñaqw pítuhqe, pumuy haqam kīve tañawtaqw, pep pās ohpo.

³ Noqw pep himu ūwiñwuy antaqa amumi mātaqtique, nāhoy tsihtsiktique, leñit anhtiqe nānap amuhpa' kwāvilti.

⁴ Noqw puma sohsoyam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwuyñqe, pahsat pu hīhihtuy amuhkwa yuaaykuya, hin Hikwsi pumuy lavayhuytaqat pan'i.

⁵ Noqw ephaqam kaysiwhqam Jew-sinom God pas kaptsi'yuñqam Jerusalem ep tsovawta. Puma nānan'ivaqw tutskwat añqw ōki.

⁶ Noqw i' yantaqa añqe' nanaptiwhq, sinom qaan'ewakw hintaqam sūmi tsovaltique, hin kurs wūwaya, puma nanāp amumi tūqayyuñqw, amuhkwa yuaatotaqw ōviy'o.

⁷ Noqw puma sohsoyam pas hin unañwtotique kātayyuñqe nānami pañqaqwa: Meh, ya ima yuaatotaqam qa sohsoyam Galileet añqw sinomu?

⁸ Noqw hintaqw ōviy itam nanāp hin lavaymakiway'kahkañw, tihtiwyaqey pan pumuy yuaatotaqw nanvotyā?

⁹ Parthian-sínomu, Mede-sínomu, Elamite-sínomu, pu Mesopotamiat añ yesqamu, pu Judeat añ'a, pu Cappadociat añ'a, pu Pontus añ'a, pu Asiat añ'a,

¹⁰ Pu Phrygiat añ'a, pu Pamphyliat añ'a, pu Egypt añ'a, pu Cyrenet ánan'ik Lybiat añ hāhaqe' yesqamu, pu Rome añqw yaktaqamu, Jew-sínomu, pu Jew-sinmuy amún tuptsiwni'yuñqamu,

¹¹ Crete-sínomu, pu Arabia-sínomu, puma God kātutmalayat itamuhkwa yuaatotaqw, itam sohsoyam nanvotyā, kitota.

¹² Nihqe puma sohsoyam pas hin unañwtotique hin kurs hinhtotiniqe pañqaqwa: Hin pa i' hintani?

¹³ Noqw pētu tututsiwyaqe pañqaqwa: Ima puhut wine akw hōnaq'iwyuñwa.

Peter's Message

14 Noqw Peter pakwt sukw sihkay'taqamuy amumum wunukañw, lavayhtiçe sinmuy amumi pañqawu: Uma Judeat ep yesqamu, pu sohsoyam Jerusalem ep ki'yuñqamu, nu umuy it āawnani; uma ilavayiy aw tuqayvastotani.

15 Itam qa hōnaq'iwyuñqw uma pan itamumi wūwantota, nāt pu' tōñva.

16 Pi i' hapi God lavay'ayayat Joel añ lavayhtiwa, ura pañqawu:

17 Pu so'ñwamiq hapi yantani, kita God, nu sohsokmuy sinmuy amumi Ihikwsiy wūtani. Noqw umuhtim tōtim pu mamant inuñem yuaatotani; pu umuhtahtaqt su'peyaqam tuawyorstotani, pu umuhwuwuyom tahtaqt tumokyorstotani.

18 Pu ep nu imuy itutuwiqtuy tahtaqtuy pu momoyamuy amumi Ihikwsiy wūtani. Noqw puma inuñem yuaatotani.

19 Pu nu ōvaqe tokpelat añqe' kātatayhpit poñalawni, pu atpik tūwaqatsit añ hihta tuawi'yuñqata, úñwata, pu ūwiñwuy, pu kwits'ohpokita.

20 Tāwa qatālawvani, pu mūyaw uñwat anhtini nāt Tutuyqawhqat wukotalōñniyat pas qaōwihintaqt aw qa pítuq'ō.

21 Pep pu' ason hak Tutuyqawhqat aw taqa'nañwtiqa ayo yámakmantani, kita úrai.

22 Uma Israel-sinom tahtaqtu, uma it lavayit aw tuqayvastotani. I' Nazareth añqw tāqa Jesus God añqw hahlaywa. Noqw God ōqalay akw put ahpiy kātumalat, pu kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat tumalta. Yan pam put hahlayhqeý umumi mahtakna. Noqw uma hapi pas nāp put navoti'yuñwa.

23 Put hapi uma God pasiwniyat, pu añwu pay hihta navotiyat akw put ñuayaqe, qaanhinwisqamuy amumi put mātaveqw, puma nahoylehsit aw put muayaqe, nñaya.

24 Noqw God put ahoy tātayna, mokiwuy ōqalay atañqw put mātapqee, kurs hin pam put ñui'taniqw ōviy'ō.

25 Pi David ura put yan lavayhti: Pas nu sutsep inutpipo Tutuyqawhqat tuway'ta; pi pam iputvaqe wúnuq'ō. Noqw ōviy soon nu hin unañway'tani.

26 Paniqw ōviy iunañwa hahlayhti, pu ileñi pas hahlayhti, pu ōviy piw itoko ūmi yankañw nāsuñwni'tani.

27 Ispi um soon ihikwsiy maskiveq mātapniq'ō; piw um soon uhtumal'ayay Qahováriwtaqt hovahtiniqw nakwhani.

28 Um qatsit haqe' qatsqtat nuy āawna; um inumum yantakañw nuy hahlayhtapnani, kita úrai.

29 Tahtaqtu, isinomu, kurs nu pas qatuhtuskañw umumi itahwu'yay David lavayhtini; ura pam mokqe āmilti, noqw put tūamiat nāt itamum yanta.

30 Ura David God lavay'ayaatnihqe navoti'taqw, ura God put aw qaōwívasiwnaqe, pam put aniwniyat añqw Christ wunuptsinat, put moñw'atsvewayat ep qatuptsinaniqey yan lavayhti.

31 Noqw pam it yantaqtat añwu pay tuway'taqe, Christ ahoy tātayniqat lavayhti, pu put hikwsiat maskiveq qa mātaviwa, piw tokoat qa hovahti.

32 It Jesus hapi God ahoy tātayna, noqw itam hapi pas nāp put aw yóriki'yuñwa.

33 Noqw God hapi put momi távihqe, putvaqe put qatuptsina; nihqe it awinit Hikwsit put aw noa. Noqw pam it wūtaqw, uma put pantaqtat hapi pu' aw yóriky, pu nanapta.

34 David pi ōmi qa wūvi, nikañw pam ura pas nāp pañqawu: Tutuyqawhqa Imoñwiý aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qátuni,

35 Nu hisat uhtuwqamuy ánwutaqw, puma ūmi maqaptsi'yuñwniqat pahsavoo.

36 Noqw ōviy Israel-sinom sohsoyam it pas suyan nanaptani: Uma hapi it Jesus nahoylehsit aw muaya. Noqw God hapi put Tutuyqawhqanihqat pan yuku, piw put Christ, yan tuñwa. (Pam Moñw'asi'taqa i'nihqe pam'i.)

37 Noqw puma it yantaqtat nanaptaqe pavan pas unañwmokyaqe, Peter-nikañw pu mimuy ayaiwyuñqamuy amumi pañqaqwa: Tahtaqtu, itahpavamu, noqw itam hinhtotini?

³⁸ Pahsat pu Peter amumi pañqawu: Uma umuhtunatyay añqw lasyani. Nen uma sohsoyam Jesus Christ natñwaniyat añ kūyit akw tuvoylatotini, umuhqaanhtipu ayo yukiltiniqat òviy'o; nen uma Qahováriwtaqat Hikwsit kuwahtiwqhát makiwyani.

³⁹ Pi awini hapi umuñemi; pu umuhtimuy amuñemi, pu sohsokmuy yávaqyaqamuy amuñemi, hihsa'nihqam hakimuy Itahtutuyqawhqa God wánwayniqamuy amuñemi.

⁴⁰ Pu pay wúhaq lavayit akw pam amumi hin hintaqat yuaataqe, amumi ò'qalqe pañqawu: Uma pu' qatsívaptsiwyuñqamuy nukusyesqamuy qa amumum hinwisni; taq ka uma amún súlawhtini.

⁴¹ Pahsat pu kaysiwhqam hahlaykahkañw, put lavayiyat kwusuyaqe, kūyit akw tuvoylatoti; noqw put táwat ep payhp sòmorit pahsa'haqam sinom pumuy amumi tónalti.

⁴² Nihqe puma su'qawkahkañw, yūmosa ayaiwyuñqam pumuy hin tutuqaynayaqat añ tutuqayya, pu sūp hinwiskahkañw, Jesus u'nikahkañw pólavikit yónoylalwa, piw nāwakinwisa.

Life among the Believers

⁴³ Noqw sinom sohsoyam maqastoti; noqw God ayaiwyuñqamuy amuhpiy hīhihta kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat nihtiwtaqat hintsaki.

⁴⁴ Noqw ima tuptsiwni'yuñqam sūp hinnumya; nihqe sohsoq hihta sūmi himuy'yuñwa.

⁴⁵ Nihqe puma hihta himuy huyaye', hihta hihsa' òmahtotaqey nāhuytañwu, hin pumuy hihta haqni'yuñqat pan'i.

⁴⁶ Noqw puma nāqavo sun tunatyawkahkañw God kīyat ep hinnumya, pu haqam hakiy kīyat ep pólavikit yónoyhtotañwu; pu puma hahlaykahkañw nōsiwhqay nōnova, sun unañway'kahkañwo.

⁴⁷ Pu puma God tayawinkahkañw sohsokmuy amuhpiy hahlaywa. Pu Tutuyqawhqa ayo nōñantaqamuy akw nāqavo put aw tōnawtaqamuy amumi hóyokinta.

3

The Lame Man Healed

¹ Noqw hísatniqw nānawaknañwuniqw, táwat atvelpeniqw, Peter John amum God kīyat aqw'a.

² Noqw hakim hakiy tāqat tihtiwhpuy añqaqw tuhapiwtaqat tsöpwisa; puma nāqavo God kīyat aw hōtsíwat Lomasniwa yan túnwantiwhqat epeq put tahtapya, pam God kīyat aw yuñtaqamuy amumi okiw hihta tuñlaytaniqat òviy'o.

³ Noqw òviy pam Peter-nikañw pu John pumuy God kīyat aw pakitoqw túwahqe, amumi hihta tuhtui.

⁴ Noqw Peter John amum put aw taynumt, aw pañqawu: Kurs itamumi tātayii.

⁵ Noqw pam pumuy amuñaqw hihta makiwniqey wūwankañw, amumi-sa tayta.

⁶ Pahsat pu Peter pañqawu: Nu sīvat ñastaa; nikañw nu hihta himuy'taqw uñ máqani; nu Jesus Christ natñwaniyat aw yankañw ūmi pañqawni: Wunuptut nakwsuu, kitat,

⁷ Put putvaqw māyat ñuat, wunuptsinaqw, pahsat pay put kuk'at, pu kuktupkaqe hoñviti.

⁸ Noqw pam suñwnuptut, nakwsuqe, pumuy amumum God kīyat aw paki, way-makañw, tso'tikañw, God pas hihtalawkañwo.

⁹ Noqw pam waymakañw God hihtalawhq sinom sohsoyam aw tāyuñwa.

¹⁰ Noqw puma māmatsyaqw, pay as pam God kīyat aw hōtsíwat Lomasniwa yan túnwantiwhqat epeq qatukañw, nuhtumi hihta tuñlay'tañwu; noqw pam hintsaniwhqat ep puma kātayūqe, hin kurs wūwaya.

Peter's Message in the Temple

¹¹ Noqw tāqa tuhap'iwtañwuqa powatiqa Peter John enañ hūrs ñuy'taqw, sinom haqam Solomon Tuhōōata yan mātsiwhqat aw sohsoyam pumuy amumi yuyutya.

¹² Noq̄w kurs sinom k̄atayuñq̄w, Peter m̄amatsqe, amumi pañq̄awu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, ya uma hinoq̄w it ep pas k̄atayuñwa? Ya uma hinoq̄w pas itamumi-sa t̄ayuñwa suhpan ka itam pas n̄ap itah'ōqalay, pu itahlomaqatsiy ahpiy it nakwsunaqat pan'i.

¹³ I' hapi hak Abraham, pu Isaac, pu Jacob itahwu'yamuy aw yantaqaam, God Tiy Jesus pas pavan sinota. Put hapi uma Pilate aw m̄atatveqe qa putyaniqey atpip pañq̄aqwa, pas as pam put m̄atapniqey su'qawtaq'ō,

¹⁴ Nihqe uma it hakiy Qahováriwtaqat, pu Súantaqat qa n̄anakwhaqe, tuwat soq hak hakiy n̄inaqat umumi noiwniqat uma n̄anawakna;

¹⁵ Nihqe Qatsit aw T̄utsamh̄qat n̄inaya; noq̄w God put so'pumuy amuñaqw ahoy t̄atayna; noq̄w itam hapi it pas suyan aw yóriki'ta.

¹⁶ Noq̄w i' t̄āqa put nat̄nwaniyat qap̄ēvewnaqe, put nat̄nwaniyat aw yankañw hoñvita. Uma hapi put aw t̄ayuñwa, piw put tuwi'yuñwa. Pay pas panta. Pam Jesus aw tuptsiwni'kañw sohsokmuy umutpik p̄as powiwni'kañw wunu.

¹⁷ Noq̄w taay, isinomu, pay nu navoti'taqw uma hintsatskaqey qa m̄atsi'yunwa, umuhmomñwituy amun'i.

¹⁸ Noq̄w pay hapi God sohsokmuy lavay'aymuy moayamuy ahpiy hin hintaniqat lavaytiqey aw antsana, ura Christ okiwsaniwniqat pam kita.

¹⁹ Oviy uma umuhtunatyay añq̄w lasye', God aw lasyani; noq̄w umuhqaanhtipu umuhpiy ayo h̄oniwni, noq̄w Tutuyq̄awh̄qa umuy suyan unañwtoynani.

²⁰ Noq̄w pam Jesus Christ, umumi mohti yuaatiwh̄qat añq̄w tavini.

²¹ Put hapi òveqatsit pas pay soon qa kw̄usuni, hisat sohsoy himu ahoy p̄uhutiniqat aw pahsavoo. Put hapi ura God qatsit yayhniwh̄qat pahpiy sohsokmuy pas hihtuy lavay'aymuy amuhpiy lavayhti.

²² Ura Moses itanamuy amumi pas suyan pañq̄awu: God Umuhtutuyq̄awh̄qa umuhsinomu amuñaqw umuñem lavay'ayay wunuptsinani, nuy h̄imuniqat pan'i. Ason pam umumi hin lavayhti, uma sohsok añ aw t̄uqayyuñwni.

²³ Pu ason hak haqam put lavay'ayat aw qa tuqayvastaqa hapi sinmuy amuñaqw s̄ulawhtimantani.

²⁴ Owí, pi sohsoyam God lavay'aymat, Samuel ahpiy hihsa'nihqam lavayhtotiqam yepahaq hin hintaniqat lavayhtoti.

²⁵ Uma hapi God lavay'aymuyatuy timatu, pu itanamuy amumi God pasiwniyat oyi'yuñqamu; ura pam Abraham aw pañq̄awu: Pu ason hapi uhnatkoy ep t̄uwaqatsit añ sopkawtaqam sinom hahlayhpit ep òkini.

²⁶ Noq̄w God hapi Tiy Jesus ahoy t̄ataynaqe umumi put mohti h̄ona, umuhnukpanay añq̄w umuy lasne', hahlayhpit aw umuy òkinaniqe òviy'ò.

4

Peter and John before the Council

¹ Noq̄w n̄ato puma sinmuy amumi yuaataq̄w, pay God awwat momñwit-niq̄w, pu God k̄iyat ep tuwalanmoñwi-niq̄w, pu Sadducee-sinom pumuy amumi pas kipok'unañway òki,

² Ayaiwtaqam nuhtumi yuaataqe, so'pum Jesus ahpiy ahoy t̄atayyaniqat t̄ututuqaynaq̄w, put ep qa salayhtotiqe òviy'ò.

³ Noq̄w pay nuñwu pas tapkiq̄w, òviy puma ason q̄āvo hintaniqat tunatyawkahkañw, pumuy sivikimi panaya.

⁴ Noq̄w pay kaysiwhqam lavayit nanaptaqam t̄utuptsiwa; noq̄w tahtaqt tsivót-sikip s̄omorit pahsa'haqam aw òki.

⁵ Pu òviy qavonvaq̄w pumuy moñwímat-niq̄w, wukw'aymat-niq̄w, tutavot tutuqaynayaqam-niq̄w,

⁶ Pu God awwat mohpeq moñwi Annas-niqw, pu Caiphas-niqw, John-niqw, pu Alexander-niqw, pu ahpiy hakim hihsa'nihqam God awwat mohpeq moñwit sinomat Jerusalem awwat sūmi tsovalti.

⁷ Pu òviy puma pumuy nāsami taviyaqe tūviñtotaqe amumi pañqawwa: Ya uma hihta öqalat akw it yantsaki; hal ya uma hakiy natñwaniyat aw yankañw panhti?

⁸ Noqw pahsat Peter Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw amumi pañqawu: Uma añ sinmuy amuñaqw momñwitu, pu Israel-sinmuy amuñaqw wukw'a'yatu,

⁹ Kurs ka pi itam pu' it tālat ep tūviñtiwni, hin it tāqat qapasiwtaqat ep lolma tumaltiwqhata, pu hin pam qalaptuqat ep'e.

¹⁰ Noqw òviy hapi nu sohsokmuy umumi pañqawni; pu sohsokmuy Israel-sinmuy amumii: Uma hapi it Jesus Christ Nazareth añqw tāqat nahoyehtsit aw muayaqaw, God so'pumuy amuñaqw put ahoy tātayna; noqw i' tāqa put ahpiy yep umutpik pasiwkañw wunu.

¹¹ Jesus Christ owat ánkañw, umuy kīlalwaqamuy amuhpiy ayo tūviwhqa tuyqaveq paki.

¹² Pi itam put natñwaniyat-sa ahpiy ayo nõñakni, qa hakiy sukw ahpiy'o; pi tūwaqalvoqhaqami qa suhka hak God ahpiy ayo Tūooyhqa yan tūnwantiwa.

¹³ Noqw puma Peter-nikañw pu John pumuy amumi nanaptaqw, kurs pay puma qa haqam pas tutuqaykañw, söqapñatnikañw, pas qa tuhtuskañw yuaataqw, puma kātayuñwa; nihqe amumi māmatsyaqaw, kurs puma Jesus amum hinnumñwu.

¹⁴ Pu tāqa qalaptuqa pumuy amumum wunuqw, puma aw tāyuñqe kurs put ep hiñqawani.

¹⁵ Noqw puma pumuy tsovawtaqamuy amuñaqw yámakniqat puma amumi pañqawat, pahsat put yuaatotaqe,

¹⁶ Pañqawwa: Ya sen itam imuy tāqatuy hintsanyani? Suyan pi puma a'nö hihta tumaltaqw pam pantaqa Jerusalem ep ki'yuñqamuy sohsokmuy amumi mātakti. Noqw kurs itam hin pumuy qa panhtiqaqat pañqawani.

¹⁷ Noqw pay i' qa pas sinmuy amuhpa' kúrukniqat òviy itam pumuy pavan tsāwinayaqaw, puma pāpu qa hakiy aw it natñwanit añ yuaatani, kitota.

¹⁸ Pu puma pumuy wánwayyaqe mēwaya; nihqe pāpu puma Jesus natñwaniyat añ qa yuaataniqat, pu qa tūtutuqaynaniqat amumi pañqawwa.

¹⁹ Noqw Peter John amum lavayhtiqa, amumi pañqawu: Huvupatpi úmuyniqw himuwa God atpip súanta, sen itam umumi pas tūqaytani, sen itam it God awwat tūqaytani?

²⁰ Kurs pi hin tis itam hihta aw yórikqey, pu navotqey qa yuaatani, kita.

²¹ Noqw pay puma sinmuy amumi tuhtusyaqe, hin kurs pumuy sisvinayani; nihqe òviy puma piw pumuy tsāwinayat, mātapyā, sinom sohsoyam hin hiniwhtiqaqat ep God pas hihtalalwaqaw òviy'o.

²² Pi it hakiy tāqat ep himu hihta tuawi'taqa tumaltiwqh qalaptuqw, pam hak lõp sanat ep hóyokiwtaqat yahsañwi'ta.

The Believers Pray for Boldness

²³ Noqw puma mātaviwhqe sinomuy amumii; nihqe ima God awwat momñwit wukw'a'yatuy amumum pumuy hintsatsnaqat puma pumuy sohsok āawna.

²⁴ Noqw puma put nanaptaqa, sun unañway God aw lavayhtotiqe pañqawwa: Tutuyqawhqa, God, um hapi òveqatsit yuku, pu tūwaqatsita, pu pātuwaqatsita, pu sohsok put añ hihta hinyuñqata.

²⁵ Ura um uhtumal'ayay David moayat ahpiy pañqawu: Ya hīhihtu sinom hinoqw itsívutoti; pu sinom hihta an'e'wakw tunatyaltoti?

²⁶ Tūwaqatsit ep momñwit hoñva, pu nuhtumi momñwit Tutuyqawhqaqat ehpewi natsvalaya, pu Moñw'asniyat ehpewii.

²⁷ Pay pas antsa i' Herod, pu Pontus Pilate, puma imuy pay qa-Israel-sinmuy-nikañw pu pas Israel-sinmuy amumum Jesus Uhtiy Qahováriwtaqat ehpewi sūmi tsovalti, Uhmōñw'asniy ehpewii,

²⁸ Um añwu pay hisat uhmay, pu uhwuwniy akw hin pasiwnaqat anhtotiniqe òviy'o.

²⁹ Taay, Tutuyqawhqa, um pumuy tsatsáwinpiyamuy aw yórikni; noqw uhtumal'a'yam qanalmaqasyakahkañw uhlayayiy yuaatotaniqat um amuñem pan yúkuni.

³⁰ Um uhmay akw nuhtumi unañwtave' tūqalapsintani; pu kátatayhpit hihta tu-awi'yunqat, Jesus Uhtiy Qahováriwtaqat natñwaniyat añ tumalay'tani, kitota.

³¹ Noqw puma nānawaknaqe yukuyaqw, pumuy haqam tsovawtaqat ep tayayayku; noqw puma sohsoyam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkahkañw, qanalmaqasyakahkañw, God lavayiyat yuaatota.

All Things Together

³² Noqw ima tuptsiwni'yunqam sohsoyam sun unañway'yunwa, pu sun tunatyawyunwa; piw qa hak amuñaqw hihta himuy pas himuy'taqe pañqawlawu; puma sohsoy hihta sūmi himuy'yunwa.

³³ Noqw ayaiwyunqam Tutuyqawhqaqat Jesus ahoy tātayhqaqat a'nō lay'taqat yuaatota; noqw pumuy sohsoymuy amumi òkwalni qaōwivitsiwta.

³⁴ Piw qa hak pumuy amuñaqw hihta akw okiwhinta; puma hihsa'nihqam añqe' tutskwat, pu kīkihut himuy'yunqam put huyantivayaqw, huyiwqhqaqat hihkayat kīvantaqe,

³⁵ Ayaiwyunqamuy amutpipo put òoya; noqw hak hihta nastaniqw puma put maqayanwu.

³⁶ Noqw hak Joses ayaiwyunqamuy amuhpiy Barnabas yan tūñwantiwhqa (pam Tsākw-ep-suyan-unañwa i'nihqe pam'i) Levi-wuñwa, Cyprus añqw sino,

³⁷ Tútskway'taqe put húyaqe, sīvat kívahqe ayaiwyunqamuy amutpipo put oya.

5

Ananias and Sapphira

¹ Noqw hak tāqa Ananias yan mātsiwhqa nōmay Sapphirat amum tutskway huya;

² Nit soq hihkayat hihsa' nēñemta; noqw nōmaat amum put navoti'ta; nihqe pay qa sohsoy kívahqe, ayaiwyunqamuy amutpipo put oya.

³ Noqw Peter pañqawu: Ananias, ya um hinoqw Qahováriwtaqat Hikwsit aw atsátaniqat, pu tutskwat hihkayat hihsa' nēñemtaniqat Satan un pan unañwtoyna?

⁴ Puyaw pam nāt qa huyiwqhqa, qa uhhimu; pu pam huyiwqhqa ya qa um hihkayat aw moñwi? Ya um hinoqw yanhaqam uh'unañwpeq tunaltyalti? Um qa sinmuy amumi atsáta; pi um God aw atsáta.

⁵ Noqw Ananias yan lavayit navotqe, añqe' minukt mōki; noqw sohsoyam it nanaptaqam pas maqastoti.

⁶ Noqw hakim tōtim hoñvaqe put mokahtotat, ihpo hóroknayaqe haqam tavimaya.

⁷ Pu ahpiy ka tāwa añhqe pāyis qōniltiqw, pahsa'haqam nōmaat hiniwhitiqat qa navoti'kañw ep paki.

⁸ Noqw Peter lavayhtiqaqat put aw pañqawu: Kurs nuy āawnaa, ya pay uma pas yahsa' òviy tutskwat huya? Noqw pam pañqawu: Owi, pay pahsa' òviy'o.

⁹ Pahsat pu Peter put aw pañqawu: Ya hintaqw òviy uma Tutuyqawhqaqat Hikwsiyat aw hepniqey sun unañwti? Meh, uhpuwsuñway tavimayaqam hōtsiwmi òkiwiwta; nihqe puma un yañqw haqami taviwisni.

¹⁰ Noqw pahsat pay pam put kukmiq munukt mōki; noqw tōtim òkihqe put mokput tutwa; nihqe pañqw put hóroknayaqe, puwsuñwayat ehpeq taviya.

¹¹ Noqw sohsoyam Jesus aw tōnawtaqam put ep pas tsātsawna, pu' hakim hihsa'nihqam it nanaptaqam pīwu.

Miracles and Wonders

¹² Noqw ayaiwyuñqamuy māyamuy ahpiy kātatayhpi hihta tuawi'yuñqa sinmuy amuhpa' tumalay'tiwa. (Noqw puma sun unañway haqam Solomon tuhöoyat ep tso-vawta.

¹³ Pu ahpiy mimuy amuñaqw soon hak pumuy amumi tōnaltiniqey kurs suhta'ewni; noqw sinom pumuy pas hihtay'yuñwa.

¹⁴ Noqw tūtuptionsiwaqam Tutuyqawhqat aw wūhaq'iwma, kaysiwhqam tahtaqtu, pu momoyamu.)

¹⁵ Noqw öviy sinom tūtuyyaqamuy kiskami tsamvantaqe, ahpat, pu puvuwhpit añ öoyya, hísatniqw Peter pañqe'niqw ñas'ew kihsiwniat hihtawat ep kistamantaniqat öviy'o.

¹⁶ Pu Jerusalem ahpiy hāhaqe' kitsókit añqw qaan'ewakw hintaqam sinom tūtuyyaqamuy tsamkahkañw ökiwta, pu hakimuy tuyoy'e'wakw hīhikwsimuy akw qa kwañwáhinyuñqamuyu; noqw puma sohsoyam qalaptuya.

The Apostles Persecuted

¹⁷ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi wunuptu, pu put an tunatyawyuñqamu, ima Sadducee-sinom tōnawtaqamu, nihqe puma itsívutotiqe,

¹⁸ Ayaiwyuñqamuy amumi may'yuñqe, pumuy sumisivikit aw tañatota.

¹⁹ Noqw pay Tutuyqawhqat hoñviayaat mihikq sivikit uutspiyat hōtahtat, pumuy pañqw ipwaqe, amumi pañqawu:

²⁰ Yupavé, uma God kíyat ep hoñkahkañw, it qatsit hin hintaqat nuhtumi sohsok yuaatotani.

²¹ Noqw puma yan nanaptaqe, suits talavay God kíyat aw yuñqe, pep sinmuy tutuqaynaya. Noqw God awwat mohpeq moñwi pitu, pu put ámumyaqamu, nihqe wuwan'aymuy tsovala, pu sohsokmuy Israel-sinmuy amuñaqw wukw'a'yamuyu; nihqe sivikimi pumuy tsamwisniqat hakimuy ayatota.

²² Noqw ayaiwyaqam ep ökihqe, pumuy sivikive qa tutwat puma áhoyyaqe tūawvaya;

²³ Nihqe pañqawa: Pay as pas sivikimi hūrs uhtsiwta; noqw tūtuwalaqam ihkaqe hōtsíwhpa hōñi. Noqw itam aw hōtayaqe, ahpave qa hakiy tutwa.

²⁴ Noqw God awwat susmohpeq moñwi, pu God kíyat ep tuwalanmoñwi, pu God awwat mohpeq momñwit it nanaptaqe, hin i' haqami hiniwhtiniqat wūwantota.

²⁵ Noqw pahsat hak pítuhqe pumuy āawnaqe pañqawu: Meh, ura uma imuy tahtaqtuy sivikimi tañatotaqw, puma God kíyat ep hoñkahkañw sinmuy tutuqaynaya.

²⁶ Pahsat pu tuwalanmoñwi, hoñvia'yatuy tsamkañw amuminihqe pumuy pañqw pās tsāma, sinmuy mamqasqe öviy'o, taq ka puma pumuy tatatupyaniq'ö.

²⁷ Pu öviy puma pumuy moñwtsovawtaqamuy amutpipo tsamvaya. Noqw God awwat susmohpeq moñwi pumuy amumi pañqawu:

²⁸ Ura itam umuy pās mēwayaqe, uma Jesus natñwaniyat qa añ tūtutuqaynayaniqat umumi pañqawa, nōqa? Noqw meh, tuwat soq uma Jerusalem ep umuhtutuqayhpiy añqe' kúruknyaqe, it tāqat qatsíyat itamuy tukopnayaniqey anyuñwa.

²⁹ Pahsat pu Peter mímuywatuy ayaiwyuñqamuy amumum lavayhtiqe pañqawu: Pay kurs pi hin itam God qa awwat tuqayvastotamantani, qa sinot aw'i.

³⁰ Itanamuy aw yantaqaam God as Jesus wunuptsinaqw, uma put himutskit ep hahyaqe nīnaya.

³¹ Noqw God put putvaqe momi tavi, pam motisinoniqat, pu ayo Tūooyniqat öviy'o, Israel-sinmuy nāp tunatyay añqw lasne', pumuy qaanhtipuyat ayo yúkuniqe öviy'o.

³² Noqw itam hapi iit navoti'yuñqe, put tuawi'yuñwa, pu i' Qahováriwtaqat Hikwsit pīwu, put hapi God put tunatyayat añ hinwisqamuy amumi nóañwu.

³³ Noqw puma put nanaptaqw, pavan unañwaam tuyvaqw, puma pumuy qöqyaniqey nānami yuaatotata.

³⁴ Pahsat pu hak Pharisee-sino Gamaliel yan mātsiwhqa, tutavot tūtutuqaynaqa pumuy tsovawtaqamuy amuñaqw wunuptu; pam hak sohsokmuy amuhpiy kaptsiwta; nihqe ima ayaiwyuñqam pay hāk hihsavo nōñakniqat pañqawu.

³⁵ Pahsat pu pam tsovawtaqamuy amumi pañqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, uma imuy hintsatsnaniqey wūwantotaqey ep tunatyaltotini.

³⁶ Taq pay nāt ura qa pew pituqw, hak Theudas mātaktiqe pas himunihqey pan nāyuaata. Noqw ura put hakiy aw tahtaqt sunāt-sikip sunat pahsa'haqam natskaya. Noqw ura pam nīniwhq, sohsoyam put aw tuqayvastotaqam tatslakqe, qa háqamtoti.

³⁷ Pu it tāqat añk ura hak Galileet añqw Judas nāmataqta, nāventiwhqat ep'e, nihqe kaysiwhqamuy nañk wīsila; pamwa piw mokq, sohsoyam put aw tuqayvastotaqam ahtsavala.

³⁸ Noqw òviy nu umumi pañqawni: Uma imuy sinmuy amumi qa hintsatskani, uma qa amumi may'yuñwni; pay i' yan tunatya, pu tumala kurs pay sinmuy amuhpiynen pay soon aniwhtini;

³⁹ Taq ka pam pantaqa God ahpiy hintaniqw soon uma put sīmoknayani, taq nāphisat ka uma God aw rohomnumyani, kita.

⁴⁰ Noqw puma put lavaiyat kwusuya; nihqe ayaiwyuñqamuy wánwayyage, a'nō wu-vahtotat, pāpu puma Jesus natñwaniyat añ qa yuaatotaniqat amumi pañqaqwat mātapyā.

⁴¹ Noqw puma hahlaykahkañw moñwtsovawtaqamuy amuñaqw ahpiyya, kurs puma nuhtum put natñwaniyat ep hamanhintsaniwaniqey hihkay'vayaqe òviy'o.

⁴² Noqw puma nāqavo God kīyat ep-nikañw pu sohsovik kīnawit Jesus pas Christ-nihqat tūtutuqaynayaqey, pu yuaatotaqey qa qe'iwwisa.

6

The Seven Helpers

¹ Noqw ephaqam tuptsiwni'yunqam wūhaq'iwwaqw, Greek-sinmuy amuhkwa yuaa-totaqam Hebrew-sinmuy amumiq qayan unañway hiñqaqwa, puma nāqavo hihta akw tūvaañwankahkañw pumuy amuñaqw koñnanalvutuy tatami'yuñqw òviy'o.

² Pahsat pu pakwt lōq sihkay'taqam ayaiwyuñqam sohsokmuy tuptsiwni'yunqamuy tsovalayaqe, amumi pañqaqwa: Soon tis pi itam God lavaiyat mātavi'kahkañw tūnopni'yuñqw pam súantani.

³ Oviy uma umuñaqw hakimuy tsañe' tahtaqtuy amumi lomanavotit namorstotani, hakim Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwyuñqamuyu, pu suan wuwni'yunqamuyu. Noqw puma it yantaqat aw tunatyawyuñwniqat itam ep pumuy o'yani.

⁴ Nikañw itamwat nāwakinpit, pu lavayit tumalay'yuñwniqey aw-sa yuki'yuñwni.

⁵ Noqw i' yan lavayi sohsokmuy sinmuy amumi lomatōqti. Noqw òviy puma hakiy Stephen qapēvewnit, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaqat namorstota, pu Philip, pu Prochorus, pu Nicanor, pu Timon, pu Parmenias, pu Nicolas, pam hak Antioch añqwnihqe qa-Jew-sínonikañw Jew-sinmuy amún tuptsiwni'ta.

⁶ Nihqe puma ayaiwyuñqamuy amutpipo pumuy o'ya. Noqw puma amumi matyawkahkañw, amuñem nānawakna.

⁷ Noqw God lavaiyat suyhtsepñwat öqawi'ma, noqw wūhaqti; noqw God awwat momñwituy amuñaqw kaysiwhqam it tuptsiwnit kwusuyage añ hinwisa.

The Arrest of Stephen

⁸ Noqw Stephen qapēvewnit, pu öqalat akw qaöwíhinkañw sinmuy amuhpa' hīhihta kātatayhpit hintsaki, pu hihta supsiwyuñqata.

⁹ Noqw tsotsvalki Mātaviwyaqamuy Tsotsvalkiamu yan tūñwantiwhqat añqw hakim hoñvaqe Stephen amum nāñwuy'yuñwa, pu Cyreniat añqw sínomu, pu Alexandriat añq'ö, pu Ciliciat-nikañw Asiat añq'ö.

¹⁰ Noqw Stephen Hikwsit ahpiy suan lavayhtiñwuniqw, puma kurs hin put ánwutotani.

¹¹ Pahsat pu puma hakimuy tahtaqtuy pan unañwtoynayaqw, puma pañqaqwa: Itam aw tūqayyuñqw Moses aqw qalomáhiñqawu, pu God aqw'a.

¹² Kitotage sinmuy hin unañwtoynaya, pu wukw'a'yatuyu, pu tutavot tutuqaynayayaqamuy. Noqw puma Stephen aw ökihqe, ñuayaqe, moñwtsovawtaqamuy amumi wikvaya.

¹³ Nihqe hakim put ehpewi hihta atsátotaniqamuy momi o'yaqw puma pañqaqwa: Pas i' tāqa panis tuwat it pas kaptsiwtaqat kīhut, pu hin hinwisniqat tutavot aqw qalomáhiñqawlawu;

¹⁴ Oviy pi itam aw tūqayyuñqw, pañqawu: Yaw i' Jesus Nazareth añqw tāqa it kīhut sahpuknani, pu yaw Moses itamumi itahhintsakpiy tutaptaqat aw alöntani.

¹⁵ Noqw moñwtsovawtaqam sohsoyam Stephen aw tāyuñqw, pas pitsánwaat hakiy God hoñviayayat taywayat anta.

7

Stephen's Speech

¹ Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi Stephen aw pañqawu: Ya pas pay ima hiñqaqwaqw panta?

² Noqw pam pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, itanamu, kurs huvam tuqayvastotaa! Ura itana Abraham nāt Charran ep qa qátuhqe, Mesopotamiat ep qatuqw, God lolmat tälawnwat pitsánway'taqa put aw mātakti;

³ Nihqe aw pañqawu: Um uhtutskway, pu uhsinomuy amuñaqw ahpiyni; nen nu tutskwat un āawnaniqat um aqwni.

⁴ Pahsat pu pam Chaldia-sinmuy tutskwayamuy añqw ahpiynihqe, Charran-tutskwat ep qatuptu. Noqw put naat mokq pañqw pu God it tutskwat uma ep pu' yesqat aw put nahlakna.

⁵ Nikañw pam pep hihsaqhaqam himuy'taniqat pam put qa maqa; pas qae, qa ñas'ew haqami wuhkukniqat pahsaq'a; nikañw pam put pas máqaniqey aw pañqawu pu' añk put ahpiy sinototiniqamuy. Noqw puma put himuy'yuñwini, put aw kita, nāt pam qa ti'taq'ö.

⁶ Nihqe God yan lavayhti: Yaw put ahpiy aniwhtotiqam haqam qa nāp tutskway ep hinnumyani; noqw yaw pep sinom pumuy tusoqtuwiktotani; nen súnat-sikip sunat yahsañwuy añ pumuy okiwsahsanyani.

⁷ Pu ason hihtuwat sinom pumuy tusoqtuwiki'yuñqw nu pumuy amuñem hinwat yúkuni, kita God; pu ason pantaqat atsva puma pañqw nóñake', yep nuy tumalay'yuñwi.

⁸ Noqw God put aw pasiwnaqe, poñotkituvoyla put tuawi'taniqat pan put aw yuku; noqw öviy Isaac tihtiwhq, Abraham nanalsikis talqat ep put poñotku; noqw Isaac Jacob pantsana; noqw Jacob pakwt löq sihkay'taqamuy timuy piw pantsanhta. Noqw puma hapi itahwu'yamu.

⁹ Noqw wūwuyom Joseph atsviy unañtuyvayaqe, Egypt aqw put huyaya; noqw God put amum yantage,

¹⁰ Sohok kánanvotpiyat añqw put ayo tavi'ma; pu Egypt epeq moñwit Pharoaht aw put lomamataqta, pu súnawuwnitoyna. Noqw pam put Egypt aw moñwtavi, pu put amum ki'yuñqamuy sohokmuy amumii.

¹¹ Noqw Egypt añ ahsupoq tsöñösti, pu Chanaan añ'a, noqw sinom okiwhtoti; noqw itanam qa tunöstutwa.

¹² Noqw yaw Egypt epeq söhövosi óyihqat Jacob navotqe, mohti itanamuy pañsoq hōna.

¹³ Nit pu piw yaw Joseph haknihqey pāvamuy āawna; noqw Joseph sinomat hákimyaqey Pharoaht āawniwa.

¹⁴ Pahsat pu Joseph nay Jacob wánwayi, pu sohokmuy sinomuy, payhp sunat-nikañw añqw pakwt tsivot sihkaytaqamuy.

15 Noqw òviy Jacob Egypt aqw'a; nihqe pam pepeq mōki, pam'i pu itanamu.

16 Noqw pumuy tokoyamuy Sychem aw kiwisqe, pep tuamqōlōt aqw tañatota, ura Abraham Sychem ep hakiy Emmor tímuyatuy amuñaqw sívat akw put tuihqat pañsoq'a.

17 Noqw hihta awinit God Abraham aw qaōwívasiwnaqat aw hayiñwtiqw, sinom Egypt epeq natkototaqe suhpanti.

18 Noqw pas suhka moñwi Joseph qa tuwi'taqa moñwqenit ep wunuptu.

19 Nihqe pam hak itanamuy amumi tutuhistivaqe pumuy okiwsahsanqw, yaw timat qa yesniqat òviy puma titipostuy ihke tatamlalwaniqat pam nāwakna.

20 Pan yēsiwhq, Moses tihtiwa; nihqe yaw sūhimu; nihqe payhkomuy mūmuyawhtuy añ nay kīyat ep aw unañwtaviwta.

21 Noqw pam haqami tūviwhq, Pharaoh tiat māna put wikqe, put nēnem wuñwna.

22 Noqw Moses Egypt epeq sinmuy hihta wuwantuwiyamuy añ sohsok tuwi'taqe, a'nō lay'taqat lavayi'ta, pu hintsakpit'a.

23 Noqw pam lōp sunat yahsañwni'kañw, pas nāp sinomuy, Israel-sinmuy, amumi kurs pohtaniqey unañwti.

24 Noqw suhka qaanhintsahsanihwhq, pam túwahqe eñem lavayhti; nihqe eñem nāoyhqe Egypt-sinot nīna.

25 Suhpan as God put ahpiy put sinomuyatuy ayo óyaniqat puma māmatsyaniqat pam wūwaqe òviy'o. Noqw puma qa māmatsya.

26 Pu qavonvaqw hakim nāyawhqw, pam amumi pítuhqe as piw pumuy nāmi pōhiknaniqey wūwaqe amumi pañqawu: Soh, tāqatu, uma nātupkomu; ya uma hinoqw nāyuyuyhna?

27 Noqw sinosñway qaanhintsahsanqa Moses ayo naatsqōqna pañqawkañwo: Ya hak uñ itamumi moñwtavi? Puyaw hak uñ itamuy hin yukunaniqat aw uñ tavi?

28 Ya um tāvok Egypt-sinot nīnaqe, nuy piw nīnaniqe òviy'o?

29 Yan pam hiñqawhqw, pahsat pu Moses Egypt añqw wāyaqe, Madian-tutskwat ep qatuptu; nihqe pam pep lōqmuy tiyotuy tímuy'va.

30 Noqw lōp sunat yahsañwuy añ ruhpaq, pep pu' qayēsiwhpuve tūkwit Sinat ep Tutuyqawhqat hoñviayaat himutskit uwiwitaqat añqw put aw mātakti.

31 Noqw Moses put túwahqe, pep himu hintaqat aw wūwantaqe, as aw tātayniqe, òviy aw nakwsuqw, Tutuyqawhqat tōnaat put aw pañqawu:

32 Nu hapi umunamuy aw yantaqaam God, Abraham aw yantaqaata, pu Isaac, pu Jacob aw yantaqaamu. Pahsat pu Moses tsawnage tururuykuqe, kurs hin aw tātayni.

33 Pahsat pu Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um uhtotsiy óyani, taq um pas hihta ep wunu.

34 Pay nu pas Egypt epeq isinmuy okiwhinyuñqat antsa yori; pu nu pumuy eykitotaqw navota. Nihqe nu pumuy put añqw qenivo oyaniqe òviy hāwi. Noqw taa, nu uñ Egypt aqw hōnani.

35 It Moses hapi ura puma qanānakwhaqe aw pañqaqwa: Ya hak uñ itamumi moñwtavi? Puyaw hak uñ itamuy hin yukunaniqat aw uñ tavi? Ura kitota. Noqw pay God put moñwtavi; piw pam sinomuyatuy amumi put ayata, pam hoñviayat himutskit añqw put aw mātatiqat māyat ahpiy pumuy ayo òoyniqat òviy'o.

36 Pam hapi Egypt epeq hīhihta kātatahpit hihta tuawi'yuñqat tumaltat, pumuy pañqw ipwa, pu patuphat Pālañpu yan mātsiwhqat añqee, pu qayēsiwhpuvee, lōp sunat yahsañwuy añ'a.

37 I' Moses hapi ura Israel-sinmuy amumi pañqawu: God Umuhutuyqawhqa umuhsinomuy amuñaqw umuñem lavay'ayat wunuptsinani, nuy hímuniqat pan'i; uma put aw tūqayyuñwni.

38 I' hapi qayesiwhpuve tsovawtaqamuy amumum hinnuma, pu tūkwit Sinat epeq put aw yuaaykuqat hoñviayat ámuma, pu itanamuy amumuma. I' hapi hak taytaqat lavayit

itamumi mātapniqey ōviy put makiwa.

³⁹ Noqw itanam put aw qa tuqayvastotaniqey nānawaknaqe, put nahpiy ayo tūvayaqe, unañwpeq ahoy Egypt aw namtōkya;

⁴⁰ Nihqe Aaron aw pañqaqwa: Itamuy hihtuy amumi yanyuñwniqamuy itamuñem yukuhtaa; noqw puma itamupyeve hinwisni. Pay pi itamuy Egypt añqw nõñaknaqa Moses kurs haqamii, kitota.

⁴¹ Nihqe ép puma wakashoyat yukuyaqe, wutsit aw hom'ooyakahkañw, nāp may akw hihta tumaltotaqey ep hahlayya.

⁴² Pahsat pu God pumuy amuñaqw ayo namtōkqe, ōvaqe hihtuy qaan'ewakw hin-taqamuy amumi nāwakinwisniqat aw pumuy mātavi; pay pi ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ yan pey'ta: Ya pas antsa pay uma lõp sunat yahsañwuy añ qayēsiwhpuve inumi hihtuy qōyankahkañw, hom'ooyya, uma Israel-sinomu?

⁴³ Qa hin'i; uma Moloch mōtsápkiyat yawnumya, pu aw umuhyantaqay Remphan sōhuyata; uma hihtuy pumuy amún sosniwyaqamuy yukuhtota amumi nāwakintotaniqe ōviy'o. Noqw ōviy nu umuy Babylon yupqōymiq tsamni, yan'i.

⁴⁴ Itanam pi ura qayēsiwhpuve hihta tuawi'taqat mōtsápkit pasiwyuñwa, hin pam Moses aw tutaptaqat pan'i. Nihqe ura Moses aw pañqawu pam hin yukiwtaqat aw yórikqey pan put yúkuniqata.

⁴⁵ Noqw pu amuñk itanam Joshuat* amum hīhihtuy sinmuy tutskwayamuy kwa-hanayaqe, ep put kwusivaya, ura God itanamuy amupyeve pumuy haqami lālayi; noqw mōtsápkihu David qatsiyat aw pahsavo pep wunu.

⁴⁶ Noqw pam God añqw paañwaniwhq, as Jacob aw yantaqayat God eñem kītaniqey unañwti.

⁴⁷ Noqw Solomon hapi put eñem kīta.

⁴⁸ Noqw pu pas Sus'oveqniñqa kīkihut sinmuy māyamuy akw yukiltotiqat qa añ qatu; pi ura God lavay'ayay ahpiy pañqawu:

⁴⁹ Oveqatsi imoñw'atsvewa, pu tūwaqatsi iwuwukpi. Ya uma inuñem kīhut yukuyani? kita Tutuyqawhqa. Ya sen nu pep nāsuñwnani?

⁵⁰ Ya ñi himu qa sohsoy imay akw yukilti?

⁵¹ Is uma hihtu qa nõyaltotiñwuqamu, a'nō unañway'yuñqamu, pu naqsöp'iwyuñqamu! uma sutsep Qahováriwtaqat Hikwsit aw rohomnumya; uma umunamuy hinyuñqw amunyuñwa.

⁵² Ya umunam God lavay'aymuyatuy hihtawat qa okiwsasna? Pu ura hak Súantaqa pituniqat hakim añwu pay lavayhtotiqamuy puma qōqya; noqw yepehaq uma put nuhtumi mātapyaqe nīnaya.

⁵³ Uma as ōveqatsit añqw hoñvia'yatuy amuhpiy tutavot ōmahtotakañw, qa añ hinwisa, kita.

The Stoning of Stephen

⁵⁴ Noqw puma it nanaptaqe, pavan pas unañwso'qe, tamay ñuritota.

⁵⁵ Noqw pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw ōveqatsit aqwhaqami tay-taqe, God lolmat tālawñwayat-nikañw pu Jesus God putvaqe wunuqw tuwa;

⁵⁶ Nihqe pañqawu: Meh, nu ōveqatsit aw hōtsíltiqw tuwa; noqw Sinot Tiat God putvaqe wunu.

⁵⁷ Pahsat pu puma a'nō hiñqawkahkañw, naqvuy útatotat, sūsaq put aw yuhtukqe,

⁵⁸ Put kīñaqw haqami tūvayaqe, tatatupya. Noqw put ehpewi hiñqaqwaqam hakiy puhuwuñwiwtaqat Saul yan mātsiwhqat kukmiq yuwsiy o'ya.

⁵⁹ Noqw puma Stephen tatatupyaqw, pam God aw okiw taqa'nañwtiqe pañqawu: Tutuyqawhqa Jesus, um okiw ihikwsiy kwusuni, kita.

* 7:45 Pam Greek-sinmuy amuhkwa Jesus.

⁶⁰ Pu pam tamötswunuptuqe, pas tönay anqe' pañqawu: Tutuyqawhqa, um okiw it qaanhtiput pumuy qa tukopnani, kita. Yan pam lavayhtit möki.

8

Saul Persecutes the Church

¹ Noqw puma put nīnantotaqw, Saul amún unañway'ta. Noqw put tāwat ep Jerusalem epeq Jesus aw tōnawtaqamuy amumi qaan'ewakw hintsaktivayage, pumuy okiwsahsantivaya. Noqw puma sohsoyam Judeat, pu Samariat añ ahsupoq hāhaqe' ahtsavalya, pay ima ayaiwyuñqam-sa qe'ya.

² Noqw hakim unañwvastahtaqt Stephen haqami taviwisqe, okiw put ep a'nö tsaykita.

³ Noqw tuwat Saul Jesus aw tōnawtaqamuy amumi hintsaktivage, sohsovik kīnawit papkinuma, nihqe tahtaqtuy, pu momoymuy sivikimi lölökinlawhqe, tañatima.

The Gospel Preached in Samaria

⁴ Noqw öviy anqe' ahtsavalyaqam sohsovik nuhtumi lavayit yuaatota.

⁵ Pahsat pu Philip Samariat ep wuhkokitsokit aqwnihqe, nuhtumi Christ yuaata.

⁶ Noqw pam hihta yuaataqw, sinom aw tūqaykahkañw sun unañway put aw unañwtavi'yuñwa, hihta kātatayhpit supsiwyuñqat hintsakqat aw taykahkañwo,

⁷ Pas qalomáhihikwsim pumuy akw tuyqawiwyuñqamuy kaysiwhqamuy amuñaqw a'nö hiñqawkahkañw, nōñantaqw öviy'o; pu kaysiwhqam amuhpa' qataytaqat tūtuyyaqam, pu qayaktaqam qalaptuya.

⁸ Noqw pep kitsókit ep sinom pas pavan hinhaqam hahlayya.

⁹ Noqw hak tāqa Simon yan mātsiwhqa pay hisat mohti pep kitsókit ep tuhisay hintsaki; nihqe Samariat ep sinmuy pas hintsani'ta; pas a'nö hímunihqey anta.

¹⁰ Noqw sohsoyam put aw tūqayyuñwa, sushin'ewakw anqw suspavannihqat aqw pahsavoo, pañqawkahkañwo: I' tāqa God a'nö öqalaata, kitota;

¹¹ Nihqe puma put kaptsi'yuñwa, pam hisatñahaqaw tuhisay akw pumuy hintsani'taqw öviy'o.

¹² Noqw Philip God moñwtunatyayat, pu Jesus Christ yuaataqw puma tūtuptsiwaqe, kūyit akw tuvoylatoti, tahtaqtu, pu momoyamu.

¹³ Noqw Simon tuwat pas nāp tuptsiwhqe, kūyit akw tuvoylatiwa; nihqe Philip amum hinnuma. Noqw pam hihihta kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat hintsakq aw taytaqe kātayta.

¹⁴ Noqw yaw Samariat ep sinom God lavaiyat kwusuyaqat ayaiwyuñqam Jerusalem epeq yesqam nanaptaqe, Peter John enañ pumuy amumiq hōnaya.

¹⁵ Noqw puma pumuy amumiqnihqe, puma Qahováriwtaqat Hikwsit kwusuyaniqat öviy amuñem nāwakna,

¹⁶ Pay nāt pam pumuy qa haqawat aw pituqw öviy'o, pay panis puma Tutuyqawhqtat natñwaniyat-sa añ kūyit akw tuvoylatoti.

¹⁷ Pahsat pu puma pumuy amumi may akw toñokq puma Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya.

¹⁸ Noqw ayaiwtaqam hakiy aw may akw toñokq Qahováriwtaqat Hikwsit put aw noiwnwuqat Simon pan yórikqe pumuy sīvat āawna,

¹⁹ Pañqawkañwo: Uma piw nuy enañ it öqalat maqaqw, nu hakiy aw imay akw toñokq pam Qahováriwtaqat Hikwsit makiwmantani.

²⁰ Noqw Peter put aw pañqawu: Pay nam uhsiva umum súlawhtii, God kuwahtipuat pay sīvat akw tuiwnwuqat um pan wūwantaqw öviy'o.

²¹ Um qa haqam it yantaqat ep qeni'ta, piw makiway'ta, pi uh'unañwa God atpip qa súanta.

²² Öviy um it yan uhñukpanay anqw lasni; nen God aw nāwaknani; noqw hisnen uh'unañwpeq uhtunatyay qaantaqat ep ūmi pōhikiwni.

²³ Taq kurs um qanut a'nō tsīvot anta; um nukpantunatyat akw sóontsaniwta.

²⁴ Pahsat pu Simon lavayhtiçe pañqawu: Uma okiw inuñem Tutuyqawhqat aw nāwaknani; noqwu uma iit hihta lavayhtiçw, okiw pam qa himuwa inumi pítuni.

²⁵ Pu puma pas suyan hin navoti'taqey lavayhtit, Tutuyqawhqat lavayiyat nuhtumi yuaaykut, ahoy Jerusalem aqw'a; nihçe Samariat ep hāhaçe' sinmuy kitsókiyamuy añ lomatuwawit yuaatima.

Philip and the Ethiopian Official

²⁶ Noqwu Tutuyqawhqat hoñviayaat Philip aw pañqawu: Um wunuptut tātöqni, Jerusalem añqw Gazat aqw pöhut aqw'a, kita. Pam pañçe' qayēwiwa.

²⁷⁻²⁸ Noqwu pam wunuptut aqw'a. Noqwu meh, hak Ethiopiat añqw tāqa okiwlawniçe Jerusalem epeç pitumaqa pañçe' áhoynikañw, karētay añqw tsokiwma. Pam nōmaçtsit aw qa awiwa, Ethiopiat epeç sinmuy moñwíyamuy wuhtit Candacet añqw öqalat qaöwívasiwkañw, put sohsok hihta nukñwayat aw tunatyawta. Pu pam God lavay'ayayat Esaias pēniyat añ túñwanma.

²⁹ Pahsat pu Hikwsi Philip aw pañqawu: Um pas awnen karētat ámumni, kita.

³⁰ Noqwu öviy Philip put aw wárikçe, navotç pam God lavay'ayayat Esaias pēniyat añ túñwanma. Noqwu Philip put aw pañqawu: Ya um hihta añ túñwanmaçeç mātsi'ta?

³¹ Noqwu pam pañqawu: Pay kurs pi hin'i, hal pay hak pas nuy tutuqaynaqw-saa, pam kítaççe, Philip put aqw wūve', amum tsokiwmaniqat pam nāwakna.

³² Noqwu tutuvenit añ haçe' yan pey'taqat pam añ túñwanma: Kanēlo haçam nñiwniçeç aw wīkiwhqat pam pan wīkiwa, pu mañat ārilantaqat pam atpip qa hiñqawñwuniqwu pan pam qa hiñqawu.

³³ Pam qa hímuniwhtiçw, eñem suan lavayiniqa ayo yukiwa; noqwu hak sen put natkomuyatuy pohtoylani? Pi çatsiat túwaçatsit añqw haçami hintsaniwa.

³⁴ Noqwu nōmaçtsit aw qa awiwa Philip aw pañqawu: Taa, um as okiw nuy āawnani: Ya God lavay'ayaat hakiy yuaata, sen nāyuaata, sen pay hakiy pañqawu?

³⁵ Pahsat pu Philip lavayhtiçe, haçe' pan pey'taqat pahpiy yuaativa; nihçe put aw Jesus yuaata.

³⁶ Noqwu puma ahpiy panmakañw haçami pāmi pitu; noqwu nōmaçtsit aw qa awiwa pañqawu: Meh, yep pāhu; ya nu kūyit akw tuvoylatiwñiqwu himu nuy put aw uhtsi'tani?

³⁷ Noqwu Philip pañqawu: Pay pi um pas sohsok uh'unañway akw tuptsiwe', panhtini, kita. Noqwu pam lavayhtiçe pañqawu: Pay Jesus Christ God títatniçqat nu tuptsiwa.

³⁸ Pahsat pu pay karēta hāk huruhtiniçqat pam pañqawu; noqwu puma nāma pāmiç paki, Philip-niqwu pu nōmaçtsit aw qa awiwa; noqwu pam put kūyit akw tuyoylata.

³⁹ Noqwu puma pānaçw yamakç, pahsat pay Tutuyqawhqat Hikwsiat Philip haçami wīki; noqwu nōmaçtsit aw qa awiwa pāpu aw qa yori; nikañw pam pahpiy hahlayhkañw, nakwsu.

⁴⁰ Noqwu Philip Azotus ep nātuwiwhçe, ahsupoç kitsókit añ lomatuwawit yuaat-inumkañw, Caesareat ep pitu.

9

The Conversion of Saul (Acts 22.6-16; 26.12-18)

¹ Noqwu Saul nāt pas itsívuhihkwiskañw, Tutuyqawhqat aw tuptsiwñi'yunçamuy pavan pas hintsanniçeç, pu pas çöyaniçeç tunatyawkañw, God awwat susmoheç moñwit aw'i;

² Nihçe Damascus ep añçe' tsotsvalkit añ sinmuy amumi put eñem pēnayaniçqat nāwakna; noqwu kurs pam hakimuy tahtaçtuç, sen momoymuy Jesus aw tuptsiwñi'yunçamuy tuwe', pumuy somhtat, Jerusalem aqw tsamni.

³ Noq̄w ōviy pam pañsoq̄nihq̄e, Damascus aw hayiñw̄naq̄w, ōñaq̄w t̄āla put ánan'ik suhtalawva;

⁴ Noq̄w pam tutskwami posq̄e, hakiy t̄ōnaȳat navotq̄, put aw pañq̄awu: Saul, Saul, ya um hinoq̄w nuy okiwsahsana?

⁵ Noq̄w pam pañq̄awu: Ya um hak'i, Tutuyq̄awhqa? Noq̄w Tutuyq̄awhqa pañq̄awu: Nu Jesus, um nuy hapi okiwsahsana. Um s̄okw̄ikinpit aq̄w horarataq̄w, pam uñem anahaa.

⁶ Noq̄w pam tsawnaq̄e, tururutikañw, pas hin unañway'kañw pañq̄awu: Tutuyq̄awhqa, noq̄w nu hinhtiniq̄at um n̄āwakna? Noq̄w Tutuyq̄awhqa put aw pañq̄awu: Um wunuptut, k̄imini; noq̄w ason um hinhtiniq̄at uñ pep āawnayani.

⁷ Noq̄w tahtaqt̄ put ámumyaq̄am qa hiñq̄awkahkañw añq̄e' h̄ōñi; hakiy as t̄ōnaȳat nanvotyakahkañw hakiy qa tuway'yuñwa.

⁸ Pahsat pu Saul tutskwañaq̄w wunuptuq̄e, as p̄ōsiy p̄úruk̄nat, qa hihta tuwa; noq̄w puma put māyat̄ ñuy'wisq̄e, Damascus ep wikvaya.

⁹ Noq̄w pam p̄āyis t̄ālat̄ añ kurs hin hihta t̄úwani, piw qa n̄ōsa, qa h̄iko.

¹⁰ Noq̄w hak̄ tuptsiw̄ni'taqa Ananias yan m̄ātsiwhqa Damascus ep q̄atu. Noq̄w pam tuawyorikq̄, Tutuyq̄awhqa put aw pañq̄awu: Ananias, Noq̄w pam pañq̄awu: Yep n̄ū, Tutuyq̄awhqa.

¹¹ Noq̄w Tutuyq̄awhqa put aw pañq̄awu: Um wunuptut, S̄ūwipo kiskat yan m̄ātsiwhq̄at awni; nen Judas k̄iyat ep hakiy Tarsus añq̄wnihq̄at Saul yan m̄ātsiwhq̄at ōviy t̄ūvintani; taq̄ meh, pam okiwlawu,

¹² Nihq̄e tuawyorikq̄ hak̄ t̄āqa Ananias yan m̄ātsiwhqa ep p̄ákihq̄e, put aw may akw toño p̄ōsiy t̄ālaw̄naniq̄at ōviy'ō.

¹³ Pahsat pu Ananias lavayhtiq̄e pañq̄awu: Tutuyq̄awhqa, pas yaw i' t̄āqa Jerusalem epeq uhsinmuy okiwsahsanq̄at nu k̄aysiwhq̄amuy amuñaq̄w navota.

¹⁴ Noq̄w yaw pam yep uhnat̄waniy aw tatq̄a'nañwyaq̄amuy sohsokmuy somhtaniq̄ey God awwat mohpeq momñwituy öq̄alat̄ pasiwkañw pitu.

¹⁵ Noq̄w pay Tutuyq̄awhqa put aw pañq̄awu: Um awni, taq̄ pam pas inamors'awiwa; pam qa-Jew-sinmuy, pu pas momñwituy-nikañw, pu Israel-sinmuy amumi inat̄waniy t̄ūawmani.

¹⁶ Pu n̄āt pam inat̄waniy ep h̄ihihta añ q̄aan'ewakw okiwsaniw̄niq̄at nu put āawnani, kita.

¹⁷ Noq̄w ōviy Ananias awnihq̄e, k̄imi p̄ákihq̄e, put aw may akw toñot, pañq̄awu: Itupko Saul, Tutuyq̄awhqa Jesus uñ añq̄aq̄wniq̄w ūmi m̄ātaktiq̄a nuy añq̄w h̄ōna, umuhposiy t̄ālaw̄naniq̄at ōviy'ō, pu Qahováriw̄taq̄at Hikwsit akw tuyq̄awiw̄taniq̄at ōviy'ō.

¹⁸ Noq̄w pahsat pay himu nasiñw̄put antaqa put p̄ōsiyat̄ añq̄w löhöq̄k, pam p̄ōsiy t̄ālaw̄naq̄e wunuptu; nihq̄e k̄üyit akw tuvoylatit, n̄ōsq̄e, öq̄awhta.

Saul Preaches in Damascus

¹⁹ Pahsat pu Saul Damascus ep tuptsiw̄ni'yuñq̄amuy amumum hihsavo q̄atu,

²⁰ Nihq̄e āpiy tsotsvalkiva i' Jesus God T̄iat̄nihq̄at yuaatinuma.

²¹ Noq̄w sohsoyam put aw t̄ūq̄ayyuñq̄am hin kurs w̄ūwantotaq̄e pañq̄aq̄wa: Ya qa i' Jerusalem epeq it nat̄ñwanit aw tatq̄a'nañwyaq̄amuy hovalaq̄e, hakimiy panyuñq̄amuy somhte' God awwat mohpeq momñwituy amumi tsamniq̄e ōviy pew pitsi'w̄ta? kitota.

²² Noq̄w tuwat Saul pas suyhtsepñwat öq̄awi'maq̄e, Damascus ep Jew-sinmuy yu-moñwaltaq̄e, pay Jesus pas antsa Christ-nihq̄at amumi m̄ātaqlawu.

²³ Noq̄w ōviy ahpiy w̄ūyavotiq̄w, Jew-sinom put n̄īnayaniq̄ey nanawinya.

²⁴ Nihq̄e puma put n̄īnayaniq̄e ōviy t̄ālō-nikañw, pu t̄ökilat̄ añ höhtsiwat aw tu-natyawyuñwa. Noq̄w yaw puma put moq̄mani'yuñq̄w Saul navota.

²⁵ Pahsat pu tuptsiw̄ni'yuñq̄am m̄ihikiw̄taq̄w put tuhpelat̄ añ tutsáyat akw hawnaya.

Saul in Jerusalem

²⁶ Noqw Saul Jerusalem epeq pítuhqe, as tuptsiwni'yuñqamuy amumumtiniqey anhtiqw, puma sohsoyam put mamqasyaqe, pam pas antsa tuptsiwni'taqat qa tütuptsiwa.

²⁷ Noqw Barnabas put aw unañwtaqpe, ayaiwyuñqamuy amumi put wikva; nihqe hin pam Damascus aqwniqw, Tutuyqawhqa put aw namtaknaqe, put aw yuaaykuqat pam pumuy āawna, pu hin Paul Damascus epeq qa tuhtuskañw, Jesus natñwaniyat añ nuhtumi yuaataqata. (Noqw pep pu' puma put kwusuya.)

²⁸ Noqw Paul Jerusalem epeq pumuy amumum hinnumqe,

²⁹ Qa tuhtuskañw Tutuyqawhqa Jesus natñwaniyat añ nuhtumi yuaata; nihqe Greek-sinmuy amuhkwa yuaatotaqamuy amumum put ep nāñwuy'taqw puma put nīnayaniqey tunatyawyuñwa.

³⁰ Noqw tuptsiwni'yuñqam put nanaptaqe, Caesareat aqw put wikyaqe pañqw put Tarsus aqw taviya.

³¹ Pahsat pu Jesus aw tōnawtaqam Judeat, pu Galileet, pu Samariat añ ahsupoq yesqam suyan unañwtotiqe, öqawhtota; nihqe Tutuyqawhqa kaptsi'kahkañw wūhaq'iwma, Qahováriwtaqa Hikwsi amumi unañwtaq'ö.

Peter in Lydda and Joppa

³² Noqw Peter añqe' sohsovik nakwsuqe, Lyddat epeq God sinomuyatuy amumi hāwi.

³³ Nihqe pepeq pam hakiy tāqat Aeneas yan mātsiwhqat tuwa, put hakiy ahpa qa taytaqw, pam okiw nanal yahsañwuy añ tuyhqatsi.

³⁴ Noqw Peter put aw pañqawu: Aeneas, Jesus Christ uñ qalaptina. Wunuptut, uh'ahpay tsovalaa, kita. Noqw pahsat pay pam wunuptu.

³⁵ Noqw sohsoyam Lyddat pu Saron ep ki'yuñqam put aw yórikyaqe Tutuyqawhqa awwat lasya.

³⁶ Noqw hak Joppat ep tuptsiwni'taqa Tabitha yan mātsiwa, pam Dorcas (Tsöviwmana) i'nihqe pam'i. Noqw i' hak wuhti lolmat tumalay'ta, pu hīhihta akw tūvaañwanta.

³⁷ Noqw pam ephaqam tütuyhtiqe mōki; noqw puma put pāhomyaqe tupatsveq taviya.

³⁸ Noqw pay pi Lydda Joppat áhayhpo; noqw yaw Peter pep qátuhqat tuptsiwni'yuñqam nanaptaqe, hakimuy löqmuy tāqatuy pañso ayatotaqw, pam qa sōwunit, pumuy amuminiqat puma nāwakna.

³⁹ Pahsat pu Peter nakwsuqe, pumuy amumuma. Noqw öviy pam pituqw, puma put tupatsmiq wupnaya; noqw sohsoyam koñnanalvut okiw put aqlap hoñqe, tsaykikahkañw nāt Dorcas pumuy amumum qátuhqe kwakwsat, pu yūyuwsit yukuhtaqaqat puma put aw matamintota.

⁴⁰ Noqw pay Peter pumuy sohsokmuy pañqw ipwat, tamötswunuptut nāwakna; nit pahsat put tokoyat aw namtökt pañqawu: Tabitha, qatuptuu. Noqw pam pōsiy púruknaqe, Peter túwahqe, pahsat qatuptu.

⁴¹ Noqw pam put aw māvuyaltiqe, wunuptsinaqe, God sinomuyatuy koñnanalvutuy enañ wāñwayhqe, pumuy put āawna, kurs pam taytaq'ö.

⁴² Noqw i' yantaqa Joppat añ ahsupoq nanaptiwhq, kaysiwhqam Tutuyqawhqaqat aw tütuptsiwa.

⁴³ Noqw Peter Joppat ep hakiy pūvukat pōhiwantaqat Simon amum wūhakis qatu.

10

Peter and Cornelius

¹ Noqw hak tāqa Cornelius yan mātsiwhqa, tsivót-sikip sunat solāwamuy Italian-sínomu yan tūñwantiwyaqamuy amumi moñwi, Caesareat ep ki'ta.

² Pam hak pās unañway qatu; noqw sohsoyam timat put amum God kaptsi'yuñwa; pu pam hihta himuy akw sinmuy paañwankañw, sutsep God aw nāwakinma.

³ Pam hak tāwat atvelpeniqwahaqam pas suyan tūawtaqw, God hoñviayaat put aw pákihqe, aw pañqawu: Cornelius.

⁴ Noqw pam put aw yórikqe, tsawnage, pañqawu: Ya hímuu, Tutuyqawhqa? Noqw pam put aw pañqawu: Uhnawakinpi, pu uhnuoktutmala ōmi yayvaniwhq, God put soon suhtokni.

⁵ Noqw ōviy um hakimuy tahtaqtuy Joppat aqw ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wánwayyani.

⁶ Pam hakiy pūvukat pōhiwantaqat Simon amum qatuqw, put kīat pātuwaqatsit qalaveq wunu. Ason pam hin hintaniqat ūmi pañqawni.

⁷ Pu ōviy hoñviaya Cornelius aw yuaaykuqa ahpiyniqw, pam lōqmuy kiy ep tumal'aymuy wánwayi, pu solāwam put enem hihtayaniqe sutsep aw maqaptsi'yuñqamuy amuñaqw hak God kaptsi'taqat solāwa piwu.

⁸ Nihqe pam pumuy sohsok iit āawnat, Joppat aqw hōna.

⁹ Noqw qavoñvaqw puma aqwyaqe, kīmi hayiñwni'wisq, Peter nāwaknaniqe tāwanasave kits'omiq wūvi.

¹⁰ Noqw pas pam tsōnmokqe, as hihta nōsniqey antaqw, nāto novalalwaqw, pam pay sawitoqwhinhti;

¹¹ Nihqe ōmi hōtsíltiqw tuwaqw, añqw himu wuyaqmōtsapueway nālōvaq tsukuveq som'iwkañw put aw hawtoqe, tutskwami hāwi.

¹² Noqw sohsoy hihtu tūwaqatsit añ nālōq hokay'yuñqam put ep íniwyuñwa, pu tūtuvosiptu, pu hihtu hoyoyotinumyaqam piwu, pu masay'yuñqamu.

¹³ Noqw hakiy tōnaat put aw pañqawu: Wunuptuu, Peter, um qōye' nōsni.

¹⁴ Noqw Peter pañqawu: Sóoni, Tutuyqawhqa; taq nu qa haq hihta pay qa pas hihtanihqat, pu qa powaiwtaqat nōsa.

¹⁵ Noqw hakiy tōnaat piw put aw pañqawu: God hihta powataqw, pam pay qa pas hímunihqat um qa pañqawni.

¹⁶ Noqw i' pāyis panhtiqlw, himu mōtsápueway ahoy ōmiq haqami wūvi.

¹⁷ Noqw Peter hihta tuawyorikqey mātaq kurs pam hímunihqat pan wūwantaqw, ima tahtaqt Cornelius añqw ayatiwyaqam Simon haqam ki'taqat hakimuy tūviñtotaqe, ihkaqe nōyaknit aw hōtsíwhpeq hōñi,

¹⁸ Nihqe sen hak Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, pep qátuhqat tūviñlalwa.

¹⁹ Noqw nāt Peter tuawyorikiy añ wūwantaqw, Qahováriwtaqa Hikwsi put aw pañqawu: Meh, hakim pahyom tahtaqt uñ hepnumya.

²⁰ Oviy um wunuptut hāwe', amumumni qa hin wūwankañwo; pay nu pumuy añqw hōna.

²¹ Pahsat pu Peter hakimuy Cornelius añqw put aw ayatiwyaqamuy amumi hawqe, pañqawu: Taay, pay uma nuy hepnumya; sen hihta ōviy uma ōki.

²² Noqw puma pañqaqwa: I' Cornelius tsivót-sikip súnatnihqamuy solāwamuy amumi moñwi God añqw hoñviayat pas hímunihqat ahpiy navota, yaw pam uñ kiy aw wánwaye', uñ hin lavayhtiqlw, put aw tūqaytaniqat hoñviaya put aw pañqawu. Pam tāqa súanta, pu God kaptsi'ta, pu Jew-sinmuy sohsokmuy amuhpiy aw lomanavotiwta.

²³ Pahsat pu pam pumuy tañataqe pās oya; pu qavoñvaqw pumuy amumum aqw'a; noqw haqawat tuptsiwni'yuñqam Joppat añqw put amumya.

²⁴ Pu ōviy qavoñvaqw puma Caesareat ep ōki. Noqw Cornelius pumuy nuhtaytaqe, kurs sinomuy-nikañw pu añ pas kwatsmuy tsovala.

²⁵ Noqw Peter aw pakitoqw, Cornelius ahsawvage, atpipo tamōtswunuptut, pas put hihtata.

²⁶ Noqw pay Peter put wunuptsina, pañqawkañwo: Wunuptuu, pay nu piw un sino.

²⁷ Pu ōviy pam put amum yuaatakañw, aw pakiqw, sinom kaysiwhqam tsovawta.

²⁸ Noq̄w pam pumuy amumi pañqawu: Pay pi uma navoti'yuñq̄w, soon as hak Jew-sínonikañw ayam supwat hihtuy sinmuy amu'puñalñwu, piw amuminiñwu. Noq̄w pay nu' qa hakiy pay qa hímunihqat, pu qa powaiwtaqat pañqawlawniqat God inumi pañqawu.

²⁹ Noq̄w òviy nu qa rohomnumt, panis nuy wiktamayaq̄w, pay nu añq'ò; noq̄w hinoq̄w pi uma nuy wánwayya?

³⁰ Noq̄w Cornelius pañqawu: Nālòtok nu pew pahsavohaqam napwalni'tage, tāwat atvelpetiq̄w nu ikiy ep nāwaknaq̄w, hak tāqa talqaq̄salqat yuwsí'kañw inutpip wunuptu;

³¹ Nihqe pañqawu: Cornelius, uhnawakinpi navotniwa; noq̄w God soon uhnuoktut-malay suhtokni.

³² Um òviy Joppat aq̄w hakimuy ayataq̄w, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wánwayyani. Pam hakiy pūvukat pōhiwantaqat kīyat ep qatu, pātuwaqatsit qalaveq'a; ason pam pite', ūmi hin lavayhtini, kita.

³³ Noq̄w òviy nu qa sōwunit uñ wánwayi; noq̄w um súanhtiqe pitu. Noq̄w òviy hapi itam sohsoyam yep God atpip yēse, hin pam ūmi tutaptaqat sohsok nanaptaniqee.

Peter's Speech

³⁴ Pahsat pu Peter lavayhtiqe pañqawu: Pay kurs pas suyan God qa sinonuiña.

³⁵ Pay kurs pas sohsokmuy hihtuy sinmuy amuñaq̄w hak haqam put kaptsi'kañw súanhinmaqa put aw súantañwu.

³⁶ God hapi Israel-sinmuy amumi lavayiy távihqe, Jesus Christ ahpiy namivöhikiwuy yuaata. (Pam hapi sohsokmuy amumi tutuyqawi.)

³⁷ Pay uma put lavayit navoti'yuñwa. Ura John kūyit akw tuvoylatiwyaniqat nuhtumi yuaataq̄w, pahpiy pam lavayi Galileet añq̄w hoyoyoykukañw, Judeat añ ahsupoq̄ yuaatiwa.

³⁸ Ura God Nazareth añq̄w tāqat Jesus Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylataqe òqalmaqa. Ura pam sinmuy amuhpa' lolmat tumalay'numa, pu Nukpanat ahpiy sóon'iwyuñqamuy sohsokmuy powatima, God put ámumniq̄w òviy'ò.

³⁹ Noq̄w pam Jew-sinmuy tutskwayamuy epnikañw, pu Jerusalem epeq hihta tumaltaqat itam hapi sohsok aw yóriki'yuñqe, navoti'yuñwa; noq̄w pay sinom himutskit ep put hahyape nīnaya.

⁴⁰ Noq̄w God pāyis talqat ep put ahoy tātaynaqe, put susmatakpuva mahtakna,

⁴¹ Nikañw pay qa sohsokmuy sinmuy amumii, pay hakimuy añwu pay God namorstaqey pumuy amumii, itam put tuawi'yuñwniqat òviy'ò. Noq̄w itam put moki-wuy añq̄w ahoy tātayhqtat atsva put amum nōnova, pu hikwya.

⁴² Noq̄w yaw itam sinmuy amumi put yuaatotaniqat pam itamuy ayata, pay yaw pas pam imuy yesqamuy, pu so'pumuy hinwat yukunaniqey God ahpiy aw taviwhqat itam yuaatotaniqata.

⁴³ Noq̄w put hapi sohsoyam God lavay'aymat yuaatotaqe pañqaq̄wa, yaw hak put aw tupsiwhq, put qaanhtipuat Jesus natñwaniyat akw put ahpiy ayo yukiwmantani.

The Gentiles Receive the Holy Spirit

⁴⁴ Noq̄w nāt Peter yan yuaataq̄w, pay Qahováriwtaqa Hikwsi lavayit nanaptaqamuy sohsokmuy amumi pitu.

⁴⁵ Noq̄w Jew-sinmuy amuñaq̄w tuptsiwni'yuñqam Peter amum òkihqam hin kurs wūwaya, Qahováriwtaqa Hikwsi qa-Jew-sinmuy amumi enañ noiwhq'ò.

⁴⁶ Puma hīhihtuy sinmuy amuhkwa yuaatotaqe, God pas hihtalalwaq̄w amumi tūqayyuñqee. Pahsat pu Peter lavayhtiqe pañqawu:

⁴⁷ Ya hak imuy kūyit akw tuvoylatiwyaniq̄w imuy amumi u'tani? Pay pi puma piw itamun Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya.

⁴⁸ Pu puma Tutuyqawhqat natñwaniyat añ kūyit akw tuvoylatotiniqat pam amumi pañqawu. Pahsat pu pam hihsavo pumuy amumum qátuniqat puma put aw nānawakna.

11

Peter's Report to the Church at Jerusalem

¹ Noqw yaw qa-Jew-sinom nuhtum God lavaiyat kwusuyaqtat ayaiwyuñqam, tuptsiwni'yuñqamuy amumum Judeat ep yesqam nanapta.

² Noqw Peter Jerusalem aqwniqw, Jew-sinmuy amuñaqw tuptsiwni'yuñqam put aqw hiñqaqwaqe,

³ Pañqaqwa: Yaw um qa-Jew-sinmuy amumi pákihqe, amumum nōsa.

⁴ Noqw Peter pumuy amumi lavayhtiqe, añqaqw hin hiniwhtiqat nānañk pasiwtatqat pumuy amumi tuawi'taqe, pañqawu:

⁵ Ura nu kitsókit Joppat ep qátukañw nāwakna; nihqe nu sawitoqhinhtiqe tuawyorikq, himu wuyaqmōtsaput antaqa tsutskuy epeq sómiwkañw òñaqw hawtoqe, pas inumi pitu.

⁶ Noqw nu aw yórikqe, pás tātayhq, pi tūwaqatsit ep hihtu popkot nālōq hokay'yuñqam put ep iniwyuñwa, pu tūtuvostiptu, pu hihtu hoyoyotinumyaqamu, pu masay'yuñqamu.

⁷ Noqw nu hakiy tōnayát navotq inumi pañqawu: Wunuptuu, Peter, um qōye' nōsni.

⁸ Noqw nu pañqawu: Sóoni, Tutuyqawhqa; taq nu qa haq hihta pay nāp hihta, pu qa powaiwtatqat nōsa.

⁹ Noqw òveqatsit añqw hakiy tōnaat inumi piw pañqawu: God hihta powataqw, pay pam qa pas hímunihqat um qa pañqawni.

¹⁰ Noqw pāyis panhtiqw, pay sohsoy piw òmiq láñakniwa.

¹¹ Noqw pahsat pay kurs hakim pahyom tahtatqat Caesareat añqw inumi ayatiwyaqam nuy haqam kīve qátuhqat ep òki.

¹² Noqw pay nu qa hin wūwankañw, pumuy amumumniqat Qahováriwtaqa Hikwsi inumi pañqawu. Noqw ima navay tuptsiwni'yuñqam inumum aqwya; noqw itam tāqat kīyat aw yuñña.

¹³ Noqw yaw pam kiy ep hoñviayat aw yorikq, yaw pam wunukañw, put aw pañqawhqat itamuy āawna. Um hakimuy tahtatqat Joppat aqw ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wānwayyani.

¹⁴ Ason pam uñ lavayit āawnaqw, um put akw ayo yámakni, um'i, pu uhtimu, yaw hoñviaya put aw kita.

¹⁵ Noqw nu yuaativaqw, pay Qahováriwtaqa Hikwsi pumuy amumi pitu, ura mohti itamumi pítuhqey pan'i.

¹⁶ Noqw pahsat pu nu Tutuyqawhqat lavaiyat u'na, ura itamumi pañqawu: Pay as pi John pas antsa kūyit akw tūtuvoylalawu; nīkañw uma hapi nāt it Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwyani.

¹⁷ Noqw puma Tutuyqawhqat Jesus Christ aw tūtuptsiwaqw, pep God hin itamuy put máqahqey, pay pan piw pumuy put maqa. Noqw ya nu hak hímunihqe God aw rohomnumni?

¹⁸ Noqw puma it nanaptaqe, pay qa hiñqaqwaqe, God pas hihtatotaqe, pañqaqwa: Noqw yaw kurs qa-Jew-sinom nāp tunatyay añqw lasye' yesniqat God piw amuñem pan yuku.

The Church at Antioch

¹⁹ Noqw hakim Stephen nīniwhqat ahpiy tūokiwsahsantivayaqw añqe' ahtsavalyaqam Phenicet aqw pahsavo òki, pu Cyprus aqw'a, pu Antioch aqw'a, nihqe pay Jew-sinmuy-sa amumi lavayit yuaatiwisa.

²⁰ Noqw pumuy amuñaqw haqawat tahtatqat Cyprus añqwya, pu Cyrenet añq'ò; noqw puma Antioch epeq òkihqe, hakimuy Greek-sinmuy amumi yuaaykuyaqe, Tutuyqawhqat Jesus lavayta.

²¹ Noqw Tutuyqawhqat öqalaat pumuy amumumniqw, öviy kaysiwhqam tütuptsiwaqe, Tutuyqawhqat awwat lasya.

²² Noqw Jerusalem epeq Jesus aw tōnawtaqam it nanaptaqe, puma Barnabas Antioch aqw hōnaya.

²³ Noqw pam epeq pituqw, kurs God núokwaat pumuy amuhpa' tumalay'taqw, pam pan yórikqe, hahlayhtiqe, pas puma unaññaqw su'qawkañw Tutuyqawhqat aw hūrs'iwyuñwniqat pumuy öqalanta.

²⁴ Pam hak tāqa lolma, nihqe Qahováriwtaqat Hikwsit akw pās tuyqawiwta, pu qapēvewnit akw'a; noqw kaysiwhqam Tutuyqawhqat awwat sinototi.

²⁵ Pahsat pu Barnabas Saul heptoqe Tarsust aqw'a.

²⁶ Pu öviy pam put túwahqe Antioch ep wikva. Noqw pantaqat atsve puma Jesus aw tōnawtaqamuy amumum sūkw yahsañwuy añ pep tsotsvalqe, kaysiwhqamuy sinmuy tutuqayna. Noqw tuptsiwni'yuñqam Antioch epeq susmohti Christian-sinom yan túñwantiwya.

²⁷ Noqw ephaqam hakim God lavay'aymat Jerusalem añqwywaqe, Antioch epeq öki.

²⁸ Noqw pumuy amuñaqw haqawa Agabus yan mätsiwhqa wunuptuqe, yaw túwaqatsit añ ahsupoq wukotsönöstiniqat Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pañqawu. Noqw pam pantaqa hakiy Claudius Caesar moñw'iwtaqw paniwhiti.

²⁹ Pahsat pu tuptsiwni'yuñqam tuptsiwni'yuñqamuy Judeat epeq ki'yuñqamuy amumiq paañwnit o'yaniqey unañwtoti; hak hin hihta tuway'nume' pan hihta kuwahtimantani.

³⁰ Nihqe öviy puma panhtotiqe, Barnabas-nikañw, pu Saul pumuy añ pepeq wukw'a'yatuy amumiq put o'ya.

12

More Persecution

¹ Noqw ephaqam moñwi Herod Jesus aw tōnawtaqamuy haqawatuy hintsanniqe amumi may'ta,

² Nihqe pam John pāvayat James sipwuvahpit akw nīna.

³ Noqw kurs pam panhtiqe, Jew-sinmuy unañwve hinhtiqey navotqe, pahsat piw Peter ñuaniqey anhti. (Noqw qapekén'oyiwhput ep nōviwniqat aw pitsíwiwta.)

⁴ Pu öviy pam put núahqe, sivikimi pánahqe, solāwamuy nālöp nānalöqmuy tōnawtaqamuy amumi put mātavi, put tūtuwalaniqat öviy'o, ason pay pas Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat yukiltiqw, pep pu sinmuy amumi put hórokñaniqey tunatyawtaqee.

⁵ Noqw öviy puma Peter sivikive pani'yuñwa. Noqw Jesus aw tōnawtaqam put eñem God aw nāwakintotaqe qa nātusi'yuñwa.

Peter Set Free from Prison

⁶ Pu Herod qāvo put hórokñaniqey ep mihiqw, Peter lōqmuy sivanamiqlölöt akw sómiwkañw lōqmuy solāwatuy amuhtsava pūwi; noqw tuwalan'a'yat ihpaq tūtuwala.

⁷ Noqw meh, Tutuyqawhqat hoñviayaat pituqw, sivikive sohsovik tālawva; noqw pam Peter sutsñaqwat pálaknaqe, put tātaynat, aw pañqawu: Suqtuptuu. Noqw sivanamiqlölö put māyat añqw löhö.

⁸ Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Kwewhtat totsvakii; noqw pam panhti. Pu pam pañqawu: Um usíhtat, inuñkni.

⁹ Noqw pam yámakqe put ank'i; nihqe pay pas antsa hoñviaya put pantsanhqat pam qa suyan navoti'ma; suhpan pay tūawtaqey pam wūwanma.

¹⁰ Noqw puma mohpeq tūwalaqamuy-nikañw pu amuñk tūwalaqamuy amuhpiy ruh-pakqe, kīmi hötsíwat aqw sivauutspit aw pituqw, pam nāp amumi hötsílti. Noqw pam pañqw yámakqe, haqe' kiskat añ yamakq, pahsat pu hoñviaya put añqw ahpiy'o.

11 Noq̄w Peter suyan unañwtiq̄e pañqawu: Pu' hapi nu pas suyan navoti'taq̄w, pay kurs pas antsa Tutuyq̄awhqa hoñviayay ayataq̄e, nuy Herod māyat añq̄w ayo tavi, pu Jew-sinom nuy hintsatsnayanigey tunatyawyuñqat añq'ö.

12 Pu öviy pam it añ pās wūwaq̄e, pahsat pu hakiy John, Mark yan piw mātsiwhqat yuyat Maryt kīyat aw'i, noq̄w kaysiwhqam pep tsovawkañw nānawakna.

13 Noq̄w Peter ihkaq̄e nõyakiwtaqat ep hötsíwat aw pönõñöykinaq̄w, hak māna Rhoda yan mātsiwhq̄a put aq̄w kuyvato.

14 Nihq̄e pam Peter tõñayat māmatsq̄e, pas hin unañwtiq̄e aq̄w qa hōtat, ahpami wárikq̄e, Peter hötsíwhpeq wúnuhqat pumuy āawna.

15 Noq̄w puma aw pañq̄aq̄wa: Um qa navoti'numa. Noq̄w pam qatūq̄aykañw, pas antsa Peter pep wúnuhqat amumi pañqawu. Noq̄w pahsat puma pañq̄aq̄wa: Pay soon qa put tumalay'maqa hoñviayani.

16 Noq̄w pas Peter pönõñöytoynaq̄w, öviy puma aq̄w hōtayaq̄e, put aw tātayyaq̄e, pas hin unañwtoti.

17 Noq̄w pay puma qa hiñq̄aq̄waniqat pam amumi māmasaq̄w, pahsat pu Tutuyq̄awhqa hin put sivikiñaq̄w hóroknaqat pam pumuy amumi lalvaya; nihq̄e pañqawu: Uma ñit yantaqat James aw tūawwisni, pu tuptsiwni'yunqamuy amumii, kita; nit pañq̄w ahpiyñihq̄e haqamiwat aw'i.

18 Pu öviy panis tālawvaq̄w, pas solāwam hin unañwtoti, Peter kurs haqaminiq̄w öviy'o.

19 Noq̄w as Herod put hept, qa túwahq̄e tūtuwalaqamuy amumi put ep hēva; nihq̄e pay pas puma so'niqat pañqawu. Panhtit pam Judeat añq̄w Caesareat aq̄wnihq̄e, pepeq huruhti.

The Death of Herod

20 Noq̄w Herod Tyre-nikañw pu Sidon ep sinmuy amumi hihta ep qayan unañway'ta; noq̄w puma sun unañway put aw ökihq̄e, hakiy pas moñwit tumalay'taqat Blastus yan mātsiwhqat pan unañwtoynayaq̄e, puma nānami qahin unañway'yuñwniqat moñwit aw nānawakna, puma pep tutskwat ep sinom moñwit tutskwayat añq̄w nõnovaq̄e öviy'o.

21 Noq̄w hisat aw talõnvaq̄w, Herod pavan pas moñwyuwi'kañw moñw'atsveway ep qatuptuq̄e, pahsat pu sinmuy amumi pavan pas lavayhtuwiy pan yuaayku.

22 Noq̄w sinom sáakmaq̄e pañq̄aq̄wa: Pas pam pavan hihta tõnaata, qa sínota.

23 Noq̄w pahsat pay Tutuyq̄awhqat hoñviayaat put wuvahta, pam God qa hihtataq̄w öviy'o; noq̄w pam āvutiq̄e sұлawhti.

24 Noq̄w tuwat God lavayiat öqawhtaq̄e, suyhtsepñwat añq̄e' kúrukiwma.

25 Noq̄w Barnabas Saul amum hin ayatiwhq̄ey yúkuhqe, hakiy John, piw Mark yan mātsiwhqat wikkañw, Jerusalem añq̄w ahoy pitu.

13

Barnabas and Saul Chosen and Sent

1 Noq̄w Antioch epeq Jesus aw tōnawtaqamuy amuñaq̄w hakim God lavay'aymat yēse, pu tūtutuq̄aynayaqamu, i' hak Barnabas, pu Simeon Niger yan tūñwantiwhq̄a, pu Cyrenet añq̄w hak Lucias; pu Manaen, Moñwi Herod amum wuñwqa; noq̄w Saul.

2 Noq̄w nāt puma Tutuyq̄awhqat aw okiwlalwakahkañw, nānapwalaq̄w, Qahováriwtaqa Hikwsi amumi pañqawu: Nu Barnabas-nikañw pu Saul hihta tumalat aw pumuy wánwayhq̄, uma pumuy inuñem ayo taviyani.

3 Noq̄w puma nānapwalaq̄e, amuñem nānawaknat, pumuy qötömi matyawyat, pahpiy pumuy lālayya.

In Cyprus

4 Noq̄w öviy puma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy ayatiwhq̄e, Seleuciat aw'i, nit pañq̄w pu pāvaq̄e Cyprus aq̄w'a.

⁵ Noqw puma Salamis ep pítuhqe, Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy ep God lavayiyat nuhtumi yuaata. Noqw puma John tu'sawwiknuma.

⁶ Noqw puma it tutskwat pānaqw kuytaqat añ ahsupoq nankwusaqe, Paphos aw ökihqe, hakiy Jew-sinot Bar-Jesus yan mätsiwhqat tutwa. Pam hak tuhisay akw tühintsakni'ta, pu God lavay'ayaatnihqey pan atsáy'ta.

⁷ Pam hak pep tutskwat aw moñw'iwtaqat, Sergius Paulus, pas qa ūnat amum hinnuma; noqw moñwi Barnabas Saul enañ wāñwayhqe, God lavayiyat navotniqey nāwakna.

⁸ Noqw hak Elamus tuhisa (put natñwaniat Tuhisa i'nihqe pam'i) pumuy amumi rohomhtiqe, moñwit lomatuawit aw tuptsiwnit añqw ayo lasnaniqey anhti.

⁹ Pahsat pu Saul (piw Paul yan mätsiwhqa) Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwnañw put aw taynumt,

¹⁰ Aw pañqawu: Is ohi, um hak sohsok unatwit, pu nukpantuwit akw ahsaliwtaqa, Nukpanat tíata, sohsok súantsakpit tuwqaata! Ya pas um soon Tutuyqawhqat haqe' suan pöhtaviyat nukushintsahsanqey qe'tini?

¹¹ Taay, Tutuyqawhqa hapi ūmi may'ta; noqw uhposi qatālawvaqw, um hihsavo tāwat qa tuway'tani. Noqw pahsat pay put añ himu pamös'ohpoqw, pōsiat qatālawva. Noqw as hak put ñuy'maniqat öviy pam añqe' may'numa.

¹² Pahsat pu moñwi hin hiniwhtiqw yórikqe tuptsiwa, hin Paul put Tutuyqawhqat tutuqaynaqat ep kätuqaytaqe öviy'o.

In Antioch of Pisidia

¹³ Noqw Paul suñwámuy amumum Paphos añqw ahpiynihqe, pāvaqe Pamphiliat ep Pergat aw pitu; noqw John pumuy mätapt, ahoy Jerusalem aqwhaqamii.

¹⁴ Noqw puma Pergat añqw ahpiynihqe, Pisidiat ep Antioch aw pítuhqe, nasuñwintalöñnit ep tsotsvalkimi pakit, ep qatuptu.

¹⁵ Noqw hak tutavot añ-nikañw pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ tūnwantaqe yukuqw, tsotsvalkit ep momñwit pumuy amumi hakiy ayatotaqe pañqaqwa: Uma tāqat itahsinomu, uma sinmuy amumi hihta lavayhte', öqalanik panhtini.

¹⁶ Pahsat pu Paul wunuptut, amumi māmasat, pañqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, pu uma itamun God aw nāwakinwisqamu, kurs uma inumi tuqayvastotani.

¹⁷ I' hapi Israel-sinmuy aw yantaqaam God hakimuy itanamuy namorstage, pumuy pas pavan sinota, nāt puma haqam Egypt epeq hinnunmyaq'ö; nihqe öqalay pas qaöwíhintaqat akw pumuy pañqw nõñakna;

¹⁸ Nihqe lõp sunat yahsañwuy pahsavohaqam qayēsiwhpuve pumuy qatsíyamuy añ maqsonlawu.

¹⁹ Nihqe pam Chanaan tutskwat ep tsañe'sikipwat hihtuy sinmuy kīqötaqe, tutskwayamuy sinomuy amumi noa. Noqw puma hihta navöewakw antaqat akw tutskwat nāhuyta.

²⁰ Pantaqat atsve pu' pam pumuy amumi qaqlahtuqat moñw'oya, sunat-sikip sunat-nikañw añqw lõp sunat pakwt sihkay'taqat (450) yahsañwuy pahsavohaqamii, lavay'ayay Samuel aw pahsavoo.

²¹ Pantaqat ank pu' puma hakiy pas moñwit moñwí'yunñwiqey tuñlayhtoti. Noqw God hakiy Kish tiyat Saul yan mätsiwhqat, Benjamin ahpiyvinihqat, pumuy amumi moñwtavi, lõp sunat yahsañwuy pahsavoo.

²² Nit pu pam put moñwqenit añqw ayo távihqe, hakiy David pumuy amumi moñwtavi; nihqe put pam yan lavayhti: Pas nu Jesset tiyat David iunañwve hintaqat tuwa; noqw pam sohsok itunatyay añ aw antsanni.

²³ It tāqat hapi ahpiyviyatuy amuhpiy God Israel-sinmuy Ayo Oyaniqat wunuptsina, it Jesus, hin lavayhti qey pan'i.

²⁴ Nāt pam qa pituqw, hak tāqa John yan mätsiwhqa sohsokmuy Israel-sinmuy amumi yuaataqe pañqawu: Uma umuhtunatyay añqw ayo lasye', küyit akw tuvoylatotini.

25 Noq̄w pam ayaway añ kuyvani'maq̄e pañq̄awu: Uma ka nu God lavay'ayaat pas hímuniñq̄at pan wūwantota. Nu qa pam'i. Noq̄w pay nāt suhka añq̄w inuñki; noq̄w soon nu yan'ewaynikañw pay ñas'ew put tōtsiyat ñahni, John amumi kita.

26 Uma tahtaqtu, isinomu, Abraham natkomatu, pu uma itamun God aw nāwakinwisq̄amu. Nu pu' umuy hin ayo nõñakniq̄at umuy āawnani. Put lavayit nu umumi mātapani.

27 Jerusalem epeq ki'yuñq̄am moñwímuy amumum Jesus qa māmatsya. Nihqe õviy God lavayiyat aw antsanyaq̄e put tūvaya, puma pi put lavayit qa mātsi'yuñq̄ee, nāmahin pi añsakis nasuñwintalõñnit añ God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy añq̄w hak pumuy amumi añ as tūñwantañwuniq̄'õ.

28 Puma put mokniq̄ey hihkay'taq̄at kurs hin pas antsa pañqaq̄wani. Nikañw puma Pilate put nīnaniq̄at aw q̄atūq̄ayya.

29 Ura tutuvenit añ puma pan put hintsatsnaniq̄at pan pey'ta. Noq̄w puma yan tutuvenit an sohsok hinhtotiq̄w, hakim nahoyehtsit añq̄w put hawnayat, tuamhtuhsõmiq̄ put panaya.

30 Noq̄w God mokiwuy añq̄w put ahoy tātayna.

31 Noq̄w hakim tahtaqt̄ put amum hinnumya, Galileet añq̄w Jerusalem aq̄w pahsavoo. Noq̄w pam ahoy tātayhq̄, puma wūhakis tālat añ put aw yorstota. Nihqe puma hapi hin yórikyaq̄ey sinmuy amumi tuawi'yuñwa.

32 Noq̄w itam hapi it lomatuawit umuy āawnaniq̄e õviy pitu. Ura God itanamuy amumi hin pasiwnaq̄ey

33 Pu' hapi itamuy pumuy tímuyatuy itamuñem put añ aw antsana, Jesus ahoy tātaynaq̄ee. Ura tāwit mohti'maq̄at añkniñq̄at añ yan pey'ta: Um hapi Itii. It talõñvaq̄at ep hapi nu únaniwhti, yan'i.

34 Pu God mokiwuy añq̄w put ahoy tātaynaq̄e pāpu qa hovahtiniq̄at lavayhtiq̄e, yan hiñq̄awu: Nu David pas suyan õkwatuwniq̄ey put aw pasiwnaq̄ey pan nu uñem yúkuni.

35 Yantaq̄w hapi õviy ura pam piw suk̄w tāwit añ pañq̄awu: Um soon Uhtumal'ayay Qahováriwtaq̄at hovahtiniq̄at nakwhanani.

36 David pi God tunatyayat ahpiy q̄atsívaptsiy ep apitiq̄e, mokq̄e, namuy amumum taviwa, nihqe hovahti.

37 Noq̄w God it tāq̄at hapi ahoy tātaynaq̄w, pam qa hovahti.

38 Noq̄w õviy uma it nanaptani, tahtaqtu, isinomu: It tāq̄at hapi ahpiy God itamumi põhi, itahqaanhtipuy ep'e.

39 Ura Moses tutavoyaat kurs hin itahqaanhtipuy itamuhpiy ayo yúkuni. Nikañw kurs itam Jesus aw tūtuptionsihq̄, pam sohsok put itamuhpiy ayo yúkuni.

40-41 Ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ yan pey'ta: Kurs huvam yórikyaa, hihta añ tutsiw'unañway'yuñq̄amu. Nen uma kātayuñwt, sūlawhtini. Nu hapi umuhq̄atsiy ep hihta hintsakni; noq̄w soon uma put tūtuptionsiwani, nāmahin pi as hak umuy put āwintani. Taay, noq̄w õviy uma tunatyaltotini; taq̄ nāphisat sen uma put lavayit an sūlawhtini.

42 Noq̄w pam lavayyukuq̄w, Jew-sinom tsotsvalkiñaq̄w nõñakq̄, pay ayo'wat nasuñwintalõñnit ep piw Paul amumi yuaataniq̄at qa-Jew-sinom nānawakna.

43 Noq̄w tsovawtaq̄am nāmatatveq̄w, kaysiwñq̄am Jew-sinom-niq̄w pu pumuy amún tuptionsiwni'yuñq̄am Paul-nikañw, pu Barnabas pumuy amuñkya; noq̄w puma pumuy amumi yuaaykuq̄e, God nuokwayat añ yūmosa hinwisniq̄at añ õq̄alanta.

44 Pu ayo'wat nasuñwintalõñnit aw pituq̄w, pēp pas sohsoyam kīve ki'yuñq̄am God lavayiyat aw tūq̄ayyuñwniq̄e tsovalti.

45 Noq̄w Jew-sinom q̄aan'ewakw hintaq̄amuy sinmuy amumi yórikyaq̄e, pay qa tsuyhtiq̄e, Paul hihta lavayhtiq̄at ehpewi nānaphin yuaativaya.

46 Pahsat pu Paul Barnabas amum a'nõ unañwtiq̄e pañq̄awu: Pay as pi God lavayiat kurs hin qa umumi mohti yuaatiwni; noq̄w pi uma put nahpiy tūvayaq̄e, q̄atsit qa

so'taqat qa hihkay'yuñqey pan nāyukunayaq̄w, ōviy itam hapi qa-Jew-sinmuy amumiwat yuaatani.

⁴⁷ Pi pan hapi Tutuyqawhqa itamumi tutapta pi pam Jesus yan lavayhtiğe pañqawu: Um hapi qa-Jew-sinmuy amuñem tālaniqat nu uñ ayata, tūwaqalvoqhaqami yesqam sinom uhpiy ayo nōñakiwniqat ōviy'o.

⁴⁸ Noq̄w qa-Jew-sinom it nanaptaqe, hahlaykahkañw God lavayiyat pas hihtatota; noq̄w hakim hihsa'nihqam qatsit qa so'taqat aw himuy'vayaniqey namorstiwayaqam tūtuṭsiwa.

⁴⁹ Noq̄w Tutuyqawhqa lavayiat pep tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa.

⁵⁰ Noq̄w pay Jew-sinom pavansinmuy tahtaqtuy, pu ima momoyam God pas kaptsi'yuñqamuy hin unañtoynayaqe, Paul-nikañw pu Barnabas pumuy okiwsahsanti-vaya, nihqe tutskwat añq̄w pumuy lālayya.

⁵¹ Noq̄w puma kuhkuy añ qōat pumuy amunkiwakw tsatswit, Iconium aq̄w'a.

⁵² Noq̄w Antioch ep tuṭsiwni'yuñqam yūmosa hahlayya, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiyuñwa.

14

In Iconium

¹ Noq̄w puma Iconium ep Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy aw nāma pákihqe, pas pavan yuaataq̄w, ōviy kaysiwhqam Jew-sinom Greek-sinmuy amumum tūtuṭsiwa.

² Noq̄w pay qa tuṭsiwni'yuñqam Jew-sinom qa-Jew-sinmuy hin unañwtoynayaqe, añ tuṭsiwni'yuñqamuy amuhpewi pumuy qalomáwuwnitoynaya.

³ Noq̄w ōviy puma pep wūyavo qátuhqe, Tutuyqawhqa aw yankañw, qa tuhtuskañw yuaata; noq̄w pam lavayi put núokwayat yuaataqa pas antsanihqat Tutuyqawhqa mahtakni'ta, pumuy māyamuy ahpiy kātatahpit hihta tuawi'yuñqat hintsakqee.

⁴ Noq̄w kīve sinom nātsiki, pētu Jew-sinmuy amumumyaq̄w, pu pētu ayaiwtaqamuy amumūmya.

⁵ Noq̄w qa-Jew-sinom-niq̄w, pu Jew-sinom, moñwímuy amumum pumuy okiwsas-naniqey, pu tatatupninayaniqey pasiwnaya.

⁶ Noq̄w ayaiwtaqam put navotqe Lyconiat ep kitsókituy Lystrat-nit pu Derbyt pumuy aw wāya, pu ahpiy ánan'ik tutskwat aw'i,

⁷ Nihqe pañ puma lomatuawit yuaatinuma.

In Lystra

⁸ Noq̄w hak tāqa Lystrat ep qatu; pam hak kukveq hintaqe qa hisat nakwsu, pay yaw pas pam pankañw tihtiwa.

⁹ Noq̄w Paul yuaataq̄w, i' tāqa put aw tūqayta. Noq̄w Paul put aw-sa taykañw, qalapsiniwniqey qapēvewnaqat put aw túwahqe,

¹⁰ Pahsat put aw a'nō pañqawu: Wunuptuu, kita; noq̄w pam suñwnuptut nakwsu.

¹¹ Noq̄w Paul pep put hintsanq̄w, sinom aw tātayyaqe, pahsat pu Lyconiat ep sinmuy amuhkwa a'nō pañqaq̄wa: Kurs itam hīhihtuy amuhpa' nāwakinwisq, puma sinmuy amún tokoy'kañw itamumi hāwi, kitota.

¹² Nihqe puma Barnabas Jupiter yan tuñwáya, nit Paul Mercurius yan'i, pamwa pas yuaataq̄w ōviy'o.

¹³ Pahsat pu kitsókit hōtsíwhpeq Jupiter awwat moñwi wakastahtaqtuy tsamkañw, sinnōlat hōtsíwhpeq kívahqe, as sinmuy amumum ayaiwtaqamuy amumi hom'oyni.

¹⁴ Noq̄w ayaiwtaqam Barnabas pu Paul puma put navotqe nahpa' yuwsiy tsíkat sinmuy amuhpa' wawarstinumkañw,

¹⁵ A'nō pañqawnuma: Soh, tahtaqtu, Ya uma hinoq̄w yanhaqam hintsatska? Pay itam piw sínotnikañw umuntaqat unañway'ta, nihqe uma it āan'ewakw añq̄w it God taytaqat

aw lasyaniqat itam umumi yuaata, òveqatsit, pu tūwaqatsit, pu pātuwaqatsit-nikañw pu aňhqe sohsokmuy hihtuy yesqamuy yúkuhqat aw'i.

¹⁶ Pay as pi pam hisatñahaqaw aň sohsokmuy nanāpwatuy sinmuy tuwiy aň hinwisniqat aw noi'ta,

¹⁷ Nikañw pam hak hímuniqat himu put tuawi'taniqat pam ayo qa yúkuhqe òviy lolmat hintsaki, nihqe itamuñem òñaqw yoknañwu, pu itamuñem tal'anwnawit hihta aniwnañwu, nen itah'unañway nōsiwhqat, pu hahlayhpit akw hahlaytapnañwu.

¹⁸ Yan puma hiñqawkañw híhinhaqam pumuy áñwutaqw, òviy puma pumuy amumi qa hom'o'ya.

¹⁹ Noqw hakim Jew-sinom Antioch aňqw-nikañw pu Iconium aňqw òkihqe, sinmuy hin unañwtoynayaqe, Paul tatatupya; nihqe kīñaqw put haqami lölökintota, mokqat wūwayaqe òviy'o.

²⁰ Noqw tuptsiwni'yunqam okiw put aw nōyakiwkahkañw aň hoñqw, pam wunuptuqe kīmii. Nihqe qavoñvaqw pam Barnabas amum pañqw Derbet aw'i,

The Return to Antioch in Syria

²¹ Nihqe puma pep kitsókit ep nuhtumi lomatuwawit yuaataqe kaysiwhqamuy tutuqaynat, ahoy Lystrat aw'i, pu Iconium aw'i, pu Antioch aqw'a;

²² Nihqe tuptsiwni'yunqamuy unañwayamuy hūrs hōñinmakañw, puma qapēvewnit aň yūmosa hinwisniqat pumuy òqalanma, nāmahin pi as puma put ep kānanvotyaniq'ò. Pi pan hapi itam God moñwtunatyayat aw yuñni, amumi kita.

²³ Pu puma Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpa' ahsupoq nakwsuqe, hakim pumuy wukw'aymatniqat aň pumuy oyahtat, napwalni'kañw, nāwaknaqw, Tutuyqawhqat aw pumuy mātavi, hakiy aw tuptsiwyaqat aw'i.

²⁴ Pu puma Pisidiat aň kuyvaqe, Pamphyliat ep pitu.

²⁵ Nit puma Pergat ep lavayit nuhtumi yuaatat, pahpiy Attaliat aqw'a.

²⁶ Nit pañqw pu puma pāvaqe Antioch aqw'a. Pañqw ura puma God núokwayat aw mātaviwa, it tumalat pu' aň kuyvaqe hinhtiniqey òviy'o.

²⁷ Noqw puma pepeq pítuhqe, Jesus aw tōnawtaqamuy tsovala; nihqe God pumuy akw hihta tumaltaqat sohsok pumuy amumi tuawi'ta, pu hin pam qa-Jew-sinmuy amuñem tuptsiwnit aw hōtahqata,

²⁸ Nihqe pepeq puma tuptsiwni'yunqamuy amumum wūyavo qatu.

15

The Meeting at Jerusalem

¹ Noqw hakim Judeat aňqw òkihqe, tuptsiwni'yunqamuy tutuqaynayaqe pañqaqwa: Pas uma Moses tuwiyat an poñotkit akw qa tuvoylatote', soon ayo nōñakni, kitota.

² Noqw Paul Barnabas amum pumuy pas qa amuhpa'taqe, amumum put ep pas nāmi heptaqw, yaw turs Paul-niqw pu Barnabas, puma pētuy amumum it ep Jerusalem aqwyani, ayaiwyunqamuy-nikañw, pu wukw'a'yatuy amumiq'a.

³ Pu òviy Jesus aw tōnawtaqam pañqw hihsavo pumuy amumumyaqw, puma pahpiy Phenicet aň hinwisa, pu Samariat aň'a; nihqe qa-Jew-sinom Tutuyqawhqat aw lasyaqat nuhtumi yuaatiwisqe, sohsokmuy tuptsiwni'yunqamuy pas pavan hahlayhtapnaya.

⁴ Noqw puma Jerusalem epeq òkiqw, Jesus aw tōnawtaqam pumuy pās o'ya, pu ayaiwyunqamu, pu wukw'a'yatu; noqw God pumuy amuhpa' hihta tumaltaqat puma sohsok pumuy āawna.

⁵ Noqw haqawat tūtuptsiwaqam pi Pharisee-sinmuy amuñaqwya. Nihqe puma hoñvaqe, pas kurs hin ima qa-Jew-sinom poñotkit akw qa tuvoylatotiniqat pañqaqwa, pu pay pas puma Moses tutavoyat aň hinwisniqat amumi pañqaqwaniqata.

⁶ Noqw ayaiwyunqam-niqw, pu wukw'a'yat it aw hin wūwayaniqe tsovalti.

⁷ Noqw it yantaqat ep nan'ivaqw wūyavo yuaatotaqw, pahsat pu Peter wunuptuqe, pumuy amumi pañqawu: Uma tahtaqtu, isinomu, pay pi uma navoti'yuñqw, ura God itamuñaqw nuy namorstaqw, pay ahpiy wūyavoti, ura qa-Jew-sinom inuhpiy it lomatuawit nanapte', tūtuptsiwaniqata.

⁸ Noqw God añ u'nañwat aw navoti'taqa pumuy hahlayhti qey mahtaknaqe, it Qahováriwtaqat Hikwsit pumuy maqa, put itamuy hin máqahqey pan'i.

⁹ Nihqe pam sun nan'ivo itamuy tumaltaqe, tuptsiwniyamuy ahpiy pumuy unañwayamuy kwan'ewakwta.

¹⁰ Taay, noqw ya uma hinoqw God aw heptota? Soñawnen pi uma tuptsiwni'yuñqamuy hihta a'nō putut ikwiltotoynaya, pay pi itanam, pu itam put añ qa kūyuñq'ō.

¹¹ Pay itam piw pumuy amún Tutuyqawhqat Jesus Christ núokwayat ahpiy ayo nōñakniqey tuptsiwni'yuñwa.

¹² Pahsat pu sohsoyam tsovawtaqam qa hinqaqwaqe pās tūqayyuñqw, Barnabas Paul amum tuawi'taqa, hin God qa-Jew-sinmuy amuhpa' kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat tumaltaqat pumuy amumi lalvaya.

¹³ Pu ōviy puma yuaataqe yukuqw, James lavayhti qe pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, kurs huvam inumi tuqayvastotaa.

¹⁴ God qa-Jew-sinmuy amuñaqw nēnem sinmuy wánwayniqe ōviy pay mohti amuhpe pítuhqat Simeon pañqawu.

¹⁵ Noqw pan hapi God lavay'aymat hin lavayhtoti qe, yan pēnaya:

¹⁶ Ason it atsva pu' nu pite', David tímuyatuy kīhut sahpukiwtaqat anyuñqamuy aw ahoy yúkuni; pu nu kīqōyat aw ahoy kītani; pu nu put ahoy wunuptsinani.

¹⁷ Noqw ahpiy mímawat sinom Tutuyqawhqat hepyani, pu sohsoyam qa-Jew-sínomu. Pi nu pumuy isinomniwhtotiniqat umuy enañ namorsta, kita Tutuyqawhqa sohsok ĩt hihta hintsakqa.

¹⁸ Pi God hintsakniqey qatsit yayhniwhqat pañqaww sohsok añwu pay tuway'ta.

¹⁹ Noqw ōviy nuyniqw pay itam qa-Jew-sinmuy amuñaqw God aw lasyaqamuy qa hin u'nañwnayani.

²⁰ Nikañw pay itam amumi pēnayaqw, puma nōsiwhqat nāp yukit aw noiwhqey akw hovarsqat qa aw hintsatskani, pu tokot qa sokoplalwani, pu hihta hikwísmokqat qa añqw nōñōsani, pu únwat qe'yani.

²¹ Taq hisatñahaqaw ahsupoq kitsókit añ hakim Moses tutavoyat yuaatotañwu. Añsakis nasuñwintalōnnit ep tsotsvalkiva put pēniyat añ tuñwáyañwu.

The Letter to the Gentile Believers

²² Pahsat pu ima ayaiwyuñqam, wukw'a'yatuy-nikañw pu sohsokmuy Jesus aw tōnawtaqamuy amumum nāñaqw hakimuy namorstotaqe, puma Barnabas-nikañw pu Paul pumuy amumum Antioch aqwnihqat puma pan yukuya; nihqe imuy namorstota: it hakiy Judas, Barsabas yan piw mātsiwhqata, pu piw Silas, hakim tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw pávannihqamuyu.

²³ Noqw puma yan tutuvenit pumuy amuhpiy yawma: Ima ayaiwyuñqam, pu wukw'a'yat, pu tuptsiwni'yuñqam, Jerusalem ep tsovawtaqam, ayam Antioch, pu Syriat, pu Ciliciat ep qa-Jew-sinmuy amuñaqw tuptsiwni'yuñqamuy ōqalaya.

²⁴ Itam nanaptaqw, yaw hakim itamuñaqw nankwusaqam lavayit akw umuy hin u'nañwnayaqe, umuh'unañway lahsintota pañqaqwaqee: Pas uma kurs hin poñotkit akw qa tuvoylatiwyani, pu Moses tutavoyat añ hinwisni, kitota. Pay as pi itam amumi qa pan tutaptota.

²⁵ Noqw itam tsovaltqi qe, yan sun wūwaya: Itam hakimuy namorstotaqe, aw itah'unañwamuy Barnabas-nikañw pu Paul pumuy enañ umumiq taviyaniqw pam itamuyniqw súanta.

²⁶ Ima tāqat Itahtutuyqawhqay Jesus Christ eñem qatsiy tatamhta.

²⁷ Noqw òviy itam Judas, Silas enañ umumiq taviya; ason puma pas nāp umuy put pantaqat āawnani.

²⁸ Pay itam it hihta pas soon qe'niqat put-sa umumi tutaptotaniqw, pam pantaqa Qahováriwtaqat Hikwsit aw súanta, pu itamumii,

²⁹ It'a: Uma hihta nōsiwhqat nāp yukit aw noiwhqat qe'yani, pu úrwata, pu hihta hikwísmokqata, pu tokot qa sokoplalwani. Uma yan hinwise' suan hinwisni. Hakim ò'qalyañwu.

³⁰ Noqw òviy puma pañqw ayatiwyaqe, Antioch epeq öki; nihqe sinmuy tsovalayaqe, amumi tutuvenit taviya.

³¹ Noqw puma put añ tuñwáyaqe hahlayhtoti, pumuy öqalayaqat ep'e.

³² Noqw Judas, Silas amum, pay piw pas nāp God lavay'aymatnihqe wūhaq lavayit akw tuptsiwni'yunqamuy u'nanaqe pumuy hūrs hoñna.

³³ Pu òviy puma pepeq hihsavo qatuqw, tuptsiwni'yunqam pumuy öqalayay, ayai-wyunqamuy amumiq hōnaya.

³⁴ Noqw pay Silas hāk pep huruhtiniqey nāwakna.

³⁵ Noqw Paul Barnabas amum Antioch epeq piw huruhtiqe, Tutuyqawhqat lavayiyat tūtutuqayna, pu nuhtumi yuaata, hakimuy wūhaqnihqamuy amumuma.

Paul and Barnabas Separate

³⁶ Pu ahpiy pantaqw, Paul Barnabas aw pañqawu: Himu as kurs itam haqe' kitsókiva Tutuyqawhqat lavayiyat yuaaykuqey añqw itahtupkomuy amuhpa' pohtani, hinpi añqe' hinyunwa.

³⁷ Noqw Barnabas John, Mark yan piw mātsiwhqat, wikniqey pas su'qawta.

³⁸ Noqw Paul u'naqw, ura pam Pamphyliat ep pumuy mātápqe, ahpiy qa amumum tumalay'ta. Noqw òviy piw puma put wikniniqw putniqw pam qa súanta.

³⁹ Noqw pas puma put ep nāma soon kurs nōyaltini; nihqe pay nawus nāñaqw lahsi; noqw Barnabas Mark wikqe, pāvaqe Cyprus aqw'a.

⁴⁰ Noqw Paul Silas namorsta. Noqw tuptsiwni'yunqam God núokwayat aw pumuy noayaqw, puma pankañw ahpiy'o.

⁴¹ Nihqe puma Syriat, pu Ciliciat añ ahsupoq nakwsuqe, Jesus aw tōnawtaqamuy öqalanma.

16

Timothy Goes with Paul and Silas

¹ Pahsat pu pam Derbet ep pitu, pu Lystrat ep'e. Noqw hak tuptsiwni'taqa Timotheus yan mātsiwhqa pep qatu, hakiy tuptsiwni'taqat wuhtit Jew-sinot tíata, nikañw hakiy Greek-sinot nay'ta.

² Noqw Lystrat ep-nikañw, pu Iconium ep tuptsiwni'yunqam put aw lomanavoti'yunwa.

³ Noqw as pam Paul ámumniqat pam nāwaka. Nikañw pam Jew-sinmuy pañ yesqamuy tuway'taqe, òviy put wikqe, poñotku, put naat Greek-sinoniqw sohsoyam put navoti'yunqaw òviy'o.

⁴ Noqw puma pañ kitsókinawit hinwisqe, Jerusalem epeq ayaiwyunqam, pu wukw'a'yat yesqam hin yukuyaqat mātaptiwisa, pumuy añ hinwisniqata.

⁵ Noqw òviy Jesus aw tōnawtaqam tuptsiwnit añ öqawhtotaqe, nāqavo aw wūhaq'iwma.

In Troas: Paul's Vision

⁶ Noqw puma tutskwat Phrygiat, pu Galatiat añ ahsupoq kükuyvat, Asiat ep lavayit yuaaykuyaniqw, Qahováriwtaqa Hikwsi pumuy mēwa.

⁷ Noqw òviy puma Mysiat aw ökihqe, as Bithyniat awyaniqey anhtoti; noqw pay Hikwsi pumuy qa nakwhana.

⁸ Noqw òviy pay puma Mysiat an̄ yūmosa Troas aqwya.

⁹ Noqw Paul mihikq tuawyorikq, hak Macedoniat an̄qw tāqa wunukañw okiw put aw pañqawlawu: Um Macedoniat aqwnen itamumi unañwtapni.

¹⁰ Noqw òviy pam pan tuawyorikq, pahsat pay itam Macedoniat aqwyaniqey anhtoti, suyan pi itam pumuy amumi lomatuawit yuaaykuyaniqat òviy Tutuyqawhqa itamuy wánwayhqat itam pan wūwayaqee.

In Philippi: the Conversion of Lydia

¹¹ Pu òviy itam Troas an̄qw ahpiyyaqe, yūmosa pāvaqe Samothraceat aqwyaqep pep öki; nit qavoñvaqw pu itam Neapolis ep öki.

¹² Pañqw pu itam Philippit awya, pam Macedoniat ep pas pavan mohpeq kitsóki Rome an̄qw kwihpiwhpu. Nihqe itam pep kitsókive hihsakishaqam yēse.

¹³ Pu itam nasuñwintalōñnit ep kīñaqw nõñakqe, mūnat qalavoya, haqam sinom nānawaknañwuqat pañsoo; noqw itam pep yesvaqe, momoymuy pep tsovaltīqamuy amumi yuaatota.

¹⁴ Noqw hak wuhti Lydia yan mātsiwhqa, tsatsákwmötsaput a'nö hihkay'taqat huhyaqe, itamumi tūqayta. Pam Thyatira-kitsókit an̄qw sino; noqw pam God aw nāwakinma. Noqw Tutuyqawhqa put pan unañwtoynaqw pam Paul lavaiyat aw unañwtavi.

¹⁵ Noqw pam-niqw, pu amum ki'yuñqam kūyit akw tuvoylatotiqw, pam itamumi öqaltiqe pañqawu: Kurs nu úmuyniqw pas antsa tuptsiwhqe, Tutuyqawhqa aw pas qa paysoq hintsakq, uma ikiy awye', ep yesni, kítaheq itamumi tuyqawva.

In Prison at Philippi

¹⁶ Noqw itam hisat haqam nānawaknañwuqat awyaqw, hak māna núantuwiki qalomáhikwsit akw tuyqawiwtāqa itamuhsawva; pam hakiy hihta hintaniqat āawnañwu. Nihqe pantsakqey akw moñwímuy amuñem sīvat nihtilawu.

¹⁷ Pam māna Paul-nikañw pu itamuñk tsa'tinumqe a'nö pañqawnuma: Ima tahtaqt God Sus'oveqnihqat tumal'aymatu; nihqe itam hin ayo nõñakniqat itamuy āwintota, kitinuma.

¹⁸ Nihqe pam wūhakis tālat an̄ yan hiñqawnumq, Paul puhtsemokqe, namtökt, hikwsit aw pañqawu: Nu Jesus Christ natñwaniyat aw yankañw ūmi pañqawni: Put an̄qw yámakuu, kita. Noqw pahsat pay hikwsi put an̄qw yama.

¹⁹ Noqw put himuy'yuñqam nanaptaqe, kurs hin puma pāpu put atsviy yesni. Nihqe òviy puma Paul Silas enañ ñuayaqe, kīsonmi momñwituy amumi pumuy lölökinuyuñwa;

²⁰ Nihqe momñwituy amumi wikvayaqe pañqaqwa: Ima tāqat Jew-sínomnikañw itahk-itsokiy ep sinmuy qalomáhintsahsanhe, sóontsahtsana;

²¹ Nihqe nāp tuwiy tūtutuqayna. Noqw pi itam Rome an̄qw sínomnihqe, soon put kwusuye', an̄ hinwisni,

²² Noqw sinom suhpantaqam ayaiwtaqamuy amuhpewi hoñva; noqw momñwit pumuy amuhpa' yuwsiyamuy tsihtsiktotat, pumuy kohot akw wuvahtotaniqat pañqaqwa.

²³ Noqw òviy puma pumuy wūhakis wuvahtotat, sivikimi tūvayaqe, sivilalwaqamuy oyi'tāqa pumuy qaöwítavi'taniqat aw pañqaqwa.

²⁴ Noqw yan put pas qaöwítutaptotaqw, òviy pam pumuy pas yūmoq pānahqe, siviawiwat an̄ porom'iwtaqat an̄ pumuy kukyamuy hūrs tañata.

²⁵ Noqw tōkilnasaveq Paul Silas amum nāwaknaqe, God aw tayawinpit tawlawu, noqw sivilalwaqam nanapta.

²⁶ Noqw nāt puma panyuñqw, pay tutskwa tayayativa, pu sivikit qaqatspiat pīwu. Noqw, pahsat pay sohsovik hötsíwa hötsíltotiqw, sohsokmuy somiam rupamhtoti.

²⁷ Noqw sivilalwaqamuy oyi'tāqa tātayhqe, sivikit an̄ hötsíwyuñqw túwahqe, pahsat as pay nāninaniqe sipwuvahpiy hórokna, sivilalwaqam watqaqat wūwaqe òviy'o.

²⁸ Noqw Paul aw tsa'lawhqe pañqawu: Um qa nāhintsanni; pay itam sohsoyam yepya.

²⁹ Pahsat pu pam qōhit tuhtuy'qe amumiq supkiqe, tururutikañw, Paul-nit pu Silas pumuy amutpiq nātuva;

³⁰ Nihqe pam pumuy añqw hóroknaqe amumi pañqawu: Tāqatu, ya nu hinhte' ayo yámakni?

³¹ Noqw puma aw pañqawu: Tutuyqawhqat Jesus Christ aw um tuptsiwani; nen um ayo yámakni, pu uhtim pīwu.

³² Pu puma put aw Tutuyqawhqat lavaiyat yuaata, pu sohsokmuy kīyat ep yesqamuy amumi.

³³ Noqw pam ep mihikq, hísatniqw paniwhitiqw, pahsat pay pumuy wikqe haqe' wuvahtiwhqat añ pāhoma, nit pahsat pay kūyit akw tuvoylati, pam'i, pu tīmatu.

³⁴ Noqw pam pumuy kiy ep wikvaqe, amumi tunösvoñahta; nihqe puma sohsoyam God aw tūtuptsiwaqe hahlayya.

³⁵ Noqw tālawvaqw momñwit sivilalwaqamuy oyi'taqat aw solāwamuy ayatotaqw, pañqawa: Pay um tāqatuy mātapni, kitota.

³⁶ Noqw sivilalwaqamuy oyi'taqa Paul aw pañqawu: Yaw uma mātaviwniqat òviy momñwit hakimuy añqw ayatota; òviy uma yámake', qahin unañway'kañw ahpiyni.

³⁷ Noqw Paul pumuy amumi pañqawu: Puma itamuy Rome añqw sinoiwtaqamuy qa tūviwtaqamuy nuhtutpik wuvahtotat, sivikimi tūvayakañw, ya puma yephaqam itamuy nanauyve hóroknayaniqey anyuñwa? Sóoni; nāp añqwe', itamuy hóroknayani.

³⁸ Noqw solāwam momñwituy amumi it tūawvayaqw, puma kurs Rome añqw sinoiwtatniqw puma nanaptaqe nēnem tusitota.

³⁹ Nihqe òviy puma amumi òkihqe, pās amumi yuaaykuyaqe, pañqw hóroknaya; nihqe puma kíñaqw ahpiyniqat amumi naokiway'yuñwa.

⁴⁰ Noqw puma sivikiñaqw yamakt, Lydiat kīyat aw paki; nihqe pep tuptsiwni'yuñqamuy amumi yórikqe, pumuy òqalat, amuñaqw ahpiy'o.

17

In Thessalonica

¹ Noqw puma Amphipolis-nikañw pu Apolloniat añ kuyvaqe, Thessalonicat ep pitu; noqw pep Jew-sinmuy tsotsvalkiam wunu.

² Noqw Paul tuwiy anhtiye pumuy amumi pákihqe, pāyis nasuñwintalòñnit añ pumuy amumum tutuvenit añqw yuaata.

³ Nihqe pas Christ kurs hin qa okiwsaniwniqat, pu mokiwuy añqw ahoy tātayniyat pam amumi yuaataqe pañqawlawu: Nu it Jesus umumi yuaata pam hapí Christ, pam kitalawu.

⁴ Noqw haqawat tūtuptsiwaqe, Paul-nikañw pu Silas pumuy amumumtoti, pu Greek-sinom Jew-sinmuy amún tuptsiwni'yuñqam amuñaqw wūhaknihqamu, pu momoy-muy pavansinmuy amuñaqw qa tsa'ya.

⁵ Noqw Jew-sinom qa tuptsiwni'yuñqam qa tsuyhtiye, hakimuy qa hihta a'pituy qahopihtuy nāmi tsovalaya. Noqw puma kīve sohsokmuy sinmuy nāwahoyneya, Jason kīyat aw kihpokyaqe as ayaiwyuñqamuy sinmuy amumi ipwayaniqey tuwantota.

⁶ Nit puma pumuy qa tutwaqe, Jason-nit pu haqawatuy tuptsiwni'yuñqamuy kīve momñwituy amumi lölökinyuñwa tsa'tikahkañwo: Hakim tūwaqatsit ep qatsit tahkuk-nayaqam kurs pew pu' öki.

⁷ Noqw Jason pumuy pās oya. Ima sohsoyam Caesar tutavoyat ehpewi hintsatska; yaw hak suhka mónwinihqat pañqawa, yaw hak Jesus.

⁸ Yan puma hiñqaqwaqw, sinom kīve momñwituy amumum it nanaptaqe hin unañwtoti.

⁹ Noqw Jason suñwámuy amumum sivaoye', put akw puma mātaviwyaniyat momñwit pumuy amuñem pan yukuya. Noqw puma put òmahtotat, pumuy mātapyá.

In Berea

¹⁰ Noqw pahsat pay tuptsiwni'yuñqam míhikiwtaqw, Paul Silas enañ Bereat aqw hōnaya. Noqw puma epeq pítuhqe, Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy aw paki.

¹¹ Noqw ima sinom Thessalonicat ep sinmuy qa amuntotit, nāqavo tutuvenit añ puritota, su'qawkahkañw lavayit kwusuya, mātapi kurs īi himu pas antsa pantaqw nanaptaniqe ōviy'o.

¹² Noqw ōviy puma wūhaknihqam tūtuptsiwa, pu añ Greek-sinmuy amuñaqw momoyam pavansinom qa tsa'ya, pu tahtaqt pīwu.

¹³ Noqw yaw Paul Bereat ep God lavayiyat yuaataqat Thessalonicat ep Jew-sinom nanaptaqe, pay piw pañsoyaqe, sinmuy hin unañwtoynaya.

¹⁴ Noqw pahsat pay tuptsiwni'yuñqam Paul pātuwaqatsit añhqe haqami taviya. Noqw pay Silas Timotheus amum hāk pep huruhti.

¹⁵ Noqw Paul wikyaqam put Athens epeq wikvaya; noqw yaw Silas Timotheus amum put aqw kaktayniqat Paul pumuy amumi tutaptaqw, puma pañqw ahpiyya.

In Athens

¹⁶ Noqw Paul Athens epeq pumuy nuhtaykañw, navotq pas sinom hīhihtuy wutsit aw nāwakinwisqey aw-sa yuki'yuñqw, pas pam unañwpeq qahahlayhti.

¹⁷ Nihqe ōviy pam tsotsvalkive Jew-sinmuy amumum hīhihta nātuvīnlawu, pu Jew-sinmuy amún tuptsiwni'yuñqamuy amumuma, pu nāqavo kīsonve put aw ōkiwtaqamuy amumuma.

¹⁸ Noqw haqawat hihta añ wuwni'yuñqam Epicureas lavayiyat ñuy'yuñqam-niqw pu Stoic-sinmuy lavayiyamuy ñuy'yuñqam Paul aw lavayhtoti. Noqw haqawat pañqaqwa: Ya i' hak himu qalaváyhtuwi'taqa as hiñqawlawu? kitota. Noqw haqawat pañqaqwa: I' sumataq sinom hihta alōñōt aw nāwakinwisniqat tūtutuqayna, kitota, pam pumuy amumi Jesus yuaataqw ōviy'o, pu sinmuy ahoy yesvaniqata.

¹⁹ Noqw puma put ñuayaqe, Areopagus epeq wikvayaqe, aw pañqaqwa: Ya soon itam uñ hihta puhututuqayhpit yuaataqat aw tūqayyuñwni?

²⁰ Pas um hihta alōñōt itamumi yuaata. Noqw ōviy as itam īi' hímunihqat nanaptaniqey nānawakna.

²¹ (Pas pi Athens ep sinom, pu hāhaqaqw sinom amumi ōkiwtaqam, puma qa hihta a'pitu; panis hakiy hihta āawnayaniqey, pu hihta nanaptaniqey-sa tunatyawyuñwa).

²² Pahsat pu Paul Mars tsomoyat epeq nāsaveq wunuptut pañqawu: Uma Athens ep tahtaqtu, pas kurs uma sohsok hihta nāwakintiwhtat kaptsi'yuñwa.

²³ Oviypi nu añ waynumkañw, uma hin hihta añ nāwakinwisqat añ taymaqe, haqam tūtuskat añ yan pey'taqat nu aw yori: IT HAKIY ITAM QA TUWI'KAHKAÑW AW NAWAK-INTOTAQAT EÑEM'I. Noqw ōviy uma hakiy qa tuwi'kahkañw aw nāwakintotaqat nu umuy āawnani.

²⁴ I' hapi God tūwaqatsit yuku, pu put añ sohsok hihta hinyuñqata; pam hapi ōveqatsit-nikañw pu tūwaqatsit aw mōñwinihqe, kīkihut sinot māyat akw yukiwyuñqat qa añ ki'ta.

²⁵ Oviy soon hak may akw hihta ep put paañwani; pi pam qa hihta haqni'ta, piw may akw pi pam sohsokmuy sinmuy qatsit huylawu, pu hikwsita, pu sohsok hihtaa,

²⁶ Nihqe pam sopkawtaqamuy nanapwatuy sinmuy sūkw uñwat añqw yuku, ahsupoq tūwaqatsit añ yesniqat ōviy'o; nihqe haqam qatsivaptuyaniqat, pu tūwaqatsit añ haqami pahsavo yesniqat añwu pay pās yuku,

²⁷ Puma Tutuyqawhqat hepyaniqat tunatyawkañwo. Hisnen may akw put hepye' tutwani, pay as pi pam sohsokmuy itamuñaqw qa yāpo.

²⁸ Pi itam put atsviy tāyuñwa, pu poninitota, piw yēse. Oviypi haqawat pas nāp umuñaqw yēwalalwaqam ura pañqaqwa: Pay itam piw put ahpiy aniwhti, kitota.

²⁹ Noqw ōviy hapi itam God ahpiy aniwhtiqe, soon pi itam pam hak pas hímunikañw, hihta sikavalasivat, sen qötsásivat, sen owat añqw yukiwhqat antaqat pan wūwantotani. Pam sinot tuhisayat, pu wuwantuwiyat ahpiy yukiwtaqat qa pan wūwantotani.

³⁰ Noqw pay God yūpahaqaw yan nāstanavotit añ hinwisqamuy hintsakpiyamuy qa aw tunatyawta. Nikañw pu' hapi pam sohsokmuy sinmuy sohsovik yesqamuy amumi tutaptage, qaantunatyay añqw lasyaniqat amumi pas pañqawu.

³¹ Pi pam hisat sinmuy amuñem hin yúkuniqey pay tokiltage, hakiy tāqat put eñem suan yúkuniqat aw pay tavi. Nihqe pay pas pam soon qaantaniqat sohsokmuy navotna, mokiwiw añqw put ahoy tātaynaqee.

³² Noqw puma ahoy yesvaniwniqat nanaptaqw haqawat tutsíwhiñqaw; noqw pētu pañqaw: Pas ason itam it yantaqat ūñaqw piw nanaptani.

³³ Yantaqat atsve pu' Paul pumuy amuñaqw ahpiy'o.

³⁴ Noqw pay haqawat tahtaqt put qa mātapyaqe tūtuptsiwa. Noqw panhtotiqamuy amuñaqw hak Dionysius yan mātsiwa, Areopagus epeq momñwituy amuñaq'ō, noqw hak wuhti Damaris yan mātsiwhqa; noqw pu piw pētu pumuy amumumya.

18

In Corinth

¹ Yantaqat atsve pu' Paul Athens añqw ahpiynihqe, Corinth ep pitu.

² Nihqe pep pam hakiy Jew-sinot Pontus-tutskwat ep tihtiwhqat Aquila yan mātsiwhqat tuwa. Pam hak pūnat nōmay Priscillat amum Italyt añqw pitu, hak Claudius sohsokmuy Jew-sinmuy Rome añqw ahpiyyaniqat amumi pañqawhq ōviy'o. Noqw Paul pumuy amumi pitu.

³ Nihqe pam pumuy tumaltuwiyamuy tuwi'tage, amumum huruhtiqe, amumum tumalay'ta; puma mötsápkít tumaltuwi'yuñwa.

⁴ Noqw pam ańsakis nasuñwintalōñvaqat ep tsotsvalkive yuaatañwu; nihqe Jew-sinmuy, pu Greek-sinmuy tuptsiwna.

⁵ Noqw Silas Timotheus amum Macedoniat añqw pituqw, Paul pan unañwtiqe, pay Jesus pas antsa Christ-nihqat Jew-sinmuy amumi pan yuaataqey aw-sa yuki'ta.

⁶ Noqw pay puma ehpewhtotiqe, aqw nānap hiñqawqaw, pam yuwsiy tsatswit, amumi pañqawu: Kurs uma sūlawhte', uma pas nāp put ep tukopniwyani. Soon God nuy tukopnani, umuhqatsiy ep'e; yahpiy hapi pu' nu qa-Jew-sinmuy amumi yuaatani.

⁷ Pu pam pañqw ahpiynihqe, hakiy Justus yan mātsiwhqat God aw nāwakinmaqat kīyat ep pitu; put hakiy kīat tsotsvalkit aw pikta.

⁸ Noqw hak tsotsvalkive mohpeq moñwi Crispus yan mātsiwhqa, sohsokmuy timuy yankañw, Tutuyqawhqat aw tuptsiwa. Noqw kaysiwhqam Corinth ep ki'yuñqam nanap-tage, tūtuptsiwaq, kūyit akw tuvoylatoti.

⁹ Pahsat pu Paul mihikq tuawyorikq, Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um qa hihta mamqast yuaatani; um uhlayiy qa ñuy'tani.

¹⁰ Nu úmuma; noqw soon hak un hintsannik ūmi may'tani. Pi nu kaysiwhqamuy kīve sinomuy'ta.

¹¹ Noqw ōviy pam sūkw yahsañwuy-nikañw añqw navay mūmuyawhtuy aw pahsavo God lavaiyat pumuy tutuqaynatinuma.

¹² Noqw Gallio Achiat ep moñw'iwtaqw, Jew-sinom sun unañwtotiqe, Paul ñuayaq haqam hin yukiltiñwuqat kihut pañso put wikya,

¹³ Pañqawkahkaño: I' hin tutaptiwhqat qa panwat God aw nāwakintiwniqat sinmuy amumi ō'qala.

¹⁴ Noqw Paul as lavayhtiniqey anhtiqw, Gallio Jew-sinmuy amumi pañqawu: Pay pi as himu haqam pas qa súantakañw, qahopihintaqw, soon nu umumi qa unañwtapni, uma Jew-sínomu.

¹⁵ Nikañw kurs pay uma lálavayit, pu nānatñwanit, pu umuhtutavoy ep hintsatske', pay uma nāp put hin yukuyani; pay nu soon put pantaqat aw hintsakni.

¹⁶ Pam kitat, haqam hin yukiltiñwuqat kihut añqw pumuy lālayi.

¹⁷ Pahsat pu sohsoyam Greek-sinom hakiy tsotsvalkive moñwit Sosthenes nuayaqe, haqam kīve hin yukiltiñwuqat atpip put wuvahtota. Noqw Gallio iit ep qa hin unañwiti.

The Return to Antioch

¹⁸ It atsve pu' Paul pep wūyavo qatut, añ tuptsiwni'yuñqamuy mātapt, pañqw Syriat aqw'a. Noqw Priscilla-niqw pu Aquila puma put ámuma. Noqw pam pi Cenchreat ep tal'arilti, pay hihta ep God aw pasiwniyat añ ruhpaq q̄viy'o.

¹⁹ Noqw pam Ephesus ep pítuhqe, pumuy pep mātavi; nit pam pas nāp tsotsvalkimi pákihqe, pep Jew-sinmuy amumum nātuvivewat yuaata.

²⁰ Noqw as pam pumuy amumum wūyavo qátuniqat puma nānawaknaqw, pam qa nakwhaqe,

²¹ Pañqw ahpiynikañw, pumuy öqalaye pañqawu: Pay nu pas Jerusalem epeq nōviwniqat aw pitutoqat soon qa pepeq hinhtini. Nikañw pay nu ason soon amumi ahoy qa pítuni, God pan inuñem yuki'taniq'ö; pu pam Ephesus añqw pāvaqe ahpiy'o

²² Nihqe pam Caesareat ep pitut, Jerusalem aqwnihqe, Jesus aw tōnawtaqamuy amumi yuaaykut, pahpiy Antioch aqw'a.

²³ Pu pam pep hihsavo qatut, pañqw ahpiynihqe Galatiat, pu Phrygiat añ ahsupoq pās nānañumo añ kuyva, sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy öqalanmakañwo.

Apollos in Ephesus and Corinth

²⁴ Noqw hak Jew-sino Apollos yan mātsiwhqa, Alexandriat ep tihtiwhqa, Ephesus ep pitu. Pam hak pās hopi, nihqe tutuvenyukit añ a'nö tuwi'ta;

²⁵ Pu Tutuyqawhqat tunatyayat añ pās tuwi'vaqe, Tutuyqawhqat añqw hihta hintaqat pas qa nātusi'taqe tūtutuqayna; nikañw pay pam John ahpiy kūyit akw tuvoylat hintsatski-whqat-sa navoti'ta.

²⁶ Nihqe pam pas qa nānahtsopkañw tsotsvalkive yuaativa. Noqw Aquila Priscillat amum put aw tūqaytaqe put wikqe, pahsat pu God tunatyayat put pas suan āawna.

²⁷ Noqw pam Achaiat aqwniqey unañwtiqw, Ephesus ep tuptsiwni'yuñqam pepeq tuptsiwni'yuñqamuy amumi pēnayaqe, puma put pās taviyaniqat amumi pañqaqwa. Noqw pam pítuhqe, núokwat ahpiy pumuy amumi a'nö unañwtavi,

²⁸ Pi pam nuhtutpik Jew-sinmuy qaöwítuptsiwna; nihqe pay Jesus pas antsa Christ-nihqat tutuvenyukit añqw pumuy amumi mātaktima.

19

Paul in Ephesus

¹ Noqw Apollos nāt Corinth epniqw, Paul Antioch añqw tutskwava hinmakañw, Ephesus ep pitu; nihqe pep hakimuy tuptsiwni'yuñqamuy túwahqe

² Amumi pañqawu: Uma tūtuptsiwaqe, ya Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya? Noqw puma aw pañqaqwa: Itam Qahováriwtaqat Hikwsit hákiyniqw pas put qa ñas'ew nanapta.

³ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw uma hinoqw kūyit akw tuvoylatiwya? Noqw puma pañqaqwa: Ura John sinmuy kūyit akw tuvoylata. Noqw öviy itam pay pan piw tuvoylatoti.

⁴ Pahsat pu Paul pañqawu: Ura John pas antsa sinmuy kūyit akw tuvoylata, puma nāp tunatyay añqw lasyaqat tuawi'taniqee. Nīkañw piw puma Jesus Christ put añk pítuniqat aw tūtuptionsiwaniqat pam amumi pañqawu.

⁵ Noqw puma it nanaptaqe, Jesus natñwaniyat añ kūyit akw tuvoylatoti.

⁶ Noqw Paul pumuy amumi may akw matyawhq, Qahováriwtaqa Hikwsi amumi pitu; noqw puma himuhkwa yuaativayaqe, God eñem yuaatota.

⁷ Noqw puma tahtaqt pakwt lōq sihkay'taqat pahsa'haqamya.

⁸ Noqw Paul tsotsvalkimi pákihqe, payhkomuy múmuyawhtuy añ God moñwtunatyayat qa nánahtsopkañw yuaataqe, pumuy tuptionsiwna.

⁹ Noqw haqawat tōhsaptotiqe, qa tūtuptionsiwa; nihqe it pūhut pōhut nuhtutpik qalomáyuaativayaqw, Paul pumuy amuñaqw ahpiynihqe, tuptionsiwni'yunqamuy tsamkañw, hakiy Tyrannus tutuqayhkiyat ep nāqavo pumuy amumum put yuaata.

¹⁰ Nihqe pam lōq yahsañwuy pahsavohaqam pep pantsaki; noqw ōviy sohsoyam Asiat añ yesqam Tutuyqawhqat Jesus Christ lavaiyat nanapta, Jew-sínomu, pu Greek-sínomu.

The Sons of Sceva

¹¹ Noqw God Paul māyat ahpiy hihta pas qa paysoq kātatayhpit hintsaki.

¹² Noqw ōviy hakiy hihta akw tūtuyhq, hak Paul añqw hōhōnhpit, sen nanamokpit tūtuyhqat aw taviqw, tūya put mātapanwu. Pu kaysiwhqam qalomáhihikwsim sinmuy amuñaqw nōña.

¹³ Pahsat pu hakim pōvost Jew-sinom yaktaqam qalomáhihikwsimuy akw tuyqawiwunqamuy amumi Tutuyqawhqat Jesus natñwaniyat tuñwáyaniqey anhtotiqe pañqawwa hīhikwsimuy amumii: Itam Jesus Paul ahpiy yuaatiwhqat aw yankañw umuy mēwaya, kitota.

¹⁴ Noqw hak Jew-sino God awwat momñwituy amuñaqw mohpeqnihq Sceva yan mātsiwhqa tsañe' tiyotimuy'taqw, puma piw panhtoti.

¹⁵ Noqw qalomáhihikwsi rohomhtiqe pañqawu: Nu Jesus tuwi'ta, pu nu Paul tuwi'ta; noqw ya uma hakim hihtuu?

¹⁶ Noqw tāqa qalomáhihikwsit akw tuyqawiwtaqa pumuy amumi tsoomhtiqe, áñwutaqe, pumuy a'nō hintsana. Noqw puma qa yuwsikahkañw, tūhototikahkañw, put apyeve kīñaqw watqa.

¹⁷ Noqw Ephesus ep Jew-sinom pu Greek-sinom sohsoyam it nanaptaqe maqastoti. Noqw Tutuyqawhqat Jesus natñwaniyat pas kaptsiwiwa.

¹⁸ Noqw kaysiwhqam tuptionsiwni'yunqam ōkihqe, nātuhtualyaqe hintsakpiy pohtañwnaya.

¹⁹ Pu ōviy piw kaysiwhqam pumuy amuñaqw tuhisay hintsatskaqam tutuveniy tsovalayaqe, sohsokmuy sinmuy amutpik put taqtsokya. Noqw puma hihkayat pohtoylayaqw, kurs lōp sunat añqw pakwt sihkay'tasikip sōmorit pahsa'haqam sīvat hihkay'taqat aqw pitu.

²⁰ Yan God lavaiyat a'nō ōqawi'maqe, añqe' sinmuy amuhpa' kúrukma.

The Riot in Ephesus

²¹ Yantaqat atsva pu' Paul pay ason Macedoniat-nikañw pu Achaiat pumuy añ kuyve', pep pu' Jerusalem aqwniqey Hikwsit ahpiy tunatyalti, pañqawkañwo: Ason nu pepeq pite', put atsve pas pay soon piw Rome qa aqw pohtani.

²² Pu ōviy pam lōqmuy put aw unañwtavi'taqamuy Macedoniat aqw hōna, Timotheus-nit, pu Erastus púmuyu, nit pay pam hāk Asiat ep hihsavo huruhti.

²³ Noqw ephaqam it yañ pōhut ep a'nō hintsatskiwa.

²⁴ Hak tāqa Demetrius yan mātsiwhqa, qōtsásivat siplawhq, Dianat kīyat anyuñqat hiñsakwhohyat qōtsásivat añqw yukulawhqe, put tumaltuwi'yunqamuy a'nō kāhaktotoyna.

²⁵ I' hak pumuy-nikañw, pu amún hintsatskaqamuy sūmi wánwayhqe, amumi pañqawu: Tahtaqtu, uma navoti'yuñwa; itam it yan tumalat ahpiy hihta tuway'numya.

²⁶ Pu uma piw añ taykahkañw navoti'yuñqw, qa Ephesus ep-sa-nit, pas pēp sohsovik Asiat añ ahsupoq i' Paul kaysiwhqamuy tuptsiwnaqe, lasna pañqawkañwo: Yaw hihtuy aw nāwakintiwyaqam sinmuy māyamuy akw yukiwyuñqam pay qa pas antsa hihtuu.

²⁷ Noqw ōviy ka itahtumala qahaqamhtini, pu it Dianat aw nāwakintiwhqat kīat piw qahaqamhtini. Noqw aw itam yanwisqa qahimuniwhtini. Pi Asiat ep sinom-niqw pu sohsoyam tūwaqatsit añ yesqam put hapi aw nāwakintota.

²⁸ Noqw puma put nanaptaqe pavan pas itsívutotiqe pañqaqwa: Pay pas Ephesus ep qátuhqa Diana a'nō hímuu, kitota.

²⁹ Noqw kīve sinom sohsoyam Gaius-nit, pu Aristarchus nuaya, Macedoniat añqw tāqatuy Paul amum waynumqamuyu; nihqe pumuy wikkañw, wukotsotsvalkimi sun unañway yuhtu.

³⁰ Noqw Paul as sinmuy amumi pákiniqw, tuptsiwni'yuñqam put qa naqwhanaya.

³¹ Noqw hakim Asiat ep pavansinom Paul kwatsmat put aw hakimuy hōnayaqw, pay pam ahpami qa unahintsakniqat pañqaqwa.

³² Noqw haqawat yanwat hiñqaqwa, pu pētū panwat sutske'wat hiñqaqwa; pas sinom hintsatskaqey qa navoti'numya, noqw suswuhaqnihqam hihta ōviy tsovaltīqey qa navoti'yuñwa.

³³ Noqw Jew-sinom hakiy Alexander momi taviyaqe, pam lavayhtiniqat puma aw ōqaltoti. Noqw pam sinmuy amumi māmasaqe, as nēnem hin lavayhtini.

³⁴ Noqw kurs pam Jew-sínoniqw puma māmatsyaqe, pahsat tāwat añqe lōs qōniltiqat pahsavohaqam sūsaq sáakmaqe pañqaqwa: Pay pas Ephesus ep qátuhqa Diana a'nō hímuu.

³⁵ Noqw kīve tutuven'aya sinmuy uyiwaqe, amumi pañqawu: Ephesus ep tahtaqtu. Ephesus ep sinom it pas pavan Dianat pas hihta'yuñwa, pu put an sóniwhqat Jupiter añqw posqata. Noqw qa hak qa put navoti'ta.

³⁶ Soon pi hak haqam put aqw hiñqawniqat uma navoti'yuñqe, pay uma qa pas hiñqaqwanikahkañwo, nen qa hihta pay an'ewakw hinhtotinkañwo.

³⁷ Taq uma imuy tāqatuy pew wikvaya. Noqw puma pas āantsawat kīkihut qa hovalanta, piw aw umuhyantaqay Dianat aqw qa hiñqawu.

³⁸ Pay pi ason kurs Demetrius-niqw, pu put amum sūp tumalay'yuñqam hakiy aw hihta ep hinyuñwniqw, pay pi moñwkive himu hin yukiltiñwuqat aw hōtsi, pu momñwit eñem hihta ep hoñqam yēse; pay ason puma pep hihta ep nēnehpewi hiñqaqwani.

³⁹ Ason pi kurs uma hihtawat pas nātuviñlalwaniqw, pay ason hisat tsovaltiñwuqey ep tsovaltīqw, pep pam ason hin yukiltini.

⁴⁰ Taq ka itam pu' a'nō hiniwhtiqat ep tūviñtiwyaniqey aw unahinhtoti, kurs itam hihta aw yankahkañw, pu yep yanhaqam hinhtotiqey pañqaqwaniqee.

⁴¹ Yan pam lavayhtit, pep tsovawtaqamuy mātavi.

20

To Macedonia and Greece

¹ Noqw a'nō hiniwhtiqat añ ruhpakq, Paul tuptsiwni'yuñqamuy wánwayhqe, ōqalát, mavoktat, pañqw Macedoniat aqw nakwsu.

² Pu ōviy pam pañ ahsupoq nakwsuqe, pumuy pavan ōqalanmakañw, Greece ep pítuhqe,

³ Pep payhkomuy mūmuyawhtuy añ qatu. Noqw as pam pāvaqe Syriat aqwniniqw Jew-sinom put moqmani'yuñqw, pay pam Macedoniat añ ahoy aqwniqey wūwa.

⁴ Noqw hak Bereat añqw tāqa Sopater put amum Asiat aw'i, noqw Thessalonicat ep sinmuy amuñaqw hak Aristarchus, pu Secundus, noqw Derbet añqw Gaius, pu Timotheus, pu Asiat añqw Tychicus-niqw pu Trophimus.

⁵ Ima pay itamuhsavoyaqe Troas ep itamuy nuhtayyuñwa.

⁶ Noqw qapekén'oyiwhput nōviwhqat añ ruhpaq, itam Philippi añqw pāvaqə hoyoy-oykuyaqe, tsivot talq Troas ep pumuy amuñk pitu; noqw itam pep tsañe' tälät añ yēse.

Paul's Last Visit in Troas

⁷ Noqw Sundayt aw pituqw, tuptsiwni'yuñqam pōlavikit yónoyhtotaniqə sumitsovaltiqw, Paul qāvo ahpiynikañw, pumuy amumi yuaataqə, tōkilat nāsamiq pāhsavo yuaata.

⁸ Noqw puma tupatsveq tsovawtaqw, pepeq qōhiwyuñwa.

⁹ Noqw hak tiyo Eutychus yan mātsiwhqa poksöve tsokiwkañw huruvuwva; noqw pas Paul sutsépyuaataqw, pam qaunánwtalawvaqə, payhp natsve kihut añqw posq, puma put sümokq put tsöpahtota.

¹⁰ Noqw Paul aqw hawhqe, aw suqtuptut, mavoktaqə, nuhtumi pañqawu: Pay uma qa hin unañway'yuñw, pay pam nāt tayta.

¹¹ Pu öviy pam ahoy aqw wupqe, pōlavikit yónoyhtat, añqw nöst, ahpiy piw nāto tälawvaniqwsavo yuaata; nihqe pañqw pu ahpiy'ö.

¹² Noqw puma tiyot taytaqat wikvayaqə, suyan unañwtoti.

From Troas to Miletus

¹³ Noqw itam añwu pay pākihut awyaqə, pāvaqə Assos awya, pay ason itam pep Paul panayaniqey wūwankahkañwo, pan pam yukuqw öviy'ö, pam aqw nāpniqey wūwaqee.

¹⁴ Pu öviy pam Assos ep itamumi pituqw, itam panayaqə, Mitylene ep öki.

¹⁵ Pañqw pu itam pāvaqə ahpiyyaqə, qavönvaqw Chios aqlavo öki, nihqe Trogyllium ep huruhtoti; nit pu qavönvaqw itam Miletus ep öki,

¹⁶ Paul pay Ephesus ehpeq yūmosaniqey nāwaknaqw öviy'ö; pas as Asiat ep söwhtiniqey qa nāwakna, taq as hin pasiwvaniqw, pam Pentecost talöñniyat ep Jerusalem épeqniqey öviy kaktayi.

Paul's Farewell Speech to the Elders of Ephesus

¹⁷ Noqw pam Miletus añqw Ephesus aw hakimuy ayataqə pep Jesus aw tōnawtaqamuy wukw'aymuyatuy wāñwayi.

¹⁸ Noqw puma ökiqw pam amumi pañqawu: Pay nu hisat Asiat ep pítuhqe, pahpiy yūmosa umumum hin qátuhqat uma navoti'yuñwa.

¹⁹ Nu qa kwivi'nañway'kañw okiw pakkañw Tutuyqawhqtat enem tumalay'ta, Jew-sinom inumi hepyaqə, nuy moqmani'yuñq'ö.

²⁰ Pu uma hihta akw moñvastotiniqat nu qa hihta umumi kahkawnat, umuy put āawna; nihqe ura nu umuy nuhtutpik tutuqayna, pu kīnawita.

²¹ Nihqe nu Jew-sinmuy amuminikañw, pu Greek-sinmuy amumi lalvayhqe, tunatyay añqw lasye' God aw namtökyaniqat amumi pañqawlawu, pu Itahtutuyqawhqtay Jesus Christ qapēvewnayaniqata.

²² Noqw meh, Qahováriwtaqa Hikwsi nuy pan unañwtoynaqw, nu Jerusalem aqw hoyhta, hin pepeq hintsaniwniqey qa navoti'kañwo.

²³ Pay panis pi Qahováriwtaqa Hikwsi ahsupoq kitsókinawit nuy āwinma, yaw nu sivihpit, pu kānanvotpit aw pítuniqata.

²⁴ Nikañw pay qa himuwa i' nuy hin unañwtoyna. Piw nu iqatsiy qa nēhem kahkawna, pas pay nu okiw hahlaykañw inuñem pōhtavit añ kuyvaniqey öviy'ö, Ura Itahtutuyqawhqa Jesus nuy God núokwayat tuawi'taniqat aw ayata. Noqw öviy nu put hintsakniqey pas kwañwtoya.

²⁵ Noqw taa, pew pāhsavo nu sohsokmuy umuhpa' God moñwtunatyayat yuaatinuma. Noqw yahpiy haqahpiy uma soon pāpu inumi yórikyaniqat nu navoti'ta.

²⁶ Öviy uma it tälät ep inumi nanaptani: Nu hapi qa hakiy qatsíyat ep tukopniwta.

²⁷ Pi nu qahaqam pay qa suhtaqhinkañw God tunatyayat umuy sohsok āawna.

28 Oviy uma nānami tunatyaltotini, pu sohsokmuy God aw tōnawtaqamuy amumii; uma hapi pumuy amumi tunatyawyuñwniqat ōviy Qahováriwtaqa Hikwsi umuy pumuy amumi oya, uma God aw tōnawtaqamuy nopni'yuñwniqat ōviy'o; pam pumuy pas nāp unway akw tui.

29 Pi nu navoti'taqw, nuy ahpiyniqw, hakim kwēkwewhtuy amún qa nun'okwat umum namiqwritini; nen kanelmuy qa pētotani.

30 Pu híkispí pas nāp umuñaqw haqawat hoñve', qasuantaqat lavayit akw nāmi sinototani.

31 Oviy uma tunatyawyuñwni, nen it u'ni'yuñwni; ura nu payhkomuy yahsañwuy añ mimhikqat pu talōnwintiwhtat añ okiw pakkañw umuy u'nantoynaqe qa qé'iwma.

32 Noqw taa, isinomu, nu hapi umuy God aw mātavi, pu núokw lavayiyat aw'i. Pam hapi umuy wuñwnaniqey aw ōqala, pu umuy hihta máqaniqeyu, sohsokmuy sinomuy énañ'a.

33 Nu hapi qa hakiy sīvayat tuñlay'ta, pu yuwsiyata.

34 Owi, uma nāp navoti'yuñqw, ura nu imay akw tumalay'taqe hihta tuway'numa, nēñem'i, pu inumumyaqamuy amuñem'i.

35 Pi nu sohsok umumi mahtakna, hin uma tumalay'yuñwe', añ ōkiwyaqamuy amumi unañwtapyaniqata, pu Tutuyqawhqat Jesus lavayiyat u'ni'yuñwniqata; ura pam pañqawu: Hak hakiy hihta máqahqa pam hihta ōmahtaqat epnihqe pas hahlayni.

36 Yan pam lavayhtit, tamōtswunuptut, pumuy sohsokmuy amumum nāwakna.

37 Noqw puma okiw sohsoyam tsaykuqe, Paul kwapkaqe, mamavokyakahkañw tsōnantota,

38 Soon pāpu puma put aw yórikyaniqey ep pas qa hahlayhtotiqe ōviy'o; nihqe pahpiy puma put amum pākihut awya.

21

Paul Goes to Jerusalem

1 Pu ōviy nawis'ew itam pumuy amuhpiynihqe, itam yūmosa Coos aqwya, pu qavoñvaqw Rhodes aw'i; nit pañqw pu itam Patarat aqwya.

2 Noqw itam pākihut Pheniciat aqwnihqat tutwage, put aqw yayvat, pāvaqe hoyoyoykuya.

3 Noqw itam Cyprus tutwage, suyvaqe ehpeq yūmosaya; nihqe Syria-tutskwat ep Tyre ep huruhtoti, pep pākihu hoiy ōyaniqw ōviy'o.

4 Noqw itam hakimuy tuptsiwni'yuñqamuy tutwage, tsañe'sikis tālat añ pep yēse. Noqw pay Paul Jerusalem qa aqwniqat puma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put aw pañqaqwa.

5 Noqw ōviy itam pahsavohaqami yest, pahpiy haqamiyaqey aqwya; noqw puma sohsoyam nōmamuy pu timuy amumum kīhut qalavo itamuy tsamya; noqw itam pāhut qalaveq tamōtshoñvaqe, nānawakna.

6 Oviy itam nāmatapyaqw, pahsat pu itam pākihut aqw yayva; noqw puma ahoy kīmiya.

7 Noqw itam Tyre añqw ōkit, Ptolemais aw ōkihqe, añ tuptsiwni'yuñqamuy amumi yuaaykuyaqe, sūkw tāwat añ amumum pep yēse.

8 Pu qavoñvaqw itam Paul ámumyaqam pañqw ahpiyyaqe, Caesareat ep ōki. Nihqe itam hakiy lomatuawit yuaataqat Philip kīyat aw yuñqe, put amum huruhtoti; pam hak imuy tsāne'nihqamuy añ ōkiwyaqamuy pañwantotaniqey aw oyiwhqamuy amuñaqw suhkaa.

9 Noqw i' hak nālōqmuy mámanhtuy pas qanawhvalni'yuñqamuy tímuy'taqw, puma God eñem yuaatota.

10 Noqw itamuy pep wūyavo yesq, hak God lavay'ayaat Agabus yan mātsiwhqa Judeat añqw pitu.

11 Nihqe pam itamumi pítuhqe, Paul kwekwéwhpiyat kwusut, put akw may, pu kuhkuy somt pañqawu: Yan hapi Qahováriwtaqa Hikwsi lavayhti: Jew-sinom Jerusalem epeq

yesqam hakiy it kwekwéwhpit himuy'taqat yan somyani; nen qa-Jew-sinmuy amumi mātapyani.

¹² Noqw itam it nanaptaqe, pay pam pas Jerusalem qa aqwniqat itam aw ö'qalya, pu pep yesqamu.

¹³ Pahsat pu Paul lavayhtiye pañqawu: Ya uma hin wūwantotaqe, tsaykitaqe, nuy hin unañwtoynaya? Pi nu Tutuyqayhqat Jesus natiwaniyat ep Jerusalem epeq sòmiltiniqey suhtaq'ewa; pu qa pāniqw-saa; pi nu eñem mokniqey suhtaq'ewa.

¹⁴ Noqw pay kurs pas soon pam tūqayniniqw, itam nōyaltotiqe pañqaqwa: Pay nam Tutuyqawhqat tunatyaat antaa.

¹⁵ Ahpiy pantaqw itam hihta hinnumyaqey ömahtotat, Jerusalem aqwya.

¹⁶ Noqw Caesareat ep tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawat itamumyaqey, hakiy Cyprus añqw sinot Mnason yan mātsiwhqat wikya; pam hak pay wūyavo tuptsiwni'taqw, yaw itam put amum kīyat ep huruhtotini.

Paul Visits James

¹⁷ Noqw itam Jerusalem epeq ökiqw, tuptsiwni'yuñqam itamuy hahlayhtoti.

¹⁸ Qavoñvaqw Paul itamum James aw'i. Noqw wukw'a'yam sohsoyam pep yēse.

¹⁹ Noqw pam pumuy amumi hahlayhtit; pahsat pu God hin put tumalayay ahpiy qa-Jew-sinmuy amuhpa' hihta tumaltaqat pās nanap hin hiniwhtiqat pam pumuy amumi tuawi'ta.

²⁰ Noqw puma put nanaptaqe, Tutuyqawhqat pas hihtatota; nihqe Paul aw pañqaqwa: Pay pi um navoti'ta, itupko: Jew-sinom qaan'ewakw hintaqam tuptsiwni'yuñwa; noqw puma sohsoyam Moses tutavoyat pas antsay'yuñwa.

²¹ Noqw puma nanaptaqw, yaw um sohsoymuy Jew-sinmuy qa-Jew-sinmuy amuhpa' yesqamuy tutuqaynaqe, pay yaw puma Moses tutavoyat ayo yukuyaniqat yaw um pañqawlawu; yaw timuy poñokit akw qa tuvoylalalwani; pu piw yaw Jew-sinmuy tuwiyamuy añ qa hinwisni.

²² Noqw hintani? Pay kurs pi hin sinom qa tsovaltini, pi un pítuhqat soon qa nanaptaniqee.

²³ Pay öviy itam ūmi hiñqaqwaqw um panhtini. Hakim itamuñaqw nālōyöm tahtaqt Tutuyqawhqat aw hihta pasiwni'yuñwa.

²⁴ Taa. Um pumuy tsāme', amumum napwatani; nen um amuñem sisvini, noqw puma āriltotini. Um panhte', sohsoymuy amumi mahtaknani, un hin lavayhtiwhqa qa antsanihqata, pay kurs um pas nāp pās qatukañw, tutavot añ hinmaqata.

²⁵ Pu imuy qa-Jew-sinmuy tuptsiwni'yuñqamuy itam amumi yanwat pēnayaqe, pay puma put hihta pantaqat qa añ hinwisniqat pan yukuya, pay panis nōsiwhqa nāp yukit aw noiwhqat qe'yanigata, pu únwata, pu hihta hikwísmokqata, pu tokot qa sokoplalwaniqata.

²⁶ Pahsat pu Paul pumuy tahtaqtuy tsāma; nihqe qavoñvaqw pumuy amumum napwataqe, God kīyat aw paki; nihqe hisat puma put añ kūkuyvaqw pumuy nanāp amuñem himu nākwahiwniqat pañqawu.

Paul Arrested in the Temple

²⁷ Noqw tsāne'sikis tālat pas pay sūlawhtiniqw, hakim Asiat añqw Jew-sinom God kīyat ep Paul tutwa; nihqe sohsoymuy sinmuy hin unañwtoynayaqe put aw may'yuñwa,

²⁸ A'nō pañqawkahkañwo: Israel-tahtaqtu, huvam unañwtpayaa! I' tāqa hapi hāhaqe' sohsoymuy sinmuy imuy pas sinmuy amuhpewi tutuqayna, pu tutavot ehpeyii, pu it kīhut ehpeyii. Pu öviy piw pam Greek-sinmuy God kīyat aw tañataqe, it kīhut pas hihtanihqat tuyoy'ewakta.

²⁹ Puma pi pūnathaqam hakiy Ephesus añqw tāqat Trophimus yan mātsiwhqat Paul amum kīveniñw aw tātayya; nihqe ka Paul put God kīyat aw pánahqat wūwayaqe, ōviy yan lavayta.

³⁰ Noqw kīve sinom sohsoyam hin unañwtotiqe, sūvo yuhtuqe, Paul ñuayat, God kīyat añqw ihpoq lölökinyuñwa; nihqe pahsat pay hötsíwat uhtaya.

³¹ Noqw nāt puma put nīnantotaqw, yaw Jerusalem ep sinom a'nō hiniwmanayaqat pan mohpeq solāwamoñwit aw tūawvaya.

³² Noqw pahsat pay pam solāwamuy-nikañw, pu tsivót-sikip súnatnihqamuy solāwmuy amumi moñw'wyuñqamuy tsamkañw, pumuy amumiq wari. Noqw puma mohpeq solāwamoñwit solāwamuy enañ tutwaqe, pahsat pay Paul wuvalalwaqe qe'toti.

³³ Pahsat pu mohpeq solāwamoñwi awnihqe, put ñuat, puma löqmuy sivanamiqlölöt akw put somyaniqat pañqawu; nit pu pam hak hímuniñqat, pu hihta hinhtiñqat tūviñta.

³⁴ Noqw sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy amuñaqw pētu yanwat hiñqawwa, pu pētu piw hinwat lavayta. Noqw pas sinom mowawatotaqw, kurs pam hin pas suyan navotniqe, ōviy pay put solāwakimiñqat pam pañqawu.

³⁵ Noqw puma tutuveñpa wupniniñw, solāwam Paul tsöpwiñsa, pas sinom a'nōyaqw ōviy'o,

³⁶ Sinom pi pumuy amuñk hinwiskahkañw pañqawwiñsa: Tūvaay! kitota.

Paul Defends Himself

³⁷ Noqw puma Paul solāwakimiñqat pam mohpeq solāwamoñwit aw pañqawu: Ya nu soon ūmi hiñqawwiñsa? Noqw pam pañqawu: Ya um Greek-lavayit tūqayta?

³⁸ Ya qa um hak Egypt añqw tāqa ura hisat sinmuy hin unañwtoynaqe, nālöp sōmorit pahsa'niñqamuy tuqwyantotaqamuy qayēsiwhpumi tsāma?

³⁹ Noqw Paul pañqawu: Qae. Nu Jew-sino; nu Ciliciat ep qa pay hin'ewakw wuhkok-itsokit Tarsus ep tihtiwa. Noqw himu as nu sinmuy amumi lavayhtiniñqat um nuy nakwhani.

⁴⁰ Noqw pam hu'waqw, Paul tutuveñat ep wunukañw, sinmuy amumi māmasa. Noqw sinom sutmakmaq, pahsat pu pam pumuy amumi Hebrew-sinmuy amuhkwa yuaata.

22

¹ Nihqe Paul sinmuy amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, námatu, nu yahsat-niqwhaqam umutpik nēnem hin lavayhtiniñw kurs uma inumi tūqayyuñw.

² (Noqw pam pumuy amumi Hebrew-sinmuy amuhkwa yuaaykuqw, puma nanap-taqe pahsat pu pas qa hiñqawwa; noqw pam pañqawu).

³ Nu pas antsa Jew-sino; nihqe nu Ciliciat ep wuhkokitsokit Tarsus ep tihtiwa. Nikañw nu yep kīve Gamaliel ahpiy itanamuy tutavoyamuy pas añhqe qatsqat tutuqayi; nihqe nu God eñem pas qaatsay'ta, uma pu' it tāwat ep panyuñqat pan'í.

⁴ Nihqe nu it yañ pōhut añ hinwisqamuy pas qa yesniñqat ōviy tahtaqtuy pu momoy-muy okiwsahsanqe, somlawkañw sivikimi tañatima.

⁵ Noqw God awwat mohpeq moñwi sohsokmuy wukw'ayamuy amumum inumi navoti'ta; pu nu piw pumuy amuñaqw itahsinmuy amumi tutuvenit ōmahtaqe, Damascus aqw'a, nu Jesus aw tuptsiwñi'yuñqamuy pepeq yesqamuy sivintoyne', pumuy somhtat, Jerusalem aqw tsamniqe.

Paul Tells of His Conversion (Acts 9.1-19; 26.12-18)

⁶ Noqw nu pañsoqñikañw, tāwanasavehaqam Damascus aw hayiñwñaqw, ōñaqw inunan'ik qaan'ewakw suhtalawwa.

⁷ Noqw nu tutskwami posqe, hakiy tōnayay navotq, inumi pañqawu: Saul, Saul, ya um hinoqw nuy okiwsahsana?

⁸ Noqw nu lavayhtiçe pañqawu: Ya um hak'i Tutuyqawhqa? Noqw pam inumi pañqawu: Nu Nazareth añqw Jesus; pi um nuy hapi okiwsahsana.

⁹ Noqw ima inumumyaqam tālat tutwage, tsātsawna; nīkañw puma hakiy inumi hiñqawhqaqat tōnayāt qa nanapta.

¹⁰ Noqw nu pañqawu: Noqw nu hinhtini, Tutuyqawhqa? Noqw Tutuyqawhqa inumi pañqawu: Um wunuptut Damascus awni. Noqw ason pep um hihta tumaltaniqat uñem yukiwtaqat suhka uñ sohsok āawnani.

¹¹ Noqw pas tāla a'nō talq, ivosiy qatālawvaqw, ōviy ima inumumyaqam imay nuy'wiskañw Damascus aw nuy wikya.

¹² Noqw hak hin tutaptiwhqat an God pas kaptsi'taqa Ananias sohsokmuy Jew-sinmuy pep ki'yuñqamuy amuhpiy aw lomanavoti

¹³ Inumi pítuhqe wunukañw inumi pañqawu: Itupko Saul, uhvosiy tālawnaa. Noqw nu pahsat pay ivosiy tālawna.

¹⁴ Noqw pam pañqawu: Itanamuy aw yantaqaam God uñ namorstaqe Tiy pas súantaqat ūmi mātaknaqw, um put moayat añqw lavayit navota, um put tunatyayat mātsi'taniqe ōviy'o.

¹⁵ Pi um hin yórikqey, pu navotqey sohsokmuy sinmuy amumi put eñem tuawi'tani.

¹⁶ Taay, um hinoqw sōwuu? Um wunupte', kūyit akw tuvoylatini; nen Tutuyqawhqaqat natñwaniyat aw taqa'nañway'kañw, uhqaanhtipuy ayo pāhomni.

Paul's Call to Preach to the Gentiles

¹⁷ Noqw ura nu piw Jerusalem ep pítuhqe God kīyat ep nāwaknakañw, tuawyori;

¹⁸ Nihqe Jesus tuwaqw, pam inumi pañqawu: Písoqtii, nen um Jerusalem añqw ĩts ahpiyni, taq puma uñ hin nuy tuawi'taqat soon kwusuyani.

¹⁹ Noqw nu pañqawu: Tutuyqawhqa, puma navoti'yuñqw, nu ura as ūmi tuptsi-wni'yuñqamuy sivikimi tañatinuma, pu ahsupoq tsotsvalkiva pumuy wuvahtinuma.

²⁰ Pu uñ tuawi'taqat Stephen uñwáat munvaniwhq, nu nuhtum aqlap wunukañw, nīnantotaqamuy súamun unañwti; nihqe nu nīnantotaqamuy yuwsiyamuy tūwala.

²¹ Noqw pam inumi pañqawu: Um ahpiyni, taq nu uñ yañqw yāvoqhaqami imuy qa-Jew-sinmuy amumi távini.

²² Noqw puma it lavayit aw pahsavo put aw tūqayyuñwt, pu sáakmaqe pañqaqwa: Tūvayaa! Nīnayaa! Pay pi put qa qatuqw lolmani.

²³ Noqw puma kwanonotikahkanw, yuwsiy akw savinumyakañw qōat ōmiq tsaltoy-naya.

²⁴ Noqw pahsat pu solāwamoñwi put solāwakimi panayaniqat solāwamuy amumi pañqawu. Uma put wuvahtotat, pās tūviñtotani. Noqw hinoqw sinom pas panhaqam put ehpewi hiñqaqwaqat itam nanaptani, amumi kita.

²⁵ Noqw puma put tuyqat akw sohsomyaqw, Paul solāwamoñwit pep wúnuhqat aw pañqawu: Ya pay um hakiy Roman-sinot qa tūviwtaqat wuvahtaniqw pay pam súanta?

²⁶ Noqw solāwamoñwi put navotqe ahpiynihqe mohpeq solāwamoñwit aw pañqawu: Um hintsakqey ep tunatyaltini, taq kurs i' Roman-sino.

²⁷ Pahsat pu mohpeq solāwamoñwi pítuhqe put aw pañqawu: Kurs nuy āawnaa, ya um Roman-sino? Noqw pam pañqawu: Owí.

²⁸ Noqw mohpeq solāwamoñwi pañqawu: Nu a'nō sisvit, Rome aqw sinoti. Noqw Paul pañqawu: Noqw pi nu pay pas pamnīkañw tihtiwa.

²⁹ Pahsat pay ima as put aw hepyaniqam ahpiyya. Noqw pam Roman-sínonihqat mohpeq solāwamoñwi navotqe tusita, put somqe ōviy'o.

Paul before the Council

³⁰ Noqw Jew-sinom put hihta neveltotoynayaqat pam pas suyan navotniqey nāwaknaqe, qavoñvaqw put nāha; nihqe God awwat mohpeq momñwit sohsokmuy

moñwtsovawtaqamuy amumum tsovaltiniqat pam pañqawu; nit Paul hawnaqe, put pumuy amutpipo tavi.

23

¹ Pahsat pu Paul moñwtsovawtaqamuy amuhpa' taynumt pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, nu pew pahsavohaqami God atpip iunañway pasiwkañw qatu.

² Noqw put aqlap hoñqam put moava wuvahtotaniqat God awwat mohpeq moñwi Ananias pumuy amumi pañqawu.

³ Noqw pahsat pu Paul pañqawu: God un wuvahtani, um tumalwiwhput antaqa; pas as um nuy tutavot an yukunaniqe õviy pep qatukañw, ya um hinhtiqw tutavot hin lavayhtiqat qa anhtiqe soq nuy wuvahtiwniqat pañqawu?

⁴ Noqw añ hoñqam pañqaqwa: Ya um hinoqw God awwat mohpeq moñwit aw panhaqam hiñqawu?

⁵ Pahsat pu Paul pañqawu: Nu put God awwat mohpeq mónwitniqw qa navoti'taqe õviy pañqawu isinomu; pi ura yan pey'ta: Um uhsinmuy amumi moñwit qa aqw hiñqawlawni.

⁶ Noqw Paul māmatsq, kurs pētu Sadducee-sínomyaqw, pu pētu Pharisee-sínomyaqw, pahsat pam tsovawtaqamuy amumi kēew pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, nu Pharisee-sino, nu Pharisee-sinot tíata; nu hapi hihta nõyit-nikañw pu so'pum ahoy tātayyaniqat tuptsiwni'taqey ep pu' tūviñtiwa.

⁷ Yan pam hiñqawhq, pahsat ima Pharisee-sinom Sadducee-sinmuy amumum qa súnahpa'totiqw sinom nātsiki.

⁸ Sadducee-sínmuyniqw pi sinom pas soon ahoy yesvani, pu yaw õñaqw hoñviaya qa háqamo, pu yaw hakiy hikwsiat qa háqamo. Noqw Pharisee-sinom put sohsok tuptsiwni'yuñwa.

⁹ Noqw pas sinom a'nö mowawatota; noqw ima tutavot tütutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amún unañwtotiqam hoñvaqe a'no nāñwuy'yuñqe pañqaqwa: Pay itamuyniqw i' taqa qa hinta; tis pi kurs ka antsa hikwsi, sen hoñviaya put aw yuaaykuniqw, pay itam God aw qa rohomnumyani.

¹⁰ Noqw pas puma nānami a'nö hiñqaqwaqe, sumataq put nāhoy tutkitotaniqat mohpeq solāwamoñwi tusitaqe, pumuy amumi solāwamuy hōna, puma pumuy Paul nawhkiye', solāwakimi wikyaniqat õviy'o.

¹¹ Noqw ep mihikq, Tutuyqawhqa put ehpeq wunukañw aw pañqawu: Pay um qa hin unañway'tani, Paul. Pay um nuy Jerusalem ep hin lavayhtiqey pan nāt piw Rome epeq lavayhtini.

The Plot against Paul's Life

¹² Noqw tālawvaqw, haqawat Jew-sinom nāwinyaqe nankiwakw pasiwnaya, ason pas puma Paul nīnayay, pu' nõñsaniqey, pu hikwyaniqey pañqaqwa.

¹³ Noqw hakim lõp sunat epnihqe hóyokiwtaqam pan pasiwnaya.

¹⁴ Pu õviy puma God awwat mohpeq momñwituy-nikañw, pu wukw'a'yatuy amumi õkihqe pañqaqwa; Itam nēñem pasiwnayaqe kítota: Pas ason itam Paul nīnayay, pu' nõñsani.

¹⁵ Oviy uma moñwtsovawtaqamuy amumum mohpeq solāwamoñwit aw pañqaqwaqw, pam qāvo pew umumi put wikni, suhpan uma put pas pavan hin nanaptaniqey pan hinkahkañwo; noqw pay nāt put pew qa pituqw, itam nīnayaniqey pasiwni'yuñwa.

¹⁶ Noqw puma put moqmani'yuñqat Paul tiw'ayaat navotqe, solāwakimi pákihqe, Paul put āawna.

¹⁷ Pahsat pu Paul solāwamuy amumi moñw'iwyuñqamuy sukwat wánwayhqe aw pañqawu: Um it tiyot mohpeq solāwamoñwit aw wikni. I' put hihta āawnani.

¹⁸ Pu õviy pam mohpeq solāwamoñwit aw put wikqe pañqawu: Paul, siviñuiwtaqa nuy wánwayhqe, nu it tiyot ūmi wikniqat inumi pañqawu. Yaw pam nu hihta āawnani.

¹⁹ Pahsat pu mohpeq solāwamoñwi put māyat ñuat, qalavo wikqe, tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um hihta nuy āawnani.

²⁰ Noqw pam pañqawu: Um yaw qāvo moñwtsovawtaqamuy amumi Paul wikniqat Jew-sinom ūmi öqaltotiniqey sun unañwtoti, suhpan ka yaw puma put pas pavan hin nanaptaniqey nānawaknaqe öviy’o.

²¹ Noqw um hapi amumi qa ūnatini; taq pumuy amuñaqw löp sunat epnihqe hóyokiwtaqam tahtaqt nankiwakw pasiwni’yuñqam put moqmani’yuñwa pañqawkahkañwo: Ason pas yaw put nñayat, pu nñösani, pu hikwyani; nihqe öviy pas yukiwkahkañw, uñ panhtiniqey pañqawniqat öviy maqaptsi’yuñwa, pam aw kita.

²² Noqw öviy mohpeq solāwamoñwi tiyot mātavi pañqawkañwo: Um hapi nuy it āawnaqey qa hakiy aw pañqawni.

Paul Sent to Governor Felix

²³ Pu pam solāwamoñwit aw pañqawu: Uma pakwút-sikip sunat solāwamuy mihikq, Caesareat aqwyaniqat na’sastani, pu kawaymuy akwyaqamuy payhp sunat añqw pakwt sihkay’taqamyuy, pu pakwút-sikip súnat lansay’yuñqamuyu.

²⁴ Pu puma Paul hihtuy akwniqat na’sastotani, nen uma tutskwat aw moñwit Felix aqw put pās wikyani.

²⁵ Pu pam yan pēna:

²⁶ Nu’ Claudius Lysias it pas pavan Felix tutskwat aw moñwit öqala.

²⁷ It tāqat Jew-sinom ñuayaqe, soon as qa nñayaniqw, nu solāwamuy tsamkañw amuminihqe, it pumuy nawhki, yaw pam Roman-sínonihqat nu navotqe öviy’o.

²⁸ Noqw puma hihta put nēveltotoynayaqat nu pas suyan navotniqey nāwaknaqe, pumuy amuñaqw moñwtsovawtaqamuy amumi put wikva.

²⁹ Noqw kurs pay puma tutavoy ep hinhtotiqe pay qa hihta mokiwuy, pu sivihpit hihkay’taqat put tsokanaya.

³⁰ Noqw yaw Jew-sinom put moqmani’yuñqat nuy āawnayaqw, pahsat pay nu put ūmiq hōnaqe, put hihta tsotskanayaqam put aw hinyuñqey utpip pañqawu. Hak öqawmañwu.

³¹ Pahsat pu solāwam amumi hin tutaptiwhqat anhtotiqe Paul wikyaqe, mihikpuva Antipatris ep wikvaya.

³² Pu qavoñvaqw ima nāpyaqam Paul mātapyat, pañqw Jerusalem ahoy aqwy. Noqw ima kawaymuy akwyaqam pahpiy put ámumya.

³³ Nihqe puma Caesareat ep ökihqe, tutskwat aw moñwit tutuvenit maqaya, nit put aw Paul noaya.

³⁴ Noqw moñwi tutuvenit añ túnwahqe, pam haqaqwat tutskwat añqwnihqat put tūviñta. Noqw kurs pam Cilicat añqwnihqat pam navotqe

³⁵ Pañqawu: Ason uñ hin tsokani’yuñqam tuwat ökiqw, nu uñem hin yúkuni, kita. Nihqe pam Herod pavasiwhkiyat ep taviwniqat pam pañqawu.

24

Paul Accused by the Jews

¹ Pu ahpiy tsivót-sikis talq God awwat mohpeq moñwi Ananias wukw’a’yatuy tsamkañw pitu, hakiy lavayhtuwi’taqat Tertullus yan mäsíwhqat wikkañwo; noqw pam tutskwat ep moñwit aw yuaayku Paul ehpewii.

² Pu öviy Paul tuñwáyaqw, pahsat Tertullus put ehpewi yuaaykuqe pañqawu: Itam hapi uhpiy uyiwwawtaqat qatsit nāvokawinta, pu sohsovik sutsep uhtunatyay ahpiy himu qaöwíhintaga imuy sinmuy amuñem hintsatskiwa.

³ Noqw itam put tsúyakiyuñwa, um hak pas pavan Felix.

⁴ Noqw pay nu ūmi qa sus’itsniqat öviy um as okiw hihsavo itamumi tūqaytani.

⁵ Taq itam it tāqat aw nanaptaqw, i' sokovi. Pam it Nazareth añqw tāqat aw tōnawtaqamuy moñwíamu. Noqw put atsviy tūwaqatsit añ ahsupoq Jew-sinom Caesar ehpewi hoñvanta.

⁶ Pu hikis pi as òviy i' piw God kīyat sokoptaniqey anhti; noqw itam put ñuayaqe, soon as itamumi hin tutaptiwhqat qa anwat put hin yukunayani.

⁷ Noqw pay mohpeq solāwamoñwi Lysias itamumi suptuqe, öqalay akw put itamuy nawhki,

⁸ Nihqe hihta put nēveltotoynayaqam ūmiyaniqat pañqawu. Noqw um nāp put aw pohte', itam hihta put qalománeveltotoynayaqat sohsok navotni.

⁹ Noqw Jew-sinom put amum sunyaqe, pay pas pantaqat pañqaqwa.

Paul's Defense before Felix

¹⁰ Pahsat pu moñwi Paul yuaaykuniqat aw māmasaqw, pam lavayhtiye pañqawu: Nu' navoti'taqw um hisatñahaqaw imuy sinmuy amuñem hihta añ hin wūwanma, noqw òviy nu tuwat hahlaykañw, nēñem hin lavayhtini.

¹¹ Ispi um it navotniq'ö, nu okiwlawniqe Jerusalem aqwniqw, nāt pu' ahpiy pakwt lōq sihkay'tasikis tāla.

¹² Piw nu qa haqam hakiy amum nāñwuy'taqw puma inumi tāyuñwa, pu sinmuy hin u'nañwnaq'ö, sen God kīyat ep'e, sen tsotsvalkivee, sen pay kīvee.

¹³ Piw puma hihta nuy tsotskanayaqey soon suyan pañqaqwani.

¹⁴ Nikañw it pay nu ūmi pas súañqawni: Nu hapi púmuyniqw qasuan God aw nāwakinma, iwu'yamuy aw yantaqayamuy aw'i, tutavot añ hin pey'taqat, pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ hin pey'taqat sohsok tuptsiwni'kañwo.

¹⁵ Nihqe ima súañqam, pu qasuañqam so'pum ahoy tātayyaniqat, nu ep God qapēvewna; noqw pay puma piw put pantaqat lavayta.

¹⁶ Paniqw hapi òviy nu yūmosa suyan unañway'taniqey tuwanlawu, qa hihta ep qaanhtiyeqey navoti'taqee, sen God ep'e, sen sinmuy amuhpee.

¹⁷ Pu ahpiy wūhakis yahsañwvaqw, nu isinmuy amumi ahoy pitu, hihta akw ökwatuwiwaniqat kuwahtiwhqat-nikañw, pu Tutuyqawhqat aw himu noiwhqat yankañwo.

¹⁸ Pantaqat atsve hakim Asiat añqw Jew-sinom nuy God kīyat ep napwataqw tutwa, nu qa kaysiwhqamuy sinmuy amumunniq'ö, piw hin qaqtsinayaqamuy amumuma.

¹⁹ Puma pi as yep utpipye', rohomtotinikahkañwo, kurs hihta inuhpewi hinyuñwee.

²⁰ Hal pay pi ima yepyaqam pañqaqwani, nāt nu moñwtsovawtaqamuy amutpip wunuqw hihta inumi qalomátutwee.

²¹ Hal sen pi nu amuhsonve wunukañw it supwat pañqawhqat ep'e: Nu hapi so'pum ahoy tātayyaniqat tuptsiwni'taqey ep pu' it tāwat ep umuhpiy hin tūviñtiwa, kítahqat ep'e.

²² Noqw Felix it navotqe, pañwat pōhut pas suan navoti'taqe pumuy pay hāktaye amumi pañqawu: Ason mohpeq solāwamoñwi Lysias pituqw, nu uñ hinhtiqtat pas sohsok navotni.

²³ Pu tsivot-sikip sunat solāwamuy amumi moñwi Paul tavi'taniqat pam put aw pañqawu. Nikañw pay qa pas pas hūrs tavi'tat, pay tuwimat hihta akw put paañwayaniqw, sen put awyaniqw, pam pumuy qa mēwantani.

Paul before Felix and Drusilla

²⁴ Noqw ahpiy hihsakis talq Felix hakiy Jew-sinot nōmay Drusillat amum pitu; nihqe Paul wañwayhqe, Christ aw qapēvewnit put ahpiy aw tūqayta.

²⁵ Noqw Paul put aw pañqawu: Itam soon qa suan hinwise', namituyqawi'yuñwni. Taq God itamuñem hin yúkuni. Noqw Paul yan yuaataqw, Felix tsawnaqe, tururuyku; nihqe pañqawu: Pay um hāk pu' ahpiyni; ason hisat inuñem aw lomahinhtiqtat, nu uñ wañwayni, kita Paul aw'i.

²⁶ Noqw as sakiqw Paul put sīvat maqaqw pam put mātapniqey wūwanta. Nihqe ōviy pam piēp put wánwaye', amum yuaatañwu.

²⁷ Noqw pay ahpiy lōs yahsañwvaqw, Porcius Festus Felix qeniyat ep paki; noqw Felix Jew-sinmuy tayawnaniqey nāwaknaqe, Paul nāto sómiwtaqw ahpiy'o.

25

Paul Appeals to the Emperor

¹ Noqw Festus tutskwamakiway ep pítuhqe, ahpiy pāyis talq Caesareat añqw Jerusalem aqw'a.

² Noqw pahsat pu God awwat mohpeq mónwi-niqw, pu Jew-sinmuy amuñaqw pavansinom put aw Paul lavayta.

³ Nihqe as pam put ehpewi pumuy amunem hihta hinhtiniqat aw nānawaknaqe pam put wánwayhq, Jerusalem aqwniqat aw ō'qalya, puma haqam put moqmaye' nīnayaniqey tunatyawkahkañwo.

⁴ Noqw Festus lavayhtiqe, pay Paul Caesareat epeq qátuniqat pañqawu, pay pam soon pas hisat nāp pañsoqniqey pañqawu.

⁵ Oviy amuñaqw haqawat ō'qalt inumumyani, kita. Nen kurs it tāqat ep himu qalomáhintaniqw pañqaqwani.

⁶ Noqw pam pumuy amumum pakwút-sikis haqam talōnnat, Caesareat aqw'a; nihqe qavoñvaqw, pam haqam hin yukiltiñwuqat ep qatuptuqe, Paul wik-wisniqat pañqawu.

⁷ Noqw pam pituqw, Jew-sinom Jerusalem añqw ōkihqam put aqlaq honkahkañw, hīhihta nuhtsel'e'wakw nihtiwhtaqat Paul ehpewi yuaatota; nit pay put pas suyan pantaqat kurs hin pañqaqwani.

⁸ Noqw pam nēnem lavayhtiqe pañqawu: Nu qa haqam Jew-sinmuy tutavoyamuy ehpewi hinhti, piw God kiyat ehpewii, pu Caesar ehpewii.

⁹ Noqw tuwat pay Festus Jew-sinmuy unañwve hinhtiniqey nāwaknaqe, Paul aw pañqawu: Ya um qa Jerusalem aqwnen, pepeq inutpip iit yantaqat ep hin aw pohtiwniqey nāwakna?

¹⁰ Pahsat pu Paul pañqawu: Nu Caesar pavasiwhkiyat ep wunu, pi nu pep hin yukuniwni; pi nu qa haqam hihta ep Jew-sinmuy amumi qalomáhinhtiqw um suyan navoti'ta.

¹¹ Pi as nu haqam hihta ep hinhte', sen mokiwuy hihkay'taqat hinhte' soon nu moknik rohomnumni; nikañw kurs pay ima nuy hīhihta qalomátsotskanayaqw pam qa himuwa pas antsaniqw, soon hak nuy pumuy amumi nóani. Nu Caesar aw taqa'nañwti.

¹² Pahsat pu Festus wuwan'ayamuy amumum hin hintaniqat yuaaykuqe put aw lavayhtiqe pañqawu: Noqw um Caesar aw taqa'nañwti? Pay um soon Caesar qa aqwni.

Paul before Agrippa and Bernice

¹³ Noqw ahpiy hihsakishaqam talq, Moñwi Agrippa Bernice amum Festus aw hahlayhtiniqey Caesareat ep pitu.

¹⁴ Pu ōviy Festus Agrippat aw Paul lalvayhqe pañqawu: Felix ahpiynihqe, hakiy tāqat sómiwtaqat mātavi.

¹⁵ Noqw ura nu Jerusalem épeqniqw, God awwat mohpeq momñwit Jew-sinmuy wukw'aymuyatuy amumum nuy put hin āawnayaqe, eñem qalomáyukiltiniqat nānawakna.

¹⁶ Noqw nu pumuy amumi lavayhtiqe pañqawu: Kurs uma hihta ep put qalomátsokanayaqw, pay pam umuhpewinen nēnem hin lavayhtiniqat put eñem genitiwni. Noqw kurs pam pas antsa hihta mokiwuy hihkay'taqat hinhte', pep pu' pam mokiwuy aw noiwni. Pu pam nāto qa nēnem hin lavayhtiqw, kurs nu hin put tūvani. Pan hapi Rome añqw sinmuy tuwiamu.

¹⁷ Noqw ōviy pumuy ökiqw, nu qa sōwunit, qavoñvaqw haqam hin yukiltiñwuat ep qatuptuqe, put tāqat wik-wisniqat pañqawu.

¹⁸ Noqw ima put hihta qalomátsokanayaqam hoñvaqe, qa hin iwuwniy an put hihta tsokanaya.

¹⁹ Pay tuwat soq kurs pas nāp tuptsiwniy ep put amum nēñem hinyuñwa, pu hakiy Jesus mokqat ep'e. Noqw pay Paul put pay suyan qátuhqat pañqawlawhqat ep'e.

²⁰ Noqw nu pūvut pantaqat ep wiwsiqe, sen pam Jerusalem aqwnen pepeq iit hihta ep aw pohtiwniqat put tūvinta.

²¹ Noqw pay ason pas Moñwi Augustus Paul aw hihta ep hin navotniqat pam pañqawhq, ōviy nu ason hisat put Caesar aqw táviniqat aw pahsavo pay hāk put pani'yuñwniqat nu pañqawu.

²² Noqw Agrippa Festus aw pañqawu: Is as tuwat aw tūqayta. Um qāvo aw tūqaytani, pam kita.

²³ Qavoñvaqw Agrippa Bernice amum pas pavan kāhinkañw, haqam hihta yuaato-tañwuat aw paki, añ pas pavan solāwmomñwituy-nikañw pu kitsókive pas pavansinmuy tsamkañwo; pu ōviy Festus pañqawhq, Paul wikvaya.

²⁴ Noqw Festus pañqawu: Moñwi Agrippa, pu uma sohsoyam tahtaqt itamumyaqamu, uma it tāqat aw tāyuñqw, it hapi ep sohsoyam Jew-sinom inumi ökiwta, Jerusalem epeq'a, pu yep'e; nihqe pay pāpu pas pam qa qátuniqat pañqaqwa.

²⁵ Noqw nu navotq, kurs pay pam qa haqam hihta mokiwuy hihkay'taqat hinhti. Pu piw pam pas nāp Augustus aw taqa'nañwtiqw, ōviy nu put aqw táviniqey pan yuku.

²⁶ Noqw pas nu imoñwiy aqw kurs hin pas suyan hihta put pēnani; nihqe ōviy nu paniqw it umutpipo wikva, tis pi ōviy pas utpipoo, Moñwi Agrippa; ason put aw pohtiwhq, pep pu' pay ka nu sen hin pēnani.

²⁷ Ispi hak hakiy sivilawhqat pañsoq távinikañw, hihta ep qaantaqat qa pañqawniqw, pam pay nuyniqw qa wuwni'hinta.

26

Paul Defends Himself before Agrippa

¹ Pahsat pu Agrippa Paul aw pañqawu: Taay, pay pi um nēñem hin lavayhtini. Pahsat pu Paul māvuyaltit, nēñem lavayhtiye pañqawu:

² Pas nu nānapnihqe sakina, Moñwi Agrippa, kurs nu pu'haqam Jew-sinmuy amuhpiy sohsoq hihta tsokaniwhqey ep utpip tuwat hin lavayhtiniqey ōviy'o.

³ Tis pi Jew-sinmuy sohsoq hintsakpiyamuy-nikañw, pu hīhihta añ qa súnahpay'yaqw, it um pās navoti'taqw, nu put navoti'ta. Noqw ōviy as um okiw inumi pās tūqaytani.

⁴ Pay nu itsákoy añqaqw mohti imuy pas nāp isinmuy amumum Jerusalem epeq hin qatuqw, sohsoyam Jew-sinom put navoti'yuñwa.

⁵ Nihqe puma pañqaqw inumi navoti'yuñqe, as suhta'ewye' pañqaqwanikañwo. Ura nu itahtuptsiwniy pas añqe' hinwisqamuy amumum pantaqe, Pharisee-sinoniñwu.

⁶ Noqw God itanamuy hihta āawnaqw, put aw yantaqey ep nu pu' yep tūviñtiwa.

⁷ Noqw put awinit hapi itahsinom pakwt lōq sihkay'tasikip himuñam okiw as aw ökiniqey tunatyawkahkanw añqaqw nāqavo pu tōkilat añ God tumalay'yuñwa. Noqw nu' hapi put nōyit ep Jew-sinmuy amuhpiy hihta qalomátsokaniwa, Moñwi Agrippa.

⁸ Ya hinoqw God so'pumuy ahoy tātaynaniqw pam pantaqa úmuyniqw qa tuptsiwnieway'o?

⁹ As pi nu pas antsa hisat nāp pan wūwantañwu, pas Nazareth añqw tāqat Jesus natñwaniyat soon ehpewi hīhihta qa hintsakniqeyu.

¹⁰ Nihqe òviy nu Jerusalem epeq panhtiçe, kaysiwhqamuy put sinomuyatuy sivikimi tañata, awwat mohpeq momñwituy amuñaqw òqalat makiwhqee; nihqe nu pumuy qöqyaniqw amunkiwakw lavayhtiñwu.

¹¹ Nihqe puma as pas qalomáhiñqawaniqat òviy nu ahsupoq tsotsvalkiva pumuy sivintotoynatinuma, pu nu pas pumuy amumi itsívuiwtaqe a'lönöt kitsókit añ enañ pumuy okiwsahsana.

Paul Tells of His Conversion

(Acts 9.1-19; 22.6-16)

¹² Pankañw nu God awwat mohpeq momñwituy amuñaqw òqalat pasiwkañw Damascus aqw'a.

¹³ Noqw meh, Moñwi, nu pañsoqniqw, tāwanasave òñaqw tāla tāwat epnihqe pas suyan tālat inuqlap-nikañw, pu inumumyaqamuy amuqlaq tālawvaqw nu tuwa.

¹⁴ Noqw itam sohsoyam tutskwami löhöqk, nu hakiy inumi hiñqawhqat tönayat navotq, Hebrew-sinmuy amuhkwa inumi pañqawu: Saul Saul, ya um hinoqw nuy okiwsahsana? Um tsutskuy'yuñqat aqw horarataqw pam uñem anahaa.

¹⁵ Noqw nu pañqawu: Ya um hak'i, Tutuyqawhqa? Noqw pam pañqawu: Nu Jesus; um nuy hapi okiwsahsana.

¹⁶ Nikañw pay um qatuptut, uhkukuy akw wunuwtani; pi nu yaniqw ūmi nāmataqta, um inuñem hintsakniqat nu pan uñ yukuniqey òviy'o, pu um iit hihta aw yórikqey, pu nāt nu hīhihta añ ūmi mātaktiniqat tuawi'taniqat òviy'o.

¹⁷ Nu uñ imuy pas sinmuy amuñaqw ayo tahtaptimani, pu qa-Jew-sinmuy amuñaq'ö. Nu hapi pumuy amumi uñ pu' ayataqw,

¹⁸ Um pumuy pōsiyamuy tālawnani, pu qatālat añqw tālat aw lasnani, pu Satan òqalayāt añqw God aw'i, pumuy qaanhtipuam amuhpiy ayo yukiwniqat òviy'o, pu inumi tūtuptsiwe', isinomuy amumum hihta makiwyaniqat òviy'o.

Paul Tells of His Work

¹⁹ Yaniwhti, Monwi Agrippa, noqw òviy nu hihta òñaqwnihqat aw yórikqey aw qa rohomnumt,

²⁰ Mohti Damascus ep yesqamuy put āawna, pu Jerusalem epeq yesqamuyu, pu Judeat qaqlavaqe yesqamuyu, nit añk pu qa-Jew-sinmuyu. Puma qaantunatyay añqw lasye', God awwat nánamtökaniqat nu amumi yuaata, nen aw hayawtaqat yesni.

²¹ Yāyantaqat ep Jew-sinom God kiyat ep nuy nuayaqe, as nuy nīnayaniqey anhtoti.

²² Noqw nu God paañwniyat akw yukhaqami pitsíwiwta, añ söqavunñsinmuy, pu pavansinmuy amumi nan'ivo put yuaataqe, God lavay'aymat-niqw, pu Moses puma nāt hin hintaniqat lavayhtotiqat nu añqw qa hihta alönöt yuaata,

²³ Ura kurs pi Christ okiwsaniwniqata, pu pam hakimuy so'pumuy amuñaqw pas mohti tātayniqata; nen imuy Jew-sinmuy amumi tālawnani, pu pay qa-Jew-sinmuy amumii.

²⁴ Yan pam nēñem yuaataqw, Festus a'nö pañqawu: Paul, um hōñaq'iwta, um hīhihta navoti'taqe put akw hōñaq'iwta.

²⁵ Noqw pam pañqawu: Nu qa hōñaq'iwta, um pas pavan Festus; pi nu suyan unañway'kañw iit pas qaatsat yuaata.

²⁶ Pi Moñwi Agrippa sohok iit navoti'ta; noqw nu qa nānahinkinakañw put atpip yuaata; pi nu nātuptsinaqw pas ka i'i' qa himu put aw tupkiwta; pi i' qa nanauyve hiniwhti.

²⁷ Moñwi Agrippa, ya um God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy tuptsiwni'ta? Pay um suyan tuptsiwni'ta.

²⁸ Pahsat pu Agrippa Paul aw pañqawu: Pas nuy Christian-tiniqat um pēp aw nuy áñwuta.

²⁹ Noqw Paul pañqawu: Pas hapi um'i, pu sohsoyam inumi tūqayyunqam añ ahsupoq inuyunñniqat nu God aw nāwakna, hal qa som'iwataniqat-saa.

³⁰ Yan pam lavayhtiqw, pahsat Moñwi Agrippa wunuptu, pu tutskwat aw moñwi, pu Bernice, pu pumuy amumum yesqamu.

³¹ Nihqe puma qalavoyaqe, pep put yuaatotaqe pañqaqwa: Pay kurs as i' tāqa qa hihta mokiwuy hihkay'taqat hintsaki, pu sivihpita.

³² Pahsat pu Agrippa Festus aw pañqawu: Pas as i' tāqa Caesar aqw qa taqa'nañwte', pay soon qa mātaviwni.

27

Paul Sails for Rome

¹ Noqw itam pāvaqe Italyt aqwyaniqat pan yukiltiqw, puma hakiy Julius yan mātsiwhqat aw Paul pētuy sivilalwaqamuy enañ noaya; pam hak Augustus solāwamuyatuy amuñaqw tsivót-sikip sunat amumi moñwi.

² Noqw itam pākihut Adramyttium añqwnihqat aqw yuñqe, Asiat qaqlavaqe hinwisniqey tunatyawkahkañw, pāvaqe hoyoyoykuya; noqw hak Aristarchus, Macedoniat ep Thessalonicat añqw sino, itamuma.

³ Qavoñvaqw itam Sidon ep öki. Noqw Julius Paul aw su'panihqe, pay kwatsmuy amuminen, suyan unañwtiniqat put nakwhana.

⁴ Noqw itam pañqw ahpiyyaqe Cyprus ehpeq hoyoyotota, Cyprus itamuhsa' hukw'uhtsiwtaq'ö.

⁵ Noqw itam Ciliciat-nikañw Pamphyliat pumuy qalavaqe pātuwaqatsit añqe' hoyoyototakañw, Lyciat ep wuhkokitsokit Myra yan mātsiwhqat aw öki.

⁶ Noqw pep Alexandriat añqw pākihu Italyt aqwniqat solāwamoñwi túwahqe, itamuy pañsoq tañata.

⁷ Noqw itam wūhakis tālat añ pāvaqe híhin hoyoyototaqe, kānanaptat, Cnidus aqlavo öki; noqw hūkañw itamuy qa nakwhanaqw, öviy itam Crete yoñiyat añhqe Salmonat ehpeqya.

⁸ Nihqe itam híhinhaqam put ruhpakyaqe haqam Lomayoñipsö yan mātsiwhqat aw öki; put aqlap kitsóki Lasea yan mātsiwa.

⁹ Noqw wūyavotiqw, pay napwaltalönnit añ ayo ruhpakq, öviy pāvaqe nuhtsel'ewayhinhtiqw, pahsat pu Paul hintaniqat pumuy āawnaqe,

¹⁰ Amumi pañqawu: Tōtimu, sumataq itam yañhqe haqamiyakañw, a'nö hinhtotini; pas himu a'nö sūlawhtini, qa umuhhoi-saa, pu qa pākihu-saa, pas itahqatsi pīwu.

¹¹ Noqw pay solāwamoñwi pākihut wárikni'maqat aw-nikañw pu put himuy'taqat púmuy-sa amumi tuqayvasta, qa Paul lavayiyat aw'i.

¹² Noqw pep pösö qalomáhintaqw, kurs hin hak pep kwanwátömölaniqw, pay öviy suswuhaqnihqam pañqw ahpiyyaniqey nānawakna, pay sen as puma Phenicet aw öke', pep tömölayaniqey öviy'o; pam Crete ep hötsiwa, tātöq-tēveñe qātsi, pu kwiniwiq-tēveñe.

The Storm at Sea

¹³ Noqw tatkaqw sūmawvaqw, puma tunatyay aw yórikyaqey wūwayaqe, wiwamniy rupamnayaqe, pahpiy hoyoyoykuyaqe, Crete áhayhke' pāyawwisa.

¹⁴ Noqw pay nāt ahpiy qa wūyavotiqw, kwiniñaqw, pu hōpaqw amuhtsava wukohukva itamuhpewii.

¹⁵ Noqw pākihu sóonhtiqe, kurs hin hūkañwuy ehpewi yūmo hóyokniqw, itam nāwustotaqw pam huhukhoya.

¹⁶ Noqw itam pāñaqw tutskwat kuytaqat Clauda yan matsiwhqat yoñiyat añqe' huhukhoyyaqe kānanaptat, pākihut maskay'wisqey áñwutota.

¹⁷ Noqw puma put wupnayaqe, hihta maskay pākihut kwewtoynaya; nāphisat ka sen puma tsivohkat aqw huhukhoyyaniqe, puma mötsápvuyalnit hawnayaqe pahpiy huhukhoyya.

18 Noqw pas itam hūkañwuy akw paysoq nāhoy tutuptiwayaqw, òviy qavoñvaqw puma pākihut añqw putuyat pētsañwaya.

19 Pu ańk talōnvaqat ep itam nāp itahmay akw pākihut hihta a'wiwayat maspaya.

20 Noqw wūhakis talōnvaqat ań tāwa, pu sōtu pas qa mātsiltotiqw, pas itamumi qaan'ewakw hūhukq, pahsat pu itam pay hin ayo nõñakniqey nañ'eknaya.

21 Noqw pas puma wūhakis qa nõnōsaqw, pahsat pu Paul pumuy amuhsonve wunuptuqe pañqawu: Tōtimu, pas as uma inumi tuqayvastote', Crete añqw qa ahpiyyanikañwo, nen qa yanhaqam okiwhinhtotini, pu hihta kwayhyani.

22 Noqw pay nu umumi pañqawni: Uma hahlayyani, pay qa haqawa umuñaqw qatsiy kwayhni; pay pākihu-sa sūlawhtini.

23 Pi nu God sinoatnikañw put eñem tumalay'ta. Noqw put hoñviayaat pu' it tōkilat ep inuhpeq wunukañw,

24 Inumi pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani, Paul; pay um pas soon Caesar atpipo qa wīkiwni; noqw meh, God hapi utsviy sohsokmuy umum hoyóyototaqamuy ayo óyani.

25 Noqw òviy'ò, tōtimu, uma qa hin unañway'yuñwni; pi nu God qapēvewnaqw, pas inumi hin lavayhtiqw, soon pam qa antani.

26 Nikañw pay itam haqam pāñaqw tutskwat kuytaqat soon aw qa hukhoyyani.

27 Noqw pakwt nālōq sihkay'tasikis mīhikqat ep itam Adriat ańqe' nāhoy huhukhoylalwaqw, tōkilnasaveqhaqam ima pākihut tumalay'yuñqam yaw sumataq haqami tutskwat aw hayiñwnayaqey wūwaya;

28 Nihqe pāmiq hōtsítuwantotaqe, sunát-sikip mamkit pan hōtsit nanapta; nit pu ahpiy híhin yūmoyat piw tuwantotaqw, pahsat pay pakwt tsivot sihkay'tasikip mamki.

29 Pahsat pu ka sen itam o'wat aqw ónokyaniqw, puma pākihut ahkwayñavoqw nālōq putuhaynit pāmiq maspayat, tālawvaniqat maqaptsi'yuñwa.

30 Noqw pākihut tumalay'yuñqam watqaniqey tunatyawyuñqe, pākihut moñaqw putuhaynit maspayaniqey atsáy'kahkañw, tsākw pākihut pāmiq hāhawnayaqw,

31 Paul solāwamoñwi aw-nikañw pu solāwamuy amumi pañqawu: Pas ima pākihut ep qa huruhtotiqw, soon uma ayo nõñakni.

32 Pahsat pu solāwam tsākw pākihut somiyat tutkitotaqw, pam pohsi.

33 Noqw tālawiwaqw, puma sohsoyam nõnōsaniqat Paul amumi òqalti pañqawkañwo: Pu' hapi pakwt nālōq sihkay'taqat tālat ań uma tusiiwyuñqe, nātsōnkwayni'yuñwa, qa hihta nõnōsaqee.

34 Noqw òviy nu umumi pañqawni: Uma nõnōsani, nen òqawi'yuñwni; pay soon umuy haqawat qötöyat añqw sūka hōmi sūlawhtini.

35 Yan pam lavayhtit, pōlavikit kwusuhqe, pumuy sohsokmuy amutpik put ep God aw hahlayhtit, yōhaqe tūmoyva.

36 Pahsat pu puma hahlayhtotiqe tuwat nõnova.

37 Noqw itam pākihut añqw sūmiyaqe (276) pakwt payhkomuy sihkay'tasikip sūnatnikañw añqw pakwt nāvay sihkay'yuñwa.

38 Noqw òviy puma òōyaqe, pahsat pākihut putuyat pētsañwantotaqe, pāmiq sōhōvosit maspitota.

The Shipwreck

39 Noqw tālawvaqw, puma tutskwat qa māmatsya; noqw haqami pösöy'taqat ań tutskway'taqw, pay ka as hin pasiwtaniqw puma pañsoq pākihut panayaniqey wūwaya.

40 Pu puma putuhaynit yayvanayaqe pāmiq nātatahtotaqe, ponilanpiyat hihta akw sómiwtaqat nānahtotat, mohpeq mötsápvyualnit hūkanwuy aqwwat pūyaknayt, pāhut qalavoq òqaltoti.

⁴¹ Nihqe puma haqam pāhu namiptsiwtaqat aw huhukwhoyyaqe pākihut tsivoktota; noqw mōnaqwnihqa hūrstiqe pas qa poninita; noqw yūmoqnihqā pāhut hoñvantaqat a'nō öqalayāt akw sakwíiwma.

⁴² Noqw solāwamuy wuwniamniqw as pay puma sivilalwaqamuy qöqyani, taq ka himuwa qalavo momorstime' wāyaniqw öviy'o.

⁴³ Noqw solāwamoñwi as Paul ayo táviniqey nāwaknaqe, pumuy tunatyayamuy añqw ahoy ñuy'ta; nihqe momorstuwi'yunqam mohti pāmiq tsotsó'ye' tutskwami nõhakniqat pañqawu,

⁴⁴ Pu ahpiy haqawat wunavutsit pu pākihut sakwítiqat añqw hiñsaq hihta hinyunqat añ tsokiwkahkañwyaniqata. Noqw pan puma sohsoyam qa hinhtotit tutskwami nõña.

28

In Malta

¹ Noqw puma ayo nõhakqe, nanaptaqw kurs pam tutskwa Melita yan mātsiwa.

² Noqw pep hakim sinom itamuy pās o'ya; nihqe aw qöhyaqe, sohsokmuy itamumi unañwtapya yöyokkañw iyohooniqw öviy'o.

³ Noqw Paul kohot tsovalat, qöhit aqw öoyhq, tsūa qöhit añqw yámakqe, put māyat kūkiqe, qa mātavi.

⁴ Noqw tsūa put māyat añqw hāyiwtaqw, pep ki'yunqam aw yórikyaqe, nānami pañqaqwa: Pas ka i' tāqa hakiy nõña. Noqw pam pāmiq qa mokq, pas hihtu put aw nāoyyaniqe put qátuniqat qa nakwhanaya, kitota.

⁵ Noqw Paul tsūat qöhit aqw wipkalat, pay qa hinhti.

⁶ Noqw suhpan as soon pam qa pöstiniqat, sen añqe' múnuke' sümokniqat, puma wūwankahkañw aw tāyūñwa; nit pay pas wūyavo aw tāyūñqw, pam qa hinhtiqw, pahsat puma wuwniy alöntotaqe, pam pas hímuniqat pañqaqwa.

⁷ Noqw pumuy háqamyaqw hak pep tutskwat ep mohpeq sino haqe' hihta himuy'taqa Pulbius yan mātsiwa; noqw pam hak itamuy hahlayhtiye, pāyis tālat añ itamuy kiy ep pās oyi'ta.

⁸ Noqw kurs Publius naat mukitutuykañw uñwat pavakwutsqe, tuyhqatsi. Noqw Paul put aw pákihqe, eñem nāwaknat, may akw aw hintsahqe qalapsina.

⁹ Panhtiqw, haqawat put tutskwat ep ki'yunqam hihta tütuyyaqam ökiwtaqe, tūyay qalaptuya.

¹⁰ Nihqe puma tuwat hīhihta akw itamuy tayawnaya. Noqw itamuy ahpiyyaniqw, puma itamuy haqam hihta hinhtotiniqat itamuñem hoahrtota.

From Malta to Rome

¹¹ Noqw itam pep payhkomuy mūmuyawhtuy añ yest, pākihut Alexandriat añqwnihqat akw pañqw ahpiyya; pam pep pāñaqw kuytaqat tutskwat ep tōmöla, Castor-nikañw pu Pollux pumuy tuvoylay'kañwo.

¹² Noqw itam Syracuse ep ökihqe, pep pāyis yēse,

¹³ Nit pañqw pu itam poniwwiskahkañw, Rhegium ep öki; nihqe ahpiy sūs talq tatkaqw hukvaqw, qavonvaqw itam Puteolit ep öki.

¹⁴ Nihqe pep itam tuptsiwni'yunqamuy tutwa; noqw itam pep pumuy amumum tsañe'sikis yesniqat puma itamumi ö'qalya. Yan itam hinwiskahkañw, Rome epeq öki.

¹⁵ Noqw pepeq tuptsiwni'yunqam yaw itamuy añqwyaaqat nanaptaqe, haqami Appii pihkayat-nikañw pu Payhp Yeyespit aw pahsavo itamuhsawvawisa. Noqw Paul pumuy túwahqe God aw hahlayhtiye, a'nō unañwti.

In Rome

¹⁶ Noqw itam Rome epeq ökiqw, solāwamoñwi tuwalan'a'yatuy moñwíyamuy aw sivilal-waqamuy noa; nikañw pay Paul hakiy put tūwalaqat solāwat amum haqam nāla qátuniqat pan yuku.

¹⁷ Pu öviy ahpiy pāyis talq Paul Jew-sinmuy amuñaqw mohpeqyaqamuy sūmi wánwayhqe, tsovaltiqw, amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, pay as pi nu itahsinmuy-nikañw, pu itanamuy tuwiyamuy ehpewi qa haqam hihta qaanhtit siviñuiwkañw, Jerusalem añqw Rome-sinmuy öqalayamuy aw mātaviwa.

¹⁸ Noqw as puma inumi pohtayaqe, pay as nuy mātapyani, qa haqam himu mokiwuy hihkay'taqa inuhpeniqw öviy'o.

¹⁹ Noqw Jew-sinom put pantaqat ehpewi hiñqaqwaqw, nu nawus Moñwit Caesar aqw taqa'nañwti, pay as nu qa hihta ep isinmuy amuhpewi hinhtikañwo.

²⁰ Noqw yaniqw nu umuy wánwayi, nu umumi yórikniqee, pu nu umumi yuaaykuniqee. Pi nu hapi Israel-sinmuy nõyiyamuy tunatyawtaqey ep it sivanamiqlölöt akw sómiwta.

²¹ Noqw puma put aw pañqaqwa: Itam Judeat añqw tutuvenit un hin yuaataqat qa hihta kwusuya; piw itahsinom pañqw ökihqam qa haqawa un itamuy hin āawna, piw qalomáyuaayku.

²² Noqw hin pi um wūwantaqw, itam as put nanaptaniqey nānawakna; pi itam navoti'yuñqw imuy sutsvo tōnawtaqamuy amumi sohsovik qalomáyuaatiwa.

²³ Noqw puma put aw tokiltotaqe, kaysiwhqam put haqam qátuhqat ep öki. Noqw pam pumuy amumi God moñwtunatyayat pās namtöminkañw āwinta, it Moses tutavoyat añ-nikañw, pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ hin Jesus yuaatiwhqat pam aw pumuy áñwulawu, talavayñahaqaw tapkimiq pahsavoo.

²⁴ Noqw haqawat hin lavayhtiqtat tūtuptsiwa; noqw pētu pay qa tūtuptsiwa.

²⁵ Noqw puma qa súnahpa'totiqe, ahpiy nankwusta Paul amumi sūkw lavayhtiqt'ö: Pay kurs pas i' Qahováriwtaqa Hikwsi God lavay'ayayat Isaias añ itanamuy amumi suan lavayhtiqt,

²⁶ Pañqawu: Um imuy sinmuy amuminen, amumi pañqawni: Uma as tūqaykahkañw, nanaptat, qa māmatsyani, pu aw taykahkañw, tutwat, qa māmatsyani.

²⁷ Pi imuy sinmuy unañwaam tunaiwyuñwa, pu puma naqsöp'íwyuñwa, pu puma pōsiy uhtaya; taq nāphisat ka puma pōsiy akw tutwani, pu naqvuy akw nanaptani, pu unañway akw māmatsyani; nen ahoy namtökyaqw nu pumuy powatani.

²⁸ Oviy uma it nanaptani: God qa-Jew-sinmuy ayo óyaniqey pumuy āawnani; noqw puma soon qa nanaptani.

²⁹ Yan pam lavayhtiqt, Jew-sinom ahpiyyaqe, nānami a'nö hihta yuaatota.

³⁰ Noqw Paul kihut nasimokahtaqtay ep sivimaqey löq yahsañwuy añ pep qátuhqe, put aw ökiwtaqamuy sohsokmuy pās öoykañw,

³¹ Amumi God moñwtunatyayat yuaata; pu haqe' Tutuyqawhqat Jesus Christ hin yuaataqat qa nánahtsopkañw tūtutuqaynaqw, qa hak put mēwanta.

Paul ROME ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, Jesus Christ tūwīkiat, it penta. God nuy wáñwayhqe nuy ayata. Noqw ōviy nu put añqw lomatuawit yuaatinuma.

² Ura pay hisat pam lavay'aymuy lomatuawit añwu pay āawnaqw puma tutuveniyat añ put pēnaya.

³ Puma God Tiyat Jesus Christ Itahtutuyqawhḡay lavayta. Put Tiat sinot anwat pítuhqe David ahpiy aniwhti.

⁴ Noqw pay Qahováriwtaqa Hikwsi pam God Tíatnihqe öqalay'taqat nuhtumi tuawi'ta, ispi pam mokiwuy añqw ahoy tātayhḡ'ö.

⁵ Noqw pam hapi nuy núokway akw tuaw'ayata. Noqw ōviy nu put tuñwniyat aw yankañw sopkawtaqamuy sinmuy amumi lomatuawit yuaate', haqawatuy tuyqaw-vani; noqw pep pu' itahtuptionsiwniy añ hinwisni.

⁶ Noqw nu umumi piw ayatiwa; nāmahin pi Jesus Christ umuy pay nāmi wáñwayi.

⁷ Nu umuy Rome epeq God sinomuyatuy öqalanta. God umumi unañway'taqe uma put sinomatniqat ōviy umuy wáñwayi. Nam pam umuy núokwat, pu kwakwhat unañwat máqani, Itahtutuyqawhḡay Jesus Christ ámuma.

Prayer of Thanksgiving

⁸ Pas nu sohsokmuy umuhpe hahlayhtima, Itanay God aw'i, Jesus Christ Itahtutuyqawhḡay añ'a. Kwakwhat pi umuhtuptionsiwni tūwaqatsit añ ahsupoḡ lomayuaatiwa.

⁹ Nu yūmosa umuñem tūviñtima. God pas nāp nuy súañqawhḡat navoti'ta. Put hapi eñem nu iunaññaqw tumalay'ma. Nu put eñem lomatuawit Tiyat yuaataqat sinmuy āwinta.

¹⁰ Pas as okiw God pan tunatyawtaqw nāp hisat yepahaqtiḡw nu qa haqam hinhte' umumiḡ pohtaniḡey ōviy nu put aw tūviñtima.

¹¹ Pas nu as umumi yórikniḡey nāwakna, nen hihta Hikwsit añqw tutuḡayhḡey umumi mātapḡ uma öqawhtotani.

¹² It nu pañqawu: Nu umumum yantaqw itam na'qalayani-umuhtuptionsiwniy añ-nikañw pu ituptionsiwniy añ'a.

¹³ Noqw pay nu umuy it navotnaniḡey nāwakna, itupkomu: Nu as piéḡ umumiqniḡey unañwtiñwu; nikañw nu pewhaqami pahsavo hihta akw sóontiñwu. Nu umuhpa' as hakimuy piw ayo óyaniḡey nāwakna, ayañ haḡe' qa-Jew-sinmuy amuhpa' hakimuy ayo óyahḡey pan'i.

¹⁴ Pi nu lomatuawit aw taviwat, aw ayatiwhḡe, ōviy nu soon qa sohsokmuy sinmuy put āawnani, imuy Greek-sinmuy-nikañw pu qa-Greek-sinmuyu, a'nö wuwni'yuñqamuy-nikañw pu piw qa wuwni'yuñqamuyu.

¹⁵ Noqw ōviy nu suhtaḡ'ewnihḡe kwañwtoynakañw umuy Rome epeq sinmuy amumi enañ lomatuawit yuaatani.

The Power of the Gospel

¹⁶ Pi nu lomatuawit Christ yuaataqat qa hahmana, ispi God lavayiat öqalanihḡe sohsokmuy tuptionsiwyaqamuy ayo óyañwu. Pam imuy Jew-sinmuy amumi mohti yuaatiwa, nit pahsat pu imuy qa-Jew-sinmuy amumi piwu.

¹⁷ Pi lomatuawī itamuy āawnaqw hak hin God aw súantaniqat itam navoti'yuñwa. Hak qapēvewne' put aw súantañwu; piw hak tuptionsiwni'kañw suan hinmañwu. Pi ura pan pey'ta: Suan hinmaqa qapēvewnit akw qatsítuwani.

The Guilt of Mankind

18 Pi God sinmuy put qa kaptsi'wisqamuy amuhpewi itsívuat òñaqw mahtakiwa, pu qaanhinwisqamuy sohsokmuy amuhpewii. Puma hakim qaanhinwisqey akw God añqw navotit pas antsanihqat ahoy ñuy'yuñwa.

19 Puma pi put pas sūkw Godnihqat yūmosa òqalay'taqat unañwpeq navoti'yuñwa, pi God amumi put mātaktaq'ö.

20 Noqw nāmahin pi as pam pantaqa qamātaqpuveniqw tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaqw sinom put māmatsya, yañ himu yukiltiqat ahpiy'o; nihqe òviy kurs hin ayo naymakni'yuñwni.

21 Ispi as puma God tuwi'kahkañw put qa kaptsi'tota, piw qa tsúyakya; nit tuwat soq nānaphin hihta wūwanvaya. Paniqw òviy unañwaam an'e'wakw akw qatālawva.

22 Puma pas a'nō wuwni'yuñqey namiwuwantota; nīkañw pay kurs nūanhihtuniwhtoti.

23 Nihqe puma God pas hímunihqat sutsep qátuhqat aw nānawaknaqey qe'totit, sinot pay sūlawhtiñwuqat an hihta yukiwhqat aw nāwakintivaya, pu hihtuy masay'yuñqamuy amún yukiwyuñqamuyu, pu nālōq hokay'yuñqamuyu, pu hihtuy hoyóyotinumyaqamuyu.

24 Paniqw òviy God pumuy tuyoy'ewakw qatsit aw mātavi, nāp unañway tuñlayiyat añ hinwisniqat òviy'o, nānami tokoy qahihtatotaniqat aw'i.

25 Ima hapi God pas antsanihqat pay wutsit enañ nāhoyñwaya; nihqe pay hihta God ahpiy yukiwhqat aw nāwakintivayaqe eñem tumaltivaya, God sohsok hihta yukuhqat tatamtotat'a. Pam hapi sutsep tayawintiwa; pay nam antaa.

26 Yantaqat ahpiy pu' God pumuy tuyoy'ewakw tuskaptunatyat aw mātavi. Oviy hikis pi momoymat tahtaqtuy amumum namitumalat qe'totit nāp nāmi qaantsaktivaya.

27 Pu pay òviy piw amún tahtaqt momoymuy amumum hin tumalay'yuñqey mātattvet, pu pas nānami nuvō'nañway akw qaunañwtalawvaya, tāqa sukw tāqat amum hihta nāmiq tumalay'tañwu, nihqe nāp tokoy ep qaanhtipuy ahpiy sivilalwa; noqw pam pantaqa pay pumuy nāp himuamu.

28 Pu pay puma God navoti'yuñwniqey qa nānawaknaqw, pahsat pu God pumuy an'e'wakw wuwnit aw mātavi; noqw puma as hihta qa hintsatskaniqey hintsaktivaya, God put aw pumuy mātaviq'ö.

29 Puma hihta qaantsatskiwhqat akw ahsaliwyuñwa. Puma tokot sokoptiwisniqey tunatyawyuñwa; qalomátunatyawyuñwa; kan'ewtunatyawyuñwa; hakiy tūhototaniqey tunatyawyuñwa; unañwtuyat akw ahsaliwyuñwa; tukwyantunatyawyuñwa; nāñwuy'tunatyawyuñwa; unatwi'yuñwa; nukpantunatyawyuñwa; kolilitiwiisa;

30 Tūatsatotoynaya; God aw qa suhtaq'ewya; tūunañwmokintota; kwīkwivitu; hihta kwiviyuaatota; hihta qalolmat yēwalalwa; yumuy, namuy qa kaptsi'yuñwa;

31 Hihta qa mātsi'yuñwa; namiyukit tutkilalwa; tūqahahlayya; a'nō unañway'yuñwa; qanun'okwatu.

32 Noqw hakim pan hinwisqam hovalniwyaniqey ep òkiniqat yan God amuñem yuku. Noqw ima it navoti'kahkañw pan hinwisa, piw pan hinwisqamuy amuhpa nāhahlaynaya.

2

God's Judgment

1 Yantaqw òviy uma hakim nuhtumiq hiñqaqwaqam kurs hin ayo nõñakiwtani; pi uma hakiy aqw hiñqaqwe' napsiwnayañwu; pi uma nuhtumiq hiñqaqwaqam pay piw pan hinwisa.

2 Noqw suyan pi God hakimuy panyuñqamuy amuñem suan hin yukuni'maqw itam navoti'yuñwa.

3 Noqw uma hakim nuhtumiq hiñqawkahkañw pay piw amún hinwisqamu, hisat God nuhtuñem suan hin yúkunaqwa, ya uma hin ayo nõñakiwtaniqey wūwantota?

⁴ Pi God umuy pas ōkwatuwhqe ōviy umumi qa suy'tsipti. Ya uma pay pas put paysoqlalwa? Pam umuy umuhnukusqatsiy aŋqw ayo lasnaniqe ōviy umuy pāsi. Ya uma pay pas qa űas'ew it aw wūwaya?

⁵ Uma umuhnukusqatsiy aŋqw ayo qa lasyat soq umuh'unanway owatotage soñawnen God itsívuyat nennem waranhtota. Noqw ason God sinmuy amuñem suan yuke' pep pu' pam umuy pas pavan sivintoynani.

⁶ Pi God sinmuy sohsokmuy nānap hintsakpiyamuy an amumi ahoytani.

⁷ Ima hakim lolmat tunatyawkahkañw aŋ ahsupoq suan hinwisqamuy pam pumuy qatsit qaso'taqat máqani. Puma pi God aŋqw tayawinpit, pu kaptsi'tiwhqat, pu qatsit tunatyawyuñwa.

⁸ Nikañw pay hakim nennem-sa hinwist God lavaiyyat pas antsanihqat aw qa tuqayvastotat qaanhinwisq pam pumuy amumi itsívuy mahtaknani.

⁹ Sohsoyam qaanhinwisqam kānanaptani, pas pavan hihta ep okiwhinhtotini, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom pīwu.

¹⁰ Nikañw sohsoyam suan hinwisqam God tālayat ep yesni, kaptsi'tiwyani, kwakwhat unanway'vayani, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom pīwu.

¹¹ Pi God qa sinonuiña.

¹² Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutavoyat qa navoti'yuñwa; nikañw pay nāmahin pi tutavot qa pasiwkahkañw qaanhtote' hovalniwyani; noqw pay Jew-sinom Moses tutavoyat navoti'kahkañw qaanhtote' tutavot an yukuniwyani.

¹³ Pi Moses tutavoyat nanaptaqam qa puma God aw súanyuñwa; pi put aŋ hinwisqam hapi put aw súanyuñwa.

¹⁴ Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutavoyat qa tuwi'yuñwa; nikañw nāp hin tutaptiwhqat aŋ mamavisya. Yanwisqey akw nāp tutavoy aŋ hinwisqey namtakni'yuñwa.

¹⁵ Pi pan hinmaqa unanwpeq tutavot pasiwtagey mahtakni'ta; nihqe pam qaanhte' unanwpeq sunvoti'tañwu, pu piw súanhte' navoti'tañwu.

¹⁶ Pi Jesus Christ sinmuy qaanhintsakpiyamuy ep ason amuñem hin yúkuni, hikis pi hihta nanauyve hintsatskaqata, hisat God put eñem tokiltaqat aw pítuq'ö. Nu yan sinmuy āwinta.

The Jews and the Law

¹⁷ Meh, um hapi Jew-sinonihqey pan túñwantiwa, nihqe um Moses tutavoyat navoti'tage put aw yankañw God sivihpiyat aŋqw ayo yámakiwtaniqey wūwanta; pu um God tuwi'tagey kwiviyuaata.

¹⁸ Nihqe um put tunatyayat navoti'ta; pu um hihta súantaqat, pu piw qasuantaqat navoti'ta, sam pi um Moses tutavoyat ahpiy put tutuqayhqe.

¹⁹ Nihqe um aŋ qapostalyaqamuy tsāmi'maqey pas nēnem qa nānahtsovi; qatalpuveyaqamuy amumi talni'tageyu;

²⁰ Aŋ an'e'wakw hinwisqamuy tsihkwantageyu; tsātsakwmuy tutuqaynaqeyu; sam pi um Moses tutavoyat ahpiy hihta pas antsanihqat navoti'ta.

²¹ Taa, noqw um ayo sukw tutuqaynaqa, ya um hinoqw qa nātutuqayna? Hak hihta qa ūuymantaniqat um nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw hihta ūuyñwu?

²² Hak nōmaqtsit qa sokoptamantaniqat nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw nōmaqtsit sokoptañwu? Um nāp yukiwput aw nāwakintiwhqat pas qa hahlayhqa, ya um hinoqw pas āantsawat kīhut aŋqw hihta ūuyñwu?

²³ Um Moses tutavoyat ep tsómokiwtaga, ya um hinoqw put ep qaanhte' God qa hihtatañwu?

²⁴ Pi God natñwaniat umutsviy qa-Jew-sinmuy amunawit ōvelaniwa, ōviy pi pan pey'ta.

²⁵ Pay as pi pas antsa um Moses tutavoyat an hinmaniqw pep pu' poñotkit akw tuvoyla hihkay'tani; nikañw kurs um put tutavot ep qaanhte' pep hapi pu' um qa pan tuvoylaiwtaqey antani.

²⁶ Taa, kurs hak tāqa poñotkit akw qa tuvoylaiwtaqa God tutavoyat an hinme' pam as qa poñotkiwkañw God-niqw pay pam tuvoylaiwtaqey antani.

²⁷ Nen pam hak tokoy ep qa poñotkiwkañw tutavot an hinme' un' tuhtualni, um hak pan tuvoylaiwkañw tutavot tuwi'kañw qaanhinmaqata.

²⁸ Pi pay i' hak Jew-sino pan tihtiwħqa God-niqw qa pas antsa Jew-sino; pu hak tókoy-sa ep poñotkit akw tuvoylaiwtaqa God-niqw qa pas antsa pan tuvoylaiwta.

²⁹ Pi i' hapi hak pas unañwpeq Jew-sinonihqa hapi putniqw pas antsa Jew-sino; pu i' hak pas unañwpeq tuvoylaiwtaqa hapi putniqw pas antsa tuvoylaiwta. Hak tutavot an hinhtiniqey-sa öviy tokoy ep tuvoylaiwte' qa pas antsa tuvoylaiwtañwu. Pi hak Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy unañwpeq tuvoylaiwñwu. Pam God ahpiy tayawniwni, qa sinmuy amuhpiy'o.

3

¹ Noqw as kurs pantaqw, hal Jew-sinoniniqw ya pam pas sen nukñwa? Hak puyaw poñotkit akw tuvoyla hihta nukñway'ta?

² Qa sūpwata. Mohti yan'i: Pumuy hapi amumi God lavayiy mātavi.

³ Noqw as kurs haqawat qa tūtuṽtsiwaniqw pep hintani? Kurs puma God qa tūtuṽtsiwaqw ya sen pahsat God a'nö átsani?

⁴ Qae. Pay God pas qa átsani, nāmahin pi sohsoyam a'tsatni. Pi ura yan pey'ta: Nen um hin lavayhte' súañqawħqey pan mātaktimantani; pu ūmi hiñqawwaqw um put ep yumonwalmartimantani, yan'i.

⁵ Noqw kurs itam qaanhinwise' God suan hinmaqat mahtaknaye' itam hiñqawwani? Sen itam God hihta ep nāoyħqe qa súañtaqat kitotani? (Nu pay sinot an lavayhti.)

⁶ Qae. Pi as pantaniqw, ya God hin sinmuy amuñem qaanhtipuyamuy ep yúkuni?

⁷ Ispi kurs nu iatsay akw God qa hihta atsátaniqat mahtaknaqw ya pam hinoqw pas piw nāt nuy qaanhinmaqat an yukunani, suyan pi pam iatsay akw pas pavan hímuniħqey mātaktini?

⁸ Yaw haqawat itamumiq nukushiñqawwaqe itamuy sinmuy yan tutuqaynayaqat pañqawwa: Pay itam hihta qaanhintsatskaqw himu lolma put ahpiy aniwhitini. Pan tūtutuqaynayaqam qalomáyukiwyaniqw pam amuñem súañta.

No Man Is Righteous

⁹ Noqw hintani? Ya Jew-sinom qa-Jew-sinmuy amuhpenihqe pay ñas'ewya? Qae. Pas qa hin'i. Pi itam pay Jew-sinmuy-nikañw, pu qa-Jew-sinmuy pumuy wihkiyaqw, kurs pay qaanhtipu pumuy sohsokmuy nāmi tuyqawi'ta.

¹⁰ Pi ura yan pey'ta: Pas qa hak súañta, qae, qa ñas'ew sūkaa.

¹¹ Qa hak hihta pas antsaniħqat mātsi'ta; qa hak God hepnuma.

¹² Puma sohsoyam God pōhuyat añqw lasya; sohsoyam sumiyankahkañw qa hihta apitoti; qa hak haqam lolmat hintsaki; qae, qa ñas'ew sūkaa.

¹³ Tōnaam tūamit aqw hötsit anyuñwa; leñiy akw tūunatotoyñaya; lavayiam tsūtsu'tuy kelmokiyamuy anyuñwa.

¹⁴ Moayamuy añqw qalomálvayi pu unañwmoklavayi nōñanta.

¹⁵ Tuwat soq hakiy nīnayaniqey aw kaktayaya.

¹⁶ Puma hihta hovalantiwisa; sinmuy okiwsahsantiwisa.

¹⁷ Puma pasi'nañwat qa tuwi'yuñwa.

¹⁸ Puma God qa kaptsi'yuñwa. Pan pey'ta.

¹⁹ Noqw itam navoti'yuñqw God Jew-sinmuy tutavot añ hinwisniqat òviy pumuy put maqa, qa hak kwiviyuaataniqat òviy'o; pahsat pu sinom sopkawtaqam God ep qaanhtotiqey navoti'yuñwni.

²⁰ Paniqw hapi òviy kurs hin hak Moses tutavoyat an hinmaqey akw God aw súantani; pi tutavo qaanhtiput hímunihqat nuhtumi mahtaknanige òviy taviwa.

How God Puts Men Right

²¹ Noqw pu' hapi hak tutavot qaanhinmaqat hin God aw súantaniqat itam navoti'yuñwa. Noqw Moses God lavay'aymuyatuy amumum añwu pay put pēna.

²² Hak Jesus Christ aw tuptsiwhq God put súantaqat pañqawu. God sohsokmuy tuptsiwyaqamuy pan lalvaya. Pi itam sohsoyam sunyuñwa.

²³ Pi itam sohsoyam qaanhtotiqe God añqw tayawinpit nastatoti.

²⁴ Noqw pay itam qa sisviyat Christ Jesus atsviy qaanhtiput añqw mātaviwyaqe núokwayat ahpiy qenivo oyiwa.

²⁵ Pi God pan put eñem yukuqw pam mokqe put aw tuptsiwni'yuñqamuy qaanhtipuyamuy amuhpiy ayo yuku. Noqw God panhtiqe súanhtiqey nuhtumi mahtakna, ura pam yūpahaqaww qa its puhtsemokqe hakimuy qaanhtipuyamuy aw qa tunatyawtaqee.

²⁶ Nihqe òviy pam Jesus Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy qenivo óyahqe pam súanhtiqey yepahaq nuhtumi mahtakna.

²⁷ Noqw hak sen it ep kwiviyuaatani? Qa hak'i. Noqw hinhtiqw òviy'o? Qa hak hintsakpiy ahpiy súantat qapēvewnaqw God put súantaqat pañqawhq òviy'o.

²⁸ Noqw òviy nu pañqawu: Pay as sino hin tutaptiwhq nāmahin qaanhinmat, qapēvewnit ahpiy God aw súanta.

²⁹ Ya pay God pas Jew-sinmuy-sa Tutuyqawhqaamu? Ya pay pam imuy qa-Jew-sinmuy piw qa Tutuyqawhqaamu? As'a. Pay pam piw qa-Jew-sinmuy Tutuyqawhqaamu.

³⁰ Ispi pam sūka Godnihqee. Pam hapi Jew-sinmuy amuñaqw qapēvewni'yuñqamuy súanyuñqat pañqawu, pu imuy qa-Jew-sinmuy amuñaqw qapēvewni'yuñqamuy pīwu.

³¹ Noqw kurs ka itam pahsat Moses tutavoyat pay qa hihkay'toynaya? As'a. Pi itam pu' pas put òqawhtoynaya.

4

The Example of Abraham

¹ Kurs huvam Abraham, yep qatsit ep itanay aw wūwayaa. Pam hin qenivo taviwa?

² Pi kurs Abraham hintsakpiy akw qenivo taviwe' pay soon hihta ep qa tsómokiwtani. Nikañw pam qa panwat qenivo taviwe' kurs pam God aw háqe'wat kwivilvayhtini.

³ Huvupatpi tutuvenit añ hin pey'ta: Abraham God lavaiyat tuptsiwhq God put súantaqat pañqawu.

⁴ Noqw tumalay'taqat hapi aw siviw qa kuwahtipuniñwu; pam put ahsatiatniñwu.

⁵ Noqw pay nāmahin pi as hak súantaniqey òviy qa tumaltat, God aw tuptsiwe' qenivo táviwñwu. Hak God aw tuptsiwhq pam súantaqat God pañqawñwu, nāmahin pi pam as put qa kaptsi'tañwuniq'ö.

⁶ Pam hapi hahlayhpit ep'e, ispi pam lolmat qa tumaltaqw God put súantaqat pañqawhq'ö. Noqw David yan put lavayhtiqe

⁷ Ura pañqawu: God hakimuy nukpanayamuy amuhpiy ayo yukuqw puma hahlayhpit epya, hakimuy qaanhtipuyamuy pas sūs suhtokq'ö.

⁸ Pas hakiy aw Tutuyqawhqa qaanhtipuyat qa nono'q pam hahlayhpiy ep'e, kita.

⁹ Noqw ya pay pas poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam-sa it hahlayhpit epyani? Sen pay put akw qa tuvoylaiwyuñqam pīwu? Pi itam pañqawu: Abraham qapēvewnaqw God put súantaqat pañqawu.

10 Taay, noqw pam hisat put yan lavayhti? Sen poñotkiwtaqö'? sen qa poñotkiwtaqö'? Pam nāt qa poñotkiwtaq'ö.

11 Noqw pam nāt qa poñotkiwkañw God aw tuptsiwhq pay pam súantaqat God pañqawu; nihqe pahsat pu pan lavayhti qey tuawi'taniqe öviy pam poñotkit akw tuvoylatiniqat put ayata. Pahsat pu Abraham sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy náamniqat God pañqawu, nāmahin pi as puma qa poñotkiwyuñq'ö; noqw pay puma piw súanyuñqat pam pañqawu.

12 Pam piw imuy hakimuy poñotkit akw tuvoylaiwyuñqamuy náamni, nikañw qa sohsokmuy. Pam imuy hakimuy poñotkit akw tuvoylaiwkahkañw qapēvewnit añ hinwisqamuy náamni, itanay Abraham nāt qa poñotkiwkañw hin hinmaqat pan'i.

God's Promise Received through Faith

13 Pi God Abraham, pu natkomuyatuy pumuy tūwaqatsit máqaniqey aw pañqawu. Pam qapēvewnakañw God aw súantaqw öviy pam yan put āawna, pam tutavot an hinmaqw qa paniqw öviy'o.

14 Noqw pay kurs ima Moses tutavoyat an hinwisqam-sa tūwaqatsit makiwyaniqw pep pu' God hihta āawnaqw paysoqtini, piw itahqapevewni paysoqtini.

15 Pi God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqw, pep pu' pumuy amuñem hin yúkuni; pi as tutavo qa háqamniqw soon pi as sinom tutavot añqw lasyani.

16 Pi God put aw tuptsiwni'yuñqamuy tūwaqatsit máqaniqey amumi pañqawu, pam núokwat ahpiy put panhtiniqey nāwaknaqe öviy'o. Noqw öviy sohsoyam Abraham timat tūwaqatsit makiwyani, ima hakim Moses tutavoyat makiwyaqamu, pu ima hakim Abraham an qapēvewnit añ hinwisqam piwu. Pam hapi sohsokmuy itamuy tuptsiwni'yuñqamuy náamu.

17 Pi ura yan pey'ta: Nu hapi un kaysiwhqamuy nanāpwatuy sinmuy náamtoynani. Noqw pam God qapēvewnaqe putniqw pay pam pumuy náamu. Pi God qayesqamuy taytoynañwu, piw himu qa háqamniqw put pay háqamniqat an lalvayñwu.

18 Noqw nāmahin pi pam hihta qatuptsiwni'ewakw unañwvahsi'kañw God qapēvewna; nihqe öviy pam kaysiwhqamuy sinmuy náamti; ura put ahpiy qaan'ewakw hintaqam sinom aniwhtiniqat God pañqawu.

19 Noqw öviy pam pas qaöwítuptsiwa, nāmahin pi as putniqw tokoat pay qa taytaq'ö, pam tsivót-sikip súnathaqam yahsañwni'ta; piw Sarah tiylawhqeay añ ruhpa.

20 Noqw pay Sarah Abraham enem ti'vaniqat God yan put āawnaqw Abraham qapēvewnaqe qa nánekmat tuptsiwniy ep suyhtsephwat pas pavan öqawi'maqe God pas hihtata.

21 Pi pam God aw navoti'taqw pam hihta hin yuke' aw antsañwu. Noqw öviy pam put aw tuptsiwa.

22 Noqw paniqw hapi pam qapēvewnaqey ahpiy suantaqat God pañqawu.

23 Noqw pam put súantaqat pañqawhq pan tutuvenit añ pey'ta. Nihqe qa Abraham enem-sa pey'ta,

24 Nikañw pay itamuy hakimuy Abraham an God aw tuptsiwni'yuñqamuy amuñem piwu. Pi pam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay mokiwyu añqw ahoy tātayna,

25 Pam itahqaanhtipuy ep mokniqe taviwhq'ö. Pam mokqe itamuy qenivo óyaniqe öviy ahoy tātayi.

5

Right with God

1 Noqw öviy itam qapēvewnayaqw Jesus Christ Itahtutuyqawhqa itamuy God enañ namivöhikna. Noqw pan hapi itam God aw súanyuñwa.

2 Pu itam qapēvewnayaqe God núokwayat añ hinwisniqat Jesus Christ yan itamuñem yuku, nihqe itam Christ amum kaptsi'tiwyaniqey tunatyawkahkañw hahlayya.

³ Pu itam qa it-sa ep hahlayyat, Christ enem kĕnanvotyaqey ep hahlayya. Pi itam kĕnanvotye' nakwhani'yuĕwniqey tuwi'vayaniqey navoti'yuĕwa.

⁴ Nen itam nakwhani'yuĕwniqey tuwi'vaye' tukwsiwyuĕney navoti'yuĕwa. Nen itam tukwsiwyuĕwe' Christ amum kaptsi'tiwyaniqey tunatyawyuĕwni.

⁵ Itam yan tunatyawkahkaĕw qa hihta ep okiwsaniwyat itahĕoyiy aw yŕikyani; pi Qahovĕriwtaqa Hikwsi itamumi God ahpiy noiwhqa itah'unaĕwpeq qatu; nihqe pam God itamumi unaĕway'taqat itamuy pas suyan āawna.

⁶ Pi nĕt itam God tunatyayat aĕ qa ŕqawi'yuĕqw pu put qa kaptsi'yuĕqw suhpahsat Christ itamuĕnem mŕki.

⁷ Ispi soon ka hak hakiy sĕantaqat enem mokniq'ŕ; nĕkaĕw pay ka hak hakiy su'pat enem moknik suhtaq'ewni.

⁸ Noqw pi God itamumi unaĕway'taqey yan mahtaknaqw itamuy nĕt qaanhinwisq Christ itamumuĕnem mŕki.

⁹ Nihqe Christ itamuĕnem mokqe itamuy qenivo oya. Noqw itam it navoti'kahkaĕw pam pas suyan God itsivuyat aĕqw itamuy ayo ŕyaniqat qapĕvewnaya.

¹⁰ Pi itam pay nĕt God tuwqamatniqw put Tiat mokqe itamuy God enaĕ namivŕhikna; noqw soon qa tis pi ŕviy itam put qatsiyat ahpiy ayo nŕnakiwtani.

¹¹ Nihqe itam qa it-sa ep hahlayyat, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay aĕ God ep hahlayya; put hapi ahpiy itam God amum namivŕhikiwya.

Adam and Christ

¹² Yanta. Ura Adam qaanhtiqw sinom sohsoyam put atsviy qaanhtoti, piw qaanhtotiqe mokiwuy akw tuyqawiwyuĕwa; pi sohsoyam qaanhtotiqee.

¹³ Itam navoti'yuĕqw as tutavot qa hĕqamniqw sinom qaanhinwisq pumuy tutavot aĕqw lasyaqat God qa pan pumuy paĕqawu. Noqw pay God Moses ahpiy sinmuy hin hinwisniqat nĕt qa tutaptaqw tĕwaqatsit ep sinom pay qaanhinwisa.

¹⁴ Oviy pi puma mokiwuy aw pohtaya, sohsoyam hakim Adam aĕqw Moses aw pahsavo yesqamu. Puma Adam hinhtiqat qa pan qaanhtoti. Pam pi God aĕqw mewnit qatuqayvasta. Noqw pam sopkawtaqamuy sinmuy qeniyamuy ep wunu, it hakiy pĕtuniqat an'i.

¹⁵ Noqw God nĕokwaat Adam qaanhtipuyat qa anta. Pi Adam qaanhtiqw kaysiwhqam mokiwuy ep ŕki; nĕkaĕw God sinmuy ŕkwatuwhq kaysiwhqam kuwahtiput makiwya, Jesus Christ nĕokwayat ahpiy'o.

¹⁶ Noqw God kuwahtipuat Adam qaanhtipuyat qa anta. Pi Adam qaanhtiqw sinom sohsoyam so'niqat God pan amumuĕnem yuku. Nĕkaĕw sinom kaysiwhqam qaanhtotiqw God pumuy ŕkwatuwhqe qa hinwat amumuĕnem yukut pumuy mĕtavi.

¹⁷ Pi ura Adam qaanhtiqw, ŕviy sinom so'ni. Noqw pay God itamuy ŕkwatuwhq Jesus Christ itamuĕnem sisvit itamuy qenivo oya. Noqw ŕviy itam yesni, pu put amum moĕw'iwyuĕwni.

¹⁸ Pi ura Adam hihta ep qaanhtiqw sinom sohsoyam so'niqat God amumuĕnem yuku. Noqw pan hapi Jesus Christ hihta ep sĕantiqw sinom sohsoyam qenivo oyiwe' yesniqat God amumuĕnem qenit yuku.

¹⁹ Pi Adam qa tuqayvastaqw kaysiwhqam qaanhinyuĕney pan yukiltoti; noqw pay pan hapi Jesus Christ God aw tuqayvastaqw kaysiwhqam sĕanhinyuĕney pan yukiltoti.

²⁰ Noqw God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqw pahsat pu puma pas pĕpu qaanhinwisa. Noqw pay puma pas pĕpu qaanhinwisq God tis pas pavan pumuy ŕkwatuwa.

²¹ Ura as qaanhinwisqam mokiwuy aw ŕki. Noqw pan hapi God hakimuy ŕkwatuwhqe pumuy sĕanyuĕnat paĕqawhqe qatsit qaso'taqat pumuy huyta, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ahpiy'o.

6

Dead to Sin but Alive in Christ

¹ Noq̄w itam hiñq̄aq̄wani? Ya sen itam yūmosa q̄aanhinwisni, God nūokwayat pas pavan mahtaknayaniq̄e ōviy'ō?

² Pas sóoni. Pi hak mōke' q̄aanh̄tiput soon qa qe'tini. Noq̄w pan piw itam qa hihta ep q̄aanh̄totini.

³ Pi itam Christ amum soa, itam hakim kūyit akw tuvoylatotiq̄e put aw tōnaltiq̄amu. Ya uma it qa navoti'yuñwa?

⁴ Nihq̄e itam kūyit akw tuvoylatotiq̄e put amum so'qe āmiwya; nihq̄e itam put amum āmiwyaq̄e Nayat lolmat ōq̄alayāt akw ahoy tātayya, pūhut q̄atsit añ hinwisniq̄e ōviy'ō, Christ hin tātayh̄qat pan'i.

⁵ Pi itam put an soe' āmiwye' kurs pi hin itam piw qa put an tātayyani.

⁶ Pi itam navoti'yuñq̄w itahhisatq̄atsi put amum nahoylehtsit aw muiwa, itahtokoy q̄alomátuñlayiat ayo yukiw̄niq̄at ōviy'ō; noq̄w q̄aanh̄tipu pāpu itamumi qa tuyq̄awi'tani.

⁷ Pi mokqa q̄aanh̄tiput añq̄w mātaviw̄wu.

⁸ Noq̄w itam Christ amum so'qe pay itam soon piw put amum qa yesniq̄ey tuptsiw̄ni'yuñwa.

⁹ Pi itam navoti'yuñq̄w Christ mokiwyuy añq̄w ahoy tātayh̄qe soon pāpu mokni; pi mokiwu pāpu put aw qa tuyq̄awi'tani.

¹⁰ Pam sūs mokq̄e q̄aanh̄tiput án̄wuta; pu pam tātayh̄qe God en̄em q̄atu.

¹¹ Noq̄w ōviy hapi uma so'q̄ey nāmi wūwantotani, pi mokqa q̄aanh̄tiput soon qa qe'tini; nīkañw uma Itahtutuyq̄awh̄qay Jesus Christ aw tōnalte' God en̄em yesni.

¹² Uma umuhtokoy sūlawhtiñw̄uq̄at q̄aanh̄tiput aw qa mātatveni, taq̄ ka q̄aanh̄tipu umumi moñw'iw̄taniq̄'ō; uma umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

¹³ Pu uma umuhtokoy q̄aanh̄tiput qa aw noayamantani, taq̄ ka uma put akw q̄aanh̄tiput tumaltotani. Uma qa panyuñwt God aw nānoi'yuñw̄ni, so'pumuy amuñaq̄w ahoy yesvaq̄ey pan'i, pu umuhtokoy God aw noi'yuñw̄ni, suan hinwisniq̄e ōviy'ō.

¹⁴ Pi q̄aanh̄tipu soon pāpu umumi tutuyq̄aw̄ni; pi itam tutavot qa aw yanyuñwt God nūokwayat aw yanyuñwa.

Slaves of Righteousness

¹⁵ Noq̄w hintani? Ya itam pahsat pu q̄aanh̄tiput añ hinwisni, itam God nūokwayat aw yanyuñq̄ey tunatyawkahkañwo, qa tutavot aw'i? Pas sóoni.

¹⁶ Ason hak hakiy suk̄w tunatyayat aw tūq̄aytaniq̄ey ōviy aw nāmatave' pam put tūwikiatni? Ya uma it qa navoti'yuñwa? Noq̄w ōviy kurs uma q̄aanh̄tipu añ hinwise' uma put aw tūtuwik̄tni, pu umuh'ahsati mokiw̄uni. Pu kurs uma God aw tuq̄ayvastote' God tūwikimatni, piw sūan q̄atsit put añq̄w makiwyani.

¹⁷ Nu God aw umuhpe hahlayhtima, itupkomu. Pay as ura uma hisat q̄aanh̄tiput tūwikimatu; nīkañw kwakwhat pi hak umuy lomatuawit tutuq̄aynaq̄w uma put kwusuyaq̄e umuh'unañw̄peq̄ put tūtuptsiwa.

¹⁸ Noq̄w ōviy uma q̄aanh̄tiput añq̄w mātaviw̄yaq̄e God aw tūwik̄totiq̄e suan hinwisa.

¹⁹ Nu hapi pay sinot tuwiyat an umumi yuaata; pi umuy māmatsyaniq̄w pam umuñem q̄atuvosi. Pay ura uma hisat umuhtokoy itséheeq̄atsit, pu nānañumo q̄aanh̄intsatskaniq̄ey aw nānoi'yuñwa. Nīkañw pay uma pu' hapi umuhtokoy suan q̄atsit aw noi'yuñw̄ni, uma suan hinwisniq̄e ōviy'ō.

²⁰ Taq̄ ura uma q̄aanh̄tiput aw tūtuwik̄tnihq̄e uma suan q̄atsit qa aw tunatyawyuñwa.

²¹ Taay, noq̄w ya uma q̄aanh̄tiput añq̄w hihta nuk̄ñwat tutwa? Qa hihtaa. Pi uma pu' put ep hahmanya. Pi q̄aanh̄tipu mokiwyuy hih̄kay'ta.

²² Noq̄w uma hapi pu' q̄aanh̄tiput añq̄w mātaviw̄yuñq̄e God awwat tūwik̄toti; nihq̄e uma put añq̄w sūanq̄atsit makiwyani, pu so'ñwamiq̄ q̄atsit q̄aso'taq̄at himuy'vayani.

²³ Pi mokiwu qaanhtiput ahsatiata; noqw pay qatsi qaso'taqa God kuwahtipuata, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ an'a.

7

An Illustration from Marriage

¹ Sino hihsavo qátuniqey pahsavo tutavot kaptsi'mani. Ya uma it qa navoti'yuñwa, itupkomu? Nu hapi tutavot tuwi'yuñqamuy amumi penta.

² Pi wuhti puwsuñway'taqa puwsuñway aw som'iwtanwu, puwsuñwaat hihsavo qátuniqat pahsavoo; nikañw ason puwsuñwaat mokq pep pu' pam put añqw mātaviñwu. Tutavot an yan hapi pey'ta.

³ Noqw òviy kurs nāt puwsuñwaat qatuqw pam sukw amum qatupte' pam yoñaywuhti túñwantiñwu; nikañw kurs pay puwsuñwaat mokq pahsat pu pam tutavotniqw put añqw mātaviñwu; nihqe òviy pas as pi nāmahin piw hakiy amum qatupte' pay qa yoñaywuhti túñwantiwini.

⁴ Panta itupkomu. Noqw òviy hapi uma Christ amum so'qe tutavot añqw mātaviyuñwa, uma Christ ámumtiniqee, it hakiy mokiwuy añqw ahoy tātayhqat ámuma, nihqe uma God enem tumalay'yuñwini.

⁵ Pi ura itam nāp itahtunatyay an hinwisq tutavo itamuy mēwantaqw itam pas pāpu qanhinwiskahkañw mokiwuy aw òkiwisa.

⁶ Noqw pu' hapi itam Christ amum so'qe tutavot itamuy ñuy'taqat añqw mātaviyayqe Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pūhut qatist makiwya. Ura as itam hisat tutavot an hin pey'taqat pan God enem tumalay'wisa; nikañw pu' hapi Qahováriwtaqa Hikwsi itamumi hin tutapti'maqat itam pan put enem tumalay'yuñwa.

Law and Sin

⁷ Noqw itam pahsat hiñqaqwani? Ya tutavo qaanhtiput súanta? Qae. Pi as tutavot qa háqamniqw nu soon qaanhtiput hímuniñqat tuwi'tani. Pi tutavot ep yan pey'ta: Um hihta qa uhhimuy qa tuñlay'tani. Pay kurs as qa pan pey'taqw nu soon tuñlayit hímuniñqat tuwi'tani.

⁸ Pi as tutavo tuñlayit hímuniñqat nuy tutuqaynaqw pahsat pu nu pas pāpu hīhihta tuñlay'ta. Pi nu as nāt tutavot qa tuwi'taqw soñawnen pi tutavo qa háqamo; noqw òviy kurs nu hin tutavot añqw lasni.

⁹ Ura nu hisat mewnit nāt qa tuwi'taqe hahlaykañw qatu; nikañw nu put tuwi'vage qaanhtiniqey pas pāpu nāwaknaqe qahahlayhtiqe soñawnen mōki.

¹⁰ Pas as sinom yesniqat òviy tutavo mātaviwa; noqw pay nu put aw navotq kurs sinom put ahpiy so'ñwu.

¹¹ Pi nu tutavot tuwi'vage qaanhtiput ahpiy ūnatiwhqe soñawnen mōki.

¹² Noqw òviy hapi God tutavoat pas qahováriwta, pu mewni qahováriwta, súanta, pu lolma.

¹³ Ya sen tutavo lolmanihqa nuy nīna? Pas qae. Pi nu qanhinmakañw tutavot añqw lahsi, nihqe nu tutavotniqw mokiwuy hihkay'tani. Pi tutavo qaanhtiput suhputsnaniqe taviwa, qaanhtiput pas nuhtsel'ewakw put akw mātaktiniqat òviy'o.

The Two Natures in Man

¹⁴ Pi itam navoti'yuñqw God tutavoat Hikwsit ahpiy mātaviwa; noqw pi nu nāp itunatyay an hinmakañw qaanhtiput aw tūwikiniñwu.

¹⁵ Pi nu hintsakqey qa mātsi'ta. Pi nu hinhtiniqey nāwakne' soq qa put panhtiñwu; pu nu as hihta aw qa suhta'ewnikañw soq putwat hinhtiñwu.

¹⁶ Noqw òviy nu as hihta qa nāwaknakañw soq putwat hinhte' pahsat pay God tutavoyat lolmanihqat nu pañqawñwu.

17 Noq̄w ōviy hapi pāpu nu qa nahpiy put hinhtiñwu, pi qaanhtipu inuhpe pakiwtaq̄w ōviy nu pantsakma.

18 Pi nu navoti'taqe kurs hin pas nāp hihta lolmat hintsakni. Pay nu as hihta lolmat tumaltaniqey tunatyaltiñwu; nīkañw hin nu put lolmat hinhtiniqey qa túwañwu.

19 Pi nu as lolmat hinhtiniqey nāwaknakañw put qa panhtiñwu; pu nu hihta qalolmat as qa hinhtinikañw tuwat soq put panhtiñwu.

20 Noq̄w ōviy hapi nu hihta as qa nāwaknakañw put panhte' qa nahpiy put panhtiñwu; pi qaanhtipu inuhpe pakiwtaq̄w ōviy nu pantsakma.

21 Noq̄w nu navoti'taq̄w kurs panta: Kurs nu as hihta lolmat hinhtiniqey nāwaknaq̄w pay kurs qalolma piw inumum yanta.

22 Pi nu as pas iunañwpeq God tutavoyat añ nāhahlayna.

23 Nīkañw nu itokoy túwahqe pay kurs pam hihtawat nāwaknaq̄w iwuwni sukwat nāwakna; noq̄w nu itokoy qalomátuñlayiyat aw tūwik'iwta.

24-25 Nu iunañnaq̄w God eñem tumalay'taniqey nāwakna, nīkañw nu itokoy akw qaanhtiput eñem tumalay'ta. Is ohi, okiw himu nūu! Ya sen hak itokoy tuñlayiyat mokiwuy aw nuy wīki'maqat añqw nuy ayo távini? Pas nu God aw hahlayhti, Jesus Christ nuy ayo táviq'ö.

8

Life in the Spirit

1 Pi God itamuy Christ Jesus aw tōnawtaqamuy qa hinwat yukunani, itamuy hakimuy nāp itahtunatyay añqw lasyaqe Hikwsit tunatyayat añ hinwisqamuyu.

2 Pi itam Jesus Christ aw tōnaltiqa Hikwsit öqalayay aw nānoi'yuñwa, nihqe qaanhtiput öqalayay-nīkañw pu mokiwut öqalayay añqw mātaviwyaqe qatsit himuy'vaya.

3 Pi tutavo kurs hin hakiy qaanhtiput añqw ayo távini, kurs hak put suan hinmani'ö. Noq̄w pay God pas nāp Tiy taviqw pam sinmuy qaanhtotiñwuqamuy amún tokoy'va, nihqe itahqaanhtipuy ep mokqe qaanhtiput añwuta, put pāpu itahtokoy aw qa moñw'iwtañw ōviy'ö.

4 Noq̄w pahsat pu itam Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam tutavot suan tunatyayat aw antsanyani, nāp itahtunatyay qa añ hinwiskahkañwo.

5 Pi nāp tunatyay añ hinwisqam put-sa aw tunatyawyuñwa; pu Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuñwa.

6 Nāp tunatyay añ hinwisqam mokiwuy aw ökiwisa; noq̄w pay Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuñqam kwakwhat unañwat, pu qatsit tutwani.

7 Pi nāp tunatyay añ hinwisqam God aw qa suhta'ewya. Puma God aw qa tuqayvas-tota; ōviy puma soon put tunatyayat añ hinwisni.

8 Nihqe ōviy nāp tunatyay añ hinwisqam kurs hin God unañwveyani.

9 Noq̄w pi uma nāp umuhtunatyay qa añ hinwist, Hikwsit tunatyayat añ hinwisa, kurs God Hikwsiat pas antsa umuh'unañway ep pakiwtaq'ö; noq̄w kurs Christ Hikwsiat hakiy ep qa pakiwtaq̄w pay hak qa put sinoatniñwu.

10 Noq̄w kurs Christ hakiy ep qatuq̄w God hakiy qenivo táviñwu; noq̄w ōviy hakiy hikwsiat qátuni; noq̄w pay tokoat qaanhtiput atsviy mokpuni.

11 Noq̄w kurs put Hikwsiat hakiy ep qatuq̄w suyan pi pam hin Christ ahoy tātaynaqey pan piw kurs hin hakiy tokoyat mokñwuqat ahoy qa tātaynani, Hikwsiy hakiy ep qátuhqat ahpiy'ö.

12 Noq̄w ōviy'ö itupkomu, itam yahpiy haqahpiy nāp itahtunatyay aw qa tūtuwiktū; nihqe ōviy itam itahtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

13 Taq̄ hak nāp tunatyay añ hinmaqa mokni; nīkañw hak Hikwsit añ nāp tunatyay ayo yuke' qátuni.

¹⁴ Pi hihsa'nihqam God Hikwsiyat akw tsāmiwyaqam hapi God tīmatu.

¹⁵ Pi itam God Hikwsiyat makiwyaqe God timatniwhtoti. Itam qa tūtuwikniwhtoti. Ura as itam God pas pavan mamqasya, nīkañw itam pu' qa pan put mamqasya, nīkañw Hikwsit añ itam Abba, Itanaa, yan God aw hiñqawwisa.

¹⁶ Pi God Hikwsiat itah'unañwpeq itam God timatnihqat itamuy āawna.

¹⁷ Noqw kurs itam God timatnen, itam Christ amum sohsok hihta himuy'vayani, God sohsok hihta itamuy máqaq'ö. Kurs itam Christ amum hihta añ kānanvotye' piw put amum kaptsi'tiwyani.

The Future Glory

¹⁸ Pi hisat aw pituqw, itam Christ amum kaptsi'tiwyani. Noqw nu it aw wūwaqe hihta ep kānavotqey pay qahihtata.

¹⁹ Pi yañ sohsok himu yukiwyuñqa kwañwtoynayakahkañw God tīmuyatuy mātaktotiniqat öviy maqaptsi'yunwa.

²⁰ Pi yañ himu yukiwyuñqa qa nahpiy nukwsiwhti, pi God ahpiy'o; noqw pay pam put pasiwnaniqey tunatyawta.

²¹ Pi yañ himu yukiwyuñqa sūlawhtotiñwu; nīkañw ason God timat qatsit qaso'taqat pas suyan himuy'vayani. Noqw pahsat pu yañ himu yukiwyuñqa pumuy amumum alöntote' pāpu qa sūlawhtotini.

²² Pi itam navoti'yunqw yañ himu yukiwyuñqam sumiyankañw pew pahsavo soñawnen tiylawhqe eykitaqat anta.

²³ Noqw itam nuhtum itah'unañwpeq eykikahkañw hisat itam God tīmatnihqey mātaktotiniqey maqaptsi'wisa, pep pu' itahtoko alöntotini. Pi God itamuñem pan yūkuhqe mahtaknaniqe öviy itamumi Qahováriwtaqat Hikwsit noa.

²⁴ Pi itam pan tunatyawkahkañw ayo nōña; noqw hak hihta tuwe' pāpu qa put öviy maqaptsi'tañwu; ispi hak hihta pay tuwe' ya hinoqw nāto piw put öviy maqaptsi'tañwu?

²⁵ Nīkañw itam hihta qa tuway'kahkañw maqaptsi'yunwa; itam pas suyan alöntotiniqey navoti'yunqe qa ñnawkahkañw pay öviy maqaptsi'yunñwu.

²⁶ Pu pan hapi öviy pay piw i' Hikwsi itamuy hihta añ qa pasiwyunqat ep itamumi unañwtavi'ta; pi itam as hin hihta öviy tūviñlalwaniqey qa tuwi'yunwa; noqw itam kurs hin lavayhtotiniyahkañw itah'unañwpeq eykitaqw Qahováriwtaqa Hikwsi pas nāp itamuñem God aw okiwhtima.

²⁷ Noqw God u'nanwat añ purimaqa Hikwsit wuwniyat navoti'ta, ispi pam God tunatyayat an put sinomuyatuy amuñem okiwhtima.

²⁸ Noqw itam navoti'yunqw God sinomuy amuñem sohsok hihta lolmat tumalay'ta, ima hakim put tunatyayat ahpiy wāñwayniwyaqe put aw unañway'yunqamuy pumuy amuñem'i.

²⁹ Noqw God sohsokmuy sinomuy amumi añwu pay navoti'taqe pumuy namorsta, nihqe puma put Tiyat hin son'iwhqat an yukiltotiniqat amuñem yuku; noqw Christ kaysiwhqamuy nānatupkomuy amuñaqw mohpeq'a.

³⁰ Pu pam hakimuy añwu pay namorstage pumuy wāñwayi, pu hakimuy wāñwayhqe pumuy qenivo oya, pu pam pumuy qenivo óyahqe puma put Tiyat amum kaptsi'tiwyaniqat tunatyawta.

God's Love in Christ Jesus

³¹ Noqw itam it ep hiñqawwani? Kurs God itamuy paañwantaniqw hak sen itamuy áñwuy'tani? Kurs hak'i.

³² Pi God Tiy qa kahkawnat sohsokmuy itamuñem put mokniqat öviy añqw tavi. Nihqe panhtiye suyan pi pam sohsok hihta itamuy paysoq huytani.

³³ Ya hak sen God namorayamuyatuy amumiq hihta tutupni? Pi God pumuy qaantipuyamuy ayo yuku.

³⁴ Ya hak sen itamuñem qalomáyukuni? Sen Christ Jesus panhtini? Pi pam itamuñem mōki, piw mokiwuy añqw ahoy tātayhqe God putvaqe qatu; pam pep itamuñem lavayi'ma.

³⁵ Christ itamumi unañway'taqw ya sen hak put añqw itamuy tsíkani? Pas kurs hak'i. Itam ka kānanvotpit akw sóon'iwyuñwni, okiwsaniwuyani, tsōnsowiwyuñwni, yuwsit nāstayani; hihta nuhtsel'ewakw añ kuyyuñwni, sipwuvahpit akw qōyaniwuyani. Nikañw itam it añ kuhkuyve' Christ añqw qa ayo tsíkaniwuyani.

³⁶ Pi ura yan pey'ta: Pi itam uhsinomnihqe òviy tāwanawit qōyaniwuya; itam púmuyniqw kanelmuy qōyaniwyaqamuy amunyuñwa.

³⁷ Itam kānanvotpit añ kuhkuyve' qa unañwsoe' hahlayyani, Jesus Christ itamumi unañway'taqat navoti'kahkañwo.

³⁸ Pi nu pas nātuptsiwnaqw soon himu God añqw itamuy ayo tsíkani, sen mokiwu, sen gatsi, sen òveqatsit añqw hoñvia'yatu, sen mohpeqyaqamu, sen òqalat pasiwyuñqamu, sen himu pu' yañ hinyuñqa, sen himu nātoniqa,

³⁹ Sen òveqatsit ep yesqamu, sen maskiñaqw hoñvia'yatu. Pi God Jesus Christ Itahtu-tuyqawhqay añ itamumi unañway'ta, noqw òviy soon himu yukiwhqa put añqw itamuy ayo tsíkani.

9

God and His Chosen People

¹ Christ nuy pas súañqawhqat inumi navoti'ta, pu Qahováriwtaqa Hikwsi nuy qa atsálawhqat iunañwpeq yan nuy āwinta.

² Pas nu a'nō putuiwkañw sutsep isinomuy amuñem iunañwpeq qahahlayi.

³ Pay pi as nu tatam isinomuy, pu inuhpivituy amuñem Christ añqw tūviwtanikañwo.

⁴ Puma hapi Israel-timatu; puma hapi God timkiwamatu, pu put lolma tālaat as amumum yanta; pu God pumuy amumi hīhihta pasiwna; pu pumuy amuhpiy sinmuy hin hinwisniqat tutapta; pu puma hapi hakim hin God eñem tumaltotaniqat tuwi'yuñwa; pu pumuy amuñem hīhihta lolmat hintsakniqey āawna.

⁵ Pu hakim pavansinom pumuy námatu; pu Israel-sinmuy amuhpiy Christ tokot añ pitu; pam hapi sohsokmuy amupyevenihqe mohpeqnihqā. Pam hapi God sutsep tayawintiwa. Nam yantani.

⁶ Nikañw suhpan pay God lavayiat qa aniwhtiqtat qa panta; pi qa sohsoyam Israel ahpiy nõñakqam God timatu.

⁷ Pu God qa sohokmuy Abraham tímuyatuy namorsta; pi ura pañqawu: Ason hapi Isaac timat Abraham timat tūñwantiwuyani.

⁸ It hapi nu pañqawu: Ima tokot-sa ahpiy aniwhtiqtam qa puma God tímatu; pi God awiniyat ahpiy aniwhtiqtam hapi tímatnihqey pan pohtoylaniwuyñwa.

⁹ Yan ura God Abraham aw lavayhti: Yahsañwuy yañqe qalawmaqwu nu pítuni; noqw Sarah pay tiyohyat ti'tani.

¹⁰ Pu qa panis-sa panta: ura Rebecca hakiy itanay Isaac eñem sūs nõ'yilti,

¹¹⁻¹² Noqw ura tsāyom nāt qa tihtiwhqe hihta lolmat, piw qalolmat qa haqam hinhtiqw Rebeccat aw yan lavayhtiwa: Wūyoqwa hapi tsākwwat eñem tumalay'tani, kita. Pi God hin tunatyawtaqey pan hakiy namorstañwu, hakiy hintsakpiyat qa ahpiynit, pas nāp tunatyay ahpiy'o.

¹³ Pi ura yan pey'ta: Nu añqaqw Jacob aw unañway'kañw Esau nu aw qa suhta'qewa, yan'i.

¹⁴ Noqw ya sen itam God hihta ep qa súantsakqat pañqawani? Qae.

¹⁵ Oviy pi ura pam Moses aw pañqawu: Nu hakiy òkwatuwnik put òkwatuwmantani; pu hakiy aw unañwtapnik put aw nu unañwtapmantani, kita.

¹⁶ Noq̄w òviy qa hak pas nāp tunatyay ahpiy namorstiwn̄wu, sen òqalay ahpiy'ò; pas hapi God hakiy òkwatuwhq pantañwu.

¹⁷ Oviy pi God tutuvenit añ Pharoah aw pañqawu: Pi nu yaniq̄w un̄ wuñwna, nu uhpe iòqalay mātaktaniqe òviy'ò, nen inatñwaniy tūwaqatsit añ ahsupoq̄ tunvotnani.

¹⁸ Noq̄w òviy hapi pam hakiy òkwatuwnik òkwatuwn̄wu, pu hakiy a'nò unañwtoynanik pantsañwu.

God's Wrath and Mercy

¹⁹ Noq̄w ka hak soon inumi qa pañqawni: Noq̄w hinoq̄w pam nāt piw hakiy aq̄w hiñqawlawñwu? Ya hak haqam put tunatyayat aw rohomtiniqey aw òqala?

²⁰ Qa panta, tāqa; ya um haknihqe òviy God aw kolilita? Ya sen haqam himu yukiwtaqa put yúkuhqat aw pañqawni: Ya um hinoq̄w nuy yanhaqam yuku, kítani?

²¹ Ya tsaqavotlawhqa tsòqat aw qa tuyqawi'tañwu? Ya sen pam suk̄w tsòqat añq̄w hihta nukñwat yúkukañw pu pay piw put añq̄w hihta hin'ewakw yúkuniqey aw qa òqala?

²² Pi haqawat sivuskwit an nawus hovalniwyani. Noq̄w pay God pumuy amumi wuhko maqaptsi'ta. Nikañw ason pam pumuy hovalanik itsívuy mahtaknani, pu òqalayu.

²³ Nikañw pam hakimuy Chrsit amum kaptsi'tiwyaniqat òviy añwu pay pumuy namorsta. Pam namorayamuy amumi núokway, pu pas hímuniqey mahtaknani,

²⁴ Itamumii, itam put ahpiy wánwayniwyaqamuy amumii, Jew-sinmuy amumii, pu qa-Jew-sinmuy amumi pīwu.

²⁵ Suyan pi pam qa-Jew-sinmuy enañ wánwayi; òviy pi Oseet tutuveniyat añ yan pey'ta: Nu hakimuy qa isinomuy amumi pañqawni: Uma hapi isinomu, amumi kítani; piw nu sinmuy amumi qa unañway'taqey amumi pañqawni: Nu umumi pas unañway'ta, kítani.

²⁶ Piw yan'i: Ura pam haqam puma qa sínomnihqat amumi pañqawh̄q pay pep piw puma God qátuhqat tímatnihqat yan amumi lavayhtiwni.

²⁷ Noq̄w Esaias pi pas tsa'lawhqe Israel sinmuy lavayhtiqe pañqawu: Nāmahin pi as Israel timat pātuwaqatsit qalavaqe pisat an qaan'ewakw hintaqw pay hapi híkiyom-sa ayo nõñakni.

²⁸ Pi Tutuyqawhqa tūwaqatsit ep sinmuy amuñem pay yuku. Ason hisat aw pituq̄w pam suan yuke' supsiwnani.

²⁹ Pu ura pi Esaias pay mohti pañqawu: Pas as qaan'ewakw hintaqamuy amumi Tutuyqawhqa itamuñem qa poshumtaq̄w soon itam Sodom ep sinmuy qa amún súlawhtini, pu Gomorraht ep sinmuy amún hovalniwyani.

Israel and the Gospel

³⁰ Taa, noq̄w itam it ep hiñqaqwani? Ima qa-Jew-sinom suan hinyuñwniqey añ qa ò'qalyaqw God pumuy suan hinyuñwniqat pan amuñem yuku, puma qapēvewnayaq̄w òviy'ò.

³¹ Noq̄w pay Israel-sinom God tutavoyat ahpiy suan hinyuñwniqey añ ò'qalyaqam tutavot añ qa kuhkuyva.

³² Noq̄w ya hinoq'ò? Puma pi tuptsiwnit qa ahpiy put añ ò'qalya, púmuyniq̄w hak God tutavoyat hintsakpiyat ahpiy put túwañwuniq'ò. Soñawnen pi puma owat ep múnukya.

³³ Pi ura pan pey'ta: Meh, nu hapi Sion ep owat távini. Sinom put ep wíwakya' múnukyani; nikañw put aw tuptsiwhqa pas soon hamanhtini. (I' owa Christ tuawi'ta.)

10

¹ Itupkomu, pas pay okiw Israel-sinom ayo nõñakniqat nu amuñem iunaññaq̄w nāwakinma, pu amuñem God aw tūviñtima.

² Pi nu amumi navoti'taqw puma God eñem qanātusi'yuñwa; nikañw qa suan navoti'yuñwa.

³⁻⁴ Pi hak Christ aw tuptsiwhq Christ hakiy qenivo tave' tutavot añqw hakiy mātaphwu. Yan hapi hak God aw súantañwu. Noqw pay puma it qa navoti'yuñqe Moses tutavoyat añ hinwisniqey akw God unañwveyaniqey añ ö'qalya, nihqe Christ pöhuyat añ hinwisniqey qa nānawakna.

Salvation Is for All

⁵ Noqw hak tutavotniqw hin qenive wúnuhqat Moses pas nāp yan lavayhti: Hak tutavot an suan hinmaqa put akw qatsit túwani, kita.

⁶ Noqw lavayi hakimuy qapēvewnayaqamuy, qenivo oyiwyaqamuy amumi yanwat lalvaya: Uma qa umuh'unañwpeq yan lavayhtotini: Ya sen hak öñaqw Christ hawnaniqe öveqatsit aw wupni?

⁷ Piw qa yan'i: Ya sen hak Christ so'pumuy amuñaqw ahoy tātaynaniqe atkamiqhaqami a'nö hötsit aqw pákini?

⁸ Noqw pay tutuvenit añ yan pey'ta: God lavaiyat umuy āawnaya, noqw pam umuhmoamiq pakiwta, piw umuh'unañway aqw'a, yan'i. Noqw as sinom lavayit aw tuptsiwyaniqat öviy itam piw yanwat lavayta:

⁹ Ason um Jesus God ahpiy mokiwuy añqw ahoy tātayhqat pas uh'unañwpeq tuptsiwe' piw pam hapi Tutuyqawhqanihqat pañqawe' um ayo yámakiwtani.

¹⁰ Pi sino unañwpeq tuptsiwe' qenivo yámakiwtani, pu Jesus Tutuyqawhqalawe' ayo yámakiwtani.

¹¹ Pi tutuveni ura pañqawu: Aw tuptsiwhqa soon hamanhtini, kita.

¹² Pi Jew-sino, pu Greek-sino qa haqam alönöt hinta; pi i' hak sohsokmuy amumi Tutuyqawhqa sohsokmuy put aw tatqa'nañwyaqamuy amumi qaöwíunañwtavi'ta.

¹³ Pi Tutuyqawhqat aw taqa'nañwtiqa ayo yámakmantani.

¹⁴ Noqw ya sinom Christ aw qa tütuptsiwe' hin put aw taqa'nañwtotini? Pu ya puma qa nanapte' hin put aw tütuptsiwani? Pu qa hak pumuy amumi yuaataqw ya puma hin nanaptani?

¹⁵ Noqw hak qa ayatiwe' hin yuaatani? Pi ura yan pey'ta: Hakim kwakwhat yēsiwhqat tūawvayaqam pas hahlayhpit epya, hakim lomatuawit kwusivayaqamu.

¹⁶ Noqw pi Jew-sinom qa sohsoyam lomatuawit kwusuya. Oviy pi Esaias pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hak itahtuawiy tuptsiwa?

¹⁷ Pi hak God lavaiyat yuaataqw sinom nanaptañwu; noqw puma nanapte' haqawat tütuptsiwani.

¹⁸ Nikañw nu pañqawni: Ya sen puma qa nanapta? As'a. Pi tūawi ahsupoq tūwaqatsit añ tuyqawva, pu lavayi tūwaqalvoqhaqami nanaptiwa.

¹⁹ Noqw pi nu pañqawni: Noqw ya Israel-sinom qa nanapta? As'a. Ura Moses mohti pañqawu: Nu hakimuy qa sūpwatuy sinmuy amuhpiy umuy unañwmoknani; pu nu pay añ hihtuy an'e'wakwmuy sinmuy akw umuy itsívutoynani.

²⁰ Noqw Esaias pas qa tuhtuskañw God eñem yuaataqe pañqawu: Hakim añwu pay nuy qa hepnumyaqam nuy tutwa; pu hakim nuy qa tūviñlalwaqw nu pumuy amumi namtakna.

²¹ Nikañw pam Israel-sinmuy lavayhtiye pañqawu: Hakim ilavaiy qaanhinwisqamuy, pu ahoy kolilitotaqamuy nu pumuy amumi tēvep māvuyawkañw wāñwaylawu.

11

God's Mercy on Israel

¹ Noqw turs nu pañqawni: Noqw ya God sinomuy ayo yuku? Qae. Oviy pi nu Israel-sino, Abraham natkoata, Benjamin ahpiyvi.

² God añwu pay sinomuy tuway'taqey qa ayo yuku. Ya tutuvenit Elias hin lavayhtiqaqat uma qa navoti'yuñwa? Ura pam Israel-sinmuy övelaqe God aw yan lavayhti:

³ Tutuyqawhqa, puma uhlayay'aymuy qōqya, pu uhhom'oyvikhay sakwítota, noqw nu nāla akwsinqw puma nuy nīnayanique anyuñwa, kita.

⁴ Noqw yavul God put aw hin lavayhti? Pay nu tsañe'sikip sōmorit pahsa'nihqamuy sinmuy Baal may akw yukiwhtput aw qa naokiwlalwaqamuy nēñem waranta, ura kita.

⁵ Noqw òviy hapi pay nāt piw pu' haqawat núokwat ahpiy namorstiwayaqam akwsinwiwyuñwa.

⁶ Noqw hak God núokwayat ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa nāp hintsakpiy ahpiyni; pi as qa pantaniqw núokwa pay pāpu qa núokwani. Pu kurs pam hintsakpiy akw God ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa núokwat ahpiyni; pi as qa pantaniqw hintsakpi pay pāpu qa hintsakpini.

⁷ Noqw ya hintani? Israel-sinom hapi hihta hepnumyaqey qa tutwa; noqw pay namorstiwayaqam put tutwa; noqw pu pētū owa'nanwtoti.

⁸ Ura hin pey'taqat pan'i: God soñawnen pumuy tokna, noqw òviy puma kurs hihta aw yórikyani, piw kurs hin nanaptani, pew pahsavoo.

⁹ Pu David ura pañqawu: Pay nam hahlayhpiam amumi wivosit, pu huhuwhtpit, pu tsaqamit anhtini; nam pam pumuy qaanhtipuyamuy ep amumi ahoytani.

¹⁰ Pay nam unañwaam qatālawvaa; noqw puma hihta qa māmatsyani; nen hakiy hihta putut ikwiwtaqat pan sutsep moto'numyani.

¹¹ Noqw turs nu pañqawni: Noqw ya puma sūs múnukyaniqe òviy wíwakya? Qae. Pi pumuy múnukyaqw pantaqat ahpiy God qa-Jew-sinmuy ayo òoyhtiva, pumuy unañwtuyvayaniqat òviy'o.

¹² Pi pumuy múnukyaqw sinom put ahpiy kāhaktoti; noqw pumuy ánwutiwayaqw qa-Jew-sinom òqawhtota. Noqw kurs pantaniqw hintani, God pumuy òmahtaq'ò? Sinom tis pas pavan qaöwíhinyuñwni.

The Salvation of the Gentiles

¹³ Nu umuy qa-Jew-sinmuy umumi penta, pi nu qa-Jew-sinmuy amumi ayatiwhqe òviy'o.

¹⁴ Nihqe okiw as nu nāp hintaqat akw nāp isinomuy unañwmoknaniqe òviy nu qa nātusita iayaway pas pavan mahtaknaniqee, nen nu pētuy ayo óyani.

¹⁵ Ispi suyan God hihsavo pumuy ayo yukukañw pu qa-Jew-sinmuy amuñaqw put aw tuptsiwni'yuñqamuy amumi pōhi. Noqw kurs as pantaniqw ya pumuy ahoy òmahtiwyaniqw hintani? Pay hapi sinom so'pumuy amuñaqw ahoy yesvani.

¹⁶ Pi kurs hak hihsak nōvay añqw God aw noaqw pahsat pay hapi sohsoy nōsiwhqa put himuata; pu kurs himutsokit ñaat pas hímuniqw pay hapi nantaqaat piw pas hímuniñwu.

¹⁷ Pi Jew-sinom ūyiwtaqat olive-tsokit anyuñwa; noqw uma qa-Jew-sinom nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit nantaqayat anyuñqw God ūyiwtaqat olive-tsokit nantaqayat ayo túkuhqe pumuy qeniyamuy ep umuy kwihpa; noqw uma nantaqayat amum olive-tsokit nukñwat pālayat tsōnantota.

¹⁸ Nihqe òviy uma nantaqayat amuhpenihqe qa pas hihtunihqey anyuñwni. Nikañw kurs uma pan wūwantote' uma tunatyaltotini, qa uma hapi ñayat taytoynaya, pi ñaat umuy taytoyna.

¹⁹ Noqw ka uma soon qa pañqaqwani: God itamuy kwihpaniqe òviy nantaqat ayo tutkita, kitotani.

²⁰ Panta. Puma qa tūtuptsiwaqw òviy pam pumuy ayo tutkita; noqw uma pi tuptsiwni'kahkañw hōñi. Oviy uma qa kāwuwantotat tunatyaltotini.

²¹ Susmataqpi God nantaqat ayo qa oya. Noqw kurs uma qa tūtuptsiwaqw pan piw pam soon umuy ayo óyani.

²² Meh, kurs uma añ wūwantotani, God pētuy amumi kwakwha, pu pētuy qa óokwatuwa; pam tuptsiwnit añqw lasyaqamuy qa òkwatuwa; nikañw umumiwat kwakwha, kurs uma

tuptsiwni'kahkañw hinwise' put unañwveyaniq'ö; taq uma qa panwise' pay uma soon qa piw ayo tutkitiwyani.

²³ Pu öviy piw puma kurs qatuptsiwniy añ pāpu qa hinwise' pay soon piw aw qa kwihpiwyani; pi God pumuy ahoy kwihpaniqey tuwi'ta.

²⁴ Pi God nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit añqw umuy túkuhqe it pas üyiwuqat olive-tsokit aw umuy kwihpa. (Pay as pi sinom qa panwat hintsatskañwu.) Nihqe kurs puma qatuptsiwniy añ pāpu qa hinwisq pam pas pavan pumuy piw nāp olive-tsokit aw ahoy kwihpani.

God's Mercy on All

²⁵ Noqw öviy'ö itupkomu, nu umuy it hihta tupkiwtañwuqat navoti'yuñwuiqat nāwakna, taq nāp hisat sen uma pas pavan wuwni'yuñqey pan nātsokanayani. Pay Israel-sinom haqami yantaqam unañwpeq qatālawmaya, hisat qa-Jew-sinmuy amuñaqaw sohsoyam namorstiwyaqam pay Jesus aw tōnaltiniqat pahsavoo.

²⁶ Noqw pahsat pu Israel-sinom sohsoyam ayo nõnakni, pi pan pey'ta: Ason hak sinmuy ayo Oyaniqa Sion añqw wunuptuni, nen Jacob tímuyatuy qakaptsiunañwayamuy alöntani.

²⁷ Hisat nu pumuy qaanhtipuyamuy ayo yukuqaw pep pu' puma nanaptani pan nu amumi pasiwni'taqata.

²⁸ Pi umuy lomatuawit kwusuyaqw God pumuy tuwqamuy pan pohtoylanta; nikañw pam wu'yamuyatuy namorstaqey tunatyawkañw pumuy tímuyatuy amumi unañway'ta.

²⁹ Pi God hakiy hihta maqe' pu sen hakiy wáñwaye' pas qa ahoy alöntañwu.

³⁰ Pay ura uma hisat hin God qa kaptsi'yuñqw pan puma pu' hapi put qa kaptsi'yuñwa; noqw uma put pantaqat ahpiy ökwatuwiwya.

³¹ Noqw pay öviy hapi pan piw ima qa kaptsi'yuñqe puma umumum God núokwayat makiwyani.

³² Pi God qakaptsiunañwat aw sinmuy sohsoymuy mātavi, sohsoymuy ökwatuwniqey tunatyawkañwo.

Praise to God

³³ Istáthihi God hihta añ suan wuwniat, pu navotiat qa haqami öwihinta! Kurs pi hin put navotiyat wihki'ta, piw tuwiyat mātsi'ta!

³⁴ Ispi puyaw hak haqam Tutuyqawhqat wuwniyat mātsi'ta? Hal ya hak put wuwan'ayaata?

³⁵ Hal ya hak put mohti hihta maqaqaw pam put aw ep ahoytani?

³⁶ Pi pam hapi sohsoy hihta yúkuhqe poniniytoyni'ta, pu put akw pas hímuniqey namtakni'ta. Nam pam sutsep tayawintiwa. Nam antaa.

12

Life in God's Service

¹ Öviy'ö itupkomu, nu umumi okiwhiñqawni: Uma God núokwayat u'ni'kahkañw hom'oyvihkat an soñawnen nāo'ye', umuhtokoy taytaqat God aw noayani. Yan uma put eñem sūpwaiyuñwe', put unañwveyani. Yan hapi uma umuh'unañwpeq put eñem tumalay'yuñwui.

² Piw uma yep qatsit tunatyayat qa añ hinwist puhutunatyay'kahkañw alönöt qatsit himuy'yuñqey pan hinwisni. Nen uma God tunatyaat hímuniqat navoti'yuñwui. Put tunatyaat lolma, súanta, piw pasiwta.

³ Pi nu God núokwayat makiwhqe sohsoymuy umumi pañqawni: Pay qa hak pas hímuniqey namiwuwantamantani; nikañw hak hin God añqw öqalat makiwhqey pan nāmi pās wūwamantani.

⁴ Pi hakiy tokoat qötöy'kañw, may'kañw, piw kuhkuy'tañwu; noqw qötöat nāp tumalay'ta; pu maat nāp tumalay'ta, pu kuk'at piw nāp tumalay'ta.

⁵ Pan hapi itam as kaysiwhkahkañw Christ tokoyat anyuñwa, piw nāvaañwantota.

⁶ God hapi núokway ahpiy itamuy nanāp öqalhuyta. Noqw öviy itam nanāp put akw moñwvasyani. Hak God eñem yuaataniqey tuwi'te' hin qapēvewnaqey pan yuaatani.

⁷ Hak sinmuy paañwaniqey tuwi'te' put hintsakmantani; hak sinmuy tutuqaynaniqey tuwi'te' tütutuqaynamantani.

⁸ Pu tükwhantaniqey tuwi'te' tükwhantani; pu hihta kuwaiwtaniqa piw su'qawkañw pantsakni; pu nuhtumi moñw'iwtaqa piw tunatyawkañw moñw'iwtani; pu hihta ep hakiy ökwatuwhqa piw hahlaykañw panhtimantani.

⁹ Pu uma qa suovaam nānami unañway'yuñwni; uma hihta qalolmat aw qa suhtaq'ewyani; uma lolmat aw hürs tsöpölöwyuñwni.

¹⁰ Uma nāvāsiani; nānatupkomuy pan nānami unañway'yuñwni; hak ayo sukwat tsokanamantani; nit qa nāp nātsotskanani.

¹¹ Qaöönakahkañw hihta hintsatskani; su'qawkahkañw Tutuyqawhqat eñem tumalay'yuñwni.

¹² Uma Christ amum kaptsi'tiwyaniqey aw tunatyawkahkañw hahlayyani; kānanvotyaqey añ nakwhani'yuñwni; yūmosa uma nāwakinwisni.

¹³ God sinomat hihta haqni'yuñqw pumuy uma añ paañwayamantani. Hak kiy ep sinmuy pās öoymantani.

¹⁴ Umuy okiwsahsanyaqamuy uma amuñem lolmat tūviñtotamantani. Uma nuhtumi pās kwakwhat yuaatotamantani, nen amumiq qa hiñqawamantani.

¹⁵ Uma hihta ep hahlayhtotiqamuy amumum hahlayhtotimantani; tsaykitaqamuy amumum piw tsaykitamantani.

¹⁶ Uma sun'unañwat hinwisni; qa kwivi'nañway'yuñwt añ ökiwyaqamuy amumi unañwtavi'yuñwni. Uma pas pavan wuwni'yuñqey qa pan umuhkwivi'nañway hinyuñwni.

¹⁷ Hakiy umuhpewi qalomáhinhtiqw qa aw ahoy nāooyamantani. Sohsokmuy sinmuy amutpik uma suan hinwisni.

¹⁸ Kurs pay hin pasiwtaniqw uma añ hin kuyyuñwe' pan sohsokmuy sinmuy amumum pās yesni.

¹⁹ Aw iunañwamu, uma hihta ep qa nāooyamantani, pay uma God itsivuyat qenitoy-nayamantani; pi pan pey'ta: Ason nu hapi hakiy eñem nāoyni, ason nu hihta ep hakiy aw ahoytamantani, kita Tutuyqawhqa.

²⁰ Paniqw öviy kurs uhtuwqa tsöñmokiwtawq um nopnani, pānaqmokiwtawq um hikwnani; pan pam hamanhtini. Um panhte' soñawnen put qötömi tövut páñalani.

²¹ Uma hihta qalolmat akw qa áñwutiwyat, lolmat akw uma qalolmat áñwuy'yuñwmantani.

13

Duties toward the State Authorities

¹ Uma sohsoyam añ momñwituy amumi tūqaykahkañw yesni; taq qa haqam hak öqalat pasiwtaqa qa God añqw put makiwa. Pi sohsoy moñwqeqni God ahpiy pasiwyuñwa.

² Paniqw öviy moñwit aw rohomnumqa God yukiyat aw rohomnumñwu; noqw rohomnumyaqam nankiwakw pantsatska.

³ Pi lomahinwisqam añ momñwituy qa mamqasyañwu, qalomáhinwisqam pi pumuy mamqasya. Noqw ya um hinoqw nāt moñw'iwyuñqamuy mamqasni? Um lomahinme' put ahpiy tayawniwni.

⁴ Pi pam God aňqw uňem lolmat öviy tumal'aya. Nikaňw kurs um hihta qaantsake' pay um maqas'iwatani; taq pam qa paysoq tunipi'ta. Taq pam God eňem hakiy qalomáhintsakqat aw nāoyniqey ep wunu.

⁵ Paniqw öviy uma soon aw qa tūqayyuňwi, nen uma itsívuyat aňqw ayo nõňakiwtani, piw umuh'unanwa pasiwyuňwni.

⁶ Pi yantaqw öviy uma hihta aň momn'wituy amumi siviwisni; pi puma God tumal'aymat it yantaqat yūmosa tumalay'yuňwa.

⁷ Paniqw öviy uma aň sohsokmuy hakimuy amumi put öoyyani; hakiy moňwit eňem sīvat ömalawhqat aw pammantani; pu pay hihita aň sīvat ömalawhqat aw pammantani; hakiy kaptsiwtaniqat kaptsi'yuňwmantani; pu hakiy tayawniwniqat uma tayawnayamantani.

Duties toward One Another

⁸ Uma qa hakiy aw hihta pöiwyuňwni, hal pay nānami unanway'yuňwniqey-saa, pi nuhtumi unanway'taqa hapi God tutavoyat anmanwu.

⁹ Pi yanta: Um nõmaqtsit qa sokoplawni, um hakiy qa nīnani, um hihta qa ūuyi, um hakiy hihta qa atsátoynani, um hihta qa uhhimuy qa tuňlay'tani, pu sen pay piw himuwa tutavoniqw pay hapi pam sohsoy it yanwat lavayit ep taňawta, it'a: Um pas nāmi hin unanway'taqey pan uhsinosnway aw unanway'tani, it ep'e.

¹⁰ Nuhtumi unanway'taqa sinosnway qa yūyuyhnaňwu; paniqw öviy nuhtumi unanway'taqa God tutavoyat aw antsani'ta.

¹¹⁻¹² Itam navoti'yuňqw hisat God itamuy ayo oye' itahtokoy alöntaniqat aw hayiňwiwta. Pay as qa pas itamuhaypniqw itam tūtuptsīwa. Soňawnen pi tōkila haqruhpa pay talhayiňwti. Noqw öviy itam soon qa havivokalyani, nen qatalpuve hintsatskiwhqat ayo yūkuyani, piw talpuve hintsatskiwhqat God tunipiyat antaqat ömahtotani.

¹³ Itam pās unanwat yesni, tälö'nihqat pan'i; haqam hihta qaunánwtalhintsatskiwhqat ep qe'yani, honaqkuyit akw qa hōnaq'iwyuňwni; nuvö'qatsit pu qaunánwtalqatsit aň qa hinwisni; qa nānwuy'yuňwni; qa nānami unanwtutuyyani.

¹⁴ Itam qa panyuňwt Tutuyqawhqat Jesus Christ qatsiyat tututskanayani, nen itahtunatyay eňem qa hihta hintsatskani, nen itam itahtokoy tuňlayiyat qa aň hinwisni.

14

Do Not Judge Your Brother

¹ Uma hakiy tuptsīwnit aň qa öqalat pās taviyamantani, nikaňw hihta tuptsīwniyat ep qa amum nānwuy'yuňwni.

² Pay suhka sohsok hihta tūmoytaniqey tuptsīwni'taňwu; noqw pu suhka qa öqala sikwit qa tūmoytaňwu.

³ Tūmoytaqa it qa tūmoytaqat aw qa ye'tay'tani; pu i' qa tūmoytaqa it tūmoytaqat aqw qa hiňqawlawni, taq God pay put kwusu.

⁴ Ya um haknihqe God tumal'ayayat aqw hiňqawlawu? Ason pi pam God-niqw sen suan hinmanwu, sen qa suan hinmanwu. Noqw nu nātuptsiwni'taqw pam soon qa suan hinmani; pi pam pan hinmaniqat God put eňem yūkuniqey aw öqala.

⁵ Suhka hihtawat talönnit pas hihtay'taňwu; pu sukwniqw pay sohsoy suntaňwu. Uma nanāp umuhwuwniy aň qa wiwsiyani.

⁶ Talönnit kaptsi'taqa Tutuyqawhqat eňem put kaptsi'taňwu, pu piw put qa kaptsi'taqa pay Tutuyqawhqat eňem put qa kaptsi'taňwu. Sikwit tūmoytaqa Tutuyqawhqat eňem put tūmoytaňwu, God aw put ep hahlayhtimaqee; pu i' put qa tūmoytaqa piw pay Tutuyqawhqat eňem put qa tūmoytaňwu, nihqe God aw hahlayhtima.

⁷ Pi qa hak sūneňem qatu, piw qa hak sūneňem mōki.

⁸ Pi itam yesqe Tutuyqawhqat eňem yēse; pu itam soe' Tutuyqawhqat aw yankahkaňw so'ni. Noqw öviy nāmahin pi itam yesni, sen so'ni, itam Tutuyqawhqat himumatu.

⁹ Pi yantaniqw òviy Christ mòki, pu ahoy tātayi, pam so'pumuy amumi-nikañw pu yesqamuy amumi tutuyqawniqe òviy'o.

¹⁰ Noqw ya um hinoqw uhtupkoy aqw hiñqawlawu? Hal ya um hinoqw uhtupkoy qahihtalawu? Pi itam sohsoyam Christ haqam sinmuy hin yukunaniqat atpip hoñvani.

¹¹ Pi ura yan pey'ta: Nu hapi suyan qatu, kita Tutuyqawhqa; noqw pan hapi pas suyan sohsoyam inumi tamòtshoñvani, noqw sohsoyam God aw nātuhualyani.

¹² Noqw òviy itam hapi sohsoyam God aw nālavaytani.

Do Not Make Your Brother Fall

¹³ Oviy itam pāpu nānamiq hihta añ qa hiñqawani; itam qa panyuñwt yanwat wūwantotani, qa hak tupkoy atpik hihta ep múnuqniqat hintsakni, sen hihta ep múnuke' qaanhtiniqata.

¹⁴ Pi nu navoti'ta, nu Tutuyqawhqaqat Jesus añqw pan tuptsiwa; pas qa himu nōsiwhqa nāp nahpe itséhee; nikañw himu hákiyiniqw itséheenen pam put eñem itséheeniñwu.

¹⁵ Noqw kurs uhtupko uhnōsiwhqay akw unañwmokq pahsat pay kurs um put aw qa unañway'taqat antani; um Christ hakiy eñem mokqat uhnōsiwhqay akw qa hovalani.

¹⁶ Oviy hapi uñniqw himu lolmanihqat qa hak put qalomáyuaatani.

¹⁷ Pi hak sikwit nōsqa, sen ovaalat hikwqa qa pam hapi God tunatyayat añ hinma, piw hak put qa nōsqa, sen qa hikwqa qa pam'i; nikañw hak suan hinme' piw kwakwhat unañway'te' put tunatyayat añ hinmani. Pam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy hahlayhpit pasiwtani.

¹⁸ Pam hapi Christ eñem tumalay'me' God unañwveni, pu sinmuy amumi lomahintani.

¹⁹ Noqw òviy itam hin yep pās unañwat yesniqey añ ò'qalyani, pu hihta akw nāwuñwnayaniqeyu.

²⁰ Um qa sikwit òviy God tumalay'at sakwítani. Pay as pas sohsoy himu nōsiwhqa kwan'eway'o; nikañw hak hihta tūmoytaqey akw hakiy unañwmoknaniqw pam qa súanta.

²¹ Pay hak tupkoy tunatyawkañw qa sikwínōsat pu sen ovaalat qa hīkwe' sen nāp hintsakpiy mēwe' sūanhtini. Noqw pep pu' put tupkoat put hintsakpiyat qa akw múnuqni, piw qa unañwmokni, piw qa tūtsakwiwtani.

²² Kurs um sikwit tūmoytaniqey qapēvewne' um God atpip nāla pantani. Ya um sikwit tūmoytaniqey nānakwhantoyna? Kurs um put akw qa nāsoontsane' um hahlayhpit epni.

²³ Pu i' wiwsikañw nōsqa hapi pay qalomáhinhtiñwu, pam qatuptsiwñi'kañw panhtiñwuniqe òviy'o; pi hak qatuptsiwñi'kañw hihta hintsake' qaanhtiñwu.

15

Please Others, Not Yourself

¹ Noqw òviy itam tuptsiwnit añ ò'qalt qaòqáwi'yuñqamuy amumi maqaptsi'yuñwñi, qa paysoq-sa nāp itahtunatyay hinhtotini.

² Itam sohsoyam itahsinosñwamuy òqawhtotaniqat òviy tunatyawyuñwñi.

³ Pi Christ pas nāp tunatyay hinhtiniqey qa pan tunatyawta, pi ura yan pey'ta: Umumiq hiñqawqamuy lavayiam inuhpe yēvaya. (Ura Christ Nay aw yan lavayhti.)

⁴ Pi hisat himu pēniwhqa itamuñem pēniwa, itam put ahpiy hihta tutuqayyaniqat òviy'o; noqw itam tutuvenit ahpiy òqalantiwe' hūrs hoñvani, nen God aw yanyuñwñi.

⁵ Nam God hakiy hihta añ kuyvanañwukañw pu hakiy òqalañwuqa umuy sun unañwtoynani, Jesus Christ hin tunatyay'taqat pan'i.

⁶ Noqw uma sunwuwñit, pu sunlavayit akw God, Itahtutuyqawhqaqat Jesus Christ Nayat tayawnayani.

The Gospel to the Gentiles

⁷ Piw uma pās nāooyani, Christ itamuy pās óyahqat pan'i, God pas hímuniqat òviy'o.

⁸ Noq̄w nu umumi pañqawni: Jesus Christ Jew-sinmuy amumi lavay'aya, God pas qa atsátaqat mahtaknaniqee, pu itahwu'yamuy amumi hin pasiwhtaqaqat aw añ antsantaniqee.

⁹ Noq̄w ima qa-Jew-sinom God núokwayat ep put pas hihtatotani, pi ura yan pey'ta: Yaniq̄w òviy nu qa-Jew-sinmuy amumi uñ pañqawni; nu uhnatñwaniy aw tawlawni, yan'i.

¹⁰ Pu piw pam pañqawu: Uma qa-Jew-sinom put sinomuyatuy amumum hahlayyani.

¹¹ Pu piw yanwata: Uma Tutuyqawhqat tayawnayani, sohsoyam qa-Jew-sinomu; uma put aw hahlayyani, sinom sohsoyamu.

¹² Pu piw Esaias yan lavayhti: Pay nāt Jesset ahpiy aniwhtiqa wunuptuni; nen pam qa-Jew-sinmuy amumi moñw'iwtani; noq̄w qa-Jew-sinom put aw yanyuñwani.

¹³ Nam God hakiy unañwvastoynañwuqa umuy hinhaqam hahlaytoyne' umuy kwakwhat unañwtoynani, umuy put aw tütuptsiwaq'ö. Nam pam umuy pās unañwvahsit huytani, Qahováriwtaqat Hiksit ahpiy'o.

Paul's Reason for Writing So Boldly

¹⁴ Itupkomu, pas nu umuy qapēvewnaq̄w uma lolmat pas pasiwyuñwa, pu itahtuptsiwniy sohsoq tuwi'yuñwa, pu uma nāö'qawnayaniquey pasiwyuñwa.

¹⁵ Nikañwo itupkomu, nu hihin qatuhtuskañw umumi penta, umuy ahoy hīhihta u'nananiquey tunatyawkañwo.

¹⁶ God nuy òkwatuwhq̄e nuy qa-Jew-sinmuy Jesus Christ āawnaniqat ayata, nu God añq̄w lomatuawit yuaataniqat òviy'o. Okiw as nu qa-Jew-sinmuy put aw noaq̄w Qahováriwtaqa Hikwsi pumuy put aw sūpwataq̄w God put pantaqat ep hahlayni.

¹⁷ Noq̄w òviy nu Jesus Christ amum God eñem hihta tumaltaq̄e ep tsúyakiwtani.

¹⁸ Nen Christ inuhpiy hihta hintsakqat-sa yuaatani; pam inuhpiy qa-Jew-sinmuy put aw tuqayvastotaniqat tumaltaq'ö. Pam lavayiy akw tumalta, pu hintsakpiy akw'a,

¹⁹ Pu kātutmalat hihta tuawi'yuñqat akw'a, God Hikwsiyat öqalayāt ahpiy'o. Noq̄w òviy nu Jerusalem-kitsókit añq̄w Illyricum-tutskwat aq̄w pahsavo lomatuawit Christ tuawi'taqat sohsoq yuaayku.

²⁰ Pu nu yan tunatyawta: Nu haqam Christ pay yuaatiwhqat qa pep lomatuawit yuaataniqeyu, taq ka nu pay hakiy kíyayhniyat ahpiy tukwtani.

²¹ Pay pi ura yan pey'ta: Hakimuy amumi qa āawnayaq̄w puma put nanaptani; pu put qa hisat nanaptaqam māmatsyani.

Paul's Plan to Visit Rome

²² Yantaq̄w òviy nu as piép umumiq̄niqey unañwtikañw itumalay akw sóontsaniwñwu.

²³ Noq̄w nu yepeq kurs pāpu haqaminiqey, pu nu as wūhaq yahsañwuy añ umumiq̄niqey tunatyawtaq̄e

²⁴ Oviy ason nu hisat Spain aq̄wnen umumiq̄ni; pay hisnen nu aq̄wnikañw umumi as yórikniqey wūwanta; nen nu umumum hihsavo hahlayhq, pu nu pañsoq̄niq̄w, uma nuy paañwayani.

²⁵ Nikañw nu nāt pay pu' Jerusalem aq̄w hoyta, God sinomuyatuy hihta haqni'yuñqat amuñem yawmaniqey òviy'o.

²⁶ Pi ima Macedoniat pu Achaiat ep tuptsiwñi'yuñqam hihta o'yaniquey ep hahlaykahkañw kuwahtoti, Jerusalem epeq God sinomuyatuy amuñaq̄w añ okiwhinyuñqamuy amuñemi.

²⁷ Puma hahlayhtoti, amumi yoniwyuñq̄e, pi God Jew-sinmuy amuhpiy qa-Jew-sinmuy lomatuawit āawnaq̄e pumuy ayo oya, soñawnen pumuy kuwahtiput huyta; noq̄w òviy qa-Jew-sinom soon it qatsit ep hihta himuy'yuñq̄e akw qa pumuy amumi unañwtapayani.

²⁸ Noq̄w ōviy ason nu yan it iayaway an hinhte' hihta oyiwhq̄at pumuy amumi noe' pep pu' nu umuhpa hinmakañw Spain aq̄wni.

²⁹ Noq̄w it nu navoti'ta: Pas nu umumiq̄ pite' umuy Christ āawnaq̄w pam inuhpiy umuy pas pavan ōq̄altoynani.

³⁰ Aw iunañwamu itupkomu, uma Jesus Christ aw tūtuṭsiwhq̄e nānami unañway'yuñwa, pan Hikwsit ahpiy tutuq̄ayyaq̄ee. Noq̄w ōviy nu umumi okiw pañq̄awni: Uma qa nātusi'kahkañw inuñem God aw tūviñtotani.

³¹ Noq̄w nu Judeat ep q̄atuptsiwni'yuñq̄amuy amuñaq̄w ayo taviwniq̄at uma inumum nāwakintotani, pu nu Jerusalem epeq̄ sinmuy amuñem hihta hinmaq̄at God sinomat pas pay okiw ōmahtotani.

³² Noq̄w God pan tunatyawtaq̄w nu hahlaykañw umumiq̄ pituni, nen umumum suyan unañwtini.

³³ Taay, nam hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa God sohsokmuy umumum yantaa. Nam antani.

16

Personal Greetings

¹ I' hapi Phebe, itahsiwa, Cencreat ep Jesus aw tōnawtaq̄amuy ayaamu, aw itahlo-manavoti.

² Noq̄w ōviy God sinomuyatuy hin hinyuññwuniq̄w uma pan put pās taviyani; nen uma aw unañwtavi'yuñwni, sen hakton ókiwa. Ura pam kaysiwhq̄amuy a'nō paañwa, pu nuy piwu.

³ Uma Priscilla pu Aquila, Christ Jesus ep inumi unañwtavi'taq̄amuy ōq̄alayani.

⁴ Taq̄ puma iq̄atsiy ayo táviniq̄e ōviy pēp mōki, noq̄w nu put ep pumuy amumi hahlayhti, piw qa nu'-saa, pas sohsoyam qa-Jew-sinmuy amuhpa Jesus aw tōnawtaq̄am piwu.

⁵ Pu uma piw pumuy kīyamuy ep tsotsvalyaq̄amuy ōq̄alayani. Uma aw iunañway Epenetus ōq̄alayani, Achaiat ep Christ aw mohti tuṭsiwhq̄ata.

⁶ Uma itamuy maq̄sontaq̄at Maryt ōq̄alayani.

⁷ Pu uma inuñaq̄wvituy Andronicus, pu Juniāt pumuy ōq̄alayani. Ura puma inumum sivilawhq̄amu; puma inupyeve Christ kwusut ayaiwyuñq̄amuy amuhpiy pavan mātaq̄nihqa amumi navotiwa.

⁸ Uma Tutuyq̄awhq̄at ep aw iunañway Amphias ōq̄alayani.

⁹ Uma Christ ep itahtumalsuñway Urbanet ōq̄alayani, pu aw iunañway Stachys piwu.

¹⁰ Uma Apelles ōq̄alayani. Pam pas antsa Christ aw tuṭsiwni'ta. Pu uma Aristobolus ep kīvituy ōq̄alayani.

¹¹ Uma inuñaq̄wviy Herodian ōq̄alayani, pu sohsokmuy Narcissus ep kīvituy amuñaq̄w Tutuyq̄awhq̄at aw tuṭsiwni'yuñq̄amuy piwu.

¹² Pu uma Tutuyq̄awhq̄at eñem tumalay'taq̄amuy Tryphenat-nikañw pu Tryphosat pumuy ōq̄alayani. Pu uma aw iunañway Persis, Tutuyq̄awhq̄at eñem a'nō tumaltaq̄at ōq̄alayani.

¹³ Uma Tutuyq̄awhq̄at ep namorstiwhq̄at Rufus ōq̄alayani, pu yúyata; pam inuy an nuy pās tavi'ta.

¹⁴ Pu uma Asyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, pu Hermes, pumuy ōq̄alayani, pu tuṭsiwni'yuñq̄amuy pumuy amumum yesq̄amuyu.

¹⁵ Uma Philologus, pu Juliāt, Nereus, pu siwayat, pu Olympus-nikañw pu sohsokmuy tuṭsiwni'yuñq̄amuy pumuy amumum yesq̄amuy ōq̄alayani.

¹⁶ Uma nānatupkomnihq̄ey pan na'q̄alantotani. Hāhaq̄e' Christ aw tōnawtaq̄am umuy ōq̄alaya.

Final Instructions

¹⁷ Noq̄w nu umumi pañqawni, itupkomu: Uma tunatyaltotini; taq hakim alönöt tutuqayhpit uma qa tuwi'yuñqat umuhpa tutuqaynayani. Puma umuy tsíkaye' umuy lasnayani. Noq̄w õviy uma qa nāunay'yuñwni; uma pumuy qa amu'puñalyani.

¹⁸ Taq pantsatskaqam Jesus Christ qa eñem tumalay'yuñwa, soq nāp tuñlayiy éñem-saa. Puma kwanwálvayiy pu nukwánwlvayiy akw añ ūunatuy ūnatoyñi'wisa.

¹⁹ Sinom sohsoyam umuy nanaptaq̄w yaw uma God lavayiyat añ hinwisa, noq̄w õviy nu umumum put ep hahlayi. Nu umuy hihta lolmat añ qaõwihinyuñwñiqat umuñem nāwakna, nikañw pay uma qalolmat qa eñem hintsatskaniqata.

²⁰ Noq̄w God hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa soon pas hisat umuhpiy Satan áñwutani. Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay núokwaat umumum yantani. Nam antani.

²¹ Itumalsuñwa Timotheus-niqw, pu Lucius-niqw, pu Jason-niqw, pu Sosipater inuñaqwvi puma umuy õqalaya.

²² Pu nu Tertius it pēnaqa Tutuyqawhqat añ umuy õqala.

²³ Gaius umuy õqala; pam hapi nuy-nikañw pu sohsokmuy Jesus aw tōnawtaqamuy kiy ep oyi'ta. Pu kitsókit sīvayat aw tunatyawtaqa Erastus umuy õqala, pu itahtupko Quartus pīwu.

²⁴ Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay núokwaat sohsokmuy umumum yantani.

Concluding Prayer of Praise

²⁵ Nam God tayawintiwni. Pam hapi umuy hurs hoñnaniqey aw õqalay'ta, nu nuhtumi Jesus Christ hin lomayuaataqat pan'í. God tūwaqatsit yúkuhqey añqaq̄w it lavayit tupka.

²⁶ Noq̄w sopkawtaqam sinom tuptsiwnit añ hinwisniqat õviy God sutsep qátuhqa yan tutaptaqe lavay'aymuy pēniyamuy ahpiy put pantaqat tunvotna.

²⁷ Noq̄w nam nāla suyan unañwtalwuwñi'taqa God yūmosa tayawintiwni, Jesus Christ añ'a. Nam antaa.

Paul CORINTH ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi mohti Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ ayaatnihqey aw wánwayniwhqa it penta, itahtupkoy Sosthenes ámuma.

² Itam Corinth ep God aw tōnawtaqamuy, Jesus Christ ahpiy sutsvo oyiwyuñqamuy, put sinomatniqey ōviy wánwayniwyaqamuy ōqalanta, pu sohsokmuy sohsovik Jesus Christ aw taqa'nañwtotiqamuy pīwu. Pam hapi pumuy Tutuyqawhqaamu, pu Itahtutuyqawhqa.

³ Nam núokwa, pu kwakwhaunañwa Itanay God añqw umumi pitsíwtaa, pu Tutuyqawhqaat Jesus Christ añq'ō.

Blessings in Christ

⁴ Pay nu yūmosa Inay God aw kwakwhatima umuhpee. Kwakwhat pi pam Jesus Christ ahpiy umumi núokway noa,

⁵ Umuy sohsok hihta qaōwíhintaqaat máqahqee. Kwakwhat pi pam umuy lavayhtuwit maqa, piw umuy suyan unañwtalwuwnitoyna.

⁶ Pi lavayi Christ yuaataqa umuhpe hūrs'iwma.

⁷ Noqw ōviy uma Itahtutuyqawhqaay Jesus hisat mātaqtiniqat maqaptsi'kahkañw qa hihta kuwahtiput ep rūrumnaya.

⁸ Pam hapi so'ñwamiq aw pahsavo umuy hūrs hoñnaqw, uma put talōnniyat ep qa hihta akw qalomáhinyuñw.

⁹ God hapi pas qaatsáy'ma. Noqw uma put Tiyat Jesus Christ amum yanyuñwiniqat ōviy umuy wánwayi.

Divisions in the Church

¹⁰ Noqw taa, itupkomu, nu Itahtutuyqawhqaay Jesus Christ natñwaniyat aw yankañw umumi okiwhiñqawlawni: Okiw uma sohsoyam sun yuaatotani; uma qa nātsikiwtani. Uma qa panyuñwt, sun wuwni'kahkañw, sun tunatyawkahkañw, sūp hinwisni.

¹¹ Taq ima Chloet sinomat inumi umuy hin tūawvaya, itupkomu, yaw uma nātsikiwyuñwa.

¹² Noqw it nu pañqawu: Yaw uma nánap pañqaqwa: Nu Paul ámuma; noqw Nu'wa Apollos ámuma; noqw Nu'wa Cephas ámuma; noqw Nu'wa Christ ámuma, yaw uma kitota.

¹³ Noqw nu umuy hihta tūviñtani: Ya Christ qa sūpwa? Ya Paul umuñem nahoylehtsit aw muilti? Ya uma Paul natñwaniyat aw kūyit akw tuvoylatoti?

¹⁴ Pas nu God aw hahlayhti. Kwakwhat pi nu qa haqawat umuy kūyit akw tuvoylata, hal pay Crispus-nit pu Gaius púmuy-saa.

¹⁵ Taq nāp hisat pi sen haqawa nu nāp inatñwaniyat aw tūtuvoylataqaat pañqawni.

¹⁶ Pu piw nu Stephanas ep kīvituy kūyit akw tuvoylata. Pu ahpiy pay nu suhpan qa hakiy piw kūyit akw tuvoylata.

¹⁷ Pi nu kūyit akw tūtuvoylalawniqat nuy Christ qa pan ayata; pi nu lomatuawit yuaataniqat nuy ayata. Noqw nu lavayhtuwit qa akw yuaata, taq nāp hisat ka Christ nahoylehtsiyat ōqalaat qa hímuniwhitini.

Christ the Power and the Wisdom of God

¹⁸ Pi nahoylehtsi yuaatiwhqa añ só'iwwisqamuyniqw pay an'eway hímuu; nikañw itamuy ayo nõnakiwtaqamuyniqw pam God ōqalaata.

¹⁹ Pi ura yan pey'ta: Nu a'nō wuwni'yuñqamuy wuwantuwiyamuy súlawhtani, pu nu qaūunaty matstuwiyamuy sóontsanhtani, yan'i.

20 Taay, noqw hak hihta an suan wuwni'tañwuqa haqam hak hímuu? Ya hak tutuven-tuwi'tañwuqa haqam hak hímuu? Ya hak yep qatsit ep hihta an hiñqawmaqa haqam hak hímuu? Ya God yep qatsit ep wuwantuwiw qa hamanhintsana?

21 Pi God súanwuwni'kañw yan yukuqw, ima yep qatsit an hinwisqam nāp wuwniy qa ahpiy put tutwa. Noqw pahsat pu pam yan unañwti: Pam lavay'aymuy amuhpiy yuaate', hakimuy put aw tūtuptionsiwaqamuy ayo óyaniqey pan'i, nāmahin pi as haqawatuyniqw pam lavayi pas an'ewayniq'ö.

22 Pi Jew-sinom kātatayhpit hihta tuawi'taqat tuñlay'yuñwa, noqw Greek-sinom súanwuwnit hepnumya.

23 Noqw pi itam Christ nahoyehtsit aw muiwhqat yuaatota; imuy Jew-sinmuy amumi tönökpit anta, pu imuy Greek-sinmuyniqw pam an'eway hímuu.

24 Nikañw imuy Jew-sinmuy pu Greek-sinmuy amuñaqw wāñwayniwyaqamuy amumi-wat Christ hapi God öqalaata, piw God súanwuwniata.

25 Pi nāmahin pi God wuwniat hihta ep an'ewakwniqey mātaqtiquw, pam sinmuy amuh-penihqe pas pavan wuwni'ta; noqw nāmahin pi pam hihta an qa öqalaniqey mātaqte' pam sinmuy amuhpenihqe pas pavan öqala.

26 Pi uma hakim wāñwayniwyaqey navoti'yuñwa, itupkomu, qa wūhaqnihqam yep qatsit ep pas pavan wuwni'yuñqam wāñwaniwya, qa wūhaqnihqam ö'qaltu, qa wūhaqnihqam pavansinomu.

27 Pi God hihta sinmuyniqw yep qatsit ep an'e'wakwnihqat namorsta, imuy a'nö wuwni'yuñqamuy hamantoyraniqe öviy'o; pu pam sinmuy amuñaqw yep qatsit ep hihta qaöqálat namorsta, an hīhihta öqalat hamantoyraniqe öviy'o.

28 Pu God yep qatsit ep hīhihta hin'e'wakw, hīhihta susqahimunihqat enañ namorsta, pu hikispi pam hīhihta qahaqamyat namorsta, hīhihta pasiwyuñqat qahaqamtaniqe öviy'o.

29 Noqw öviy kurs hak put atpip kwiviyuaatani.

30 Noqw pi uma hapi put ahpiy Christ Jesus ep hinwisa. Noqw God put ahpiy itamuy súanwuwnitoyna, itamuy súanyuñwniqat yukuna, itamuy nāmi lasna, itamuy qenivo oya.

31 Hin pey'taqat antani: I' hak himuiwtaqa Tutuyqawhqat ep himuiwtani.

2

The Message about Christ on the Cross

1 Pu nūu, itupkomu, ura nu umumi pítuhqe, lavayhtuwit, pu wuwantuwiw ayo yukut, okiwhinkañw umuy God tunatyayat āawna.

2 Nu umumum yankañw yan na'qala: Pas Jesus Christ nahoyehtsit ep nīniwhqat put-sa tuwi'taniqeyu, qa hihta piwu.

3 Nihqe nu umuhpa' hinmakañw, pas qaöqálaninwu; hin unañway'kañw, pas tururu-tima.

4 Ura nu lavayit yuaataqe, sen tūaawnaqe tuhislavayit qa akw yuaata. Pi tuhislavayi pay sinmuy amuhpiy'o. Noqw nu qa pan yuaatat, Hikwsit öqalayay akw umuy tuptionsiwna.

5 Noqw yan umuhtuptionsiwni qa sinot wuwantuwiyat ep wunut, pas God öqalayay ep wunu.

God's Wisdom

6 Pay as pi itam an tukswiyuñqamuy amuhpa' pas wuwantuwiw yuaatota. Noqw pam wuwantuwi qa yep qatsit ahpiy'o, piw qa yep qatsit ep mohpeqyaqamuy amuhpiy'o. Pi puma tūwayawisa.

7 Itam pi God wuwantuwiyat tupkiwtañwuqat yuaatota, it'a: God hisatñahaqaw itamuy pas momi óyaniqey pasiwna.

8 Noqw yep qatsit ep moñw'iwyuñqam qa haqawa it navoti'ta. Kurs puma put navoti'yuñwe', soon Tutuyqawhqat lolmat tālawñway'taqat nahoyehtsit aw muayani.

⁹ Noq̄w God hihta qaöwíhintaqat put aw unañway'yuñqamuy amuñem na'sasta. Noq̄w qa hak put pantaqat posiy akw aw yori, pu piw naqvuy akw put qa navota, pu piw qa hisat unañwmiq paki.

¹⁰ Nikañw God Hikwsiy ahpiy itamumi put mahtakna. Pi Hikwsi sohsok hihta añ purima, hikis God suyan unañwtalwuwniyat pas qa mätisiwtaqata.

¹¹ Puyaw hak sino sukw sinot unañwayat aw navoti'ta? Pay pas nāp hikwsiat ahson-venihqa put navoti'ta. Noq̄w pan piw qa hak sino God unañwayat aw navoti'ta, pas put Hikwsiat-saa.

¹² Noq̄w pi it Hikwsit itam makiwyaq̄w pam qa yep qatsit ahpiynit God ahpiy'o. Noq̄w yan itam God itamuy hihta paysoq máqahqat mätsi'yuñwa.

¹³ Nihqe itam put pantaqat piw yuaatota. Itam hihta yuaatotaqe, sinot wuwantuwiyat qa ahpiy put tutuqayya; noq̄w pay Qahováriwtaqa Hikwsi itamuy put tutuqaynaq̄w, itam Hikwsit añ hinwisqamuy amumum yuaatotaqe, hīhihta Hikwsit añ qatsqat namimah-takintota.

¹⁴ Noq̄w i' hak nāp tunatyay añ hinmaqa hihta God Hikwsiyat añqwnihqat pas qa ömahtañwu, putniq̄w pi pam an'eway'o. Noq̄w pam pas hikwsit ahpiy māmatsniwñwuniq̄w, öviy kurs hin pam put māmatsni.

¹⁵ Noq̄w pay i' hak Hikwsit añ hinmaqa sohsok hihta añ tuwantima; noq̄w soon hak sino put aw tuwanlawni.

¹⁶ Puyaw hak Tutuyqawh̄qat tunatyayat mätsi'taqe put aw tutaplawni? Pi itam Christ wuwniyat pasiwyuñwa.

3

Servants of God

¹ Pu nūu, itupkomu, kurs nu hin umuy Hikwsit añ hinwisqat pan umumi yuaatani. Pay nu umuy nāp tunatyay añ hinwisqat pan umumi yuaata, umuy Christ ahpiy qatsit aw pu' pas tihtiwayaqat pan'i.

² Nu umuy pīhut nopna, qa hurut nōvata, ispi uma pew pahsavohaqami kurs hin kātotiniq'ö. Híkispi nāt uma kurs hin put kātotini.

³ Taq uma nāt umuhtunatyay añ hinwisa. Pi yaw umuñaq̄w haqawat nānami unañwtutuyyakañw, pu nāñwuy'kahkañw, nātsikiwta. Ya uma qa nāp umuhtunatyay añ hinwisa? Ya uma yep qatsit ep sinmuy qa amún hinwisa?

⁴ Oviypi haqawa, Nu' Paul ámuma, yaw kitalawh̄q, pu suhka, Nu' Apollos ámuma, yaw kitalawh̄q, ya uma panyuñqe, qa nāp umuhtunatyay añ hinwisa?

⁵ Puyaw Paul hak hímuniq̄w öviy'o? Puyaw Apollos hak hímuniq̄w öviy'o? Pi uma pay pumuy ayaiwtaqamuy amuhpiy tütuptsiwa. Pay Tutuyqawh̄qa hapi itamuy nanāp tumalhuyta.

⁶ Noq̄w öviy soñawnen nu ūya; noq̄w Apollos añ hikwna. Noq̄w pay God put wuñwna.

⁷ Noq̄w öviy pay i' uylawh̄qa qa hímuu; pu piw añ hīhikwnaqa. Pi God put wuñwnaqa pam pas'i.

⁸ Noq̄w i' uylawh̄qa, pu añ hīhikwnaqa puma sun tumalay'ta. Nihqe puma nan'ik hin tumaltaqey ahsatiy ömahtani.

⁹ Pi itam God amum sumitumalay'ta. Noq̄w uma God ūiyat anyuñwa. Uma God kīyat anyuñwa.

¹⁰ God núokwanikañw inuñem pan yukuq̄w, nu pas wuwni'taqat kītuwi'taqat pan yay-hniyat yuku. Noq̄w pu suhka put atsve tukwlawu. Nikañw hak put ep hin tukwlawh̄qey ep tunatyaltimantani.

¹¹ Pam tukwyayhni pay yukiwa. Noq̄w kurs hin hak piw sukw tukwyayhnani. Pi Jesus Christ hapi pam tukwyayhni.

¹² Noqw kurs haqawa it tukwyayhnit ep sikavalasivat, qötsásivat, a'nö hihkay'yuñqat o'wat, kohot, tūsaqat, sen söhövosqatuñwut akw tukwtaqw,

¹³ Sohsokmuy sinmuy añ nanāp tumalaam mātaktini, pi talōñnit ep pam qōhit akw suhputsniwni. Noqw qōhi sohsokmuy sinmuy tumalayamuy aw pohte', put hin hintaqat susmataqtani.

¹⁴ Kurs haqawat tumalaat put tukwyayhnit ep tukwtiwhqa qa hinhtiqlw pam put ep hihta ahsatiy ömahtamantani.

¹⁵ Pu haqawat tumalaat ūwikq pam pas sohsok kwayhmantani. Nīkañw pay as pam ayo yámakiwtani; nīkañw pay hakiy qōhit añqw ayo yámakqat pantamantani.

¹⁶ Uma hapi God kīyat anyuñwa; noqw God Hikwsiat umuhpe ki'ta. Ya uma it qa navoti'yuñwa?

¹⁷ God kīyat hovalaqat God hapi put hovalani, pi God kīat pas hímuniq'ö; noqw uma hapi put kīmatu.

¹⁸ Uma hapi qa haqawa nāmi yētani. Kurs umuñaqw haqawa yep qatsit ep a'nö wuwñi'taqey pan nāmi wūwante' pam nūanhimuniwhtini, nen pu' pas antsa wuwñi'vani.

¹⁹ Pi yep qatsit añqw wuwantuwi God-niqw an'eway'o. Pi ura yan pey'ta: Pam a'nö unatwi'yuñqamuy nāp unatwiyamuy akw pumuy kwihkwisna.

²⁰ Pu piw yan'i: Tutuyqawhqa a'nö wuwñi'yuñqamuy wuwñiyamuy navoti'taqw pam haktonsaa.

²¹ Paniqlw öviy qa hak sukw sinot pas hímunihqat yuaatamantani. Pi sohsoy himu umuhhimu,

²² Sen Paul, sen Apollos, sen Cephas, sen tūwaqatsi, sen qatsi, sen mokiwu, sen himu pu'yaqa, sen himu nātoniqa. Pas sohsoy himu umuhhimu.

²³ Noqw uma Christ himumatu. Noqw Christ God himuata.

4

Apostles of Christ

¹ Itam Christ ayamatu, pu God tunatyayat tupkiwtañwuqat aw tunatyawta. Hak pay pan itamuy tuway'tamantani.

² Noqw sam pi i' hak hihta aw tunatyawtaqa soon tumalay qa añ súanmaniqat aw tuñlayiwtañwu.

³ Noqw kurs uma inumi tuwantotaqw, sen sinom hisat inumi tuwantotaniqey tokil-totaqw, pay nu soon put ep hin unañway'tani. Owi, híkispi nu qa nāp nāmi tuwanlawu.

⁴ Pay as pi nu qa hihta nāmi tuway'ta. Nīkañw pay nu qa put akw qenive wunu. Pi Tutuyqawhqa hapi inumi tuwanlawni.

⁵ Paniqlw öviy uma hihta ep qa āpiy pay sūyukuyamantani, hisat Tutuyqawhqaqat pítuniqat aw pahsavoo. Ason pi pam hihta qatālat ep tupkiwyuñqat aw tālawnani, pu u'nāñwpa' tutnatyat mātaqtani. Noqw pep pu' qa hak qa God añqw nāp ahsatiy ömahtamantani.

⁶ Nu umumi nālavayhti, pu Apollos piwu, uma itamuhpa' hihta tuwi'vayaniqat öviy'o. Noqw pep pu' uma hakiy pās aw wūwaye', qa haqawat aw qa kwañwátayuñwt, sūkwat-sa tsokanayamantani. Uma hin pey'taqat qa yuhke'yani.

⁷ Ya hak uñ sukw hakiy añqw alōnta? Puyaw um hihta himuy'taqey put qa makiwa? Noqw kurs God uñ hihta maqaqw, ya um hinoqw piw put ep pas nāhihtay'ta, pam qa kuwahtiput pan'i?

⁸ Nūwupa uma nānasna. Nūwupa uma kāhaktoti. Pas uma momñwituy amún moñw'iwyuñwa qa itamum yankahkañwo. Is as uma pas antsa moñw'iwyuñqw itam umumum moñw'iwatani.

⁹ Pi nuy wūwaqw God itamuy ayaiwyuñqamuy pas nuhtuñk oya, itamuy mokiwuy aw oiywyuñqat pan'i. Pi God hoñviaymat-niqw, pu sinom sohsoyam itamuy-sa pās piptsantotaniqat pan itamuy yuku.

10 Itam Christ tunatyawyuñqey put ep núanhihtuu; noqw úmawat Christ añ a'nö wuwni'yuñwa. Itam qaöqáwi'yuñwa; noqw úmawat a'nö ö'qaltu. Uma kaptitiwya; noqw ítamwat pevewinhinyuñwa.

11 Itam pewhaqami pahsavo tsönsöiwta, pu pānaqsöiwta, pu qa yuwsí'yuñwa. Noqw sinom itamuy wuvatinumya. Itam haqam yesniqey qa suyan tuway'numya.

12 Pu itam maqsonlalwa, nāp itahmay akw tumalay'yuñqee. Sinom itamuy qalomásavitotaqw, itam hahlayhpit akw tūöqalantota. Itamuy okiwsahsanyaqw itam nānakwhani'yuñwa.

13 Itamumiq hiñqaqwaqw itam amumi pās kwakwhavewat yuaatota. Pas itam tūwaqatsit ep hihta tuyoy'ewakw panyuñwa. Nihqe pewhaqami pahsavo itam sohsok hihta añqw maspiwhqat panyuñwa.

14 Nu umuy hamantoyraniqey qa pan tunatyawkañw ïit penta. Pi uma pas aw iunañwam itimniqw, öviy nu umuy u'nana.

15 Pay as pi qaan'ewakw hintaqam tahtaqt Christ ep umuy tutuqaynayaqw, pay uma sūkw nay'yuñwa. Pi nu lomatuawit ahpiy Christ Jesus añ umuy aniwna.

16 Paniqw öviy nu umumi okiwhiñqawlawni: Uma inumi nanawinyani.

17 Pi nu yaniqw Timotheus, pas aw iunañway itiy, Tutuyqawhqat añ suan hinmaqat umumiq tavi. Ason pam nuy Christ ep hin hinmaqat umuy añ ahoy u'nanani, piw nu hāhaqe' Jesus aw tōnawtaqamuy hihta tutuqaynaqata.

18 Noqw yaw uma haqawat a'nö unañwtoti, suhpan ka nu pay qa pítuniqat paniq'ö.

19 Noqw pi nu qa sōwunit umumiq pítuni kurs Tutuyqawhqa pan tunatyawtaq'ö. Nen nu imuy a'nö unañway'yuñqamuy lavayiyamuy qa aw unañwtapni, panis pumuy öqalayamuy-saa.

20 Pi God moñwtunatyat qa lavayit añ pasiwta. Pi pam öqalat-sa añ pasiwta.

21 Noqw ya hintani? Nu umumiqnen sen wuvahpi'kañwni? sen nami'nañwat himuy'kañw, pu pās unañway'kañwni? Ya uma hihtawat nānawakna?

5

Immorality in the Church

1 Pay pas antsa lavaytaqw yaw umuñaqw haqawa qahopqatu. Yaw uma haqawa nay nōmayat amum qatu. Noqw híkispí ima añ qatuptsiwni'yuñqam qa pan hinwisa.

2 Noqw tuwat soq uma himuiwyuñwa, as uma put ep qahahlayhtotinikahkañwo; nihqe it hakiy panhaqam hinhtiqtat umuñaqw ayo hóroknayani.

3 Noqw nāmahin pi as nu qa pep umumum yankañw, nu yūmosa umuy u'ni'ta. Nihqe nu hakiy yanhaqam hinhtiqtat añwu pay eñem yuku, pas antsa umumum yantaqey pan'i.

4 Noqw öviy uma ihikwsiy amum Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ natñwaniyat añ sūvo tsovalte', Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ öqalayay yankahkañw,

5 Hakiy put panhaqam hintsakqat Satan aw noayani, tokoat sūlawhtiniqat öviy'o; noqw hikwsiat Tutuyqawhqaqat Jesus talönniyat ep ayo yámakiwtani.

6 Uma put ep himuiwyuñqe qa súanhtoti. Ya hihsayhoya pēkeni sohsok paqwrit pēkenañwuqat uma put qa navoti'yuñwa?

7 Oviy uma hisatvekenit ayo qenitote', puhuvaqwrit panyuñwni, pi uma pas antsa qapekén'oyiwyuñwa. Pi ura Christ Amutsva Yūmosanihqat ep mañat an itamuñem taviwa.

8 Noqw öviy itam soñawnen hisatvekenit qa yankahkañw nōviwhqat hintsatskani. Pam pēkeni qaunañwtalqatsit, pu nukpanqatsit tuawi'ta. Nikañw uma pōlavikit qapekén'oyiwhput, unañwat antsanihqat, piw qaatsanihqat tuawi'taqat yankahkañw put hintsatskani.

9 Ura nu umumi pēnaqe, uma qahopíyesqamuy qa amu'puñalyaniqat nu umumi pañqawu.

¹⁰ Nikañw nu pay qatuptsiwni'yuñqamuy qahopíyesqamuy qa pumuy pañqawu, pu kan'ewtunatyay'yuñqamuyu, pu hihta tukwhantotaqamuyu, piw nāp yukit aw nāwakintotaqamuyu. Pantaniq̄w soon uma nawus it qatsit añq̄w qa ahpiyyani.

¹¹ Noq̄w nu hapi pu' piw yanwat umumi penta: Sen haqawa tuptsiwni'taqey pañqawhqa qahopíhintsakni, sen kan'ewtunatyay'tani, sen nāp yukit aw nāwakintani, sen nuhtumiq̄ hiñqawni, sen honačkuyit hīhikw̄ni, sen hihta tukwhantaniq̄w, uma put hakiy pantaqat qa a'puñalyani. Uma hakiy pantaqat qa amum nōñösamantani.

¹² Pi nu Jesus qa aw tōnawtaqamuy amuñem pas piw hin yuykuniqey qa pan ayaiwta. Puyaw qa uma umumi tōnawtaqamuy amuñem hin yuykuya?

¹³ Ason pi imuy qa aw tōnawtaqamuy God hapi hin yukunani. Paniq̄w òviy uma put hakiy nukpanat umuhpiy ayo hóroknayani.

6

Lawsuits against Brothers

¹ Is uti, kurs umuñaqw haqawa suk̄w amum hihta ep hinhte', momñwituy qaanhinwisqamuy amutpip put hin hepniquey suhtaq'ewni? as pam God sinomuyatuy amutpip put mohti hepnikañwo?

² God sinomat tūwaqatsit ep sinmuy amuñem hinwat yukuni'wisni. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Noq̄w kurs pantaniq̄w, ya uma hinoq̄w añ hihta susqahinyuñqat qa nāp hin yuykuya?

³ Itam hoñvia'yatuy hinwat yukunayani. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Noq̄w tis pi òviy itam yep qatsit ep hihta hinyuñqat aw suan wūwayani.

⁴ Noq̄w ason uma hihta pay yep qatsit ep hinyuñqat ep hin yukunayanik, ya uma God aw tōnawtaqamuy amuñaqw haqawatuy suspevewinhinyuñqamuy put aw o'yani?

⁵ Nu umuy hamantoynaniqe òviy yan lavayhti. Puyaw pas qa haqawa umuñaqw pavan wuwni'ta? Puyaw pas qa haqawa nātupkomuy amutsve hihta aw hin wūwaniqey tuwi'ta?

⁶ Noq̄w òviy soq̄ tuwat nātupkom haqam hin yukiltiñwuqat aw nāwikvañwu, hikis piw qatuptsiwni'yuñqamuy amumii.

⁷ Pay òviy pas suyan uma it ep qaanhinwisa, ispi uma haqam hin yukiltiñwuqat aw nātsamvantaqee. Ya hinoq̄w tis nāpi uma hihta ep qaantsaniwye', put ep nakwhani'yuñw̄ni? Ason hak umuy hihta nawhkiniq̄w uma put ep qa unañwtuyvayamantani.

⁸ Noq̄w uma soq̄ qa suan hinwisa. Hikis pi uma pas umuhsinomuy hihta nawhki-lalwa.

⁹ Añ qa suan hinwisqam soon God moñwtunatyayat ep amuñem qe'nini. Ya uma it qa navoti'yuñwa? Uma qa nāunay'yuñw̄ni. Soon tokot sokoptotaqam God moñwtunatyayat aw yuñni, pu nāp yukit aw nāwakinwisqamu, pu qa nāp himuy amum hintsatskaqamu, pu wutihinyuñqamu, pu tahtaqt tahtaqtuy amuhpa' nāhahlaynayaqamu,

¹⁰ Pu uuyiñwtu, pu hihta kan'ewtunatyay'yuñqamuyu, pu honačkuyit hīhikwyaqamu, pu nuhtumiq̄ hiñqawqam, pu hihta tusoqtukwhantotaqamu. Pan hinwisqam soon God moñwtunatyayat ep amuñem qe'nini.

¹¹ Noq̄w ura as uma haqawat panhaqam hinwisa. Noq̄w pay God Itana Hikwsiy ahpiy umuy pāhoma, umuy nēñem sinota, umuy súanyuñqat yuku, Itahtutuyqawh̄qay Jesus natñwaniyat añ'a.

Use Your Bodies for God's Glory

¹² Haqawa ka pañqawni: Pas as sohsoy himu inuñem súanta. Antsaa; nikañw pay qa sohsoy lomahinta. Pas as sohsoy himu inuñem súanta; nikañw pay nu qa hihtawat akw añwutiwniqey nakwhani.

¹³ Nōsiwhqa hakiy ponoyat eñem yukiwtañwu; pu hakiy ponoat nōsiwhqat eñem yukiwta; nikañw pay God pumuy lõp watuy sұлawhtani. Noqw hakiy tokoat hapi nuvõt qa eñem yukiwta; pam Tutuyqawhqa eñem yukiwta; noqw Tutuyqawhqa tokoy eñem qatu.

¹⁴ Noqw God hapi Tutuyqawhqa ahoy tātayna; nihqe piw nāt itamuy ahoy tātaynani, nāp öqalay akw'a.

¹⁵ Puyaw umuhtoko Christ tokoyat aw wiwyuñqat uma put qa navoti'yuñwa? Noqw ya sen nu Christ tokoyat aw wiwyuñqat ayo oyat, tokoy huhyaqat aw put awiwhtoynani? Sóoni.

¹⁶ Soh! Puyaw i' tokoy huhyaqat amum hintsakqa put amum sūka tókoniñwuqat uma put qa navoti'yuñwa? Pi puma lõyöm sūkamantaniqat ura God pañqawu.

¹⁷ Noqw pi Tutuyqawhqa aw hūrs'i wtaqa put amum sūka hikwsiniñwu.

¹⁸ Huvam nuvöqatsit añqw watqaa. Sohsoy qaanhtipu sinot ahpiy hintsatskiwhqa qa tokoyat ep hintsatskiwa. Noqw pay nuvöhinmaqa hapi nāp tokoy ep qaantsakñwu.

¹⁹ Soh! Ya uma it qa navoti'yuñwa? Qahováriwtaqa Hikwsi God ahpiy umumi noiwhqa umuhpe pakiwtaqw, umuhtoko put kīata? Noqw öviy uma qa nāp nāhimuy'yuñwa.

²⁰ Pi uma pas pavan hihta hihkay'taqat akw tuiwya. Öviy uma umhtokoy, pu umuhhikwsiy God himuyat añ put tayawni'yuñwani.

7

Questions about Marriage

¹ Taay, noqw ura uma hīhihta ep inumiq pēnayaqw pam pu'ni. Pay tāqa qa nōmataniqw, pam put eñem lolma.

² Nikañw pay nāphisat sen sinom nuvöhinwisq, öviy pay uma añ nanāp tahtaqt nōmay'yuñwani, pu momoyam añ nanāp puwsuñwani'yuñwani.

³ Tāqa nōmay makiwayat aw put noi'tamantani; pu pay piw an wuhti puwsuñway tavi'tamantani.

⁴ Hakiy nōmaat tokoy aw qa nāp mónwiniñwu, put puwsuñwaat put aw mónwiniñwu. Pu pay piw an hakiy puwsuñwaat tokoy aw qa nāp mónwiniñwu, pi nōmaat put aw mónwiniñwu.

⁵ Hakim nāmi qa nākawintimantani, ason pay hakim pas nāmi pan yuke', pu' hihsavo panhtimantani, hakim napwalni'kañw, nāwakinpit aw yuki'taniqey öviy'o; nit pu ason hakim piw nāmimantani, taq ka Satan hakimuy qa namituyqawi'taqat ep pumuy amumi unahepmantani.

⁶ Nikañw hapi pay nu yan pēnaqe it umuy nakwhana, qa ayata.

⁷ Nuyniqw pi as sohsoyam inunyuñwniqw pam amuñen lomahintani. Noqw pay pi sohsoyam God añqw nanāp hin makiway'yuñwa, suhka yanwatniqw, pu mi'wa piw tuwat panwata.

⁸ Noqw öviy nu añ imuy qa nōmay'yuñqamuy, pu qa puwsuñway'yuñqamuy-nikañw pu koñnanalvutuy amumi pañqawni: Pay uma pas inún hinyuñwniqw as pam umuñem lolma.

⁹ Nikañw kurs pay uma qa namituyqawyuñwniqw, pay hak hakiy ámumtini. Pi hakiy ámumtiniqw pam pantaqa nuvömokiwuy añ kānavoti'taniqat epnihqe pavan lolma.

¹⁰ Pu añ hakim ámum'iwyuñqamuy nu amumi tutapta, nikañw pay qa nūu, i' Tutuyqawhqa: Wuhti puwsuñway qa mātāpmantani.

¹¹ Nikañw kurs pam put mātave', pay pam nalqatmantani; sen pay ahoy puwsuñway amum namivöhiknik panhtimantani. Pu i' tāqa nōmay qa mātāpmantani.

¹² Pu ahpiy mímuwatuy nu' amumi pañqawni, qa Tutuyqawhqa: Kurs hakiy tuptsiwni'taqat nōmaat qa tuptsiwni'te' nāt put amum qátuniqey nāwaknaqw pay pam put qa mātāpmantani.

13 Pu kurs wuhtit puwsuñwaat qatuptsiwni'te' nāt put amum qátuniqey nāwaknaqw pay pam put qa mātapmantani.

14 Pi i' qatuptsiwni'taqa tāqa nōmay atsviy God awwat sutsvo taviwta. Pu i' qatuptsiwni'taqa wuhti puwsuñway atsviy God awwat taviwta. Pi as qa pantaniqw umuhtim hovariwyuñwni; noqw pay hapi puma God awwat oyiwyuñwa.

15 Nikañw kurs i' qatuptsiwni'taqa ahpiyninik, pay pi ahpiymantani. Pay i' tuptsiwni'taqa tāqa, sen wuhti, pantaqat ep qa sómiwtañwu. Pi God itamuy uyiawtaqat qatsit aw wáñwayi.

16 Ispi yantaq'ö, wuhti, ya sen um uhpuwsuñway Christ aw tuyqawvaniqey hin navoti'ta? Pu um'i, tāqa, ya sen um uhnōmay Christ aw tuyqawvaniqey hin navoti'ta?

Live as God Called You

17 Noqw pay pi God añ sohsokmuy nanāp hin qatsihuytaqw, pu hakiy hin hintaqat Tutuyqawhqa put wáñwayhq, hak pan hinmamantani. Yan hapi nu sohsovik Jesus aw tōnawtaqamuy amunawit yuki'ma.

18 Sen haqawa poñotkit akw tuvoylaiwkañw wáñwayniwe', pay pam put tuvoylat qa ayo yúkuni. Sen haqawa qa poñotkiwkañw wáñwayniwe' pay pam qa poñotkiwni.

19 I' poñotki pay qa hímuu, pu i' qa poñotki pay piw qa hímuu; pi God tutavoyat añ hinmaq w pam'i.

20 Uma añ nanāp hin hinkahkañw wáñwayniwe' pay panyuñwni.

21 Um sen núantuwikinikañw wáñwayniwa; pay um put ep qa hin unañway'tani. Nikañw kurs pay um hin mātaviwninik, um akw moñwvastini.

22 Pi núantuwikinikañw Tutuyqawhqa ahpiy wáñwayniwhqa Tutuyqawhqa ahpiy mātaviwa. Pu piw pay an i' qa núantuwikinikañw wáñwayniwhqa Christ núantuwikiatniñwu.

23 Uma hapi hihta hihkay'taqat akw tuiwya. Oviy uma qa sinmuy amumi nātuwiktotani.

24 Itupkomu, pay uma añ nanāp hin hinkahkañw wáñwayniwyaqey pan God amum yesni.

Questions about the Unmarried and the Widows

25 Pu nu imuy añ nāt pas mámanhtuy pay qa hinwat Tutuyqawhqa añqw tutavot pasiwta. Nikañw pay nu hin wūwyaqey pañqawni. Pi nu Tutuyqawhqa añqw ōkwatuwiwa, pas qa atsat hinmaqee.

26 Itam pay hihsavo pas sóontsaniwyuñwni. Noqw ōviy nuyniqw hak hin makiway'te' pan qátumantaniqw pam eñem lomahinta.

27 Um hak nōmay'taqa, pay um añqw mātaviwniqey qa tunatyawtani. Noqw um nāsta nōmay'taqa, pay um qa nōmawuwantani.

28 Nikañw kurs um piw nōmate', um pay qa hin qaanhtini. Pu kurs i' nāt pas māna puwsuñwte', pay pam piw qa hin qaanhtini. Nikañw panhtotiqam hapi yep qatsit ep kñanavotyani. Noqw nu as put añqw umuy ayo óyaniqey nāwakna.

29 Nikañw it nu pañqawni. itupkomu: Tuwani tsāva. Noqw ōviy yahpiy hapi yantani: Añ nōmay'yuñqam pay qa nōmay'yuñqey panyuñwni;

30 Pu añ tsaykitaqam pay qa tsaykitaqey panyuñwni; pu añ hahlayyaqam suhpan pay qa hahlayyaqey panyuñwni; pu hihta tuhtuy'yaqam pay hihta qa himuy'yuñqey panyuñwni;

31 Pu yep qatsit akw moñwvasyaqam qa nukushintsahsanyani; pi yep qatsit tunatyaat tūwayato.

32 Noqw nu as umuy qa nānaphin wuwanvisoq'iwyuñwniqat umuñem nāwakna. I' hak qa nōmay'taqa Tutuyqawhqa hihmuyat tunatyawtañwu, hin pam Tutuyqawhqa unañwveni qey ōviy'o.

³³ Noqw pu i' nōmay'taqa yep qatsit ep hīhihta hinyuñqat tunatyawtañwu, hin pam nōmay unañwveniḡey ḡviy'o; nihḡe lōqmuy wuwni'ta.

³⁴ Noqw māna nāt qa puwsuñway'taqa Tutuyḡawhḡat hihmuyat tunatyawtañwu, pam hin tokoy, pu hikwsiy ep ḡahováriwtaniḡey ḡviy'o. Noqw pu i' puwsuñway'taqa yep qatsit ep hīhihta hinyuñqat tunatyawtañwu, pam hin puwsuñway unañwveniḡey ḡviy'o.

³⁵ Noqw uma it akw moñwvasyaniḡat ḡviy nu yan lavayhti. Nu umuy qa aw u'ta. Noqw yan uma lomahinwise', qa hihta sos'onkahkañw Tutuyḡawhḡat aw unañwtavi'yuñw.

³⁶ Nikañw kurs hak tiyo manhtuway ka qa súantsahtsanḡey wūwante', kurs pay pam tukwsiwtaḡw, soon as qa panhtiniḡw, pay pi pam hin tunatyawte' panhtini; pay pam qa hin ḡaanhtini, pay pi puma nāmatini.

³⁷ Nikañw pay hak unañwpeḡ tunatyay qa wílōkni'taqa, qa hihta akw sóon'iwkañw tunatyay aw tuyḡawi'taqa manhtuway nāt pas mānat tavi'taniḡey unañwpeḡ yuki'taqa hapi súanhtini.

³⁸ Noqw ḡviy i' hak put ámumtiḡa hapi súanhtini, nikañw i' hak put qa ámumtiḡa put epnihḡe pas pavan súanhtini.

³⁹ Wuhti hin yukiwtaḡat tutavot ahpiy puwsuñway aw sómiwtañwu hihsavohaḡami ḡátuniḡat pahsavoo. Nikañw ason kurs put puwsuñwaat mokḡ pam mātaviwñwu. Pay pi hakiy ámumtinik ámumtimantani; nikañw hapi pas Tutuyḡawhḡat sinoyat-sa ámumtimantani.

⁴⁰ Nikañw pam hintaḡey pan hinmaniḡw pam pantaqa nuyniḡw put eñem lomahin-tani. Noqw nu wūwantaḡw God Hikwsiat iunañwpeḡ ḡátuhḡa piw pan unañwti.

8

The Question about Food Offered to Idols

¹ Nu pu' nōsiwhḡat nāp yukit aw noiwhḡat yuaatani. Pay pas antsa itam sohsoyam navotit pasiwyuñwa. Navoti hakiy kwivi'nañwtoynañwu; noqw nami'nañwa hapi hakiy ḡḡalañwu.

² Noqw kurs pay hak hihta navoti'taḡey wūwante', pam piw it aw wūwantani: Pam as pas pasiwtaḡat put navoti'tani; nikañw pam qa nāt pan put navoti'ta.

³ Hak haḡam God aw unañway'taḡw God put tuwi'tañwu.

⁴ Taay, hak hihta nāp yukit aw noiwhḡat tūmoytaḡat nu lavayhtini. Pay pi itam navoti'yuñḡw pay tūwaḡatsit ep nāp yukit pi qa hímuu; pu pay pas qa haḡam hak himu piw suhkaa, pay pas God-saa.

⁵ Pay pi as sinmuyniḡw amuhpa' nāwakintiwyāḡam kasta, ḡveḡatsit ep'e, pu tūwaḡatsit ep'e. Pi pas antsa amuhpa' nāwakintiwyāḡam suhpanta, pu momñwit suhpanta.

⁶ Noqw itamuyniḡw pay sūkw aw nāwakintiwhḡa, God Itanaa, put hapi ahpiy sohsoy himu pasiwyuñwa, pu itam put eñem yukiwyuñwa; pu sūka Moñwi, Jesus Christ, put hapi ahpiy sohsoy himu yukiltoti, pu itam put ahpiyya.

⁷ Nikañw pay qa sohsoyam it navoti'yuñwa. Oviypi haḡawat nāp yukit pew pahsavo kaptsi'yuñwa. Noqw nāmahin pi as pūmuyniḡw nōsiwhḡa pas antsa nāp yukit aw noiwhḡ puma put nōnova; noqw puma tuptsiwniy añ ḡaḡḡáwi'yuñḡw, uñwáam hovarsni.

⁸ Pi itam soon nōsiwhḡat ahpiy God aw lomahinyuñḡey nāmahtakni'yuñw. Oviypi itam nōñōse' put ahpiy qa ḡas'ewhtotiñwu; pu pay piw an itam qa nōñōse' qa hin'ewaytotiñwu.

⁹ Nikañw pay uma tunatyaltotini, taḡ nāphisat ka uma yan ḡenive hoñkahkañw soñawnen tuptsiwniy añ ḡaḡ'ḡaltuy amutpik hihta ep tōñōkyaniḡat taviyani.

¹⁰ Kurs um hihta navoti'taḡa nāp yukit eñem kíyat ep tunōsvoñat aw ḡatuḡw, hak tuptsiwniy qa añ ḡḡala uñ pep tuwani. Ya pam unañwpeḡ ḡatusite', qa tuwat nōsiwhḡat nāp yukit aw noiwhḡat nōsni?

¹¹ Nen pam hak uhtupko qaöqálanihqe uhnávotiy atsviy hovalniwni, Christ put enem enañ mokq'ö.

¹² Noqw pan hapi uma umuhtupkomuy ep qaanhtote' unañwayamuy qaö'qaltuy tūhotote', Christ ep qaanhtotini.

¹³ Yanta hapi, noqw öviy kurs sikwi itupkoy múnúknaniqw, pay pas tūwaqatsit nāt wunuqw nu soon sikwit nōsni, taq nāphisat ka nu itupkoy múnúknaniqee.

9

Rights and Duties of an Apostle

¹ Ya pay nu' qa ayaiwtaqa? Ya nu qa qenive wunu? Ya nu' Jesus Christ Itahtu-tuyqawhqa ya aw yori? Puyaw qa uma Tutuyqawhqa ep itumaltipumu?

² Kurs nu pay haqawatuyniqw qa ayaiwtaqanik pay úmuyniqw pi nu suyan panta. Pi Tutuyqawhqa ahpiy uma hapi nuy pas antsa ayaiwtaqat mahtakni'yuñwa.

³ Hakimuy inumi tuwantotaqw nu amumi yan lavayhtiñwu.

⁴ Ya itam nōsniqey pu hikwniqey qa makiway'ta?

⁵ Ya itam haqawat tuptsiwni'taqat nōmay'te', put wiknumniqey qa makiway'ta añ pētuy ayaiwyuñqamuy amun'i, pu Tutuyqawhqa tupkomuyatuy-nikañw pu Cephas pumuy amun'i?

⁶ Hal pay sen nu'-niqw pu Barnabas, ya ítam-sa pay qa tumalay'tanik pam itamumi uhtsiwta?

⁷ Ya hak hisat haqami tuwvöhtaqa nāp hihta himuy aw tūkway'ta? Ya hak övat uyht, aniwnit qa añqw tūmoyta? Ya hak pokmuy tumalay'kañw pihuyamuy qa añqw hīhikö?

⁸ Ya nu pay sinot an lavayhti? Hal ya Moses tutavoyat añ piw qa pan lalvaya?

⁹ Oviy pi Moses tutavoyat añ yan pey'ta: Um wākasit söhövosit muritaqat motsóvuyat qa sommantani. Ya God pas pay wākasit-sa tunatyawkañw öviy pañqawu?

¹⁰ Hal sen pi pam itamuy tunatyawkañw pañqawu? Pay kurs pi hin qa itamuñem i' yan pēniwa. Noqw öviy uylawhqa okiw hihta túwaniqey tunatyawkañw uylawñwu; piw muritaqa okiw aniwnit añqw hihta himuy'vaniqey tunatyawkañw muritañwu.

¹¹ Itam soñawnen hihta it Hikwsit ahpiynihqa umuy huyta. Noqw kurs itam yep qatsit ep umuhhimuy ömahte', ya itam pas qaanhtini?

¹² Noqw kurs uma haqawatuy umuhhimuy añqw maqaye', tis pi öviy uma soon itamuñem qa piw panhtotini. Pay as pi panta; noqw pay itam it yantaqat qa akw moñwvasi. Itam hīhihta añ nakwhani'ta, taq nāp hisat ka itam lomatuawit Christ yuaataqat aw sóontsanni.

¹³ Imuy Jew-sinmuy amuñaqw hihta pas kaptsiwyuñqat tumalay'yuñqam God kīyat ep hihta oyiwhqa akw yēse. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Pu ima hom'oyvihkat ep hintsatskaqam hihta God aw noiwhqa akw yēse.

¹⁴ Noqw Tutuyqawhqa hapi pay piw pan yuku: Ima lomatuawit yuaatotaqam lomatuawit ahpiy hihta akw yesniqata.

¹⁵ Nikañw pay nu'wa it yantaqat qa akw moñwvasi; pu piw nu qa pan umumi tuñlay'kañw paniqw it yan pēna. Pi nu qa hihta aw tūkway'kañw lomatuawit yuaataqey ep himuiwta. Noqw kurs hak put pisviwnaniqw pay pi nu tatam mokni.

¹⁶ Pay as pi nu lomatuawit yuaatakañw pay kurs nu hihta ep nātsotskanani. Pay nu pas put aw tusoq'ayatiwa. Pay panta. Pas nu lomatuawit qa yuaataqw pam inuñem pas is öhini.

¹⁷ Pi nu suhaq'ewnikañw it hintsake' hihta ahsatani. Pu kurs as pay nu qa suhaq'ewnikañw put hintsakq, pas pi suyan i' tumala inumi noiwtaq'ö.

¹⁸ Noqw pep pu' nu hihta ahsatani? Pay hapi nu Christ añqw lomatuawit añqw yuaate', qa hakiy aw hihta tūkway'kañw pantsakni; nen nu lomatuawit yuaataqey ahpiy imakiway soon akw moñwvasni.

¹⁹ Pay nāmahin pi as nu qa hakiy aw tūwikinikañw pay nu sohsokmuy amumi nānuantuwiki'ta, pas pay nu as okiw wūhaqnihqamuy Jesus aw tuyqawvaniqe òviy'ò.

²⁰ Nihqe nu Jew-sinmuy amumiwat Jew-sinoniwhti, pas pay nu Jew-sinmuy tuyqawvaniqe òviy'ò. Pu tutavot añ hinwisqamuy nu amumiwat tutavot añ hinmaqey panhti, pas pay nu tutavot añ hinwisqamuy tuyqawvaniqe òviy'ò.

²¹ Pu imuy tutavot qa añ hinwisqamuy nu amumiwat pay tutavot qa añ hinmaqey panhti, pas pay nu as okiw tutavot qa añ hinwisqamuy tuyqawvaniqe òviy'ò. Pay as pi nu God tutavoyat qa hin qa aw tunatyawkañw, nu Christ tutavoyat añ hinma.

²² Pu nu añ qaò'qaltuy amumiwat pay qaòqáwi'taqey panhti, pas pay nu as okiw qaò'qaltuy tuyqawvaniqe òviy'ò. Nu sohsokmuy amumi sohsoy hímuniwhti, pas pay nu as okiw nāp hintaqat akw haqawatuy tuyqawvaniqee.

²³ Nu lomatuawit tunatyayat òviy yanhaqam hinma, pas pay nu as okiw put hahlayh-piyat añ umumum hinmaniqee.

²⁴ Ya sohsoyam nanamunwaqam yuhtukq pay sūka hihta ahsataniqat uma put qa navoti'yuñwa? Pay uma yuhtuke' uma hihta ahsatotaniqey òviyyañwu.

²⁵ Noqw sohsoyam nanamunlalwaqam pās nāmitunatyawwisñwu, hóhoñvitniqe òviy'ò. Noqw puma pay wihkat sūlawhtiñwuqat òviy panhtotiñwu. Noqw itam pi hihta pas qa sūlawhtiñwuqat makiwyani.

²⁶ Noqw nu pas suyan hihta ahsataniqey òviy pan warikiwta. Nu qa tusoqnayawhqe, paniqw òviy hapi nu qa nanāp haqe' savinuma.

²⁷ Nu qa pan hintsakt itokoy wuvahtinumqe aw tuyqawi'ta, taq nāphisat as ka nu nuhtumi lomatuawit yuaatat, nu hihta ep òwihiniwhti qw, God nuy ayo tūvani.

10

Warning against Idols

¹ Pu piwuw, itupkomu, pay uma it navoti'yuñwniqat nu nāwakna: Ura itanam sohsoyam òmawuy atpikaqeya; pu sohsoyam wuhkovatuphat añqe' nōña.

² Pu puma sohsoyam òmawuy akw Moses aw tuvoylatoti, pu wuhkovatuphat akw'a.

³ Nihqe puma sohsoyam nōsiwhqat God añqwnihqat añqw nōnōsa.

⁴ Pu sohsoyam kūyit God añqwnihqat añqw hikwya. Pi puma owat hihta tuawi'taqat añqw hikwya. Pam owa Christ tuawi'ta. Noqw pam suyan pumuy amumum hinma.

⁵ Noqw pi ura God pumuy amuñaqw kaysiwhqamuy amuhpe qa salayhti; òviypi ura puma qayēsiwhpuvehaqam wuhko soa.

⁶ Noqw i' yantaqa hapi itamuy u'nantoyna, itam añ hihta qalomáhinyuñqat qa aw kwañwátayyuñwniqat òviy'ò, panhtoti qamuy qa amun hinhtotini.

⁷ Piw ura pumuy amuñaqw haqawat nāp yukit aw nāwakintotaqw, uma qa pumuy amún hintsatskani. Taq ura yan pey'ta: Sinom añ yesvat nōnova, pu piw hīhikwya, pu pahsat hoñvaqe tivantiva.

⁸ Pu itam qa amún nuvöqatsit tumalay'yuñwni. Ura pumuy amuñaqw haqawat pantsatskaqe sūkw tāwat ep sunat añqw payhkomuy sihkay'tasikip sōmorit pahsa'nihqam sūlawhti.

⁹ Pu itam qa Christ puhtsemokintotani, ura pumuy amuñaqw haqawat panhtoti qamuy qa amunhtotini. Taq puma panhtoti qe tsūtsu'tuy amuhpiy soa.

¹⁰ Pu uma piw pay qa yan umuh'unañway hiñqaqwani, ura pumuy amuñaqw haqawat panhtoti qamuy qa amunhtotini; taq puma panhtoti qw, God hoñviayay ayataqw, pam pumuy qōya.

¹¹ Noqw as sinom pumuy amuhpiy hihta tuwi'vayaniqat òviy puma it sohsok hihta añ kūkuyva. Noqw itamuy so'ñwamiq òkiwisqamuy u'nantoynaniqe òviy pāvam pēniwa.

¹² Paniqw òviy pay hūrs wūnuhqey namiwuwantaqa tunatyaltimantani; taq nāp hisat ūnate', pam múnukni.

13 Pay qa hak hihta alönöt akw unaheviwhqey wūwantani, ispi wūhaknihqam pay pan hapi unaheviwyaq'ö. Pi God soon lavayiy qa an hinmani; nihqe pam hakiy öqaltaqw, soon unaheppi hakiy epnihqe öqalay'tani. Pi God hin ayo yámakniqat hakiy āawnaqw, hak unaheppit añ kuyvani.

14 Noqw öviy'ö aw iunañwamu, uma nāp yukit aw nāwakintihqat pas qe'yani.

15 Nu hapi pās wuwni'yuñqamuy amumi yuaata. Uma nuy hiñqawhqat aw wūwayani.

16 It kuyapkuyit añqw hahlayhpit kūyiwtatqat itam hahlayhtote', itam soñawnen Christ unwayat añqw sūp hikwyañwu. Pu itam pölavikit yónoyhtote', itam Christ tokoyat añqw sūp nönösañwu.

17 Pay as pi itam kaysiwhqamyakahkañw sūkw pölavikit anyuñwa, piw sūkw tokot anyuñwa. Pi itam sohsoyam put sūkw pölavikit añqw nönova.

18 Kurs uma yep qatsit ep Israel-sinmuy amumi wūwayani. Ya ima hom'oyit añqw nönovaqam God hom'oyvihkayat qa amum God aw nāwakintiwisa?

19 Ya nu hihta pañqawu: Sen pi nāp yuki pas antsa hímuniñqat, sen nāp yukit aw himu noiwhqa pas antsa hímuniñqat nu pañqawu? Qae.

20 Nu hapi pañqawu: Ima qa-Jew-sinom hihta hom'o'ye', puma nukpanhihikwsimuy amumi put hom'o'yañwu, qa God aw'i. Noqw uma nukpanhihikwsimuy amumum hintsatskaniqat nu qa nāwakna.

21 Soon uma Tutuyqawhqat kuyapkuyiyat nukpanhihikwsimuy kuyapkuyiyamuy enañ hihikwani. Soon uma Tutuyqawhqat tunösvoñayat nukpanhihikwsimuy tunösvoñayamuy enañ nönovani.

22 Ya sen itam Tutuyqawhqat puvuhtsemoqnayani? Ya sen itam put epnihqe ö'qaltu?

23 Pay as nu hihta hinhtiniqw pam sohsoy ka inumi súanta, nikañw pay qa sohsoy nukñwa. Pay as nu hihta hinhtiniqw pam sohsoy ka inumi súanta, nikañw pay qa sohsoy hakiy öqalañwu.

24 Qa hak hapi nēnem-sa hihta öviy tunatyawtat, ayo sukw enem hihta lolmat tunatyawtani.

25 Uma huhyankiva hihta huhyaniwhqat nönovani, nen umuh'unañwpeq umuhsunvotiy tunatyawkahkañw qa pas hihta tüviñlalwani.

26 Pi tūwaqatsi Tutuyqawhqat himuata, pu añ himu hinyuñqa.

27 Kurs qatuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawa umuy tūtsamhq, uma ámumyaniqey unañwtote', himu umutpip poñahtiwhqat uma nönovamantani, qa tüviñlalwakahkañw umuh'unañwpeq umuhsunvotiy tunatyawkahkañwo.

28 Nikañw ason kurs haqawa put nāp yukit aw noiwhqat umumi kitaqw, pay uma qa añqw nönösamantani, umuy āawanaqat kaptsi'totaniqe öviy'ö, put unañwpeq sunvotiyat tunatyawkahkañwo. Pi tūwaqatsi Tutuyqawhqat himuata, pu añ himu hinyuñqa.

29 Nu uh'unañwpeq uhsunvotiy qa kitat, ayam sukwat unañwpeq sunvotiyat nu kita. Noqw hak ka inumi pañqawni: Pi nu qenive wunukañw hihta tümoytaqw, ya hinoqw ayam suka pas nāp unañwpeq sunvotiy ahpiy nuy övelantani?

30 Pi nu put ep God aw hahlayhtit, put añqw nösñwu. Noqw ya hinhtiqw öviy nu put ep hahlayhtiqw ayam suhka pas nāt piw put ep inumiq qalomáhiñqawni? kítani.

31 Ka pi panta. Nikañw um as God tayawniwniqat öviy sohsok hintsakmantani, sen um tümoytani, sen um hikwni, sen pay nāp hihta hintsakni.

32 Uma qa hakiy unañwmoknayani, imuy Jew-sinmuy, pu pay qa-Jew-sinmuy, pu imuy God aw tönawtaqamuy.

33 Nu tuwat sohsokmuy hihta añ ahsupoq unañwve mamavisqe qa nēnem hihta tunatyawtat, as kaysiwhqamuy hihta akw moñwvase' ayo nönakniqat öviy amuñem tunatyawta.

11

¹ Uma inumi nanawinyani; pi nu piw Christ aw nanawini.

Covering the Head in Worship

² Pas nu umumi hahlayhti itupkomu, ispi uma sohsok hihta añ nuy u'ni'yuñq'o. Pu nu umumi hin tutaptaqw uma añ ahsupoq pan hinwisa.

³ Noqw it hapi uma navoti'yuñwniqat nu nāwakna: Christ hapi sohsokmuy tahtaqtuy qötöam'iwtaqat anta; pu tāqa nōmay qötöat'iwtaqat anta; noqw pu God hapi Christ qötöyat anta.

⁴ Haqam tāqa nākwapkañw God aw nāwaknaqa, sen God eñem yuaataqa hapi qötöy qahihtalawñwu.

⁵ Pu haqam wuhti qa nākwapkañw God aw nāwaknaqa, sen God eñem yuaataqa hapi qötöy qahihtalawñwu; soñawnen pi pam āriwtañwunihqee.

⁶ Pay pi wuhti qa nākwapte' piw āriwtani. Pu kurs wuhti āriwte', sen sipniwe', put hahmane', turs pam piw nākwaptani.

⁷ Noqw pay as soon tāqa nākwaptamantani, pi pam God an yukiwkañw pu put pihniat-nihqee. Pu wuhti hapi tāqat pihniata.

⁸ Pi tāqa qa wuhtit añqw yukiwta; pi wuhti tāqat añqw yukilti.

⁹ Piw tāqa qa wuhtit eñem yukilti; pi wuhti tāqat eñem yukilti.

¹⁰ Yantaqw hapi öviy wuhti soon qa nākwaptamantani, hakiy put aw moñwtaviwhqat mātaktaniqee, hoñvia'yatuy tunatyawkañwo.

¹¹ Nikañw Tutuyqawhqa pan yukuqw, pay qa hak tāqa wuhtit qa ahpiy qátuni; piw qa hak wuhti tāqat qa ahpiy qátuni.

¹² Wuhti tāqat añqw aniwhti qw, pay öviy piw pan tāqa wuhtit ahpiy aniwhti. Nikañw pay hapi sohsoyam God ahpiy aniwhtoti.

¹³ Kurs aw nāp wūwayaa. Ya wuhti qa nākwapkañw God aw nāwaknaniqw pay lom-ahinta?

¹⁴ Ya tāqa hin hintañwuniqw pam pantaqa umuy qa tutuqayna, haqam tāqa wu-paanay'taqw pam put eñem haman'ewayniñwuniqata?

¹⁵ Nāwuspi wuhti wupaanay'taqw pam put pihniatniñwu. Pi put hōmiat put aqw nākwaptaniqat öviy pam put aw noiwta.

¹⁶ Noqw pay pi kurs hak it ep hiñqawlawniqey antaniqw pay hapi itam God aw tōnawtaqam qa pan tuwi'yuñwa.

The Lord's Supper

¹⁷ Nu pu' hapi lavayhtiniqe umuy qa tayawnani. Uma soq tsovalte' qa nukñwat öviyyat, soq nankiwakw öviyyañwu.

¹⁸ Meh, i' mohti'ma: Yaw uma sūvo tsovaltiqw haqawat nātsikiwtañwuqat nu navota. Nihqe pay nu pēp pas tuptsiwa,

¹⁹ Ispi pay kurs hin haqawat umuñaqw qa sutskeyaq'ö. Noqw put pantaqat ahpiy ima añ hakim pas qaatsat hinyuñqam umuhpe mātaktotini.

²⁰ Noqw öviy ason uma sūmi tsovalte', uma qa pas pas antsa Tutuyqawhqat tunösvoñayat nōñosañwu.

²¹ Öviy pi umuy nōnovaqw, himuwa qa sōwu maqaptsi'tat, pay nāp nōvay tūmoytañwu. Noqw suhka tsōnmokiwtaw, haqawa honaqkuyit akw hōnaq'iwtañwu.

²² Soh! Ya uma ñasta ki'yuñwa? Pep hapi as uma nōnovakañw hihikwyani. Hal ya uma God aw tōnawtaqamuy qahihtatote', ñasta nōvay'yuñqamuy hamantoynayani? Ya nu umumi hiñqawni? Ya nu it ep umuy tayawnani? Sóni.

²³ Pi Tutuyqawhqa hapi inumi it posnaqw, nu tuwat umumi put mātavi: Ura Tutuyqawhqa Jesus put tōkilat ep momñwituy amumi mātaviñiqe pōlavikit kwusu;

²⁴ Nihqe put ep kwakwhatat, put yōhat, pañqawu: Huvam it ömahtotat, nōnösaa. I' hapi itoko umuñem yónoyhtiwa. Uma nuy u'ni'yuñwniqe öviy it yantsak-wisni.

²⁵ Pu pumuy nōnösaw, pam pay án piw kuyapkuyit kwusut pañqawu: I' kuyapkuyi hapi iuñway ahpiy puhuvasiwni. Yan hapi uma hinwisni. Uma añsakis put añqw hikweye', nuy u'nayamantani.

²⁶ Pi uma añsakis it pölavikit añqw nōnösakañw, pu it kuyapkuyit añqw hikweye', uma Tutuyqawhقات mokiwyat tuawi'yuñwmantani, hisat pítuniqat pahsavoo.

²⁷ Paniqw öviy hak qa tunatyawkañw, it pölavikit añqw nösqa, pu Tutuyqawhقات kuyapkuyiyat añqw hikwqa Tutuyqawhقات tokoyat-nikañw pu uñwáyat ep qaanhtimantani.

²⁸ Oviy hak namivupre', pankañw put pölavikit añqw nösantani, pu kuyapkuyit añqw hikwmantani.

²⁹ Taq qa tunatyawkañw nösqa, pu hikwqa nawus tüviwmantani, Tutuyqawhقات tokoyat qa mätsi'tañwunihqee.

³⁰ Pi yantaqw öviy kaysiwhqam umuñaqw qaöqáwi'yuñwa, pu öpuiwyuñwa, pu kaysiwhqam pay soa.

³¹ Pi itam namivupriwise', pay soon hin yukuniwyani.

³² Taq Tutuyqawhقات itamumi pohte', itamuy ökwhañwu; taq ka itam yep qatsit ep hinwisqamuy amumum tüviwyani.

³³ Yanta itupkomu, öviy uma nōnovanik tsovalte', hāk nānuhtayyuñwmantani.

³⁴ Ason pi kurs haqawa tsönmokiwte', pay kiy ep nösantani. Noqw uma qa tüviwyaniqey öviy tsovaltiantani. Pu ason nu hisat pite', hin hintaniqat umumi tutaptani.

12

Spiritual Gifts

¹ Noqw uma kuwahtiput Hikwsit ahpiynihqat navoti'yuñwniqat nu nāwakna.

² Pay pi uma navoti'yuñwa, ura pay uma nāt qatuptsiwni'yuñqe añ hihtuy nāp yukit qayuaatotaqamuy amuhpa' hinnumya, haqe' umuh'unañway qatsqat pañ'a.

³ Noqw öviy nu umuy māmatsnani, soon hapi hak God Hikwsiyat ahpiy yuaatakañw Jesus qalomáyukiwtaqat pañqawni. Pu soon hak Jesus Tutuyqawhقاتnihqat pañqawni, hal pas Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy-nen-saa.

⁴ Qahováriwtaqa Hikwsi hīhihta kuwahtiput tūhuytañwu; nīkañw pam pas sūkaa.

⁵ Pu itam nanāp tumalat makiwyaqey, sūkw Tutuyqawhقات eñem tumalay'yuñwa.

⁶ Itam nanāp hin makiwyaqey pan hihta hintsatskañwu. Noqw pay God itamuhpa', itahhinsakpiy sohsok akw nāp tunatyay tumalay'ta.

⁷ Pi sohsoyam Hikwsit makiwyaqew, pam amuhpe namtaknañwu. Noqw put ahpiy itam sohsoyam moñwvastotini.

⁸ Pi Hikwsi wuwanlavayit sukwat aw nóañwu; pu pay pam Hikwsi piw súannavotit lavayit sukwat aw nóañwu.

⁹ Pu pay pam Hikwsi piw qapēvewnit sukwat aw nóañwu; pu pay pam Hikwsi piw sukwat aw tūqalapsintaniqey öqalat nóañwu.

¹⁰ Noqw sūka kätutmalat hintsaki; piw sūka God eñem yuaata; piw sūka hīhihtuy hikwsimuy māmatsñwu; piw sūka öñaqw lavayit yuaata; piw sūka öñaqw lavayit namtöknañwu.

¹¹ Noqw hapi pay pam Hikwsi iit sohsok hintsaki; hakiy aw hihtawat nóanik panhtiñwu.

One Body with Many Parts

¹² Pay as pi hakiy tokoat sūkanikañw wūhaq a'wiway'taqw, pu put tokoyat añ sohsoy a'wisa wūhaqnikañw pay sūka tókoniñwu. Noqw Christ hapi pan hinta.

13 Pi itam sohsoyam sūkw Hikwsit ahpiy tuvoylatotiqe, soñawnen sūka tókoniwhtoti, sen itam Jew-sínomu, sen qa-Jew-sínomu, sen núantutuwiktu, sen qa tūtuwiktu. Pi itam sohsoyam sūkw Hikwsit makiwya.

14 Pi hakiy tokoat qa sūkw awiwaniñwu. Pam hapi wūhaq'a.

15 Noqw òviy kurs hakiy kuk'at sen kítani: Nu qa māatnihqe òviy pay nu tokot qa añqwvi, kite', ya pam pay paniqw tokot qa añqvwini?

16 Pu kurs hakiy naqvuat sen kítani: Nu qa pōsianihqe òviy nu tokot qa añqwvi, kite', ya pam pay paniqw tokot qa añqvwini?

17 Kurs as hakiy tokoat sohsoy pōsiniqw hak hin navotmantani? Pu kurs pam sohsoy naqvusaniqw hak hin hihta hovaikmantani?

18 Noqw pay pi God hin aw wūwaqey pan hakiy tokoyat añ a'wiwayat yukuhtañwu.

19 Noqw kurs as puma pay sohsoy sūka awiwasaniqw ya hakiy tokoat háqamni?

20 Nikañw pay hapi hak wūhaq a'wiway'kañw pay sūka tokoy'tañwu.

21 Noqw òviy soon hakiy pōsiat māyat aw pañqawni: Nu uñ qa haqni'ta, kítani. Pu piw soon qōtōat kukyay aw pañqawni: Nu uñ qa haqni'ta, kítani.

22 Qae, pi hakiy tokoyat añ himu suhpan pay òwihinyuñqa pas soon qe'yañwu.

23 Pi hakiy tokoyat añ hahqe' itamuyniqw pay hin'ewakwyaqat itamuy pumuy pas kaptsi'yuññwu; pu itamuhpa' qason'iwyaqat itam pās tunatyawkahkañw yuwsinaya.

24 Itamhpa' sóniwyaqa pi pay qa hihta haqni'yuñwa. Pi God hakiy tokoyat namikwap-taqe añ haqe' hihta qa pasiwyuñqat aw pas pavan unañwtavi,

25 Hakiy tokoyat ep qa haqam nehpewi hintaqat òviy'o; noqw añ a'wiwa nāmi unañwtavi'yuñwni.

26 Noqw kurs himuwa awiwa nātuhotaqw, sohsoyam a'wiwat put amum nātuhototañwu. Pu kurs sūka awiwa kaptsiwhq, sohsoyam a'wiwat put amum hahlayañwu.

27 Noqw uma hapi sumiyankañw Christ tokoyat anyuñwa; nihqe nanāp añ a'wiwatu.

28 Noqw God hapi Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpe haqawatuy hihta añ oyahta, imuy ayaiwyuñqamuy mohtii, amúnk pu' put eñem yuaatotaqamuyu, amúnk pu' tūtutuqaynayaqamuyu, atsve pu' kātatayhpit hintsatskaqamuyu, pep pu' tūqalapsintotaqamuyu, pu tūvaañwantotaqamuyu, pu añ moñw'iwyuñqamuyu, pu qa supwat himuhkwa yuaatotaqamuyu.

29 Ya sohsoyam ayaiwyuñwa? Ya sohsoyam God eñem yuaatota? Ya sohsoyam tūtutuqaynaya? Ya sohsoyam kātatayhpit hintsatska?

30 Ya sohsoyam tūqalapsintotaniqey òqalay'yuñwa? Ya sohsoyam òñaqw lavayit yuaatota? Ya sohsoyam tuqay'a'yatu?

31 Nikañw pay uma pas añ núnukñwat kuwahtiput tuñlay'yuñwni. Nikañw nu it epnihqe háqe'wat pas nukñwat umuy āawnani.

13

Love

1 Nāmahin pi as nu sinmuy, pu God hoñviaymuyatuy amún pās hópiniikañw nuhtumi qa unañway'te', nu soñawnen sikasivat qalalataqat antani, sen sivavutsqat an eyoyotaqata.

2 Pu nāmahin pi as nu God eñem yuaataniqey makiway'takañw, pu hīhihta āmiwtañwuqat sohsok mātsi'kañw, pu sohsok hihta navoti'tani, pu nāmahin pi as nu pas qapēvewni'kañw tuhtukwit nahlamintanikañw nuhtumi qa unañway'te', nu qahimuu.

3 Pu nāmahin pi as nu añ òokiwyaqamuy nopnaniqey òviy sohsok hihta ihimuy amumi nóanikañw, pu itokoy taqsokiwniqat aw put mātapanikañw nuhtumi qa unañway'te' soon nu put akw moñwvastini.

⁴ Nami'nañwa qa ĩts hin unañwtiñwu; hakiy pāsniñwu. Nami'nañwa qa unañwtuyvañwu. Nami'nañwa qa kwiviyuaatañwu; pu qa nātsotskanañwu.

⁵ Hakiy qa hintsanñwu; qa nēnem hihta tunatyawtañwu; pu qa suy'tsiptiñwu; qalomáhintsaniwe' put ep qa hin unañwtiñwu;

⁶ Qaantsatskiwhqat ep qa hahlayhtiñwu; nikañw súantsatskiwhqat ep hahlayhtiñwu.

⁷ Sohsok hihta añ nānakwhani'tañwu; sohsok hihta tuptsiwñwu; sohsok hihta ep qa nañ'eknañwu; sohsok hihta añ kuytañwu.

⁸ Nami'nañwa qa haqami sohtani. Nikañw God añqw nātoniqa lavayi hapi pay yukiltini; pu himuhkwa yuaatiwhqa pay sohtini, pu i' navoti pay tūwayani.

⁹ Pi itam qa pasiwtaqat navoti'yuñwa; pu itam qa pasiwtaqat God eñem yuaatota.

¹⁰ Nikañw ason hisat himu pas pasiwtaqat pituqw, pep pu' himu pay qa pasiwtaqa ayo yukiltini.

¹¹ Ura nu tsāynihqe tsakoyuaatañwu; nu tsākw an hihta māmatsñwu, pu nu tsakowuwni'tañwu. Nit nu tāqatiqe pep pu' nu hihta tsakoe'wakw ayo yuku.

¹² Pay itam pi nāt pu' soñawnen panaptsat akw qa suyan nāviptsani'yuñwa. Nikañw ep pu' itam pas suyan nānami yoyrikyani. Pu' hapi nu qa pasiwtaqat tuwi'ta; nikañw ason pep pu' nu pas pasiwtaqat navoti'tani, God pas pasiwtaqat inumi navoti'taqat pan'i.

¹³ Taay, noqw ōviy hapi ima pahyom pētoti-i' qapēvewni, pu unañwvahsi, pu nami'nañwa. Noqw imuy amuñaqw nami'nañwa hapi pas mohpeq'a.

14

More about Spiritual Gifts

¹ Uma nuhtumi unañway'yuñwniqey añ ō'qalyani; pu uma hīhihta kuwahtiput Hikwsit añqwnihqat tuñlay'yuñwni, tis ōviy uma God eñem yuaatotaniqeyu.

² Pi ōñaqw lavayit yuaataqa qa sinmuy amumi yuaatat, God awniñwu, pi qa hak put hihta yuaataqat mātsi'tañwuniq'ō; pi pam hihta āmiwyuñqat Hikwsit ahpiy yuaatañwu.

³ Noqw pu God eñem yuaataqa hapi sinmuy amumi yuaatañwu ōqawhtotaniqat ōviy'ō, pu ōkwhaniwyaniqata, pu suyan unañwtotiniqata.

⁴ I' ōñaqw lavayit yuaataqa pi nāōqawhtotoynañwu. Noqw pu God eñem yuaataqa God aw tōnawtaqamuy ōqawhtotoynañwu.

⁵ Is as uma sohsoyam ōñaqw lavayit yuaatotani, tis ōviy God eñem yuaatotani; ispi God eñem yuaataqa ōñaqw lavayit yuaataqat epnihqe pas pāvaniq'ō, hal pas ōñaqw yuaataqa hihta lavayhti qey namtōminta-saa; noqw Jesus aw tōnawtaqam ōqawhtotani.

⁶ Noqw taay itupkomu, kurs nu umumi pitut ōñaqw lavayit-sa yuaate', ya nu hin umuy moñwvastapnani? Kurs nu God añqw hihta navotqey qa umumi yuaate', piw umuy qa hihta navotne', piw God lavayiyat umumi qa yuaate', piw umuy qa hihta tutuqaynaqw, ya uma hin ilavayiy akw moñwvastotini?

⁷ Híkispi lēna qa taytaqa soon qa suyan tōqtini, sen pas lēna, sen sivatonlena. Taq sen hak lēlent hihta qa suyan tōqtapnaqw, ya hak hihta lēlenqat māmatsni?

⁸ Pi tōtōqpi qa suan tōqtiqw, ya hak kipokyuwsini?

⁹ Noqw pay hapi pan piw umuhpe hinta. Pas uma umuhleñiy akw lavayit susmataqni-hqat qa yuaaykuyaqw, ya hak umuy pep hiñqaqwaqat māmatsni? Uma pi haktonsa yuaatotani.

¹⁰ Pay as pi soon tūwaqatsit ep hīhihtuy qa nānan'ik lavayi'yuñwa. Noqw qa himuwa qa hihta tuawi'ta.

¹¹ Noqw ōviy nu yuaataqat lavayiyat qa tūqayte' putniqw pay nu himusinoni; noqw i' yuaataqa pay nuyniqw himusinoni.

¹² Noqw pay hapi piw umuhpe panta, pi uma Hikwsit ahpiy kuwahtiput pas nānawakna. Ōviy uma Jesus aw tōnawtaqamuy ōqawhtotoyaniqey ōviy pas ō'qalyani.

¹³ Noq̄w òviy i' hak òñaq̄w lavayit yuaataqa put namtòmintamantaniq̄ey òviy tūviñlawni.

¹⁴ Pi nu òñaq̄w lavayit akw God aw nāwaknaq̄w, pas as pi ihikwsi nāwaknani, noq̄w iwuwni qa hihta apiiwtani.

¹⁵ Taay, noq̄w pep hintani? Nu ihikwsiy ahpiy nāwaknani, pu piw iwuwniy ahpiy'o; nu ihikwsiy ahpiy tawlawni, pu piw iwuwniy ahpiy'o.

¹⁶ As qa pantaniq̄w, um uhhikwsiy akw hihta ep hahlayhtiq̄w ya i' qa mātsi'taqa hin Antsaa, kitani, ispi pam un hiñqawhqat qa mātsi'taq̄ee.

¹⁷ Pay as pi um ka suan hihta ep hahlayhtiñwu; noq̄w mi'wa qa put akw òqawhtañwu.

¹⁸ Pas nu Inay God aw hahlayhti. Kwakwhat pi nu sohsokmuy umuhpenihq̄e pas pavan òñaq̄w lavayit yuaata.

¹⁹ Nikañw pay nu tuwat Jesus aw tōnawtaq̄amuy amuhpe panis hikiyom lavayit iwuwniy ahpiy lavayhtiniq̄ey nāwakna; nen nu hakimuy hihta tutuq̄aynani; nen qa haktonsa pakwút-sikip sōmorit òñaq̄w lavayit yuaaykuni.

²⁰ Itupkomu, uma qa tsakowuwni'yuñwani; nikañw qalomátunatyat awwat titipostuy amunyūñwani; nikañw uma añ pās pasiwyuñq̄amuy amún wuwni'yuñwani.

²¹ Pi tutavot añ yan pey'ta: Nu alōñōt lavayi'yuñq̄amuy lavayiyamuy-nikañw pu a'lōñtuy moayamuy ahpiy imuy sinmuy amumi yuaaykuni. Noq̄w nāmahin pi nu as panhtiniq̄w soon puma inumi tūq̄ayyuñwani, kita Tutuyq̄awhq̄a.

²² Noq̄w òviy òñaq̄w lavayi pay hapi q̄atuptsiwani'yuñq̄amuy amumi hihta tuawi'ta, ima tuptsiwani'yuñq̄amuy qa pumuy amumii; nikañw God añq̄w lavayi q̄atuptsiwani'yuñq̄amuy qa pumuy amuñem-nit, imuy añ tuptsiwani'yuñq̄amuy amuñemi.

²³ Noq̄w òviy kurs uma Jesus aw tōnawtaq̄am haq̄am sūvo tsovaltiq̄w, uma sohsoyam òñaq̄w lavayit yuaatotaq̄w, pu hakim q̄atūq̄ayyuñq̄am, sen q̄atuptsiwani'yuñq̄am pañso yuñe', ya puma umuy hōnaq̄'iwyuñq̄at qa pañq̄aq̄wani?

²⁴ Noq̄w kurs uma sohsoyam God lavayiyat yuaatotaq̄w, hak q̄atuptsiwani'taqa, sen q̄atūq̄aytaqa pañso pake', sohsokmuy umuhpiy sōontsaniwani, pu sohsokmuy umuhpiy aw pohtiwni.

²⁵ Noq̄w pantaq̄at ahpiy put unañwpeq himu tupkiwyuñq̄a mātaktini; noq̄w òviy pam yōkoltit, God pas hihtate', put pas antsa umuhpenihq̄at tūawvani.

Order in the Church

²⁶ Taay, noq̄w hintani itupkomu? Pi uma sūvo tsovalte', uma añ nanāp hihta tāwi'yuññwu, hihta tutuq̄aynayañwu; òñaq̄w lavayit yuaatotañwu; God añq̄w hihta navoti'yuñq̄ey yuaatotañwu; òñaq̄w lavayit tuq̄ay'ayhtotiñwu. Hakimuy òqawhtotoynayaniq̄ey òviy uma sohsok hihta hintsatskamantani.

²⁷ Kurs haq̄awat òñaq̄w lavayit yuaaykuyaniq̄w, pay lōyōmmantani, sen pahyomya-mantani, pay pahsa'mantani; pu puma nānañk q̄eni'yuñwmantani; noq̄w suhka lavayiyamuy namtòmintani.

²⁸ Nikañw kurs pay qa hak hakiy lavayiyat namtòmintaniq̄w, pay pam hāk tsovawtaq̄amuy ep qa hiñqawlawht, nāmi yuaatamantani, pu God aw'i.

²⁹ Pay God eñem yuaatotaq̄am lōyōm, sen pahyom-haq̄am yuaaykuyamantani; noq̄w mīmawat lavayiyamuy aw wūwantotamantani.

³⁰ Ason kurs aqlap q̄átuhq̄at aw himu mātaktiq̄w, pay mohti yuaataqa hāk qa hiñqawlawmantani.

³¹ Pay ason uma soon qa sohsoyam nānañk God lavayiyat yuaaykuyamantani; noq̄w sohsoyam tutuq̄ayyani; nen sohsoyam òkwhaniwyuñwani.

³² Noq̄w God lavay'aymat nāp hikwsiy aw tuyq̄awi'yuñwa.

³³ Pi God nānaphin q̄atsit qa yuki'tat, uyiawq̄atsit tumalay'ta. Pas añ ahsupoq̄ God sinomat tsovawtaq̄e hin hintsatskaq̄w,

³⁴ Pan hapi hakim tsovawtaqw momoyam as qa hiñqaqwamantani, taq puma yuaa-totaniqey ep qa qeni'yuñwa. Puma maqaptsiy hinyuñwni. Ura tutavo pan yuaata.

³⁵ Pu ason pi puma hihta tutuqayyaniqey nānawakne', kiy añ puwsuñwmuy put tūviñtotamantani. Taq momoyam haqam tsovawtaqat ep yuaaykuyaniqw pam pumuy amuñem haman'eway'o.

³⁶ Ya God lavayiyat umuhpiy aniwhti? Hal ya pay pas pam umumi-sa pitu?

³⁷ Hak tāqa God lavay'ayaatnihqey namiwuwante', sen Hikwsit añ hinmaqey nami-wuwante', it aw nakwhani-nu umumi hihta pentaqw pam Tutuyqawhqat tutavoata.

³⁸ Pu ason kurs hak haqam it qa tuway'te', tatam pi pam qa nātuwiwtani.

³⁹ Yanta itupkomu, noqw òviy uma God lavayiyat yuaatotaniqey pas tuñlay'yuñwni; pu uma hakiy òñaqw lavayit yuaataniqat qa mēwantotani.

⁴⁰ Pay sohsoy himu pās unañwat, qa nānaphin yukiwmantani.

15

The Resurrection of Christ

¹ Taay itupkomu, ura nu hapi lomatuawit umuy yuaaykuqey umuy u'nana. Put hapi uma kwusuya; pu uma put ep hōñi.

² Pu uma hapi piw put akw ayo nōña, kurs uma nuy hihta umumi yuaaykuqat u'ni'yuñwee, hal kurs uma paysoq tuptsiwye'-saa.

³ Pi nu pay piw hihta kwúsuhqey ura put umumi mohti mātavi, i' Christ hin pey'taqat itahqaanhtipuy ep mokqata.

⁴ Pu ura pam hin pey'taqat an tūamiwhqe pu pāyis talq ahoy tātayi.

⁵ Pu ura pam Cephas aw namtakna, nit pu pakwt löq sihkay'taqamuy ayaiwyuñqamuy amumii.

⁶ Pantaqat atsve pu' pam tuptsiwni'yuñqamuy tsivot tsivót-sikip súnatnihqamuy amuhpe hóyokiwtaqamuy sūsnikañw amumi namtakna. Noqw pumuy amuñaqw suswuhagnihqam nāt yēse; nikañw haqawat pi pay soa.

⁷ Pantaqat atsve pu' pam James aw namtakna, nit pep pu' sohsoqmuy ayaiwyuñqamuy amumii.

⁸ Pu nuhtuñk pam inumi piw namtakna, soñawnen nāt aw qa pituqw pay nu tihtiwhqat an'i.

⁹ Pi nu ayaiwyuñqamuy amuñaqw susqahimuu. Soon pi as nu yan'ewaynīkañw ayaiwtaqey pan tūñwantiwni; pi nu God aw tōnawtaqamuy okiwsana.

¹⁰ Nikañw kurs nu hímunen, nu God núokwayat ahpiy pam'i. Nihqe nu qa paysoq put núokwayat makiwa; pi nu pumuy sohsoqmuy amuhpenihqe pas pavan maqsona, nikañw pay qa nūu, pi God núokwaat inumum tumalay'ta.

¹¹ Noqw itam yan yuaatota, sen púmaa, sen nūu. Noqw òviy uma yan tūtuptsiwa.

Our Resurrection

¹² Taay, noqw kurs itam Christ mokiwuy añqw ahoy tātayhqat yuaatotaqw, ya hintaqw òviy umuñaqw haqawat so'pum soon ahoy tātayyaniqat pañqaqwa?

¹³ Pi kurs so'pum pay qa ahoy tātayyaniqw, pahsat kurs Christ pay qa ahoy tātayi.

¹⁴ Noqw kurs Christ pay qa ahoy tātayhq, pep pu' itam haktonsa yuaatota; noqw piw uma kurs haktonsa aw tuptsiwni'yuñwa.

¹⁵ Noqw híkspi itam God qa súnayuaatotaqey pan núansaniwya. Oviypi pam Christ ahoy tātaynaqat pañqaqwa. Noqw pay kurs ima so'pum qa ahoy tātayyaniqw, pep pu' piw Christ qa ahoy tātayniwa.

¹⁶ Ispi kurs so'qam pay qa ahoy tātayyaniqw, pahsat hapi God Christ pay qa ahoy tātayna.

¹⁷ Pu kurs Christ pay qa ahoy tātayniwhq, uma haktonsa tuptsiwni'yuñwa; uma nāt umuhqaanhtipuy añ hinwisa.

18 Pu òviy piw ima Christ ep so'qam kurs pay pas sùlawhti.

19 Kurs pay itam yep-sa qatsit ep Christ aw yanyuñwnik, pas hapi itam sohsokmuy sinmuy amuñaqw sus'òkiwhinyuñwni.

20 Noqw pi pas antsa Christ hapi mokiwuy añqw ahoy tātayi; nihqe imuy so'qamuy piw ahoy tātayniqat mahtakna.

21 Pi sinom sūkw sinot atsviy so'ñwu. Noqw pan hapi piw puma sūkw sinot atsviy ahoy yesvani.

22 Pi Adam añ sohsoyam só'iwmaqw, pay òviy piw pan Christ añ sohsoyam mokiwuy añqw ahoy tātayyani.

23 Nikañw nanāp qeni'yuñwni, Christ mohtini, añk pu' Christ hisat pituqw put sinomat túwatyani.

24 Pep pu' so'ñwamiq pituqw, pam Nay God aw moñwtunatyat mātapni, pam ahsupoq moñwqeqnit ayo yúkut'a, pu sohsokmuy añ moñw'iwyuñqamuyu, pu añ òqalay'yuñqamuyu.

25 Ispi pam soon qa moñw'iwtani, pas hisat God sohsokmuy tuwqamuy añwutaqw, puma put aw maqaptsi'yuñwniqat pahsavoo.

26 Noqw nuhtuñk mokiwu, itahtuwqanihqa, piw sùlawhtini.

27 Pi God Christ pas sohsok hihta aw òqalmaqa. Nikañw pam put sohsok hihta aw òqalmaqahqey kítaq, pas nāp qa put aw maqaptsiy qatu, òviy pi pam hapi put sohsok hihta aw òqalmaqahqee.

28 Nikañw ason pam sohsok hihta ánwutaqw, pep pu' Tiat piw put aw maqaptsiy qátuni, it hakiy put sohsok hihta aw òqalmaqahqat aw'i. Noqw God hapi sohsokmuy amuhpenihqe suspavanni.

29 Taay, noqw kurs as so'qam pay ahoy qa tātayyaniqw, ya ima so'qamuy amuñem kūyit akw tuvoylatotiqam hintsatska? Noqw pas piw puma hinoqw so'qamuy amuñem kūyit akw tuvoylatoti?

30 Noqw hinoqw pas piw itam yūmosa unahintaqat yēse?

31 Nu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ep umuy pihni'taqey ahpiy umumi pas súañqawni, itupkomu, Nu nāqavo mómkoki.

32 Kurs nu Ephesus ep hakimuy i'tsivutuy popkotuy amunyūqamuy qananaht-sopkañw nāyawve', ya sen nu hin put akw moñwvasni, kurs so'qam pay qa ahoy tātayyaniq'ò? Pay pi itam tatam nōnovani, piw hīhikwyani; taq itam qāvo so'ni.

33 Uma nāmi qa yētotani, hak qahopit a'puñalqw, pam hapi hakiy qatsiyat nukñwat nukushintsanñwu.

34 Uma suan hinwisniqey aw havivokalyani, nen qaanhtiput qe'yani; taq haqawat God qa tuwi'yuñwa. Nu umuy hamantoynaniqe kita.

The Resurrection Body

35 Noqw haqawa soon qa pañqawni: Noqw ya so'pum hin hinkahkañw tātayyani? Puma hihta tokoy'kahkañw òkini?

36 Um hak qa wuwni'taqa, pi um hihta uyhq pu pam mokq, pu put añqw uyiwhqa wúnwiwmañwu.

37 Pi um hihta ūye' hintaqat tokoy'taniqat qa pantaqat uyñwu. Um pay sivosiyat uyñwu, sen sōhōvosita, sen himuvoshumita.

38 Noqw ason God put hintaniqat nāwakne' pan put tokotoynañwu. Pu sohsok hihta sivosiyat hintaqat tokoy'taniqat pam eñem yúkuñwu.

39 Sohsok sikwi qa sunyuñwa. Sinom pas nāp sikwí'yuñwa; pu hihtu popkot piw pas nāp sikwí'yuñwa; pu pāvakiwht piw pas nāp sikwí'yuñwa; pu masay'yuñqam piw pas nāp sikwí'yuñwa.

40 Pu òveqatsit ep yesqam piw nāp tokoy'yuñwa, pu tūwaqatsit ep yesqam nāp tokoy'yuñwa. Oveqatsit ep yesqam nāp lomavitsañway'yuñwa; pu tūwaqatsit ep yesqam piw sukw lomavitsañway'yuñwa.

41 Tāwa pas nāp tālawñway'tañwu; pu mūyaw piw pas nāp tālawñway'tañwu; pu sōtu piw pas nāp tālawñway'yuñwu. Noqw qa sohsoy sōtu sun tālawñway'yuñwu.

42 Noqw pan hapi i' hak mokt ahoy tātayhqa hintañwu. Pam as hovariwkañw āmiwht, qahováriwkañw ahoy tātayni.

43 Pam as hin'eway āmiwht, lolmat pitsáñway'kañw tātayni; pam qaöqálay'kañw āmiwht, a'nö öqalay'kañw tātayni.

44 Pam yep qatsit añqw tokoy'kañw āmiwht, Hikwsit añqw tokoy'kañw tātayni. Itam pu' yep qatsit añqw tokot pasiwyuñwa. Noqw pep pu' itam pas antsa Hikwsit añqw tokot pasiwyuñwani.

45 Oviy pi ura yan pey'ta: I' Adam mohti'maqa tātayñwuqey pan yukiwta, yan'i. Noqw pay i' Adam nuhtuñkñihqa hikwsi hakiy tātaynaniqey pan yukiwta.

46 Nikañw Hikwsit añqwnihqa qa mohtii, pi yep qatsit añqwnihqa; pu Hikwsit añqwnihqa pay ason añkti.

47 I' mohti sino tutskwat añqw yukilti; nihqe pam yep qatsit tunatyawta. Noqw añkñihqa sino hapi Tutuyqawhqa, òveqatsit añq'ö.

48 Pay pi tutskwat añqw yukiwtaqa hin hintaqw ima tutskwat añqw yukiwyuñqam hapi pay piw panyuñwa; pu òveqatsit añqwnihqa hin hintaqw pay òviy hapi òveqatsit añqwyaqam piw panyuñwa.

49 Noqw pay pi itam tutskwat añqw yukiwtaqat an yukiwyuñqey pan hapi òviy itam piw òveqatsit añqwnihqat an yukiwyuñwani.

50 Noqw it nu pañqawni itupkomu: Pas kurs hin hak tokoy'kañw piw unwáy'kañw God moñwtunatyayat himuy'vani; piw pas soon hak hovariwkañw qatsit qahováriwtaqat himuy'vani.

51 Meh, nu hihta tupkiwtañwuqat umuy āawnani. Itam qa sohsoyam so'ni; nikañw itam sohsoyam alöntotini.

52 Nāt yankahkañwo, hakiy pōsiyat uhpukqat pan halayvita, nuhtuñk tötöqpit tötqi'ö. Pi tötöqpi tötqiw, pu so'pum qahinkahkañw ahoy tātayani, noqw itam alöntotini.

53 Pi itam itahtokoy sakwítinwuqat hihta pas qa sakwítinwuqat enañ nāhoynwayani; pu mokñwuqat hihta pas qa mokñwuqat énañ'a.

54 Noqw òviy i' sakwítinwuqa pas qa sakwítinwuqat yuwsiqw, pu i' pay mokñwuqa pas qa mokñwuqat yuwsiqw, pahsat pu i' yan lavayi pey'taqa aw antsaniwani: Mokiwu áñwutiwhqe súlawhti.

55 Taay, mokiwu, ya um hihta akw hakiy áñwutani? Taay, mokiwu, ya um hihta akw hakiy múani, yan'i.

56 Pi qaanhtipu hapi mokiwuy hōyat antañwu. Noqw hin hinwisniqa tutavo hapi qaanhtiput öqaltoynañwu.

57 Noqw pay kwakwhat pi God Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ añ itam hihta añ kūyuñwniqat pan yuki'ta.

58 Yanta aw iunañwam itupkomu, òviy uma hūrs hoñni; pas qa wayayatotani; sutsep Tutuyqawhqaqat añ qaöwihinyuñwani; pi uma qa paysoq Tutuyqawhqaqat enem tumalay'yuñqey navoti'yuñwa.

16

The Offering for Fellow Believers

1 Pu' imuy God sinomuyatuy amuñem himu oyiwniqat nu pañqawni. Pay nu Galatiat ep Jesus aw tōnawtaqamuy amumi hin tutaptaqw uma piw panhtotini.

² Ason Sundayt aw pituq̄w, uma añ nanāp hihta ayo warantotamantani, God hakiy hin hihta tuwanaq̄at pan'i. Noq̄w nuy pituq̄w uma hihta qa sumiooyani.

³ Noq̄w uma umuhtutuvēniy akw hakimuy hu'wanayaq̄w, ason nu pite' pumuy ayatani; noq̄w puma umuhkuwahtipuy Jerusalem aq̄w kiwisni.

⁴ Pu ason kurs nuy aq̄wniq̄w, pam lomahintaniq̄w puma inumumyani.

Paul's Plans

⁵ Noq̄w nu hapi Macedoniat añnen umumini, pi nu Macedoniat añni.

⁶ Noq̄w sen nu umumum huruhtini, hikis sen nu umumum tōmōlani; nen nu haqamininiq̄w uma nuy hihta akw paañwayani.

⁷ Nikañw nu pu' yañ haqami hoytaqe pay hāk umumi qa yórikni, nikañw pay hisnen nu umumum hihsavo huruhtini, kurs Tutuyq̄awhqa nuy nakwhanaq̄'ō.

⁸ Nikañw nu hapi Pentecost aw pahsavo Ephesus ep q̄átuni.

⁹ Pi nu pas pavan öqalat tumaltaniq̄w, put aw inuñem wuhkoew hötsílti; noq̄w ehpewi hintsatskaq̄am wūhaq̄ya.

¹⁰ Pu ason kurs Timotheus umumiq̄ pituq̄w, uma tunatyaltotiq̄w, pam qañutsúwkañw umumum q̄átuni, taq̄ pam inún it Tutuyq̄awhqa tumalayat hintsaki.

¹¹ Oviy hapi qa hak put pēvēwnani, uma qa panyuñwt, put hahlayhqa umuhpiy hōnayaq̄w, pam peq̄w inumini, taq̄ nu put enañ añ tuptsiwni'yuñq̄amuy nuhtayta.

¹² Pu i'wa itahtupko Apollos pay as pas añ tuptsiwni'yuñq̄amuy amumum umumiq̄at nu aw ö'qala. Noq̄w pay nāt pam qa pu'haq̄am umuminiq̄ey nāwakna; nikañw pay ason pam hisat eñem lomahintaniq̄w soon qa umumini.

Final Words

¹³ Uma qa nāunay'yuñwni; qapēvēwnit ep hūrs hoñni; pas tahtaqtñihq̄ey pan hinyuñwni; a'nö ö'qaltñi.

¹⁴ Uma nānami unañway'kahkañw, sohsok hihta hintsatskani.

¹⁵ Noq̄w uma Stephanas ep kīvituy navoti'yuñq̄w puma Achaiat ep mohti tuptsiwya, nihqe puma God sinomuyatuy tumalay'yuñwñiq̄ey aw nānoi'yuñwa.

¹⁶ Noq̄w öviy nu umumi naokiway'tani: Uma hakimuy pan hinyuñq̄amuy amumi tūq̄ayyuñwni, pu sohsokmuy itamuy hintsatskaq̄amuy amumii, pu itamum tumalay'yuñq̄amuy amumii.

¹⁷ Pas nu it Stephanus, pu Fortunatus, pu Achaicus pumuy ökiq̄w hahlayhti, puma umuy kurs hinyaniq̄at ep aw antsatsnaq̄w öviy'o.

¹⁸ Pas pi puma nuy suyan unañwtoynaya, pu úmuyu; öviy uma añ panyuñq̄amuy pan tuway'yuñwni.

¹⁹ Ima Asiat ep hāhaqe' Jesus aw tōnawtaq̄am umuy öqalaya; Aquila Priscillat amum umuy Tutuyq̄awhqa añ a'nö öqala, kīyamuy ep tsovawtaq̄amuy amumuma.

²⁰ Sohsoyam tuptsiwni'yuñq̄am umuy öqalaya. Uma nānatupkomñihq̄ey pan na'qalantotani.

²¹ Nu' Paul hapi it yan öqalnit pas nāp imay akw penta.

²² Tutuyq̄awhqa Jesus Christ aw qa unañway'taqa hapi pas pay ayo tūviwmantani. Itahtutuyq̄awhqa hapi nāt pítuni.

²³ Nam Itahtutuyq̄awhqaq̄ay Jesus Christ núokwaat umumi pitsíwtaa.

²⁴ Nu Christ Jesus añ umumi pas unañway'ta. Nam antaa.

Paul CORINTH ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi añk Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ ayaatnihqa it penta, itahtupkoy Timothyt ámuma. Itam Corinth epeq God aw tōnawtaqamuy öqalanta, pu sohsokmuy God sinomuyatuy añ ahsupoq Achaia-tutskwat ep yesqamuy pīwu.

² Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwiwtaa, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añq'ö.

Paul Gives Thanks to God

³ Nu God, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Náyatnihqat aw hahlayhtima. Kwakwhat pi pam Itananihqe itamuy ökwatuwa, pu itamumi unañwtavi'ma.

⁴ Itamuy hīhihta añ kānanvotq, ahsupoq put añ pam itamumi unañwtavi'ma; noqw öviy itam piw tuwat hakimuy hīhihta añ kānanvotyaraqamuy amumi unañwtapyaniqey tuwi'yuñwa, God itamumi hin unañwtapqat pan'i.

⁵ Pi kurs itam Christ amum hīhihta añ kānanvotq, pu' pas pavan pam itamumi soon qa unañwtavi'tani.

⁶ Pu kurs itam haqam hihta añ kānavote', pay hapi umuy suyan unañwtotiniqat, pu ayo nõñakniqat öviy itam put añ kuyvañwu. Noqw ason God itamumi unañwtaviqw, itam umumi unañwtapniqey tuwi'vaniqat öviy panta; noqw itam umumi unañwtapq, uma itamun kānanapte' qa nañ'eknaye', añ kükuyvani.

⁷ Itam qanánatsopkañw God aw yanta, it navoti'taqee: Kurs uma itamun hihta añ kānanaptaqw, God umumi unañwtapni, itamumi hin unañwtapqey pan'i.

⁸ Pi itam Asiat ep hin kānavotqat uma navoti'yuñwniqat itam nāwakna, itahtupkomu. Pas pi itam as soon añ kuytani, itah'öqalay yupqöyva putuhtiq'ö. Noqw öviy itam okiw itahqatsiy añ nánahtsopti.

⁹ Panta, nihqe öviy itam qa qátuniqey pañso pitu, itam nāp itah'öqalay qa aw yantat, God aw yantaniqe öviy'ö, it hakiy so'pumuy ahoy tātaynañwuqat aw'i.

¹⁰ Pam hapi mokiwuy añqw itamuy ayo távihqe, nāt itamuy ayo tahtaptima; nihqe pay nāt soon pam itamuy ayo qa táviniqat itam aw tuptsiwni'ta.

¹¹ Okiw as uma God itamuy nāt ayo táviniqat öviy itamuñem nāwakinwisni, añ kaysiwhqamuy amumuma; noqw ason pam panhtiqw, pep pu' uma pumuy amumum put ep God aw hahlayhtiwisni.

The Change in Paul's Plans

¹² Itam it ep hahlayhti, itahtupkomu. Itam súañqawniqey itah'unañwpeq navoti'ta. Itam qa atsáy'makañw, suan hinma, qa nāp itahwuwniy añ'a, panis God núokwayat-sa añ'a. Pan itam hinma sinmuy amuhpaa, pu umuhpa' pīwu.

¹³ Pay nu umuy hihta mātsi'yuñwniqat pan umumi pēna. Pay hisnen uma yūmosa put mātsi'wisni.

¹⁴ Pay uma itamuy qa pas tuwi'yuñwa. Pay as uma itamuy suyan tuwi'yuñwe', Itahtutuyqawhqay Jesus pituhqat ep uma itamuy hahlaytotini, itam umuy hin hahlayhtiqat pan'i.

¹⁵⁻¹⁶ Noqw it yantaqat nu qapēvewnaqe as öviy pay mohti umumiqniqey pan unañwti, pu umuhpiy Macedoniat awnit, Macedoniat añqw umumi piw áhoyniqeyu; nen nu lōs umuy paañwani. Noqw nu umuñaqw Judeat aqwniqw uma nuy paañwayani.

¹⁷ Nu umumiqniqey qa paysoq nanawini. Nu yep qatsit ep haqawatuy qa amún lōq lavayi'ta-Kurs antsa, it'a, pu piw Qae, itwata.

¹⁸ God pas qa átsanihqa inumi navoti'taqw, nu súañqawu. Nu qa lōq layayi'ta.

¹⁹ Ura Sylvanus, pu Timotheus, pu nūu, itam umuy it Jesus Christ God Tiyat āawnaya. Noq̄w pam hapi pas antsa. Pam pas qa hihta ep wiñwhinta.

²⁰ Pi God sinmuy hihta āawnaq̄w, Christ hapi amumi put antsanñwu. Noq̄w paniq̄w hapi òviy itam put tuñwniyat aw yankahkañw, Nam antani, kitotañwu, God tayawintiwniqat òviy'ò.

²¹ God hapi itamuy, pu umuy Christ aw sinotaq̄e itamuy asna;

²² Piw itah'unanwpeq̄ Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylata. Yan pam hin itamuy āawnaq̄ey pan itamuñem yúkuniq̄ey itamumi mahtakna.

²³ God inumi navoti'taq̄w nu umumi súañq̄awni: Nu hapi umuy óokwatuwhq̄e òviy pay hāk Corinth qa aq̄w'a.

²⁴ Nu umuhtuptsiwniy ep umumi tuyq̄awi'taq̄ey qa pañq̄awu; pi uma tuptsiwnit ep hōñi; nikañw okiw as umuy hahlayhtotiniqat òviy itam umumum tumalay'ta.

2

¹ Yan nu it wūwaq̄e pay nu pāpu qa putuiwkañw umumi pítuni.

² Ispi kurs nu umuy unañwmoknaq̄w, ya hak nuy hahlaytapnani? Sen i' inuhpiy qahahlayhtiqa panhtini?

³ Noq̄w nu paniq̄w òviy umumi pēna, taq̄ nāp hisat nu umumiq̄ pite', unañwmokni, añwu as nu umumum hahlaynikañwo; pi nu umumi navoti'taq̄e, nu hihta ep hahlayhq̄, uma piw put ep hahlayyani.

⁴ Pi nu kānanvotkañw iunañway tūtuyhq̄ okiw pakkañw umumi pēna; uma qahahlayhtotiniqat qa paniq̄'ò, pi nu umumi pas unañway'taq̄ey umuy navotnaniq̄e.

Forgiveness for the Offender

⁵ Noq̄w pay pi hak itamuy unañwmoknaqa pay qa nuy-sa pantsant, pay umuy pīwu; pay nu qa pas umuy sohsokmuy tukopnaniq̄e òviy kīta.

⁶ Noq̄w pay pi pam tāqa wūhaq̄nihq̄amuy amuhpe yan sisviq̄w pay pam a'nöö.

⁷ Noq̄w òviy uma qa panwat aw wūwantotat, uma put hiniwhtipuyat ep aw pōhikye', aw unañwtapyani; taq̄ nāp hisat pam qahahlayhpit akw nāwihkini.

⁸ Noq̄w uma put aw unañway'yuñq̄ey pas piw put aw mahtaknayaniqat òviy nu umumi okiwhiñq̄awlawu.

⁹ Pay nu pi yan tunatyawkañw umumi pēna, umumi pohtaniq̄e, mātaq̄ pi uma pas sohsok hihta añ inumi tūq̄ayyuñwa.

¹⁰ Pay uma hakiy aw hihta ep pōhikye', put ahpiy ayo yukuyaq̄w, pay nu soon qa piw aw pōhikni, sen pam inuhpewi qaanhti'ò. Nu umuy tunatyawtaq̄e Christ aw yankañw put ep aw pōhikni.

¹¹ Taq̄ nāp hisat Satan itamuy ūnatoyñani; pi itam put hin tunatyawkañw hintsakqat mātsi'yuñwa.

Paul's Anxiety in Troas

¹² Pu piw ura nu Christ añq̄w lomatuawit yuaataniq̄e Troas ep pituq̄w, Tutuyq̄awhqa inuñem nukwáñw'ew qenita,

¹³ Nikañw nu itupkoy Titus pepeq̄ qa tuwaq̄w, kurs pas iunañwa soon uyiwaltini; nihq̄e òviy nu pay pumuy mātap̄t, pahpiy Macedoniat aq̄w'a.

Victory through Christ

¹⁴ Noq̄w pay kwakwhat pi God Christ añ itamuy áñwutaq̄e it nāq̄öyiwuy añq̄w tūwiktiwyaqat pan itamuy tsamnuma; nihq̄e itamuhpiy put añq̄w lomatuawit hihta kwañwáhovaq̄tuqat antaqat sohsovik añ kúrukinta.

¹⁵ Pi soñawnen itam Christ ahpiy hihta kwanwáhovaqtuqat God enem tataqtsoqwaqat anyuñwa, piw put unañwveya. Noq̄w sinom itamuqlapyaqam itamuy hovaikwya, ima mokiwuy aw ökiwisqamu, pu put añqw ayo nõñakiwyuñqam pīwu.

¹⁶ Mokiwuy aw ökiwisqamuyniqw, itam hihta nuhtsel'ewakwnihqat mokiwuy āawnaqat anyuñwa; noq̄w pay ayo nõñakiwtaqamuyniqw, itam hihta kwanwáhovaqtuqat qatsit āawnaqat anyuñwa. Noq̄w hak sen it tumalat añ aptsiwta?

¹⁷ Pi wūhaknihqam God lavayiyat nukushintsatsnaqw, itam qa pumuy amunyunt, God atpip qaatsáy'kahkañw, put lavayiyat Christ añ yuaatota, God ahpiy put aw ayati-wyaqee.

3

Servants of the New Covenant

¹ Ya sen itam nāt pas pu' piw hákimnihqey umuy āwintani? Hal sen pi itam añ hakimuy amún umumi pan tutuvenit hintaniqat uma nānawakna? Ya sen itam umuñaqw pan tutuvenit tunlay'ta?

² Qae; itam pan tutuvenit qa nāwakna, pi uma pas nāp tutuvenit anyuñwa, itah'unañwpeq pey'taqata; noq̄w sohsoyam put añ tūñwayaqam itamuy hakimuynihqat pu hihta tumaltaqat navoti'yuñwa.

³ Uma tutuvenit Christ tuawi'taqat anyuñwa. Pi itam umumi lomatuawit taviqw, qátuhqat God Hikwsiat soñawnen put pēna, qa tutuvenkuyit akw tutuvenit añ'a, pu qa owavutsqat añ'a. Pam umuh'nañway taytaqat añ put pēna.

⁴⁻⁵ Itam qa nāmi yantat, God aw yankañw Christ añ yan yuaata. Pi itam nahpiy qa hihta añ aptsiwta, pas God öqalay-at-sa ahpiy'o.

⁶ Pam hapi itamuy it puhuvasiwnit enem hintsatsnaniqey añ aptsiwtañiqat itamuñem yuku. Noq̄w i' pasiwni Hikwsit ahpiy mātaviwa, hísatwat tutuvenit añ pey'taqat qa pan'i. Pi sinom mokiwuy hihkay'yuñqat pan hisatvasiwnit añ pey'ta; noq̄w pay puhuvasiwni Hikwsit ahpiy mātaviwhqa sinmuy qatsímqañwu.

⁷ Ura i' tutavo owat añ pey'taqa sinmuy so'niqat pan amumñem yuku; nikañw pam God lolmat tālawñwayat mahtakna; öviy pi Moses taywaat put tālat akw tālawva, pam tutavot makiwhq'ö. Noq̄w Israel-sinom kurs hin put taywayat aw tātayyani, nāmahin pi pay tāla as ahpa' sūlaw'iwmaq'ö.

⁸ Noq̄w öviy i' pasiwni Hikwsit ahpiy makiwhqa tis pas pavan put lolmat tālawñwayat mahtaknani.

⁹ Pi kurs lolma tālawñwa hisatvasiwnit amum yante', tis pas pavan pam piw puhuvasiwnit amum yantani. Pi hisatvasiwni sinmuy mokiwuy hihkay'yuñqat pañqawu, noq̄w puhuvasiwni pumuy suan qatsit aw tsāmi'ma.

¹⁰ Noq̄w öviy hisatvasiwnit añqw tāla pēwewma, puhuvasiwnit añqw tāla put epnihqe pas suyan tālawvaqw öviy'o.

¹¹ Noq̄w kurs i' pasiwni tūwayatoqa tālat amum mātaviwhq, tis pas pavan i' qa tūwayaniqa tālawvani.

¹² Noq̄w öviy itam it puhuvasiwnit aw yanyuñqe pas qa tuhtuskahkañw yuaatota.

¹³ Pu itam Moses hihta akw pitsánway nõmaq̄w qa panyuñwa; ura pam panhtiqw Israel-sinom tālat pay sūlaw'iwmaqat qa pas aw tayyuñwa.

¹⁴ Noq̄w pay pumuy wuwniam qatālawvaya; öviy pi hikis nāt pu' puma mohtiwat pasiwnit añ tūñwantotaqw pumuy unañwaam soñawnen hihta akw nõmiwyuñwa. Noq̄w pi pay Christ itamuñem nõmiwtaqat ayo hōlökna.

¹⁵ Hikis pi nāt pu' it talönvaqat ep pumuy Moses tutuveniyat añ tūñwantotaqw unañwaam nākwapta.

¹⁶ Noq̄w pay ason hisat puma Tutuyqawhqa aw nānamtöke', puma suyan māmatsyani, ispi nākwapnit ayo yukiwhq'ö.

¹⁷ Noq̄w i' Tutuyqawhqa hapi Qahováriwtaqa Hikwsi. Puma put aw nánamtökq, Tutuyqawhqa Hikwsiat pumuy qenivo óyani.

¹⁸ Noq̄w itam qa nākwapkahkañw soñawnen panaptsat aqw Tutuyqawhqa lomavitsañwayat tuway'yuñwa; nihqe pañqw kuytaqat an suytsepñwat nānañumo lomavitsañwayat aw alön'iwwisa, Tutuyqawhqa Hikwsiyat ahpiy'o.

4

Spiritual Treasure in Clay Pots

¹ Itam God núokwayat akw it tumalat aw taviwhqe, öviy qa tsako'nañway'kañw put hintsaki.

² Itam qa nanauyve it hintsaki; itam qa tūunatotoyna; piw God lavaiyat aw qa yēwalawu; itam qa pankañw, God lavaiyat pas suan yuaata. Noq̄w pahsat pu sinom sohsoyam nanāp unañway ep itamuy hihta tutuqaynaqat añ pupriyañwu, ispi itam God atpip wúnuq'ö.

³ Noq̄w kurs itahlomatuawi hakimuy amumi tupkiwtaniqw, pay hapi pam añ qatuptsiwni'yuñqamuy amumi tupkiwta.

⁴ Pi yep qatsit aw moñw'iwtaqa qatuptsiwni'yuñqamuy unañwayamuy aw qatālawna, taq nāp hisat pumuy unañwaam tālawvaqw, puma Christ God an son'iwhqa, lolmat tālawñway'taqat añqw lomatuawit aw tuptsiwyani.

⁵ Pi itam qa nāyuaatat, Christ Jesus Itahtutuyqawhqa put itam yuaata, pu itam umumi tūwikipu, Christ Jesus éñemi.

⁶ Pi God tāla qatālat añqw tālawvaniqat pañqawhqa itah'unañway aw tālawna; noq̄w öviy itam Jesus Christ añ God lolmat tālawñwayat tuway'kahkañw sinmuy amuhpa' put kúrukintota.

⁷ Noq̄w itam soñawnen it tālat pas hihkay'taqat tsöqasivut añ tañay'yuñwa, itahtokoy súlawtotiñwuqat añ'a; noq̄w öviy sohsoyam nanaptani it öqalat pas pávannihqa God ahpiynihqata, pam hapi qa nāp itamuhpiy'o.

⁸ Itam nānan'ivaq sóontsaniwyaqw, God itamuñem qeni'ta; itam as kurs hinhtotinikañw pay qa nañ'eknaya.

⁹ Itam okiwsahsanwakañw, pay qa tatamhtiwya; tūwiwkahkañw pay itam qa súlawhti.

¹⁰ Itam nāqavo Itahtutuyqawhqa Jesus hin mokqat pay pan piw so'niqey pepya, Jesus qatsiat itahtokoy akw namtaknaniqat öviy'o.

¹¹ Pi itam nāt yesq mokiwu soñawnen itamuy nõynuma, itam Jesus sinomatniqw öviy'o; noq̄w pay pam itamuy yūmosa taytoynaqw, itam itahtokoy súlawhtiñwuqat akw put öqalayay nuhtumi mahtakni'yuñwa.

¹² Noq̄w öviy hapi mokiwu itamuhpe tumalay'ta, noq̄w qatsit sūtsepnihqa umuhpa'wat tumalay'ta.

¹³ Ura yan hapi pey'ta: Nu tuptsiwhqe öviy yuaayku, yan'i. Noq̄w itam öviy itah'unañway ep qapēvewnayaqe qatuhtuskahkañw yuaatota,

¹⁴ It navoti'yuñqee: God Tutuyqawhqa Jesus ahoy tātaynaqa soon piw itamuy qa enañ ahoy tātaynaniqata. Pam itamuy tātaynat itamuy-nikañw, pu umuy put aw tsamvani.

¹⁵ Pi itam umuñem sohsoy hihta añ kuhkuyva umuy ayo nõñakniqat öviy'o. Noq̄w pepu' God kaysiwhqamuy amumi núokway pas pāpu qaöwímahtaknani, pu put kwakwhati-wiskahkañw put pas hihtatotaqam suytsepñwat wūhaq'iwwisni.

Living by Faith

¹⁶ Noq̄w öviy itam soon nañ'eknayani. Pay as pi nāmahin itahtoko nuksiw'iwmaq̄w, itahhikwsi nāqavo pūhuiwma.

¹⁷ Itam yep qatsit ep pay hīhiñwsaqw hihta añ kānanvotyā, pay nāt hihsavoo. Nīkañw put añ itam pas pavan hihtuyaniqey aw ökini. Nen itam hihta añ kānanaptaqey qahihtatotani.

¹⁸ Pi itam hihta mātaqyaqat qa aw tunatyawwist, hihta qa mātaqyaqat aqw taywisa. Pi himu mātaqyaqa pay sūlawhtiñwu; noqw pu i' himu qa mātaqyaqa pam pas soon sūlawhtini.

5

¹ Pi itam it navoti'yuñwa: Hisat itam yep qatsit ep itahtokoy kihsit antaqat mātapye', öveqatsit ep kīhut sūtsepnihqat God añqw makiwyani, God ahpiy yukiwtaqata, qa sinot māyat ahpiy'o.

² Pi itam yep qatsit kīhut kihsit ep nāt yesqe öykita. Pi itam öveqatsit ep itahkiy aw yuñniqey kwañwtotoya.

³ Pi itam öveqatsit aqw öke', pas antsa tokot qa sakwitiñwuqat itam yūyahni; put itam soon haqami ñastatotini.

⁴ Pi itam yep qatsit ep itahtokoy ep nāt yesqam hīhihta añ kānanvotyakahkañw nāwalalwa, itam it tokot ayo yukuyaniqey qa put nānawaknat, pūhut tokot makiwyaniqey nānawaknaqee. Pi pep pu' God itahtokoy pay sūlawhtiñwuqat tokot qa sūlawhtiñwuqat enañ nāhoyñwani.

⁵ Nihqe pam itamuy Qahováriwtaqat Hikwsit máqahqe pas suyan itamuñem panhtiniqey mahtakna.

⁶⁻⁷ Pi itam qa hihta tuway'kahkañw, qapēvewnit añ hinwisa. Nihqe öviy itam wuko'nañway'yuñwa, it navoti'yuñqee: Tutuyqawhqat haqam qátuhqat itam qa pep amum yēse, ispi itam nāto itahtokoy añ tanawtaqee.

⁸ Nihqe öviy itam God qapēvewnayakahkañw yep qatsit ep itahtokoy mātatveni qey nānawakna, Itahtutuyqawhqay amum yesniqe öviy'o.

⁹ Nihqe öviy itam yūmosa put unañwveyaniqey añ qa nātusi'yuñwa, sen itam qa put amum yeskahkañwo, sen pay put amum yeskahkañwo.

¹⁰ Pi hisat Christ sinmuy amuñem hin yukuqw, pep itam sohsoyam put atpip hoñvani, nen itam nāt itahtokoy añ yesqey hihta hintsatskaqey ep itah'ahsatiy ömahtotani, sen itam lolmat hintsatskaqey ep'e, sen qalolmat hintsatskaqey ep'e.

Friendship with God through Christ

¹¹ Öviy itam sinmuy hin as God mamqasyaniqat navoti'kahkañw pumuy tuptsiwyaniqat añ ö'qalnaya. God itamumi itah'unañway aw pay navoti'ta; noqw pay hisnen uma piw umuh'unañway ep put navoti'yuñwni.

¹² Itam qa nātsotskanayaniqey öviy yan pēnaya. Noqw haqawat hihta suovaamnihqat aw taywisa, nihqe pan puma hakiy tsokanayañwu; pu himu hakiy unañwayat ep lolmatnihqat qa tuway'wisa. Noqw as uma itamuhpe hahlaykahkañw pumuy amumi hin lavayhtotiniqey navoti'yuñwniqat öviy itam yan pēnaya.

¹³ Noqw öviy kurs itam qanavoti'numye' itam God eñem panyuñwni; pu kurs itam suyan wuwñi'yuñwe' itam umuñem panyuñwni.

¹⁴ Pi Christ itamumi unañway'taqat itam navoti'yuñqe soon qa put eñem tumalay'yuñwni, yan wūwantotaqee: Sūka tāqa sinmuy sohsokmuy amuñem mōki; noqw pep pu' soñawnen pi puma sohsoyam put amum soa.

¹⁵ Noqw as hakim yesqam pahpiy haqahpiy nāp tunatyay qa añ hinwist, Christ amuñem mokqe piw ahoy tātayhqat tunatyayat añ hinwisniqat öviy pam sohsokmuy amuñem mōki.

¹⁶ Noqw öviy itam yahpiy qa hakiy sinot pitsánwayat aw wūwantotani. Ura as itamuñaqw haqawat Christ tuwi'yuñwa. Noqw pu' hapi itam put sínotnihqat qa pan put aw taywisa.

¹⁷ Pi sino Christ amum sūpwatiqw, God put pūhutañwu; Put hisatqatsiat sūlawhtiñwu; añ ahsupoq pam pūhutiñwu.

¹⁸ God hapi sohsok iit tumalay'ta; nihqe Jesus Christ ahpiy itamuy namivöhikna; nihqe itamuy pöhiknaqe itam put pantaqat yuaatotaniqat öviy itamuy ayata.

¹⁹ Yan itam yuaatota: God Christ añ sinmuy nāmiwat pöhikna, nihqe pumuy qaantipuyamuy pumuy amumi qa noi'ta. Pam itamuy put pantaqat tuawi'taniqat ayata.

²⁰ Noqw itam soñawnen Christ qeniyat ep put eñem sinmuy amumi yuaatotage put aw yankahkañw umumi okiwhiñqaqwa; uma God aw nānamtökaniqat öviy'o.

²¹ Pi Christ qaantiput qa tuwi'ta. Noqw pay God itahqaantipuy put aw noa. Noqw put ahpiy itam God añqw suan qatsit makiwya.

6

¹ Noqw öviy itam God amum tumalay'kahkañw, umumi okiwhiñqaqwa: Uma God núokwayat qa paysoq kwusuyat uma put akw moñwvastotini.

² Ura pam tutuvenit añ yan lavayhti: Nu pan unañway'taqw un hiñqawhq nu navota; nihqe ayo nõñantiwhqat aw pituqw nu ūmi unañwtavi, ura kita. Noqw pi meh, pu' hapi pam itamumi tuqayvastaniqey pan unañwti; pu' hapi hak ayo yámakniqat eñem qeni.

³ Itam qa hakiy unañwmoknayaniqey öviy suan hinwisa; taq ka sinom itahtumalay tukopnayani.

⁴ Itam kānanaptaqey añ nakwhani'yuñwa. Noqw öviy sinom sohsoyam itam God eñem tumalay'yuñqat navoti'yuñwni. Itam hihta hakni'yuñwa, pu itam hīhihta añ sóonhtoti.

⁵ Sinom itamuy wuvinumya, itamuy sivikimi tañatota, itamumi kikihpogya. Itam maqsonota; itam qa tohtoka, pu tsõñsoiwyuñwa.

⁶ Itam sohsok hihta añ kuhkuyvaqe qa nañ'eknayt, añ ahsupoq qaatsay'kahkañw hinwisa, God lavaiyat navoti'yuñqee; itam tūvāsyā, itam nuhtumi unañway'yuñwa, Qahováriwtaqat Hikwsit öqalayt ahpiy'o.

⁷ Itam sutsep qaatsay'kahkañw yuaatota. Itam God öqalayt añ hinwiskahkañw, suan tumalay'yuñwa. Pam pantaqa putvaqe itahmay añ sipwuvahpit anta, pu suyvaqe itahmay añ tuwvohtat an'i.

⁸ Haqawat itamuy kaptsi'yuñwa, noqw pu pētu itamuy pas qa hihtalalwa; haqawat itamuy qalomáyuaatota, noqw pu pētu itamuy lomayuaatota; haqawatuyniqw itam qa a'tsatu, noqw pētuyyniqw itam a'nö a'tsatu.

⁹ Haqawat itamuy qa tuway'numya, noqw pu pētu pay itamuy tuway'numya. Mokiwu nāqavo itamum yannuma, noqw pay itam nāto tayyuñwa; itamuy a'nö wuvinumyaqw, pay itam híhinhaqam nāto yēse.

¹⁰ Itam unañwmokiwhkahkañw pay yūmosa hahlayya; itam okiwhinnumyakañw kaysiwhqamuy kähaktotoynaya, as ñasta sīvay'kahkañw Christ atsviy itam sohsok hihta himuy'yuñwa.

¹¹ Is uma Corinth ep sínomu, itam qa hihta tupkiwtaqat umumi yuaatota; itam umutpipo itah'unañway púruknya.

¹² Itam umumi itah'unañway aw qa uhtaya; noqw sumataq úmawat umuh'unañway itamumi uhtaya.

¹³ Hakimuy naam timuy amumi hin lavayhtiqtat pan hapi nu umumi lavayhtini: Uma tuwat itamumi umuh'unañway wūyak hötayani.

Warning against Pagan Influences

¹⁴ Uma qatuptsiwni'yuñqamuy qa suñwálalwani, pi uma pumuy amumum qa súnahpeya. Puyaw suan hinmaqa gasuanhinmaqat amum haqam súnanhtini? Puyaw tāla qatālat amum haqam súnahpee?

¹⁵ Puyaw Christ Nukpanat amum haqam súnahpee? Hal ya tuptsiwni'taqa qatuptsiwni'taqat amum haqam súnahpee?

¹⁶ Puyaw God kiat nāp yukit aw nāwakintiwyagamuy amum haqam hihta ep súnahpee? Pi uma hapi God qátuhqat kiyat anyuñwa; pi ura God pañqawu: Nu pumuy amuhsonve qátuni, nen amuhpe hinnumni. Nu pumuy Tutuyqawhqaamni, noq w puma isinomni.

¹⁷ Oviy uma pumuy amuñaqw lasye', ayam pas supyani, kita Tutuyqawhqa; nen uma hihta qa powaiwtaqat qa aw hintsatskani; noq w nu umuy ömahtani.

¹⁸ Nihqe umunaiwtani, noq w uma itiyotimni, pu imanhtimni, kita Sus'öqaltutuyqawhqa.

7

¹ God itamuy yan āawna, aw iunañwamu. Noq w öviy sen itahtokoy, pu sen itah'unañway hihta akw tuyoy'ewakwtiqw, itam put añqw nākwañw'ewakwtotani. Nen itam God pas kaptsi'kahkañw, put aw nānoi'yuñwni.

Paul's Joy

² Uma itamumi pas unañway'yuñwni, itupkomu, itam qa hakiy hintsatsna; itam qa hakiy hovalaya; itam qa hakiy hihta paysoq kwahanaya.

³ Nu umuy qa hihtataniqey qa pan wūwankañw yan pēna. Nu umumi pas unañway'taqey ura umumi pay lavayhti; noq w öviy sen itam soe', sen yēse' itam nāto sūpwatini.

⁴ Nu qatuhtuskañw umumi yan lavayhti, itupkomu; nu umuhpe pas hahlayi; noq w nāma hin pi nu hihhihta añ kānanvotima, nikañw nu suyan unañwte' pas hinhaqam hahlayhtiñwu.

⁵ Itam Macedoniat ep ökihqe, kurs hin nāsuñwnayani; nānan'ivakw itamuy sóontsatsnaya. Itam lomatuawit eñem nuhtumi rohomnumya; pu itah'nañwa tsawiniwyuñwa.

⁶ Noq w God añ sóonhtotiqamuy öqalañwuqa itamuy suyan unañwtoyna, Titus pítuhqat akw'a.

⁷ Piw qa put pantaqat akw-saa, pam itamumi umuy lavayhti qat put akw piwu. Pam umuhpe pas hahlayi. Yaw uma inumi yórikyaniqey nānawaknaqat itamuy āawna, piw yaw uma hakiy qaanhintsakqat atsviy tsaykitaqata, piw yaw uma inuñem su'qawyuñqata. Nu it navotqe pu' pas hahlayhti.

⁸ Pay as pi nu itutuveniy akw umuy qahahlayhtapnakañw, pay nu put ep iwuwniy qa alönta; pay as pi nu mohtiniqw nāpi kurs nu pēnaqey pan wūwa, ispi nu navotq, yaw pam tutuveni umuy qahahlayhtapnaq'ö, pas as pi pay hihsavoo.

⁹ Noq w nu pu' put ep hahlayhti, uma qahahlayhtotiqat qa epnit, uma qahahlayhtotiqe umuhhintsakpiy añqw ayo lasyaqat put ep'e; uma pan qahahlayhtotiqe God unañwveya; noq w öviy itam umuy qa unañwmoknaya.

¹⁰ Pi ason hak God tunatyayat an qaanhtipuy ep qahahlayhte', put añqw lasq, God put ayo távini. Noq w pam soon put ep qahahlayhtini. Nāwuspi yep qatsit tunatyayat ahpiy qahahlayhpi mokiwyu tumalay'ta.

¹¹ Kurs uma namiwuwayani, uma qahahlayhtotiqw ya God umuhpa' hin tumalay'ta? Uma pās wuwni'vaya; uma put pantaqat ep nennem qenitotaniqey tunatyaltoti; uma qaanhtiqat aw pas kwañwáy'tsivutoti nikañw uma piw tusi'tota; uma inumi yórikyaniqey pas pāpu kwañwtoynaya; piw uma qaanhtiqat sivintoyanayaniqey pas suhta'ewya. Uma panhtotiqe it ep nennem qenitota.

¹² Ura nu umumiq pēnaqe hakiy qaanhtiqat qa put tunatyawkañw pēna, piw hakiy ep qaanhtiqat qa put tunatyawkañwo. Nu úmuywat tunatyawkañw öviy yan pēna, mātaq pi uma God atpip inumi pas unañway'yuñqey nanaptaniqat öviy'o.

¹³ Noq̄w umuy panhtotiq̄w nu pas suyan unañwti, tis pi òviy Titus umuhpe hahlayhti, uma sohsoyam put suyan unañwtoynayaq̄w òviy'ò; noq̄w nu put amum hahlayhti.

¹⁴ Nu umuy tsuyakq̄e, Titus aw umuy pihni'ta. Nihq̄e nu put ep qa hahmana. Ura itam umumi sohsoq̄ hihta suan lavayhtoti. Nihq̄e òviy piw pan nu Titus aw umuhpe himuiwtaq̄e pas súañqawu.

¹⁵ Noq̄w pam piw pas pavan umumi unañway'ta, uma put hin kwusuyaq̄at u'ni'taq̄ee. Yaw pam umumi hihta lavayhtiq̄w uma put anhtoti; yaw uma tsawiniwkahkañw put pas kaptsi'yuñwa.

¹⁶ Noq̄w òviy nu umumi pas hahlayi, itupkomu, nu umumi tuptsiwhq̄ee.

8

Christian Giving

¹ Taa, God Macedoniat ep put aw tōnawtaq̄amuy amuhpa' hihta tumalay'taq̄at nu pu' umuy āawnani.

² Pay as pi nāmahin okiw puma hīhihta añ kānanvotkahkañw put ep pas hahlayya; nihq̄e puma hihta hakni'kahkañw himuy qa kahkawnayat, ayám hakim hihta hakni'yuñq̄amuy paañwantotaniq̄ey òviy hihta tsovalaya.

³ Nu pumuy amumi navoti'taq̄w puma qa paysoq̄ tusoq̄'ayatiwyaq̄e kwañtoynayakañw hihta himuy'yuñq̄ey kuwahtoti; piw put pas yuhk̄e' hihta kuwahtotiniq̄ey unañwtoti.

⁴ Nihq̄e puma God sinomuyatuy hihta hakni'yuñq̄amuy amuñem hihta tsovalayat, itam put òmahtotat, amumi put kiwisniq̄at itamumi ò'q̄alyaq̄e itamuy pas qa òwiayatota.

⁵ Nihq̄e puma itahwuwniy yuhk̄e' it piw hinhtoti: Puma mohti Tutuyq̄awhq̄at aw nānoayat, pu God tunatyayat ahpiy itamumiwat piw nānoaya.

⁶ Noq̄w òviy itam Titus umumi ayataq̄w, pam umuñaq̄w hihta tsovalani; pay yaw pam umuñaq̄w it tumalat yayhna.

⁷ Uma hapi sohsoq̄ hihta añ qa òwihinyuñwa; uma q̄ap̄ēvewnit pasiwyuñwa, uma put yuaatotaniq̄ey tuwi'yuñwa; uma God lavaiyat navoti'yuñwa; piw put ep q̄an̄atusi'yuñwa; uma itamumi pas unañway'yuñwa. Noq̄w òviy uma piw tūvaañwayaniq̄ey ep qa òwihiniwhtotini.

⁸ Pay hapi nu it umuy qa pas tusoq̄'ayata; mātaq̄pi kurs uma pas antsa nuhtumi unañway'yuñq̄at nu navotniq̄e òviy ayé' hintsatskaq̄at nu umuy āwinta.

⁹ Pi Itahtutuyq̄awhq̄a Jesus Christ umuy hin òkwatuwhq̄at uma pay navoti'yuñwa. Ura as pam kāhaknikañw umuñem òokiwhiti, pam òokiwhitiq̄w uma kāhaktotiniq̄at òviy'ò.

¹⁰ Noq̄w it nu añ wūwage pañq̄awni: Pay yaw ura uma sūkw yahsañwuy ephaq̄am hihta tsovalayaniq̄ey añ suhtaq̄'ewya. Taay, uma hihta yayhnayaq̄ey aw antsatsnaniq̄w, pam umuñem lomahintani.

¹¹ Uma hihta hinhtotiniq̄ey suhtaq̄'ewyaq̄ey put aw antsanyani, umuy hihta himuy'yuñq̄ey ahpiy'ò.

¹² Pi hak su'q̄awkañw God hihta maq̄aq̄w, God put ep hahlayhtiñwu; hak hihta qa himuy'taq̄w, God pay navoti'taq̄e, hakiy aw qa hihta tunlay'tañwu.

¹³ Pi pay añ haq̄awat qa a'pitniq̄w úmawat-sa añ hihta maq̄sonlalwaq̄at nu qa put pañq̄awu.

¹⁴ Pay hapi nan'ivo súnantaniq̄at òviy nu pañq̄awu; Puma pu' hihta hakni'yuñwa, noq̄w uma qarūrumnaya; as uma pumuy paañwayaniq̄at nu umuy tūviñta; noq̄w uma tuwat hihta hakni'yuñq̄w puma tuwat umuy paañwayani, noq̄w yan nan'ivo súnantani.

¹⁵ Pay pi ura yan pey'ta: I' hak wūhak tsovalaqa qa hihta akwsinwñañwu; noq̄w i' qa wūhak hihta tsovalaqa pay qa hihta rūrumñañwu.

¹⁶ Noq̄w kwakwhat pi God Titus pan unañwtoynaq̄w pam umumi pas unañway'ta, itamuy hin umumi pas unañway'yuñq̄at pan'i.

17 Pi itam put aw pañqaqwaq, pam súnakwaha; nihqe pay pam pas su'qawtaqe òviy nanāp'unānw umumiq'a.

18 Noqw itam Titus enān sukw tuptsiwni'taqat umumiq hōnaya. Pam God aw tsotsvalayaqamuy amuhpa' lomatuwawit yuaatinuma, nihqe put ep pas aw lomanavoti-wta.

19-20 Piw God aw tōnawtaqam put namorstaq, pam itamum hinnumqe, itam hihta tsovalayaqat kima. Pi itam añ ahsupoq suan hinwisniqey nānawakna. Taq ka hak itamuy hihta tsovalayaqat ep itamuy òvelani, as pam put ep God pas hihtatanikañwo, itamuy hin nāvaañwantotaniqey suhtaq'ewyaqat aw yórikqee.

21 Itam Tutuyqawhqtat atpip suan hinwisniqey tunatyawyuñwa, piw sinmuy amuh-pewii.

22 Pu mitwat itam piw aw lomanavoti'yuñqat pumuy enān hōnaya. Pam hīhihta añ qanātusi'maqey itamumi mahtakna. Nihqe pam pu' umumi yórikniqey pas kwañwtoyna, pam umumi pas tuptsiwni'taqe òviy'o.

23 Noqw sen Titus hákiynihqtat haqawa tūviñlawniqw, pay pam hapi itumalsuñwa, pi inumum pam umumi unañwtavi'ta: noqw sen haqawa imuy tuptsiwni'taqamuy hákimnihqtat tūviñlawniqw pay puma God aw tōnawtaqamuy tuaw'aymatu, puma Christ pas himuniwhtiniqat òviy añqe' ayatiwa.

24 Noqw òviy uma nuhtumi unañway'yuñqey pumuy amumi mahtaknayani, pu añqe' God aw tōnawtaqamuy amumi pīwu; noqw pahsat pu sohsoyam nanaptani itam pumuy amumi umuy lomalavaytaqe pas súañqaqwaqata.

9

Help for Fellow Christian

1 Pu uma God sinomuyatuy hihta akw paañwantotaniqat pay soon pas nu umumi pentani, pu umuy ayalawni.

2 Pi nu umumi navoti'taqw uma su'qawyuñwa; noqw òviy nu pan Macedoniat ep sinmuy amumi umuhpe himuiwta; nihqe pay Achaiat ep tuptsiwni'yuñqam yas hihta akw tūvaañwantotaniqey añ sun suhtaq'ewyaqat nu amumi pañqawu; noqw pas pan umuhtunatyā kaysiwhqamuy pan unañwtoyna.

3 Nikañw pay nu inuhsavo imuy tuptsiwni'yuñqamuy umumiq hōna, nāp hisat pi itam yan umuy hiñqaqwaqe kurs a'tsatnihqey pan sinmuy amumi mahtaktotini; noqw pay pi nu pañqawu: Uma pās yuki'yuñwniqat òviy'o.

4 Taq nāp hisat pi sen haqawat Macedoniat ep tuptsiwni'yuñqam inumum òkiqw kurs nāt uma qa yuki'yuñqw itam hamanhtotini, tis pi òviy úmaa, pas qananahtsopyaqat umuy itam kwiviyuaatotaqat ep'e.

5 Noqw òviy nu añ wūwaqe imuy tuptsiwni'yuñqamuy amumi pañqawhq, puma añwu pay inuhsavo umumiqye', hihta uma kuwahtotiniqey pañqaqwaq tsovalayani; noqw uma sohsoq hihta añwu pay tsovalayaq, sohsoyam uma nanāp'unānw put kuwahtotiqat nanaptani, itam umuy tusoq'ayatotaqat qa paniq'ō.

6 Noqw it nu pañqawni: Öwiuyhqa pay òviy piw öwihöqmantani; pu i' hak qaöwiuyhqa piw öviy qaöwihöqmantani.

7 Hak hin nāp wūwante', pan hihta kuwahtimantani, qa kahkawnakañwo, piw paysoq pi aw pañqaqwaq òviy'o; pi God haqam su'qawkañw hihta kuwahtiñwuqat hahlayi.

8 Pi God umuy hihta hakni'yuñqat epnihqe hóyokput umuy öqala; noqw pahsat pu uma qa hihta rūrumnayakahkañw añ òkiwyaqamuy paañwayaniqey hihta pasiwyuñwni.

9 Pi ura yan pey'ta: Pam añqe' ahsupoq añ òkiwyaqamuy hihta huyta; pam sutsép-sa núokwa.

¹⁰ God hapi sinmuy poshumit huyta, piw pumuy amumi nōsiwhqat nóañwu; nihqe pam umuy hihta hakni'yuñqat umuy huytani; noqw kurs uma soñawnen put uyyaqw pam wuñwe' natkotote' lolmat tumalat aniwnani.

¹¹ Noqw pahsat pu uma sohsok hihta qaöwíhinkahkañw pas pāpu añ öokiwayaqamuy paañwayaniqey pasiwyuñwni, noqw itam God sinomuyatuy amumi it kuwahtiput maqayaqw puma pas pavan God aw hahlayyani.

¹² Pi uma it kuwahtiput God sinomuyatuy amumi maqaye' pumuy hihta hakni'yuñqat ep pumuy paañwayani. Noqw uma panhtotiqw puma God pas pavan aw hahlayyani.

¹³ Puma umuñaqw kuwahtiput ömahtote' pas antsa uma Christ añqw lomatuawit kwusuyaqat aw yórikyani, piw put kwusuyaqe put añ hinwisniqata; noqw puma God pas hihtatotani; uma qa hihta kahkawnayat pumuy amumi hihta kuwahtotiqat ep'e, pu qa púmuy-sa amuminit, sohsokmuy sinmuy amumii.

¹⁴ Nen puma umuñem God aw nānawaknani, as umumi yórikyaniqey tunlay'kahkañwo, God umumi pas unañway'taqat nanaptee.

¹⁵ Istathihi God qaöwíhikay'taqat itamumi kuwahti! Pas kurs hin put súañqawu. Itam put ep God aw hahlayhtiwisni.

10

Paul Defends His Ministry

¹ Noqw nu' Paul umumi pañqawni: Yaw haqawat nuy umumumnen okiw'unañway'tañwuqat pañqaqwa, nikañw nu yaw umuñaqw ahpiynen pas qatuhtuskañw yuaatañwu. Noqw ura Christ pas nāp yep qatsit ep hinnumkañw pas qa a'nö unañway'kañw, sinmuy pāsi.

² Noqw öviy nu umumi okiwhiñqawlawni: Nu umumumniqw, uma nuy qa tuhtuskañw yuaataniqat qa aw nuy öqawnayani. Taq yaw nu nāp itunatyay añ hinmaqat pan inumi wuwantota. Noqw pumuy amumi nu qatuhtuskañw yuaataniqey pan nātuptsiwni'ta.

³ Pay as pi itam yep qatsit ep yeskahkañw, qa nāp itah'öqalay ahpiy Nukpanat aw rohomhtiwisa.

⁴ Itam qa yep qatsit ahpiy tunipit akw put aw rohomhtiwisa, pi God tunipiyat akw'a. Noqw put akw itam Nukpanat öqalay qa hihtatota.

⁵ Itam sinmuy wuwniyamuy qa hihtalalwa; puma kwiviunañway akw God añqw navotit aw rohomnumyaqw itam pumuy ánwulalwa; pu sinmuy nāp tunatyay añqw lasye', sohsok Christ aw-sa maqaptsi'yuñwniqat pan itam pumuy unañwtotoynaya.

⁶ Noqw uma itamumi maqaptsi'yuñqw, pahsat pu itam hakimuy qa tuqay-vahsi'wisqamuy hinwat öqwhayani.

⁷ Ya uma haqawat suovaamnihqat pitsánwayat-sa aw taywisa? Uma it piw aw wūwayani: Kurs haqawa Christ lavay'ayaatnihqey namiwuwantaqw, pay itam piw put lavay'aymatu.

⁸ Pi Christ nu umuy öqalaniqat pan nuy ayata, nu umuy hovalaniqat qa panwat nuy ayata. Noqw pas as pi nu it öqalat yuaataniqw pay pam inuñem qa haman'ewayni.

⁹ Nu itutuveniy akw umuy tsatsáwinaniqey qa nāwakna. Uma qa pan inumi wūwayani.

¹⁰ Oviy pi yaw haqawat pañqaqwa: Put tutuveniat as qaöwíhinkañw pu a'nö öqala; noqw pi hakimuy amumumnen pay öwiewniñwu, pu lavayiat qa pas lay'tañwu.

¹¹ Noqw pay nu pan hiñqaqwaqamuy amumi pañqawni: Uma it añ wūwayani: Pay nu yāvahaqawq umumi öqalat penta, nihqe öviy nu umumi pite' pay nu soon qa piw pañqe' umumi yuaatani.

¹² Piw nu kurs hin nākwiviyuaatotaqamuy amumumnihqey, piw amunnihqey pañqawni. Puma pi nānami namituwanlalwakahkañw, pu ayám hakiy hintaqw pay qa pas antaqey namiwuwantotaqe qa suan wuwni'yuñwa.

¹³ Itam soon ayam sukŵ tumalayay yuaatotani, pay pas nāp itahtumal'ayaway-saa. God itamuy tumal'ayataqŵ Itam Corinth aqŵ pahsavo hinnumya.

¹⁴ Noqŵ uma itamuhpiy mohti Christ añqŵ lomatuwawit nanapta. Noqŵ ōviy itam umuhpa' hihta lomatumaltotaqey put-sa yuaatotani; kurs itam qa umumi öke', soon pan yuaatotani.

¹⁵ Ura nu pañqawu: Itam ayám supwatuy tumalayamuy qa put yuaatotani. Is as okiw umuhtupsiwniy añ uma öqawhtotaqŵ, pep pu' God umuyupqöymi itamuñem qenitani.

¹⁶ Pi itam umuyupqöyva lomatuwawit yuaatinumyaniqey nānawakna; nīkañw ayám piw sukŵ tumalayay qa sokoplalwani.

¹⁷ Noqŵ i' hak hihta ep hahlayhtiqa hapi Tutuyqawhqat núokwayat ep hahlayhtimantani.

¹⁸ Pi hak nālomlalvayhq pam qa hímuu; nīkañw ason Tutuyqawhq hakiy lomalvayhtiqa pam pantaqa pas hímuu.

11

Paul and the False Apostles

¹ Is as uma inumi hihsavo tūqayyuñwani, noqŵ nu tuwat an'e'wakw nāyuaatani. Hal owi, uma inumi tūqayyuñwani.

² Nu God añqŵ pan unañwtiqe umuy kahkawnage, umuy qahováriwyuñniqa nāwakna. Hak tāqa tiy mānat qahovalniwtaqat sūkw tiyot aw nóahqat pan nu umuy Christ aw noa.

³ Nīkañw nu tusiiwta, taq ka uma Christ qaatsay'kahkañw aw unañway'yuñniqey qe'totini, hak umuy ūnatoynaq'ö, ura tsūa unatwiya akw Eve hin ūnatoynaqat pan'i.

⁴ Uma itamuñaqŵ lomatuwawit hímunihqat pay kwusuya. Noqŵ ōviy kurs piw hak pite', alönöt tutuqayhpit umumi mātapq, sen piw sukŵ ayo tūooyhqat itam qa yuaatotaqat umumi yuaataqŵ, sen sukŵ hikwsit uma qa kwusuyaqat umumi kwusivaqŵ, uma ka put aw sūunañwtapyani.

⁵ Ima ayaiwyuñqamnihqey pan nātsokani'yuñqam pas puma pāsyagey yuaatota; noqŵ nu pay nāpnihqey qa pumuy amuñk pitsíwta.

⁶ Yaw uma nuy qa lavayhtuwi'taqat pañqaqwa. Ka pi nu panta. Nīkañw nu navotit pasiwta. Oviy pi itam hihta umuhpa' tumaltotaqey akw itahnavotiy añ ahsupoq tunvotnaya.

⁷ Ura nu umumi pítuhqey lomatuwawit umumi yuaatage umuñaqŵ qa hihta tūkwata. Nu umuy hihtataniqey ōviy nāqahihtata. Ya nu it ep umuhpewi qaanhti?

⁸ Nu umumum tumalay'taniqey ōviy aye' God aw tōnawtaqamuy amumi tūkway'ta, puma sīvay akw nuy paañwantotaqŵ ōviy'o.

⁹ Nihqey ura nu umumum yankañw hihta haktage qa hakiy aw put ep tūkway'ta; pi ima tuptsiwni'yuñqam Macedoniat añqŵ ökihqam nu hihta hakni'taqŵ put ep nuy paañwaya; noqŵ ōviy uma nuy qa maqsontota. Noqŵ pay nu ka sutsep panmani.

¹⁰ Christ iunañway ep qatuqŵ nu sutsep qaatsay'kañw it yuaatani: Nu qa hakiy aw hihta ep tūkway'tat, sinmuy amumi lomatuwawit yuaataniqey ep hahlayhtimani. Noqŵ soon hak nuy put ep sóontsanni. Nu Achaiat añ ahsupoq pan yuaatinumni.

¹¹ Noqŵ ya nu hinoqŵ panhti? Sen nu pay umumi qa unañway'tage ōviy'o? As'a. God inumi pas suyan navoti'ta.

¹² Haqawat sūitamun God eñem tumalay'yuñqey pañqaqwa. Noqŵ as pumuy a'tsatnihqat mahtaktotiniqŵ ōviy nu God lavayiyat qa hihta ōviy yuaatinuma; pay piw nu nāto pan yuaatinumni.

¹³ Puma Christ eñem ayaiwyuñqamnihqey pañqaqwa, nīkañw unatwit hintsatska, pi puma qa pas pas antsa God eñem tumalay'yuñwa.

¹⁴ Noqŵ pay soon qae, pi Satan pas nāp tālat ep hoñviayaniqey pan namtakni'ta.

15 Paniqw òviy put eñem hintsatskaqam hihta suan hintsatskaqey pan namtak-nayaqw, pay uma qa aw kãwuwantotani. Noqw pay pumuy hin tumaltotaqw, God pan hapi pumuy amumi ahoytani.

Paul's Sufferings as an Apostle

16 Noqw nu piw pañqawni: Qa hak hapi nuy pay núanhimunihqat pan inumi wūwantani, hal kurs pantanik pay nu núanhimunihqat pan inumi tuqayvastotani; noqw nu hihsavo kwiviyuaatani.

17 Nu pu' pay sinot an lavayhtini, qa Tutuyqawhqat wuwniyat ahpiy'o; nu hakiy núanhimunihqat an kwiviyuaatani.

18 Ima hakim Christ eñem ayaiwyuñqamnihqey yuaatotaqam yep qatsit ep hímuyaqey, piw hihta hintsatskaqey ep kwiviyuaatota; noqw òviy nu tuwat kwiviyuaatani.

19 Uma hakimuy añ núanhihtuy amumi suhtaq'ewyakahkañw tūqayyuñwa, sam pi uma pas nāp súanwuwni'yuñqee.

20 Ima nātsotskanayaqam umuy núantuwiqtota, umuy hihta kwahantota; umuy nukwāñwhintsatska; pu nāhihtatota, umuhtayway wuvahtota. Puma umuy pan hintsatsnaqw uma añ kūyuñwa.

21 Is uti! Puma a'nö ö'qaltu, noqw nu okiw qaöqála; ispi nu umuy qa pan hintsahtsan-hqe òviy'o. Nikañw kurs puma hihta ep kwivilavayhtotiqw pay nu piw panhtini. (Nu pay hakiy núanhimunihqat an yuaata.)

22 Ya puma Hebrew sinom, Israel tímatu? Pay nu piw pam'i. Ya puma Abraham natkomatu? Pay nu piw pam'i.

23 Ya puma Christ eñem tumalay'yuñwa? Piw nūu. Nu pas a'nö tumalay'ta. (Nu núanhimunihqey pan lalvaya.) Sinom hihsakishaqam nuy wuvahtota; piép sivikimiq nuy panayañwu; pu nu qa sūs pēp mōki.

24 Tsivot-sikis ima Jew-sinom nuy sūkw akw qa lōp sunát-sikis wuvahtota.

25 Sinom pāyis nuy murikhot akw wuvahtota; sūs nuy tatatupya; pāyis pātuwaqatsit ep pākihut itamuneñ sakwíti; sūs nu tōkilnawit-nikañw pu tälö' pātuwaqatsit a'nö hōtsit añqe' pāyawnuma.

26 Nu wuhkonakwsu; pāvaqe nu unahinnuma, piw uuyiñwtuy amuhpaa, nāp isinomuy amuhpaa, piw añqe' hihituy sinmuy amuhpaa; nu wuhkokitsokit añ unahinnuma, pu qayēsihpuvaa, pu pātuwaqatsit añ'a; piw añ tuptsiwñi'yuñqamuy atsáy'kahkañw pañqaqwaqamuy amuhpaa.

27 Okiw nu maqsonte' mañwúiwtañwu, qa sūs nu qa pūwi; pu nu tsōnmokiwtañwu, pānaqawuy nu añ kānanvotyā; nu qa sūs napwala; tūsūñw'iwtañwu; nu ephaqam qa yuwsí'tañwu.

28 Noqw nu iit sohsok añ kuyvaqe nawus nu nāqavo Jesus aw tōnawtaqamuy amumi tunatyawtani. Nihqe nu put akw putuiwta.

29 Kurs hak haqam qaöqáwi'taqw nu put amum qaöqáwi'ta. Kurs hak haqam tuptsiwnit añqw lasq, nu put ep pas unañwmokiwtañwu.

30 Nikañw pay kurs nu hihta ep kwivihñqawlawnik, pay nu tatam qaöqálanihqey pan namtakni'tani.

31 God Jesus Christ Itahtutuyqawhqay Naat inumi navoti'taqw nu súañqawu. (Okiw nam pam yūmosa tayawintiwa!)

32 Ura nu Damascus-kitsókit epniqw, pep tutskwat ep moñwi Aretas yan mātsiwhqa nuy ñuaniqey nāwakna; nihqe òviy pam pan tutaptaqw pep kikmoñwi Damascus-sinmuy kitsókiyamuy ep tukw'uhtsit ep aw hōtsíwat ep solāwamuy tūwalayaniqat òviy oya.

33 Noqw nu tutsáysivut añqw pakiwtaqw, hakim ikwátsim tuhpelva' nuy hawnayaqw nu moñwit māyat añqw ayo yama.

12

Paul's Visions and Revelations

¹ Pas ka nu hihta kwivilalvaye' soon put akw moñwvastini. Kurs nu hihta tu-awyorikqey, pu Tutuyqawhqa inumi mātaktiqat yuaatani.

² Nu hakiy Christ aw tuptsiwni'taqat tuwi'ta. Noqw pam pakwt nālōq sihkay'taqat yahsañwuy ephaqam tokpelat yūmoq paki; sen tokoy'kañwo, sen pay qa tokoy'kañwo, nu put qa navoti'ta, pay God-sa put navoti'ta.

³ Ura nu pañqawu: Pam hak lomaqatsit aw ōmi wīkiwa, sen tokoy'kañwo, sen pay qa tokoy'kañwo, nu put qa navoti'ta, pay God-sa put navoti'ta.

⁴ Noqw pam pañso wīkiwhqe, lavayit pas kurs hin pañqawiwhqat navota; noqw put hak yuaataniqw pam mewniwta.

⁵ Nu hakiy pantaqat tsokanani, nīkañw pay nu qa nātsokanani; nu qaōqáwi'taqey yuaatani.

⁶ Kurs nu as hímuiwtaniqey nāwaknaniñw, nu qa núanhimuniwhtini; pi nu hihta yuaataqey suyan navoti'ta, Nīkañw pay nu soon panhtini. Taq hak inumi hin yórikqey, pu nuy hin navotqey pan inumi wūwantaniqat nu nāwakna. Noqw pep pu' pam soon put pantaqat yuhke' nuy tsokanani.

⁷ Noqw nu hihta pas pavan yórikqey qa ep pas kwivi'nañwtiniqw, hihta tūya Satan ahpiy inumi noiwa, kūtāt antaqa, nuy tūholawniqee. Noqw put atsviy nu qa pas kwivi'nañway'ta.

⁸ Noqw as pam pantaqa nuy mātapniqat nu pāyis Tutuyqawhqat aw okiw tūviñta.

⁹ Noqw pam inumi pañqawu: Pay inuokwa ūmi aptsiwta, pi um qaōqáwi'taqw pahsat pu nu uhpiy a'nō ōqalay'taqey nuhtumi mahtakinta. Paniqw ōviy nu hahlaykañw hihta añ qa pasiwkañw put ep himuiwtani; nen nu Christ ōqalayāt añ put amum hinmani.

¹⁰ Nihqe ōviy nu Christ atsviy hihta añ kānanvotqey ep hahlayhtima. Nu put lavay'ayaatnihqe ōviy ōpuiwta; sinom nuy ōvelantota; pu nu hihta hakni'ta; sinom nuy okiwsahsanya. Pi nu qaōqáwi'te' pahsat pu nu Christ ahpiy a'nō hoñviiwtani.

Paul's Concern for the Corinthians

¹¹ Nu yan kwiviyuaataqe núanhimuniwhti, uma nuy put aw lālayyaq'ō, pi as pi uma nuy lomavaytanikañwo. Umuyniqw ima nāpnihqe Christ lavay'ayamatnihqam pas pavan hihtuya. Noqw nu umumi súañqawni: Puma nālomatsokani'yuñqw pay piw nu súamunta, nāmahin pi as nu pas antsa God-niqw pay qa hímuu.

¹² Ura nu umuhpa' tumaltaqe pas antsa Christ lavay'ayaatnihqey pan umumi nam-takna; nu qa hihta ep nañ'eknat, umuhpa' kātumalat hihta tuawi'taqat tumalta, pu kātatahpiw pīwu.

¹³ Ya nu aye' God aw tōnawtaqamuy-sa lomahintsant, umuy qalomáhintsana? Qae. Ka uma hihta ep inumi hin unañway'yuñwa, nu umumi lomatuawit yuaatat qa hihta umumi tuñlay'taqat ep'e. Okiw uma inumi put ep pōhikyani.

¹⁴ Meh, pu' hapi nu pāyis umumiqniqey aw pitsini'ta; pay nu soon hihta ep umumi tūkway'tani; nu umuhhimuy hihta tuñlay'taniqey qa put ōviy umumini, pi nu umumi unañway'taqey ōviy'ō. Pi qa tsātsayom yumuy, namuy amuñem hihta na'sastotañwu, pi pumuy namat, yumat timuy amuñem hihta na'sastotañwu.

¹⁵ Pu tatam pi nu umumi hihta nāvoswani, pu piw nukwsiwhtini, nāmahin pi nu umumi pavan pas unañway'taqw, uma tuwat pahsat inumi qa pas unañway'yuñwani.

¹⁶ Noqw pay pií; pay pi nu qa hihta ep umumi tūkway'ta as'a; noqw yaw uma pañqaqwa: Pam tuhisanihqe ōviy unatwiw akw itamuy nukwáñwhinhti.

¹⁷ Ura nu umumi hakimuy ayata. Noqw puma haqawa sen umuy hihta kwahana?

¹⁸ Ura nu Titus umumi ayata, piw pu sukwat tuptsiwni'taqata. Noqw ya Titus umuy hihta kwahana? Ya itam qa sun tunatyawta? Ya itam qa sun hinma?

¹⁹ Uma ka wūwantotaqw nu umumi nēnem qenitanıqıe öviy pan penta. Noqw pay qa panta. Pi nu God atpip Christ aw yankañw umumi penta, uma öqawhtotaniqat öviy'ö, aw iunañwamu.

²⁰ Pas nu tusiiwta ka nu umumi pite' umumi yorikq umuy suan hinwisniqat nu nāwaknaqw, uma qa pan hinwisni. Noqw pay uma as ka nu umumi pās yuaataniqat nānawaknaqw nu umuy tuwat qöhqöyini. Nāp hisat pi uma hihta ep nāñwuy'yuñwni; nānami unañwtutuyyani, nānami itsıvuiwyuñwni, nānamiq hiñqaqwaqey akw nātsikiwtani, nehpewi sawiwitotani, pu pas hihtunihqey panyuñwni, tsotsvalqey añ qanamıtuqayveyani.

²¹ Pu nāp hisat nu piw umumi pituqw, God Ina umutsva nuy hamanhtoynani, taq ka nu kaysiwhqamuy qaanhtıpuay añqw qa lasyaqamuy tuwe' unañwmokni, puma itséhe'qatsiy, pu qahopqatsiy, pu qaunañwtaqatsiy qa qe'totiq'ö.

13

Final Warnings and Greetings

¹ Pu' hapi nu pāyis umumiq pohtani. Noqw hakim löyöm sen pahyom pas suyan hakiy qaanhtıqat navoti'kahkañw inumi put tuhtualyaqw, pahsat nawus nu hakiy eñem hin yúkuni.

² Ura nu umumumnikañw hin pañqawhqey pan piw qa umumumnikañw umumi pēnani: Nu hisat umumi pite' soon hakiy ökwatuwni; nu sohsokmuy qaanhinwisqamuy amuñem hin yúkuni; ura nu pay nuhtuñk umuhpeq pohtaqw pay pan haqawat yēse, noqw pu' atsve piw nāt pētu pay amunhtoti. Noqw öviy nu soon hakiy ayo yámaknani, imuy hakimuy qaanhtotiqamuyu.

³ Noqw pahsat pu uma pas suyan nanaptani Christ pas suyan inuhpe yuaataq'ö; put pantaqat uma navoti'yuñwniqey nānawakna. Pam hapi umumi qaöwıhintı, piw a'nö öqala umuhpaa.

⁴ Pay pi put tokoat qaöqáwitaqw, sinom nahoylehtsit aw put muaya; noqw pam ahoy tātayhqe, God öqalayıt ahpiy qatu. Noqw itamwat piw put an qaöqáwi'yuñwa; nıkañw itam piw put amum yeskahkañw, God öqalayıt ahpiy put eñem tumalay'yuñwa umuhpaa.

⁵ Kurs uma nānami wūwayaa. Ya uma pas antsa Christ aw tuptsiwni'yuñwa? Kurs namiwuwayaa. Ya Christ pas antsa umuh'unañway ep qátuhqat uma navoti'yuñwa? Kurs uma qaatsáy'wisq pam pepeq qatu.

⁶ Is as uma itamuy qaatsáy'wisqat nanaptani!

⁷ Uma qa hihta ep qaanhtotiniqat nu God aw umuñem nāwakna. Nu qaatsáy'maqey mātaqtiniqey qa pañıqw tūviñtima, pi nu umuy tunatyawtaqe öviy'ö, umuy suan hinwisniqata, nāmahin pi sumataq nu atsáy'maqey mātaqtini.

⁸ Noqw itam soon hihta pas antsanihqat aw rohomnumyani; itam soon qa put eñem tumalay'yuñwni.

⁹ Nihqe öviy itam hahlayhtoti, umuy öqawhtotiq'ö, nāmahin pi itam pay as sen qaöqáwi'yuñwa. Okiw as uma pas pasiwyuñwniqat itam umuñem nānawakna.

¹⁰ Nu umuy u'nananiqıe öviy añwu pay it tutuvenit umumi pēna, nu nāt qa umumiq pitut'a; taq ka nu umumi pite' nawus umuñem hin yúkuni. Pi nu sinmuy öqawhtoynaniqıe öviy ayatiwa; nu qa pumuy hinwat yukunaniqıey aw taviwkañw, pay nu panhtiniqıey aw öqalay'ta.

¹¹ Taay, yantani itupkomu. Hakim ö'qalyañwu. Uma suan hinwisni; qa hin unañway'kahkañw nānami unañway'yuñwni; uma kwakwhat yesni; noqw God nuhtumi unañway'taqa piw hakimuy kwakwhat unañwtoynañwuqa umumum hinnumni.

¹² Uma nānatupkomnihqey pan nāö'qawnayani.

¹³ Sohsoyam God sinomat umuy öqalaya.

¹⁴Nam uma Itahtutuyqawhçay Jesus Christ núokwayat navoti'yunwini, piw God umumi unañway'taqata. Nam uma Qahováriwtaçat Hikwsit añ sun hinwsini. Nam antaa.

Paul GALATIAT ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, lomatuawit yuaataniqey aw ayatiwhqa, it penta. Nu qa sinmuy amuhpiy ayatiwht, Jesus Christ ahpiy ayatiwa, pu God Itanay ahpiy pīwu, it Jesus Christ mokiwuy añqw ahoy tātaynaqat ahpiy'o.

² Nu sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy inumumyaqamuy amumum God aw tōnawtaqamuy Galatiat ep yesqamuy öqalanta.

³ Nam núokwa, pu kwakwha unañwa Itanay God añqw umumi pitsíwiwtani, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

⁴ Ura pam itahqaanhtipuy ep nātapqe, yep nukusqatsit añqw itamuy ayo oya, Itanay God tunatyayat añ'a.

⁵ Nam pam sutsép-sa tayawintiwaa. Pay nam antaa.

The One Gospel

⁶ Is ohi! Pas nu umumi qaan unañwiti. Yaw uma Christ súmatatve, umuy núokway aw wánwayhqata; nihqe sukwat alōñöt tūawit aw lasya.

⁷ Noqw pay pam qa pas pas antsa lomatuawi. Pi hakim Christ añqw lomatuawit nukushintsatsna, umuy ūnatoyneyaniqe öviy'o.

⁸ Ura nu lomatuawit umumi suan yuaata. Noqw öviy kurs nūu, sen öñaqw hoñviaya umumi hihta alōñöt yuaataqw, God put eñem qalomáyukuni.

⁹ Nu piw pañqawni: Kurs haqawa umumi hihta alōñöt yuaataqw umuy hihta kwusuyaqat qa amum súnantaqw, God put eñem qalomáyukuni.

¹⁰ Pas suyan nu qa sinmuy unañwvniqey anta, pas God-saa. Nu qa sinmuy amuhpiy tayawintiwniqey tunlay'ta. Taq kurs nu sinmuy unañwvniqey tunatyalte', soon nu Christ eñem tumalay'tani.

How Paul Became an Apostle

¹¹ Nu umuy it navotnaniqey nāwakna, itupkomu: Nu umumi lomatuawit mātapqey qa sinmuy amuhpiy put kwusu.

¹² Qa hak inumi put mātavi, pu nu qa hakiy ahpiy put tutuqayi; noqw pay Jesus Christ pas nāp inumi put mātakta.

¹³ Pi ura nu hisat Jew-sinmuy wīmiyamuy añ hinmañwuqat uma pay nanapta. Ura nu God aw tōnawtaqamuy qaan'ewakw okiwsanhqe, hovala.

¹⁴ Nihqe nu isinmuy amuhpiy inuñsakwmuy amuhpenihqe Jew-sinmuy wīmiyamuy ep pas hak mohpeq'a, itanamuy navotiyamuy pas antsay'taqe öviy'o.

¹⁵ Noqw pay God nuy nāt qa tihtiwhq tunatyay ahpiy nuy namorstaqe, núokway ahpiy nuy wánwayi.

¹⁶ Noqw aw pituqw, pam Tiy inumi mahtakna, nuy imuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqat öviy'o. Noqw pam nuy wánwayhq, nu pay sinmuy qa amumi put ep hin wuwanheplawu.

¹⁷ Piw nu inupyeve mohti ayaiwyuñqamuy qa amumi Jerusalem aqw'a. Nu qa panhtit, tuwat Arabia-tutskwat aw'i; nit pu ahoy Damascus aqw nu pitu.

¹⁸ Pu ahpiy payhkomuy yahsañwvaqw, nu Jerusalem aqwnit, Peter aw kuyvatoqe, pakwt tsivot sihkay'tasikis tālat añ put amum qatu.

¹⁹ Nikañw mímuwatuy ayaiwyuñqamuy qa haqawat nu aw yori, hal pay it James, Itahtutuyqawhqay tupkoyat-sa aw'i.

²⁰ Nu hapi hihta pentaqe, God atpip qa a'tsalawu.

²¹ Pu ahpiy pantaq̄w, nu Syriat-nikañw pu Ciliciat añ tutskwat aq̄w pitu.

²² Noq̄w Judeat ep haq̄e' Christ aw tōnawtaq̄am nuy qa tuwi'yuñwa.

²³ Pay puma yaw yan-sa nanapta: Yaw i' hak hisat itamuy okiwsahsanqa qapēvewnit ayo yuykuq̄ey pu' nuhtumi put yuaata.

²⁴ Yan kurs puma nanaptat, God inuhpiy pas hihtatota.

2

Paul and the Other Apostles

¹⁻² Pu ahpiy pakwt nālōq̄ sihkay'taq̄at yahsañwuy añ ruhpaq̄, pañq̄w nu piw Jerusalem aq̄w'a, Barnabas ámuma, God pas nāp nuy pañsoq̄niq̄at nuy ayataq̄'ō. Nihq̄e nu Titus enañ wīki. Noq̄w pepeq̄ itam hakimuy pāvanyaq̄amuy amumum tsovaltiq̄w, nu imuy qa-Jew-sinmuy amumi hihta yuaataq̄ey pumuy āawna, taq̄ ka nu hihta pay hintsakq̄, sen nāto hintsakniq̄w pay haktonsaniniq̄'ō.

³ Noq̄w Titus inumumnihqa Greek-sínonihq̄e qa poñotkiwtaq̄w, puma put pan tuvoylatiniq̄at pay qa ö'q̄alya.

⁴ Noq̄w pay haq̄awat tuptsiwni'yuñq̄ey atsáy'yuñq̄am put aw ö'q̄alya. Puma pi itamuy Jesus Christ ahpiy hin q̄enive hoñq̄at ep itamuy núansasnaniq̄e öviy itamumi tōnalti, puma Jew-sinmuy tutavoyamuy akw itamuy sóontsatsnaniq̄e öviy'ō.

⁵ Noq̄w itam pumuy amumi qa ūnatoti; q̄ae, qa ñas'ew hihsavoo, taq̄ ka puma umumi lomatuawit pas antsanihq̄at uhtayaniq̄'ō.

⁶ Noq̄w tuptsiwni'yuñq̄amuy amuñaq̄w mohpeq̄yaq̄am nuy hihta tuawi'taq̄ey aw hihta hōyoknaniq̄at inumi qa pañq̄aq̄wa. Noq̄w pay sen puma pavansinomniq̄w, sen sóq̄avuñwsinomniq̄w pay nuyniq̄w pam qa hímuu; pi God qa sinonuiña.

⁷⁻⁹ Noq̄w pay James, pu Cephas-niq̄w, pu John, puma sumataq̄ God aw tōnawtaq̄amuy amuñaq̄w mohpeq̄yaq̄am nuy qa tumalmewayaya. Qa panhtotit, puma tumalsuñwamuy amún itamuy pās taviya, Barnabus-nikañw, pu nūyu, Nihq̄e puma māmatsyaq̄w, kurs God nuy imuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniq̄at aw nuy ayataq̄e, inuhpiy pumuy amuhpa' qaöwítumalta, pam Peter imuy Jew-sinmuy amumi yuaataniq̄at aw put ayataq̄ey pan'i. Piw pam Peter ahpiy Jew-sinmuy amuhpa' a'nō tumalay'ta. Noq̄w öviy puma kurs yan yukuya: Itam imuy qa-Jew-sinmuy amumi yuaataniq̄w, puma Jew-sinmuy amumi yuaatotaniq̄eyu.

¹⁰ Pay pánis-sa pi yaw itam añ okiwhinyuñq̄amuy paañwantaniq̄at puma nānawakna. Noq̄w nu pi pay nāp piw pan su'q̄awta.

Paul Rebukes Peter at Antioch

¹¹ Noq̄w Peter Antioch ep pituq̄w, nu nuhtutpik put q̄öhq̄öya, ispi pam q̄aanhtiq̄'ō.

¹² Pay nāt pi haq̄awat James añq̄w qa ökiq̄w, pam as imuy qa-Jew-sinmuy amumum tūmoy'ta. Nit pumuy ökiq̄w, pam qa-Jew-sinmuy amuñaq̄w ahoy lahsi, Jew-sinmuy amumi tusitaq̄e.

¹³ Noq̄w pu pay pētū piw put anhtoti; pas panhtotiq̄w, öviy Barnabas pumuy nātsikaq̄w amún unañwti.

¹⁴ Noq̄w pay puma lomatuawit pas antsanihq̄at añq̄w lasyaq̄w, nu amumi put túwahq̄e, pumuy sohsokmuy amutpip Peter aw pañq̄awu: Pas um as Jew-sínonikañw, Jew-sinmuy qa amún q̄átukañw, soq̄ imuy qa-Jew-sinmuy amún hinma. Noq̄w ya um hinoq̄w qa-Jew-sinom as Jew-sinmuy amún yesniq̄at amumi ö'q̄ala?

Jews and Gentiles are Saved by Faith

¹⁵ Núwupi itam Jew-sinom tihtiwyaya. Itam qa-Jew-sinmuy q̄aanhinwisq̄amuy qa pankahkañw tihtiwyaya.

¹⁶ Nikañw itam navoti'yuñq̄w, suyan pi hak Moses tutavoyat an hinmaq̄ey qa put ahpiy God aw súanta, pas Jesus Christ q̄apēvewnaq̄ey ahpiy-saa; noq̄w öviy itam hapi put

aw tūtuṗtsiwa, itam Christ qapēveṗnayaqey ahpiy God aw súanyuñwniqey ōviy'ó, Moses tutavoyat añ hinwisqey qa put ahpiy'ó. Pi Moses tutavoyat añ hinmaqa soon God-niqw súantani.

¹⁷ Nikañw kurs itam as Christ ahpiy God aw súanyuñwniqey tunatyawkahkañw tutavot ehpewi qaanhtote', ya sen itam Christ qaanhtiput aw itamuy tsamhqat pañqawani? Pas sóon'i.

¹⁸ Qa hak tutavot añ hinmaqey akw God-niqw súantaniqat ura nu pay sinmuy tutuqayna. Nihqe ōviy kurs nu pu' tutavot ōqawhtoyne' sumataq nu qaanhintsakqey pan nāmataktani.

¹⁹ Pi nu tutavotniqw pay mokqe, put añqw mātaviwa; nit yahpiy haqahpiy God eñem qátuni.

²⁰ Nu Christ amum nahoylehtsit aw muiwa; nihqe hapi ōviy pāpu nu qa nēnem qatu; pi Christ inuhpe qatu. Nihqe nu yep qatsit ep hinmakañw, God Tiyat aw yankañw pan hinma, inumi unañway'tage inuñem nātapqat aw'i.

²¹ Nihqe ōviy nu soon God núokwayat ayo yúkuni. Pi kurs as hak Moses tutavoyat añ hinmaqey akw God aw súantaniqw, pahsat hapi Christ pay kurs haqtonsa mōki.

3

Law or Faith

¹ Is uma ñasta navoti'yuñqam Galatiat ep sínomu; ya hak umuy ūnatoyna? Ura nu as Jesus Christ nahoylehtsit aw muiltiqat pas suyan umuy āawna. Noqw uma hinoqw lomatuawit pas antsanihqat añqw lasya?

² Pay it-sa nu umuy tūviñtani: Ya uma Moses tutavoyat añ hinwisqey ahpiy Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya, sen lomatuawit nanaptaqe qapēveṗnayaqey ahpiy'ó?

³ Ya uma ñasta wuwni'yuñwa? Pas as uma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy yayh-nayakañw, ya pas uma nāp umuhtunatyay ahpiy pasiwyuñwni?

⁴ Ya pay uma haktonsa lomatuawit ōviy hīhihta añ kānanapta? Sen i' kānavotpi pay pas qa hímuniwhtini?

⁵ Ura God umuy Hikwsit huytaqe, kātatayhpit umuhpa' hintsaki. Ya uma tutavot añ hinwisq, ōviy pam panta? Sen uma lomatuawit nanaptaqe, qapēveṗnayaqew ōviy'ó?

⁶ Ura kurs pi Abraham God tuṗtsiwhq, pam súantaqat God lavayhti.

⁷ Noqw ōviy uma it navoti'yuñwni: Ima hakim qapēveṗnit añ hinwisqam puma hapi Abraham timatu.

⁸ Noqw God qa-Jew-sinmuy qapēveṗnayaqamuy súanyuñwqat pañqawniqey añwu pay tuway'ta; nihqe Abraham aw lomatuawit añwu pay yuaaykuqe, tutuvenit añ yan lavayhti: Uhpiy hapi sopkawtaqam sinom hahlayhpit epyani.

⁹ Noqw ōviy sohsoyam qapēveṗnit añ hinwisqam Abraham pas qapēveṗnaqat amum hahlayhpit epya.

¹⁰ Noqw pay sohsoyam Moses tutavoyat añ ō'qalyaqamuy amuñem qalomáyukiltini; pi yan pey'taq'ó: I' hak hin hinwisniqat tutavot pey'taqat añ ahsupoq qa añ hinmaqat eñem qalomáyukiltini, yan'i.

¹¹ Pu qa hak Moses tutavoyat añ hinmaqey ahpiy God aw súantaniqw, pam pantaqa susmataq'a. ispi yan ura pey'taq'ó: Suan hinmaqa qapēveṗnit akw qatsit túwani, yan'i.

¹² Pi Moses tutavoyat añ hinmaqa qapēveṗnit qa ahpiy pasiwta. Oviy pi ura yan pey'ta: Tutavot añ ahsupoq añ hinmaqa hapi put akw qátumantani.

¹³ Ura as tutavotniqw itamuñem qalomáyukilti. Noqw pay Christ itamuy put añqw mātavi, itahqeny ep qalomáyukuniwhqee; pi ura yan pey'ta: Sohsoyam himutskit ep hāyiltotiqamuy amuñem so'niqat pan yukilti.

¹⁴ Noqe ōviy ima qa-Jew-sinom Jesus Christ ahpiy Abraham amum hahlayhpit epyani. Noqw itam God qapēveṗnayaqew pam Qahováriwtaqat Hikwsit itamumi nóani, pam hin lavayhti qey pan'i.

The Law and the Promise

¹⁵ Itupkomu, kurs nu pay sinmuy tuwiyamuy anwat umumi lavayhtini. Ason hakim sinot hihta nāmi huruvasiwnaqw, soon hak put ayo qe'watani, piw aw hóyoknani.

¹⁶ Noqw God ura Abraham aw-nikañw pu natkoyat aw hihta pasiwna. Pam qa pañqawu: Uhnatkomuy amumii, qa kita. Pay pam qa wūhaknihqamuy pañqawht, pi pam pay sūkw pañqawu. Ura pam Uhnatkoy aw'i kítahqe, Christ hapi pañqawu.

¹⁷ Noqw it hapi nu pañqawu: God Christ añ Abraham amum hihta nāmi huruvasiwna. Noqw sunát-sikip sunat yahsañwuy-nikañw añqw sunat pakwt sihkay'taqat yahsañwuy añ ruhpaq, pahsat Moses tutavoat mātaviwa. Nikañw pam tutavo kurs hin God awiniyat alóntani; soon pam put ayo yúkuni.

¹⁸ Noqw kurs God añqw kuwahtipu Moses tutavoyat ahpiyenen, pay hapi qa awinini. Nikañw God hapi Abraham put maqa, it awinit ahpiy'o.

¹⁹ Noqw ya tutavo hihta òviy'o? Qaanhtiput hímunihqat mātaktaniqe òviy'o. Pam pay hāk mātaviwa, ason hisat Abraham natkoat God ahpiy awinit makiwniqa pítuniqat pahsavoo. Ura tutavo God hoñviaymuyatuy amuhpiy mātaviwa; noqw i' tāqa Moses púmuy-nikañw pu sinmuy amuhtsave wunu.

²⁰ Noqw pay God pas nāp Abraham aw pasiwna, qa sukw hakiy añ'a.

The Purpose of the Law

²¹ Noqw ya Moses tutavoat God awiniyat ehpewi hinta? Qae. Pi as hak kurs Moses tutavoyat añ hinmaniqey akw qatsit túwanik, suyan pi hak pan hinmakañw God aw súantani.

²² Noqw pi God tutuveniat pañqawu: Sinom sohsoyam qaanhinwisa. Noqw òviy Jesus Christ aw tuptsiwni'yunqam hapi awinit makiwyani; pi God put qapēvewnayaqamuy awiniy huylawu.

²³ Noqw pay ura as itam qapēvewnit akw God aw súanyunqey nāt qa nanaptaqe, Moses tutavoyat akw sóontsaniwyunwa, hisat God itamuy Jesus Christ aw tuptsiwyaniqat pan itamuy unañwtoynaniqat pahsavoo.

²⁴ Noqw òviy hapi hin hinwisniqa tutavo itamumi tunatyawmaqat anta, pu itamuy tutuqayna, itamuy Christ aw tsamvaniqee, itam qapēvewnit ahpiy súanhtotiniqat òviy'o.

²⁵ Nikañw itam hisat God qapēvewnayaqaw, pep hapi pu' tutavo pay pāpu itamumi qa tutuyqawi.

²⁶ Pi uma sohsoyam Christ Jesus qapēvewnayaqe, God tímatniwhtoti.

²⁷ Pi uma hihsa'nihqam Christ aw kūyit akw tuvoylatoti qam hapi Christ aw tutuskaynativaya.

²⁸ Pi Christ sinomuyatuy amuñaqaw qa hak Jew-sínonihqey pan túñwantiwa, piw Greek-sino; pu qa hak tūwiki, pu piw mātaviwhqa; pu qa hak tāqa, piw wuhti. Pi puma sohsoyam Christ ep sūkw tokot anyunwa.

²⁹ Noqw kurs uma Christ sinomatnen, uma hapi Abraham natkomatni, piw put amum God añqw awinit makiwyani.

4

¹ Noqw it nu pañqawu: Pay hakiy tiat nāt tsāyenen, pay piw tūwikit antañwu, nāmahin pi as sohsok hihta himuy'kañwo.

² Nikañw pam put tutuqaynayaqamuy, pu aw tunatyawyuñqamuy amumi maqaptsiy qátuñwu, haqami naat eñem tuwani'maqat pahsavoo.

³ Noqw pay hapi pan itam nāt tsātsakwmuy amunyunqe, ura tutavot ahpiy hintsakpit aw tūwik'iwyunwa.

⁴ Nikañw ason pas hisat aw pituqw, pep pu' God tiy añqw taviqw, pam wuhtit ahpiy aniwhtiqe, Moses tutavoyat aw maqaptsiy qatu.

⁵ Pam hakimuy put aw maqaptsiy yesqamuy put ańqw mātapniqe ōviy pitu; nihqe pahsat pu puma God tímatniwhtotiniqat amuñem yuku.

⁶ Noqw uma hapi tímatniqw, ōviy God Tiy Hikwsiyat umuh'unañway aw panaqw, pam pañqawlawu: Abba, Inaa.

⁷ Noqw ōviy hapi uma pāpu qa tūtuwiktū, uma hapi timatu. Noqw kurs uma tímatnen, pep hapi uma Christ ahpiy God ańqw hihta qaōwíōmahtotani.

Paul's Concern for the Galatians

⁸ Nikañw pay ura uma nāt God qa tuwi'yuñqe, nāp yukiwhput uma aw-sa nānoi'yuñwa.

⁹ Nit pu' hapi uma God tuwi'vaya, hal pay put ahpiy nātuwiwya. Noqw uma hinoqw pay piw pu' tutavot ahpiy hintsakpit nukwsiw'iwtaqat, pu ōwihintaqat aw ahoy namtōkya, nihqe put aw tūwik'iwyuñwniqey nānawakna?

¹⁰ Uma talōnwintiwihqat aw tunatyawwisa, pu mūmuyawhtuy aw'i, pu haqe' qalawmaqat aw'i, pu yahsañwintiwihqat aw'i.

¹¹ Pas nu umuñem tusiiwta, taq nāp hisat sen nu okiw umuy haktonsa maqsontaqe ōviy'o.

¹² Itupkomu, pay uma okiw inún hinyuñwni, pi nu pay umún sino. Pay uma nuy qa tūhotota.

¹³ Pi uma inumi navoti'yuñqw, ura nu okiw itokoy añ pas ōpuiwkañw, mohti umumiqni-hqe, umumi lomatuawit yuaayku.

¹⁴ Noqw nāmahin pi as nu ituyay akw nukushintaqw, uma nuy qa ayo yukuyat, God hoñviayayatnihqat pan nuy kwusuya. Uma Jesus Christ hin pās taviyaniqey pan nuy taviya.

¹⁵ Noqw nu umumi navoti'taqw, pi as hin pasiwtaniqw, pas kurs hin as uma umuh-posiy qa ipwayat, nuy put maqayani. Ura uma nuy mohtiniqw pas hahlayhtoti. Noqw hinhtiqw ōviy uma pu' alōntoti?

¹⁶ Ya nu umumi súañqawhqe, umuhtuwqaniwhti?

¹⁷ Noqw ima tūtutuqaynayaqam hinoqw umuy tayawintiwisa? Ya puma pas antsa umumi unañway'yuñqe ōviy'o? Qae. Puma umuy inuñaqw ayo lasnayaniqey nānawaknaqe ōviy'o; noqw pep pu' uma pumuy amumi-sa maqaptsi'yuñwni.

¹⁸ Noqw pay pi hak yūmosa qa atsálawkañw, umuy tayawinmaqa hapi suan hinhtini, kurs put akw uma lomahintsaktivayaniq'ō, qa pas nuy umumumniqw-sa pam pantani.

¹⁹ Itimu, nu umutsviy pas putuiwta, soñawnen nu tihta'tutuyna. Okiw as uma Christ anhtotiniqat nu umuñem pas nāwakna.

²⁰ Pas nu as pu' pay umumumniqey nāwakna, nen umumi hin yuaataniqey navoti'tani. Pi nu qa umumumnihqe kurs hihta lalvayni.

The Example of Hagar and Sarah

²¹ Kurs huvam nuy āawnayaa, uma hakim Moses tutavoyat añ hinwisniqey aw yanyuñqamu. Ya uma pas antsa tutuvenit hihta hiñqawhqtat mātsi'yuñwa?

²² Pi ura yan pey'ta: Abraham lōqmuy tiyotimuy'ta, suhka hakiy tūwikit ahpiyniqw, pu suhka pay qa tūwikit ahpiy'o.

²³ I' tūwikit ahpiy tihtiwihqa ura pay tokot ahpiy tihtiwa; noqw i' qa tūwikit ahpiy tihtiwihqa hapi pas God awiniyat ahpiy'o.

²⁴⁻²⁵ Noqw ima lōyōm hapi lōqmuy pasiwnit tuawi'ta. I' tūwiki, Hagar yan mātsiwihqa, Moses tutavoyat tuawi'ta. Pam tutavo Arabia-tutskat ep tūkwit Sinaít ańqw mātaviwhqa sinmuy tūwikmuy'ta. Pam wuhti piw yep qatsit ep Jerusalem tuawi'ta; noqw put timat tūtuwiktū.

²⁶ Noqw wuhti qa tūwikinihqa Jerusalem ōvenihqat tuawi'ta, nihqe pam hapi sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy yúamu.

²⁷ Pi ura hapi yan pey'ta: Hahlayhtii, um qa tiylawhqa, um hahlaytsa'lawni, um hak qa tihta'tuyvanaqa; pi as qatiylawñwuqa puwsuñway'taqat epnihqe wūhak timuy'ta.

²⁸ Noqw itam hapi, itupkomu, itam hapi Isaac an awinit ahpiy tíoiywya.

²⁹ Noqw pay pi ura pephaqam i' hak tokot ahpiy tihtiwhqa Hikwsit ahpiy tihtiwhqat yūyuyhnaqw, pay ōviy hapi nāt piw panta.

³⁰ Noqw ya tutuveni hin lavayhti? Um wuhtit tūwikit, tiyat enañ haqami hōnani. Taq soon put tiat hihta umuhhimuy makiwni; pay qa tūwikit tíat-sa put makiwni. (Ura God Abraham aw kita.)

³¹ Yanta, itupkomu. Noqw ōviy hapi itam tuwikwuhtit qa ahpiy tihtiwiyat, qa tūwikitwat itam tímatu.

5

Preserve Your Freedom

¹ Christ tutavot añqw itamuy mātavi. Noqw ōviy uma qenive hūrs hoñni, nen Moses tutavoyat pāpu qa akw nātuwiki'yuñwni.

² Meh, nu Paul hapi umumi pas pañqawni: Kurs uma poñotkit akw tuvoylatotiqw, pay Christ umumi qa hihkay'vani.

³ Pi nu piw nāt umuy haqawat poñotkit akw tuvoylatotiqamuy amumi pañqawni: Panhtiqa hapi pas pay soon Moses tutavoyat añ qa ahsupoq hinmani.

⁴ Pi Christ umumi qa hihkay'va, uma hakim Moses tutavoyat añ hinwisqey akw God awwat súanhtotiniqey anyuñqamu. Uma God núokwayat añqw lasya.

⁵ Pi itam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy Christ aw tuptsiwyaqey God atpip suan hoñvaniqey unañwvahsi'yuñwa.

⁶ Pi Jesus Christ aw tōnaltiqamuy amuñem poñotkit akw tuvoyla qa hihta apiti, piw put akw qa tuvoyla. Noqw pay qapēvewni nami'nañwat ahpiy lolmat tumalay'taqa hapi-sa pas'i.

⁷ Pas as uma suan hinwisa. Noqw ya hak umuy soontsanhq, ōviy uma lomatuwawit pas antsanihqat añ hinwisqey qe'toti.

⁸ God umuy wañwayhqa qa pan hapi umuy unañwtoyna.

⁹ Hihsay pēkeni sohsok paqwrit pēkenañwu.

¹⁰ Pas nu Tutuyqawhqaqat ep umuy qapēvewna, pas uma soon alōnōt wuwni'yuñwniqata. Noqw pay ason God it hakiy umuy yūyuyhnaqat aw tuwat nāoyni, hak pi pam'i.

¹¹ Pu nūu, itupkomu, kurs nu as nāt sinmuy soon poñotkit akw qa tuvoylatotiniqat yuaatanik, ya nu hinoqw pas piw nāt hihta ep okiwsahsaniwa? Pep hapi pu' nu nahoylehtsit yuaataqey ep soon okiwsaniwni.

¹² Is pas as umuy yūyuyhnayaqam tatam pi umuñaqw ayo natkuyanīkañwo.

¹³ God umuy wañwayhq, uma qenive hōñi, itupkomu. Nīkañw uma tutavot añqw mātaviwyaqey qa aw yankahkañw pay umuhtokoy tuñlayiyat añ hinwisni. Uma qa pan hinwist nānami unañway'yuñwe' nāhoy nātumalay'yuñwni.

¹⁴ Pi hin hinwisniqa tutavo sūkw lavayit ep yan lavayhti; it'a: Um pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, it ep'e.

¹⁵ Nīkañw kurs uma nāñwuy'kahkañw, nānaywe', uma tunatyaltotini; taq ka uma nāhoy hoyalayani.

The Spirit and Human Nature

¹⁶ Noqw ōviy nu pañqawni: Uma Hikwsit tunatyayat añ hinwise', pep pu' umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

¹⁷ Pi Qahováriwtaqat Hikwsit tunatyaat hakiy tokoyat tunatyayat amum qa súnahpaniq'ō, puma nehpew'iwta. Noqw ōviy uma as hihta hinhtotini kurs hin put panhtotini.

¹⁸ Nikañw kurs uma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy tsāmiwye', uma soon Moses tuvavoyat aw umuhmaqapsiy yesni.

¹⁹ Itam navoti'yuñqw, hak nāp tunatyay añ hinmaqa hapi iit hintsaki: Nōmaqtsit sokoplawu; tokot sokoplawu; itséhee qatsit, pu qaunañwtalqatsit añ hinmañwu;

²⁰ Nāp yukit aw nāwakinta; powaqhintsaki; nuhtumi qa suhtaq'ewa; nānwuy'tañwu; kan'ewhtunatyawta; suy'tsiptiñwu; nanaqastunatyawta; nātsiktunatyawta; pu pas sutske tuptsiwnit aw lasñwu;

²¹ Hihta aw kwañwáy'tusyañwu; tukwyantunatyawta; honaqkuyit akw hōnaq'iwtañwu; qaunañwtalawvañwu; pu ahpiy yantaqat añ hinmañwu. Noqw ura nu mohtihaqam umuy put āawnaqey umumi pañqawu: Pan hinwisqam hapi pas pay soon God moñwtunatyayat aw yuñni.

²² Noqw pay Qahováriwtaqa Hikwsi hakiy qatsiyat ep yan aniwnani: Hak nuhtumi unañway'tani; yūmosa hahlayni; kwakwhat unañway'kañw qátuni; wuhko maqapsi'tani; hakiy pāsniñwu; lomahintsakni; hihta añ pas antsay'mani.

²³ Okiw unañway'kañw qátuni, namitutuyqawni. Noqw qa haqam himu tutavo it yantaqat tūmewanta.

²⁴ Noqw Christ sinomat hapi tokoy tunatyayat-nikañw pu tuñlayiyat nahoylehtsit aw muaya.

²⁵ Kurs itam Qahováriwtaqat Hikwsit añ yēse' pay itam piw put añ hinwisni.

²⁶ Itam qa nāhihimuyani; qa nāvuhsemokintotani; qa nāhoy nāismamqasyani.

6

Bear One Another's Burdens

¹ Kurs uma haqawat qaanhtiqaqat núansasnaqw, haqawat tuptsiwnit añ ö'qalt pās unañway'kahkañw lomavöhut añ put ahoy nakwsunayani. Hak nāmi tunatyawkañwmantani, taq nāp hisat pi hak tuwat unaheviwñwu.

² Uma umuhnamañ'iwuy añ nāvaañwayani; yan uma Christ tuvavoyat anwisni.

³ Taq hak qa hímuni'kañw pas hímunihqey namiwuwante' nāmi yētañwu.

⁴ Pay hak nāp tumalay aw pohtamantani. Kurs pam lomahintaqaw pam put ep tsúyakiwtani; nen ayam sukw qa amum namituwawlawni.

⁵ Pi hak nāp tumalmakiway, pu maqsoniy nawus yanmamantani.

⁶ Hak lomatuawit tutuqayhqa put tutuqaynaqat sohsok hihta nukñwat himuy akw tuwat paañwantani.

⁷ Uma nāmi qa yētotani; kurs hin hak God aw tututsiwñwu. Pi hak hihta ūye', piw put aniwnañwu.

⁸ Tokoy tuñlayiyat eñem hihta uyhqa hapi put ahpiy mokiwuy aniwnañwu; pu i' hak Hikwsit eñem hihta uyhqa hapi Hikwsit ahpiy qatsit qa so'taqat aniwnañwu.

⁹ Itam hihta lolmat hintsatskaqey añ qa nañ'eknayani; pay itam soon hisat qa höqyani, qa ókiwhtotee.

¹⁰ Noqw öviy pay itam sohsokmuy sinmuy haqam nukwán'ew paañwayaniqey tutwe', itam panhtotimantani, tis öviy imuy añ tuptsiwni'yuñqamuyu.

Final Warning and Greeting

¹¹ Meh, nu okiw hapi pas nāp imay akw yañwsaqwhaqam wukovena umumii.

¹² Pay ima pas pavan mātaktotiniqey nānawaknaqam hapi uma poñotkit akw tuvoylatiwyaniqat umumi ö'qalya; taq ka puma Christ nahoylehtsiyat yuaatotaniqey ep okiwsahsaniwyani.

¹³ Noqw hikis pi poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam Moses tuvavoyat añ qa ahsupoq hinwisa. Nikañw puma umuy poñotkit akw tuvoylatiwyaniqat nānawakna. Noqw uma pumuy amumi tuqayvastotaqaw, puma umuy pihni'yuñwani.

¹⁴ Noq̄w nu hapi soon hihta pihni'tani, hal pay Jesus Christ nahoylehtsiyat-saa. Nu put aw tunatyawkañw, yep qatsit pay pāpu aw qa tunatyawta; noq̄w yep qatsi qa inumi tunatyawta.

¹⁵ Pi poñotkit akw tuvoylaiwtaqa qa pam hapi Christ Jesus sinoata, piw i' qa put akw tuvoylaiwtaqa qa pam'i. Pi i' hak puhuyukiwhqa hapi put sinoata.

¹⁶ Noq̄w nam sohsoyam it aw nānakwhaqam, pan hinwisqamuy amumi kwakwa unañwa, pu núokwa pitsíwiwtaa, pu God sinomuyatuy pas antsa Israel-sínomnihqamuy amumii.

¹⁷ Yahpiy haqahpiy qa hak nuy yūyuyhnani; pi itoko tuvoylaiwta, Itahtutuyqawhqay Jesus tuvoylayat akw'a.

¹⁸ Itupkomu, nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat umuh'unañway añ ah-salni. Nam antaa.

Paul EPHESUS ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ lavay'ayaat it penta. Nu Ephesus ep God sinomuyatuy, Jesus Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy öqalanta.

² Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtaa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

Spiritual Blessings in Christ

³ Nam God Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Naat tayawintiwa. Kwakwhat pi pam Hikwsit kuwahtipuyat öñaqwnihqat sohsok itamumi noa, Christ añ'a.

⁴ Ura pam nāt tūwaqatsit qa yúkuhqe, pay pepeq itamumi unañway'taqe, Christ añ itamuy namorsta, itam súankahkañw, qahováriwkañw, put atpip hoñniqat öviy'o.

⁵ Pam Jesus Christ añ itamuy tíoyniqey tunatyawtaqe, öviy añwu pay itamuy namorsta.

⁶ Nihqe Tiy pas aw unañway'taqey añ pam itamuy pās oya, núokway qaöwíhintaqat ahpiy'o, itam put pas hihtatotaniqat öviy'o.

⁷ Pu itam hapi Tiyat unwáyat ahpiy qenivo oyiwyuñwa, God qaan'ewakw núokway ahpiy itahqaanhtipuy ayo yúkuq'ö,

⁸ Qaöwíhinkañw itamuy ökwatuwhqee.

⁹ Pi pam sohsok hihta suan wuwni'kañw, suyan mātsi'kañw, put tunatyay as tupkiwtañwuqat itamumi matakna. Kurs pam yan hapi nahpe tunatyawta:

¹⁰ Ason tuwanit pās aw pituqw, pep pu' sohsok hihta nāmi tsovalaniqeyu, öveqatsit epyaqata, pu tūwaqatsit epyaqata; nit sohsok hihta Christ aw nóani.

¹¹ God hapi hin tunatyawtaqey pan yúkuñwu. Noqw pam hapi tunatyay ahpiy Christ añ itamuy añwu pay namorstaqe, put enañ sun itamuy hihta huytañwu,

¹² Itam mohti Christ aw taqa'nañwtotiqamuyu, itam put pas hihtatotaniqat öviy'o, pam pas hímuniqat ep'e.

¹³ Noqw uma lomatuawit qaatsatnihqat nanaptaqe, nuhtum Christ aw taqa'nañwtoti, it lomatuawit hakiy hin ayo yámakniqat umuy āawnaqata. Uma put aw tūtuptsiwaqw, pahsat pu God Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylata; pi put hapi awinit pam sinmuy āawna.

¹⁴ God itamuy hin āawnaqey aw antsanniqey itamumi mahtakna, Hikwsiy itamumi nóahqee, hisat nāp himuy ahoy pas nāptiniqey pahsavoo. Noqw öviy itam put pas hímuniqat ep put pas hihtatotani.

Paul's Prayer

¹⁵ Yaw uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ qapēvewnayakahkañw, God sinomuyatuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwa.

¹⁶ Noqw nu it navotqe, öviy umuhpe God aw hahlayhtima; nihqe inawakinpiy añ umuy túnwanma, qa qe'íwmakañwo.

¹⁷ Okiw as God Itahtutuyqawhqay Naat pas lolmat tālawñway'taqa Hikwsiy añ umuy unañwtalawnaniqat nu umuñem nāwakinma. Okiw as pam umuy suan wuwnitoyne', pam hak hímuniqey umumi namtaknani, uma put pās tuwi'vayaniqat öviy'o.

¹⁸ Pam umuhwuwniy tālawne', pam it nõyit aw umuy wánwayhqey umuy māmatsnani. Itam put sinomat Christ amum hihta pas hihkay'taqat makiwyaniqey aw wánwayniwya.

¹⁹ God öqalay pas qaöwíhintaqat itamuy tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' tumalay'taqey umuy māmatsnani.

²⁰ Ura pam öqalay akw Christ enem a'nö tumaltaqe, mokiwuy añqw ahoy put tātayna; nihqe öveqatsit ep pas nāp putvaqe put qenitoya;

²¹ Nihqe sohsokmuy momñwituy amumi put moñwtavi, pu nuhtumi tutuyqawhqayamuy amumii, pu öqalat pasiwyuñqamuyu, pu añ tūayalalwaqamuyu. Panta. Noqw öviy Christ hapi sohsokmuy amuhpenihqe pas pavan kaptsi'tiwa, yep qatsit epyaqamuy amuhpenihqee, pu qatsit nātoniqat epyaqamuy amuhpenihqe pīwu.

²² Noqw sohsoy hihtu put aw maqaptsi'yuñwni. Noqw öviy pam God aw tōnawtaqamuy amumi moñwtaviwa, sohsok hihta añ'a.

²³ Pi itam put aw tōnawtaqam put tokoyat anyuñwa; nihqe sumiyankañw put ahpiy pasiwyuñwa, ispi pam hapi sohsok hihta pasiwnañwuniq'ö.

2

From Death to Life

¹ Ura as hisat uma soñawnen so'pumuy amunyuñwa. Pi uma qaanhinwisqe God aw qa tuqayvahsi'kahkañw,

² Yep qatsit tunatyayat añ hinwisa. Ura as uma Nukpanat aw tuqayvastotañwu, imuy hihikwsimuy qamātaqpuveyaqamuy moñwiyamuy aw'i. Pam nāto God aw qa tuqayvahsi'yuñqamuy amuhpa' tumalay'ta.

³ Ura as itam nuhtum yēse; nihqe nāp itahtunatyay añ hinwisa. Ura as itam itahtokoy tuñlayiyat añ hinwisa, pu itahtunatyay tuñlayiyat añ'a. As itam God itsívuyat akw sóontsaniwyuñwa, ayam mímawat hin nāt put akw sóontsaniwyuñqat pan'i.

⁴ Noqw pay God itamumi pas unañway'taqe, núokway pas qaöwíhintaqat akw itamuy ökwatuwhqe,

⁵ Itamuy nāt so'pumniqw, itamuy Christ enañ ahoy yesvana. (Uma put núokwayat akw ayo nõña.)

⁶ Pam Christ enañ itamuy ahoy tātaynat, put enañ itamuy öveqatsit ep yesvana, Christ Jesus añ'a.

⁷ God qatsit nātoniqat epeq put núokway pas qaöwíhintaqat nuhtumi mahtaknani, Christ Jesus añ itamumi pas unañway'taqe.

⁸ Pi uma qapēvewnayaqe, God núokwayat ahpiy ayo nõñakiwta. Uma qa natsviy ayo nõña. God hapi soñawnen kuwahtiput umuy maqa.

⁹ Kurs hak nāp hintsakpiy akw ayo nātapni; pantaniqw pam put ep kwiviyuaatani.

¹⁰ Pi itam hapi God tumalyukimatu. Itam hihta lolmat hintsatskaniqat öviy God hapi pay añwu pan tunatyawtaqe, Christ Jesus ahpiy itamuy suan hinwisniqat itamuñem pan yuku.

One in Christ

¹¹ Noqw öviy uma it u'ni'yuñwni: Ura uma qa-Jew-sínomnikañw pan tihtiwya. Noqw ima Jew-sinom poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam qapoñótkiwyuñqamuy yan umuy túñwantotañwu; nāmahin pi as puma pay suovaam-sa tuvoylaiwyuñwa.

¹² Noqw ephaqam uma Christ aw qa tōnawtaqe, qa God sinomatu, Israel-sinmuy amun'i; qa haqam hisat God umumum awinit pasiwna. Pi uma put qa tuwi'yuñqe, qa put aw yankahkañw yēse.

¹³ Ura as uma hisat God añqw yāvahaq hinnumya. Noqw pu' hapi pam Christ Jesus añ umuy namihayhpota, Christ mokiwuyat ahpiy'o.

¹⁴⁻¹⁵ Pi Christ hapi Jew-sinmuy, imuy qa-Jew-sinmuy enañ namivöhikna. Ura as hin hinwisniqa tutavo pey'taqa tuhpelat an pumuy amuhtsave wunu. Noqw pay Christ God aw nātapqe, tutavot ayo yúkuhqe, soñawnen tuhpelat sahpukna. Ura as itam löyöm sinoiwtaqamu. Noqw pam itamuy namivöhiknat itamuy sūka sinoiwtaniqat itamuñem pan yuku.

¹⁶ Pam panhtit itamuy sohsokmuy God enañ namivöhikna, nahoylehtsit ep mokqee. Noqw öviy itam sūp sinoiwtaqe, soon pāpu nānatuwqamni.

¹⁷ Pi Christ pituhqe umuy qa-Jew-sinmuy yāvahaqyaqamuy amumi-nikañw pu imuy Jew-sinmuy hayhke'yaqamuy amumi hihta lolmat yuaayku, puma pāpu qa nānami hihta ep hinyuñwniqata.

¹⁸ Pi itam sohsoyam sun put ahpiy sūkw Hikwsit añ Itanay aw ökiwta.

¹⁹ Taay, noqw öviy hapi uma pāpu qa pas hákimu, qa haqaqw sínomu. Pi uma tuptsiwni'yuñqamuy amumum sūp sínomu, pu God tímatu.

²⁰ Uma hapi God kíyat anyuñwa, God ayamat-niqw, pu put lavay'aymat tukwyayh-nayaqw, uma put ep kíwyuñwa. Noqw Jesus Christ pas nāp kituyqayatniqey pepeq pakiwta.

²¹ Put hapi ep sohsoy kíhu pās namivipkaiwkahkañw, God eñem pas qahováriwtaqa kíhu yukiwma.

²² Noqw uma hapi nuhtum put ep kíwyuñwa; noqw God pas nāp put añ ki'ta, Hikwsiy añ'a.

3

Paul's Work for the Gentiles

¹ Pi yaniqw hapi nu Paul, umuy qa-Jew-sinmuy amuñem Jesus Christ tunatyayat ep sivilawhqa umuñem tūviñtima.

² Pay God nuy núokway máqahqe, nuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqat aw ayata. Uma soon qa it pay nanapta.

³ Ura pam hihta as tupkiwtañwuqat inumi mātaktaqe, put nuy māmatsna. Pay nu mohtihagam pan umumiq hihsavat pēna.

⁴ Noqw ason uma it añ tūñwaye', pahsat pu uma nuy hihta tupkiwtañwuqat hin mātsi'taqat pay soon qa nanaptani. Pam himu tupkiwtañwuqa hapi Christ pas nāpa.

⁵ Pam navoti as añqaw sinmuy nānañk yesqamuy amumi tupkiwta. Noqw pu' hapi God put aw nānoi'yuñqamuy ayamuy, pu put eñem yuaatotaqamuy amumi Hikwsit ahpiy put mātakta.

⁶ It hapi nu pañqawu: Ima qa-Jew-sinom, Jew-sinmuy amumum God añqw hihta makiway'yuñwni; pu puma pumuy amumum sūkw tokot anyuñwni. Noqw God, lomatuawit ahpiy, hin sinomuy amumi awini'taqey, pan imuy qa-Jew-sinmuy amuñem hinhtini, Christ añ'a.

⁷ Noqw pam nuy núokway máqahqe, nuy lomatuawit sinmuy āawnaniqat aw nuy távihqe, nuy put aw öqalmaqa.

⁸ Nāmahin pi as nu God sinomuyatuy amuñaqw pas susqahimuniqw, God nuy namorstaqe nuy ayata qa-Jew-sinmuy amuhpa' Christ tunatyayat qaöwíhintaqat yuaataniqata.

⁹ Ura God, Jesus Christ añ sohsok hihta yúkuhqa hisatñahaqaw tunatyay tupki'ta; nihqe nuy put tunvotnaniqat aw nuy ayata, nu Christ añqw hihta pas qahaqámi sohtaqtat, pas qaöwíhintaqat makiwyaniqat yuaatinumniqata.

¹⁰⁻¹¹ Pam öveqatsit ep añ öqalay'yuñqamuy amumi-nikañw, pu nuhtumi moñw'iwyuñqamuy amumi put suan wuwniy qaöwíhintaqat poñahaniqey nāwakna; nihqe öviy pam tunatyay sūs yúkuhqe mahtaknaqe, Itahtutuyqawhqay Christ Jesus añ itamuy sohsokmuy sumitsovala.

¹² Noqw itam hapi Jesus qapēvewnayaqe, put aw yanyuñwa; nihqe öviy itam qa tuhtusyat, qa nānahtsopkahkañw, God aw ökiwta, Christ Jesus añ'a.

¹³ Paniqw hapi öviy nu umuñem hihta añ kānavotqat uma qa ep hin unañwtotiniqat nu nāwakna. Pi uma inumi pas hihtunihqey put akw navoti'yuñwni.

The Love of Christ

¹⁴ Yanıq̄w hapi ȍviy nu Itahtutuyq̄awhq̄ay Christ Jesus Nayat aw naokiwlawu.

¹⁵ Pam hapi ȍveqatsit ep yesq̄amuy, pu tūwaqatsit ep yesq̄amuy sohsokmuy sinomuy náamu.

¹⁶ Pas pay okiw pam Hikwsiy añ umuy umuh'unan̄wpeq ȍqaltoynani, pas pavan nuk̄wat ȍqalay ahpiy'o.

¹⁷ Pas pay uma Christ umuh'unan̄wpeq q̄átuhq̄at q̄apēvewnayakahkañw, pas suyan put navoti'yuñwni. Pas pay okiw uma put aw unan̄way'kahkañw, soñawnen put ep hūrs ñapkiwkañw hūrs hoñni.

¹⁸ Pas pay okiw uma sohsokmuy God sinomuyatuy amumum Christ umumi pas pavan unan̄way'taq̄at māmatsyani. Put nami'nan̄waat a'nō pūtsi, pu qa tsāva, pu a'nō hōtsi, pu ȍmiq̄haq̄ami qa tuwáni.

¹⁹ Kurs hak put nami'nan̄wayat pas suyan mātsi'tani. Pas pay okiw God pas nāp umuhtunatyay añ ahsupoq̄ tuyq̄awi'tani.

²⁰ Taay. God hapi itamuhsonva ȍqalay akw tumalay'ta; nihqe pam itamuñem qaan'ewakw hihta hinhtiniqey tuwi'ta, itahnawakinpiy, pu itahwuwniy epnihqe yupq̄öyvee.

²¹ Nam pam yūmosa nānañumo yēsiwniqat aq̄whaq̄ami tayawintiwa, Christ Jesus añ put aw tōnawtaq̄amuy amuhpiy'o. Pay nam antaa.

4

The Unity of the Body

¹ Noq̄w ȍviy hapi nu Itahtutuyq̄awhq̄ay eñem sivilawhqa umumi pañq̄awni: Uma God sinomatniqey aw wánwayniwya; ȍviy uma put sinomatnihqey pan hinwisni.

² Uma okiw'unan̄way'yuñwni; uma pās unan̄way'kahkañw, hihta ep qa its puht-semokyamantani; nānami unan̄way'kahkañw, uma nānami qa hin unan̄way'yuñwni.

³ Uma Qahováriwtaq̄at Hikwsit añ sun tunatyawyuñwniqey añ ȍ'qalyani, nānami qa hihta ep hinkahkañwo.

⁴ Pi itam sumiyankañw Christ tokoyat anyuñwa; piw sūka Hikwsi itamuhsonva pakiwta. Itam sohsoyam sūkw ñōyit aw wánwayniwya.

⁵ Itam sohsoyam sūkw moñwí'yuñwa, sūn q̄apēvewni'yuñwa, sūn kūyit akw tuvoylatoti.

⁶ God Itana pas sūkaa. Pam hapi sohsokmuy amumi moñw'iwta, pu sohsokmuy amuhpa' tumalay'ta, pu umuy sohsokmuy umuhpe qatu.

⁷ Noq̄w itam hapi nānap hihta itah'ayaway makiwya, hin Christ itamuy ȍqalhuytaq̄at pan'i.

⁸ Paniq̄w hapi ȍviy tutuvenit añ yan pey'ta: Pam tuwq̄amuy áñwutat, ȍmi wūvi; nihqe hihta kuwahtiput sinmuy huyta, yan'i.

⁹ Noq̄w pi pam wupqe, suyan pi pam tūwaqatsit atkamiq̄ pakit pahsat ȍmi wūvi.

¹⁰ Pi pam hawhqe piw tokpelat yupq̄öymi q̄ wūvi, sohsok hihta aw tutuyq̄awniqey ȍviy'o.

¹¹ Pam wupqe, sinomuy amunaq̄w hakimuy ayaiwyuñniqat pumuy ȍqalmaqa, pētū lavay'a'yatniqata, pu haq̄awat lomatuawit yuaatotaniqata, pu añ hakimuy tuptsiwni'yuñq̄amuy amumi tunatyawyuñwe', pumuy tutuq̄aynayaniqata.

¹² Noq̄w God sinomat pumuy tumalayamuy ahpiy tukwsiwwiskahkañw lomatuawit tumaltotaniqey tuwi'wisa; noq̄w Christ sinomat suyhtsepñwat wūhaq̄'iwmakañw, ȍqawi'wisni.

¹³ Itam pan hinwiskahkañw sun qapevēwnayani; pu itam sun God Tiyat tuwi'vayani, itam pās pasiwyuñwniqey pahsavoo, Christ hin pās pasiwtaq̄at pan'i.

¹⁴ Itam hapi yahpiy qa tsātsakwmuy amunyuñwe', itahtuptionsiwniy añ hūrs hoñni. Noq̄w pep pu' hīhihta pūhu tutuq̄ayhpi itamuy soon táyaknani. Taq̄ hakim tuhisay akw lomatuawit nukushintsatsnat, sínmu yūnatoynaniqey ȍviy mokmani'yuñwa.

¹⁵ Itam pas nānami unañway'kahkañw, nānami qa hihta atsálalwani. Noqw Christ hin hintaqw itam añ ahsupoq put anhtotiniqey aw ökiniqey añ ö'qalyani. Pi pam hapi sinomuy qötöamu.

¹⁶ Noqw itam sumiyankahkanw put tokoyat anyuñqe pās namivipkaiwyuñwa, put aw maqaptsi'kahkañwo. Hakiy tokoat ööqay, pu tathuy akw öqawi'tañwuqat pan hapi itam nāö'qawnayani. Itam pankahkañw, suyhtsepñwat öqawi'wiskahkañw, nāvaañwantotakahkañw, nānami pas unañway'yuñwniqey tuwi'vayani.

The New Life in Christ

¹⁷ Noqw öviy nu it pas pañqawni; Tutuyqawhqat qeniyat ep nu umumi put lavayhtini: Uma yahpiy haqahpiy añ qatuptsiwni'yuñqamuy qa amún hinwisni. Taq puma hihta añ'e'wakwnihqat-sa wūwantota, pumuy wuwniyam qatālawvaq'ö.

¹⁸ Puma qa hihta navoti'yuñqe, qatsit God añqwnihqat ñastaya, pi puma a'nö unañway'yuñqe öviy'o.

¹⁹ Pas töhsap'iwyuñwa; qahopqatsit aw nātahkukni'yuñwa; hihta tuyoy'ewakw hintsatskaqey aw-sa nānoi'yuñwa.

²⁰ Noqw uma hapi Christ añqw qa pan nanapta.

²¹ Uma soon Jesus hin hinmaqat qa nanapta, ura pam hin hihta pas antsanihqat tütutuqaynaqata.

²² Nihqe öviy uma umuhhisattunatyay qa añ hinwist, umuhhisatqatsiy ayo yukuyani. Taq hakiy tunatyaat hakiy ūnatoyne', hovalañwu.

²³ Uma puhuwuwni'vaye', puhu'nañway'kahkañw, pūhut qatsit yesni.

²⁴ Uma panhtote' soñawnen pūhut yūyahni. Uma God tunatyayat añ puhutotini. Nen uma pas antsa put eñem sutsvo oyiwuñwe', súanyuñwni.

²⁵ Noqw öviy uma umuh'a'tsay qe'totit, nānami hihta pas antsanihqat yuaatiwisni; taq itam sohsoyam namiwiwyuñwa.

²⁶ Ason uma hihta ep itsívutote' qa put akw qaanhtotini. Hak qa tēvep hihta ep nākay'tamantani.

²⁷ Pu uma Nukpanat qa haqam qenitoynayamantani.

²⁸ Uyiñwu qa hihta pāpu úuyiñwt, nāp tumalay'te' hihta lolmat ahsatit, hakiy hihta hakni'taqat paañwamantani.

²⁹ Qalomálavayi umuhmoañaqw qa nōñantani, pay lomalvayi-saa. Uma panwise' tūö'qawnayani; nen añ umumi tūqayyuñqamuy uma paañwantotani.

³⁰ Pu uma God Hikwsiyat Qahováriwtaqat qa unañwmokintotani. Ura God put akw umuy tuvoylata, hisat umuy ahoy nāptiniqey aw pahsavoo.

³¹ Uma nuhtumi hihta ep tütuyunayaniqey qe'yani, pu qa suy'tsiptotimantani. Uma qa hihta ep nānami nākay'yuñwmantani; uma qa hihta ep nāqöhqöylalwani; pu qalomálavayit qe'yani. Uma qa nukpan'unañway'yuñwni.

³² Pu uma nāvāsyani; pu nun'okwatni; nānami hihta ep pöhikiwyuñwni, God Christ tunatyawkañw umumi pöhikqat pan'i.

5

Living in the Light

¹ Paniqw öviy uma God aw nanawinyani, pas aw unañwamat tímatnihqey pan'i.

² Pu uma nānami unañway'yuñqey qa qe'totit, Christ itamumi hin unañway'taqat pan uma nānami unañway'yuñwni. Ura pam itamuñem mokqe God aw nātavi. Noqw God put ep nahyoñwa. Pi Christ qatsiy távihqe soñawnen God aw hihta kwañwáhovaktuqat noa.

³ Uma tokot sokoptiwisniqey, pu qahopqatsit añ hinwisniqey qe'yani; pu hihta qa umuhhimuy uma qa tuñlay'yuñwni. Uma lit yantaqat qa yuaatotani; pi pam pantaqa lavayi God sinomuyatuy qa súamuhpee.

⁴ Uma itséheelavayit, pu an'e'wakw lavayit, pu honaqlavayit ayo yukuyani; taq pam pantaqa qa súumuhpee. Uma qa pan yuaatotat, hihta an' God aw hahlayhtiwni.

⁵ Pi uma it navoti'yuñwa: I' hak tokot sokoplawhqa, pu tuyoy'ewakw tunatyay'taqa, pu kan'ewtunatyay'taqa, nāp yukiwhput aw nāwakinmaqat antaqa soon Christ moñwtunatyayat ep qeni'tani, God moñwtunatyayat ep'e.

⁶ Put pantaqat ep hapi qatuqáyvastotaqamuy amumi God itsívuat pitsíwta. Noqw ōviy uma tunatyaltotini, taq ka hak haqam an'ewakw lavayit akw umuy ūnatoyani.

⁷ Oviy uma pan hinwisqamuy qa umu'puñalyani.

⁸ Nāwuspi ura hisat as uma qaunánwtaqatsit an' hinwisa. Nikañw pu' hapi uma Tutuyqawhqtat tālayat tayyuñwa; ōviy uma tālat tayyuñqey pan hinwisni.

⁹ Pi God Hikwsiat hakiy unañwayat aw tālawnañwu; nihqe pam hapi lomaqatsit, pu súanqatsit, pu hihta pas antsanihqat aw hakiy wikvañwu.

¹⁰ Noqw ōviy uma Tutuyqawhqtat unañweyaniqey tuwi'vayani.

¹¹ Pu uma it qatālat ahpiy hintsatskiwhqtat qa hihta nukñway'taqat ep qa nuhtumyani. Uma qa panyuñwt, pumuy tuhtualyani.

¹² Taq puma qamātaqpuve hihta hintsatskaqw, put yuaataniqw pam haman'eway'o.

¹³ Pi tāla put sohsok mātaqtani; noqw pep pu' pam hímuniqey mātaqtini.

¹⁴ Pi tāla hapi hihta hímunihqat mātaktañwu. Paniqw hapi ōviy tutuvenit an' yan pey'ta: Um puwhqa tātayii; nen um so'pumuy amuñaqw qatuptuqw Christ ūmi tālawnani.

¹⁵ Noqw ōviy hapi uma tunatyaltote' pās umuh'unañway yesni; uma nāsta wuwni'yuñqey qa pan hinwist, pās wuwni'yuñqey panyuñwni.

¹⁶ Uma qa paysoq yest, hihta apiiwyuñwni, taq qalomátalōnwintiwa.

¹⁷ Paniqw ōviy uma hihta an' pās wuwni'yuñwe', Tutuyqawhqtat tunatyayat haqe' qatsqat mātsi'yuñwni.

¹⁸ Uma honaqquyit akw qa hōnaq'iwyuñwni, taq put akw hak nāhovañwu. Uma qa panyuñwt Hikwsit akw ahsaliwyuñwni.

¹⁹ Uma God lavayiyat nānami yuaatotani, pu tātawit God tawsomi'taqata, pu unañwvahsit tātawita. Uma umuh'unañwpeq Tutuyqawhqtat aw tātawlalwe', sostonkiwyani.

²⁰ Uma yūmosa sohsok hihta an' God Itanay aw kwakwhatiwni, Itahtutuyqawhqtay Jesus Christ natñwayiyat an'a.

Wives and Husbands

²¹ Uma nānami maqaptsi'yuñwni, God kaptsi'kahkañwo.

²² Uma momoyamu, uma pas nāp umuhpuwsuñwmuy amumi maqaptsi'yuñwni, pas Tutuyqawhqtat aw hin maqaptsi'yuñqey pan'i.

²³ Pi tāqa hapi nōmay qötöata, pas Christ put aw tōnawtaqamuy qötöamnihqtat pan'i; pu pam hapi sinomuy put tokoyat anyuñqamuy ayo oya.

²⁴ Noqw Christ aw tōnawtaqam put aw maqaptsiy yesq, pan ima momoyam an' pas nāp puwsuñwmuy amumi sohsok hihta an' maqaptsi'yuñwni.

²⁵ Pu uma tahtaqtu, uma umuhnōmamuy amumi unañway'yuñwni, pas Christ put aw tōnawtaqamuy amumi hin unañway'taqat pan'i.

²⁶ Ura pam amuñem nātapqe, pumuy nēnem sutsvo óyahqe, lavayiy kūyit antaqat akw pumuy pāhoma.

²⁷ Pam sinomuy qa hihta akw hinyuñqtat pas hihtunihqat nāmi ökinaniqey nāwakna, pas qa hihta akw tuyoy'ewak'íwtaqata, qa tsokviiwyuñqata, pas qa hihta akw hovalniwyuñqata.

²⁸ Noqw pan hapi as tahtaqt nōmamuy amumi unañway'yuñwni, nāp tokoy aw hin pas unañway'yuñqey pan'i. Pas nōmay aw unañway'taqa hapi nāp nāmi unañway'tañwu.

²⁹ Qa hisat pi hak haqam nāp tokoy aw qa suhtaq'ewa; pam put nōnopnañwu, pu aw unañwtavi'tañwu, hin Tutuyqawhqa put aw tōnawtaqamuy amumi unañwtavi'taqat pan'i.

³⁰ Itam pi put öqayat pu tokoyat anyuñwa.

³¹ Ura yan pey'ta: Yaniqw hapi öviy tāqa nay, pu yuy pumuy mātapt nōmay aw hūrstimantani; noqw puma löyöm sūka tókoniwhtimantani.

³² I' hapi himu pas pavan tupkiwtañwuqa; noqw nu Christ-nikañw pu put aw tōnawtaqamuy hapi lavayhti.

³³ Noqw pan hapi hak nōmay aw unañway'tamantani, pas nāmi hin unañway'taqey pan'i; noqw pu wuhti kōñay kaptsi'tani.

6

Children and Parents

¹ Tsātsayomu, uma umunamuy, umuñumuy amumi tuqayvahsit yesni. Nen uma Tutuyqawhqaqat tunatyayat añ suan hinwisni.

² Ura yan hapi pey'ta: Um unay, pu unuy pumuy kaptsi'tani. I' tutavo mohti'maqa áwinit enañ nuhtumi mātaviwa.

³ Yan'i: Um panmaq wñem lolmani; noqw um tūwaqatsit ep wūpatqatsit nāvokawnani.

⁴ Pu uma námatu, uma umuhtimuy qa itsívilalwat, Tutuyqawhqaqat añ pumuy tutuw-nayakañw pumuy ökwphantotani. Pan hapi uma pumuy wúñwintotani.

Slaves and Masters

⁵ Noqw uma tūtuwiktū, pay uma qa atsáy'kahkañw yep qatsit ep umuhmomñwituy amumi tūqayyuñwni, kaptsi'yuñwni, mamqaskahkañwo. Pay uma hin Christ eñem tumalay'yuñqey pan pumuy amuñem tumalay'yuñwni.

⁶ Uma yūmosa qanātusi'kahkañw tumalay'yuñwni, qa pas umuhmomñwit umumi tayyuñqw-saa. Yan uma pas antsa Christ tumal'aymatnen, umuh'unaññaqw God eñem tumalay'yuñwni.

⁷ Uma qanātusi'kahkañw sohsok hihta hintsatskani, Tutuyqawhqaqat eñem tumalay'yuñqey pan tunatyawkahkañwo, qa sinmuy amuñemyaqey pan'i,

⁸ It navoti'yuñqee: Pi pay hak hihta lolmat hintsake', put ep Tutuyqawhqaqat añqw hihta ömahtamantani, nāmahin pi sen hak tūwikinikañwo, pu piw qa pamnikañwo.

⁹ Pu uma añ tūwiki'yuñqamu, pay uma piw pan pumuy oyi'yuñwni, qa tsatsáwinayani. Pi uma navoti'yuñqw Umuhtutuyqawhqa öveqatsit ep qatu. Noqw pam piw pumuy Tutuyqawhqaamu. Pi pam qa sinonuiña.

The Whole Armor of God

¹⁰ Taa, itupkomu, uma Tutuyqawhqaqat añ hoñvitotini, put pavan öqalayat añ'a.

¹¹ Uma God añqw tuwvotat yūyahni, nen uma Nukpanat unatwiyat aw rohomhtotiniqey aw öqalay'yuñwni.

¹² Pi itam qa sinmuy amumi nānaywa; itam öva qataymataqpuva nukpanhihikwsimuy amumi nānaywa, mohpeqyaqamuy amumii, pu nuhtumi moñw'iwyuñqamuy amumii, pu yep qatsit ep qatalpuve moñw'iwyuñqamuy amumii.

¹³ Paniqw öviy uma God añqw tuwvotat yuwsit sohsok yūyahni, nen qalomátalöñvaqw uma añ hin kuyyuñwni; pu uma sohsok panwise' hūrs hoñni.

¹⁴ Paniqw öviy uma hūrs hoñni, God lavayiyat pas qaatsatnihqaqat kwewhtotat, God añqw suan qatsit umuhtawitsqay aqw tupki'yuñwni.

¹⁵ Pu uma soñawnen lomatuwit totsvaqyat, kwakwhat lavayit tuawi'yuñwniqey na'sas'iwyuñwni.

¹⁶ Pu tis öviy uma qapēvewnit, tuwvotat antaqat hūrs ñuy'yuñwni. Put akw uma Nukpanat hōyat uwiwitaqat tōkayamantani.

¹⁷ Pu uma ayo nõñakpit hũrs ñuy'yuñwani. Pam sivavitañaqtsit anta; pu uma God lavayiyat yawyuñwani. Pam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy sipwuvahpit anta.

¹⁸ Yũmosa uma nāwakinwisni, pu naokiwtiwisni, Qahováriwtaqat Hikwsit añ'a. Uma qa nañ'ekni'kahkañw tunatyawwisni, pu sohsokmuy tuptsiwani'yuñqamuy amuñem tūviñtiwisni,

¹⁹ Pu inuñem pīwu. Noqw nu hin yuaaykuniqey okiw navoti'tani; nen nu qa nánahtsopkañw lavayhte' lomatuwawit tupkiwtañwuqat tunvotnani.

²⁰ Pi nu soñawnen Christ qeniyat ep lomatuwawit yuaata, nāmahin pi nu sivikive pakiwta. Nihqe nu put ep qa nánahtsopkañw yuaaykuniqey nāwakna, hinhaqam pas nu as lavayhtiniqey pan'i.

Final Greetings

²¹⁻²² Nu pas aw iunañway itupkoy Tychicus, God eñem qaatsáy'makañw tumalay'taqat, umumi távini. Noqw pam nuy hin hintaqat, piw nuy hihta hintsakqat sohsok umuy āawnani. Noqw ason uma put nanapte' suyan unañwtotini.

²³ Noqw nam i' kwakwaha unañwa tuptsiwani'yuñqamuy amumi pitsíwtaa. Nam God Itana, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ amum umumi nami'nañwat, qapevewnit enañ nóani.

²⁴ Noqw nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pas antsa aw unañway'yuñqam sohsoyam put núokwayat makiwyani. Nam antaa.

Paul PHILIPPIT ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, Timotheus amum it penta. Itam Jesus Christ tūwikimatu. Noqw itam sohsokmuy Christ Jesus sinomuyatuy Philippi ep yesqamuy öqalanta, pumuy amumi tunatyawyuñqamuy-nikañw pu imuy ókiwyaqamuy tumalay'yuñqamuy énañ'a.

² Nam núokwa, pu kwakwa unañwa Itanay God añqw umumi pitsíwtaa, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añq'ö.

Paul's Prayer for His Readers

³ Nu añsakis umuy u'ne' God Inay aw hahlayhtiñwu.

⁴ Ahsupoq inawakinpiy añ nu sohsokmuy umuñem nāwakinma, hahlayhtimakañwo.

⁵ Kwakwhat pi uma mohtihagaqpw pew inumi unañwtavi'yuñwa, nuy lomatuwawit yuaataqat añ'a.

⁶ Noqw it nu navoti'taqw, God umuhpe lolmat tumaltivaqe, pas kurs hin Jesus Christ talönniyat aw qa pitsíwtaqat umuhpe pās añ antsani'mani,

⁷ Pay kurs pi nu hin qa yan sohsokmuy umumi wūwantaniqee, pi nu umumi pas unañway'ta. Pi uma God añqw umumi kuwahtiput ahpiy nuy akw paañwaya, nu sivikive pakiwkañw, lomatuwawit eñem rohommaq'ö, pu piw nu qa sivikive pakiwkañw lomatuwawit nuhtumi yuaatinumq'ö.

⁸ Pi God pas nāp inumi navoti'taqw, Jesus Christ nuy pan unañwtoynaqpw, nu umu-miniqey pas kwañwtoya.

⁹ Okiw as uma nānami unañway'kahkañw öqawi'wise', itahtuptsiwniy añ nānañumo hihta pūhut tuwi'vaye', suyhtsepñwat suan wuwnit añ öqawi'wisniqat nu umuñem nāwakinma.

¹⁰ Noqw pep pu' uma hihta nukñwat māmatsyani. Uma yan qa atsáy'kahkañw, Christ hisat pítuniqat aw pahsavo suan hinwisni, qa hakiy unañwmokni'kahkañwo.

¹¹ Uma Jesus Christ öqalayaw akw suan hintsakpit añ qaöwíhinwisniqat nu pan umuñem nāwakna. Noqw God put ahpiy pas kaptsi'tiwe', tayawintiwni.

To Live is Christ

¹² Noqw nu umuy it nāvotnani, itupkomu: Nu kānavotpit añ kuyvaqpw, lomatuwawit put ahpiy pas pavan öqalani.

¹³ Noqw öviy moñwit kīyat ep tuwalan'a'yat-nikañw pu ahpiy pētū inumi navoti'yuñwa, nu Christ añqw lomatuwawit yuaataqey ep sivikive pakiwtaqata.

¹⁴ Piw kaysiwhqam Tutuyqawhqat aw tuptsiwni'yuñqam nuy sivilawhqat ahpiy a'nö unañwtotiye qa tuhtusyakañw, qa hakiy mamqasyakahkañw, lavayit yuaatota.

¹⁵ Haqawat pi pas öviy qa tsutsúyaqe, pu nanaqas'unañway ahpiy yuaatota, noqw pu haqawat pay pas lolmat tunatyawkahkañwo.

¹⁶ Ima pētū Christ nanaqasyuaatota, pay qa pas antsay'kahkañwo, hin pas pavan nu kānavotniqat tunatyawkahkañwo.

¹⁷ Noqw pu mīmawat Christ aw unañway'yuñqe, öviy lavayit yuaatota, it navoti'yuñqee, nu lomatuwawit eñem rohomnumniqey aw taviwtaqata.

¹⁸ Noqw hintani? Pay pi nāp hinwata, sen haqawat paysoq hintsatska, sen haqawat-sa pas qa atsáy'kahkañw Christ yuaatinumya. Noqw nu put ep hahlayhti; nihqe soon nu nāt qa hahlayni.

¹⁹ Pi nu navoti'taqe put pantaqat ahpiy nu sivikiñaqpw ayo yámakni, umuhnawakinpiy ahpiy'o, Jesus Christ Hikwsiat inumi unañwtapq'ö.

²⁰ Pi nu yan tunatyawkañw hinma, nu qa haqam Christ ep hamanhtiniqeyu. Nu put eñem qananahtsopkañw yuaataniqey añ suhtaq'ewniqey nāwakna, piw yūmosa put pas hihtataniqeyu, sen nu nāt qátee, sen nu mōkee.

²¹ Pi nu qátunik Christ eñem qátuni; nīkañw nu mokq, pam inuñem pas pavan nukñwani.

²² Noqw òviy kurs nu hihsavo qate', nu pas pāpu Christ eñem tumalay'tani. Nīkañw nu hihta namorstaniqey qa navoti'ta.

²³ Nu lōk wuwni'ta. Nu as yañqw ahpiynen Christ ámunniqey nāwakna; pam inuñem pas pavan nukñwa.

²⁴ Nīkañw pay nu as hāk yepnen, hihta añ umumi unañwtavi'maniqw, pam pantaqa umuñem lomahintani.

²⁵ Nihqe òviy nu God aw tuptsiwni'taqe, nu hāk qe'nen sohsokmuy umumum hinnunni, umuy òqawhtotaniqat òviy'o; piw uma umuhtuptionsiy ep pas pāpu hahlayyaniqata.

²⁶ Noqw nu kurs nāt qa mōke' umumi ahoy pituqw, uma put ep Christ aw hahlayhtotini.

²⁷ Noqw Christ añqw lomatuawit aw tuptionsiy'yuñqam hin hinwisqat pan uma hinwisni. Uma sun tunatyawkahkañw, sun wuwni'kahkañw lomatuawit ep tuptionsiy'wnit eñem rohomhtiwisni. Noqw pep pu' sen nu umumumnikañw umuhlomaqatsiy tuway'tani, pu qa umumumnikañw umuy hin hinwisqat soon qa navotni.

²⁸ Uma umuhtuwqamuy qa mamqasyani. Pay pam pantaqa pas suyan pumuy hihta qalomáhintaqat aqw òkiwiwtaqat tuawi'ta, pu uma God ahpiy ayo nõñakiwtaqata.

²⁹ Pi uma hapi Christ aw tūptionsiyaniqey qa put-sa aw wánwayniwyat, piw put eñem hihta añ kánanvotyaniqey aw wánwayniwya.

³⁰ Pi itam sohsoyam lomatuawit eñem sun rohomhtiwisa. Uma navoti'yuñqw nu pay put ep hīhihta añ kánavota, pu nāto nu kánavoti'mani.

2

Christ's Humility and Greatness

¹ Ya uma Christ ahpiy hakiy òqalayaniqey tuwi'vaya? Ya uma inumi unañway'yuñwa? Ya uma inún Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya? Ya uma nun'okwatu? piw tūvāsya?

² Kurs uma panyuñwe', nuy pas hinhaqam hahlayhtapnaye', sun wuwni'yuñwni, nānami unañway'yuñwni, sun tunatyawyuñwni.

³ Uma nanaqastunatyat, pu kwivi'nañwat qe'yani. Uma okiw'unañway'yuñwni. Hak ayam suhka hakiy epnihqe pavan ñas'ewnihqat pan aw wūwantamantani.

⁴ Qa hak nēñem-sa hihta tunatyawtani; pay hak ayo' sukw eñem piw hihta tunatyawtamantani.

⁵ Uma Christ Jesus an okiw'unañway'yuñwni.

⁶ Ura pam as pas God ankañw, put amum pas suntaqey qa kahkawnat,

⁷ Qa nāhihtataq, tūwikit an yukilti, pu sinot an tokoy'va.

⁸ Pu sinot an tokoy'vage, piw nāt nāqahihtata; nihqe pas hisat mokniqey aqw pahsavo Nay tunatyayat añ qa rohomma, nāmahin as nahoylehtsit ep mokniqeyu.

⁹ Paniqw hapi òviy God put pas pavan òmiq tsoka; nihqe put pas mohpeq tavi sohsokmuy sinmuy amuhpee.

¹⁰ Noqw òviy sinom sohsoyam Jesus aw naokiwlalwani, òveqatsit ep yesqamu, pu tūwaqatsit epyaqamu, pu maskiveyaqamu.

¹¹ Nihqe sohsoyam pam Tutuyqawhqatnihqat tōnay akw pañqaqwani, put Nayat God pas hihtatotani.

Shining as Lights in the World

¹² Noq̄w òviy'ò, aw iunañwamu, uma yūmosa ilavayiy añ hinwisqamu, nu umuy it u'nanani, qa umumumnikañwo: Uma qaanhtiput añqw nõñakqamuy amún lomatumalay'yuñwe', pas antsa ayo nõñakqey nuhtumi mahtaknayani, tunatyawkahkañw, God pas kaptsi'kahkañwo.

¹³ Pi God pas nāp umuh'unañwpeq tumalay'ta. Pam hapi umuy put tunatyayat añ hinwisniqat pan umuy unañwtoynat, umuy pan hinwisniqat aw õqalmaqa.

¹⁴ Uma qa kolilitikahkañw, qa nāñwuy'kahkañw yesni.

¹⁵ Uma qa hihta ep tukopniwye', qa atsáy'kahkañw God tímatnikañw suan hinwisni. Nen uma yep nukpansinmuy qaunáñwtalyesqamuy amunawit soñawnen talni'yuñwni.

¹⁶ Uma lavayit hakiy taytoynañwuqat sinmuy āawnayani. Noq̄w ason Christ pituq̄w nu hahlayhtini, kurs nu qa paysoq tumaltaqey navotee.

¹⁷ Uma pi umuhqapevewniy God aw noaya. Noq̄w kurs nu iqatsiy akw put aw antsanniqat God pan nāwaknaq̄w nu put ep tsúyake', umumum hahlayhtini.

¹⁸ Noq̄w paniq̄w òviy uma piw inumum hahlayhtotini.

Timothy and Epaphroditus

¹⁹ Pay nu Tutuyqawhqat Jesus aw yankañw, soon pas hisat umumiq Timotheus távini, nen nu umuy hin hinyuñqat navote', suyan unañwtini.

²⁰ Pi inumumyaqamuy amuñaq̄w qa haqawa put an umumi pas antsa tunatyawma.

²¹ Pi sohsoyam pas nenñem-sa hihta tunatyawyuñwa, nit Jesus Christ tumalayat qa aw tunatyawyuñwa.

²² Noq̄w pay uma Timothy hin tumaltaqat navoti'yuñwa. Ura pam inumum lomatumawit yuaatinuma. Hakiy tiat nay amum hin tumaltaqat pan hapi pam inumum itumalay añ nuy paañwanta.

²³ Noq̄w òviy ason inuñem hin yukiltiniqat nu navote' pep pu' nu umumiq put hōnani.

²⁴ Nikañw nu Tutuyqawhqat qapēvewnaqe, pas soon pas hísat umumiq pohtani.

²⁵ Nu umumiq itupkoy Epaphroditus hōnaniq̄w pay pam nuyniq̄w súanta. Ura uma inumiq put ayatotaq̄w, nuy hihta hakni'taq̄w, pam inumi put ep unañwtavi. Itam nāma tumaltaqe, lomatumawit eñem nāma rohomma.

²⁶ Noq̄w pay pam umumi yórikniqey pas nāwakna, yaw uma put tūtuyhtiqtat nanaptaq̄w put ep pam pas qahahlayhti, navotqee.

²⁷ Pay pas antsa pam tūtuyhtiqtē pēp mōki. Noq̄w God put õkwatuwhqe, put qalapsina. Yan pam nuy piw õkwatuwa, pi as pam mokq, nu nānañumo kānanvotpit akw māñuy'ni.

²⁸ Noq̄w òviy nu umumiq put hōnaniqey pas kwañwtoyna, uma put aw yórikye', hahlayhtotiniqat òviy'ò. Nen nu umuy hahlayyaqat navote', qa umuy akw soon unañway'tani.

²⁹ Taay. Noq̄w òviy uma Tutuyqawhqat añ hahlaykahkañw, put pās taviyani, piw pan hinyuñqamuy kaptsi'yuñwni.

³⁰ Taq pam Christ tumalayat eñem pēp mōki, qatsiy qa kahkawnaqee. Pam umuhqeniye ep inumi unañwtavi, ispi uma yāvahaq yesqe, kurs hin inumi unañwtapyaniq'õ.

3

The True Righteousness

¹ Taay, itupkomu, uma Tutuyqawhqat ep hahlayyani. Pay nu nāt piw umumiq put pēnaniq̄w pam nuyniq̄w qa maqsonhinkañw, umuñem lomahintani.

² Hakim qalolmat hintsatskaqam umuy poñotkit akw tuvoylatotiniqat umumi õ'qalya. Puma popkotuy amunyuñwa. Uma pumuy ep nāmi tunaltotini.

³ Pi itam Hikwsit añ God aw nāwakinwisqe, Christ ep hahlayyakahkañw, nāp itah-hintsakpiy akw ayo nõñakniqey qa aw yanyuñwa. Noq̄w Godniq̄w itam hapi pas antsa poñotkit akw tuvoylaiwyuñwa.

⁴ Pay ka as nu tatam piw nāp ihintsakpiy aw yantanikañwo. Sen hak haqam hintsakpiy aw yantaniqey antaniqw, tis soon qa nu' pas'i.

⁵ Nanalsikis talqat ep nu poñotkit akw tuvoylatiwa; nu Israel ahpiy aniwhti, Benjamin ahpiyviynikañwo. Nu Hebrew-sínonikañw tihtiwhqe, Hebrew-sinmuy tuwiya-muy tuwi'va. Ura nu Pharisee-sinmuy amumum tōnaltiqe, Moses tutavoyat añ ahsupoq nu añ hinma.

⁶ Pu nu pas qa nātusitaqe God aw tōnawtaqamuy okiwsahsana. Tutavotniqw nu pas suan hinma.

⁷ Ura as nu it yantaqat ep pas himuiwtañwu; nikañw nu Christ tuwi'vage put sohsok qahihtata.

⁸ Owi, pay nu pas suyan sohsok ayo yuku, pi nu pay Itahtutuyqawhqay Jesus Christ tuwi'ta; noqw pam pantaqa sohsok epnihqe pas pavan nukñwa. Nu Jesus òviy sohsok hihta tatamhtat, put pay mömtsikvut pan nu aw wūwanta, okiw as nu Christ tuyqawvaniqe òviy'o.

⁹ Nu put tuyqawve', put aw yankañw nātuwiwni, nāp ihintsakpiy-nikañw pu tutavot añ suan hinmaqey qa aw yankañwo, it navoti'taqee: Hak Christ aw tuptsiwhq, pam súantaqat God pañqawñwu.

¹⁰ Pas pay nu okiw put pās tuwi'vaniqey nāwakna, piw pam hin ahoy tātayhqat pan God òqalayaw aw pohtaniqeyu. Nu put amum hihta añ kānavotkañw, put an mokniqey nāwakna.

¹¹ Kurs hin pasiwtaniqw nu so'pumuy amuñaqw ahoy tātayni.

Running Toward the Goal

¹² Nu it yantaqat tuyqawvaqey pay qa pan nāmi wūwanta; nu pās pasiwtaqey qa pan nāmi tayta. Nikañw pay nu put tuyqawvaniqey ò'qala, Christ Jesus nuy tuyqawvaqw òviy'o.

¹³ Itupkomu, nu hapi pay put tuyqawvaqey qa pan nāmi wūwanta; nikañw it hapi nu sūkw hinma; Nu pay hihta añ kuyvaqey ayo yūkuhqe, nāt hihta inupyevenihqat aqw ò'qala,

¹⁴ Pi nu nanamunwaqamuy amún so'ñwamiq ò'qala. Nihqe nuy añ kuyvaqw, God pas nāp hihta nuy ahsataqat inumi nóani; pi pam inumi put nóaniqe òviy Christ Jesus añ nuy wāñwayi.

¹⁵ Noqw òviy itam hihsa'nihqam añ tukwsiwyuñqam pan wuwni'yuñwni; pu ason kurs uma hihta ep piw hinwat wūwayaniqw, pay ason God soon put piw umumi qa mahtaknani.

¹⁶ Noqw pay pi itam haqami pahsavo òkiwte', pay pan hinwisni; pay itam sun tunatyawwisni.

¹⁷ Itupkomu, uma sohsoyam inumi nanawinyani; pi umuy hin yesniqat nu umumi mahtakna. Nen añ hakimuy pan hinwisqamuy amumi taywisni.

¹⁸ Taq pay nu ura qa sūs umumi pañqawhqe, nāt piw nu okiw pakkañw umumi pañqawni: Pas kaysiwhqam Christ nahoylehtsiyat aw qa suhtaq'ewyaqam añqe' hinnumya.

¹⁹ Puma hovalniwanyiqey aqw òkiwisa. Pumuy tuñlayiam pumuy amumi tuyqawi. Puma hihta haman'ewakwnihqat ep himuiwyuñwa; yep qatsit-sa ep hihta tunatyawyuñwa.

²⁰ Noqw itam hapi òveqatsit aw sinoiwta. Noqw ason Itahtutuyqawhqa Jesus Christ itamuy ayo òyaniqa pañqwniqat itam nuhtayyuñwa.

²¹ Pam ason itahtokoy hin'ewakw alöntani, nen òqalay akw nāp tokoy pas pavan lolmat an put yukunani. Pi pam sohsok hihta aw tuyqawvaniqey òqalay'ta.

4

Instructions

¹ Pas aw iunañwam itupkomu, nu umumi yórikniqey pas nāwakna; pas nu umuy pihni'ta; pi umutsviy nu pas kaptsitiwa. Noqw öviy aw iunañwamu, uma Tutuyqawhqat ep hürs hoñni.

² Nu Euodias ayatani, pu Syntychet pīwu, uma Tutuyqawhqat ep sun wuwni'tani.

³ Pu piw nu ūmi pañqawni, pas suyan itumalsuñwa: Um imuy wuhtituy amumi unañwtavi'tani, Clement énañ'a, pu pētuy itumalsuñwamuy amumii; taq puma inumum lomatuawit ep a'nö tumaltota. Pumuy tuñwniam qatsítutuvenit ep pēniwyuñwa.

⁴ Uma yūmosa Tutuyqawhqat ep hahlayhtiwisni; noqw nu piw nāt pañqawni: Uma hahlayyani.

⁵ Uma sohsokmuy sinmuy amuhsonve pās unañwat yesni. Tutuyqawhqa soon pas hisat pítuni.

⁶ Uma qa hihta añ nānap hin wūwantotat, God aw nāwakinwisni. Uma hihta nānawakne' put öviy God aw tūviñtotani, tsúyakiwkahkañwo.

⁷ Noqw God umuh'unaway, pu umuhwuwniy uyiwaltoynani, umuy Christ Jesus aw yanyuñq'ö. Kurs hak put pantaqat mātsi'tani.

⁸ Taay itupkomu, uma lomawuwni'yuñwni. Uma hihta pas antsanihqat wūwayamantani, piw hihta kaptsitiwhqata, pu hihta súantaqata. Uma hihta kwañw'ewakwnihqat wūwantotani, pu hihta lomahintaqata, pu añ lomalavayhtiwhqata. Uma hihta pasiwyuñqat, pu tayawintiwhqat wūwayamantani.

⁹ Uma hintsakpit, pu lavayit añ inún hinwisni. Nu umuy hin tutuqaynaqw, piw umumi hin tutaptaqw, pan uma hinwisni; noqw God hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa umumum hinmani.

Thanks for the Gift

¹⁰ Noqw pas nu Tutuyqawhqat aw hahlayhti, uma yepahaq piw nuy hihta akw paañwayaqw öviy'ö. Pay as pi uma pan tunatyawkahkañw, hin panhtotiniqey as qa tuway'yuñwa.

¹¹ Ka nu hihta hakni'taqey kítahqat qa panwat hapi. Pi nu nāp hin qatukañw pay pāpu nakwhani'tamantaniqey tuwi'va.

¹² Pay nu hin hihta rūrurnaniqey natuwta, pu hin hihta qarūrurnaniqeyu; nu sohsok hihta añ öyiwaniqey, pu tsöñmokiwtaniqey tuwi'va, hihta qarūrurnaniqeyu, pu hihta ñastataniqeyu.

¹³ Pay nu sohsok hihta añ kuyvani, Christ öqalayay akw'a.

¹⁴ Noqw pay pi uma súanhtotiqe, nuy okiwhintaqaw inumi unañwtapya.

¹⁵ Noqw uma Philippi ep sinom navoti'yuñqw, ura nu lomatuawit nāt pu' Macedoniat ep yuaataqe, nu pañqw ahpiyiniqw, pay úma-sa itumalay añ inumi unañwtapya. Ura uma umuhhimuy añqw hihta God aw noayaqw, pu nu put añqw put makiwa. Qa haqam God aw tōnawtaqam inumi hihta kuwahtoti, pay pas úma-saa.

¹⁶ Oviy ura nu Thessalonicat épeqniqw, uma sūs, pu añk inumi hihta o'ya, nuy hihta haqtaq'ö.

¹⁷ Ka nu kuwahtiput tuñlay'taqat uma qa pan wūwayamantani. Pi uma God añqw put ep hihta makiwyaniqat nu umuñem tuñlay'ta.

¹⁸ Pay nu sohsok ömahta, nihqe qa hihta haqni'ta: Nu pay uyiwalti, uma hihta Epaphroditas añ inumi o'yaqat ömahtaqee. Umuhkuwahtipu hihta kwañwáhovaqtuqat God aw noiwhqat anta. Noqw pam put ep tayawintiwa.

¹⁹ Noqw pay ason Ina God sohsok hihta umuhhaqniy añ aw antsani'mani, pas nāp himuy qaöwihintaqat akw'a, Christ Jesus añ'a.

²⁰ Noqw nam God Itana yūmosa aqwhaqami kaptsitiwaa. Nam antaa.

Final Greetings

²¹ Uma inuñem Christ Jesus sinomuyatuy sohsokmuy öqalayani. Ima tuptsiwni'yuñqam inumumyaqam umuy öqalaya.

²² Sohsoyam God sinomat umuy öqalaya, tis öviy Caesar ep kīvitu.

²³ Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumi pitsíwtaa. Nam antaa.

Paul COLOSSET ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ lavay'ayaat it penta.

² Nu' itahtupkoy Timotheus amum ayam Colosset ep God sinomuyatuy, Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy öqalanta. Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwiwtaa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

Prayer of Thanksgiving

³ Itam God Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Nayat aw sutsep umuhpe hahlayhtima, yūmosa umuñem nāwakinkañwo.

⁴ Kwakwhat pi uma lomayuaatiwya. Yaw uma Christ Jesus qapēvewnayaqe sohsokmuy God sinomuyatuy amumi unañway'yuñwa,

⁵ Itahñöyiy öveqatsit ep itamuñem waraniwtaqat aw-sa taywiskahkañwo, lomatuwit pas antsanihqat ahpiy put hímunihqat tuwi'vayaqee.

⁶ I' lomatuwit suyhtsepñwat öqawi'makañw ahsupoq tūwaqatsit añ kúrukiwmakañw sopkawtaqamuy sinmuy amuhpa' a'nö hihta tumalay'ma. Noqw ura Epaphras mohti umumi lomatuwit, pu God núokwayat yuaataqw, uma put pas antsanihqat tuptsiwyaqe put kwusuya. Noqw pahpiy haqahpiy pam lavayi umuhpa' enañ tumalay'ta.

⁷ Epaphras umuy lomatuwit āawnaqat ura nu pañqawu. Pam hapi aw itah'unañwa itahtumalsuñwa, Christ enem umuhpa' tumalay'kañw qaatsá'makañwo.

⁸ Noqw pam hapi itamuy umuy āawna, yaw uma Qahováriwtaqat Hikwsit añ nuhtumi unañway'yuñwniqata.

⁹ Paniqw öviy itam hisat put nanaptaqe pahpiy qa qé'iwmañw umuñem nāwakinma. Okiw as Qahováriwtaqa Hikwsi navotit, pu suyan unañwtalwuwnit umumi noe', God tunatyayat umuy māmatsnani.

¹⁰ Okiw as uma Tutuyqawhqat sinomatnihqey pan suan hinwise' añ ahsupoq umuh-hintsakpiy akw put unañwveyani. Okiw as uma lomahintsakpit añ qaöwihinyuñwe' suyhtsepñwat God tuwi'yuñqey pas pavan añ öqawi'wisni.

¹¹ Okiw as uma God a'nö öqalayay akw öqawhtote', hihta kānanvotpit aw öke' nakwhani'kahkañw, hahlaykahkañw put añ kuyyuñwni,

¹² Itanay aw hahlayhtiwiskahkañwo, it navoti'yuñwee: Itam put sinomuyatuy amumum moñwtunatyayat tālanihqat aw yuñniqat Itana pan itamuñem yuki'ta.

¹³ Pi pam yep qatsit qatālat aw moñw'iwtaqat öqalayay añqw itamuy ayo óyahqe, pas aw unañway Tiy moñwtunatyayat aw itamuy nahlakna.

¹⁴ Ura pam Tiy mokiwyuyat akw itahqaanhtipuy ayo yúkuhqe itamuy qenivo oya.

The Person and Work of Christ

¹⁵ God Tiat hapi Nay qamātaqpuvenihqat amum súnanta, put tímuyatuy amuñaqw mohti'maqanihqee, pu piw mohpeqnihqee.

¹⁶ Pi put ahpiy God sohsok hihta yuku, öveqatsit ep'e, piw tūwaqatsit ep'e, mātaqyaqamuyu, pu qamātaqyaqamuyu, sen moñwyesqamuyu, sen añ öqalay'yuñqamuyu, sen añ mohpeqyaqamuyu, sen pávanyaqamuyu. Sohsoy himu put ahpiy yukiltoti, pu put énem'i.

¹⁷ Pam hapi sohsok hihta amupyevee; noqw put öqalayay ahpiy sohsoy himu hūrs hōñi.

¹⁸ Put aw tōnawtaqam put tokoyat anyuñqw, pam qötöamu; öviy pi pam hapi pumuy pūhuta, mokiwyuy añqw mohti ahoy tātayhqqee. Pam hapi sohsok hihta ep mohpeq'a.

¹⁹ Pi God hin pasiwtaq w pan piw Tiat añ ahsupoq put an pasiwta. Pi pam pantaqa Náyat-niqw lomahinta.

²⁰ Pi God Tiy ahpiy sohsok hihta yukiltiqat nāptiniqey tunatyawta, hihta tūwaqatsit epnihqata, pu òveqatsit epnihqata. Noqw òviy Tiat nahoyehtsit ep mokq, God itamumi pōhi.

²¹ Ura as uma hisat qalomáwuwni'yuñqe, qalomáhinwiskahkañw, God añqw haqtoti qe put tuwqamatu.

²² Noqw God Tiat tokoy'vage, mokq God umumi pōhi. Nihqe put akw uma qa hihta akw hinkahkañw, qahováriwkañw, qa hihta ep tukopniwyuñqw, God umuy nāmi ökinani.

²³ Kurs uma qapēvewnit añ yūmosa hinwist, hūrs'iwkañw, qa nañ'ekni'wise', lomat-uawit ahpiy nōyit uma nanapta qey aw taywiskahkañw qa añqw lasye', uma qa hihta akw hinkahkañw put atpip hoñni. Pam lomatuwawi sinmuy sohsovik yesqamuy amumi yuaatiwa. Noqw nu' Paul hapi put ep lavayhtawiwa.

Paul's Ministry to the Church

²⁴ Noqw nu hapi umuñem hīhihta añ kānanvot qey añ hahlayhtima. Pi Christ nāt put aw tōnawtaqamuy, put tokoyat anyuñqamuy, amuñem kānanvota. Noqw nu itokoy ep put amum kānanvotni qey ep hahlayi.

²⁵ Pi God put aw tōnawtaqamuy amumi nuy ayataq w, nu pumuy tūwikiamu. Nu umumi put lavayiyat añ ahsupoq navotnaniqat aw pam nuy tavi.

²⁶ It hapi nu pañqawu: Ura God yūpahaqaw nānañk qatsíniwmaqat, pu nānañk qatsívaptsi'wisqamuy amumi it navotit tupka; nikañw yepehaq pu' pam sinomuy amumi put mātakna.

²⁷ Pi God sopkawtaqamuy sinmuy amuñem hihta tunatyawta. Nikañw pam tunatyay pas pavan qaöwíhintaqat as hisat tupkat, yepehaq sinomuy amumi put mātaktaniqey nāwakna, it'a: Christ umuh'unañwpeq qatuq w, uma put amum kaptsi'yuñwni.

²⁸ Put hapi itam tūawinta, sohsokmuy u'nantoyna; put hin navoti'taqey añ ahsupoq put tutuqayna. Pas as itam Christ Jesus ep sohsokmuy pās pasiwyuñqamuy God atpipo ökinaniqey nāwakna.

²⁹ Put òviy nu a'nö tumalay'makañw maqsonlawu. Noqw God öqalaat inumum hinmakañw, inuhpiy a'nö tumalay'ta.

2

¹ Nu umuy it navotnaniqey nāwakna, itupkomu. Pas nu umuñem inawakinpiy añ qa nātusi'ta, pu Laodicea-kitsókit ep tuptsiwñi'yuñqamuy amuñem'i, pu hāhaqe' añ tuptsiwñi'yuñqamuy nuy qa tuwi'yuñqamuy sohsokmuy amuñem'i.

² Okiw as uma wuhko unañwtote' nami'nañwat akw sun unañway'yuñwni. Pan hapi uma Itanay God añqw navotit as tupkiwtañwuqat tuwi'vaye' pās mātsi'yuñwni. Pam navoti Christ añ tupkiwta.

³ Pi pam hapi God añqw suyan unañwtalwuwñit, piw navotit qaöwíhintaqat añ ahsupoq tuwi'ta.

⁴ Nu añwu pay umuy it āawna; taq ka hak kwanwálvayit akw umuy ūnatoyñani.

⁵ Pay nu qa umumum yankañw, yūmosa umuy wūwanta. Kwakwhat pi uma Christ pas antsa tuptsiwñi'yuñwt, sunkahkañw, qa nānaphin hinwisa.

Fulness of Life in Christ

⁶ Uma Itahtutuyqawh qay Jesus Christ aw tuptsiwya. Nihqe òviy uma put aw yankahkañw yesni.

⁷ Uma hin tutuqayya qey pan qapēvewnit akw Christ hūrs ñuy'kahkañw, öqawhtote', hūrs hoñni, sohsok hihta añ kwakwhatiwiskahkañwo.

⁸ Uma tunatyaltotini; taq nāphisat pi hak wuwantuwi, pu an'ewakw unatwi akw umumi tuyqawvani. Pan hinyuñqam pi pay yep qatsit tunatyayat ahpiy sinmuy tutavoyamuy-sa yuaatota, puma pi Christ navotiyat qa tuwi'yuñqee.

⁹ Pi God hímuniñqat Christ añ ahsupoq pan hinta, nāmahin pi pam sínoniwhti.

¹⁰ Noqw put añ uma pās pasiwyuñwa. Pam hapi añ mohpeqyaqamuy, pu añ moñwí'iwyuñqamuy amuñaqw mohpeq'a.

¹¹ Noqw put amum uma soñawnen poñotkit akw tuvoylatiwya, qa umuhtokoy epyat, umuh'unañway ep'e, Christ tuvoylayat akw tuvoylatoti qee, pam umuhqaanhqatsiy ayo yúkukq'ö.

¹² Noqw uma kūyit akw tuvoylatoti qee, soñawnen Christ amum āmiwyat, ahoy tātayya, uma God öqalay akw mokiwyu añqw put ahoy tātaynaqat aw tuptsiwyaqee öviy'o.

¹³ Ura as uma hisat God qa aw tuqayvahsi'yuñqee qalomáqatsit aw nānoi'yuñqee, soñawnen so'pumu. Noqw pay God Christ enañ umuy yesvana, umuhqaanhtipuy ayo yúkut'a.

¹⁴ Itam pi as God tutavoyat qa kaptsi'totaqee soñawnen hihta put aw pöiwyuñwa. Noqw pay pam sohsok itahpöiy súlawhta, Christ itamuñem nahoylehtsit ep mokq'ö.

¹⁵ Pu pan hapi pam añ mohpeqyaqamuy, pu qamātaqpuevyaqamuy öqalat pasiwyuñqamuy kíqötaqee, pumuy áñwutaqee nuhtumi poñahta.

¹⁶ Paniqw hapi öviy qa hak Jew-sinmuy tutavoyamuy ep umumiq hiñqawlawni-uma hihta nōnovaqat ep'e, sen hihta hīhikwyaqat ep'e, pu sen hihta añ nōviwhqat ep'e, pu sen müyawuy qātsiptuqat ep nōviwhqat ep'e, pu sen nasuñwintalönnit ep'e.

¹⁷ Taq pam pantaqa pay kihsit an hakiy nātoniqat sinmuy amumi tuawi'ta, Christ Jesus hapi.

¹⁸ Uma tunatyaltotini; taq ka hak umuy ūnatoynaqw, uma umuh'ahsatiy kwayhyani. Taq nāt haqawat paysoq nātsotskanaye', hihta tuawyorikyaqey pañqaqwani; nen umuy nāqahihtatote', öñaqw hoñvia'yamuy amumi nāwakintotaniqat umumi pañqaqwani. Nikañw puma pay nāp wuwniy-sa ahpiy yuaatotani.

¹⁹ Puma pi Christ qa aw tōnalti. Pi pam hapi sinomuy qötöyamuy antaqw, puma soñawnen put aw wiwyuñwa, tathut akw namiwiwyuñqee. Nihqee Christ añqw puma öqalat makiwya; nihqee put aw tōnalti qee God tunatyayat añ wūhak'iwwiswa.

Dying and Living with Christ

²⁰ Uma Christ amum so'qee yep qatsit tunatyayat añqw mātaviwya. Noqw ya uma hinoqw nāt yep qatsit ep sinmuy amún hinwiswa?

²¹ Ya uma hinoqw sinmuy lavaiyamuy aw tunatyawyuñwa? It'a: Uma it qa aw tónokyamantani, uma añqw qa yukuyamantani, uma qa aw hintsatskani, yan lavayita?

²² Ii' pay sinmuy amuhpiy tutaptiwa. Noqw pay sohsoy nōsiwhqa itamuñem yukilti, itam put soswaniqat öviy'o.

²³ Pay pas antsa pan lavayi sinmuyniqw nāp wuwniewakw hinta. Pi hak panme' nawus pās unañway hinme', nāqahihtate', tokoy tatamhtani. Nikañw pam pay kurs hin put akw tuñlayiy nāp tuyqawi'tani.

3

¹ Kurs uma pas antsa Christ amum tātayye', hihta öveqatsit ep hinyuñqat tunatyawwisni. Pi pep hapi Christ God putvaqee qatu.

² Uma hihta öveyaqat tunatyawyuñwni, qa tūwaqatsit epyaqata.

³ Pi uma soñawnen Christ amum so'qee, put amum God añqw qatsit makiwya. Noqw qa aw tuptsiwni'yuñqam kurs hin put qatsit māmatsyani.

⁴ Noqw öviy ason Christ itah'unañwpeq qátuhqa mātaktiqw, pep pu' uma piw put amum mātaktote', put amum kaptsiwiyuñwni.

The Old Life and the New

⁵ Noq̄w ōviy uma yep qatsit aṅq̄w tuṅlayit ayo yukuyani. Uma tokot sokoplalwaniqey qe'yani, pu itséheet qátsita, pu nuvōqatsita, pu qalomátuṅlayita. Uma yep qatsit ep hinyuṅqat qa kwaṅwáy'tutuswani. Taq hak panme' soṅawnen nāp yukiw̄hput aw nāwakintimaṅwu.

⁶ Pi put pantaqat atsviy God itsívuat put aw qa tuqayvastotaqamuy amumi pitsíwta.

⁷ Pay ura uma as hisat pan yēse, uma nāt umuhtunatyay aṅ hinwisqee.

⁸ Nikaṅw uma pu' hapi umuhhisathintsakpiy ayo yukuyani. Uma suy'tsiptotiniqey qe'yani. Uma qa hihta ep nākay'yuṅwmantani; uma qa nukpan'unāṅway'yuṅw̄ni; nānami qalomálvayhtotiniqey qe'yani; pu tuyoy'ewakw lavayita.

⁹ Pu uma nānami hihta qa a'tsalalwani; pi uma umuhhisatqatsiy, hintsakpiyat enaṅ aṅq̄w ayo lasyaqee.

¹⁰ Pu' hapi uma pūhut qatsit aṅ hinwiskahkaṅw, umuy yúkuhqat suyhtsep̄wat pas pavan tuwí'wiskahkaṅw, pam hin hintaqw, uma pan alōntiwisni.

¹¹ Pi put sinomuyatuy amuṅaqw hak hímuniq̄w pay pam qa hím̄uu-sen hak Greek-sino, sen Scythian-sino, sen Jew-sino, sen qa-Jew-sino; sen hak poṅotkit akw tuvoylaiwta, sen qa pan tuvoylaiwta, sen tūwiki, sen pay qa tūwiki. Hak Christ aw tuptsiw̄ni'taniq̄w pam hapi pas hím̄uu. Pi Christ sohsokmuy put aw tuptsiw̄ni'yuṅqamuy unāṅwayamuy ep qatu.

¹² Noq̄w ōviy'ō, uma God sinomat namorstiwyuṅqamu, pas aw unāṅwamatu, uma yan hinwisni: Uma núokwat wuwni'yuṅw̄ni; nāvās̄yani, okiw'unāṅway'kahkaṅw qa kwiviu-naṅway'yuṅw̄ni; hakiy aw wuhko maqaptsi'yuṅw̄ni.

¹³ Uma nēnehpewi hihta aṅ kuyyuṅw̄ni; pu namivōhikiwyuṅw̄ni, sen haqawa hihta ep hakiy ehpewi hinhtiniq'ō. Christ hin umumi pōhikqat uma pan hinwisni.

¹⁴ It yantaqat ep uma pas pavan tis nānami unāṅway'yuṅw̄ni. Pi lomahintsakpi nami'naṅwat akw namiwiwyuṅw̄na.

¹⁵ Nam God aṅq̄w kwakw̄ha unāṅwa umuh'unāṅwpeq tuyqawvani; pi uma kwakwhat qatsit aw wāṅwayniwya. Uma sumiyankahkaṅw Christ tokoyat anyuṅwe' qa hihta akw nānami hinyuṅw̄niqey ōviy'ō. Pu uma tsúyakiwyuṅw̄ni.

¹⁶ Uma Christ lavayiyat umuh'unāṅwpeq panaye', pas pavan unāṅwtalwuwni'vayani. Uma nātutuqaynayakahkaṅw, nāōkw̄hantotani. Uma God lavayiyat nānami yuaatotani, pu tātawit God tawsomi'taqata, pu unāṅwv̄hsit tātawita. Uma hahlaykahkaṅw Tutuyqawhqat tayawintiwisni.

¹⁷ Uma Itahtutuyqawhqay Jesus aw yankahkaṅw, ahsupoq umuhqatsiy aṅ hinwisni, sen uma yuaatotaniqeyu, sen tumalay'yuṅw̄niqeyu. Uma sohsok hihta put eṅem hintsatskamantani. Uma put aw yankahkaṅw, yūmosa Itanay God aw kwakwhatiwisni.

Personal Relations in the New Life

¹⁸ Uma momoyamu, uma umuhpuwsuṅwmuy amumi tūqaykahkaṅw yesni; pi pan hapi Tutuyqawhqat umuṅem tunatyawta.

¹⁹ Pu uma tahtaqtu, uma umuhnōmamuy amumi unāṅway'yuṅw̄wt, pumuy qa qōhqōylalwani.

²⁰ Tsātsayomu, uma umunamuy, umuṅumuy amumi sohsok hihta aṅ tūqayyuṅw̄ni. Uma panwise', Tutuyqawhqat unāṅwveyani.

²¹ Pu uma námatu, uma umuhtimuy qa itsívuṅlalwani, taq amumi ka puhtsekmokyani.

²² Pu uma aṅ tūtuwiktu, uma yep qatsit ep umuhmom̄nituy amumi sohsok hihta aṅ tūqayyuṅw̄ni. Qa pas umuhmom̄nituy umumi tayyuṅq̄w, pahsat uma qa nātusi'kahkaṅw tumalay'yuṅw̄ni. Uma yūmosa pan tumalay'wisni. Uma qa atsáy'wiskahkanw, Tutuyqawhqat kaptsi'kahkaṅw, pan tumalay'yuṅw̄ni.

²³ Pu uma hihta hintsatske' uma qa nātusi'kahkaṅw, tumalay'yuṅw̄ni, Tutuyqawhqat eṅem tumalay'yuṅqey pan tunatyawkahkaṅwo, qa sinmuy amuṅemi.

²⁴ Pi uma it navoti'yuñwa: Uma Tutuyqawhqat Christ eñem tumalay'yuñwa. Noqw pam umuy hihta awini'taqey umumi sisvini.

²⁵ Noqw pay ason hihta qaantsakqa hapi put ep pay piw panwat aw ahoytiwmantani. Pi God qa sinonuiña.

4

¹ Noqw uma añ tūwiki'yuñqamu, uma umuhtutuwikmuy pās oyi'yuñwni, it navoti'yuñqee, Umuhtutuyqawhqqa òveqatsit ep qátuhqata.

Instructions

² Uma sohsoyam nāwakinwisqey qa pevewwist, yūmosa tunatyawwisni. Uma yūmosa God aw kwakwhatiwisni.

³ Okiw uma itamuñem tūviñtiwisni. Noqw itam haqam yuaaykuniqat God itamuñem hōtani; noqw itam Christ tunatyayat as tupkiwtañwuqat yuaaykuni; pi nu hapi put òviy sivilawu.

⁴ Noqw nu hin yuaayke' put pas mātaktaniqey panhtini.

⁵ Uma añ qa tuptsiwni'yuñqamuy amumi pās tunatyawkahkañw hinwisni. Uma qa paysoq hintsatske', hihta apiiwyuñwni.

⁶ Nam umuhlavayi sutsep lolmani. Uma qa nānaphin yuaatotani. Uma hakiy aw ahoy hin lavayhtotiniqey tuway'numyani.

Final Greetings

⁷ Pay ason Tychicus nuy hin hintaniqat umuy sohsoq āawnani. Pam hapi pas aw iunañwa itupko, pas qaatsat unañwtavi'taqqa, inumum Tutuyqawhqat eñem tumalay'ta.

⁸ Pam itamuy hin hintaniqat umuy navotnaniqat òviy nu put umumiq hōna, pu umuh'unañway òqawhtaniqat òviy'ò.

⁹ Nu piw Onesimus pas qaatsat hinmaqat, pu pas aw itah'unañway itahtupkoy put enañ hōna. Pam piw Colosset añqw sino. Ason puma yepeq hin hiniwmaqat umuy sohsoq āawnani.

¹⁰ I' Aristarchus inumum sivilawhqqa umuy òqalanta, pu Marcus, it Barnabas tiw'ayaata. Ura pay put hákiyiniqw itam umuy āawna. Noqw òviy kurs put pituqw, uma pās taviyani.

¹¹ Pu i' Jesus, Justus piw yan tūñwantiwhqa, umuy òqalanta. Pay íma-sa God tumalayyat ep inumum tumalay'yuñwa, Jew-sinmuy tuptsiwni'yuñqamuy amuñaq'ò. Kwakwhat pi puma nuy a'nò unañwtoyni'yuñwa.

¹² Pu Epaphras, umuhkitsokiy añqwnihqa umuy òqalanta. Pam sutsep umuñem nāwakinpit añ qa nātusi'ta. Pam umuñem tūviñtima, pay okiw uma tukwsiwye', God tunatyayat pās aw antsanyaniqata. Uma panwise', hūrs hoñni.

¹³ Pi nu put aw navoti'taqw, pas pam umuñem qa nātusi'ta, pu imuy Laodicea-kitsókit epyaqamuy amuñemi, pu Hierapolis-kitsókit epyaqamuy amuñem piwu.

¹⁴ Pu pas aw itah'unañwa ñatwi'taqqa Luke-niqw, pu Demas puma umuy òqalanta.

¹⁵ Uma Laodiceat ep tuptsiwni'yuñqamuy òqalayani, pu Nymphas piwu, pu put kīyat ep tsotsvalyaqamuyu.

¹⁶ Pu ason uma it tutuvenit añ tūñwaye', pay Laodiceat ep Christ aw tōnawtaqamuy amumi put taviyaqw, puma tuwat put añ tūñwayani. Noqw puma tuwat umumi sukw tutuvenit taviyaqw, uma putwat añ tūñwayani.

¹⁷ Pu uma Archippus aw pañqaqwani: Um tunatyalte', Tutuyqawhqat eñem hihta hintsakniqey aw táviwhqey qaatsáy'makañw aw antsanni.

¹⁸ Nu Paul hapi nāp imay akw it umuy òqalantayey pēna. Uma nuy sivilawhqat qa suhtokyani. Nam núokwa umumi pitsíwtaa. Nam antaa.

Paul THESSALONICAT ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi mohti Pēniata

¹ Nu' Paul it penta. Nu Thessalonicat ep God Itanay aw-nikañw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnawtaqamuy ōqalanta, Silvanus-nikañw pu Timotheus pumuy amumuma. Nam núokwa, pu kwakwaha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtani, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

The Life and Faith of the Thessalonians

² Itam sutsep sohsokmuy umuhpe God aw kwakwhatiwisa, itahnawakinpiy añ umuñem yūmosa tūviñtiwiskahkañwo.

³ Uma Itanay God qapēvewnayakahkañw, put aw unañway'yuñqe, put eñem tumalay'yuñqat itam sutsep God atpip put u'nantoyñaya, pu uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw yankahkañw qa nañ'ekñayaqata.

⁴ Pi God umuy namorstaqat uma navoti'yuñwa, aw itah'unañwam itahtupkomu.

⁵ Ura itam umumi lomatuawit yuaatotaqe, qa paysoq lavayhtoti. Oviy pi itam umumi Qahováriwtaqat Hikwsit ōqalayay mahtakñayaqe umuy tuyqawvaya. Noqw itam umumumyaye, umuy tunatyawkahkañw hin yesq, uma itamumi nanapta.

⁶ Noqw ura uma itamumi nanawintivaya, pu Itahtutuyqawhqay aw'i. Ura uma pas pavan kānanvotyakahkañw, lavayit kwusuya. Nikañw Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy uma pas hinhaqam hahlayhtoti.

⁷ Nihqe ōviy sohsoyam Macedoniat pu Achaiat ep tuptsiwni'yuñqam hin yesniqat uma pas nahpe amumi mahtakni'yuñwa.

⁸ Pi Tutuyqawhqat lavayiat umuñaqw pālōñawhti, qa Macedoniat ep-sa-nit, Achaiat ep'e. Pi yaw uma God qapēvewnayaqaw, pam pantaqa sohsovik nanaptiwa. Noqw ya itam pas nāto piw hiñqaqwani?

⁹ Pi pay yaw uma itamuy hin pās ōoyyaqat sinom pas nāp yuaatota. Yaw uma añ hihta pay wutsit tatamhtotat, God pas antsanihqat, qátuhqat aw lasyat, put eñem tumaltivayaqaw, pam pantaqa añ ahsupoq yuaatiwa.

¹⁰ Pep pu' uma Jesus, God Tiyat ōveqatsit aw nuhtayyuñwniqey yayhnaya. Put hapi God mokiwyu añqw ahoy tātaynaqaw, pam itsívut nātoniqat añqw itamuy ayo oya.

2

Paul's Work in Thessalonica

¹ Itahtupkomu, uma navoti'yuñqw, ura itam umumiq ōkihqe, qa paysoq tumaltota.

² Pi itam Philippi ep hihta añ kūkuyvaqat uma pay navoti'yuñwa. Ura pep sinom itamuy haman'ewakw okiwsasna. Noqw itam God aw yankahkañw, put añqw lomatuawit qatuhtusyakahkañw umumi yuaaykuya. Noqw pep hapi piw hakim itamumi rohomhtoti.

³ Ura itam umumi lomatuawit yuaatotaqe, umumi qa atsátota. Itam suyan unañway'kahkañw, umuy qa ūnay'totoynaya.

⁴ God itah'unañway añ purimaqa itamumi lomanavoti'ta, itam qaatsáy'wiskahkañw tumalay'wisq'ö. Nihqe pam itamuy lomatuawit yuaatotaniqat aw itamuy oya. Noqw ōviy itam put-sa unañwveyaniqe lavayit yuaatota, nikañw qa sinmuy unañwveyaniqee.

⁵ Pi uma navoti'yuñqw, itam qa hisat haqam hakiy paysoq tayawintota, piw hihta tuñlay'kahkañw nawip'ew hintsatska. God navoti'taqw itam súañqaqwa.

⁶ Pu itam tsokaniwyaniqey umumi qa tuñlay'yuñwa, sen haqawatuy piw amumii. Pay ka as itam Christ ayamatnihqey aw yankahkañw umumi hihta tūviñtotanikahkañw, itam qa panhtoti.

⁷ Itam pās unañway'kahkañw umuhpa' hinnumya, tsākw aw tunatyawtaqat hin put pāsniñwuqat pan'i.

⁸ Pu itam umuy tunatyawyuñqe, pay God lavayiyat qa put-sa umumi mātatvet, pas nāp umumi nāo'ya, itam umuy pas kahkawnayaqe ōviy'o.

⁹ Pi uma u'ni'yuñwa itahtupkomu, ura itam maqsonlalwa, kānanvotyā; pas pay itam qa haqawat umumi hihta aw tūkwaiwyuñwniqe ōviy mimhikqat, pu talōnvaqat añ tumalay'kahkañw, God añqw lomatuawit umumi yuaatota.

¹⁰ Pi uma navoti'yuñwa, pu God pīwu, ura itam umuy tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' pās unañway'kahkañw, suan hinnumya, pu qa hihta akw tukopanhinnumya.

¹¹ Uma pi navoti'yuñqw, ura itam umuy sohsokmuy u'nantoynaya, pu umuy ökwantota, hakiy naat timuy pantsakñwuqat pan'i.

¹² Nihqe uma as God sinomatnihqey pan hinwisniqat itam umuy ayatiwisa. Pi uma put moñwtunatyayat aw yuñwt, put amum kaptsi'tiwyaniqat pan pam umuñem tunatyawta.

¹³ Noqw ōviy itam God aw yūmosa hahlayhtiwiisa. Kwakwhat pi uma God lavayiyat itamuhpiy nanaptaqe, kwusuya. Pay pam sinot lavayiyatnihqat qa pan uma put kwusuyat, pas pam God lavayiyatnihqat pan uma kwusuya. Pi pam pas antsa God lavayiata. Nihqe pam lavayi umuy añ tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' a'nö tumalta.

¹⁴ Pi úmaa, itahtupkomu, uma hakimuy Judeat ep Christ Jesus añ God aw tōnawtaqamuy amunhtoti. Pi uma nāp umuhsinmuy amuhpiy hihta añ kānanapta, puma ura Jew-sinmuy amuhpiy panhtotiqat pan'i.

¹⁵ Pi Jew-sinom Itahtutuyqawhqay Jesus nīnaya, pu pumuy amuñaqw God lavay'aymuyatuyu, pu itamuy okiwsasna; nihqe puma God qa unañwve hintsatska, piw sinmuy sohsokmuy amuhpewi hōñi.

¹⁶ Pi puma umuy qa-Jew-sinmuy ayo nōñakniqat qa nānawakna. Oviy pi itam umumi lomatuawit yuaatotaqw, itamuy mēwantota. Yan puma qalomáhintsatskaqey aw antsatsna. Is ohi! God itsívuat pumuy amumi pituto; noqw puma sūs hovalniwyani.

Paul's Desire to Visit Them Again

¹⁷ Itupkomu, nu hihsavo umuñaqw wīkiwa; nīkañw nu umuy qa suhtoki; nihqe pas nu as okiw umumiqniqey tuwanta.

¹⁸ Panta. Pay as nu qa sūs umumiqniqey unañwti, nūu, Paul. Noqw pay Satan hihta akw nuy uhtañwu.

¹⁹ Ya nu hihta aw unañwvahsi'ta? Nu hihta ep himuiwta? Ya nu hihta pihni'ta? Nu umuhpiy hapi Jesus Christ atpip hahlayhtini, hisat pam pítuniq'ö.

²⁰ Pi nu umuy hapi pihni'ta. Uma hapi ihahlayhpimu.

3

¹ Noqw nu qa añ kuytaqe, ōviy pahsat pay hāk nāla Athens ep huruhtiniqey wūwa.

² Nihqe ōviy itahtupkoy Timotheus, God tumal'ayayat, Christ añqw lomatuawit ep itamum tumalay'taqat nu umumiq hōna, pam umuy hūrs hoñne', umuhqapevewniy añ umuy öqalaniqat ōviy'o.

³ Pi uma qa haqawa it yan kānanvotpit ep unañwmokniqat itam umuñem nānawakna. Pay pi uma navoti'yuñqw, pay nuñwu itam pan makiway'yuñwa.

⁴ Pay ura itam umumumyaqe, suyan añ tuptsiwni'yuñqam kānanvotyaniqat itam umuy añwu pay āawnaya. Noqw uma nanapta aw antsaniwhq'ö.

⁵ Yaniqw ōviy pas nu qa sōwunit, Timotheus umumiq tavi, hinhaqam umuhqapevewniy hintaqat navotniqe ōviy'o, nāp hisat pi tūunatotoynaqa sen pay hinwat umuy ūnatoynaqw, itam haktonsa tumaltotaniqw ōviy'o.

⁶ Noqw Timotheus umuñaqw pituhqe, umuhqapevewniy, pu umuhnami'nañway lomatuawva, pu yaw uma sutsep itamuy lomau'ni'yuñqe, as itamumi yórikyaniqey pas nānawaknaqata. Pay itam piw pan umumi yórikyaniqey nānawakna.

⁷ Noqw paniqw ōviy'o itahtupkomu, itam hīhihta añ okiwhinwisqey, pu sóon'iwyuñqey añ suyan unañwtoti, umuhqapevewniy ahpiy'o.

⁸ Pi pu' hapi pas itam suyan yēse, kurs uma Tutuyqawhqat ep hūrs hoñniniq'ō.

⁹ Itam God aw hinhaqam umuhpe hahlayhtiwiisa, itam put aw nānawaknaqw, uma itamuy hinhaqam hahlayhtapnayaqat ōviy'o.

¹⁰ Itam mimhikqat, pu talōñwintiwhqat añ qanātusi'kahkañw, tūviñtiwiisa, umumi yórikyaniqey ōviy'o; nen umuhqapevewniy ep himu qa pasiwtaqat aw antsatsnani.

¹¹ Noqw nam God Itanay, pu Itahtutuyqawhqa Jesus Christ itamuy umumiq pās tsamni.

¹² Itam umumi pas pavan unañway'yuñwa; nihqe uma pan nānami, pu sohsokmuy sinmuy amumi unañway'yuñwniqat itam nānawakna, piw Itahtutuyqawhqa umuy pan unañwtoynaniqat umuñem tūviñtiwiisa.

¹³ Nam Itahtutuyqawhqa Jesus Christ umuñem pan yukuqw, uma Itana God atpip umuh'unañway qa hihta akw hintaqat, pu qahováriwtaqat pan hūrs hoñni, hisat Itahtutuyqawhqa sohsokmuy sinomuy tsamkañw pítuq'ō.

4

A Life that Pleases God

¹ Taay, itahtupkomu, umuy hin hinwise', God unañwveyaniqat itam pay umumi tutaptota. Nihqe ōviy itam Itahtutuyqawhqaqay Jesus aw yankahkañw, umumi pas pañqaqwani: Uma hin hinwisqey pan suyhtsepñwat aw hoytoynayani.

² Pi itam Tutuyqawhqat Jesus ahpiy umumi hin tutaptotaqat uma navoti'yuñwa.

³ Pi yan hapi God umuñem tunatyawta: Uma qahovársqatsit yesniqata, pu uma tokot sokoptotaniqey qe'yaniqata.

⁴ Pu uma nānap añ umuhtokoy aw tuyqawvaye', put qa hovalayat, hihtay'yuñwni.

⁵ Uma qa nuvōiwyuñwni, añ qatuptsiwni'yuñqam God qa tuwi'yuñqam pan hinwisqat qa pan'i.

⁶ Noqw qa hak it ep pāvay, sen tupkoy ehpewi qaanhtini; taq Tutuyqawhqa pan hinwisqamuy sohsokmuy amumi nánaoyhtima. Pay ura itam mohtihq umumi pañqaqwa; nihqe pan lavayhtoti.

⁷ Pi God itséhee'qatsit qa aw itamuy wánwayi, pi qahovársqatsit aw'i.

⁸ Paniqw hapi ōviy it tutavot qahihtataqa qa sinot tutavoyat qahihtata. Pi God itamuy Qahováriwtaqat Hikwsit máqahqa hapi pas nāp itamumi pan tutapta.

⁹ Pu uma pas nānatupkomnihqey pan nānami unañway'yuñwniqat soon pas nu piw ōviy umuy āawnani. Pi pay uma nānami unañway'yuñqey God ahpiy tutuqayya.

¹⁰ Pu pay suyan pi uma Macedoniat ep tuptsiwni'yuñqamuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwa. Noqw uma pas suyhtsepñwat put añ ōqawi'wisniqat itam umuñem nānawakna, itahtupkomu.

¹¹ Uma pās yesniqey añ ō'qalyani; nāp umuhtumalay ep namitunatyawwiskañw, umuhmay akw tumalay'yuñwni. Ura pay itam umumi pan tutaptota.

¹² Nen uma qa itamum tōnawtaqamuy amutpik suan hinwisni; pu qa hakiy aw hihta maqaptsi'yuñwni.

The Lord's Coming

¹³ Nikañwo itupkomu, imuy añ tuptsiwni'yuñqamuy so'qamuy amumi hin hiniwh-tiniqat nu umuy navotnani, taq ka uma ayam God qa aw yanyuñqamuy amún qa-hahlayhpit akw māmañuy'ni.

¹⁴ Itam God aw tuptsiwni'yuñwa, Jesus mokq pam put ahoy tātaynaqata. Noqw pan hapi piw pam Jesus ahpiy imuy so'qamuy ahoy yesvanani.

¹⁵ Yan hapi Tutuyqawhqa itamumi lavayhtiqw, itam tuwat umuy āawnayani: Ason Tutuyqawhqa pituqw, itam nāt añ yesqam pas soon so'qamuy amupyeve put ahsawvayani.

¹⁶ Pi God mohpeq hoñviayaat a'nö hiñqawhq, God tötöqpiat tötqiww, Tutuyqawhqa a'nö tsa'lawht pas nāp ññaqw hawni. Noqw pahsat pay mohti ima so'qam Christ aw tuptsiwni'yuñqam ahoy yesvani.

¹⁷ Noqw pu itam nāt yesqam pumuy amumum ñmiq yayve', tokpelat ep Tutuyqawhqt ahsawvayani. Nen itam pahpiy haqahpiy put amum sutsep yesni.

¹⁸ Noqw ñviy uma it yan lavayte', umuhqahahlayhpiy añ nānami unañwtavi'yuñwe', na'qalantotani.

5

Be Ready for the Lord's Coming

¹ Nikañw hísatniqat, pu haqe' qalawmaniqat uma pay navoti'yuñwa, itupkomu. Noqw ñviy kurs nu hin hihta umuy piw āawnani, pēnee.

² Pi uma pay navoti'yuñqw, hak qa pan tunatyawtaqw, pep hapi pu' Tutuyqawhqt talōñniyat aw suptuni, uyiñwu mihikq ũuytoqat pan'i.

³ Pi sinom pañqaqwani: Pay kwakwhat yēsiwa, qa haqam hinta, kitotani. Nikañw suhpahsat pay súlawhtotini, wuhti tihta'niqa tūyay suptsinañwuqat pan'i. Nen puma soon ayo nõñakni.

⁴ Noqw uma pi qatālat añ qa hinnumyaqw, ñviy soon pam talōñni uyiñwut an umumi suptuni, itupkomu.

⁵ Pi uma sohsoyam tālat ep sinoiwta. Itam qa tōkilat ep sinoiwta, piw qa qōmawnit ep'e.

⁶ Oviy itam añ tokqamuy qa amún tokni. Itam havivokaliwkañw yesni.

⁷ Pi tokqam mihikq tokñwu; pu honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñqam mihikq hōnaq'iwyuññwu.

⁸ Itam qa pan hinnumyat, tālat ep sinoiwtaqey pan yesni; qapēvewnit, pu nami'nañwat akw itahtawitsqay tupki'yuñwani; pu ayo nõñakniqey tunatyawyuñqey qa nañ'ekni'yuñwani. Pam tunatya itamuñem sivavítanaqtsit anta.

⁹ Pi God itamuy qa itsívut aw ökinaniqe ñviy itamuy namorsta, pi itam Itahtu-tuyqawhqaqay Jesus Christ ahpiy ayo nõñakniqat ñviy'o,

¹⁰ Itamuñem mokqat ahpiy'o. Noqw ñviy sen itam tayyuñwani, sen toknikañw, itam sutsep put amum yesni.

¹¹ Noqw ñviy uma nānami unañwtavi'yuñwani; na'qalantotani; pay uma hinwisqey panyuñwani.

Final Instructions and Greetings

¹² Pu úmaa, itahtupkomu, uma hakimuy umuhpa' tumalay'yuñqam Tutuyqawhqt ep umumi moñw'iwyuñqe, umuy u'nantoyñayaqamuy kaptsi'yuñwani.

¹³ Pu uma pumuy amumi unañway'kahkañw, tumalayamuy ep pas pavan hih-tay'yuñwani. Uma qa nānami hinyuñwani.

¹⁴ Noqw itam umumi pañqaqwani, itahtupkomu: Uma añ nanaönhtuy u'nantoyñayani; añ unañwmokiwyuñqamuy amumi unañwtavi'yuñwani; añ qaö'qaltuy öqalayani; sohsokmuy sinmuy amumi wuhkomaqaptsi'yuñwani.

¹⁵ Uma tunatyaltotiqw, qa hak haqam hihta qalolmat ep tuwat hakiy qalomáhintsanni. Pay uma sutsep hihta lolmat añ hinwisni, nānahpaa, pu sinmuy sohsokmuy amuhpaa.

¹⁶ Uma sutsep hahlayyani.

¹⁷ Yūmosa nāwakinwisni.

¹⁸ Sohsok hihta añ kwakwhatiwisni, pi pan God umuñem tunatyawta, Christ Jesus añ'a.

¹⁹ Uma Qahováriwtaqat Hikwsit ūwuwuy antaqat qa tōkayani.

²⁰ Hak Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy yuaataqw, uma qa aw ye'tuqayyuñwni.

²¹ Uma sohsok hihta aw tuwantiwisni; hihta lolmat hūrs ñuy'yuñwni;

²² Pu hīhihta qalolma'e'wakwnihqat qe'yani.

²³ Noqw nam God hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa pas nāp umuy nēñem-sa sutsvo óyahtani. Noqw nam umuhhikwsi, pu umuh'unañwa, pu umuhtoko qa hihta akw hinkahkañw qa hihta ep tukopniwyuñwni, hisat Tutuyqawhqa Jesus Christ pituniq'ö.

²⁴ Noqw God umuy wánwayhqa pan umuñem yúkuni. Pi pam soon qa lavayiy aw antsanni.

²⁵ Itahtupkomu, uma itamuñem nāwakinwisni.

²⁶ Uma nānatupkomnihqey pan sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy öqalantotani.

²⁷ Nu hapi Tutuyqawhqa aw yankañw umumi pañqawni: Uma it tutuvenit pas sohsokmuy God sinomuyatuy amumi añ túñwantotani.

²⁸ Nam Itahtutuyqawhqa Jesus Christ núokwaat umumum yantaa. Nam antaa.

Paul THESSALONICAT ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi añk Pēniata

¹ Nu' Paul it penta. Nu Thessalonicat ep God Itanay aw-nikañw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnawtaqamuy öqalanta, Silvanus-nikañw pu Timotheus pumuy amumuma.

² Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtaa, pu Tutuyqawhqat Jesus Christ añq'ö.

The Judgment at Christ's Coming

³ Pay kurs pi itam hin God aw umuhpe qa hahlayhtiwiwni, itahtupkomu, pi pam súantaq'ö. Pi umuhqapevewni a'nö öqawi'wisa.

⁴ Noqw öviy itam añqe' God aw tōnawtaqamuy amunawit umuy pihni'yuñwa, uma nānakwhani'yuñqat ep'e; öviy pi uma hīhihta añ kānanvotye' qa nan'eknayañwu.

⁵ Noqw pas suyan God sinmuy amuñem suan yúkuñwu. Pi uma put moñwtunatyayat hihkay'yuñqey mahtakni'yuñwniqe öviy put ep kānanvotya.

⁶ Pi God hapi suan tumalay'ma. Noqw hakim umuy okiwsahsanyaqamuy pam tuwat amumi nāoyni,

⁷ Ason hisat Tutuyqawhqay Jesus Christ a'nö hōhoñvituy hoñvia'yatuy tsamkañw öñaqw mātaktiq'ö. Pep hapi pu' pam umuy kānanvotyaqamuy itamuy enañ nānasuñwnanani.

⁸ Nikañw imuy put qa tuwi'yuñqamuy amumi pam qōhit uwiwitaqat akw nāoyni, imuy Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añqw lomatuawit qa aw tuqayvastotaqamuy amumii.

⁹ Puma soon hisat Tutuyqawhqat aw yórikyani, pu qaan'ewakw öqalayaw'i. Yan hapi puma sutsep sivintoyniwyani,

¹⁰ Hisat pam pítuniq'ö. Pep hapi pu' put sinomat put pas hihtatotani; pu sohsoyam put aw tuptsiwni'yuñqam put aw kātayyuñwni. Noqw uma nuhtum pep hoñni. Pi itam umumi lomatuawit yuaatotaqw, uma tuptsiwya.

¹¹ Paniqw öviy itam yūmosa umuñem nāwakintiwiwni. Pay nam Itana God umuy namorstaqa umuy put tímatnihqey hihkay'yuñqat pan umuy yúkuni. Nam pam öqalay ahpiy umuhlomatunatyay añ ahsupoq aw antsanni, pu umuhqapevewniy ahpiy umuh-tumalayu.

¹² Pahsat pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ natñwaniat umuhpe pas pavan mātaktini; noqw úmawat put amum pas pavan mātaktotini, Itanay God-nikañw pu Tutuyqawhqat Jesus Christ pumuy núokwayat añ'a.

2

The Wicked One

¹ Noqw Itahtutuyqawhqay Jesus Christ hin pituqw, itam put aw tsovaltiniqat itam put umuy āawnaya, itahtupkomu.

² Noqw uma qa āpiy pay umuhwuwniy ep wiñwhinyuñwniqat itam umumi okiwhiñqawwani. Kurs hak Tutuyqawhqat talönniat aw pay pitsíwtaqat umumi pañqawhq, uma qa nānaphin wūwantotani, sen hak God Hikwsiyat ahpiy put yuaataqey pañqawniq'ö, sen pam God eñem yuaataqey pañqawni, sen itamuñaqw put pēnit kwúsuhqey pañqawni.

³ Noqw pay qa hak hapi umuy hihta akw ūnatoywani. Pay ason sinom God navotiyat aw a'nö rohomhtivayaqw, hak tāqa qaanhtiput akw tuyqawiwtaqa, maskimiq tüwiwniqey öviy tihtiwhqa mātaktiqw, pep pu' Tutuyqawhqat talönniyat aw pítuni.

⁴ Pam tāqa hapi pas añ sohsokmuy pas hihtunihqey pan túñwantiwyaqamuy amuhpa' nāwakintiwyaqamuy amuhpe sus'oveqnihqe nātsotskanani. Nihqe pam God enem kīhut ep qatuptut, pam God-nihqey pañqawni.

⁵ Ura nu nāt umumumnihqe, umuy iit āawnaqat ya uma pay suhtokya?

⁶ Noqw pay ason pas pam tāqa nāp paptsiy ep māaktiqey aw pahsavoy ahoy ñuy'taqat pay uma navoti'yuñwa.

⁷ Taq i' hak Nukpana pay nanauyve tumalay'ta, it tāqat hisat pītuniqat aw pahsavoo. Noqw pay put ahoy ñuy'taqat pay soon nāt qa ñuy'tani, hisat pam áyoniqey pahsavoo

⁸ Ason pam áyoniqw, pep pu' i' hak himu qalomátaqa māaktini. Noqw pay Tutuyqawhqa moañaqw hikwsiy akw put nīnani. Pam qaan'ewakw tālawñway'kañw pite', put haqami hintsanni.

⁹ I' qalomáhintsakqa Satan öqalayay pasiwkañw māaktini. Nihqe pam hīhihta kātumalay'tani, pu sohsok hihta wutsit hintsakni.

¹⁰ Pam sohsok hihta qaantsatskiwhqat akw hakimuy súlawhtiniqamuy ūnatoynani. Puma as pi navotit pas antsanihqat qa tsúyaka, pu ayo nõñakniqey qa nānawakna.

¹¹ Yaniqw hapi öviy God puma hihta pay a'tsat tūtuptsiwaniqat pan pumuy unañwtoynani.

¹² Noqw puma sohsoyam maskimiq maspiwyani. Puma pi navotit pas antsanihqat qa tūtuptsiwat, tuwat soq qaanhintsatskiwhqat añ nāhahlaynaya.

You Are Chosen for Salvation

¹³ Noqw kwakwhat pi uma God lavayiyat pas antsanihqat aw tuptsiwyaqe, Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy kwañw'ewayhtotiqe ayo nõña, pi God pas yayhniwhqat añqaw pay umumi unañway'taqe umuy namorstaq'ö. Noqw öviy itam yūmosa put aw kurs hin qa hahlayhtiwisni umuhpee.

¹⁴ Kwakwhat pi pam itamuhpiy umuy lomatuawit āawna; nihqe umuy wáñwayhqe, umuy Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ amum kaptsi'tiwyaniqat umuñem tunatyawta.

¹⁵ Yanta itahtupkomu; öviy uma hūrs hoñni. Nen itam umumi hin lavayhtotiqat, pu itahtutuveniy akw umumi tutaptotaqat uma hūrs ñuy'yuñwni.

¹⁶ Itahtutuyqawhqa Jesus, God Itanay amum itamumi unañway'taqe, núokway ahpiy itamuy yūmosa wuko'-nañway'yuñwniqat itamuñem pan yuku; piw itamuy hihta lolmat unañwvahsi'yuñwniqat pan itamuy unañwtoyna.

¹⁷ Nam pam umuy wuko'nañwtoyni'tani, uma qanánahtsopkahkañw lolmat yuaato-takañw, lolmat tumalay'yuñwniqat öviy'o.

3

Pray for Us

¹ Yantani itahtupkomu. Uma itamuñem nāwakinwisni; noqw Tutuyqawhqaqat lavayiat añqe' kúrukiwme', sohsovik tuyqawvani, hin umuhpa' tuyqawvaqey pan'i.

² Noqw itam qahopihtuy nukpansinmuy amuñaqw ayo oyiwtani. Taq qa sohsoyam sinom God qapēvewni'yuñwa.

³ Noqw pay pi Tutuyqawhqa hihta añ pas qaatsáy'maqa soon umuy qa hūrs hoñnani, pu qalolmat añqw umuy ayo öyani.

⁴ Ura itam umumi hin tutaptotaqat uma añ hinwisqey soon qa yūmosa panwisniqat itam Tutuyqawhqaqat ep umuy qapēvewnaya.

⁵ Noqw nam uma God aw pas pavan unañway'yuñwe', nakwhani'kahkañw, Jesus Christ nuhtay'yuñwni, Tutuyqawhqaqat umuy pan unañwtoynaq'ö.

The Obligation to Work

⁶ Itam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw yankahkañw umuy ayalalwani itahtupkomu: Kurs haqawa tuptsiwni'taqey pañqawkañw, itamuñaqw hin lavayit ömahtaqey qa añ hinmat, soq naönhqatuqw, uma qa put a'puñalyani.

⁷ Pi uma itamuy hinyaqw panyaniqey navoti'yuñwa, ispi itam umumum yesqe, qa paysoq hinwisq'ö.

⁸ Piw itam qa haqam hakiy nōvayat paysoq nōnova. Itam qa pan hinyuñwt, tōkilat añ-nikañw pu tälö' tumalat añ maqsonlalwañwu, pas pay qa haqawat umumi tükwaiyuñwniqey öviy'o.

⁹ Yantsak-wisa ítamu. Itam qa paysoq umumi tunöstuñlay'yuññwu, pay as pi itam put makiway'kahkañwo. Nikañw itam hinwisq, pay uma piw itamun yesniqat öviy itam pay apiwiyuñwa.

¹⁰ Suhpan ura itam nāt umumumyaqey yan umumi tutaptota: Pay qa tumalay'taqa piw qa nōsmantani.

¹¹ Taq itam nanaptaqw, yaw haqawat umuhpe qa hihta hintsatskañwu, qa tumalay'yuññwu; nihqe qa nāp hihta himuy añ sus'itsyañwu.

¹² Noqw öviy itam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw yankahkañw, hakimuy añ panyuñqamuy ayatote', u'nanayani: Uma pās yeskahkañw, tumalay'yuñwe', nāp umuhnovay nōnovayani.

¹³ Noqw úmawat itahtupkomu, uma lolmat hintsatskaqey añ qa öönani.

¹⁴ Ason kurs haqawa it tutuvenit ahpiy itahlavayiy aw qa tūqaytaqw, uma aw tunatyal-tote', qa a'puñalyani, noqw pam hamanhtini.

¹⁵ Nikañw uma put qa tuwqay'yuñwt, pas umuhtupkoynihqat pan u'nanayani.

Final Words

¹⁶ Noqw nam Tutuyqawhqa hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa pas nāp yūmosa umuy kwakwhat unañwat maki'tani, añ ahsupoq'a. Nam pam sohsokmuy umumum hinmani.

¹⁷ Nu' Paul hapi pas nāp imay akw umuy öqalaqe, pēna. Yan hapi nu sohsok itutuveniy tuvoylata. Nihqe öviy hapi nu pēna.

¹⁸ Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumum yantaa. Nam antaa.

Paul TIMOTHYT aw mohti Pēniata

¹ Nu Paul Jesus Christ ayaatnihqa it penta. God itamuy ayo ðoyhqa hapi nuy ayata, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqa aw itahtaqa'nañwa pīwu.

² Nu Timothy öqalanta. Um qapēvewnit ahpiy ítii. Okiw nam Itana uñ òkwalnit, núokwat, piw kwakwhat unañwat máqani, Jesus Christ Itahtutuyqawhqa ay ámuma.

Warnings against False Teaching

³ Ura nu Macedoniat aqwniqe pay um hāk Ephesus ep huruhtiniqat ūmi pañqawu. Nen um haqawatuy mēwaqw, puma qa hihta alōñōt sinmuy tutuqaynayani.

⁴ Pu hīhihta tūtuwutsit qa aw unañwtavi'yuñwni, pu haqaw sinototiqat qa haqami so'taqat lavayit aw'i; taq soq pam nānap hin wuwnit tumalay'kañw, añwu qapēvewnit ahpiy pās unañwat yēsiwhqat qa put tumalay'ta. Noqw òviy um pumuy mēwani.

⁵ Um añ tuptsiwni'yuñqamuy öqawhtoynaniqat òviy nu uñ pan ayata. Um pantsakq, pumuy unañwaam qa hihta akw itséheeiwyuñwni; piw qa hihta qalomáhintsakpit navoti'yuñwni. Puma pas antsa God aw tuptsiwni'kahkañw, pas antsa put aw unañway'yuñwni.

⁶ Taq haqawat as íit tūtutuqaynayay, put añqw lasya, pu pay hihta an'ewakw yuaativaya.

⁷ Puma God tutavoyat sinmuy tutuqaynayaniqey tuñlay'yuñwa; piw pas qananaht-sopkahkañw yuaatota; nīkañw hihta tutuqaynayaqey qa pas antsa mātsi'yuñwa.

⁸ Noqw pay pi itam navoti'yuñqw, God tutavoat lolma, hak suan akw moñwvasniq'ö,

⁹ It navoti'yuñqee: Pi pam himu mewnitutavo haqam suan hinwisqamuy qa pumuy amuñem taviwa, pi qaanhinwisqamuy amuñemi-hakimuy qa tuqayvastotaqamuy amuñemi, piw hihta qa kaptsi'yuñqamuyu, pu qalomáhintsatskaqamuyu, pu God aw qa tunatyaltotiqamuyu, piw hihta pas āantsawat hovalantotaqamuyu, namuy, sen yumuy qōyantotaqamuyu, pu tuqwyantotaqamuyu,

¹⁰ Pu tuskapqatsit añ hinwisqamuyu, pu tahtaqt tahtaqtuy amumum nāhahlayyaqamuyu, piw tūuuyiñwyaqamuyu, pu a'tsatuyu, pu pas qaatsátotaniqey pañqawat atsátotaqamuy amuñemi. Noqw hak suan tutuqayhpit qa an hinmaqat pay mewni piw put eñem taviwa.

¹¹ Pam tutuqayhpi lomatuwawit qaöwíhintaqat amum súnanta, it lomatuwawit God ahpiy inumi mātaviwhqat ámuma. Nam pam sútsep tayawintiwa.

Gratitude for God's Mercy

¹² Nu Itahtutuyqawhqa Jesus Christ pas hahlayi. Kwakwhat pi pam nuy qa atsat hinmaqat pan inumi tuptsiwhqe, nu put eñem tumalay'taniqat aw nuy ayata, pu piw nuy öqalmaqa.

¹³ Ura nu hisat put aqw hiñqawlawhqe, put sinomuyatuy okiwsahsana, pu nu pumuy qalomáyuaatañwu. Nīkañw nu nāto qa tuptsiwni'taqe òviy hihta hintsakqey qa navoti'ta. Noqw òviy Tutuyqawhqa nuy òkwatuwhqe,

¹⁴ Núokway nuy qaöwímaqa; nihqe nuy pan unañwtoynaqw, nu Jesus Christ aw tuptsiwe' pas pavan put aw unañway'tani.

¹⁵ Noqw i' yan lavayi pas antsaniq, tatam sinom sohsoyam put kwusuyani: I' Christ Jesus qaanhinwisqamuy ayo óyaniqe tūwaqatsit aw pítuhqata. Noqw nu' hapi qaanhinwisqamuy amuñaqw pas mohpeq'a.

¹⁶ Nikañw pay Jesus Christ yaniq̄w nuy òkwatuwa, pam inuhpiy mohti wuhkomaq̄apt-siy mahtaknaniq̄e òviy'ò. Noq̄w yahpiy haq̄ahpiy sohsoyam put aw tuptsiwyaq̄am q̄atsit qa so'taq̄at himuy'vayaniq̄ey navoti'yuñwni.

¹⁷ God hapi sutsep Moñwi, qa mokñwuqa, qa taymataq̄nihqa, piw pam-sa hapi sūka suyan unañwtalwuwni'ta. Nam pam sutsep aq̄whaq̄ami kaptsi'tiwaa, piw tayawintiwa. Nam antaa.

¹⁸ Taa, ítii Timothy, ura hakim tuptsiwni'yuñq̄am uñ hinhtiniq̄at añwu pay yuaatota. Noq̄w òviy nu uñ it ayatani: Um God eñem hihta q̄alolmat aw rohommani.

¹⁹ Um q̄ap̄ewenit añ hinmani; kurs himu haq̄am q̄alomáhintaq̄w um uh'unañway ep navote', qa pantsakni. Taq̄ haq̄awat qa pan hinwisq̄e, tuptsiwniy ayo yukuya.

²⁰ Ura Hymenaeus piw Alexander panhti. Noq̄w òviy nu pumuy Satan aw mātavi, puma pāpu God aq̄w qa hiñq̄awniq̄ey tuwi'vaniq̄at òviy'ò.

2

Church Worship

¹ Noq̄w òviy nu yan ūmi lavayhtini: Itam sohsokmuy sinmuy amuñem mohti pas okiwhtiwisni, nāwakinwisni, pu amuñem aw hihta tūviñlalwani, amuñem aw kwakwhalalwani,

² Tis òviy añ pas momñwituy, pu añ òq̄alat pasiwyuñq̄amuy amuñemi. Nen itam sutmakiwtaq̄at pās uyiwwawtaq̄at q̄atsíyesni, pās tunatyawkahkañw, qa atsáy'kahkañwo.

³ Pi yan itam suan hinwise', God itamuy ayo òoyhq̄at unañwveyani.

⁴ Pam sohsokmuy sinmuy ayo nõñakniq̄at nāwakna, pu put lavayiyat pas antsanihq̄at tuwi'vayaniq̄ata.

⁵ Pi God hapi pas sūkaa. Noq̄w God pu sinmuy amuhtsave wúnuhqa pas sūkaa, i' taqa, Christ Jesus.

⁶ Ura pam sohsokmuy sinmuy mātapiñiq̄e òviy nātavi. Piw tuwaniyat aw pituq̄w, pam nuhtuhpa' navotniwa.

⁷ Noq̄w òviy nu put aw lavaytaviwa, pu ayaiwtaniq̄eyu. (Nu hapi Christ atpip pas súañq̄awu; nu qa atsálawu.) Nu imuy qa-Jew-sinmuy amumi ayatiwa, pumuy lomatuawit aw tuptsiwye', lavayit pas antsanihq̄at añ hinwisniq̄at pan pumuy tutuq̄aynaniq̄e òviy'ò.

⁸ Paniq̄w òviy sohsovik tahtaqt may q̄ahováriwtaq̄at akw òmi māvuyawkahkañw, God aw nāwakintotaniq̄at nu nāwakna, qa itsívuiwkahkañw, pu piw qa p̄ewewni'kahkañwo.

⁹ Pu pay amún piw ima momoyam hamanay'kahkañw, pās unañway'kahkañw, yūyahiwani; pu hihta pas a'nõ hihkay'taq̄at yūyahniq̄ey qa pan tunatyawyuñwni-sikavalasivata, pu pearls pīwu; pu qa hīhin hōmiy aw yuykuyani, pas pay pumuy piptsantotaniq̄at òviy'ò.

¹⁰ Puma qa panyuñwt, lomahintsakpiy akw namtakni'yuñwni. Pi pam pantaqa momoymuy God pas kaptsi'yuñq̄amuy sūamuhpee.

¹¹ Pay wuhti q̄ahinq̄awkañw, okiw unañway'kañw, God lavayiyat nanatuwnamantani.

¹² Pu wuhti tūtutuq̄aynaniq̄at nu qa nakwha, pu tāq̄at aw moñw'iwamantaniq̄ata; pay pam qa hiñq̄awlawmantani.

¹³ Pi Adam mohti yukiwa; noq̄w añk pu' Eve yukiwa.

¹⁴ Pu Adam atsā qa tuptsiwa; pi wuhti ūnatoyniwhq̄e, mewnit ep qaanhti.

¹⁵ Nikañw pay kurs pam puwsuñway amum namiyukit qa hovale', nāmi unañway'te', suan q̄atsit añ pās hinme', pam tiylawhq̄ey añ ayo yámakmantani.

3

Leaders in the Church

¹ I' hapi pas antsaa: Hak God sinomuyatuy amumi tunatyawtaniqey tuñlay'taqa lolmat tumalat tuñlay'ta.

² Taay, noq̄w i' hapi hak God sinomuyatuy amumi tunatyawtaqa pas qa hihta ep tukopniwtamantani; sūkw wuhtit kōñaatmantani; nāmi tunatyaltimantani; pasi'nañway'tamantani; lomahintsakmantani; kiy ep sinmuy ōoyhtimantani; sinmuy tutuqaynaniqey tuwi'tamantani.

³ Honaqkuyit qa hīhikw̄ni; qa a'nō unañway'tamantani; sīvat qa nanaqashintamantani; qa suy'tsiptimantani; qa a'nō hiñqawnummantani; qa nāp hihta himuy qa tuñlay'tamantani;

⁴ Kiy ep yesqamuy suan oyi'tamantani; timuy amumi tuyqawi'tamantani; pu timat nay kaptsi'yuñwmantani.

⁵ Puyaw hak haqam kiy ep yesqamuy suan oyi'taniqey qa tuwi'taqa tis pam hin God sinomuyatuy oyi'tani?

⁶ Qa puhutuptionsihqamantani; taq nāp hisat ka pam kwivi'nañwtiqw, God put eñem qalolmat yúkuni, pam Nukpanat eñem hin yúkuhqey pan'i.

⁷ Pu ōviy piw pam qatuptsiwni'yuñqamuy amuhpiy aw lomanavotiwamantani; taq nāp hisat sen hak hihta ep put ōvelantaniq̄w, pam Nukpanat hūwiyat aq̄w pákini.

Helpers in the Church

⁸ Pu ima añ tu'sawni'yuñqam piw amún pasi'nañway'yuñw̄ni; qa neveyyuaatotani; honaqkuyit qa hīhikwyani; sīvat qa nanaqashinyuñw̄ni.

⁹ Unañway pasiwkahkañw, hihta as tupkiwtañwuqat itam tutuqayyaq̄w tuptsiwyaqey ñuy'yuñw̄ni.

¹⁰ Pu ason piw ima mohti aw pohtiwyamantani; nen kurs qa hihta akw hinyuñwe', pahsat pu tu'sawni'taqat qeniyat ep hoñvamantani.

¹¹ Pu ōviy pay nōmamat piw amún pasi'nañway'kahkañw yesni; qa kokoliyawhtni; suyan unañway'yuñw̄ni; sohsok hihta añ qa atsáy'wiskahkañw hinwisni.

¹² Pu tu'sawni'taqa sūkw wuhtit kōñaatmantani; timuy, pu kiy ep yesqamuy suan pās oyi'tamantani.

¹³ Pi ima suan tu'sawni'yuñqam pas kaptsi'tiwyañwu; piw Christ Jesus aw tuptsiwnit qananahtsopkahkañw yuaatotani.

The Great Secret

¹⁴ Noq̄w pay hisnen nu qa pas hisattiq̄w ūmiq̄niqey wūwankañw, iit ūmi penta.

¹⁵ Nikañw kurs nuy qa itsniq̄w um God sinomuyatuy amuhpa' hin hinnumniqey navoti'tani; puma hapi God qátuhqat aw tōnawtaqamu. Puma God lavayiyat pas antsanihqat makiway'yuñq̄e, put ōmi ñuy'yuñwa.

¹⁶ Pi itam God pas kaptsi'yuñwa, hihta as tupkiwtañwuqat pas antsa qaöwíhintaqat ñuy'kahkañwo, it'a:

Sus'ōqaltutuyqawhqa tokoy'vage namtakna;

God Hikwsiat put qahováriwtaqat pan nuhtumi mahtakna;

God hoñviaymat put tuway'numya.

Sopkawtaqamuy sinmuy amumi pam yuaatiwa;

Pu tūwaqatsit ep sinom put aw tūtuptsiwa.

Pam ōmiqatsit aw wīkiwhq̄e, pep kaptsi'tiwa.

4

False Teachers

¹ Noq̄w Qahováriwtaqa Hikwsi hapi pas suyan pañqawu, yaw haqami so'ñwamiq haqawat tuptsiwnit añq̄w lasyaniqata. Nen hakimuy nukpanhihikwsimuy akw

tuyqawiwkahkañw, tūunatotoyneyaqamuy amumi puma tuqayvastotani, pu qasuan tutuqayhpiyamuy aw'i.

² Ima pan tūtutuqaynayaqam God aw tuptsiwni'yuñqey atsáy'kahkañw pañqawani; nihqe soon puma qanhtotiqey unañwpeq navoti'yuñwni.

³ Piw puma hak haqam nōmataniqat, piw puwsuñwtaniqat tūmewantotani, pu hihta nōsiwhqat nōnovaniqata. Noqw pay God hapi nōsiwhqat yuku. Noqw ima tuptsiwni'yuñqam, pu God tunatyayat pas antsanihqat navoti'yuñqam hahlaykahkañw put ömalalwani.

⁴ Pi sohsoy himu God ahpiy yukiwtaqa hapi lolma; noqw öviy soon himu ayo yukiwni, hak put tsúyakniniq'ö.

⁵ Pi pam God lavayiyat akw pas hímuniwhitiñwu, pu nāwakinpit akw'a.

A Good Servant of Christ Jesus

⁶ Pay um iit yantaqat tuptsiwni'yuñqamuy u'nantoyne', um Jesus Christ enem suan tumalay'tani, itahtuptionsniy ahpiy lavayit akw öqawi'kañwo, pu suan tutuqayhpit añ hinmaqey akw'a.

⁷ Nikañw um añ an'ewakw tūtuwutsit, pu momoymuy lavaysaskwiyamuy qa aw unañwtavi'tani. Lolmat qatsit añ um nāö'qawnani.

⁸ Hak wáriktuwanlawhqa pay hihsavo put akw moñwvastiñwu. Noqw pay hak God pas kaptsi'taqa hapi put sutsep akw a'nö moñwvasñwu, it qatsit ep'e, pu qatsit nātoniqat ep pīwu.

⁹ I' lavayi pas antsaniqw, tatam sinom sohsoyam put kwusuyani.

¹⁰ Pi itam paniqw maqsonlalwakañw, itamumiq hīhiñqaqwaqat ep nakwhani'yuñwa, ispi itam God qátuhqat aw yanyuñqe öviy'o. Pam hapi sohsokmuy sinmuy ayo öoya, tis pi öviy imuy tuptsiwni'yuñqamuy.

¹¹ Iit um nuhtumi tutaplawni, put tūtutuqaynani.

¹² Qa hak hapi ūmi qa kwañwátaytani, um nāto tsākwnihqat ep'e. Noqw um hapi nahpe imuy tuptsiwni'yuñqamuy hin hinyuñwniqat amumi namtakni'tani. Um pās yuaatani; um pās hinmani; um nuhtumi unañway'tani; um pasi'nañway'tani; um tuptsiwnit añ hinmani, pu kwañw'ewakw qatsit añ'a.

¹³ Um nuy hisat aw pítuniqat aw pahsavo nuhtuni tutuvenit añ tūñwantaniqey aw unañwtavi'tani, pu tūökwaniqeyu, pu tūtutuqaynaniqeyu.

¹⁴ Um hihta nahpe uhmakiway qa tatami'tani; pam hapi pantaqa ura wukw'a'yat ūmi matyawkahkañw, hin hintaniqat lavayhtotiqat ahpiy ūmi noiwa.

¹⁵ Um iit aw wūwantamantani; um awsa yuki'tani; noqw uñ öqawi'maqw, pam sohsokmuy amumi mātaktini.

¹⁶ Um nāmi tunatyawtani, pu tutuqayhpit aw'i. Um yūmosa panme' hapi ayo nātavi'mani; pu ūmi tūqayyuñqamuy piw ayo öyani.

5

Responsibilities toward Believers

¹ Hak wūkw qa qöhqöyat, naynihqat pan aw pās yuaatamantani; pu pay añ qa wūwukwmuy uhtupkomnihqat pan'i,

² Pu añ wūwukwmuy momoymuy úñumnihqat pan'i, pu pay qa wūwukwmuy uhswamnihqat pan'i, qanānaphin wūwankañwo.

³ Pu um añ koñnanalvutuy pas antsa nanalvutuy kaptsi'tani.

⁴ Kurs haqawa koñnalavu tímuy'taqw, sen mömuy'taqw, pay puma tuwat put pāsye', kiy aw wikye', pep tavi'yuñwmantani. Yan puma God unañwveyani. Pi pam añ tuptsiwni'yuñqamuy amumi put tuñlay'ta.

⁵ Noqw i' hapi pas antsa nalqatqa God aw yankañw, mimhikqat, pu talönwiwmaqat añ yūmosa put aw okiwhtimañwu, pu nāwakinmañwu.

⁶ Nawus pi koñnalavu kwanwáewhqqatqa nāt as taykañw pay soñawnen mokpuniñwu.

⁷ Yan um pumuy amumi hiñqawmaq, puma qa hihta akw hinyuñw.

⁸ Kurs haqawa sinomuy hihta akw yesniqat amuñem qa hintsake', tis pi òviy pas amum ki'yuñqamuy amuñem pam qa pantsake', pam hapi tuptsiwniy ayo yuki'tani; nihqe qatuptsiwni'taqat epnihqe pas qa súantani.

⁹ Pu i' hak koñnalavu payhp sunat yahsañwni'taqa pas sūs puwsuñwtaqw, pay um púmuy-sa koñnalvutuy pan pohtoylani'tani.

¹⁰ I' hak pan pohtoylaniwhqa hapi hihta lolmat hintsakqey akw aw navotiwaman-tani, timuy suan wuñwnaqa pīwu, hakimuy kiy ep pās òoyhqe, pu God sinomuyatuy kukyamuy pāhomhqe, pu hihta akw okiwhinyuñqamuy ep amumi unañwtapqee, pu hihta lomahintsatskiwhqat añ ahsupoq añ hinmaqee.

¹¹ Nikañw um añ momoyhoymuy koñnalvutuy pay qa nakwhani, taq puma Christ qa hihtatote', pahsat puwsuñwtotaniqey unañwtotiñwu;

¹² Nen qaanhtotiñwu, motivasiwniy ayo yukuyañwuniqee.

¹³ Puma pantote', qa hihta hintsatskat, panis tuwat kīnawit yuñtinumyañwu. Pu puma qa panis panyuñwt, hīhihta yuaatotañwu; qa nāp hihta himuy añ sus'itsyañwu, pay as hihta qa yuaatotanikañw soq pantsatskañwu.

¹⁴ Paniqw òviy nuyniqw puma puwsuñwtote' tiy'ooyyani; nen kiy, pu timuy amumi tunatyawyuñw. Noqw sinom amumiq hiñqawqam pāpu qa hiñqawani.

¹⁵ Taq haqawat pay Satan aw lasya.

¹⁶ Kurs haqawat tāqat sen wuhtit tuptsiwni'taqat ahpiyviat koñnalvutiqw, pay pam put aw unañwtavi'tani; noqw God aw tōnawtaqam qa pumuy amumi enañ tūkwaiwyuñw. Nen puma añ pas qa atsat nanalvutuy amumi unañwtavi'yuñw.

¹⁷ Pu ima añ wukw'a'yat pas suan nuhtumi tunatyawyuñqam pas pavan kaptsiwiyani, tis òviy God lavaiyat yuaatotaqamu, pu tūtutuqaynayaqamu.

¹⁸ Pi ura tutuvenit añ yan pey'ta: Um wākasit sōhōvosit muritaqat motsóvuat qa sommantani, kita; pu piw yanwata: Pay tumalay'taqa ahsatiy hihkay'tañwu, yan'i.

¹⁹ Pu um wukw'ayat hihta qalománeveltoynayaqw, put qa kwúsumantani, ason pas löyöm sen pahyomhaqam put pas suyan navoti'yuñqey pañqawqaw, pu' um aw tuwantaman-tani.

²⁰ Pu añ qaanhintsatskaqamuy sinmuy sohsokmuy amutpip u'nanamantani; noqw ahpiy sinom tsātsawnamantani.

²¹ Nu hapi God, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ, pu pas namorstiwyaqamuy hoñvia'yatuy amutpik ūmi pas pañqawni: Um hapi qa hakiy sūkw-sa pas hihtay'kañw, yan hinmani, qa sūkw-sa eñem tunatyawkañwo.

²² Pay um qa pas hakiy God tumalayt aw suhpanamantani, sen um qa pas aw hin suyan navoti'tee. Taq ka pam qaanhinmaq, sinom uñ añvaiwtaqat wūwayani. Um nāmi tunatyawte', suan hinmani.

²³ Pay um pāpu qa kūyit-sa hīhikwt, pay hisaq wine hikwmantani, uhponoy qa kwanwáhintañwuniqw òviy'o; pi um piép hinhtiñwu.

²⁴ Haqawatuy qaantsakpiam yep qatsit ep susmataqtiqw God amuñem qalolmat yúkuniqw, pam pay navotiwta. Noqw pay haqawatuy qaanhintsakpiam tupkiwyuñwa; nikañw ason hin yukiltiniqat aw pituqw pep pu' sohsoy mātaqtini.

²⁵ Pu pay òviy piw pan haqawatuy lomahintsakpiam añwu pay mātaqya, pu ahpiy pay qa mātaqyaqa soon qa nāto mātaqtini.

6

¹ Pu ima añ tūtuwikt, moñwímuy hapi ahsupoq hihta añ kaptsi'yuñw; noqw qa hak

God, pu put tutuqayhpiyat hinwat òvelani.

² Pu ima añ tuptsiwni'yuñqamuy moñwi'muy'yuñqam pay soq pi pumuy tuptsiwni'yuñqaw pumuy qa hihtay'yuñwniqey qe'yani. Puma qa panyuñwt, amuñem suhtaq'ewkahkañw, tumalay'yuñwni, it añ wūwankahkañwo: Ima pumuy akw moñwvasyaqam pay pumuy amún God aw tuptsiwni'yuñqey put aw unañwamatu.

False Teaching and True Riches

Iit yantaqat um tūtutuqaynakañw, añ òkwhantani.

³ Haqawat ka it tutuqayhpit súantaqat qa nānawaknani. Noqw it tutuqayhpi Itahtutuyqawhqay Jesus Christ lavayiyat ahpiynihqey itamuy hin Christ an yesniqat itamuy tutuqayna. Noqw puma put tutuqayhpit ayo yukuyat, hihta alōñōt tūtutuqaynayani.

⁴ Puma pi kwīkwivitnihqey qa hihta navoti'yuñwa. Panis tuwat haqam nāñwuy'yuñwniqey, pu lavayit pas hin lavaytanigey-sa tunatyawyuñwni. Noqw put ahpiy hakim hihta ep qa tsuyhtiñwu; pu nāñwuy'yuññwu; nānamiq hiñqawñwu; nāismaqas'iwyuññwu.

⁵ Puma qalomáwuwni'yuñqey, put ép nāñwuy'yuññwu; piw hihta pas antsanihqat qa navoti'yuñwa. Pumuyniqw hak God pas kaptsi'taqqa qa hihta rūrumnaniqey ep hahlayni. Pumuy panyuñqamuy um añqw áyoni.

⁶ Noqw hak God pas kaptsi'taqqa hihta himuy'taqey ep nakwhani'taqqa pas antsa hahlayni.

⁷ Pi itam qa hihta yankahkañw, it qatsit aw òki; nihqey òviy itam qa hihta hinkahkañw, yañqw ahpiyyani.

⁸ Pay itam nōsiwhqay'kahkañw yuwsu'yuñwe', put ep nakwhani'yuñwni.

⁹ Taq ima añ kāhaktotiniqey nānawaknaqam unaheppit hūwit antaqat aw òkiñwu; pu hīhihta an'ewakw qalomátunatyawyuñwa. Noqw put akw sinom nāhoyalaye', sūlawhtiñwu.

¹⁰ Pi hak sīvat pas hihtay'te' sohsok hihta qalomáhintsakpit aw unaheviwñwu. Put hapi haqawat nānawaknaqey, qapēvewnit añqw lasya; nihqey hīhihta qahahlayhpit akw nāsōskwiyaqey, nātuhotota.

Personal Instructions

¹¹ Noqw ūm'i, um God tumal'ayaata, pay um Iit yantaqat ayo yuki'tani. Um Christ an suan hinmaqey añ ò'qalni, qapēvewnit añ hinmaniqeyu, nuhtumi unañway'taniqeyu, qa its hin unañwtiniqeyu, okiw'unañway'taniqeyu.

¹² Um itahtuptionsiwniy òviy hihta qalolmat aw rohommani. Um qatsit qa so'taqat ñuy'tani; put aw um wāñwayniwa, um wūhaknihqamuy sinmuy amutpip God aw tuptionsiwni'taqey pañqawhqe.

¹³ God hapi sohsok taytoynañwuqa ūmi tayma, Christ Jesus ámuma. Ura pam Pontius Pilate atpik suan namtakna. Noqw òviy pumuy amutpip nu ūmi pas pañqawni:

¹⁴ Um uhtumalmakiway suan hinhtini. Hisat Itahtutuyqawhqay Jesus Christ mātaktiniqat aw pahsavu qa hak uñ hihta ep tukopnani.

¹⁵ Pi hisat aw pituqw, pam namtaknani, God put eñem tokiltaq'ò. Pam hapi Sus'òqalaniqey, pas kaptsiwhqat sohsoyam navoti'yuñwni. Pi pam hapi sinmuy moñwímuyatuy amumi Moñwi, piw pumuy tutuyqawhqayamuy amumi Tutuyqawhqay.

¹⁶ Pam sūka pas qa mokñwu, pas suyan tālat ep ki'ta; noqw soon hak put aw pītuni; kurs hin hak haqam put aw yórikni. Nam sohsoyam yūmosa put kaptsi'yuñwt, put-sa òqalay'taqat pañqawwani. Nam antaa.

¹⁷ Um yep qatsit ep hihta a'nō himuy'yuñqamuy amumi pañqawhq, puma qa pas hihtunihqey namiwuwantotani; pu kāhakiwuy pay kurs hintaniqat qa aw yanyuñwt, God qátuhqat aw yanyuñwi, itamuy hihta añ nāvokawintaniqat òviy itamuy sohsok hihta qaōwihuylawhqat aw'i.

¹⁸ Nen puma hihta lolmat hintsatske', hihta qa kahkawnayat, tūhuytotaniqey suh-taq'ewyani; nen lomatumalay ahpiy kāhak'iwyuñwni.

¹⁹ Nen hisat aw talōñvaniqat añwu aw hihta qa hinhtiñwuqat nennem waranhtote', qatsit gaso'taqat himuy'vayani.

²⁰ Pas aw iunañwa Timothy, um hapi hihta ūmi noiwhqat aw tunatyaltini. Nen nukuslavayit, pu an'e'wakwlvayit qa aw unañwtavi'tani. Piw himu navoti itahtuptsiwniy amum qa súnantaqat um qa aw hintsakni, pam pi pay qa pas antsa navoti.

²¹ Noqw haqawat put aw lasyat, itahtuptsiwniy tatamhtota. Nam Jesus Christ núokwaat umum yantaa. Nam antaa.

Paul TIMOTHYT aw ańk Pēniata

¹ Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ ayaatnihqa it penta, it qatsit itamumi awiniwtaqat Christ Jesus ahpiynihqat tūaawnaniqe ōviy ayaiwtaqa.

² Nu itiy pas aw iunańway Timothy ōqalanta. Nam okwálni, núokwa, pu kwakwha unańwa God Itanay ańqw ūmi pitsíwtaa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ ańq'ö.

Thanksgiving and Encouragement

³ Pas nu God aw hahlayhtima ítii. Put hapi nu pas suyan unańway'kańw tumalay'ta, inamuy hin hinhtotiqat pan'i. Nu yūmosa inawakinpiy ań uń u'nantima, mimhikqat, pu talōnwintiwhqat ań'a.

⁴ Okiw ura um pakmumuńwuniqw, nu put u'ni'taqe pas nu as ūmi yórike' hahlayhtiniqey okiw nāwakna,

⁵ Pas ura um pas antsa qapēvewni'taqw nu put u'ni'taqe ōviy'o. Pay ura uhso Lois piw qaōwítuptsiwni'ta, pu uńū Eunice pīwu; noq̄w pay ōviy um soon piw qa pantani.

⁶ Noq̄w ōviy nu nāt piw uń u'nanani. Ura nu ūmi matyawhq, um God ańqw hihta kuwahtiput makiwa. Taay, um put kuwahtiput apitoyni'te' put akw mońwvasni.

⁷ Pi God Hikwsiy itamuy máqahqe, itamuy maqaswuwni'yuńwniqat qa pan itamuy unańwtoyna. Pi Hikwsi itamuy ōqalat, nami'nańwat, pu pas suyan wuwnit maqa.

⁸ Noq̄w ōviy um Itahtutuyqawhqay nuhtumi yuaataniqey qa hahmanni, pu piw nuy put eńem sivilawhqata. Um lomatuawit yuaataniqey ep kānanvotqey ań nakwhani'tani; sam pi um God ōqalayay akw put ań kuyvani.

⁹ Pi pam hapi itamuy ayo oya; nihqe itamuy suan hinwisniqat ōviy itamuy wáńwayi, itahhintsakpiy qa ōviynit, nāp tunatyay, pu núokway ahpiy'o. Pi pam tūwaqatsit nāt qa yukut, pay pepeq it Christ Jesus ań itamuy núokway máqaniqey yuku.

¹⁰ Nikańw pas yepehaq pu' itamuy ayo óyahqa Jesus Christ pítuhqe mokiwuy ōqalayay súlawtaqw, God itamuy hin ayo óyaniqey tunvotna, lomatuawit ahpiy'o;

¹¹ Nihqe nuy ayataqe, put lavayiyat yuaataniqat aw nuy tavi, imuy qa-Jew-sinmuy tutuqaynaniqata.

¹² Noq̄w put pantaqat ōviy nu yāyan hihta ań kānanvota. Nikańw pay nu qa hahmana; pi nu hakiy aw tuptsiwhqey suyan navoti'ta; nihqe nu put aw hihta mātapq, pas kurs hin pam hisat pítuniqey qa aqw pahsavo put aw tunatyaltiniqat nu qapēvewna.

¹³ Nuy hin lavayit suan tūtutuqaynaqat um u'ni'kańw, pan tūtutuqaynani Christ Jesus qapēvewnakańw, put aw unańway'kańwo.

¹⁴ Pi Qahováriwtaqa Hikwsi itah'unańwpeq qátuhqa ūmi hihta pas hihkay'taqat kuwahti. Taay, um put pās aw tunatyawkańw tavi'tani.

¹⁵ Noq̄w it pay um navoti'ta: Ima Asiat ańqwyaqam sohsoyam nuy mātatvet, nuy tatamhtota. Noq̄w i' Phygellus, pu Hermogenes puma nuhtuma.

¹⁶ Pas pay Tutuyqawhqay okiw Onesiphorus ep kīvituy ōkwatuwni. Kwakwhat pi pam qa sūs inumi unańwtavi; nihqe nuy qa hahmana, nāmahin pi nuy sivikive pakiwtaq'ö.

¹⁷ Nihqe ōviy ura pam Rome epnihqe, nuy pās hepqe tuwa.

¹⁸ Pu ahpiy pay Ephesus epeq hihsa'haqam hihta ań inumi unańwtapqat pay um put pās navoti'ta. Okiw nam Tutuyqawhqay pite', put ōkwatuwni.

2

A Loyal Soldier of Christ Jesus

¹ Noqw òviy'ò ítii, um núokwat Christ Jesus ahpiyñihqat akw ò'qalñi.

² Ura nu kaysiwhqamuy tutuqaynaqw, um pep inumi tūqayta. Um put hapi tuwat hakimuy qa paysoq hintsatskaqamuy amumi mātapq, puma put tuwat tūtutuqaynayani.

³ Um Christ Jesus eñem kānavotpit añ kuytani, solāwat qa hihta tusi'taqat añ'i.

⁴ Qa haq pi hak tuwvöhtinumqa yep qatsit ep hīhihta hintsatskiwhqat akw nāsoontsahtsana. Taq pam panhte' soon moñwiw unañwveni.

⁵ Wawarsqa a'nö hoñvinen hihta ahsate', put kwúsuñwu. Pam nawus sohsok kaptsi'tiwhqat añ hinme' put ahsatañwu.

⁶ Pasva tumalay'taqa soon qa mohti aniwnit nösñwu.

⁷ Nu ūmi hihta lavayhtiqw um aw wūwani. Pay ason Tutuyqawhqa soon un qa māmatsnani.

⁸ Ura Jesus Christ, David natkoat, mokiwyu añqw ahoy tātayi. It lomatuawit hapi nu sinmuy āwinta.

⁹ Nihqe put ep nu hīhihta añ kānanvota, qaanhintsakqat añ'i. Hikis pi nu pas som'iwta. Nikañw pay God lavayiat qa som'iwta.

¹⁰ Paniqw pi nu òviy añ hakimuy namorstiwyaqamuy amuñem iit hihta añ kuyta, pas pay okiw puma Christ Jesus ahpiy ayo nõñakiwte', put amum sutsep kaptsi'tiwyaniqat òviy'ò.

¹¹ Pay i' lavayi pas antsa: Kurs itam Christ amum soe' piw amum yesni.

¹² Itam kānavotpit añ nakwhani'yuñwe', put amum moñw'iwyuñwni. Itam put qa tuwi'yuñqey pañqawaq, pay pam piw itamuy qa tuwi'taqey pañqawni.

¹³ Nikañw pam soon hihta ep nāatsatoyñani; nihqe òviy soon atsáy'mani; nāmahin pi as itam atsáy'wisq'ò.

An Approved Worker

¹⁴ Iit yantaqat um pumuy añ ahoy u'nantoyñani. Tutuyqawhqat aw yankañw pumuy amumi pañqawh, puma lavayit ep qa nāñwuy'yuñwni. Taq pam pantaqa lavayi soon hihta apitini, pay soq aw tūqayyuñqamuy wuwniyamuy nukushintsanni.

¹⁵ Um God unañwveni qey añ ò'qalñi. Um it lavayit pas antsanihqat suan tūtutuqayne', uhtumalay qa hahmanni.

¹⁶ Nikañw hapi um pay añ hihta añ'e'wakw nukuslavayit qe'ni. Pan lavayi'yuñqam soq sinmuy God añqw lasnayañwu.

¹⁷ Noqw pumuy lavayiam ankituyat an ep wūyak'iwmañwu. Pumuy panyuñqamuy hapi amuñaqw i' Hymenaeus-niqw pu Philetus puma nuhtuma.

¹⁸ Puma it lavayit pas antsanihqat añqw lasqe, pay yaw ahoy yesvaniwniqa añ ruhpaqat pañqawlawhqe pētuy qapēwewniyamuy hovala.

¹⁹ Noqw pay pi God kīyat tukwyayhniat hūrs yukiwta, it yantaqat akw tuvoylay'kañwo: Tutuyqawhqa nāp sinomuy tuwimuy'ta, it akw'a, pu piw Sohsoyam Christ natñwaniyat tuñwni'yuñqam qaanhintsatskiwhqat añqw ayo'yani, it akw'a.

²⁰ Pay pi haqam kahaksinot kīyat ep hihinyuñqa tsatsqapta. Pēhu palasivat añqw yukiwyuññwu, pu pēhu qōtsásivat añq'ò, pu pēhu kohot añq'ò, pu pēhu tsōqat añq'ò. Sinom pēhut añ nōnovañwu, pu pēhut aqw novaakwsinwput maspayañwu.

²¹ Noqw òviy hak haqam qaanhtiput añqw nākwañw'ewakwte', pam hihta nukñwat aw ápini. Pam Tutuyqawhqat aw nānoi'te', sohsok hihta lolmat tumalay'taniqey aw moñwvas'iwatani.

²² Oviy um nuvö'nañwat pay aw qa unañwtavi'tani; ayam tōtimuy hin hinyuñqat um qa panmat suan hinmaniqey añ ò'qalñi, qapēwewnaniqeyu, nuhtumi unañway'taniqeyu, kwakwhat qátuniqeyu, añ hakim suan unañway'kañw Tutuyqawhqat aw nāwakinwisqamuy hin hinwisqat pan'i.

²³ Nikañw um pay an'e'wakw lavayit, nasta navotit ahpiynihqat qa aw unañwtavi'tani; taq put pantaqat ahpiy hakim nāñwuy'totañwu.

²⁴ Pi Tutuyqawhqa tumal'ayaat hakiy amum qa nāñwuy'tamantani. Pay pam sohsok-muy pāsmantani; tūtutuqaynaniqey tuwi'tamantani; qa suy'tsivuni;

²⁵ Pās unañway'kañw, put aw rohomnumyaqamuy amumi yuaatani; pay hisnen God amuñem pan yukuqw, puma nāp tunatyay añqw lasye', it navotit pas antsanihqat nānakwhani.

²⁶ Nen Nukpanat huhuwihpiyat añqw ayo nõñakni, puma as kwisyaqe, put-sa aw tuqayvasi'yuñwa.

3

The Last Days

¹ Pu it um piw navoti'tani: Nāt qatsíso'ñwamiq qatuvostini.

² Nāt sinom nennem-sa hihta tunatyawyuñwani; qa nāp hihta himuy tuñlay'yuñwani; hihta kwiviyuaatotani; kwivi'nañway'yuñwani; nuhtumiq tutsíwyuaatotani; yumuy, namuy qa amumi tūqayyuñwani; hihta qa tsúyakyamantani; God qa kaptsi'yuñwani;

³ Tūqahahlayyani; namiyukiy tutkilalwani, hihta tūatsatotoynayani; qa nami-tuyqawi'yuñwani; a'nō unañway'yuñwani; añ lomayesqamuy amumi qa suhta'ewyani;

⁴ Nānamiq nukpanhtotini; hihta ep qa tunatyaltotimantani; nātsotskanayamantani; God aw qa unañway'kahkañw, kwanwáewhpit-sa añ nāhahlayyani.

⁵ Pay as God aw tuptsiwni'yuñqey pan hinqaqwakahkañw, put öqalayay qa nānawaknani. Um pan hinyuñqamuy qa amu'puñalni.

⁶ Ima hapi hakim kīnawit yuñtinumyaqey tuskapmomoyumuy, qaanhtipuy akw mañwúwyuñqamuy, hīhihta tuñlayiy akw ūnaiwwisqamuy áñwutiwisa.

⁷ Momoyam pan hinyuñqam as sutsep hihta tutuqayyakahkañw, pas soon hihta pas antsanihqat tuwi'vayani.

⁸ Noqw pay pi ura Jannes-niqw pu Jambres puma Moses ehpewi wunuptuqw, pay öviy hapi pan ima it tutuqayhpit pas antsanihqat aw rohomnumya, nukuswuwni'yuñqamu, God aw tuptsiwnit añqw lasyaqamu.

⁹ Nikañw kurs hin puma haqami ökini. Pi pumuy an'e'wakw hintsakpiam susmataq-tini, pumuy tāqatuy hintsakpiam hin mātaqtiqat pan'i.

Last Instructions

¹⁰ Noqw pay pi um nuy hin hinmaqat pās navoti'ta, nuy hihta tūtutuqaynaqata, nu hin qatsi'taqata, nu hihta añ ö'qalqata, nu hin God qapēvewnaqata, hihta añ wuhko maqaptsi'taqata, nuhtumi unañway'taqata, qa súokiwhitiñwuqata.

¹¹ Ura nu Antioch ep hihta añ okiwsahsaniwa, pu Iconiam ep'e, pu Lystrat ep'e. Ura nu hīhihta añ kānanvota; noqw pay Tutuyqawhqa nuy put sohsok añqw ayo tavi.

¹² Nikañwo, pay sohsoyam Christ Jesus aw tōnalte', God unañwveyaniqey nānawaknaqam pas kurs hin qa okiwsahsaniwani.

¹³ Nikañw ima añ nūnukpanht, hihta añ tūunaheptiwisqam suyhtsepñwat qalomáhinwisni; tūunatotoyayani, piw nāp ūnatotini.

¹⁴ Noqw um hapi hihta tūqayhqey, pu nātuptsiwnaqey añ yūmosa hinmani, um hakiy añqw kwúsuhqey put u'ni'kañwo.

¹⁵ Pi um uhtsakoy añqaqw tutuvenit tuwi'ta. Nihqe put akw um suan unañwtalwuwni'vage, Jesus Christ aw tuptsiwhqe, ayo yama.

¹⁶ Sohsoy God lavayiat hapi put Hikwsiyat ahpiy pan pēniwa; nihqe hihta tutuqaynaniqey aw apiiwta, hakiy hihta ep öwihiniwhitiqw put ep u'nanananiqey aw'i, pu hakiy suwip táviniqey aw'i, pu hakiy hin sūan hinmaniqaqat put tutuwnaniqey aw'i.

17 God tumal'ayaat put ahpiy pās pasiwta; pu sohsok lolmat tumalat aw pās na'sas'iwta.

4

1 Paniqw hapi ōviy nu God aw yankañw uñ ayatani, pu Tutuyqawhqat Jesus Christ aw yankañwo; pam hapi mātake', moñwtaviwe', añ yesqamuy, pu pay so'pumuy hinwat yukunani.

2 Nu ūmi pas pañqawni: Um lavayit yuaatani, nāp hísat nukwáñw'ewhtiqlw, pu pay nāmahin sen qa nukwáñw'ewhtiqlw, um hakiy aw put ep písoqmantani. Hakiy hihta ep ōwihiniwhtiqlw, um hakiy u'nanamantani, mēwamantani, pu qa nañ'ekni'kañw sinmuy ōqawhtoynani, pu God lavayiyat tūtutuqaynani.

3 Taq pay nāt haqahpiy sinom hihta suan tutuqayhpit soon aw tūqayyuñwe', kwanwálvayit-sa nanaptaniqey nānawakne', ōviy haqe' unañwaam qatsqat pañ pumuy tutuqaynayaniqamuy nāmi wáñwayyani.

4 Nen puma it lavayit pas antsanihqat qa aw tuqayvastotat, soq tuwat tūtuwutsit aw unañwtapyani.

5 Noqw um hapi sohsok hihta añ pās tunatyaltini, nen kānavotpit añ kuytani; lomatuawit yuaatani; uhtumalmakiway sohsok suan tumalay'tani.

6 Taq nu God eñem nīniwniqat aw pitsíwta; pay ka nu tsāvotiqw yañqw ahpiyni.

7 Nu itahtuptsiwniy aw pās tunatyawtaqe, put eñem rohomnuma, qanātusi'kañwo. Soñawnen inuñem pōhtavit nu añ kuyva.

8 Noqw ōviy Tutuyqawhqa iahsatiy inuñem warani'ta, nuy suan qatsí'taqat ep'e. Nihqe ason pam pite', sinmuy amuñem suan yuke', pep pu' pam inumi put nóani, pu hakim kwanwtoynayakahkañw put nuhtay'yuñqamuy amumi pīwu.

Personal Words

9 Um qa nātusi'te' its peqw inumini.

10 Taq Demas nuy tatamhta, yep qatsit pas hihtataqee; nihqe Thessalonicat aqwhaqamii. Noqw Crescens Galatiat aw'i. Noqw Titus Dalmatiat aw'i.

11 Pay Luke-sa inumuma. Um Mark wikte', peqw inumini taq pam tumalat añ nuy a'nō paañwanta.

12 Pu nu Tychicus Ephesus aw hōna.

13 Pu nu Troas ep ivōsālay Carpus aw taviqlw, um ason peqw put yawmani, pu hīhihta tutuvenita. Tis ōviy himuvukat añ pey'yuñqat um soon añqw qa kímami.

14 I' palasivat siplawhqa Alexander nuy a'nō qalomáhintsana. Pay ason Tutuyqawhqa put tumalay'at añ aw ahoytani.

15 Noqw put hapi um ep nāmi tunatyaltini; taq pam itahlavayiy ep itamumi a'nō rohomhti.

16 Nāt nu sūs nēñem lavayhtiqlw, qa hak inumum wunu; sohsoyam nuy tatamhtota. Pay hisnen i' yantaqa qa amunkiwakw hintani.

17 Noqw pay pi as pantotiqw, Tutuyqawhqa inumum wunuwkañw nuy ōqalantat, wukotohowuy moañaqw nuy ayo tavi, nu lomatuawit añ ahsupoq tunvotnaqw, sohsoyam qa-Jew-sinom nanaptaniqat ōviy'o.

18 Nihqe pam nāt piw sohsok hihta qalomáhintsatskiwhqat añqw nuy soon qa ayo távini, nen ōveqatsit ep moñwtunatyay aw nuy pās wikni. Nam pam sutsep aqwhaqami tayawintiwa.

Final Greetings

19 Um inuñem Priscat-nikañw pu Aquilat pumuy ōqalani, pu Onesiphorus ep kīvituyuy.

20 Erastus pay Corinth ep huruhti; noqw nu Trophimus tūtuyhqat Miletum ep tavi.

21 Um qa nātusi'te', nāt qa tōmō'tiqw peqwni. I' Eubulus uñ ōqala, pu Pudens, pu Linus, pu Claudia, pu ahpiy pay sohsoyam Christ aw tuptsiwni'yuñqamu.

²² Nam Tutuyqawhqa Jesus Christ umum yantani. Núokwa umumum yantaa. Nam antaa.

Paul TITUS aw Pēniata

¹ Nu' Paul, God tūwīkiat, pu Jesus Christ ayaatnihqa it penta. God nuy namorstage, nuy ayataq̄w, nu put sinomuyatuy qapēvewniyamuy aň pumuy ōqawhtotoynani; piw itahtuptsiwniy ahpiy navotit pumuy tutuqaynani.

² Itam itahtuptsiwniy ahpiy qatsit qaso'taqat himuy'vayaniqey tunatyawyuňwa. Ura God pas qa atsátañwuqa itamuy pan awini'ta, pam nāt tūwaqatsit qa yúkut'a,

³ Nihqe pas aw pituq̄w, lavayiy ahpiy itamuy put navotna. God itamuy ayo Ooyhqa hapi nuy ayataq̄e, nuy lomatuawit nuhtumi yuaataniqat aw nuy tavi.

⁴ Titus, it sumituptsiwnit ahpiy itiy nu ōqalanta. Nam okwálni, núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay aňq̄w ūmi pitsíwtani, pu itamuy ayo Ooyhqa Christ Jesus aňq'ō.

Titus' Work in Crete

⁵ Ura nu Crete ep uň mātapq̄e, ūmi tutapta, um tumalat aň aw antsaniqata. Nen um kitsókinawit God sinomuyatuy amumi wukw'a'yatuy óyani.

⁶ Yan hapi wukw'aya hinmani: Haqam qa hihta akw hintaqa, sūkw nōmay'taqa. Timat God aw tuptsiwni'yuňwni; qa haqami hihta nukushintsatskani; nay, pu yuy pumuy amumi tūqayyuňwni.

⁷ Taq nuhtumi tunatyawtaqa pas nawus qa hihta akw hintamantani, ispi pam God sinomuyatuy amumi tunatyawtañwunihq̄e. Pam qa nāp tunatyay qátuniqey antani; qa suy'tsīptimantani; honaqkuyit qa hīhikwni; qa a'nō unañway'tamantani; sīvat qa nanaqashintani;

⁸ Hahlaykañw, kiy ep sinmuy pās ōoyni; aň hihta lolmat ep hahlaymantani; pās unañway'tani; suan hinme', God unañwveni; namituyq̄awi'tani.

⁹ Pankañw pam it lavayit pas antsanihqat tutuqayhqe hūrs ñuy'tani; nen pam suan tūtutuqaynakañw tūōkwhantaniqey tuwi'tani, piw put aq̄w hiñqaq̄waqamuy amumi hin lavayhtiniqey navoti'tani.

¹⁰ Taq kaysiwhqam qa tuqayvahsi'yuňqam paysoq hihta yuaatotaqam, pu tūunatotoyñayaqam yēse, tis ōviy imuy Jew-sinmuy amuñaq'ō.

¹¹ Noq̄w soon as puma qa moauhtsiwyani. Puma pi kīnawit yuñtinumyaye tūsoontsahtsanya, pay as hihta qa yuaatotaniñwa soq put tūtutuqayñayaq̄e, pas pay sīvat ōviy'ō.

¹² Pay ura pumuy amuñaq̄w haqawa pas nāp amuñem yuaataqa pañqawu: Pay Crete ep sinom pas a'nō a'tsatu, nūanvopkotu, nanañht-nikañw huhunuktu, kita.

¹³ Nihqe pay sūañqawu. Paniq̄w ōviy um pumuy qa óokwatuwht, pumuy qōhqōyni. Noq̄w puma tuptsiwniy aň ō'qalyani.

¹⁴ Nen Jew-sinmuy tūtuwutsiyamuy aw qa unañwtavi'yuňwni. Pu ason hak it navotit pas antsanihqat aňq̄w lasqa amumi hihta tutaptaq̄w, puma put aw qa tuqayvastotani.

¹⁵ Pay kwanw'e'wakw wuwni'yuňqamuyñiqw sohsoy himu kwanw'eway'ō; nikañw aň qa kwanw'e'wakwmuyñiqw pu qatuptsiwni'yuňqamuyñiqw qa himuy kwanw'eway'ō. Hikis pi wuwniam, pu unañwaam itséheeiwta.

¹⁶ Puma as God tuwi'yuñqey pañqaq̄wa; noq̄w pay pumuy qatsíam qa put aw hayawta. Taq puma tuyoy'e'wayomu; God aw qa tuqayvastotañwu. Kurs hisat puma hihta lolmat tumaltotani.

¹ Noqw um hapi hakimuy suan tutuqayyaqamuy hin as yesniqat tūtutaqaynani.

² Añ su'pe'yaqam-niqw, pu wūwuyom tahtaqt pasi'nañway'yuñwni; hihta añ namitunatyawkahkañw namituyqawi'yuñwni; tuptsiwniy añ ö'qalyani; nuhtumi unañway'yuñwni; pu wuhkomaqaptsiy yesni.

³ Pu añ wūwuyom momoyam piw amunyuñwni; nen God sinomatnihqey pan yesni; qa kokoliyawhtni; nuhtumiq qa atsátoynayani; honaqkuyit qa hīhikwyani; añ hihta lolmat tūtutaqaynayani.

⁴ Pu momoyhoymuy tutuwnayaq w puma pās unañwat yesni; puwsuñwmuy amumi unañway'yuñwni, pu timuy amumii.

⁵ Hihta añ pās wūwankahkañw hintsatskani; qa nāhovalayaniqey anyuñwni; qa kīkinumtinumyani; sūsū'pamni; puwsuñwmuy kaptsi'yuñwni. Kurs puma pan hinwisq, sinom soon God lavayiyat aqw hiñqaqwani.

⁶ Pu añ tōtimuy um piw u'nanaq w, puma namituyqawi'yuñwni.

⁷ Pu um pas nāp lolmat tumalay'tani. Um panme' pumuy hin yesniqat amumi mah-takni'tani. Um qa paysoq hintsakkañw pās unañway'kañw, pan sinmuy tutuqaynani.

⁸ Um pas qa atsáy'kañw hihta súantaqat yuaatani. Noqw pep pu' kurs hak lavayit aqw hiñqawni; noqw i' hak put ehpewinihqa hamanhtini, kurs haqam hihta ep uñ övelantaniqe öviy'ö.

⁹ Pu añ tūtuwikt moñwímuy amumi tūqayyuñwniqat um tutuqaynani, pu sohsok hihta añ pumuy unañwveyaniqata; qa amumi kolilitotani.

¹⁰ Puma qa hihta moñwímuy uuyiñwnayani; puma yūmosa qaatsáy'kahkañw, tumalay'wisni. Puma panwise', God itamuy ayo öoyhqat tutuqayhpiyat pas hihtatotani sohsok hihta añ'a.

¹¹ Pi God núokway sinmuy sohsokmuy amumi mahtakna, itamuy ayo nõñakniqat öviy'ö;

¹² Nihqe pan itamuy tutuqayna: Itam God qa kaptsi'yuñwniqey qe'yat, yep qatsit ahpiy hīhihta tuñlayit ayo yúkuniqata. Itam put ayo yukuyat, namituyqawi'kahkañw, God pas kaptsi'kahkañw, suan hinwisni yep qatsit ep'e.

¹³ Hisat itam itah'unañwvahsiy hahlaykahkañw aw yórikyaniqey maqaptsi'kahkañw yēse. Pep hapi pu' God pas pávannihqa, Jesus Christ itamuy ayo óyahqa lolmat tālawñway'kañw mātaktini.

¹⁴ Pam hapi itamuñem nātavi; nihqe sohsok qaanhintsatskiwhqat añqw itamuy mātapqe, itamuy kwan'ewakwtat, nēnem sinota, itam hihta lolmat tumaltotaniqey kwan'wtoynayaniqat öviy'ö.

¹⁵ Iit hapi um nuhtumi yuaatani; tūökwhantani; pas qa nánahtsopkañw öqalat pas pasiwtaqey pan tūmewantani. Qa hak hapi ūmi qa kwan'wátaytani.

3

Christian Conduct

¹ Um sinmuy u'nanaq w, puma añ mohpeq hoñqamuy, pu öqalat pasiwyuñqamuy amumi qa rohomnumyani; pu momñwituy lavayiyamuy añ hinwisni; sohsok hihta lolmat hintsatskaniqey aw pās moñwvas'iwyuñwni.

² Qa hakiy aqw qalomáhiñqaqwani; qa nāñwuy'yuñwni; hakiy pāsyamantani; qa a'nö unañway sohsokmuy amumum hinwisni.

³ Pi pay itam pas nāp ura hisat piw an'ewakw hinyuñwa; God aw qa tūqayyuñwa; ūnatoyniwya; hīhihta tuñlayit, pu kwan'wáewhpit aw tūwik'iwyuñwa; nukpantunatyawyuñwa; kan'ewtunatyawyuñwa; sinom itamumi qa suhtaq'ewya; noqw pu itam nānami qa suhtaq'ewya.

⁴ Noqw pay God itamumi unañway'taqey, pu itamuy ökwatuwhqey itamumi mahtaknat, itahhisatqatsiy añqw itamuy ayo oya.

⁵⁻⁶ Pam qa itahlomahintsakpiy ahpiy itamuy ayo oya, pas nāp núokway ahpiy'o. Noqw itam put tīmatniwhtoti, pam Qahováriwtaqat Hikwsit itamuy qaöwíhuytaq'ö, Jesus Christ añ'a. Noqw Hikwsiy añ pam itamuy kwañw'ewakwtat, itamuy pūhuta.

⁷ Noqw öviy God núokwayat ahpiy itam put aw súanyuñwa; nihqe it qatsit qaso'taqat makiwayaniqey tunatyawyuñwa.

⁸ I' yan lavayi pas antsa. Noqw öviy pay um it yūmosa yuaataniqat nu nāwakna, ima God aw tuptsiwni'yuñqam lolmat hintsatskaniqey pās tunatyawwisniqata. Pi yan puma suan hinwise', tūvaañwantotani.

⁹ Nikañw pay um añ hihta āan'e'wakw lavayit qa aw unañwtavi'tani pu hakiy ahpiy sinotiwtaqata, pu tutavot ep nānaqasyaqata, sen put ep nānwuy'tiwhqata. Pay pam lavayi qa hihkay'ta; pu piw qahimuu.

¹⁰ Um hakiy tūlahsintaqat sūs, sen lōshaqam u'nanat, pay qa a'puñalni,

¹¹ Um it navoti'taqee: Pam pantaqa lomavöhut añqw lasqe qaanhinma; nihqe unañwpeq put navoti'ta.

Final Instructions

¹² Ason nu Artemas, sen Tychicus ūmi hōnaqw, um qa nātusi'tat, qa sōwunit Nicopolis aw inumini. Pay nu pep tōmōlaniqey yuki'ta.

¹³ Um tutavot aw tuvoti'taqat Zenas-nit, put Apollos pumuy haqaminiqat aqw távini; noqw kurs pumuy hihta haqni'taqw um pumuy paañwani.

¹⁴ Pu itahsinom hihta lolmat hintsatske', añ hakimuy hihta haqni'yuñqamuy paañwayaniqey tuwi'vayani; nen qa paysoq yesni.

¹⁵ Sohsoyam inumumyaqam uñ öqalaya. Itahtuptionsiwniy añ itamumi unañway'yuñqamuy um inuñem öqalani. Nam núokwa sohsokmuy umumum yantani. Nam antaa.

Paul PHILEMON aw Pēniata

¹ Nu Paul, Jesus Christ eñem sivilawhqa itahtupkoy Timothy amum it penta. Itam pas aw itah'unañway, itahtumalsuñway Philemon öqalanta,

² Pu aw itah'unañway Apphiat-nikañw pu Archippus itahnaqöysuñway pumuy pīwu, pu God aw tōnawtaqamuy umuhkiy ep tsotsvalyaqamuyu.

³ Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtani, pu Itahtu-tuyqawhqaqay Jesus Christ añq'ö.

Philemon's Love and Faith

⁴ Pas nu yūmosa Inay God aw nāwakinkañw uhpe hahlayhtimakañw uñem tūviñtima, itupko,

⁵ Yaw um Tutuyqawhqaqat Jesus Christ aw-nikañw, pu sohsokmuy put aw tuptsiwni'yuñqamuy amumi unañway'kañw, qapēvewnaqat nu navotqee.

⁶ Okiw as sinom uhqapevewniy akw tuwat tuptsiwni'vaye', itam hihta Christ añqw qaöwímakiwyaqat okiw puma māmatsyaniqat nu pan amuñem tūviñtima.

⁷ Pi itam uñ nuhtumi unañway'taqw pas put ep hahlayhtiye, wuko'nañwti, ispi tuptsiwni'yuñqam uhpiy suyan unañwtotiq'ö.

A Request for Onesimus

⁸ Pay ka nu Christ ep pas qatusi'kañw uñ tusoq'ayataniqey aw öqalay'ta.

⁹ Nikañw nu ūmi unañway'taqe öviy pay nu uñ qa ayatani. Nu Paul wuhtaqañw, pu piw nāt Christ Jesus eñem sivilawkañw ūmi okiwhiñqawni.

¹⁰ Nu itiy Onesimus ūmi nunuiñni. Nu siviñuiwtaqw pam qapēvewnit akw ítiniwhti.

¹¹ Pay as pi ura pam hisat uñniqw qaápiynikañw, pu' hapi ūmi ápini, pu inumii.

¹² Noqw nu put piw ūmi ahoy tavi; noqw öviy um put pās távini, pas hapi pam aw iunañwa.

¹³ Pay nu as lomatuawit hintsakqey ep sivilawhkañw put tavi'taniqey nāwakna, uhqeniyeq ep inumi unañwtavi'taniqat öviy'ö.

¹⁴ Pay nu qa ūmi maqaptsi'tat put tavi'taniqey qa nāwakna; um qa nawus inumi unañwtapniqey antat, pay um pas suhta'ewnikañwniqw pam súantani.

¹⁵ Pay sen pi yantaniqw öviy pam hihsavo ūñaqw ahpiy'ö, pu' yahpiy pam sutsep umum hinmani.

¹⁶ Um pu' hapi qa tūwíkit an put kwúsut, pay uhtupkoy pas aw uh'unañway pan put um kwúsuni. Nu itupkoy an put aw pas unañway'ta; noqw öviy um as tuwat panhtini, pam pi uhtuwiki, piw Tutuyqawhqaqat ep uhtupko.

¹⁷ Noqw kurs öviy nu uhsuñwaynihqat um pan inumi wūwante', pas um nuyniqey pan put kwúsuni.

¹⁸ Ason pi kurs pam hihta ep ūmi qaanhtiqw, sen hihta ūmi pöiwtaqw, pay um inumi put pēnani.

¹⁹ Nu Paul hapi pas nāp imay akw it pēna, pay nu soon ūmi qa sisvini. Pay nu uñ soon u'nanani, um soñawnen pas nāp inumi nāvöiwta.

²⁰ Taay, itupko, um Tutuyqawhqaqat añ nuy hahlaytoyne', put pās távini. Yan um wūkok nuy unañwtoynani.

²¹ Nu ūmi hin nāwaknaqat um soon qa anhtiniqat nu ep uñ qapēvewnaqe öviy ūmi pēna, ūmi navoti'taqee, nu ūmi hiñqawhqaqat um soon qa hóyokput hinhtini.

²² Nikañw pay um piw haqami inuñem qenitani, pay hisnen nu umuhnawakinpiy ahpiy mātaviwe', umumi pítuni.

Final Greetings

²³ Inumum Christ enem sivilawhqa Epaphras un öqala,

²⁴ Pu Marcus, Aristarchus, Demas, pu Lucas itumalsuñwamu.

²⁵ Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat umumum yantaa. Nam antaa.

HEBREW sinmuy amuñaqw Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēni

God's Word through His Son

¹ Ura God pay hisatñahaqaqaw qa sūs haqam, piw qa supwat akw itanamuy amumi lavayhti, hakimuy lavay'aymuy amuhpiy'o.

² Nikañw pam yepehaq so'ñwamiq pituqaw itamumi lavayhtikañw, pu' pahsat Tiy ahpiy'o. Ura pam put hapi aw sohsok hihta nóaniqey put āawna; pi put ahpiy pam sohsok hihta yuku.

³ Noqaw pam öqallavayiy akw sohsok hihta poniniytoyna. Pam nay lomatalawñwayat akw talni'ta, piw Nay hin hintañwuqat nuhtumi mahtakna. Pam pas nāp itahqaanhtipuy ayo yuku. Pu panhtiqe pam öveqatsit ep Kaptsiwtaqat putvaqe qatuptu.

The Son Greater than the Angels

⁴ Nihqe God hoñviaymuyatuy amuhpenihqe pas pavan nukñwat namtakna, sam pi pam God Tíatnihqey pan túñwantiwa, noqaw God hoñviaymat qa put tımatu.

⁵ Ura God Tiy aw yan lavayhti: Um hapi Itii, it talöñvaqat ep nu Unaniwhti, ura kita. Piw yan'i: Nu put náatni, noqaw pam ítini, yan'i. Puyaw sen pam hisat hoñviaymuy himuwat aw pan lavayhti? Qae.

⁶ Nikañw pam hoñviaymuy amumi yanwat lavayhti Tiy tūwaqatsit aw távihqee: Uma put pas hihtay'yuñwni, ihoñvia'yam sohsoyamu, yan'i.

⁷ Pu pam púmuywat yan lavayhti: Pam hoñviaymuy hūhukañwtuy pan yúkuñwu, pu tumal'aymuy qōhit wupa'leletaqat pan'i.

⁸ Nikañw pam Tiy aw yan lavayhti: Um hapi God-nihqe yūmosa moñw'iwatani. Um moñwkoy'kañw nuhtumi tuyqawi'kañw súanhinmani.

⁹ Um hapi pas suan hinwisqamuy ep hahlayhti, pu qaanhinwisqamuy aw qa suh-taq'ewa; paniqaw hapi öviy God Una uñ moñw'asnaqe, uñ uhsinosñwamuy amuhpenihqe pas pavan hahlaytavinma.

¹⁰ Pu piw yan lavayhti: Pu ūm'i, Tutuyqawhqa, um yayhniwhqat epeq tūwaqatsit yayhniyat wunuptsina. Um uhmuy akw tokpelat yukuhata.

¹¹ Pam pay sūlawhtini, noqaw umwa qa hinwat hinhtini; pu pam pay yuwsit an sakwítini.

¹² Noqaw um put usimnit an nōmōmnat ayo távini, noqaw pam nāhoyñwaniwni; nikañw um hapi pas qa alōntini, pu uhqatsi pas qa haqami sohtini.

¹³ Yanta, piw pam Tiy aw yan lavayhti: Um hāk iputvaqe qátuni, nu uhtuwqamuy áñwutaqaw puma ūmi maqaptsi'yuñwniqat aw pahsavoo. Noqaw ya sen pam hoñvia'yatuy himuwat aw hísathaqam yan lavayhti?

¹⁴ Puma pi sohsoyam hikwsiniñwunihqe nuhtumi unañwtavi'yuñwniqe ayatiwya, imuy ayo nōñakniqamuy amumi tumalay'yuñwniqe öviy'o.

2

The Great Salvation

¹ Yaniqaw öviy itam hihta nanaptaqey pas kurs hin aw qa pās tunatyaltotini, nāp hisat pi itam put añqaw lasyani.

² Taq God hoñviaymuy amuhpiy tutavot nuhtumi mātapqe pas öqalay akw put aw antsana; nihqe añsakis hak mewnit aw qa tuqayvastaqaw, pu sen tutavot añqaw lasq, God hakiy suan put ep hinwat yukunañwu.

³ Nikañw pam yepahaq Tiy ahpiy itamuy hin ayo nõñakniqat itamuy āawna. Noqw itam it lavayit qaõwíhintaqat aw qa unañwtapye' hin ayo nõñakni? Pi ura Tutuyqawhqa pas nāp itamuy mohti put āawna, noqw put aw tuqayvastotaqam pu' tuwat itamumi put mātapyā.

⁴ Noqw God piw pumuy amumum tumalay'kañw pumuy amuhpiy kātumalta. Pam put akw pumuy suan lavayhtotiqat tuawi'ta. Pi pam Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy kuwahtiput hin tunatyawtaqey pan sinmuy nanāp huyta.

The Leader of Salvation

⁵ God qa hoñvia'yatuy tūwaqatsit nātoniqat aw moñw'oya. Pi tūwaqatsit nātoniqat nu yuaata.

⁶ Nikañw hak God aw tāwit añ tūviñtaqe aw pañqawu: Ya sino hak hímuniqw õviy um put u'ni'ta? Ya sino himu hakniqw õviy um put aw kikinumvohta?

⁷ Pi um put pay hihsavo hoñvia'yatuy qa amuñk pitsíwtaqat pan yuku. Nikañw it atsve pu' pam pas hímuniwhtikañw piw kaptsiwñiqat um put eñem yuku; piw um uhtumaltipuy aw put moñwtavi.

⁸ Nihqe sohsy himu put aw maqaptsiwñiqat um put aw noa, yan'i. Pi pam sohsok hihta put aw maqaptsiy yantaniqat õviy put atpikaqe tañataqe qa hihta pēta. Noqw pay pi itam qa sohsok hihta put aw maqaptsiy yantaqat aw yórikya.

⁹ Noqw itam Jesus pas hímuniqat, pu piw kaptsiwñiqat aw tāyyuñwa. Ura pam hapi hihsavo hoñvia'yatuy qa amuñk pitsíwtaqat yukiltiqe, sinmuy sohsokmuy amuñem kānavot, mokniqat God pan put eñem yuku, itamuy õkwatuwhqee.

¹⁰ Noqw Jesus Christ ayo nõñakqamuy tsamqa pas pasiwtaniqe õviy nawus kānavotpit añ kuyva, ispi God sohsok hihta nēñen yukuhqa kaysiwñiqamuy tímuy lomaqatsit aw tsamniqey nāwaknakañw, Tiy eñem pan tunatyawtaq'õ; pi putniqw pam lomahinta.

¹¹ Pi hakim God tímawniwhtotiqam hapi Jesus Christ atsviy put tímatu. Nihqe õviy put amum sūkw nay'yuñwa. Noqw õviy God Tiat pumuy tupkolawniqey qa hahmana, nikañw pañqawu:

¹² Nu un itupkomuy āawnani; nu uhsinomuy amuhsonve ūmi tayawinpit tātawlawni, kita.

¹³ Pu piw yan'i: Nu put hapi aw yantani. Pu piw yan'i: Yep nūu, God tímuy inumi nóahqamuy nu pumuy amumuma.

¹⁴ Noqw hakiy timat sūn tokoy'yuñqw, piw unwáam suntañwu. Noqw pay õviy piw Jesus nāp itamun yukilti, pam mōke' it Nukpanat símoknaniqe õviy'o, it hakiy tukwyantaniqey aw õqalat as pasiwtaqata.

¹⁵ Nen itamuy yahpiy haqahpiy mokiwuy qa mamqasyaniqat itamuñem yúkuni, itamuy itahqatsiy añ ahsupoq put mamqasyaqamuyu.

¹⁶ Pi suyan pi pam qa hoñvia'yatuy amún tokoy'vat, Abraham tímuyatuy amún tokoy'va.

¹⁷ Yaniqw õviy pam pas nawus sohsok hihta añ tupkomuy amún yukilti, pumuy amuñem God awwat mohpeq moñwiniqe õviy'o. Nihqe pam tumalay ep súanhinmaqe pumuy õkwatuwhqee, nāp nātapqe pumuy qaanhtipuyamuy ayo yuku.

¹⁸ Pi pam pas nāp aw unaheviwhqey ep kānavotqe, õviy pam unaheviwyaqamuy amumi unañwtapniqey aw pasiwta.

3

Jesus Greater than Moses

¹ Noqw õviy'o itupkomu, uma God tímatu, piw put tímawnihqey pan hinwisniqey aw wáñwayniwya. Kurs uma Jesus Christ itahtuptsiwñiy itamumi kwusivaniqe õviy ayaiwtaqat aw wūwayani, itamuñem God awwat mohpeq moñw'iwtaqat aw'i.

² God hihta aw put taviqw, añ ahsupoq pam suan hinma, ura hin Moses God tímuyatuy amumi pās tunatyawmaqat pan'i.

³ Pi Jesus hapi Moses epnihqe pas pavan kaptsiwaniqey hihkay'ta, pi kīvituy mohpeqnihqā put amum yesqamuy amuhpenihqe pas pavan kaptsitiwa.

⁴ Pi sohsokmuy kīvituy amuñaqw suhka mohpeqniñwu. Noqw sohsok hihta aw mohpeqnihqā hapi i' God.

⁵ Noqw Moses tumal'ayat an God tímuyatuy amumi mohpeq wúnuhqe súan tumalay'ta; nihqe God itamumi hin lavayhtiniqat pam añwu pay tuawi'ta.

⁶ Noqw pay Christ God tíatnikañw tímuyatuy amumi mohpeq wunu, nihqe suan tumalay'ta. Noqw itam God tímatu, kurs yūmosa put qapēvevnayee, pu hahlaykahkañw hihta aw yórikyaniqey tunatyayat qa wílekni'yuñwee.

A Rest for God's People

⁷ Yanta hápiniqw, òviy ura Qahováriwtaqa Hikwsi pañqawu: Kurs uma pu' tawat ep put tōnayāt nanapte'

⁸ Uma qa nāwuko'nañwtotani. Ura umunam qayēsiwhpuvehaqam inumi rohomhtotiqe nuy puhtsemoknaya.

⁹ Ura puma inumi hepya, piw inumi tuwantota, lōp sunat yahsañwuy añ itumalay aw taywiskahkañwo; noqw uma qa amún hinhtotini.

¹⁰ Paniqw òviy nu ephaqam qatsívaptsiwyuñqamuy amuhpe qahahlayhtiqe pañqawu: Puma yūmosa unañwpeq inuñaqw lahsiwyuñwa, pu puma haqe' itunatyay qa tuwi'yuñwa.

¹¹ Noqw òviy nu itsívutiqe pas òqalat pan lavayhti: Pay puma pas nawus soon haqam nāsuñwnayaniqey aw òkini. Ura pan pey'ta.

¹² Noqw òviy'ò itupkomu, uma nānami tunatyaltotini, taq nāp hisat sen hak God pas qátuhqat añqw lahse', qalomá'nañway akw God pēvewintini.

¹³ Uma nāqavo nāòkwhantani, nāt umuñem qénitniq'ò, taq sen umuñaqw haqawa qaanhtiput unatwiyat ahpiy a'nō unañwtini.

¹⁴ Ura itam Christ aw tūtuptsiwa. Nihqe kurs itam qa haqami nañ'eknaye', yūmosa itahtuptsiwniy añ hinwise', itam put amum sohsok hihta makiwyani.

¹⁵ Ura nu pañqawhq tutuvenit ep yan pey'ta: Kurs uma pu' tawat ep put tōnayāt nanapte' uma qa nāwuko'nañwtotani. Ura umunam inumi rohomhtoti. Noqw uma qa amún hinhtotini, yan'i.

¹⁶ Taq ura haqawat as nanaptat, put puhtsemoknaya, nikañw pay qa sohsoyam Moses amum Égypt añqw nõñakqam panhtoti.

¹⁷ Noqw ya hakim lōp sunat yahsañwuy añ put unañwmoknaya? Pay ima hakim piw qaanhtotiqe, qayēsiwhpuvehaqam súlawhti.

¹⁸ Noqw ya pam hakimuy amumi pas qa òwílvayhtiqe pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw òkiniqat pañqawu? Imuy añ qatuptsiwni'yuñqamuy amumii.

¹⁹ Noqw òviy pay hapi puma pas qa tuptsiwyaqe soon pañso yuñni.

4

¹ Noqw òviy'ò, itupkomu. Itam haqam nāsuñwnayaniqey aw òkininiqw itamuñem nāt geni. Nikañw itam tunatyaltotini, taq ka umuñaqw haqawa pañsoq qa pítuni.

² Pi lomatuawi pumuy amumi yuaatiwhqa piw itamumi yuaatiwa; noqw pay put lavayit akw puma qa moñwvastoti, pi puma as nanaptat qa tūtuptsiwa.

³ Pi itam añ tūtuptsiwaqam haqam nāsuñwnayaniqey aw òki, hin pam lavayhtiqat pan'i: Nu itsívutiqe pas pañqawu: Pay puma pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw òkini, nu kita. Pi pam pas nāp tūwaqatsit yayhniwhqat pepeq tumaltaqey yuku.

⁴ Oviypi ura pam háqe'wat tsañe'sikis talōñnit yanwat lavayhti: Pu God tsañe'sikis talōñnit ep sohsok tutmalay añqw nāsuñwna.

⁵ Nit pu yep piw nāt pañqawu: Pay puma pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw òkini, nu kita.

⁶Noq̄w pay haqawat pas nāt soon pañsoq aw qa ökini, pu imuy hakimuy amumi pam mohti yuaatiwhq puma qa tütuptsiwhqe öviy aw qa öki.

⁷Pu piw nāt pam suk̄w talönnit tuwantaqe, David ahpiy pañqawu: Pūu, kita, pay hísattiq’ö; pi ura pañqawu: Kurs uma pu’ talönnit ep put tönayat nanapte’, uma qa nāwuko’nañwtotani.

⁸Pi as Joshua pumuy nāsuñwnanaqw soon God put atsva piw nāt itamuy pañsoq ökiniqat tokiltoynaniqey pañqawni.

⁹Noq̄w öviy hapi God sinomuyatuy nāsuñwnayaniniqw amuñem nāt qeni.

¹⁰Pi nasuñwpiyat aw pákihqa piw öviy nāp hintsakpiy pahsavo hintsakñwu, God hintsakpiy panhtiqat pan’i.

¹¹Noq̄w öviy God itamuy haqam nāsuñwnayaniqat itamuñem qeni’taqw, itam pañsoq ökiniqey qanātusi’yuñwni; taq nāphisat sen uma haqawa pumuy amún qatuptsiwni’tē’, pañsoq qa pítuni.

¹²Pi God lavaiyat tayta, piw a’nö lay’ta. Pam sipwuvahpit an nan’ikage añ qalay’ta; nihqe hakiy unañwayat hikwsiyat añqw nāhoy tükuniqey öqalay’ta, piw hakiy öqawiyat öqayat añqw nāhoy tükuniqeyu. Pam hakiy tutnatyayat piw wuwniyat hímuniqat hakiy aw susmataqtañwu.

¹³Pi itam nawus God aw nātuhtuallyani, sohsok hihta navoti’taqat aw’i. Noq̄w sohsay himu yukiwtaqa put aw susmataq’a; qahimu put aw tupkiwta.

Jesus the Great High Priest

¹⁴Noq̄w itam itahtuptsiwniy ep hürs hoñni; pi God Tiat, Jesus Christ ömiqatsit aw pákihqe God awwat mohpeq moñw’iwta; nihqe pepeq itamuñem nāwakinma.

¹⁵Pi itamuy qaöqawi’yuñqw, itamuñem nāwakinmaqa sohsok mātisi’taqe itamuy ökwatuwa; pi pām pay itamun sohsok hihta añ unaheviwkañw, pay qa haqam qaanhti.

¹⁶Noq̄w öviy itam qamaqásneveq God moñw’atsvewayat aw ökini, nen itam pep núokwayat kwusuyani; pu itam sóonhtote’ núokwayat akw paañwniwyani.

5

¹Pi uma navoti’yuñqw, God Jew-sinmuy amuñaqw hakiy namorste’, put awwat mohpeq put moñwtaviñwu. Noq̄w pahsat pu pam sinmuy amuñem God aw okiwlawnwu; nihqe pumuy amuñem hom’oyiyamuy God aw nóañwu; piw qaanhtipuyamuy ep hihtuy qöyañwu.

²Nikañw pam pay pumuy amún sínonihqe öviy qa pasiwta; nihqe öviy pam tutavot qa navoti’yuñqamuy, piw put añqw lasyaqamuy ökwatuwniqey tuwi’ta.

³Pam sínonihqe nawus nāp qaanhtipuy ep hihtuy nīnañwu; pu pahsat sinmuy qaanhtipuyamuy ep piw amuñem hihta nīnañwu.

⁴Noq̄w soon hak God awwat nāmoñwtapñwu; nikañw God hapi hakiy moñwtapñwu; ura pam Aaron put aw tavi; pu put añkyaqamuy pīwu.

⁵Noq̄w öviy Christ God awwat mohpeq moñwtaviwhqe pay qa nāp nātsokana, nikañw pay God put naat pan put yukuna. Ura pam put aw pañqawu: Um hapi ítii, it tāwat ep nu Unaniwhti.

⁶Pay ura pi pam piw haqam pañqawu: Um hapi pas sūs God awwat moñwi, Melchisedec tuwiyat an’i.

⁷Ura Christ nāt tūwaqatsit ep qátuhqe, God aw okiw nāwaknaqe, a’nö pakkañw pas naokiwlawu, hakiy mokiwuy añqw put ayo táviniqey aw öqalat pasiwtaqat aw’i; noq̄w nāwakinpiat hu’waniwa, pam Nay aw tuqayvahsi’maqw öviy’o.

⁸Pay as pi pam God tíatnikañw hīhihta añ kānavotqe put aw tuqayvahsi’maniqey tuwi’va.

⁹Pu pam hin hintaniqey an yukiltiqe pep pu’ pam aw tūqayyuñqamuy sūs ayo óyaniqat pan Naat put enem yuku.

¹⁰ Pi God hapi put awwat mohpeq moñwtavi, Melchisedec tuwiyat an'i.

Warning against Falling Away

¹¹ Noqw itam as Melchisedec wūhak hin lavayhtotiniqw put pañqawniqw qatuvosi, uma qa ĩts nanaptañwuniqw ðviy'ò.

¹² Uma wūyavo Christ aw tuptsiwni'yuñwa, añwu as uma sinmuy tutuqaynayanikañwo, pay nāt hak pas God lavaiyat pas pu' pas umuy tutuqaynaniqat uma pepya. Uma titipostuy amunyuñqe pīhut-sa nānawakna; nihqe uma kurs hin hurut nōsiwhqat kātotini.

¹³ Pīhut-sa akw qátuhqa súantaqat qatsit, pu qasuantaqat qa mātsi'taqey antañwu; pi pam qaöqáwi'tañwunihqee.

¹⁴ Noqw pay tukwsiwyuñqam hurut nōsiwhqat soon qa kātotini, pi puma yūmosa put nōnovaqe hihta lolmatnihqat, pu qalolmatnihqat mātsi'yuñwa.

6

¹ Noqw itam hihta pay tutuqayyayey qa pūvut-sa yuaatotat, momi hóyokye' tukwsiwwisni. Itam pay itahhintsakpiy itamumi qahimuniwhitiqat añqw lasyaqe God qapēvewnaya.

² Pu itam pay kūyit akw tuvoylatiwhqat hihta tuawi'taqat nanapta; pu Hikwsi hakiy hin öqalmaqañwuqat itam pay navoti'yuñwa. Pu so'pum ahoy yesvaniqat hak itamuy pay tutuqayna. Pu God sohsokmuy itamuñem sūs hin yúkuniqat itam pay tuwi'vaya.

³ Noqw yahpiy pu' itam hihta akw öqawhtotaniqey putwatyani, kurs God pan itamuñem yuki'taniq'ö.

⁴ Pi uma sūs unañwtalawvaya, pu ðveqatsit añqw hihta kuwahtiput añqw yukuya, pu Qahováriwtaqat Hikwsit nuhtum makiwya,

⁵ Pu soñawnen God lavaiyat lolmat añqw yukuya, pu qatsit nātoniqat ep hīhihta öqalat añq'ö.

⁶ Nikañw kurs uma God pöhuyat añqw lasyaqw, kurs hak umuy God aw ahoy tsamvani. Soñawnen pi uma nankiwakw God Tiyat piw nahoylehtsit aw muayat, nuhtutpik put hamantoynayani.

⁷ Pi tutskwat aw qa sūs yokvaqw, pam mowaiwkañw, piw put tumalay'yuñqamuy amuñem hihta aniwnañwunihqa God unañwveniñwu.

⁸ Nikañw i' himu tsutskuy'yuñqa pu kūtay'yuñqa pay ayo yukiwñwu, nihqe pāpu pay maspiwniqe, ðviy taqtsokiwñwu.

⁹ Nikañwo, aw iunañwam itupkomu, nāmahin pi as nu yan hiñqawkañw qa pas pas umuy tuawi'ta, nikañw nu umuy qapēvewna, pi hak ayo yámakqey hin qátuñwuqat uma pan yēse.

¹⁰ Noqw God qa hihta ep qasuantaqe umuhtumalay soon qa tunatyawtani. Pi uma put aw unañway'yuñqe ðviy sinomuyatuy amumi unañwtavi'yuñwa, piw nāt amumi unañwtavi'wisa.

¹¹ Noqw uma yūmosa nānani unañway'yuñwuniqat nu okiw as nāwakna, nen uma umuh'ahsatiy sohsok ömahtotani, pu umuh'unañwvahsiy aw yórikyani.

¹² Ura hakim God awiniyat qapēvewnayaqe qa nañ'eknayay, pas antsa unañwvahsiy aw yórikya. Noqw pan piw uma qapēvewnayakahkañw qa nañ'eknayani.

God's Sure Promise

¹³ Pi ura God Abraham aw hihta pasiwnaqe kurs hakiy pas pávannihqat aw yankañw öqalat lavayhtiniqe nāp tuñwniy aw yankañw lavayhtiye,

¹⁴ Pañqawu: Pay nu pas nāp soon un' qa hahlayhtapne', öqawhtoynani, pu un' natkotoy-nani, kita.

¹⁵ Noqw ðviy pam qa yāvaiwkañw añ kuyvaqe put aw awinit aw yori.

¹⁶ Pi sino hakiy pávannihqat aw yankañw qaöwílvayhtiniqw pahsat pay puma lavaiy sohtapnayañwu.

¹⁷ Noq̄w òviy God itamuy paañwaniqey itamuy āawnaq̄e nāp natñwaniy aw yankañw qaöwilverayhti. Noq̄w òviy pam tunatyay pas soon qa alòntaniqat itam navoti'yuñwni.

¹⁸ Pam awiniy, piw lavayiy soon alòntani, pu pas soon atsátani; noq̄w òviy itam put aw taqa'nañwtotiqe watqaqam wūkoq unañwtote' God hin itamuy āawnaq̄ey pan itamuy ayo óyaniqat itam navoti'yuñwa.

¹⁹ It yan unañwvahsit itam pasiwyuñwa, pu put aw yankahkañw itam hūrs hoñni; pi pam pas qa hinwat hinhtiñwu. Christ hapi aw itam yanyuñwa, hakiy òveqatsit ep qátuhqat aw'i.

²⁰ Pam itamuhsavo pañsoq pákihq̄e, itamuñem Nay aw naokiwlawu. Pi pam Melchisedec tuwiyat ahpiy God awwat susmohpeq sūs moñwtaviwa.

7

The Priest Melchizedek

¹ Pi i' hapi hak Melchisedec Salem ep moñwi, pas Sus'oveq̄nihqat God awwat wimmoñwi. Ura pam Abraham ahsawvage, aw òqala, pam momñwituy haqam súlawhtiqat añqw ahoy pitutoq'ò.

² Noq̄w Abraham sohsok hihta sun pakwút-sikivo oyiwyuñqat añqw sūkw oyiwhqat put maqa. (Melchisedec tuñwniyat namtòkiwhq̄e moñwi súan hinmaqa i'nihq̄e pam'i; nīkañw pay pam piw Salem ep móñw'iwtaq̄e òviy moñwi kwakwhat unañway'taqa yan tūnwantiwa, pi Salem kwakwhat qatsi i'nihq̄e pam'i.)

³ Hak náatnihqat, pu yúatnihqat qa haq̄e' pey'ta, pu hakim put kwámatnihqam qa navotiwta, sen tímatnihqam qa navotiwta. Pam hisat tihtiwhtiqat, pu hisat mokqat pam qa pey'ta. Pam yan God Tiyat an yukiwta; pam yūmosa God awwat moñw'iwta.)

⁴ Meh, i' hak pas pavan a'nò hímuu. Ura Abraham itahwu'ya hakimuy momñwituy kíq̄otaq̄e pumuy poswa; nihq̄e tukwhaniy pakwút-sikivo oyahtaq̄e, sūkw oyiwhqat Melchisedec aw noa.

⁵ Noq̄w Moses pan tutaptaq̄w, imuy Jew-sinmuy amuñaq̄w God awwat momñwit, Levit ahpiyvimat pan tuwi'yuñwa. Puma sinomuy amuñaq̄w hihta pakwút-sikivo oyiwyuñqat añqw sūkw oyiwhqat òmalalwañwu, nāmahin pi as puma sinomuy amún Abraham tímatu.

⁶ Noq̄w Melchisedec as qa Levit-sinomuy amuhpiynikañw, Abraham añqw put òmahtat, pu Abraham òqala, pay pi ura God Abraham òqalaniqey āawna.

⁷ Noq̄w itam navoti'yuñqw, hak pavansino hapi sòqavuñwsinot òqalaniñwu.

⁸ Noq̄w ima Levit ahpiyvimat sinomuy amuñaq̄w sivit òmahtotaqam pay soa; noq̄w pay i' Melchisedec itanay Abraham añqw put òmahtaqa pam mokqat i' qa haqam tutuvenit añ pey'ta.

⁹ Pu as nu piw pañqawniqw i' Levi sivit òmalawhqa soñawnen Abraham ahpiy put pan oyiwtaqat Melchisedec aw mātavi.

¹⁰ Ispi Melchisedec Abraham ahsawvaq̄w, soñawnen pam Levit qeniyat ep wunu, òviy pi Levi put ahpiyviyniq'ò.

¹¹ Ima Jew-sinom God awwat momñwituy, Levit ahpiyvimuyatuy amuhpiy tutavot makiwya. Noq̄w pay pumuy tumalaam qa pasiwtaq̄w, òviy nawus God sukwat moñwtavi-it Jesus Christ. Pam hapi qa Aaron ahpiy'o, nīkañw pam Melchisedec an moñwtaviwa, God ahpiy'o.

¹² Noq̄w ason God hakiy Judat ahpiyviyat moñwtave', nawus pahsat pam tutavot alòntani.

¹³⁻¹⁴ Pi itam navoti'yuñqw, Jesus qa Levit ahpiynit, Judat ahpiy'o. Puma hapi as qa wimmoñwnamorstiwya; pu Moses qa pumuy put tumalmaqa.

Another Priest, like Melchizedek

¹⁵ Pu nāt pas i' piw susmataq'a: Pas hapi Christ Melchisedec antaqa God awwat moñwtaviwa.

¹⁶ Pam nāitniwniqat tutavot qa put ahpiynit, pas qatsit qaso'taqat öqalayay ahpiy put aw taviwa.

¹⁷ Pi pam put pan lalvaya: Um hapi Melchisedec tuwiyat an pas sūs God awwat moñw'iwta.

¹⁸ Suyan pi mohti hin tutaptiwhqa qa öqalanıq, pu qa apitiqe öviy ayo yukiwa.

¹⁹ Pi pam pep hin tutavo qa hakiy pas suyan hin hintaniqat antsana; noqw pay tutavo ayo yukiwhq, itam pu' hapi hihta pas pavan nukñwat aw yanyuñwa, it Jesus aw'i; nihqe put hapi ahpiy itam God aw ökiwta.

²⁰ Meh, God Jesus put awwat moñw'tapqe pas pavan put aw lavayvasiwna.

²¹ Ura pam hisat Aaron ahpiyvituy moñw'oyhqe, qa hihta pumuy amumi pas suyan pasiwna. Nikañw pam Jesus moñw'tapqe, put aw pasiwnaqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa hapi pas öqalat lavayhtiye soon alöntani; nihqe pam ūmi yan lavayhti: Um hapi pas Melchisedec tuwiyat anwat God awwat pas sūs moñwtaviwa.

²² Noqw öviy God itamumi hihta nukñwat pasiwnaqw, Christ pas nāp put aw antsantani.

²³ Pu pay pas pi antsa Aaron ahpiyvit kaysiwhqam God awwat moñw'iwyuñwa, pi himuwa mōke', pañso pahsavoniñwuniqw öviy'o.

²⁴ Noqw Christ hapi pas sutsep qátuhqe, öviy qa nahlakñwuqat God awwat moñwqenit makiway'ta.

²⁵ Pantaqw hapi öviy pam put añ God aw ökiwtaqamuy pas sūs ayo óyanıqey aw öqalat pasiwta, suyan pi sutsep qátukañw, amuñem lavayi'manıqey öviy'o.

²⁶ Pi pantaqa God awwat susmohpeq moñwi súitamuhpee, qahováriwtaqa, qa nukpana, qa hihta akw hintaqa, qaanhinwisqamuy amuñaqw lahsiwtaqa, pas öveqatsit yupqövaqe pákihqa.

²⁷ God awwat momñwit pi nāqavo put aw hihtuy qöyantotañwu, mohti nanāp qaanhtipuy epnit, añk pu sinmuy qaanhtipuyamuy ep'e. Noqw Christ pi qa pumuy amún hinhtıqey, sūs nātavi.

²⁸ Tutavo pi pay sinmuy qa pasiwyuñqamuy God awwat moñw'tañalawu. Noqw pay God tutavot ayo yúkuhqe, öqalvasiwnit akw pas nāp Tiy pas suyan pasiwtaqat put aw sūs pana.

8

Jesus Our High Priest

¹ Pu' hapi nu pas pávannihqat lavayhtini: Jesus hin hintanıqey pasiwtaqa itamuñem God awwat moñwtaviwa; nihqe öveqatsit ep Kaptsitiwhqat moñw'atsvewayat putvaqewat qatuptu.

² Pam God kīyat ep yeyespit pas āantsawat ep tumalay'ta, God kīyat pas antsanihqat ep'e. Tutuyqawhqa pas nāp hapi put kīhut kīta, qa sino.

³ Pi God awwat moñw'iwtaqa hihta kuwahtiput put aw öoynıqey pu aw hihtuy qöyantanıqey ep pan taviwñwu; noqw öviy Christ hapi pas pay soon tuwat hihta qa tāvini.

⁴ Pi as pam tūwaqatsit ep hinnume', soon God awwat mónwini, pi God awwat momñwit hihta kuwahtiput nāt öoyhtiwiwa, tutavot an'i.

⁵ Ima pi God kīyat pas antsanihqat öveqatsit epnihqat qa pan tumalay'yuñwa, soñawnen pi pam öveqatsit kihsiwniyat anta; pi God kīyat tūwaqatsit epnihqa pas antsanihqat tuawi'ta. Ura Moses haqam God enem hintsatskiwhqat mötsápkıt wunuptsinanıqw, God put aw pañqawu: Nu tükwit epeq ūmi hin mātaknaqw, um pan sohsok hihta yúkuni, aw kita.

⁶ Ura Aaron ahpiyvit namivasiwnit pas nukñwat añ hintsak-wisa, pam pi God tutavot aw tönaniwtañwu; noqw tis pi Christ hapi namivasiwnit put epnihqe pas pavan nukñwat añ hintsakñwu, ispi pam God awiniyat aw tönaniwtañwuniq'ö.

⁷ Noqw pay mohtiwat pasiwni qa pasiwta; pay as pam qa pantaniqw soon pas piw nāt ańk himuwani.

⁸ Noqw pi God put aw hihta qa pasiwtaqat túwahqe pańqawu: Meh, pay hapi nāt aw pítuni, kita Tutuyqawhqa; noqw ep pu' nu Israel-sinmuy-nikańw pu Judah-sinmuy amumi pūhut pasiwnani,

⁹ Ura nu námuyatuy amumi hin pasiwnagey qa pan'i. Ura nu hisat pumuy māyamuy űuy'kańw, tutskwat Egypt ańqw pumuy ipwat, amumi hihta pasiwna. Noqw pay puma ivasiwniy ań qa yūmosa hinwisq, ōviy nu pumuy amumi qa unañwtavi, kita Tutuyqawhqa.

¹⁰ Noqw pep pu' atsve nu Israel-sinmuy amumi yan pasiwnani, kita Tutuyqawhqa: Nu ilavayiy pumuy wuwniyamuy aw tańatani, pu nu sońawnen itutavoy unañwayamuy ań pēnani; noqw nu pumuy Tutuyqawhqaamni; noqw puma isinomni.

¹¹ Pu soon hak sinosńway, sen tupkoy tutuqayne' aw pańqawni: Um Tutuyqawhqaqat tuwi'tani, kitani; pi sohsoyam nuy tuwi'yuńwniq'ō, sushin'ewakw-nikańw pu suspavan-nihqat aqw pahsavoo,

¹² Pi nu pumuy qaanhtipuyamuy ep ōkwatuwi'taniqee, pu qaanhintsakpiyamuy, pu nukpanhtuwiyamuy nu soon pāpu u'ni'tani.

¹³ Noqw pam pumuy amumi pūhut pasiwnaniqey pańqawhq, suyan pi mohti pasiwni putniqw pay hin'ewayhti. Noqw himu hin'ewayhtiqa, pu hisattiqa pi pāpu pay súlawhtińwu.

9

Earthly and Heavenly Worship

¹ Ura God Israel-sinmuy amumi pasiwnage, hin put eńem hintsatskaniqat amumi tutapta. Noqw ōviy puma put eńem mōtsápkít pas āantsawat wunuptsinaya.

² Noqw ura mōtsápkít ihpovewat ep wihqōhi wunu, pu nōnōspi; noqw put ep nōva pońaiwta; pam yeyespi ura pas Aantsawa yan túńwantiwa.

³ Noqw pu ura mōtsáp'uhstist yupqōymiq piw yeyespi Susqahovariwtaqa yan túńwantiwa.

⁴ Pep ura sikavalasivat ańqw tataqtsokpi qātsi, noqw pu pasiwnit ep tatańpi, sikavalasivat akw ahsupoq nōmiwtaqa; noqw ura put ahsonve sívut ańqw mēna tańawtaqa pakiwta; pam sívu sikavalasivat ańqw yukiwta; pu ura Aaron murikhoat tsíyakqa piw ep pakiwta, noqw pu ura owavutsqat ań pasiwni pey'taqa.

⁵ Noqw ima hihtu Cherubim God lolmat tālawńwayat akw nōmiwtaqam tatańpit atsveni-hqat nākwapni'ta; noqw ura tatańpit nākwapniat núokwavihka yan túńwantiwa. Noqw pay itam kurs hin yep put pas hin hintaqat pasiwtaqat yuaatotani.

⁶ Noqw i' yantaqa pās panwat yukiltiqw, ima God awwat momńwit pay sutsep ihpove yeyespit aw yuńte', God eńem himu hintsatskiwhqat hintsatskańwu.

⁷ Nikańw yūmowat pay i' God awwat pas mohpeq mońwi pas nāla ańsakis yahsańwuy ep sūs pákińwu, pas uńwat yankańw-saa; nen put nēńem God aw mātapńwu, pu sinmuy ōwihiniwhtipuyamuy ep'e.

⁸ Noqw Qahováriwtaqa Hikwsi it akw itamuy it tutuqayna: Nāt mohtiwat kíhut wunuqw, pas susqahovariwuy yeyespit aw nāt uhtsiwta.

⁹ Noqw pep hintsakpi yep qatsit tuawi'ta. Puma pi God aw híhihta kuwahtiput ōoyya; piw put eńem hihtuy qōyantota. Noqw nāmahin pi as hak pantsakq, pam pantaqa kurs hin put unañwayat ańqw qaanhtipuyat ayo hōnani.

¹⁰ Pi pam tutavo hihta suovaamnihqat-sa yuaatańwu-puma hihta nōńsaniqata, pu hihta híhikwyaniqata, pu hin napwatotaniqata. Noqw pam tutavo pay hāk híhkay'ta, hisat pam súlawhtiniqey aw pahsavoo.

11-12 Noq̄w pay God itamumi hihta lolmat pasiwnaq̄w, Christ itamuñem God awwat moñwiniqe òviy wunuptu; nihqe soñawnen mötsápk̄it añ kuyvaqe sūs haqam susqa-hováriwhput aw pañso paki. Pam mötsápk̄i hin hintaniqey pasiwtaqe, mohtiwat epnihqe pas pavan nukñwa, òviy pi pam qa tūwaqatsit ep wunu, piw qa sinmuy māyamuy ahpiy yukiwa. Noq̄w Christ nāp uñway yankañw pañso paki, hīhihtuy uñwáyamuy qa put yankañwo, sen kapīrat uñwáyata, sen wakashoyat uñwáyata. Pam pañso pákihqe itamuy sūs qenivo oya.

13 Ura mohti pasiwni yan yukuq̄w kurs haqawa hihta akw tuyoy'ewayhtiq̄w, God awwat moñwi wākasit uñwáyat, sen kapīrat uñwáyat akw put mahkwañwu. Pu piw pam wakasmanat taqtsokiwhqat qōtsviyat kūyit akw namiq̄wriwtaqat akw put mahkwañwu.

14 Noq̄w kurs pam pantaqa hakiy tuyoy'ewakwnihqat kwañw'ewakwtaniqey aw òqalay'taq̄w, Christ pas nāp uñwáat tis pi òviy kurs hin itah'unañway qa kwañw'ewakwtani, ispi pam Hikwsit sūtsepnihqat añ God aw nātapqe itamuñem mokq'ò. Noq̄w pi itam kwañw'ewayhtotiqe soon pāpu hisat hin yesqey pan yesni; nikañw itam God sutsep qátuhqat eñem apiiwyuñwni.

15 Yantaq̄w hapi òviy pam puhuvasiwnit God-nikañw pu sinmuy amuhtsave hintsaki. Ura ima hakim mohti pasiwnit aw yanyuñqam tutavot ep qaanhtoti. Noq̄w pay Christ mokqe mohti pasiwnit añq̄w pumuy mātavi; nihqe sohsokmuy wānwayniwyaqamuy amuñem qenit yukuq̄w, God amumi hin āawnaq̄w, puma makiwyaqe sutsep himuy'yuñwni.

16 Noq̄w itam navoti'yuñq̄w, haqam hakiy ahkwayñap himu hin hintaniqa yukiwtaq̄w, pay kurs pi hin pan put yuki'taqa qa mokq, pam aw antañwu.

17 Pi hin hintaniqa yuki sinot mokq, pep pu' hihkay'tañwu; qa pantaq̄w pay nāt put pasiwnaqa qatuq̄w, pam qa òqalaniñwu.

18 Noq̄w òviy pay piw i' mohti pasiwni pas úñwat-sa akw pan yukilti.

19 Noq̄w òviy ura Moses tutavot eq hin ayatiwyaqat sohsokmuy sinmuy āawnat, pahsat pu pam wakasmamñatuy pu kakapirstuy uñwáyamuy kūyit enañ kuyhta; nit palaphòt-nikañw pu hihta tūsaqat hyssop akw pam tutuvenit-nikañw pu sohsokmuy sinmuy put akw mahkwa;

20 Nihqe pañqawu: It uñwat akw hapi God umumi pasiwna.

21 Pu pam piw òviy pan God eñem mötsápk̄it uñwat akw mahkwa, pu pep hīhihta akw hintsatskiwhqat sohsok piwu.

22 Pu pay pas ka pēp sohsoy himu uñwat akw powaiwtaniqat pan yukiwta; pu uñwat qa munvaniwhq, pay qaanhtipu pas soon ayo yukiwni.

Christ's Sacrifice Takes Away Sins

23 Noq̄w òviy hapi pay himu tūwaqatsit epnihqa kurs hin qa hihtuy uñwáyamuy akw kwañw'ewayhtiwni, pam pi òveqatsit epnihqat tuawi'taqee. Nikañw pay himu òveqatsit epnihqa hakiy uñwáyat hihtuy uñwáyamuy epnihqe pas pavan nukñwat kurs hin qa kwañw'ewayhtiwni, it Christ pas nāp uñwáyat akw'a.

24 Pi pam haqam kihut pas āantsawat sinot māyat akw yukiwtaqat qa pañso paki, pas antsanihqat tuawi'taqat aw'i; pam qa pañsonit pas hapi òmiqatsit aw paki, pāpu pas God atpipo itamuñem mātaqtiniqe òviy'ò.

25 Piw soon pas pam piép nātapmantani, God awwat mohpeq moñwi añsakis yahsañwuy ep pay hihtuy uñwáyamuy yankañw pañso pákiñwuqat pan'i.

26 Pi as kurs pantaq̄w, soon pam tūwaqatsit yayhniwhqat pahpiy qa piép kānavotmantani; noq̄w pi yepehaq pam so'ñwaveq sūs mātaktiqe, pas nāp nātapqe, sinmuy qaanhtipuyamuy ayo yuku.

27 Noq̄w pay hapi sinom sūs so'niqat pan amuñem yukiwta. Noq̄w atsva pu' God pumuy amuñem hinwat yúkuni.

²⁸ Noqw òviy hapi Christ pay sūs taviwa, kaysiwhqamuy amuñem qaanhtipuyamuy nahpe haqami hintsakniqe òviy'ò; nihqe pam nāt piw mātaqtini, qaanhtiput ayo yúkuniqe qa òviyñit, put aw tunatyawyuñqamuy ayo óyaniqe òviy'ò.

10

¹ Pi pep hin tutavo kihsit an hihta lolmat nātoniqat tuawi'ta; pam qa pas pas antsa pam'i; kurs pi hin pep hihtuy qóyantiwyaqamuy ańsakis yahsańwuy añ yūmosa pantsaki-whqa pańso òkiwtaqamuy sūs lolmatani.

² Pi as pantaniqw ya pam qa pańso pay yukiwatani. Ispi pep okiwlalwaqam sūs powatote', soon pāpu hīhihta qaanhtiput unańwpeq sunvoti'yuñwni.

³ Noqw pi pep put pantsakiwhqat ep ańsakis yahsańwuy ep qaanhtipu ahoy u'naniwñwu,

⁴ Ispi soon wakastahtaqtuy pu kakapirstuy unwáam qaanhtiput haqami hintsanniq'ò.

⁵ Paniqw hapi òviy Christ tūwaqatsit aw pitutoqe pańqawu: Um hihtuy qóyantiwyaqamuy-nikańw pu ūmi òoywaqat qa tuńlay'ta; nihqe um inuñem tokot na'sasta.

⁶ Um hihta ūmi tataqtsokwaqat pu qaanhtiput ep ūmi himu òoywaqat ep qa nāhahlaytapna.

⁷ Pahsat pu nu pańqawu: Meh, God, nu hapi uhtunatyay hinhtiniqey òviy pitu; pay ura tutuvenit mupipitaqat ep nuy pan pēniwta.

⁸ Ura pam mohti pańqawu: Um hihtuy tutavot an qóyantiwyaqamuy-nikańw pu ūmi òoywaqat qa tuńlay'ta; um hakiy qaanhtipuyat ep ūmi hihtuy tataqtsokwaqat ep qa nāhahlaytapna.

⁹ Pam pan lavayhtiqe pep pu' piw pańqawu: Meh God, nu hapi uhtunatyay hinhtiniqe òviy pitu. Pam kítahqe mohtiwat ayo qenitat, ańknihqat wunuptsina.

¹⁰ Noqw òviy God tunatyayat ahpiy itam put eñem sutsvo oyiwya, Christ itamuñem tokoy sūs táviq'ò.

¹¹ Ura God awwat momñwit nāqavo put kiyat ep honkahkańw hihta hintsatskańwu; pu pay nāt piw God eñem hihtuy qóyantotańwu, soon pi puma qaanhtiput haqami hintsanyaniq'ò.

¹² Noqw pay Christ tuwat sinmuy qaanhtipuyamuy ep sūs nātapqe, pep pu' pam God putvaqəwat qatuptu;

¹³ Nihqe pahpiy put tuwqamat put aw maqaptsi'yuñwniqat pam nuhtay'ta.

¹⁴ Pi pam pas sūs nātapqe God eñem sutsvo oyiwyuñqamuy pās hin hinyuñwniqat pan sūs yuku.

¹⁵ Pi Qahováriwtaqa Hikwsi piw pas nāp put pantaqat itamuy āawna; òviy pi ura as pay mohti pańqawu:

¹⁶ It atsva pu' nu yan amumi pasiwnani, kita Tutuyqawhqa: Nu unańwayamuy añ ilavayiy tańatani, pu nu wuwniyamuy añ itutavoy pēnani.

¹⁷ Pu nu pumuy qaanhtipuyamuy-nikańw pu nukpantuwiyamuy pāpu qa u'ni'tani, kita.

¹⁸ Noqw God hakiy qaanhtipuyat put ańqw yukuw, pep pāpu qaanhtiput ep himu nīniwhqa sūlawni.

Let Us Come Near to God

¹⁹ Yanta hapi, itupkomu; noqw òviy itam Jesus unwáyat aw yankahkańw qa tuh-tuskahkańw haqam susqahovariwhput aw yuñniniqw itamuñem qeni.

²⁰ Pi Jesus Christ pas nāp tokoy ahpiy soñawnen itamuñem pōhut taytaqat yuku; noqw put tokoyat mōtsáp'uhtsit antaqat añ itam God aw yuńta.

²¹ Pi Christ itamuy God tímuyatuy amuñem put awwat mohpeq mońw'iwtagey ep wunu.

22 Noq̄w ōviy itam suan unañway'kahkañw, qa hin pēvewnayakahkañw, God aw tuptsiwni'kahkañw put aw ōkini, itah'unañway Christ unwáyat akw pāhomiyuñqat navoti'kahkañwo, hakiy kūyit akw tokoy pāhomhqat pan'i.

23 Pas itam qa wiwsiyakahkañw God aw tuptsiwni'yuñqey qa qe'totini. Pi i' hak hin hintaniqat lavayhtiqa pas soon qa āantsani.

24 Pu itam hin nānami unañway'yuñwniqey pu lolmat hintsatskaniqey nāu'nañwnayani.

25 Itam sūvo tsotsvalyaniqey qa qe'totini, haqawatuy amun'i; itam qa pumuy amún hinwist nāu'nantoynayani, tis ōviy'o, talōñnit aw pitutoq̄w itam navoti'yuñqee.

26 Ispi itam as hihta pas suyan pantaqat nanaptakañw, tuwat nāp itahtunatyay añ hinwise' qaanhtotiqw, pay ahpiy pas qa himu haqam pāpu itahqaanhtipuy ep nīniwni.

27 Pánis-sa hak pan hintsakqa navoti'taqw, God sinmuy sohsokmuy amuñem hinwat yukune', tuwqamuy amuhpewi itsívuy mahtakne', qōhit akw pumuy hovalani. Noq̄w hak it navoti'te', tsawiniwkañw maqaptsi'tañwu.

28 Ura pi hak Moses tutavoyat qa kaptsi'taqw, hakim lōyōm sen pahyom put navoti'yuñqam pan lavayhtotiqw, momñwit put qa ōkwatutwat nīnayañwu.

29 Noq̄w hak God Tiyat pēvewnaqa hin tis pas pavan nuhtsel'ewakw sivihpit hihkay'vani. Pam pi Qahováriwtaqat Hikwsit God núokwayat hakiy aw nóahqat qahihtata, piw Christ unwáyat aw wukukuyku, nāmahin pi as God put unwat akw put aw pasiwnat, nēnem put sutsvo tavi.

30 Pi itam God yan hiñqawhqat tuwi'yuñwa: Ason nu hapi hakiy eñem nāoyni; ason nu hihta ep hakiy aw ahoytamantani, kita Tutuyqawhqa; pu piw yanwata: Tutuyqawhqa sinomuy hin yukunani.

31 Pi pas God qátuhqat mapqōlmiq posnaniq̄w, pam nuhtsel'eway'o.

32 Nikañw pay kurs uma umuhhisatqatsiy añ wūwayani. Ura umuh'unañway tālawvaq̄w, uma qaan'ewakw hihta añ kānanvotyakahkañw añ kūkuyva.

33 Umuñaqw haqawat sinmuy amutpik kānanvotyā, piw okiwhinyuñwa; noq̄w umuh-suñwamuy pan okiwsahsanyaq̄w, uma pumuy amumum kānanvotyā.

34 Oviy pi ura uma sivihpit añ tañawtaqamuy ōkwatutwa; pu hihta umuhhimuy hov-alayaq̄w, uma put ep qa hin unañwtoti, suyan pi uma ōveqatsit ep hihta pavan nukñwa, pu pas qa hinhtiñwuqat himuy'yuñqey navoti'yuñqey ōviy'o.

35 Oviy uma umuhqapevewniy qa añq̄w lasyani. Pi kurs uma yūmosa put añ hinwise', hihta a'nō hihkay'taqat ōmahtotani.

36 Pay uma kurs hin sohsok hihta añ qa nakwhani'yuñwni; nen uma God tunatyayat añ hinwisq, pam umuy hin āawnaqat uma put makiwyani.

37 Pay nāt hihsavoniq̄w i' hak pítuniqa soon qa añq̄wni, nen soon sōwuni.

38 Noq̄w i' hapi súantaqa qapēvewniy akw qatsit tuwani; nikañw kurs hakiy pay ahoy tu'qaltiqw, soon nu put ep hahlayni.

39 Noq̄w pay itam añ hakimuy tuptsiwnit añq̄w ahoy tu'qaltotiqe ayo maspiwhqamuy qa amunyuñwa. Pi itam hapi tuptsiwnit añ ahsupoq hinwisq, itahhikwsi ayo yámakni.

11

Faith

1 Itam qapēvewnit akw hihta itahñöyiy aw yórikyaniqey navoti'yuñwa, pu put ahpiy hihta qa mātakqat pas suyan māmatsya.

2 Pi hisatsinom qapēvewniy ahpiy lomayuaatiwya.

3 Itam qapēvewnayaqey aw tutwaq̄w kurs tūwaqatsi God lavayiyat akw yukilti; noq̄w ōviy himu yañ mātakyaqa pay hihta mātakyaqat qa put añq̄w yukilti.

⁴ Ura Abel qapēvewnaqe Cain epnihqe pavan nukñwat God aw hihta tavi; nihqe put ahpiy pay kurs pam súantaqey panwat mātakti; God put kuwahtipuyat ömahtaqey akw put pañqawu; noqw pay as Abel mokpu-nikañw nāt put tuawi'ta.

⁵ Ura Enoch qapēvewnaqe mokiwuy añqw qa yuku, nikañw ömiqatsit aw nahlakiwa. Nihqe pam qa nātuwiwa, God pañsoq put nahlaknaqw öviy'o. Pi pam nāt qa nahlakniwht, pam aw lomanavotniwta, pam God unañwve hinmaqe öviy'o.

⁶ Noqw pay hak qa tuptsiwe' kurs hin God unañwveni; pi God awnihqa pay pam pas suyan qátuhqe put hepnumyaqamuy kuwahtiput máqañwuqat kurs hin qa tuptsiwñitani.

⁷ God nāt hihta qe'yaqat añwu pay Noah āawnaqw, pam qapēvewnaqe put kaptsita; nihqe pākihut maskataqe timuy ayo nõñakna. Put hapi akw pam yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qalomáhinwisqat mahtakna; noqw pam súantaniqat God yan put lavayhti, hak God aw tuptsiwhqa hin súantaqat pan'i.

⁸ Ura God Abraham wáñwayhqe, put haqam tutskwat ason makiwniqey aqwniqat aw tutapta. Noqw öviy pam qapēvewnaqe God aw tuqayvastaqe nāp tutskwat añqw nakwsu, haqaminihqey qa navoti'kañwo.

⁹ Ura pam qapēvewnaqe haqam tutskwat aw awiniwtaqat qa ep sínonihqey pan hinnuma; ura pam mötsápkit añ ki'tinuma. Noqw ura Isaac-niqw pu Jacob puma piw put an hinnuma; ura God pumuy tutskwat máqaniqey piw āawnaq'ö.

¹⁰ Abraham pi wuhkokitsokit huruwunuhqat God ahpiy yayhniwhqat piw yukihqat aw tayma.

¹¹ Ura God Sarah Abraham nõmayat ti'vaniqat put aw pañqawu. Noqw pam put hinhtiniqat qapēvewnaqe nõ'yiltiqe tsākw tavi, nāmahin pi as pam pāpu pas añ ruh-pakiwkañwo.

¹² Paniqw hapi öviy i' hak pay mokput antaqat ahpiy tokpelat añhqe sötuy amún qaan'ewakw hintaqam aniwhti, pu pātuwaqatsit qalavaqe tūwat soon hak pohtoylaniqat pan'i.

¹³ Ima sohsoyam qapēvewnayakahkañw qatsiy kūkuyva, himu amumi awiniwtaqat qa ep ökit'a, pay pánis-sa yāvoq put tutwaqee; nihqe pas suyan put pantaqat pās nātuptsiwnaya, nihqe ömahtota, pay puma qa pep tūwaqatsit ep sínomnikañw pay pañqe hāk hinnumyaqey pañqaqwa.

¹⁴ Pi pan lavayi'yuñqam súyan pi haqam kiy hepnumya.

¹⁵ Kurs pi hin as puma haqaqw nõñakqey aqwhaqami tunatyawyuñwe', qa hisat pay ahoy aqwe' qenitutwani.

¹⁶ Noqw puma hapi haqam pas nukñwat qatsit öveqatsit añqwnihqat tunatyawyuñwa. Paniqw hapi öviy God pumuy Tutuyqawhqaamnihqey pan túñwantiwniqey suhta'ewa, pam pumuy amuñem wuhkokitsokit na'sastaqe öviy'o.

¹⁷ God Abraham aw tuwantaqw, pam qapēvewnaqe Isaac God aw tavi, nihqe i' hak tiy put aw awinit pasiwtaqa pas sūkw tiy kuwahti.

¹⁸ Ura God put aw pañqawu: Ason Isaac timat uhsinomni, yan'i.

¹⁹ Pay kurs pi hin God put ahoy tātaynaniqey qa panhtiniqat pam wūwa nāmahinpi as mokni; noqw öviy pañqawniqw pay soñawnen pi pam pañqw put kwusu.

²⁰ Ura Isaac qapēvewnaqe timuy Jacob-nikañw pu Esaut pumuy nāt hihta hintaniqat ep pumuy öqala.

²¹ Jacob qapēvewnaqe ura mokiwuy aqw hayiñwnaqe, Joseph tímuyatuy löqmuy öqala, nihqe natöñpiy akw moto'kañw God aw okiwlawu.

²² Joseph qapēvewnaqe qatsíso'ñwamiq pítuhqe, Israel tímuyatuy haqamiyaniqat mahtsikna; nihqe öqayat hin hinhtotiniqat pās tutapta.

²³ Moses tihtiwhq, naat-niqw pu yuat puma God qapēvewnaqe payhkomuy mūmuyawhtuy añ put tupki'ta, yaw pam sūhimuniqw öviy'o, puma moñwit hin yukiyat qa

mamqasqee.

²⁴ Moses wuñwqe qapēvevnaqe Pharaoh tiyat mānat tīatnihqey pan tūñwantiwñiqey qa nāwakna.

²⁵ Tatam pay God sinomuyatuy amumum hīhihta añ kānanvotñiqey namorsta, qaantaqat hahlayhpit ep hihsavo hahlayñiqey epñihqee,

²⁶ Christ tutukpanhqatsiat Egypt epeq hīhihta nūnukñwat epñihqee pas pāvannihqat pan aw wūwaqee, pi pam pan put tunatyat ep hihta akw tayawinpit pas antsay'taqe ōviy'o.

²⁷ Pam qapēvevnaqe ōviy Egypt-tutskwat tatamhta, moñwit itsívuyat qa mamqast'a; pas pam hakiy qataymataqpuvanihqat tuway'taqe pan hihta añ kuyta.

²⁸ Pam qapēvevnaqe mañat unwáyat hōtsíwat ōvaqe pu ánan'ik wiwtsi, piw mañat sikwit tuhpet nōsa; noqw ōviy motihtiwyaqamuy tōtimuy qōyatoqa qa pumuy amumi may'tat, amutsva yūmosa ahpiy'o.

²⁹ Ura Israel-sinom qapēvevnayaqe Palavatuphat añqe' tutskwat lakput añ ayo nōña; noqw as Egypt añqw sinom put tuwantotat, paōysoa.

³⁰ Israel-sinom qapēvevnayaqe tsañe'sikis tālat añ Jericho-kitsókit qōqōnyaqw, ép kihut tuhkwaat sapumhti.

³¹ Noqw ura tokoy huhyaqqa, Rahab, qapēvevnaqe qatuptsiwñi'yunqamuy amumum qa súlawhti, pi hakim kitsókimi nanauyve pohtamaqam put aw pituqw, pam pumuy amumi unañwtaqee.

³² Noqw ya sen nu nāto piw hiñqawni? Pi nu haqawatuy tuawi'taniqw soon añ tuwaniy imuy amuptsiwtani: Gideon, pu Barak, pu Samson, pu Jephthah, pu David pīwu, pu Samuel, pu God lavay'aymuyatuyu.

³³ Ima qapēvevñit ahpiy haqe' momñwituy sinomuyatuy áñwutota; súan yēsiwñiqat aniwnaya; hihta awiniwyunqat ep ōki; pu wukotohohtuy moayamuy útatota;

³⁴ Uwiñwuy a'nō mukiyat tōkaya; sipwuvahpit qalayt añqw ayo ipwaniwya; qa ōqawi'kahkañw a'nō hoñvitoti; nānaywaqe a'nō ōqaltoti; tuwqamuy taq'oyiyamuy tat-slakna.

³⁵ Momoyam timuy so'qe ahoy tātayyaqw amumi yórikya. Pētu mātaviwyaniqey qa nānakwhaqe, hihta qaan'ewakw añ okiwsaniwya; puma hisat ahoy yesvaniwñiqat epeq pavan nukñwat qatsit aw-sa taywisqe ōviy'o.

³⁶ Pu pētu amumi qaan'ewakw tututsiwy, pu wuvahtinumya; hikis pas sómiwya, pu sivikiva tañatiwya.

³⁷ Puma tatatupniwya; siyarat akw nāhoy tutkitiwya; unaheviwya; sipwuvahpit akw qōyantiwya; okiw kanelvuhkat, pu kapirsvuhkat yuwsí'kahkañw añqe' hinnumya; hihta nāstayakahkañwo; hihta akw okiwhinyunqee kānanapta.

³⁸ Yep qatsi pumuy qa hihkay'ta, puma okiw haqe' qayēsiwhpuve hinnumya, tuhtuk-wivaa, pu tuhsövaa, pu tutskwat añ koroiwyunqat añ'a.

³⁹ Ima sohsoyam qapēvevñiy ahpiy lomanavotniwya; noqw pay God pumuy hihta āawnaqe pumuy nāt qa maqa.

⁴⁰ Nikañw itamuñem hihta pavan nukñwat pasiwnaqe, puma itamum sumiyankahkañw pasiwnayaniqat pan yuku.

12

God Our Father

¹ Noqw itam it akw moñwvástotiqamuy akw nōyakiwtaqe, ōviy itam qa nán'ekni'kahkañw nanamunwani; nen a'nō yuhtukni. Itam sohsoq hihta pu ptut o'yani, pu sohsoq qaanthiput itamuy ñuy'yunqata.

² Itam Jesus aw-sa taywisni, itahqapevevñiy yayhnaqat pu yúkuhqat aw'i. Pam hapi hahlayhpit makiwñiqey tunatyawkañw nahoylehtsit ep mokqey añ kuyva, nahaman'ewakw qa hihtatat'a, nihqee God moñw'atsvewayat putvaqe qatuptu.

³ Noq̄w ōviy uma put ań wūwayani, hin pam nakwhani'taqata, hakim qaanhinwisqam put aw rohomhtotiq'ō. Uma put ań wūwaye', soon wuwanmamańwuy'yani, pu ōkiwhtotini.

⁴ Uma qa haqawa qaanhtiput aw rohomnumhqey ep mōki.

⁵ Ya tutuveni umuy God tímatnihqat pan ōkwhantaqat uma pay suhtokya? Ura yan pey'ta: Itii, Tutuyqawhqa uń ōkwhantaq̄w, um put qa paysoqtani, pu pam uń sivintoy-naq̄w, um put ep qa pas unañwmokmantani.

⁶ Pi Tutuyqawhqa hakiy aw unañway'te', hakiy ōkwhañwu, pu qa hakiy tiy kwúsuhqey qa wuvahtańwu.

⁷ Kurs uma ōkwhaniwyaqey ań kuyyuńq̄w, pep hapi pu' God umuy tímuy'taniqey pan tumaltani. Puyaw haqam hakiy tiat nayat ahpiy qa ōkwhaniwa?

⁸ Pi itam sohsoyam hīhihta ep ōkwhaniwya; noq̄w kurs hak qa hihta ep ōkwhaniwe', pep pu' soñawnen pam pay hakiy qa puwsuńway'kańw tihtaqt tiyat antani, nihqe pay qa God tíatni.

⁹ Yep qatsit ep itanam itamuy ōkwhantotaq̄w, itam pumuy kaptsi'yuńwa. Noq̄w ya sen itam tis hīhikwsimuy yúkuhqat aw tūqayyuńwe', soon qa yesni?

¹⁰ Itanam pi pay as antsa pan unañwtote', hihsavo itamuy ōkwhantotańwu. Noq̄w God hapi itamuy akw mońwvastotiniqat ōviy panhtińwu, itam put an qahováriwuyunniqat ōviy'o.

¹¹ Noq̄w nāp hak ōkwhaniwhqey ep soon hahlayhtimantani; nīkańw pay atsva hak put ań kuyve' kwakwhat unañway'vańwu, piw suan hinmańwuniqey tuwi'vańwu.

Instructions and Warnings

¹² Oviy hakiy unañwmokq, maat sūhayiwtaq̄w uma ōqalayani; pu hakiy tamōat qaōqáwi'taq̄w uma put hońvitotani.

¹³ Nen uma soñawnen hakimuy kukyamuy eńem suwip pōhtotani; nāp hisat hakiy kuk'at qa pasiwtaqat ōqaat ruhpakni; pam qa panhtit qalaptuni.

¹⁴ Uma sohsokmuy amumum kwakwhat qatsit ań ō'qalyani, pu qahovársqatsit ań'a. Put uma nāstaye', soon Tutuyqawhqa aw yórikyani.

¹⁵ Uma pās tunatyawwisni, taq sen haqawa God núokwayat qa akw mońwvastini, taq nāp hisat hak tūsaqat a'nō tsīvot anhte' wūhaknihqamuy hovalani.

¹⁶ Uma tunatyaltotini, taq nāp hisat haqawa tokot sokoplawni; sen yep qatsit-sa aw tunatyawtani, Esaut an'i. Ura pam motitinihqe makiway sūs nōsniqey aw aptsiwtaqat ōviy put nāhoynwa.

¹⁷ Noq̄w ura ahpiy pantaq̄w, put naat put ōqalaniqat pam nāwakna. Noq̄w pay ayo noiwa, soon kurs pam hiniwhtiqat alōntaniq̄w ōviy'o, nāmahin pi as ura okiw pas pakkańw hin put alōntaniqey hepta.

¹⁸ Pi uma tūkwit Sinaít qa aw ōki, imuy Israel-sinmuy amún'i. Ura pam tūkwi uwiwikańw pamesit akw nōmseekiwańw, qatāla, pu piw huk'ohpokiwta.

¹⁹ Pu pańq̄w hak tōtōkqe hińqawlawhq, puma put tōnayát nanapta; nihqe puma put nanaptaqe, as pam pāpu qa pumuy amumi yuaataniqat okiw yan tūvińtota,

²⁰ Pas kurs puma soon hin tutaptiwhqat ań kuyyuńwniqe ōviy'o, pi ura pańqawu: Nīkańw hīkispí pay himuvohko tūkiwt aw tońokq, pay tatam uma put tatatupninayamantani, sen lansat akw nīnayamantani.

²¹ Noq̄w ura kurs pi pas nuhtsel'ewakw soniwhq, ōviy Moses pańqawu: Pas nu pavan tsawnage, tururuyku.

²² Pi uma hapi tūkwit Zion aw ōki, pu pas qátuhqat God wuhkokitsokiyat, ōveqatsit ep Jerusalem aw'i; God hońviaymuyatuy qaan'ewakw hintaqamuy amumii;

²³ Pu sūmi tsovawtaqamuy mohti tihtiwhqat aw tōnawtaqamuy túwniam ōveqatsit ep pey'yuñqa pumuy amumii; pu sohsokmuy amuñem hin yuki'maqat God aw'i; pu añ suan hinyuñqamuy sinmuy hikwsiam hinyuñwniqey añ pās pasiwhtotiqamuy amumii:

²⁴ It puhuvasiwnit ep God-nikañw pu sinmuy amuhtsave hintsakqat Jesus aw'i; pu put unwáyat wiwtsiniwyaniqat Abel unwáyat epnihqe pavan hihta núnukñwat tuawí'taqat aw'i.

²⁵ Uma tunatyaltote' hakiy ōñaqw yuaataqat aw tūqayyuñwni. Susmataqpi ima hakiy tūwaqatsit ep yuaaykuqat aw qa tūqayyuñqam pas ayo qa nōna. Noqw pay tis itam hakiy ōñaqw yuaaykuqat aw qa tūqayyuñwe', kurs hin ayo nōnakni.

²⁶ Ura hakiy tōnaat ephaqam pas tūwaqatsit tayayaykina; noqw pu' hapi pam hintiniqey lavayhtiye pañqawu: Sūs piw nāt nu qa tūwaqatsit-sanit pay ōveqatsit enañ tayayaykinani.

²⁷ Noqw pam sūs piw sohsok hihta tayayaykinaniqey pañqawhqe, hihta tayayaykuqat sohsok súlawhtiniqat pañqawu; pay añ hihta yukiwhqat hapi; noqw añ himu soon wayayaykuniqa hūrs hoñvani.

²⁸ Noqw ōviy hapi itam moñwtunatyat pas soon wayayaykuniqat makiwyage, itam put ep God tsúyakyani; nen itam kaptsi'kahkañw pas hihtay'kahkañw put aw okiwlalwe', put unañwveyani.

²⁹ Taq aw itahyantaqa God qōhi hihta tsohtso'nañwuqat anta.

13

How to Please God

¹ Uma nānatupkomuy amún nānami unañway'yuñwniqey qa haqami qe'totini.

² Uma hakimuy qa umuhtuwimuy pāsyaniqey qa ayo yuykuyani, taq haqawat panyuñqe qa navoti'kahkañw kurs God hoñviaymuyatuy pāsya.

³ Añ sivilalwaqamuy uma u'ni'yuñwni, pas amumum panyuñqey pan'i; pu uma qahahlayhpit añ kānanvotyaqamuy u'ni'yuñwni, pay uma piw amún tokoy'yuñqe ōviy'o.

⁴ I' nōmaqtsi sohsokmuy amuhpiy kaptsiwtani, pu put qa hak tuyoy'ewakwtani; nīkañw hapi imuy añ nāhuhyayaqamuy amuhpa' hinnumyaqamuy pu tokot sokoplalwaqamuy pay ason God hin yukunani.

⁵ Uma hihta tuñlay'taqat qa pan qatsí'yuñwni, pay uma hihta himuy'yuñwe' put ep nakwhani'yuñwni; pi ura pam pañqawu: Soon nu un tatamhtani, kita.

⁶ Noqw ōviy pay itam tatam qa nānahtsopyakahkañw pañqaqwani: Tutuyqawhqa nuy paañwni'ta; noqw sinom nuy hintsatsnaniqw, nu soon amuhpe tsawiniwtani.

⁷ Umumiy tunatyawyuñqam God lavayiyat umumiy yuaaykuyaqamuy uma u'ni'yuñwni; uma pumuy hin hinwisqat aw wūwantote' amún qapēvewnit an hinwisni.

⁸ Jesus Christ hin tāvoq hintaqey nāt panta pūu, pu yahpiy sūtsepi.

⁹ Uma hīhintaqat alōñōt tutuqayhpit qa akw itahqapevewniy añqw lasyani. Pay hakiy unañwaat God núokwayat akw hūrs'iwtaqw pam put eñem lolma, i' nōsiwhqa put hintsatskaqamuy qa moñwvastapnaqat qa put akw'a.

¹⁰ Pi itam nāp itahtuwiy an God aw nāwakintota. Noqw ima Jerusalem ep God kīyat ep tumalay'yuñqam soon put ep itamum hintsatskani.

¹¹ God awwat mohpeq moñwi qaanhtiput ep kapīrat nīnat, unwáyat yankañw, haqami pas āantsawat aw pákiñwu. Noqw pay hoñviayaat put tokoyat haqam hākyesqat kwayñavohaqami yawme', pep put taqtsokñwu.

¹² Noqw ōviy piw Jesus pas nāp unway akw sinmuy kwanw'ewakwtaniquē ōviy kitsókit kwayñavehaqam kānavotqe mōki.

¹³ Noqw ōviy itam haqam hākyesiwhqat ihpo put awyani; nen itam put amún qalomálvayhtiwyani.

¹⁴ Pi itam kitsókit sūtsepihqat yep nāstaya, pi itam suk w pítuniqat tunatyawyuñwa.

¹⁵ Noqw òviy itam God aw nānoayani, it nu pañqawu: Itam itahmoay akw put tayaw-nayani, piw put aw kwakwhatiwisni, Jesus Christ añ'a.

¹⁶ Nikañw uma lolmat hinhtotiniqey, pu hihta akw hakiy paañwayaniqey qa suh-tok'iwyuñwñi, pi put pāvantaqat God aw noiwwisqat ep pam hahlayi.

¹⁷ Uma umumi moñw'iwyuñqamuy amumi tūqayyuñwe', amumi nānakwhani'yuñwñi, taq puma umuhhikwsiy aw tunatyawwisa. Noqw soon puma tumalay ep God aw qa lavayhtotini. Noqw uma pumuy amumi pās tūqayyuñqw, puma hahlaykahkañw lavayhtotini. Nikañw putuiwkahkañw lavayhtotini kurs uma amumi qa tūqayyuñq'ò. Noqw pam pantaqa umuñem qalomáhintani.

¹⁸ Uma itamuñem nāwakinwisni, pay itam itah'unañway pasiwyuñqey as qa nānahtsopya, sohsok hihta añ pas qaatsat hinwisniqey suhtaq'ewyakahkañwo.

¹⁹ Nikañw nu as tis pas ìts umumi ahoy mātaviwniqat òviy uma yan hinwisniqat nu okiw umumi yan nāwakna.

Prayer

²⁰ God hapi hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa; pam hapi Itahtutuyqawhqay Jesus Christ, kanelmuy amumi suan tunatyawmaqat, mokiwuy añqw ahoy tātayna, ura pam nāp uñway akw itamuñem sūs namivasiwnaq'ò.

²¹ Okiw nam pam umuy hin hinyuñwniqey pasiwyuñwniqat umuñem pan yúkuni, uma sohsok hihta añ put tunatyayat añ hinwisniqat òviy'ò. Nam pam umuhpiy tayawni-wniqey put tumalay'taa, Jesus Christ añ'a. Nam pam yūmosa aqwhaqami tayawintiwa. Nam antaa.

Final Words

²² Noqw nu okiw umumi pañqawñi, itupkomu: Uma òkwhanpit lavayit aw qa ro-homwisni. Pay nu hikiqw lavayit umumi pēna.

²³ Uma itahtupko Timothy sivikiñaqw mātaviwhqat navoti'yuñwñi. Noqw ason pam ìts pituqw nu put amum umumi yórikni.

²⁴ Uma umumi moñw'iwyuñqamuy sohsokmuy inuñem òqalanwisni, pu sohsokmuy God sinomuyatuyu. Ima Italyt añqw sinom umuy òqalaya.

²⁵ Nam God núokwaat sohsokmuy amumum yantaa. Nam antaa.

JAMES

God Sinomuyatuy amumi Pēniata

¹ Nu' James, God-nikañw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pumuy tūwīkiamnihqa it penta, God sinomuyatuy añqe' ahtsaval'iwtaqamuy amumii. Hakim öqawyuññwu.

Faith and Wisdom

² Itupkomu, ason uma hīhihta akw unaheviwye', put ep hinhaqam hahlayhtotini,

³ It navoti'yuñwee: Ason uma umuhtuptsiwniy añqw lasyaniqey unaheviwye', uma put pantaqat ahpiy qaits hin unañwtotiniqey tuwi'vayani.

⁴ Nikañw hak hihta ep nakwhani'kañw, pay yūmosa put añ kuyvamantani. Nen hak pas tukwsiwñwu, pasiwtañwu, qa hihta akw hintañwu.

⁵ Kurs uma haqawa suyan unañwtalwuwnit ñastanen, pay pam God aw put öviy tūviñtani. Noqw pam hakiy qa qöhqöyat, aw put nóani. Pi pam qa hihta kahkawnakañw sohsokmuy hihta huylawñwu.

⁶ Noqw pay hak pas qapēvewnakañw put öviy tūviñtani, qa wiwsikañwo. Taq wiwsiqa pāhut hoñvantaqat anta. Pam hūkañwuy akw nāhoj tutuptiwñwu.

⁷ Noqw öviy hak pantaqa God añqw pay hihta ömahtaniqey qa pan wūwamantani.

⁸ Lōq wuwñi'taqa ahsupoq tunatyay añ qa hūrs'iwtañwu.

Poverty and Riches

⁹ Pay añ tuptsiwñi'taqa okiwsinonikañw a'nö hímuniwhtiyeq ep hahlayni.

¹⁰ Pu i' hak kahaktaqa qahimuniwhtiyeq ep piw tuwat hahlayhtini. Pi pam tūsaqat siyat an tūwayani.

¹¹ Taq tāwa yamakq, kohsiwuy akw pay pahsat tūsaqa tsakñwu; noqw put siat posñwu; noqw put lomavitsañwaat sūlawhtiñwu. Noqw pan hapi kahaktaqa nāt panmaq w himuat sūlawhtini.

Testing and Tempting

¹² Pas sino unaheppit añ kuytaqa hahlayhpit ep'e. Pi ason Tutuyqawhqay put aw tuwante', put hihta ahsataqat aw nóani-it qatsit qaso'taqata. Pan hapi pam sohsokmuy put aw unañway'yuñqamuy amumi awini'ta.

¹³ Qa hak hapi unaheviwe' pañqawni: God hapi inumi unahepta, kítani. Pi God pas qa hihta qaan hinhtiniqey nāwakna. Piw pam qa hakiy aw unahepta.

¹⁴ Pay sino hihta tuñlayiy ahpiy pan ūnatoyñiwe' unaheviwñwu.

¹⁵ Pu tuñlayiy añ hinme' qaanhtiñwu. Nen pam qaanhtipuy añ ahsupoq hinme' so'ñwamiq mokni.

¹⁶ Uma qaöwihiniwhtotini, pas aw iunañwam itupkomu.

¹⁷ Sohsoy lolma kuwahtipu, pu sohsoy makiwa qa hihta akw hintañwuqa hapi öñaq'ö. God tālawñwat yūkuhqay hapi itamumi sohsok hihta nukñwat noi'ma. Pam soon hisat alöntini. Pam tālanihqe soon hisat namtöke' haqam qatālawñwani.

¹⁸ Noqw pam kurs yan tunatyawtaqe, itamuy lavayiy pas antsanihqat akw aniwna, itam put yukimuyatuy ahpiy sus mohpegyaniqata.

Hearing and Doing

¹⁹ Noqw öviy'o, aw iunañwam itupkomu, uma sohsoyam pās tūqayyuñwñi; qa sulvayhtotimantani; qa suyhtiptotimantani.

²⁰ Taq hak tāqa itsivuy akw qa sūanhinme' soon God unañwveni.

21 Paniqw òviy uma it tuyoy'ewakwtunatyat ayo yukuyani, pu nukpantunatyat a'nò hoyoyotaqata. Nen uma okiw'una-nway'kahkañw God lavaiyat umuh'nanwmi panayani. Pi pam umuhhikwsiy ayo óyaniqey aw òqalay'ta.

22 Uma qa nāmi yētotat, God lavaiyat añ hinwisni; qa pānis-sa paysoq aw tūqayyuñwmi.

23 Taq lavayit aw paysoq tūqaytaqa pay qa añ hinmaqa hakiy panaptsat akw nātuway'taqat pantañwu.

24 Pam nāviptsat, ahpiyniñwu; nen pahsat pay hin sóniwhqey suhtokñwu.

25 Nikañw hak it tutavot pās pasiwtaqat, hakiy qenivo táviñwuqat añ purime', put qa suhtoke', añ hinmaq, God put hintsakpiyat añ put paañwani.

26 Kurs hak haqam God pas kaptsi'taqey pan namiuwante', leñiy qa aw tuyqawi'te', pam paysoq nāyuyuyhnani. Pam pi haktonsa pās unañway qatu.

27 Noqw pay yan hapi hak God Itanay-niqw pas antsa put kaptsi'taqa hinmani kwañw'ewakw unañway'kañwo. Hak imuy nanalvutuy, pu koñnanalvutuy hihta añ kānanvotyaqw amumi pohtamantani. Pu yep qatsit ep qa nātuyoy'ewakwtani.

2

Warning against Prejudice

1 Itupkomu, uma qa sinonunuiñhtni, kurs uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pas kaptsiwhqat aw tuptsiwñ'yuñwee.

2 Kurs hak tāqa sikavalasivat tañapsomkañw, lomayuwsit'atqa umuhtsotsvalkimi pak-iqw, pu piw hak tāqa hin'ewakw yuwsit'atqa ep pákini.

3 Noqw kurs uma it lomayuwsit'atqat-sa aw unañwtapye' haqam nukñwat ep qatup-tuniqat put aw pañqaqwat, it òokiwhqat aw pañqaqwani: Pay um pep wúnuni, sen, Pay um yep iwuwukpiy aqlap qatuptuni, kitotani.

4 Kurs uma panhtote' pay qa suan wūwantotani. Soq uma sinmuy tsikantotani; nihqe qalomá'nañway'kahkañw, hakiy eñem hin yuykuyañwu.

5 Kurs inumi tuqayvastotaa, aw iunañwam itupkomu. God yep qatsit ep añ okiwyaaqamuy namorstaqe, pumuy moñwtunatyay máqaniqey tunatyawta. Pay qa panta? Sam pi pan hapi pam put aw unañway'yuñqamuy awini'ta.

6 Noqw uma soq it òokiwhqat qa hihtatota. Puyaw qa kahaksinom umuy sóontsahtsanyakañw momñwituy amumi umuy lölökinlalwa?

7 Puyaw qa puma umuhnatiñwaniy qa hihtalalwa, it natñwanit pas hihkay'taqat akw uma tūñwantiwyaqata?

8 Ura i' pas pavan tutavo tutuvenit añ pey'ta: Um hin pas nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, yan'i. Noqw òviy kurs uma put anhtote' súanhtotini.

9 Nikañw kurs uma qa sohsokmuy sun òoyye', pay pan hapi uma qaanhtotini; nihqe mewnit qa tuqayvastote', panwat hin hinwisniqat tutavot ahpiy hin yukuniwyani.

10 Pi hak pay as sohsok tutavot añ hinmakañw, sūp haqam put ep qaanhte', pay hapi sohsok ep qaanhtiñwu.

11 Pi i' hak hakiy tokot qa sokoptaniqat kítahqa piw hak hakiy qa nīnaniqat kita. Noqw òviy pay as kurs um tokot qa sokoptakañw hakiy nīne', pay hapi um tutavot qa kaptsi'ta.

12 God it tutavot hakiy qenivo táviñwuqat añwat itamuy hin yukunani. Noqw òviy uma put-sa aw taywiskahkañw hihta yuaatotani, piw hihta hintsatskani.

13 Pi ason hin yukiltiniqat aw pituqw, God núokwaat put itsívuyat añwuy'tani. Noqw God añ qa núokwat tuwat soon òkwatuwmi.

Faith and Actions

14 Itupkomu, sen hak pas qapēvewni'taqey pañqawkañw qa put aw hayawtaqat hinme', ya pam hin put akw moñwvattini? Ya sen pam qapēvewniy akw ayo yámakni?

15 Noqw kurs haqawat tuptsiwñ'yuñqam qa yuwsit'kahkañw, nōsiwhqat ñastayaqw,

¹⁶ Uma haqawa amumi pañqawni: Pay uma qa hin unañway'kahkañw ninmani. Uma mukihTOTIT, õõyyani, kitat, puma hihta haqni'yuñqat pumuy qa huytaqw, ya hin puma put akw moñwvASTOTINI?

¹⁷ Noqw õviy hak qapēvewni'taqey pañqawhqa put qa aw hayawtaqat hinme', pam haktonsa qapēvewni'tani.

¹⁸ Haqawa ka hakiy aw pañqawni: Yaw um qapēvewni'ta; noqw nu'wa hihta tumalay'ta. Taa, um uhqapēvewniy inumi mahtaknani qa hihta uhtumalay akw'a. Noqw nu'wa ihintsakpiy akw ituptsiwniy ūmi mahtaknani, kitani.

¹⁹ Pay God pas sūkanihqat um tuptsiwni'ta. Pay um súan wuwni'ta. Ima nukpanhihik-wsimuy piw pan tuptsiwni'yuñqe maqasneve tururutoti.

²⁰ Noqw puyaw um soon it navotni um hak an'ewakw wuwni'taqa sino? Sen hak qapēvewniat qa hihta apitiqw, pam haktonsa qapēvewni'tañwu.

²¹ Ura Abraham itana hom'oyvihkat ep tiy Isaac hom'oyhq God put súantaqat pañqawu. Pay qa panta?

²² Pam God aw tuptsiwni'taqe õviy pan hinhti. Noqw put qapēvewniat hintsakpiyat akw aw antsaniwa.

²³ Noqw tutuveni hin lavayhtiqa hapi anhti: Abraham God tuptsiwhq, God put súantaqat pañqawu, ii. Noqw pam God kwātsiatnihqey pan túñwantiwa.

²⁴ Noqw õviy hapi sino hintsakpiy ahpiy qenive wúnuñwu, qa pas qapēvewnit akw-saa.

²⁵ Pu i' hak tokoy huhaqa, Rahab hakimuy tuaw'ayhtuy pās tavit pu pay sutsvogwat pumuy hōna. Nihqe pam hintsakpiy akw qenive wunuptu.

²⁶ Pi hakiy tokoat qa hikwsi'te' mokpuniñwuniqw, pay hapi pan piw qapēvewni hintsakpit nāstanen mokpuniñwu.

3

The Tongue

¹ Itupkomu, pay uma qa sohsoyam tūtutuqaynayaniqey anyuñwni, it navoti'yuñwee: Itam tūtutuqaynayaqam pas pavan qaõwíyukuniwyani.

² Itam sohsoyam hīhihta añ õwihinwisa. Haqam hapi lavayiy ep pas qa õwihiniwhitiqa pās pasiwtañwu; nihqe sohsok tokoy tuyqawi'taniqey tuwi'tañwu.

³ Meh, hak kawayot sipmoyhtotoyna, put aw tūqaytaniqat õviy'o. Nihqe pan hak put tokoyat sohsok ponilañwu.

⁴ Pu uma kurs piw pākihut aw wūwayani. Nāmahin pi as puma qaan'ewakw yañsayoqw-nikañw, pu wukohukañwuy akw hukhoyiwwisaa. Nikañw pay hihsakhoyat ponilanpit akw ponilantiwya, wárikni'maqa haqami ponilaniqey nāwaknaqw pañsoq'a.

⁵ Noqw pan hapi hakiy leñiat pas as tokoyat ep hihsayhoyanikañw hīhihta kwiviyuaatañwu. Meh, qõhi as hihsaynikañw hihta wukotaqtsokñwu!

⁶ Noqw hakiy leñiat ūwiñwuy anta. Itahtokoy ep pam yep nukpanhqatsit anta. Nihqe pam itahtokoy añ ahsupoq tuyoy'ewakwlawu. Pam maskiveq qõhit akw taqtsokiwkañw itahtunatyay tataqtsokñwu.

⁷ Pay as pi sinom sohsokmuy hihtuy popkotuy, pu masay'yuñqamuy, pu hihtuy hoyóyotinomyaqamuy tsútsu'tuy, pu pātuwaqatsit añqe' ki'yuñqamuy amumi tuyqawi'yuñwa. Puma pumuy sohsomuy amumi tuyqawi'yuñwaniqey tuwi'yuñwa.

⁸ Nikañw pay pas kurs hak leñiy aw tuyqawi'tani. Pas pam qalolmanikañw, qatuqayvahsi'ta; pas kelmokiat hakiy nīnañwuqa-saa.

⁹ Itam put akw God Itanay lomayuaatota; pu pay put akw itam sinmuy God an yukiwyuñqamuy qalomáyuaatota.

¹⁰ Lomalavayi, pu qalomálavayi sūkw moat añqw nõñanta. Itupkomu, pas hapi soon yantani.

¹¹ Puyaw sen haqam pāhut nōñañataqat ep kwañwa, pu tsīvo sūvaqw nōñantañwu?

¹² Itupkomu, ya sen nōnvospaltsoki olive-sipalat pölöy'vani? Ya sen ovauyi nōnvospalat himuy'vani? Qae. Noqw pay pan hapi haqam pāhu nōñantaqa kurs hin suhut, kwañwat enañ nōñantoyvani.

The Wisdom from Above

¹³ Hak sen umuñaqw suan unañwtalwuwni'ta, pu hihta tuwi'ta? Pay pi pam suan hinme', hihta lolmat hintsakni, qa kwivi'nañway'kañwo, súanwuwni'kañwo.

¹⁴ Nikañw kurs uma umu'nañwpeq pas pavan unañwtutuyyakañw, nanaqastunatyawyuñwe' pay uma umuhsuanwuwniy ep qa himuiwyuñw. Pu uma it suan wuwnit pas antsanihqat ehpewi qa atsálalwani.

¹⁵ Taq pan hinmaqa qa òñaqw wuwnit añ hinma, soq yep qatsit añqw wuwnit áñwata. Pam pantaqa wuwni hakiy tunatyayat ahpiyiniñwu, it Nukpanat ahpiy'o.

¹⁶ Haqam pi hakim unañwtutuykañw nanaqastunatyawyuñwe' puma piw qa unañwtalyañwu, pu hihta qalomátumalay'yuñw.

¹⁷ Nikañw òñaqw suan unañwtalwuwni'taqa mohti suan unañway'ta; kwakwhat unañway'ta; qa a'nō unañway'ta; pās suyan tūqaytañwu; pas núokwa; lolmat tumalay'ta; qa sinonuiña; piw qa nawip'ew hinma.

¹⁸ Noqw hak haqam pasi'nañway'taqa soñawnen pasi'nañwat qatsit eñem hihta uylawe' pam suan qatsit aniwnañwu.

4

Friendship with the World

¹ Ya uma hinoqw nānaywa, pu nāñwuy'yuñwa? Umuhtokoy ep umuhtuñlayi umuy hin unañwtotoyna. Sen qa panta?

² Uma as hihta tuñlay'kahkañw kurs hin put tutwani. Uma as tuqwyantota, hihta himuy'vayaniqey tuñlay'kahkañwo. Uma nānaywakañw nāqöytota. Nikañw uma hihta qa tūviñtotaqe òviy qa himuy'yuñwa.

³ Uma as hihta òviy tūviñlalwakañw qa òmalalwa; uma qalomátunatyawkahkañw put òviy tūviñtotañwuniqee, paysoq pi uma umuhtuñlayiy añ put akw nāhahlaynayaniqe òviy'o.

⁴ Is ohi, uma nuvōtahtaqtu, pu yoñaymomoyamu, yep qatsit ep uma nāhahlaynayaniqey nānawaknaqamu! Kurs uma pan hinwise', God tuwqamatniwhtotini. Taq hak yep qatsit ep nāhahlaynañwuqa God tuwqaata. Ya uma it qa navoti'yuñwa?

⁵ Ura tutuvenit añ yan pey'ta: Pam hikwsit itamuhsonmi pānahqey tuñlay'ta, pu nēñem kahkawna, yan'i. Noqw ya úmuyniqw paysoq i' pey'ta?

⁶ Pi pas pam hakiy pāsniñwu. Paniqw pi òviy pam pañqawu: God añ kwivi'nañway'yuñqamuy amuhpewi wunuptuñwu; nikañw añ okiw'unañway'yuñqamuy pam paañwañwu.

⁷ Paniqw òviy uma God aw nānakwhani'yuñw. Uma Nukpanat aw rohomwisq, pam umupyēve wāyamantani.

⁸ Uma God aw hohyokyaqw, pam piw tuwat umumi hóyokni. Uma soñawnen umuhmay pāhomyani, uma añ qaanhinwisqamu, pu uma umuh'unañway kwañw'ewakwtotani, uma lōq wuwni'yuñqamu.

⁹ Uma nāōkwhayani; pu qahahlayyani; pu tsaykitani. Uma tsutsúyayaniqey qe'totit, qahahlayhtote', putuiwyuñw.

¹⁰ Uma Tutuyqawhqat ehpewi nāqahihtatotaqw, pam umuy tsokanani.

Warning against Judging a Brother

11 Uma qa nānamiq hiñqawani, itupkomu. Taq pāvay, sen tupkoy aqw hiñqawlawhqa tutavot qahihtalawhqe aqw hiñqawlawñwu. Nikañw kurs um tutavot aqw hiñqawlawe', qa put añ hinme', um sinmuy amuñem hin yúkuniqey nātsotskanañwu.

12 Pay hapi pas sūka nuhtumi tutaptima, piw amuñem hin yuyku, (pas God-saa). Pam hapi hakiy ayo táviniqey, pu ayo hintsanniqey aw öqala. Noqw ya um haknihqe pas piw ayo sukwa aqw hiñqawlawni?

Warning against Boasting

13 Taay, uma pañqaqwaqamu, Itam pu', sen qāvo ayo wuhkokitsokimiye', pep yah-sañwnayani; nen pep hihta tuhtuy'yakahkañw huhayaye', hihta nihtotini.

14 Susmataqpi qāvo hintaniqat uma qa navoti'kahkañwo. Puyaw umuhqatsi hímuu? Pay pam söviwañwuy anta. Hihsavo mātsiltit, pay kurs haqaminiñwu.

15 Uma qa pañqaqwat, yan hiñqaqwanikahkañwo: Ason kurs Tutuyqawhqa pan nāwaknaqw itam yesni, nen yanhtotini, sen panhtotini, kitotanikañwo.

16 Noqw tuwat soq uma umuhkwivi'nañway ep himuiwyuñqe qaanhtotiñwu.

17 Noqw lolmat hinhtiniqey navoti'kañw put qa panhtiqa qaanhtiñwu.

5

Warning to the Rich

1 Taay, uma añ kahaksinomu, uma pas umuhtōnay añqe' tsaykitani. Taq uma nāt qahahlayhqatsit aw ökini.

2 Umuhkahakhimu kwañwipti; umuhyuysi kwahyatoti.

3 Umuhsiva sohsoy sikañputi. Nihqe pam umuy tuhtualni; nen qōhit an umuhtokoy tsohtso'nani. Uma so'ñwaveq talōñwintiwhqat ep nennem nihtiwhtaqtat waranhtota.

4 Meh ayam hakim umuñem höqyaqw uma pumuy ahsatiamuy kwahanayañwu. Noqw Qaan'ewakw Hintaqamuy amumi Tutuyqawhqtat naqvumiq tōnaam töqtiqw, pumuy ahsatiam umuy tuhtualni.

5 Uma yep qatsit ep kwañwáewhpit yēse, qaunañwtalya. Pas uma nāwihtotoynaya, pas hisat qōyaniwyaniqey añ'i.

6 Uma hakiy súantaqtat tūvayat nānaya. Noqw pam umumi qa rohomhti.

Patience and Prayer

7 Noqw öviy'o, itupkomu, uma Tutuyqawhqtat pítuniqat aw pahsavo wuhko-maqaptsi'yuñwni. Meh, üyi'taqa tutskwañaqwa hihta nukñwat aniwnit öviy maqaptsi'tañwu; nen qa nañ'ekni'taqw, Its uyis yokvañwu, pu tuhoos pīwu.

8 Oviy uma qapēvewnayakahkañw qa nañ'eknayani. Taq Tutuyqawhqtat pítuniqat aw hayiñw'iwma.

9 Uma qa nānami hinyuñwni, itupkomu; taq nāphisat sen uma sóontsaniwyani. Meh, hakiy hin yukunañwuqtat hötsíwmi wunu.

10 Itupkomu, uma God lavay'aymuyatuy Tutuyqawhqtat natñwaniyat aw yankahkañw yuaaykuyaqamuy amumi taywise', amumi nanawinyani. Pumuy hin kānavotpit añ nakwhani'yuñqat pan piw uma hinwisni.

11 Meh, itamuyniqw kānavotpit añ nakwhani'yuñqam hapi pas hahlayhpit epya. Ura Job hin qa nañ'eknaqtat uma pay nanapta; nihqe Tutuyqawhqa hin put eñem yúkuhqat uma navoti'yuñwa. Pi pas Tutuyqawhqa hakiy ökwatuñwu, pu núokwa.

12 Nikañwo, itupkomu, uma hapi pas tis pavan öqalat lavayit akw hihta pasiw-nayaniqey qe'yani. Uma qa öveqatsit akw öqallavayhtotini, piw qa tūwaqatsit akw'a, pu pay pas nāp hinwat lavayit akw'a. Uma qa panyat, pay uma Owí, kitotaqwa pantamantani, piw Qae, kitotaqwa pantamantani. Taq nāphisat pi uma sóontsaniwyani.

¹³ Sen haqawa uma hihta ep okiwhinhte', pam nāwaknani. Sen haqawa hahlayi, pam hahlaytatawlawni.

¹⁴ Sen haqawa umuñaqw tūtuye', pam God sinomuyatuy amuñaqw wukw'aymuy wáñwayni. Noqw puma Tutuyqawhqat natñwaniyat aw yankahkañw wihkuyit akw put lelwiyat, put eñem nānawaknani.

¹⁵ Noqw puma qapēvewnayakahkañw, put ōviy tūviñtotaqw, pam qalaptuni; noqw Tutuyqawhqa put qatuptsinani, pu put qaanhtipuyat put ahpiy ayo yúkuni, kurs pam hihta ep qaanhtiq'ō.

¹⁶ Uma umuh'ōwihiniwhtipuy nānami nahostiwisni, pu uma nāhoy nenñem nāwakinwisni; nen uma qalaptuyani. Pas haqam suan hinmaqat okiwnawakinpiat a'nō hihta aw tuyqawi'ta.

¹⁷ Ura God lavay'ayaat Elias itamun sínonikañw itamun unañway'ta. Nit pay ura pas qa yokvaniqat ōviy pam pas qa atsáy'kañw nāwakna. Noqw ura payhkomuy yahsañwuy-nikañw añqw nāvay mūmuyawhtuy pahsavo tūwaqatsit añ qa yokva.

¹⁸ Nit pu piw pam nāwaknaqw, ōñaqw yokvaqw, tutskwa hihta aniwna.

¹⁹ Itupkomu, kurs haqawa it pōhut pas antsanihqat añqw ayo lasq, hak put aw ahoy put wikve',

²⁰ It navoti'tani: I' hak qaanhinmaqat qasuyan tunatyayat añqw lasnaqa hapi moki-wuy añqw hakiy hikwsiyat ayo távini; nen nihtiwtaraqat qaanhtipuyat nākwapnani.

PETER

God Sinomuyatuy amumi mohti Pēniata

¹ Nu' Peter, Jesus Christ ayaatnihqa, it penta. Nu' añ ahtsaval'iwtaqamuy Pontus, Galatiat, Cappadociat, Asiat, pu Bithyniat añqe' hinnumyaqamuy öqalanta.

² Ura Itana God añwu pay umuy tuwi'taqe, umuy namorstat, Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy umuy sutsvo oya, uma Jesus Christ unwáyat akw kwanw'ewayhtote', put aw tuqayvastotaniqat öviy'o. Nam núokwa, pu kwakwhaunañwa qaöwíhintaqqa umumi pitsíwtaa.

A Living Hope

³ Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay aw yantaqaat i' Naat God pas kaptsitiwaa. Kwakwhat pi pam hapi pas núokwanihqe itamuy tímuy'vage, nõyit qaso'taqat itamumi noa, Jesus Christ mokiwuy añqw ahoy tātaynaqee.

⁴ Pam itamuñem pas qahinhtiñwuqat, pu qahováriwtaqat, pu qasulawhtiñwuqat hihta öveqatsit ep warani'ta. Put öviy uma unañwvahsi'yuñwa,

⁵ God qapēvewnayakahkañwo. Pi pam umuy ayo óyahqe, umumi so'ñwamiq pahsavo tunatyawtaniqey öqalay'ta. Noqw so'ñwaveq pu' pam umuhmakiway umumi nóani.

⁶ Noqw öviy uma pas hinhaqam hahlayya, pay nāmahin pi as uma ka pu' hihsavo hīhihta añ kānavotyayeq putuiwyuñwa.

⁷ Hak sikavalasivat aw pohtanik, qõhit akw put aw tuwantañwu. Noqw tis pi öviy God umuhqapevewniy sikavalasivat pay sūlawhtiñwuqat epnihqe pas pavan hīhkay'taqat aw pohtani. Nihqe pam put aw pohtaqw, uma tayawniwyani, pu kaptsitiwyani, pu lomayuaatiwyani, hisat Jesus Christ pítuniq'ö.

⁸ Put uma hakiy aw qa yóriki'kahkañw put aw unañway'yuñwa. Uma as pu' put aw qa taykahkañw aw tütuptsiwaqeq hahlayhtiwiisa. Hahlayhpit pas kurs hin pañqawiwniqat pas pavan nukñwat pasiwtaqat pan uma hahlayya.

⁹ Pi umuhqapevewniy ahpiy aniwnit uma himuy'vayani, umuhhikwsi ayo nõñakniqat put'a.

¹⁰ Noqw God lavay'aymat put umuy ökwatuwe' ayo óyaniqat añwu pay yuaaykuyat, put pantaqat añ pās heptotaqeq, pu añ pupriya.

¹¹ Pi Christ Hikwsiat pumuy amuhpe pakiwtaqqa Christ soon qa hīhihta añ kānavotat, pep pu' momiq taviwniqat añwu pay pumuy āawna. Noqw öviy puma put hakiy yuaaykuqat, pu haqe' qalawmaqat añ pupriya.

¹² Noqw pay puma qa nennemyat, umenem ïit pēnayaqat pan amumi mātakti. Noqw hikis pi õñaqw hoñvia'yam it aw pupriyaniqey nānawakna. Noqw umumi hapi i' lo-matuawi yuaatiwa, hakimuy lavay'a'yatuy amuhpiy'o, Qahováriwtaqat Hikwsit õñaqw taviwhqat öqalayat añq'ö.

A Call to Holy Living

¹³ Noqw öviy uma rohomhtotiniqey umuhwuwniy moñwvas'iwyuñwni; pās umu'nañway yeskahkañw, hisat Jesus Christ mātaktiniqat aw taywiskahkañw, it kuwahtiput pep makiwyaniqey öviy yūmosa unañwvahsi'wisni.

¹⁴ Uma God aw tūqayyuñwni, put tímattiniqee. Ura as uma hisat God tunatyayat qa navoti'yuñqe nāp umuhtuñlayiy añ hinwisa. Noqw pu' hapi uma qa pan hinwist,

¹⁵ Añ ahsupoq suan hinyuñwni, i' hak umuy wánwayhqqa hin suan hintaqat pan'i.

¹⁶ Ispi yan ura pey'taq'ö: Uma qahováriwyuñwni; pi nu qahováriwta.

¹⁷ Noqw ason uma Itanay qa sinonuiñanihqat aw nānawakne' it u'ni'yuñwni: Pam hapi sohsokmuy amuñem hin yúkuni; hak hin tumalay'taqat pan put eñem yúkuni. Noqw òviy uma yep qatsit ep yeskahkañw, put kaptsi'kahkañw hinwisni,

¹⁸ It navoti'yuñwee: God umuhhisatqatsiy an'ewakwnihqat añqw umuy mātavihqata, it qatsit umunamuy navotiyamuy ahpiy umumi mātaviwhqat añq'ò. Ura pam hihta pas hihkay'taqat qahinhtiñwuqat akw umuy mātavi, sikavalasivat, sen qòtsásivat qa put akw'a,

¹⁹ Nit Christ unwáyat akw'a. Ura pam mañat pas qa hihta akw hovariwkañw qa hihta akw hintaqat ankañw umuñem taviwa.

²⁰ Pas hisatñahaqaw God tūwaqatsit nāt qa yukut, pepeq pay pan put eñem yuku; nit yepahaq so'ñwaveq pu' umuñem tūwaqatsit aw put tavi.

²¹ Noqw put ahpiy uma God aw tūtuptsiwa, put mokiwuy añqw ahoy tātaynaqe, pas pavan sinotaqat aw'i. Nihqe òviy uma God qapēvewnayakahkañw, put ahpiy hihta unañwvahsi'wisa.

²² Noqw uma hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy lavayit pas antsanihqat aw tuqayvastotaqe, umuh'unañway kwan'ewakwtotat, añ tuptsiwni'yuñqamuy amumi pas antsa unañway'yuñwniqey tuwi'vaya. Taa, uma pan hinwise', pas suyan unañway'kahkañw pas pavan nānami unañway'yuñwni.

²³ Pi uma hapi pu' pas puhutihiwya, qa sinmuy súlawhtiñwuqat amuhpiynit, hakiy gasulawhtiñwuqat ahpiy'o, God lavayiyat pas taytaqat, sūtsepnihqat akw'a.

²⁴ (Pi tutuvenit añ yan pey'ta.) Sinom sohsoyam tūsaqat anyuñwa; pu pumuy lomavit-sañwaam tūsaqat siyat anta. Tūsaqa tsakq, siat ayo posñwu;

²⁵ Noqw Tutuyqawhqat lavayiat hapi pas qa haqami sōta, yan'i. Noqw i' lavayi hapi lomatuawi, umumi mātaviwa.

2

The Living Stone and the Holy Nation

¹ Paniqw òviy uma nukpan'unañwat sohsok ayo yukuyani, pu sohsok unatwita, pu nawip'ew hintsatskiwhqata, pu kan'ewhtunatyata; pu nuhtumiq hiñqaqwaniqey qe'totini.

² Nen uma titipostuy puhunōnakqamuy amún pihut hin pas tuñlay'yuñqat pan it lavayit pas antsanihqat tuñlay'yuñwni; nen uma put akw wuñwyani,

³ Pi uma Tutuyqawhqat núokwayat pay añqw yukuyaqee.

⁴ Put hapi aw uma òkini, owat taytaqat antaqat aw'i. Ura as sinom put ayo tūvayaqw, God put namorsta, ispi pas hihkay'taq'ò.

⁵ Noqw uma piw pas tayyuñqat o'wat anyuñqw, put akw God nēñem kītani. Pep uma God eñem hihta hintsatskani; piw Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put aw hahlayhtiwniqey aw nānoi'yuñwe', Jesus Christ ahpiy put unañwveyani.

⁶ Ura tutuvenit ep yan pey'ta: Meh, nu hapi it owat pas hihkay'taqat namorstaqe, Zion ep ikiy ep tuyqaveq távini. Noqw put aw tuptsiwhqa hapi soon hamanhtini.

⁷⁻⁸ Noqw òviy uma tuptsiwyaqw, pam úmuyniqw pas hihkay'ta. Nikañw hakim añ qa tuptsiwyaqam, pu God lavayiyat aw qa tuqayvastotaqam put aqw múnukeya. Sam pi pan amuñem yúkiwhq'ò, òviy pi yan hapi pey'ta: I' owa kīlalwaqamuy amuhpiy ayo tūviwhqa kīhut ep tuyqaveq páki, yan'i. Pu piw yan'i: Puma it owat ep tönökyat, put aqw múnukeyani, yan'i.

⁹ Noqw uma hapi pas namorstiwayaqam sínomu, pas Moñwit God awwat wim-moñw'iwyuñwa, sinom qahováriwyuñqamu. God pas nāp umuy nēñem sinota, uma put qaan'ewakw hintsakpiyat tunvotnayaniqat òviy'o. Ura as uma qatalpuve yesq, pam qaan'ewakw tālat ep qátuhqey añqw umuy wánwayi.

¹⁰ Ura as uma qa sūp sínomu; nīkañw pu' hapi uma God sínomatu. Ura as qa hak umuy ōkwatuwa; noq̄w pu' hapi God umuy ōkwatuwa.

Slaves of God

¹¹ Pas aw iunañwamu, uma hapi pay qa yep sínomnīkañw, pay hāk hinnumyaqat nu panwat umumi okiw pañqawni: Uma umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni; taq pam hakiy hikwsiyat aw nāyawñwu.

¹² Añ qa tuptsiwni'yuñqamuy amunawit uma suan yesni. Noq̄w puma as umuy qalomáovelayat, umuhlomahintsakpiy aw tayyuñwe' God pas hihtatotani, hisat pam pumuy amumi pohta'ö.

¹³ Uma sinmuy amuñem hin hintaqat yukit añ ahsupoq kaptsi'yuñwni, Tutuyqawhqat tunatyayat éñemi. Uma moñwit pas susmohpeqñihqat aw tūqayyuñwni,

¹⁴ Pu imuy moñw'oyiwyuñqamuy put ahpiy ayatiwyaqamuy amumii. Puma pi qalomáhintsatskaqamuy sivintoynayanīqe ōviy ayatiwya, pu añ súanhinwisqamuy tayaw-ñtiwisniqee.

¹⁵ Pi uma lomayesniqat pan God umuñem tunatyawta. Noq̄w pan hapi añ an'ewakw wuwni'yuñqam, ñasta navoti'yuñqam kurs hihta ep umuy ōvelantotani.

¹⁶ Uma qenive hoñkahkañw yesni. Nīkañw uma qa put aw yankahkañw haqam qalomáhintsatskaniqey wūwantotat, God tumal'aymatñihqey pan tunatyawyuñwni.

¹⁷ Uma sohsokmuy kaptsi'yuñwni; God tímuyatuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwni; pi uma nuhtum put tímatu. Uma God mamqasyani; moñwit kaptsi'yuñwni.

The Example of Christ's Suffering

¹⁸ Uma añ tūtuwiktu, uma umuhmoñwimuy kaptsi'kahkañw amumi tūqayyuñwni, añ lololmatuy, pu hakiy pāsyañwuqamuy qa púmuy-sa amumii, añ a'nō unañway'yuñqamuy amumi piwu.

¹⁹ Pi hak qa hihta ep qaanhtit, okiwsaniwe', God aw-sa taykañw añ kuyve', pam hapi God unañwveni.

²⁰ Nīkañw kurs pam hihta ep ōwihiniwhte', put ep wuvahtiwe', pas piw nakwhani'taqw, ya hak sen put ep aw kātaytani? Nīkañw kurs pam aw súanhte', put ep okiwsaniwe', ep nakwhani'te', pam God unañwveni.

²¹ Pi pay núnwupi uma nakwhani'yuñwñiqey aw wáñwayniwya. Pi pay Christ piw itamuñem kānavotpit añ kuyvaqe, itam hinyuñwñiqat itamumi mahtakna, uma put an hinwisniqat ōviy'o.

²² Pam qa haqam hihta ep qaanhti, piw qa himu atsálvayi put moañaqw nõña.

²³ Sinom put aqw hiñqaqwaqw, pam qa tuwat pumuy amumiq hiñqawu. Pam okiwsaniwkañw nāoyniqey qa pañqawu. Pay panis pam God hihta añ pas suan yúkuñwuqat aw nāmatavi.

²⁴ Pam pas nāp itahqaanhtipuy tokoy ep yankañw nahoylehtsit ep hāyilti; nihqe tūhotiwñqey umuy qalaptisina. Noq̄w ōviy itam put amum so'qe qaanhtotiniqey qe'tote', put amum yeskahkañw suan hinwisni.

²⁵ Pi uma as kanelmuy amún nāp haqami lasya. Nīkañw pu' hapi uma umuhhikwsiy tumalay'maqat, pu umumi tunatyawmaqat aw ahoy öki.

3

Wives and Husbands

¹ Pu úmaa, momoyamu, pay uma piw pan nāp umuhpuwsuñwmuy amumi maqaptsi'kahkañw yesni. Noq̄w kurs haqawat God lavayiyat aw qa tuqayvahsi' yēse', puma umuy pās yeskahkañw pumuy kaptsi'yuñqat aw tayyuñwe',

² God lavayiyat aw tūtuptsiwani, nāmahin as puma qa hisat put aw tūqaykahkañwo.

³ Uma qa suovaamnihqat lomayuyahiwtani, umuhhōmiy aw hīhin yuykuyaniqeyu, pu sikavalasivat yuwsiyuñwniqeyu, pu lomayuwsita.

⁴ Uma qa panyuñwt, umuh'nañway qamātaqpuvenihqat nasitoynayani. Uma okiw'unañway'kahkañw kwakwhat yesni. Pam pantaqat God-niqw hihta a'nō hihkay'taqat pas qa hinhtiñwuqat anta.

⁵ Pi yan hapi hisat ima momoyam qahovárstunatyat hinwisqam God aw yanyuñqam nāyuyuwsinaya, puwsuñwmuy amumi maqaptsi'kahkañwo.

⁶ Oviy pi ura Sara Abraham aw tūqaytaqe put moñwílawu. Noqw uma hapi súan hinwise' put timatni, nen soon hihta ep tusiiwyuñwni.

⁷ Pu úmaa, añ tahtaqtu, uma pahsi'kwa pumuy amumum yesni, pumuy kaptsi'kahkañwo; pi puma qa umún ö'qaltu. Noqw umuhnawakinpi qa haqami hihta akw sóonhtotini. Pi uma pumuy amumum qatsit, God kuwahtipuyat, makiway'yuñwa.

Suffering for Righteousness' Sake

⁸ Taa, noqw öviy uma sun tunatyawkahkañw, tūokwatuwi'yuñwni. Uma nānatupkomnihqey pan nānami unañway'yuñwni. Uma nun'okwatni; nāvāsyani.

⁹ Ason uma qalomáhintsaniwye', sen nāphinsasviwye', qa túwatyamantani. Uma qa panyuñwt umuhpew'iwyuñqamuy amuñem lolmat tunatyaltotimantani. Pi God umuñem lolmat tunatyaltiqe öviy umuy wáñwayi.

¹⁰ Pi yantaq'ö: Qatsit nāvokawinkañw, lomatalöñnit añ taymaniqey nāwaknaqa hihta qalolmat aw leñiy ñuy'tani; noqw himu atsa soon moañaqw nōñantani.

¹¹ Hihta qalolmat qa hintsakt, lolmat hintsakni. Pam uyiwwaqatsit tunatyawkañw, put aqwhaqam nõyi'mani.

¹² Pi Tutuyqawhqa añ suan hinwisqamuy amumi tayma, piw pumuy nāwakinpiyamuy aw tūqaytañwu. Nikañw pam añ qaanhinwisqamuy amumi qa kwañwátayta.

¹³ Noqw puyaw uma hihta lolmat añ ö'qalyaqw, hak umuy hintsanni?

¹⁴ Noqw kurs uma suan hinwise', put ep hihta añ kānavotye', uma hapi hahlayhpit epyani. Oviy uma pumuy qa mamqasyani; piw uma qa hin unañway'yuñwni.

¹⁵ Uma qa panyuñwt umu'nañwpeq God Tutuyqawhqalalwe', kaptsi'yuñwni. Pu ason hak umuy hinoqw umuh'unañwpeq God aw unañwvahi'yuñqat umuy tūviñtaqw, uma put aw hin lavayhtotiniqey sutsep pás pasiwyuñwni. Nikañw uma pahsi'kwa tūkaptsi'kahkañw, yuaatotamantani,

¹⁶ Suyan unañway'kahkañwo. Noqw umuy qaanhinwisqat pañqaqwaqam hamanhtotini, umuy Christ eñem lomahinwisqat qalománeveltoynayaqey ep'e.

¹⁷ Ispi kurs God pan tunatyawtaniqw pay pi uma tatam hihta lolmat hintsatskaqey ep okiwsaniwyani, nen hihta qalomáhintsatskaqey qa put epyani.

¹⁸ Pi pay ura Christ súantaqanikañw añ qa súanhinwisqamuy qaanhitipuyamuy ep sūs kānavota, itamuy God aw ökinaniqe öviy'ö. Ura put tokoat mokiwyu añ kuyvaqw, God put hikwsiyat taytoyna.

¹⁹ Noqw pam pankañw hīhikwsimuy sivikive tañawtaqamuy amumi lomatuawit yuaata.

²⁰ Ura puma hisat qa tuqayvastota, Noaht qatsiyat ep'e, ephaqam ura God sinmuy amumi wuhko maqaptsi'taq'ö, nāto Noah pākihut yuykuq'ö. Noqw ura hikiyom, pay nānalnihqam, put añqw tañawtaqe pātsikqat añ kūkuyva.

²¹ Noqw pu' hapi itam pumuy amún ayo nõñakiwta, kūyit akw tuvoylatotiqee, Jesus Christ mokiwyu añqw ahoy tātayhqat ahpiy'ö. Hak tokoy pāhomhtaqtat nu qa put pañqawht, hakiy unañway kwañw'ewakwtat, God atpip suan hinmaqat hapi nu pañqawu.

²² Ura Jesus Christ öveqatsit aw pákihqe, God putvaqe qatuptu. Noqw God hoñviaymat, pu hihta añ moñw'iwyuñqam, pu öqalat pasiwyuñqam, puma sohsoyam put aw maqaptsi'yuñwa.

4

Changed Lives

¹ Noqw òviy hapi Christ tokoy akw itamuñem kãnavotqe, mōki. Noqw uma pan piw tunatyawkahkañw, so'niqey añ suhtaq'ewyani, pi mokqa qaanhtiput qe'tiñwuniq'ò.

² Noqw òviy uma hihsavo yep qatsit ep hinnumye', nãp umuhtuñlayiy qa añ hinwist, God tunatyayat añ hinwisni.

³ Ura itam pay añqaww itahqatsiy añ qa tsa' hihta ep qaanhtoti, añ qatuptsiwni'yuñqamuy amuni. Noqw pay nam pahsa'ni. Ura itam tuskapqatsit añ qa unañwtalya; nuv'onañway'yuñwa; honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñwa; haqam nōviwhqat ep nanaqas-nonovañwu; qaunañwtalqatsit añ hinnumyañwu; pu hihta wutsit tuyoy'ewakwnihqat aw nãwakintiwiisa. Noqw pu' uma qa pan hinwisa.

⁴ Pi añ qatuptsiwni'yuñqamuyniqw hinhtiqw kurs uma pumuy qa amumum pas panhaqam qa unañwtalqatsit añ hintsatska. Noqw òviy puma umuy nãnaphin yuaatota.

⁵ Nikañw puma soon qa God aw nãlavaytani, hakiy añ yesqamuy pu so'pumuy amuñem hinwat yúkuniqey aw moñwvasiwtaqat aw'i.

⁶ Yaniqww hapi òviy imuy so'niqamuy amumi ura lomatuawi yuaatiwa, puma as sinomnikañw tokoy ep hin yukuniwyaqw, pumuy hikwsiam God an yesniqat òviy'o.

Good Managers of God's Gifts

⁷ Sohsoy himu so'ñwamiq ökiwsia. Oviy uma pãs unañwat yesni. Uma nami-tuyqawi'yuñwe', nãwakinwisni.

⁸ Nikañw uma hapi nãnami unañway'yuñqey pas qa qe'totini, pi nami'nañwa qaantaqat nihtiwtatqat nãkwapnañwuniq'ò.

⁹ Uma kwañwtotoynayakahkañw umuhkiy añ pãs nãooyani.

¹⁰ God qa sunyuñqat hihta sinomuy huylawu. Noqw òviy hak hihta makiwhqey akw tũmoñwvasnani, God tumal'ayaat qa atsáy'maqat pan'i.

¹¹ Haqawa yuaate' God añqw lavayit yuaatamantani. Nuhtuñem hihta hintsakqa pay God añqw öqalay makiwhqey tunvotnani. Uma sohsok hihta añ God momiq tavi'wisni, Jesus Christ ahpiy'o. Nam sohsoyam put pas hihtatostat, moñwílalwani, sutsep aqwhaqamii. Nam antaa.

Suffering as a Christian

¹² Aw iunañwamu, kurs uma soñawnen qõhit akw aw pohtiwy'e', pay uma put ep qa pas hin wũwantotani, suhpan pas soon hisat uma put aw ökiniqey pan'i.

¹³ Qa panyat, uma tuwat hahlayhtotini, tsãñawpi uma Christ amum kãnanvotyaniqee. Taq ason pam pas hímuniqey pan namtaknaqw uma piw put amum pas hinhaqam hahlayhtotini.

¹⁴ Kurs uma Christ ep qalomásaswiwy'e', pep hapi uma hahlayhpit epyani, ispi Hikwsi pas hímuniqqa umumi pitsíwtaniq'ò, God Hikwsiata. Ayam hakim hapi as God qalomáyuaatotañwu; noqw uma hapi put pas pavan hihtatotañwu.

¹⁵ Nikañw uma qa haqawa hakiy nãnaqey ep kãnavotni, sen uyiñwuniqey ep'e sen hihta qalomáhintsakqey ep'e, sen aye' sinmuy hintsakpiyamuy ep nãtsurstoynaqey ep'e.

¹⁶ Nikañw kurs hak Christ sinoatnihqey òviy okiwsaniwe', pay pam qa hahmanht, it yantaqat ep God pas hihtatani.

¹⁷ Taq aw hapi pitu; noqw God mohti sinomuy amuñem hin yúkuni. Nikañw kurs pam itamuñem mohti hin yúkuniqww, ya sen ima God añqw lomatuawit aw qa tuqayvastotaqamuy amuñem hin yukiltini?

¹⁸ Noqw kurs i' hak súantaqa pēp qa ayo yamakq, ya sen imuy God qa kaptsi'yuñqamuy, pu qaanhinwisqamuy pumuy amumñem hin yukiwatani?

¹⁹ Yanta. Noq̄w ōviy ima hakim God tunatyayat anwat hihta añ k̄ānanvotyāqam s̄ūanhinwise' God aw taqanañwtotit, hikwsiy put aw noi'yuñw̄ni, pumuy yúkuhqat, pas soon hisat pumuy ayo yúkuniqat put aw'i.

5

The Flock of God

¹ Nu umuhpa' hakimuy wukw'a'yatuy u'nanani, pay nu piw wukw'ayanikañwo, pu Christ okiwsaniwhq aw yóriki'taqa; pu ason pam māaktiqw, nu nuhtum put amum kaptsi'tiw̄ni.

² Uma God sinomuyatuy amumi tunatyawyuñw̄ni. Oviy uma qa tusoqtumalay'yuñwt, su'qawkahkañw amumi tunatyawyuñw̄ni. Uma qa s̄ivat ōviy tumalay'yuñwt, pas kwañwtoynayakahkañw God eñem tumalay'yuñw̄ni.

³ Pam umuy put sinomuyatuy amumi tunatyawyuñw̄niqat aw oyaq̄w, uma pumuy amumi qa tutuyqawyaqey qa pan hinyuñw̄ni. Uma qa panyuñwt, pumuy hin hinwisniqat amumi hin nāmahtakni'yuñw̄ni.

⁴ Noq̄w ason Christ sohsokmuy itamumi tunatyawtaqa mātake', pam hihta pas pavan nukñwat, qa hinhtiñwuqat ahsatit umumi nóani.

⁵ Piw uma añ tsāsayomu, uma umuhpe wūwukwmuy amumi maqaptsi'yuñw̄ni. Uma sohsoyam nānami maqaptsi'yuñw̄ni, okiw'unañway'kahkañwo. Taq God añ kwivi'nañway'yuñqamuy amumi rohomhtiñwu; nikañw pam haqam okiw'unañway'yuñqamuy núokway máqañwu.

⁶ Paniq̄w ōviy uma God öqalayāt ehpewi nāqahihtatotani. Noq̄w hisat aw pituq̄w, pam soon qa umuy hihtatani.

⁷ Uma umuhtusiwuwniy sohsok God aw noi'yuñw̄ni; pi pam umumi tunatyawma.

⁸ Uma namituyqawi'yuñwe', tunatyaltotini; taq umuhtuw̄hqa, Nukpana, wukotohot höykinumqat an hakiy hovalaniqey hepnuma.

⁹ Put aw uma rohomhtotimantani, umuhtuptsiwniy añ hūrs hoñkahkañwo, it navoti'yuñwee: Pay ahsupoq tūwaqatsit añ umún tuptsiwni'yuñqam piw umún hihta añ k̄ānanvotyā.

¹⁰ Noq̄w uma hihsavo hihta añ k̄ānanvotyāq̄w, God umuy pās pasiwani; umuy öqaltoyne', hūrs hoñnani. Pi pam umuy ökwatuwhq̄e, umuy wánwayi, uma aqwhaqami Christ Jesus amum kaptsi'tiwyaniqat ōviy'o.

¹¹ Nam sinom aqwhaqami sutsep put pas hihtatotat, Moñwílalwaa. Nam antaa.

Final Greetings

¹² Nu pay tsāvat umumi pēna, Silvanus nuy paañwaq'ö. Nuyniqw pam itupkoy anta, piw sohsok hihta añ qa atsat hinma. Nu umuy öqawhtoynaniqey nāwaknaq̄e ōviy yan pēna, God núokwaat hímunihqat umuy suan āawnaniq̄ee. Put akw uma hūrs hoñni.

¹³ Añ tuptsiwni'yuñqam Babylon ep yesqam, umún God namoramamat, umuy öqalantota, pu iti Mark p̄iwu.

¹⁴ Uma nānatupkomnihqey pan nānami unañway'kahkañw na'qalantotamantani. Nam God sohsokmuy Christ Jesus sinomuyatuy kwakwhat unañwat máqani. Nam antaa.

PETER God Sinomuyatuy amumi ańk Pēniata

¹ Nu' Simon Peter, Jesus Christ tūwikipnīkańw, pu lavay'ayaat it penta. God aw-nīkańw, pu Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat aw tuptsiwni'yuńqamuy nu öqalanta. God hapi súankańw umuy tuptsiwnit a'nö hihkay'taqat huyta, itamuy hin huytaqey pan'i.

² Nam núokwa, pu kwakwha unañwa umumi wūhaq noiwtaa, uma God tuwi'yuńq'ö, pu Jesus Itahtutuyqawhqay piwu.

God's Call and Choice

³ Kwakwhat pi pam pas pavan öqalay akw itamuy qatsit qaso'taqat, pu sohsok hihta enañ huyta, itam put tuwi'yuńwe', suan hinwise', lolmat yesniqat öviy'o.

⁴ Piw pam hihta pas hihtanihqat a'nö hihkay'taqat itamuy awini'ta, yan'i: Itam yep qatsit ep qalomátuńlayit ahpiy tuyoy'ewakw qatsit ańqw mātaviwye', God ańqw qatsit himuy'vayani.

⁵ Noqw öviy uma qapēvewnayakahkańw, qa nātusitote' lomatumalay'yuńwni; piw lomatumalay'kahkańw God tunatyayat tuwi'vayani;

⁶ Piw God tunatyayat tuwi'kahkańw nāmi tuyqawi'yuńwni; piw nāmi tuyqawi'kahkańw nakwhani'yuńwniqey tuwi'vayani; piw nakwhani'kahkańw, God kaptsi'yuńwniqey tuwi'vayani.

⁷ Piw uma God pas kaptsi'kahkańw nānatupkomuy amún nāvāsyamantani. Piw nāvāsyakahkańw uma nānami unañway'yuńwni.

⁸ Noqw kurs uma it ań qaöwihinkahkańw ahsupoq ań hinwise', uma Jesus Christ Itahtutuyqawhqay tuwi'kahkańw qa paysoq tumalay'yuńwe', hihta nihtiwtaqat aniw-nayani.

⁹ Noqw pay qa pan hinmaqa qapostalqat anta; nihqe kurs hin yāvo hihta tuway'tani, qaanhinmaqey ańqw kwańw'ewayhtiqey suhtokqee.

¹⁰ Noqw öviy'o itupkomu, uma tunatyaltote', pas suyan wāńwayniwyaqey, pu namorsti-wyaqey namtaknayani. Pi uma pan hinwise', soon God pöhuyat ańqw lasyani.

¹¹ Noqw pan hapi uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat mońwtunatyayat sūtsepnihqat aw yuńqw, pam hahlaykańw umuy ökinani.

¹² Paniqw hapi öviy nu ĩit yantaqat umuy u'nantoynaniqey soon tatami'mani; pay as pi uma put navoti'yuńwa, nihqe it tuptsiwnit pas antsanihqat pasiwyuńqey ep hūrs'iwyuńwa.

¹³ Owi, pay ka nu hihsavohaqam itokoy ep qátuniqey pahsavohaqami umuy it u'nantoyne' umuy öqalantaniqw pam nuyniqw súanta.

¹⁴ Suyan pi nu navoti'taqe soon pas hisat pay yep qatsit ańqw ahpiyni, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ nuy hin āawnaqat pan'i.

¹⁵ Pu öviy piw nuy hisat ahpiyniqw uma ĩit yantaqat sutsep u'ni'yuńwniqat öviy nu umumi qanātsui'ta.

Eyewitnesses of Christ's Glory

¹⁶ Ura itam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ öqalay at umumi mahtaknaya, piw put pítuniqat umuy āawnaya. Nīkańw itam tuhislavayit qa pan umumi lavayhtoti. Pi Christ pas pavan lomavitsañway'vaqw, itam pas nāp put aw yórikya.

¹⁷ Noqw God put Naat hapi put pas hihtatat, lolmat tālawńwat pitsáńwtoyna. Noqw ura pas pavan lolmat tālawńwat ańqw hakiy tōnaat pańqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii. Put hapi nu pas hahlayi.

18 Noq̄w it hakiy tōnayāt ōñaq̄w tōq̄tiq̄w, itam tūkwit pas kaptsiwtaq̄at epeq̄ Jesus ámumyakañw put nanapta.

19 Pi itam as hihta nanaptaq̄ey pēvewnaye', kurs hin itam God lavay'aymuyatuy lavaiyamuy pēvewnayani. Pumuy lavaiyam wihq̄ōhit qatalpuve talni'taq̄at anta. Noq̄w hísatniq̄w tālawvaq̄w, umu'nañwpeq̄ talawsohu yámakniq̄at pahsavo uma lavayit aw tūnatyawwisq̄, pam umuñem lolmani.

20 Nikañw uma it navoti'yuñwñi: Kurs hak haq̄am pas nahpiy tutuvenit ep lavayit tūmamatsnani.

21 Pi ura hisatsinom qa nāp nahpiy himu nātoniq̄at lavayhtotiq̄w, Qahováriwtaqa Hik-wsi God sinomuyatuy pās unañwat yesq̄amuy pan unañwtoynaq̄w puma God lavaiyat yuaaykuya.

2

False Teachers

1 Nikañw pay ura Israel-sinmuy amuhpa' hakim God lavay'aymatnihq̄ey atsáy'yuñq̄am hoñva. Noq̄w pan piw hakim umuhpa' hoñve' hihta átsatnihq̄at hakiy hovalañwpuq̄at sinmuy tutuq̄aynayani; nikañw sohsok hihta nanauyve hintsatskani. Híkispi puma Tutuyq̄awhq̄at pumuy túihq̄at ayo yuykuyani. Nikañw nāp nāhovalayaniq̄ey aw suy'kini.

2 Puma qaunánwtalq̄atsit añ hinwisq̄, kaysiwhq̄am pumuy amumi nanawinyani. Noq̄w pumuy amutsviy Jesus pōhuat pas antsanihq̄a qalomáyuaatiwñi.

3 Puma sīvat tuñlay'yuñq̄ey ōviy kwañwálvayiy akw umuy ūnatoynayani, umutsviy kāhaktotiniq̄e ōviy'ō. Noq̄w pay hisatñahaq̄aq̄w pumuy qalomáyukuniwyaniq̄at pan amuñem yukiwta; noq̄w pumuy q̄óyantaniq̄a pumuy pas pay wihkini.

4 Pi ura God hoñvia'yatuy qaanhhtotiq̄amuy qa ayo nõñaknat, pumuy maskimiq̄ mas-paq̄e, hisat pam hin yúkuniq̄ey aw pahsavo pumuy somhtaq̄e, tupq̄at qatālat epeq̄ pumuy tañay'ta.

5 Pu piw ura pam hisatsinmuy qa ayo nõñaknat, put qa kaptsi'yuñq̄amuy pātsikiwuy akw kīq̄ōta. Nikañw pam it hakiy Noaht, sinmuy as suan hinwisniq̄at yuaataq̄at ayo tavi, pu tsáne'nihq̄amuy sinomuyatuy pīwu.

6 Pu ura pam Sodom-nikañw pu Gomorrhat wuhkokitsokit q̄ōhtsaptaq̄e kīq̄ōta. Pan pumuy hintsanhq̄e, hakim ahpiy put qa kaptsi'yuñq̄amuy amuñem hin hintaniq̄at amumi put akw mātakta.

7 Nikañw pam it suan q̄átuhq̄at Lot nukpansinmuy tuskapq̄atsiyamuy ep amumi puhtsemokiwtaq̄at ayo tavi.

8 Pi pam tāqa súantaqa pumuy amumum q̄átuhq̄e, pumuy qaanhintsakpiyamuy añ taykañw, pu nanvotq̄e put akw nāq̄avo nāunañwmokinta.

9 Noq̄w ōviy Tutuyq̄awhq̄a suyan pi put kaptsi'taq̄at kānavotpit añq̄w hin ayo táviniq̄ey tuwi'ta, pu qaanhinwisq̄amuy oyi'taniq̄eyu, hisat hin amuñem yuke' pumuy sivintoy-naniq̄ey aw pahsavoo.

10 Nihq̄e tis pi ōviy pam añ hakimuy nāp tuyoy'ewakw tuñlayiy añ hinwisq̄amuy pan hintsanni, pu añ momñwituy qa hihtay'yuñq̄amuy pīwu. Puma pi kwikwivitu; nāp tunatyay hinwisniq̄ey anyuñwa. Puma ōñaq̄w hihtuy kaptsitiwyaq̄amuy amumiq̄ qalomáhiñq̄aq̄waniq̄ey qatuhtusya.

11 Noq̄w hikispi God hoñviaymat pumuy amuhpenihq̄e pavan pas ō'qalt-nikañw, pu hóhoñvit, Tutuyq̄awhq̄at atpip pumuy amumiq̄ qa nānap hin hiñq̄aq̄wakañw hihta aq̄w tsotskanaya.

12 Noq̄w ima sinom hihtuy popkotuy hihta aw qa wūwayañwuq̄amuy amunkahkañw, hin unañwtote' pan yukuyañwu; ñuiwye', nīniwyaniq̄ey ōviy aniwhtoti. Noq̄w puma hihta as qa mātsi'kahkañw qalomáhiñq̄aq̄waniq̄ey; nihq̄e nāp qaanhinwisq̄ey ep sūlawhtini,

¹³ Nen qaanhintsakpiy añqw ahsatit ömahtotani. Tälö' puma qaunánwtalqatsit ep hahlayya. Ima hihta itséheet panyuñwa, himu hihta akw qa pasiwtaqat pankahkañwo; qaantunatyay ep himuiwkahkañw haqam umumum nophomikiwtañwu;

¹⁴ Novöwuy-sa taynumya; piw soon pōsiam qaanhטיפut qe'tini. Puma tuptsiwnit añ qa ö'qaltuy ūnatotoynaya. Puma hihta tuñlayiy himuy'vayaniqey tuwi'yuñwa. Oviy puma God itsívuyat akw so'niqw pan amuñem yukiwta.

¹⁵ Ima hakim pöhut súantaqat añqw lasyat nāp sūhaqamiyaqe, hakiy Bosor tiyat Balaam kuyat añqe' hinwisa. Ura pam hihta qaantsatskiwhqat añqw hihta himuy'vaniqey unañwti.

¹⁶ Noqw ura himu pohko put qaantunatyayat ep put mēwa. Mōro qayuáataqa tāqat tōnayay akw God lavay'ayayat qaunánwtalqat mēwa.

¹⁷ Ima hapi nōñanvatñit añqw pāhut sūlawhtiqat anyuñwa, wisioomawht huhukwhoyaqat an'i. Noqw pumuy amuñem God pas haqam qatālat na'sasta.

¹⁸ Puma hihta an'ewakw kwiviyuaatotaqe, tuptsiwnit añ qa ö'qaltuy tuskapqatsit akw ūnatotoynaya, hakimuy qaanhinwisqamuy amuñaqw híhin ayo nōñakqamuyu.

¹⁹ Puma as pumuy qenivo öoyyaniqey pañqaqwat, nāp hihta tuyoy'ewakw hintsatskiwhqat aw tūwik'iwyuñwa. Pi hak hihta akw ánwutiwe', pay put aw tūwik'iwtañwu.

²⁰ Ispi kurs pay as hak Jesus Christ Itahtutuyqawhqay, ayo Tūooyhqat tuwi've', yep qatsit ep hihta qalomáhintsatskiwhqat añqw mātaviwe', pay piw put ap ahoy kwise' ánwutiwhq, pay pep pu' so'ñwamiq qatsiat pas qalomáhintañwu, mohtiwat qatsiyat epnihqee.

²¹ Pay tatam pi as puma hin suan hinwisniqat qa nanaptani. Ispi puma as suan tutavot nanaptat, kwusuyat, añqw ahoy lasyaqw pam pas qalomáhinta.

²² Noqw pay pi it yan lavayit puma súanhtoti: Pohko nāyöiy aw ahoy pitu; piw pitsötiti as pāhomyaqw, pay piw tsöqakuyit aqw waöökuniqey aqw ahoy paki.

3

The Promise of the Lord's coming

¹ It hapi akw nu pu' lōs umumi pēna, aw iunañwamu. Nihqe nu put akw umuy ahoy u'nantoynaqe umuhwuwniy súantaqat pavan öqalaniqey unañwti,

² Uma imuy pās unañway yesqamuy God lavay'aymuyatuy pay hisat hin lavayhtotiqat u'ni'yuñwniqat öviy'o, pu Itahtutuyqawhqay, itamuy ayo Oyahqat tutavoyata, itam put ayamat umumi hin put mātapyaqat pan'i.

³ It yantaqat uma mohti navoti'yuñwni: Pay nāt so'ñwamiq hakim tututsiwyaqam nāp tunatyay añ hinwisqam hoñvani;

⁴ Nen pañqaqwani: Yaw pam pítuniqey pañqawu. Noqw pan lavayi hisat aw antsaniwni? Taq itahwu'yamuy hisat so'q, hisat sohsoy himu yukiltiqa pay nāto panyuñwa, kitotani.

⁵ Noqw pay i' navoti susmataq'a: Pay i' yañ tokpela God lavayiyat ahpiy hisat yukilti. Noqw tūwaqatsi pānaqw wunuwkañw pāhut añqw yukiwta.

⁶ Noqw pu pay ura i' tūwaqatsi ephaqam yukiltiqat put akw pātsikq sūlawhti. Noqw puma put navotit qa aw tunatyawyuñwa.

⁷ Noqw God it yañ tokpelat, pu tūwaqatsit, pu'nihqat lavayiy akw warani'ta. Nikañw ason pam imuy put qa kaptsi'yuñqamuy hinwat amuñem yukut, hoyalani. Nen pep pu' i' yañ tūwaqatsi taqtiniqat pan put eñem yuku.

⁸ Nikañwo aw iunañwamu, it hapi uma qa suhtokyani: Sūs tāla Tutuyqawhqatniqw sōmorit yahsañwuy anta, pu sōmorit yahsañw sūkw tālat anta.

⁹ Pay Tutuyqawhqa lavayiy aw antsanniqey ep qa sōwuniñwu, nāmahin pi sinmuyniqw pam pantañwu. Pi pam itamumi wuhko maqapsi'ta, hakiy sūlawhtiniqat qa suhta'ewñwunihqee. Nikañw pas as sohsoyam nāp tunatyay añqw lasyaniqat pam nāwakna.

¹⁰ Nikañw hapi Tutuyqawhqat talöñniyat aw suptuni, uyiñwu mihikq pítuñwuqat pan'i. Noqw ep pu' tokpela a'nö umumutat, haqami tūwayani. Noqw pu' añ himu hin yukiwyuñqa qōhit akw pātini. Noqw tūwaqatsi, pu añ himu hinyuñqa taqtini.

¹¹ Noqw suyan hapi sohsoy himu pātiniqat uma navoti'kahkañw, ya uma hin as hinwisni? Soon uma qa ahsupoq qatsit añ suan hinwise' God eñem-sa yesni,

¹² Hisat God talöñniyat aw pítuniqat maqaptsi'kahkañw, kwanwtotoynayakahkañwo. Pi put talöñniyat ep yañ tokpela taqte', pātini; pu añ himu hin yukiwyuñqa qaan'ewakw mukit akw súlawhtini.

¹³ Noqw pay as pi panta. Noqw itam pi pūhut tokpelat, pu pūhut tūwaqatsit itamuy āawnaqat ōviy maqaptsi'yuñwa; pep hapi himu súantaqa-sa pasiwtani.

¹⁴ Noqw uma hapi iit yantaqat ōviy maqaptsi'yuñwa, aw iunañwamu. Nihqe ōviy uma tunatyawyuñqw, ason pam pite' umuy kwakwhaiwyuñqat umuy túwani, qa haqam hihta akw itséheiwuñq'ö, kurs hak umuy hihta ep tukopnaniq'ö.

¹⁵ Itahtutuyqawhqa umuy ayo nõñakniqat ōviy umumi maqaptsi'taqat uma pan wūwantotani. Pay ura aw ita'nañwa Paul piw pan umumi pēna, suan wuwniy put aw noiwhqat ahpiy'o.

¹⁶ Pay pi añsakis pēne' it yuaaykuñwu. Noqw tutuveniyat añ pēhu māmatsniqw qatūvosi. Noqw ima añ qanavóti'yuñqam, qa hūrs honqam put hihin namtökintotaqe nukushintsahsanya; nihqe nankiwakw panhtoti, pay ahpiy pēhut tutuvenit pantsatskaqey pan'i.

¹⁷ Noqw ōviy'o, aw iunañwamu, uma hapi añwu pay it navoti'yuñqe ōviy qanāunay'yuñwni; taq nāp hisat sen hakim qaanhinwisqam it pōhut pas antsanihqat añqw umuy lasnayaqw, uma hūrs honqey mātatve', añqw ruhpakyani.

¹⁸ Uma qa panhtotit, God añqw núokwat makiwye', put añ wuñwyani, Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat tuwi'yuñqey añ suyhtsepñwat ōqawi'wiskahkañwo. Nam pam kaptsitiwaa, pay pūu-nikañw pu yūmosa aqwhaqamii. Nam antaa.

JOHN mohti Pēniata

The Word of Life

¹ It lavayit ahpiy yēsiwhqat yayhniwhqat ańqawnihqat hapi itam aw tūqaykahkańw, itahposiy akw aw yórikya. Put hapi itam aw tātayyat itahmay akw aw hintsatsna.

² Pi qatsi pas mātakti. Noqw itam aw yórikya. Nihqe put pantaqat suyan navoti'yuńqe put tuawi'yuńwa. I' qatsi qaso'taqa as Nayat ámunnikańw itamumi mātaktiqat itam umuy āwintota.

³ Itam hapi hihta aw yóriyaqey, pu aw tūqayyaqey umuy āwintota, uma itamum sūpwatniqat ōviy'o. Noqw itam hapi pas suyan Nayat amum sūpwatu, pu Tiyat Jesus Christ ámuma.

⁴ Noqw uma pas hahlayyaniqat ōviy itam yan umumi pentota.

God Is Light

⁵ Noqw itam hapi yan lavayit put ańqw nanaptaqe umuy āwintota: God tālanihqata; noqw qatāla hapi pas put ep sūlawu.

⁶ Kurs itam put amum sūpyaqey pańqawkahkańw qatalpuva hinwise' itam hapi atsálalwani; nihqe hihta pas qa átsanihqat qa hintsatskani.

⁷ Nikańw pam tālat epniqw ōviy itam put an tālat ań hinwise' itam sūp hinnumyani. Noqw put Tiyat Jesus Christ uńwáat itamuy sohsok qaanhtiput ańqw kwan'ewakwtani.

⁸ Kurs itam qaanhtiput itamuhpe sūlawhqat pańqaqwe', itam nāmi yētotani. Noqw God lavayiat pas antsanihqa hapi itamuhpe sūlawni.

⁹ God sūankańw, pu lavayiy an hinhtińwu. Noqw ōviy itam put aw itahqaanhtipuy nahostotaqw, pam soon itahqaanhtipuy itamuhpiy qa ayo yúkuni, pu sohsok qa-suantsakpit ańqw itamuy kwan'ewakwtani.

¹⁰ Itam qa haqam hihta ep qaanhtotiqey pańqaqwe', pam átsanihqat itam pan put yukunayani. Noqw put lavayiat hapi itamuhpe sūlawni.

2

Christ Our Helper

¹ Itimhohyamu, uma hapi qa haqam qaanhtotiniqat ōviy nu umumi yan penta. Noqw sen haqawa qaanhtiqw, pay Jesus Christ, pas sūka sūantaqa, itamuńem Itanay aw lavayi'ma.

² Pu pam itahqaanhtipuy ep mokqe, itamuy Nay enañ namivöhikna. Pu pam qa itahqaanhtipuy-sa ep mōki, pas hapi sohsokmuy qaanhtipuyamuy ep'e.

³ Noqw itam put tutavoyat ań hiwisqey akw put tuwi'yuńqey navoti'yuńwa.

⁴ Hak haqam put tuwi'taqey lalvaykańw put tutavoyat qa ań hinme' hapi átsani. Noqw himu pas antsanihqa put hapi ep sūlawni.

⁵ Nikańw kurs hak haqam put lavayiyat ań hinmaqa pam hapi pas antsa God aw unañway'tani. It hapi yantaqat akw itam God ań yesqey navoti'yuńwa.

⁶ I' hak Tiyat amum hinnumqey pańqawlawhqa pas put hinmaq w soon piw qa pan hinmani.

The New Command

⁷ Itupkomu, pay hapi nu qa hihta pas pūhut tutavot umumi penta, nikańw pay hisattutavota. Ura uma yayhniwhqat ańqaqw put oyi'yuńwa. Noqw uma yayhniwhqat ańqaqw lavayit nanvotyawq, pam hapi hisattutavo.

⁸ Nikañw pu' piw nāt nu pas pūhut tutavot umumi penta; ispi qatāla ayo ruhpakq'ō; noqw tāla pas antsanihqa pu' tāla. Noqw pam tutavo Tiyat qatsiyat akw aw antsaniwa, pu umuhqatsiy akw piwu.

⁹ I' hak tālat añ hinmaqey pañqawkañw sinosñway aw qa suhtaq'ewnihqa hapi nāt qatālat añ hinma.

¹⁰ I' hak sinosñway aw unañway'taqa hapi tālat añ hinma; nihqe sinmuy qa unañwmoknani.

¹¹ Pu i' hak sinosñway qa aw suhtaq'ewnihqa hapi qatālat añ hinma; nihqe qatalpuva hinmakañw, haqami hoyoyotaqey qa navoti'numa, pi qatāla put pōsiyat qatālawnaq'ō.

¹² Nu hapi umumi penta tsatsáyhohyamu, God Tiy tuñwniyat aw umuy túwantaqey, umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuqw òviy'ō.

¹³ Nu umumi penta námatu, uma put hakiy yayhniwhqat anqaqwnihqat tuwi'yuñqw òviy'ō. Nu umumi penta tōtimu, uma it hakiy qalolmat áñwutotaqw òviy'ō. Nu umumi penta tsatsáyhohyamu, uma Itanay tuwi'yuñqw òviy'ō.

¹⁴ Nu umumi pēna námatu, uma put hakiy yayhniwhqat anqaqwnihqat tuwi'yuñqw òviy'ō. Nu umumi pēna tōtimu, uma hóhoñvitniqw òviy'ō, pu God lavayiat umuhpe huruiwtaq'ō. Nihqe uma it hakiy qalolmat áñwutota.

¹⁵ Uma yep qatsit tunatyayat qa kwañwátayyuñwni, piw ep hihta hinyuñqata. Kurs haqawa yep qatsit tunatyayat hahlaye' pam Itanay qa aw unañway'tani.

¹⁶ Pi íi himu sohsoy yep qatsit ahpiy'ō: itahtokoy ahpiy tuñlayi, pu itahposiy ahpiy'ō, pu kwivi'nañwat ahpiy'ō. Pam qa Itanay ahpiynit, yep qatsit ahpiy'ō.

¹⁷ Noqw yep qatsi hapi tūwayato, pu put ep himu tuñlayi. Nikañw i' hapi God tunatyayat añ hinmaqa pas sūtsepi.

The Enemy of Christ

¹⁸ Itimhohyamu, so'ñwamiq hapi pitsíwta. Noqw ura hak Christ ehpew'iwtaqa pítuniqat uma nanaptaqw, pay hapi kaysiwhqam Christ ehpewyaqam pu' pay yēse. Noqw it yantaqat hapi akw itam so'ñwamiq pitsíwtaqat mātsi'yuñwa.

¹⁹ Puma as itamuhpiy anqe' nankwusakañw pay puma qa itamum tōnawta. Pi as puma itamum tōnawte', soon as ka qa itamum yūmosa hinwisni. Pay qa sohsoyam itamumyaqey mātaktotiniqey òviy panhtoti.

²⁰ Noqw pay uma hapi hakiy Qahováriwtaqat akw tuvoylatoti. Nihqe uma sohsok hihta navoti'yuñwa.

²¹ Pay uma hihta pas antsanihqat qa navoti'yuñqat nu qa panwat umumi pēna, pi uma put navoti'yuñqw òviy'ō. Pu qa haqam himu atsa it pas qaatsat ahpiynihqat uma navoti'yuñwa.

²² Noqw ya hak átsani? I' hak Jesus qa Moñw'asi'taqat pañqawlawhqa. I' hak Nayat-nikañw pu Tiyat pumuy ayo yuykuqa hapi Christ ehpewnihqa.

²³ Hak hapi haqam Tiyat ayo yuykuqa pay Nayat qa tuwi'ta. Nikañw i' hak God Tiyat Moñw'asi'taqat pañqawhqa hapi Nayat tuwi'ta.

²⁴ Noqw òviy hapi uma yayhniwhqat anqaqw hihta nanaptaqey aw tunatyawwisni. Kurs uma añ ahsupoq put añ hinwise', pay uma soon piw Tiyat ep qa yūmosa hinwisni, pu Nayat ep'e.

²⁵ Noqw yan hapi pam itamuy āawna: Itamuy qatsit qaso'taqat máqaniqeyu.

²⁶ Nu umuy qa súaqwat lahsintotaqamuy lavayhtiqey umumiq yan pēna.

²⁷ Nikañw pay uma Itanay ahpiy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwayaqw, pam umu'nañwpeq qatu. Noqw soon pas hak piw umuy hihta tutuqaynani. Pi Hikwsi hapi umuy sohsok hihta tutuqayna. Pam hapi pas antsa, pu pas qaatsa; nihqe hin pas umuy tutuqaynaqw pan uma put ep hinwisni.

²⁸ Noq̄w taa ítimhohyamu, uma Tiyat ep huruiwyuñw̄ni. Noq̄w hisat pam mātaktiq̄w, itam qa ókiwyani; nen put pituq̄w, itam qa hihta ep hamantotini.

²⁹ Uma put súantaq̄at pan aw navoti'yũwa. Noq̄w õviy suyan hapi hak suan hinmaqa God tíyatnihq̄at uma navoti'yũwa.

3

Children of God

¹ Meh, kurs huvam aw wūwayaa: Itana pas pavan itamumi unañway'ta! Oviy pi itam God timatnihq̄ey pan túñwantiwya. Paniq̄w hapi õviy yep qatsit tunatyayat hinwisq̄am itamuy qa tuwi'yũwa, puma put Tiyat qa tuwi'yũq̄e õviy'õ.

² Aw iunañwamu, pu' hapi itam God tímatu. Noq̄w itam hin yukiltotiniq̄w pam pantaqa pay nāt qa māakti. Nikañw ason hisat Tiat mātaktiq̄w itam put anyuñw̄niq̄ey navoti'yũwa; ispi itam put hin hintaq̄at aw yórikyaniq̄ee.

³ Noq̄w haq̄am it yantaq̄at unañwv̄ahsit nõyi'taqa nākwañw'ewakwlawñwu, pas pam hin kwañw'ewakw̄nihq̄at pan'i.

⁴ Qaanhtiput hintsakqa piw tutavot ehpewi hintsakñwu; pi qaanhtipu tutavot ehpewi hintsatskiwhqa.

⁵ Noq̄w uma navoti'yũq̄w, ura God Tiat itahqaanhtipuy ayo yúkuniq̄e õviy māakti. Noq̄w qaanhtipu put ep súlawu.

⁶ Noq̄w put ep huruiwtaqa hapi qaanhtiput añ qa hinma. Qaanhinmaqa hapi put aw qa yóriki'ta; piw qa tuwi'ta.

⁷ Ítimhohyamu, qa hak hapi umuy ūnatoynani. Suan hinmaqa hapi súantañwu, God Tiat suan hintaq̄at pan'i.

⁸ Qaanhinmaqa hapi Nukpanat añq̄wññwu. Pi Nukpana yayhniwhq̄at añqaq̄w qaanhinma. Noq̄w God Tiat Nukpanat tutmalayat símoknaniq̄e õviy māakti.

⁹ God añq̄w tihtiwhqa qaanhtiput añ qa hinma, pi God tunatyaat put apq̄õlpeniñw̄niq̄w õviy'õ. Pu soon pam hihta ep qaanhtiñwu, pi pam God añq̄w tihtiwh̄w̄nihq̄ee.

¹⁰ Yantaq̄at hapi akw God timat mātakya, pu Nukpanat tímatu: Súantaq̄at qa hintsakqa hapi qa God añq̄wññwu, pu i' hak sinosñway aw qa unañway'taqa piwu.

Love One Another

¹¹ Pi ura uma yayhniwhq̄at añqaq̄w it hapi yan tūawit aw tūqayyuñwa: Itam nānami unañway'yũw̄niq̄ata;

¹² Ura i' hak Cain Nukpanat ahpiynihq̄e tupkoy nīnaq̄at qa panhtotini. Noq̄w ya hinoq̄w pam put nīna? Ispi put tumalaat qalolmaniq̄'õ, noq̄w tupkoyat tumalaat súanta.

¹³ Pay uma qa pas pas hin wūwantotani, itupkomu, kurs yep qatsit tunatyayat hinwisq̄am umumi qa suhtaq̄ewyaq̄'õ.

¹⁴ Itam hapi mokiwuy añq̄w qatsit aw nõñakq̄ey navoti'yũwa, õviy pi itam itahsinosñw̄muy amumi unañway'yũwa. Nohtumi qa unañway'taqa hapi mokiwuy ep hinnuma.

¹⁵ Sinosñway aw qa suhtaq̄ew̄nihq̄a hapi sinmuy q̄õyantaq̄aniñwu. Noq̄w uma navoti'yũq̄w qa hak tuq̄wyantaqa qatsit qaso'taq̄at pasiwta.

¹⁶ Pi God Tiat itamuñem qatsiy tavi. Put pantaq̄at akw God itamumi unañway'taq̄at itam māmatsya. Noq̄w soon as itam tuwat itahqatsiy qa itahsinomuy amuñem o'yaniq̄ey suhtaq̄ewyani.

¹⁷ Noq̄w sen haq̄awa yep qatsiy ep hihta hímu'y'tiwhq̄at himuy'kañw, sinosñway hihta haq̄ni'taq̄w, tuway'kañw put qa õkwatuwe', ya sen hin pam God añq̄w nuhtumi unañway'taniq̄ey tuwi'vaq̄ey pañq̄awni?

¹⁸ Ítimhohyamu, itam qa itahlavayiy-sa akw nānami unañway'yũw̄ni, piw itahleñiy akw'a. Itam qa panyuñwt, itahhintsakpiy akw pas antsa panyuñw̄ni.

Courage before God

¹⁹ Pu it hapi akw itam pas antsa God tímatnihqey navoti'yuñwni; nihqe qa hin unañway'kahkañw put aw ökiwtani.

²⁰ Ispi kurs pay itah'unañwa itamuy sóontsani'taniqw, tis pi God itah'unañwa epnihqe pas sohsok hihta navoti'ta.

²¹ Aw iunañwamu, kurs itah'unañwa itamuy qa sóontsani'taniqw pep hapi pu' itam God aw qa ökiwyani.

²² Pu itam hihta öviy tüviñtote' put añqw put ömahtotamantani, ispi itam put tutavoyat añ hinwisqee, nihqe put tayawintiwisa.

²³ Noqw yan hapi pam tutapta: Itam put Tiyat Jesus Christ aw tütuptsiwe', nānami unañway'yuñqwniqata.

²⁴ Noqw i' hak God tutavoyat añ hinmaqa hapi put ep qátuni; noqw God put ep qátuni. Noqw pam itamuy Hikwsit máqahqat akw itam put itamuhpe huruiwtaqat navoti'yuñwa.

4

The True and the False Spirit

¹ Aw iunañwamu, pay uma qa pas sohsokmuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw yuaato-tagey pañqaqwaqamuy amumi tuptsiwyamantani. Nikañw uma pumuy amumi pohtayamantani, sen puma pas antsa God añqwyaqata. Taq kaysiwhqam God lavay'aymatnihqey atsáy'yuñqam tūwaqatsit añqe' nankwusa.

² Noqw it akw hapi uma God Hikwsiyat māmatsyamantani: Haqawa Jesus Christ tokoy'kañw pítuhqat pañqawlawhqa hapi God Hikwsiyat ahpiy yuaatani.

³ Pu haqawa Jesus Christ tokoy'kañw pítuhqat ayo yuykuqa hapi qa God Hikwsiyat ahpiy yuaatani, soq it hakiy Christ ehpew'iwtaqat hikwsiyat ahpiy'ö. Ura nāt Christ ehpew'iwtaqat pítuniqat uma nanapta. Noqw pu' hapi pay pam yep qatsit ep hinnuma.

⁴ Noqw pay Christ umuh'nañwpeq qátuhqa put epnihqe pas pavan hoñvi. Noqw öviy uma pumuy ánwutota, pi uma God ahpiy tihtiwyaqee, itimhohyamu.

⁵ Christ ehpew'iwyuñqam yep qatsit tunatyayat ahpiyya; nihqe öviy yep qatsit tunatyayat yuaatota. Noqw yep qatsit tunatyayat hinwisqam umumi tūqayyuñwa.

⁶ Itam hapi God ahpiy tihtiwya. Noqw God tuwi'taqa itamumi tūqaytañwu. Pu God qa ahpiy tihtiwyaqat itamumi qa tuqayvastañwu. It akw hapi itam it Hikwsit pas qa atsatsat mātisi'yuñwa, pu piw it atsatsat hikwsita.

God Is Love

⁷ Aw iunañwamu, itam nānami unañway'yuñwni. Pi God hapi itamuy nuhtumi unañway'yuñwniqat tutuwnañwu. Noqw haqam nuhtumi unañway'taqa hapi suyan God ahpiy tihtiwñwu, nihqe God tuwi'tañwu.

⁸ Haqam nuhtumi qa unañway'taqa hapi God qa tuwi'tañwu, pi God nami'nañwaniq'ö.

⁹ Noqw God nuhtumi unañway'tagey itamumi mahtaknaniqe pas sūkw Tiy tūwaqatsit aw tavi, itam put atsviy yesniqat öviy'ö.

¹⁰ Noqw it akw itam God itamumi unañway'taqat māmatsya. Qa itam hapi God aw unañway'yuñqw, pay pam itamumi unañway'taqe öviy Tiy tavi. Noqw pam itahqaanhtipuy ep mokqe itamuy God enañ namivöhikna.

¹¹ Aw iunañwamu, God pas panhaqam itamumi unañway'ta. Noqw öviy pas hapi itam soon as tuwat nānami qa unañway'yuñwni.

¹² Qa haq hapi hak God aw yori. Kurs itam nānami unañway'yuñqw, pep hapi pu' God ita'nañwpeq qátuni; nihqe itamuy nānami pas unañway'yuñwniqat itamuy tutuqaynatima, itam put an nuhtumi unañway'yuñwniqat aw pahsavoo.

¹³ Noq̄w itam put añ yesq pam ita'nañwpeq qátuq̄w itam navoti'yuñwa, pi pam Hikwsiy itamumi nóaq̄w òviy'ò.

¹⁴ Noq̄w itam hapi aw yórikya, piw Naat itamumi unañway'taqat itam tuawi'yuñwa; ispi pam Tiy añq̄w pew taviq̄w pam sinmuy ayo oya.

¹⁵ Hak hapi haqam Jesus God Tíyatnihqat pañqawhqa God añ qatu; noq̄w God put unañwpeq qatu.

¹⁶ Noq̄w itam hapi God itamumi unañway'taqat nanaptakañw tütuptsiwa. God hapi pas nami'nañwa. Noq̄w nuhtumi unañway'taq̄a hapi God añ qatu, noq̄w God put ep qatu.

¹⁷ Aw iunañwamu, kurs itam hin as nānami unañway'yuñwniqey pan nānami unañway'yuñwe' pep pu' ason hin yukiltiniqat aw pituq̄w itam qa ókiwyani. Pi Tiat yep qatsit ep hin hintaq̄w pay itam piw an yep hinyuñwa.

¹⁸ Hak hakiy aw unañway'te' qa put mamqasñwu; maqaswuwni súlawñwu. Taq̄ maqaswuwni'taq̄a hapi qa sun yantañwu. Noq̄w òviy God mamqasqa hapi soon pas put aw unañway'tani, pam as put aw unañway'tanikañwo.

¹⁹ Itam put aw unañway'yuñwa, ispi pam mohti itamumi unañway'taq'ò.

²⁰ Kurs hak haqam God aw unañway'taqey yan lalvaykañw sinosñway aw qa suh-taq'ewnihqa hapi atsátani. Ispi puyaw hak sinosñway aw yóriki'taqey aw qa unañway'te' hin tis God aw qa yóriki'kañw put aw unañway'tani?

²¹ Noq̄w yan hapi pam itamumi tutapta: God aw unañway'taq̄a piw sinosñway aw unañway'taqata.

5

Our Victory over the World

¹ I' hak Jesus Christ-nihqat tuptsiwhqa hapi God añq̄w tihtiwnñwu. Pu hak haqam God Itanay aw unañway'taq̄a piw put tímuyatuy amumi unañway'tani.

² Itam God aw unañway'kahkañw put tutavoyat añ hinwise' pep pu' itam put tímuyatuy amumi unañway'yuñqey navoti'yuñwni.

³ Kurs itam God aw unañway'yuñwe' itam put tutavoyat añ hinwisni. Noq̄w put tutavoat qa maqsonhinta.

⁴ I' hak God ahpiy tihtiwhqa yep qatsit tunatyayat áñwuy'tañwu. Noq̄w yan hapi itam yep qatsit áñwuy'yuñwni-God aw tütuptsiwee.

⁵ Noq̄w ya hak yep qatsit tunatyayat áñwuy'tani? I' hak Jesus God Tíyatnihqat tuptsiwhqa hapi.

The Witness about Jesus Christ

⁶ Ura Jesus Christ pítuhqe kūyit akw-nikañw pu unñwat akw tuvoylati, qa kūyit akw-sanit, pi kūyit akw-nikañw pu unñwat akw'a. Noq̄w Hikwsi hapi put pantaqat tuawi'ta. Noq̄w pam hapi pas qa atsa.

⁷ Pi pahyom òveqatsit ep Jesus Christ tuawi'yuñwa-i' Náata, pu Lavayiat, pu Hikwsi Qahováriwtaqa. Noq̄w ima pahyom pay suhkaa.

⁸ Pu pahyom tūwaqatsit ep Jesus Christ tuawi'yuñwa-i' Hikwsi, pu kūyi, pu unñwa. Noq̄w ima pahyom sun lavayi'yuñwa.

⁹ Itam pay sinmuy tuawiyamuy kwusuya. Nihqe tis òviy itam God tuawiyat kwusuyani. Noq̄w pam hapi Jesus Christ put Tiatnihqat pañqawu.

¹⁰ Ason hak God Tiyat aw tuptsiwhq̄ God Hikwsiat put unañwpeq qátu, nihqe put pantaqat tuawi'ta. Noq̄w pay God qa tuptsiwhqa hapi pam átsanihqat pan put yukuna, ispi God Tiy hin tuawi'taqat pam qa tuptsiwhqee.

¹¹ Noq̄w yan hapi God itamuy āawna: Pam itamuy qatsit qaso'taqat huyta, it qatsit put Tiyat epnihqata.

¹² Tiyat kwusi'taqa hapi qatsit kwusi'ta. Pu i' hak God Tiyat qa kwusi'taqa hapi qatsit ñastaa.

Eternal Life

¹³ Nu hapi umuy God Tiyat aw tuptsiwni'yuñqamuy amumi ñit penta. Noqw uma put añ tūñwantote', uma God Tiyat aw tūtuptsiwaqe qatsit qaso'taqat himuy'vayaqey navoti'yuñwni.

¹⁴ Noqw itam put aw tuptsiwni'yuñqw, put tunatyayat an hihta õviy itam put tūviñtotaqw, pam itahnawakinpiy navotni.

¹⁵ Noqw itam put itahnawakinpiy aw tuqayvastaqat navoti'yuñqw, itam put aw nāp hihta tūviñtotaqw pam itamuy put máqani.

¹⁶ Kurs uhsinosñwa qaanhtiput pay mokiwuy aqw qa pitsíwtaqat hintsakq um put aw tayte' pay um put eñem tūviñtani. Noqw God put qatsit máqamantani, kurs pam mokiwuy aqw qa pitsíwtaqat qaanhtiput hintsakniq'õ. Pas antsa kurs hin hak qa mokiwuy aqw pitsíwtaqat qaanhtiput hinhtini. Noqw kurs hak pan qaanhtiqw, um put eñem tūviñtaniqat qa putwat nu pañqawu.

¹⁷ Sohsoy qaantsatskiwhqa hapi qaanhtipu. Noqw soon sohsoy qaanhtipu mokiwuy aqw pitsíwtani.

¹⁸ Itam navoti'yuñqw i' God ahpiy tihtiwhqa qaanhtiput añ qa hinma, pi God Tiat put aw tunatyawtañwuniq'õ. Noqw Nukpana put aw qa hintsakñwu.

¹⁹ Noqw itam hapi God tímatnihqey navoti'yuñwa. Noqw yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam sohsoyam it hakiy qalolmat akw tuyqawiwuyñwa.

²⁰ Itam navoti'yuñqw God Tiat pítuhqe itamuy suyan unañwtalwuwñitoyna. Noqw õviy itam God pas antsanihqat tuwi'yuñwa. Noqw itam it hakiy pas antsanihqat añ yēse, pu Tiyat Jesus Christ añ'a. Pam hapi pas antsa God. Noqw itam put añ yeskahkañw qatsit qaso'taqat himuy'yuñwa.

²¹ Itimhohyamu, uma hihta wutsit aw nāwakintiwhqat qa aw may'yuñwni. Pas antsa.

JOHN ańk Pēniata

¹ Nu' wukw'aya, itahsiway pas namorstiwhqat aw penta, pu tímuyatuy amumii. Nu umumi pas antsa unańway'ta; pu pay qa nu'saa, pay pas sohsoyam it hakiy pas antsanihqat tuwi'yuńqam pīwu,

² I' hak pas antsanihqat itamuhpe pakiwkańw, itamum yūmosa hinmaniqat tunatyayat ōviy itam umumi unańway'kahkańw, pas antsa yan umuńem nāwakinwisa.

³ Nam ōkwalni, núokwa, pu kwakwhaunańwa umumum yantani, Itanay God ańq'ō, piw Tiyat Tutuyqawhqat Jesus Christ ańq'ō.

Truth and Love

⁴ Pas haqawat uhtim Itanay lavayiyat pas antsanihqat ań hinwisq, nu amumi navotqe, put ep pas hahlayti, ura Itanay ańqw itamumi hin tutaptiwhqat pan hinwisq'ō.

⁵ Noqw taay isiwa, nu okiw ūmi pańqawni: Itam nānami unańway'yuńwni. Nu hihta qa pūhut tutavot ūmi penta, nikańw pay ura yayhniwhqat ańqaqw itamumi hin tutaptiwhqata.

⁶ Noqw itam put tutavoyat ań hinwise' pan nānami unańway'yuńwni; noqw yan hapi tutavo, ura uma yayhniwhqat pahpiy hihta nanaptaqey ań hinwisniqata.

⁷ Taq kaysiwhqam tūunatotoynaqam tūwaqatsit ań nankwusa, nihqe i' Jesus Christ tokoy'kańw pítuhqat ayo yuykuya. I' hapi tūunatotoynaqa; pu Christ ehpew'iwtaqa.

⁸ Uma nāmi tunatyaltotini; noqw itam hihta tumaltotaqey qa kwayhyat, ań ahsupoq ahsatotani.

⁹ Mewnit yūmo kwílakqa, pu Christ tutaqayhpiyat qa ań hinmaq, God put qa amum hinma. Pu hak Christ tutaqayhpiyat ań hinmaq, Itanay-nikańw pu Tiat puma put amum hinma.

¹⁰ Hak umumi pite', qa yan umuy tutuqaynaqw, uma umuhkiy qa aw put panayaman-tani, piw uma qa ōqalayamantani.

¹¹ Taq put ōqalaqa qaanhtipuyat ep suńwáatni.

Final Words

¹² Pas nu as nāt nihtiwtat hihta umumi pēnanikańw, pay nu qa tutuvenit ań pēnani, piw qa tutuvenkuyit akw'a. Nikańw pay hisnen nu umumi pítuni; noqw itam pas nānami taykahkańw, yuaatotani; nen pas hinhaqam hahlayhtotini.

¹³ Namortihqat uhqōqay timat uń ōqalaya. Nam antaa.

JOHN

Pēniat payisni'maqa

¹ Nu' wukw'aya, it pas aw iunañway Gaius aw penta. Nu pas antsa ūmi unañway'ta.

² Aw iunañwa, pas sohsoy himu uñem lolmaniqtat nu uñem nāwakinma, um suphelaw-taniqtat pas uhikwsi suphelawtaqtat pan'i.

³ Pi tuptsiwni'yuñqam ökihqe, inumi uñ tūawvayaqw, yaw um itahtuptionsiwniy pas antsanihqat hürs ñuy'kañw put añ hinma.

⁴ Pi yaw itim Itanay lavayiyat pas antsanihqat añ hinwisq, nu put pantaqtat navotqe, pas hahlayhti. Qa himu put epnihqe inumi pas pavan hahlayhpi.

Gaius is Praised

⁵ Aw iunañwa, pay um añ tuptsiwni'yuñqamuy-nikañw, pu a'löntuy hin tumalay'taqey ep súantsaki.

⁶ Yaw um nuhtumi unañway'taqat puma God aw tōnawtaqamuy amumi tūawvaya, noqw um God kaptsi'kañw, pumuy haqamiyaqw amumi unañwtave', súanhtini.

⁷ Pi puma put tuñwniyat tunvotnayaniqe añqe' nankwusa; nihqe imuy qatuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw qa hihta ömahtiwisa.

⁸ Noqw paniqw hapi öviy itam pumuy panyuñqamuy soon qa pāsyani; nen pumuy tumalsuñwamatni, puma Itanay lavayiyat pas antsanihqat yuaatiwisq'ö.

Diotrophes and Demetrius

⁹ Ura nu as God aw tōnawtaqamuy amumi pēna; noqw i' Diotrophes pumuy amuñaqw pas hímuniqey nāwaknaqa itamuy qa ömahta.

¹⁰ Noqw öviy kurs nu umumiq pite', soon nu put hiniwhtipuyat aw qa pónaknani, itamumiq nánaphin qalomáhiñqawlawhqata; pu pas qa ñöyaltiqe, pam añ tuptsiwni'yuñqamuy qa ömahta; nit pu pumuy ömahtotaniqey nānawaknaqamuy mēwanta; nihqe God aw tōnawtaqamuy amuñaqw pumuy ayo maspita.

¹¹ Aw iunañwa, um hihta qalolmat aw qa nanawinht, lolmatni. Lolmat añ hinmaqa hapi God tíata; pu i' hak hihta qalolmat añ hinmaqa hapi God aw qa yóriki'ta.

¹² I' Demetrius sohsokmuy amuhpiy aw lomanavotiwta. Noqw i' pas antsa. Owi, pu itam pas piw nāp aw navoti'yuñwa; noqw uma navoti'yuñqw, itahtuawi pas qa atsa.

Final Greetings

¹³ Pas nu as nāt nihtiwtat hihta pēnanikañw, pay nu qa tutuvenkuyit pu qa tutuvenkohot akw ūmi pēnani;

¹⁴⁻¹⁵ Nikañw pay hisnen nu qa pas wūyavotiqw ūmi yórikni; noqw itam pas nāmi taykañw yuaatani. Nam kwakwhaunañwa umum yantaa. Ima itahkwatsim uñ öqalaya. Um itahkwatsmuy nanāpwat öqalantani.

JUDE

God Sinomuyatuy amumi Pēniata

¹ Nu' Jude, Jesus Christ tūwikiat, pu James tupkoat it penta. Nu umuy Itanay God ahpiy sutsvo oyiwyuñqamuy öqalanta. Ura pam umuy wánwayhqe, Jesus Christ eñem umumi tunatyawma.

² Nam núokwa, kwakwhaunañwa, pu nami'nañwa qaöwíhinkañw umumi pitsíwtaa.

False Teachers

³ Aw iunañwamu, nu as itamuy hin sun ayo nōñakqat umumi pēnaniqey unañwiti. Nikañw pay kurs nu soon umumi qa pēne', uma itahtuptsiwniy eñem pas rohom-numyaniqat umuy u'nanani, itahtuptsiwniy God sinomuyatuy amumi sūs mātaviwhqat éñemi.

⁴ Taq haqawat God qa kaptsi'yuñqam nanauyve itamumi yuña. Yaw puma God aw yankahkañw qahopiyese; nihqe God sūkw Moñwit ayo yuykuya, pu Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ piwu. Nihqe öviy añwu pay hisat puma qalomáyukiltiniqat aw oyiwyuñwa.

⁵ Noqw öviy nu umuy it ep ahoy u'nananiqey nāwakna; pay as pi uma hisat it yantaqat pās nanapta. Ura hin Tutuyqawhqa haqaqaw tutskwat Egypt añqw sinomuy nōñaknat, put pantaqat atsve pu' haqawatuy qa tuptsiwni'yuñqamuy haqami hintsana.

⁶ Pu ima öñaqwa hoñvia'yat tumalay tatamhtotat, pas nāp qeniy mātatveyaqamuy sūs somhtaqe, qatalpumi tañata, hisat aw wukotalönvaqat ep pumuy hin yukunaniqey aw pahsavoo.

⁷ Noqw ura Sodom-niqw, pu Gomorrha-niqw, pu amunan'ik kitsókit añ sinom piw pumuy amún tuskapqatsit aw tahkukq, tahtaqt nāp nānami tokoy añ písosqya. Noqw God qōhit qa tokñwuqat akw pumuy sivintoyna, sinmuy ökwhaniqe öviy'ö.

⁸ Noqw piw nāt ima pumuy amún hihta itséheet añ kwañwáwuwantotaqe, tokoy tuyoy'ewakwtotañwu; añ moñw'iwyuñqamuy qa hihtay'yuñwa, pu añ öqalat pasiwyuñqamuy amumiq nānap hin qalomáhiñqaqwa.

⁹ Noqw híkispí God pas sushoñviayaat Michael Nukpanat amum nāñwuy'ta, Moses tokoyat öviy'ö. Nihqe nānaqasqe soon pay nanāp'unañw put aw qalomáhiñqawniqe, ura put aw pañqawu: Nam Tutuyqawhqa uñ mēwaa.

¹⁰ Noqw ima hihta aw qa mātsi'kahkañw, soq tuwat put ep qalomáhiñqaqwañwu; pu pay hīhihtuy popkotuy amún hīhihta nāp tuwi'yuñqey akw nāhovalayañwu.

¹¹ Is okiw púmaa! Puma Cain kukyay añqe' hinwisa; pu Balaam an hihta súantaqat añqw lasya, hihta as himuy'vayaniqe öviy'ö; pu Core an God aqw kolilitotat, put an súlawhtini.

¹² Ason uma sūp haqam nōnove', Tutuyqawhqaqat u'ni'kahkañw pōlavikit yónoyhtotaqw, puma umumum nōnove', pep hihta itséheet anyuññwu; nānami-sa tunatyawyuñwt, qa hihta tuhtusyakahkañw nōnovañwu. Puma wisoomahwt huhukwhoyaqaqat anyuñwa. Puma himutskit tal'añwnawit añ qa hihta sipalay'vañwuqat anyuñwa, nāipwaniwyuñqee; soñawnen lōs soa.

¹³ Pātuwaqatsit añqe' a'nö walalataqat anyuñwa. Pumuy hintsakpiam pāhut walalataqat qōtōyat anta. Puma sōtuy nānahoy yuyutyaaqat anyuñwa; nihqe puma haqami mīhikqat añ pas qatālat aqw sūs yuñni. Pep puma nawus aqwhaqami yesni.

¹⁴ Noqw Adam añqw tsañe'sikis nānañumo qatsívaptsiwyuñqat pep Enoch tihtiwa. Nit pam añwu pay imuy ura lavayhtiye pañqawu: Meh, Tutuyqawhqa pas qaan'ewakw hintaqamuy qahováriwyuñqamuy tsamkañw añq'ö,

¹⁵ Sinmuy sohsokmuy amuñem hin yúkuniqee. Pam sohsokmuy qa kaptsi'yuñqamuy qalomáhintsakpiyamuy sohsok ep pumuy hin yúkuni. Taq puma God qa kaptsi'kahkañw put ehpewi qaanhtoti, piw anahaat lavayit akw put aqw hiñqaqwa.

¹⁶ Ima hapi pas sutsép-sa hihta añ hiñqawwisa; panis tuwat tūovelanhiñqawwisa; nāp tuñlayiy-sa añ hinwisa; hihta a'nō kwiviyuaatotañwu; hihta nukwáñw'ewyaniqey ōviy sinmuy amumi kwanwáyuaatotañwu.

Warnings and Instructions

¹⁷ Nikañwo aw iunañwamu, pay ura Itahtutuyqawhqay Jesus Christ ayamat hin hiniñqat yuaatotaqat uma u'ni'yuñwni.

¹⁸ Pay so'nwamiq ima hakim tututsiwyaqam hoñvani. Puma God qa kaptsi'yuñwni; nāp tuñlayiy añ hinwisni, ura kitota.

¹⁹ Ima hapi añ sinmuy tsikantotani; nāp tunatyay añ hinwisa, Qahováriwtaqa' Hikwsi pumuy unañwayamuy qa aw pákiq'ö.

²⁰ Noqw ūmaa, aw iunañwamu, uma umuhtuptsiwniy God añqwnihqat añ nāwuñwintani; Qahováriwtaqat Hikwsit añ nāwakinwisni.

²¹ Itahtutuyqawhqa Jesus Christ núokway ahpiy umuy qatsit qaso'taqat máqani. Noqw put talönvaqat aw pahsavo uma maqaptsi'kahkañw, God añqw nāmi'nañwat añ hinwisni.

²² Añ qa súyanyaqamuy uma ókwatutwani;

²³ Qōhit añqw pumuy ayo lañamintotani. Pu añ pētuy piw uma maqasneveq ayo ōoyyani. Nikañw piw yuwsiyamuy tuskapqatsit akw tuyoy'ewakwtiwhqat uma aw qa suhtaq'ewyani.

Prayer of Praise

²⁴ Taay. Kwakwhat pi God umuy qa lasyaniqat aw öqalat pasiwta. Pan hapi umuy hahlaykahkañw, qa hihta akw hinyuñqat pam natpipo lomaqatsit aw umuy ökínani.

²⁵ Pam-sa hapi nāla suan unañwtalwuwni'ta, pu itamuy ayo oya. Nam sinom sohsoyam put pas hihtatotat, kaptsi'yuñwni. Nam puma put Moñwílalwani; pam-sa hapi öqalat pasiwtaqat pañqawani. Nam pu' yantani, pu yūmosa aqwhaqamii. Nam antaa.

Jesus Christ HIHTA NATONIQAT MAHTAKNA Ayay John aw'i

¹ I' tutuveni Jesus Christ añq'ö. God soon pas hisat hin hiniwhtiniqat put aw mātakta, pam lavay'aymuy umumi put mahtaknaniqat öviy'o. Noqw pam hoñviayay ayataqw, pam nuy John, put lavay'ayayat, put āawna.

² Noqw nu God lavayiyat, Jesus Christ inumi mātaktaqat umuy āawnani. Pu nu hihta aw yórikqey umumi pēnani.

³ I' hak it tutuvenit añ hin hiniwhtiniqa pey'taqat añ túñwantaqa hahlayhpit epni. Pu put nanaptat, aw tuqayvasi'yunqam piw pas hahlayhpit epyani. Pi aw hapi pituto.

Greetings to the Seven Churches

⁴ Nu' John Asiat ep tsañe' kitsókit añ God aw tōnawtaqamuy öqalanta. Nam núokwa, pu kwakwhaunañwa umumi pitsíwtani, it hakiy pu'nihqat, pu pay hísatnihqat, pu nātoniqat añq'ö, pu tsañe'nihqamuy hīhikwsimuy put moñw'atsvewayat ehpewiyaqamuy amuñaq'ö,

⁵ Pu Jesus Christ añq'ö. Pam hapi pas suyan navoti'kañw súañqawu; so'pumuy amuñaqw tātayhqe nuhtuñaqw susmohpeq'a; pu tūwaqatsit ep momñwituy amumi moñw'iwta. Pam itamumi unañway'taqe, nāp unway akw itamuhpa' itahqaanhtipuy ayo pāhoma.

⁶ Nihqe itamuy moñw'oyhqe, Nay God awwat itamuy wimmoñw'oya. Nam sinom put kaptisitotat, put moñwlalwani sutsép-saa. Nam antaa.

⁷ Meh, pam ðomawhtuy aqw hawni. Noqw sohsoyam pōsiy akw put aw yórikyani, pu ima put söhwiknayaqam pīwu. Noqw tūwaqatsit ep sohsoy hihtu nanāpwat sinom put atsviy tsaykitani. Pas antsa. Nam antani.

⁸ Nu hapi Alpha, pu Omega; nu hapi sohsoy hihta yayhnaqa pu sohsoy hihta aw pās yúkuniqa, kita Sus'öqaltutuyqawhqa, pu'nihqa pu pay hísatnihqa, pu nātoniqa.

A Vision of Christ

⁹ Nu' John, umuhpava, pu umuhsuñwa, umún Jesus Christ eñem hihta añ kānavota; put eñem hihta añ nakwhani'ta; piw umún put amum moñw'iwta. Nu pāñaqw tutskwat kuytaqat Patmos yan mātsiwhqat ep qatu, God lavayiyat ep'e, pu Jesus Christ yuaataqey ep'e.

¹⁰ Noqw Tutuyqawhqat talöñniyat ep nu Hikwsit akw tuyqawiwkañw, inuhkwayñave hakiy a'nö tōnayay navota, pas tötöqpit an tōnay'taqata.

¹¹ Noqw inumi pañqawu: Nu hapi Alpha pu Omega, mohti'maqa pu nuhtuñkniha, kita; pu piw yan'i: Um hin yórike', tutuvenit añ put pēnat, Asiat ep tsañe' kitsókit ep inumi tōnawtaqamuy amumi távini, ayo Ephesus ep yesqamuy amumii, pu Smyrnat epyaqamuyu, pu Pergamos epyaqamuyu, pu Thyatirat epyaqamuyu, pu Sardis epyaqamuyu, pu Philadelphiat epyaqamuyu, pu Laodiceat epyaqamuyu, inumi kita.

¹² Noqw nu hakiy inumi hiñqawhqat aw yórikniqe ahoy namtö. Nihqe öviy nu namtökqe, pay tsañe' wihqöhít tsotsókpíyat sikavalasivat añqw yukiwyunqat tuwa.

¹³ Noqw ima tsañe' tsotsókpít amuhsonve hak Sinot Tiyat an son'iwahqa waynuma; wupaknapnat kukmiq pitsíwtaqat yuwsí'kañw, tawitsqay añ sikavalasivat kwewta.

¹⁴ Noqw qötöyat añ hōmiat qötsáphöt anta, pas nuvat an qötsa. Noqw pōsiat pavan pas ūwiñwuy anta.

¹⁵ Noqw kuk'at pas kwañw'ewakw sikasivat qöppömiq pātiqat an talqaqsala. Pu tōnaat mūmunañwtuy wukosöykitaqat panta.

¹⁶ Noqw pam putvaqw tsañe' sōtuy matsvoñta. Noqw moañaqw sipwuvahpi nan'ivak a'nō qalay'taqa yayma. Noqw taywaat tāwat pas pavan tālat anta.

¹⁷ Noqw nu aw taytaqe pahsat kukmiq munu, sūmokpunikañwo. Noqw pam putvaqw may akw inumi matyawht pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani; nu hapi mohtimaqa pu nuhtuñkniha.

¹⁸ Nu hapi qatu. Ura as nu makt, pu ahoy tātai. Noqw meh, nu hapi sutsep qátuhqa. Pas antsa. Nihqe nu maskimiq, pu mokiwuy aw oqalay'ta.

¹⁹ Um hihta aw yórikqey pēnani, yañ hihta hintaqata, pu hihta nātoniqata.

²⁰ Ura nu putvaqw tsañe' sōtuy matsvoñkañw tsañe' wihqōhit tsotsókpiyat amuhsonva waynumqw um inumi yori. Taa. Put hímunihaqat nu uñ āawnani. Ima tsañe' sōtu hapi tsañe' kitsókit ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñvia'yatu. Noqw pu tsañe' wihqōhit tsotsókpiyat hapi tsañe' kitsókit ep inumi tōnawtaqamu.

2

The Message to Ephesus

¹ Um Ephesus ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak putvaqw tsañe' sōtuy matsvoñtaqa, tsañe' wihqōhit tsotsókpiyat sikavalasivat añqw yukiwyuñqat amuhsonva waynumqa yan ūmi lavayhti:

² Pay nu ūmi navoti'taqw, um inuñem tumalay'taqa maqsoni'ta. Piw um qa nañ'ekni'ta. Pu um añ qalomáhinyuñqamuy amumi qa suhtaq'ewa. Nihqe hakim inuhpiy ayatiwyaqey pañqawaqamuy um amumi pohtaqa, amumi navotq, pay kurs puma a'tsatu.

³ Nihqe um hihta añ kuykañw nakwhani'ta. Nihqe um inatñwaniy tunatyawkañw hihta maqsonlawkañw qa ókiwhti.

⁴ Nikañw pay nu hihta ūmi qaantaqat tuway'ta. Ura as um mohtihagam inumi pas unañway'tat, pu' hapi qa pan um inumi unañway'ta.

⁵ Nihqe öviy um tunatyaltini. Taq um inuñaqw yāvoq'iwma. Um ahoy namtökt, inuminen, mohti hinmaqey hintsakni. Taq um qa panhtiqw, nu ūmi supte' uhwiqōhiy tsotsókpiyat qeniyat añqw ayo távini, um qa ahoy namtökq'ö.

⁶ Nikañw it ep nu uñ hahlayi: Um imuy Nicolaitan-sinmuy hintsakpiyamuy pas qa hahlayi, inún'i.

⁷ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa. Nukpanat áñwuy'taqat nu pan nakwhanaqw, pam himutsokit hakiy taytoynañwuqat God ūyiyat nāsaveq wúnuhqat añqw nösni.

The Message to Smyrna

⁸ Pu um Smyrnat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak mohtiniha, pu nuhtuñkniha, ura as makt, pu' qátuhqa yan ūmi lavayhti:

⁹ Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta. Um hīhihta añ kānanvota, pu okiwhinta; nikañw um pas antsa kāhak'i. Pu hakim Jew-sinomnihaqey a'tsalalwaqam ūmiq qalomáhiñqaqwaqat nu navoti'ta. Puma qa Jew-sinomnikañw soq Satan aw tōnawta.

¹⁰ Um hapi hihta nāt añ kānavotniqey qa mamqasni. Meh, pay nāt Nukpana uhsinomuy amuñaqw haqawatuy sivikimi maspani, amumi tuwantaniqe öviy'o. Noqw uma pakwút-sikis tālat añ kānanvotyani. Nikañw uma hapi qa nañ'eknayani; nāmahin pi uma so'ni. Pi nu hihta ahsatit umuy máqani. Uma aqwhaqami yeskañw put añ nāvokawintotani.

¹¹ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa. Nukpanat áñwutaqa hapi soon mokiwuy añqw lōs yúkuni.

The Message to Pergamum

¹² Pu Pergamos ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat um aw yan pēnani: I' hak sipwuvahpit nan'ikaqe qalay'taqat himuy'taqa yan ūmi lavayhti:

¹³ Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta, pu um haqam qátuhqata. Pep hapi Satan moñw'iwta. Um inatñwaniy hūrs ñuy'ta. Ura nuy yuaataqa Antipas umuhsonve nīniwa, haqam Satan qátuhqat ep'e. Noqw nāmahin pi pantaqw, um inumi tuptsiwni'taqey qa qe'ti.

¹⁴ Noqw pay nu qa sūkw hihta ūmi qaantaqat tuway'ta. Soq um Balaam tutuqayhpiyat ñuy'yuñqamuy oyi'ta. Ura pam Balac tutuqaynaqw, pam Israel-sinmuy ūnatoyna. Noqw puma hihta wutsit pay nāp yukiwyuñqamuy amuñem hihtuy qōyantotat, sikwiyat añqw nōnōsa; pu tokot sokoptota.

¹⁵ Pu pan piw um inuy Nicolaitan-sinmuy tutuqayhpiyamuy ñuy'yuñqamuy oyi'ta. Noqw nu put aw qa suhtaq'ewa.

¹⁶ Noqw ōviy um put añqw lasni. Taq um qa panhtiqw, nu ūmi supte' imoañaqw sipwuvahpit akw pumuy amumi kihpokni.

¹⁷ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa. Nukpanat áñwutaqat nu mennat it ōñaqw pōlavikit tupkiwtaqat nopnani; nen put qōtsat owat máqani. Noqw put añ puhutuñwani pey'tani. Qa hak put navoti'taqw pas put kwúsuhqa-sani.

The Message to Thyatira

¹⁸ Pu um Thyatirat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: God Tiat ūwiñwuy antaqat pōsi'taqa, pu kwañw'ewakw sikasivat antaqat kuhkuy'taqa yan ūmi lavayhti:

¹⁹ Um hihta hintsakqat nu pay navoti'ta, pu um hin inumi unañway'taqata, pu um hihta tumaltaqata, pu nuy qapēvewnaqata, pu hihta añ pās nakwhani'taqata. Nu uhtumalay nuhtuñknihqat aw tayta, puma mohti'maqat tumalat epnihqe pas hoyokiwtaqata.

²⁰ Nikañw pay nu qa sūkw hihta ūmi qaantaqat tuway'ta. Um it wuhtit Jezebel, God lavay'ayaatnihqey pañqawlawhqat tavi'ta. Pam soq itumal'aymuy tutuqaynakañw, pumuy ūnatoynaqw, puma tokot sokoplalwa, pu nōsiwhqat añ hihta nāp yukiwyuñqamuy amumi noiwhqat añqw nōnōsañwu.

²¹ Noqw pam tuskapqatsiy añqw lasniqat nu as aw qenitoyaqw, pam qa panhti.

²² Noqw meh, nu put aw toñokq, pam tūtuyhtini, pu put amum nāhahlaynayaqam pīwu. Noqw puma qaan'ewakw kānanvotyani, kurs puma hintsakpiy añqw qa lasyee.

²³ Pu nu put tímuyatuy qōyani. Noqw pep pu' sohsovik inumi tōnawtaqam navoti'yuñwani, nu hapi sohsokmuy tunatyayamuy, pu unañwayamuy añ purimaqata. Pi nu hapi sohsokmuy umuy nanāp umuhhintsakpiy an umumi ahoytani.

²⁴ Nikañw nu ūmi pañqawni, pu ahpiy Thyatirat ep it yan tutuqayhpiyat qa ñuy'yuñqamuy amumii, pu añ hakim Satan hihta tuwiyat qa toñtaqat pan tūñwantiwhqat qa tuwi'yuñqamuy amumii: Pay nu soon piw nāt pas hihta umuy ikwiltotoynani.

²⁵ Pay uma hihta himuy'yuñqey hūrs ñuy'yuñwani, nuy pítuniqat aw pahsavoo.

²⁶ Nukpanat áñwutat pas so'ñwamiqhaqami itunatyay añ hinmaqat nu hīhihtuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy amumi öqalmaqani.

²⁷ Noqw pam sivakohot akw pumuy amumi moñw'iwtani, nen sivuskwit an pumuy pīñani. Pan hapi Ina nuy öqalmaqa.

²⁸ Pu nu put talsohut máqani.

²⁹ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa.

3

The Message to Sardis

¹ Pu um Sardis ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak God añqw tsañe' hihikwsimuy himuy'taqa, pu tsañe, sōtuy matsvoñtaqa yan ūmi lavayhti: Um hihta hintsakqat pay nu navoti'ta. Um as sinmuyniqw tayta; nikañw um pas antsa mokpu.

² Taa, um havivokalni; nen uhtumalay nātonihqat aw unañtapni, taq pam pas pay sohtini. Taq nu God atpip uhtumalay qa pasiwtaqat tuwa.

³ Oviy um hihta navotqe, ömahtaqey hürs ñuy'tani; nen hin hinmaqey añqw lasni. Nikañw um kurs qa tātayniqw, um hisat qa pan wūwantaqw nu ūmi suptuni, uyiñwu hin pítuhqat pan'i.

⁴ Nikañw hikis pi Sardis ep híkiyom itséheeqatsit akw yuwsiy qa tuyoy'ewakwtota. Noqw puma qōtsat yuwsikahkañw inumum hinnumyani, pi puma hihkay'yuñwa.

⁵ Nukpanat ánwutaqa qōtsat yuwsini. Noqw nu put tuñwniyat qatsítutuvénit añ pēne', qa ayo sūlawhtani. Noqw pam isinonihqat nu Inay aw pañqawni, pu hoñviaymuyatuy amumii.

⁶ Naqvuy'taqa navotni, Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqaata.

The Message to Philadelphia

⁷ Pu um Philadelphiat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak pas Qahováriwtaqa, pas antsanihqa, David hōtahpiyat himuy'ta. Nihqe pam aw hōtaqw, soon hak uhtañwu; pu uhtaqw, soon hak hōtañwu. Noqw pam hapi ūmi yan lavayhti:

⁸ Um hihta hintsakqat pay nu navoti'ta. Meh, nu' hapi uñem uutspit wūyak hōtani. Noqw soon hak put uhtani, pay as pi um híhin öqawi'kañw ilavayiy aw tuqayvastaqw öviy'o; nihqe um nuy qa tuwi'taqey qa hisat pañqawu.

⁹ Meh, nu hapi imuy hakimuy Satan aw tōnawtaqamuy as Jew-sinomnihqey atsáalwaqamuy amuñem pan yukuqw, puma uhkuktupoq munumhtini; nen nu ūmi unañway'taqat nanaptani.

¹⁰ Um hapi ilavayiy qa mātapt, hürs wunu. Noqw öviy ason tūwaqatsit añ sopkawtaqamuy sinmuy amumi tuwantiwhq, nu tuwat soon uñ mātapt, uñ put añqw ayo távini.

¹¹ Meh, nu hapi suptuni. Um hihta himuy'taqey hürs ñuy'taqw, qa hak uh'ahsatiy uñ nawhkini.

¹² Nukpanat ánwutaqat nu soñawnen Inay God kíyat ep tötön-wunuptsinani. Noqw pam pāpu pañqw qa yámakni. Pu nu Inay God natñwniyat put añ pēnani, pu ivuhutuñwniyu, pu Inay God kitsókiyat tuñwniyata. Pam kitsóki pūhunikañw önaqw hawni Inay God añq'ö. Noqw Jerusalem yan túñwantiwni.

¹³ Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqaata.

The Message to Laodicea

¹⁴ Pu um Laodiceat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak pas antsanihqa yan ūmi lavayhti: Nu pas qaatsat hinma; piw lavayit pas antsanihqat tuawi'ta. Noqw God inuhpiy sohsok hihta yuku.

¹⁵ Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta. Um qa suhsuñwa, piw qa muki. Himu as um suhsuñwanikañwo, sen múkinikañwo.

¹⁶ Noqw pi um híhin mukinihqe qa suhsuñwa, piw qa múkiniqw nu öviy uñ pavoyani.

¹⁷ Um pi pañqawlawu: Nu kähak'i; nu hihta nihti'ta; nu qa hihta rūrumna. Susmataq pi um okiwhinkañw qa navoti'ta, qahahlaykañwo, öokiwnikañwo, qapostalkañwo, qa yuwsikañwo.

¹⁸ Oviy nu ūmi pañqawni: Um sikavalasivat qōhit akw kwañw'ewayhtiqaat nuy túinikañwo, nen kähakni; pu um qōtsat yuwsit tue' yuwsini; nen um put akw nātupke', qa hihta hahmanni. Pu um uhposvage wilelwe', tālat taytani.

¹⁹ Nu hakiy aw unañway'te' u'nanañwu, wuvahtañwu. Um öviy qa nātusite', uh-hintsakpiy añqw lasni.

²⁰ Meh, nu hötsíwhpeq wúnukañw pönönötoyna. Itönay navotqa uutspit hötaqw nu aw pake', amum nösni; pu pam inumumni.

²¹ Nukpanat ánwutaqat nu imoñw'atsveway ep qatuptsinani. Noqw pam inumum pep qatuptuni, nu put ánwutaqe Inay amum moñw'atsvewayat ep qatuptuqat pan'i.

²² Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tönawtaqamuy amumi hin lavayhtiqata.

4

Worship in Heaven

¹ It atsve pu' nu yorikq pi meh, òveqatsit aw hötsílti. Noqw nu mohti hakiy tönayat navotq, pas tötöqpit an tönay'taqa inumi yuaataqe pañqawu: Um peqw wupni. Noqw yahpiy hin hintaniqat nu ūmi mātaktani.

² Noqw pahsat pay nu Hikwsit akw tuyqawiwkañw òveqatsit ep moñw'atsvewat aw yori. Noqw hak ep tsokiwta.

³ Noqw pep tsokiwtaqa jasper-owat, pu sardius-owat, an sóniwa. Noqw moñw'atsvewa tañaqwunut emerald-owat an sóniwhqat akw ñöyakiwta.

⁴ Pu moñw'atsvewa nānan'ikaqe sunat-nikañw añqw nālōq sihkay'taqat tsotsókpit akw ñöyakiwta. Noqw hakim sunat añqw nālōq sihkay'taqam wūwuyom pañ tsokiwyuñwa, qōtsat yuwsikahkañwo; nihqe sikavalasivat añqw yukiwyuñqat wihkat akw qōtōsomiwyuñwa.

⁵ Noqw moñw'atsvewat añqw talwiptakañw pu umhta; pu mowawatiwa. Noqw moñw'atsvewat atpip tsañe' wihqōhi uwiwitota. Puma hapi God tsañe' Hikwsimatu.

⁶ Noqw moñw'atsvewat atpip himu panaptsat an suyan tālay'taqa patuphaiwta. Pu moñw'atsvewat aqlavo nālōyōm hihtu tayyuñqam hōñi; mōñaqw-nikañw pu ahkwayñañaqw pōvosi'yuñwa.

⁷ Noqw tayyuñqamuy amuñaqw i' himu mohti taytaqa tóhowuy anta; noqw añknihqā wakashoyat anta; noqw amuñknihqā tāqat an tayway'ta; noqw pu put añknihqā kwāhu pūyawmaqat anta.

⁸ Noqw ima hihtu tayyuñqam nanāp navay masay'yuñwa; noqw puma pas sohsovik pōvosi'yuñwa. Nihqe puma tālō'nikañw pu tōkilat añ qa nānasuñwnayañwu pañqawkahkañwo: Qahováriwtaqa, qahováriwtaqa, qahováriwtaqa, God Sus'ōqaltutuyqawhqa, pay hísatnikañw, pu'nikañw, pu nātoniqa.

⁹ Noqw ima hihtu tayyuñqam Hakiy Sutsep Qátuhqat moñw'atsvewat ep tsokiwtaqat pas kaptsitotakañw, tayawnayakañw, pu aw kwakwhatota.

¹⁰ Noqw pahsat pu ima sunat nālōq sihkay'taqam wūwuyom moñw'atsvewat ep qátuhqat atpip munumhtiñwu; nen put Hakiy Sutsep Qátuhqat pas hihtatote', moñw'atsvewayat atpipo wihkay maspayañwu pañqawkahkañwo:

¹¹ Tutuyqawhqa, sinom uñ pas hihtatotate, uñ kaptsi'tote', um-sa öqalay'taqat pañqawhqa, put hapi um hihkay'ta. Pi um hapi sohok hihta yuku. Noqw uhtunatyay ahpiy pam yukilti.

5

The Scroll and the Lamb

¹ Noqw nu moñw'atsvewat ep qátuhqat aw tātayhq, putvaqwat may akw tutuvenit mupipitaqat yawta. Noqw tutuveni apqōlnaqw-nikañw pu ihkaqewat pey'kañw tsañe'sikip tuvoylat akw namihurs'iwta.

² Noqw hoñviaya a'nō öqalat pas tönay añqe' pañqawlawhqa nu aw tātayi. Ya hak tutuvenit tuvoylayat tsītsikte', tutuvenit púruknanigey aw aptsiwta? kita.

³ Noqw soon kurs hak òveqatsit, pu tūwaqatsit, pu piw tūwaqatsit atpikaqe qátuhqa tutuvenit púruknanani, piw pēnit aw tātayni.

⁴ Noqw nu okiw nāvak'öyna, soon kurs hak put púrukne' an túnwaniqey aw aptsiwtaqw öviy'o. Piw hikis soon kurs hak aw tātayni.

⁵ Noqw haqawa wuy inumi pañqawu: Pay um qa tsaáatani. Pay imuy Judat sinomuy-atuy amuñaqw wukotóhowuy antaqa, David natkoat tutuvenit púrukni; pu tsañe'sikip tuvoylat akw namihurs'iwtaqat tsítsiktani.

⁶ Noqw nu yorikq pi moñw'atsvewat-nikañw pu nālōq tayyuñqamuy-nikañw pu wūwukwmuy amuhsonve Maña wunu, kurs nīniwa; nihqe pan sóniwa. Noqw pam tsañe' ālay'ta, pu tsañe' pōvosi'ta. Noqw ima hapi God añqw tsañe' Hihikwsim ahsupoq tūwaqatsit añ ayatiwyaqamu.

⁷ Noqw pahsat pu Maña moñw'atsvewat ep qátuhqat awnihqe, putvaqw māyat añqw tutuvenit kwusu.

⁸ Noqw pam put kwusuqw, pahsat pu ima nālōyōm hihtu tayyuñqam-niqw, pu sunat añqw nālōq sihkay'taqam wūwuyom Mañat atpipo munumhti. Puma sohsoyam sivaton-lenay'kahkañw nānan'ik tsaqaptat yawyuñwa. Tsaqapta sikavalasivat añqw yukiwkañw, añ himu kwanwáhovaqtuhqat opom'iwyuñwa. Pam himu kwanwáhovaqtuhqa hapi God sinomuyatuy nāwakinpianu.

⁹ Noqw puma hihta puhutawit tawlalwaqe pañqaqwa: Um tutuvenit kwuse', tuvoylayat tsítsiktaniqey aw aptsiwta, ispi um nīniwhqee; nihqe uh'uñway akw um itamuy God enem tui, sohsokmuy hihtuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy amuñaq'ö, pu nānap lavaymakiway'yuñqamuy amuñaq'ö, pu tūwaqatsit añ ahsupoq yesqamuy amuñaq'ö, pu sohsokmuy hihtuy ñamuy añq'ö.

¹⁰ Nihqe um God Itahtutuyqawhqay aw itamuy moñw'oya, pu piw put awwat wimmoñw'oya. Noqw itam tūwaqatsit ep moñw'iwyuñwni, kitota.

¹¹ Noqw nu aw taykañw navotq, kaysiwhqam hoñvia'yat moñw'atsvewat nõyakiwta, imuy hihtuy tayyuñqamuy amumum-nikañw pu wūwukmuy amumuma. Noqw pas puma kaysiwa; pas qaan'ewakw hinta;

¹² Nihqe a'nō pañqaqwa: Ason sinom Mañat as nīniwhqat öqalanihqat pañqaqwaniqw pam súanta. Pay nam pam kāhakiwuy makiwni. Pay nam sinom put-sa hapi suan unañwtalwuwni'taqat, pu sus'öqalanihqat pañqaqwe', put kaptsitotat, pas hihtatote' tayawnayani, ispi pam put hihkay'taq'ö.

¹³ Noqw nu navotq sohsoy hihtu öveqatsit ep yesqam, pu tūwaqatsit añ'a, pu tūwaqatsit atpikaqee, pu pātuwaqatsit añqe'yaqam, pu sohsoy hihtu pañqe' tañawtaqam pañqaqwa: Itam God moñw'atsvewat ep qátuhqat, pu Mañat, pumuy tayawintota, pas kaptsilalwa, piw pas hihtalalwa. Puma hapi-sa öqalat pasiwta, yūmosa aqwhaqamii.

¹⁴ Noqw ima hihtu nālōyōm tayyuñqam pañqaqwa: Pas antsa. Noqw ima sunat añqw nālōq sihkay'taqam wūwuyom tamötshoñvaqe, it hakiy sutsép-sa qátuhqat pas hihtatota.

6

The Seals

¹ Noqw nu aw taytaqw, Maña sukwat tuvoylat tsíkaqw, pahsat pu imuy hihtuy tayyuñqamuy suhkawa yōyañwuy úmukqat pan hiñqawhq nu navota. Noqw pañqawu: Um pewnen yórikni.

² Noqw nu tātayhq ep qōtsa kawayo. Noqw epeq tsokiwtaqa awtat yawta. Noqw haqawa put moñwwihkatoyna. Noqw pam pahpiy tūañwutimakañw aqwhaqami hihtuy áñwutimani.

³ Pu Maña ank piw tuvoylat tsíkaqw, pahsat pu mohti'maqat anknihqa himu taytaqa pañqawhq nu navota. Um pewnen yórikni, kita.

⁴ Noqw pahsat pu piw suhka kawayo yámakkañw pamwa pālañwpu. Noqw put ep tsokiwtaqa koyanisqatsit aw tūlalayniqey öqalmakiwa. Noqw sinom nāqōyanvayani. Noqw haqawa wukosipwuhpit put maqa.

⁵ Pu pam payhkomuytiqat tuvoylat tsikaq̄w, pahsat pu amuñknihaq̄a himu taytaqa pañqawh̄q nu navota. Um pewnen yórikni, kita. Noq̄w nu aw tātayh̄q pi sōqōmkawayo. Noq̄w put epeq̄ tsokiwtaga hihta pututuwanpit yawta.

⁶ Noq̄w nu navotq̄, nālōqmuy hihtuy tayyuñqamuy amuhsonñaq̄w hakiy tōnaat pañqawu: Pay sōhōvosi sūp tuwani pakwt sivat hihkay'tamantani; pu kawaysōhōvosi payhp tuwani pakwt sivat hihkay'tamantani. Nikañw um hapi pay wihkuyit, ōvat pālayat enañ qa aw hintsanni.

⁷ Noq̄w pam nālōqtiqa tuvoylat tsikaq̄w, pu imuy hihtuy tayyuñqamuy amuñaq̄w suhka nālōq̄ epnihaq̄a pañqawh̄q nu navota. Um pewnen yórikni, pam kita.

⁸ Noq̄w nu yorikq̄ pi hin'ewaykawayo. Noq̄w put epeq̄ tsokiwtaga Mokiwu yan mātsiwa. Noq̄w Maski put an̄k hinma. Noq̄w tūwaq̄atsi nālōvo tukiwyuñqat amuñaq̄w sūkw aw ōqala pumuy amumi noiwa. Noq̄w puma sipwuvahpit akw sinmuy qōqyani, pu tsōñawuy akw'a, pu hihta tūyat akw'a, pu tūwaq̄atsit ep hihtuy tūtuvosiptuy akw'a.

⁹ Pu pam tsivotnihaq̄at tuvoylat tsikaq̄w, nu yorikq̄ pi kwañwáhovaqtuqat eñem tataqt-sokpit atpipaq̄ hakimuy hikwsiam tañawta. Puma hapi hakim God lavaiyat ep nīniwya; puma hihta pas suyan navoti'yuñqey qatuhtuskahkañw yuaatotaqe ōviy'o.

¹⁰ Noq̄w puma a'nō hiñq̄aq̄waq̄e pañq̄aq̄wa: Ya um tūwaq̄atsit ep yesq̄amuy itah'uñway ep hinwat yúkuni. Amumi um nāoyniqey hisat panhtini, Tutuyq̄awh̄qa Qahováriwtaqa, pas qa atsa, kitota.

¹¹ Noq̄w puma sohsoyam qōtsat usimnit makiwya. Noq̄w pay hāk puma hihsavo nāsuñwni'yuñwiniqat amumi pañqawu. Pay ason pas pumuy tumalsuñwamat pu tupkomat piw tuwat pumuy amún qōyaniwyaniqat pantaniqat amumi pañqawu.

¹² Noq̄w nu tātayh̄q, pam návaynihaq̄at tuvoylat hōtaq̄w, pahsat tutskwa a'nō tayayayku. Noq̄w tāwa anaha'mōtsaput an qōmviti. Noq̄w mūyaw uñwat an pālañwputi.

¹³ Noq̄w tokpelat an̄q̄w sōtu tūwaq̄atsit aw lōhōhōtiva, sipaltsokit pōlōat pay lāke', qa kwañwtit, wukohukwvaq̄w lōhōkñwuqat pan'i.

¹⁴ Noq̄w tokpela hihta mupipitaqat an mupipiyku. Pu sohsoy tuhtukwi, pu pāñaq̄w tutskwa kūyuñqa nahlamhti.

¹⁵ Noq̄w tūwaq̄atsit ep pas momñwit, pu pavansinom, pu kahaksinom, pu solāwamuy amumi mohpeq̄ momñwit, pu a'nō ōqalat pasiwyuñqam, pu tūtuwikt, pu pay qa tūtuwikt, puma sohsoyam tuhtukwit an haq̄e' o'wat an tuhtusōva nauyhtota;

¹⁶ Nihq̄e tuhtukwit, pu o'wat aw pañq̄aq̄wa: Uma moñw'atsvewat ep qātuhqat pitsañwayat an̄q̄w itamuy tupkayani, pu Mañat itsívuyat an̄q̄'ō.

¹⁷ Taq̄ itsívuyat aw wukotalōñva. Noq̄w ya hak sen put an̄ kuytani?

7

The 144,000 People of Israel

¹ Yantaqat atsve pu' nu yorikq̄, pi nālōyōm hoñvia'yat tūwaq̄atsit nālōvaq̄ nānan'ivaq̄ hoñkahkañw, tūwaq̄atsit an̄ nālōvaq̄ hūkañwuy ahoy ñuy'yuñwa, tūwaq̄atsit an̄ qa hūhukniqat ōviy'o, pu pātuwaq̄atsit an̄q̄ee, pu himutsotskit an̄'a.

² Noq̄w pu piw suhka hoñviaya God taytaqat penhpiyat yawkañw hōpaq̄w wuptoq̄w nu tuwa. Noq̄w pam imuy nālōqmuy hoñvia'yatuy tūwaq̄atsit-nikañw pu pātuwaq̄atsit hintsanyaniqamuy amumi a'nō tsa'lawhqe,

³ Pañqawu: Pay hāk uma tūwaq̄atsit qa hintsanyani, piw pātuwaq̄atsita, pu hīhihta himuqlōta. Ason itam mohti God tumal'aymuyatuy qalpeq̄ tuvoylatotaq̄w, pu' pantani.

⁴ Noq̄w hihsa'nihq̄am tuvoylatotiq̄w nu navota. Noq̄w Israel-sinmuy nanāp ñamuy amuñaq̄w sumiyanhti q̄e tsañe'sikip sunat-nikañw an̄q̄w nālōq̄ sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya.

⁵ It Judat anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Reuben anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Gad anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya,

⁶ Pu Aser anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Nephtalim anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Manasses anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya,

⁷ Pu Simeon anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Levit anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Issachar anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya,

⁸ Pu Zabulon anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Joseph anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Benjamin anqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya.

The Great Crowd

⁹ Yantaqat atsve pu' nu yorikq pas sinom qaan'ewakw hintaqam moñw'atsvewat-nikañw pu Mañat atpip hōñi; pas kurs hin hak pohtoylaniqat pahsaa, sohsokmuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy, pu himuñam'iwtaqamuy-nikañw, pu tūwaqatsit añ ahsupoq yesqamuy-nikañw, pu nanāp lavaymakiway'yuñqamuy amuñaq'ō. Noqw puma qōtsat yuws'i'kahkañw hihta palm-tsokit nahpiyat yawyuñwa;

¹⁰ Nihqe a'nō hiñqaqwaqe pañqaqwa: Kwakwhay God aw itahyantaqa moñw'atsvewat ep qátuhqa! Kwakwhay um Maña! Pi uma itamuy ayo oya.

¹¹ Noqw sohsoyam hoñvia'yat moñw'atsvewat nōyakiwta, pu wūwuyomu, pu nālōyōm hihtu tayyuñqamu. Nihqe puma moñw'atsvewat atpipo munumhtiqe, God pas hihtalal-waqe

¹² Pañqaqwa: Pas antsaa. Nam sohsoyam aqwhaqami God aw itahyantaqay tayaw-intiwisni, pu pas hihtatotani, pu kwakwhatiwisni, pu kaptsi'tiwisni. Pi pam-sa suan unañwtalwuwni'ta, sus'ōqala, pu hoñvi'ta. Pay nam sohsoyam aqwhaqami pan put yuaatiwisni. Nam antani, kitota.

¹³ Noqw suhka wuy inumi pañqawu: Ya ima qōtsat yuws'i'yuñqam hákimu? Ya puma háqaqwya?

¹⁴ Noqw nu put aw pañqawu: Tāqa, pi um navoti'ta. Noqw pam inumi pañqawu: Ima hapi qaan'ewakw kānavotpit anqw nōña; nihqe yuwsiy tūvahomyaqe, Mañat unwáyat akw put qōtsatota.

¹⁵ Paniqw òviy puma God moñw'atsvewayat atpip hōñi; nihqe nāqavo, tālō', pu mimhikqat añ kīyat ep put eñem tumalay'yuñwa. Noqw i' moñw'atsvewat ep qátuhqa pumuy amumum qátuni.

¹⁶ Soon puma pāpu tsōñso'ni, piw pānakso'ni. Soon pumuy amumi tōñvani, piw utuhuutini,

¹⁷ Pi Maña moñw'atsvewat nāsave qátuhqa pumuy amumi tunatyawmaniqw òviy'ō. Nen pāhut hakiy taytoynañwuqat nōñañataqat añ tsamni. Noqw ason God pumuy posvalayamuy sohsok ayo hōñani.

8

The Seventh Seal

¹ Noqw pam tsáñe'nihqat tuvoylat tsíkaqw, pahsat òveqatsit ep sutmaqma, pahantawat nāsamiq pahsavohaqamii.

² Noqw nu yorikq tsáñe'nihqam hoñvia'yat God atpip hōñi. Noqw puma tsáñe' tötōqpit makiwya.

³ Noqw suhka hoñviaya pítuhqe, kwañwáhovaqtuqat eñem tataqtsoqpit aw wunuptu, sikavalasivat anqw yukiwqhát qōqōhpit yawkañwo. Noqw himu kwañwáhovaqtuqat taqtsokiwniqat nihtiwtaqat pam makiwa. Nihqe pam sohsokmuy God sinomuyatuy

nāwakinpiyamuy enañ tataqtsoqpit sikavalasivat añqw yukiwhqat aqw put taqtsoka, moñw'atsvewat atpipo.

⁴ Noqw hihta kwañwáhovaqtuqat kwĩtsiñwuat hoñviayat māyat añqw God aw wunuptu, put sinomuyatuy nāwakinpiyamuy enañ namiqwriwkañwo.

⁵ Noqw hoñviaya qōqōhpit kwusut, tataqtsokpit añqw tōvut put aw oyat, pahsat pu tūwaqatsit aw put tūva. Noqw pahsat pu himu a'nō tōtōqa talwiptikañw umhta; pu tutskwa tayayayku.

The Trumpets

⁶ Noqw ima tsáne'nihqam hoñvia'yat tsañe' tōtōqpit himuy'yuñqam pahsat tōqtotiniqey anhtoti.

⁷ Pahsat pu mohti hoñviaya tōqti. Noqw pahsat pu lōmowa-niqw pu qōhi uñwat enañ namiqwriwtaqa mātaktiqe, tūwaqatsit aw maspiwa. Noqw tūwaqatsit añ himuy wupatsotski payhp oyit añqw sūkw oyit pahsa' taqti. Pu sohsoy saksátusaqa taqti.

⁸ Pu añkniha hoñviaya tōqti. Noqw pahsat pu himu wukotukwit antaqa pātuwaqatsit aqw tūviwa, uwiwitikañwo. Noqw pātuwaqatsit pahyp oyit añqw sūkw oyit pahsaqhaqam úñwaniwhitiqey anhti.

⁹ Noqw hihtu pāvaqe tayyuñqam payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqam soa. Pu pākihu payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqam sapumhti.

¹⁰ Pu payhkomuy pepniha hoñviaya tōqti. Noqw wukosohu kopitsokit an uwiwitaqa oñaqw lōhō; nihqe mūmunañwtuy payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqat añ yēva, pu pāhut nōñantotaqat añ'a.

¹¹ Noqw sōhu A'nō Tsīvo yan mātsiwa. Noqw pāvahu payhp oyit añqw sūp oyit pahsaq a'nō tsiptoti. Noqw kaysiwhqam sinom put akw soa, a'nō tsīvoniqw ōviy'o.

¹² Pu nālōq epniha hoñviaya tōqti. Noqw pahsat pu tāwa híhin qa nāsamiq pitsíwtaqa hinhtiqe qatālawva, pu mūyawu pīwu, pu sōtuu. Noqw ōviy puma híhin qa nāsamiq pitsíwyuñqa qa tālawvaya. Noqw tālō' tāla qa pas nāsamiq pahsavo qa tāla, pu tōkilat piw pay anta.

¹³ Noqw nu taykañw navotq suhka hoñviaya ōvaqe pūyawmakañw a'nō hiñqawnuma: Is ohi, is ohi, is ohi tūwaqatsit ep yesqamuy amuñemi! Taq pahyom hoñvia'yat nāto tōqtini.

9

¹ Pahsat pu tsívtotniha hoñviaya tōqti. Noqw pu sōhu oñaqw tūwaqatsit aw posq nu aw yori. Noqw haqami koysōt pas qa toñtaqat aqw hōtahpi put aw taviwa.

² Noqw pam koysōt qatoñtaqat aqw hōta. Noqw pahsat put añqw kwĩtsiñw wunuptu, pas haqam wukokoysōñaqw hurukwitsiñw wunuptuqat pan'i. Noqw pañqw hurukwitsiñwuy akw tāwa sūmawuy enañ qātalawva.

³ Noqw kwĩtsiñwuy añqw tōtōlt nōñakqe tūwaqatsit añ kúrukma. Nihqe puma ōqalmakiwya, putskohmokyūñqamuy amún sinmuy tūhototaniqe ōviy'o.

⁴ Pay puma tutskwat añ tūsaqat qa hintsatsnaniqat, pan puma mewniwa, piw añ himutsotskita. Pay imuy hakimuy God tuvoylayat akw qalpeq qa tuvoylay'yuñqamuy púmuy-sa puma tūhototani.

⁵ Noqw pay puma sinmuy qa qōqyaniqat pan amuñem yukilti. Pay puma tsivot mūmuyawhtuy añ pumuy okiwsahsanyani. Noqw putskohmoktaqa hakiy muaqw hin tuyvañwuqat, pay pan tūtuyni, hakiy múaq'ō.

⁶ Noqw ep hapi pu' as sinom so'niqey hepyanikañw, hin panhtotiniqey qa tutwaman-tani; pu as so'niqey nānawaknaniqw, mokiwu amuñaqw haqami kursni.

⁷ Noqw kawāyom kihpoknik hin hinyuññwuniqw, pan tōtōlt hinyuñwuni. Suhan wihkat sikavalasivat añqw yukiwtaqat puma wihkay'yuñwuni. Pu taywaam sinmuy taywayamuy anyuñwuni.

⁸ Pu puma momoymuy amún hōmi'kahkañw, tóhowuy an tamay'yuñwuni.

⁹ Pu sivavutsqat antaqat tawitsqave púhikni'yuñwni. Noq̄w pumuy pūyaltotiqw, pas masaam kaysiwhqamuy kawaymuy kipók̄karētamuy lölökinkahkañw, kihpokqat an sōykitani.

¹⁰ Pu puma putskohmokyunqamuy amún suruy'yuñwni, nihqe suruve howi'yuñwni. Nihqe puma tsivot mūmuyawhtuy añ sinmuy mumu'yaniqey makiway'yuñwni.

¹¹ Noq̄w hak koysöt qatoñtaqat añqw hoñviaya pumuy amumi moñw'iwatani. Noq̄w pam hak Hebrew-sinmuy amuhkwa Abaddon yan mātsiwni, nīkañw Greek-sinmuy amuhkwa Apollyon yan'i.

¹² Sūpwat kānavotpit hapi añ ruhpa; noq̄w meh, nāt hapi piw lōsni.

¹³ Pahsat pu návaynihqa hoñviaya tōqti. Noq̄w God atpip kwañwáhovaqtuqat eñem tataqtsokpit sikavalasivat añqw yukiwtaqa nālōvaq ālayat añqw hakiy hiñqawhq nu navōta.

¹⁴ Noq̄w pam návaynihqat hoñviayat tötōqpit yawtaqat aw pañqawu: Um wukomunat Euphrates ep nālōqmuy hoñvia'yatuy sómiwtaqamuy ñahni.

¹⁵ Noq̄w ima nālōyōm hoñvia'yat nāhiwya. Puma put tuwanit, talōñnit, mūyawuy, yahsañwuy aw maskaiwyuñwa, sinmuy payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqamuy qōqyaniqe ōviy'o.

¹⁶ Noq̄w kawaymuy aqwyaqam sūmiyaqe pas hihsakip kurs sōmorit pahsa'ya (200,000,000). Noq̄w nu pumuy hihsa'yaqat navōta.

¹⁷ Noq̄w yan kawaymuy hinyuñqamuy nu tuawyori: Ima pumuy epeq tsokiwyuñqam ūwiwuy an kuwan'iwtaqat tawitsqava sivanavanyuñwa, pu hihta owat jacinth antaqata, pu sikapik'owat antaqata. Noq̄w kawayom tōhohtuy an qötōy'yuñwa. Noq̄w moañaqw ūwiñw, pu kwītsiñw, pu sikapik'owa a'nō muki nōñanta.

¹⁸ Noq̄w imuy payhkomuy akw sinom payhp añqw sūp oyit pahsa'nihqam soa, it qōhit, pu kwītsiñwuy, pu sikapik'owat pumuy moañaqw nōñantaqat akw'a,

¹⁹ Puma moañaqw ōqalay'yuñqw ōviy'o, pu suruveq'a. Pi pumuy suruam tsūtsu'tuy anyuñwa, nihqe qötōy'yuñqe, put akw hakiy tūhototañwu.

²⁰ Pu ahpiy sinom it yan tūyat akw qa sūlawhtiqam hintsakpiy qa añqw lasyat, soq pas pāpu nāp yukiwhput aw nāwakintiwisa, piw nukpanhihikwsimuy amumii. Hihta wutsit sikavalasivat, sen qōtsásivat, sen sikasivat, sen owat, sen kohot añqw yukiwyuñqat aw puma nāwakintiwisa, nāmahin pi as puma kurs hin hihta tutwaniq'ō, kurs hin nanaptaniq'ō, piw kurs hin nankwusaniq'ō.

²¹ Pu piw puma tukwyantotaniqey qa añqw lasya, pu hihta nuhtumi wutsílalwaniqeyu, pu tokot sokoplalwaniqeyu, pu hihta uuyiñwaniqeyu.

10

The Angel and the Little Scroll

¹ Pu nu piw sukw hoñviayat a'nō ōqalay'taqat aw yori. Pam ōmawuy yuwsikañw tañaqwunut akw qötōsomiwkañw ōñaqw hāwi, tutuvenit púrukiwtaqat yawkañwo. Put taywaat pas tāwat an tāla; noq̄w hokaat ūwiñwuy wupa'leletaqat panta.

² Noq̄w pam putvaqw kuhkuy akw pātuwaqatsit aqw wuhku, pu suyvaqw tutskwat aw'i.

³ Pu wukotohowuy hōykuqat an a'nō hiñqawu. Noq̄w put hiñqawhq, pahsat pu tsañe'sikip yoy'umuki hihta lavayhtoti.

⁴ Noq̄w tsañe'sikip yoy'umuki lavayhtotiqw, nu as pēnaniqey anhti. Noq̄w pay hakiy tōnaat ōñaqw inumi pañqawu: Pay um tsañe'sikip yoy'umuki hin lavayhtotiqw put tupke', qa pēnani.

⁵ Pahsat pu i' hoñviaya ura nu tuwaqw, pātuwaqatsit aqwnikañw pu tūwaqatsit aqw wuhkukiwtaqa ōmiq may itat,

⁶ Pas qaöwílvayhtiqe, pas soon pāpu sōwuniat pañqawu, God aw yankañwo, God pas sutsep qátuhqat sohsok hihta yúkuhqat aw'i, òveqatsit-nikañw pu añ himu hinyuñqata, pu pātuwaqatsit-nikañw añqe' himu hinyuñqat yúkuhqata.

⁷ Noqw tsáne'nihqat hoñviayat töqtigat aw pitu. Noqw pep pu' God tunatyaat as tupkiwtaqa aw antsaniwni, pam lavay'aymuy amumi hin lavayhtiqat pan'i.

⁸ Noqw nu hakiy òñaqw tōnayay navotq, pam inumi pañqawu: Um hoñviayat pātuwaqatsit aqwnikañw pu tūwaqatsit aqw wuhkukqat awnen, tutuvenhoyat púruk'iwtaqat yawtaqat put añqw kwúsuni.

⁹ Noqw òviy nu put awnihqe aw pañqawu: Um as nuy tutuvenhoyat máqani. Noqw pam inumi pañqawu: Kwúsuu, nen um sówani. Pam soon uhponoy qa a'nō tsiptani; nikañw uhmoañaqw momospalat an kwáñwni.

¹⁰ Noqw òviy nu put māyat añqw tutuvenhoyat kwúsuhqe put sowa. Noqw antsa imoañaqw momospalat an kwañwti. Nikañw panis nuy put sowaqw, pahsat pay ivonoveq tsipti.

¹¹ Noqw pam inumi pañqawu: Pay um nāt piw pas hīhihtuy sinmuy amumi yuaatani, pu añqe' nanāpwatuy sinoiwyuñqamuyu amumii, pu lavaymakiway'yuñqamuyu, pu pas momñwituyu.

11

The Two Witnesses

¹ Pahsat pu inumi tuwanpi natōnpit antaqa taviwa. Noqw hoñviaya inumi pañqawu: Um wunuptut, God kīyat tuwantani, pu hom'oyvikhkata; pu pep ahpave nānawaknaqamuy pohtoylani.

² Nikañw it kīhut ihkaqe ñōyakiwtaqat pay um qa éñañni, nen put qa tuwantani. Taq pam qa-Jew-sinmuy amumi noiwni. Noqw puma lōp sunat añqw lōq sihkay'taqat mūmuyawhtuy añ it kitsókit pas kaptsitiwhqat aw wukukutotani.

³ Noqw nu lōqmuy inuñem yuaataqamuy òqalmaqani. Noqw puma (1260) sūp sōmorit-nikañw añqw pakwt-payhkomuy sihkay'tasikip sunat tālat añ yuaatani, anaha'mōtsaput yuwsikañwo.

⁴ Ima hapi lōyōm olive-tsokit, pu wihqōhit tsotsókpimat tūwaqatsit aw Tutuyqawhqat atpip wúnuhqamu.

⁵ Noqw ason hak pumuy hintsanniqey antiniqw, pahsat pu pumuy moañaqw ūwiñw yámake', hakiy nīnamantani. Noqw òviy kurs haqawa pumuy hintsanniqey anhte' pan nīniwmantani.

⁶ Ima hapi yōyañwuy ahoy ñuy'taniqey òqalat pasiwtaniqw, òviy puma hihsavo-haqami yuaataniqat pahsavo qa yokvani. Pu pāvahut aw òqalat pasiwtaniqe put únwat yúkumantani; pu hīhihta tūyat akw sinmuy okiwsahsanniqey òqalay'tani, hihsakis panhtiniqey nāwaknaqey pan'i.

⁷ Pu ason puma hin yuaataniqey yukuqw, pep pu' hak tāqa himuvohkot antaqa koysöt qatoñtaqat añqw yámake', pumuy amumi kihpokni; nen áñwute' pumuy nīnani.

⁸ Noqw pumuy tokoam mokpu put wuhkokitsokit ep kitpik qatsni. Noqw hakim Hikwsit añ tunatyay'yuñqam put kitsókit Sodom-nikañw pu Egypt yan tuñwáya. Ura pep hapi Itahtutuyqawhqa nīniwa, nahoylehtsit ep'e.

⁹ Noqw sohsoyam tūwaqatsit añ yesqam, pu hīhihtu himuñam, pu nanāp lavaymakiway'yuñqam, pu nanāpwat sinoiwtaqam pāyis-nikañw añqw nāsamiq pahsavo tālat añ tokoyamuy mokput aw tayyuñwni; nen hakiy pumuy tūamniqw qa nānakwhani.

¹⁰ Noqw ima tūwaqatsit ep yesqam hahlayhtote' nāhahlaynayani; nen hihta nāhoy nāhuylalwani, ispi ima lōyōm lavay'ayat tūwaqatsit ep yesqamuy ura yūyuyhnaqam mokpuniq'ò.

¹¹ Noqw ahpiy pāyis-nikañw añqw nāsamiq pahsakis talq, pahsat pu God añqw Hikwsi hakiy taytoynañwuqa pumuy amuhsonmi pake', pumuy wunuptsinani. Noqw amumi tayyuñqam tsātsawnani.

¹² Noqw nu navotq, hak òñaqw pumuy lavay'ayatuy amumi a'nö pañqawu: Uma pegw wupni, kita. Noqw puma hakiy tōnayay navotqe, òmawuy aqw òmiq wūvi, tuwqamat amumi tayyuñq'ö.

¹³ Noqw pahsat tutskwa a'nö tayayayku. Noqw wuhkokitsoki pakwút-sikip tuki-whput añqw sūp tukiwtaqat pahsaq pam sahpu. Noqw sinom tsañe'sikip sōmorit pahsa'nihqam sūlwahti. Noqw akwsiñwyaqam tsātsawnaqe, òveqatsit ep God pas hihtatota.

¹⁴ It hapi akw lōs kānavotpit añ ayo ruhpa. Noqw meh, amuñknihqat hapi aw suptuni.

The Seventh Trumpet

¹⁵ Pu i' tsāñe'nihqa hoñviaya töqti. Noqw pahsat pu òveqatsit ep mowawatiwhq hakim pañqawu: Itahtutuyqawhqa, hakiy moñw'asnaqey amum yep qatsit ep moñwtunatyat tuyqawvage, sutsep aqwhaqami moñw'iwtani.

¹⁶ Noqw ima sunat nālōq sihkay'taqam wūwuyom God atpip yesqam tutskwamiq munumtiqe, put pas hihtatotaqe,

¹⁷ Pañqawu: Itam ūmi hahlayhtoti, God, Sus'òqaltutuyqawhqa, pu'-nikañw, pay hísatnikañw, pu nātoniqa, Um qaan'ewakw uh'òqalay mahtaknat moñwqatuptuqw òviy'o.

¹⁸ Noqw hīhihtu sinom itsívutoti. Noqw, um uh'itsivuy mahtakne' so'pumuy amuñen hin yúkuniqat aw pitu. Pu um uhlayay'aymuy hihta akw tayawnani, pu uhsinomuy, pu un kaptsi'yunqamuy, añ sòqavuñwsinmuy-nikañw pu pavansinmuy. Nen imuy hakimuy tūwaqatsit hovalayañwuqamuy um tuwat hovalani.

¹⁹ Noqw òve God kíyat aw hötsílti. Noqw kíyat ahsonve tatañpi God tutavoyat añqw tañawtaqa mātakti. Noqw pahsat talwipta, mowawatiwa, umhta, tutskwa tayayata, pu qaan'eway yañsayoqw lemowa yokva.

12

The Woman and the Dragon

¹ Noqw pahsat pu tokpelat añ a'nö hihta tuawi'taqa mātakti. Hak wuhti tāwat yuwsita; noqw mūyaw kukyat atpikaqe pakiwta; noqw qötöveq wihkayat añqe' pakwt lōq sihkay'taqa sōtu kwapya.

² Noqw pam nö'yiwta; nihqe tihtaniqey tūtuynaqe, a'nö pakmumuya.

³ Pu piw suhka hihta tuawi'taqa tokpelat añ mātakti-himu qaan'eway palalölöqañw'eway'o. Pam tsañe' qötö'kañw pakwt ālay'ta; noqw qöqtöyat añqe' tsañe' wihka kwapya.

⁴ Noqw suruat tokpelat añqe' sōtuy payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqamuy lánaknaqe, tūwaqatsit aw maspa. Noqw i' himu palalölöqañwu wuhtit pas pay tihtaniqat aw wunu, tiyat pay panis yamakq, pay sówaniqe òviy'o.

⁵ Noqw pam tiyohyat tihta. Noqw Tiat òmi God aw wīkiwa, put moñw'asvewayat aw'i; pi pam sohsokmuy sinmuy amumi sivakohot akw moñw'iwtaniqat pan put eñem yukiwta.

⁶ Noqw wuhti qayēsiwhpumihaqami wāya, pep God put eñem qeni'taqat aw'i. Noqw pep hak (1260) sūp sōmorit añqw pakwt payhkomuy sihkay'tasikip sunat tālat añ put aw tunatyawtani.

⁷ Noqw òve nāqöyta; Michael hoñviaymuy amumum palalölöqañwuy aw nāyawi; noqw palalölöqañwuy amum hoñviaymat nāyawi.

⁸ Nikañw puma qa áñwutota; piw qa haqam òveqatsit ep amuñem qenitiwa.

⁹ Noqw wukolölöqañw òñaqw tūviwa. Pam piw Nukpana yan mātsiwa, pu Satan pīwu. Pam hísat-tsua yan piw túñwantiwa. Pam hapi sopkawtaqamuy sinmuy amumi yēlawu. Noqw pam-niqw, pu hoñviaymat puma tūwaqatsit aw maspiwa.

¹⁰ Noqw nu hakiy tōnayāt òvaqe navotq, a'nō pañqawu: Pu' hapi God Itahtutuyqawhqa tuwqay añwutaqe, moñw'iwkañw òqalay'taqey mātakta. Nihqe pam Christ asniy òqalmaqat, put moñwtavi. Pi itahtupkomuy hihin nēveltotoynaqa tūviwa. Pam pi nāqavo pu tōkilnawit God Itahtutuyqawhqa aw pumuy hihin nēveltotoyna.

¹¹ Noqw puma Mañat unwáyat akw-nikañw, pu hin navoti'yunqey yuaatotaqey akw put ánwtota. Nihqe puma qatsiy qa kahkawnayat, so'niqey suhtaq'ewya.

¹² Oviy um hahlayhtini òveqatsi; hahlayhtotini uma ep yesqamu. Noqw is ohi uma tūwaqatsit añ-nikañw, pu pātuwaqatsit añqe' yesqamu! Pi Nukpana pas pavan hinhaqam itsívuiwkañw umumi hāwi, suyan pi hihsavo enem pētiqw navoti'taqe òviy'o.

¹³ Noqw wukolölöqañw tūwaqatsit aw tūviwhqey navotqe, pahsat pu pam tiyohyat tihtaqtat wuhtit aw kikihpoktiva.

¹⁴ Noqw wuhti löqmuy himumasayat makiwa, wukokwahut masayat an'i, pam lölöqañwuy apyeve haqami qayēsiwhpumi enem qeniwtaqat aw pūyaltiniqe òviy'o. Noqw payhkomuy-nikañw añqw nāsamiq yahsañwuy pahsavo pep hak put aw tunatyawtani.

¹⁵ Pahsat pu lölöqañwuy moañaqw pāhu nōñañayku, pāyut an'i, wuhtit paöyninaniqe òviy'o.

¹⁶ Noqw pay tutskwa wuhtit paañwaniqe hötsíltiqe, pāhut lölöqañwuy moañaqw nõñakqat sohsok hīko.

¹⁷⁻¹⁸ Noqw òviy lölöqañw wuhtit aw tuyvanage a'nō itsívutiqe, añqw ahpiynihqe, put tímuyatuy amumi kikihpoktiva, hakimuy God tutavoyat añ hinwisqe, Jesus Christ pumuy hin amuñen hihta hinhtiqat nuhtumi yuaatotaqamuy amumii.

13

The Two Beasts

¹ Noqw nu pātuwaqatsit qalave wunukañw yorikq, pi himu hihta pohkot antaqa pātuwaqatsit añqw yámakto; tsañe' qötöy'kañw pakwt ālay'ta. Noqw āalayāt añqe' pakwt pas moñwit wihkaat söñniwyuñwa. Noqw qötöyat añ tuñwni God qa kaptsiwyuñqa pey'yuñwa.

² Noqw nu it hihta pohkot aw yorikq, pam tóhuwuy pīvintot anta, pu hōñawuy kukyat antaqat kuhkuy'ta; pu wukotohowuy moayat antaqat moay'ta. Noqw lölöqañw òqalay put maqa, pu moñwqeniyu, añ ahsupoq nuhtumi moñw'iwtañiqat òviy'o.

³ Noqw nu yorikq, pi suhka qötöy aqw pam hihta akw tūhotiwhqey sumataq pam mokni. Nikañw pay pam qa mokt, haqe' tūhoiwtaqey añ qalaptu. Noqw sinom sohsoyam put hihta pohkoewakw aw kātayyuñwa.

⁴ Noqw lölöqañw it pohkot òqalay máqahqat puma pas hihtatota. Pu puma it hihta pohkot pas hihtalalwaqe pañqaqwa: Ya hak haqam it hihta pohkot antani? Hak sen amum nāyawvaniqey aw òqala?

⁵ Noqw i' himu pohko lavaymakiwhqey, a'nō hihta kwiviyuaativa; piw God aqw qalomáyuaativa. Noqw pam löp sunat añqw löq sihkay'taqat mūmuyawhtuy añ nuhtumi moñw'iwtañiqat pan put enem yukiwa.

⁶ Noqw pam yuaaykuqe God nāp hin sasvi; pu tuñwniyat aqw a'nō hiñqawlawu, pu kīyat aqw'a, pu òveqatsit ep yesqamuy amumiq'a.

⁷ Pu pam God sinomuyatuy amumi kohpoke' pumuy ánwtaniqat pan put enem yukiwa. Pu pam sohsokmuy sinmuy himuñamuy, nanāpwat lavaymakiway'yunqamuy, pu pas nanāpwat sinoiwtaqamuy amumi moñw'iwtañiqat pan put enem yukiwa.

⁸ Noqw sohsoyam tūwaqatsit ep yesqam put aw nāñawaknani. Noqw pay hakimuy tuñwniam Mañat qatsítutuvaniyat añ pey'yunqaw, puma put qa aw nāñawakna. Ura pam

Maña tūwaqatsit hisat nāt qa yukiwhqat ephaqam pay nīniwniqat pan God put eñem tunatyawta.

⁹ Naqvuy'taqa nam navotni.

¹⁰ Hak hakiy tūwiktaqa hapi tuwat nāp tūwiktiwni. Pu sipwuvahpit akw hak hakiy nīnaqa piw tuwat sipwuvahpit akw sūlawhtini. Pep hapi pu' God sinomat tuptsini'yuñwe', qa nañ'ekni'yuñwni.

¹¹ Pu piw nu sukw pohkot antaqat tuwaqw, pam tūwaqatsit añqw yámakto. Noqw pam mañat an lōq ālay'ta; nihqe wukolölōqañwuy an yuaata.

¹² Noqw pam put apyevenihqat pohkot öqalayay sohsok pasiwta. Nihqe pam sohsokmuy tūwaqatsit añ yesqamuy amumi tuyqawvaqw, puma mohtiwat pohkot aw nānawakna, ura as mokniewakw tūhotiwht, ahoy qalaptuqat put aw'i.

¹³ Noqw pam qaan'ewakw hihta kātatayhpit tumalay'va; nihqe sinmuy amutpik tokpelat añqw ūwiñwuy hawnañwu.

¹⁴ Noqw God pan put nakwhanaqw, pam mohtiwat it hihta pohkot atpip kātatayhpit hintsanhqe, tūwaqatsit ep yesqamuy ūnatotoyna; nihqe pumuy amumi tuyqawvaqw, puma mohtiwat hihta pohkot an son'iwhqat yukuya, i' pohko as sipwuvahpit akw tūhotiwkañw pay qátuhqat put an'i.

¹⁵ Pu God piw pan put nakwhanaqw, pam it pohkot an yukiwhput qatsit máqa. Noqw öviy it hihta pohkot an yukiwhpu pas antsa yuaayku. Noqw pu hakim hihsa'nihqam it pohkot an yukiwhput aw qa nānawaknaqamuy qöqyaniqat i' himu pohko pañqawu.

¹⁶ Pu añ söqavuñwsinom, pu pavansinom, pu kahaksinom, pu añ öokiwyaqam, añ tütuwikt pu qa tütuwikt, puma sohsoyam hihta akw tuvoylatiwyaniqat pañqawu, sen putvaqw may ep'e, sen qalpeq'a.

¹⁷ Noqw öviy soon hak hihta túini, piw húyani, hal pas i' hak pohkot tuvoylayat akw tuvoylaiwtaqa-saa, sen put tuñwniyat akw'a, sen put pohtoylaniyat akw'a.

¹⁸ Taay, uma aw wūwayani: Wuwni'taqa pohkot pohtoylaniyat māmatsni. Pam sinot pohtoylaniata; nihqe sunát-sikip sunat añqw pakwt payhkomuy sihkay'tasikip sunat-nikañw añqw navay sihkay'ta (666).

14

The Song of the Redeemed

¹ Pu nu yorikq pi Maña tsomot Zion ep wunu. Noqw tsañé'sikip sunat añqw nālöp sihkay'tasikip sōmorit pahsa'nihqam pep put amum hōñi, Nayat tuñwniyat akw qalpeq pey'kahkañwo.

² Noqw hakiy tōnaat öñaqw töqtiqw nu navota. Pas mūmunañwtuy an tōki'ta, pu pas a'nö umhtaqat pan'i. Noqw lēlenyaqam sivatonlenay añ lēlenyaqw nu navota.

³ Noqw puma moñw'atsvewat atpip puhutawit tawlalwa, pu nālöqmuy hihtuy tayyuñqamuy amutpipo, pu wūwukwmuy amutpipo. Noqw put tāwit pas soon hak tāwi'vani, hal pas ima tsañé'sikip sunat añqw nālöq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'nihqam tūwaqatsit añqw tuiwyaqam-saa.

⁴ Ima hapi nāto tōtimu, qa hisat hakiy nōmatota; nihqe öviy qa hisat tokoy hoyalaya. Ima Mañat haqaminiqw añkyañwu. Pumuy hapi God sinmuy amuhsonñaqw tui, puma nuhtuñaqw mohti God sinomatiniqat öviy'o, pu Mañat sinomatiniqata.

⁵ Noqw moayamuy ep himu unatwi sūlawu, puma God atpip qa hihtakw hinyuñqw öviy'o.

The Three Angels

⁶ Pu nu piw sukw hoñviayat öva pūyawmaq tuwa. Pam lomatuawit qaso'taqat pasiwkañw, tūwaqatsit añ yesqamuy sopkawtaqamuy amumi yuaatima, nanāp himuñamuy, pu nanāp wat lavaymakiway'yuñqamuyu, pu nanāp sinmuy amumii;

⁷ Nihqe yan a'nö tsa'timaqe pañqawma: Uma God kaptsitotani, pu pas hihtay'yuñwani. Taq pam nuhtuñem hin yúkuniqat aw pitsíwiwta. Uma God òveqatsit, pu tūwaqatsit, pu pātuwaqatsit, pu haqe' pāhu nōñañatotaqat yúkuhqat aw naokiwhototani.

⁸ Pu piw suhka hoñviaya añknihqe pañqawma: Wuhkokitsoki Babylon sahpu! Kitsóki Babylon sahpu! Taq sohsoyam nanāpwat sinom soñawnen pep yesqamuy amumum qahopiyese. Nihqe òviy nawus puma soon qa pumuy amumum God itsívuyat añqw yukuyani.

⁹ Pu piw suhka hoñviaya amuñknihqe a'nö pañqawma: Ima pohkot antaqat aw nānawaknaqam, pu qalpeq, sen may ep tuvoylayat akw pey'vayaqam

¹⁰ Nawus God itsívuyat wine antaqat añqw hikwyani, God itsívuyat qa hihta enañ namiqwriwkañw kuyapkuyiwqhāt añq'ò. Noqw puma qōhit-nikañw pu sikatövu'wat akw okiwsaniwyani, imuy qahováriwyuñqamuy hoñvia'yatuy-nikañw pu Mañat pumuy amutpipo.

¹¹ Noqw pumuy okiwsaniwyaqaw, kwitsiñw'am òmiq sūs wunuptuni. Noqw hakim pohkot an yukiwtaqat aw nānawaknaqam, pu hakim tuñwniyat akw pey'vayaqam pas qa haqami nānasuñwnayani, tälöo, pu tōkilat añ'a.

¹² Noqw òviy God sinomat put tutavoyat añ hinwiskahkañw Jesus aw tuptsiwñi'yunqey qa nañ'eknayani.

¹³ Noqw nu navotq hak òñaqaw inumi pañqawu: Um yan pēnani: Yahpiy haqahpiy ima Tutuyqawhqat aw yankahkañw sóiwmaqam hahlayhpit epyani. Owi, kita i' Hik-wsi Qahováriwtaqa. Puma panhtote' maqsoniy añqw nānasuñwnani. Noqw pumuy hintsakpiyamuy ahpiy aniwñi pay pumuy amumumni.

The Harvest of the Earth

¹⁴ Noqw nu òmawuy qōtsat aw yori. Noqw hak Sinot Tiyat antaqa òmawuy ep tsokiwta, sikavalasivat añqw yukiwhtput wihkat akw qötösomiwkañwo; nihqe tsaqanhpit a'nö qalay'taqat yawta.

¹⁵ Pu piw suhka hoñviaya God kīyat añqw yámakqe, òmawuy ep tsokiwtaqat aw a'nö pañqawu: Um uhtsaqanhpiy akw tsahqani, nen höqni; ispi pay höqsatiq'ò. Pi tūwaqatsit ep natwani pās tukwsiwta.

¹⁶ Noqw i' hak òmawuy ep tsokiwtaqa tsaqanhpiy akw tūwaqatsit ep natwanit tsahqa. Noqw tūwaqatsit ep natwani tsovalniwa.

¹⁷ Pu piw suhka hoñviaya òveqatsit ep God kīyat añqw yámakqe, piw a'nö qalay'taqat tsaqanhpit yawta.

¹⁸ Pu suhka hoñviaya qōhit aw òqalat pasiwtaqa kwanwáhovaqtuqat eñem tataqtsokpit añqw yama. Nihqe pam tsaqanhpi'taqat aw a'nö pañqawu: Um uhtsaqanhpiy a'nö qalay'taqat akw tsahqani. Nen um tūwaqatsit ep ovauyit pölöyat tsovalani. Pi òvaat pās kwanw'iwta.

¹⁹ Pahsat pu hoñviaya tūwaqatsit aw tsaqanhpiy akw tsahqaqat panhtiqe, tūwaqatsit ep ovauyit tsovala; pu haqam qölöt qaan'ewakw yahsakoq God itsívuyat tuawi'taqat aqw put maspa. Pep hapi òvat pālayat òviy mumtsiyañwu.

²⁰ Noqw pep òvat aqw wukukuykuya, wuhkokitsokit ihpovee. Noqw pālaat únwaniwhitiqe añqw nõñakqe, pas kawaymuy sipmoyiyamuy aw pahsavo pāti, pakwút-sikip sunat tutskwa-tuwanit pahsavoo.

15

The Angels with the Last Plagues

¹ Pu piw nu sukw hihta tuawi'taqat qaan'ewakw a'nö hihtaniqat òmi tuwa. Tsáne'nihqam hoñvia'yat tsañe' kānanvotpit yawyuñwa. Pam nuhtuñki, put atsve pu' God itsívuat yukiltini.

² Pu nu piw suhpan wuhkovatuphat panaptsat antaqat ūwiñwuy enañ namiqwriw-taqat aw yori. Noqw hakim patuphat qalavaqe hōñi. Puma hapi it hihta pohko'ewakw áñwutota, pu put an yukiwhputa, pu tuvoylayata, pu túñwniyata, pu pohtoylaniyata. Nihqe puma God añqw sivatonlenat mákiwyaqey yawyuñwa.

³ Nihqe puma God tumal'ayayat Moses tāwiyat tātawlalwa, pu Mañat tāwiyata; nihqe pañqawqa: Pas uhtutmala qaan'ewakw kāhinyuñwa, God Sus'ōqaltutuyqawhqa. Pas um hapi qaatsat suan hihta hinma. Um hisatñahaqaqw hīhihtuy sinmuy amumi moñwi.

⁴ Puyaw hak haqam uñ qa kaptsi'tani, Tutuyqawhqa? Sen hak uhnatñwaniy qa pas hihtalawni? Pi um hapi nāla qahováriwta. Sohsoy hihtu nanāpwat sinom ökiwkahkañw utpip nāwakintani. Pu um sinmuy amuñem hin yuki'maqw pam susmataq'a, kitota.

⁵ It atsve pu' nu yorikq, pi mötsápki God pep ki'taqat tuawi'taqá òveqatsit ep'e. Noqw kīhut ep yūpaq haqam pas Aantsawat aw hōtsílti.

⁶ Noqw tsāne'nihqam hoñvia'yat pañqw nōña, tsāne' kānanvotpit yankahkañwo; pas suhqōtsat tusaqtontsatsaqmōtsaput añqw yukiwyuñqat yuwsí'kahkañw, kwekwéwhpit sikavalasivat añqw yukiwyuñqat tawitsqay añ kwewyuñwa.

⁷ Noqw nālōqmuy hihtuy tayyuñqamuy amuñaqw suhka imuy tsāne'nihqamuy hoñvia'yatuy nānan'ik hihta huyta. Kurs pam kuyapkuyit sikavalasivat añqw yukiwhqat pumuy huyta. Put añqw aqwhaqami sutsep qátuhqat, God itsívuat opom'iwyuñwa.

⁸ Noqw haqam pas Aantsawat kīhut ep kwītsiñw ohpo, God lolmat tālawñwayat, pu òqalayáat añq'ö. Noqw soon kurs hak haqam pas Aantsawat kīhut aw pákini, pas ason tsāne'nihqam hoñvia'yat tsāne'sikipwat kānanvotpit hintsatskaqey yukuyaniqat pahsavoo.

16

The Bowls of God's Wrath

¹ Noqw hak kīhut pas Aantsawat añqw tsāne' hoñvia'yatuy amumi a'nö pañqawhqa nu navota. Yupavé, uma tūwaqatsit aw God itsívuyat kuyapkuyiwyuñqat wūtayani, kita.

² Noqw mohti'maqá nakwsuqe tūwaqatsit aw kuyapkuyiy wūta. Noqw pahsat pu hakim it hihta pohkot tuvoylayat akw pey'kahkañw, put an himu yukiwhput aw nānawaknaqamuy amuhpa' uya nuhtsel'eway itséhee nōña.

³ Pu hoñviaya añkñihqa pātuwaqatsit aqw kuyapkuyiy wūta. Noqw pahsat pu pāhu hakiy mokput uñwáyat anhti. Noqw sohsoy hihtu tayyuñqam pātuwaqatsit añqe' soa.

⁴ Pu amuñkñihqa hoñviaya hāhage' mūnat, pu pāhu nōñantaqat añ kuyapkuyiy wūtaqw pam únwaniwhiti.

⁵ Noqw nu navotq hoñviaya pāhut aw òqalay'taqá pañqawu: Um súanta Tutuyqawhqa, pu'ñihqa, pu hísatñihqa, pu nātoniqa. Um yan yúkuhqe súanhti.

⁶ Puma pi uhsinomuy, pu uhlaya'aymuy uñwáyamuy munvanaya. Noqw um pumuy uñwat hikwna, ispi puma put hihkay'yuñq'ö.

⁷ Pu nu piw sukw navotq pam kwañwáhovaqtuqat eñem tataqtsokpit añqw pañqawu: Pas antsaá, God Sus'ōqaltutuyqawhqa, pay um pas qaatsat sinmuy amuñem suan yuki'ma.

⁸ Pu i' nālōq epñihqa hoñviaya tāwat aw kuyapkuyiy wūtaqe eñem pan yukuwq pam ūwiñwuy akw sinmuy taqtsoka.

⁹ Noqw sinom qaan'ewakw tōñit akw taqtotiqe, God ĩit kānanvotpit aw òqalat pasiw-taqat nānap hin sasviya. Nihqe puma tunatyay añqw qa lasyat, piw nāt God qa kaptsitota.

¹⁰ Noqw pu tsivot epñihqa hoñviaya it himuvohkot moñw'atsvewayat aw kuyapkuyiy wūta. Noqw moñwtunatyayat añ qömseekma. Noqw sinom hihta akw a'nö tūtuyhtotiqe lēñiy mötstota.

¹¹ Nihqe puma òveqatsit ep God nānap hin sasviya, amuhpa' uya a'nö tūtuyhq òviy'o; nīkañw hihta hintsakpiy añqw qa lasya.

¹² Noqw navay epnihqa hoñviaya wukovayut Euphrates aqw kuyapkuyiy wuhtaqw, pāyu lāki. Noqw hōpaq momñwituy amuñem kurs pōhtiwa.

¹³ Noqw nu tuwaqw, pahyom tuyoy'eway hīhikwsim pāvaqwtuy amunyuñgam imuy moayamuy añqw nōña-it wukolölōqañwuy moayat añq'ö, pu it himuvohkot moayat añq'ö, pu i' hak God lavay'ayaatnihqey atsáy'taqat moayat añqw pīwu.

¹⁴ Ima hapi nukpanhikwsimu. Noqw puma hīhihta kātataypit hintsaktivayaqe, ahsupoq tūwaqatsit añ momñwituy amuhpa' nankwusaqe haqami tuwvōhtayaniqat öviy tsovalaya, Sus'öqalat God wukotalöñniyat aw pítuq'ö.

¹⁵ Meh, nu' hapi uyiñwut an pítuni, (kita Tutuyqawhqa). Yuwsi'kañw pās tunatyaw-maqa hahlaypit epni. Taq ka pam qayuwsi'kañw waynumqw, sinom put aw yórikyaqw, put eñem haman'ewayni.

¹⁶ Noqw hīhikwsim haqami Hebrew-sinmuy amuhkwa Armageddon yan mātsiwhqat aw momñwituy tsovalaya.

¹⁷ Pahsat pu tsañe' epnihqa hoñviaya sūmawuy aw kuyapkuyiy wūta. Noqw öveqatsit ep kīhut pas Aantsawat ep moñw'atsvewat añqw hakiy a'nö tōnaat hiñqawhqe pañqawu: Yukilti hapi, kita.

¹⁸ Noqw pahsat mowawatota; pu umhta; pu talwipta; noqw tūwaqatsi a'nö tayayayku, pas hisatñahaqaw sinom tūwaqatsit añ yesq pañqaw qa hisat pan hiniwhitiqat pan'i. Pi pas qaan'ewakw tutskwa tayayayku.

¹⁹ Noqw qaan'ewakw kitsóki pāyivo tsihtsikti. Noqw añqe' hīhihtuy sinmuy wuhkokit-sokiam sapumhti. Noqw God wuhkokitsokit Babylon u'naqe, qaan'ewakw itsívuy wine kūyiwtaqat antaqat put hikwna.

²⁰ Noqw sohsovik pānaqw tutskwa kūyyuñqa kurs haqamiya; pu tuhtukwi pīwu.

²¹ Noqw qaan'ewakw yañsayo lemowa sinmuy amumi öñaqw löhö; sohsoy nanāp tsivót-sikip sunat pututuwanit pan puptu. Noqw sinom God nānap hin sasviya, lemowat kānavotpit ep'e, pas kānavotpi qaan'ewakw nuhtsel'ewayniqw öviy'o.

17

The Great Prostitute

¹ Noqw ima tsañe'niñgam hoñvia'yat ura kuyapi'yuñqw, pumuy amuñaqw suhka inuminiñqe inumi pañqawu: Um inumum pewni. Noqw God it qaan'ewakw kitsókit tokoy huhyaqat antaqat eñem hin yúkuniqat nu ūmi mahtaknani. Pam kitsóki hāhaqe' pāvahut añ qātsi.

² Put hapi amum ima tūwaqatsit añ momñwit nākwañway'ya. Noqw tūwaqatsit añ yesqam soñawnen hōnaqtoti, put amum nākwañway'yaqee.

³ Noqw nuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaqw, hoñviaya haqami qayēwiwhpumi nuy wīki. Noqw nu hakiy wuhtit hihta pālañwput pohkot epeq tsokiwtaqat tuwa. Noqw himuvohko pas qalománanatñwanit akw pēvey'kañw, tsañe' qötöy'kañw pakwt ālay'ta.

⁴ Noqw wuhti palasakwawsat-nikañw pu pas pālañwput yuwsi'kañw, pu sikavalasivat, pu a'nö hihkay'yuñqat o'wat-nikañw, pu pearl enañ yuwsi'ta; noqw kuyapit sikavalasivat añqw yukiwhtput put tuyoy'ewakw qahopqatsiyat añqw kūyiwtaqat yawta.

⁵ Noqw qalpeq tuñwni pey'ta. Noqw yan hapi pey'ta: I' HAPI BABYLON PAS PAVANNIHQA, TOKOY HUHAYAQAMUY YUAMU, PU TUWAQATSIT EP HIHTA TUYOY'EWAKWNIHQAT ANIWNQA. Noqw kurs hak put tuñwniyat mātsi'tani.

⁶ Noqw nu it wuhtit aw tātayhq, pam God sinomuyatuy uñwáyamuy akw hōnaq'iwta, pu Jesus eñem so'qamuy uñwáyamuy akw'a. Noqw nu aw yórikqe pas pavan aw wūwanta.

⁷ Noqw hoñviaya inumi pañqawu: Ya um hinoqw pas kātayta? Nu wuhtit hihta tu-awit'atqat uñ āawnani, pu i' himuvohko tsañe' qötöy'kañw, pakwt ālay'taqa put ikwiwtaqat pīwu.

⁸ It pohkot um aw yorikq, pam pay as qatut mōki. Nīkañw pam koysöt qa toñtaqat añqw wupni. Nen pahsat pu haqami hovalniwniqat aqw pákini. Noqw tūwaqatsit ep yesqam qatsit qaso'taqat qa pasiwyuñqam pohkot aw kätayyuñw, hakim tuñwniam tūwaqatsit yayhniwhqat pañqaw Mañat qatsítutuveniyat ep qa pey'yuñqam, púmaa. Pi i' pohko ura as qatut, haqamii; nīkañw nāt piw qátuni.

⁹ Noqw ōviy hak suan wuwni'taqa it aw wūwamantani. I' tsañe' qōqtō hapi tsañe' tsotsmo. Noqw wuhti pumuy epeq tsokiwta.

¹⁰ Puma piw tsañe'nihqamuy momñwituy tuawi'yuñwa; tsívtotnihqam pay súlawhti; noqw suhka pu' qatu; pu suhka pay nātoni. Noqw ason pam pite' pay hihsavoni.

¹¹ Noqw i' himovohko, as úranikañw, pay pu' qa háqamnihqa, pam hapi nanalt épeqnihqani. Nihqe pam imuy tsáñe'nihqamuy amuñaqw suhkani; nihqe pam haqami hovalniwniqat aqwni.

¹² Noqw pu pakwt alat um aw yorikq, ima hapi pakwt momñwituy tuawi'yuñwa. Nīkañw pay puma moñwtunatyay nāt qa makiwya. Puma pay hihsavo it himuvohkot amum moñwiwyuñwniqat pan amuñem yukiwa.

¹³ Noqw puma sun wuwni'yuñwe' it hihta pohkot öqalay, pu moñwqeqniy maqayani.

¹⁴ Noqw ima hapi Mañat aw kihpokyani. Noqw pay pam pumuy áñwutani. Pi pam hapi nuhtumi tutuyqawyaqamuy amumi Tutuyqawhqa, pu momñwituy amumi Moñwiwta. Noqw ima put ámumyaqam hapi wáñwayniwyaqamu, namorstiwyaqamu, nihqe pas ántsay'wisqamu.

¹⁵ Pu hoñviaya inumi pañqawu: Pu it pāhut um aw tātayhq, ura tokoy huhyaqa wuhti put añqw qatuqw, pam hapi hīhihtuy sinmuy tuawi'ta, kaysiwhqamuyu, nanāpwatuy hihtuy sínmyu, pu nānapwat lavaymakiway'yuñqamuyu.

¹⁶ Pu it pakwt alat um aw yorikq, puma it wuhtit tokoy huhyaqat aw pas qa suh-taq'ewyani; nen put kīqōtotat, yuwsiyat put añqw poswayat, tokoyat soswani; nen qōhit akw put taqtsokyani.

¹⁷ Pi God pumuy pan unañwtoynaqw puma put tunatyayat aw antsanye', sun'unañway'kahkañw, it hihta pohkot aw moñwtunatyay noayani, haqami God lavayiat añ ahsupoq anhtiniqat aw pahsavoo.

¹⁸ Pu it wuhtit um aw yorikq, pam hapi qaan'ewakw wuhkokitsókit tuawi'ta, tūwaqatsit añ momñwituy amumi tuyqawi'taqata.

18

The Fall of Babylon

¹ Yantaqat atsve pu' nu yorikq, pi suhka hoñviaya öveqatsit añqw hawto, a'nö öqalat pasiwkañwo. Noqw tūwaqatsit añ suyan tālawva, tālañwayat akw'a.

² Noqw pam a'nö tōnay añqe' tsa'timaqe pañqawu: Babylon pas pávannihqa sahpu; Babylon-kitsóki sahpu. Noqw nukpanhihikwsim pep ki'vayani, pu sohsoyam hihtu tuyoy'e'way hīhikwsimu, pu sohsoyam hihtu i'tseheet, pu tuyoy'e'wayom masay'yuñqam piwu.

³ Pi sopkawtaqam sinom put amum qahopihintsatskaqe soñawnen wine akw hōnaqtoti. Noqw tūwaqatsit añ momñwit put amum nākwañway'ya. Pu tūwaqatsit ep huhyayaqam put kwañwáewhqatsiyat atsviy kāhaktoti.

⁴ Pu nu piw hakiy ōñaq wōnayav navotq pañqawu: Uma put añqw nōnakni, isinomu; nen uma qaanhtipuyat ep qa ámum hintsatskani. Taq ka uma piw put amum hīhihta añ kānanvotyani.

⁵ Taq put qaanhtipuat öveqatsit aw pitu. Noqw God put nukpanayat aw pónakna.

⁶ Pam umuy hintsanhq, pan uma tuwat put hintsanyani; pu hin hinhtiqat uma navitañw'iwtaqat tuwat yukunayani. Pu pam umuñem kuyapit aqw ohpoknaqw, uma enem put navitañwtotani.

⁷ Ura as pam nāhihtay'taqe kwanwáqtu. Noqw ōviy uma okiwsasne' qahahlayhtap-nayani. Himu pam unañwpeq pañqawu: Pi nu moñwi; nu qa koñnalavu. Nihqe soon nu hihta qahahlayhpit aw yórikni.

⁸ Paniqw ōviy sūkw tāwat ep hīhimu kānavotpit put aw pítuni-tūya, qahahlayhpi, pu tsóñawu. Noqw pam qōhit akw pās tsohtso'ni. Pi Tutuyqawhqa God put hin yukunaniqa a'nō ōqala.

⁹ Noqw tūwaqatsit añ momñwit put amum nākwanway'yaqam, pu amum hihta nasani'yunqam put ep is óhilalwani, tsaykitani, put uwiwitaqw kwitsiñwyat aw taykahkañwo.

¹⁰ Pas okiwhintaqw tsātsawnaniqe, yāvaqw hoñkahkañw pañqaqwani: Is ohi, is ohi, qaan'ewakw wuhkokitsoki Babylon! Um sūs tāwat anqe' qōniltiqat ep pay kīqōti.

¹¹ Pu tūwaqatsit ep huhyayaqam put ep tsaykitani, pu qahahlayyani, pāpu qa hak pumuy huhyaniyamuy túniqw ōviy'o.

¹² Puma iit hihta huhyaya: Sikavalasivata, qōtsāsivata, o'wat a'nō hihkay'yunqata, pu pearls, pu tusaqtontsatsakwmōtsaput suphiñputa, pu palasakwat tsatsákwmōtsaputa, pu wishōptsatsakwmōtsaputa, pu palatsatsakwmōtsaputa, pu sohsok hihta kwanwáhovaqtuqat kokhota, pu sohsok hihta ivoryt anqw yukiwyunqata, pu sohsok hihta a'nō hihkay'yunqat kohot anqw yukiwyunqata, pu sikasivata, pu pay sīvata, pu marble owat anq'ō,

¹³ Pu cinnamon, pu hihta hovaqtuyaqata, pu hihta akw nalwitotaqata, pu himu kwanwáhovaqtuqat tataqtsokiwhqata, pu wine, pu wihkuyita, pu a'nō pinput numnita, pu sōhōvosita, pu wāwakastuyu, kanelmuyu, pu kawaymuyu, pu karētamuyu, pu tūtuwiktuyu, pu sinmuy qatsiyamuyu.

¹⁴ Ura as um sohsok iit hihta ep nāhahlaynañwu. Noqw meh, pam sohsoy tūwaya. Noqw sohsoy himu nukñwa, pu lolma ūnaqw ahpiyya. Noqw soon um pāpu pūvut pantaqat túwani.

¹⁵ Noqw iit huhyayaqam put wuhtit atsviy kāhaktotiqam, put okiwhintaqw, mamqasyaqe yāvahaqaqw hoñkahkañw, tsaykikahkañw a'nō hiñqaqwat,

¹⁶ Pañqaqwani: Is ohi, is ohi, um qaan'ewakw wuhkokitsoki! Ura as um suphiñput tusaqtontsatsakwmōtsaput, pu palasakwawsat, pu pas pālañwput yuwsitañwu, pu sikavalasivat, pu a'nō hihkay'yunqat o'wat-nikañw pu pearl enañ ura as yuwsita.

¹⁷ Noqw sūs tāwat anqe' qōniltiqat ep i' kahahkimu qaan'ewakw sūlawhti. Noqw sohsoyam pākihut anqe' momñwit, pu pākihut akw yaktañwuqam, pu pākihut tumalay'yunqam, pu hihsa'nihqam pāvaqe nānahoy huhyayaqam yāvaqw hoñni.

¹⁸ Nihqe put uwiwitaqw kwitsiñwyat tutwaqe sáakmaqe pañqaqwa: Ya haqam wuhkokitsoki it qaan'ewakw wuhkokitsokit anta?

¹⁹ Nihqe puma qōtōmi qōat tsálakinkahkañw, sáakiwtaqe tsaykikahkañw a'nō hiñqaqwat pañqaqwa: Is ohi, is ohi, wuhkokitsoki! Pas as pam qaan'ewakw hihta hihkay'taqat hintsakq, ōviy sohsoyam pāvaqe pākihut akw hintsatskaqam put atsviy kāhak'iwwisa. Noqw sūs tāwat anqe' qōniltiqat ep pam kīqōti, yan lavayhtoti.

²⁰ Oviy uma hahlayhtotini, ōveqatsit ep yesqamu, God sínomatu, piw put lavay'aymatu; pi God umuñem put aw nāoya.

²¹ Noqw hoñviaya a'nō hoñvi owat wukomatat antaqat kwusut, pātuwaqatsit aqw put tūva pañqawkañwo: Yan hapi qaan'ewakw wuhkokitsoki Babylon tūviwni; nen pas qa nātuwiwni.

²² Noqw sivatonlenat añ lēlenyaqamuy tōkiam soon pāpu uhsonve nanaptiwni, um Babylon-kitsóki; pu tātawlalwaqamuy tōnaam soon nanaptiwni, pu muriñput lēnat añ lēlanyaqamuyu, pu sivatōtōqpit añ lēlenyaqamuyu. Piw soon hak tumaltuwi'taqa pay

nāp hihta tuwi'taqa pāpu uhsonve nātuwiwni. Piw soon pāpu uhsonve hisat haqam nūmantotani.

²³ Piw wihqōhi soon pāpu hisat qōhi'yuñwni. Pu möönañwuy, pu mö'wit tōnaam soon pāpu uhsonve nanaptiwni. Pi um powaqat an sopkawtaqamuy sinmuy tuhisat akw ūnatoynaqw, uñaqw huhyayaqam tūwaqatsit ep pas pavansinomniwhtoti.

²⁴ Noqw put ep God lavay'aymuyatuy uñwáam nātuwiwa, pu God sinomuyatuy uñwáamu, pu sohsokmuy tūwaqatsit ep hakimuy qōqyaqamuy uñwáamu.

19

¹ Yantaqat atsve pu' nu navotq, hakim kaysiwhqam ōveqatsit añ a'nō hiñqaqwaqe pañqaqwa: Alleluia! Kwakwhay God Itahtutuyqawhqa! Um hapi itamuy ayo oya. Um hapi pas hímuu, ōviy itam uñ kaptsi'lalwa. Um-sa nāla öqalay'ta.

² Um hapi qaatsay'makañw nuhtuñem suan hin yúkuñwu. Pi um wuhtit tokoy huhyaqat qaan'ewakw hinhtiqat eñem hin yuku, it wuhti tuskapqatsiy akw tūwaqatsit ep sinmuy qalomáhintsanhqat éñemi; nihqe uhtumal'aymuy ep put aw nāoya.

³ Pu piw puma pañqaqwa: Alleluia! Noqw put kwĩtsiñw'at sūs ōmiq wunuptu.

⁴ Noqw ima sunat nālōq sihkay'taqam wūwuyom, nālōqmuy hihtuy tayyuñqamuy amumum tutskwami munumhtotiqe, God moñw'atsvewat ep qátuhqat pas hihtatotage pañqaqwa: Pas antsa, Alleluia!

The Wedding Feast of the Lamb

⁵ Noqw moñw'atsvewat añqw hakiy tōnaat pañqawu: Uma God Itahtutuyqawhqay tayawnayani, uma sohsoyam tumal'aymatu, pu uma put kaptsi'yuñqamu, añ sōqavuñwsinomu, pu pavansinomu.

⁶ Noqw nu navotq pas hakimuy qaan'ewakw hintaqamuy tōnaam tōtōqa, haqe' pāhu söykitotaqat pan'i, pu pavan a'nō ūmukqat pan'i, noqw pañqaqwa: Alleluia! Pi God Sus'ōqaltutuyqawhqa hapi moñw'iwta.

⁷ Itam hahlayhtotini. Owi, itam pas hinhaqam hahlayyani; nen pas kaptsitotani. Tsañaw pi Mañat nōmataniqat aw pitu. Noqw nōmaatniqa pās moñwvasiwta.

⁸ Nihqe pam tusaqtontsatsakwmōtsaput suphiñput kwañw'ewakw suhqōtsat yuwsitaniqat pan put eñem yukiwa; pi tusaqtontsatsakwmōtsapu suphiñpu God sinomuyatuy súantsakpiyamuy tuawi'ta.

⁹ Noqw hoñviaya inumi pañqawu: Um yan pēnani: Pas hapi Maña nōmataqwu put ep nōviwhqat aw tūtsamiwyaqam hahlayhpit epyani. Pu pam inumi pañqawu: I' hapi God lavayiatnihqe pas antsa.

¹⁰ Noqw nu kukmiq nātuvat, as put pas hihtataniqw, pam inumi pañqawu: Soh, pay um qa panhtini. Pay nu umún God eñem tumalay'ta, pu uhtupkomuy Jesus tuawi'yuñqamuy amun'i. Um God pas hihtalawni. Pi Jesus tuawi'yuñqam God lavay'aymuyatuy amún God Hikwsiyat akw tuyqawiyuñwa.

The Rider on the White Horse

¹¹ Noqw ōmi hōtsiltiqw, nu qōtsákawayot aw yori. Noqw aqw tsokiwmaqa Pas Antsay'maqa Pas Qaatsay'maqa yan mātsiwa. Nihqe pam suan hihta añ wūwañwu, piw suan kihpokñwu.

¹² Noqw pōsiat ūwiñwuy anta; noqw qōtōyat añqe' wūhaq wihka kwapya. Noqw pam tuñwniy akw tuvoylaiwtaqw, qa hak put tuwi'ta, pas pam-saa.

¹³ Noqw pam usimnit uñwat akw mórokput yuwsit'a. Nihqe pam God Lavayiatana yan mātsiwa.

¹⁴ Noqw tuwvöh'aymat qōtsákawaymuy añ tsokiwkahkañw ōñaqw put añkya tusaqtontsatsakwmōtsaput suphiñput kwañw'ewakw suhqōtsat yuwsikahkañwo.

¹⁵ Noqw moañaqw sipwuvahpi a'nō qalay'taqa yayma. Noqw put akw pam hīhihtuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy wuvahtani. Nen pam pumuy sivamoñwkohot akw amumi

moñw'iwatani. Pi pam hapi Sus'öqalat God nuhtsel'ewakw itsívuyat sinmuy amuñem na'sastani, hak haqam övat mumtse', pālayat na'sastañwuqat pan'í.

¹⁶ Noqw pam usimniy añ-nikañw pu qahsiy añ tuñwniy pēni'taqw yan pey'ta: MOMÑWITUY AMUMI MOÑW'IWTAQA, PU TUTUYQAWHQAMUY AMUMI PAS TUTUYQAWHQQA.

¹⁷ Noqw nu sukw hoñviayat tuwaqw, tāvit ep wunu. Nihqe pam a'nö tönay añqe' tsahtsa'lawhqe, öva sohsokmuy masay'yuñqamuy pūyawnumyaqamuy amumi pañqawu: Uma pew tsovawmaq, God umuñem wukonovat na'sasta.

¹⁸ Noqw uma añ pas momñwituy tokoyamuy nōñsani, pu solāwamuy amumi momñwituy tokoyamuy, pu añ a'nö ö'qaltuy tokoyamuy, pu kawaymuy tokoyamuy, añ qa tūtuwiktuy, pu tūtuwiktuy, añ söqavuñwsinmuy, pu pas pávansinmuy.

¹⁹ Noqw nu yorikqw, i' himuvohko-niqw, pu tūwaqatsit añ pas momñwit-niqw, pu tuwvöh'aymat sūmi tsovalti. Nihqe puma qötsákawayot epeq tsokiwtat, tuwvöh'aymuyatuy enañ amumi kihpokya.

²⁰ Noqw i' himuvohko ñuiwa, pu God lavay'ayaatnihqey atsáy'taqa pīwu. Ura pam it himuvohkot atpip kätatayhpit tumalay'taqe, hakimuy put tuvoylayat akw tuvoylai-wyuñqamuy ūnatoya piw put an hihta yukiwhput aw nānawaknaqamuy. Puma nāto taykañw, qōhit patuphaiwtat tövu'wat akw uwiwtat aqw tūviwa.

²¹ Noqw ahpiy akwsiñwyaqam kawāyot epeq tsokiwtat sipwuvahpit put moañaqw yaymaqat akw sūlawhti. Noqw masay'yuñqam tokoyamuy nānasna.

20

The Thousand Years

¹ Pahsat pu nu sukw hoñviayat aw yori. Pam öñaqw hawhqe, koysöt qatoñtat aqw hōtahpit, pu wupasivanamiqlölöt yawta.

² Nihqe pam wukolölöqañwuy, pay hisat qátuhqat tsūat, Nukpana, pu Satan yan piw mātsiwhqat ñuñhqe, sūp sōmorit yahsañwuy pahsavo put soma;

³ Nit koysöt qatoñtat aqw put tūvat aqw uhta, nit pu ep tuvoylata. Noqw öviy kurs hin pam pāpu sinmuy ūnatotoynani, sūp sōmorit yahsañwuy añ kuyvaniqey aw pahsavoo. Nit ason put atsve pam hihsavo mātaviwni.

⁴ Noqw nu moñw'aatsvewat aw yori. Noqw hakim añ yēse. Puma hapi nuhtumi moñw'iwyuñniqat pan pumuy amuñem yukiwa. Pu hakim God lavayiyat yuaato-takahkañw Jesus tuawi'yuñqey ep qöyaniwyaqamuy nu amumi yori. Puma hapi himuvohkot aw qa naokiwlalwa, pu put an hihta yukiwhput qa aw nānawakna; pu qalpeq, pu may ep put tuvoylayat qa akw tuvoylatoti. Puma mokiwuy añqw ahoy tātayyaqe, sūp sōmorit yahsañwuy añ Christ amum moñw'iwyuñwa.

⁵⁻⁶ Ima hapi mohti ahoy yesva. Pas i' hak mohti ahoy yesvaniqamuy amumum ahoy tātayhqa hahlayhpit epni. Pi mokiwu qa lōs put aw öqalay'tani. Pi mohti ahoy yesvaniqam hapi God awwat-nikañw pu Christ awwat wimmomñwitni; nen sūp sōmorit yahsañwuy añ put amum moñw'iwyuñwni. Noqw pay ahpiy mīmawat so'pum pay ason pas sūp sōmorit yahsañwuy sūlawhtiniqat pahsavo pay hāk qa yesvani.

The Defeat of Satan

⁷ Pu ason sūp sōmorit yahsañwu sūlawhtiqw, pepeq pu' Satan sivikiñaqw mātaviwe',

⁸ Tūwaqatsit ep nalönan'ivaqw sinmuy yesqamuy ūnatotoynani, it Gog añqw sinmuy, pu Magog añqw sinmuy; nen pumuy sūmi tsovalaqw, puma God aw nāqöytani. Noqw puma pātuwaqatsit qalavaqe tūwat an gaan'ewakw hintani.

⁹ Pu puma tutskwat añ ahsupoq kúrukme', God sinomuyatuy haqam hāk yesqat póñokyani, pu God kitsókiyat put aw unañwayat pīwu. Noqw öviy pam öñaqw ūwiñwuy tūve', pumuy taqtsokni.

¹⁰ Pahsat pu Nukpana pumuy ūnatoynaniqa ūwiñwuy patuphat antaqat tövu'wat akw uwiwitaqat aqw tūviwini, ura i' himuvohko-niqw, pu God lavay'ayaatnihqey atsay'taqa pañsoq tūviwhqat pañsoq'a. Noqw puma sutsép-sa pepeq kānavoti'yuñwini, talōñvaqat añ'a, pu mimhikpuvaa.

The Final Judgment

¹¹ Pahsat pu nu qaan'ewakw qōtsat moñw'atsvewat aw yori, pu hakiy put ep tsoki-wtaqata. Noqw put pitsánwayat apyeve tūwaqatsi, pu tokpela haqami hiniwhtiqe qa nātuwiwa.

¹² Noqw nu yorikq pi ima so'pum añ sōqavuñwsinom, pu pavansinom God atpip hōñi. Noqw tutuveni purumhtoti. Noqw pu piw suhka tutuveni puru. Pamwa qatsítutuveni yan tūñwantiwa. Noqw ima so'pum it wūhak tutuvenit añ hin pey'yuñqat put ahpiy hin yukuniwya, hinhaqam hintsatskaqey pan'i.

¹³ Pu pātuwaqatsi put añqe' so'pumuy mātavi; pu mokiwu maskit amum pepeq so'pumuy mātavi. Noqw puma sohsoyam nanāp hin hintsatskaqey ahpiy yukuniwya.

¹⁴ Noqw mokiwuniqw pu maski, puma ūwiñwuy patuphat antaqat aqw tūviwa. Pam hapi lōs mokiwu.

¹⁵ Pu hakiy tuñwniat qatsítutuvenit ep qa pey'taqw, pam ūwiñwuy patuphat antaqat aqw tūviwñwu.

21

The New Heaven and the New Earth

¹ Noqw nu puhutokpelat aw yori, pu puhutuwaqatsit aw'i, i' mohtiwa tokpela, pu mohtiwa tūwaqatsit haqami tūwayaqw öviy'o. Noqw pātuwaqatsit pāpu qa háqamo.

² Noqw nu' John, wuhkokitsokit pas pavan hímunihqe qahováriwtaqat ñaqaq God añqw hawtoqw aw tātayi. Noqw pam Jerusalem Pūhunihqa yan mātsiwa. Pam mömō'wiqa puwsuñwayniqat aw hin yuwsit'añwuqat pan sóniwa.

³ Noqw hakiy a'nō tōnaat ñaqaq pañqawhq nu navota; noqw yan lavayhti: Meh, God kīat sinmuy amumum yanta; noqw pam pumuy amumum qátuni; noqw puma put sino-matni; noqw God pas nāp pumuy amumum yantani; nen pumuy Tutuyqawhqaamni.

⁴ Pu God pumuy posvalayamuy sohsoq ayo hōñani. Pu mokiwu pāpu qa háqamni; pu qahahlayhpi, pu pahki sūlawhtini; piw soon haqam pāpu himu tūyani, pi hisatqatsi pay tūwayaq'ö.

⁵ Noqw i' moñw'atsvewat epeq tsokiwtaqa pañqawu: Meh, nu hapi sohsoq hihta pūhulawu. Noqw pam inumi pañqawu: Um it pēnani, i' lavayi pas antsa, pas qa paysoq'a.

⁶ Noqw pam inumi pañqawu: Yukilti hapi! Nu hapi Alpha pu Omega. Nu hapi sohsoq hihta yayhnaqa, pu sohsoq hihta aw pās yúkuniqa. Nu pāhut nōñañataqat hakiy taytoynañwuqat pānaqmokiwtaqat paysoq máqani.

⁷ Añ kuytaqa hapi sohsoq hihta makiwini; noqw nu put Tutuyqawhqaatni; noqw pam ítini.

⁸ Pu ima añ tūmamqasyaqam, pu qatuptsiwini'yuñqam, pu tuyoy'ewakw hinyuñqam, pu tuqwyantotaqam, pu qahopíyesqam, pu tuhisay akw hintsatskaqam, pu nāp yukiwput aw nāwakintotaqam, pu sohsoyam a'tsat, it qōhit patuphat antaqat tövu'wat akw uwi-witaqat pañsoq nuhtumyani. I' hapi lōs mokiwu.

The New Jerusalem

⁹ Pahsat pu ima tsañe' hoñvia'yat ura nuhtuñk tsañe'sikip kānavotpit kuyap-kuyi'yuñqamuy amuñaqw suhka inuminihqe inumi pañqawu: Kurs um pewni. Noqw nu it mö'wit Mañat nōmayat ūmi mahtaknani.

¹⁰ Pahsat pu nu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaqw, pam haqami qaan'ewakw wupatukwit aqw nuy wíki. Nihqe pepeq pam qaan'ewakw wuhkokitsokit

pas pavan hímunihqe qahováriwtaqat Jerusalem yan mātsiwhqat inumi mahtakna. Pam ōnaqw God ańqw hawto

¹¹ God lolmat tālawńwayat tālawńway'kańwo. Noqw tālawńwaat hihta owat pas a'nō hihkay'taqat an talqaqsala, it jasper-owat an'i; hihta suyantalqat an suyan tāla.

¹² Noqw kitsóki qaan'ewakw wupatuhpelat akw nōyakiwta. Noqw tuhpelat ań pakwt lōq sihkay'tasikip hōtsíwa. Noqw hōtsíwat ańqe' pakwt lōq sihkay'taqam hońvia'yat hōńi. Noqw put ań natńwani pey'yuńwa. Nihqe pań Israel tímuyatuy pakwt lōq sihkay'taqamuy tuńwniam pey'yuńwa.

¹³ Hopkaqe payhk hōtsíwa, pu kwinińaqe piw payhk hōtsíwa, pu tātōqe payhk hōtsíwa, pu tēveńeque payhk hōtsíwa.

¹⁴ Noqw wuhkokitsokit aw nōyakiwtaqa tuhkwa pakwt lōq sihkay'taqat qaqatspi'ta. Noqw pumuy ań it Mańat ayamuyatuy pakwt lōq sihkay'taqamuy tuńwniam pey'yuńwa.

¹⁵ Noqw i' hak inumi yuaataqa sikavalasivat tuwanpit yawta, akw wuhkokitsokit tuwantaniqee, pu hōhtsiwayata, pu tuhpelat put nōyakni'taqata.

¹⁶ Noqw kitsóki sutsńakiwta, wuhpalwat-nikańw pu puhtsilwat pay súnanta. Noqw pam hopaqat tuwanpiy akw put tuwanta; noqw kurs pam sūp nāsamiq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'haqam tutskwatuwanit tuwanta. Wuhpalwat-nikańw pu puhtsilwat-nikańw pu ōmiqwat pay sunyuńwa.

¹⁷ Pu pam tuhpelat kitsókit aw nōyakni'taqat tuwantaqw, kurs pam pakwt-sikip sunat pakwt navay sihkay'taqat (216) kuktuwani pahsavo tuhpela. (Hońviaya sinmuy tuwaniamuy akw put tuwanta.)

¹⁸ Noqw tuhpela jasper-owat ańqw yukiwta; noqw kitsóki it sikavalasivat pas kwańw'ewakw ańqw yukiwta, pas panaptsat an suyan tālat ańq'ō.

¹⁹ Noqw kitsókit tuhkwayat qaqatspiat sohsok hinyuńqat o'wat a'nō hihkay'yuńqat akw lomasniwa. I' mohti'maqa jasper-owat ańqw yukiwta, ańknihqá sapphire-owat ańq'ō, pu amuńknihqá chalcedony-owat ańq'ō, noqw pu nālōq epnihqá emerald-owat ańq'ō,

²⁰ Noqw tsivot epnihqá sardonyx-owat ańq'ō, pu navay epnihqá sardius-owat ańq'ō, noqw tsańe' epnihqá chrysolyte-owat ańq'ō, noqw nanalt epnihqá beryl-owat ańq'ō, noqw pēve' epnihqá topaz-owat ańq'ō, noqw pakwt epnihqá chrysoprasus-owat ańq'ō, noqw peveest epnihqá jacinth-owat ańq'ō, noqw ōsat epnihqá amethyst-owat ańq'ō.

²¹ Noqw pakwt lōq sihkay'tasikip utspi piw pakwt lōq sihkay'taqat hihta pearl ańqw yukiwyuńwa. Nanāp utspi sūkw pearl ańqw yukiwtańwu. Noqw kitsókit ep kitpik pas sikavalasivat kwańw'ewakw ańqw yukiwta, pas pay suyan talqat panaptsat panyuńwa.

²² Noqw nu ep qa haqam God eńem nāwakinkit tuwa, pi sinom God Sus'ōqaltutuyqawhqat, pu it Mańat, pumuy amutpip nāwakintotaqw ōviy'ō.

²³ Pu kitsóki pay tāwat qa hakni'ta, piw mūyawuyu, aw talni'taniqata. Pi God lolmat tālawńwaat aw talni'ta, pu i' Mańa pep put aw tāla.

²⁴ Noqw ima nanāpwat hihtu ayo nōńakqam put talniyat ań hinwisni. Pu tūwaqatsit ań pas momńwit piw kāhakiwuy, pu hihta hihkay'taqat pańso ōoyyani.

²⁵ Pu pep hōtsíwa tālō pas qa uhtsiltimantani. Noqw tōkila pep sūlawni.

²⁶ Noqw hīhihtu nanāpwat sinom kāhakiwuy pu hihta hihkay'taqat pańso ōoyyani.

²⁷ Pu pas soon himu hihta itséhe'tańwuqa pańso pákini, pu piw hihta tuyoy'ewakw tumalay'taqá, pu atsátańwuqa. Pay pas ima Mańat qatsítutuveniyat ań tūńwniam pey'yuńqam-sa hapi pańso yuńni.

22

¹ Pu hońviaya kwańw'ewakw mūnat hakiy taytoynańwuqat inumi mahtaknaqw, pas ruhpit an suyan talni'ta. Pam God-nikańw pu Mańat, pumuy mońw'atsvewayat ańqw mūna,

² Wuhkokitsokit ep kitpik nahsavaqee. Noq̄w mūnat nan'ivaq sipaltsoki akw yēsiwhqa wunu, nihqe pakwt lōq sihkay'ta-sikip alōnōt sipalay'vañwu; noq̄w ańsakis mūyawuy ep himuy'vañwu. Noq̄w hīhihtu nanāp̄wat sinom put nahpiyat akw powaiwwisa.

³ Noq̄w God hihta aw qa suhtaq'ewniq̄w, pam pep sūlawni, ispi God-nikañw pu Mañat, pumuy moñw'atsvewaam ep wúnuniq'ō. Noq̄w God tumal'aymat put tayawintotani.

⁴ Pu puma put pitsánwayat aw yorstotani. Noq̄w put tuñwniat pumuy qalkaqe pey'yuñwni.

⁵ Pu pep qa mihikmantani; piw puma wihqōhit pāpu kurs hintsatskani, piw tāwat ańqw tālata, pi Tutuyqawhqa God pumuy amumi talni'taniq̄w ōviy'o. Noq̄w puma aqwhaqami sutsép-sa moñw'iwyuñwni.

The Coming of Jesus

⁶ Noq̄w pam inumi pañqawu: I' hapi yan lavayi pas qa paysoq'a, pas antsa. Noq̄w i' Tutuyqawhqa God imuy pas hihtuy lavay'aymuy amuhpa' yuaataqa tumal'aymuy amumi hoñviayay hōna, pam soon pas hisat himu hintaniqat pumuy āawnaniqata.

⁷ Meh, nu hapi qa sōwunit pítuni, (kita Tutuyqawhqa). Noq̄w i' hapi hak it nāto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit ep pey'taqat aw tuqayvahsi'maqa hahlayhpit epni.

⁸ Nu John hapi iit aw yori; nihqe nu put navota. Nihqe nu navotkañw yórikqe, pahsat pu nu it hoñviayat inumi iit mahtaknaqat kukmiq̄ nātuva, put pas hihtataniqee.

⁹ Noq̄w pam pahsat inumi pañqawu: Soh, um qa panhtini. Pay nu uhtumalsuñwa, pu uhpavamuy lavay'a'yatuy suñwáamu, pu it tutuvenit ań lavayit pey'taqat aw tuqayvahsi'yuñqamuy suñwáamu. Um God hapi pas hihtatani.

¹⁰ Pu pam inumi pañqawu: Um it tutuvenit ań himu nātoniqat pey'taqat qa tupki'tani; taq pay aw pitsíwta.

¹¹ Pay pi qasuan hintaqa qasuan hintani; pu i' hak itséhee itséheeni; pu i' hak súantaqa súantani; pu i' hak qahováriwhpu qahováriwtani.

¹² Noq̄w meh, nu hapi qa sōwunit pítuni (kita Tutuyqawhqa). Noq̄w nu hapi hihta ahsatit yankañw pítuni; nen sohsokmuy sinmuy ań nanāp̄ tumaltipuyamuy an amumi ahoytani.

¹³ Nu hapi Alpha, pu Omega. Nu hapi sohsok hihta yayhnaqa pu sohsok hihta aw pās yúkuhqa; mohti'maqa, pu nuhtuñkniqa.

¹⁴ Ima hakim hapi tutavoyat ań hinwisqam pas hahlayhpit epyani. Puma himutskit akw yēsiwhqat ańqw nōnōsaniqey makiway'yuñwni, pu kitsókit aw hōtsíwhpa' yuñniqeyu.

¹⁵ Pi popkotuy amunyuñqam pay ihke'ya, pu tuhisay akw hintsatskaqamu, pu qahopqatsit hintsatskaqamu, pu tuqwyantotaqamu, pu nāp̄ yukiwhput aw nāwakintotaqamu, pu hak atsat hintsakqey ep hahlayhqa pīwu.

¹⁶ Noq̄w nu' Jesus hapi ihoñviayay ayata, ańqe' hāhaqe' inumi tōnawtaqamuy iit āawnaniqat ōviy'o. Nu hapi David náata, pu ahpiy tsíyakpu, suyan tālawñway'taqa talsohu.

¹⁷ Noq̄w Hikwsi Mō'wit amum pañqawu: Pewyaa. Pu i' hak navotqa Pewyaa, kítani. Pu i' hak pānaqmokiwtataqa pewni. Pu pay nāp̄ hak nāwaknaqa it kūyit akw yēsiwhqat qa sisvit ańqw hikwni.

Conclusion

¹⁸ Pu nu sohsokmuy it nāto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit ań pey'taqat nanaptaqamuy amumi pañqawni: Kurs hak haqam it lavayit aw hihta hóyoknaniq̄w, pay God hīhihta kanavotpit it tutuvenit ep pey'taqat hapi aw nāoyni.

¹⁹ Pu kurs hak haqam it nāto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit ań pey'taqat hihtawat ayo yúkuniq̄w, pay God qatsítutuvenit ańqw put natñwaniyat ayo yúkuni, pu pas hímunihqat kitsókit ep qeniyata. Pu sohsoy himu lolma it tutuvenit ep pey'taqat put aw uhtani.

²⁰ Noq̄w iit lavayhtiqa yan hiñqawu: Meh, nu pas antsa qa sōwunit pítuni, kita. Nam antaa, Jesus Tutuyqawhqa, pay um qa sōwunit ańqwni.

²¹ Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumi písiwtaa. Nam antaa.